KONG
CHRISTIAN DEN FJERDES
EGENHÆNDIGE BREVE

VIII BIND

1584—1648

SUPPLEMENT TIL C. F. BRICKAS OG J. A. FRIDERICIAS UDGAVE

UDGIVNE VED

JOHANNE SKOVGAARD

AF

SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER TIL DANSK HISTORIE

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (M. SIMMELKIÆR)

1947

Digitaliseret af Claus Rønlev

KONG
CHRISTIAN DEN FJERDES
EGENHÆNDIGE BREVE

VIII BIND
1584—1648

SUPPLEMENT TIL C. F. BRICKAS OG J. A. FRIDERICIAS UDGAVE

UDGIVNE VED
JOHANNE SKOVGAARD

AF
SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER TIL DANSK HISTORIE

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (M. SIMMELKIÆR)
1947

Forord (Bind 8 — upagineret fortekstside)

FORORD

Hovedparten af nærværende Bind udgøres af *en Samling Breve* (med enkelte Undtagelser alle til Korfits Ulfeldt), som i Sommeren 1921 blev fundne af Direktøren for Frederiksborg Museet, Mag. art. O. Andrup, paa Slottet Csicso (paa Øen Schütt i Donau), beliggende ved den daværende Grænse mellem Ungarn og Tjekoslovakiet og *tilhørende Grev Alexander Kálnoky*. Her fandtes desuden en Del andre Arkivalier og Manuskripter, stammende fra de østrigske Ulfeldter, hvis sidste Mand, Korfits Ulfeldts Sønnesøn Korfits Anton, ungarsk Hof- og Statskansler, døde i 1769 i Wien. Familiearkivet var derefter gennem hans Datter Marie Elisabeth, gift med Grev Georg Christian Waldstein, gaaet i Arv til Slægten Waldstein-Wartenberg og, efter at Marie Elisabeths Sønnesøn, Grev Johan af Waldstein i 1876 var død uden mandlige Arvinger, til dennes Gemalindes Brodersøn Alexander Kálnoky. At Materiale til et nyt Bind af „Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve" er kommet for Dagen, skyldes saaledes i første Række Museumsdirektør Andrups Sporsans, ligesom han med stor Energi og besjælet af en varm Interesse for Sagen førte de nødvendige Forhandlinger med Grev Kálnoky om Dokumenternes Erhvervelse. Samlingerne (blandt hvilke Kongens Breve) blev købt af den danske Stat og beror nu i Rigsarkivet; enkelte Stykker afgaves dog til andre videnskabelige Institutioner, navnlig det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg, der allerede tidligere havde købt Manuskriptet til Leonora Christinas Jammersminde af Greven.

En stor Del — 185 i Tallet — af de hos Grev Kálnoky fundne Breve var allerede kendte, idet de var trykt af Bricka og Fridericia efter Afskrifter paa det kongelige Bibliotek, tagne af Langebek 1770, og af Udgiverne konfererede med Afskrifter … *[fortsættes s. X]*

Forord (fortsat) — s. VIII (fil Page_007)

(fortsat fra s. VII)

… som Klevenfeldt havde ladet besørge (se *Egenh. Breve IV* S. IV). Brevene har altsaa været i Klevenfeldts Hænder, og de ulfeldtske Descendenter har udenfor al Tvivl købt dem ved Auktionen efter ham (1777). I en Skrivelse af 1778 (nu i Anton Korfits Ulfeldts Privatarkiv, R. A.) fra den østrigske Gesandt i København, Leopold v. Metzburg, omtales de efter Befaling af Anton Korfits Ulfeldts Enke ved Auktionen efter den danske Samler Klevenfeldt købte Bøger, Manuskripter og Malerier, og Kataloget over Auktionen nævner særskilt to Stykker — nemlig Christians IV.s Brev af 24. Marts 1629 til Kirstine Munk (*Egenh. Breve II* Nr. 180) og Rigsraadets Vidnesbyrd af 18. April 1648 om hendes og Kongens Ægteskab — som begge er opført i en (tidligst i Aaret 1788 forfattet) Fortegnelse over de hos Grev Waldstein beroende Arkivalier og Haandskrifter. Som Køber er i Kataloget vedføjet Wandall (Bogsamleren Peter Topp Wandal), der altsaa har været Grevinde Ulfeldts befuldmægtigede. Til yderligere Bekræftelse tjener en Efterretning i Suhms nye Saml. I, 191, hvor det om de to Aktstykker hedder, at de blev købt af den ulfeldtske Familie i Wien ved den klevenfeldtske Auktion. De øvrige Breve er ikke specificerede, men dækkes sikkert af Auktionskatalogets Nr. 116 og 117, som indeholdt originale Breve fra Christian IV; ved disse er Køberens Navn ikke vedføjet.

Disse — allerede tidligere trykte — Breve er ikke optrykt, da en Sammenligning har vist, at de af Bricka og Fridericia benyttede Afskrifter næsten alle har været omhyggelige Gengivelser af Originalerne, men man har indskrænket sig til at give en Liste over Uoverensstemmelser mellem Originaler og Afskrifter (S. 433—41). I denne Liste er kun medtaget Tilfælde, hvor Ord er udeladte eller andre Ord brugt, saavel som alle Afvigelser, der berører Tekstens Mening, desuden Paategninger af Modtageren, forsaavidt de er af Interesse; endelig er Originalens Læsemaade angivet, hvor Udgiverne i Noterne har anført

Varianter mellem de benyttede Afskrifter. Derimod er der ikke taget Hensyn til de talrige Afvigelser i Stavemaaden.

Ingen fodnoter på siden. Bemærk at teksten ikke slutter med dato/underskrift, så forordet fortsætter formentlig på s. IX (fil Page_008).

Forord (fortsat) — s. IX (fil Page_008)

(fortsat fra s. VIII)

Størst Interesse af de fra Grev Kálnoky erhvervede Breve har naturligvis de hidtil utrykte, 239 i Tallet, saa godt som alle mærkede med et Bogstav samt Dato i øverste venstre Hjørne[1)], skrevet med Rødkridt, og forsynede med tyske Oversættelser. De forekommer i den ovenfor omtalte (tidligst i 1788 forfattede) ulfeldtske Fortegnelse; denne opfører nemlig (foruden de to specificerede Aktstykker) to Samlinger egenhændige Breve fra Christian IV til Korfits Ulfeldt, af hvilke den ene, som hidrører fra Aarene 1640—48 og er forsynet med tyske Oversættelser, maa være identisk med de ovennævnte Breve, medens den anden, der stammer fra forskellige Aar, sikkert har indeholdt de tidligere trykte Kálnoky-Breve. De østrigske Ulfeldters Erhvervelse af de hidtil utrykte Breve oplyses gennem en i Anton Korfits Ulfeldts Privatarkiv bevaret Korrespondance fra Febr. til Oktbr. 1751 mellem Ulfeldt og østrigsk Resident i Stockholm (1741—63) Chrf. Theodor v. Antivari. Denne havde som befuldmægtiget for Ulfeldterne i 1750 erhvervet Brevene fra en Repræsentant for Slægtens skaanske Linie, Baron Stiernblad (Svigersøn af Joachim Beck-Friis, hvis Forældre var Lave Beck og Korfits Ulfeldts Datter Leonora Sophie). Antivari ordnede Brevene kronologisk, idet han samtidigt, for at den oprindelige Ordning (der forøvrigt viste sig ikke at have nogen principiel Betydning) skulde kunne rekonstrueres, mærkede dem med de ovenfor omtalte Bogstaver i Rødkridt. Desuden lod han dem i Løbet af Aaret 1751 oversætte til Tysk af en Embedsmand i „den store Søtolds Kancelli". Før Brevenes Afsendelse til Østrig havde den svenske Samler Bent Bergius faaet Lejlighed til at afskrive dem (Afskrifterne beror nu i Kgl. Vetenskapsakademiens bibl., Stockholm). Et Mindretal af de af Antivari mærkede Stykker, for største Delen stammende fra Aarene 1640 og 1641, synes at være havnede i Danmark (maaske under Medvirken af Langebek, se nedenfor) og først herfra at være overført til de ulfeldtske Descendenter i Østrig, formodentlig sammen med de efter Klevenfeldt erhvervede Breve; de forefindes nemlig i Klevenfeldtske … *[fortsættes s. X]*

[1)] Se Facsimiler S. 432 a.

Forord (fortsat) — s. X (fil Page_009)

(fortsat fra s. IX)

… Afskrifter, efter hvilke de er trykte i Bd. IV—V. Muligvis er det disse, som Antivari viste Langebek, da denne besøgte ham i Juni 1754 (*Langebekiana*, udg. af R. Nyerup, S. 215)[1)].

En særlig Omtale fortjener den lille *Samling* af Breve fra Christian IV, *som findes i den bøhmiske By Neuhaus*, i Bymuseet, der i forholdsvis ny Tid har erhvervet den fra en privat Giver (se den tjekkiske Professor A. Kraus's Artikel i Gads Danske Magasin 1909, S. 204). Dens Historie i den nærmeste Fortid taber sig i Mørke, men i det 18. Aarh. kan vi forfølge i det mindste et Par af Stykkernes Vandring. Til Samlingen hører nemlig Christian IV.s berømte Brev til Kirstine Munk af 24. Marts 1629, der, som vi har set (S. VIII), ved Klevenfeldts Auktion var blevet købt af de østrigske Ulfeldter. Ogsaa et Brev fra Kongen til

Korfits Ulfeldt af 27. Novbr. 1645, som er opført i ovennævnte Fortegnelse (S. VIII) over de ulfeldtske Samlinger, har tilhørt Museet i Neuhaus, hvor nu kun Oversættelsen findes, medens Originalen er havnet i Prokurist T. Troensegaards Autografsamling. Man kan sikkert gaa ud fra, at de andre Breve i Neuhaus har delt de to nævnte Stykkers Skæbne, og at de, ligesom Kálnoky-Brevene, er blevet købt af Anton Korfits Ulfeldts Enke ved Auktionen efter Klevenfeldt. Anledningen til, at Neuhaus-Brevene senere er forsvundne fra Familiearkivet, er rimeligvis den, at de — som i særlig Grad belyste Christian IV.s Forhold til Kirstine Munk — er blevet brugt som Beviser for den ulfeldtske Slægts legitime Afstamning, af hvilken der i Anledning af Ægteskab og Optagelse i Frøkenkloster blev foretaget Undersøgelser i 1760erne og 1780erne. *[fortsættes s. XI]*

[1)] Det her brugte Udtryk „en stor Samling Breve fra Christian IV" kunde dog tyde paa, at Talen er om *alle* Brevene, og at deres Afsendelse fra Sverige til Østrig altsaa er blevet forsinket nogle Aar. Hermed stemmer det, at Bergius's Afskrifter findes i Bd. VI af hans Afskriftsamling, da Udarbejdelsen af dette Bind ifølge en Afhandling af A. Holmberg i Lychnos 1938, S. 219 henlægges til 1760—61. Afgørende er denne Omstændighed dog ikke, idet dr. Holmberg i en senere privat Meddelelse har udtalt, at Afskrivningen af de paagældende Breve meget vel kan være foretaget en halv Snes Aar før Sammenstillingen af Bindet. Antivaris Korrespondance med A. K. Ulfeldt oplyser intet, da den standser i Oktbr. 1751, paa hvilket Tidspunkt kun Oversættelserne var afsendt.

Forord (fortsat) — s. XI (fil Page_010)

(fortsat fra s. X)

Af de øvrige her trykte Breve stammer Flertallet fra *udenlandske Arkiver*, som Udgiveren besøgte paa en Rejse til Hannover, Dresden, Berlin og Schwerin i 1928. Disse Breve er, saavelsom de faa fra Arkiverne i Wien, München og Weimar hidrørende Breve og de ovenfor omtalte Neuhaus-Breve, trykt efter Fotografier. Det drejer sig ialt om Numrene 2—6, 8—9, 11, 13—25, 27—35, 37, 43—47, 49, 51—61, 63—67, 69, 71—73, 75—78, 81, 86, 96, 238 og 320. Arkiverne i Lübeck og Bremen er undersøgt uden Resultat, og Forespørgsler til en Del andre tyske, saavelsom til svenske, engelske, franske og forskellige andre udenlandske Arkiver har heller ikke givet Udbytte. Et mindre Antal Breve er trykt efter Fotografier af Bent Bergius's Afskrifter (jvf. ovenfor), nemlig saadanne, til hvilke Originalen ikke har været til at finde hverken i Kálnoky-Samlingen eller andensteds. Udgiveren skylder Bibliotekar i Uppsala, fil. dr. Samuel E. Bring megen Tak, fordi han har henledt Opmærksomheden paa denne Samling, ligeledes Bibliotekar ved Vetenskapsakademiens bibliotek fil. dr. Arne Holmberg for Fremskaffelsen af Fotografierne. Alle de nævnte Fotografier findes i Rigsarkivet.

Endvidere rummer dette Bind nogle Stykker, hvormed *Rigsarkivets Samling* af Christian IV.s egenhændige Breve er blevet forøget siden Hovedudgaven; enkelte Breve er erhvervede ved Køb af private, saaledes Nr. 110. Numrene 91, 92, 94—95, 97—103 er i 1929 afgivne fra Riksarkivet i Stockholm; disse Breve er for Sammenhængens Skyld medtagne, skønt de er trykt tidligere, dog uden Noter, i Danske Magasin 5. R., V, S. 8—17. Ogsaa de to Breve, der findes som Supplement i Bd. VII, S. 143—45, er af praktiske Grunde genoptrykt. Endelig er forskellige af Rigsarkivets Fonds, navnlig Arkiver, efterladte af Regeringskancelliet i Glückstadt, visse Afdelinger af Danske Kancelli og af Tyske Kancelli, inden- og udenrigske Afdeling, samt Regnskaber og Afregninger, gennemgaaede, især for at finde Kongens

egenhændige Paategninger og Rettelser. For Benyttelsen af to i Privateje beroende Breve Nr. 15 og 319 takker jeg Ejerne, *[fortsættes s. XII]*

Forord (fortsat) — s. XII (fil Page_011)

(fortsat fra s. XI)

… Hr. Amtsforvalter Arthur Palsbo og Hr. Prokurist T. Troensegaard.

Angaaende de faa, ikke til Kálnoky-Samlingen hørende, tidligere efter Afskrifter trykte Breve, hvis Originaler er kommet til Stede efter Hovedudgaven, gælder samme Betragtning som for Kálnoky-Brevene (se S. VIII); de er altsaa ikke optrykt, men medtagne i Listen over Varianter (S. 433-41).

At der har eksisteret langt flere egenhændige Breve fra Christian IV end de nu bevarede, fremgaar af samtidige Udtalelser. Man kan end ikke gaa ud fra, at det, trods ihærdig Eftersøgning, er lykkedes at faa *alle* de bevarede med i nærværende Bind. Det er dog Udgiverens Haab, at Arbejdet i sin foreliggende Form maa være til Berigelse for Kendskabet til Kongens Personlighed og til Kongens og Landets Historie.

Angaaende Principperne for Udgivelsen henvises til Fortalen til Bd. III, S. V-VII, idet samme System er fulgt i dette Supplementbind; ogsaa den af de tidligere Udgivere anvendte Stavemaade for Egennavne er bibeholdt. Rækkefølgen er kronologisk. Desværre har fire Breve, som Udgiveren først for sent er blevet opmærksom paa, maattet anbringes i et Tillæg til sidst. Som Brevets nuværende Opbevaringssted er anført R. A. ɔ: Rigsarkivet (uden Tilkendegivelse af det paagældende Fond indenfor Arkivet), hvis Brevet findes i Samlingen af Christian IV.s egenhændige Breve, Kongehusets Arkiv. Indenfor denne udgør de fra Grev Kálnoky erhvervede Breve en Række for sig. Over alle Kálnoky-Brevene er der givet en Fortegnelse S. 442—43, da det foreliggende Bind blandt Teksterne kun medtager de ikke tidligere trykte Breve og i Listen over Varianter (S. 433—41) kun de tidligere trykte, forsaavidt der findes betydelige Afvigelser mellem Original og Afskrift (sml. S. VIII). Af samme Grund er der givet en Fortegnelse over de efter Afskrifter trykte Breve, hvis Originaler nu kendes, men som ikke tilhører Kálnoky-Samlingen (S. 444). Noterne er gennemgaaende mere kortfattede end i Hovedudgaven, navnlig hvad det personalhistoriske Stof angaar, fordi man i mange *[fortsættes s. XIII]*

Forord (slutning) — s. XIII (fil Page_012)

(fortsat fra s. XII)

… Tilfælde har kunnet nøjes med Henvisninger dels til de i Mellemtiden udkomne, let tilgængelige Haandbøger, dels til de i de tidligere Bind givne Oplysninger. Alle Henvisninger til disse anfører kun Bindets Nummer og Sidetal (uden Titel), saaledes at f. Eks V, 177 betyder Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udgivne ved C. F. Bricka og J. A. Fridericia, Bd. V, Side 177.

For at give en Forestilling om Christian IV.s Haandskrift og dens Udvikling er medtaget 4 Facsimiler af Breve fra forskellige Tidspunkter.

Direktionen for Carlsbergfondet, som har bekostet Udgivelsen af dette Bind, bringer jeg herved en ærbødig Tak. De tilsynshavende ved Arbejdets Udførelse, Professorerne dr. phil. *J. Brøndum-Nielsen* og dr. phil. *Knud Fabricius* er jeg megen Tak skyldig for talrige nyttige Vink og for Bistand med Fortolkning af sproglige Udtryk. Endelig takker jeg mine Kolleger,

Overarkivar dr. phil. H. Hjelholt og Arkivar E. Kroman for gode Raad og for Hjælp med Læsning af vanskelige Ord.

Registret er udarbejdet af fhv. Arkivregistrator Elna Kringelbach.

Naar det foreliggende Arbejde, hvis Udgivelse blev vedtaget i 1928, først udkommer nu, er den væsentlige Grund den, at jeg i en Aarrække maatte lægge det til Side paa Grund af Medarbejderskab ved „Sønderjyllands Historie" Bd. II og III (1939—40).

København i Juli 1947.
JOHANNE SKOVGAARD

Liste over Forkortelser — s. XIV (fil Page_013)

LISTE OVER FORKORTELSER

Erslev = Kr. Erslev, Rigsraad og Stændermøder II—III (1887—90).

Fridericia = J. A. Fridericia, Danmarks ydre politiske Historie i Tiden fra Freden i Prag til Freden i Brømsebro (1881).

Lind = H. D. Lind, Kong Kristian den Fjerde og hans Mænd paa Bremerholm (1889).

Opel = Jul. Otto Opel, Der niedersächsisch-dänische Krieg I—III (1872—94).

R. A. = Rigsarkivet.

Traktater = Danmark-Norges Traktater, udgivne af L. Laursen III—IV (1916—17).

Side 1.

Brev 1/8 * 15. Maj 1584

Til Hertuginde Elisabeth af Meklenborg.

Prinsen meddeler sin Bedstemoder, at han selv, hans Forældre og Søskende befinder sig vel. — R. A.

Meine freundtlige dienst vnd was Ich sonsten kindtliger lieb, Ehr vnd gutten vermag zuuor, hochgeborne Furstein, freundtlige vnd hertzvieliebte fraw grosmutter, dieweil Ich weis, das E. L. aus grosmutterligen hertzen mir alle gesundtheit und wolfahrdt gonnen, als hab Ich nicht vnterlassenn wollen E. L. ein geringes grussbriefflin mit meiner eigen handt zuzuschreiben, daraus E. L. freundt wnd Mutterlich zu vernemen, das meine gnedigste vnd hertzliebste her vatter, Fraw Mutter, herrn Brudere vnd Freulin Schwestern nebst mir noch bei zimligen wollstandt bis dahero von dem getrewen got gafristet(!) worden, dem Ich darfur von hertzenn danck sage, derselbige wolle E. L. vnd vns alle bey leibs vnd der sehlen wolfardt ein lange zeitt gnediglig erhalten, wie Ich dann E. L. in dessen gnedigen schutz vnd schirm hiermit aus kindelicher lieb getreulich thue empfehlenn. Datum Schanderburg 15 Maj *Anno* 1584.
Christian.

Oversættelse af Brev 1/8:
Min venlige tjeneste, og hvad jeg ellers formår af barnlig kærlighed, ære og godt [dvs. min hengivenhed], højbårne fyrstinde, kære og hjerteligt elskede fru bedstemoder. Eftersom jeg

ved, at E. L. [Eders Kærlighed — høvisk tiltaleform, „Eders Nåde"] af bedstemoderligt hjerte under mig al sundhed og velfærd, har jeg ikke villet undlade at tilskrive E. L. et ringe lille hilsningsbrev med min egen hånd, hvoraf E. L. venligt og moderligt kan fornemme, at min nådigste og hjertekæreste hr. fader, fru moder, herrer brødre og frøken søstre foruden mig endnu ved rimeligt velbefindende hidtil er blevet friristet [dvs. bevaret; „fristet" i betydningen opholdt ved live] af den trofaste Gud, hvem jeg derfor af hjertet siger tak. Han ville nådigt bevare E. L. og os alle ved legemets og sjælens velfærd i lang tid, ligesom jeg da hermed af barnlig kærlighed trofast anbefaler E. L. i hans nådige skærm og beskyttelse. Givet Skanderborg 15. maj i året 1584.
Christian.

Brev 2/8 ✻ 9. Decbr. 1591

Til Hertug Ulrik af Meklenborg.

Han sender Hertugen en sjælden, i Norge fanget Fisk. — Geh. u. Haupt-Arch. i Schwerin.

Auch freundlicher Hertzlieber Herr grossvatter, wollen wir E: L: freund und Sohnlich nicht verhalten, das wir ei- … *[fortsættes s. 2]*

Oversættelse af Brev 2/8:
Ligeledes, venlige hjertekære hr. bedstefader, vil vi ikke undlade venligt og sønligt at meddele E. L. [Eders Kærlighed], at vi et- … *[fortsættes s. 2]*

Et par noter til siden:

- **(!) ved „gafristet"** er originalens eget sic-tegn (= originalen markerer selv den afvigende form), jf. skabelonens regel. Ingen nummererede fodnoter på siden.
- **Brev 2/8** er stilet til „Herr grossvatter" — hertug Ulrik (III) af Mecklenburg var Christian IV's morfar, hvilket passer med tiltalen.
- Bemærk skiftet fra „Ich" (Brev 1, som barn) til majestætisk „wir/E: L:" (Brev 2, 1591).

Side 2.

Brev 2/8 (slutning, fortsat fra s. 1)
Til Hertug Ulrik af Meklenborg.

… nem seltzamen Fisch, so zu vnsern Reich Norwegen gefanfangen, bekommen vnd thun derselben seiner wunderbarn gestalt halben E: L: hiermit freu[n]d vnd Sohnlich vbersenden.
Datum ut in Literis.
E: L: gehorsamer Sohn,
dieweil ich lebe,
Christian *manpp.*[1)]

Oversættelse af Brev 2/8 (slutning):
… en sjælden fisk, sådan som fanges i vort rige Norge, og på grund af dens forunderlige

skikkelse tilsender vi hermed E. L. [Eders Kærlighed] den venligt og sønligt. *Datum ut in Literis* [lat.: „givet som i brevet", dvs. dato som anført i selve brevet]. E. L.s lydige søn, så længe jeg lever, Christian *manpp.* [lat. *manu propria*, „med egen hånd"].

Brev 3/8 ✻ 2. Juni 1597

Til Markgrev Joachim Frederik af Brandenborg.

Kongen undskylder, at de indbyrdes Forhandlinger er blevet forsinkede og lover snarest muligt at sende sine Gesandter til Brandenborg. — Brandenburg-Preussisches Hausarchiv i Charlottenburg, Berlin.

Meinen freundlichen gruss vnd was ich der bruderlichen verwandtnus nach viel mehr Ehr, liebes vnd gutes vermach zuuor. Freundlicher, hertzvielgeliebter bruder, ich habe es nicht wntherlassen chonnen E L mitt diesem schreiben zubesuchen. Freundlicher, hertzvielgeliebter bruder, was die sachen anbelangen thun, die noch schiischen E L [vnd] mir noch etc.(!), dieselbige haben sich ein zeitlang etwas furweilet, aber ich bitte, E L wolles in die beste meinung auffnemen, den die wrsache ist die, das ich die sachen allzumal nicht kan so balde zuwege bringen vnd bitte, E L wollen auff dissmaal zufriden sein, ich will mitt dem aller ersten, das muglig ist, meine gesanten bei E L haben[2]. Bitte auch darneben, E L wollen mir zuwissen thun, an welchern ordt ess E L gelegen were, vnd will E L auff diss maal mitt … *[fortsættes s. 3]*

Oversættelse af Brev 3/8:
Min venlige hilsen, og hvad jeg efter det broderlige slægtskab formår af langt mere ære, kærlighed og godt [dvs. min hengivenhed], tilforn. Venlige, hjerteligt elskede broder, jeg har ikke kunnet undlade at opsøge E. L. [Eders Kærlighed] med denne skrivelse. Venlige, hjerteligt elskede broder, hvad angår de sager, som endnu udestår mellem E. L. [og] mig osv.(!) — de har trukket lidt ud en tid, men jeg beder, at E. L. vil optage det i bedste mening, thi årsagen er den, at jeg slet ikke kan bringe sagerne så hurtigt i stand, og jeg beder E. L. være tilfreds for denne gang; jeg vil ved allerførste lejlighed, så snart det er muligt, have mine gesandter hos E. L. Jeg beder desuden, at E. L. vil lade mig vide, på hvilket sted det måtte passe E. L., og vil denne gang med E. L. … *[fortsættes s. 3]*

---

[1] Er en Efterskrift til et ikke egenh. Brev af 9. Dec. 1591, tidligere trykt i Bd. VII, S. 143.

[2] Aftale om Christian IV.s Giftermaal med Joachim Frederiks Datter Anna Kathrine var truffet ved Kongens Besøg i Halle Jan.-Marts 1597. I August s. A. sendtes fire Rigsraader, blandt hvilke Kansler Chr. Friis, til Wolmerstedt, hvor Ægteskabstraktaten undertegnedes d. 28. August (Traktater III, 86—92).

Vigtig oplysning fra fodnote 1: **Brev 2/8** er kun en egenhændig **efterskrift** til et (ikke-egenhændigt) brev af 9. dec. 1591, som allerede var trykt i Bd. VII, s. 143 — det forklarer, hvorfor et brev fra 1591 optræder her i tillægsbindet.

Side 3.

Brev 3/8 (slutning, fortsat fra s. 2)
Til Markgrev Joachim Frederik af Brandenborg.

… meinen schreiben nich lenger auffhalten. *Datum* kopenhagen den 2 *Iunij Anno* 1597.
E L getrewer bruder,
dieweil ich lebe,
Christian.

Oversættelse af Brev 3/8 (slutning):
… ikke opholde E. L. længere med min skrivelse. *Datum* [lat.: givet] København den 2. juni i året 1597. E. L.s trofaste broder, så længe jeg lever, Christian.

Brev 4/8 ✻ 22. Septbr. 1597[1)]

Til Markgrev Joachim Frederik af Brandenborg.

Kongen meddeler, at Bilageret først kan fejres 27. Novbr. Han har intet imod, at hans Gemalinde fører en Hofmesterinde og seks Jomfruer med sig til Danmark. — Brandenburg-Preussisches Hausarchiv i Charlottenburg, Berlin.

Freundtlicher, hertzvielgeliebther her Vater. Es hatt mir mein Cantzler vnderdenig berichtet den abscheidt, so er den 29 *Augusti* zu Wolmerstadt mitt E L hatt genommen[2)], alss nemlich, dass E L sampt dero hertzlieben gemal vnd frwelin tochter so zeitlich zu hadersleben vnss besuchen wolten, dass wir den 20 dag Nouembris vnser beilager halten mögten. Dieweil wir aber vber zuuersicht sehr spat von diser vnser reise seindt zurucke kommen, Sehen wir vor gutt ahn, das der tag vnsers beilagers eine woche *prorogiret* werde, als nemlich biss auff den 27 dag Nouembris[3)]. Wir haben auch alberitz bestellet zu vnser hertzvielgeliebtes frewlin auffwartung eine hoffmestine(!) vnd elff Iunchfrawen hir im reiche angenemmen. Vnd dieweil wir vormercken, dass auch eine hoffmesterinne vnd sex Iunchfrawen eben zu derselbigen nottorfft von E L gemalle angenommen werden, So konnen I L nicht deste weniger die vorgedachten 6 Iunchfrawen vnd eine hoffmestrinne mitt ins reich bringen, Welche nach willen vnd gefallen hochgedachtes vnsers hertzlieben freulin eine geraume zeitt bey I L alhie … *[fortsættes s. 4]*

Oversættelse af Brev 4/8:
Venlige, hjerteligt elskede hr. fader. Min kansler har underdanigt berettet mig om den aftale [*abscheidt* = afsked/overenskomst], som han den 29. august traf med E. L. [Eders Kærlighed] i Wolmerstedt, nemlig at E. L. tillige med sin hjertekære gemalinde og frøken datter så betids ville besøge os i Haderslev, at vi den 20. november kunne holde vort bilager [bryllup]. Men eftersom vi mod forventning er kommet meget sent tilbage fra denne vor rejse, finder vi det for godt, at dagen for vort bilager udsættes [*prorogiret*, lat.: forlænges/udskydes] en uge, nemlig til den 27. november[3)]. Vi har også allerede til opvartning for vort hjerteligt elskede frøken [dvs. bruden] antaget en hofmesterinde(!) og elleve jomfruer her i riget. Og eftersom vi bemærker, at der ligeledes til hendes fornødenhed af E. L.s gemalinde antages en hofmesterinde og seks jomfruer, kan I. L. [Eders Kærlighed] ikke desto mindre bringe de omtalte 6 jomfruer og en hofmesterinde med ind i riget, og de kan efter højtomtalte vor hjertekære frøkens vilje og behag en rum tid hos I. L. herovre … *[fortsættes s. 4]*

[1)] Er formentlig P. S. til et ikke egenhændigt Brev af denne Dato; se Brev af 17. Nov.

[2)] Se det foregaaende Brev.

[3)] Brylluppet stod 27. Novbr. paa Haderslevhus.

Konteksten binder sig fint sammen: brevene 3/8 og 4/8 handler begge om forberedelserne til Christian IV's bryllup med Anna Cathrine af Brandenburg (Joachim Frederiks datter) — bilageret, der ifølge fodnote 3 endte med at stå den 27. november 1597 på Haderslevhus. „her Vater"/„hr. fader" er her Christian IV's kommende svigerfar.

Side 4.

Brev 4/8 (slutning, fortsat fra s. 3)
Til Markgrev Joachim Frederik af Brandenborg.

… vorharren konnen[1)]. Die schreiben, durch welche wir E L nach Segeberg vnd hadersleben einladen werden, sollen zu wndersch[ie]tlichen dagen in *Octo.* abgefertiget werden. Diss hab Ich nöttig erachtet E L zu zuschreiben, deren ich die zeitt meines leben zu allen sohnligen diensten befele. *Datum ut in literis.*
E L gehorsamer Sohn,
dieweil ich lebe,
Christian.

Oversættelse af Brev 4/8 (slutning):
… kan forblive. De skrivelser, hvormed vi indbyder E. L. [Eders Kærlighed] til Segeberg og Haderslev, skal afsendes på forskellige dage i oktober. Dette har jeg anset for nødvendigt at tilskrive E. L., hvem jeg så længe jeg lever anbefaler til al sønlig tjeneste. *Datum ut in literis* [lat.: givet som i brevet, dvs. dato som anført ovenfor]. E. L.s lydige søn, så længe jeg lever, Christian.

Brev 5/8 ✻ 17. Novbr. 1597

Til Markgrev Joachim Frederik af Brandenborg.

Kongen anmoder om Svar paa sin Indbydelse af 22. Septbr. til Bilageret i Haderslev den 27. Novbr., da han endnu ikke har modtaget noget saadant. — Brandenburg-Preussisches Hausarchiv i Charlottenburg, Berlin.

Freundtlicher, hertzvielgeliebter her Vatter, dass ich endtlich endtslossen mein beilager alhier zu hadersleben den 27 dag Nouembris Mitt meines hertzalderliebstes Frewlin E. L. hertzvielgeliebte tochter In gottes namen zu vollenzien, Solches werden E. L. auss meinem schreiben *sub dato* Friderichsburg den 22 dag *Septembris* genugsan berichtet sein. Dieweil ich aber E. L. freundtliche erklerung bishero nicht bekommen, auch mein lackey noch nich widerkommen, vnd habe auss den wrsachen nicht wissen konnen, wornach ich mich richten konthe, vnd ist noch wie zuuor meine gantz sonliche vnd freundliche bitte, E L sich vnserent halben so weit bequemen wolten vnd so zeitlich alhier zu hadersleben ankommen, dass vnser beilager auff dem vorgemeldten 27 tag Nouembris alhier ohne weitere *prorogation* möchte fur sich ghen. Vnd wie … *[fortsættes s. 5]*

Oversættelse af Brev 5/8:
Venlige, hjerteligt elskede hr. fader, at jeg endelig har besluttet at fuldbyrde mit bilager [bryllup] her i Haderslev den 27. november i Guds navn med mit hjerteligst elskede frøken, E. L.s [Eders Kærligheds] hjerteligt elskede datter — det vil E. L. være tilstrækkeligt underrettet om af min skrivelse *sub dato* [lat.: dateret] Frederiksborg den 22. september. Men

eftersom jeg hidtil ikke har modtaget E. L.s venlige erklæring [svar], og min lakaj heller ikke endnu er vendt tilbage, og jeg af disse årsager ikke har kunnet vide, hvad jeg skulle rette mig efter, er det fremdeles som før min ganske sønlige og venlige bøn, at E. L. for vor skyld ville føje sig så vidt og ankomme så betids hertil Haderslev, at vort bilager på den førnævnte 27. november her uden yderligere *prorogation* [udsættelse] kunne gå for sig. Og som …
[fortsættes s. 5]

[1)] 28. Septbr. udgik der Missive angaaende Optagelse af elleve adelige Jomfruer i Anna Kathrines Jomfrukammer og 4. Oktbr. til Fru Beate Hvitfeldt om at være hendes Hofmesterinde (Kancelliets Brevbøger S. 209 og 211). I 1601 (smst. S. 625 og 636 f.) antoges paany seks Jomfruer, maaske til Afløsning af de brandenborgske.

Side 5.

Brev 5/8 (slutning, fortsat fra s. 4)
Til Markgrev Joachim Frederik af Brandenborg.

… E L mir dan an diesem eine grose freundschafft erzeigen, alss sein wir E L widerumb die zeit meines lebens alle Sohnliche dienste zu beweisen hertzlich gewogen vnd thu E L wnther dem schutz des allerhochsten befelen. *Datum* hadersleben den 17 *Nouembris Anno Dominj* 1597.
E L gehorsamer Sohn,
dieweil ich lebe,
Christian.

Oversættelse af Brev 5/8 (slutning):
… vil E. L. [Eders Kærlighed] da vise mig et stort venskab hermed, ligesom vi til gengæld hjerteligt er tilbøjelige til hele mit liv at bevise E. L. al sønlig tjeneste, og jeg anbefaler E. L. under den Allerhøjestes beskyttelse. *Datum* [givet] Haderslev den 17. november i det Herrens år 1597. E. L.s lydige søn, så længe jeg lever, Christian.

Brev 6/8 ✻ April 1603

Til Kurfyrst Joachim Frederik af Brandenborg.
Kongen anmoder ham om at mødes med sig i Wittstock til en fortrolig Samtale om vigtige Anliggender. — Preussisches Geh. Staatsarchiv i Dahlem, Berlin.

Freundlicher, hertzvielgeliebter vather vnd bruder, es ist an dem, das ich etzliche sachen mitt E L zu reden habe, woran viel gelegen, vnd derendthalben meine menung ist den negsten sonthag nach osteren[1)] mich nach Witzstoch zu begeben mitt freunliche bitt, E L wollen auff den tag alda er[s]cheinen. Vnd ist meine freundliche zuuersicht zu E L, E L werden wber zwe diener zur auffwartung nicht mitt nemen, vur meine person will ich auch nur zwene vom adell mit mich nemen. Vnd hoffe, E L werden nimans meinen anchomst vermelden, vnd bitte, E L wollen mir eilend zu wissen thu[n], ob die zeit E L auch gelegen. Vnd thu E L hie mitt gott dem almechtigen befhelen. *Datum ut in literis*[2)].
E L getrewer sohn vnd bruder

allezeit
Christian.

Oversættelse af Brev 6/8:
Venlige, hjerteligt elskede fader og broder, det forholder sig sådan, at jeg har nogle sager at tale med E. L. [Eders Kærlighed] om, hvorpå der ligger meget, og af den grund er det min hensigt den nærmeste søndag efter påske[1)] at begive mig til Wittstock med venlig bøn om, at E. L. ville indfinde sig der på den dag. Og det er min venlige tillid til E. L., at E. L. ikke vil medbringe over to tjenere til opvartning; for min egen person vil jeg også kun tage to adelsmænd med mig. Og jeg håber, at E. L. ikke vil omtale min ankomst til nogen, og beder E. L. ilsomt lade mig vide, om tiden også passer E. L. Og hermed anbefaler jeg E. L. til Gud den almægtige. *Datum ut in literis* [lat.: givet som i brevet]. E. L.s trofaste søn og broder til alle tider, Christian.

[1)] ɔ: 1. Maj. Der er ikke fundet nogen Efterretning om, at Kongen har været i Wittstock paa dette Tidspunkt, og Kongebrevene før og efter denne Dato er alle daterede København. Men da der ikke er indført noget Brev i Ausländ. Registr. i Dagene 24. April til 5. Maj, er det ikke umuligt, at Sammenkomsten har fundet Sted.

[2)] Denne Efterskrift til et Brev, som ikke er paatruffet, findes i Dahlem-Arkivet i et Hefte, betitlet „Acta betr. die Vermäh- … *[fortsættelse af fodnote 2 (til Brev 6) s. 6]*

To ting værd at bemærke:

Tiltalen skifter: Joachim Frederik er nu blevet **kurfyrst** (han efterfulgte sin far som kurfyrste af Brandenburg i 1598), og han tiltales nu „vather vnd bruder" — ikke længere kun „her Vater" som svigerfar. Overskriften er ændret tilsvarende fra „Markgrev" til „Kurfyrst".

Fodnote 2 fortsætter til næste side — den brydes midt i arkivtitlen „Acta betr. die Vermäh[lung …]". Efter skabelonens regel markeres dette, og fortsættelsen samles korrekt på s. 6.

Side 6.

Brev 7/8 ✻ Juni 1605[1)]

Til Hertuginde Sophie af Meklenborg.
Kongen har efter Aftale beset Skytset i Schwerin. Da det imidlertid har forskellige Mangler, anmoder han om at faa overladt nogle flere Stykker, da Betalingen ellers bliver for høj. — Geh. u. Haupt-Arch. i Schwerin.
Meinen Freundtlichen gruss vnd was Ich der nahe verwandtnus nach viel mehr Ehren, liebess vnd gutess vermach zuuor. Freundliche, hertzuielgeliebte Schwester, vnserer abreede nach habe ich mich heitigess tages alhero begeben vnd got lob alhie glucklich angelanget vnd daneben dass geskiitz besheen[2)] vnd finde nu, dass die laaden zum selbigen geskiitze … *[fortsættes s. 7]*

Oversættelse af Brev 7/8:
Min venlige hilsen, og hvad jeg efter det nære slægtskab formår af langt mere ære, kærlighed og godt [dvs. min hengivenhed], tilforn. Venlige, hjerteligt elskede søster, efter vor aftale har jeg i dag begivet mig herhen og — Gud ske lov — lykkeligt ankommet, og desuden beset

skytset [artilleriet][2], og finder nu, at ladningerne [lavetterne/sjæleladningen] til samme skyts … *[fortsættes s. 7]*

_____

Fortsættelse af fodnote 2 (til Brev 6) fra s. 5:
… lung des Markgrafen Ernst mit der Grossfürstin Xenia 1603". Den efterfølges i Heftet af en af Kurfyrst Joachim Frederik egenhændigt skreven Fuldmagt af 2. Maj 1603 for Christian IV til at forhandle med Storfyrsten i Moskva om Ægteskab mellem dennes Datter Xenia og Kurfyrstens Søn, Markgrev Ernst. Ifølge et Brev af Juni 1603 (T. Kanc. U. A. Rusland, Breve fra de russiske Zarer 1590—1616) fra Zar Boris til Christian IV havde denne foreslaaet som et passende Parti for Xenia en Søn af sin Fætter, Hertug „Johannes von Holstein", sikkert Hans den Yngre; jvf. Kongens Skrivelse af 24. Maj s. A. (Ausländ. Reg.). En Forbindelse mellem Storfyrstinden og Markgrev Ernst er derimod ikke fundet omtalt, men muligvis har denne Plan været Emnet for de fortrolige Forhandlinger med Brandenborg, som førtes i de følgende Maaneder. (Skrivelse af 24. Juli i Ausländ. Reg., F. 267, Kreditiv af 1. August for den brandenborgske Gesandt, Chrf. v. Wallenfels og Rekreditiv af 6. Sept. for den danske Gesandt Henrik Ramel, T. Kanc. U. A. Brandenburg, Akter vedr. det politiske Forhold til Danmark 1504—1625).
[1] Sophie f. 1569, Datter af Hertug Adolf af Gottorp, g. m. Johan IV af Meklenborg, som døde 1592 og efterfulgtes af sin Søn Adolf Frederik (f. 1588).
[2] Kongen havde i Brev af 25. Febr. (Geh. u. Haupt-Arch. i Schwerin) anmodet Sophie om at sælge sig noget Skyts og havde sendt Ernst Normand til Schwerin for at besigtige det. Om Mængden og Beskaffenheden af Skytset udvekledes der i den … *[fortsættes s. 7]*

Side 7.

Brev 7/8 (slutning, fortsat fra s. 6)
Til Hertuginde Sophie af Meklenborg.
… nicht die disputation werd sein, die wir daruber gehabdt haben, dass geskiitz auch, etzlich fuller löcher, etzlich noch nicht ausgeboret, worfur meine freundliche bitte, du wollest mihr den freundlichen willen erzeigen, dass ich die anderen etzliche auch bekommen mochte, wie ich sie verschechenet habe, vnd dein diener Hartwich Bylow[1] woll bescheit daruon weiss, Sonsten weren sie alzu deir bezaldt. Habe es auch wngeferlig ubergeslagen, vnd wirdt ess sich woll etwass daruber laufen, aber man kan nichtz gewisses sagen, e sie gewogen werden, vnd bitte, du wollest mir mit dem ersten widerum mit ein egenem botten zuschreiben. Wo ich hinwiderum dir alle Ehre wnd freunschaff widerum erzeigen kan, will ich keinen fleiss sparen vnd bleibe allezeit dein getrewer bruder vnd fersehe mir dasselbige hinwiderum zu diir. Vnd befhele dich hiemit got dem almechtigen. *Datum Sveriin den Iunij Anno* 1605.
Dein getrewer bruder
allezeit
Christian.

Oversættelse af Brev 7/8 (slutning):
… ikke bliver den disput, som vi har haft derom, at skytset også [har mangler]: nogle er fulde af huller, nogle endnu ikke udboret, hvorfor det er min venlige bøn, at du vil vise mig den venlige vilje, at jeg også kunne få de andre stykker, sådan som jeg har udvalgt [reserveret] dem, og din tjener Hartwich Bülow[1] ved god besked derom. Ellers ville de være alt for dyrt betalt af dig. Jeg har også omtrentligt slået det op [beregnet det], og det vil vel løbe lidt op, men man kan ikke sige noget bestemt, før de bliver vejet; og jeg beder dig, at du med det første til gengæld vil tilskrive mig med et eget bud. Hvor jeg til gengæld kan vise dig al ære

og venskab, vil jeg ikke spare nogen flid og forbliver til alle tider din trofaste broder og forventer mig det samme til gengæld fra dig. Og hermed anbefaler jeg dig til Gud den almægtige. *Datum Sveriin* [givet Schwerin] den [—] juni i året 1605.
Din trofaste broder til alle tider, Christian.

Fortsættelse af fodnote 2 (til Brev 7) fra s. 6:
… følgende Tid Breve, og Sophie gik ind paa at overlade Kongen i alt 16 Stykker (Brev fra Sophie (Konc.) 10. Marts og fra Christian 22. Juni (begge i Schwerin), fra Sophie 30. Juni (T. Kanc. U. A. Mecklenburg, Breve fra Hertug Johan Albrecht af Mecklenburg 1548—1624), fra Christian 1. Juli og 16. Juli, fra Sophie (Konc.) 9. August (alle i Schwerin)). I Brev fra Christian af 14. Sept. (Schwerin) siges Skytset at være ankommet, men da det er svagt, anmoder han om at faa sendt en Bøsseskytte til at prøve det, hvilket Sophie afslaar (T. Kanc. U. A., anf. Pakke). Ifølge Brev fra Christian af 7. Dec. (Ausländ. Reg.) overdrog han som Afdrag paa Betalingen Sophie sin Fordring paa Hertug Karl (Biskop af Ratzeburg) til et Beløb af 15000 Rdlr., som denne skyldte Kongen for de reinfeldske Godser. O. Blom, Kristian IV.s Artilleri, S. 180 omtaler blandt de af Kongen fra Udlandet erhvervede Kanoner ogsaa meklenborgske, som vandrede i Smelteovnen.
[1)] Hartwig Bülow af den meklenborgske Linie Wedendorf, d. 1647, nævnes som Kammerjunker hos Hertuginde Sophie 1628—29 (Bülowsches Familienbuch I, Anhang S. 83).

Side 8.

Brev 8/8 ✻ 10. April 1609

Til Kurfyrst Johan Sigismund af Brandenborg.
Kongen har efter Kurfyrst Johan Sigismunds Anmodning befalet sin Raad Joachim Hübner at bistaa Kurfyrsten, til Kommissionen angaaende den preussiske Sag er forbi. — Preussisches Geh. Staatsarchiv i Dahlem, Berlin.
Freundtlicher, Lieber Schwager vnd Bruder. Ich habe auss deinem Schreiben So woll auch auss H: Ramelen *Relation* vernommen, welcher gestaldt die Preissiske Sache[1)] numer gestaldt vnd itzunder auff einer *Commission* berawet, worzu du meinen diner I: hiibener[2)] gerne Lenger gebrauchen woltest, worzu du meinen *consens* begerest, welchess der … *[fortsættes s. 9]*

Oversættelse af Brev 8/8:
Venlige, kære svoger og broder. Jeg har af din skrivelse såvel som af hr. Ramels *relation* [beretning] fornemmet, hvorledes den preussiske sag[1)] nu forholder sig og for tiden beror på en *kommission*, hvortil du gerne længere ville bruge min tjener hr. Hübner[2)], og hvortil du begærer mit *consens* [samtykke], hvilket der … *[fortsættes s. 9]*

[1)] Da den sidste Hertug af Preussen, Albrecht Friedrich, var sindssyg og ikke havde mandlige Arvinger, havde Kurfyrst Joachim Friedrich af Brandenborg af den polske Krone faaet overdraget Formynderregeringen i Preussen. Efter hans Død i Juli 1608 søgte hans Søn og Efterfølger Johan Sigismund, der var gift med Albrecht Friedrichs Datter Anna, at opnaa samme Værdighed. Der afholdtes til Afgørelse af Sagen i Januar—Februar 1609 en Rigsdag i Warschau, til hvilken Christian IV, for at støtte sin Svoger, afsendte et Gesandtskab under Ledelse af Henrik Ramel (Instruks af Novbr. 1608, T. Kanc. U. A. Polen, Akter vedr. det politiske Forhold til Danm. 1598—1621). Ogsaa Joachim Hübner, der var Sekretær i Tyske

Kancelli, men samtidigt (som fhv. Medlem af Brandenborgs Gehejmeraad) stadig i brandenborgsk Tjeneste (R. Koser, Gesch. d. brandenburgisch-preussischen Politik I, 340, 350), var til Stede ved Rigsdagen som Repræsentant for Kurfyrsten (se T. Kanc. U. A., samme Pakke). Ved Rigsdagen bestemtes det, at polske Kommissærer skulde komme til Preussen for at overdrage Johan Sigismund Formynderskabet. Dette skete ogsaa ved en Landdag i Königsberg i Slutningen af Maj (I. G. Droysen, Preussische Politik II, 2, S. 574 ff. H. Prutz, Preussische Geschichte I, 298 ff.).
[2)] Hübner blev hjemkaldt af Kongen ved Brev af 28. Juni 1609 (Ausländ. Reg. F. 287) efter at have gjort Tjeneste baade i den preussiske og den jülichske Sag (se Brevet af 5. Maj 1610), men hjemsendtes ikke førend i August af Johan Sigismund (Brev af 14. August i T. Kanc. U. A. Brandenburg, Breve fra Johan Sigismund 1594—1610).

Side 9.

Brev 8/8 (slutning, fortsat fra s. 8)
Til Kurfyrst Johan Sigismund af Brandenborg.
… nahen verwandtnus nach ich dihr nicht habe abslagen konnen, Sondern in viel mehr dihr wilfharen. Vndt habe zu dem behuff deinem lakeien ein Schreiben an hiibener mitgethan, worihn ihm befholen wirdt dihr auffzuwarten, biss die *Commission* fullenzogen. Welchess ich nicht habe wnterlassen konnen in der Eill dihr zu freun[d]licher andtwordt zu wissen lassen vndt thu dihr hiemit Godt dem Almechtigen befhelen. *Datum* Engelholm den 10 *Aprilis Anno Dni* 1609.
Dein getrewer Bruder,
dieweil ich lebe,
Christian.

Oversættelse af Brev 8/8 (slutning):
… efter det nære slægtskab har jeg ikke kunnet afslå dig det, men langt snarere føje dig. Og jeg har til det formål medgivet din lakaj en skrivelse til Hübner, hvori det befales ham at opvarte dig, indtil *kommissionen* er fuldført. Dette har jeg ikke kunnet undlade i hast at lade dig vide til venligt svar, og hermed anbefaler jeg dig til Gud den almægtige. *Datum* [givet] Ängelholm den 10. april i det Herrens år 1609.
Din trofaste broder, så længe jeg lever, Christian.

Brev 9/8 ✻ 5. Maj 1610

Til Kurfyrst Johan Sigismund af Brandenborg.
Det paatænkte danske Gesandtskab til Dresden vil ogsaa komme til ham efter Kongens ved en Sammenkomst i Warnemünde for kort Tid siden afgivne Løfte. Kongen minder om forskellige Raad, som han ved samme Lejlighed har givet ham, og meddeler, at de lovede Penge skal afhentes i København. — Preussisches Geh. Staatsarchiv i Dahlem, Berlin.
Freundtlicher, lieber Schwager vndt Bruder. Nebenss meiner Schwager vnd Bruderlicher *Affections* erbitung benebendt alless liebess vndt gutess habe ich nicht wnterlassen konnen dihr mit diessem Schreiben zubesuchen Vndt hieneben die zugesagte *Legation* nach Dressden mich Errinneren thu, worzu auch im kurdtzen zwene vom Aadell abgeferdiget werden Sollen, die auch nach ableegung derselbigen anbefholenden Sachen sich zu dihr begeben Sollen vndt auch Ein zeitlang bei dihr in deinen geschefften verharren, nach der zusage, ich dir vur

weinich zeit zu warnemiinde gethan. Verhoffe, sie werden sich in Ihrer auffwartung also verhalten, wie sich dass gebiiren wirdt[1)]. … *[fortsættes s. 10]*

Oversættelse af Brev 9/8:

Venlige, kære svoger og broder. Foruden tilbud om min svogerlige og broderlige *affektion* [hengivenhed] tillige med alt kært og godt, har jeg ikke kunnet undlade at opsøge dig med denne skrivelse og herved erindre om den tilsagte *legation* [gesandtskab] til Dresden, hvortil der også om kort tid skal afsendes to adelsmænd, som efter at have aflagt de dem betroede sager også skal begive sig til dig og en tid forblive hos dig i dine anliggender, efter det tilsagn, jeg for kort tid siden gav dig i Warnemünde. Jeg forventer, at de i deres opvartning vil forholde sig, som det sig bør[1)]. … *[fortsættes s. 10]*

[1)] Christian IV.s Gesandter var Jacob Rosenkrantz og Kjeld Krabbe, der ifølge Instruks af 10. Maj 1610 skulde begive sig til Sachsen og Brandenborg for at mægle mellem de to Kur- … *[fortsættes s. 10]*

Side 10.

Brev 9/8 (fortsat fra s. 9)

Til Kurfyrst Johan Sigismund af Brandenborg.

… Sonsten biin ich der Schwager vndt Bruderlicher zuuersicht, du werdest meinen getrewen Raat noch in frisker gedechtnuss haben vndt denselbigen nicht gaar fergessen, Insunderheit mit deiner teglicher kammer auffwartung, darein viell treihertzig geredet wirdt, da dir zum hogsten an gelegen, dass nicht dasselbige zu andere Ohren kommen muchte, woruon du inss kunfftig mechtigen nachteill bekommen kontest. Du wissest dihr auch freundtlichen zu endsiinnen, wass ich mit dihr zur Selbigen zeit von wegen deiness Elsten Shoness gereedet habe, verhoffe, du werdest auch das noch Eingedenck sein, Aldieweill diess alss dem vather zum hogsten daran geleegen Vndt deinem gansem hause Brandenburg daran zum meisten geleegen. Wass sonsten Alda bei der letzten zusammenkumst[1)] verabscheidet, werdest du in keinem … *[fortsættes s. 11]*

Oversættelse af Brev 9/8 (fortsat):

… For øvrigt har jeg den svogerlige og broderlige tillid, at du endnu har mit trofaste råd i frisk erindring og ikke ganske glemmer det, især hvad angår opvartningen i dit daglige kammer, hvorom der tales meget fortroligt, eftersom det ligger dig højst på sinde, at det ikke måtte komme for andre øren, hvoraf du i fremtiden kunne få mægtig skade. Du ved også venligt at erindre dig, hvad jeg samtidig talte med dig om vedrørende din ældste søn; jeg forventer, at du også endnu har det i tanke, eftersom dette ligger faderen [dig] højst på sinde og dit ganske hus Brandenburg mest af alt. Hvad der ellers blev afgjort dér ved den sidste sammenkomst[1)], vil du på ingen … *[fortsættes s. 11]*

Fortsættelse af fodnote 1 (til Brev 9) fra s. 9:

… fyrster i den Jülich-Kleveske Arvestrid, i hvilken begge tilligemed flere andre optraadte som Prætendenter. Striden var ganske vist naaet til en foreløbig Afslutning ved Forliget i Dortmund af 31. Maj 1609, ifølge hvilket samtlige Prætendenters Fordringer skulde afgøres ved Voldgift, men Landene indtil da besiddes og styres i Fællesskab af Brandenborg og Pfalz-Neuburg. Denne Overenskomst, som var rettet mod Kejseren og det katolske Parti, anerkendtes imidlertid ikke af Sachsen, der søgte Bistand hos Kejseren (Prutz, Preuss. Gesch. I, 301 ff.). Da Jacob Rosenkrantz og Kjeld Krabbe kom til Dresden, var Kurfyrsten i Prag (hvor han d. 7. Juli af Kejseren fik Forlening paa Jülich), og det Svar, som de danske

delegerede modtog af Kurfyrstens Brødre paa deres Henvendelse til Gunst for Brandenborg, var følgelig afvisende. Derimod blev de venligt modtagne i Berlin af Johan Sigismund, som anmodede Kongen om at maatte beholde dem nogen Tid hos sig for at benytte deres Raad og Hjælp (de to Gesandters Relation af 17. August og Skrivelse til Kansleren af s. D., T. Kanc. U. A. Brandenburg, Akter vedr. det politiske Forhold til Danm. 1504—1625. Smst. Rekreditiver af 30. Sept. og 29. Dec. 1610 med Anerkendelse af deres gode Tjeneste).
[1)] Christian IV opholdt sig 23. og 24. April i Rostock, og ved denne Lejlighed har Sammenkomsten med Johan Sigismund sikkert fundet Sted. Kongens Advarsler og Formaninger gælder sandsynligvis Johan Sigismunds Forkærlighed for Kalvinismen, som var vel kendt, skønt han først i Decbr. 1613 offentlig bekendte sig hertil. Hans Gemalinde, Kurfyrstinde … *[fortsættes s. 11]*

Side 11.

Brev 9/8 (slutning, fortsat fra s. 10)
Til Kurfyrst Johan Sigismund af Brandenborg.
… vergessen Stellen, aldie weill am meisten dihr selbest daran geleegen. Mit freundtlicher Bit, du wollest mihr meine trewhertzige Errinnerung nicht wbell auff nemmen, Vndt thu dihr hiemit Godt dem Almechtigen Befhelen. *Datum* Raandersen den 5 *Maij Anno Dni* 1610.
Dein getrewer Swager vndt
Bruder, dieweill ich lebe,
Christian.
Die(!) dass zugesagte geldt Sollen abholen mussen zu kopenhagen Sein fiir tage for Phiingsten[1)].

Oversættelse af Brev 9/8 (slutning):
… glemme at fremdrage, eftersom det mest af alt ligger dig selv på sinde. Med venlig bøn om, at du ikke vil optage min trofaste erindring [påmindelse] ilde, og hermed anbefaler jeg dig til Gud den almægtige. *Datum* [givet] Randers den 5. maj i det Herrens år 1610.
Din trofaste svoger og broder, så længe jeg lever, Christian.
[Efterskrift:] De [dvs. „die", sic] som skal afhente de tilsagte penge, må være i København fire dage før pinse[1)].

Brev 10/8 ✻ 19. Decbr. 1611

Til [uden adressat — kongelig resolution/spørgsmål]
Spørgsmaal, angaaende hvilke der skal holdes Forhør over to fra Sverige komne, anholdte Skotter. — R. A.
Spørsmall, huorpaa disse thuende Skotter, som aff Suerrig Er ankommen, Skall Punchtuis atspørriiss, Enhuer Serdeliss[2)]. … *[fortsættes s. 12]*
Oversættelse af Brev 10/8:
Spørgsmål, hvorpå disse to skotter, som er ankommet fra Sverige, skal udspørges punktvis, hver især[2)]. … *[fortsættes s. 12]*

Fortsættelse af fodnote 1 (til Brev 9) fra s. 10:
… Anna (der førte en livlig og fortrolig Brevveksling med den danske Konge, se nedenfor)

var ivrig luthersk rettroende og misbilligede i høj Grad, at Kurprinsen, Georg Vilhelm, fik en kalvinistisk Opdragelse (jvf. R. Koser, Gesch. d. brandenburg.-preussischen Politik I, 374 f.).
[1)] Talen er om et Laan paa 200 000 Rdl., hvormed Christian forstrakte Johan Sigismund (Droysen, Preussische Politik II, 2, S. 584 Anm. 1). Det trak ud med Afhentningen af Pengene, fordi Brandenburgs Stænder som Garanter for Laanet skulde medbesegle Obligationen, men i August kom det endelig i Stand (Christian IV.s Brev til Johan Sigismund af 16. Juli, Ausländ. Reg., og Johan Sigismunds Breve af 7. Juli og 17. Aug., T. Kanc. U. A. Brandenburg, Breve fra Johan Sigismund 1594—1610). Tolden i Lenzen var anvist som Sikkerhed (Christian IV.s Brev af 7. Sept., Ausländ. Reg.). Laanet blev først helt afviklet ved Kieler Omslag 1623, da de til 4. og sidste Termin forfaldne 50 000 Rdl. blev betalt med Renter (R. A., Omslagsregnskaberne 1622 og 1623).
[2)] I T. Kanc. U. A. Sverige, Akter vedk. det politiske Forhold til Danm. 1606—12 findes Afskrift af et Aktstykke, dateret Frederiksborg 19. Dec. 1611 og underskrevet af Georg Lund,
… *[fortsættes s. 12]*

Side 12.

Brev 10/8 (slutning, fortsat fra s. 11)
Til [kongelig instruks — forhørsspørgsmål, uden adressat]

1. Huor die Erre kommen først y kundskab sammen, y huad for lossomente, ochsaa huad werten haffuer hiett.
2. Huorlediss die haffuer bekommit deriss forloff at drage aff landit.
3. Huor mange fremmede befhelichsheber Die Endnu haffuer y Suerrig, och huem aff die fremme[de] Er ude at verfue folck.
4. Till huem die haffuer skriffuelse med aff deris lansmend, thii ingen thuiffuel Er, at baade styuardt och die andre haffuer uyst skreffuit hiem till deriss wenner.
5. Huad styuardt haffuer giordt aff den Pass, som hand aff mig fick y Calmer.
6. Huor ted Er kommen, at alleman y Suerrig kaller stuuardt k: aff Engelandtz gesanter.
7.

Oversættelse af Brev 10/8 (slutning):

1. Hvor de først er kommet i kundskab [bekendtskab] med hinanden, og i hvilket logement, samt hvad værten har heddet.
2. Hvorledes de har fået deres forlov [tilladelse] til at drage af landet.
3. Hvor mange fremmede befalingsmænd der endnu er i Sverige, og hvem af de fremmede der er ude for at hverve folk [soldater].
4. Til hvem de har skrivelse [brevforbindelse] med af deres landsmænd, thi ingen tvivl er der om, at både Stuart og de andre visselig har skrevet hjem til deres venner.
5. Hvad Stuart har gjort af det pas, som han fik af mig i Kalmar.
6. Hvoraf det er kommet, at alle mand i Sverige kalder Stuart k: [dvs. „kaldes"/kalder] for Englands gesandt.

Fortsættelse af fodnote 2 (til Brev 10) fra s. 11:
… Joachim Bülow og Tobias Lauterbach, der foruden de ovenstaaende 7 Punkter (som Kongen ifølge en Paategning havde „forskrevet med egen Haand") indeholder de under Forhøret afgivne Svar. Det fremgaar heraf, at de anholdte Skotter var Andrew Ramsay (Andreas Ramse) og Lieutenant Robert Douglas tilligemed en anden Lieutenant og to Tjenere, der alle var blevet taget til Fange ombord paa et Skib undervejs fra Sverige til Lübeck. Ramsay og Douglas, som var Søskendebørn, havde mødt hinanden i Stockholm i „Hertug Johans Lossement". Ramsay havde faaet Pas af Statholderen i Stockholm. Hverken

han eller Douglas medbragte nogen Breve. Som Svar paa Punkt 3 opgives en Række Navne paa fremmede Officerer i Sverige, blandt hvilke Monnichow (Mönnichhofen, som i 1612 førte en Deling Lejetropper gennem Norge til Undsætning for Sverige, se Th. Michell, Hist. of the Scottish Expedition to Norway in 1612, 1886). Den omtalte Stuart er sandsynligvis den samme, som ifølge Christian IV.s Brev af 16. Sept. 1611 (I Nr. 36) havde forsøgt at mægle mellem Danmark og Sverige, rimeligvis Robert Stuart (I, 63, Note 2; A. Larsen, Kalmarkrigen S. 249). Ifølge Paategning paa Aktstykket blev begge Skotter løsladt. Andrew Ramsay hvervede senere Tropper for Sverige i Skotland (Michell, anf. Skr. S. 34); en Deling af disse under hans Broder Alexander Ramsay blev nedhugget i Krigen 1612. I Record Office, London, findes en latinsk Oversættelse af Forhøret med Besvarelser (trykt i anf. Skr. S. 147—52).

Bemærkninger:

- **Punkt 3 „befhelichsheber"** = tysk *Befehlshaber* (befalingsmænd/kommandanter) — et tysk låneord i den danske tekst, forklaret i oversættelsen.
- **Punkt 6 „k:"** er en forkortelse i originalen (formentlig for „kaldes" eller „kalder"); jeg gengiver den som den står og markerer usikkerheden.
- Fodnoten sætter forhøret i kontekst: de anholdte var de skotske officerer **Andrew Ramsay** og **Robert Douglas**, taget til fange på vej fra Sverige — helt i tråd med Kalmarkrigens (1611–13) rekruttering af skotske lejetropper.

Side 13.

Brev 10/8 (slutning, fortsat fra s. 12)
Til [kongelig instruks — forhørsspørgsmål, uden adressat]

7. Huad for *Conditiones* die haffuer bødit Stuuardt till for syn betalning.

Denne Lutenandt skall Sønderligenss atspørrigs, huorlediss han Er skiltiss fraa Syn *Capiten*, och huem hanss Offuerster haffuer uerrit.
Och Eptherdi man uell ued, att sligge Personer, som lenge haffuer tiend y Suerrig, icke vden Sønderlige pas kan komme aff landit, med huad wilkor hand Er kommen der ud.
Dette allsammen Skall dennom Salediss *proponeris*, och huad die der paa Suarer, skall Strax aff tobia *annoteris*, dog Enhuer y Seer, Som offuen Er formeldit.

Oversættelse af Brev 10/8 (slutning):
7. Hvilke *conditiones* [betingelser/vilkår] de har budt Stuart for hans betaling.
Denne løjtnant skal særligt udspørges om, hvorledes han blev skilt fra sin *capiten* [kaptajn], og hvem hans oberst har været.
Og eftersom man vel ved, at slige personer, som længe har tjent i Sverige, ikke uden særligt pas kan komme af landet, [skal han spørges] på hvilke vilkår han er kommet derud.
Dette altsammen skal således forelægges [*proponeris*] dem, og hvad de dertil svarer, skal straks af Tobias [Lauterbach] optegnes [*annoteris*], dog hver især, som ovenfor er anført.

Brev 11/8 ✻ 8. Juni 1612

Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Kongen udtaler sin Tilfredshed med Krigens Gang. Han staar nu i Begreb med at gøre et Tog ind i Sverige. — Brandenburg-Preussisches Hausarchiv i Charlottenburg, Berlin.

Freundtliche, hertzliebe Schuester, wan ess dihr noch woll erginge, wehre dasselbige mihr Eine sehr ahngeneme werck zu erfharen. Fur meine person kan ich nit genuncksam den lieben Godt dancken, besonderlichen fur gute *Victorie* vndt fordtganck ihn dissem krigsuesendt[1)], welchess briffzeiger Christoffer von Gröben[2)] zum besten dihr *Referiren* kan. Sonsten werden wihr heit[3)] *Dato* mit Gottess hulff auffrucken vndt vnss nach Sueden ihnss landt weither zu geben vermeinen[4)], der Almechtiger Godt gebe darzu seine genade. Der feindt liget auff drey meilen bey vnss, wie die … *[fortsættes s. 14]*

Oversættelse af Brev 11/8:
Venlige, hjertekære søster, om det endnu gik dig vel, ville det være mig en meget behagelig ting at erfare. For min egen person kan jeg ikke noksom takke den kære Gud, især for god *victorie* [sejr] og fremgang i dette krigsvæsen[1)], hvilket brevviseren Christoffer von Gröben[2)] bedst kan *referere* [berette] dig. For øvrigt vil vi i dag[3)] *dato* [på denne dato] med Guds hjælp rykke op og agter at begive os videre ind i Sverige[4)] — den almægtige Gud give dertil sin nåde. Fjenden ligger tre mil fra os, som … *[fortsættes s. 14]*

_____

[1)] D. 23. Maj 1612 var Elfsborg Slot blevet erobret af de danske og d. 1. Juni faldt Gullberg (ved Göteborg).
[2)] Chrf. v. d. Gröben var Hofjunker, se Meddel. fra Rentekammerarch. 1871—72, S. 138.
[3)] ɔ: heute.
[4)] Det var Kongens Hensigt at rykke op langs Götaelven til Byen Brätte (i Nærheden af det nuværende Vänersborg) for saaledes at blive Herre over hele Elvens Løb (A. Larsen, Kalmarkrigen S. 209 f.).

Side 14. ***(kolonnetitel trykt „1611" (!) — skal være 1612)***

Brev 11/8 (slutning, fortsat fra s. 13)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
… kundtskab lauten, aber noch der zeit hatt Er sich nicht sehen lassen[1)]. Wass weither darauss werden will, gibdt die zeit. Ich will dich nicht lenger auff halten, Sondern den lieben Godt befhelen. *Datum* Baahuss den 8 *Iunij Anno Dni* 1612.
Dein getrewer Bruder
allezeit
Christian.
Udskrift: Ahn Meine Hertzliebe Schwester die Churfürstinne zu Brandenburch.

Oversættelse af Brev 11/8 (slutning):
… kundskaber [efterretninger] lyder, men indtil nu har han [fjenden] ikke ladet sig se[1)]. Hvad der videre vil komme ud af det, vil tiden vise. Jeg vil ikke opholde dig længere, men anbefaler dig til den kære Gud. *Datum* [givet] Bohus den 8. juni i det Herrens år 1612.
Din trofaste broder til alle tider, Christian.
Udskrift [adresse uden på brevet]: Til min hjertekære søster, kurfyrstinden af Brandenburg.

Brev 12/8 ⁕ Omtr. 27. Juni 1612

Til [udkast — se regest; uden egentlig adressat]

Udkast til et Brev fra Jørgen Lunge til Clas Horn og til et aabent Brev til de svenske Befalingsmænd i Anledning af Clas Horns løgnagtige Ytringer om den danske Konge. — R. A.
Ein briff auss Jørgen lungen mund ahn Clauss horn.
Dass Er bey dem trummeter Ein seinen briff an herman wrangell gefunden, wehrein Er unther anderen ihm selbigen briffue fermeldett, das uber alle zuuersicht der k: von dennemarck kein qvartir nicht halten wolte, welchess ihm Clauss horn itz ihn die augen gesagdt wirdt, dass ers wie Ein verlogener kerll geskriben hatt, welches mit allen acten zu beueissen ist.
Ahn alle befheligsheber ihm leger.
Welcher gestaldt disser Claus horn mit Lygenhafftigem bericht I: k: M: zu dennemarck belogen, vnd das Sie sich fur Solchen der geleichen verlogenen kerls sich huten sollen, daa och allezeit Nichtz anderss dan Qvarter gemeinet … *[fortsættes s. 15]*

Oversættelse af Brev 12/8:
Et brev fra Jørgen Lunges mund til Claus Horn.
At han [Lunge] hos trompeteren fandt et af hans [Horns] breve til Herman Wrangel, hvori han [Horn] blandt andet i samme brev meddelte, at den danske konge mod al forventning slet ikke ville holde kvarter [dvs. ikke skåne fanger] — hvilket nu siges Claus Horn lige op i øjnene, at han har skrevet det som en løgnagtig karl, hvilket kan bevises med alle akter [dokumenter].
Til alle befalingsmænd i hans [Horns] lejr.
Hvorledes denne Claus Horn med løgnagtig beretning har løjet om Hans Kongelige Majestæt af Danmark [I: k: M: = Ihre königliche Majestät], og at de skal vogte sig for sådanne dertil løgnagtige karle, eftersom der [af dansk side] altid ikke er ment andet end kvarter … *[fortsættes s. 15]*

_____
[1)] Den svenske Hovedstyrke var dog endnu langt borte, idet Gustav Adolf d. 7. Juni om Aftenen først var naaet til Mariestad ved Vänerns Østkyst (Sveriges Krig 1611—1632 I, 290).

Bemærkninger:
Kolonnetitlens „1611" er en trykfejl (skal være 1612) — markeret med (!) efter skabelonens regel for fejl i originalen.
Brev 12/8 er ikke Christian IV's eget missiv, men et **udkast, han har forfattet** til to breve, der skal udgå i feltherren **Jørgen Lunges** navn — dels til den svenske kommandant **Claus (Clas) Horn**, dels som åbent brev til de svenske befalingsmænd. Derfor er „Til [Modtager]."-linjen erstattet af en note om stykkets karakter. Sagen er en æressag: Horn har i et opsnappet brev påstået, at danskerne ikke giver „kvarter" (skåner fanger), hvilket Christian IV vil have dementeret.
„I: k: M:" = *Ihre königliche Majestät* (Hans Kongelige Majestæt).

Side 15.

Brev 12/8 (slutning, fortsat fra s. 14)
Til [udkast — brev i Jørgen Lunges navn, uden egentlig adressat]
… ist[1)]), allein das sie Erstlich Sollen das ienie nachkommen, wass Sie vonuegen Iohan frissen vndt Daniell wageners uexling zugesagdt[2)].

Oversættelse af Brev 12/8 (slutning):
… er, når blot de først vil efterkomme det, som de har tilsagt angående udvekslingen af Johan Friis og Daniel Wagner[2)].

Brev 13/8 ✻ 5. Juli 1612

Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Da Kongen kan anbefale hende et godt Parti, anmodes hun om snarest at meddele ham, hvilken af hendes Døtre der endnu ikke er forlovet, og at sende ham et Kontrafej af den paagældende. — Brandenburg-Preussisches Hausarchiv i Charlottenburg, Berlin.
[Brevteksten begynder s. 16]

[1)] Anledningen til ovenstaaende var et til Herman Wrangel (Fører for den svenske Hoffane, dansk Krigsfange) af Clas Kristersson Horn (svensk Staldmester) under 25. Juni sendt Brev, i hvilket de danske (ikke den danske Konge i Særdeleshed) beskyldtes for at have afslaaet at give Kvarter, skønt Svenskerne var villige hertil (T. Kanc. U. A. Sverige, Akter vedr. Forholdet til Danm. 1606—12). Efter Christian IV.s Befaling imødegik den danske Feltherre Jørgen Lunge denne Beskyldning i et Brev af 27. Juni til Clas Horn, ligesom der i Jørgen Lunges Navn under 28. Juni udstedtes et aabent Brev til de svenske Befalingsmænd om Sagen (Koncepter i anf. Pakke); i begge Breve bruges de samme Vendinger som i Kongens ovenfor trykte Udkast. — Der var i flere Maaneder gennem Brevveksling mellem danske og svenske Officerer blevet forhandlet om „at give Kvarter", d. v. s. om en mere human Krigsførelse og om Udveksling af Fanger; saaledes havde Gert Rantzau i Brev af 19. Marts foreslaaet, at Brænden og Hærgen skulde ophøre. Disse Forhandlinger, under hvilke man fra begge Sider havde vist Imødekommenhed, afsluttedes med to Grænsemøder i Knærød 20. Juli og 6. Sept., ved hvilke Principperne for Udveksling af Fanger fastsloges; derimod blev Christian IV.s af de danske Kommissærer forebragte Forslag om, at man fra begge Sider skulde ophøre med Brænden og Hærgen, ifølge Gustav Adolfs Instruks afvist af de svenske Kommissærer (anf. Pakke, jvf. Sveriges Krig 1611—1632 I, 306 Note 5).
[2)] Johan Friis (Kanslerens Brodersøn) var blevet taget til Fange allerede i Juni 1611 (Axel Larsen, Kalmarkrigen S. 112) og den svenske Ritmester Daniel Wagner i August s. A. (smst. S. 148). Udvekslingen mellem disse to, som havde været paa Tale siden Februar (se ovenfor anf. Pakke), fandt Sted efter Mødet d. 20. Juli (Rørdam, Monumenta, 2. II, 749).

Side 16.

Brev 13/8 (fortsat fra s. 15)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Freundtliche, hertzliebe Schuester, Ich habe nicht vnterlassen können dihr ihn hogstem vertrawen zu uerstendigen, dass ich woll Einen fornehmen ordt weiss, ahn welchen deine töchter eine mit Gottess hulff woll kunte ahnkommen. Weill mihr nuhn nicht bewust, welche von ihnen noch nicht verlobet, Bitte derendthalben, du wollest mihr Solchess mit dem ersten muglich zu wissen thun vndt darbei ihr *Conterfei* mir zuskicken vndt dasselbige nur nach kopenhagen zusenden. Es muste Ein brustbyld sein vnd ihr alter darbei. Willdtu Einer derselbigen ihr *conterfei* mihr zuskicken, So las Es der smucksten darunther ihress sein vndt nichtes zu oder daruon genommen[1)]. Io Eher Io besser das ichs bekomme. Las … *[fortsættes s. 17]*

Oversættelse af Brev 13/8 (fortsat):
Venlige, hjertekære søster, jeg har ikke kunnet undlade i højeste fortrolighed at underrette dig om, at jeg vel ved et fornemt sted, hvor en af dine døtre med Guds hjælp vel kunne komme hen [dvs. blive gift]. Da det nu ikke er mig bekendt, hvilken af dem der endnu ikke er forlovet, beder jeg derfor, at du med det første muligt vil lade mig det vide og derved tilsende mig hendes *conterfei* [portræt] og blot sende det til København. Det må være et brystbillede og hendes alder [angivet] derved. Vil du tilsende mig en af deres *conterfei*, så lad det være af den smukkeste iblandt dem, og intet lagt til eller taget fra[1]. Jo før jo bedre, at jeg får det. Lad
… *[fortsættes s. 17]*

[1] I sit Svar paa Kongens Henvendelse, en egenhændig Skrivelse af 22. August paa 10 Foliosider, skildrede Anna de Forhandlinger, der førtes af hende og Johan Sigismund med Pfalzgrev Wolfgang Wilhelm om Brandenburgs og Pfalz-Neuburgs respektive Rettigheder til de jülichske Lande, hvorom der trods Overenskomsten i Dortmund (se Brevet af 5. Maj 1610) stadig var Uenighed. Et Forlig om en Deling af Landene, hvortil der skulde knyttes en Forbindelse mellem Pfalzgreven og Kurfyrsteparrets ældste Datter Anna Sophie (født 17. Marts 1598), var under Overvejelse (jvf. R. Koser, Gesch. d. brandenburgisch-preussischen Politik I, 362 ff.). Da der saaledes ikke kunde blive Tale om denne, tilbød Anna Kongen at sende Kontrafejer af de to yngste Døtre Maria Eleonora (f. 11. Novbr. 1599, senere Gustav Adolfs Dronning) og Catharina (f. 28. Maj 1602), saa hurtigt, som de kunde blive malede (T. Kanc. U. A. Brandenburg, Breve fra Johan Sigismund og hans Gemalinde 1606—25, jvf. H. Prutz, Preussische Gesch. I, 309 f. og Droysen, Preussische Politik II, 2, S. 504). Partiet mellem Anna Sophie og Pfalzgreven blev dog ikke til Virkelighed, idet denne i Juli 1613 hemmeligt gik over til Katolicismen og 1. Novbr. ægtede en bajersk Hertugdatter. Anna Sophie formæledes 14. Septbr. 1614 med Frederik Ulrik af Braunschweig-Wolfenbüttel, og man kan formode, at Christian IV i ovenstaaende Brev har haft Tanken henvendt paa denne, der var hans Søstersøn og i de nærmest følgende Aar nød godt af hans Støtte (se I passim, jvf. ogsaa Brevene nedenfor af 14. Marts og 25. April 1614). I det anførte Brev af 22. August nævnes han for øvrigt af Anna som et ønskeligt Parti, dog ikke for hendes Døtre, men for en anden „brandenborgsk Frøken". Om det uheldige Udfald af Frederik Ulriks og Anna Sophies Ægteskab se I, 400 Note 1.

Et historisk pikant brev: Christian IV optræder som ægteskabsformidler og beder om et portræt af „den smukkeste" af kurfyrstens døtre — med alder angivet. Fodnoten afslører, hvem det drejede sig om: de to yngste døtre var **Maria Eleonora** (senere Gustav II Adolfs dronning) og **Catharina**. Det „fornemme sted", Christian IV havde i tankerne, var formentlig hans søstersøn **Frederik Ulrik af Braunschweig-Wolfenbüttel**.

Side 17.

Brev 13/8 (slutning, fortsat fra s. 16)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
… deinem herren nichtz daruon wissen, Ehr ich dihr widerum vohm disse Sachen skreibe, vndt halte ess auch bey dich selbst. Wass ich thu, dass thu ich auss guter *Affection*, die ich zu dem hausse Brandenbruch trage, vndt will dich fur dismall nicht lenger auffhalten, Sondern dem Schutz dess Allerhogsten gans getrewlich befholen haben. *Datum* ihn vnserem feldtlager auff Gullborrig Enge[1] den 5 *Iulij Anno* 1612.
Dein getrewer Bruder allezeit
Christian.

Udskrift: Ahn Meine Hertzliebe Schwester, die Churfürstinne zu Brandenburch.

Oversættelse af Brev 13/8 (slutning):
… lad ikke din herre vide noget derom, før jeg atter fra [dig] skriver [dvs. hører fra dig] om disse sager, og behold det også hos dig selv. Hvad jeg gør, det gør jeg af god *affektion* [hengivenhed], som jeg bærer til huset Brandenburg, og jeg vil for denne gang ikke opholde dig længere, men have dig ganske trofast anbefalet til den Allerhøjestes beskyttelse. *Datum* [givet] i vor feltlejr på Gullbergs Eng[1)] den 5. juli i året 1612.
Din trofaste broder til alle tider, Christian.
Udskrift [adresse]: Til min hjertekære søster, kurfyrstinden af Brandenburg.

Brev 14/8 ✻ 26. August 1612

Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Kongen beretter, at han, paa Grund af et Rygte om, at den svenske Flaade agtede at angribe Enkedronningens Livgeding, var sejlet ud med Flaaden, først til Kalmar og derfra til Danzig for at opsøge Svenskerne, som imidlertid for længst var borte. Han vil derfor sejle tilbage til Sverige for at træffe den svenske Flaade der. — Brandenburg-Preussisches Hausarchiv i Charlottenburg, Berlin.
Freundtliche, Hertzliebe Schuester. Nachdem ich dissen gegenuertigen Euneren(!) diiner alhie gefunden, habe ich nicht wnterlassen konnen dihr meinen zustandt zu wissen zu thun, aldieweill ich nicht zueiffuele, dass du Sonder zueiffell dencken werdest, wie vnser herre godt mich hieher gefuret hatt. Vndt ist Es ahn dem, dass Ein geskrei bey vnss ausgekommen, dass der suede gaar starck ihn die sehe sein solte vndt der frau Mutther leibgeding wolte ahnfallen, woruber die fraumuther gaar sehr verstürtzet, woruber ich bodt ihm feldtlager bekommen, vndt ich mich alsobaldt nach kopenhagen … *[fortsættes s. 18]*

Oversættelse af Brev 14/8:
Venlige, hjertekære søster. Efter at jeg har fundet nærværende [brev]viser, din tjener, her, har jeg ikke kunnet undlade at lade dig vide om min tilstand, eftersom jeg ikke tvivler på, at du uden tvivl vil tænke på, hvorledes vor Herre Gud har ført mig hertil. Og det forholder sig sådan, at der er opstået et rygte hos os, at svenskeren skulle være meget stærk til søs og ville angribe fru moders livgeding [enkesæde], hvorover fru moderen blev meget forfærdet, hvorfor jeg fik bud i feltlejren, og jeg [drog] straks til København … *[fortsættes s. 18]*

[1)] Paa Gullbergs Enge (den østlige Del af det nuværende Göteborgs Byomraade) havde Kongen slaaet Lejr sidst i Juni. Efter at have ladet Borgen afbrænde fra d. 4. til d. 10. Juli drog han nærmere til Elfsborg (Axel Larsen, Kalmarkrigen S. 214).

Bemærkninger:
„Euneren(!)" i Brev 14/8 er en åbenlys fejlskrivning i originalen (formentlig for et ord som *Ueberbringer*/brevviser); (!)-markeringen er originalens/udgiverens sic.
„frau Mutther leibgeding" = enkedronning **Sofie af Mecklenburg**s (Christian IV's mor) livgeding — hendes enkegods, som ifølge rygtet skulle angribes af den svenske flåde. Det udløste kongens flådetogt via Kalmar til Danzig.

Side 18.

Brev 14/8 (slutning, fortsat fra s. 17)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
… gemacht vndt strax den dritten tag darnach zu wasser mich begeben vndt nach kalmer geseggeldt, wohr ich berichtet bin, Er solle fur dandtzig mit seinen skiffen ligen, worhin ich im gefolget, aber nicht gefunden. Dan wie ich alhie berichtet bin, so soll er fur firtzen tagen skon von hinnen weck sein nach sueden, worhin ich ihm itzundt, ob Godt will, gedencke zu folgen, So weit muglich ist[1]. Ich hette nicht anderss gehoffet, Sie solten vnser geuartet haben, itz mussen wihr *Pasientia* haben vndt befhelens Godt dem Almechtigen.

Oversættelse af Brev 14/8 (slutning):
… [drog til København] og begav mig straks tredjedagen derefter til vands og sejlede til Kalmar, hvor jeg fik at vide, at han [den svenske flåde] skulle ligge ved Danzig med sine skibe, hvorhen jeg fulgte efter, men ikke fandt [ham]. Thi som jeg her har fået berettet, skal han allerede for fjorten dage siden være borte herfra mod Sverige, hvorhen jeg nu, om Gud vil, agter at følge ham, så vidt det er muligt[1]. Jeg havde ikke håbet andet, end at de [svenskerne] skulle have oppebiet [afventet] os; nu må vi have *patientia* [tålmodighed] og befale [alt] til Gud den almægtige.

---

[1] Christian IV var efter det resultatløse Tog mod Jönköping i Sommeren 1612 draget til København, hvortil han kom 8. Aug., for at overtage Befalingen over Flaaden og opsøge Svenskerne paa Søen. Ifølge en Skrivelse fra Kansleren af 31. August s. A. (T. Kanc. U. A., Kopibog over udgaaede Skrivelser fra de i København hjemmeladte Regeringsraader 1611—13, F. 236) lettede han d. 13. August fra Københavns Red med 33 Skibe og ankrede d. 15. ved Kalmar, hvor han tog 3000 Mand ombord. Derfra sejlede han videre til Hela ved Danzig, da han troede, at den svenske Flaade befandt sig her, men da Svenskerne for længst var borte, satte han atter Kursen mod Sverige og afsluttede Ekspeditionen med et Tog ind i Stockholms Skærgaard. Ifølge Kanslerens ovennævnte Skrivelse forlod han Hela d. 21. August, medens en anden samtidig Kilde (se Rørdam, Hist. Saml. og Studier I, 308 f., jvf. I. Wadén, Berättande Källor till Calmarkrigets Historia, S. 145 ff.) henlægger Afrejsen til d. 26. August. At den sidste Dato er den rigtige, fremgaar af ovenstaaende Brev. Rygtet om Svenskernes Angrebsplaner mod Enkedronningens Livgeding har maaske Sammenhæng med en Efterretning i et Brev af 1. Juli 1612 fra Chr. Friis og Breide Rantzau til hende (R. A., Dronning Sophies Arkiv, Koncepter til Breve til danske Rigsraader samt Breve fra samme), i hvilket det hedder, at en svensk Oberst Mønnichhofen skal have købt Skibe i Holland i den Hensigt at angribe Danmark, hvorfor Dronningen opfordres til at lade Undersaatterne i sine Lande bevogte Kysten. Mønnichhofens Tog gik imidlertid til Norge, hvorfra han gjorde Indfald i Sverige (se Th. Michell, Hist. of the Scottish Expedition to Norway in 1612, S. 23 ff.), og et Brev af 17. Juli fra Chr. Friis (Dronning Sophies Arkiv, ovennævnte Pakke) indeholdt da ogsaa Efterretninger, som beroligede Enkedronningen, hvis Svar af 19. Juli (Koncept smst.) ikke røber nogen Ængstelse. — Om den danske og svenske Flaades Bevægelser i Østersøen jvf. Sveriges Krig 1611—32 Bilagsband I, 115—19.

Side 19.

Brev 14/8 (slutning, fortsat fra s. 18)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Sage meinem Suagern viell gudtz auff meinendt wegen, zich(!) hette ihm itz auch gerne geschriben, aber ich habe itz die weile nicht. Vergiss der Iunckfrauen bildtnuss[1] nicht, dass ichss mit dem Ersten bekomme. Ich will dich itz nicht lenger auffhalten, Sondern dem

Almechtigen godt befhelen. *Datum* auff der Reyde fur Heyll auff dem skiffe *Victor* genandt den 26 *Agvsti Anno* 1612.
Dein getrewer Bruder
allezeit.
Christian.
Udskrift: Ahn Meine Hertzliebe Schwester die Churfürstinne zu Brandenburch.

Oversættelse af Brev 14/8 (slutning):
Sig min svoger meget godt på mine vegne; jeg [ich, sic: „zich"] havde nu også gerne skrevet til ham, men jeg har ikke tid nu. Glem ikke jomfruens billede[1)] [portrættet], at jeg får det med det første. Jeg vil nu ikke opholde dig længere, men anbefaler dig til den almægtige Gud. *Datum* [givet] på reden ud for Hela ombord på skibet kaldet *Victor* den 26. august i året 1612. Din trofaste broder til alle tider, Christian.
Udskrift [adresse]: Til min hjertekære søster, kurfyrstinden af Brandenburg.

15/8 ✻ 11. Oktbr. 1613

Til Kurfyrst Johan Sigismund af Brandenborg.
Kongen opfordrer sin Svoger til ikke at lade sig hindre af Markgrev Ernst's Død i at komme til den aftalte Sammenkomst. — R. A. Fot. af Orig. i Amtsforvalter Palsbos Autografsamling, Holstebro.
Freundtlicher, lieber Schuager vndt Bruder, Ich habe auss deinem Schreiben mit traurigem gemut vernommen, dass der Liebe Godt nuhmer Margraff Ernsten[2)] mit tode hatt abge- … *[fortsættes s. 20]*

Oversættelse af Brev 15/8:
Venlige, kære svoger og broder, jeg har af din skrivelse med bedrøvet sind fornemmet, at den kære Gud nu har bortkaldt markgrev Ernst[2)] ved døden … *[fortsættes s. 20]*

[1)] se Brevet af 5. Juli.
[2)] Udskriften mangler. Markgrev Ernst er utvivlsomt Christian IV.s Svoger Ernst af Brandenborg, som døde 19. Sept. 1613. Brevets Adressat er altsaa sikkert Markgrevens Broder, Kurfyrst Johan Sigismund. Kongen havde ved Brev af 3. Okt. 1613 (Ausländ. Reg. F. 520) opfordret ham til snarest at meddele, hvorvidt han vilde indfinde sig til den aftalte personlige Sammenkomst i Heiligenstedt, hvortil Christian var kommet omkring Mikkelsdag. At dømme efter nedenstaaende Brev af 21. Dec. synes det, at en Sammenkomst (ved hvilken Kurfyrstinde Anna ogsaa var til Stede, se Brevet af 14. Marts 1614) har fundet Sted i Hamborg i Begyndelsen af Novbr., og at man ved denne har aftalt et nyt Møde, som imidlertid ikke blev … *[fortsættes s. 20]*

Side 20.

Brev 15/8 (slutning, fortsat fra s. 19)
Til Kurfyrst Johan Sigismund af Brandenborg.
… fodert, vndt seine Leiche den 10 *huius* zur Erden soll bestetiget werden. Worauss du deine endtskuldigung nimst, dass du ahnhero nicht kommen kanst, Wohrauff ich dihr freund Bruderlichen zur andtwordt nicht bergen soll, dass nuhmehr allen Leuthen zu ohren gekommen, dass ich deinen halben ihn dissen ordt gekommen bin. Solthe aber vber alle

zuuersicht mihr der skimff widerfharen fuhr meinen guthen treuhertzigen willen, dass du gaar aussbleiben Sollest, wehre solchess mihr beschuerlich zu ertragen, dan der werk endweder so lanck oder besuerlich, ia auch nicht geferlich, dass du io ihn wenich tagen denselbigen kontest ablegen. Thu dihr hiemit Godt dem Almechtigen Befhelen. *Datum* Hylligestede den 11 *8tobris Anno Dni* 1613.
Dein getrewer Schuager vndt bruder allezeit
Christian.

Oversættelse af Brev 15/8 (slutning):
… [bortkaldt], og hans lig skal den 10. i denne måned [*huius*] stedes til jorde. Hvoraf du tager din undskyldning [begrundelse] for, at du ikke kan komme herhen. Hvorpå jeg venligt og broderligt ikke skal skjule for dig til svar, at det nu er kommet alle folk for øre, at jeg for din skyld er kommet til dette sted. Skulle der imidlertid mod al forventning times mig den skam for min gode, trofaste vilje, at du helt skulle udeblive, ville det være mig besværligt at bære, thi sagen [rejsen] er enten så lang eller besværlig — ja, heller ikke farlig — at du jo på få dage kunne tilbagelægge den. Hermed anbefaler jeg dig til Gud den almægtige. *Datum* [givet] Heiligenstedt den 11. oktober [*8tobris* = octobris] i det Herrens år 1613.
Din trofaste svoger og broder til alle tider, Christian.

Brev 16/8 ✻ 25. Oktbr. 1613

Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Kongen udtaler sig om den lidet tilfredsstillende Sagernes Tilstand i Brandenborg og lover, efter hendes Anmodning, at vente endnu nogen Tid (paa Johan Sigismunds Komme). — Brandenburg-Preussisches Hausarchiv i Charlottenburg, Berlin.
Freundtliche, hertzliebe Schuester. Ich habe Sowoll auss deinem allss hubenerss[1)] Schreiben genuncksam Eueren itzigen zustandt vernommen, vndt wehre woll zu wunsken, dass ess dahmahl einss ihn ein anderen standt muchte gerahten, vndt duncket mihr, dass die lange ferhofftte kluckheit nuhmer ahn … *[fortsættes s. 21]*

Oversættelse af Brev 16/8:
Venlige, hjertekære søster. Jeg har såvel af dit som af Hübners[1)] brev noksom fornemmet Eders nuværende tilstand, og det var vel at ønske, at det denne gang omsider måtte komme i en anden [bedre] stand, og det tykkes mig, at den længe forhåbede klogskab nu … *[fortsættes s. 21]*

_____
Fortsættelse af fodnote 2 (til Brev 15) fra s. 19:
… til noget. I et Brev af 24. Nov. 1613 (T. Kanc. U. A. Brandenburg, Breve fra Johan Sigismund 1611 ff.) underretter Kurfyrsten Kongen om sin Hjemkomst fra den nævnte Sammenkomst, ved hvilken man havde forhandlet om de af Sachsen rejste Fordringer i den jülichske Arvefølgestrid.
[1)] Den 16. Juni 1613 var der udstedt Kreditiv for Mogens Ulfeldt og J. Hübner som Sendemænd til Brandenborg (Ausländ. Reg. F. 470).

Bemærkninger:
„8tobris" = *octobris* (oktober) — den gamle talbaserede månedsforkortelse (8-ber), bevaret som i originalen.
„huius" (lat., „i denne [måned]") er en tilbagevendende vending, som skabelonens ordliste allerede har noteret.

Brev 15/8 og 16/8 hænger sammen: begejstringen over det aftalte møde med Johan Sigismund (som svogeren undslog sig fra pga. markgrev Ernsts død), og kongen lover nu Anna at vente endnu lidt på kurfyrstens komme.

Side 21.

Brev 16/8 (slutning, fortsat fra s. 20)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
… den tag gekommen, vndt wenich dass werck dardurch gebessertt[1]. Zuuorn hatt man vermeindt, wan nuhr h: adam[2] abkueme, alssdan Soll alless richtig werden. Wass will man sagen; man muss Es alless gott befhelen vndt *concludieren*, Es hat allezeit also zugegangen, vndt fuhr menslichen augen wenich verbesserung verhanden. Die zeit, wohr uon du Schreibest, die will ich Eruarthen[3]. Sonsten wirdt Morgen, willss Gott, meine zuester, die von holstein, alhie zu mihr kommen. Welchess ich dihr nicht habe bergen wollen vndt thu dihr hiemit gott dem almechtigen befhelen. *Datum* Hylligenstede den 25 *Octobris Anno* 1613.
Dein getrewer bruder allezeit
Christian.
Udskrift: Ahn meine Hertzliebe Schwester die Churfürstinne zu Brandenburch.

Oversættelse af Brev 16/8 (slutning):
… [er nu kommet] for dagen, og sagen er kun lidt forbedret derved[1]. Tidligere mente man, at når blot hr. Adam[2] kom bort, så skulle alt blive rigtigt. Hvad skal man sige; man må befale det alt til Gud og *konkludere* [slutte], at det altid er gået sådan til, og for menneskelige øjne er der kun ringe forbedring i vente. Den tid, hvorom du skriver, den vil jeg oppebie [afvente][3]. For øvrigt vil i morgen, om Gud vil, min søster, hun fra Holsten, komme herhen til mig. Hvilket jeg ikke har villet skjule for dig, og hermed anbefaler jeg dig til Gud den almægtige.
Datum [givet] Heiligenstedt den 25. oktober i året 1613.
Din trofaste broder til alle tider, Christian.
Udskrift [adresse]: Til min hjertekære søster, kurfyrstinden af Brandenburg.

Brev 17/8 ✻ 21. Decbr. 1613

Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Da Kongen nu har ventet forgæves i syv Uger, og Skibet er i Orden, vil han rejse tilbage til Kongeriget. — Brandenburg-Preussisches Hausarchiv i Charlottenburg, Berlin.
[Brevteksten begynder s. 22]

---

[1] Stemningen i Brandenborg var i Efteraaret 1613 ophidset paa Grund af de ortodokse Lutheraneres heftige Uvilje over Johan Sigismunds Hældning i Retning af Kalvinismen. I Decbr. gik han over til den reformerte Lære. Muligvis hentyder Kongens Ytringer ogsaa til den af den jülichske Arvestrid foranledigede ugunstige udenrigspolitiske Situation, jvf. Brevet af 31. Januar 1614.
[2] Gehejmeraad og Arvemarskalk Adam Gans Edler v. Putlitz, der hørte til Johan Sigismunds nærmeste Kreds af Raadgivere (Acta Brandenburgica, udg. af Klinkenberg IV, 1, S. 193 f.). Som Kalvinist var han ilde set af Kurfyrstinden, og efterhaanden aftog ogsaa hans Indflydelse hos Kurfyrsten. Fra Jan. 1613 sendtes han bort fra Berlin i diplomatiske Ærinder (R. Koser, Gesch. d. brandenburg-preuss. Politik I, 364 f.).
[3] Hermed menes formodentlig, at Kongen vil afvente et Besøg af Johan Sigismund, se det foregaaende Brev.

Så er **Brev 16/8 komplet**. Bemærkninger:
„h: adam" = hr. Adam Gans v. Putlitz (jf. fodnote 2), en kalvinistisk rådgiver ilde set ved hoffet.
„meine zuester, die von holstein" = kongens søster fra Holsten (formentlig Augusta, gift med hertug Johan Adolf af Gottorp) — bemærk igen den brede „søster"-brug.
„Eruarthen" (oppebie/afvente) — et af de tyske ord i teksten, som fint svarer til de „genkendelige elementer" i skabelonen.

Side 22.

Brev 17/8 (fortsat fra s. 21)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Freundtliche, hertzliebe Schuester, weil ich meiner zu hamburch[1)] gethaner zuzaage nach ich nicht allein fiirtzen tage, Sondern Siiben wochen alhie verharret[2)], vndt ich nuhn durch Godtlicher hulff dass Skiiff[3)] alhie so weit wideruhm zu rechte gebracht, dass ess, ob godt woll, gudt bleibet. Bin derohalben verursachet mich hinwiderum nach dem Reiche zu begeben, weill doch nach menschen gedancken nichtz darauss werden will, vndt ich fuhr meine persohn die sachen dem Lieben Godt befhelen thue vndt thu sonsten allezeit gerne, wass dihr Lieb vndt dinst mag sein. Befhell dich hiemit dem gewaltigen schutz Gotthess.
Datum Hylligenstede den 21. *Decembris Anno Dni* 1613.
Dein getrewer Bruder
allezeit
Christian.

Oversættelse af Brev 17/8:
Venlige, hjertekære søster, eftersom jeg efter mit i Hamborg[1)] givne tilsagn ikke alene [i] fjorten dage, men [i] syv uger har opholdt mig her[2)], og jeg nu ved Guds hjælp har fået skibet[3)] her så vidt bragt i stand igen, at det, om Gud vil, forbliver godt. Jeg er derfor foranlediget til atter at begive mig til Riget, eftersom der dog efter menneskelig tankegang ikke vil komme noget ud af det, og jeg for min egen person befaler sagerne til den kære Gud, og ellers altid gerne gør, hvad der kan være dig kært og til tjeneste. Hermed anbefaler jeg dig til Guds mægtige beskyttelse. *Datum* [givet] Heiligenstedt den 21. december i det Herrens år 1613.
Din trofaste broder til alle tider, Christian.

Brev 18/8 ✻ 31. Januar 1614

Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Kongen udtaler sig om de brandenborgske Underhandlinger med Sachsen, som næppe kan føre til noget Resultat, med mindre Kejserens Medvirken tilstedes, og om Kurfyrstens hastige Religionsforandring, som sikkert vil faa uheldige Følger. — Brandenburg-Preussisches Hausarchiv i Charlottenburg, Berlin.

Freundtliche, Hertzliebe Schuester. Ich habe auss deinem Schreiben mit freuden vernommen, dass du Godt lob noch woll auff bist, fuhr meine persohn kan ich nicht genuncksam …
[fortsættes s. 23]

Oversættelse af Brev 18/8:
Venlige, hjertekære søster. Jeg har af din skrivelse med glæde fornemmet, at du — Gud ske lov — endnu er ved godt helbred; for min egen person kan jeg ikke noksom … *[fortsættes s. 23]*

[1)] Om Sammenkomsten i Hamborg se Brevet af 11. Okt. Droysen, Preussische Politik II, 607 omtaler et Besøg af Johan Sigismund hos Christian IV i Hamborg i Novbr. 1613. Slanges Beretning (Christian den Fjerdes Hist. III, 355) om en Sammenkomst mellem Kongen og Kurfyrsten i Heiligenstedt fra omkring Mikkelsdag til efter 1. Nov., kan ikke være rigtig, idet de to Fyrster ikke kan have været sammen i Oktober Maaned.
[2)] Kongen havde opholdt sig i Itzehoe eller Heiligenstedt siden 3. Okt.
[3)] Jvf. I, 77, Nr. 48.

Side 23.

Brev 18/8 (fortsat fra s. 22)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
… den Lieben Godt dancken, derselbige helffe hinfhuro mit genaden. Ich habe auch auss meiness Schuager vndt Brudern vnthersketliche Schreiben den itzigen zustandt zuischen Saxen vndt ihm vernommen, wohrauss ich nicht vernehmen kan, dass etwass fruchtbarlichess zuischen den beiden herren kan forgenommen werden, vndt wehre nicht weit auss dem wege, dass der keysser zu dem verdrack (nach dem erss Selbest begeret vnd sich so hoch erbotthen hat) zugelassen wurde, aldieweill die hogste *Authoritet* bei ihm[1)]. Du weist woll meine *Affection* kegen euch, aber dass ihn dissem oder anderen von mihr eine *Nullitet*[2)] Solthe begangen werden, dasselbige weiss ich gewislich, dass du ess mihr nicht gunnest. Die gemutther seindt alzu wanckelmutig, vndt wenicht von den diinern gefunden, so zu einicheit raten. Die hastige *Religions* veranderung[3)] ist genuncksam mihr bewust, vndt zuar mit grossem verunderum(!), wo doch der guther herr ich(!)[4)] dissem veruirrethem zustande darzu ge- … *[fortsættes s. 24]*

Oversættelse af Brev 18/8 (fortsat):
… takke den kære Gud, som fremdeles hjælpe [os] med nåde. Jeg har også af min svoger og broders udførlige skrivelse fornemmet den nuværende tilstand mellem Sachsen og ham, hvoraf jeg ikke kan forstå, at der kan foretages noget frugtbart mellem de to herrer, og det var ikke langt ved siden af [dvs. ikke urimeligt], om kejseren blev tilladt at afgøre striden [*verdrack*] (efter at han selv har begæret det og så højt tilbudt sig), eftersom den højeste *autoritet* ligger hos ham[1)]. Du kender vel min *affektion* [hengivenhed] for jer, men at der i denne eller anden [sag] skulle begås en *nullitet*[2)] [ugyldighed] fra min side — det ved jeg visselig, at du ikke under mig. Sindene er alt for vægelsindede, og der findes kun få blandt tjenerne [rådgiverne], der råder til enighed. Den hastige *religions*forandring[3)] er mig noksom bekendt, og det med stor forundring [*verunderum*, sic], hvor dog den gode herre [i(?)][4)] i denne forvirrede tilstand dertil … *[fortsættes s. 24]*

[1)] Om Modsætningsforholdet mellem Brandenborg og Sachsen i Anledning af den jülichske Arvestrid se Brevet af 5. Maj 1610. De sachsiske Fordringer paa de jülichske Lande rejstes paany i Efteraaret 1613, og fra September førtes der Underhandlinger, under hvilke Johan Georg af Sachsen optraadte meget stejlt, medens Johan Sigismund (mod sin Gemalindes Ønske) var beredt til at gøre Indrømmelser. Kejseren støttede ligesom tidligere Sachsen og erklærede i en Skrivelse af 10. Dec., at han til den kommende Paaske vilde tage Sagens

Afgørelse i sin Haand, hvilket vilde betyde et fuldstændigt Nederlag for de brandenborgske Interesser. I Januar afholdtes i Dresden et Møde, som ikke førte til noget Resultat. Johan Sigismunds Stilling forværredes ogsaa ved det mere og mere vanskelige Forhold til hans Medregent i de jülichske Lande, Pfalzgrev Wolfgang Wilhelm (se Brevet af 5. Juli 1612), som støttedes af det katolske Parti (H. Prutz, Preussische Gesch. I, 310 ff., Droysen, Preussische Politik II, 2, S. 606 ff.).
[2)] ɔ: en ugyldig, lovstridig Handling.
[3)] Midt under den spændte udenrigspolitiske Situation foretog Johan Sigismund i Decbr. 1613 den allerede i længere Tid overvejede Overgang til den reformerte Lære — et Skridt, der vakte en voldsom Bevægelse i hans Lande.
[4)] Fejlskrift for in?

Bemærkninger:
„verunderum(!)" og **„ich(!)"** er begge markeret med originalens/udgiverens sic. For sidstnævnte foreslår fodnote 4 selv, at „ich" (jeg) er en fejlskrift for „in" (i) — jeg har derfor sat [i(?)] i oversættelsen.
„Nullitet" forklares i fodnote 2 som en ugyldig, lovstridig handling — helt i tråd med skabelonens praksis for latinske/juridiske vendinger.
Indholdet er tæt knyttet til de foregående breve: den jülichske arvestrid, modsætningen Brandenburg–Sachsen, og Johan Sigismunds omstridte overgang til kalvinismen i december 1613.

Side 24.

Brev 18/8 (slutning, fortsat fra s. 23)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
… rathen. Ich fruchte, ess wirdt ablauffen, wie ess angefangen ist, dass ess mit einen Narren beslössen wirdt, dan ich vernommen, dass Aadrian[1)] der lestzste gewessen, der die reige geslossen hat, — — —(sic.) Ich habe eine enderung der *Religion* mit dem verstorbenen könig ihn franckreich erlebet, welche einen bedrubten auslag genommen, godt gebe, wass der Almechtiger hiemit ihm sinne hat. Vndt bitthe ganss freundlich, du wollest alless von mihr im besten auffnehmen. Ihn was massen ich dihr sonsten alle wilfherige dinste bezeigen kan, darahn soll kein fleiss gespaaret werden, vndt thu dich hiemit dem Schutz Gottess ganss getrewlichen befhelen. *Datum* kolding den 31 *Ianvarij Anno* 1614.
Dein getrewer Bruder
allezeit
Christian.
Udskrift: Ahn Meine Hertzliebe Schwester die Churfürstinne zu Brandenburch.

Oversættelse af Brev 18/8 (slutning):
… råde. Jeg frygter, det vil løbe af, som det er begyndt, at det vil ende med en nar, thi jeg har hørt, at Adrian[1)] var den sidste, som sluttede rækken — — —(sic.). Jeg har oplevet en forandring af *religionen* med den afdøde konge i Frankrig, som tog et bedrøveligt udfald; Gud give, hvad den Almægtige hermed har i sinde. Og jeg beder ganske venligt, at du vil optage alt fra mig i bedste [mening]. På hvilken måde jeg ellers kan vise dig al føjelig tjeneste, derpå skal ingen flid spares, og hermed anbefaler jeg dig ganske trofast til Guds beskyttelse. *Datum* [givet] Kolding den 31. januar i året 1614.
Din trofaste broder til alle tider, Christian.
Udskrift [adresse]: Til min hjertekære søster, kurfyrstinden af Brandenburg.

Brev 19/8 ✻ 4. Febr. 1614
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Kongen henviser til den i hans sidste Brev givne Besked og anmoder om Joachim Hübners Hjemsendelse. — Brandenburg-Preussisches Hausarchiv i Charlottenburg, Berlin.
Freundtliche, liebe Schuester, wan ess dihr Noch wol erginge, wehre dasselbige mihr angenehme zu erfharen. Fuhr meine person kan ich nicht genuncksam den lieben godt dancken, derselbige helffe hinfhuro mit genaden. Ich habe dir ihn meinem lezsten Schreiben meine wnskiildigung versteen lassen[2)], nicht zueiffuellende, du werdest … *[fortsættes s. 25]*
Oversættelse af Brev 19/8:
Venlige, kære søster, om det endnu går dig vel, ville det være mig behageligt at erfare. For min egen person kan jeg ikke noksom takke den kære Gud, som fremdeles hjælpe [os] med nåde. Jeg har i mit sidste brev ladet dig forstå min undskyldning[2)], idet jeg ikke tvivler på, at du vil … *[fortsættes s. 25]*

[1)] Det er tvivlsomt, hvem denne Adrian er, og en grundig Undersøgelse har man paa Grund af Forholdene ikke kunnet foretage. Maaske menes der den jülichske Adelsmand Adrian v. Flodorf, der er omtalt i H. Prutz, Preussische Gesch. I, 334.
[2)] Se Brevet af 31. Jan. 1614.

Side 25.

Brev 19/8 (slutning, fortsat fra s. 24)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
… diselbige ihn allen guthen auffgenommen haben, dan ich woll mercken kan, wohrhin ess gespiilet wirdt, der liebe Godt gebe, dass ess zum guthen Ende gereichen mag. Jochim huberenss persohn[1)] habe ich auff kunfftigem holsteinsken landtgericht zu gebrauchen, Bitthe derohalben, dass du ihm nuhmer erleuben wollest, dass er sich kegen die zeit alhie einstellen kan. Vndt thu sonsten allezeit gerne wass dihr lieb vndt dinst ist. Thu dihr hiemit den gewaltigen Schutz Gotthess ganss getrewlich befhelen. *Datum* koldingen den 4 *Febrvarij Anno* 1614.
Dein getrewer Bruder
allezeit
Christian.
Udskrift: Ahn Meine Hertzliebe Schwester, die Churfürstinne zu Brandenburch.

Oversættelse af Brev 19/8 (slutning):
… have optaget det alt i bedste [mening], thi jeg kan vel mærke, hvorhen det sigter [*gespiilet*]; den kære Gud give, at det må nå til en god ende. Jochim Hübners person[1)] har jeg brug for ved det kommende holstenske landting, beder derfor, at du nu vil tillade ham, at han til den tid kan indfinde sig her. Og [jeg] gør ellers altid gerne, hvad der er dig kært og til tjeneste. Hermed anbefaler jeg dig ganske trofast til Guds mægtige beskyttelse. *Datum* [givet] Kolding den 4. februar i året 1614.
Din trofaste broder til alle tider, Christian.
Udskrift [adresse]: Til min hjertekære søster, kurfyrstinden af Brandenburg.

Brev 20/8 ✻ 28. Febr. 1614

Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Kongen beder om nogle Vinstokke og spørger om Aarsagen til, at der, efter hvad Rygtet fortæller, antages mange nye Officerer ved det brandenborgske Hof. — Brandenburg-Preussisches Hausarchiv i Charlottenburg, Berlin.
Freundtliche, liebe Schuester, wan ess dihr noch woll erginge, wehre dasselbige mihr eine hertzliche freude zuuernehmen. Fuhr meine persohn kan ich nicht genuncksam den Lieben Godt dancken, derselbige helffe hinfhuro mit genaden. Hieneben kan ich dich nicht bergen, dass ich gerne etzliche weinstöcke von dem Merckisken weine, so bei witstock wechset, hette. Bitthe derohalben, du wollest mich mit etzlichen, so viel alss dihr gefellich, auss helffen vndt auch dissen gerdtner behulfflich sein, dass er dieselbige mit amdtzfuhr konne fordtbringen biss zu meinem Brudern[2]. … *[fortsættes s. 26]*
Oversættelse af Brev 20/8:
Venlige, kære søster, om det endnu går dig vel, ville det være mig en hjertelig glæde at fornemme. For min egen person kan jeg ikke noksom takke den kære Gud, som fremdeles hjælpe [os] med nåde. Herved kan jeg ikke skjule for dig, at jeg gerne ville have nogle vinstokke af den *märkiske* vin [fra Mark Brandenburg], som vokser ved Wittstock. Beder derfor, at du vil hjælpe mig med nogle, så mange som det behager dig, og også være denne gartner behjælpelig, så han med amtskørsel [*amdtzfuhr*, fri befordring] kan bringe dem frem til min broder[2]. … *[fortsættes s. 26]*

[1] Se Brevet af 25. Okt. 1613.
[2] Formodentlig Hertug Ulrik, Biskop af Schwerin, der residerede i Bützow.

Så er **Brev 19/8 komplet**. Et charmerende skift i tone: efter alle de tunge politiske og konfessionelle emner beder Christian IV nu ganske jordnært sin „søster" om **vinstokke** af den brandenburgske vin fra Wittstock, som skal transporteres via hans „broder" — ifølge fodnote 2 formentlig **hertug Ulrik, biskop af Schwerin** (som residerede i Bützow). Det viser den familiære, praktiske side af korrespondancen.

Side 26.
Brev 20/8 (slutning, fortsat fra s. 25)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Hieneben kan ich dihr auch nicht bergen, dass alhie dass geskrei gehet, dass ihr euch alle tage an Euerem hoffue verbessert mit ahnnemung Newehr *officirer*, besonderlich von herren standtz persohnen[1]. Ich bitthe, so uern ess nicht heimliche sachen seindt, du wollest mich doch vntherrichten, zu welchem ende ess geschicht, dan gewislich, ess mussen grosse verborgene *Rationes* darbei sein Oder auch ganss keine. Der liebe Godt gebe, dass ess meinem Schuageren vndt den seinigen zu gedeien mag gereichen. Wan ichss kein bedencken hetthe, So wolthe ich meinem Schuagern seiness zu hamburch ausgegebenen briffuess[2] errinneren, Aaber du kanst lichtlich meine gedancken wissen, welchess alless ich ihn dissem Briffue nicht begreiffen[3] kan. Vndt will dich nuhmehr nicht lenger auffhalthen, Sondern dem Schutz dess Allerhogsten dich ganss getrewlichen befholen haben. *Datum* Draage den 28 *Febrvarij Anno Dni* 1614.
Dein getrewer Bruder
allezeit
Christian.
Udskrift: Ahn Meine Hertzliebe Schwester die Churfürstinne zu Brandenburch.

Oversættelse af Brev 20/8 (slutning):
Herved kan jeg heller ikke skjule for dig, at det rygte går her, at I hver dag forbedrer [udvider] jeres hof med antagelse af nye *officerer*, især af herrestandspersoner [højadelige][1]. Jeg beder, så vidt det ikke er hemmelige sager, at du dog vil underrette mig om, til hvilken ende det sker, thi visselig må der enten være store skjulte *rationes* [årsager/bevæggrunde] derved eller også slet ingen. Den kære Gud give, at det må geråde min svoger og hans [folk] til trivsel. Om jeg ikke havde nogen betænkelighed derved, så ville jeg minde min svoger om hans i Hamborg udstedte brev[2], men du kan let kende mine tanker, hvilket jeg alt sammen ikke kan indbefatte [*begreiffen*][3] i dette brev. Og jeg vil nu ikke opholde dig længere, men have dig ganske trofast anbefalet til den Allerhøjestes beskyttelse. *Datum* [givet] Dragør den 28. februar i det Herrens år 1614.
Din trofaste broder til alle tider, Christian.
Udskrift [adresse]: Til min hjertekære søster, kurfyrstinden af Brandenburg.

Brev 21/8 ✻ 14. Marts 1614
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Kongen minder om sin Samtale med hende i Hamborg angaaende hendes Datter. Han beder hende skaffe sig en Kok og ønsker at faa en Dreng anbragt i Lære hos hendes Apoteker. — Brandenburg-Preussisches Hausarchiv i Charlottenburg, Berlin.
Freundtliche, hertzliebe Schuester, du werdest dich guthermassen wol zuendtsinnen wissen, wass ich mit dihr zu … *[fortsættes s. 27]*
Oversættelse af Brev 21/8:
Venlige, hjertekære søster, du vil i din godhed vel vide at erindre dig, hvad jeg med dig i [Hamborg talte om] … *[fortsættes s. 27]*

---

[1] Om Brandenborgs kritiske udenrigspolitiske Stilling jvf. Brevet af 31. Januar.
[2] Formodentlig ved Sammenkomsten mellem Kongen og Kurfyrsten i Hamborg i Novbr., se Brevet af 11. Okt. 1613.
[3] ɔ: omfatte, indeslutte.

Så er **Brev 20/8 komplet**. Bemærkninger:

- **„begreiffen"** forklares i fodnote 3 som „omfatte, indeslutte" (dvs. rumme i skrift) — endnu et eksempel på ordforklaringer, som skabelonen lægger op til.
- Christian IV blander igen det politiske (bekymring over Brandenburgs hvervning af nye højadelige officerer) med det personlige (vinstokkene fra forrige side).
- **Brev 21/8** vender tilbage til det huslige: en kok, en dreng i lære hos kurfyrstindens apoteker, og et ægteskabsanliggende vedr. Annas datter — helt i tråd med Christian IV's rolle som ægteskabsmægler fra brevene 13/8 og 16/8.

Vi har nu **Brev 1/8–20/8 komplette**. Send Page_040 (= s. 27), så fortsætter jeg med Brev 21/8.

Side 27.

Brev 21/8 (slutning, fortsat fra s. 26)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
… hamburch von wegen deines thochter[1] gereedet habe, welchess du nochmalss wollest ihn acht haben. Sonsten wolte ich dich freundtlichen gebethen haben, ob du mihr mit einen guthen koch kontest aushelffen. Ich habe bei mihr einen Iungen, so ein zeitlanck bei meinem Aapotecker[2] gewessen, welchen ich ihnnerhalb wenich tagen will zu dihr skicken mit

freundtlicher Bitthe, dass er Ein zeitlanck bei Eueren Apotecker[3)] muchte lernen. Ihn wass massen ich dihr hinuiderum kan Einige gefallen thun, darahn sollestu keinen mangell spuhren, vndt thu dihr hiemit dem gewaltigen schutz gottess befhelen. *Datum* Hadersleben den 14 *Martij Anno* 1614.
Dein getrewer Bruder
allezeit
Christian.
Udskrift: Ahn Meine Hertzliebe Schwester die Churfürstinne zu Brandenburch.

Oversættelse af Brev 21/8 (slutning):
… talte om i Hamborg angående din datter[1)], hvilket du fremdeles vil have i agt [i erindring]. For øvrigt ville jeg venligt have bedt dig, om du kunne hjælpe mig med en god kok. Jeg har hos mig en dreng, som en tid har været hos min apoteker[2)], hvem jeg inden få dage vil sende til dig med venlig bøn om, at han en tid måtte lære hos jeres apoteker[3)]. På hvilken måde jeg til gengæld kan gøre dig nogen tjeneste, derpå skal du ikke spore nogen mangel, og hermed anbefaler jeg dig til Guds mægtige beskyttelse. *Datum* [givet] Haderslev den 14. marts i året 1614.
Din trofaste broder til alle tider, Christian.
Udskrift [adresse]: Til min hjertekære søster, kurfyrstinden af Brandenburg.

Brev 22/8 ✻ 18. Marts 1614

Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Kongen svarer paa hendes Anmodning om et Pengelaan, at han ikke selv har Penge tilovers, men at et Laan kan rejses i Holsten, dog paa stramme Vilkaar. Hübner kan hun beholde, saa længe hun har Brug for ham. — Brandenburg-Preussisches Hausarchiv, Charlottenburg i Berlin.
Freundtliche, Hertzlieber Schuester. Ich habe auss deinem Schreiben mit freuden vernommen, dass ihr semdtlich noch bei guther gesundtheit von dem almechtigen erhalten … *[fortsættes s. 28]*

Oversættelse af Brev 22/8:
Venlige, hjertekære søster. Jeg har af din skrivelse med glæde fornemmet, at I alle endnu ved godt helbred af den Almægtige holdes [i live] … *[fortsættes s. 28]*

[1)] Om Sammenkomsten i Hamborg se Brevet af 11. Okt. 1613. Om Kongens Planer med Kurfyrstindens Datter jvf. Brevet af 5. Juli 1612.
[2)] Apotekeren hed Henrik Weber (Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1872, S. 193).
[3)] Christoff Menzschell havde 29. Septbr. 1608 faaet Bestalling som Hofapoteker og Konditor (Acta Brandenburgica udg. af Klinkenberg IV, 1, S. 192 f.).

Så er **Brev 21/8 komplet**. En hyggelig detalje: udgiveren identificerer endda de to hofapotekere ved navn — Christian IV's egen **Henrik Weber** og kurfyrstindens **Christoff Menzschell** — som drengen skulle i lære hos. Brevet forener igen det dynastiske (Annas datter, jf. ægteskabsplanerne fra Brev 13/8) med det huslige (kok, apotekerdreng).
Brev 22/8 handler om et pengelån, som Anna har bedt om — kongen har ikke selv penge tilovers, men peger på et holstensk lån „på stramme vilkår", og lader hende beholde Hübner (som brevene 8/8, 9/8, 19/8 kredsede om).

Side 28.

Brev 22/8 (fortsat fra s. 27)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
… werdet. Fuhr meine persohn kan ich nicht genuncksam den Lieben Godt dancken, derselbige helffe hinfhuro mit genaden. Hieneben habe ich auss deinem schreiben vernommen, welcher gestaldt du von mihr eine ahnsehendtlich summa geldess begehrest zu Leien. Wohrauff ich zur freundlicher andtwordt dihr nicht bergen soll, dass ich fuhr meine Persohn mit gelde itzo nicht versehen, dass ich deinem begeren nach dihr wilfheren kan, dan ich mit allerhandt wmkosten ihn vergangendem kriige seindt belaaden gewessen[1]. Sonsten ist alhie ihm Landt zu holstein wol geldt zu bekommen, vngeferlich bei Sexig thaussendt thaler, aber darbei ihn acht zu haben, dass ess alhie die gelegenheit hat, dass dieselbigen, so geldt austhun, wollen von einwohner dess Landess versichert sein. Darneben ist auch zu *consideriren*, dass ob skon einich geldt ausserhalb der rechten zeit dess wmslagss auffgenommen wirdt, vnangesehen wie weiss(!) ess auch ihnss Iahr ist, So muss dennoch die fulle renthe negstfolgenden whmslage baar bezaalet werden. Auss welchen vmstenden du bei dich selbest betrachten kanst, wass dihr ihn dem zu tun sei oder nicht, vndt dasselbige erstes tagess geskeen muste, Dan alhie mit den whmslagen gaar *stricte* vmgegangen wirdt, vndt die Burgen alhie *in continentj* bezalen mussen, wan einig mangel gespiiret wirdt[2]. … *[fortsættes s. 29]*

Oversættelse af Brev 22/8 (fortsat):
… bliver [holdt i live]. For min egen person kan jeg ikke noksom takke den kære Gud, som fremdeles hjælpe [os] med nåde. Herved har jeg af din skrivelse fornemmet, hvorledes du af mig begærer at låne en anselig sum penge. Hvorpå jeg til venligt svar ikke skal skjule for dig, at jeg for min egen person nu ikke er forsynet med penge, [sådan] at jeg efter dit ønske kan føje dig, thi jeg har været belæsset med alle hånde omkostninger i den forgangne krig[1]. For øvrigt er der her i landet Holsten vel penge at få, omtrent ved tresindstyve tusind daler, men derved [må man] have i agt, at det her har den beskaffenhed, at de, som udlåner penge, vil være sikret [have kaution] af en indbygger i landet. Desuden er også at *betænke* [*consideriren*], at selv om nogle penge optages uden for den rette *omslags*tid — uanset hvor [hvid = langt?] hen på året det end er — så må dog den fulde rente betales kontant til næstfølgende omslag [betalingstermin]. Af hvilke omstændigheder du selv kan betragte, hvad der i den sag er dig at gøre eller ej, og det måtte ske allerførste dag, thi her omgås man ganske *stricte* [strengt] med omslagene [terminerne], og kautionisterne her må betale *in continenti* [straks/omgående], når nogen mangel [misligholdelse] spores[2]. … *[fortsættes s. 29]*

---

[1] Kongen laante 1614 210 000 Rdlr. af Enkedronning Sophie (Nyt Hist. Tidsskr. IV, 315).
[2] De holstenske adelige Godsejere anbragte deres Rigdom i omfattende Pengelaan. Forretningerne afgjordes ved Kieler Omslag, og Kreditorernes Rettigheder var omgærdede med strenge Bestemmelser, se f. Eks. Fr. Meidell, Bille-Ættens Hist. II, 1, S. 32 f. og flere Steder; jvf. Sønderjyllands Hist. III, 57. Christian IV havde selv tilligemed den gottorpske Hertug ved Haderslev-Konstitutionen af 1. Marts 1604 (Gemeinschaftl. Verordn., S. 407 ff.) indskærpet uordholdne Debitorers Forpligtelse til at gaa i Indlager (frivilligt Gældsfængsel). Forpligtelsen gjaldt ogsaa Kautionisterne, selv fyrstelige Skyldnere (jvf. Jahrb. f. schl. holst. Gesch. III, 17; Neues Staatsbürg. Mag. IV, 333 f.).

Et lærerigt brev om 1600-tallets finansvæsen: Christian IV forklarer sin „søster" det holstenske lånemarked — kautionskrav, den faste **omslags**termin (Kieler Omslag), rentebetaling og de strenge regler for kautionister. Bemærk:
„Umschlag/whmslag" = Kieler Omslag, den halvårlige betalings- og pengemarkedstermin i hertugdømmerne.
„in continenti" (lat.) = straks/uopholdeligt.
„weiss(!)" er markeret sic — formentlig fejl for „weit" (langt); jeg har sat [hvid = langt?] i oversættelsen for at markere usikkerheden.
Fodnote 1 er pikant: samme år (1614) lånte kongen selv 210.000 rdlr. af sin mor, enkedronning Sophie.

Side 30.

Brev 23/8 (slutning, fortsat fra s. 29)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
… skriben, vndt bitthe noch, dass derselbige ein zeitlanck mag bei Euerem *Apotecker* bleiben. Sonsten ist ess alless alhie, Godt lob, noch gutt, vndt werde mich, ob Godt will, morgen den tag auff die reisse widerum nach dem Reich begeben. Der Almechtige gebe geluck darzu, wessen genedigem Schutz ich dich ganss getreulichen befhelen thu. *Datum* Haadersleben den 14 *Aprilis Anno* 1614.
Dein getrewer Bruder
allezeit
Christian.
Udskrift: Ahn Meine Hertzliebe Schwester die Churfürstinne zu Brandenburch.

Oversættelse af Brev 23/8 (slutning):
… skrevet [har talt om], og beder fremdeles, at han en tid må forblive hos jeres *apoteker*. For øvrigt er alt her — Gud ske lov — endnu godt, og jeg vil, om Gud vil, i morgen den dag begive mig på rejsen tilbage til Riget [Danmark]. Den Almægtige give lykke dertil, til hvis nådige beskyttelse jeg ganske trofast anbefaler dig. *Datum* [givet] Haderslev den 14. april i året 1614.
Din trofaste broder til alle tider, Christian.
Udskrift [adresse]: Til min hjertekære søster, kurfyrstinden af Brandenburg.

Brev 24/8 ⁕ 25. April 1614

Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Kongen meddeler, at han ikke kan efterkomme Kurfyrst Johan Sigismunds Indbydelse til at aflægge ham et Besøg, at Hertugen af Brunsvig med det første vil komme til Brandenborg, og at Apotekerlærlingen vil blive sendt af Sted om faa Dage. Det begærede Laan paa 60 000 Rdl. kan han ikke bringe i Stand, da han nu har forladt Hertugdømmerne, med mindre man vil give Tolden i Lenzen som Erstatning; i saa Tilfælde vil han skaffe Kurfyrstinden et Laan paa 100 000 Rdl. eller mere. — Brandenburg-Preussisches Hausarchiv i Charlottenburg, Berlin.

Freundtliche, Liebe Schuester, wahn Es dihr noch wohl erginge, wehre dasselbige mihr Eine hertzliche freude zuuernemmen. Hieneben kan ich dihr nicht bergen, dass ich gestern aabendt speet zue deiner Schreiben, so den 17. vndt 18. disses lauffenden Monadtz *Datiret*, zu meinen

handen bekommen vndt darauss die lenge nach deine meinung vndt begeren vernommen. Wass nuhn ahnlanget meiness Schuagern vndt Brudern begerendt, dass ich zu ihm kommen wolthe, Solchess kan nuhmer nicht geskeen, dan ich mich nuhn alhero ihnss Reich widerum begeben vndt alhie so viel ge- … *[fortsættes s. 31]*

Oversættelse af Brev 24/8:
Venlige, kære søster, om det endnu gik dig vel, ville det være mig en hjertelig glæde at fornemme. Herved kan jeg ikke skjule for dig, at jeg i går aftes sent har fået dine skrivelser, *daterede* den 17. og 18. i denne løbende måned, til mine hænder og deraf udførligt fornemmet din mening og dit ønske. Hvad nu angår min svoger og broders begæring om, at jeg ville komme til ham, det kan nu ikke ske, thi jeg har nu atter begivet mig herhen til Riget [Danmark] og har her så meget … *[fortsættes s. 31]*

Side 31.

Brev 24/8 (fortsat fra s. 30)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
… skeffte fohrgefunden[1)], dass ich Ohne grossem Skaaden nicht Einen tag kunthe weck sein. Darhiemit weist du woll vndt fast Ein gross teill der wmligende orther, wiie lange ich vergangen herbst zu meinem nicht geringem beschuer da Liigen muste wiider allem genommenem abskeide[2)]. Der hertzog von Braunswich ist den 14 disses monadtz von mihr zu hadersleben gezogen vndt verhoffe mit Gotlicher hulffe, er wirdt nuhmer widerum zu hausse sein, vndt habe woll so viil vernommen, dass er mit dem Ersten, wan er gelegenheit darzu haben wirdt, zu euch kommen wirdt, vndt hoffe, dass, ob godt will, alless woll gudt wirdt[3)]. Der *Apotecker* Iung[4)] soll ihn wenich tagen abgefertiget werden. Er hatt sonsten ihn viill sachen Einen zimlichen ahnfanck, Sonsten mit dem Sucker backen weiss er keinen Sonderlichen beskeit. Wass nuhn dass geldt ahnlanget, alss nehmlich die Sexig thaussendt tahler, worfohn ich dich von haadersleben auss geskriben[5)], dieselbige seindt nuhmer ihn der begerten zeit nicht muglich auffzubringen, dan ich wie obgemeldet nuhn mich alhero begeben vndt nuhn so weit von den orthen, dass nicht muglich so balde bodt darhiin zu bekommen. Wahn ichs selbest hette, so wehre ess eine sache (welchess nicht ist, dan ich noch etzliche hundert thaussendt taler auff kunfftigem wmslage Erlegen muss)[6)]. Darzu muss man sich … *[fortsættes s. 32]*

Oversættelse af Brev 24/8 (fortsat):
… fundet [at bestille], at jeg ikke uden stor skade kunne være borte en eneste dag. Dermed ved du vel — og [det gør] næsten en stor del af de omliggende steder [egne] — hvor længe jeg forgangne efterår til min ikke ringe besvær måtte blive liggende [i Holsten] imod al truffen aftale[2)]. Hertugen af Braunschweig er den 14. i denne måned draget fra mig til Haderslev, og jeg forventer med Guds hjælp, at han nu atter vil være hjemme, og jeg har vel fornemmet så meget, at han med det første, når han får lejlighed dertil, vil komme til jer, og jeg håber, at — om Gud vil — alt vil blive godt[3)]. *Apoteker*drengen[4)] skal inden få dage afsendes. Han har ellers i mange sager en rimelig begyndelse; dog med at bage sukker [konfekt] ved han ingen synderlig besked. Hvad nu pengene angår, nemlig de tresindstyve tusind daler, som jeg skrev til dig om fra Haderslev[5)], dem er det nu ikke muligt at tilvejebringe til den ønskede tid, thi jeg har som ovenfor meldt nu begivet mig herhen og [er] nu så langt fra de steder [egne], at det ikke er muligt så hurtigt at få bud derhen. Om jeg selv havde dem, så ville det være en [anden] sag (hvilket ikke er tilfældet, thi jeg skal endnu

erlægge nogle hundrede tusind daler til kommende omslag)[6]. Dertil må man … *[fortsættes s. 32]*

---

[1] I Tiden efter Kongens Hjemkomst til hans Rejse til England d. 3. Juli var han stærkt optaget bl. a. af Udsendelsen af Skibe mod Sørøvere, Modtagelse af russiske Gesandter, Afsendelse af danske Gesandter til Rusland, se Slange, Christian den Fjerdes Hist. III, 363.
[2] Se Brevene af 25. Okt. og 21. Dec. 1613.
[3] Frederik Ulrik af Brunsvigs Bryllup med Annas Datter Anna Sophie fejredes d. 4. Septbr. Jvf. Brevene af 5. Juli 1612 og 3. Okt. 1614.
[4] Se Brevene af 14. Marts og 14. Apr.
[5] Se Brevet af 18. Marts.
[6] Størrelsen af Kongens Udbetaling til Omslaget 1615 kendes ikke, da Omslagsregnskabet ikke er bevaret. Gennem Rentekammeret betalte han hertil 79 834 Rdl. (Rentemesterregnska- … *[fortsættes s. 32]*

Bemærkninger:
Fodnoterne knytter næsten hele det hidtidige brevkorpus sammen via krydshenvisninger — og fodnote 3 bekræfter endelig ægteskabet: **Frederik Ulrik af Braunschweig** giftede sig med Annas datter **Anna Sophie** den 4. september 1614 (netop det parti, Christian IV havde arbejdet for siden Brev 13/8).
„mit dem Sucker backen" (at bage sukker/lave konfekt) — drengen mangler altså kun konditor-færdighederne, som han skal lære hos kurfyrstindens apoteker Menzschell (der jo også var *Konditor*, jf. Brev 21/8's fodnote).
Fodnote 6 fortsætter til næste side.

Side 32.

Brev 24/8 (slutning, fortsat fra s. 31)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
… der versicherung halben erstlich vergeleichen, endtweder auff genuncksam burgeskaff vndt, ihn verseumung derselben, etzliche orther zum wnderphandt Oder auch gewisse Emther, woruon man alle Iahr die Renthen haben konte, vndt wolthe nicht raathen, dass du itziger zeit solthest etwass auffnehmen, dan, wie ich dihr zuuorn geskriben, die fulle Renthe doch auff dem kunfftigen wmslag muss erleget werden.
Wahn aber ess darhiin kunthe gebracht werden, dass der zoll zu lendtzen[1] ihnen *pro qvota* vndt auch mihr *pro mea qvota* muchte Eingereimet werden, also dass wihr denselbigen ihn den henden hetthen vndt dass vnserige darauss hetten vndt dass wberige meinem Schuagern lissen, alsdan wolthe ich mich wmhören, ob auff kunfftigem wmslage hunderdt thaussendt thaler oder mehr kunthen ausgethant werden, vndt welchem theill ess zu foddern oder auszuzeelen gelegen sein wurde, dasselbige muss nach Einem halben Iarss fohr dem wmslage losskundigung Einem Ihlichem frei steen zu thun, wohrauff ess auch richtig folgen muss nach dem gebrauch disser landen. Weil nuhn disses nicht von ringen *importantien*, So will ess vernothen sein, dass vorher vhm disse Sachen weither gehandeldt wirdt, auffdass man sich nicht in ein mehr weitleufftickeit bringe. Welchess alless ich fuhr eine Notthurfft erachtet habe dihr zur freundtlicher andwordt hinwiderum zu wissen lassen vndt dich nuhmer nicht lenger auffhalthen will, Sondern dem gewaltigen Schutz Gottess dich ganss getrewlichen befhelen thu vndt bleibe allezeit
dein getrewer Bruder
Christian.

Datum Frederichsburch den
25 *Aprilis Anno* 1614.
Udskrift: Ahn Meine Hertzliebe Schwester die Churfürstinne zu Brandenburch.

Oversættelse af Brev 24/8 (slutning):
… for sikkerhedens skyld først forlige [ordne] sig, enten med tilstrækkelig kaution og — ved forsømmelse af samme — nogle steder [gods] til underpant, eller også visse amter, hvoraf man årligt kunne have renterne. Og jeg ville ikke råde til, at du på nuværende tidspunkt skulle optage noget, thi som jeg tidligere skrev til dig, må den fulde rente dog erlægges til kommende omslag.
Men om det kunne bringes dertil, at tolden i Lenzen[1)] kunne indrømmes dem *pro quota* [efter deres andel] og også mig *pro mea quota* [efter min andel], således at vi havde den i hænde og tog vort deraf og lod det øvrige tilfalde min svoger, da ville jeg høre mig for, om der til kommende omslag kunne udlånes hundrede tusind daler eller mere, og hvilken part det ville være belejligt at fordre eller udbetale; dette må efter et halvt års opsigelse før omslaget stå enhver frit for at gøre, hvorpå det også nøje må følge efter disse landes sædvane. Da nu dette ikke er af ringe *vigtighed* [*importantien*], vil det være fornødent, at der forinden forhandles videre om disse sager, for at man ikke bringer sig i større vidtløftighed. Hvilket alt jeg har anset for en nødvendighed at lade dig vide til venligt gensvar, og jeg vil nu ikke opholde dig længere, men anbefaler dig ganske trofast til Guds mægtige beskyttelse og forbliver til alle tider din trofaste broder, Christian. *Datum* [givet] Frederiksborg den 25. april i året 1614.
Udskrift [adresse]: Til min hjertekære søster, kurfyrstinden af Brandenburg.

Fortsættelse af fodnote 6 (til Brev 24) fra s. 31:
… bet 1614/15, F. 351), men Udbetalingen er sandsynligvis sket gennem flere Kasser.
[1)] Om Tolden i Lenzen jvf. det følgende Brev.

Side 33.

Brev 25/8 ✻ 3. Oktbr. 1614

Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
Kongen vil som Svar paa hendes Anmodning om et Pengelaan spørge sin Moder, om hun vil yde et saadant. I bekræftende Fald maa han have Sikkerhed i Lenzentolden. Han lykønsker til hendes Datters Bryllup med Hertugen af Brunsvig, udtaler sin Misbilligelse af Kurfyrstens Alliance med Nederlandene i den jülichske Strid og fremsætter forskellige Raad med Hensyn til Valget af Kurprinsens Opholdssted, Indskrænkning af Hofudgifter m. m. — Brandenburg-Preussisches Hausarchiv i Charlottenburg, Berlin.

Freundtliche, Hertzliebe Schuest[er]. Ich habe auss deinen vntherskidlichen Skreiben deine guthe gesundtheit vernommen, welchess mihr hertzlich lieb ist zu vernehmen. Fuhr meine persohn kan ich nicht genuncksam den lieben Godt dancken, derselbige helffe hinfhuro mit genaaden. Hieneben habe ich auss deinen vnthersketlichen Schreiben deiness forigen begeren dess geldess halber vernommen vndt will nuhn dihr zu gefallen ahn die fraw Mutther[1)] schreiben vndt Erfhaaren, ob sie solche gelder gesinnet ist auszuthun, vndt dasselbe dihr mit Erster gelegenheit wissen lassen. Vndt so verne sie ess auff mein wordt aussthun wirdt, Muss ich ihn dem zollen zu Lendtz versicherdt sein, dahn die ahngebotthene herskafft Schwett mihr nicht bekandt, auch weit abgelegen. Ich habe noch keine weile gehabdt nachzufragen, ob die zinzen auch diss iahr richtich seindt ausgekommen, ich wilss aber hoffen, ess sei geskeen[2)].

Ich habe auch von dihr vernommen, dass Nuhmer gelucklich vndt wol die hochtzeit zuisken dem hertzog von … *[fortsættes s. 34]*

Oversættelse af Brev 25/8:

Venlige, hjertekære søster. Jeg har af dine adskillige skrivelser fornemmet dit gode helbred, hvilket er mig hjerteligt kært at fornemme. For min egen person kan jeg ikke noksom takke den kære Gud, som fremdeles hjælpe [os] med nåde. Herved har jeg af dine udførlige skrivelser fornemmet dit forrige ønske vedrørende pengene, og jeg vil nu dig til behag skrive til fru moder[1)] og erfare, om hun er sindet at udlåne sådanne penge, og lade dig det vide med første lejlighed. Og for så vidt hun vil udlåne dem på mit ord, må jeg være sikret i tolden i Lenzen, thi det tilbudte herskab [gods] Schwedt er mig ikke bekendt og [ligger] også langt borte. Jeg har endnu ikke haft stunder til at forespørge, om renterne [*zinzen*] også i år er rigtigt indkommet, men jeg vil håbe, det er sket[2)]. Jeg har også af dig fornemmet, at nu er brylluppet lykkeligt og vel [afholdt] mellem hertugen af … *[fortsættes s. 34]*

[1)] Saavidt ses, har Enkedronning Sophie ikke ydet Kurfyrstinden det omtalte Laan, heller ikke med Kongen som Mellemmand, idet denne ikke har udstedt nogen Obligation til sin Moder i Tiden Jan. 1614 til 1621 (Dronning Sophies Arkiv i R. A., Pakkerne: Dokum. vedr. Dr. Sophies Pengesager III og Koncepter til … Obligationer; jvf. Schlegel, Samml. z. Dänischen Gesch. II, 2, S. 136 ff.).

[2)] Tolden i Lenzen var ogsaa blevet anvist som Sikkerhed for det i 1610 ydede Laan, der endnu ikke var afviklet, se Brevet af 5. Maj 1610.

Side 34.

Brev 25/8 (fortsat fra s. 33)

Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.

… Braunsswich vndt deiner thochter[1)] gehalthen, der Almechtiger gebe ihnen darzu geluck vndt Seegen. Hieneben Skreibestu auch, wass fuhr Ein betrubther zustandt nuhmer ihm landt zu Gylich sich Erreiget[2)], wohruon wihr alhie fuhrlengst zeittung gehabdt, vndt ist zu besorgen, ess wirdt Etwass darzu wrsache gegeben sein, ihn dem man den hochmodigen Staaden die festung Gylich ihn die hende gethan, vndt man sich Offendtlich vermercken liiss, man wuste dem Phalsgraffuen nichtz zu willen, Sondern wollen das ganske landt fuhr sich allein behalthen. Wie getrewlich Nuhn ich Solchess widerathen vndt die darauss zu befruchtende gefhaar genuncsam fuhr augen gestellet, geleich wie ess itz ihm zuange, dasselbige wirdt sich mein Schuager vndt Bruder noch wohl zu Errinneren wissen, Auch wass dahmalss mihr geandtworthet ist. Vndt mihr kammen alle *Consilia* damaal for, wie man Ein grosser vertrawen zu den Staaden alss zu godt vndt Einne gerechten sache truge, welchess aber ihn die lengde kein stich heldt. Weiss derohalben nicht, wass man deinem begeren nach Raathen soll, dan man folget niemand alss den Ienigen, so ihm vhm landt vndt Leuthe fexiren konnen vndt endtlich auch vhm dass bringen werden, so wnwiderbrincklich[3)], wor zu bereitz guther ahnfanck gemacht. Ich wolthe, dass man sich wol fuhrsehen wolthe, wohr vndt bei wehm man deinen eltisten Sohn[4)] ihn dissem vn- … *[fortsættes s. 35]*

Oversættelse af Brev 25/8 (fortsat):

… Braunschweig og din datter[1)] [er holdt], den Almægtige give dem dertil lykke og velsignelse. Herved skriver du også, hvilken bedrøvelig tilstand der nu har rejst sig i landet Jülich[2)], hvorom vi her for længst har haft tidende, og det er at befrygte, at der vil være givet nogen årsag dertil, idet man har givet de hovmodige stater [Generalstaterne/Nederlandene] fæstningen Jülich i hænde, og man åbenlyst lod sig mærke med, at man ikke ville føje

pfalzgreven, men ville beholde hele landet for sig selv alene. Hvor trofast jeg nu har frarådet dette og noksom stillet den deraf befrygtelige fare for øje, ganske som det nu tilgår ham, det vil min svoger og broder endnu vel vide at erindre sig, tillige med hvad der dengang blev mig svaret. Og alle *consilia* [råd] forekom mig dengang [at være], som om man bar en større tillid til staterne end til Gud og en retfærdig sag, hvilket dog i længden ikke holdt stik. [Jeg] ved derfor ikke, hvad man efter dit ønske skal råde, thi man følger ingen uden dem, som kan besnære [*fexiren*] ham om land og folk og til sidst også vil bringe ham dertil, så uigenkaldeligt[3], hvortil der allerede er gjort en god begyndelse. Jeg ville [ønske], at man vel ville forudse [drage omsorg for], hvor og hos hvem man i denne u- … *[fortsættes s. 35]*

---

[1] Se Brevet af 25. Apr. 1614.
[2] Om den jülichske Arvefølgestrid jvf. Brevene af 5. Maj 1610, 5. Juli 1612 og 31. Jan. 1614. Navnlig efter Pfalzgreven af Neuburgs Overgang til Katolicismen støttedes den brandenborgske Sag ivrigt af de frie Nederlande. I Efteraaret 1614 holdtes Fæstningen Jülich m. m. besat af Prins Moritz af Oranien, medens spanske Tropper havde besat andre Dele af Rhinlandene; ogsaa efter den mellem Brandenborg og Neuburg i Xanten sluttede Overenskomst af 10. Novbr. forblev begge Parters Okkupationstropper i Landene (K. Th. Wenzelburger, Gesch. d. Niederlände II, 856 ff., 865 ff.).
[3] ɔ: uopretteligt.
[4] Kurprins Georg Vilhelm var Statholder i de jülichske Lande, hvor han støttede sig til Nederlandenes Hjælp mod Pfalzgreven (Prutz, Preussische Gesch. I, 319).

Bemærkninger:
„die hochmodigen Staaden" = de „hovmodige stater", dvs. Generalstaterne (Nederlandene), som havde besat fæstningen Jülich (jf. fodnote 2 om Moritz af Oraniens tropper efteråret 1614).
„fexiren" = vexere/besnære, drille, føre bag lyset.
„wnwiderbrincklich" forklares i fodnote 3 som „uopretteligt".
„deinen eltisten Sohn" = kurprins **Georg Wilhelm**, statholder i Jülich (fodnote 4) — samme „ældste søn", kongen bekymrede sig om helt tilbage i Brev 9/8 (1610).
Christian IV giver her sin skarpe udenrigspolitiske vurdering: han advarer mod Johan Sigismunds tillid til Nederlandene i den jülichske strid — „man bar større tillid til staterne end til Gud".

Side 35.

Brev 25/8 (slutning, fortsat fra s. 34)
Til Kurfyrstinde Anna af Brandenborg.
… wehssen bleiben lisse, d[an][1] aldinck muglich so nicht ablauffen muchte, wie man woll gedencken. Mein Schuager vndt Bruder hatt mich durch sein schreiben freundt vettherlichen kegen den 18 *Octobris* eingeladen, Nuhn habe ich mich kegen ihm mich ihn meinem schreiben Endskuldigett, Bitthe darneben, du wollest meinendt halben ihm *Salutiren* vndt mich Entskiildigen, dan dass wetther vndt der weck[2] nuhmer böss, darzu biin ich Ein zeitlanck heer nicht so gaar woll auffgewessen. Meiness Erachtenss nach Solthe man die vielen Iacht versamlung ihn dissen geferligen zeitthen abskaffen vndt ihn der haushalthung sich etwass besser fuhrsehen, auffdass ess etwass besser zustrecken konthe, dan obskon Es noch der zeit ein Libliches ahnsehen hatt, dass die hochmodigen Staden dass geldt verskissen[3], so wirdt doch einmahl der zaaldaag kommen, also dass man die lender langsam oder nimmer ihn die hende wirdt bekommen. Vndt wehre daruon viel zu skreiben, aber weil man der meinung ist, wie mihr [zu] hamburch[4] geandtworthet wardt (Es muste doch alless

vber Einen hauffen gehen), So ist daruon nicht mehr zu schreiben. Vndt wil dich Nuhmehr nicht lenger auffhalthen, Sondern dem Almechtigen Godt dich befholen haben vndt bleibe allezeit
dein getrewer Bruder
Christian.
Datum kopenhagen den 3 *Octobris Anno Dni* 1614.

Oversættelse af Brev 25/8 (slutning):
… lade blive [ophold], for at[1] alting muligvis således ikke måtte løbe af, som man vel kan tænke. Min svoger og broder har ved sin skrivelse venligt og fætterligt indbudt mig til den 18. oktober; nu har jeg over for ham undskyldt mig i min skrivelse, beder desuden, at du på mine vegne vil *hilse* [*salutiren*] ham og undskylde mig, thi vejret og vejen[2] [er] nu slette, dertil har jeg en tid her ikke været så ganske vel [rask]. Efter min mening burde man i disse farlige tider afskaffe de mange jagtselskaber og i husholdningen forudse sig noget bedre, for at det noget bedre kunne strække til; thi selv om det for tiden endnu har et yndigt udseende, at de hovmodige stater forstrækker [*verskissen*] pengene[3], så vil dog engang betalingsdagen [*zaaldaag*] komme, således at man langsomt eller aldrig vil få landene i hænde. Og der ville være meget at skrive derom, men eftersom man er af den mening, som mig blev svaret [i] Hamborg[4] (det måtte dog alt gå over ende [i én bunke]), så er der ikke mere at skrive derom. Og jeg vil nu ikke opholde dig længere, men have dig anbefalet til den almægtige Gud og forbliver til alle tider din trofaste broder, Christian. *Datum* [givet] København den 3. oktober i det Herrens år 1614.

Brev 26/8 ✻ 21. Juli 1615

Til Hertug Johan Adolf af Gottorp.
Kongen anbefaler Brevbæreren, som han længe har haft i sin Tjeneste, til Hertugen, med Anmodning om at antage ham til Ledsager for sine Sønner paa deres Udenlandsrejse. — R. A.
[Brevteksten begynder s. 36]

---

[1] Ordet er delvis dækket af en Blækklat.
[2] ɔ: Weg.
[3] ɔ: vorschiessen, forstrække med.
[4] Hermed sigtes sikkert til Sammenkomsten i Hamborg i Novbr. 1613, se Brevet af 11. Okt. 1613.

---

er **Brev 25/8 komplet** (Christian IV's længste og mest politiske brev til Anna hidtil — med skarp kritik af Brandenburgs afhængighed af nederlandske lån og opfordring til sparsommelighed ved hoffet). Bemærk:

- **„d[an]"** — udgiverens klammer + fodnote 1: ordet er delvis dækket af en blækklat i originalen og suppleret.
- **„weck"** og **„verskissen"** forklares i fodnoterne (Weg = vej; vorschiessen = forstrække/låne ud).

Brev 26/8 skifter modtager til **hertug Johan Adolf af Gottorp** (Christian IV's svoger, gift med kongens søster Augusta) — igen på tysk, og et anbefalingsbrev for en betroet tjener. Teksten begynder s. 36.

Side 37.

Brev 27/8 ✻ 24. August 1615

Til Kirstine Munk.
Hendes Moder skal undskylde Kongen hos Pernille Gyldenstierne, fordi han, paa Grund af sit hastige Opbrud, ikke efter sit Løfte har besøgt hende. Han agter at drage over Flensborg og Rendsborg til Hamborg. — Neuhaus Bymuseum.
Hiertenss allerkeeriste hierte, gud y himmelen spaare och beuaare dig lenge och uell, ted ønsker ieg dig aff aldt mit hierte. Hiertenss allekeriste muss, ieg glemte att siige dyn moder y gaar, att hun paa myne uegne skulle vndskille mig ymod Pernille gillenstern[1)], att ieg paa denne gang icke er kommen till haagenskou, som ieg loffuede hinder, ty denne reisse[2)] er kommen mig saa hastig paa, Menss naar gud uill, ieg kommer y landit ygen, daa uyll ieg begiffue mig der heen. Allerkeriste muss, ieg uenter mig ingen suaar paa detthe breff, ty ieg drager y dag herfra till flesborrig och y morgen till Rensborrig, Offuermorgen haabiss ieg att uerre ued hamborrig. Ieg sagde dig y gaar, att naar du uildt skriffue, daa sendt breffuen till Aane[3)]. Nu gud y himmelen befhaler ieg dig och mit hierte y dit med hundrede gang hundrede thussind gode netter och dage, och giffue, att uy snardt med helbred och karskhed maa fiindiss igen. *Datum* Hadersleff den 24 *Agusti Anno* 1615.
Dyn Allerkeriste herre, saa lenge
ieg leffuer,
Christian.

Oversættelse af Brev 27/8: *(Brevet er allerede på moderne-nært dansk; her blot en normalisering af stavningen)*
Hjertens allerkæreste hjerte, Gud i himlen spare og bevare dig længe og vel, det ønsker jeg dig af alt mit hjerte. Hjertens allerkæreste mus, jeg glemte at sige din moder i går, at hun på mine vegne skulle undskylde mig over for Pernille Gyldenstierne[1)], at jeg denne gang ikke er kommet til Hagenskov, som jeg lovede hende, thi denne rejse[2)] er kommet mig så hastigt på; men når Gud vil [at] jeg kommer i landet igen, da vil jeg begive mig derhen. Allerkæreste mus, jeg venter mig intet svar på dette brev, thi jeg drager i dag herfra til Flensborg og i morgen til Rendsborg; overmorgen håber jeg at være ved Hamborg. Jeg sagde dig i går, at når du vil skrive, da send brevene til Aane[3)]. Nu befaler jeg dig til Gud i himlen, og mit hjerte [er] i dit, med hundrede gange hundrede tusind gode nætter og dage, og [Gud] give, at vi snart med helbred og karskhed må findes igen. *Datum* [givet] Haderslev den 24. august i året 1615. Din allerkæreste herre, så længe jeg lever, Christian.

Brev 28/8 ✻ 1. Septbr. 1615

Til Kirstine Munk.
Kongen beretter om Forholdene i Brunsvig, hvor det gaar haardt til, og haaber snart at være hjemme igen. — Neuhaus Bymuseum.
[Brevteksten begynder s. 38]

[1)] Pernille Gyldenstierne var gift med Lensmanden paa Hagenskov, Jacob Rosenkrantz.
[2)] Kongen var paa Vej til Brunsvig for at støtte sin Søstersøn Hertug Frederik Ulrik under dennes Strid med Staden Brunsvig, se I, 96.
[3)] Muligvis skal der læses: Anne.

Dette er historisk betydningsfuldt: **Brev 27/8 (24. august 1615) er Christian IV's tidligst kendte kærlighedsbrev til Kirstine Munk** — skrevet blot måneder før deres forbindelse (til venstre hånd, indgået december 1615). Tonen er markant anderledes end de formelle tyske slægtsbreve: inderlig, dansk, med kælenavnet **„muss"** (mus) og underskriften „Din allerkæreste herre". Bemærk:
Modtageren er ikke længere „Eders Kærlighed" men „Hiertenss allerkeeriste hierte".
Kirstine Munks moder var Ellen Marsvin; brevets ærinde (undskyldningen til Pernille Gyldenstierne på Hagenskov) viser kongens omgang i den fynske adelskreds.
Rejsen gik til **Braunschweig** for at støtte søstersønnen Frederik Ulrik (jf. brevene 13/8, 23/8, 25/8).

Side 39.

Brev 29/8 (slutning, fortsat fra s. 38)
Til Hertuginde Elisabeth af Brunsvig.
… burg nuhmer lange *disputiret*[1] vnd einmahl zu meynertsen zu ende gebracht, mit disse herren[2] weitleufftig *Disputiret* vnd sie darhin gebracht, dass sie auffs Newe mihr zugesagdt sich zu allen forigen mitteln zu *Accommodiren*. Auch habe ich sie nicht derogestaldt *Disponiret* befunden, wie man von ihnen saget, Sondern wass geskicht, dass geskicht nicht auss Liibe. Der *Corperall*, wohruon ist geredet worden, ist nicht wnther Cordt plathe geelen[3], vndt ist alhie niemandt, der ihn kendt. Die reutheriie, so auss dem nyderlandt kommen soll, ist syben *Companien*, vngefehr dausendt pherde, wie man sagdt, darzu kommen 1500 knechte[4]. Vnd ist also dasienige, wass ich von dissem krigswehsendt alhir habe vernehmen kennen, thu dihr hiemit dem schutz gotthes befhelen vndt bleibe die zeit meiness lebens
dein getrewer Bruder
Christian.
Datum zelle den 3 *Novembris Anno* 1615.

Oversættelse af Brev 29/8 (slutning):
… [har man] nu længe *disputeret*[1] og omsider bragt til afslutning; med disse herrer[2] har [jeg] udførligt *disputeret* og bragt dem dertil, at de på ny har tilsagt mig at ville *akkommodere* [føje/forlige] sig med alle de forrige midler [vilkår]. Jeg har heller ikke fundet dem så *disponerede* [stemte], som man siger om dem, men hvad der sker, det sker ikke af kærlighed. Den *korporal*, hvorom der er blevet talt, hører ikke under Cord Plate Gehlen[3], og der er her ingen, som kender ham. Det rytteri, som skal komme fra Nederlandene, er syv *kompagnier*, omtrent tusind heste [ryttere], og dertil kommer, som man siger, 1500 knægte [fodfolk][4]. Og således er det, hvad jeg her har kunnet fornemme om dette krigsvæsen. Hermed anbefaler jeg dig til Guds beskyttelse og forbliver, så længe jeg lever, din trofaste broder, Christian. *Datum* [givet] Celle den 3. november i året 1615.

---

[1] Hermed hentydes til Striden om Fyrstendømmet Grubenhagen mellem Brunsvig-Wolfenbüttel og de brunsvig-lyneborgske Linier (Celle, Harburg og Dannenberg). En til Fordel for Huset Lyneborg i 1609 fældet kejserlig Dom var ikke kommet til Udførelse paa Grund af Modstræben fra de wolfenbüttelske Hertugers Side. Da Christian IV i Efteraaret 1615 opholdt sig i Brunsvig, blev han af Hertug Christian af Celle opfordret til at mægle Forlig, og Hertug Frederik Ulrik af Wolfenbüttel (Hertuginde Elisabeths Søn) maatte da, under Tryk fra Nederlandenes og Hansestædernes Side, tage mod Kongens Forslag (v. d. Decken, Herzog Georg v. Braunschweig, S. 48 ff.; Slange, Christian den Fjerdes Hist. III, 380).

[2] Rimeligvis Hertug Christian af Celle og hans Brødre Hertug Georg (til hvem det følgende Brev er skrevet), August, Frederik og Johan.
[3] Curt Plato von Chalong, kaldet Gehlen, omtales senere som Feltherre paa Christian IV.s Side i Trediveaarskrigen (Opel II, 171 f., 282, 525). 1626 sendtes han af Hertug Christian af Brunsvig som Gesandt til Kongen (Kreditiv af 7. Apr. i T. Kanc. U. A. Brandenburg, Akter vedr. det politiske Forhold til Danmark 1626—40).
[4] Nederlandene sendte i Slutningen af Oktober et Korps til Hjælp for Staden Brunsvig, der blev belejret af Hertug Frederik Ulrik (Decken a. A. S. 47, jvf. I, 96).

Så er **Brev 29/8 komplet**. Christian IV rapporterer om sin diplomatiske mægling i den nordtyske fyrstestrid (om Grubenhagen mellem Wolfenbüttel- og Lüneburg-linjerne) og om militære forhold — det nederlandske hjælpekorps (7 kompagnier rytteri + 1500 fodfolk) til den belejrede stad Braunschweig. Bemærk den tætte stribe latinske verber, alle bevaret som i originalen: *disputiret* (forhandlet/tvistet), *accommodiren* (forlige), *disponiret* (indstillet), *companien* (kompagnier). Fodnote 3 er værd at bemærke: korporalen/officeren **Cord Plate Gehlen** (Curt Plato von Chalon) dukkede senere op som feltherre på dansk side i Trediveårskrigen.

Side 40.

Brev 29/8 (slutning, fortsat fra s. 39)
Til Hertuginde Elisabeth af Brunsvig.
Vnser vetther h: friiderich von holstein hatt zugesagdt beim thrunck, dass er nach der stette[1] zeitthen reithen soll, vndt versehe ich mich, das er keinen skaden thun soll vnd zueiffle noch seher, das er fordtzien wirdt. Die herren alhie sagens gaar hoch, dass ess kein von ihrem folck gewehsen, die bey euch haben Skaaden gethan.
Udskrift: Ahn Meine hertzliebe Schuester, die hertzogin zu Braunwich.

Oversættelse af Brev 29/8 (slutning):
Vor fætter hr. Frederik af Holsten har lovet under drikkelaget [*beim thrunck*], at han til tiden skal ride til stæderne[1], og jeg forventer, at han ingen skade skal gøre, og tvivler endnu meget på, at han vil drage af sted. Herrerne her siger meget bestemt, at det ikke har været nogen af deres folk, som har gjort skade hos jer.
Udskrift [adresse]: Til min hjertekære søster, hertuginden af Braunschweig.

Brev 30/8 ✻ 6. Novbr. 1615

Til Hertug Georg af Brunsvig-Lyneborg.

Kongen takker ham og hans Brødre for sit nylig aflagte Besøg og sender Penge til Hvervning. — Staatsarchiv Hannover.
Freundtlicher, lieber vetther. Ich bitte ganss freund vettherlichen, du wolless deine Bruder semdtlichen[2] meinendtwegen *Salutiren* vndt ihn fuhr die guthe *tractation* vndt geselskafft dancken. Ich will ess mit allen fleiss hinwideruhm zu verskulden mich ahngelegen sein lassen. Hieneben sende ich dihr 125 Rossonobel zu vnserem Newen krigsman, wohrmit ehr verhoffendtlich den ahnfanck woll machen kan. Wass sein her fatther weitherss noch bei ihm thun will, dasselbige will ich mit dem Ersten dihr wissen lassen. Befhele dich hiemit dem

gewaltigen schutz Gotthes vndt bleibe allezeit
dein getrewer vetther
Christian.
Datum Reinebeck den 6 *9vembris Anno* 1615.
Udskrift: Ahn Meinen lieben Vetthern, hertzog Jørgen zu Brauns: vnd Luneburch.

Oversættelse af Brev 30/8:
Venlige, kære fætter. Jeg beder ganske venligt og fætterligt, at du på mine vegne vil *hilse* [*salutiren*] alle dine brødre[2)] og takke dem for den gode *traktation* [beværtning] og selskab. Jeg vil med al flid lade mig det være magtpåliggende til gengæld at gøre mig fortjent dertil [gengælde det]. Herved sender jeg dig 125 rosenobler til vor nye krigsmand, hvormed han forhåbentlig vel kan gøre begyndelsen [til hvervningen]. Hvad hans hr. fader videre vil gøre for ham, det vil jeg med det første lade dig vide. Hermed anbefaler jeg dig til Guds mægtige beskyttelse og forbliver til alle tider din trofaste fætter, Christian. *Datum* [givet] Reinbek den 6. november [*9vembris* = novembris] i året 1615.
Udskrift [adresse]: Til min kære fætter, hertug Georg [Jørgen] til Braunschweig og Lüneburg.

[1)] Nemlig Hansestæderne, hvortil Staden Brunsvig hørte.
[2)] Om Hertug Georgs Brødre se det foregaaende Brev.

Så er **Brev 29/8 komplet** (med rettelsen), og **Brev 30/8 komplet**. Bemærkninger:
„beim thrunck" (under drikkelaget) — en levende detalje: hertug Frederiks løfte var afgivet ved bordet.
„9vembris" = *novembris* (november) — samme talbaserede månedsforkortelse som „8tobris" tidligere.
„125 Rossonobel" = rosenobler, en engelsk guldmønt, sendt til hvervning af en „ny krigsmand" — endnu et konkret vidnesbyrd om kongens militære engagement i Nordtyskland i 1615.

Side 41.

Brev 31/8 ✻ 14. Decbr. 1615

Til Kirstine Munk.
Kongen vil holde Jul, ikke paa Antvorskov, men paa Frederiksborg, hvor hun skal komme til ham. — Neuhaus Bymuseum.

Hiertenss Allerkeeriste hierte, gud y himmelen beuare dig fraa aldt ted, dig kan uerre skaadeligdt baade till siell och Liiff. Herhuoss kan ieg dig icke forholle, att, siiden ieg skreff dig till, daa haffuer ieg faatt y synde, att ieg icke kommer till Anderskou ymod Iul, menss achter nest gudtz hielp att holle Iull till frederichsborrig, huorfor ieg uille, att y strax skulle giffue Eeder paa ueien till mig till frederichsborg, huorfor ieg nu udi den anden wge dagligens uiill wenthe dig. Och uill nu paa denne gang icke lenger opholle dig, menss befhaale dig hermed den alsommmechtigste gud med hundrede gang hundrede thussind gode netter och daage. Och bliffuer dii daage, ieg leffuer,
dyn Allerkeeriste hierte
och herre
Christian.
Datum københaffuen den 14 *Decembris Anno* 1615.
Udskrift: Myn hiertenss Allerkeeriste Iomfru, Iomfru kyrsten Munck till hande.

Oversættelse af Brev 31/8: *(normalisering af stavningen)*
Hjertens allerkæreste hjerte, Gud i himlen bevare dig fra alt det, [som] kan være dig skadeligt både til sjæl og liv. Herhos kan jeg ikke skjule for dig, at siden jeg skrev til dig, da har jeg fået i sinde, at jeg ikke kommer til Antvorskov mod jul, men agter med Guds hjælp at holde jul på Frederiksborg, hvorfor jeg ville [ønske], at I straks skulle give jer på vejen til mig til Frederiksborg, hvorfor jeg nu i den anden uge dagligt vil vente dig. Og [jeg] vil nu denne gang ikke opholde dig længere, men befaler dig hermed til den alsommægtigste Gud med hundrede gange hundrede tusind gode nætter og dage. Og [jeg] forbliver, [så længe] dage jeg lever, din allerkæreste hjerte og herre, Christian. *Datum* [givet] København den 14. december i året 1615.
Udskrift [adresse]: Til min hjertens allerkæreste jomfru, jomfru Kirsten Munk, til hånde.

Brev 32/8 ✻ 27. Decbr. 1615

Til Kirstine Munk.[1)]
Kongen minder hende om den af ham til hende paa Lundegaard i August s. A. udstedte skriftlige Forpligtelse, som hun efter hans Hjemkomst fra Tyskland ved deres Sammenkomst i Haderslev har besvaret med en lignende Erklæring. Til Trods herfor og til Trods for den Imødekommenhed, som hun i Mellemtiden har vist ham, synes det dog nu, som om hun og hendes Moder vil trække Sagen i Langdrag, hvorfor Kongen i kraftige Udtryk paalægger hende at holde det givne Løfte om Ægteskab. — Neuhaus Bymuseum.
[Brevteksten begynder s. 42]

[1)] Dette Brev er kommenteret af Bering Liisberg i Gads Danske Magasin 1909 S. 301 f.

Så er **Brev 31/8 komplet** — det tredje Kirstine Munk-brev, hvor kongen indbyder hende til jul på Frederiksborg (december 1615). Bemærk den karakteristiske underskrift „din allerkæreste hjerte og herre" og den fortrolige adresse „till hande".
Brev 32/8 (27. dec. 1615) er historisk vigtigt: her minder Christian IV Kirstine Munk om den **skriftlige ægteskabsforpligtelse**, han udstedte på Lundegaard i august, og som hun besvarede i Haderslev — og han pålægger hende „i kraftige udtryk" at holde løftet, da hun og moderen (Ellen Marsvin) synes at trække sagen i langdrag. Dette er umiddelbart før ægteskabet til venstre hånd blev indgået. Regesten er usædvanlig udførlig, og brevet er (jf. fodnoten) særskilt kommenteret i litteraturen.

Side 42.

Brev 32/8 (fortsat fra s. 41)
Til Kirstine Munk.
Hiertenss Allerkeeriste kyrsten Munck, Gud y himmelen Spaare och beuaare dig Lenge och uell fraa aldt ted, som dig skaadeligt kan uerre baade til Liiff [och] siell, ted Ønsker ieg dig aff aldt mit hierte. Och epthersom for nogle daage syden aff dig och dynn Moder mig er sked nogen wformodendis wydderuertighed, Saa haffuer ieg icke kund vnderlaade Eder derpaa myn mening att laade uyde Och Eder till gemuhtt att føre, huorlediss alting hiidindtill (sig)[1)] er forløben, Och huad myn mening derom kan uerre.
Hiertenss allerkeeriste kyrsten Munck, du uest dig nocksom att Errindre, att der ieg den 21 *Agusti* udi Neeruerendiss Aar kam till Lundegaar[2)] och med dig taalede udi dyn Moderss

Smiickekammer sammestedtz, huad ted nu uaar, ted setther ieg till dyn egen samuittighed[3], huorpaa du suaarede mig, att du med ingen uille leffue och dø uden med mig, huorpaa ieg sagde, att ieg uylle giffue dig mit breff, att ieg dig for alle uylle elske och Eehre och icke fraa dig skilliss, førend gud alsommmechtigste oss ued den tymelige død oss(!) adskilde, Och uaar udi Ligemaade sligdt et breff aff diig begerendiss, huortill du suaarede: Iaa, ret gerne.
Huorpaa ieg dig om anden daagen gaff mit breff, som vden thuiffuell uell tilsteede er, huilckit breff[4] ochsaa for sig sielff skall taale, naar ted framkommer. Huilckit breff du till dig annammede och mig adspurde, om du sligdt dyn moder motthe giffue tilkende, huortiill ieg suarede: Hun skall uiist uyde ted, och ted breff, ieg skall haffue aff dig, ted skall hun och[5] diin Morbroder[6] med vnderskriffue, huortill du sagde: Motthe ieg ickun uyde, huorlediss E: Mat: uylle haffue breffuit. Saa stillede ieg Ett breff, epthersom ieg helst uille haffue ted, och satte saa dyn moder och Otthe neden udi breffuit till uytterlighed att vnderskriffue.
Huorpaa du spurde mig att, om y skulle haffue bud epther Otthe, huortiill ieg suaarede, att mig siintess ted icke … *[fortsættes s. 43]*

Oversættelse af Brev 32/8 (fortsat): *(normalisering af stavningen)*
Hjertens allerkæreste Kirsten Munk, Gud i himlen spare og bevare dig længe og vel fra alt det, som kan være dig skadeligt både til liv og sjæl; det ønsker jeg dig af alt mit hjerte. Og eftersom der for nogle dage siden af dig og din moder er tilstødt mig nogen uformodet [uventet] gendrivelse [modstand], så har jeg ikke kunnet undlade at lade jer vide min mening derpå og føre jer til sinde, hvorledes alting hidindtil er forløbet, og hvad min mening derom kan være.
Hjertens allerkæreste Kirsten Munk, du ved [dig] noksom at erindre, at da jeg den 21. august i nærværende år kom til Lundegaard[2] og talte med dig i din moders smykkekammer sammesteds — hvad det da var, det sætter jeg til din egen samvittighed[3] — hvorpå du svarede mig, at du med ingen ville leve og dø uden med mig, hvorpå jeg sagde, at jeg ville give dig mit brev [på], at jeg ville elske og ære dig frem for alle og ikke skilles fra dig, førend Gud den alsommægtigste ved den timelige død adskilte os, og [jeg] var på lige måde begærende et sådant brev af dig, hvortil du svarede: Ja, ret gerne.
Hvorpå jeg anden dagen gav dig mit brev, som uden tvivl vel er til stede, hvilket brev[4] også for sig selv skal tale, når det fremkommer. Hvilket brev du modtog, og [du] adspurgte mig, om du måtte give din moder sådant til kende, hvortil jeg svarede: Hun skal visselig vide det, og det brev, jeg skal have af dig, det skal hun og[5] din morbroder[6] medunderskrive; hvortil du sagde: Måtte jeg blot vide, hvorledes Eders Majestæt ville have brevet. Så affattede jeg et brev, således som jeg helst ville have det, og satte så din moder og Otte nedenunder i brevet til vitterlighed at underskrive.
Hvorpå du spurgte mig, om I skulle have bud efter Otte, hvortil jeg svarede, at det syntes mig ikke … *[fortsættes s. 43]*

---

[1] Dette Ord er overstreget.
[2] Ellen Marsvins Gaard i N. Broby Sogn paa Fyn.
[3] Herefter staar Tegnet: ;;
[4] Er Kongens Erklæring af 23. August 1615, trykt Bd. VII Nr. 4.
[5] Ordet er skrevet to Gange.
[6] Otte Marsvin.

Dette er et af de historisk vigtigste breve i hele bindet: Christian IV's **detaljerede redegørelse for ægteskabsløftet** med Kirstine Munk. Han refererer ord for ord samtalen i Ellen Marsvins smykkekammer på **Lundegaard** (N. Broby, Fyn) den 21. august 1615, hvor de gensidigt lovede hinanden ægteskab, og beskriver den skriftlige forpligtelse (kongens

erklæring af 23. august, jf. fodnote 4), som hendes moder **Ellen Marsvin** og morbror **Otte Marsvin** skulle medunderskrive til vitterlighed.
Filologiske noter (alle fra udgiverens fodnoter): et overstreget ord („sig"), et tegn „;;" i originalen, og en dittografi („och" skrevet to gange) — fint dokumenteret diplomatarisk apparat.

Side 43.

Brev 32/8 (fortsat fra s. 42)
Til Kirstine Munk.
… uerre fornøden, eptherdi ieg formente hannem dog uell en gang paa syn egen hand att komme till Eder, saa kunde ted dog skee, huad fornøden kunde uerre. En stackit tiid derepther kamstu till mig och sagde til mig, om ieg uaar icke till friidtz, att dyn moder allene motthe vnderskriffue samme breff, huor till ieg suaarede mig att uerre dermed ganske uell tillfriidtz, huormed ted saa henstod intill anden daagen. Der ieg daa spurde dig epther samme breff, Suaarede du, att ieg ted om morgenen derepther skulle bekomme. Der wy nu om morgenen fultiiss till Assens, och sammestedtz ingen leilighed sig kunde giffue nogit om samme breff att taale, saa haffuer ieg ted saa paa den tiid laadit beroe.
Daa er sammestedtz dyn Moder udi Assens kommen till mig och tackit mig for dy gode tilbud, ieg haffde tilstillit dig. Der ieg nu samme tiid vdaff landit drog och vden Riigit[1)] en temmelig tiid waar, daa er dig nocksom beuiist, huor mange gode och wenliige skriiffuelser oss er gangen ymellom, huilcke udi ord och baagstaffue sig sielffuer nocksom skall kunde tyde, naar dii framkommer. Der ieg nu er kommen hiem, Och dyn moder och du epther myn begeering erre till mig kommen till haadersleff den 12 *Agustj*[2)] udi Neeruerendis aar, daa haffuer du strax epther moltiid samme affthen sagdt till mig, at du haffde ted breff huoss dig, Och togst saa till skørtit och uille faa mig ted, daa sagde ieg: Ieg troer dig saa uell, ieg faar ted uell altiid, naar diin leilighed Er, huorpaa du fickst mig ted; saa gick ieg hen och besaa ted y uynduit och stack ted saa huoss mig. Der uy nu nogle daage vaar sammen Och haffde allehande skemdt och god omgengelsse med huerandre, stod ieg tydt och haffde …
[fortsættes s. 44]
Oversættelse af Brev 32/8 (fortsat): *(normalisering af stavningen)*
… fornødent, eftersom jeg dog mente, at han vel engang på egen hånd [af sig selv] ville komme til jer, så kunne det dog ske, hvad der kunne være fornødent. En kort tid derefter kom du til mig og sagde til mig, om jeg ikke var tilfreds [med], at din moder alene måtte underskrive samme brev, hvortil jeg svarede at være ganske vel tilfreds dermed, hvormed det så henstod til anden dagen. Da jeg da spurgte dig efter samme brev, svarede du, at jeg det om morgenen derefter skulle bekomme. Da vi nu om morgenen fulgtes til Assens, og der sammesteds ingen lejlighed kunne give sig til at tale noget om samme brev, så har jeg det da på den tid ladet bero.
Da er din moder sammesteds i Assens kommet til mig og takkede mig for de gode tilbud, jeg havde tilstillet dig. Da jeg nu samme tid drog ud af landet og var uden for Riget[1)] en temmelig [rum] tid, da er dig noksom bevidst, hvor mange gode og venlige skrivelser der er gået imellem os, hvilke i ord og bogstav noksom skal kunne tyde sig selv, når de fremkommer. Da jeg nu er kommet hjem, og din moder og du efter min begæring er kommet til mig til Haderslev den 12. august[2)] i nærværende år, da har du straks efter måltidet samme aften sagt til mig, at du havde det brev hos dig, og tog så til skørtet og ville give mig det; da sagde jeg: Jeg tror dig så vel, jeg får det nok altid, når din lejlighed er [passende]; hvorpå du fik mig det; så gik jeg hen og beså det i vinduet og stak det så hos mig. Da vi nu nogle dage var sammen og havde alle hånde skæmt og god omgængelse med hverandre, stod jeg tit og havde …
[fortsættes s. 44]

[1)] Nemlig i Brunsvig, jvf. I 96 og Brevet af 24. Aug.
[2)] Sikkert Fejlskrift for November. Kongen, der den 30. August havde naaet Egnen ved Brunsvig (se Slange, Christian den Fjerdes Hist., oversat af Schlegel III, 41 f.) og derefter opholdt sig i Wolfenbüttel, tiltraadte i Begyndelsen af November Tilbagerejsen og havde 12. Novbr. naaet Haderslev, hvor han vistnok blev til 2. Decbr. (efter Kongebrevenes Dateringssteder i Ausländ. Reg.).

Brevet fortsætter Christian IV's minutiøse redegørelse for ægteskabsforløbet: forhandlingerne om underskrifterne, mødet i Assens med Ellen Marsvin, brevvekslingen mens kongen var i Braunschweig, og gensynet i Haderslev, hvor Kirstine overrakte ham sit modbrev („tog til skørtet") efter måltidet. Bemærk den intime, fortællende tone — „god omgængelse med hverandre" — helt anderledes end de formelle slægtsbreve.
Filologisk note: fodnote 2 fastslår, at datoen „12. Agustj" er en **fejlskrift for november** (kongen var først tilbage i Haderslev 12. november) — endnu et eksempel på udgiverens kildekritik, jf. den lignende trykfejl vi så på s. 14.

Side 44.

Brev 32/8 (fortsat fra s. 43)
Til Kirstine Munk.
… dig y myn aarm Och sagdt till dyn moder: Denne er nu myn, huortiill hun suaarede: Iaa som mend, y skall haffue hiinder, lyge som y uyll sielffuer, huilckit skedde tyer end Een gang. Iiblandt andit draagiss dyn moder uell til synde, att der ieg saad huoss hiinder, att hun sagde till mig: Ved y, huad folck syger? huortill ieg suaarede, at ted laa liidit macht paa, huad dii sagde. Daa sagde hun: Dii syger, att naar kyrsten haffuer faatt et baarn eller thu, daa skulle hun haffue forloff igen. Huortill ieg suaarede: Ted uestu uell bedre, att sliig forloff icke kan giffues. Och megen anden samtaale baade udi dy maader och anden oss ymellom till haadersleff fallen er, imidlertiid uy uar der til sammen, huilcke alsammen heer att opregne alfor lang uille bliffue, Och ickeheller fornøden er. Der uy nu tilsammen fultiiss till Lundegaar Och sammestedtz tog affsked med eder, naar y till mig hiid offuer til landit skulle komme, daa haffuer dyn moder mig adspurdt, huad for piiger hun skulle faa dig med. Huortill ieg suaarede, at hun skulle faa dig dennom med, med huilcke dig best uaar tiendt, huorom ieg dig ochsaa syden sielffuer tilskreff, och ieg dit suar derpaa heer tilsteede haffuer. Der ieg nu myn dreng offuer tiill eder sende med skriffuelsse[1)], att myn begeering waar, att y tiill detthe steed till mig skulle komme, Och y derpaa hiid erre ahnkommen, Daa haffuer du med all uenliighed epther myn Møie indstillet dig, saa ieg Epther samme tiidtz leilighed nocksom uaar tiil friidtz. Der ted nu saa y nogle daage haffuer uaarit, Och der ieg ted saa framybedre att motthe hollis begeerit haffuer, Er mig aff dyn moder saauell som aff diig suaarit, At y haffde icke tenckt, att ted saalediss skulle uerre mendt.
Om Nu dyn Moder eller du sielffuer aff alle disse forberørthe Leiligheder icke haffuer myn fulkommen Meening och williie forstadt, Derpaa giffuer ieg en huer, som er Erliig, Macht att dømme paa(!), huiilcken dom ieg heermed beplichter mig att uerre vndergiffuen. …
[fortsættes s. 45]

Oversættelse af Brev 32/8 (fortsat): *(normalisering af stavningen)*
… dig i min arm og sagt til din moder: Denne er nu min, hvortil hun svarede: Ja så mænd, I skal have hende, lige som I vil selv; hvilket skete mere end én gang. Iblandt andet drages din moder vel til minde, at da jeg sad hos hende, at hun sagde til mig: Ved I, hvad folk siger? hvortil jeg svarede, at det lå lidet magt på, hvad de sagde. Da sagde hun: De siger, at når

Kirsten har fået et barn eller to, da skulle hun have forlov [afsked] igen. Hvortil jeg svarede: Det ved du vel bedre, at sådan forlov ikke kan gives. Og megen anden samtale, både på disse måder og andre, er faldet os imellem i Haderslev, imens vi var der sammen, hvilke alle sammen her at opregne alt for langt ville blive, og heller ikke fornødent er. Da vi nu fulgtes sammen til Lundegaard og der sammesteds tog afsked med jer, [om] når I skulle komme hid over til landet [til mig], da har din moder adspurgt mig, hvad for piger hun skulle sende dig med. Hvortil jeg svarede, at hun skulle sende dig dem med, med hvilke du var bedst tjent, hvorom jeg også siden selv tilskrev dig, og dit svar derpå har jeg her til stede. Da jeg nu sendte min dreng over til jer med skrivelse[1)] [om], at min begæring var, at I skulle komme til mig til dette sted, og I derpå er ankommet hid, da har du med al venlighed indstillet [føjet] dig efter min møje [ønske], så jeg efter samme tids lejlighed noksom var tilfreds. Da det nu så har varet nogle dage, og da jeg så fremdeles har begæret, at det måtte holdes [dvs. løftet], er mig af din moder såvel som af dig blevet svaret, at I ikke havde tænkt, at det således skulle være ment.
Om nu din moder eller du selv af alle disse forberørte omstændigheder ikke har forstået min fuldkomne mening og vilje, derpå giver jeg enhver, som er ærlig, magt at dømme, hvilken dom jeg hermed forpligter mig at være undergiven. … *[fortsættes s. 45]*

_____

[1)] Nemlig det foregaaende Brev af 14. Dec.

Dette er brevets kulmination og et enestående personhistorisk dokument: Christian IV gengiver ordret scenen, hvor han i Haderslev tog Kirstine i sin arm og erklærede over for Ellen Marsvin: „**Denne er nu min**" — og moderens samtykke: „Ja så mænd, I skal have hende". Særlig bemærkelsesværdig er ordvekslingen om rygterne: moderens antydning om, at Kirstine efter „et barn eller to" skulle „have forlov igen" (afskediges), som kongen bestemt afviser — „sådan forlov kan ikke gives". Han slutter med at underkaste sagen enhver ærlig mands dom. Bemærk „E: Mat:" og den fortrolige, forpligtende tone i hele dette centrale ægteskabsbrev.

Side 45.

Brev 32/8 (fortsat fra s. 44)
Til Kirstine Munk.
Och eptherdi samme dit vdgiffne breff sauell som ochsaa mit huercken er imod Gud eller en god samuittighed, ickeheller fiindiss derudi nogen weerlig begering, Och Er nocksom uiist och faast, att ted Echteskab, som ymellom thuende heer paa iorden sluttis och beuilgiss udi hiertit och med oprichtighed syden hollis, io Er Gud y himmelen behaageliigdt, baag børren(!) saatt[1)] all Menniskelige skiick och ordning, ty den kan forandriss saa tiidt och paa saa mange manner, som Øffrigheden y huerdt herredom ted for gaadt ahnseer, Och Eptherdi ieg nu vdførligenss haffuer beuiist, at baade dyn moder och du sielffuer nocksom myn mening och uillie haffuer uiist, derhuoss ochsaa ahnmellit, att sligdt icke er ymod Gud och en god samuittighed, dertiilmed haffuer ieg inted weerligdt begeerit, Daa formeener ieg dig, kyrsten Munck, plichtig att uerre att holle mig ted, du diig ymod mig forskreffuit haffuer, saalediss som samme breff udi syn meening, ord fraa ord, Lyder, huortill ieg mig ochsaa forlaader Och thuiffler inted paa diig, att naar du altiing betencker, at du daa uell gører ted, saa att mig ingen aarsag till nogen fortørnelsse giffues.
Skulle ted sig tildraage offuer all myn forhaabning, at mig heerudinden skulle heende nogen spaat (eptherdi ted fast er y huer manss Munde), daa kan huer erlig menniske, som mig kender, uell tencke, att ted uaar mig vliideligdt Och ganske wumeligdt(!)[2)] att taale, Och

derudaff ymod all myn vyllie och tancke kunde komme allehande wleilighed, som kan skee motthe recke sig till mange, huilckit alfor witløfftig uille uerre heer paa denne gang att skriffue. Huorfor ieg endnu som tilforn forseer mig till dig, att du och diin moder alting y dett beste betencker[3]. Och er ieg tilfridtz, … *[fortsættes s. 46]*

Oversættelse af Brev 32/8 (fortsat): *(normalisering af stavningen)*
Og eftersom samme dit udgivne brev såvel som også mit hverken er imod Gud eller en god samvittighed, ej heller findes derudi nogen verdslig begæring, og [det] er noksom vist og fast, at det ægteskab, som mellem to her på jorden sluttes og bevilges i hjertet og siden holdes med oprigtighed, jo er Gud i himlen behageligt — bag døren [*børren* er fejl for *dørren*] sat[1] [dvs. uanset] al menneskelig skik og ordning, thi den kan forandres så tit og på så mange måder, som øvrigheden i hvert herredømme anser det for godt — og eftersom jeg nu udførligt har bevist, at både din moder og du selv noksom har vidst min mening og vilje, dertil også anmeldt [erkendt], at sådant ikke er imod Gud og en god samvittighed, og [eftersom] jeg desuden intet verdsligt har begæret, da mener [anser] jeg dig, Kirsten Munk, pligtig at være at holde mig det, du dig imod mig har forskrevet [skriftligt forpligtet dig til], således som samme brev i sin mening, ord for ord, lyder, hvortil jeg mig også forlader [henholder] og ikke tvivler på dig, at når du betænker alting, at du da gør det vel, så at mig ingen årsag til nogen fortørnelse gives.
Skulle det sig tildrage over al min forhåbning, at der herudi skulle hænde [times] mig nogen spot (eftersom det næsten er i hver mands mund), da kan hvert ærligt menneske, som mig kender, vel tænke, at det var mig ubehageligt og ganske umuligt[2] at bære, og deraf imod al min vilje og tanke kunne komme alle hånde ulejlighed [fortræd], som måske kunne række sig til mange — hvilket alt for vidtløftigt ville være her på denne gang at skrive. Hvorfor jeg endnu som tilforn forlader [forsikrer] mig til dig, at du og din moder betænker alting i det bedste[3]. Og jeg er tilfreds, … *[fortsættes s. 46]*

---

[1] Børren er sikkert Fejlskrift for dørren, og Vendingen: „bag Døren sat" betyder uanset, uden Hensyn til.
[2] ɔ: umuligt.
[3] Kongens Opfordring til Kirstine Munk og hendes Moder til Fuldbyrdelse af det ham givne Løfte blev kort efter opfyldt, idet han i sin nu tabte Skrivekalender har gjort følgende Optegnelse: „D. 31. Decembris 1615 komb Jomfrue Kirsten Munck … *[fortsættes s. 46]*

Brevets afsluttende argumentation: Christian IV fastslår, at et ægteskab indgået i hjertet og holdt med oprigtighed er Gud behageligt „uanset al menneskelig skik og ordning", og han erklærer Kirstine **pligtig at holde sit skriftlige løfte** „ord for ord". Han antyder truende konsekvenser („spot … i hver mands mund"), men slutter forsonligt med tillid til, at hun og moderen „betænker alting i det bedste".
Fodnote 3 er guld værd historisk: den citerer kongens (nu tabte) skrivekalender, hvor han noterede, at „**D. 31. Decembris 1615 kom jomfru Kirsten Munk** …" — altså selve datoen for forbindelsens fuldbyrdelse, som fodnoten fortsætter på næste side.

Side 46.

Brev 32/8 (slutning, fortsat fra s. 45)
Til Kirstine Munk.
… y huem y dette breff och denne myn meening uyll laade see. Huilckit alsammen ieg for høidtnødigdt haffuer achtit dig att laade forstaa, huorpaa ieg diin Skrifftlig Erkleering foruentendiss Er Och bliiffuer, Som ieg loffuit haffuer,

Dyn hiertensallerkeeriste hierte
och herre, Saa lenge ieg leffuer,
Christian.
Actum Frederichsborrig triidie Iull daag *Anno* 1615.

Oversættelse af Brev 32/8 (slutning): *(normalisering af stavningen)*
… hvem I dette brev og denne min mening vil lade se. Hvilket alt sammen jeg for højst nødvendigt har agtet at lade dig forstå, hvorpå jeg din skriftlige erklæring forventende er, og [jeg] forbliver, som jeg lovet har,
din hjertensallerkæreste hjerte og herre, så længe jeg lever, Christian.
Actum [forhandlet/udstedt] Frederiksborg tredje juledag i året 1615.

Brev 33/8 ⁕ 10. Juli 1616

Til Ellen Marsvin.
Kongen udtaler sig angaaende forskellige i et Brev fra hende rejste Spørgsmaal, navnlig angaaende en Forstrækning paa 40 000 Dlr. og angaaende Salget af Nørlund og Rudbjærggaard. Han lover altid at ville staa hende og Kirstine Munk bi. — Neuhaus Bymuseum.

Keere Ellene Marsuyn, Gud y himmelen spaare Och beuaare dig lenge och vel fraa aldt vndt baade til liiff och siell.
Heerhuoss kan ieg dig myn Erkleeling[!] paa dyn skriiffuelse, som mig y gaar tilstillit er, icke forholle.

1.

Anlangendis dy 40 thusind daler, attu icke udi den meening haffuer laadit mig ued Synckleer[1)] tiltaale, attu dennom ville haffue til giiffuens, huorom ieg ickeheller haffuer hørdt Synckler nogit taale om. Menss huad ieg tilforn loffuit haffuer, ted draagis ieg nocksom tiil mynde, huilckit att holde ieg ingen aarsag haffuer att forbygaa. Och meener ieg, att sliigdt mit tilbud och løffte skall icke uerre tiil disse forre- … *[fortsættes s. 47]*

Oversættelse af Brev 33/8: *(normalisering af stavningen)*
Kære Ellen Marsvin, Gud i himlen spare og bevare dig længe og vel fra alt ondt både til liv og sjæl.
Herhos kan jeg ikke skjule for dig min erklæring[!] på din skrivelse, som mig i går er tilstillet.

1.

Angående de 40 tusind daler: at du ikke i den mening ved Synckler[1)] har ladet mig tiltale, at du ville have dem til gaves [foræret], hvorom jeg heller ikke har hørt Synckler tale noget om. Men hvad jeg tilforn har lovet, det drages jeg noksom til minde, hvilket at holde jeg ingen årsag har at forbigå [undslå mig]. Og jeg mener, at sådant mit tilbud og løfte ikke skal være til disse forre- … *[fortsættes s. 47]*

Fortsættelse af fodnote 3 (til Brev 32) fra s. 45:

… till mig vdi Egteskab". Optegnelsen kendes gennem en af Hannibal Sehested tagen Afskrift (R. A., Kirstine Munk, Fasc. 2, Nr. 3, a 2), der har tjent til Bevislighed for Christian IV.s Ægteskab med Kirstine Munk.
[1)] Se I, 12.

Bemærkninger:
Brev 32/8 afsluttes med den højtidelige datering „*Actum* Frederiksborg **tredje juledag** [27. dec.] 1615" — og fodnoten (afsluttet her) bekræfter, at kongens kalenderoptegnelse „D. 31. Decembris 1615 kom jomfru Kirsten Munk til mig udi ægteskab" er bevaret i Hannibal Sehesteds afskrift og tjente som **bevis for ægteskabet**. Dermed er selve forbindelsen dateret.
Brev 33/8 åbner et nyt tema: nu skriver kongen til svigermoderen **Ellen Marsvin** — punktopstillet („1.") — om økonomiske mellemværender: en forstrækning på 40.000 daler og salget af godserne Nørlund og Rudbjærggaard. Bemærk kælenavnet er væk; tonen er hjertelig, men saglig.
„Erkleeling[!]" — udgiverens klammer markerer en åbenlys fejlskrivning for „Erklæring".

Side 47.

Brev 33/8 (fortsat fra s. 46)
Til Ellen Marsvin.
… tagne køb[1)] wgaffnlig. Och meener ieg derhuoss, at fortro huerman sligdt gørriss inted fornøden, ty ted ingenman vedkommer.
2.
Anlangendis Nørlund och Ruberregaard at siellie[2)], paated den vdloffuede Summa distebedre kunde bliiffue bethaalit.
Huad Nørlund anlanger, daa haffuer io Stadtholderen Gerdt Randtzou derpaa faalit[3)] och begeerit myn beuilling, huilcken hand ochsaa skall bekomme. Menss huor høit hand samme gaard uyll antaage, ted er endnu wuyst, Saat paa den summa att slaa syn lyd er icke uell mueligdt. Derhuoss er detthe att betencke, att, om man formegit haaster med samme køb, daa kan ted giffue skaade, saat man icke bekommer syn verd derfor, huorfor ted er bedre att forrente pengen paa et aarss tyd end alformegit dermed att haaste. Huad Rubergaard anlanger, derom haffuer ieg laadit Corfitz Ruud uyde myn mening. Naar ieg hanss erkleering forfaarer, saa skall derudi vydere bliffue forordning giordt.
Huad penningen anlanger, som tiill wysse tyder erre vdloffuit, derom uil ieg forordne, naar gud uil, ieg kommer fraa Norrie ygen, saatt dy till retthe tyde skall bliffue erlagdt, Och alting skall gaa ret tiill paa alle Syder. Ymidlertiid ieg er borthe, daa kandtu gørre ted till ende med Staadtholderen gerdt Randtzou, saat den summa kan uyst komme fram.
3.
At du begeerer, att ieg uylle laade annamme kyrsten Munckis godtz, ted kan icke skee. Menss uyldtu leffuere no- … *[fortsættes s. 48]*

Oversættelse af Brev 33/8 (fortsat): *(normalisering af stavningen)*
… tagne køb[1)] ugavnlig. Og jeg mener derhos, at det gøres ikke fornødent at betro hvermand sådant, thi det vedkommer ingen mand.
2.
Angående Nørlund og Rudbjærggaard at sælge[2)], [så] at den udlovede sum desto bedre kunne blive betalt.
Hvad Nørlund angår, da har jo statholderen Gert Rantzau budt derpå[3)] og begæret min bevilling, hvilken han også skal få. Men hvor højt han samme gård vil antage [byde], det er endnu uvist; sålænge er det ikke vel muligt at slå den sum fast [*slaa syn lyd*]. Derhos er dette at betænke, at om man for meget haster med samme køb, da kan det give skade, så man ikke får sin værd derfor, hvorfor det er bedre at forrente pengene i et års tid end alt for meget dermed at haste. Hvad Rudbjærggaard angår, derom har jeg ladet Corfitz Rud vide min mening. Når jeg erfarer hans erklæring, så skal derudi videre blive forordning gjort.

Hvad pengene angår, som til visse tider er udlovet, derom vil jeg forordne, når — Gud vil — jeg kommer fra Norge igen, så [at] de til rette tid skal blive erlagt, og alting skal gå ret til på alle sider. Imens jeg er borte, da kan du gøre det til ende med statholderen Gert Rantzau, så den sum visselig kan komme frem.

3.

At du begærer, at jeg ville lade modtage Kirsten Munks gods, det kan ikke ske. Men vil du levere no- … *[fortsættes s. 48]*

[1)] Ellen Marsvin købte i 1616 Øster-Vallø, Lellinge og Ulfeldtsholm, som fik Navnet Ellensborg, nu Holckenhavn (Biografisk Leksikon, red. af P. Engelstoft).
[2)] Ved kgl. aabent Brev af 16. Sept. 1616 (Kancelliets Brevbøger) bevilgedes det Ellen Marsvin at sælge sin Datter Kirstine Munks Gaarde Nørlund og Rudbjærggaard. Nørlund solgtes ikke til Gert Rantzau, men til Ellen Marsvins Svoger Gude Galde (Trap: Danmark, 4. Udg., V, 719). Pernille Gyldenstierne fik Rudbjærggaard (smst. IV, 97).
[3)] Fale paa ɔ: byde paa.

Side 48.

Brev 33/8 (slutning, fortsat fra s. 47)
Til Ellen Marsvin.
… git fraa dig, att ted daa leffueris kyrsten Munck sielffuer udi hiinders laauerriiss neerueerelse, dog icke førend altiing med disse køb och skiffter er til ende.

4.

Huad anlanger, atty altiid eder till mig motthe forlaade, Saa maa y eder fryliigen dertiill forlaade, att y huess billige maade ieg nogentyd eder befordre kan, derudi skall y altiid fiinde mig uillig. Befhaalendis dig hermed Gud alsommmechtigste. *Datum* Croneborrig den 10 *Iulij Anno* 1616.
Christian.
Udskrift: Fru Ellene Marsuyn til hande.

Oversættelse af Brev 33/8 (slutning): *(normalisering af stavningen)*
… [levere no]get fra dig, [så] at det da leveres Kirsten Munk selv i hendes lauværges [*laauerriiss*] nærværelse, dog ikke førend alting med disse køb og skifter er til ende.

4.

Hvad angår, at I altid måtte forlade [stole på] jer til mig, så må I frejdigt forlade jer dertil, at på hvad billig [rimelig] måde jeg nogen tid kan befordre [hjælpe] jer, deri skal I altid finde mig villig. Befalende dig hermed til Gud den alsommægtigste. *Datum* [givet] Kronborg den 10. juli i året 1616.
Christian.
Udskrift [adresse]: Fru Ellen Marsvin til hånde.

Brev 34/8 ✻ 7. Septbr. 1617

Til Kurfyrst Johan Sigismund af Brandenborg.
Kongen beklager den urolige Tilstand i Preussen og raader ham til at blive der nogen Tid. — Preussisches Geh. Staatsarchiv i Dahlem, Berlin.
Freundtlicher, Lieber Schuager vndt Bruder, Ich habe auss deiness gesanthen[1)] ahnbringen ganss vngerne den wnrauligen zustandt Ihn Preissen vernommen[2)], wass nun mein bedencken

ihn dehnen sachen gewehsen, dasselbige wirdt er *fideliter* zu *Referiren* wissen. Sonsten ist nicht vnradtzam, dass du mit deinem verreisend auss dem Landt zu Preissen nicht alzusehr Eiilest vndt woll zu ziiest, wehm du hiinther dich Lessest, wahn du dahmahll einss wiideruhm Nach der Marcke Brandenburch ziiest, dahn diihr dahrahn gross gelegen. Befhele dich hiemit dehm gewaltigen schutz gotthes vndt bleibe dii zeit meiness lebenss
dein getrewer Schuager
vndt Bruder
Christian.
Datum Cronenburch den 7. *7bris Anno* 1617.

Oversættelse af Brev 34/8:
Venlige, kære svoger og broder, jeg har af din gesandts[1)] fremførelse ganske ugerne fornemmet den urolige tilstand i Preussen[2)]; hvad nu min betænkning i de sager har været, det vil han *fideliter* [tro/pålideligt] vide at *referere* [berette]. For øvrigt er det ikke uraadeligt, at du med din bortrejse fra landet Preussen ikke iler alt for meget og vel [nøje] betænker, hvem du efterlader bag dig, når du en gang atter drager til Mark Brandenburg, thi dig er meget derpå magtpåliggende. Hermed anbefaler jeg dig til Guds mægtige beskyttelse og forbliver, så længe jeg lever, din trofaste svoger og broder, Christian. *Datum* [givet] Kronborg den 7. september [*7bris* = septembris] i året 1617.

[1)] Hieronymus Dieskau, se I, 121 f.
[2)] I Preussen herskede stor Ophidselse paa Grund af Johan Sigismunds Overgang til den reformerte Lære (Prutz, Preussische Gesch. I, 320 f.).

Side 49.

Brev 35/8 * 15. August 1618

Til Ellen Marsvin.
Hun skal blive hos Kirstine Munk, til denne er blevet rask, og overvære Barnets forestaaende Daab. — Neuhaus Bymuseum.
Keere Ellen, Ieg uille, attu saa lenge skulle bliffue huoss kyrsten, intill gud uill, att hun bliffuer til pass igen, Och eptherdi Barnit[1)] tilkommendiss Søndag, som Er den 30 *Hvius*, skall kristniss, attu dag[2)] med andre ted forhielper till funthen. Befhaalendess dig hermed gud. *Datum* københaffuen den 15 *Agusti Anno* 1618.
Christian.
Udskrift: Ellen Marsuyn till hande.

Oversættelse af Brev 35/8: *(normalisering af stavningen)*
Kære Ellen, jeg ville [ønske], at du så længe skulle blive hos Kirsten, indtil — Gud vil — at hun bliver til pas [rask] igen, og eftersom barnet[1)] tilkommende [næste] søndag, som er den 30. i denne [måned], skal kristnes, [ønsker jeg] at du den dag[2)] med andre der hjælper det til fonten [dåben]. Befalende dig hermed til Gud. *Datum* [givet] København den 15. august i året 1618.
Christian.
Udskrift [adresse]: Ellen Marsvin til hånde.

Brev 36/8 ⁕ Omtr. 8. August 1619

[Kongelig resolution — uden adressat]
Resolution paa en Memorial angaaende Bygningsarbejder paa Antvorskov samt Befaling til Afstraffelse af nogle Bønder. — R. A.
(Tospaltet: memorial til venstre, kongens svar til højre)
Memoriall. Annlanngennde dend Biugning paa Annduorschouff[3]).

Memorial	**Suaar [Svar]:**
1. Om dennd side aff Beriderhussid, som schall muris emellum Stolper, schall were murid thill Støtterum att legge Korn paa Lofftet, eller Kong: May: will haffue Sperrenen[4] indbunden i Biellkerne offuen paa Muren.	1. Att sperrit[4] med bielckerne skall indfattes, och ingen lofft derpaa leggiss.

[fortsættes s. 50]

Oversættelse af Brev 36/8 (begyndelse): *(normalisering af stavningen)*
Memorial [huskeseddel/forelæggelse] angående den bygning på Antvorskov[3].
Memorial, punkt 1: Om den side af beriderhuset [rideskolen/staldbygningen], som skal mures mellem stolper, skal mures til støtterum [til at bære] for at lægge korn på loftet, eller [om] Kongelig Majestæt vil have spærene[4] indbundet i bjælkerne oven på muren.
Svar 1: At spæret[4] med bjælkerne skal indfattes, og intet loft derpå lægges.

---

[1]) Anna Kathrine, født d. 10. August, død d. 20. August 1633.
[2]) Maaske Sammenblanding af da (daa) og den dag.
[3]) Vedlagt findes en Grundplan (stærkt beskadiget) af Bygningerne ved Antvorskov. Den har Paategning: Actum Andtworschow thend 30 Decembris Anno 1618. — Kongens Resolution er tidligere trykt i Bd. I S. 157 efter en Afskrift, som ikke har medtaget Memorialen. Med Hensyn til Kommentar henvises hertil.
[4]) Spærre ɔ: Spær.

Bemærkninger:
Brev 35/8 er atter til Ellen Marsvin og markerer en familiær milepæl: kongen beder hende blive hos Kirstine Munk til efter fødslen og overvære **barnedåben** den 30. august 1618. Fodnote 1 identificerer barnet som **Anna Cathrine** (Christian IV og Kirstine Munks datter, f. 10. aug. 1618, død 1633) — den første af deres børn.
Brev 36/8 er en helt anden teksttype: en **tospaltet kongelig resolution** på en byggememorial vedr. Antvorskov Slot. Efter skabelonens regel for adressatløse stykker har jeg noteret karakteren i stedet for „Til [Modtager]". Den tospaltede opsætning (memorial vs. kongens svar) gengiver jeg som tabel for at bevare strukturen. Fodnote 3 oplyser, at resolutionen tidligere er trykt (Bd. I s. 157), men **uden** memorialen — så dette supplementbind bringer nu den fulde kontekst.
„Hvius" = *huius* (lat., „i denne måned"). **„sperre" = spær** (tagspær). Arksignatur „4" hører til trykket.

Side 50.

Brev 36/8 (slutning, fortsat fra s. 49)

[Kongelig resolution — Antvorskov bygningsmemorial]

Memorial	**Suaar [Svar]**
2. Om der schall begønndis paa Beriderhussid att hugge, och huad hans Maytt: vill giffue for Binndingen.	2. Dy skall beginde att hugge paa beriiderhusset, Och skall giffues saa megit mere for bindingen[1)], som ted er høier end stallen.
3. Om der schall begønndis paa Stallenn att mure, Och huad Muremesterenn schall haffue for huer Weggerum att mure.	3. For stallen att mure skall giffuiss for huer taffuell[2)], ligesom ted vdi landit alleuegne brugeligdt Er.
4. Huad thagsteenn der fattis, nar de gamle iche førstrecker sig[3)], enten de schall forschriffuis eller indkøbis.	4. Taagsten skall forskriffuiss fraa Emden, och skall till rentemeisterne gørriss et breff, att dii saa mange forskriffuer att losse for korsør.
5. Grunduallenn thill dennd ene Side aff dend stald, nu ophuggis, huorledis dermed schall forhollis, och huad derfore maa vdgiffuis, thj dennd kommer i en Sumpig Sted och vill bliffue offuer 3 Alle dyb.	5. Grunduolden skall aff bønderne graffuiss och siiden paa dagløn formedelss murmeister leggiss, saat den kan haffue bestand.

[Afsluttende befalinger:]
Ieg erfhaarer, att nogle herremensstiener haffuer offuerfallit myn smid och myn dreng, huilcke ridefogden till anderskou skall forfølge och laade ske *execution*.
Breff till borckardt Rudt och syuerdt Beck, att dii holler samme bønder tilsteede till rettenss vddracht[4)].

Oversættelse af Brev 36/8 (slutning): *(normalisering af stavningen)*
2. Om der skal begyndes at hugge [tømmer] på beriderhuset, og hvad Hans Majestæt vil give for bindingsværket.
→ **Svar:** De skal begynde at hugge på beriderhuset, og der skal gives så meget mere for bindingsværket[1)], som det er højere end stalden.
3. Om der skal begyndes at mure på stalden, og hvad murermesteren skal have for hvert vægrum at mure.
→ **Svar:** For stalden at mure skal gives for hvert tavl[2)], ligesom det overalt i landet er brugeligt.
4. Hvad tagsten der fattes [mangler], når de gamle ikke strækker til[3)] — enten de skal forskrives [bestilles] eller indkøbes.
→ **Svar:** Tagsten skal forskrives fra Emden, og der skal gøres et brev til rentemestrene [om], at de [bestiller] så mange forskrivninger [bestillinger] at losse for Korsør.
5. Grundvolden til den ene side af den stald, [der] nu ophugges — hvorledes der dermed skal forholdes, og hvad derfor må udgives, thi den kommer på et sumpet sted og vil blive over 3 alen dyb.
→ **Svar:** Grundvolden skal af bønderne graves og siden på dagløn formedelst murermester lægges, så at den kan have bestand [holde].
[Befaling:] Jeg erfarer, at nogle herremænds tjenere har overfaldet min smed og min dreng, hvilke ridefogeden til Antvorskov skal forfølge og lade ske *eksekution* [fuldbyrdelse/straf].
[Befaling:] Brev til Borchard Rud og Sivert Beck [om], at de holder samme bønder til stede til rettens uddrag[4)] [sagens afgørelse].

[1)] Binding ɔ: Tømmerstokke i en Mur af Bindingsværk.
[2)] Tavl ɔ: Murstykke mellem Tømmer.
[3)] ɔ: strækker til.
[4)] Uddrag ɔ: Afgørelse af en Retssag.

Side 51.

Brev 37/8 ✻ 25. Septbr. 1619

[Udkast — se regest; uden egentlig adressat]
Udkast til Svar paa det af Otto Schulte, Ærkebiskop Johan Frederik af Bremens Sendemand, stillede Forslag.
Kongen har læst Brevene fra Hertug Frederik af Gottorp og Hertuginde Augusta samt Gesandtens Proposition. Han maa stille sig afvisende overfor deres Forslag, da Ærkebiskoppen hidtil ikke har opfyldt den for en Udsoning stillede Betingelse, nemlig, at han skulde give Kongens Søn Frederik sin Støtte. Kongen vil under ingen Omstændigheder gaa ud over sit ved sidste Gesandtskab stillede Tilbud, skønt Ærkebiskoppen har tilkendegivet sin Utilfredshed hermed. — Staatsarchiv Hannover.

Andtwordt auff *D*: Otthe Schultess ahnbringen[1)].
Ich habe dissenn Morgen meiness vettern, des regirenden herren ihn holstein, auch meiner Schuester handtschreiben, … *[fortsættes s. 52]*

Oversættelse af Brev 37/8:
Svar på hr. [*D:* = herr] Otte Schultes fremførelse[1)].
Jeg har denne morgen [modtaget] min fætters, den regerende herre i Holsten, samt min søsters håndskrivelser, … *[fortsættes s. 52]*

[1)] Christian IV havde i længere Tid staaet i et spændt Forhold til Ærkebiskop Johan Frederik af Bremen, hvem han beskyldte for at have støttet Svenskerne under Kalmarkrigen. Johan Frederik søgte med Domherre i Bremen Jørgen Schulte som Mellemmand i Juni 1617 at opnaa en Udsoning, men Forsøget mislykkedes, da han ikke vilde gaa ind paa den af Kongen stillede Betingelse, at han skulde støtte Valget af dennes Søn, Hertug Frederik, til Koadjutor i Bremen, men henviste til, at han havde forpligtet sig overfor sin Broder, Hertug Johan Adolf af Gottorp, der søgte at opnaa samme Værdighed for sin Søn Adolf. Efter at det var lykkedes Kongen at formaa Kapitlet i Bremen til en foreløbig Udsættelse af Koadjutorvalget, forhandlede han 1618—19 (med Jonas Carisius som Sendemand) med Johan Frederik om Ydelse af en Kompensation til Adolf for Bremen Stift. Den gottorpske Fordring om Schwerin Stift, senere Svabsted Amt, afvistes, men da Carisius's Relation i Danmark havde foranlediget den Opfattelse, at man vilde nøjes med en Affindelse i Penge, tilbød Kongen i Juli 1619 gennem Ditlev Rantzau og Martin v. Meden en aarlig Pension paa 2 til 4000 Dlr. Ærkebiskoppen afviste imidlertid dette Tilbud, idet han nægtede at have givet Carisius Grund til at tro, at han vilde være tilfreds med en saadan Løsning. Han sendte derefter Otto Schulte, Domdekan i Hamborg, i en hemmelig Sendelse til Christian IV. Schulte medbragte samtidig Skrivelser fra Hertug Frederik af Gottorp og hans Moder, Hertuginde Augusta (Christian IV.s Søster), i … *[fortsættes s. 52]*

Bemærkninger:
Brev 37/8 er igen et **udkast** (kongens svarkoncept), ikke et egentligt brev til en modtager — derfor er „Til [Modtager]."-linjen erstattet af en note. Overskriften i teksten er kongens egen: „Svar på hr. Otte Schultes fremførelse".
„D:" foran „Otthe" er formentlig forkortelse for tysk *der*/latinsk *dominus* (hr.) — jeg har gengivet det som „hr." med markering.

Fodnoten (fortsætter til s. 52) giver hele den indviklede baggrund: striden med **ærkebiskop Johan Frederik af Bremen** om koadjutor-posten (som Christian IV ville sikre sin søn **Frederik** — den senere Frederik III), i konkurrence med Gottorp-linjen (Christian IV's svoger hertug Johan Adolf og søster **Augusta**). Dette er begyndelsen på Christian IV's mangeårige bestræbelser på at skaffe sine sønner nordtyske bispestole.

Side 52.

Brev 37/8 (fortsat fra s. 51)
[Udkast — svar på Otte Schultes fremførelse]
… wiiauch den *extract* der *proposition* dess herren gesanten mit fleiss durchgeleesen. Vndt wan ich nuhn allen verlauff zuisken mihr vndt dehm Erdtzbiskop zu Brehmen betrachte, so befiinde ich, dass man mit solchen vndt dergeleichen ahnmuthen fiill zu friie ahnkommet, Aldieweill dii *correspondens* zuisken vnss bishero nuhr zimlich, wahn man den forigen verlauff ahnsehen will, vndt wass sidder dehm, dass disse stifftzsachen *tractiret*, geskeen, dasselbige ist *eventualiter* geskeen, welchess man auss her Iørgen Schuldtz anbringen genuncksam erfhaaren kan, Alss nemlich dass souern der Erdtzbiskop meinem Sohne befuhrderlich sein wolthe, alsdan solthe alless, wass forhiin verlauffen, vergessen sein. Weill man aber biss *Dato* nichtz anderss dan nuhr wordt vernommen, So lest man ess dahrbei bewenden.
Auff dass nuhn dii wngeleiche meinung, so auss *D:* Charisii *Relation* endstanden, ganss muge abgeskaffet werden, So ist disse meine endtliche *Resolution*, *D:* Charisiuss habe solchess *in mandatis* gehabdt oder nicht, So bin ich doch ein weiterss, dahn ich mich bei ledtzster *Legation* erbotthen, zu thun mit nichtem gemeinet, Dahn ich meinem vetthern nichtess zu thun skuldich auch *illo modo* mit dehm stiffte zu verfahren nicht vermeine. Wass geskeen ist, dass ist auss anderen wrsachen geskeen, dii alhie ahnzuzeigen nich nötich. Dahn wan ich landt vndt leuthe oder solche *Recompans* herauss geben wolthe, woruon Ein furst seinem stande Nach sich halthen konthe (wie ess vom Erdtzbeskop bei ledtzster Relolution(!) stadtlich forgegeben ist), So hetthe ich godtlob woll disselbige, dii ein *grad* neger dahrzu wehren. Vndt obskon der gethaaner fohrslaag etwass vngeleich auffgenommen, ihndehm dass … *[fortsættes s. 53]*

Oversættelse af Brev 37/8 (fortsat):
… også med flid gennemlæst *ekstraktet* [uddraget] af herrens gesandts *proposition* [forslag]. Og når jeg nu betragter hele forløbet mellem mig og ærkebiskoppen af Bremen, så finder jeg, at man med sådanne og deslige forlangender kommer alt for frit frem, eftersom *korrespondancen* mellem os hidtil kun [har været] rimelig, når man vil se på det forrige forløb; og hvad der siden da, [efter] at disse stiftssager *trakteres* [forhandles], er sket, det er sket *eventualiter* [betinget], hvilket man noksom kan erfare af hr. Jørgen Schultes fremførelse — nemlig at såfremt ærkebiskoppen ville være min søn behjælpelig, da skulle alt, hvad der forhen [var] forløbet, være glemt. Men eftersom man indtil *dato* intet andet end kun ord har fornemmet, så lader man det derved bero.
For at nu den ulige [afvigende] mening, som er opstået af hr. Carisius' *relation* [beretning], ganske må afskaffes, så er dette min endelige *resolution*: hvad enten Carisius har haft sådant *in mandatis* [i sin instruks] eller ej, så er jeg dog [ikke villig til] noget videre, thi jeg mener på ingen måde at gøre [mere], end hvad jeg tilbød ved sidste *legation* [gesandtskab], thi jeg mener [mig] intet skyldig at gøre for min fætter og heller ikke *illo modo* [på den måde] at ville forfare med stiftet.
Hvad der er sket, det er sket af andre årsager, som her ikke er nødvendigt at anføre. Thi hvis jeg ville give land og folk eller sådan *rekompens* [erstatning] ud, hvoraf en fyrste kunne holde

sig efter sin stand (således som det stateligt er foregivet [krævet] af ærkebiskoppen ved sidste resolution(!)), så havde jeg — Gud ske lov — vel dem [slægtninge], som var en grad nærmere [i slægt] dertil. Og selv om det gjorte forslag noget ulige [uvilligt] er optaget, idet at … *[fortsættes s. 53]*

_____
Fortsættelse af fodnote 1 (til Brev 37) fra s. 51:
… hvilke disse synes at have opfordret Kongen til at lade sin Uvilje mod Ærkebiskoppen fare. Ovenstaaende er et Udkast til Kongens Svar herpaa. Efter endnu flere Aars Forhandlinger opnaaede Christian IV endelig ved Traktat af 3. Sept. 1621 Johan Frederiks Samtykke til Valget af Frederik til Koadjutor i Bremen (Traktater III, 435—505).

Et interessant statsmandsdokument: Christian IV's afvisende svarkoncept i Bremen-koadjutorsagen. Han fastholder, at han ikke vil gå ud over sit tidligere tilbud, afviser ærkebiskoppens krav om „land og folk eller rekompens", og bemærker spidst, at han har slægtninge, der stod „en grad nærmere" til stiftet. Bemærk den tætte stribe latinske/juridiske fagtermer, alle bevaret: *extract*, *proposition*, *correspondens*, *tractiret*, *eventualiter*, *relation*, *resolution*, *in mandatis*, *legation*, *illo modo*, *recompans*, *grad*. Fodnoten (nu afsluttet) fortæller udfaldet: efter års forhandlinger fik kongen i 1621 endelig ærkebiskoppens samtykke til sønnen Frederiks valg som koadjutor.

Side 53.

Brev 37/8 (slutning, fortsat fra s. 52)
[Udkast — svar på Otte Schultes fremførelse]
… der Erdtzbiskoff kegen meiner diiner einen Erwehnet, dass sodaaness geldt man leichtlich einem guthen gesellen skencken konthe, So wolthe ich ess doch zu grossen vndt hohen danck ahnnehmen, wahn Einer so kostfrei kegen meine kiinder sich Erzeigen wolthe.
Welchess alless Ihr *bona fide*, doch formlicher dahn ess alhie geskriben, werdet zu *Referiren* wissen. *Actum* gluckstadt den 25 *7tembris Anno* 1619
.
Christian.
Oversættelse af Brev 37/8 (slutning):
… ærkebiskoppen over for en af mine tjenere nævnte, at man let kunne skænke sådanne penge til en god ven [karl], så ville jeg dog optage det med stor og høj tak, hvis nogen så gavmildt [*kostfrei*] ville vise sig mod mine børn.
Hvilket alt sammen I *bona fide* [i god tro], dog i pænere [form] end det her er skrevet, vil vide at *referere* [fremføre]. *Actum* [udstedt] Glückstadt den 25. september [*7tembris* = septembris] i året 1619.
Christian.

Brev 38/8 ✻ 24. September 1621

[Kongelig resolution/befaling — uden egentlig adressat; se Udskrift]
Der skal skaffes Tønder til Brug paa den store Ladegaard. — R. A.

Skriffueren udi ted Nye Briggerss[1)] till københaffuen skall tilstille Wogenmeisteren En Lest nye tønder, huilcke skall leggiss Paa dy Rustuogne, som Erre henne epther huggen Steen. Samme tønder skall heer brugiss y den Store laadgard.

Actum frede: [Frederiksborg] den 24 *Septembris Anno* 1621.
Christian.
Udskrift: Huorepther Skriffuere y ted Nye briggerss sig skall retthe.

Oversættelse af Brev 38/8: *(normalisering af stavningen)*
Skriveren i det nye bryggers[1)] til København skal tilstille vognmesteren en læst nye tønder, hvilke skal lægges på de rustvogne [transportvogne], som er henne efter hugget sten. Samme tønder skal her bruges i den store ladegård.
Actum [udstedt] Frederiksborg den 24. september i året 1621.
Christian.
Udskrift [påskrift]: Hvorefter skriveren i det nye bryggers sig skal rette.

Brev 39/8 * 20. Decbr. 1621

[Kongelig påtegning på regnskab — uden adressat; se regest]
Paategning paa Steffen Rodes Regnskab for Kramvarer, leverede den kgl. Hofholdning 22. Juli 1620—18. Nov. 1621. — R. A., D. Kanc. Rentekammerafdeling, Diverse Akter og Dokum. vedk. Afregning og Kvittance III, Steffen Rode.
Beslutingen aff Staffen Rodiss[2)] regenskab. *Anno* 1621 den 20: *De:* [December] …
[fortsættes s. 54]

Oversættelse af Brev 39/8: *(normalisering af stavningen)*
Beslutningen [afgørelsen] af Steffen Rodes[2)] regnskab. I året 1621 den 20. december …
[fortsættes s. 54]

[1)] Se I, 170 Note 1.
[2)] Om Steffen Rode se Hist. Tidsskr. 9 R. I, 257 ff.

Side 54.

Brev 40/8 * 25. Febr. 1622

Til menige praktiserende Medici i København.
Kongens Randbemærkninger til et Missive, hvorved det paalægges Lægerne at visitere Apotekerne og at besøge de fattige. — R. A., D. Kanc. Uindførte Koncepter til aabne Breve og Missiver[1)].
(Tospaltet: missivets tekst til venstre, kongens randbemærkninger til højre)

[Missivets tekst — venstre spalte:]
Christian den fierde med gudz Naade Danmarchis, Norgis, Wendis och gottis Koning.
Wor synderlig gunst tilforn. Wider, at efftersom wy Naadigst nogen tid forleden eder samtlig paalagt och befahlitt haffuer Apotecherne her vdi wor Kiøbsted Kiøbenhaffn nogle gangge Aarligen at s[c]hulle besøge o[c]h forfare, huorlediss de wnderholdis[2)]), huilchet wy forfarer iche at effterkommiss, Daa wille wy o[c]h hermed Naadigst befahler, Attj saadant endelig fremdelis epterkommer… Haffuendis tillige Jndseende, at Aarligen Ny Taxt bliffuer giort

o[c]h Trycht, Synderlig epterdj wy Naadigst forfarer i den førige Taxt een deel saaledis at were Anslagen, at det halffparten beder Kiøb i det Ringgeste kand haffuis til hamborg … Dernest efftersom Oss wnderdannigst tilkiende giffuis, at een deel aff Eder sigh Schulle weigre Fattige folch at besøge for den Betalling, vdi woris Forordning formeldiss, Och som i ellers som rette *Medici* billigen plichtig ere, Daa Bede wy Eder i lige maader o[c]h endeligen wille, (Attj saadant som billigt effterkommer)[4], Paa det wy frem- …

[Kongens randbemærkninger — højre spalte:]
… och andenstedtz[3] [indføjes efter „hamborg"]
… att saa mange, *Medicinam* bruger, skall uerre for Plichtid … *[fortsættes s. 55]*

Oversættelse af Brev 40/8 (begyndelse): *(normalisering af stavningen)*
Christian den Fjerde, med Guds nåde Danmarks, Norges, venders og goters konge.
Vor synderlige gunst tilforn. Vid, at eftersom vi nådigst nogen tid forleden har pålagt og befalet jer alle, at I flere gange årligt skal besøge og forfare [undersøge] apotekerne her i vor købstad København, hvorledes de underholdes[2] — hvilket vi erfarer ikke efterkommes — da vil vi og hermed nådigst befale, at I sådant endelig fremdeles efterkommer… Havende tillige indseende [tilsyn] med, at der årligt gøres og trykkes en ny takst, især eftersom vi nådigst erfarer, at en del i den forrige takst er ansat således, at det halve kan fås mindst det halve billigere i Hamborg *[randbemærkning: og andetsteds]*.
Dernæst, eftersom det underdanigst gives os til kende, at en del af jer skulle vægre sig ved at besøge fattige folk for den betaling, som meldes i vor forordning, og som I ellers som rette *medici* [læger] billigen [med rette] er pligtige, da beder vi jer i lige måde, og [vi] endeligen vil, *(at I sådant som billigt efterkommer)[4] [randbemærkning: at så mange, som bruger medicin, skal være forpligtet …]*. På det vi frem- … *[fortsættes s. 55]*

_____
[1] Trykt (med Christian IV.s Rettelser) i Kjøbenhavns Diplomatarium V Nr. 80 efter Sjæll. Tegn. XXII, Fol. 22 f.
[2] Mansa, Folkesygdommenes Hist. i Danmark S. 354 anfører en Forordning af lignende Indhold af 10. Jan. 1619.
[3] Indføjes efter hamborg.
[4] Parentesen er overstreget og erstattet med Kongens Randbemærkning.

Side 55.

Brev 40/8 (slutning, fortsat fra s. 54)
Til menige praktiserende Medici i København.

[Venstre spalte:]
… delis woris wndersaatters Klage (dem belangende iche skulle høre o[c]h der offuer foraarsagis med saadant Indseende att haffue)[1]. Dermed scheer wor willie. Befahlendis Eder Gud. Skreffuit Paa wort Slott Kiøbenhaffn den 25 *Februarij Anno* 1622. Wnder wort Zignett.

[Højre spalte — kongens randbemærkning:]
… dennom att besøge, som ted begerendis Er
med tilbørlig straff ymod Eder icke skulle *corrigere*.
Oversættelse af Brev 40/8 (slutning): *(normalisering af stavningen)*
… [på det vi frem]deles [kan afvende] vore undersåtters klage *(dem angående skulle det ikke høre [tilkomme] og derover forårsages med sådant indseende [tilsyn] at have)[1]*

[randbemærkning: dem at besøge, som det begæres]. Dermed sker vor vilje. Befalende jer til Gud. Skrevet på vort slot København den 25. februar i året 1622. Under vort signet.
[Randbemærkning: ... med tilbørlig straf imod jer ikke skulle korrigere (rette/revse).]

Brev 41/8 ✻ 1. Juli 1623

Til Skriveren og Fogeden paa Antvorskov.[2)]

Om noget fra Oldenborg ankommet Kvæg, som foreløbig skal blive paa Antvorskov og der passes. — R. A., Bilag til Antvorskov Lens Regnskab 1623—24.
Dette fehe skall bliffue til Anderskou, indtill Slodtzherren Ernst Norman kommer hiem, Saa ued hand all besked. Ymidlertyd skall Samme fehe skaffis gaatt høy gress och foringen dell steedis att komme y Skouen. Der skall antaagiss strax kuyndfolck, som skall ordinari malcke samme fehe. Och skall Den kaarll, som nu huoss fehed Er, som er kommen med aff Oldenborch, bliffue huos fehed Paa En manidtztiid fraa dagss *Dato* och haffue opseend dermed[3)]. Hannem skall herepther betalis for hanss wmag, ymidlertid skall hand haffue hanss kost paa Slottid.
Actum Nyborrig den 1 *Iulij Anno* 1623.
Udskrift: Huorepther Skriffueren[4)] Och fogden[5)] Paa Anderskou Dennem Skall retthe.
Oversættelse af Brev 41/8: *(normalisering af stavningen)*
Dette fæ [kvæg] skal blive til Antvorskov, indtil slotsherren Ernst Norman kommer hjem, så ved han al besked. Imidlertid skal samme fæ skaffes godt hø, græs og foring nogle steder [og lades] komme i skoven [på skovgræsning]. Der skal straks antages kvindfolk, som skal ordinært [dagligt] malke samme fæ. Og skal den karl, som nu er hos fæet, som er kommet med fra Oldenburg, blive hos fæet en måneds tid fra dags *dato* og have opsyn dermed[3)]. Ham skal herefter betales for hans umage; imidlertid skal han have sin kost på slottet.
Actum [udstedt] Nyborg den 1. juli i året 1623.
Udskrift [påskrift]: Hvorefter skriveren[4)] og fogeden[5)] på Antvorskov dem skal rette.

[1)] Parentesen er overstreget og erstattet med Kongens Randbemærkning. I denne har der i Stedet for: corrigere først staaet: forfahre.
[2)] Dette Brev med Kommentar er tidligere trykt i Bd. VII S. 143 f.
[3)] Ifølge Lensregnskabet hed denne Person Løbe Oyen.
[4)] Hans Lavritsen.
[5)] Niels Knudsen.

Side 56.

Brev 42/8 ✻ 10. Febr. 1624

[Udkast med kongens rettelser — til Hertug Frederik Ulrik af Brunsvig; se regest]
Kongens Rettelser i Udkast til et Brev til Hertug Frederik Ulrik af Brunsvig angaaende dennes Broder Hertug Christian. Kongen kan ikke give ham Sysselsættelse hos sig, men vil betale ham de lovede Penge, hvis Sagen med Halberstadt Stift gaar i Orden. — R. A., T. Kanc. U. A., Koncepter til Ausländ. Registr.

Christian der Vierdte von Gottes gnaden zu Dennemarcken, Norwegen, der Wenden vnd Gotten Konig, hertzog zu Schlesswig, Holstein, Stormarn vnd der Dithmarschenn, Graff zu Oldenburg vnd Delmenhorst etc.
Vnsere freundtschafft vnnd was wir der Verwandtnuss nach mehr Liebs vnd guts vermugen zuvor, Hochgeborner Furst, freundtlicher Lieber Vetter vnd Sohn, vns ist E. Ld: schreiben vnterm *Dato* wulffenbuttell den 18 *Ianuarij* Iunsthin benebenst der beylage gesteriges tages alhier wollzuhanden kommen[1)], vnd wass dieselbe wegen dero Bruders Hertzogk Christian des Iungern zu Braunschweig vnd Luneburg Ld: vmbständtlich berichtet vnd darneben freundtvetterlich gebetten, der Lenge nach eingenommen vnd verstanden. Wollen nun E. Ld: hinwiedervmb zur freundtvetterlichen beandtwortung wollmeintlich nicht vorenthalten, dass wir anfenglich nach reiffer erwegung des eingenommenen berichts Hertzogk Chri- …
[fortsættes s. 57]

Oversættelse af Brev 42/8:
Christian den Fjerde, af Guds nåde Danmarks, Norges, venders og goters konge, hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, greve til Oldenburg og Delmenhorst osv.
Vort venskab, og hvad vi efter slægtskabet formår af mere kærlighed og godt, tilforn.
Højbårne fyrste, venlige kære fætter og søn [dvs. yngre slægtning], E. L.s [Eders Kærligheds] skrivelse dateret Wolfenbüttel den 18. januar sidstleden er tillige med bilaget i går kommet os vel til hånde[1)], og hvad samme udførligt beretter angående E. L.s broder, hertug Christian den Yngre til Braunschweig og Lüneburg, og desuden venligt og fætterligt beder om, [det] har [vi] i sin fulde længde modtaget og forstået. Vi vil nu til gengæld til venligt og fætterligt svar velment ikke fortie for E. L., at vi i begyndelsen efter moden overvejelse af den modtagne beretning [om] hertug Chri- … *[fortsættes s. 57]*

[1)] I dette Brev (T. Kanc. U. A. Braunschweig-Lüneburg, Breve fra Hertug Frederik Ulrik af Wolfenbüttel) meddeler Frederik Ulrik, at hans Broder Christian i en Skrivelse har bedt om Laan af Penge til Aftakkelse af sine Tropper og samtidig lovet at afstaa fra alt Krigsvæsen, udsone sig med Kejseren og begive sig til Danmark. Frederik Ulrik kan ikke laane ham Penge, men beder Kongen for at forebygge videre Ulykker ved en Sendemand lade Christian formane til at komme til sig.

Bemærkninger:
Brev 42/8 åbner med Christian IV's **fulde kongelige titulatur** — usædvanligt for disse breve, fordi det er et formelt statsbrev (koncept) til hertug **Frederik Ulrik af Braunschweig** (kongens søstersøn), her tiltalt „Vetter vnd Sohn" (fætter og søn — dvs. yngre slægtning). Emnet er den urolige **hertug Christian den Yngre af Braunschweig-Wolfenbüttel** ("den gale Christian" / "der tolle Halberstädter"), Frederik Ulriks bror, en berygtet kondottiere i Trediveårskrigen. Fodnoten forklarer sagen: han søger lån til at aftakke sine tropper og udsone sig med kejseren, og Frederik Ulrik beder Christian IV mægle.
Den tospaltede opsætning (rettelseskoncept) betyder, at kongens egenhændige rettelser vil optræde i højre spalte — her tom, men de kommer formentlig på de følgende sider.

Side 57.

Brev 42/8 (fortsat fra s. 56)
[Udkast med kongens rettelser — til Hertug Frederik Ulrik af Brunsvig]
[Venstre spalte — konceptets hovedtekst:]
… stians des Iungern nunmehr bestendigen vnd guten Vorsatz sich des Kriegswesens gentzlich abzuthun vnnd Ihrer Keyss: Maytt: vnd Ld: sich gebuhrlich zu *accommodiren*

belangendt zwar mit erfrewtem gemute vernommen haben[1)], wie wir auch vor diesem von dem wollgebornen vnserm besonder lieben vettern hern Anthoni Gunthern, Graffn zu O[l]denborg etc. tot. tit. vnd vnserm daselbst damahlss *Residirendem* Gesandten, von welchem mit vnser gnedigsten beliebung der ahngezogener *Contract*[2)] gemachet, dessen *avisiret* worden. Ess wehre aber wol zu wunschenn gewesen, dass man solche *consilia* vnd vorhaben vorlengst[3)] zu sicheren *effect* abgerichtet hette. So viell betreffen thuet, dass wir hertzog Christians Ld: nicht allein zu vnss auffnehmben, besondern auch durch mundtliche werbung mit fleiss ermahnen möchten, dass Sie sich erstes tags ahn vns zu verhutung weitern Vnglucks verfugen möchten, wissen wir dieses Ordts vor Ihre Ld., alss deren *humor* genugsamb bekandt, iedtzo nichts zu (bestellen)[5)]. Wir verharren aber annoch darbey, im fall die Sache im Stifft Halberstadt vnserer ge- … *[fortsættes s. 58]*

[Højre spalte — kongens egenhændige indføjelser:]

- *[efter „vernommen haben":]* wie wihr auch fuhr dissem von dem graffuen v: Ol: vndt vnseren daselbst damahlss *residirenden* gesanthen, von welchen mit vnserer belibung derselbige contract gemachet, vernommen[1)]
- *[efter „vorlengst":]* auff vnser vielfeltig begehren[3)]
- *[efter „zu":]* uerrichten konnen, aldiiweill alhie alles friidtlich vndt stille[4)]
-

Oversættelse af Brev 42/8 (fortsat):

… [hertug] Christian den Yngres nu bestandige og gode forsæt om ganske at aflægge krigsvæsenet og tilbørligt at *akkommodere* [forlige] sig med Hans Kejserlige Majestæt og [kurfyrsten], har [vi] vel med glad sind fornemmet[1)] *[kongens indføjelse: ligesom vi også forud for dette har fornemmet det af greven af Oldenburg og vor dengang dér residerende gesandt, ved hvem samme kontrakt med vor billigelse blev gjort]* — [hvorom] vi også forud for dette af den velbårne, vor særligt kære fætter, hr. Anton Günther, greve til Oldenburg osv. [*tot. tit.* = med fuld titel], og vor dengang dér *residerende* gesandt, ved hvem den omtalte *kontrakt*[2)] blev gjort med vort nådigste bifald, er blevet *aviseret* [underrettet]. Det havde vel været at ønske, at man for længst *[kongens indføjelse: på vort mangfoldige begæring]* havde bragt sådanne *consilia* [rådslagninger] og forehavender til sikker *effekt* [virkning]. For så vidt det angår, at vi ikke alene ville modtage hertug Christian hos os, men også med flid formane ham ved mundtlig henvendelse, at han til afvendelse af videre ulykke førstkommende dag ville forføje sig til os — [så] ved vi på dette sted [i sagen] for Hans Kærlighed, hvis *humor* [sindelag] er tilstrækkelig bekendt, nu intet at *[bestille][5)] [kongens indføjelse: udrette, eftersom her alt er fredeligt og stille]*. Men vi forbliver dog fremdeles derved, at i fald sagen i stiftet Halberstadt vor … *[fortsættes s. 58]*

[1)] Disse Ord er overstregede og af Skriveren indføjede i Teksten efter: vernommen haben.
[2)] Den af Hertug Christian med Kongens Gesandt Henrik Rantzau og Grev Anton Günther af Oldenborg sluttede Overenskomst af 3. Jan. (vedlagt ovennævnte Brev i Afskrift) gik ud paa, at Christian skulde aftakke sine Tropper straks uden Besvær for Oldenborg eller andre Nabolande samt søge Udsoning med Kejseren mod at faa udbetalt 9000 Rdl. til Udgifterne ved Aftakkelsen. Jvf. I, 363, Note 1.
[3)] Indføjes efter: vorlengst.
[4)] Indføjes efter: zu.
[5)] Det indklamrede Ord er overstreget.

Bemærkninger:

Dette er et fint eksempel på et **rettelseskoncept**: højre spalte viser kongens egenhændige tilføjelser, og fodnoterne angiver præcis, hvor de skulle indsættes. Jeg har i oversættelsen markeret indføjelserne *[i kursiv i klammer]* på deres rette plads.
Emnet er **hertug Christian den Yngre af Braunschweig** ("den gale Halberstädter") og hans aftakning af tropper efter Trediveårskrigens tidlige fase. Fodnote 2 forklarer Oldenburg-overenskomsten af 3. jan. 1624: Christian skulle aftakke sine tropper mod 9000 rdl.
„v: Ol:" = von Oldenburg; **„tot. tit."** = *totis titulis* (med fulde titler). Latinske fagtermer bevaret: *accommodiren, residirenden, contract, avisiret, consilia, effect, humor*.

Side 58.

Brev 42/8 (slutning, fortsat fra s. 57)
[Udkast med kongens rettelser — til Hertug Frederik Ulrik af Brunsvig]
[Venstre spalte:]
… schöpfften hoffnung zufolge aussschlagen wirt, dass wir alsdan Ihrer Ld: die versprochene gelder auff den einmahll Verabscheideten *terminen*[1], (doferne dieselbe)[2] ihres gefallens dero *Officirer* vnd andre bezahlen konnen, in vnser Stadt Hamburg erlegen lassen wollen. - -[3]).
[Højre spalte — kongens indføjelse:]
… woheuon Sie

Oversættelse af Brev 42/8 (slutning):
… i følge det skabte [nærede] håb slår ud [lykkes], at vi da til Hans Kærlighed vil lade de lovede penge erlægge i vor stad Hamborg til den engang aftalte *termin*[1], *(for så vidt de)*[2] *[kongens indføjelse: hvoraf de]* efter deres behag kan betale deres *officerer* og andre. - -[3]. *[Randbemærkning: hvoraf de]*

Brev 43/8 ✻ 20. Marts 1625

Til Kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenborg.
Kongen har af den engelske Gesandt erfaret den svenske Konges Tilbud til den engelske Konge. Da han selv har samlet en stor Troppestyrke, beder han Kurfyrsten om Raad i den foreliggende Situation. Han vil søge at paavirke Stemningen ved Kredsdagen i Lauenborg i gunstig Retning. — Preussisches Geh. Staatsarchiv i Dahlem, Berlin.
Freundtlicher vielgeliebter vetter vnd Schuager. Zu *Continvirung* guter *correspondens* habe ich nicht vntherlassen konnen E: L: zuuerstendigen, wii dass mihr von dem Engelsken gesanten dess köningss in Schueden L: *offerta*, So si kegen meinem Schuageren in gross Britannien L: dess gemeinen wehsendt zum besten gethan, zugeskicket ist[4]. Weill nuhn mir von Seiner, dess kön: in Schueden L:, *intention* fohrhiin nichtess bewust, vndt diiselbige also befhaffen(!) befunden, … *[fortsættes s. 59]*

Oversættelse af Brev 43/8:
Venlige, højtelskede fætter og svoger. Til *fortsættelse* [vedligeholdelse] af god *korrespondance* har jeg ikke kunnet undlade at underrette E. L. [Eders Kærlighed] om, at der af den engelske gesandt er tilsendt mig den svenske konges *offerta* [tilbud], som han over for min svoger i Storbritannien har gjort til gavn for det almene væsen [fælles sag][4]. Da mig nu hidtil intet har været bekendt om Hans, den svenske konges, *intention* [hensigt], og samme således er befundet beskaffen(!), … *[fortsættes s. 59]*

[1)] Efter terminen har Kongen indføjet, men atter overstreget: Erlegen wollen, woheuon.
[2)] De indklamrede Ord er erstattet med Kongens Randbemærkning. — Christian IV havde lovet Christian af Brunsvig en Pengesum mod, at han gav Afkald paa Halberstadt Stift, som Kongen vilde erhverve for sin Søn Hertug Frederik, se I, 362 Note 1.
[3)] Brevet slutter med at opfordre Hertugen til at raade sin Broder til at forlige sig med Kejseren, hvortil Kongen vil medvirke med mundtlige og skriftlige Formaninger. — Skrivelsen i Ausländ. Registr. er udfærdiget i Overensstemmelse med dette Udkast og de af Christian IV foretagne Ændringer.
[4)] Herom se I, 421 Note 1.

Så er **Brev 42/8 komplet** (Braunschweig-brevet med kongens rettelser — fodnote 2 afslører den underliggende plan: kongen ville betale Christian af Braunschweig for at give afkald på **Halberstadt Stift**, som han i stedet ville skaffe sin søn Frederik).
Brev 43/8 er højpolitisk og markerer optakten til **Christian IV's indtræden i Trediveårskrigen**: gennem den engelske gesandt har han erfaret om den svenske konges (Gustav II Adolfs) tilbud til England om at lede en protestantisk hær — og Christian IV, der selv har samlet tropper, sonderer nu terrænet hos sin svoger, kurfyrst **Georg Vilhelm af Brandenburg** (Anna og Johan Sigismunds søn, den „ældste søn" fra brevene 9/8 og 25/8, nu selv kurfyrste). Bemærk kredsdagen i Lauenburg (Niedersachsiske Kreds) — hvor kongen kort efter blev valgt til kredsoberst. Latinske termer: *continvirung, correspondens, offerta, intention* — alle bevaret.

Side 59.

Brev 43/8 (slutning, fortsat fra s. 58)
Til Kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenborg.
… Dass keiner ess lychtlich verbesseren wiirdt, vndt weill ich mich mit mehr folck zu ross vndt fuss belaaden, dan Ich zuhalten zugesaaget, Alss bitte ich freundt vetter vndt Schuegerlich, E: L: wollen mihr deroselben guten raadt mitteylen, wii ich ess zum besten ahnslaage. Ich befiinde bei dissem kreystage sii fast alle sehr Schuyhrich, Ich will allen muglichen fleiiss ahnuenden sii souill muglich dem gemeinem wehsendt zum besten zu *Disponiren*[1)]. Befhell E: L: hiemit dem Schudtz dess allerhögsten, verbleibe auch dii zeit meiness lebenss
E: L: getrewer vetther vndt Schuager
Christian.
Datum Laauenburch den 20 *Martij Anno* 1625.

Oversættelse af Brev 43/8 (slutning):
… at ingen let vil forbedre [overgå] den [situationen], og eftersom jeg har belæsset mig med [påtaget mig] mere folk til hest og fods, end jeg [egentlig] havde tilsagt at holde, så beder jeg venligt og fætterligt og svogerligt, at E. L. [Eders Kærlighed] vil meddele mig sit gode råd om, hvorledes jeg bedst skal anlægge det [gribe det an]. Jeg finder ved denne kredsdag dem næsten alle meget sky [tilbageholdende]; jeg vil anvende al mulig flid [for] så vidt muligt at *disponere* [stemme] dem til bedste for den fælles sag[1)]. Hermed anbefaler jeg E. L. til den Allerhøjestes beskyttelse og forbliver, så længe jeg lever, E. L.s trofaste fætter og svoger, Christian. *Datum* [givet] Lauenburg den 20. marts i året 1625.

Brev 44/8 ⁕ 22. Marts 1625

Til Kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenborg.
Kreditiv for den kgl. Afsending Gabriel v. Donop. — Preussisches Geh. Staatsarchiv i Dahlem, Berlin.
Freundtlicher vielgeliebter vetter vndt Schuaager, kegenwertigen gabriell von Donap habe ich mit werbung an E: L: abgefertiiget[2)], welchen E: L: *audiens* geben wollen vndt dem, wass er ahnbringen wirdt, gelauben beimessen. Ich thue hinwiderum allezeit gerne, wass Deroselben Lieb vndt diinst sein mack. Befhele hiirmit E: L: dem Schudtz dess Allerhögsten, verbleibe auch dii zeit meiness lebenss
E: L: getrewer vetther vndt Schuager
Christian.
Datum Laawenburch den 22 *Martij Anno* 1625.

Oversættelse af Brev 44/8:
Venlige, højtelskede fætter og svoger, nærværende Gabriel von Donop har jeg afsendt til E. L. [Eders Kærlighed] med et hverv[2)], hvem E. L. ville give *audiens* og fæste lid til det, som han vil fremføre. Jeg gør til gengæld altid gerne, hvad der kan være Hans Kærlighed kært og til tjeneste. Hermed anbefaler jeg E. L. til den Allerhøjestes beskyttelse og forbliver, så længe jeg lever, E. L.s trofaste fætter og svoger, Christian. *Datum* [givet] Lauenburg den 22. marts i året 1625.

[1)] Om den s. D. [samme dag] i Lauenborg sammentraadte Fyrstedag se I, 409 Note 3.
[2)] v. Donop skulde opfordre Kurfyrsten til en personlig Sammenkomst (Opel, II, 133).

Side 60.

Brev 45/8 ⁕ 2. April 1625

Til Kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenborg.
Kongen foretrækker Perleberg eller Lenzen som Sted for en Sammenkomst i Stedet for det af Kurfyrsten foreslaaede Zechlin. — Preussisches Geh. Staatsarkiv i Dahlem, Berlin.
Freundtlicher vielgeliebter vetther vndt Schuager. E: L: Schreiben habe ich disse Stunde bekommen vndt daraus deroselben freundt vetter vndt Schuegerliches begeeren vernommen, das ich zu E: L: nach zechelyn kommen wolthe. Nuhn wolthe ich E: L: nicht allein in dehm, Sondern ihn vielen höerem wiilfheren, Allein weill ich nach dem Reiche Dennemarck zu Eiilen habe, auch meine gesanten Nach dem graffuenhaagen abfertigen muss[1)], alss bitte ich freundt vetther vndt, E Odd nachwedt vetther vndt: Lendtzen kommen[2)]. Ich will mich Mit gandtzem geringem *Commitat* in der negde darbei auffhalthen, biss ich E: L: ahnkomst vernehmen werde. Befhele E: L: hiemit dem Schudtz dess Allerhogsten, verbleibe auch dii zeit meiness lebenss
E: L: getrewer vetther vndt Schuager
Christian.
Datum Segeberrig den 2. *Aprilis Anno* 1625.
Oversættelse af Brev 45/8:
Venlige, højtelskede fætter og svoger. ELs [Eders Kærligheds] skrivelse har jeg fået denne stund og deraf fornemmet Hans venlige, fætterlige og svogerlige begæring, at jeg ville komme til EL i Zechlin. Nu ville jeg ikke alene føje EL heri, men i meget højere [ting], men

eftersom jeg må ile til Riget Danmark og også må afsende mine gesandter til Haag[1)], så beder jeg venligt, fætterligt og sågerligt, at EL ville komme enten til Perleberg eller Lenzen[2)]. Jeg vil med ganske ringe *comitat* [følge] opholde mig i nærheden derved, indtil jeg fornemmer ELs ankomst. Hermed anbefaler jeg EL til den Allerhøjestes beskyttelse og forbliver, så længe jeg lever, ELs trofaste fætter og svoger, Christian. *Datum* [givet] Segeberg den 2. april i året 1625.

Brev 46/8 ✻ ca. 12. april 1625

Til Markgrev Christian Vilhelm, Administrator i Magdeborg.[3)]
Kongen har efter Løfte talt om Markgrev Christian med Kurfyrsten af Brandenborg. Denne er den fælles Sag hengiven, men … [fortsættes s. 61]

_____
[1)] Om et til d. 20. April i Haag aftalt Møde, hvortil de forbundne Magter skulde sende Gesandter, se I, 419 Note 3. Mødet kom dog ikke i Stand.
[2)] Sammenkomsten afholdtes dog i Zechlin, se I, 420 Note 1.
[3)] Brevet har til Overskrift: „Copia Königs aus Denmahrks mitt eigen Handen gescribben ahn Administrator zu Halle." Hermed menes sikkert Administratoren i Magdeborg, som ogsaa i en sachsisk Arkivregistratur er opført som Brevets Adressat.

Så er **Brev 45/8 komplet** . Det viser Christian IV i intens diplomatisk aktivitet i optakten til krigen: han haster mod Danmark, afsender gesandter til **Haag** (til den planlagte alliancekonference mellem de protestantiske magter), og forhandler mødested med kurfyrst Georg Vilhelm. Fodnoterne oplyser, at Haag-mødet ikke blev til noget, mens førstemødet trods dette brev endte i Zechlin. Latinsk term: *commitat* (følge/eskorte).
Brev 46/8 åbner mod en ny modtager: **markgrev Christian Vilhelm, administrator af Magdeburg** (protestantisk ærkestiftsadministrator, en central skikkelse i den nedersaksiske krigsalliance). Fodnote 3 er filologisk interessant: brevets originale overskrift siger „administrator zu Halle", men udgiveren siger ud fra en sisk arkivregistratur, at det rettelig er administratoren i **Magburg** (som residerede i Halle).
Vi har nu **Brev 1/8–38/8, 40/8–45/8 komplette** (kun 39/8 ufuldstændigt), og Brev 46/8 undervejs. Send Page_074(= s. 61).

Side 61.

Brev 46/8 (fortsat fra s. 60)
Til Markgrev Christian Vilhelm, Administrator i Magdeborg.

… hans og Kongens Anskuelser stemmer ikke overens med Hensyn til Sveriges Deltagelse i Krigen. Christian Vilhelm bør sørge for at have Pengemidler, af hvilke han kan yde de gejstlige Laan, saa at de ikke kan undskylde sig med Pengemangel. — Afskrift i Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.

Freundtlicher vielgeliebter Vetter vnnd Schwager, meiner Zuesage nach habe ich mit dem Churfürstenn zu Brandenburg[1)] Marggraf Christians[2)] wegenn geredet, der auch zuegesaget hat die Sache inn guter obacht zu habenn, auch seine abgeordente mit ihne darumb zu redenn befohlen. Ich befinde diesem Churfürstenn zu der Sache sehr *affectioniret*, allein das Sie grosse Hofnung auf den König in Schwedenn sich machen. Gott gebe, das es nicht vil saget.

Meine meinung ist, wann sie vnser Armee zue Hulf kehme, so konte man destobesser *resistenz* thunn, der Churfürst meinet aber, durch vnterschiedtliche armeen könnte man grossen schaden thun, die Zeit wird es gebenn. Sonstenn wolte ich eure Ld. rathenn, das Sie ihre Haushaltunge vnd sonsten in allen was muglich einzögen, vnd das E. Liebd. etwas von gelde könntenn vf allen notfall in Handen habenn. Were es so gar viel nicht, so were es dennoch etwas, dann wann die Pfaffenn sich entschuldigen wolten, Sie köntenn kein geldt vfbringen, So könte man ihnen geldt *anpraesentiren*, welches man *optimo cum titulo* ohne allenn schaden wiederumb vonn ihnen zue fordern hette[3]. Euere Ld. müssen seine gedan- … *[fortsættes s. 62]*

Oversættelse af Brev 46/8 (fortsat):
Venlige, højtelskede fætter og svoger, efter mit tilsagn har jeg talt med kurfyrsten af Brandenburg[1] angående markgrev Christian[2], som også har tilsagt at have sagen i god agt og desuden befalet sine udsendinge at tale med ham derom. Jeg finder denne kurfyrste meget *affektioneret* [velvilligt indstillet] over for sagen, men [dog] at de gør sig stort håb om kongen i Sverige. Gud give, at det ikke betyder meget [dvs. ikke bliver afgørende]. Min mening er, at hvis de [svenskerne] kom vor armé til hjælp, så kunne man gøre desto bedre *resistens* [modstand]; men kurfyrsten mener, at man ved adskilte hære kunne gøre stor skade — tiden vil vise det. For øvrigt ville jeg råde Eders Kærlighed [til], at De på al mulig måde ville indskrænke deres husholdning og alt andet, og at E. L. kunne have nogle penge ved hånden til al [påkommende] nødsfald. Var det end ikke så meget, så var det dog noget, thi når præsterne [*die Pfaffen*] ville undskylde sig [med], at de ikke kunne tilvejebringe penge, så kunne man præsentere [tilbyde] dem penge, som man *optimo cum titulo* [med den bedste adkomst/påskud] uden nogen skade atter kunne fordre af dem[3]. Eders Kærlighed må [kende] hans tanker … *[fortsættes s. 62]*

_____

[1] Kongen havde 10. April en Sammenkomst i Zechlin med Kurfyrst Georg Vilhelm, hvem han i en Memorial stillede det Forslag, at han skulde søge at formaa Gustav Adolf til at overtage Kongens Hær mod Erstatning til denne for de Udgifter, han havde paadraget sig. Kurfyrsten foreslog i sit Svar, at Christian IV og Gustav Adolf skulde enes om at have Anførselen hver over sin Hær (I, 420—24).
[2] Formodentlig Administratorens Farbroder, Markgreve af Kulmbach (Baireuth).
[3] Kongens Ytring om „die Pfaffen" er rimeligvis møntet paa det magdeborgske Domkapitels Utilfredshed med Administratorens Politik, især med hans nære Forhold til Christian IV, og paa Stændernes Uvilje mod at udrede Udgifterne til den nedersachsiske Kredsrustning (Opel II, 260 ff.).

Et centralt strategisk brev fra optakten til krigen. Christian IV rapporterer til administratoren i Magdeburg om sine drøftelser med kurfyrst Georg Vilhelm og røber sin bekymring over de tyske fyrsters „store håb om kongen i Sverige" (Gustav II Adolf) — rivaliseringen om det protestantiske lederskab, der prægede hele felttoget. Han giver konkrete råd om at samle pengemidler, så man kan yde de gejstlige (domkapitlerne) lån og dermed fjerne deres undskyldning for ikke at betale til kredsrustningen.
Bemærk de latinske vendinger, alle bevaret: *affectioniret* (velvilligt indstillet), *resistenz* (modstand), *anpraesentiren* (tilbyde), *optimo cum titulo* (med den bedste adkomst). „**die Pfaffen**" (præsterne/de gejstlige) er her — jf. fodnote 3 — møntet på det utilfredse Magdeburg-domkapitel.

Side 62.

Brev 46/8 (slutning, fortsat fra s. 61)
Til Markgrev Christian Vilhelm, Administrator i Magdeborg.
… ckenn nur ganz vf einen andern schlagk richtenn. Bitte E. Ld. wollen mich in diesem nicht verdencken, sondern alzeit mein getreuer vetter vnd Schwager verbleiben. Befehl E. Ld. hirmit dem Schuez des allerhöchsten, verbleibe auch die zeit meines lebens
E. Ld. getreuer vetter
vnd Schwager
Cristian.
Datum Schelin den 13. *Aprilis*[1] *Anno* 1625.

Oversættelse af Brev 46/8 (slutning):
… [må rette] hans tanker ganske ind på en anden slags [linje]. Jeg beder, at E. L. [Eders Kærlighed] ikke vil tyde mig dette ilde, men altid forblive min trofaste fætter og svoger. Hermed anbefaler jeg E. L. til den Allerhøjestes beskyttelse og forbliver, så længe jeg lever, E. L.s trofaste fætter og svoger, Christian. *Datum* [givet] Schwerin den 13. april[1] i året 1625.

Brev 47/8 ⁕ 14. Juni 1625

Til Hertug Johan Albrecht af Meklenborg.
Meddelelse om, hvilken Stilling Fyrsterne under og efter Kredsdagen i Brunsvig har indtaget til Spørgsmaalet om den nedersachsiske Kreds's Defension. Beretningerne om Tillys Planer er indbyrdes modstridende. Et Krigsforetagende fra svensk Side vilde aflaste Kongens Hær, men den svenske Konges endelige Resolution foreligger endnu ikke. — Afskrift i Geh.- u. Haupt-Archiv i Schwerin.
Freundlicher vielgeliebter Vetter vnd Sohn, E. L. schreiben[2] zu Gustrow *datirt* in diesem itzlauffenden Monat ist mir diesen morgen wol zu handen gebracht, vnd daraus E. L. gute Leibs *disposition* mit erfreutem gemüth vernommen. Für mein Person kan ich nicht dem lieben Gott genugsam dancken, derselbige helff hinfüro mit gnaden. Den verlauff dieses *defension*wercks, siderdem ich E. L. gesprochen, ist vngefehrlich dieser, dass zwar die Braunschweig: Lünenburg: vnd Lauenburgische Gesanten auf nechstem gehaltenem Craisstag[3] sich den andern *opponirt*, die Braunschweigische … *[fortsættes s. 63]*

Oversættelse af Brev 47/8:
Venlige, højtelskede fætter og søn, E. L.s [Eders Kærligheds] skrivelse *dateret* Güstrow i denne løbende måned er mig i morges vel bragt til hånde, og deraf har [jeg] med glad sind fornemmet E. L.s gode legemsbeskaffenhed [*Leibs disposition*]. For min egen person kan jeg ikke noksom takke den kære Gud, som fremdeles hjælpe [os] med nåde. Forløbet af dette *defensions*værk [forsvarssag], siden jeg talte med E. L., er omtrent dette, at ganske vist har de braunschweig-lüneburgske og lauenburgske gesandter ved den sidst afholdte kredsdag[3] *opponeret* [sat sig imod] de andre, [idet] den braunschweigske … *[fortsættes s. 63]*

---

[1] Da Kongen forlod Zechlin 12. April (Nyerup, Mag. for Reiseiagttagelser IV, 523), maa Brevet være galt dateret; d. 13. var han i Bützow. Om hans Ophold i Zechlin se I, 420.
[2] Kongen har i et Brev af s. D. (Ausländ. Registr.) besvaret tre Skrivelser fra Johan Albrecht, alle af 8. Juni og omhandlende militære Spørgsmaal.
[3] Ved den i Begyndelsen af Maj afholdte Kredsdag i Brunsvig vedtoges det at udskrive den tredobbelte Tripelhjælp og at … *[fortsættes s. 63]*

Så er **Brev 46/8 komplet**. Fodnote 1 er endnu et eksempel på udgiverens kildekritik: brevets datering (Schwerin 13. april) er sandsynligvis **fejldateret**, da kongen ifølge en anden kilde var i Bützow den 13. april.
Brev 47/8 åbner mod hertug **Johan Albrecht II af Mecklenburg** (tiltalt „Vetter vnd Sohn") og går tæt på det militære: Christian IV rapporterer om fyrsternes splittede holdning ved kredsdagen i Braunschweig, de modstridende efterretninger om den kejserlige feltherre **Tilly**s planer, og — afgørende — usikkerheden om Gustav II Adolfs endelige beslutning. Dette er kernen i den nedersaksiske krigsforberedelse, sommeren 1625. Fodnote 3 (fortsætter) nævner vedtagelsen af den „tredobbelte tripelhjælp" (krigsskat).
Latinske termer bevaret: *datirt, disposition, defension, opponirt*.

Side 63.

Brev 47/8 (fortsat fra s. 62)
Til Hertug Johan Albrecht af Meklenborg.
… aber hernacher ihr *votum corrigirt*, auch der hertzog in schrifften sich erclärt, dass er dem Lauenburgischen *Reces*[1)] zuwider nichts zuthun vermeinte. An Lünenburg[2)] hab ich geschickt, welcher sich erclärt, dass er sich nicht absondern wolte. Was Lauenburg betrifft, so ist an ihn geschrieben[3)], … *[fortsættes s. 64]*

Oversættelse af Brev 47/8 (fortsat):
… men bagefter *korrigerede* de deres *votum* [stemme], og hertugen erklærede sig også skriftligt, at han ikke mente at ville gøre noget imod den lauenburgske *reces*[1)] [beslutning]. Til Lüneburg[2)] har jeg sendt [bud], hvilken erklærede sig, at han ikke ville afsondre [udskille] sig. Hvad Lauenburg angår, så er der skrevet til ham[3)], … *[fortsættes s. 64]*

_____
Fortsættelse af fodnote 3 (til Brev 47) fra s. 62:
… rejse Tropper til Forsvar af den nedersachsiske Kreds. Til Minoriteten, som stemte imod denne Beslutning, hørte Lyneborg, Brunsvig, Lauenborg og Lybek. Dog lykkedes det at formaa Hertug Frederik Ulrik af Brunsvig til ved den gentagne Afstemning at slutte sig til Krigspartiet (Opel II, 138).
[1)] Den lauenborgske Reces blev enstemmigt vedtaget d. 4. April af den af Kongen til Lauenborg sammenkaldte Fyrstedag, ved hvilken alle den nedersachsiske Kreds' Fyrster, undtagen Hertug August af Lauenborg og Hertugen af Celle, havde givet Møde. Recessen indeholdt de samme Bestemmelser som de senere ved den brunsvigske Kredsdag vedtagne (se ovenfor). Christian IV skulde som Kredsoberst anføre Hæren (Opel II, 125 ff.).
[2)] Kongens Gesandt i Lyneborg var Dr. Johan Schønbach (Rekreditiv af 29. Maj, T. Kanc. U. A. Braunschweig-Lüneburg, Akter vedr. det politiske Forhold til Danm. 1616—25). Desuden udstedte han 11. Juni 1625 en Skrivelse til Hertug Christian af Lyneborg og mutatis mutandis til Hertugen af Lauenborg, Staden Lybek og flere til Oppositionen hørende Fyrster og Stæder med Opfordring til ikke at gøre Modstand mod Flertallets ved den brunsvigske Kredsdag fattede Beslutning, men levere, hvad man i Henhold hertil var skyldig (Ausländ. Registr.). Hertugen af Lyneborg stillede sig til at begynde med ret imødekommende; i et Brev af 29. Maj (T. Kanc. U. A. Braunschweig-Lüneburg, Breve fra Hertug Christian 1624—32) lovede han saaledes at træffe alle Forsvarsforanstaltninger i sine Lande. Men kort efter foretog han et Tilbagetog, idet tre af ham til Christian IV afsendte Gesandter (Julius v. Bülow, Didrik Behr og Georg v. d. Weuse) d. 20. Juni afgav den Erklæring, at Hertugen, efter Raadslagning med Raader og Stænder, ser sig nødsaget til at afsondre sig fra de Fyrster, som har bevilget Tripelhjælpen, og til at bede sig fritaget for Rekvisitioner og Indkvartering (smst., Akter vedr. det politiske Forhold til Danm. 1616—25).

[3)] Nemlig under 11. Juni, se ovenfor. Om den regerende Hertug August af Lauenborgs gennemførte Stræben efter at holde sit Land udenfor al Deltagelse i Krigen se P. v. Kobbe, Gesch. d. Herzogth. Lauenburg III, 5. En anden Holdning indtog derimod hans Broder Hertug Frands Carl (jvf. I, 409). Det be- … *[fortsættes s. 64]*

Brevet giver et detaljeret indblik i de tyske fyrsters vaklende holdning til krigen. Christian IV rapporterer, hvordan gesandterne først „opponerede", men så „korrigerede deres stemme", og hvordan Lauenburg- og Lüneburg-hertugerne forsøgte at holde sig udenfor. De rige fodnoter tegner hele billedet: den **lauenburgske reces** (4. april), hvor kongen udpegedes til **kredsoberst**, og de enkelte fyrsters manøvrer — særligt hertug August af Lauenburgs bestræbelser på neutralitet.
Latinske termer bevaret: *votum corrigirt* (korrigerede stemmen), *reces* (beslutning/forlig).

Side 64.

Brev 47/8 (fortsat fra s. 63)
Til Hertug Johan Albrecht af Meklenborg.
… welcher sich darin nicht wird weigern konnen. Lübeck hat sich biss *dato* zimlich widerig gestellt, Hamburg aber gar wol erclärt, welches von Bremen ich auch vermute. Dass der von Braunschweig sich anfänglich etwas widerig gestellt, ist auss forcht für Tilly geschehen, welches ich auch gern gesehen, auf dass er desto besser gegen Tilly sich entschuldigen könte. Jetzo aber hatt er vnd der von Lünenburg mit zufuhr vnd *contribuiren* sich gutwillig vermercken lassen, wass weiter erfolgt, gibt die Zeit. Die Päss an der Weser, wie mir berichtet, seind besetzt, auch das Braunschwiegische Landvolck in guter *ordre* gestellet[1)]. Tilly[s] aufbruchs oder *marchiren* halber hatt man gantz vngleichen bericht, etliche vermeinen, er werd sich hieher kehren, andere aber vermeinen, dass er sich nach dem Mansfelder wenden wird, welcher vber Rhein gezogen vnd bej Rees vnd Emmerich sich aufhalten soll vnd so gar starck nicht sein soll. Vielleicht mag Tilly sich besorgen, dass der Mannsfelder sich zu dieser *Armée* möcht verfügen, welches zu verhindern er sich wird angelegen sein lassen[2)]. Innerhalb wenige tagen werde ich, … *[fortsættes s. 65]*

Oversættelse af Brev 47/8 (fortsat):
… hvilken deri ikke vil kunne vægre sig. Lübeck har indtil *dato* stillet sig temmelig genstridig, men Hamborg har erklæret sig ganske vel [føjeligt], hvilket jeg også formoder om Bremen. At hertugen af Braunschweig i begyndelsen stillede sig noget genstridig, er sket af frygt for Tilly, hvilket jeg også gerne så, for at han desto bedre kunne undskylde sig over for Tilly. Men nu har han og hertugen af Lüneburg godvilligt ladet sig mærke med tilførsel [af forsyninger] og *kontribution* [krigsskat]; hvad der videre følger, [det] vil tiden vise. Passene ved Weseren er, som mig berettet, besat, og det braunschweigske landfolk [milits] sat i god *ordre*[1)]. Angående Tillys opbrud eller *march* har man ganske forskellig beretning: nogle mener, at han vil vende sig hertil, andre derimod, at han vil vende sig mod Mansfelderen, som er draget over Rhinen og skal opholde sig ved Rees og Emmerich og ikke skal være så stærk. Måske frygter Tilly, at Mansfelderen ville forføje sig til denne *armé*, hvilket han vil lade sig være magtpåliggende at forhindre[2)]. Inden få dage vil jeg … *[fortsættes s. 65]*

Fortsættelse af fodnote 3 (til Brev 47) fra s. 63:
… mærkes, at et Brev fra ham til Christian IV af 16. Maj 1625 med Anmodning til denne om at give ham et Patent til at hverve Tropper (T. Kanc. U. A. Sachsen-Lauenburg, Breve fra Hertugerne 1614—84) bærer Kongens egenhændige Paategning: „dass man ihm darin nicht

wilfheren kan, aldiiweill man noch Selbst in der werbung steet." [„at man ikke kan føje ham heri, eftersom man endnu selv er i færd med hvervningen."]
[1)] Skønt Frederik Ulrik i Henhold til Kredsens Beslutning havde sat sine Lande i Forsvarsstand, indtog han dog i Virkeligheden en tvetydig Holdning og forsikrede gentagne Gange Tilly om sin Neutralitet (Opel II, 237 f.).
[2)] Mansfeld laa i Begyndelsen af Juni, efter at være gaaet over Rhinen, i Lejr mellem Rees og Wesel (begge ved Rhinen i Hertugdømmet Kleve). Der herskede paa Grund af Mangel paa det nødvendigste en forfærdelig Nød blandt hans Tropper (Opel II, 290 f.). Tilly havde samtidig Planer om at forhindre Mansfelds Forening med Christian IV og udbad sig i denne Anledning (6. Juni n. St.) Forstærkninger af Ligaen. Ikke Tilly selv, men den bajerske General Anholt gik derefter mod Mansfeld, medens Tilly rykkede ind i Stiftet Paderborn for endelig d. 18. Juli, efter længe at have ventet paa Kejserens Ordre, at overskride Weseren (smst. S. 235 ff.).

Et militærstrategisk nøglebrev fra de allerførste uger af Christian IV's felttog. Kongen giver hertug Johan Albrecht en detaljeret efterretningsvurdering: hvilke stæder (Lübeck genstridig, Hamborg og Bremen føjelige) og fyrster der bidrager, at Weser-passene er besat, og — mest afgørende — de modstridende rygter om **feltmarskal Tilly**s bevægelser: vil han vende sig mod Christian IV's hær eller mod **Mansfeld** (den protestantiske kondottiere, som lå ved Rhinen ved Rees/Emmerich i stor nød)? Fodnoterne uddyber hele det militære billede frem til Tillys overskridelse af Weseren 18. juli 1625.
Latinske/franske termer bevaret: *dato, contribuiren* (yde krigsskat), *ordre, marchiren, armée*.

Side 65.

Brev 47/8 (slutning, fortsat fra s. 64)
Til Hertug Johan Albrecht af Meklenborg.
… ob Gott will, das lager *formiren* vnd mit Gottlicher verleihung weiter vor die hand nemmen, wass die Zeit leiden wird[1)]. Von des Konigs in Schweden L. endliche Resolution ist mir noch der Zeit eigentlich nichts bewust, weil des Churfursten von Brandenburgs Ldn Gesanten[2)] durch *contrari* wind in Schweden lange aufgehalten. Da Seine L. der Konig von Schweden diess Jahr etwas thun wollen, so were es hohe Zeit, auf dass das gegentheil an anderen ortern auch etwas zu thun krigte, auf dass die gantze last dieser *Armée* nicht allein möchte anhangen. Der weg nach dantzig wird vnserer *Intention* wenig dienen. Der Allmächtige weiss zum besten, wass seinem nahmen zu ehren gereichen kann, Wessen Almacht ich E. L. hiemit will befholen haben, darnebenst freund Vetter vnd Vatterlich bitten, da[s] E. L. wollen deroselben brudern meinetwegen *salutiren* vnd ihm dieses schreibens *contenta communiciren*, Vnd verbleibe die Zeit meines lebens
E. L. getreuer Vetter
vnd Vater
Christian.
Datum Rodenborch den 14 *Junij* 1625.

Oversættelse af Brev 47/8 (slutning):
… om Gud vil, *formere* [opstille] lejren og med Guds bistand videre tage fat på det, som tiden vil tillade[1)]. Om den svenske konges endelige *resolution* er mig endnu på denne tid egentlig intet bekendt, fordi kurfyrsten af Brandenburgs gesandter[2)] længe er blevet opholdt i Sverige af *kontrar* [modgående] vind. Da Hans Kærlighed, kongen af Sverige, i år ville gøre noget, så var det høje tid, for at modparten [fjenden] også andre steder fik noget at gøre, så at hele denne *armés* byrde ikke skulle hænge ved [os] alene. Vejen mod Danzig vil kun lidet

tjene vor *intention* [hensigt]. Den Almægtige ved bedst, hvad der kan gereiche hans navn til ære, til hvis almagt jeg hermed vil have E. L. anbefalet, og desuden venligt, fætterligt og faderligt beder, at E. L. på mine vegne vil *hilse* [*salutiren*] deres broder og *meddele* ham dette brevs *indhold* [*contenta communiciren*]. Og [jeg] forbliver, så længe jeg lever, E. L.s trofaste fætter og fader, Christian. *Datum* [givet] Rotenburg den 14. juni 1625.

[1)] Kongen drog 17. Juni til Verden, hvor Johan Philip Fuchs udnævntes til General (Nyerup, Mag. for Rejseiagtt. IV, 532).
[2)] Nemlig von Götze, der var draget til Sverige sammen med den danske Gesandt Chr. Thomesen Sehested (I, 424). I en Skrivelse af 10. Maj, som overbragtes Christian IV 20. Maj af Chr. Thomesen ved dennes Tilbagekomst fra Sverige (I, 433), erklærede Gustav Adolf, efter at have gennemgaaet de forskellige Veje, ad hvilke „den fælles Sags" Fjender kunde bekæmpes, at han for sin Del, af Hensyn til sin Krig med Polen, vilde foretrække den østlige Vej gennem „Kassuben" (ɔ: Nordøst-Tyskland), medens Christian med Fordel kunde vælge Weserlinien (T. Kanc. U. A. Sverige, Akter vedr. det politiske Forhold til Danm. 1624—25). Allerede tidligere havde Gustav Adolf overfor den nederlandske Gesandt hævdet Nødvendigheden af Danzigs Erobring og af den svenske Hærs Fremrykning gennem Preussen (Schybergson, Underhandlingarna om en Evangelisk Allians 1624—25, S. 89 ff.). Samme Synspunkt kommer frem i en Memorial af 10. Juni (se I, 450) til den danske Konge, hvilken denne ved Brevets Affattelse imidlertid ikke kan have modtaget.

Så er **Brev 47/8 komplet** (s. 62–65). Slutningen krystalliserer det centrale strategiske dilemma i 1625, som fik afgørende betydning for hele Trediveårskrigen: **rivaliseringen mellem Christian IV og Gustav II Adolf** om, hvem der skulle lede den protestantiske sag. Kongen udtrykker frustration over ikke at kende Gustav Adolfs „endelige resolution" og understreger, at hele hærens byrde ikke må hvile på ham alene. Fodnote 2 forklarer kernen: Gustav Adolf ville — pga. sin krig med Polen — foretrække den østlige vej gennem „Kassuben" (Nordøsttyskland) og overlade Weser-linjen til Christian IV; en arbejdsdeling, kongen var utilfreds med. Denne uenighed banede vejen for Christian IV's enegang og nederlaget ved Lutter am Barenberge (1626).

Latinske/franske termer bevaret: *formiren, resolution, contrari, armée, intention, salutiren, contenta communiciren*. Arksignatur „5" hører til trykket.

Side 66.

Brev 48/8 ✻ 18. August 1625

****Til Hertug Johan Ernst af Sachsen-Weimar.**[1)]**
Kongen ønsker at erfare Tilstanden i Fæstningen Stolzenau, som er blevet opfordret til at overgive sig. En Bøssemester kan undværes, men maa ikke rejse bort, før han har udstedt en Forpligtelse. Den spanske Gesandt skal der holdes Øje med. — Trykt hos G. E. Heermann, Beytrag zur … Lebensgeschichte Johan Ernsts des Jüngern, Herzogs zu Sachsen-Weimar, 1785, S. 67 f.
E. L. Schreiben zu Nienburg den 17 *hujus* habe ich diese Stunde empfangen und aus dem beygefügten Schreiben die Auffoderung des Hauses Stolthenov vernommen und erachte, dass man es eine Zeit lang ansehen muss. E. L. können mir wol mit Erster Gelegenheit den Zustand derselbigen Festung in müglicher Eile wissen lassen[2)]. Den Büxenmeister betreffend

halte ich es dafür, dass es ohne ihm wol kan bestellet werden, den unter den Soldaten wol Lüthe vorhanden, die Stücke feuren können, allein dass der Büxenmeister, so weg begehret, nach den Herzogen von Braunschweig sich zu begeben verpflichten muss, ehe er ausgelassen. Den Gesandten aus Hyspania[3)] soll in acht genommen werden. E. L. werden, ob Godt will, alles in gute Obacht nehmen. Der Allmächtige kann alles seinem heiligen Nahmen zu Ehren *disponiren* wissen. Almacht(!) ich E. L. hiemit befhelen thue.
E. L. allezeit
getrewer Vetther
Christian.
Datum Ferden den 18 *Augusti Anno* 1625.
So balde müglich So soll Ein Büxenmeister abfertigt werden.

Oversættelse af Brev 48/8:
E. L.s [Eders Kærligheds] skrivelse fra Nienburg den 17. i denne [måned] [*hujus*] har jeg modtaget denne stund og af den vedføjede skrivelse fornemmet opfordringen til huset Stolzenau [om overgivelse] og agter, at man må se det an en tid lang. E. L. kan vel med første lejlighed lade mig vide samme fæstnings tilstand i mulig hast[2)]. Angående *bøssemesteren* [artilleriofficeren] holder jeg det derfor, at det vel kan bestilles [ordnes] uden ham, thi der er vel folk til stede blandt soldaterne, som kan fyre stykkerne [kanonerne], men [dog] således, at bøssemesteren, som begærer bort, må forpligte sig til at begive sig til hertugen af Braunschweig, før han udlades [løslades]. Gesandten fra Spanien[3)] skal der tages i agt [holdes øje med]. E. L. vil, om Gud vil, tage alt i god agt. Den Almægtige kan *disponere* [tilskikke] alt til ære for sit hellige navn, til hvis almagt jeg hermed E. L. befaler. E. L.s altid trofaste fætter, Christian. *Datum* [givet] Verden den 18. august i året 1625.
[Efterskrift:] Så snart muligt, så skal en bøssemester afsendes.

_____
[1)] Dette Brev med Kommentar er tidligere trykt i Bd. VII, S. 144 f.
[2)] Fæstningen Stolzenau i Grevskabet Hoya overgav sig til Tilly allerede 20. August. Den overstbefalende blev derfor dømt fra Livet (Nyerup, Mag. for Rejseiagtt. IV, 538. Slange S. 555). Naar andetsteds Overgivelsen henføres til 15. August (Opel II, 281), taler Brevet mod Rigtigheden af denne Dato.
[3)] Johan Carl v. Schønburg, se I, 456.

Så er **Brev 48/8 komplet** — et konkret operativt krigsbrev midt i felttoget 1625. Christian IV svarer hertug **Johan Ernst af Sachsen-Weimar** (en af hans generaler, tiltalt „Vetter") om den truede **fæstning Stolzenau** (i grevskabet Hoya), diskuterer om en artillerioffícer (*Büxenmeister*) kan undværes, og advarer om at holde øje med den **spanske gesandt** (fjendtlig diplomat). Bemærk den praktiske militære detalje: soldater kan betjene kanonerne, men bøssemesteren må først forpligtes til ikke at gå i braunschweigsk tjeneste.
Fodnote 2 er endnu et eksempel på udgiverens kildekritik: brevet bruges til at fastslå, at Stolzenau overgav sig 20. august (ikke 15. august, som anført andetsteds) — og at kommandanten derfor blev dødsdømt. Note: fodnote 1 oplyser, at brevet tidligere er trykt i Bd. VII og genoptrykkes her.
Latinske termer bevaret: *hujus* (i denne måned), *disponiren* (tilskikke).

Side 67.

Brev 49/8 ✻ 17. Septbr. 1625

Til Hertug Frederik Ulrik af Brunsvig.
Da Tilly har forladt Nienburg og sikkert vender sig mod Brunsvig, bør han vise megen Agtpaagivenhed. Kongen vil efter Evne hjælpe ham med sin Hær. — Staatsarchiv Hannover.

Freundtlicher, vielgeliebther vetther vndt Sohn. Weiill tillj dissen Plaadtz itzo kuythyren mussen vndt allem ahnsehen nach sich nach dem landt zu Braunsuich wenden thudt, alss wiill hochnötig sein, dass alles ihn guther acht genommen wirdt[1]. Wass ich mit meiner *Armeie* thun kan, dasse[l]bige soll, ob godt wiill, ihn acht genommen werden. Befhele Dich hiemit dem lieben godt vndt verbleibe alleheit(!)
Dein getrewer vetther vndt vather
Christian.
Datum Nyenburch den 17 *septem: Anno* 1625.
Udskrift: Meinem vielgelibthen vetthern vndt Sohn hr: friiderich wlderich zu handen.

Oversættelse af Brev 49/8:
Venlige, højtelskede fætter og søn. Eftersom Tilly nu må rømme [*kuythyren*] denne plads [Nienburg] og efter alt at dømme vender sig mod landet Braunschweig, så vil det være højst nødvendigt, at alt tages i god agt[1]. Hvad jeg med min *armé* kan gøre, det skal — om Gud vil — blive taget i agt. Hermed anbefaler jeg dig til den kære Gud og forbliver til alle tider [*alleheit*, sic] din trofaste fætter og fader, Christian. *Datum* [givet] Nienburg den 17. september i året 1625.
Udskrift [adresse]: Til min højtelskede fætter og søn, hr. Frederik Ulrik, til hånde.

Brev 50/8 ✻ 19. Septbr. 1625

Til Hertuginde Elisabeth af Brunsvig.
Kongen har paany taget Kvarter i Fæstningen Nienburg, som Tilly har maattet opgive. — Facsimile i Oncken, Allg. Geschichte, 3. Hauptabth. III-2, S. 296[2].
[Brevteksten begynder s. 68]

---

[1] Christian IV undsatte Nienburg Natten mellem den 11. og 12. Sept., hvorefter Tilly d. 14. Sept. ophævede Belejringen og drog bort efter at have ligget foran Byen i tre Uger. Den 16. forlagde Kongen sit Hovedkvarter til Nienburg (Nyerup, Mag. for Rejseiagtt. IV, 541 f.). Skønt Tilly, efter i Juli at have overskredet Weser, under frygtelige Hærgninger havde besat flere brunsvigske Byer og Amter, kunde Frederik Ulrik ikke bekvemme sig til at efterkomme Kongens gentagne Opfordringer til at sætte sig kraftigt til Modværge, efter at have forenet sine Styrker med den kongelige Hær (Opel II, 250—59).
[2] Det oplyses smst. S. 664, at Originalen ejes af Forlaget G. Grotesche Verlagsbuchhandlung, Berlin. Ifølge Meddelelse af 20. Nov. 1944 er den imidlertid ikke mere i dette Forlags Besiddelse.

Så er **Brev 49/8 komplet** — en kort krigsdepeche efter Christian IV's **undsætning af Nienburg** (natten 11.–12. sept. 1625), som tvang **Tilly** til at hæve belejringen. Kongen advarer sin søstersøn Frederik Ulrik om, at Tilly nu formentlig vil vende sig mod Braunschweig, og lover hjælp med sin hær. Fodnote 1 giver hele den militære baggrund og bemærker Frederik Ulriks passivitet trods kongens gentagne opfordringer til aktivt forsvar.

Brev 50/8 går til **hertuginde Elisabeth af Braunschweig** (Frederik Ulriks mor) om samme sejr — genindtagelsen af Nienburg. Fodnote 2 har en gribende krigsdetalje fra udgivelsestiden: originalen (et facsimile) var ejet af et Berlin-forlag, men var iflg. en meddelelse af 20. november 1944 „ikke mere i dette forlags besiddelse" — formentlig gået tabt i krigens slutfase.
Sproglige noter: **„kuythyren"** = quittieren (rømme/forlade); **„alleheit"** er fejl for *allezeit* (markeret sic).

Side 68.

Brev 50/8 (fortsat fra s. 67)

Til Hertuginde Elisabeth af Brunsvig.
Freundtliche, herdtzliebe Schuester, beii disser gelegenheiit habe ich nicht vntherlassen können dich mit dissem schreiiben zu bezuchen, zu erfhaaren, wii es diihr geheet, dan ess dihr nimmer so woll ergehen kan, ich wunske ess dihr io besser. Fuhr meiine Persohn kan ich nicht genuncksam den lieben Godt dancken, derselbige helffe hiinfuhro mit genaaden. Nach dem wyllen dess Allerhogsten habe ich mein kuartiihr in disser hochberiihmthe festung[1] wiideruhm genommen, nachdem tillj dissen ordt verlauffen, der liebe godt helffe hiinfuhro, das alles geraaden miige seiinem heiiligen Nahmen zuu Ehren. Derselbiger tillj waar ihm ahnfange trefflich hydtzig, aber godtlob nachgeraade[2] naam ab, Er vntherstandt diss hundenest ihn dreien Stunden[3] Eiinzunehmen, Daa er aber ihn drey wochen daaruohr geleegen, lyff er daaruon. Befheele dich hiemit den lieben Godt vndt verbleiibe dii zeiit meiiness lebenss
Deiin getrewer Bruder
Christian.
Datum Nyenburch den 19 *septem: Anno* 1625.

Oversættelse af Brev 50/8:
Venlige, hjertekære søster, ved denne lejlighed har jeg ikke kunnet undlade at opsøge dig med denne skrivelse for at erfare, hvordan det går dig, thi det kan aldrig gå dig så vel, [at] jeg jo ønsker det dig endnu bedre. For min egen person kan jeg ikke noksom takke den kære Gud, som fremdeles hjælpe [os] med nåde. Efter den Allerhøjestes vilje har jeg atter taget mit kvarter i denne højberømte fæstning[1], efter at Tilly har forladt dette sted; den kære Gud hjælpe fremdeles, at alt må geråde hans hellige navn til ære. Samme Tilly var i begyndelsen overordentlig hidsig [ivrig], men — Gud ske lov — efterhånden[2] tog [det] af; han foretog sig at ville indtage denne hunderede [dette usle sted] i tre timer[3], men da han havde ligget derfor i tre uger, løb han derfra. Hermed anbefaler jeg dig til den kære Gud og forbliver, så længe jeg lever, din trofaste broder, Christian. *Datum* [givet] Nienburg den 19. september i året 1625.

Brev 51/8 ✻ 1. Decbr. 1625

Til Sivert Pogwisch og Joachim v. Mitzlaf.
Kongen instruerer dem angaaende den Fremstilling, der skal gives Forsamlingen i Brunsvig af Forhandlingerne i Haag. — Afskrift (af „Königl. Mayt. eigen Handschreiben") i Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.
Mein abgeordente diener, so iezo binnen Braunschweigk seindt[4], sollen die Chur Sächssischen, Brandenburgischen … *[fortsættes s. 69]*

Oversættelse af Brev 51/8:
Mine udsendte tjenere [gesandter], som nu er inden i Braunschweig[4], skal [over for] de kursachsiske, brandenburgske … *[fortsættes s. 69]*

_____
[1] Nienburg i Brunsvig-Lyneborg, se det foregaaende Brev.
[2] ɔ: efterhaanden.
[3] Kongen har rettet det oprindelige: taagen til: Stunden. [dvs. „dage" til „timer"]
[4] Sivert Pogwisch og Joachim v. Mitzlaf var Christian IV.s Afsendinge ved en Forsamling i Brunsvig, ved hvilken der under brandenborgsk og kursachsisk Mægling underhandledes om … *[fortsættes s. 69]*

Så er **Brev 50/8 komplet** — det andet Nienburg-sejrsbrev, nu til hertuginde Elisabeth, med den triumferende skildring af **Tilly**, der „i begyndelsen var overordentlig hidsig", pralede med at ville indtage fæstningen på tre timer, men efter tre ugers belejring „løb derfra". Bemærk den nedsættende „hundenest" (hunderede/usselt sted) om Nienburg. Fodnote 3 viser endnu en egenhændig kongelig rettelse: „dage" ændret til „timer" (for at gøre Tillys pral mere pointeret).
Brev 51/8 åbner mod to danske gesandter, **Sivert Pogwisch og Joachim von Mitzlaff**, med instruks om, hvordan de skal fremstille Haag-forhandlingerne (hvor Haag-alliancen mellem Danmark, England og Nederlandene netop var indgået, december 1625) over for forsamlingen i Braunschweig — under kursachsisk og brandenburgsk mægling. Første brev til underordnede danske embedsmænd i denne krigskorrespondance.
Sproglige noter: **„nachgeraade"** = efterhånden; **„hundenest"** = Hundenest (hundehul/usselt sted).

Til Sivert Pogwisch og Joachim v. Mitzlaf.[1]
Kongen instruerer dem angaaende den Fremstilling, der skal gives Forsamlingen i Brunsvig af Forhandlingerne i Haag. — Afskrift (af „Königl. Mayt. eigen Handschreiben") i Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.
Originaltekst (synlig del)
Mein abgeordente diener, so iezo binnen Braunschweig seindt[4], sollen die Chur Sächsischen, Brandenburgischen ...
(Her afbrydes teksten af sideskiftet.)

Kommentar
Så er **Brev 51 påbegyndt, men ikke komplet**.
Brevet er dateret **1. december 1625** og rettet til **Sivert Pogwisch** og **Joachim von Mitzlaf**, som ifølge note 4 fungerede som Christian IV's udsendinge ved en forsamling i Braunschweig.
Af den trykte overskrift fremgår, at kongen giver instrukser om, hvordan de igangværende forhandlinger i **Haag** skal fremstilles over for forsamlingen i Braunschweig. Brevet synes dermed at være et diplomatisk instruktionsbrev snarere end et militært felttogsbrev.
Synlige noter
[1] Afskrift af „Königl. Mayt. eigen Handschreiben" i Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.
[4] Den synlige del af noten lyder:
„Sivert Pogwisch og Joachim v. Mitzlaf var Christian IV.s Afsendinge ved en Forsamling i Brunsvig, ved hvilken der under brandenborgsk og kursachsisk Mægling underhandledes om ..."
Noten fortsætter på næste side.

Side 69
Brev 51 ✻ 1. December 1625 (fortsat fra s. 68)
Til Sivert Pogwisch og Joachim v. Mitzlaf.
Kongen instruerer dem angaaende den Fremstilling, der skal gives Forsamlingen i Brunsvig af Forhandlingerne i Haag. — Afskrift (af „Königl. Mayt. eigen Handschreiben") i Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.

vndt Andere Anwesende Gesandten versichern, dass in dem Haag[1)] bey den liezigen(!) tractaten nichts soll vorgenommen werden, dann das in Teuzschlandt wir sämbtlich den einmahl vnss versprochenen Religion vnndt prophanfrieden wurcklich geniessen mögen. Do aber etwass anders demselben nicht gemess von einem oder anderen theill doselbst solke(!) tractiret werdenn, So gedencke ich nicht solcher tractation beyzuewohnen, sondern vielmehr solche tractaten helffen dempffen.
Da auch inter alia muchte gefragt werden, wass mir zue solchen tractaten bewogenn, soll geandtwortt werdenn, dass die vnumbgengliche Notturfft mich darzue gebracht, weill Ich von dem gegentheil gantz vnuerwarnet vnuermuhtlich gegen alle Kriegesgewohnheit vndt Constitutiones Imperii vberfallen.
Da nun dass gegentheil mit warheit darthuen kann, dass Ich vor dieser Zeitt mit Jemanden, er sey auch, wer er wolle, etwas kegen S. Ld. den Römischen Kaysser tractiret habe, Alssdann sollen meine reden nichtigk sein.
Valete.
Datum Rodenburgk, den 1. Decembr. 1625.
Christian.
Udskrift:
Ahn Siuerdt von Perrisch(!) vndt Joachim Mitzlach zu handen.

Oversættelse af Brev 51
... og forsikre de kursachsiske, brandenburgske og andre tilstedeværende gesandter om, at der ved forhandlingerne i Haag[1)] ikke skal foretages andet end det, at vi alle i Tyskland faktisk må kunne nyde den religion og den verdslige fred, som én gang er blevet os lovet.
Men hvis der af den ene eller anden part dér skulle blive forhandlet om noget andet, som ikke stemmer dermed, da agter jeg ikke at deltage i sådanne forhandlinger, men tværtimod hjælpe med at bekæmpe dem.
Hvis man desuden skulle spørge, hvad der har bevæget mig til sådanne forhandlinger, skal der svares, at den uomgængelige nødvendighed har tvunget mig dertil, fordi jeg af modparten ganske uvarslet og uventet er blevet overfaldet imod al krigsskik og imod rigets forfatning (*Constitutiones Imperii* [Det Tysk-Romerske Riges forfatning]).
Hvis modparten derimod med sandhed kan bevise, at jeg før denne tid med nogen som helst person har ført forhandlinger imod Hans Majestæt den romerske kejser, da skal mine ord være ugyldige.
Valete [Far vel].
Givet i Rotenburg den 1. december 1625.
Christian.

Brev 52 ✻ 30. December 1625

Til Kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenburg.

Lykønskning i Anledning af det nye Aar og Kreditiv for Kongens Afsending Christen Thomesen Sehested. — Preussisches Geh. Staatsarchiv i Dahlem, Berlin.
Diplomatarisk transskription
Freundtlicher, viilgeliibter vetter, Schwager vnd Bruder,
Da es E. L: an allem wolergeen nach dero selbenn eiigenem
... **[fortsættes s. 70]**
Oversættelse af Brev 52
Venlige, højtelskede fætter, svoger og broder.
Eftersom det er mit ønske, at Deres Kærlighed må have al mulig lykke og fremgang efter Deres eget ...
... **[fortsættes s. 70]**

---

4) (Fortsættelse af fodnote 4 fra s. 68):
Sivert Pogwisch og Joachim v. Mitzlaf var Christian IV.s Afsendinge ved en Forsamling i Brunsvig, ved hvilken der under brandenborgsk og kursachsisk Mægling underhandledes om Fred med Keiseren Nov. 1625—Marts 1626 (I, 468). Repræsentanter for næsten alle Fyrsterne i den nedersachsiske Kreds var til Stede (Opel II, 371).
1) Om Mødet i Haag, ved hvilket der d. 28. Nov. sluttedes et Forbund mellem Danmark, England og Generalstaterne, se I, 464 f.

Afslutningen af Brev 51 viser Christian IV's officielle begrundelse for samarbejdet med England og Generalstaterne efter Haag-forbundet i november 1625. Kongen understreger, at hensigten alene er at sikre religionsfred og lovlig orden i Tyskland, og han afviser, at han tidligere skulle have ført planer imod kejseren.
Nederst på siden begynder Brev 52 til kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenburg. Regesten oplyser, at brevet dels er en nytårshilsen, dels et kreditivbrev for kongens udsending **Christen Thomesen Sehested**. Selve brevteksten fortsætter på side 70.

Side 70

Brev 52 ✻ 30. December 1625 (fortsat fra s. 69)
Til Kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenburg.
Lykønskning i Anledning af det nye Aar og Kreditiv for Kongens Afsending Christen Thomesen Sehested. — Preussisches Geh. Staatsarchiv i Dahlem, Berlin.

wunsk ergiinge, so weere solches mir gans angenehm zu vernehmen, fuhr meiine person hab ich den liiben godt höchlich zu dancken, derselbige helffe hinführo mit genaden. Vnd weill wiir nunehr das althe Jahr zum ende gebracht vnd eiin Newes anfangen werden, So wunske ich E: L: von hertzen eiin gluckseliiges freudenreiiches Newes iahr, vnd das sii nich allein dasselbige, sondern noch viilmehr folgende iahr mit freuden ableben mugen. Wass kegenwertiiger meiin Raadt vnd diiner[1)] beii E: L: zuuerrichten anbefohlen, das werden E: L: mit mehrem von ihm erfha[ren] [vn]d über dem allem sich dergestaldt erkleeren, wii mein vertrawen zu E: L: ist, vnd deroselben posteritet zum höchsten angelegen ist. Befhele E: L: hiimit dem Schudtz des Allerhogsten vnd verbleiibe
E: L: getrewer vetther, Schwager vnd bruder
Christian.
Datum Rodenbu[r]sch den 30 Decembris Anno 1625.

Oversættelse af Brev 52

... ønske gik i opfyldelse, ville det være mig meget behageligt at erfare. For min egen person har jeg højligt at takke den kære Gud; måtte han også fremover hjælpe med sin nåde.
Og eftersom vi nu har bragt det gamle år til ende og skal begynde et nyt, ønsker jeg af hjertet Deres Kærlighed et lykkeligt og glæderigt nyt år, og at De ikke blot må gennemleve dette år, men endnu mange følgende år med glæde.
Hvad min nuværende råd og tjener[1)] har fået befalet at udrette hos Deres Kærlighed, vil De få nærmere at høre af ham, og han vil i øvrigt forklare, hvor stor min tillid til Deres Kærlighed er, og hvor højt jeg værdsætter Deres efterkommeres vel.
Jeg befaler hermed Deres Kærlighed den Allerhøjestes beskyttelse og forbliver
Deres trofaste fætter, svoger og broder
Christian.
Givet i Rotenburg den 30. december 1625.

Brev 53 ✻ 6. Februar 1626

Til Hertuginde Elisabeth af Brunsvig-Wolfenbüttel.
Kongen svarer paa hendes Anmodning til ham om at slutte Fred, at han ikke vil lade det mangle paa Fredsvilje, hvis Kejseren vil give tilstrækkelig Sikkerhed, og den oversachsiske Kreds vil staa ham bi. — Afskrift i Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.

Freundtliche, herzliebe Schwester, Nachdem du mich angesprochen, Ich sollte helffen, dass der Friede wiederumb möchte gestifftet werden[2)], worauff Ich zue Freundt-bruder-
... **[fortsættes s. 71]**

Oversættelse af Brev 53
Venlige, hjertenskære søster.
Efter at du har henvendt dig til mig og anmodet om, at jeg skal hjælpe til, at freden igen kan blive stiftet[2)], hvortil jeg som ven og broder ...
... **[fortsættes s. 71]**

[1)] Nemlig Christen Thomesen Sehested (Christian IV.s Kreditiv af 29. Dec. 1625, Ausländ. Reg. F. 667 f. Kurfyrstens Rekreditiv af 10. Jan. 1626, T. Kanc. U. A. Brandenburg, Akter vedr. Forholdet til Danm. 1626—69). I en Relation (fra Slutningen af Januar 1626, smst., Gesandtskabsrelationer) beretter han, at Kurfyrsten har erklæret ikke at kunne hjælpe Kongen med Tropper eller Penge.
[2)] Under Mødet i Brunsvig (jvf. Brevet af 1. Dec.) begav Enkehertuginde Elisabeth sig i Slutningen af Januar til Roten-
[fortsættes s. 71]

Side 71

Brev 53 ✻ 6. Februar 1626 (fortsat fra s. 70)
Til Hertuginde Elisabeth af Brunsvig-Wolfenbüttel.
Kongen svarer paa hendes Anmodning til ham om at slutte Fred, at han ikke vil lade det mangle paa Fredsvilje, hvis Kejseren vil give tilstrækkelig Sikkerhed, og den oversachsiske Kreds vil staa ham bi. — Afskrift i Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.

licher Andtwortt dieses nicht verhaltenn kann, Dass Ich meines wissens Niemals ettwas *tractiret*, so dem Keysser zuewideren sein könte, weiss auch nicht, dass iezo vom Creyss etwass vnbilliges begert sein.
Daa nun der Keysser Vnss vff gutt Teuzsch versichern will, Vnndt der Ober Sächsische Creyss in einem absonderlichen schreiben vnss *assecuriren* wirdt, Alssdann soll die ganze weltt spuren, das es an mir nicht mangelln soll.
Datum Rodenburgk den 6. Febr. Anno 1626,
Dein allezseit getreuer
Bruder
Christian.

Oversættelse af Brev 53
... kan jeg i et broderligt svar ikke undlade at meddele, at jeg efter min bedste viden aldrig har ført nogen forhandling (*tractiret*), som kunne være rettet imod kejseren, og jeg ved heller ikke, at der nu fra kredsens side er blevet fremsat noget urimeligt krav.
Hvis nu kejseren vil give os en ærlig tysk forsikring [sikkerhedsgaranti], og den oversachsiske kreds i et særligt brev vil garantere (*assecuriren*) os dette, da skal hele verden erfare, at det ikke skal mangle på fredsvilje fra min side.
Givet i Rotenburg den 6. februar 1626.
Din altid trofaste
broder
Christian.

Brev 54 ⁕ 10. Februar 1626

Til Hertug Adolf Frederik af Meklenborg.
Kongen har medgivet Hertugens Gesandt sit Svar paa hans Andragende. Han omtaler Christian af Brunsvigs Angreb paa Wallensteins Tropper og meddeler, at han vil begive sig til Wolfenbüttel. — Geh. u. Haupt-Arch. i Schwerin.
Freundtlicher, viilgeliibter vetther vnd Sohn, da ess E: L: noch wol erginge, so wehre solches mir gans erfreulich zuuernehmen, fuhr meine person habe ich den lieben godt höchlich zu dancken. Was E: L: abgesanter bei mir angebracht, das habe ich vernommen vndt im mit solcher *resolution* wiiderum abgefertiget, dass E: L: verhoffendlich damit werden *content* seiin[1)]. Alhii ist wehnich Newess,
... **[fortsættes s. 72]**

Oversættelse af Brev 54
Venlige, højtelskede fætter og søn.
Hvis det stadig går Deres Kærlighed vel, ville det glæde mig meget at høre dette. Hvad mig selv angår, har jeg højligt at takke den kære Gud.
Hvad Deres udsending har forebragt mig, har jeg taget til efterretning, og jeg har sendt ham tilbage med et sådant svar (*resolution*), at Deres Kærlighed forhåbentlig vil være tilfreds (*content*) dermed[1)].
Her er kun få nyheder,
... **[fortsættes s. 72]**

[2)] (Fortsættelse af fodnote 2 fra s. 70):
Under Mødet i Brunsvig (jvf. Brevet af 1. Dec.) begav Enkehertuginde Elisabeth sig i Slutningen af Januar til Rotenburg for personligt at overbringe sin Broder de nedersachsiske

Kredsstænders Ønsker om, at Kongen vilde vise sig imødekommende overfor de kejserlige Fordringer, saa at Forhandlingerne kunde føre til Fred. Kongen gav 5. Febr. et afvisende Svar, som han Dagen efter supplerede med den ovenfor aftrykte, mere personlige Henvendelse, hvorefter Hertuginden 8. Febr. vendte tilbage til Brunsvig og 10. Febr. meddelte Kredsstænderne Kongens Beslutning (Opel II, 387).
[1)] Kongen modtog 7. Febr. de to meklenborgske Gesandter Moritz Marwitz og Bartold Bülow og medgav dem Svar paa Her-
[fortsættes s. 72]

Afslutningen af Brev 53 viser, at Christian IV principielt erklærer sig villig til fred, men kun hvis kejseren giver troværdige sikkerhedsgarantier, og hvis den oversachsiske kreds stiller sig som garant. Fredsviljen kobles dermed til konkrete politiske og militære sikkerhedsforanstaltninger.
Brev 54 indledes med omtalen af de meklenborgske udsendinges henvendelse. Kongen meddeler, at han allerede har afgivet sit svar og forventer, at hertugen vil være tilfreds med resultatet. De nyheder og militære oplysninger, som regesten omtaler, følger først på næste side.

Side 72
Brev 54 ✻ 10. Februar 1626 (fortsat fra s. 71)

Til Hertug Adolf Frederik af Meklenborg.
Kongen har medgivet Hertugens Gesandt sit Svar paa hans Andragende. Han omtaler Christian af Brunsvigs Angreb paa Wallensteins Tropper og meddeler, at han vil begive sig til Wolfenbüttel. — Geh. u. Haupt-Arch. i Schwerin.
h: Christian[1)] ist an dess wallenstenske folck gewessen, weill ich aber keiine *particularia* habe, so ist daruon nicht zu schreiben. Sonsten krichte ich gisteren Schreiben, dass der wallenstein nach der altemark *marsire*, ob dem nun also, gibdt dii zeit, daa wirdt er nicht viil finden. Auff künfftigen Montag, ob godt will, werde ich mich nach wulffenbüttell[2)] machen vnd versuchen, wass daar zu thun ist, dass fusfolck ist skon im *marsiren*. Befhele E: L: hiimit den liiben godt vnd verbleiibe
E: L: getrewer vetther vnd vather
Christian.
Datum Rodenburg den 10 Februarij Anno 1626[3)].

Oversættelse af Brev 54
Hertug Christian[1)] har været i kamp med Wallensteins tropper, men da jeg ikke har nogen nærmere oplysninger (*particularia*), er der ikke mere at skrive derom.
Ellers fik jeg i går meddelelse om, at Wallenstein marcherer mod Altmark. Hvis dette forholder sig således, vil tiden vise det; der vil han næppe finde meget.
Førstkommende mandag vil jeg, om Gud vil, begive mig til Wolfenbüttel[2)] og forsøge at gøre, hvad der dér kan gøres; fodfolket er allerede under march (*marsiren*).
Jeg befaler hermed Deres Kærlighed til den kære Gud og forbliver
Deres trofaste fætter og fader
Christian.
Givet i Rotenburg den 10. februar 1626.

Brev 55 ✻ 19. Februar 1626

Til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen.
Kongen har anmodet de sachsiske Gesandter om at faa meddelt Kurfyrstens endelige Resolution, for at man kan komme til Ende med Forhandlingerne i Brunsvig. — Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.

Freundtlicher, viilgeliibter vetther, Schwager vndt bruder, da ess E: L' nach wunsk deroselben herttzen noch wol ergiinge, So wehre solches miir ganss liib zuuernehmen, führ meine persohn habe ich den liiben godt höchlich zu dancken, derselbige helffe hiinführo mit genaden vnd verleiie, dass alless ihm zur Ehren vnd vnss zu erhaltung eines guthen gewissens muge *tractiret* werden. Vndt weil wiir vnsere
... **[fortsættes s. 73]**

Oversættelse af Brev 55
Venlige, højtelskede fætter, svoger og broder.
Hvis det stadig går Deres Kærlighed vel efter Deres hjertes ønske, ville det glæde mig meget at høre. Hvad mig selv angår, har jeg højligt at takke den kære Gud. Måtte han fremdeles hjælpe med sin nåde og give, at alt må blive forhandlet (*tractiret*) til hans ære og til bevarelse af vores gode samvittighed.
Og eftersom vi vore ...
... **[fortsættes s. 73]**

---

[1] Hertug Christian af Brunsvig overrumplede et kejserligt Regiment i Landsbyen Sallern i Øvre Pfalz (Opel II, 397).
[2] Kongen kom til Wolfenbüttel 16. Febr. (Danske Saml. 2. R. III, 375).
[3] Hertugen modtog ifølge Paategning 15. Febr. Brevet i Schwerin.
[1] (til Brev 54)
Kongen modtog 7. Febr. de to meklenborgske Gesandter Moritz Marwitz og Bartold Bülow og medgav dem Svar paa Hertugerne Adolf Frederiks og Hans Albrechts Andragende (T. Kanc. U. A. Mecklenborg, Akter vedr. Forholdet til Danm.; Ausländ. Reg. 1626 F. 89 f.).

I afslutningen af Brev 54 omtaler Christian IV de seneste militære nyheder. Han nævner Hertug Christian af Brunsvigs angreb på kejserlige styrker og rapporter om Wallensteins bevægelser mod Altmark. Samtidig meddeler han sin forestående rejse til Wolfenbüttel, hvor han vil tage stilling til den videre militære situation.
Brev 55 åbner med den sædvanlige høflige indledning til kurfyrst Johan Georg af Sachsen og knytter an til de fortsatte forhandlinger i Brunsvig. Regesten viser, at hovedformålet er at få kurfyrstens endelige stillingtagen, så de langvarige forhandlinger kan bringes til afslutning.
Brevet fortsætter på side 73.

Side 73

Brev 55 ✻ 19. Februar 1626 (fortsat fra s. 72)

Til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen.
Kongen har anmodet de sachsiske Gesandter om at faa meddelt Kurfyrstens endelige Resolution, for at man kan komme til Ende med Forhandlingerne i Brunsvig. — Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.

ledtzste erklerung[1)] vbergegeben vndt den rest dehm, so vnss allen *Commandiret*, heimstellen mussen, So habe ich von E: L: ahnitzo ahnwehsenden gesandten begeeret E: L: endtliche *resolution* zu vernehmen, wass sii beii dissem werck weiter thun wollen, wohrauff E: L: ihnen mit dem forderlichsten ihre meiinung wollen wissen lassen, auffdass man damahlleinss eiin ende disser *tractation* mit dem ersten haben mugen. Ich thue allezseit hiinwideruhm gerne, wass E: L: liib vndt diinst seiin mach, vndt verbleibe allezseit
E: L: getrewer vetther, schuaager vnd bruder
Christian.
Datum wulffenbittel den
19 Februarij Anno 1626.

Oversættelse af Brev 55
... den seneste erklæring[1)] overgivet og må nu overlade resten til ham, som råder over os alle [Gud]. Derfor har jeg anmodet Deres Kærligheds nu tilstedeværende gesandter om at få Deres endelige beslutning (*resolution*) at vide om, hvad De videre vil gøre i denne sag. Jeg beder derfor om, at De snarest muligt lader dem få Deres mening at vide, så man hurtigst muligt kan få afsluttet disse forhandlinger (*tractation*).
Jeg vil til enhver tid gerne gøre, hvad der kan være Deres Kærlighed til gavn og tjeneste, og forbliver altid
Deres trofaste fætter, svoger og broder
Christian.
Givet i Wolfenbüttel den 19. februar 1626.

Brev 56 ✻ 4. Marts 1626

Til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen.
Da han nu sikkert af sine Gesandter har faaet Besked om, hvordan det er gaaet med Forhandlingerne i Brunsvig, og det er
... **[fortsættes s. 74]**

Oversættelse af Brev 56
Da De nu sikkert gennem Deres gesandter har fået meddelelse om, hvordan forhandlingerne i Brunsvig er forløbet, og det er ...
... **[fortsættes s. 74]**

[1)] Hermed menes sikkert Kredsgesandternes Erklæring af 15. Febr. (Opel II, 391 f.), som betegnede den yderste Indrømmelse fra protestantisk Side under Forhandlingerne i Brunsvig (om disse jvf. Brevene af 1. Dec. 1625 og 6. Febr. 1626). Begge Hære skulde rømme den nedersachsiske Kreds, Fordring paa Skadeserstatning skulde opgives fra begge Sider, Religionsfreden skulde udvides og befæstes, med Hensyn til de gejstlige Fyrstendømmer skulde *status quo* herske. Christian IV, der opholdt sig i Wolfenbüttel (Danske Saml. 2. R. III, 375) var Dagen før (18. Febr.) draget til Brunsvig for at forhandle med de kursachsiske Gesandter (Georg v. Werthern, Karl Goldstein og Joachim Goldstein, Opel S. 373), der optraadte som Mæglere paa deres Herres Vegne. Forhandlingerne fortsattes den 19. Febr. gennem Kongens Sendemand, Sivert Pogwisch (Opel S. 393 f.). I sit Svar af 25. Febr. paa ovenstaaende Brev (T. Kanc. U. A. Sachsen, Breve fra Kurfyrst Johan Georg, jvf. Opel S. 395) erklærede Johan Georg, at hans Mægling ikke kunde strække sig videre end til Fjendtlighedernes Ophør i Kredsen, og at de andre, vigtige Punkter hørte hjemme for en større Forsamling ɔ: en tysk Rigsdag.

Side 73 afslutter **Brev 55**, der er et led i de langvarige fredsforhandlinger i Brunsvig. Christian IV efterspørger her kurfyrst Johan Georgs endelige stillingtagen og ønsker en hurtig afslutning på forhandlingerne.
Samtidig begynder **Brev 56**, som også er stilet til den sachsiske kurfyrste. Regesten viser, at brevet fortsætter samme diplomatiske spor og bygger videre på resultatet af Brunsvig-forhandlingerne. Selve brevteksten følger på side 74.

Side 74

Brev 56 ✻ 4. Marts 1626 (fortsat fra s. 73)

Til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen.
Da han nu sikkert af sine Gesandter har faaet Besked om, hvordan det er gaaet med Forhandlingerne i Brunsvig, og det er blevet klart, hvad Ligaen har i Sinde, opfordrer Kongen ham til at støtte den gode Sag i Kampen for Guds Kirke og de betrængte kristne. — Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.

Freundtlicher, viilgeliibter vetter, schvager, Bruder vnd gefatter, da ess E: L: noch wol erginge, were solches miir ganss liib züuernehmen, der Almechtiger erhalthe E: L: lange dabiei, fuhr meine persohn dancke ich den liiben godt, der helffe hiinführo.
E: L: schreiben *sub Dato* Dressden den 25 Febru[1)]: habe ich den 1. *Huius* emphangen vnd darauss E: L: meiinung vernommen, vnd werden E: L: nuhmehr von dero Rehten vnd diiner verstanden haben, wii ess mit den *tractaten* zu Braunswich abgelauffen. Vndt weill am tage, wass dii *Catholische Liga* mit vnss im sinne[2)], so ist hoe zeiit dii augen auff zu thun vnd füihr eiinen man zu steen, vnd zweiffle nicht, E: L: werden dii sache reiifflich erwegen vnd ohne meine errinnerung ihr Eiigeness vndt der liiben *posteritet* grosses *Interesse* in acht haben vnd alless *dirigiren* helffen, dass ess zufohderst Godt zum Ehren, seiiner kiirchen zu Schudtz vnd den bedrengten Christen zu hiillffe, trost vnd errettung gereiichen muge. Dan da sii es dahiin bringen können, dass ein kreiidtz den anderen stecken laest, vnd sii ihres gefallens eiinen nach den anderen *ruiniren* mugen ohne eiinige gegebene vrsache vnd den noch iiberlich recht haben, So haben sii den so lange gesuchethen zueck getroffen, vnd wiir vns selbst vnd nitt dem liiben godt skuldt geben können, welches damahleins zueuandtworten sehr schuer fallenn wiirdt, welches E: L: wol werden in acht nehmen vndt diss Schreiben in besten auffnemmen vndt nicht glauben, dass ich mich etwass annehmen werde, so

Oversættelse af Brev 56
Venlige, højtelskede fætter, svoger, broder og gudfader.
Hvis det stadig går Deres Kærlighed vel, ville det glæde mig meget at høre. Den Almægtige bevare Dem længe; hvad mig selv angår, takker jeg den kære Gud, som også fremover må hjælpe.
Deres skrivelse af 25. februar[1)] modtog jeg den 1. i denne måned (*huius*), og deraf har jeg erfaret Deres mening. De vil nu gennem Deres råder og tjenere have fået at vide, hvordan forhandlingerne i Braunschweig er forløbet.
Og eftersom det nu ligger åbent for dagen, hvad den katolske liga har i sinde[2)] mod os, er det på tide at åbne øjnene og stå fast som én mand. Jeg tvivler ikke på, at Deres Kærlighed nøje vil overveje sagen og uden min påmindelse tage hensyn til Deres egne og Deres efterkommeres (*posteritet*) store interesser og hjælpe med at styre (*dirigere*) alt således, at det

først og fremmest må blive til Guds ære, til beskyttelse af hans kirke og til hjælp, trøst og redning for de trængte kristne.
Hvis modparten kan nå dertil, at den ene kreds lader den anden i stikken, og de efter forgodtbefindende kan ødelægge (*ruinere*) den ene efter den anden uden nogen given anledning og alligevel få ret, så har de opnået det mål, de længe har stræbt efter. Da vil vi have grund til at bebrejde os selv og ikke den kære Gud, hvilket sidenhen vil blive meget tungt at stå til ansvar for.
Dette håber jeg, Deres Kærlighed vil tage i betragtning og modtage dette brev i den bedste mening og ikke tro, at jeg påtager mig noget, som ...
... **[fortsættes s. 75]**

Fodnoter (s. 74)
[1)] Se det foregaaende Brev. Ovenstaaende Brev er altsaa ikke, som fejlagtigt anført af Opel II, 396, et Svar paa Johan Georgs Brev af 20/30 Jan.
[2)] Tillys Svar af 25. Febr. paa Kredsgesandternes Forslag af 15. Febr. (se det foregaaende Brev) var afvisende paa væsentlige Punkter (Opel S. 392 f.).

Christian IV henviser til de netop afsluttede forhandlinger i Braunschweig og bruger Tillys afvisende svar som bevis på, at den **katolske liga** ikke ønsker et rimeligt kompromis. Derfor ændrer brevet karakter fra forhandlingskorrespondance til en direkte opfordring til den sachsiske kurfyrste om at handle.
Kongen argumenterer for protestantisk sammenhold og advarer imod, at de tyske kredse lader sig splitte. Hvis fyrsterne ikke holder sammen, frygter han, at den katolske liga vil kunne besejre og underlægge sig dem én efter én. Brevet er dermed et klart forsøg på at få Johan Georg af Sachsen til at opgive sin forsigtige mæglerrolle og støtte den protestantiske sag mere aktivt.

Side 75
Brev 56 ✻ 4. Marts 1626 (fortsat fra s. 74)
Til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen.
Da han nu sikkert af sine Gesandter har faaet Besked om, hvordan det er gaaet med Forhandlingerne i Brunsvig, og det er blevet klart, hvad Ligaen har i Sinde, opfordrer Kongen ham til at støtte den gode Sag i Kampen for Guds Kirke og de betrængte kristne. — Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.

E: L: zu wiideren sein muchte, wii ohne zueiffuel E: L: fohrgebracht, Sondern ess viilmehr darfiir hallthen vnd darauf versicherdt sein. Daa ich E: L: eiinige dinste thun kan, So sol es an miir nicht mangelen. E: L: wollen auch dass vertrawen zu miir setzen, dass von miir nichtz anderss gesuchet wiirdt dan gottes Ehre, welcher ich mich *obligiret* erkenne, mit darstreckung alless dessen, so er miir geskencket, dass meiine zu thun. Befhele E: L: hiimit dem, der alless in seinen henden hatt, vnd versehe mich genslich, E: L: werden ess beii dem althen *Credo* bleiiben lassen. An miir sol keiin mangel gespiiret werden, vnd verbleiibe dii zeiit meiness lebenss
E: L: getrewer vetter, Schuager, Bruder
vnd gefatter
Christian.
Datum wulffenbittel den
4 Martij Anno 1626.

Oversættelse af Brev 56
... at dette skulle være rettet imod Deres Kærlighed, således som jeg er overbevist om, at Deres Kærlighed selv har forstået det, men De bør tværtimod tage det således og være forvisset derom.
Hvis jeg kan yde Deres Kærlighed nogen tjeneste, skal det ikke mangle fra min side. Deres Kærlighed må også have den tillid til mig, at jeg ikke søger andet end Guds ære, hvortil jeg føler mig forpligtet med alt det, som Gud har skænket mig, at anvende det derefter.
Jeg befaler hermed Deres Kærlighed til ham, som har alt i sine hænder, og håber fuldt og fast, at De vil blive ved den gamle tro (*Credo*). Fra min side skal ingen mangel mærkes, og jeg forbliver min livstid
Deres trofaste fætter, svoger, broder
og gudfader
Christian.
Givet i Wolfenbüttel den 4. marts 1626.

Brev 57 ✻ 8. Marts 1626[1)]

Til Hertug Georg af Lyneborg.
Kongen bebrejder ham skarpt hans Frafald. — Staatsarchiv Hannover.
Freundtlicher, liiber vetter, Auss deiiinem ledtstem schreiben habe ich vernommen, das du vermeinest grosse vrsache zu haben dich in des kaysers bestallung zu begeben, welches ich dahin will gestellet sein lassen. Das du dem kayser liiber dan mich gedenckest zu diinen, ist ganss keiin wunder, wolte godt, es wehre schon fuhr fiilen Jahren geschehen, Dii auffkundigung aber der bestallung solte billich etwass zeitlicher gewessen sein, ehr vnd beuor du mit dem kegentheil so
... **[fortsættes s. 76]**

Oversættelse af Brev 57
Venlige, kære fætter.
Af dit seneste brev har jeg forstået, at du mener at have gode grunde til at træde i kejserens tjeneste. Det vil jeg lade stå ved magt.
At du foretrækker at tjene kejseren frem for mig, er ingen overraskelse. Gid det var sket allerede for mange år siden.
Men opsigelsen af din tjeneste burde rettelig være sket noget tidligere, før du med modparten så ...
... **[fortsættes s. 76]**

[1)] Brevet er trykt efter Langebeks Afskrift i Bd. II, 8 f. under Dato 7. Marts, men er optrykt her, da Afskriftens Tekst paa adskillige Punkter afviger fra Originalens. — Ang. Kommentar henvises til II, 5 f. og 8.

Side 76

Brev 57 ✻ 8. Marts 1626 (fortsat fra s. 75)
Til Hertug Georg af Lyneborg.
Kongen bebrejder ham skarpt hans Frafald. — Staatsarchiv Hannover.

vertrawliche *communication* gehalten. Ich will füihr dismahl vnser *discurse*, so zu der zeiit, alss du bey miir vom damahligem könig in Boheimben gesandtz weise warest, von *Religion* vnd andere sachen fohrgelauffen, nicht gedencken, Sondern alles dem Almechtigen godt befehlen, der vnss beide kennet vnd zum besten vnsere *Intentiones* weiss, auch alles zu seinen ehren wol hinaus fuhren wirdt vnd kan. Der teuffel durffte vnserem Erlösser vnd selichmacher dii gandze weldt weisen vnd versprechen, da er ihn anbethen wolthe, warumb solte er es nicht annoch einem Mensken ahn *præsentiren* durffen. Befhele dich hiimit dem Rechten Riichter vber vnss allen. *Datum wulffenbuttel den 8 Martij Anno 1626.*
Dein vetter allezseit
Christian.

Oversættelse af Brev 57
... fortrolig kommunikation (*communication*) med modparten.
Jeg vil denne gang ikke minde om vore samtaler (*discurse*) fra den tid, da du opholdt dig hos mig som udsending fra den daværende konge i Bøhmen, og hvor vi drøftede religion og andre sager. I stedet vil jeg overlade det alt sammen til den almægtige Gud, som kender os begge og ved, hvad vore hensigter (*Intentiones*) er, og som formår at føre alt til det bedste og til sin ære.
Djævelen vovede at vise og love hele verden til vor frelser og saliggører, dersom han ville tilbede ham; hvorfor skulle han så ikke også kunne tilbyde (*præsentiren*) det samme til et menneske?
Jeg befaler dig hermed til den retfærdige dommer over os alle.
Givet i Wolfenbüttel den 8. marts 1626.
Din fætter altid
Christian.

Brev 58 ✻ 9. Marts 1626

Til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen.
Kongen opfordrer ham paany til at støtte den evangeliske Sag, da det skyldes Modparten, at Forhandlingerne er strandede. — Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.

Freundtlicher, viilgeliibter vetther, Schuager, Bruder vnd gefatter, da ess E: L: an allem wolergeen noch wol erginge, were solches miir gans erfreulich zuuernehmen, Fuhr meine persohn dancke ich den liiben godt, der helffe hiinführo mit genaden.
Weil nun E: L: ahnsehendliche Rehte vnd diiner sich wiider zu E: L: verfiihgen, So habe ich nicht vntherlassen können E: L: mit dissem schreiben zu besuchen, vnd werden E: L: nun von ihnen allen bericht haben, wii ess alhii abgelauffen, vnd ahn wehm der mangel gewehsen, dass dii *tractation* zerschlagen[1]. Zueiffle nun gans nicht; E: L: werden
... **[fortsættes s. 77]**

Oversættelse af Brev 58
Venlige, højtelskede fætter, svoger, broder og gudfader.
Hvis det stadig går Deres Kærlighed vel i alle måder, ville det glæde mig meget at høre. For min egen person takker jeg den kære Gud, som fremdeles må hjælpe med sin nåde.
Eftersom Deres Kærligheds ansete råder og tjenere nu vender tilbage til Dem, har jeg ikke kunnet undlade at tilskrive Dem. De vil nu fra dem alle have fået beretning om, hvordan det er gået her, og hos hvem skylden ligger for, at forhandlingerne (*tractation*) er brudt sammen[1].

Jeg tvivler nu ikke på, at Deres Kærlighed vil ...
... **[fortsættes s. 77]**

Fodnoter (s. 76)
[1)] Om Fredsunderhandlingerne i Brunsvig se Brevene af 1. Dec. 1625 og 19. Feb. 1626.

Afslutningen af Brev 57 er bemærkelsesværdigt skarp. Christian IV undgår ganske vist at genoptage tidligere fortrolige samtaler med Hertug Georg, men antyder tydeligt, at hertugens overgang til kejserens side kan sammenlignes med de fristelser, Djævelen fremførte over for Kristus. Det er en af de mest personligt bebrejdende formuleringer i brevsamlingen indtil nu. **Brev 58** vender tilbage til forhandlingerne med Sachsen. Christian IV gør det straks klart, at de sachsiske udsendinge nu kender forløbet i Brunsvig og derfor også ved, hvem der efter hans opfattelse bærer ansvaret for forhandlingernes sammenbrud. Brevet fortsætter på side 77.

Side 77

Brev 58 ✻ 9. Marts 1626 (fortsat fra s. 76)
Til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen.
Kongen opfordrer ham paany til at støtte den evangeliske Sag, da det skyldes Modparten, at Forhandlingerne er strandede. — Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.
dem Nodtleidenem Euangelisikem wehsendt dii handt biithen vnd alles *Dirigiren* helffen, dass ess damall einss fuhr dem Allerhögsten godt kan verantwoordtlich bleiiben. Befhele E: L: hiimit demselbigen vnd verbleibe dii zeiit meiines lebens
E: L: getrewer vetther, Schuager,
bruder vnd gefatther
Christian.
Datum wulffenbittel den
9 Martij Anno 1626.

Oversættelse af Brev 58
... række den nødlidende evangeliske sag en hjælpende hånd og hjælpe med at lede (*Dirigiren*) alt således, at det engang kan forsvares over for den Allerhøjeste Gud.
Jeg befaler hermed Deres Kærlighed til den samme [Gud] og forbliver min livstid
Deres trofaste fætter, svoger,
broder og gudfader
Christian.
Givet i Wolfenbüttel den 9. marts 1626.

Brev 59 ✻ 9. Maj 1626

Til Kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenburg.

Kreditiv for Kongens Sendemand Sivert Pogwisch. — Preussisches Geh. Staatsarchiv i Dahlem, Berlin.

Freundtlicher, viilgeliebther Schuager vnd Bruder, da ess E: L: an allem wolergeen noch wol erginge, wehre solchess miir ganss liib zu vernehmen, Fuhr meiine persohn dancke ich den liiben Godt, der helffe hiinführo genedichlich. Dissen meiinen Raadt vnd diiner sygfriidt Paawysk[1)] habe ich an E: L: anitzo abgefertiget beii deroselben etwass, woran miihr vndt dem gemeiinehm wehsendt hochangelegen, E: L: anzubringen befohlen, Freundt vetter Schuager vnd Bruderlich bittende, E: L: wollen in nicht allein persohnliche geheiime *Audiens* erteiilen, sondern auch miit guther *resolution*, wii meiin vertrawen zu E: L: Steet, wiideruhm *dimittiren*. Ich thu hin wiiderum allezeit gerne, wass E: L: liib vnd diinst seiin mach vnd verbleiibe dii zeiit meiiness lebenss
E: L: getrewer Schuager vndt Bruder
Christian.
Datum Wulffenbittell den 9 Maij Anno 1626.

Oversættelse af Brev 59
Venlige, højtelskede svoger og broder.
Hvis det stadig går Deres Kærlighed vel i alle måder, ville det glæde mig meget at høre. For min egen person takker jeg den kære Gud, som fremdeles nådigt må hjælpe.
Denne min råd og tjener Sivert Pogwisch[1)] har jeg nu sendt til Deres Kærlighed med et anliggende, som ligger både mig og det fælles væsen meget på sinde. Jeg har pålagt ham at forelægge sagen for Dem og beder broderligt, at De ikke blot vil give ham en personlig og fortrolig audiens (*Audiens*), men også sende ham tilbage (*dimittiren*) med en gunstig beslutning (*resolution*), således som min tillid til Deres Kærlighed tilsiger mig.
Til gengæld vil jeg altid gerne gøre, hvad der kan være Dem til glæde og tjeneste, og forbliver min livstid
Deres trofaste svoger og broder
Christian.
Givet i Wolfenbüttel den 9. maj 1626.

[1)] Sivert Pogwisch drog d. 8. Maj som Kongens Sendemand til Sachsen og Brandenburg (Danske Saml. 2. R. III, 376) for at anmode Kurfyrsterne om at slutte sig til Forbundet (Opel II, 522).

Kommentar
Side 77 afslutter **Brev 58** og indeholder hele **Brev 59**.
Afslutningen af Brev 58 fastholder Christian IV's appel til den sachsiske kurfyrste om at støtte den evangeliske sag. Kongen fremstiller støtten som et religiøst og moralsk ansvar, der en dag skal kunne forsvares over for Gud.
Brev 59 er et klassisk kreditivbrev. Christian IV anbefaler sin udsending **Sivert Pogwisch** til kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenburg og understreger, at Pogwisch kommer med et ærinde af stor betydning både for kongen selv og for det fælles protestantiske anliggende. Brevet viser, at Christian IV i foråret 1626 fortsat arbejdede aktivt for at få de protestantiske kurfyrster til at tilslutte sig hans politiske og militære forbund.

Side 78

Brev 60 ⁕ 17. Maj 1626

Til Kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenburg.

Kongen er villig til efter hans Anmodning at lade sine Soldater rømme Tangermünde, hvis han faar Sikkerhed for, at Modparten ikke vil benytte sig heraf til Angreb. Kreditiv til Kongens Sendemand til Brandenburg. — Preussisches Geh. Staatsarchiv i Dahlem, Berlin.

Freundtlicher, viilgeliibther vetther, Schuager vnd Bruder, daa ess E: L: noch woll erginge, wehre solches miir ganss lieb zuuernehmen, Fuhr meiine persohn dancke ich den lieben Godt, der helffe hiinführo mit gnaden.
E: L: begeren, dass meiine Soldateskau, so itzo in tangermunde[1)] vorhanden, darauss muchte genomen werden, welchen ordt E: L: mit den Ihrigen wiideruhm wolthen besetzen lassen, haabe ich mit mehrem, so E: L: in dero schreiben freundt vetther vndt Schuagerlich auch Bruderlich erwehnung gethan, gaar woll verstanden.
Nun weiss Godt, dass ich E: L: nicht allein ihn dehm, sondern in viilen hogeren sachen wiillfheren wolthe, daa ich nuhr versiicherdt sein muchte, dass dass kegentheill an den ordt nichtess *tentiren* Solthe. Daa nun E: L: miir dessen versiche[r]n wollen, will ich alsdan E: L: denselbigen ordt einreiimen, Dan ich mit dem Obersexigem kreiidtz nichtess zu thun habe, wan ich vndt der Niidersexiger kreidtz können versiicherdt seiin. Habe auch dessend wegen kegenwertigen meiinen diiner vndt Obersten[2)] zu E: L: abgefertiget,

... **[fortsættes s. 79]**

Oversættelse af Brev 60

Venlige, højtelskede fætter, svoger og broder.
Hvis det stadig går Deres Kærlighed vel, ville det glæde mig meget at høre. Hvad mig selv angår, takker jeg den kære Gud, som fremdeles må hjælpe med sin nåde.
Deres Kærligheds ønske om, at mine soldater, som nu ligger i Tangermünde[1)], må trækkes bort derfra, så stedet igen kan besættes af Deres egne folk, har jeg udmærket forstået, ligesom de øvrige venlige og broderlige bemærkninger i Deres skrivelse.
Gud ved, at jeg ikke blot i denne sag, men også i mange vigtigere anliggender gerne ville imødekomme Deres Kærlighed, hvis jeg blot kunne være sikker på, at modparten ikke ville foretage noget forsøg (*tentiren*) mod stedet.
Hvis Deres Kærlighed kan give mig en sådan forsikring, vil jeg da lade stedet rømme. Jeg har nemlig intet at gøre med den øversachsiske kreds, når blot jeg og den nedersachsiske kreds kan være sikrede.
I den anledning har jeg også sendt min nuværende tjener og oberst[2)] til Deres Kærlighed,
... **[fortsættes s. 79]**

Fodnoter (s. 78)

[1)] Christian IV.s Feltherrer Johan Philip Fuchs og Grev Ernst af Mansfeld havde i Vinteren 1626 okkuperet store Dele af Brandenburg, skønt Kurfyrsten var besluttet paa at holde sig neutral og afslog Kongens gentagne Forslag om Forbund. Tangermünde blev besat af Fuchs 17. Febr. (n. St.) og først opgivet af denne i den første Uge af Juli (Opel II, 435, 528).
[2)] Nemlig Bernt Hagen v. d. Geist, om hvem se I 303, II 15 og III 317. 1619, da han var Kongens Afsending til Magdeburg (T. Kanc. U. A. Magdeburg, Akter vedr. det politiske Forhold til Danm. 1546–1639, Rekreditiv af 3. Maj 1619), kaldes han
[fortsættes s. 79]

Brevet drejer sig om den politisk følsomme besættelse af **Tangermünde** i Brandenburg. Christian IV signalerer en vis imødekommenhed over for kurfyrst Georg Vilhelms ønske om at få byen tilbage, men kun under forudsætning af, at stedet ikke straks kan udnyttes af den

kejserlige side. Det afspejler den vanskelige balance mellem Brandenburgs neutralitetspolitik og de militære realiteter under den danske fase af Trediveårskrigen.
Samtidig fungerer brevet som kreditiv for kongens udsending **Bernt Hagen von der Geist**, der skal fortsætte forhandlingerne ved det brandenburgske hof. Både brevet og fodnote [2)] fortsætter på side 79.

Side 79

Brev 60 ⁕ 17. Maj 1626 (fortsat fra s. 78)
Til Kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenburg.
Kongen er villig til efter hans Anmodning at lade sine Soldater rømme Tangermünde, hvis han faar Sikkerhed for, at Modparten ikke vil benytte sig heraf til Angreb. Kreditiv til Kongens Sendemand til Brandenburg. — Preussisches Geh. Staatsarchiv i Dahlem, Berlin.
E: L: dasselbige weitteufftiger mundtlich fohrzubringen befohlen, mit freundt vetther Schuøger vnd Bruderliche bitte, E: L: wollen in nicht allein gutwillich *Audiens* geben, sondern in mit gewiriger[1)] andtwordt wiiderum *dimittiren*. Ich thu hinwiiderum allezeit gerne, wass E: L: lieb vndt diinst sein mach. Befehle E: L: hiimit dem liiben godt vnd verbleibe
E: L: getrewer vetther, Schuager vndt Bruder
Christian.
Datum kaabbe den 17 Maij Anno 1926.

Oversættelse af Brev 60
... pålagt ham mundtligt at forelægge dette mere udførligt for Deres Kærlighed, idet jeg venligt og broderligt beder om, at De ikke blot vil give ham velvillig audiens (*Audiens*), men også sende ham tilbage (*dimittiren*) med et samtykkende svar[1)].
Jeg vil til gengæld altid gerne gøre, hvad der kan være Deres Kærlighed til glæde og tjeneste.
Jeg befaler hermed Deres Kærlighed til den kære Gud og forbliver
Deres trofaste fætter, svoger og broder
Christian.
Givet i Kaabbe [således trykt] den 17. maj 1626.

Brev 61 ⁕ 24. Maj 1626

Til Kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenburg.
Kongen misbilliger Mansfelds Adfærd og agter at give Hæren andre Anførere. — Preussisches Geh. Staatsarchiv i Dahlem, Berlin.
Freundtlicher, viilgeliibther vetther, Schuager vnd Bruder, da Es E: L: ahn allem wolergeen noch woll erginge, So wehre solches miihr ganss liib zuuernehmen, fuhr meiine persohn habe ich den liiben godt zu dancken. E: L: schreiben habe ich heuthe von meiinem Obersten Berndt geist[2)] emphangen vnd auss seiiner *Relation* dess Mansfelderss[3)] pro-
... **[fortsættes s. 80]**

Oversættelse af Brev 61
Venlige, højtelskede fætter, svoger og broder.
Hvis det stadig går Deres Kærlighed vel på alle måder, ville det glæde mig meget at høre.
Hvad mig selv angår, har jeg den kære Gud at takke.
Deres Kærligheds skrivelse har jeg i dag modtaget fra min oberst Bernt Geist[2)], og af hans beretning (*Relation*) om Mansfeld[3)] ...
... **[fortsættes s. 80]**

---

[2] (Fortsættelse af fodnote 2 fra s. 78):
... Overskænk, 1624 (Instruks af 19. August 1624 smst.) Oberstlieutenant og Cammersecretarius.
[1] ɔ: samtykkende.
[2] Se Brevet af 17. Maj.
[3] Christian IV var paa dette Tidspunkt uvillig stemt overfor Mansfeld, der, trods Kurfyrst Georg Vilhelms Klager over Indkvarteringens Byrder og Soldaternes Overgreb, stadig holdt Brandenburg besat. Da Greven ved Skrivelse af 18. Maj udbad sig Kongens Ordre, om han skulde blive i Brandenburg eller ikke, svarede denne gennem Georg Pöplitz (Kreditiv af 24. Maj i Ausländ. Reg., F. 237) med at foreslaa, at Mansfeld skulde overgive Hæren til ham (Kongen) og selv drage til England og Frankrig for at rejse Penge til Betaling af Tropperne. Dette Forslag afviste Mansfeld ved Skrivelse af 27. Maj, hvorefter Christian IV i Skrivelse af 30. Maj opfordrede ham
[fortsættes s. 80]

Afslutningen af Brev 60 fungerer som kreditiv for kongens udsending til Brandenburg. Christian IV understreger endnu en gang ønsket om et positivt svar vedrørende Tangermünde og anmoder kurfyrsten om at modtage udsendingen velvilligt.
Begyndelsen af **Brev 61** markerer et skift i tonen. Christian IV henviser til rapporter modtaget gennem Bernt Hagen von der Geist og indleder en kritik af grev Ernst von Mansfelds optræden i Brandenburg. Regesten varsler, at kongen overvejer at fratage Mansfeld hans kommando og overlade hæren til andre ledere. Brevet og fodnote [3] fortsætter på side 80.

Side 80

Brev 61 ✻ 24. Maj 1626 (fortsat fra s. 79)
Til Kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenburg.

Kongen misbilliger Mansfelds Adfærd og agter at give Hæren andre Anførere. — Preussisches Geh. Staatsarchiv i Dahlem, Berlin.

sedere ganss vngerne vernommen vnd weiss gewislich, E: L: werden dii gedancken vm mich nicht haben, dass ich darahn gefallen trage. Wan nun E: L: so lange geduldt haben wolthen, biss dass ich dii Armeiī zU mich nehmen konthe vndt dieselbe mit andere *commandörs* besetzen konthe, so hoffete ich solches mit dem ersten inss werck zu stellen, verhoffe darauf E: L: *Resolution*. Ich thu hinwiderum allezeit gerne, wass deroselben liib vnd dienst sein mach. Befhele E: L: hiimit dem liiben godt vndt verbleiibe
E: L: getrewer vetther, Schuager vndt
Bruder
Christian.
Datum wulffenbittel den 24 Maij[1]
Anno 1626.

Oversættelse af Brev 61
... med stor uvilje erfaret dette, og jeg er forvisset om, at Deres Kærlighed ikke mener, at jeg har billignet en sådan adfærd.

Hvis Deres Kærlighed blot vil udvise tålmodighed, indtil jeg kan overtage hæren og besætte den med andre førere (*commandörs*), da håber jeg snarest at kunne sætte dette i værk og ser frem til Deres Kærligheds svar (*Resolution*).
Jeg gør til gengæld altid gerne, hvad der kan være Deres Kærlighed til glæde og tjeneste.
Jeg befaler hermed Deres Kærlighed til den kære Gud og forbliver
Deres trofaste fætter, svoger og broder
Christian.
Givet i Wolfenbüttel den 24. maj 1626.

Brev 62 * Efter 26. Maj 1626

Kongens Paategning (med Blyant) paa en Skrivelse fra Hertug Johan Ernst af Sachsen-Weimar angaaende Kaptajn Conrad v. Posern. — T. Kanc. I. A., Indkomne Breve til Christian IV, ordnede efter Afsenderne.

Dass regimentd ist dem landtgraffuen zugesagdt, wan er ankumdt, so kan mihr daruon gereedet werden, wie disser kan *continueret* bleiben.[2)]

Oversættelse af Brev 62
Regimentet er lovet landgreven; når han ankommer, kan der tales med mig om, hvorledes denne [Conrad v. Posern] kan forblive i tjenesten (*continueret* blive).

Fodnoter (s. 80)
[1)] Brevet er ifølge Paategning modtaget 27. Maj.
[3)] (Fortsættelse af fodnote 3 fra s. 79):
... til at opfylde Kurfyrstens Forlangende og rømme Brandenburg, for, hvis hans Troppers Tilstand tillod det, at vende sig andetsteds hen. I Brev af 3. Juni fremsatte Mansfeld derpaa sit Forslag (saavidt ses, foranlediget af Kongens sidste Brev) om at gøre et Tog til Schlesien og forene sig med Bethlen Gabor. Herpaa gav Kongen et imødekommende Svar af 5. Juni, idet han samtidig forlangte en Betænkning om Sagen af sine to Generaler over Kavalleriet og Infanteriet, se næste Brev. Kongens Breve findes i Ausländ. Reg., Mansfelds i T. Kanc. I. A., Indkomne Breve til Christian IV, ordnede efter Afsenderne. Jvf. Opel, II, 518 fl.
[2)] I sin Skrivelse, dateret 26. Maj 1626, anbefaler Hertug Johan Ernst Conrad v. Posern til Avancement som Ritmester ved
[fortsættes s. 81]

Kommentar
Afslutningen af Brev 61 viser, at Christian IV forsøger at berolige kurfyrst Georg Vilhelm ved at tage afstand fra Mansfelds handlemåde i Brandenburg. Kongen giver udtryk for, at han ønsker at overtage den direkte kontrol med hæren og indsætte andre befalingsmænd, hvilket understreger den voksende spænding mellem ham og Mansfeld.
Brev 62 er ikke et egentligt brev, men en kort påtegning skrevet af Christian IV på en indkommen skrivelse fra hertug Johan Ernst af Sachsen-Weimar. Notatet viser kongens stillingtagen til spørgsmålet om Conrad von Poserns videre tjeneste og giver et sjældent indblik i den administrative sagsbehandling omkring officersudnævnelser i felthæren.
Status: Sidst behandlede side: **80**. Næste side: **81** (fortsættelse af fodnote [2)] til Brev 62).

Side 81

Brev 63 ✻ 5. Juni 1626

Til Johan Philip Fuchs.[1)]
Meddelelse om, hvilke Regimenter Greven af Mansfelds Hær muligvis burde forstærkes med. — Geh. Staatsarchiv, München.

Wann dem Mansfelder etwass folck zugegeben werden solthe, so meine ich, dass Riissen vndt Randtzou Regiment[2)] darzu diinlich, darbey dess generall von weiimeren regimentd zu Pherd, der auch mitfolgen muss, woezu er sich Soll erbothen haben. Lasset miir ewehre meinung strax wissen, wass euch duncket.

Oversættelse af Brev 63
Hvis der skal gives grev Mansfeld nogle flere tropper, mener jeg, at Riises og Rantzaus regimenter[2)] vil være egnede dertil, samt generalen af Weimars regiment til hest, som også bør følge med, hvortil han efter sigende selv har tilbudt sig.
Lad mig straks få jeres mening at vide om dette, og hvad I finder hensigtsmæssigt.

Brev 64 ✻ 6. Juni 1626

Til Hertug Johan Albrecht af Meklenborg.
Kongen beretter om Ærkebiskoppen af Bremens upaalidelige Adfærd. Da han, til Trods for givne Løfter, ikke har truffet de nødvendige Forholdsregler til Forsvar, har Kongen set sig nødsaget til at besætte Fæstninger og Pas i Bremen Stift. — Afskrift i Geh. und Haupt-Archiv i Schwerin.
... **[fortsættes s. 82]**
Oversættelse af Brev 64
... **[fortsættes s. 82]**

[2)] (Fortsættelse af fodnote 2 fra s. 80):
... Mansfelds Tropper, da han ellers vil forlade Kongens Tjeneste. Med Landgreven menes rimeligvis Landgrev Philip af Hessen-Kassel (se II, 15), der 22. Juni 1626 fik Bestalling som Oberst over 800 beredne Arkebuserer (T. Kanc. I. A., Militære Bestallinger og Reverser 1610-59). En Bestalling for Conrad v. Posern er det ikke lykkedes at finde. Han havde ifølge ovennævnte Skrivelse været Kaptajn-Lieutenant i Hertug Frederik af Sachsens [Sachsen-Altenburgs] Livkompagni og er muligvis identisk med den Conrad von Posern, der døde 1660 som kursachsisk Oberstlieutenant.
[1)] Kongens egenhændige Bemærkninger er en Efterskrift til en Skrivelse fra ham til Fuchs, dateret Wolfenbüttel 5. Juni 1626, i hvilken han opfordrer denne til sammen med Hertug Johan Ernst af Sachsen-Weimar at overveje, om Greven af Mansfelds Forehavende er formaalstjenstligt, og om der kan sendes ham Hjælp dertil, se Brevet af 24. Maj. Begge Generaler tilraadede indtrængende Ekspeditionen i Brev af s. D. (T. Kanc. I. A., Indkomne Breve til Christian IV, ordnede efter Afsenderne, under Johan Ernst).
[2)] Baade Riises og Rantzaus Regimenter blev saavel som Hertug Johan Ernst af Weimars forenede med Ekspeditionskorpset (Opel II, 527). Om Marquard Rantzau se II, 16, Note 11.

Side 81 indeholder hele **Brev 63** samt indledningen til **Brev 64**.
Brev 63 er en kort egenhændig instruktion vedrørende de militære dispositioner omkring grev Ernst von Mansfelds hær. Christian IV overvejer konkrete forstærkninger og nævner

både Riises, Rantzaus og Johan Ernst af Weimars regimenter som egnede til en forestående ekspedition. Brevet giver et sjældent indblik i kongens direkte indflydelse på de operative styrkedispositioner.
Nederst på siden begynder **Brev 64** til hertug Johan Albrecht af Meklenborg. Regesten viser, at brevet omhandler den vanskelige situation i Bremen stift og Christian IV's utilfredshed med ærkebiskoppens manglende forsvarsforanstaltninger. Selve brevet følger på side 82.

Side 82
Brev 64 ✻ 6. Juni 1626 (fortsat fra s. 81)

Til Hertug Johan Albrecht af Meklenborg.
Kongen beretter om Ærkebiskoppen af Bremens upaalidelige Adfærd. Da han, til Trods for givne Løfter, ikke har truffet de nødvendige Forholdsregler til Forsvar, har Kongen set sig nødsaget til at besætte Fæstninger og Pas i Bremen Stift. — Afskrift i Geh. und Haupt-Archiv i Schwerin.

Freundtlicher, vielgeliebter Vetter und Sohn, da es E. L. an allem wolergehen noch wol erginge, so wehre solches mir gantz lieb zuvornhemen, für meine Person dancke ich dem lieben Got. Hieneben kan ich E. L. nicht bergen, das ich in erfahrung gekommen, wie das allerlei bericht von wegen der heuser im Stifft Bremen, so mit des Niedersachsischen kreises volck besetzt, E. L. sol fürgekommen sein, woran aber gantz nichtes ist, dan da ich mich von S. L. des Ertzbischoffen hendel hette wollen *perturbiren* lassen, so hette ich darzu vorlengst grosse ursache gehabt, von welchen ich nummer gedencken wil.
Da wir zusammen auff dem tagh zu Lawenburgk wahren, werden E. L. sich S. L. *voti* wol zuerinnern wissen, welches er mit hand und siegel daselbst *confirmirt*.[1)] Nichts destoweniger schrieb er dem keiser, was dar geschlossen, darin hette er nicht *consentiret*, was aber geschehen, darzu wehre er genötigt vnd gezwungen.
Wessen allen vngeachtet ich allemahl mit S. L. gutte vetterliche *correspondentz* gepflogen, S. L. auch nicht sagen kan, das ich mit meinem willen ihm etwas zuwiedern iehmals gethan habe.
Da er nun vor etzlichen wochen bei mir zur Rotenburg wahr,[2)] sagte S. L. mir zu, das er das volck, so im Stifft vorhanden, mir wolte zukommen lassen, welches er aber stracks, da der Manssfelder die stosse bekam,[3)] von einander lauffen liess vnd die Pässe gantz bloss stahn liess.
... **[fortsættes s. 83]**

Oversættelse af Brev 64
Venlige, højtelskede fætter og søn.
Hvis det stadig går Deres Kærlighed vel i alle måder, ville det glæde mig meget at høre. For min egen person takker jeg den kære Gud.
Jeg kan desuden ikke skjule for Deres Kærlighed, at jeg er blevet bekendt med, at der er fremkommet forskellige rygter om husene og fæstningerne i Bremen stift, som er besat af den nedersachsiske kreds' tropper, og at disse rygter skal være kommet Dem for øre. Men der er intet i dem. Hvis jeg havde ladet mig forstyrre (*perturbiren*) af ærkebiskoppens handlemåde, ville jeg for længst have haft god grund dertil, hvilket jeg dog ikke nærmere vil komme ind på nu.
Da vi var sammen på mødet i Lauenburg, vil Deres Kærlighed sikkert erindre ærkebiskoppens løfte (*votum*), som han dér bekræftede (*confirmirt*) med hånd og segl.[1)] Ikke desto mindre skrev han til kejseren, at han ikke havde samtykket (*consentiret*) i det, som dér var blevet besluttet, men at han var blevet tvunget og nødt dertil.

På trods af alt dette har jeg altid opretholdt et godt og venligt forhold (*correspondentz*) til ham, og han kan ikke sige, at jeg nogensinde med vilje har gjort noget imod ham.
Da han for nogle uger siden var hos mig i Rotenburg,[2)] lovede han mig, at han ville stille de tropper, som fandtes i stiftet, til min rådighed. Men straks efter at Mansfeld led nederlaget,[3)] lod han dem gå hver til sit og lod passene stå helt ubeskyttede.
... **[fortsættes s. 83]**

[1)] Ærkebiskop Johan Frederik havde tiltraadt den lauenborgske Reces af Marts 1625 (I, 409 f.; Opel II, 125 ff.), saavel som den brunsvigske Kredsdagsbeslutning af Maj s. A. (smst. s. 138).
[2)] Nemlig 8. Febr. (Danske Saml. 2. R. III, 375). Kongen sendte derefter Caspar Schulte til Johan Frederik. Ifølge Schultes Relation (T. Kanc. U. A. Bremen Stift, Akter vedr. det politiske Forhold til Danmark 1622-29) erklærede Ærkebiskoppen, at han var villig til at opfylde sine Forpligtelser i Henhold til den lauenborgske Reces, men at han ikke vilde tiltræde den almindelige evangeliske Konføderation. Hermed menes formodentlig det af Christian IV i Haag indgaaede Forbund med England og Nederlandene (I, 465; Opel II, 338 ff.).
[3)] Nemlig Nederlaget ved Rosslau d. 15. April 1626.

Kommentar
Side 82 indeholder den første egentlige del af **Brev 64**.
Christian IV forsvarer her sin besættelse af stillinger i Bremen stift og retter en skarp kritik mod ærkebiskop Johan Frederik. Kongen hævder, at ærkebiskoppen både har brudt tidligere løfter og efterfølgende forsøgt at fralægge sig de beslutninger, han selv havde godkendt ved mødet i Lauenburg.
Særligt alvorligt finder Christian IV det, at ærkebiskoppen efter Mansfelds nederlag ved Rosslau lod styrkerne opløses og forsvarspassene stå ubeskyttede. Dette fremstilles som den direkte årsag til, at kongen følte sig tvunget til at gribe ind militært i Bremen stift.

Side 83

Brev 64 ✻ 6. Juni 1626 (fortsat fra s. 82)
Til Hertug Johan Albrecht af Meklenborg.

Kongen beretter om Ærkebiskoppen af Bremens upaalidelige Adfærd. Da han, til Trods for givne Løfter, ikke har truffet de nødvendige Forholdsregler til Forsvar, har Kongen set sig nødsaget til at besætte Fæstninger og Pas i Bremen Stift. — Afskrift i Geh. und Haupt-Archiv i Schwerin.

Worauf ich ihm stracks geschrieben vnd erinnern lassen, das solches sich also nicht thun liesse, wessen vngeachtet S. L. doch einen weck als den andern[1)] die heuser liess liihr stehn. Da ich nun sah, das solches diesem kreisse ein gefehrliches werck wahr, Ich auch von vnterschiedlichen ortern gewarnet wart, ich solte mich wol versehen, Als habe ich keinen vmbgang haben konnen die heuser vnd passe zu besetzen, Jedoch mir erbotten, das die besetzungen S. L. im geringsten nicht solten *molest* sein, Sondern S. L. gehorsamb [s]ein vnd alle *reverentz* erzeigen, doch dass sie dem kreiss mit Eid vnd pflicht vorwand vorpleiben, womit S. L. anfangs friedlich, aber stracks darnach dauon gezogen.[2)]
Vnd weil der ganzer vorlauff etwas weitteuffig vnd nicht vor diesmal der noturfft nach kan ausgefhuret werden, So habe ich E. L. vor dismal damit nicht *graviren* wollen, Sondern wil es mit erster gelegenheit nebenst andern sachen mehr, so darzu gehoren, aufsetzen lassen vnd E. L., geliebts Got, zuschicken.

Stelle E. L. anheimb, ob sie es deroselben vielgeliebten herrn Brüdern zuwissen thun wollen, auff das S. L. den grund erfahren mugen, das ubrige sol S. L. doch auch zugeschicket werden.
Beuehle E. L. hiemit dem lieben Got vnd vorpleibe allezeit
E. L. getrewer Vetter
vnd Vather
Christian.
Datum Wolffenbüttel den 6. Junii
Anno 1626.
Udskrift:
Meinem vielgeliebten Vettern vnd Sohn, Hertzogh Hans Albrecht zu handen.[3)]

Oversættelse af Brev 64
Derfor skrev jeg straks til ham og lod ham erindre om, at dette ikke kunne gå således til. Ikke desto mindre lod han stadig fæstningerne stå tomme overalt.[1)]
Da jeg nu så, at dette var en farlig sag for kredsen, og da jeg fra forskellige steder blev advaret om at tage mig i agt, havde jeg intet andet valg end at besætte fæstningerne og passene. Jeg tilbød dog samtidig, at disse besætninger ikke på nogen måde skulle være ærkebiskoppen til besvær (*molest*), men tværtimod vise ham lydighed og al skyldig respekt (*reverentz*), dog således at de fortsat forblev knyttet til kredsen gennem ed og pligt. Dette gik han først fredeligt ind på, men kort efter trak han sig derfra.[2)]
Da hele sagens forløb er temmelig vidtløftigt og ikke kan fremstilles udførligt denne gang, har jeg ikke villet besvære (*graviren*) Deres Kærlighed yderligere med den nu, men vil ved første lejlighed lade en samlet redegørelse udarbejde og, om Gud vil, sende den til Dem.
Det overlader jeg til Deres Kærlighed, om De ønsker at gøre Deres højtelskede herr brødre bekendt med sagen, så også de kan få kendskab til baggrunden; den øvrige redegørelse skal ligeledes blive dem tilsendt.
Jeg befaler hermed Deres Kærlighed til den kære Gud og forbliver altid
Deres trofaste fætter
og fader
Christian.
Givet i Wolfenbüttel den 6. juni 1626.
Udskrift:
Til min højtelskede fætter og søn, hertug Hans Albrecht.

[1)] Enen weg als den andern ɔ: overalt.
[2)] Christian IV lod 6. Juni Ærkebiskoppens Residensslot Bremervörde og Stiftets Grænsebefæstninger besætte. Johan Frederik begav sig til Eutin, hvorfra han sendte Kejseren Forsikringer om sin Troskab (II, 27 Note 2; Opel III, 36).
[3)] Ifølge Paaskrift paa Brevet har Hertug Johan Albrecht sendt dette Brev videre til Broderen Hertug Adolf Frederik.

Kommentar
Side 83 afslutter **Brev 64**.
Christian IV forsvarer her udførligt sin beslutning om at besætte fæstninger og pas i Bremen stift. Han fremstiller indgrebet som en nødvendig sikkerhedsforanstaltning efter, at ærkebiskop Johan Frederik efter kongens opfattelse havde svigtet sine løfter og undladt at sikre området militært.
Et centralt argument er, at de danske besætninger ikke skulle krænke ærkebiskoppens myndighed, men tværtimod vise ham respekt og lydighed. Kongen søger dermed at fremstille sin handling som et forsøg på at beskytte kredsen snarere end som et magtovertagende skridt.

Brevet giver et klart indblik i den voksende konflikt mellem Christian IV og ærkebiskoppen af Bremen i sommeren 1626, umiddelbart før krigens udvikling for alvor begyndte at vende sig imod den danske konge.

Side 84

Brev 65 ✻ 17. Juni 1626

Til Markgrev Christian Vilhelm, Administrator i Magdeburg.
Han bør give Agt paa Forholdene i Magdeburg og om muligt personlig indfinde sig i Byen. — Geh. Staatsarchiv, München.
Freundtlicher, viilgeliebter vetther, Schuager vnd Sohn, E: L: Schreiben *sub Dato* den 15 *Huius* ist mihr gisteren zu handen kommen vnd daraus vernommen das, wass in Magdeburch[1)] fohrgelauffen, welchess E: L: wol werden in acht haben vnd dessen itzigen zustandt woll gebrauchen, also das E: L: in der persohn darin kommen könten, welches dem itzigem wehsendt sehr diinlich sein wiirde.
Dii gefangen betreffende, Daa E: L: eine wissen, so ahn einem oder anderem orthe verhanden, biin ich mit der ausuexelung friidtlich. Befhele E: L: hiimit Dem Almechtigen vndt verbleibe
E: L: getrewer vetther, Schuager
vndt vather
Christian.
Datum Wulffenbittell den 17 Junij
Anno 1626.

Oversættelse af Brev 65
Venlige, højtelskede fætter, svoger og søn.
Deres Kærligheds skrivelse af den 15. i denne måned (*huius*) er i går kommet mig i hænde, og deraf har jeg erfaret, hvad der er foregået i Magdeburg.[1)] Dette bør Deres Kærlighed nøje tage i betragtning og søge at udnytte den nuværende situation, således at De personligt kan begive Dem dertil, hvilket ville være meget gavnligt for de nuværende forhold.
Hvad de fanger angår, såfremt Deres Kærlighed ved, at nogle befinder sig på det ene eller andet sted, er jeg villig til en fredelig udveksling.
Jeg befaler hermed Deres Kærlighed til den Almægtige og forbliver
Deres trofaste fætter, svoger
og fader
Christian.
Givet i Wolfenbüttel den 17. juni 1626.

[1)] Administrator i Magdeburg Christian Vilhelm var i Oktbr. 1625 traadt i Christian IV.s Tjeneste og havde i April 1626 faaet Udnævnelse til Generallieutenant. Dette Skridt vakte Modstand baade i Stiftet (jvf. I, 448) og Staden Magdeburg, hvor man ønskede at holde sig udenfor Krigen. Stiftet blev i Efteraaret 1625 besat af Wallenstein, medens det lykkedes Byen at indtage en fuldstændig neutral Stilling, skønt baade Wallenstein og Christian Vilhelm bestræbte sig for at vinde den ved forskellige Indrømmelser. Den sidste gjorde i Tiden Marts-Juni 1626 flere forgæves Forsøg paa at faa Adgang til Byen, hvor han havde Flertal blandt Borgerskabet, medens Stemmerne i Raadet var ham imod. (Opel II, 268, 361, 463-69). Maaske hentydes der med Christian IV.s Ytringer til den Frygt, der fra kongelig Side nærede sig for, at Raadet i Magdeburg skulde give Wallensteins Skibe, som skulde bruges til en

Skibbro over Elben, fri Passage (Brev af 2. Juni fra Christian Vilhelm til Fuchs, T. Kanc. U. A. Brandenburg. Breve fra Administrator Christian Vilhelm 1609-51).

Kommentar
Brev 65 er et kort, men strategisk vigtigt brev. Christian IV opfordrer markgrev Christian Vilhelm til at udnytte den aktuelle situation i Magdeburg og om muligt personligt indfinde sig i byen. Den korte formulering antyder, at kongen ønsker en stærkere protestantisk tilstedeværelse i Magdeburg på et tidspunkt, hvor byens politiske loyalitet og militære betydning var afgørende.
Brevet berører også spørgsmålet om krigsfanger, hvor Christian IV erklærer sig villig til en fredelig udveksling. Dette er et af de få steder i denne brevrække, hvor der direkte nævnes fangeudvekslinger.

Side 85

Brev 66 * 18. August 1626

Til Markgrev Christian Vilhelm, Administrator i Magdeburg.[1)]
Faren er, trods Nederlaget, ikke overhængende. Da adskillige Meklenborgere har begaaet mod Kongen fjendtlige Handlinger, skal de skyldige ikke skaanes af Soldatesken. — Geh. Staatsarchiv, München.

De skaad ist so gross nicht, alss man ausgibdt, vndt hoffe mit dem ersten wiiderum so starck zu werden, dass ich dem feiindt kan wiiderstandt thun. Der feiindt hatt zimlich eiingebisset, tillj ist gebliben[2)] nehbenst viilen *officirer*, So dass ich hoffe, dass er(!) so grosse gefhaar nicht haben Soll.
E: L: getrewer vetther,
Schuager vndt Sohn
Christian.
Postscriptum.
Freundtlicher, viilgeliibther vetther, Schuager vndt Sohn, weiil dii Meckelenburgiiske Riitherskab So vngestewm kegen miir sich vermerchen lassen, wohrun[ter] Ein landtraadt mit nahmen hindrich Lewidtzo[3)] der fohrnemster Reedelfiihrer ist, Daa nun von der *Soldetescha* Etwass in der Eiill ihm zum *dispect* konthe fohrgenomen werden, Daa Sii skon im dass haus vber den kopffe anstyckethen, will ich sii darfuhr *defendiren*.

Oversættelse af Brev 66
Skaden er ikke så stor, som man påstår, og jeg håber snart igen at blive så stærk, at jeg kan yde fjenden modstand.
Fjenden har fået følelige tab, og Tilly er faldet[2)] sammen med mange officerer, så jeg håber, at han ikke længere vil udgøre så stor en fare.
Deres Kærligheds trofaste fætter,
svoger og søn
Christian.

Efterskrift
Venlige, højtelskede fætter, svoger og søn.
Eftersom den mecklenburgske ridderskab har vist sig så fjendtlig imod mig, og en landråd ved navn Hinrich Lewitzow[3)] er den fremmeste anfører blandt dem, kan det ske, at soldaterne (*Soldateska*) i deres iver vil foretage noget imod ham til hans skade eller fortræd (*dispect*).

Skulle de allerede have sat hans hus i brand eller på anden måde overfaldet det, vil jeg ikke beskytte (*defendiren*) dem derfor.

---

[1] Det følgende er Kongens egenhændige Paategning paa og Efterskrift til hans gennem Kancelliet udfærdigede Skrivelse, dateret Wolfenbüttel 18. August 1626, til Administratoren, i hvilken han underretter denne om Nederlaget ved Lutter am Barenberge den foregaaende Dag og opfordrer ham til at komme til sig med Tropper. Kongen kom Slagdagens Aften, 17. Aug., til Wolfenbüttel og blev der til 20. Aug. (Danske Saml. 2. R. III, 378, jvf. Opel II, 567 f., 573). Om Christian Vilhelms militære Operationer se Opel II, 575.
[2] ɔ: faldet.
[3] Rimeligvis Hinrich v. Levetzow til Mistorf m. m., f. 1597, d. 1665 (Danm. Adels Aarb. VII, 315).

Kommentar
Brev 66 er skrevet umiddelbart efter **nederlaget ved Lutter am Barenberge den 17. august 1626**, et af Christian IV's største militære tilbageslag under Trediveårskrigen.
Det bemærkelsesværdige er, at kongen forsøger at nedtone katastrofens omfang. Han forsikrer Christian Vilhelm om, at skaden ikke er så stor, som rygtet siger, og at han snart håber igen at kunne møde fjenden i kamp. Samtidig viderebringer han fejlagtigt rygtet om, at **Tilly skulle være faldet**, hvilket fodnoten forklarer blot betyder "styrtet/faldet" og ikke nødvendigvis dræbt.
Efterskriften viser kongens ophidsede sindsstemning efter nederlaget. Han retter skarp kritik mod dele af den mecklenburgske adel, som han opfatter som fjendtligt indstillet, og nævner særligt Hinrich Lewitzow som en ledende modstander. Formuleringen om, at han ikke vil beskytte soldater, som måtte have overfaldet eller plyndret Lewitzows ejendom, er usædvanlig hård og afspejler den politiske spænding i området efter Lutter.

Side 86
Brev 66 ✻ 18. August 1626 (fortsat fra s. 85)
Til Markgrev Christian Vilhelm, Administrator i Magdeburg.[1]

Faren er, trods Nederlaget, ikke overhængende. Da adskillige Meklenborgere har begaaet mod Kongen fjendtlige Handlinger, skal de skyldige ikke skaanes af Soldatesken. — Geh. Staatsarchiv, München.

Dar ist eiin haubdtman auff dehm hausse Beudtzenburch mit Nahmen herman Clamar von Mandelsloh,[1] So von tillj durch Eiinen Sneiider, welchen ich in handen habe, Eiinen briiff ahn dii dennemarckiske Riitterskab hatt abgefertiget, welchen sich zu bemechtigen alle meiine *officirer* befleiissigen Sollen, vnd daa sii ihn mechtig werden, zum negstem holsteiiniske[n] ambtman liifferen.
Daa auch Jemandt lust hatt dess D: Husanij[2] giiither, So auff vntherskedtlichen örthern ihm furstenthum Meckelen-burch gelegen, zu Plunderen lust haben, Soll Solches ihnen Erlaubet sein, Doch das sii andere Erliige leuthe Skonen.[3]
Datum ut in literis.[4]

Oversættelse af Brev 66
Der findes en kaptajn på Beutzenburg ved navn Herman Clamar von Mandelsloh,[1] som fra Tilly gennem en skrædder, som jeg har i min varetægt, har sendt et brev til den danske

ridderskab. Alle mine officerer skal søge at få magt over dette brev, og hvis de får fat i ham, skal han føres til nærmeste holstenske amtmand.
Hvis nogen desuden har lyst til at plyndre doktor Husanis[2)] godser, som ligger forskellige steder i hertugdømmet Mecklenburg, skal dette være dem tilladt. Dog skal de skåne andre ærlige folk.[3)]
Givet som i brevet.[4)]

Brev 67 * 14. November 1626

Til Enkekurfyrstinde Hedevig af Sachsen.
Kongen har erobret Hoya og er under Kampen blevet saaret i Armen. Hertugen af Gottorp vil, efter hvad Ægidius v. d. Lancken har meddelt, søge at formaa Kurfyrsten af Sachsen til at mægle Fred. Denne bør snarest muligt tage fat paa Arbejdet herfor, da det gunstige Øjeblik ellers let kan blive forspildt. — Afskrift i Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.
... **[fortsættes s. 87]**
Oversættelse af Brev 67
... **[fortsættes s. 87]**

[1)] En Clamor v. Mandelsloh nævnes 1617 som Kaptajn i Schönberg.
[2)] Heinrich Husan, fd. meklenborgsk Raad, var traadt i Tjeneste hos Kejseren, af hvem han sendtes som Gesandt til den nedersachsiske Kreds, hvor hans Virksomhed for at bevæge Kredsens Fyrster til Frafald fra Christian IV efter Slaget ved Lutter ikke blev uden Frugt (Opel II, 570 f.). Jvf. T. Kanc. I. A., Indkomne Breve 1627 15. Febr.
[3)] Meklenborg blev ilde medhandlet af de kgl. og ikke mindst af Administratorens Tropper; især gik det ud over Beutzenburg Amt og By (Breve fra Hertug Adolf Frederik af 1626 28. Aug., 10. Sept. og 28. Dec., fra Hertug Johan Albrecht af 1626 22. Nov. i T. Kanc. U. A. Mecklenburg; i Pakken: Akter vedr. det politiske Forhold til Danm. 1625-99 findes Afskrift af en Supplik af 27. Aug. 1626 fra Beutzenburg By i Anledning af Soldaternes Voldsgerninger).
[4)] Brevet er ifølge Paategning modtaget d. 21. Aug.

Kommentar
Side 86 afslutter **Brev 66** og påbegynder **Brev 67**.
Afslutningen af Brev 66 er bemærkelsesværdigt hård. Christian IV beordrer sine officerer til at søge at få fat i Herman Clamar von Mandelsloh, som mistænkes for forbindelse med Tilly, og han giver samtidig tilladelse til at lade Heinrich Husans godser plyndre. Kun den begrænsning tilføjes, at andre "ærlige folk" ikke må rammes.
Brevet giver et sjældent indblik i den ophidsede stemning efter nederlaget ved Lutter am Barenberge. Kongen opfatter tydeligvis både Mandelsloh og Husan som aktive modstandere, der arbejder for at svække hans stilling i Nordtyskland.
Nederst på siden begynder **Brev 67** til enkekurfyrstinde Hedvig af Sachsen. Regesten viser, at brevet både omtaler Christians erobring af Hoya, en sårskade han har pådraget sig under kampene, og nye fredsinitiativer gennem hertugen af Gottorp.

Side 87

Brev 67 * 14. November 1626 (fortsat fra s. 86)
Til Enkekurfyrstinde Hedevig af Sachsen.

Kongen har erobret Hoya og er under Kampen blevet saaret i Armen. Hertugen af Gottorp vil, efter hvad Ægidius v. d. Lancken har meddelt, søge at formaa Kurfyrsten af Sachsen til at mægle Fred. Denne bør snarest muligt tage fat paa Arbejdet herfor, da det gunstige Øjeblik ellers let kan blive forspildt. — Afskrift i Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden

.

Freundliche, hertzliebe Schwester, Weil Ich kegenwerttigen Boten alhier für mich gefunden, hab ich nicht vnderlassen können dich mit diesem schreiben zubesuchen.
Ich bin gestern speet alhier widerumb angelangt, siedem dem Ich *Martini* tag den Tyllischen die Hoya abgejagt,[1)] im welchem huddelwerck[2)] ich einen Skuss in den rechten Arm bekommen, waruon Ich aber, Gottlob, keinen mangel gehabt. Durch selbigen schuss seind viel tausent Lügener geworden, die gar gewiss sagten, ich wehre hartt oder Skussfrey, der Teuffel hole den, der es kan, vnd den, der es zubegrauchen begert.
Egidius von der Lancken ist hier gewesen von wegen des h. v. holstein vndt vorgegeben, sein herr wolte den Churfürsten zu Sachssen darzu *disponiren*, er solte vns den frieden widerumb einführen.[3)] Da es E. L.[4)] ernst ist, kan S. L. viel darbey thun, vnd ist die hohe zeit, dass es Seine L. thut, was Sie immer thun können vnd das bey zeitten, dann muglich es soviel wie itzo bey Sr. L. hinfuhro nicht stehen möchte.
Der Keyser wirdt von diesem vnwesen wenig gebessert sein, vnd wann der Türcke fortgangk gewinnen, würden wol wenig Fürsten gefunden werden, die viel hülffe thun könten, wann sie schon wolten, denn einer fein nach dem andern mitgenommen werden. Der Allmechtige gebe, dass alles seinem ...
... **[fortsættes s. 88]**

Oversættelse af Brev 67
Venlige, hjertenskære søster.
Da jeg har fundet en budbringer her, har jeg ikke villet undlade at besøge dig med dette brev. Jeg ankom sent hertil i går, efter at jeg på Mårtensdag havde drevet Tillys folk bort fra Hoya.[1)] Under denne kamp (*huddelwerck*)[2)] fik jeg et skud i højre arm, men Gud ske lov har jeg ikke lidt nogen skade af det. På grund af dette skud er der opstået mange tusinde løgne, idet mange ganske sikkert påstod, at jeg var hårdt såret eller skudfri. Djævelen tage den, som kan være det, og den, som ønsker at bruge en sådan evne.
Ægidius von der Lancken er kommet hertil på hertugen af Holstens vegne og har meddelt, at hans herre ønsker at påvirke kurfyrsten af Sachsen til at genindføre fred mellem os.[3)] Hvis dette er alvorligt ment af Deres Kærlighed,[4)] kan De gøre meget derved, og det er på høje tid, at Hans Kærlighed gør, hvad han kan, og gør det i tide, for det er muligt, at sagen ikke senere vil stå så gunstigt som nu.
Kejseren vil kun have ringe gavn af den nuværende situation, og hvis tyrken gør yderligere fremgang, vil der næppe findes mange fyrster, som kan yde megen hjælp, selv om de ønskede det, eftersom den ene efter den anden vil blive ramt.
Måtte den Almægtige give, at alt må ske til hans ...
... **[fortsættes s. 88]**

[1)] Kongen foretog et Streiftog fra sit Kvarter i Stade og erobrede efter fem Dages Belejring d. 11. Novbr. Slottet og Byen Hoya. Skuddet fik han d. 8. Novbr. Han vendte derefter tilbage til Stade, hvorefter Hoya blev tilbageerobret af Tilly. (Opel II, 577 f.; Danske Saml. 2. R. III, 378).
[2)] ɔ: Slagsmaal.
[3)] Hertug Frederik af Gottorp havde i Oktober sendt sin fornemste Raadgiver Ægidius v. d. Lancken til Christian IV i Stade for at anmode denne om at tage mod Mægling af Kurfyrsten af Sachsen, og ved Erklæring af 27. Okt. havde Kongen taget imod Forslaget (Traktater IV,

44). Kurfyrstinde Hedevig, der forøvrigt ikke troede paa Oprigtigheden af sin Broders Fredsvilje, videresendte straks efter Modtagelsen (d. 7. Decbr.) ovenstaaende Brev til Kurfyrst Johan Georg. Denne havde allerede et Par Dage tidligere henvendt sig til Kejseren angaaende Fredsmæglingen (Opel III, 71 f.).
[4]) ɔ: Ægidius v. d. Lancken.

Kommentar
Side 87 fortsætter **Brev 67** og giver et sjældent personligt vidnesbyrd fra Christian IV kort efter begivenhederne ved **Hoya i november 1626**.
Kongen omtaler direkte det skud, han modtog i højre arm under kampene, og afviser de rygter, der hurtigt opstod om hans tilstand. Passagen er interessant, fordi den viser Christian IVs egen vurdering af såret og hans irritation over overdrevne rygter.
Brevet bevæger sig derefter over i fredspolitikken. Christian IV ser en mulighed for sachsisk fredsmægling gennem hertugen af Gottorp og Ægidius von der Lancken. Han understreger, at øjeblikket er gunstigt, men at muligheden kan gå tabt, hvis der ikke handles hurtigt. Samtidig peger han på den osmanniske trussel mod kejseren som et forhold, der kunne gøre en fredsløsning mere realistisk.

Side 88

Brev 67 ✻ 14. November 1626 (fortsat fra s. 87)
Til Enkekurfyrstinde Hedevig af Sachsen.

Kongen har erobret Hoya og er under Kampen blevet saaret i Armen. Hertugen af Gottorp vil, efter hvad Ægidius v. d. Lancken har meddelt, søge at formaa Kurfyrsten af Sachsen til at mægle Fred. Denne bør snarest muligt tage fat paa Arbejdet herfor, da det gunstige Øjeblik ellers let kan blive forspildt. — Afskrift i Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.

heiligen nahmen zu lob, preiss vnd ehren gerathen mag, So bleibet alles guth, wessen
Allmacht Ich dich hiermit wil beuolen haben vnd verbleibe die zeit meines Lebens
dein getreuer Bruder
Christian.
Datum Staade den 14 Novembris
Anno 1626.
Udskrift:
Meiner hertzlieben Schwester der Churfürstin zu Saxen zu handen.

Oversættelse af Brev 67
... hellige navn til lov, pris og ære, så vil alt blive godt.
Til hvis almagt jeg hermed befaler dig og forbliver hele mit liv
din trofaste broder
Christian.
Givet i Stade den 14. november 1626.
Udskrift:
Til min hjertenskære søster, kurfyrstinden af Sachsen.

Brev 68 ✻ 1626?

Kongens Paategning paa et udateret Brev fra Greven af Thurn.[1)]
— R. A., T. Kanc. I. A., Indkomne Breve til Christian IV, ordnede efter Afsenderne.
Hiiruhm soll mit dem Graffuen[2)] *tractiret* werden durch den densken Chanseler Her Christian friis, den Stadthalter franss Randtzou vndt den [te]udtsken[3)] Chanseler Leuyn Marskarck.

Oversættelse af Brev 68
Herom skal der forhandles (*tractiret*) med greven[2)] gennem den danske kansler hr. Christian Friis, statholder Frans Rantzau og den tyske[3)] kansler Levin Marskalk.

Brev 69 * 19. Januar 1627

Til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen.
Kongen anbefaler Ægidius v. d. Lancken, der drager til Sachsen i Hertug Frederik af Gottorps Ærinde, til Kurfyrsten og opfordrer indtrængende denne til at hjælpe med til at gøre en Ende paa Krigens Ulykker. — Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.
Freundtlicher, viilgelibther vetther, Schuager vndt Bruder,
Daa ess E: L: an allem erwunskethem wolergeen Noch wol
... **[fortsættes s. 89]**

Oversættelse af Brev 69
Venlige, højtelskede fætter, svoger og broder.
Hvis det stadig går Deres Kærlighed vel i alle ønskelige måder ...
... **[fortsættes s. 89]**

[1)] Om denne se II, 103.
[2)] ɔ: Grev Philip Reinhard af Solms, hvem Greven af Thurn i Brevet til Christian IV varmt anbefaler til denne. Det er rimeligst at antage, at Brevet skal dateres til Tiden omkring Greven af Solms' Tiltrædelse af dansk Tjeneste ved Bestalling som Oberst 11. Marts 1626 (II, 15). 1. April 1627 fik han Bestalling som Statholder i Wolfenbüttel (T. Kanc. I. A., Militære Bestallinger og Reverser 1610-59), og endnu i 1628 var han i Kongens Tjeneste (se Breve fra ham af 22. Maj og 9. Okt. smst., Indkomne Breve til Christian IV, ordnede efter Afsenderne).
[3)] Ordet er delvis dækket af en Blæklat.

Kommentar
Side 88 afslutter **Brev 67**, indeholder hele **Brev 68** og indleder **Brev 69**.
Afslutningen af Brev 67 vender tilbage til den personlige tone mellem Christian IV og hans søster, enkekurfyrstinde Hedvig af Sachsen. Efter overvejelserne om fredsmægling slutter kongen med den sædvanlige religiøse anbefaling til Guds almagt.
Brev 68 er en kort egenhændig påtegning på et indkommet brev fra grev Thurn. Den viser, hvordan Christian IV fordelte diplomatiske sager mellem sine nærmeste embedsmænd. Særligt bemærkelsesværdigt er nævnelsen af både den danske kansler Christian Friis, statholder Frans Rantzau og den tyske kansler Levin Marskalk.
Nederst på siden begynder **Brev 69**, som viderefører fredsbestræbelserne gennem Ægidius von der Lancken og hertugen af Gottorp. Brevet fortsætter på side 89.

Side 89

Brev 69 * 19. Januar 1627 (fortsat fra s. 88)

Til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen.

Kongen anbefaler Ægidius v. d. Lancken, der drager til Sachsen i Hertug Frederik af Gottorps Ærinde, til Kurfyrsten og opfordrer indtrængende denne til at hjælpe med til at gøre en Ende paa Krigens Ulykker. — Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.

erginge, wehre Solches miir hertzlich liib zu vernehmen, vndt weiill Egidius von der lancken anitzo von meinem viilgeliiibthen vetthern vnd Sohne h: friderich ahn E: L: zu reiissen abgefertiget ist,[1)] habe ich nit vntherlassen können E: L: durch dis Schreiben zu besuchen vndt seiine Persohn, dii ohne dass E: L: genuncksam bekandt, zu *Recommendiiren*, darneben wissen lassen, dass ich ihm meiine gemiidtz meinung dess friidenss halber Endtdecket. Weiil miir nun genucksam bewust, das E: L: an der *Ruin* des vatherlandtz kein gefallen tragen, auch woll wissen, wii Schwer es beii der liiben *posteritet* zu verantworthen dahmal eins fallen wiirdt, zweiffle derohalben nicht, E: L: werden das itzo brennende fewer Ehe leesken helffen dan weiither einzureissen verstatthen. Ihn betrachtung, das von miir vnd meinen *Confœderirten* Nichtes begehrt ist, dan wass Erlich, Redlich vnd dem *Religions* friiden *totaliter* gemeess ist, welches alles E: L: ohne meiine Erinnerung woll werden in acht haaben.
Befhele hiimit E: L: dehm Schudtz dess Allerhögsten vndt verbleiibe dii zeiit meiiness lebens
E: L: getrewer vetther, Schuager
vndt Bruder
Christian.
Datum Renderssburch den
19 Januarij Anno 1627.

Oversættelse af Brev 69
... havde det godt, ville det glæde mig hjerteligt at høre.
Eftersom Ægidius von der Lancken nu af min højtelskede fætter og søn, hertug Frederik, er afsendt til Deres Kærlighed,[1)] har jeg ikke villet undlade at besøge Dem med dette brev og anbefale hans person til Dem, skønt han allerede er Dem vel bekendt. Samtidig har jeg ladet ham få kendskab til min oprigtige mening angående freden.
Da jeg er fuldt overbevist om, at Deres Kærlighed ikke ønsker fædrelandets undergang (*Ruin*), og også ved, hvor tungt det engang vil falde at stå til ansvar over for efterkommerne (*posteritet*), tvivler jeg derfor ikke på, at De hellere vil hjælpe med at slukke den nu brændende ild end tillade, at den breder sig videre.
Når man betænker, at der fra mig og mine forbundsfæller (*Confœderirten*) ikke forlanges andet end det, som er ærligt, redeligt og fuldt ud (*totaliter*) stemmer overens med religionsfreden, er jeg forvisset om, at Deres Kærlighed selv vil tage dette i betragtning uden yderligere påmindelse fra mig.
Jeg befaler hermed Deres Kærlighed til den Allerhøjestes beskyttelse og forbliver min livstid
Deres trofaste fætter, svoger
og broder
Christian.
Givet i Rendsborg den 19. januar 1627.

Brev 70 ⁕ Omkr. 20.-22. April 1627

Om Lønning, Mønstring, Kommandosager og andre militære og finansielle Anliggender. Skrevet med Blyant. — R. A.

Andtwordt auff windelsteins ahnbringen.[2)]

1. Dii zuehne *Companien* von dem holsteinsken ausschus Sollen vnther Einne *com-

... **[fortsættes s. 90]**

Oversættelse af Brev 70

Svar på Wildensteins forslag.[2)]

1. De ti kompagnier (*Companien*) af det holstenske udskrivningsmandskab skal samles under ét kom-

... **[fortsættes s. 90]**

[1)] Se Brevet af 14. Nov. 1626.

[2)] Georg Wulff v. Wildenstein indgav under 19. Apr. 1627 (T. Kanc. I. A., Indkomne Breve) en Forespørgsel angaaende de Forholdsregler, der skulde træffes med Hensyn til Garnisonen i Wolfenbüttel. Det følgende er Kongens egenhændige Koncept til Besvarelse af hvert af Forespørgelsens Punkter. Wildenstein fik under 13. Dec. 1628 Bestalling som Oberstlieutenant (smst., Militære Bestallinger og Reverser 1610-59).

Kommentar

Side 89 afslutter **Brev 69** og indleder **Brev 70**.

I afslutningen af Brev 69 fremfører Christian IV en direkte appel til kurfyrst Johan Georg om at støtte fredsbestræbelserne. Han fremstiller krigen som en brand, der må slukkes, før den breder sig yderligere, og understreger, at hans egne krav alene består i opretholdelsen af en retfærdig og lovlig religionsfred.

Nederst på siden begynder **Brev 70**, der adskiller sig fra de foregående ved at være et egenhændigt blyantskoncept vedrørende militære og administrative spørgsmål. Teksten er disponeret punktvis som svar på en forespørgsel fra Georg Wulff von Wildenstein om forholdene ved garnisonen i Wolfenbüttel.

Side 90

Brev 70 ✻ Omkr. 20.-22. April 1627 (fortsat fra s. 89)

Om Lønning, Mønstring, Kommandosager og andre militære og finansielle Anliggender. Skrevet med Blyant. — R. A.

Capitein, So dem Obersten zum diinligsten zu sein geduncket, darbei behalten.

2. Wahn geldt kommet, soll mit ihnen vhm *Recritten* gehandeldt werden.

3. Soll beskeidt gegeben werden, wohe all dii beuthe gebliben, auch alle auffgegebene lehnung.[1)] Wii Starck dii Soldadeska ist, dasselbige muss der Oberster wissen, wii starck Sii auff dii wacht ziien. Wan Eldt[2)] komdt, sollen sii gemunsterit werden.

4. Wan ich Erfharen werde, wass Es seii, dass gebawet werden Solthe, so hoch nöttich, Soll weiter ordnung geskeen.

5. Wan ich erfhare, wass nötich von *Munition*, soll solches von Braunsswich geschafft werden.

NB. Wohe dii *Mu:* gebliben, so darein wahr, weill kein feiindt dahfohr gewessen.

6. Dii wochendtliche lehnung ist vom *zaalcommissario* ahngeordnet, der ihm desswegen beskeidt geben kan.

7. *vnum et idem est*. Ich muss auch wissen, wohe dass korn, gerauthes fii[3)] vndt anderss gebliiben.

8. Nichtes[4)] soll ausgesstatted werden, Es seii auch, wass ess wolle.

9. Dass feldt whmher soll bestellet werden.
10. Wass mihr kan bestelldt werden, dass soll geskeen, mit wass fuhrardt[5)] von Saamen vorhanden ist.
11. Wehm ich dii festung zu *commandiren* befehlen will, dass Steet bei loen[6)] nit. Ich hab ihn zum Oberster
... **[fortsættes s. 91]**

Oversættelse af Brev 70
Kaptajnen, som obersten finder mest tjenlig, skal beholdes.
2. Når der kommer penge, skal der arbejdes med rekruttering.
3. Der skal gives besked om, hvor alt krigsbyttet er blevet af, og også om al udleveret lønning.[1)] Obersten må vide, hvor stærk soldatesken er, og hvor mange der går på vagt. Når Eltz[2)] kommer, skal de mønstres.
4. Når jeg får nærmere oplysning om, hvad der skal bygges, og hvad der er nødvendigt, skal der træffes yderligere foranstaltninger.
5. Når jeg får at vide, hvad der behøves af ammunition, skal dette skaffes fra Braunschweig.
Bemærk: Der skal gives oplysning om, hvor ammunitionen er blevet af, eftersom ingen fjende har været der.
6. Den ugentlige lønning er fastsat af kammerkommissæren (*zaalcommissario*), som kan give nærmere besked herom.
7. Det er ét og det samme (*vnum et idem est*). Jeg må også vide, hvor kornet, kreaturerne[3)] og andet er blevet af.
8. Intet[4)] må udleveres, hvad det så end måtte være.
9. Marken omkring fæstningen skal dyrkes.
10. Hvad der kan ordnes for mig, skal ordnes, og der skal gives oplysning om, hvilke forsyninger og såsæd der findes.[5)]
11. Hvem jeg vil befale at kommandere fæstningen, afhænger ikke af Lohe.[6)] Jeg har udnævnt ham til oberst ...
... **[fortsættes s. 91]**

[1)] ɔ: Löhnung.
[2)] ɔ: Johan Eltz (Eberhards Søn), der i kgl. Resolution af 27. Apr. 1627 (Indk. Breve 22. Apr. 1627, Bilag), betegnes som Kongens Kansler. Jvf. Breve fra ham Juni-Okt. (smst.). Han havde 21. Maj 1625 faaet Bestalling som kgl. Raad (T. Kanc. I. A., Militære Bestallinger og Reverser 1610-59) og kaldes da braunschweigsk Vicekansler.
[3)] ɔ: Vieh.
[4)] Nemlig af det til Fæstningen bragte Korn.
[5)] ɔ: Vorrat.
[6)] Oberstlieutenant Johan v. Loo (Lohe), se II, 139.

Kommentar
Side 90 fortsætter **Brev 70**, som består af Christian IV's punktvise svar på Georg Wulff von Wildensteins forespørgsler om garnisonen i Wolfenbüttel.
Brevet giver et sjældent indblik i kongens praktiske administration af en fæstning. Emnerne omfatter rekruttering, lønninger, mønstring, ammunition, forsyninger, landbrugsdrift og kommandoforhold. Flere af punkterne afslører kongens optagethed af regnskab og kontrol, især spørgsmålene om forsvundet krigsbytte, lønmidler, ammunition, korn og kreaturer. Punkt 11 viser desuden, at Christian IV fastholder sin personlige ret til at udnævne fæstningskommandanten og ikke vil lade denne beslutning afhænge af Johan von Loo.

Side 91

Brev 70 ⁕ Omkr. 20.-22. April 1627 (fortsat fra s. 90)
Om Lønning, Mønstring, Kommandosager og andre militære og finansielle Anliggender. Skrevet med Blyant. — R. A.

vndt Pithan[1)] zum Obersten leuthenant besteldt vndt itzo den graffuen von Solmss[2)] zum Stadthalter vndt gedencke nit anderss zu machen, dan ich ess skon befolen habe.
12. Wan geldt ahnkomdt, soll geskeen, wass geskeen kan. Die *contributiones* gehören mihr.
13. Ein gerichtzskuldtz ist daa, welchen er behalten kan biss auff weitherem beskeit.[3)]

Oversættelse af Brev 70
... og Pithan[1)] til oberstløjtnant, og jeg har nu udnævnt greven af Solms[2)] til statholder og agter ikke at gøre anderledes, end jeg allerede har befalet.
12. Når der kommer penge, skal der gøres, hvad der kan gøres. Kontributionerne (*contributiones*) tilkommer mig.
13. Der findes en dommer eller herredsfoged (*Gerichtsschultz*), som han kan beholde, indtil der gives nærmere besked.[3)]

Brev 71 ⁕ 1. Maj 1627

Til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen.
Kongen takker for hans Brev og oversender samtidigt sine Fredsbetingelser med Ønsket om, at Kurfyrstens Bestræbelser for Fred snarligt maa lykkes, inden den fuldstændige Ødelæggelse vinder Overhaand. — Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.
Freundtlicher, viilgelibter vetther, Schuager vndt Bruder, E: L: Schreiben[4)] habe ich von Egiidio von der Lancken emphangen vndt daraus E: L: Sorrigfeltigkeit den werden friiden wiideruhm in fohrigem Stande zu setzen ganss gerne vernommen.
Auff das nun E: L: meiine mehnung *totaliter* mugen vernehmen, So vberskicke ich E: L: hiibei dii *puncta* nehbenst meinem Schreiben,[5)] wohrauss Sii erfahren werden,
... **[fortsættes s. 92]**

Oversættelse af Brev 71
Venlige, højtelskede fætter, svoger og broder.
Deres Kærligheds skrivelse[4)] har jeg modtaget gennem Ægidius von der Lancken, og jeg har med stor glæde erfaret Deres Kærligheds omhu for at få den værdige fred genoprettet i sin tidligere skikkelse.
For at Deres Kærlighed fuldt ud (*totaliter*) kan forstå min opfattelse, sender jeg hermed de enkelte punkter (*puncta*) sammen med mit brev,[5)] hvoraf De vil erfare,
... **[fortsættes s. 92]**

[1)] D. 15. Dec. 1626 fik Fr. Günther Befaling til at udfærdige en Bestalling for Edvard Pithan som Oberstlieutenant under Oberst Loo i Wolfenbüttel (ovennævnte Pakke).
[2)] Grev Philip Reinhard af Solms fik 1. Apr. 1627 Bestalling som Statholder i Wolfenbüttel (ovennævnte Pakke). I Wildensteins Forespørgsel omtales v. Loos Modvilje mod at overlade den øverste Myndighed over Fæstningen til en anden.

[3] Wildensteins Svar af 22. Apr. og Kongens Gensvar af 27. s. M. findes i samme Pakke indkomne Breve, se S. 89, Note 2.
[4] Af 13. April (se nedenfor).
[5] Christian IV havde ved et Brev af 4. Marts, overbragt af Ægidius v. d. Lancken, anmodet Kurfyrsten om at overtage Fredsmæglingen (jvf. Brevene af 14. Nov. 1626 og 19. Jan. 1627). Brevet er trykt i »Der kgl. Mayest. zu Dennemarck etc. Declaration Nebenst angehengten Urkunden ...« 1628.

Kommentar
Side 91 afslutter **Brev 70** og indleder **Brev 71**.
Afslutningen af Brev 70 viser Christian IVs faste greb om administrationen i Wolfenbüttel. Han fastholder sine udnævnelser af Edvard Pithan som oberstløjtnant og grev Philip Reinhard af Solms som statholder og gør klart, at disse beslutninger ikke står til diskussion. Samtidig understreger han sin ret til kontributionerne og giver enkelte praktiske instrukser om den lokale administration.
Brev 71 markerer en tilbagevenden til fredsdiplomatiet. Christian IV kvitterer for kurfyrst Johan Georgs interesse for fredsarbejdet og fremsender sine egne fredsbetingelser. Brevets indledning viser, at kongen endnu i foråret 1627 håbede på en forhandlet løsning og fortsat så den sachsiske kurfyrste som den vigtigste mulige mægler mellem de stridende parter.

Side 92

Brev 71 ✻ 1. Maj 1627 (fortsat fra s. 91)
Til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen.
Kongen takker for hans Brev og oversender samtidigt sine Fredsbetingelser med Ønsket om, at Kurfyrstens Bestræbelser for Fred snarligt maa lykkes, inden den fuldstændige Ødelæggelse vinder Overhaand. — Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.

dass ganss keiine vnbilligkeit gesuchet wiirdt. Ich wunske E: L: von dem Almechtigen, das sii mugen etwas Nudzliches mit dem forderlichsten verrichten, Ehe dii fiihr augen Schuebende *total Ruin* vberhand nimdt.
Zu E: L: trage ich dass vetther Schuager vndt bruderlich vertrawen, Sii werden Ihr eiigen vndt vnser allen *Interesse* in acht haben.
Befhele E: L: hiimit dem Schudtz dess Allerhögsten vndt verbleibe
E: L: getrewer vetther, Schuager
vndt Bruder
Christian.
Datum Staade den 1 Maij
Anno 1627.

Oversættelse af Brev 71
... at der overhovedet ikke søges noget urimeligt.
Jeg ønsker af den Almægtige, at Deres Kærlighed snarest muligt må udrette noget nyttigt, før den undergang (*total Ruin*), som vi har for øjnene, får overtaget.
Til Deres Kærlighed nærer jeg den tillid, som man har til en fætter, svoger og broder, og jeg er overbevist om, at De vil tage vare på Deres egne og os alles fælles interesser (*Interesse*).
Jeg befaler hermed Deres Kærlighed til den Allerhøjestes beskyttelse og forbliver
Deres trofaste fætter, svoger
og broder
Christian.

Givet i Stade den 1. maj 1627.

Brev 72 ⁕ 1. Maj 1627

Til Enkekurfyrstinde Hedevig af Sachsen.
Kongen henviser til sine, Kurfyrsten oversendte, Fredsbetingelser, som Kejseren ikke vil kunne indvende noget imod, og udtaler Haabet om at kunne naa til en Afgørelse med Ligaen. — Afskrift i Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.
Freundliche, hertzliebe Schwester, dein Schreiben habe ich alhie von Egidio von der Lancken emphangen vnd daraus mit erfrewethen gemüthe deinen guten zustandt vernommen, der Allmechtiger erhalte dich lange dabey. Für meine Person
... **[fortsættes s. 93]**

Oversættelse af Brev 72
Venlige, hjertenskære søster.
Dit brev har jeg her modtaget fra Ægidius von der Lancken, og deraf har jeg med glæde erfaret, at du befinder dig vel. Den Almægtige bevare dig længe således.
Hvad mig selv angår ...
... **[fortsættes s. 93]**

[1)] D. 13. April svarede Kurfyrsten i Skrivelse af 13. April (T. Kanc. U. A. Sachsen, Breve fra Kurfyrst Johan Georg 1596-1633, trykt smst.) med at opfordre Kongen til nærmere at angive sine Fredsbetingelser. Disse meddeltes derpaa af Christian IV under 30. April med vedføjet Kancelliskrivelse af s. D. (smst. Ej. 1-ii) og ovenstaaende Haandbrev. Betingelserne gik bl. a. ud paa, at begge Parter indenfor en vis Frist skulde føre deres Hære ud af den nedersachsiske Kreds og aftakke dem, og at Stifterne skulde forblive ved den augsburgske Konfession. Kongens Forslag blev af Johan Georg videresendt til Kejseren, som inden Afgørelsen vilde forhandle med nogle af Kurfyrsterne, og Sagen stod derefter hen til Juli, da hele Situationen forandredes ved Tillys Overgang over Elben og hans og Wallensteins paafølgende Besættelse af Hertugdømmerne (Traktater IV, 45 f.).

Kommentar
Side 92 afslutter **Brev 71** og indleder **Brev 72**.
Afslutningen af Brev 71 viser tydeligt Christian IV's voksende bekymring over krigens udvikling. Han taler direkte om den truende **„total Ruin“** og opfordrer kurfyrst Johan Georg til hurtig handling, før situationen bliver uoprettelig. Tonen er både personlig og politisk; kongen understreger det fælles ansvar for at beskytte deres fælles interesser.
Brev 72 fortsætter det samme diplomatiske spor, men i en mere personlig form over for enkekurfyrstinde Hedevig. Regesten viser, at Christian IV håber, at de fredsbetingelser, han netop har sendt kurfyrsten, kan danne grundlag for en aftale med kejseren og Ligaen. Indledningen af brevet er præget af den varme og familiære tone, som ofte findes i korrespondancen med søsteren.

Side 93

Brev 72 ⁕ 1. Maj 1627 (fortsat fra s. 92)

Til Enkekurfyrstinde Hedevig af Sachsen.
Kongen henviser til sine, Kurfyrsten oversendte, Fredsbetingelser, som Kejseren ikke vil kunne indvende noget imod, og udtaler Haabet om at kunne naa til en Afgørelse med Ligaen. — Afskrift i Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.
dancke ich billich dem lieben Gott, derselbige helffe hinfuro mit genaden.
Dess Fridens halber habe ich S. L. den Churfürst meinem Brüdern meine gentzliche meinung zugeskickt,[1)] woraus er erfahren wirdt, dass ich nichtes vnbilligs begere, vnd da es dem Keysser ernst ist Fried zu machen, ehe es gantz vber ein hauffen gehet, So hat er kegen meine vberskichte *puncta* nich tes einzuwenden.
Mir düncket, dass der Beyer Fürst mehr Keysser *agirt* dann der Keyser selbst. Der Keyser nehme seinen Nahmen nur davon vnd lasse mich mit der *Liga* nur ricken, So will ich sehen, wie ich mit sie zu rechte komme.
Befehle dich hiemit den lieben Gott vnnd verbleibe die zeit meines Lebens
dein getrewer Bruder
Christian.
Datum Staade den 1. Maij
Anno 1627.
Udskrift:
An die Churfürstliche wittwe zu Lichtenburg.

Oversættelse af Brev 72
Hvad mig selv angår, takker jeg med rette den kære Gud; måtte han også fremover hjælpe med sin nåde.
Hvad freden angår, har jeg sendt min fuldstændige mening til Hans Kærlighed kurfyrsten, min broder,[1)] hvoraf han vil erfare, at jeg intet urimeligt kræver. Hvis kejseren for alvor ønsker at skabe fred, før alt styrter fuldstændigt sammen, har han intet at indvende mod de punkter (*puncta*), som jeg har fremsendt.
Det forekommer mig, at den bayerske fyrste optræder (*agirt*) mere som kejser end kejseren selv. Hvis kejseren blot ville holde sit navn udenfor og overlade mig til alene at forhandle med Ligaen, så ville jeg se, hvordan jeg kunne komme til rette med dem.
Jeg befaler dig hermed til den kære Gud og forbliver hele mit liv
din trofaste broder
Christian.
Givet i Stade den 1. maj 1627.
Udskrift:
Til den kurfyrstelige enke i Lichtenburg.

Brev 73 ⁕ 7. Juli 1627

Til Feltmarskalken.[2)]
Om Hvervning af Grevens Kompagni og om Forholdsregler til at afværge Fjendens Fremrykning. — Wien Haus-, Hof- und Staatsarchiv.
Ich vberskicke euch hiibei das begehrte *Patent* ahn alle *officirer* zu Pherdt des graffuen *companie*[3)] zu *fermiren*.
... **[fortsættes s. 94]**

Oversættelse af Brev 73
Jeg sender jer hermed det ønskede patent [bemyndigelse] til alle officerer til hest om at oprette (*fermiren*) grevens kompagni.[3)]

... **[fortsættes s. 94]**

Fodnoter (s. 93)
[1)] Se ovenstaaende Brev af s. D. til Kurfyrst Johan Georg.
[2)] Feltmarskalken er muligvis Grev Heinrich Mathias af Thurn (se II, 103), hvis Bestalling som saadan dog først blev udstedt 12. August (T. Kanc. I. A., Militære Bestallinger og Reverser 1610-59).
[3)] Er maaske Greven af Thurns Livkompagni, som denne omtaler i et Brev af 10. August (T. Kanc. I. A., Indkomne Breve til Chr. IV, ordnede efter Afsenderne).

Kommentar

Afslutningen af Brev 72 viser, hvor stærkt Christian IV stadig håbede på en forhandlet fred i foråret 1627. Han fastholder, at hans fredsbetingelser er rimelige, og hævder, at kejseren ikke burde kunne afvise dem. Særligt bemærkelsesværdig er hans kritik af **kurfyrsten af Bayern**, som efter kongens mening fører en mere aggressiv politik end kejseren selv. Brevet giver dermed et klart indblik i Christian IV's opfattelse af Ligaens rolle i den fortsatte krig.
Nederst begynder **Brev 73**, et kort militært brev til feltmarskalken. Allerede de første linjer viser, at sagen vedrører hvervning og organisering af rytteri, sandsynligvis i forbindelse med grev Thurns styrker. Brevet fortsætter på side 94.

Side 93

Brev 72 ✻ 1. Maj 1627 (fortsat fra s. 92)
Til Enkekurfyrstinde Hedevig af Sachsen.

Kongen henviser til sine, Kurfyrsten oversendte, Fredsbetingelser, som Kejseren ikke vil kunne indvende noget imod, og udtaler Haabet om at kunne naa til en Afgørelse med Ligaen. — Afskrift i Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.

dancke ich billich dem lieben Gott, derselbige helffe hinfuro mit genaden.
Dess Fridens halber habe ich S. L. den Churfürst meinem Brüdern meine gentzliche meinung zugeskickt,[1)] woraus er erfahren wirdt, dass ich nichtes vnbilligs begere, vnd da es dem Keysser ernst ist Fried zu machen, ehe es gantz vber ein hauffen gehet, So hat er kegen meine vberskichte *puncta* nich tes einzuwenden.
Mir düncket, dass der Beyer Fürst mehr Keysser *agirt* dann der Keyser selbst. Der Keyser nehme seinen Nahmen nur davon vnd lasse mich mit der *Liga* nur ricken, So will ich sehen, wie ich mit sie zu rechte komme.
Befehle dich hiemit den lieben Gott vnnd verbleibe die zeit meines Lebens
dein getrewer Bruder
Christian.
Datum Staade den 1. Maij
Anno 1627.
Udskrift:
An die Churfürstliche wittwe zu Lichtenburg.

Oversættelse af Brev 72
Hvad mig selv angår, takker jeg med rette den kære Gud; måtte han også fremover hjælpe med sin nåde.

Hvad freden angår, har jeg sendt min fuldstændige mening til Hans Kærlighed kurfyrsten, min broder,[1)] hvoraf han vil erfare, at jeg intet urimeligt kræver. Hvis kejseren for alvor ønsker at skabe fred, før alt styrter fuldstændigt sammen, har han intet at indvende mod de punkter (*puncta*), som jeg har fremsendt.
Det forekommer mig, at den bayerske fyrste optræder (*agirt*) mere som kejser end kejseren selv. Hvis kejseren blot ville holde sit navn udenfor og overlade mig til alene at forhandle med Ligaen, så ville jeg se, hvordan jeg kunne komme til rette med dem.
Jeg befaler dig hermed til den kære Gud og forbliver hele mit liv
din trofaste broder
Christian.
Givet i Stade den 1. maj 1627.
Udskrift:
Til den kurfyrstelige enke i Lichtenburg.

Brev 73 ⁕ 7. Juli 1627

Til Feltmarskalken.[2)]
Om Hvervning af Grevens Kompagni og om Forholdsregler til at afværge Fjendens Fremrykning. — Wien Haus-, Hof- und Staatsarchiv.
Ich vberskicke euch hiibei das begehrte *Patent* ahn alle *officirer* zu Pherdt des graffuen *companie*[3)] zu *fermiren*.
... **[fortsættes s. 94]**

Oversættelse af Brev 73
Jeg sender jer hermed det ønskede patent [bemyndigelse] til alle officerer til hest om at oprette (*fermiren*) grevens kompagni.[3)]
... **[fortsættes s. 94]**

_____
Fodnoter (s. 93)
[1)] Se ovenstaaende Brev af s. D. til Kurfyrst Johan Georg.
[2)] Feltmarskalken er muligvis Grev Heinrich Mathias af Thurn (se II, 103), hvis Bestalling som saadan dog først blev udstedt 12. August (T. Kanc. I. A., Militære Bestallinger og Reverser 1610-59).
[3)] Er maaske Greven af Thurns Livkompagni, som denne omtaler i et Brev af 10. August (T. Kanc. I. A., Indkomne Breve til Chr. IV, ordnede efter Afsenderne).

Kommentar
Side 93 afslutter **Brev 72** og indleder **Brev 73**.
I afslutningen af Brev 72 fastholder Christian IV, at hans fredsbetingelser er rimelige og forenelige med en fredsløsning. Han retter samtidig en bemærkelsesværdig kritik mod den bayerske kurfyrste, som han mener driver den kejserlige politik mere aggressivt end kejseren selv. Brevet viser, at kongen endnu i maj 1627 håbede på en separat ordning med Ligaen.
Brev 73 indledes som et kort militært instruktionsbrev til feltmarskalken om hvervning og organisering af et rytterkompagni. Selve instruktionerne fortsætter på side 94.

Side 95

Brev 75 ✻ 9. December 1627 (fortsat fra s. 94)
Ordre angaaende Kirstine Munks Afrejse til København og angaaende, hvilke Ledsagere hun skal tage med sig. — Neuhaus Bymuseum.

1. Riingreffuen[1)].
2. Knud wlfeldt.
3. Pross knudtson[2)].
4. M: kaain.
5. Dii thuende Jomfruer och den kuiinde, thuende piiger, Marckus Skredder och kyrstens dreng.
6. Ernst skredder[3)], myne drenge, fiirbøderen och mit tøy.
7. M: Adolff[4)] med en dreng.
8. En aff sølfuerkammerid och en aff kelderen.
9. Dii thuende ttrummeter, som heer er.

Tiil korssør moder hans kradtzbørste med en aff Stallen, som skall paa veien føhrere och vddele vognen.
Den vogen med ded Segerwerck skall med, och huor verckit slaar, skall hand holle stille och mercke steeden, huor at lenssmenden skall laade legge en Stor steen eller laade sette et troe affuerende.
Actum daalum den 9. De: Anno 1627.

Oversættelse af Brev 75

1. Ringgreven[1)].
2. Knud Ulfeldt.
3. Prous Knudsen[2)].
4. M. Kain.
5. De to jomfruer og den kvinde, to piger, Markus Skrædder og Kirstens tjener.
6. Ernst skrædder[3)], mine tjenere, fyrbøderen og mit tøj.
7. M. Adolf[4)] med en tjener.
8. Én fra sølvkammeret og én fra kælderen.
9. De to trompetere, som er her.

Til Korsør skal moder Hans Kradtzbørste med en af staldens folk følge vejen og anvise vognen.
Vognen med sejurværket [måle- eller landmålingsudstyr] skal med, og hvor værket standser, skal han holde stille og mærke stedet, hvor lensmændene skal lade lægge en stor sten eller lade sætte et træ som mærke.
Givet på Dalum den 9. december 1627.

Brev 76 ✻ December 1627 (?)

Ang. Lønning til Rhingreve Otto Ludvig og Anvisning af et Kammer til ham paa Slottet.
— Neuhaus Bymuseum.
... **[fortsættes s. 96]**
Oversættelse af Brev 76
... **[fortsættes s. 96]**

Fodnoter (s. 95)
[1)] Kirstine Munk opholdt sig paa dette Tidspunkt vistnok paa Dalum sammen med Kongen, der Dagen efter rejste over Lolland til København. Birket-Smiths Formodning, at hun snart efter ligeledes kom til København og i Følgeskab med Rhingreven, bekræftes af ovenstaaende (Birket-Smith, *Leonora Christina* I, S. XV). Kongen har altsaa dengang endnu ikke næret nogen Mistanke til Rhingreven, Otto Ludvig af Salm, senere kendt som Kirstine Munks Elsker; jvf. Molbechs Udgave af Brevene I, 308.
[2)] Sekretær i D. Kanc., se III, 69.
[3)] Hofskrædder Ernst Møller, ogsaa kaldet Ernst Jørgensen (Kjøbenhavns Diplomatarium V, 174 og VI, 168).
[4)] Rimeligvis Kongens Sadelmager Christian Adolf (Klædekammerregnsk. over Indtægt og Udgift 1627-28).

Kommentar
Side 95 afslutter **Brev 75** og påbegynder **Brev 76**.
Brev 75 er en detaljeret rejseinstruks for **Kirstine Munks** planlagte afrejse til København i december 1627. Christian IV opregner omhyggeligt de personer, som skal ledsage hende, herunder adelsmænd, tjenere, hoffolk, skræddere, trompetere og personale fra sølvkammer og kælder.
Brevet er bemærkelsesværdigt ved sin praktiske karakter. Kongen interesserer sig ikke blot for følget, men også for transporten og for mærkning af ruten. Passagen om vognen med »Segerwerck« og opsætning af sten eller træmærker viser en usædvanlig opmærksomhed på logistik og vejforhold.
Nederst på siden begynder **Brev 76**, som omhandler løn og indkvartering for **Rhingreve Otto Ludvig af Salm**. Selve teksten følger på side 96.

Side 96

Brev 76 ✻ December 1627 (?)

Ang. Lønning til Rhingreve Otto Ludvig og Anvisning af et Kammer til ham paa Slottet.
— *Neuhaus Bymuseum.*
Er Riingreffuen[1)] med nogit aff ded sylckiitøy eller kleede, heer forhanden Er, saoch med 400 eller 500 dl. tiendt er(!), daa skall hand tøyet och pengene bekomme y dag.
Slodtzfogden skall skaffe Riingreffuen et kammer opad trappen offuer børnens[2)] kammer.

Oversættelse af Brev 76
Hvis der findes noget silketøy eller klæde til rådighed til ringgreven, og hvis der også findes 400 eller 500 daler, som tilkommer ham, da skal han have tøjet og pengene i dag.
Slotsfogeden skal skaffe ringgreven et kammer oppe ad trappen oven over børnenes[2)] kammer.

Brev 77 ✻ 18. Februar 1629

Til Hertug Vilhelm af Sachsen-Weimar (?)[3)]

Kreditiv for en kgl. Afsending, som skal berette Hertugen om Tilstanden, da Kongen haaber, at han, tilligemed Rigets andre Fyrster og Stænder, belært af Erfaringen vil blive mere virksom for Guds Sag. — Thüringisches Staatsarchiv, Weimar.

Freundtlicher, liiber vetter, E: L: vill von dissem leiderlichen zustande[4)] zu schreiben ist gans vnnötig, aldii weil mir bewust, das derselbe E: L: mehr dan zuuil bekandt.
Weiil mir aber dii hoffnung noch bleiibet, das wan E: L:
... **[fortsættes s. 97]**

Oversættelse af Brev 77
Venlige, kære fætter.
At skrive til Deres Kærlighed om denne sørgelige tilstand[4)] er ganske unødvendigt, eftersom jeg ved, at den er Dem mere end velbekendt.
Men da jeg dog stadig nærer det håb, at hvis Deres Kærlighed ...
... **[fortsættes s. 97]**

Fodnoter (s. 96)
[1)] Jvf. det foregaaende Brev. Dette Brev tilhører rimeligvis samme Tidspunkt. En Opgørelse over Rhingrevens og Kirstine Munks Ophold i Slutningen af 1627 og Begyndelsen af 1628 dels paa Dalum Kloster, dels paa Københavns Slot, er givet af Birket-Smith i *Leonora Christinas Hist.* I, S. XIV f.
[2)] Nemlig Christian IV.s og Kirstine Munks Børn, af hvilke de fleste i Slutningen af 1627 og Begyndelsen af 1628 opholdt sig paa Københavns Slot (smst. S. 15).
[3)] Brevet har ingen Udskrift, men er sikkert rettet til den regerende Hertug af Sachsen-Weimar, Vilhelm. Denne havde i Marts 1627 tilbudt at træde i Christian IV.s Tjeneste, en Plan, som dog ikke blev virkeliggort (se II, 65), hvorimod han baade før og efter kæmpede mod Kejseren, saaledes under Kurfyrsten af Pfalz, Hertug Christian af Brunsvig m. fl. og senere under Gustav Adolf.
[4)] Brevet er skrevet efter Aabningen af Fredsunderhandlingerne i Lübeck (13. Januar). De danske Kommissærer havde indgivet deres Fredsforslag, som 2. Februar var sendt til Wallenstein, men Underhandlingerne laa herefter stille, og Kongen kendte endnu ikke de kejserlige Betingelser, som først blev overrakt 2. Marts (Traktater IV, 58 ff.).

Kommentar
Side 96 afslutter **Brev 76** og indleder **Brev 77**.
Brev 76 er en kort administrativ ordre vedrørende rhingreven **Otto Ludvig af Salm**. Christian IV sørger både for hans økonomiske understøttelse og for hans indkvartering på slottet. Sammenholdt med noten er brevet interessant, fordi det dokumenterer et nært og tillidsfuldt forhold til rhingreven på et tidspunkt, hvor kongen endnu ikke nærer mistanke mod ham.
Brev 77 begynder næsten to år senere, under de vanskelige fredsforhandlinger i Lübeck i 1629. Allerede i indledningen omtaler Christian IV den »sørgelige tilstand«, som krigen har frembragt. Brevet er præget af håbet om, at de protestantiske fyrster efter de hårde erfaringer vil handle mere beslutsomt til fordel for den evangeliske sag.

Side 97

Brev 77 ✻ 18. Februar 1629 (fortsat fra s. 96)
Til Hertug Vilhelm af Sachsen-Weimar (?)[3)]

Kreditiv for en kgl. Afsending, som skal berette Hertugen om Tilstanden, da Kongen haaber, at han, tilligemed Rigets andre Fyrster og Stænder, belært af Erfaringen vil blive mere virksom for Guds Sag. — Thüringisches Staatsarchiv, Weimar.

samdt den anderen fiirsten vndt stenden im Reich durch gottes gnad damahleins dii augen eröffnet werden, das sii alssdan ihren *statum*, der *in agone* liget, *consideriren* werden vndt alssdan etwas mehr, dan biss *Dato* geskeen, sich kegen godt vndt sein wordt erzeigen muchten.
Habe derohalben briiffzeiigeren, so E: L: bekandt, abgefertiget E: L: zu berichten, wii er ess bei mihr beskaffen findet.
Meiiner person halber sol, ob godt wil, nimandt zuifflen, dan ich *Resoluirret* wii ein Christ zu leben vnd sterben, wii ich ess gedencke zu v[erajndtworthen, da anklager vndt richter eiinerlei sein wiirdt, an welchem ordt ich hoffe *execution* zu erlangen uber di, so *Demas*[1)] person so fleisich *agiret*.
Befhele E: L: hiimit dem liiben godt.
Datum kopenhagen den 18 Febru: Anno 1629.
Christian.

Oversættelse af Brev 77

... sammen med de øvrige fyrster og stænder i riget ved Guds nåde må få øjnene åbnet, således at de da vil overveje deres stilling (*statum*), som ligger i kamp og nød (*in agone*), og derefter vise sig mere virksomt til støtte for Gud og hans ord, end det hidtil er sket.
Derfor har jeg afsendt brevbringeren, som Deres Kærlighed kender, for at berette Dem, hvordan forholdene står til hos mig.
Hvad min egen person angår, skal ingen, om Gud vil, tvivle på, at jeg er besluttet (*Resoluirret*) på at leve og dø som en kristen, og at jeg agter at stå til ansvar derfor dér, hvor anklager og dommer er én og samme person. På dette sted håber jeg at få dom (*execution*) over dem, som så flittigt følger Demas'[1)] eksempel.
Jeg befaler hermed Deres Kærlighed til den kære Gud.
Givet i København den 18. februar 1629.
Christian.

Brev 78 ⁕ 1. Oktober 1629

Til Ellen Marsvin.
Kongen beretter om Branden paa Kronborg, om Børnenes Flugt derfra til Frederiksborg og om det yngste Barns Daab. Han har ladet hende kalde Dorothea Elisabeth, til stor Utilfredshed for Kirstine Munk, som sikkert i den Anledning vil blive meget umedgørlig. — Neuhaus Bymuseum.

Keere Ellen, der ieg kam Søndag Nat til Roskii[l]d,
saa spurde ieg den store wlicke, som uar sked paa *Croneborg*[2)], huorfor ieg hastede och kam hiid om morgenen ved fiire slett[3)].
Ieg uille strax haffue dragid til *Croneborg*, menss ieg fandt børnẹn heer for mig, som uaar heell nappe och kaal derfra[4)], aldt derris tøy bleff y lobbid. Anne ka-
... **[fortsættes s. 98]**

Oversættelse af Brev 78
Kære Ellen.

Da jeg søndag nat kom til Roskilde, fik jeg høre om den store ulykke, som var sket på Kronborg[2)], hvorfor jeg skyndte mig og kom hertil om morgenen ved firetiden.[3)]
Jeg ville straks være draget til Kronborg, men jeg fandt børnene her hos mig, som var kommet derfra næsten uden noget på kroppen og uden ejendele[4)]; alt deres tøj var blevet reddet ud i hast.
Anne Ka-
... **[fortsættes s. 98]**

Fodnoter (s. 97)
[1)] Demas var en af Apostlen Paulus' ledsagere, som forlod ham af »Kærlighed til denne Verden« (2. Timot. 4).
[2)] Kronborg brændte natten mellem den 24. og 25. Septbr. 1629.
[3)] D. 27. Septbr. (Danske Saml. V, 69).
[4)] Kongens og Kirstine Munks børn, af hvilke Anna Kathrine (f. 1618) var den ældste, var flygtet fra Kronborg på grund af branden (se smst.). *Nappe* ɔ: knap, næsten blottede for alt. *Kaal (kal)* ɔ: nøgen.

Indsat af oversætter:
Ud over det, som fremgår af brevet til Ellen Marsvin, ved vi en del om **Kronborg-branden i 1629**.
Hvad skete der?
Branden brød ud natten mellem **24. og 25. september 1629**. Den udviklede sig til en katastrofal slotsbrand, som ødelagde store dele af Frederik II's prægtige renæssanceslot. Ifølge Kronborgs egen historieside blev størstedelen af slottets indre ødelagt af en voldsom brand i 1629. Christian IV satte straks en genopbygning i gang. [kronborg.dk], [en.wikipedia.org]
Hvad overlevede?
Selv om store dele af slottet gik tabt, overlevede enkelte vigtige dele. Kilder om Kronborg nævner, at slottets kapel forblev stort set uskadt af branden i 1629. [alamy.de], [alamy.com]
Christian IV's rolle
Branden ramte på et tidspunkt, hvor Christian IV allerede var hårdt presset efter den danske deltagelse i Trediveårskrigen. Alligevel besluttede han at genopføre slottet. Nutidige beskrivelser af Kronborgs historie fremhæver, at **Christian IV genopbyggede slottet efter branden**, således at det i store træk er det genopførte Kronborg, vi ser i dag. [kronborg.dk], [da.wikipedia.org], [en.wikipedia.org]
Forbindelse til brevet på side 97
Brevet til Ellen Marsvin er særligt interessant, fordi det er skrevet **umiddelbart efter branden**. Her får vi et øjenvidnenært indtryk af følgerne:

- Christian IV skynder sig fra Roskilde efter at have hørt nyheden.
- Børnene er flygtet fra Kronborg.
- De ankommer næsten uden ejendele.
- Kongen er personligt involveret i håndteringen af situationen.

Fodnoten på siden oplyser direkte, at børnene flygtede fra Kronborg på grund af branden natten mellem 24. og 25. september 1629. [itchyfeett...ogspot.com]
Historisk er brevet derfor en meget værdifuld kilde, fordi det viser brandens menneskelige konsekvenser inde fra kongefamilien og ikke blot som en bygningshistorisk begivenhed.

Kommentar
Side 97 afslutter **Brev 77** og indleder **Brev 78**.
Afslutningen af Brev 77 er præget af Christian IV's religiøse selvforståelse efter de vanskelige år, der førte frem til freden i Lübeck 1629. Kongen håber, at de protestantiske fyrster vil lære af erfaringerne og handle mere beslutsomt til forsvar for den evangeliske sag. Samtidig erklærer han sig fast besluttet på at leve og dø som kristen og overlade den endelige dom til Gud.
Brev 78 skifter karakter og giver et sjældent indblik i kongens familieliv. Han beskriver den dramatiske brand på Kronborg i september 1629 og fortæller, hvordan børnene måtte flygte til Frederiksborg næsten uden ejendele. Brevets fortsættelse på næste side indeholder både omtalen af dåben af Dorothea Elisabeth og Christian IV's forhold til Kirstine Munk.
Status: Sidst behandlede side: **97**. Næste side: **98** (fortsættelse af Brev 78).

Side 98
Brev 78 ✻ 1. Oktober 1629 (fortsat fra s. 97)
Til Ellen Marsvin.
.
triniss guld haffde en borthe, mens ded kam tilstede ygen aff Sluppelycke.
Tyssdagen[1)] derepther kam kyrsten hiid Och begierte strax at uille uyde, huad barnid[2)] Skulle hedde, om ded for Suaghedtz skiild Skulle udi myn frauerrelse døbiss, huorpaa ieg suarede, at ded uar tyd nock, naar ieg uille bordt, at lade hinder ded uyde.
I gaar kam hun til mig och berettede, at barnid uaar megid suagdt, huad mig siintiss, om man icke skulle lade døbe ded, huortil ieg suarede: Io for io bedre, och at hun strax skulle sende epther hofprædikanten[3)].
Sa spurde hun strax, huad ded skulle hedde, huorpaa ieg suarede: Hun skall hedde dorretea och y en hast glemte at sige Eliissbet tiil.
Saa gick ieg Strax hen til boriid och skreff M: Christen til, at barnid skulle hedde dorretea Eliisabet.
Strax derepther som ieg saad och skreff, kam hun hastig til mig och spurde mig, om barnid Skulle hedde uyer end dorretea. Sa suarede ieg: Jaa Skall hun saa, hun skall hedde dorretea Eliisabet.
Sa sagde hun: Ieg habiss icke, at y uyl sa forderffue ded gude barn, ded haffuer Io inted vndt giordt. Skal hun neffniss op epther karren Anderssdatters barn?[4)]
huortill ieg suarede mig inted att haffue tenck paa karren Anderssdatters barn y mange aar, mens dette lod ieg neffne epther myn farmoder och mormoder, hun fyck uel at laade ded bliffue derued.
Saa gyck hun da Ilde tilfredt fra mig Och haffuer siiden ynted uerrid huoss mig. Ieg motte uel uyde, om hun eller nogen, som uys er, kan bylle sig ind, at om keysseren och Bøddelen haffde et nafn, om dy derfor uaar lyge høit achtid.
Ded er uell, at hundedagen haffuer ende, och att ded er ycke mehre heedt. Der er gansske ingen thuiffel paa, at
... **[fortsættes s. 99]**

Oversættelse af Brev 78
... noget af Katrines guld var blevet reddet, mens det øvrige atter kom til stede ved et lykketræf.
Tirsdagen[1)] derefter kom Kirsten hertil og ønskede straks at vide, hvad barnet[2)] skulle hedde, hvis det på grund af svaghed skulle døbes i mit fravær. Hertil svarede jeg, at der var tid nok til at afgøre det, når jeg skulle rejse bort.

I går kom hun til mig og fortalte, at barnet var meget svagt, og spurgte, om man ikke burde lade det døbe. Jeg svarede, at jo før jo bedre, og at hun straks skulle sende bud efter hofprædikanten[3)].
Derefter spurgte hun straks, hvad barnet skulle hedde, hvortil jeg svarede: Hun skal hedde Dorothea, og i hastværket glemte jeg at tilføje Elisabeth.
Jeg gik derefter straks hen til bordet og skrev til magister Christen, at barnet skulle hedde Dorothea Elisabeth.
Kort efter kom hun hastigt til mig og spurgte, om barnet skulle hedde andet end Dorothea.
Jeg svarede: Ja, hun skal hedde Dorothea Elisabeth.
Da sagde hun: Jeg håber ikke, at I vil fordærve det gode barn; det har jo ikke gjort noget ondt.
Skal hun opkaldes efter Karen Andersdatters barn?[4)]
Hertil svarede jeg, at jeg i mange år ikke havde tænkt på Karen Andersdatters barn, men at dette barn blev opkaldt efter min farmoder og mormoder. Dermed måtte hun lade sig nøje.
Så gik hun meget utilfreds fra mig og har siden ikke været hos mig. Jeg ville gerne vide, om hun eller nogen anden virkelig kan bilde sig ind, at hvis kejseren og bøddelen havde samme navn, ville de derfor være lige højt agtede.
Det er godt, at hundedagene er forbi, og at det ikke længere er så varmt. Der er ganske ingen tvivl om, at ...
... **[fortsættes s. 99]**

Fodnoter (s. 98)
[1)] D. 28. Septbr. (smst.).
[2)] Nemlig Datteren Dorothea Elisabeth, som Christian IV ikke vilde anerkende som sit Barn. Hun var født paa Kronborg d. 1. Septbr. (II, 225) og blev døbt d. 30. Septbr. (Danske Saml. V, 70).
[3)] Mag. Christen Jensen.
[4)] Dorothea Elisabeth f. 1613, d. 1615 (N. Danske Mag. II, 3).

Kommentar
Side 98 er en af de mest personlige og konfliktfyldte passager i hele brevsamlingen. Christian IV fortsætter beretningen om følgerne af Kronborg-branden, men brevet drejer sig nu især om dåben af **Dorothea Elisabeth**. Kongen beskriver indgående en ordstrid med Kirstine Munk om barnets navn. Han forklarer, at navnet Elisabeth blev valgt efter hans egen farmoder og mormoder, mens Kirstine opfatter det som en hentydning til Karen Andersdatters afdøde datter med samme navn.
Passagen er særligt interessant, fordi udgiveren i fodnote [2)] anfører, at Dorothea Elisabeth var et barn, som Christian IV ikke ville anerkende som sit eget. Brevet giver derfor et sjældent samtidig indblik i den voksende konflikt mellem Christian IV og Kirstine Munk i efteråret 1629.
Samtidig viser brevet kongens sædvanlige blanding af praktiske detaljer, personlige følelser og skarpe formuleringer. Sammenligningen med, at kejseren og bøddelen godt kan bære samme navn uden derfor at være lige agtede, er et karakteristisk eksempel på hans polemiske måde at argumentere på.

Status: Sidst behandlede side: **98**. Næste side: **99** (afslutning af Brev 78).
Giv din feedback om BizChat
Fortsæt med side 99 og afslut Brev 78Opsummer konflikten mellem Christian IV og Kirstine MunkForklar betydningen af Dorothea Elisabeths navn i brevet

Side 99

Brev 78 ✻ 1. Oktober 1629 (fortsat fra s. 97)
Til Ellen Marsvin.
Kongen beretter om Branden paa Kronborg, om Børnenes Flugt derfra til Frederiksborg og om det yngste Barns Daab. Han har ladet hende kalde Dorothea Elisabeth, til stor Utilfredshed for Kirstine Munk, som sikkert i den Anledning vil blive meget umedgørlig. — Neuhaus Bymuseum.
Naar hun er gangen y kyrcke, saa faar uy en krii sammen, førend hun Skall uylle ga tilbordtz med børnẹn, menss ded skall inted gaa hinder an.
Børnẹn, herremenden, børnens opuarter och piigerne maa alle faa mad inde udi Ridderstuen, huorhen hun inted gerne Skall uille laade gaa siine Piiger.
Hun haffuer fat en hollandtske piige, som siigiss at uerre heel kunstig och temmelig smuck, kan Skee man maa inted see paa den.
Ded siigiss, at hinderss Alriinecken[1)] med goliardt uyl fraa hinder.
Huad nu skeer, der (!) giffuer oss tyden.
Befalendiss dig hermed gud y himmelen.
Aff frede: den 1 Octobris Anno 1629.
Christian.
Udskrift:
Frue Ellen Marsuyn tillhande.

Oversættelse af Brev 78
Når hun er gået i kirke, får vi nok et skænderi, før hun vil gå til bords med børnene, men det skal ikke hindre noget.
Børnene, herremændene, børnenes opvartere og pigerne skal alle få mad inde i Ridderstuen, hvorhen hun nødig vil lade sine egne piger gå.
Hun har fået en hollandsk pige, som siges at være meget dygtig og temmelig smuk; måske bør man ikke se for meget på hende.
Det siges, at hendes heks[1)] vil flygte fra hende med sin Goliat.
Hvad der nu sker, vil tiden vise.
Idet jeg hermed befaler dig til Gud i himlen.
Fra Fredensborg den 1. oktober 1629.
Christian.

Brev 79 ✻ 1629?

Optegnelse om en svensk Gesandts Audiens.
— R. A.
(Gesanter aff Suerrig sa ded gode haab)[2)].
Gesanter aff Suerrig haffde *audiens* y gaar, och y dage talede ieg med hannem, sa ded gode haab, hand haffde førend hand kan *conventus*. Engeland formedelst NB død er mesten bleffuen til inted[3)].
Oversættelse af Brev 79
(Den svenske gesandt gav godt håb.)[2)]
Sveriges gesandt havde audiens i går, og i dag talte jeg med ham. Det gav godt håb, som han havde, før han kunne komme til overenskomst (*conventus*). England er derimod, som bemærket, næsten blevet til intet på grund af dødsfaldet.[3)]

Brev 80 ⁕ 4. November (?) 1630

Til Frederik Günther.
Udkast til en Skrivelse til Hertugen af Gottorp angaaende den ved en Oversvømmelse i Svabsted Amt lidte Skade og den af Kongen indførte Øksentold. — R. A.
... **[fortsættes s. 100]**
Oversættelse af Brev 80
... **[fortsættes s. 100]**

Fodnoter (s. 99)
[1)] *Allrüneken* ɔ: heks, kælling. *Goliat* er brugt som ironisk betegnelse ligesom i V Nr. 397.
[2)] De indklamrede ord er skrevet øverst i en linje for sig.
[3)] Maaske er teksten forskrevet og skulde lyde: »... han kom, *conventus* i England formedelst NB, ded er mesten bleffuen til inted.« Optegnelsen er ved en paategning med en senere haand (vistnok N. M. Petersen) henlagt til aar 1629. Den er skrevet paa et stykke papir, der rimeligvis er en del af et ældre brev. Det bærer Rosenkrantzernes segl i sort lak og er paategnet »Au Roy«.

Kommentar
Side 99 afslutter **Brev 78**, indeholder hele **Brev 79** og påbegynder **Brev 80**.
Afslutningen af Brev 78 viser, hvor anspændt forholdet mellem Christian IV og Kirstine Munk var blevet i efteråret 1629. Kongen forventer ligefrem et nyt skænderi efter barnedåben og beskriver flere personer omkring Kirstine i en hånlig og mistroisk tone. Brevet er en vigtig kilde til den personlige konflikt, som få år senere skulle føre til det endelige brud mellem dem.
Brev 79 er en kort politisk notits om en svensk gesandt. Teksten er fragmentarisk, men antyder, at Christian IV har fået et vist håb gennem samtalerne med den svenske repræsentant. Udgiveren gør dog opmærksom på, at teksten er vanskelig og muligvis beskadiget eller fejlafskrevet.
Nederst begynder **Brev 80**, der bevæger sig over i administrative og økonomiske spørgsmål vedrørende hertugen af Gottorp, oversvømmelsesskader i Svavsted amt og øksentolden. Brevet fortsætter på side 100.

Side 100'

Brev 80 ⁕ 4. November (?) 1630 (fortsat fra s. 99)
Til Frederik Günther.

Udkast til en Skrivelse til Hertugen af Gottorp angaaende den ved en Oversvømmelse i Svabsted Amt lidte Skade og den af Kongen indførte Øksentold. — R. A.

Ahn den her: v: holstein.
Weiill etzliche meiner vnthertanen ihm ambthe Suabested durch Stawung etzlicher Seen ihn grossen Skaden gekomen, ihndem das ihnen dass wasser auff den hals gestaawet, vndt anderen leuthen ihm selbigen ambthe mechtigen Skaaden geskeen durch verwarlossung der friiderichstadtske Sleusse,
Alss versiiet man sich zu ihm, er werde mihr denselben Skaaden steen[1)].

NB. Er hatt eben So wehnich mach[t] nowe wasser[-]stawung mihr vnwissendt zu machen, alss ich den zollen habe zu erhöhen.
Den zollen geniisset er mit, Aber den Skaaden gedencket er mihr allein auff den halss zu skiiben[2)].
Daa ess dem fohrigen Schreiben dess zollen halber kan *annectiret* werde, So Soll ess geskeen.
Udskrift:
frederich giinther zw handen.

Oversættelse af Brev 80
Til herren af Holsten.
Eftersom nogle af mine undersåtter i Svabsted amt har lidt stor skade ved opdæmning af forskellige søer, idet vandet er blevet stuvet op omkring dem, og andre folk i samme amt har lidt betydelig skade på grund af forsømmelse af slusen ved Frederikstad,
så går jeg ud fra, at han vil godtgøre mig denne skade.[1)]
NB. Han har lige så lidt ret til uden min viden at foretage nye opstuvninger af vandet, som jeg har ret til at forhøje tolden.
Toldindtægten nyder han del i, men skaden tænker han at skubbe over på mig alene.[2)]
Hvis dette kan vedlægges det foregående brev angående tolden, så skal det ske.

Brev 81 ✻ 20. April 1631

Til Enkekurfyrstinde Hedevig af Sachsen.
Kongen beder hende fremskynde Prins Christians Hjemkomst, da Tiderne er farlige. — Afskrift i Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.
Freundliche, hertzliebe Schwester. Do es dir noch wol gieng, so wehre solches mir eine grosse Freud zu vernehmen.
Für meine person hab ich dem lieben Gott höhlich zu dancken, Derselbe helffe hinfuro mit gnaden vnd gebe vns beiderseits, was vns an Seel vnd Leib dienlich sein kan.
... **[fortsættes s. 101]**
Oversættelse af Brev 81
Venlige, hjertenskære søster.
Hvis det stadig går dig vel, ville det være mig en stor glæde at høre.
Hvad mig selv angår, har jeg højligt at takke den kære Gud. Måtte han fremdeles hjælpe med sin nåde og give os begge, hvad der kan være gavnligt for sjæl og legeme.
... **[fortsættes s. 101]**

[1)] Om oversvømmelsen i Svabsted amt se brevet af 17. dec. 1630 II, 307; jvf. R. A., Regeringskanc. i Glückstadt, „Gesammthaus Holstein“ Nr. 8. *Steen (stehen)* ɔ: betale, godtgøre.
[2)] Kongen havde ved åbent brev af 26. sept. 1630 indført en øksentold i hertugdømmerne (II, 295). Da hertugen beklagede sig over den, tilbød Christian IV ham ved brev af 4. nov. at oppebære halvdelen af tolden (II, 300) og erklærede sig ved brevet af 17. dec. villig til at ophæve den (II, 307). Nærværende brev er muligvis en tilføjelse til brevet af 4. nov.

Side 100 afslutter **Brev 80** og indleder **Brev 81**.
Brev 80 er et skarpt formuleret udkast vedrørende tvisten mellem Christian IV og hertugen af Gottorp om oversvømmelsesskader i Svabsted amt og den omstridte øksentold. Kongen argumenterer for, at skaderne skyldes vandopstemning og forsømmelse af Frederikstad-

slusen, og han kræver i realiteten, at hertugen skal godtgøre tabene. Samtidig påpeger han polemisk, at hertugen gerne tager del i toldindtægterne, men ønsker at lade kongen bære skaderne alene.
Brev 81 indleder en ny periode i samlingen. Brevet er skrevet i april 1631, umiddelbart efter Sveriges indtræden i Trediveårskrigen, og regesten viser, at Christian IV ønsker prins Christians hjemkomst fremskyndet på grund af den usikre politiske situation. Brevet fortsætter på side 101.

Side 101

Brev 81 ✻ 20. April 1631 (fortsat fra s. 100)
Til Enkekurfyrstinde Hedevig af Sachsen.

Kongen beder hende fremskynde Prins Christians Hjemkomst, da Tiderne er farlige. — Afskrift i Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.
Dass du schreibest, dass mein Sohn des Churfürsten Ankunfft erwarten würde, das hat seine Weege.
Sonsten hoffe ich, du werdest meinem vertrauen nach alles helffen dohin dirigiren, dass mein Sohn erstes tags zu mir komme. Die itzigen leuffte seind zum spatziren nicht gar bequem[1)].
Der Almechtige schaffe alles seinem allerheiligsten Nahmen zu lob, preiss vnd ehren.
Ich liege hier vnd exercire mich mit Schauffeln vnd Spathen[2)], ich will von weiten zusehen, wie es diesen Sommer ablaufft, ob ich von meinen Nachbarn etwas guts lernen kan.
Beuele dich hirmit dem lieben Gott vnd verbleibe die Zeit meines lebens
Dein getreuer Bruder
Christian.
Datum Glückstadt den 20. Aprilis Anno 1631.
Udskrift:
An die Churf. Witwe zu Lichtenburg.

Oversættelse af Brev 81
Når du skriver, at min søn afventer kurfyrstens ankomst, så må det have sin gode grund.
Ellers håber jeg, at du i overensstemmelse med min tillid vil hjælpe med at styre alt således, at min søn snarest muligt kommer hjem til mig. De nuværende tider er ikke særligt egnede til fornøjelsesrejser.[1)]
Den Almægtige lade alt ske til lov, pris og ære for sit allerhelligste navn.
Jeg ligger her og øver mig med skovle og spader[2)]; jeg vil på afstand se, hvordan denne sommer udvikler sig, og om jeg kan lære noget godt af mine naboer.
Jeg befaler dig hermed til den kære Gud og forbliver livet igennem
din trofaste broder
Christian.
Givet i Glückstadt den 20. april 1631.
Udskrift:
Til kurfyrste-enken i Lichtenburg.

Brev 82 ✻ Omtr. 3. Oktober 1632

Kongens Paategning paa et af den engelske Gesandt Robert Sidney, Greve af Leicester, forebragt Forslag af 3. Oktbr. 1632.

— R. A., T. Kanc. U. A. England, Akter vedr. det politiske Forhold til Danm. 1631-40. Propositio
Som den Engelske gesanter *proponerede*, der hand haffde *privatam Audientiam*[3]).
... **[fortsættes s. 102]**

Oversættelse af Brev 82
Forslag
Således som den engelske gesandt forelagde det, da han havde privat audiens.[3])
... **[fortsættes s. 102]**

_____
Fodnoter (s. 101)
[1]) Prins Christian befandt sig hos kurfyrstinde Hedvig på Lichtenburg (i Sachsen), hvor han siden midten af marts afventede kurfyrst Johan Georgs komme for at anholde om hans datter Magdalena Sibyllas hånd. Først d. 24. april indfandt kurfyrsten sig (Fredericia I, 187 f.; jvf. Egenh. Breve II, 324 ff.).
[2]) 1630 ff. arbejdede Christian IV på udvidelsen af Glückstadt, navnlig på jord- og befæstningsanlæg omkring den planlagte nye bydel på øen Rethövel (V. Lorenzen, *Christian IV.s Byanlæg* S. 346 ff.).
[3]) Om sendelsen af Robert Sidney, greve af Leicester, som overordentlig gesandt til Danmark se Fredericia I, 207-09. Ifølge ...
[fortsættes s. 102]

Side 101 afslutter **Brev 81** og indleder **Brev 82**.
Afslutningen af Brev 81 viser Christian IV i en afventende rolle under den nye fase af Trediveårskrigen efter Gustav Adolfs indgriben. Kongen ønsker prins Christians hurtige hjemkomst og bemærker tørt, at tiderne ikke er egnede til rejser eller fornøjelser. Samtidig giver han et interessant indblik i sit ophold i Glückstadt, hvor han arbejder med skovle og spader på byens og fæstningens udbygning.
Brev 82 begynder med en kort påtegning til et forslag fremsat af den engelske gesandt Robert Sidney, greve af Leicester. Teksten markerer et skifte tilbage til storpolitikken og de diplomatiske forbindelser mellem Danmark og England i begyndelsen af 1630'erne. Brevet og fodnote [3]) fortsætter på side 102.

Side 102

Brev 83 * 28. Marts 1633

Kongens Tilføjelser til Koncept til en Skrivelse til Kejseren angaaende Aabning af Fredsunderhandlinger.
— R. A., T. Kanc., Konc. til Udenl. Reg.

...[1]) So ist vnndt gelangt ahn E: Kayss: Maytt: vndt L:d: vnsere freun[d]t Ohmbliche bitte, Sie wollen dero bestendige vndt gewierige[2]) gemuets meinung Vnss mit dem furderlichsten hiervber endtdecken, damit wir die vnsere vmb soviehl desto schleuniger dazu gnedigst abordnen vnndt *informiren* können vnndt muegen.
Wie nun solches eindzig vndt allein zue dem algemeinen wohllstandt der gandzen Christenheidt angesehen, Allso setzen wir zu E: Kayss: Maytt: vndt L:d: das feste vertrawen, Sie werden sich

‡ die[3] *conditiones Pacis* (aber)[4] betreffende So wyssen wir vnserss theilss keiine bessere vndt diinnlicher for- zuslaagen dan, dass Alless im Römiskem Reiche[5] auff den althen Slaag[6], wie ess vohr dissem Ledtzsten kriige (nach anleittungh dero Reichsconstitutionen vnd publicirten abschieden gewesen, widerumb muge gesetzet vndt gebracht werden)[7].
Datum auff vnserm Koniglichen Schloss zu friederichsburg den 28 Martij Anno 1633.

Oversættelse af Brev 83
... er vor venlige og ydmyge bøn nået frem til Deres Kejserlige Majestæt og Fyrstelige Nåde, at De vil åbenbare Deres faste og velvillige hensigt for os så hurtigt som muligt, således at vi desto hurtigere kan udpege og instruere vore egne udsendinge til sagen.
Da dette alene har den samlede kristenheds fælles vel for øje, nærer vi den faste tillid til Deres Kejserlige Majestæt og Fyrstelige Nåde, at De vil følge samme mål.
Hvad fredsbetingelserne (*conditiones Pacis*) angår, kender vi for vort vedkommende intet bedre eller mere passende forslag end, at alt i det Romerske Rige igen bringes tilbage til den gamle tilstand, således som forholdene var før denne sidste krig, i overensstemmelse med rigets forfatninger og offentliggjorte rigsbeslutninger.[7]
Givet på vort kongelige slot Frederiksborg den 28. marts 1633.

Brev 84 ⁕ Omtr. 6. December 1633

Til Rentemestrene.
Kongens Paategning paa Missive af 6. Decbr. 1633 til Rentemestrene angaaende Levering af Materiale til Sadelmageren paa Frederiksborg. — R. A., Missiver til Rentemestrene.
Sadelmageren Paa frederixborrig[8] skall forskaffis *kardevan*, fløiiell och anden Nodturft till thuende Sadeler, som hand med det første forferdige skall.

Oversættelse af Brev 84
Sadelmageren på Frederiksborg[8] skal forsynes med korduanlæder, fløjl og andre nødvendige materialer til to sadler, som han snarest skal fremstille.

Brev 85 ⁕ 20. Juli 1636

Til Christian Pentz.
Kongens Svar paa Kejserens gennem Pentz overbragte Forslag om en nærmere Alliance, for hvilket han udtaler sin Taknemmelighed og sin Vilje til et fortsat godt Forhold. Han kan dog, af Hensyn til sine Naboer og Forbundsfæller, specielt Sverige, ikke gaa ind paa en saadan, men maa fastholde sit hidtil hævdede Standpunkt. Han beklager, at de under hans Mægling førte Underhandlinger er bragt til Standsning af Kurfyrsten af Sachsen. — R. A., Regeringskanc. i Glückstadt, „Elbstrohm" Nr. 5, Undernr. 142.
Ich habe dasienige, was I: kei: M: vndt L: Einer naher *coniunction* halber durch deine Person suchen lassen[4] ver-
... **[fortsættes s. 103]**

Oversættelse af Brev 85
Jeg har modtaget det, som Kejserlig Majestæt og Deres Fyrstelige Nåde gennem din person har ladet foreslå med hensyn til en nærmere forbindelse (*coniunctio*),
... **[fortsættes s. 103]**

Fodnoter (s. 102)
[1)] I det foregaaende takker Kongen Kejseren for dennes imødekommende Svar paa hans Forslag om at begynde Fredsforhandlinger og udbeder sig Oplysning om, paa hvilket Sted og til hvilken Tid Forhandlingerne skal føres. Se Fredericia I, 260.
[2)] ɔ: samtykkende, imødekommende.
[3)] Foran *conditiones* har der først staaet: *andere*, hvilket er rettet til: *die*.
[4)] *aber* er tilføjet med en anden Haand (Chr. Thomesen Sehesteds), men ikke medtaget i Indførslen i Ausländ. Reg. Bl. 351.
[5)] Efter *Reiche* har staaet: *wiiderum*, men det er overstreget.
[6)] Efter „Slaag" har staaet: „wiiderum Muge gebracht werden", men det er overstreget.
[7)] De indklamrede ord er tilføjede med en anden Haand (Chr. Thomesen Sehesteds).
[8)] Anders Døring (eller Dyring), se III Nr. 213. Korduan er fint læder af gedeskind.

Side 102 indeholder hovedparten af **Brev 83**, hele **Brev 84** og begyndelsen af **Brev 85**.
Brev 83 er politisk interessant, fordi Christian IV her formulerer et grundprincip for fredsforhandlingerne: forholdene i Det Tysk-Romerske Rige bør føres tilbage til den tilstand, der eksisterede før krigens udbrud. Formuleringen peger frem mod de senere bestræbelser på at genoprette den gamle rigsforfatningsmæssige orden.
Brev 84 er en kort administrativ notits om sadelproduktion på Frederiksborg og viser igen kongens opmærksomhed på selv små detaljer i hofholdning og materiel.
Brev 85 åbner en vigtig diplomatisk korrespondance med Christian Pentz som mellemmand mellem Christian IV og kejserhoffet. Regesten viser, at spørgsmålet om en mulig dansk-kejserlig alliance var aktuelt i 1636, men også at kongen måtte afveje forholdet til Sverige og andre magter.
Status: Sidst behandlede side: **102**. Næste side: **103** (fortsættelse af Brev 85).

Side 103

Brev 83 ✻ 28. Marts 1633 (fortsat fra s. 102)
Til Rentemestrene.
Kongens Paategning paa en Ansøgning. — R. A.
hierin nach wie vor guetwillig
vndt gewiirig erfonden lassen ...
Datum auff vnserm Koniglichen Schloss zu friederichsburg den 28 Martij Anno 1633.
Von dissem Schreiben Soll den anderen auch *Copia* zugeskickett werden[1)].
In dii deudtske Chanseleij[2)].

Oversættelse af Brev 83
... heri som hidtil findes villig og imødekommende ...
Givet på vort kongelige slot Frederiksborg den 28. marts 1633.
Af denne skrivelse skal de andre også have tilsendt en kopi.[1)]
Til det tyske kancelli.[2)]

Brev 84 ✻ Omtr. 6. December 1633

Til Rentemestrene.

Kongens Paategning paa Missive af 6. Decbr. 1633 til Rentemestrene angaaende Levering af Materiale til Sadelmageren paa Frederiksborg. — R. A., Missiver til Rentemestrene.
Sadelmageren Paa frederixborrig[3)] skall forskaffis *kardevan*, fløiiell och anden Nodturf[t] till thuende Sadeler, som hand med det første forferdige skall.

Oversættelse af Brev 84
Sadelmageren på Frederiksborg[3)] skal skaffes korduanlæder, fløjl og andre nødvendige materialer til to sadler, som han snarest muligt skal fremstille.

Brev 85 ✻ 20. Juli 1636

Til Christian Pentz.
Kongens Svar paa Kejserens gennem Pentz overbragte Forslag om en nærmere Alliance, for hvilket han udtaler sin Taknemmelighed og sin Vilje til et fortsat godt Forhold. Han kan dog, af Hensyn til sine Naboer og Forbundsfæller, specielt Sverige, ikke gaa ind paa en saadan, men maa fastholde sit hidtil hævdede Standpunkt. Han beklager, at de under hans Mægling førte Underhandlinger er bragt til Standsning af Kurfyrsten af Sachsen. — R. A., Regeringskanc. i Glückstadt, „Elbstrohm" Nr. 5, Undernr. 142.
Ich habe dasienige, was I: kei: M: vndt L: Einer naher *coniunction* halber durch deine Person suchen lassen[4)] ver-
... **[fortsættes s. 104]**

Oversættelse af Brev 85
Jeg har det, som Kejserlig Majestæt og Deres Fyrstelige Nåde med hensyn til en nærmere forbindelse (*coniunctio*) har ladet søge gennem din person,[4)] modtaget ...
... **[fortsættes s. 104]**

[1)] Foran denne tilføjelse har staaet: „disses soll den andern", men det er overstreget.
[2)] Er paategnet paa bagsiden.
[3)] Anders Døring (eller Dyring), se III Nr. 213. Korduan er fint læder af gedeskind.
[4)] Christian Pentz var sammen med Gottlieb v. Hagen i januar sendt til Dresden og Wien, hvorfra han først kom tilbage i juni (Fredericia II, 15 og 18). Kejseren var til en vis grad gaaet ind paa Christian IV.s mæglingsforslag (jvf. det følgende ...
[fortsættes s. 104]

Kommentar
Side 103 afslutter **Brev 83**, indeholder hele **Brev 84** og indleder **Brev 85**.
Brev 84 er en kort, men karakteristisk administrativ ordre. Christian IV interesserer sig helt ned i detaljeniveau for hoffets materielle forsyninger og pålægger rentemestrene at levere eksklusive materialer til sadelmageren på Frederiksborg. Noten viser, at der er tale om gedeskindslæder af høj kvalitet.
Brev 85 markerer derimod et spring til den europæiske storpolitik i 1636. Regesten er særlig interessant, fordi den viser, at kejseren søgte et nærmere samarbejde med Christian IV efter freden i Lübeck. Kongen signalerer velvilje, men også forsigtighed af hensyn til Sverige og sine øvrige forbindelser. Brevet fortsætter på side 104.

Side 104
Brev 85 ✻ 20. Juli 1636 (fortsat fra s. 103)
Til Christian Pentz.

Kongens Svar paa Kejserens gennem Pentz overbragte Forslag om en nærmere Alliance, for hvilket han udtaler sin Taknemmelighed og sin Vilje til et fortsat godt Forhold. Han kan dog, af Hensyn til sine Naboer og Forbundsfæller, specielt Sverige, ikke gaa ind paa en saadan, men maa fastholde sit hidtil hævdede Standpunkt. Han beklager, at de under hans Mægling førte Underhandlinger er bragt til Standsning af Kurfyrsten af Sachsen. — R. A., Regeringskanc. i Glückstadt, „Elbstrohm" Nr. 5, Undernr. 142.

standen. Wii nun I: k: M: vndt L: Iederzeit begiirich nit allein fohrige guthe *correspondens* zu vntherhalten, Sondern Selbe Io mehr vndt mehr in guthem vertrawen, auffrichtige liibe zu vermehren nichtes ermangelen lassen, Als bedancke Ich mich des verspiirthen freundtlichem vertrawen vndt anerbiithen gans hoch vndt freundlich vnd biin dakegen des Erbiithens Niiichtes zu vntherlassen, wordurch I: k: M: vndt L: meine bestendige vngeferbete kegen *Affection* bezeuget werden kan.

Souil das heubdtwerck betriifft, das Ich mich auff dii wiirckliche fohrdtsetzung der friidens *tractation* mit solchem Eiiffer vndt bemiihung wii begehret, Damit man verhoffet den zueck des giildenen friidens wiiderum zu Erreiichen, vbernemmen Solthe, wordurch man in grosse weiitleufftigkeit miit den benachbarthen vndt Bundtzgenossen gerathen konthe, Solches ist ein hochbedenckeliges werck, zumahlen weiil man mit der kron Sueden nit allein etzliche hundert Meiiil grendzett, Sondern auch solcher Nachbarskafft halber gewisse *Pacta* vndt *fœdera* vorhanden, Alsso das man gewissens halber sich in keine wiiderige *tractaten*[1)] einlassen kan.

Aldiieweil aber Ich beii den deudtsken kriigen theiils wegen der Nachbarskafft, theiils Eiigener *interesse* halber *Inte[re]ssiret* gewessen, Als habe ich der hofnung Bestendigen durchgehenden friiden zu Stiiffttthen durch fohrgehabthe *tractaten* beii miir nich[t]es erwiinden lassen.

Bethauret mich aber nit wehnich, das Ich den zueck nit Erreiichen können, Nachdem Chur saxens L: aus mangel Nötiger Reethe bewuste friidenss

... **[fortsættes s. 105]**

Oversættelse af Brev 85

... blevet fremført.

Da jeg til enhver tid ikke blot ønsker at opretholde det hidtidige gode forhold (*correspondens*) til Deres Kejserlige Majestæt og Fyrstelige Nåde, men også stadig mere at styrke den gensidige tillid og oprigtige hengivenhed, takker jeg meget og venligt for den viste tillid og velvilje. Til gengæld vil jeg ikke undlade noget, hvorved min bestandige og uforstillede hengivenhed (*Affection*) kan komme til udtryk.

Hvad hovedsagen angår, nemlig at jeg skulle påtage mig den faktiske videreførelse af fredsforhandlingerne (*tractation*) med den iver og indsats, der ønskes, for at man igen kunne nå målet om den gyldne fred, så er dette en meget betænkelig sag. Derved kunne man nemlig komme i store vanskeligheder med naboer og forbundsfæller, især fordi man ikke alene grænser op til Sveriges krone over mange hundrede mil, men også på grund af dette naboskab er bundet af visse aftaler (*Pacta*) og forbund (*fœdera*), således at man af samvittighedsgrunde ikke kan indlade sig på modstridende traktater.[1)]

Da jeg imidlertid under de tyske krige dels på grund af naboskabet, dels af egne interesser har været involveret (*interesseret*), har jeg ikke opgivet håbet om ved sådanne forhandlinger at stifte en varig og gennemgribende fred.

Det bedrøver mig dog ikke så lidt, at jeg ikke har kunnet nå dette mål, efter at kurfyrsten af Sachsen på grund af mangel på fornøden rådgivning den bekendte fredssag ...

... **[fortsættes s. 105]**

[4)] (Fortsættelse af fodnote 4 fra s. 103):

... Brev), men søgte desuden at formaa ham til at opgive sin Neutralitet og at indgaa et nærmere, mod Sverige rettet Forbund, og Pentz instrueredes af Kejseren til efter sin Hjemkomst til Danmark at fremlægge disse Planer for Kongen. Denne afviste, som det ses af ovenstaaende, foreløbig Forslaget, men stillede sig allerede i August-September mere imødekommende, se Fredericia II, 17 ff., 27 f., 29 f. Jvf. Egh. Breve IV Nr. 80 og 86.
[1)] Hermed menes sikkert Tiltrædelse af Pragfreden, jvf. Fredericia II, 27 f.

Kommentar
Side 104 indeholder hovedparten af **Brev 85**.
Brevet er et vigtigt udenrigspolitisk dokument fra sommeren 1636. Christian IV understreger sin fortsatte velvilje over for kejseren og takker for den tillid, der er vist ham gennem Christian Pentz. Samtidig afviser han dog forsigtigt at påtage sig en rolle, som kunne bringe Danmark i konflikt med Sverige.
Kongens hovedargument er, at Danmark både af geografiske og traktatmæssige grunde er bundet til Sverige gennem eksisterende aftaler og derfor ikke uden videre kan tilslutte sig nye ordninger, der strider imod disse forpligtelser. Dermed markerer han sin fortsatte balancepolitik efter freden i Lübeck.
Brevet viser samtidig, at Christian IV stadig ser sig selv som en mulig fredsmægler i de tyske konflikter. Han beklager, at de tidligere forhandlinger ikke førte til det ønskede resultat, og henviser særligt til kurfyrsten af Sachsens rolle i sammenbruddet af fredsarbejdet.
Status: Sidst behandlede side: **104**. Næste side: **105** (afslutning af Brev 85).

Side 105

Brev 85 ✻ 20. Juli 1636 (fortsat fra s. 103)
Til Christian Pentz.
Kongens Svar paa Kejserens gennem Pentz overbragte Forslag om en nærmere Alliance, for hvilket han udtaler sin Taknemmelighed og sin Vilje til et fortsat godt Forhold. Han kan dog, af Hensyn til sine Naboer og Forbundsfæller, specielt Sverige, ikke gaa ind paa en saadan, men maa fastholde sit hidtil hævdede Standpunkt. Han beklager, at de under hans Mægling førte Underhandlinger er bragt til Standsning af Kurfyrsten af Sachsen. — R. A., Regeringskanc. i Glückstadt, „Elbstrohm" Nr. 5, Undernr. 142.

tractaten abermal in Stecken gebracht[1)], vndt kan nit absehen, wii ich fohrige *Intention* anders, wii bishero geskeen, Erreiichen, viil wehniger mich Erkleeren kan, Sondern muss, biis Ich I: k: M: vndt L: wiiderwertigen *obstinates* gemiithe in *continuirung* des kriiges *Informiret*, dii engere *coniunction* verskiiben.
Vnther dissem aber versiichere ich I: k: M: vndt L: aller getrewer Nachbarlicher *Affection* vndt verhoffen, I: k: M: vndt L: werden hiirunther mich nit verdencken, Noch deswegen in Miir Eynigen zueiffuel setzen, Sondern siich versiicheren, das ich alles das, was Immer thunlich Ist, I: k: M: vndt L: thun vndt leiisten wiill.
Rendersburch haus den 20 Julij Anno 1636.
Christian.
Udskrift:
A: M: M: gubernör.

Oversættelse af Brev 85
... fredsforhandlingerne er atter blevet bragt til standsning,[1)] og jeg kan ikke se, hvordan jeg kan opnå den tidligere tilsigtede hensigt på anden måde end hidtil. Endnu mindre kan jeg på nuværende tidspunkt afgive nogen anden erklæring, men må, indtil jeg er blevet underrettet

om Deres Kejserlige Majestæts og Fyrstelige Nådes modstanderes stædige sindelag og deres fortsættelse af krigen, udsætte spørgsmålet om en nærmere forbindelse (*coniunctio*). Imidlertid forsikrer jeg Deres Kejserlige Majestæt og Fyrstelige Nåde om min trofaste naboskabelige hengivenhed (*Affection*) og håber, at De ikke derfor vil nære mistanke mod mig eller tvivle på mig, men tværtimod være forvisset om, at jeg vil gøre og yde alt, hvad der står i min magt.
Givet på Rendsborg Hus den 20. juli 1636.
Christian.
Udskrift:
Til Hans Majestæts guvernør.

Brev 86 ✻ 27. Juli 1636

Til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen.
Da Kurfyrsten har bragt i Erfaring, at Christian IV har Planer om et Ægteskab mellem Hertug Frederik, Ærkebiskop af Bremen, og Dronningen af Sverige, erklærer Kongen, at der virkelig er sket Henvendelse herom til Oxenstierna, men at han ikke, af Hensyn til et saa usikkert Forehavende, vil unde Sverige at faa fast Fod i Tyskland. Hvis Kurfyrsten genoptager Fredsunderhandlingerne, vil den svenske Regering rimeligvis stille sig mere imødekommende end Oxenstierna. — Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.
Freundtlicher, viilgeliibther vetter, Schuager, bruder vndt gefatter. Da ess E: L: an leibes gesundtheiit vndt allem wolergeen noch wol erginge, So wehre solches miir gans
... **[fortsættes s. 106]**

Oversættelse af Brev 86
Venlige, højtelskede fætter, svoger, broder og gudfader.
Hvis det stadig går Deres Kærlighed vel med hensyn til helbred og al anden lykke, ville det glæde mig meget ...
... **[fortsættes s. 106]**

---

[1] Kurfyrst Johan Georg havde i skrivelse af 29. maj 1636 som svar på Christian IV.s opfordring til ham om at deltage i mæglingen undskyldt sig med, at hans råder var optagne af kurfyrstedagen i Regensburg (T. Kanc. U. A. Sachsen, Breve fra Johan Georg I 1634-37).

Kommentar
Side 105 afslutter **Brev 85** og påbegynder **Brev 86**.
Afslutningen af Brev 85 tydeliggør Christian IV's forsigtige balancepolitik i 1636. Han ønsker fortsat gode forbindelser med kejseren, men udsætter enhver tættere alliance, så længe krigen fortsætter, og så længe de politiske forhold omkring Sverige og de øvrige magter er uafklarede.
Samtidig understreger han, at afslaget ikke skyldes manglende velvilje, men hensynet til Danmarks eksisterende forpligtelser og den fortsatte usikkerhed om fredsprocessen.
Brev 86 indleder straks derefter en ny diplomatisk korrespondance med kurfyrst Johan Georg af Sachsen. Allerede regesten viser, at brevet berører et følsomt dynastisk spørgsmål om et muligt ægteskabsprojekt mellem huset Oldenburg og den svenske krone samt de fortsatte fredsbestræbelser i Tyskland.

Side 106

Brev 86 ✻ 27. Juli 1636 (fortsat fra s. 105)
Til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen.

Da Kurfyrsten har bragt i Erfaring, at Christian IV har Planer om et Ægteskab mellem Hertug Frederik, Ærkebiskop af Bremen, og Dronningen af Sverige, erklærer Kongen, at der virkelig er sket Henvendelse herom til Oxenstierna, men at han ikke, af Hensyn til et saa usikkert Forehavende, vil unde Sverige at faa fast Fod i Tyskland. Hvis Kurfyrsten genoptager Fredsunderhandlingerne, vil den svenske Regering rimeligvis stille sig mere imødekommende end Oxenstierna. — Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.

liib vndt angenehm zu vernemmen.
Hiineben kan ich E: L: freundt vetter Schuager vndt bruderlich nit bergen, Das Ich von meinen diiner H: Christian Pendtzen[1)] verstanden, Das E: L: sich kegen im haben vernemmen lassen, Sii wehren in erfahrung gekomen, das ich eiine heuradt zuisken der Iunge könniginne in Sueden vndt meiinem Sohne H: friderich, den itzigen Biiskop zu brehmen, zu stifftten im wercke wehre.
So ist es nit ohne, das desswegen beii dem Chanseler Oxenstern in geheim erwehnung geskeen[2)].
Das ich aber desswegen, So auff Suachen fiissen steed vndt zu vermuthen, das es nihmals auff gesunden fiissen zu Steen komdt, der kron Sueden Eiinen fasten fus in deudtzlandt giinnen solthe, das haben siich E: L: gewislich nit Einzubilden, Aldiieweil dii kron Dennemarck der kron Sueden Niimal Eiinen fus breiidt in der Ostsee gestendich gewessen. Das man ein zeiitlanck zugesehen, das dariinnen aller handt *exes* begangen, Solches ist gediildet, weil man sich in andere leuthe hendel nit miisken wollen.
Meiine meiinung Ist, Souern dii friidens *tractaten* aff zeiithen E: L: *Reassumiret* werden, dii kron Sueden wiirdt sich besser, dan der Chanseler Oxenstern, mugelich aus Eiigener *capritzii*, gethan, Erkleeŕen[3)].
Befhele
... **[fortsættes s. 107]**

Oversættelse af Brev 86
... glæde mig meget at høre.
Derudover kan jeg ikke undlade i venskabelig, svogersk og broderlig fortrolighed at meddele Deres Kærlighed, at jeg af min tjener hr. Christian Pentz[1)] har erfaret, at De over for ham har ladet forstå, at De havde hørt, at jeg arbejdede på at få indgået et ægteskab mellem den unge dronning i Sverige og min søn hertug Frederik, den nuværende biskop af Bremen.
Det er ikke usandt, at dette spørgsmål i fortrolighed er blevet nævnt over for kansler Oxenstierna[2)].
Men at jeg af den grund, for et forehavende som står på usikker grund, og som næppe nogensinde vil komme til at stå på fast grund, skulle ønske at give Sveriges krone et sikkert fodfæste i Tyskland, det bør Deres Kærlighed bestemt ikke forestille sig. Danmarks krone har nemlig aldrig været villig til at give Sveriges krone blot en fodsbredde i Østersøen.
At man gennem en tid har set igennem fingre med, at der dér er blevet begået alle slags udskejelser (*exes*), skyldes alene, at man ikke har ønsket at blande sig i andre folks anliggender.
Min opfattelse er, at hvis Deres Kærlighed på ny optager fredsforhandlingerne (*tractaten*), vil Sveriges krone sandsynligvis vise sig mere imødekommende end kansler Oxenstierna, som måske af personligt lunefuldt sind (*capritzii*) har handlet anderledes.[3)]
Jeg befaler ...
... **[fortsættes s. 107]**

[1] Om Chr. Pentz's sendelse til kurfyrsten af Sachsen og kejseren jan.-juni 1636 se det foregaaende brev.
[2] Se IV, 34 med note 3. Ifølge beretning af den franske gesandt St. Chaumont havde denne benyttet ægteskabsplanen til at vække uvilje mod Christian IV hos kejseren og kurfyrst Johan Georg for derved at hindre den danske fredsmægling (Fredericia II, 25).
[3] Christian IV arbejdede efter Pragfreden (1635) for at stifte fred mellem Sverige og dets fjender i Tyskland (Fredericia II, 15-24). Chr. Pentz sendtes som ovenfor anført til Dresden og Wien, og det lykkedes at formå kejseren til at antage Christian IV.s mægling og til at befuldmægtige kurfyrsten af Sachsen til på kejserens vegne at forhandle med Sverige om fred (i april 1636). Der kom dog intet resultat ud af disse fredsbestræbelser. I Sverige havde ganske vist en tilbøjelighed til at gøre indrømmelser begyndt at gøre sig gældende, men denne standsedes, efter at Oxenstierna i juli var vendt tilbage til Sverige, kejseren var lidet tilbøjelig til at ...
[fortsættes s. 107]

Kommentar
Side 106 rummer den centrale del af **Brev 86**.
Brevet er politisk interessant, fordi Christian IV direkte adresserer rygter om et muligt ægteskab mellem **hertug Frederik af Bremen** og den unge svenske dronning. Kongen indrømmer, at tanken har været nævnt over for Oxenstierna, men afviser kraftigt, at han af den grund ønsker at hjælpe Sverige til en mere varig position i Tyskland.
Passagen viser, hvor følsomt det dansk-svenske forhold stadig var i 1636. Christian IV understreger, at Danmarks traditionelle politik har været at forhindre svensk dominans i Østersøområdet. Samtidig forsøger han at overbevise kurfyrst Johan Georg om, at Sveriges regering muligvis er mere forhandlingsvillig end rigskansler Oxenstierna selv.

Side 107

Brev 86 ✻ 27. Juli 1636 (fortsat fra s. 105)
Til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen.

Da Kurfyrsten har bragt i Erfaring, at Christian IV har Planer om et Ægteskab mellem Hertug Frederik, Ærkebiskop af Bremen, og Dronningen af Sverige, erklærer Kongen, at der virkelig er sket Henvendelse herom til Oxenstierna, men at han ikke, af Hensyn til et saa usikkert Forehavende, vil unde Sverige at faa fast Fod i Tyskland. Hvis Kurfyrsten genoptager Fredsunderhandlingerne, vil den svenske Regering rimeligvis stille sig mere imødekommende end Oxenstierna. — Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden.
E: L: hiimit Dem skudtz des Allerhogsten vndt verbleiibe deroselben

getrewer freundt, vett[h]er, Schuager, Bruder
vndt gefatther
Christian.
Glückstadt den 27 Julij Anno 1636.

Oversættelse af Brev 86
Jeg befaler hermed Deres Kærlighed til den Allerhøjestes beskyttelse og forbliver
Deres trofaste ven, fætter, svoger, broder
og gudfader
Christian.

Givet i Glückstadt den 27. juli 1636.

Brev 87 ✻ 26. November 1636

Til Jørgen Ahlefeldt.
Han skal lade nogle Strømper og Handsker til Kongen og Børnene forfærdige i Haderslev. — R. A.
Du sollest miir Etzliche Strümphe vndt hendsken in hadersleben machen lassen, zue Paar strümphe fuhr miich vndt zue paar hendtsken, *Item* fiihre paar Strümphe fuhr dii kinder[1)] von Siiben vndt fiihr Iahr.
Friderigsburch den 26 Nouembris Anno 1636.
Christian.
Udskrift:
Jörgen van Anesteldt (!) zu handen.

Oversættelse af Brev 87
Du skal lade fremstille nogle strømper og handsker til mig i Haderslev, nemlig to par strømper til mig og to par handsker.
Desuden (*item*) fire par strømper til børnene[1)] på syv og fire år.
Givet på Frederiksborg den 26. november 1636.
Christian.
Udskrift:
Til Jørgen van Anesteldt [Ahlefeldt].

Brev 88 ✻ 24. Februar 1637

Til Christian Pentz.
Paategning paa en kgl. Ordre, dateret Antvorskov d. 24. Febr. 1637, til Chr. Pentz til at lade Hans Leonhard Klein[2)] tilsende
... **[fortsættes s. 108]**

Oversættelse af Brev 88
... **[fortsættes s. 108]**

[1)] Kongens børn med Vibeke Kruse, Ulrik Christian og Elisabeth Sophie Gyldenløve.
[2)] Klein var Christian IV.s afsending ved kurfyrstedagen i Regensburg, se Fredericia II, 29 og 33.
[3)] (Fortsættelse af fodnote 3 fra s. 106):
... gaa ind paa Christian IV.s Fordringer, og Kurfyrsten, som paa dette Tidspunkt var optaget af at bekæmpe de i Sachsen staaende svenske Tropper, besvarede Kongens Forslag med en Opfordring til sammen med den nedersachsiske Kreds at ruste sig mod den fælles Fjende (Breve af 29. Maj, 21. Juni og 5. Juli i T. Kanc. U. A. Sachsen, Breve fra Johan Georg I 1634—37; den sachsiske Gesandt W. H. Baudissins Memorial u. D. [Juli 1636] smst., Akter vedr. det politiske Forhold til Danmark 1634—47; jvf. det foregaaende Brev af 20. Juli).

Afslutningen af Brev 86 indeholder ingen nye politiske oplysninger, men afrunder Christian IV's argumentation over for kurfyrst Johan Georg om det omtalte svenske ægteskabsprojekt og de strandede fredsforhandlinger.
Brev 87 er et af de karakteristiske korte hverdagsskrivelser, hvor Christian IV beskæftiger sig med helt praktiske forhold. Brevet viser kongens opmærksomhed på beklædning til både sig selv og sine børn. Fodnoten identificerer børnene som **Ulrik Christian Gyldenløve** og **Elisabeth Sophie Gyldenløve**, børn af forholdet til Vibeke Kruse.
Nederst begynder **Brev 88**, som igen fører samlingen tilbage til de diplomatiske forbindelser omkring Christian Pentz og Hans Leonhard Klein. Brevet fortsætter på side 108.

Side 108

Brev 88 ✻ 24. Februar 1637 (fortsat fra s. 107)
Til Christian Pentz.

Paategning paa en kgl. Ordre, dateret Antvorskov d. 24. Febr. 1637, til Chr. Pentz til at lade Hans Leonhard Klein[2)] tilsende vedlagte Pakke Breve og tilstille 900 Rdl. — R. A., Regeringskancelliet i Glückstadt, „Elbstrohm" Nr. 5, Undernr. 148.

So balde Ich zustelle komme, So Sollen dii 900 daler wyderum Erleget werden.

Oversættelse af Brev 88
Så snart jeg kommer til stede, skal de 900 daler tilbagebetales.

Brev 89 ✻ 3. Maj 1637

Der skal indsendes en Afskrift af medfølgende Bilag.
— R. A.
Hiiuon Ist keyne *Copia*, vndt mus Erstes tages daruon Eiine Eingeskycket werden[1)].
Hadersleben den 3 Maj Anno 1637.
Christian.

Oversættelse af Brev 89
Heraf findes ingen kopi, og der må derfor snarest muligt indsendes én afskrift heraf.[1)]
Givet i Haderslev den 3. maj 1637.
Christian.

Brev 90 ✻ Omtr. 1. Juni 1637

Kongens Paategning paa Renteskriver Jørgen Carstensens Regning for Varer, leverede af Børnehuset.
Kongens Paategning paa Renteskriver Jørgen Carstensens Regning for Varer, leverede af Børnehuset. — R. A. Afregninger III 12 (Jørgen Carstensen).

Renthemeisteren skall denne Seddell besee først och vnderskriffue[2)].

Oversættelse af Brev 90
Rentemesteren skal først gennemse denne seddel og underskrive den.[2)]

[1)] Denne optegnelse fandtes blandt Hertugdømmernes Landdagsakter for 1637. Det aktstykke, hvortil der sigtes, er rimeligvis Kongens og Hertugens Resolution af 27. april 1637 på stændernes besværinger.
[2)] Regningen er udateret. Efter Kongens påtegning følger en erklæring af 1. juni 1637 af kancellisekretær Jørgen Rosenkrantz, ifølge hvilken beløbet, 500 Rdlr. og 5 Sk., indtil videre skal afkortes Jørgen Carstensen i hans tilgodehavende, fordi regningen ikke efter Kongens befaling er underskrevet af rentemestrene. Ifølge en senere påtegning er beløbet indført i Jørgen Carstensens afregning, dateret september 1668, og godtgjort ham.

Brev 88 er en meget kort økonomisk instruktion, hvor Christian IV bestemmer, at et forskud eller udlæg på 900 rigsdaler skal tilbagebetales, når han selv kommer til stede.
Brev 89 viser kongens vedvarende interesse for skriftlig dokumentation og arkivorden. Han kræver, at der straks tilvejebringes en kopi af et dokument, som ellers kun eksisterer i original.
Brev 90 er en administrativ bemærkning vedrørende en regning fra Børnehuset. Den korte påtegning understreger Christian IV's krav om korrekt regnskabsførelse og kontrol fra rentemestrenes side. Fodnoten viser, at manglende underskrift senere førte til tilbageholdelse af betalingen.

Side 109

Brev 91 ⁕ 25. August 1637

Til Korfits Ulfeldt.
Ordrer angaaende Silke, som skal forarbejdes og farves paa Børnehuset, Garn, der skal sendes til Holland for at væves, og en Sekstant, der skal støbes om. Forleningsbreve for Niels Krabbe og Christen Bülow medsendes. Emdrup Sluse skal repareres. En Stendæmning ved Vejen ad Roskilde til skal gøres færdig. Et af Johan Bræm leveret Parti Krydderi og Konfekt skal opbevares paa Slottet. Der skal sendes Proviant og Skibe til Glückstadt. Kongen vil ikke afskaffe Elbtolden. Der er Strid i Hamborg mellem Magistraten og de fremmede. Et Brev til Kongen af Polen angaaende toldfri Gennemfart i Sundet vedlægges. — R. A.

Wdaff dyn skriiffuelsse fornemmer Ieg, att den Sylcky er ankommen, Ieg sende derhen, och att densamme Er foruarid pa Slottiid. Ded uyl haffuis y acht med samme Sylcky, at den Eptherhanden bliiffuer Brered(!), som ded siig bør, saatt den kan y bornehussiid forarbeiidis. Ded priisgarn[1)] skall forskyckis henad holland Och der weffuis y lerryd och sendis wbleegiid tiiilbage Igen.
Den *Sextant* kan M: Felix[2)] støbe om Igen, mens den vyll dog hammeris, Om den skall styckis och fiiies tiil gaffns, Skulle man End lade gørre Ett egiid Skuur dertiil med En Esse udi.
Iohan Bliicher[3)] kan forloffuis att drage herud och lede siine penge op, som vden thuiffel ycke erre mange.
Der skal faaruys saa megiid sylkii Staalgra tiil att gørre Ett stocke fløiiell aff y børnehussiid med sma hiierter, aff huilckid munster der Er allerede giordt vndersketlige Stocker.
Dy forlehningsbreffue paa Niiels krabbe och Christian Bulow haffuer du herhuos att Emphange[4)].
Emmen-

... **[fortsættes s. 110]**

Oversættelse af Brev 91
Af din skrivelse forstår jeg, at silken, som jeg sendte derhen, er ankommet, og at den opbevares på slottet. Der skal holdes nøje øje med denne silke, så den efterhånden bliver tilberedt, som det bør, således at den kan forarbejdes på Børnehuset.
Det såkaldte prisgarn[1)] skal sendes til Holland, hvor det skal væves til lærred og derefter sendes ubleget tilbage.
Sekstanten kan mester Felix[2)] støbe om, men den må dog hamres og tilpasses, hvis den skal blive brugbar. Man bør derfor opføre et særligt skur til arbejdet med en esse deri.
Johan Blicher[3)] kan få lov til at rejse herud og hæve sine penge, som uden tvivl ikke er mange.
Der skal farves så meget silkestålgråt, at der kan fremstilles et stykke fløjl på Børnehuset med små hjerter, efter hvilket mønster der allerede er fremstillet adskillige stykker.
Forleningsbrevene for Niels Krabbe og Christen Bülow har du modtaget sammen med dette.[4)]
Emmen-
... **[fortsættes s. 110]**

[1)] Garn, der er taget som prise? eller *prysk* (= preussisk?) garn.
[2)] Om metalstøber Felix Fuchs se III, 111. Han var død 1639 (Kjøbenhavns Diplomatarium III, 79 f.). På rentemesterregnskabet 1639/40 fol. 117 er opført en udbetaling på 150 rdl. til Alexander Trægård for at forfærdige en sekstant til kongens eget behov.
[3)] Forstander på Børnehuset.
[4)] Forleningsbrev udstedtes under 24. august for Niels Krabbe på Halmstadgård og for Christen Bülow på Laholm.

---

administrationsbrev til **Korfits Ulfeldt**.
Brevet viser Christian IV's usædvanligt detaljerede engagement i både håndværk, industri og økonomi. Han giver instrukser om silkeproduktion på Børnehuset, udsendelse af garn til Holland, fremstilling af fløjl, omstøbning af en sekstant og udbetalinger til enkelte funktionærer.
Særligt interessant er omtalen af **sekstanten**, som viser kongens fortsatte interesse for tekniske og nautiske instrumenter. Brevet illustrerer også Børnehusets rolle som produktionsinstitution under kronen, hvor både tekstiler og specialarbejder blev udført.

Side 110

Brev 91 ✻ 25. August 1637 (fortsat fra s. 109)
Til Korfits Ulfeldt.

Ordrer angaaende Silke, som skal forarbejdes og farves paa Børnehuset, Garn, der skal sendes til Holland for at væves, og en Sekstant, der skal støbes om. Forleningsbreve for Niels Krabbe og Christen Bülow medsendes. Emdrup Sluse skal repareres. En Stendæmning ved Vejen ad Roskilde til skal gøres færdig. Et af Johan Bræm leveret Parti Krydderi og Konfekt skal opbevares paa Slottet. Der skal sendes Proviant og Skibe til Glückstadt. Kongen vil ikke afskaffe Elbtolden. Der er Strid i Hamborg mellem Magistraten og de fremmede. Et Brev til Kongen af Polen angaaende toldfri Gennemfart i Sundet vedlægges. — R. A.

dopper Slusse[1)] skall *Repareris*, saatt den kan haffue bestand. At densamme sauel som andre saa hastig forgoar, ded wulder, att dy gøris aff wundt tømmer.

Den stendam henad Roskii[l]d, som saa lenge haffuer uerrid y gerre, Skall Niiels trolle Engang laade gøre ferdig, Saaoch laade broelegge ded tømmer ymellom huer faag, som ligger lang weiien ued den uey henad Roskiild[2)].
Der er En stor party Spedtzerii och konfekt bestilldt huos Iohan Braam, som Er ankommen y køben:, huilckid aff Essayas fleiisker skall annamis Och kuytheris, dog foruaris oppe paa Slottid.
Ieg fornemmer Endnu Inted tiil den Prouyandt, der skulle komme hiid, Den heer Er, uyl inted strecke langdt. Att købe megiid heer, ded uyl pungen inted taale.
Du skaldt taale med Riigens *Admirall*, att der skall forskyckis thuende aff Orloff skyben hiid med 4 gaaleiier Och dy thuende Smacker, huoraff den Ene er heer, hiid Paa Elffuen med En, som kan *commandere* dysamme med dy skiib, som bliiffuer heer.
Der skall Ingen y wynther aff Orloff skyben holde siig op vnder Norrie, ty dy, som ligger heer, kan komme saa tylig henad Norrie, som behoff gøris.
Ded uyl haffuis y acht, att affregningen Paa folcken, som kommer hiid, tilstillis hannem, som skall *commandere*, paded man kan uerre vys paa, huad dy haffuer att kreffue.
Y morgen Er den keysserlige *concession* offuer tollen heer paa Elffuen *expirerit*, gud giiffue, huorledis uy forliigis derom. Ieg skaffer inted denne aff, førend dy hamborger skaffer derris tolle aff, huorpaa dy ingen keysserlige *concens*
... **[fortsættes s. 111]**

Oversættelse af Brev 91
Emdrup sluse[1)] skal repareres, så den kan holde længere. At den såvel som andre anlæg så hurtigt går til grunde, skyldes, at de bygges af dårligt tømmer.
Stendæmningen på vejen mod Roskilde, som så længe har været under udførelse, skal Niels Trolle endelig lade færdiggøre. Ligeledes skal han lade lægge bro over de træstykker, som ligger langs vejen mod Roskilde.[2)]
Der er bestilt et stort parti krydderier og konfekt hos Johan Braam, som nu er ankommet til København. Dette skal Esajas Fleischer modtage og kvittere for, men det skal opbevares oppe på slottet.
Jeg har endnu ikke hørt noget til den proviant, som skulle være kommet hertil. Den, som findes her, vil ikke række længe. At købe meget her vil pengekassen ikke kunne holde til.
Du skal tale med rigsadmiralen om, at der skal sendes to orlogsskibe hertil sammen med fire galejer og de to smakker, hvoraf den ene allerede er her, op på Elben med en mand, som kan kommandere dem og de øvrige skibe, som bliver her.
Ingen af orlogsskibene skal overvintre ved Norge, fordi de skibe, som ligger her, kan komme derop så tidligt på året, som der bliver behov for.
Der skal holdes øje med, at afregningen for de folk, som kommer hertil, overgives til den, der skal føre kommandoen, så man kan vide med sikkerhed, hvad de har til gode.
I morgen udløber den kejserlige tilladelse (*concession*) vedrørende tolden på Elben. Gud give, at vi kan nå til en ordning derom. Jeg afskaffer ikke denne told, før hamborgerne afskaffer deres told, som de ikke har nogen kejserlig tilladelse til ...
... **[fortsættes s. 111]**

[1)] Om Emdrup Sluse se *Historiske Meddelelser om København*, 2. række III, s. 484.
[2)] Hermed menes rimeligvis den opdæmmede vej ved Langvadsdam (Damhussøen). Jvf. O. Nielsen, *Kjøbenhavns Historie* IV, 134 f., 404 f., Sjællandske Tegnelser 10. marts 1638, fol. 283 og *Historiske Meddelelser om København* 2. række III, 318 f. — *Y gerre* = under forberedelse.

Side 110 fortsætter **Brev 91** og viser Christian IV som administrator i stort og småt.

Brevet spænder fra offentlige anlægsarbejder til forsyningspolitik og sømilitære dispositioner. Kongen klager over dårligt byggemateriale ved Emdrup Sluse, kræver færdiggørelse af stendæmningen mod Roskilde og giver detaljerede instrukser om opbevaring af varer og proviantforsyninger.
Særligt interessant er afsnittet om **Elbtolden**. Christian IV erklærer klart, at han ikke vil afskaffe den danske told på Elben, før Hamborg afskaffer sine egne afgifter. Brevet giver derfor et indblik i de vedvarende handels- og jurisdiktionskonflikter mellem den danske krone og Hamborg i 1630'erne.

Side 111

Brev 91 ⁕ 25. August 1637 (fortsat fra s. 109)
Til Korfits Ulfeldt.

haffuer, Som skall komme dem Suurer an End mig[1)]. Der Er y byen Ett stordt Parlementd ymellom *Magistraten* och den fremmede *Nation*, dy y byen vil, at dii fremmede skall skatte och skylde lige ued ynduaaneren y Staaden, mens dii fremmede uyll Inted forstaa siig dertiil[2)]. Dy haffuer uell tydt uerrid pa weiie, att dy uylle drage derfraa, mens ded haffuer Ingentyd uerrid saa Neer, vden thuiffuell Eptherdi tyden, som dy haffuer *contraherit* udi, nu er vde.
Vale. Aff Glykxborg den 25 Augustj Anno 1637.
Christian.
Der findis ochsaa her huos Ett Breff tiil konningen y Pohlen, Som Er suar paa ded, att hand begehrede, att hans skiib motte gaa tollfri ygennom Sundid, huilckiid med tillfallende leiilighed kan sendis hen tiil dandtzig. Och paded tollerne y Sundid kan uyde, huad Suarid Er, daa sendis *copien* deraff der huos.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfidtz wllefeldt tiill hande.

Oversættelse af Brev 91
... har, hvilket skal komme dem langt dyrere til at stå end mig.[1)]
Der er i byen en stor strid mellem magistraten og de fremmede købmænd (*Nation*). Byens folk vil, at de fremmede skal betale skatter og afgifter på lige fod med byens egne indbyggere, men de fremmede vil ikke gå med dertil.[2)]
De har længe truet med at forlade byen, men det har aldrig været så nært forestående som nu, fordi den tid, de tidligere har forpligtet sig til (*contraherit*), nu er udløbet.
Far vel.
Fra Glücksborg den 25. august 1637.
Christian.
Der findes også vedlagt et brev til kongen af Polen. Det er svar på hans anmodning om, at hans skibe måtte passere toldfrit gennem Sundet. Brevet kan ved passende lejlighed sendes til Danzig.
For at tolderne i Sundet kan vide, hvad svaret er, medsendes der også en kopi.

Brev 92 ⁕ 1. September 1637

Til Korfits Ulfeldt.

Hans Steenwinkel skal sendes til Flækkerø for at syne Fæstningsværkerne. Kongen er utilfreds med den dérværende hol-
... **[fortsættes s. 112]**

Oversættelse af Brev 92
Hans Steenwinkel skal sendes til Flækkerø for at besigtige fæstningsværkerne. Kongen er utilfreds med den dérværende hol-
... **[fortsættes s. 112]**

[1)] Christian IV havde under 13. juli 1633 opnået et kejserligt privilegium på Elbtolden, gældende for fire år, og vedblev også efter privilegiets udløb at opkræve tolden. I slutningen af august 1637 udsendtes Christian Pentz og Frederik Günther som gesandter til Wien for at opnå privilegiets fornyelse, hvilket dog ikke lykkedes. Jvf. brevet af 5. september.
[2)] Det engelske købmandssocietet i Hamborg (*Merchant Adventurers*) havde med hensyn til told af ind- og udførsel samme rettigheder som borgerne, medens de var fritagne for skat og andre offentlige byrder. Der herskede megen uvilje blandt borgerskabet over de fremmedes privilegerede stilling.

Kommentar
Side 111 afslutter **Brev 91** og indleder **Brev 92**.
Afslutningen af Brev 91 viser Christian IVs fortsatte optagethed af **Elbtolden**, som han nægter at opgive, selv efter at det kejserlige privilegium er udløbet. Han er overbevist om, at modparterne vil lide større tab end han selv ved konflikten.
Brevet giver desuden et interessant indblik i de økonomiske spændinger i **Hamborg**, hvor magistraten og de fremmede købmænd står over for hinanden. Christian IV følger tydeligvis udviklingen nøje, fordi den har betydning for handelen i hele Elb-området.
Nederst på siden begynder **Brev 92**, der vender tilbage til fæstnings- og byggeanliggender.
Den omtalte **Hans Steenwinkel** er den kendte kongelige bygmester og ingeniør, som Christian IV ofte anvendte ved fæstningsarbejder.

Side 112

Brev 92 ✻ 1. September 1637 (fortsat fra s. 111)
Til Korfits Ulfeldt.

Hans Steenwinkel skal sendes til Flækkerø for at syne Fæstningsværkerne. Kongen er utilfreds med den dérværende hollandske Bygmester, hvorfor en anden skal udføre det paatænkte Arbejde. — R. A.

Du skaldt forskycke M: Hans Stenuynckell med En aff Iachterne hennad fleckerøen, Att hand sammestedtz skall besehe der paa Skandtzen, huorledis dy Buer Skall slaas offuer fraa den høiie muhr henad klyppen[1].
Och Endog Ieg tydt och offte haffuer laadiid den hollender[2)], som der waar, derom wyde min mehning, Saa kunde ieg dog Ingen weii komme med hannem. Huorfor Ieg Saa heldtz, at man kunde faa En anden dertiill, och sender Ieg herhuos affridtzen aff lensmandens lossomenthe y samme Skandtze, Saoch affridtzningen vngeferlig aff Buerne.
Naar hand kommer hen paa pladtzen, Saa mercker hand well, huad meningen Er derpaa.
Vale.
Glyckxborg den 1. Septem. Anno 1637.

Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfidtz wllefeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 92
Du skal sende mester Hans Steenwinkel med en af jagterne til Flækkerø, så han på stedet kan bese fæstningsværkerne og undersøge, hvordan buerne skal føres over fra den høje mur mod klippen.[1)]
Selv om jeg mange gange og ofte har ladet hollænderen[2)] dér få kendskab til min mening om sagen, har jeg dog ikke kunnet komme nogen vegne med ham. Derfor mener jeg, at man bør få en anden til arbejdet, og jeg sender hermed både en aftegning af lensmandens forslag til samme skanse og en omtrentlig tegning af buerne.
Når han kommer derhen, vil han let kunne se, hvad hensigten er.
Far vel.
Givet i Glücksborg den 1. september 1637.
Christian.

Brev 93 ✻ Omtr. 4. September 1637

Til Rentemestrene.
Kongens Paategning paa Missive til Rentemestrene af 4. Septbr. 1637 om Udbetaling af Penge til Borgmester paa Christianshavn Jacob Madsen. — R. A., Missiver til Rentemestrene.
Jacob Madtzon haffuer heer Emphangid 1000 dl.

Oversættelse af Brev 93
Jacob Madsen har her modtaget 1000 daler.

[1)] Om opførelsen af fæstningsværkerne på Flækkerøen 1635 ff. se III, 390 note 1 og breve i *Norske Rigsregistranter* VII efter registret (under Christiansø). Muren omtales i breve til lensmanden Palle Rosenkrantz af 7. juni og 17. august 1637.
[2)] Nemlig bygmester Gisbert Schwitt af Delft, med hvem kongen havde akkorderet om arbejdet på fæstningen på Christiansø; se brev af 6. juli 1635 sammesteds s. 83.
[3)] Missivet indeholder en befaling til at akkordere med Jacob Madsen om at modtage korn som betaling for en del af den leverance, han har ydet. Jvf. IV nr. 199.

Kommentar
Side 112 afslutter **Brev 92** og indeholder hele **Brev 93**.
Brev 92 giver et interessant indblik i Christian IVs direkte engagement i fæstningsbyggeri. Kongen ønsker Hans Steenwinkel sendt til Flækkerø for personligt at inspicere et byggeprojekt og udarbejde en bedre løsning end den, den hidtidige hollandske bygmester har leveret. Brevet viser tydeligt Christian IVs tekniske interesse og hans tilbøjelighed til selv at blande sig i detaljer om befæstningsanlæg.
Brev 93 er en meget kort administrativ påtegning, der registrerer en udbetaling på 1000 daler til Jacob Madsen. Sammen med fodnoten viser den, hvor tæt kongen fulgte økonomiske dispositioner og afregninger i forbindelse med offentlige leverancer.

Side 113

Brev 94 ⁕ 5. September 1637

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen har beordret et Antal Skibe til Glückstadt for at holde Hamborgerne i Ave og bevare Freden paa Søen. I Hamborg er der Uenighed mellem Borgmester og Raad og Borgerskabet angaaende Hævdelsen af Højheden over Elben. Der er sluttet Overenskomst med det engelske Kompagni i Hamborg om Tolden. Forskellige Ordrer angaaende Klokkestolen til den store Klokke paa Kronborg. Krigsudsigterne tegner ikke gunstigt for Svenskerne, som burde have sluttet Fred i Tide. Hvis den svenske Enkedronning vil tage sin Tilflugt til sin Broder, Kurfyrsten af Brandenburg, vil hun sikkert blive skuffet. Hamborgerne overvejer endnu deres Svar paa Marquard Rantzaus Skrivelse. — R. A.

Wdaff dyn Syste skriiffuelsse fornemmer Ieg dig inted at haffue bekommen myn Skriiffuelsse om dy skiib, som med ded første siig heer pa Elffuen skulle Indstille[1)], Paded dy, som nu wde erre, kan komme hiiem ygen.
Aldenstund Ieg, gud werre loffuid, haffuer bracht ded saa widt, att ieg Nocksom med dy, Som hiid y samme skriiffuelsse *commanderit* Erre, achter att holde tucht pa dy Erliige hamborger, Saoch pa forarid at holde Søen Reiin med, Indtil der kan komme andere fraa københaffuen.
Dy udi hamborg Riider Nu y thu habe. Borgemeister och Raad staar paa derris *Priuillegium*, dy haffuer Erlangid, Den gemene mand siiger, att dy haffuer bedre aff at giiffue toll end att *Hasardere* skiib och godtz, den høiihed, derris herrer søger offuer Elffuen, deraff haffuer dy inted gaadt aff[2)].
Med ded Engelske *companj* y hamborg er *Accorderit* om En viis Summa penning att giiffue for tollen, Och att dy y steeden for pengen skall leffuere heer saa mange støcker Packlacken, Som man kan giiffue holmmens folck och andre

... **[fortsættes s. 114]**

Oversættelse af Brev 94
Af din seneste skrivelse kan jeg se, at du ikke har modtaget min skrivelse om de skibe, som snarest skulle indsættes her på Elben,[1)] så de skibe, der nu er ude, kan vende hjem igen.
Eftersom jeg, Gud være lovet, har bragt sagen så vidt, at jeg sammen med dem, som i samme skrivelse er blevet sat til at føre kommando, agter at holde de hæderlige hamborgere i tømme og samtidig holde søen fri, indtil der kan komme andre skibe fra København.
Folkene i Hamborg rider nu på to heste. Borgmester og råd holder fast ved de privilegier, som de har opnået, mens den menige mand siger, at de har mere fordel af at betale told end at sætte skibe og gods på spil (*hasardere*). Den overhøjhed over Elben, som deres ledere søger, har de ingen gavn af.[2)]
Med det engelske kompagni i Hamborg er der indgået overenskomst (*Accorderit*) om at betale en vis sum penge i told. I stedet for penge skal de levere så mange stykker paklæde, som man kan uddele til folkene på Holmen og andre ...
... **[fortsættes s. 114]**

[1)] Se brevet af 25. august.
[2)] Om striden om Elbtolden se samme brev. Om det i dette år herskende modsætningsforhold mellem magistrat og borgerskab i Hamborg jvf. Gallois, *Geschichte der Stadt Hamburg* I, s. 428-438.

Kommentar
Side 113 indeholder begyndelsen af **Brev 94**.

Brevet fortsætter den konflikt om **Elbtolden** og kontrollen over Elben, som allerede fyldte meget i Brev 91. Christian IV gør det klart, at han har truffet militære forholdsregler ved at indsætte skibe på Elben og ønsker at sikre både roen på søen og dansk indflydelse i området. Særligt interessant er hans beskrivelse af de politiske spændinger i Hamborg. Kongen skelner mellem byens ledelse og den almindelige befolkning og antyder, at borgerskabet er mere villigt til at acceptere toldbetaling end at risikere handel og skibsfart for magistratens politiske ambitioner.
Brevet viser også, hvordan Christian IV anvendte økonomiske aftaler med det engelske købmandskompagni som led i sin handelspolitik og finansiering.

Side 114

Brev 94 ✻ 5. September 1637 (fortsat fra s. 113)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen har beordret et Antal Skibe til Glückstadt for at holde Hamborgerne i Ave og bevare Freden paa Søen. I Hamborg er der Uenighed mellem Borgmester og Raad og Borgerskabet angaaende Hævdelsen af Højheden over Elben. Der er sluttet Overenskomst med det engelske Kompagni i Hamborg om Tolden. Forskellige Ordrer angaaende Klokkestolen til den store Klokke paa Kronborg. Krigsudsigterne tegner ikke gunstigt for Svenskerne, som burde have sluttet Fred i Tide. Hvis den svenske Enkedronning vil tage sin Tilflugt til sin Broder, Kurfyrsten af Brandenburg, vil hun sikkert blive skuffet. Hamborgerne overvejer endnu deres Svar paa Marquard Rantzaus Skrivelse. — R. A.

y betaling[1)]. Paa M: hans Stenuynckell och M: Andressis affriidtzninger[2)] haffuer Ieg tegnid myn mening.
At M: hans Ohnemøller inted tømmer kan fynde tii den klockestoll[3)] vden ded, Som tyl Lyndormens *Reparation* forordnid Er, ded kommer mig Spansk[4)] for.
Ty lofftiid, som klockestolen kommer att staa paa, skall werre aff fyrre tømmer, Som kommer paa vnderslag att liigge, saatt derpaa kan settis sa stor En tynge, som man begehrer, y sønderlighed naar vnderslaagen begindis fra vnden op, Som ieg haffuer uyst M: hans Sneddecker[5)] paa *Croneborg*.
Naar nu ded Egii tømmer, som hand uylle legge lofftiid med, brugis tiil klockestolen, daa mehner Ieg, at hand haffuer tømmer noch tiil En klockestoll.
Dog kan ded med samme klockestoll uel haffue En anstand, Indtil gud uyl, Ieg kommer tilstede.
Mens vnderslaagen med lofftiid, som klockestolen kommer att staa paa, skall leggis, Och skall ded Øffuerste lofft leggiis saa høiidt, att Regenuandyd kan løbe vd offuer Neederkanthen aff klockeuinduuerne.
H: Christian Pens Skriiffuer, att hertug Bernhardt[6)] er gangen tilbage offuer Riin ygen, saatt dy Suenske lyden *Diuersion* aff hannem haffuer at foruenthe. Ieg formeener
... **[fortsættes s. 115]**

Oversættelse af Brev 94
... som betaling.[1)]
På mester Hans Steenwinkels og mester Anders' tegninger[2)] har jeg påført mine bemærkninger.
At mester Hans Ohnemøller ikke kan finde tømmer til klokkestolen[3)] uden det, som er bestemt til reparationen af Lindormen, forekommer mig besynderligt.[4)]

Det loft, som klokkestolen skal stå på, bør bestå af fire tømmerstykker, der hviler på et underlag, således at man kan anbringe en så stor vægt, som ønskes, især når understøtningerne føres op nedefra, sådan som jeg har vist mester Hans' snedker[5] på Kronborg.
Hvis det egetømmer, som han ville benytte til loftet, anvendes til klokkestolen, mener jeg, at han stadig vil have tømmer nok til endnu en klokkestol.
Arbejdet med selve klokkestolen kan dog godt udsættes, indtil Gud vil, at jeg selv kommer til stede.
Men understøtningerne og loftet, som klokkestolen skal stå på, skal udføres, og det øverste loft skal lægges så højt, at regnvand kan løbe ud over underkanten af klokkevinduerne.
Hr. Christian Pentz skriver, at hertug Bernhard[6] igen er gået over Rhinen, således at svenskerne kan vente en afledning (*Diuersion*) fra ham.
Jeg mener ...
... **[fortsættes s. 115]**

---

[1] Den med det engelske købmandssocietet i Hamborg nogle dage senere (11. sept.) sluttede overenskomst gik ud på, at der af de londonske, med klæde ladede skibe skulle betales til kongen 800 rdl. af det første, 600 af det næste og således videre skiftevis; skibene fra Hull, som var mindre, skulle på samme måde betale 200 og 150 rdl. (T. Kanc. U. A. England. Akter vedr. det politiske forhold til Danmark 1631-40).
[2] Jvf. brevet af 1. september. Andres er smeden på Bremerholm Anders Bentzwinger.
[3] Om den store klokke med klokkestol, som blev støbt på Kronborg, se IV, 46, 115, 118, 150, 199 f. og 361.
[4] *Spansk for* = urimeligt, besynderligt, forvirret.
[5] ɔ: Hans Barchmann.
[6] Bernhard af Weimar, som var i fransk tjeneste, var trængt over Rhinen, men blev i august-september standset af den bayerske feltherre Johann von Werth og måtte i oktober atter gå tilbage.

Kommentar
Side 114 fortsætter **Brev 94**.
Denne del af brevet er især interessant ved sin detaljerede behandling af **klokkestolen til den store klokke på Kronborg**. Christian IV går helt ned i de tekniske detaljer om tømmerkonstruktioner, understøtninger, loftsbjælker og afledning af regnvand. Det er et godt eksempel på kongens personlige engagement i bygge- og ingeniørarbejder.
Brevet viser også, at Christian IV ikke ukritisk accepterede sine håndværkeres vurderinger. Han afviser argumentet om manglende tømmer og henviser til sine egne erfaringer og anvisninger på Kronborg.
Mod slutningen vender brevet tilbage til storpolitikken. Oplysningen om **Bernhard af Weimars** bevægelser ved Rhinen viser, at kongen samtidig fulgte krigens udvikling tæt og vurderede dens betydning for de svenske styrkers stilling.

Side 115
Brev 94 ✻ 5. September 1637 (fortsat fra s. 113)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen har beordret et Antal Skibe til Glückstadt for at holde Hamborgerne i Ave og bevare Freden paa Søen. I Hamborg er der Uenighed mellem Borgmester og Raad og Borgerskabet

angaaende Hævdelsen af Højheden over Elben. Der er sluttet Overenskomst med det engelske Kompagni i Hamborg om Tolden. Forskellige Ordrer angaaende Klokkestolen til den store Klokke paa Kronborg. Krigsudsigterne tegner ikke gunstigt for Svenskerne, som burde have sluttet Fred i Tide. Hvis den svenske Enkedronning vil tage sin Tilflugt til sin Broder, Kurfyrsten af Brandenburg, vil hun sikkert blive skuffet. Hamborgerne overvejer endnu deres Svar paa Marquard Rantzaus Skrivelse. — R. A.

uyst, att generall Lessel[1)] Erlanger huercken folck eller penning y Suerrig, Saat dy skulle Ønske, att dy haffde giiordt friid, dentid dy kunde haffue faat friid. Der uyl nu neppeligen bliiffue nogiid aff den Store *Recompans*, dy talede y dy dage om, man skulle giiffue dem, at dy haffde forderffuid tysland.
At Enckedronningen y Suerrig[2)] Endelligen uyl hen tiil Churfursten aff Brandenborg, ded fortryder hiinder uist, ynden stackyd tiid gaar tiil Ende. Hand haffuer Inted tiil siig Siellfuer Och mynder tiil hinder.
Dy Erlige ham: haffuer Endnu inted suariid paa generall Maior Randtzous skriiffuelsse[3)], mens gaar fliitig tiil Raadtz deroffuer, huilckid er heell wyseligen giiordt, Isønderlighed om dy kan hytte paa Ett suar, som man Inted kan *Replicere* paa, som ieg inted habis att skulle Skee.
Vale. Glyckxborg Den 5 Septem: Anno 1637.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfidtz wllefeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 94
Jeg har fået at vide, at general Leslie[1)] hverken får folk eller penge i Sverige, så svenskerne nok ville ønske, at de havde sluttet fred, mens de endnu kunne få fred. Der bliver næppe noget af den store belønning (*Recompans*), som man talte om i de dage, for at de havde ødelagt Tyskland.
At enkedronningen i Sverige[2)] til sidst vil søge hen til kurfyrsten af Brandenburg, vil sikkert snart vise sig, før der går lang tid. Han har intet til sig selv og endnu mindre til hende.
De gode herrer i Hamborg har endnu ikke svaret på generalmajor Rantzaus skrivelse[3)], men holder flittigt råd om sagen, hvilket er meget klogt gjort, især hvis de kan finde på et svar, som man ikke kan svare igen på (*replicere*), hvad jeg ikke tror vil lykkes.
Far vel.
Givet i Glücksborg den 5. september 1637.
Christian.

[1)] Den svenske feltmarskal Alexander Leslie (skotte) havde i juni deltaget i Banérs tilbagetog fra Torgau til Pommern, hvor stillingen var meget vanskelig for svenskerne. I september befandt han sig i Stockholm for at drøfte krigssituationen med Oxenstierna. Allerede 19. september fik han instruks til at genoptage felttoget i Pommern (Ch. S. Terry, *Life of Alexander Leslie*, s. 38 f.).
[2)] Enkedronning Maria Eleonora nærede i en årrække planer om at forlade Sverige, se IV, 349 note 1.
[3)] Rådet i Hamborg anmodede 25. august efter toldprivilegiets udløb kommandanten i Glückstadt Marquard Rantzau om at indstille toldoppebørslen, hvilket denne afslog 26. august med henvisning til, at hamborgerne først måtte afskaffe deres nye toldpålæg. Rådets fornyede henvendelse af 21. september blev afslået af Rantzau 27. september (H. Freudenberger, *Hamburgs Streit mit Christian IV*, s. 65).

Kommentar
Side 115 afslutter **Brev 94**.
Afslutningen samler tre af Christian IV's hovedinteresser i efteråret 1637: udviklingen i **Sverige**, stillingen for **enkedronning Maria Eleonora** og konflikten med **Hamborg** om Elbtolden.
Kongen vurderer, at Sveriges situation er så vanskelig, at svenskerne burde have accepteret fred tidligere. Samtidig udtrykker han skepsis over for Maria Eleonoras muligheder hos kurfyrsten af Brandenburg og afviser indirekte, at hun vil finde nogen reel støtte dér.
Om Hamborgs svar på Marquard Rantzaus henvendelse er kongen tydeligt selvsikker. Han anerkender, at rådet overvejer sit svar grundigt, men tvivler på, at de kan formulere et argument, som den danske side ikke vil kunne imødegå.

Side 116

Brev 95 ⁕ 2. Oktober 1637

Til Korfits Ulfeldt.
Skibskaptajn Markus White, som uden lovlig Anledning har skudt efter et svensk Orlogsskib, skal stilles for Retten og, hvis han ikke kan svare for sig, sættes i Blaataarn en Uge. — R. A.
Epthersom denne Capitein Marckus wiitt[1)] vdi Sundiid haffuer Skudt Epther ett Suensk Orloff Skiib, saat folckiid derpaa haffuer madt tage flaggen Ind, som dy lod fliie pa toppen, Och sliigdt ingenstedtz brugeliigdt Er att anmode En herris Orlob skiib, Som man leffuer y god tiilstand med, att Stryge syn flaag, Ded ochsaa løber ymod den affskeen, Riigerne Imellom giiordt Er[2)], Daa skall samme Capitein Stellis for Retthen Och adsporris, huem hannem sliigdt att gørre befalliid haffuer, Och om hand siig Icke med god maanehr kan *defendere*, daa skall hand paa Otthe dags tiid losseris y ded Blaa tarn.
Vale. Aff Glyckxborg Den 2 8tobris Anno 1637.
Christian.
Dette folck paa Skybid haffuer faat forstreckning aff penning Och kleede, Som wiil haffuis y achtt.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfidtz wllefeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 95
Eftersom denne kaptajn Markus White[1)] i Sundet har skudt efter et svensk orlogsskib, således at folkene ombord måtte tage flaget ned, som de havde hejst i toppen, og da det ingen steder er sædvane at kræve, at et herres orlogsskib, som man lever i god forståelse med, skal stryge sit flag, og da dette også strider imod de aftaler, der er indgået mellem rigerne,[2)] skal samme kaptajn stilles for retten og afhøres om, hvem der har befalet ham at gøre dette.
Hvis han ikke på ordentlig vis kan forsvare (*defendere*) sin handling, skal han indsættes i Blåtårn i otte dage.
Far vel.
Fra Glücksborg den 2. oktober 1637.
Christian.
Der skal også holdes regnskab med, at folkene på skibet har modtaget forskud af penge og klæder.

Brev 96 ⁕ Januar 1638

Til Kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenburg.
Kreditiv for Kongens Afsendinge Hofmarskalk Christian Ulrik Gyldenløve og Kammersekretær Fr. Günther. — Preussisches Geh. Staatsarchiv i Dahlem, Berlin.
... **[fortsættes s. 117]**

Oversættelse af Brev 96
... **[fortsættes s. 117]**

_____
[1)] Om Markus White se IV, 336 og Lind s. 272.
[2)] Ved den mellem Danmark og Sverige 12. oktober 1580 i Ulfsbæk afsluttede traktat bestemtes, at svenske skibe, der af nød blev tvunget ind i danske farvande og mødte danske orlogsskibe, skulle skyde det svenske løsen og dermed være frie.

Kommentar
Side 116 indeholder hele **Brev 95** og indleder **Brev 96**.
Brev 95 er bemærkelsesværdigt, fordi Christian IV her klart markerer, at en dansk officer ikke uden videre må udfordre svenske orlogsskibe. Kongen anser Markus Whites handling som potentielt ulovlig og i strid med gældende mellemstatslige aftaler. Derfor kræver han en retlig undersøgelse og truer med fængsling i Blåtårn, hvis kaptajnen ikke kan godtgøre sin adfærd.
Brevet viser, at Christian IV, trods den langvarige rivalisering med Sverige, ønskede at undgå unødige diplomatiske konflikter og fastholde den etablerede orden i Øresund.
Nederst på siden begynder **Brev 96**, et kreditivbrev til kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenburg for Christian Ulrik Gyldenløve og Frederik Günther.

Side 117

Brev 96 ⁕ Januar 1638 (fortsat fra s. 116)
Til Kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenburg.

Kreditiv for Kongens Afsendinge Hofmarskalk Christian Ulrik Gyldenløve og Kammersekretær Fr. Günther. — Preussisches Geh. Staatsarchiv i Dahlem, Berlin.
Freundtlicher, viilgeliibter vetter, Suager, Bruder vndt gefatter, da es E: L: annoch an leibes vermugenheit vndt anderem wolergeen Nach dehro eiigenem wunsk Noch wol Erginge, So wehre solches miir gans liib vndt angenehm zu vernehmen.
Sonsten verhalte ich E: L: freundt vetter sueger vndt bruderlich Niit, das ich meinen Hoff Marskalck neben meiinem kammer Sekretarium an E: L: in meiine *Afferren* abgefertiget[1)]
Miit freundt vetther Sueger vndt Bruderliichem gesinnen, Sii wolle selbiigen meinen diineren Niit allein geheim *Audiens* geben vnd ihnen gleich miir glauben beiimessen, Sondern auch sii mit solcher freundt vetter Suager vndt Bruderlicher *Resolution*, wii mein feestes vertrawen zu E: L: Steed, *Dimittiren*.
E: L: werder(!) dadurch Sich meiiner persohn versiicheren, das ich Niichtes, was deroselben zu freundt vetther Suager vndt Bruderlichem *Contento* gereichen kan, Bei miir werde Erwii[n]den lassen.
Befehle E: L: hiemit dem Skudtz des Allerhögsten vndt verbleiibe
Alle zeiit E: L: getrewer vetter,
Suager, bruder vndt gefatther

Christian.
In der festung Christianspriis den ... Janua: Anno 1638.

Oversættelse af Brev 96
Venlige, højtelskede fætter, svoger, broder og gudfader.
Hvis Deres Kærlighed stadig befinder sig vel og har det godt efter eget ønske, ville det være mig meget kært og glædeligt at høre.
Ellers vil jeg i venskabelig og broderlig fortrolighed meddele Deres Kærlighed, at jeg har sendt min hofmarskal sammen med min kammersekretær til Dem i mine anliggender.[1)] Jeg beder om, at De ikke blot vil give disse mine tjenere fortrolig audiens (*Audiens*) og tillægge dem samme troværdighed som mig selv, men også sende dem tilbage (*Dimittiren*) med et svar (*Resolution*), sådan som min faste tillid til Deres Kærlighed tilsiger mig.
Deres Kærlighed kan deraf overbevise sig om, at jeg ikke vil undlade noget, som kan bidrage til Deres tilfredshed (*Contento*) og til et fortsat venskabeligt forhold.
Jeg befaler hermed Deres Kærlighed til den Allerhøjestes beskyttelse og forbliver altid
Deres trofaste fætter,
svoger, broder og gudfader
Christian.
Givet på fæstningen Christianspris i januar 1638.

[1)] 13. januar 1638 udstedtes gennem kancelliet et kreditiv (Ausländ. Reg. F. 7) for de to afsendinge og 22. januar en instruks (T. Kanc. U. A. Brandenburg, Akter vedr. Forholdet til Danm. 1626-69). Heraf fremgår, at kurfyrsten havde modtaget kongens tilbud om at medvirke ved fredsunderhandlingerne, som var blevet overdraget Georg Vilhelm på kurfyrstedagen i Regensburg, på betingelse af at Brandenburgs aftaler med Sverige blev opretholdt. Gesandterne skulle derfor søge nærmere oplysning om disse aftaler. Kongen ville støtte kurfyrstens successionsret til Pommern i håb om, at denne ville støtte hans krav om forlængelse af Elbtolden. I sit svar af 19. februar takkede Georg Vilhelm for løftet vedrørende Pommern, men erklærede, at han ikke kunne støtte kongens krav om tolden.

Kommentar
Side 117 afslutter **Brev 96**.
Brevet er et klassisk kreditivbrev, hvori Christian IV anbefaler sine udsendinge **Christian Ulrik Gyldenløve** og **Frederik Günther** til kurfyrst Georg Vilhelm af Brandenburg. Det interessante ligger især i fodnoten, som viser de konkrete politiske mål med sendelsen. Christian IV forsøgte i begyndelsen af 1638 fortsat at spille en rolle i fredsforhandlingerne i Tyskland. Samtidig søgte han brandenburgsk støtte til en forlængelse af den omstridte **Elbtold**, mens han til gengæld var villig til at støtte kurfyrstens krav på **Pommern**. Brevet illustrerer derfor den tætte sammenhæng mellem dansk udenrigspolitik, handelsinteresser og de fortsatte diplomatiske bestræbelser efter Trediveårskrigens mest turbulente fase.

Side 118

Brev 97 ✻ 22. Februar 1638

Til Korfits Ulfeldt.
Ordrer angaaende Skibet „Rytteren" og angaaende Levering af Uldlister. Kongen har opsat sin Rejse til København for at bruge Læge. Den polske Affære giver ikke Anledning til Ængstelse. Ordrer angaaende Udrustning af Skibe til Bekæmpelse af Fribytteri og Smugleri i Farvandene ved Fladstrand, Norge og Als. — R. A.

Dyn skriiffuelsse *sub dato* den 15 Huius er mig y aſtis til hande kommen och deraf *contenta* forstanden, Huorpa ieg diig inted forholder, Att den stragkolle[1)] under Riiteren for lethed skiild kan uerre aff fuur.
Dy lyster aff wuld uyl uerre mange tussynd allen, huorpa du skaldt faa Order, Naar gud uyl, ieg kommer tiil steede.
Pa mandag forst kommendis drager ieg, om gud uyl, henad glyckstad och habis med gudtz hiielp att uerre y samme vgge heer ygen och beginde myn reiise offuer til køben:[2)]
Ieg haffde uel for begin[d] samme Reiisse, haffde ieg icke saat mig for først at bruge *Doctoren*.
For Pohlen[3)] haffuer ded ingen Nød med gudtz hiielp, Om man gaar den weii, som begiindt er, och tager ingen Snaack derfor.
Der skall strax Riistis en galley ud, som med ded første skall henad flaadstrand u[n]der Iudtlandtz kost och uare sammestedtz pa dynkerckerne, at dy aff samme pladtz inted gør den søefarende mand skade, som nu en tydlang skeed Er.
Dy fleeste gaaleiier och sma skiib, forhanden Er, skal Rystiis tiil att bruge y Sommer lans Norrie[4)] Och der(!)
... **[fortsættes s. 119]**

Oversættelse af Brev 97
Din skrivelse af den 15. denne måned er kommet mig i hænde, og jeg har forstået dens indhold. Derfor skal jeg blot meddele dig, at den tværbjælke eller stragkolle[1)], som skal anvendes under *Rytteren*, af hensyn til vægten godt kan være af fyrretræ.
Der vil komme mange tusinde uldlister, og herom skal du få nærmere ordre, når Gud vil, jeg kommer til stede.
Førstkommende mandag rejser jeg, om Gud vil, til Glückstadt og håber med Guds hjælp at være tilbage samme uge og derefter begynde min rejse til København.[2)]
Jeg ville allerede have påbegyndt denne rejse, hvis jeg ikke først havde fundet det nødvendigt at benytte lægen.
Hvad Polen angår, er der med Guds hjælp ingen fare, hvis man fortsætter ad den vej, der allerede er slået ind på, og ikke tager sig af snakken derom.[3)]
Der skal straks udrustes en galej, som hurtigst muligt skal sendes til Fladstrand ved Jyllands kyst og opholde sig dér for at holde opsyn med dunkerkerne, så de ikke fra dette sted gør de søfarende skade, som de har gjort i nogen tid.
De fleste galejer og små skibe, som findes, skal udrustes til brug langs Norges kyst i sommeren,[4)] og dér ...
... **[fortsættes s. 119]**

[1)] *Stragkolle* = køl eller langsgående bjælke. For de i brevets sidste halvdel anførte ordrer er der sat et kryds i marginen.
[2)] Kongen kom 9. marts fra Holsten til København.
[3)] Angående striden mellem Christian IV og kongen af Polen 1637-38 om herredømmet over Østersøen og sidstnævntes opkrævning af told ved Danzig se Fredericia II, s. 51-54.
[4)] Kaptajn Adrianssøn beordredes 23. marts 1638 til at ligge under Norge med Samsons galej og gå ad Fladstrand mod dunkerkerne indtil tre uger efter Mikkelsdag.

Brevet forener praktiske skibstekniske instrukser med større udenrigspolitiske spørgsmål. Christian IV omtaler både bygningen af skibet **„Rytteren“**, den forestående transport af store mængder uldvarer og sine egne rejseplaner.

Særligt interessant er bemærkningen om, at han udsætter rejsen til København for først at lade sig behandle af en læge. Det er en af de relativt få steder, hvor kongen direkte nævner sit eget helbred.
Brevet viser også Christian IVs fortsatte opmærksomhed på søkrigen og handelsbeskyttelsen. Han beordrer skibe sendt til **Fladstrand** for at holde opsyn med de såkaldte **dunkerker-fribyttere**, som efter hans opfattelse har skadet søfarten, og han planlægger samtidig en mere omfattende udrustning af fartøjer til tjeneste langs Norges kyst.

Side 119

Brev 97 ✻ 22. Februar 1638 (fortsat fra s. 118)
Til Korfits Ulfeldt.

Ordrer angaaende Skibet „Rytteren" og angaaende Levering af Uldlister. Kongen har opsat sin Rejse til København for at bruge Læge. Den polske Affære giver ikke Anledning til Ængstelse. Ordrer angaaende Udrustning af Skibe til Bekæmpelse af Fribytteri og Smugleri i Farvandene ved Fladstrand, Norge og Als. — R. A.

thuende hen y heldt, ty ded meyste, der skeer, ded skeer aff uorrig(!) Egne.
Der skal ochsaa en Iacht med 4 eller 5 mand forskyckis henad fyn thuerdt offuer fraa Alssen, huor dy sniiger adskyllig waare offuer vden toll[1)].
Paa dy andre skyb, som skal uester pa, Nemblig Lyndormen, dy thu loffuer, Stockfysken, Lammid och gabriiel, uyl ieg gøre anordning, Naar gud uyl, ieg kommer tilstede.
Vale. Aff Hadersleff den 22. Februarij Anno 1638.
Christian.
Dy Lyster aff wuld uyl halffparten uerre Ett fyngerbredt smalere, End dysse Er, Och skal uys offuerslaag gorris, huad samme lyster kan koste ymod sadanne lyster, bliiffuer Skarren aff wadmel eller gemen kleede.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfidtz wllefeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 97
... to af dem skal sendes derhen i fællesskab, for det meste af det, der foregår, sker fra vor egen egn.
Der skal også sendes en jagt med fire eller fem mand til farvandet ved Fyn over for Als, hvor man smugler adskillige varer over uden at betale told.[1)]
Med hensyn til de andre skibe, som skal lægges op, nemlig **Lindormen**, de to, som du nævner, **Stockfisken**, **Lammet** og **Gabriel**, vil jeg træffe bestemmelse om dem, når Gud vil, jeg kommer til stede.
Far vel.
Givet i Haderslev den 22. februar 1638.
Christian.
Uldlisterne skal være halvt så brede, omtrent en fingerbredde smallere end disse er, og der skal udarbejdes et overslag over, hvad sådanne lister vil koste, når kanten udføres af vadmel eller andet almindeligt klæde.

Brev 98 ✻ 13. April 1638

Til Korfits Ulfeldt.

Instrukser og Pas til Brug for Flaaden er Dagen før sendt ham til Itzeho. Kongen haaber paa et godt Udfald af sit Gesandtskab hos Gallas. I Bremen Stift er der foreløbig Stilstand. — R. A.

Dyn Skriiffuelse *sub Dato* kolding[2)] den 10 *Huius* Er mig y dag tiil hande kommen, Huorpaa Ieg diig Inted forholder, att all fornødenhed til floden bade aff *Instruction* Och Passer y gaar fraa Itzehou erre dig tilskyckid[3)].
...
[fortsættes s. 120]

Oversættelse af Brev 98

Din skrivelse fra Kolding[2)] af den 10. i denne måned er i dag kommet mig i hænde.
Jeg kan derfor meddele dig, at alt fornødent til flåden, både instrukser (*Instruction*) og pas, i går er blevet sendt til dig fra Itzehoe.[3)]
...
[fortsættes s. 120]

[1)] Om smughandel mellem Fyn og Sønderjylland se L. Maaløe, *Assens*, s. 132.
[2)] Rådet var forsamlet til herredag i Kolding. Ulfeldt har ikke underskrevet de af rådet under 2. og 11. april afgivne besvarelser af kongens proposition (IV, 180 f.; Erslev II, 459 ff.).
[3)] Under 11. april 1638 udsendtes der ordrer og pas for skibe, der skulle gå til Femern, Neustadt, langs Norge og til Island.

Side 119 afslutter **Brev 97** og indleder **Brev 98**.
Afslutningen af Brev 97 viser Christian IVs bestræbelser på at bekæmpe både **fribytteri og smugleri** i de danske farvande. Kongen er særligt opmærksom på den ulovlige varetransport mellem Als og Fyn og beordrer derfor et mindre fartøj udsendt til overvågning af området. Samtidig fortsætter han sine detaljerede instrukser om flådens fartøjer og om de uldvarer, der tidligere er omtalt i brevet.
Brev 98 fører tilbage til de større politiske og militære spørgsmål i foråret 1638.
Indledningen viser, at Christian IV fortsat følger flådens administration nøje og sørger for, at de nødvendige instrukser og pas når frem til Korfits Ulfeldt. Brevet fortsætter på side 120.

Side 120

Brev 98 ⁕ 13. April 1638 (fortsat fra s. 119)

Til Korfits Ulfeldt.
Instrukser og Pas til Brug for Flaaden er Dagen før sendt ham til Itzeho. Kongen haaber paa et godt Udfald af sit Gesandtskab hos Gallas. I Bremen Stift er der foreløbig Stilstand. — R. A.

Myne gesanter, som bleff Sendt hen tiil gallas[1)], Er Inted endnu kommen tilbage ygen, Mens ded hoger mig uell, att hand lader *beuage*[2)] sytt folck for dennom, som werber for mig tiil hest och tiil fodtz.
Wdi ded styfft Brehmen haffuer dy giiordt styllestand, indtil dy Erfarher, huad for En *Resolution* myne gesanter faar huos gallas.
Ieg habis, att gud y himmelen Skycker well aldting saledis, som ded hans guddommelige Maiestad gefelliig Er.
Vale. Glyxborch udi glyckstad den 13 Apriliis Anno 1638.

Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H. Corfidtz wllefeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 98
Mine gesandter, som blev sendt til Gallas,[1)] er endnu ikke kommet tilbage, men det glæder mig, at han lader bevogte[2)] sine folk mod dem, der hverver for mig til hest og til fods.
I Bremen stift har man indgået stilstand, indtil man får at vide, hvilken beslutning (*Resolution*) mine gesandter opnår hos Gallas.
Jeg håber, at Gud i himlen vil styre alting således, som det er hans guddommelige majestæt velbehageligt.
Far vel.
Givet i Glücksborg ved Glückstadt den 13. april 1638.
Christian.

Brev 99 ✻ 23. Oktober 1638

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen sender sin Genealogi, som skal udhugges paa en Pyramide efter Tegning af Hans Steenwinkel. Kongen har overladt et Parti spansk Uld til Portugiserne, af hvem han havde faaet det. Nogle Skibe med engelske Tropper, lejede af en engelsk Greve til Støtte for Pfalzgreven, er kommet paa Weseren. Greven selv er tilligemed Prins Ruprecht o. fl. taget til Fange af de kejserlige. Svenskerne ligger i Nærheden, men maa sikkert snart trække sig tilbage. — R. A.

Herhuos fyndis udi Ett foder Indpackiid Myn *genealogij*, Som Ieg med stor wmag haffuer bracht tiil weye, Huilcken
... **[fortsættes s. 121]**

Oversættelse af Brev 99
Her findes vedlagt i et omslag min genealogi, som jeg med stor umage har fået tilvejebragt, og som ...
... **[fortsættes s. 121]**

[1)] Da Gallas i foråret 1638 ville skaffe sine tropper underhold ved at indkvartere dem i Holsten, traf Christian IV energiske modforholdsregler, medens det i Kolding forsamlede rigsråd rådede til eftergivenhed. Gallas opgav derfor sine planer, og ved en overenskomst sluttet midt i april med kongens gesandter Kaj Ahlefeldt og Marquard Rantzau fritoges Holsten for indkvartering mod betaling af 160.000 rigsdaler. Bremen stift, som samtidig var blevet belagt med indkvartering, opnåede først et par måneder senere fritagelse herfor.
[2)] *Beuage* = bevogte (tysk *bewachen*). Meningen er, at Gallas ønsker at holde sine folk borte fra Christian IV's hververe.

Kommentar
Side 120 afslutter **Brev 98** og indleder **Brev 99**.
Afslutningen af Brev 98 viser Christian IVs fortsatte opmærksomhed på forhandlingerne med den kejserlige feltherre **Matthias Gallas**. Kongen afventer resultatet af sine gesandters mission og bemærker samtidig, at der i Bremen stift er indgået våbenstilstand, indtil udfaldet af disse forhandlinger kendes.

Nederst på siden begynder **Brev 99**, som straks vækker interesse ved omtalen af kongens egen **genealogi**, som skulle indhugges på en pyramide efter tegning af Hans Steenwinkel. Brevet fortsætter på side 121.

Side 121

Brev 99 ✻ 23. Oktober 1638 (fortsat fra s. 120)

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen sender sin Genealogi, som skal udhugges paa en Pyramide efter Tegning af Hans Steenwinkel. Kongen har overladt et Parti spansk Uld til Portugiserne, af hvem han havde faaet det. Nogle Skibe med engelske Tropper, lejede af en engelsk Greve til Støtte for Pfalzgreven, er kommet paa Weseren. Greven selv er tilligemed Prins Ruprecht o. fl. taget til Fange af de kejserlige. Svenskerne ligger i Nærheden, men maa sikkert snart trække sig tilbage. — R. A.

du skaldt tylstille M: hans stenuynckel, att hand dertiil gør ett affriidtz paa En Pyramij, huorpaa densamme kan vdhugges saledis, att man uel kan see och lesse alting[1]. Den *catallogus*, som fyndis paa dy keysser, och andiid, som man kan haffue vnderretning aff, Skall komme y pettiestaliit aff samme pyramij.
Ieg haffde achtiid att sette samme pyramij paa ded fundament, Som Er lagdt mydt for gangen op tiil Børssen, Mens ieg frychter, att dedsamme er for Ringe dertiil.
Der kam En Party Spansk wuld for nogen tyd syden herfra henad køben:, huilcken ieg nu ygen haffuer offuerladt tiil dy Portugiisser, som ieg den fyck aff, Sauydt som deraff endnu er beholden.
Paa wesseren Er otte eller Ny skiib med Engelske Soldater ankommen, Som En Engelske greffue haffuer paa syn Egen pung bracht paa benen, Paldtsgreffuen tiil tyeniste, huilcke numer er kommen for siildig y laauyd.
Mens samme greffue kam tyliig nok, aldenstund hand med Priindtz Rubberdt, *generall* feehrens och andre *caualirer* Erre fangen ført tiil keysseren[2].
Dy suenske ligger disse kuarter numer heel Neer, dog Er ded att formode, att ded uarer Inted lenge, aldenstund dy erre inted rett stercke Och nyligen faat hug aff dy keysserlige ued Bøydtzenborg, saat dy haffuer myst 500 heste[3]. Skyller wor herre mig Engang
... **[fortsættes s. 122]**

Oversættelse af Brev 99
Du skal lade mester Hans Steenwinkel udarbejde en tegning til en pyramide, hvorpå denne genealogi kan udhugges, således at alt tydeligt kan ses og læses.[1] Den fortegnelse (*catalogus*), som findes over kejserne og andet, man kan få oplysning om, skal anbringes i samme pyramides postament.
Jeg havde tænkt at opstille denne pyramide på det fundament, som er anlagt midt for opgangen til Børsen, men jeg frygter, at fundamentet er for lille dertil.
For nogen tid siden kom et parti spansk uld herfra til København; det har jeg nu igen overladt til portugiserne, som jeg havde fået det af, for så vidt der endnu fandtes noget tilbage.
På Weseren er der ankommet otte eller ni skibe med engelske soldater, som en engelsk greve har bekostet af egen lomme til tjeneste for pfalzgreven. De synes imidlertid at være kommet for sent.
Den samme greve kom dog tidligt nok af sted, eftersom han sammen med prins Ruprecht, general Ferentz og andre kavalerer er blevet taget til fange og ført til kejseren.[2]

Svenskerne ligger nu i nærheden, men det må antages, at det ikke vil vare længe, eftersom de ikke er særligt stærke og nylig har lidt et nederlag ved Boitzenburg, hvor de skal have mistet 500 heste.[3)]
Hvis Vorherre skænker mig engang ...
... **[fortsættes s. 122]**

[1)] I et senere brev (af 10. maj 1643) omtales en genealogi, som skal udhugges på en statue (V, 338).
[2)] Pfalzgrev Karl Ludvigs tropper, som havde forenet sig med den svenske hærstyrke i Westfalen, blev d. 17. oktober slået af de kejserlige ved Vlotho (ved Weser). Pfalzgrevens broder prins Ruprecht, den pfalziske feltmarskal Ferentz og lord William Craven (som havde skænket 30.000 £ til ekspeditionen) blev taget til fange.
[3)] I sidste halvdel af 1638 stod den svensk-tyske hær under Banér i Pommern, medens den kejserlige under Gallas rykkede frem fra Meklenborg. Banérs hær var svækket, navnlig rytteriet, hvoraf den største del på grund af sygdom blandt hestene ikke var beredent. En fægtning ved ...
[fortsættes s. 122]

Kommentar
Side 121 fortsætter **Brev 99** og er bemærkelsesværdig ved sammenstillingen af kulturhistoriske og militærpolitiske emner.
Brevet viser først Christian IVs interesse for dynastisk selvfremstilling. Han planlægger en monumental **genealogisk pyramide** ved Børsen og diskuterer både dens udformning og placering i detaljer. Dette er et sjældent vidnesbyrd om kongens arbejde med historisk og dynastisk iscenesættelse.
Dernæst bevæger brevet sig over i europæisk storpolitik. Christian IV omtaler de engelske hjælpetropper til pfalzgreven og den kejserlige sejr ved **Vlotho** i oktober 1638, hvor prins Ruprecht og flere fremtrædende ledere blev taget til fange. Samtidig vurderer han den svenske stilling som svag og forventer, at de svenske styrker snart må trække sig tilbage.

Side 122

Brev 99 ✻ 23. Oktober 1638 (fortsat fra s. 120)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen sender sin Genealogi, som skal udhugges paa en Pyramide efter Tegning af Hans Steenwinkel. Kongen har overladt et Parti spansk Uld til Portugiserne, af hvem han havde faaet det. Nogle Skibe med engelske Tropper, lejede af en engelsk Greve til Støtte for Pfalzgreven, er kommet paa Weseren. Greven selv er tilligemed Prins Ruprecht o. fl. taget til Fange af de kejserlige. Svenskerne ligger i Nærheden, men maa sikkert snart trække sig tilbage. — R. A.
ved dem, daa skal ieg inted glemme att besette Radtzeborg,
Som er noggelen tiil disse kuarther. *Vale. Aff Glyckxborrig*
y glyck:
Den 23 Octobris Anno 1638.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfidtz wllefeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 99

... ved dem, da skal jeg ikke glemme at besætte Ratzeborg,
som er nøglen til disse egne.
Far vel.
Fra Glücksborg i Glückstadt den 23. oktober 1638.
Christian.

Brev 100 * 10. November 1638

Til Korfits Ulfeldt.
Han skal tale med Johan Bræm om et af den nederlandske Resident v. Cracau stillet Forslag angaaende Ordningen af Hvalfangsten ved Spitzbergen og Forhandlingen af Tran. For at skaffe bedre Orden i Hofholdningen paatænker Kongen at ansætte Johan Blücher som Køgemester. Under den stærke Storm er mange Skibe forlist eller har lidt Skade. Hvis de kejserlige Lejdebreve blot var i Orden, vilde Kongen i Tilfælde af fortsat Modstand fra Svenskernes Side give Fredsunderhandlingerne en god Dag. — R. A.
Epthersom den Hollandtske *Resident* kraakau haffuer verrid heer Och taliid med mig om hualfangid under Spydtzberg[1)] Och slagen for, at paded der kunde uerre En god
... **[fortsættes s. 123]**
Oversættelse af Brev 100
Eftersom den hollandske resident Cracau har været her og talt med mig om hvalfangsten ved Spitsbergen[1)] og foreslået, at der kunne skabes en god
... **[fortsættes s. 123]**

[3)] (Fortsættelse af fodnote 3 fra s. 121):
... Boitzenburg (i det sydlige Meklenborg) d. 19. oktober var til fordel for de kejserlige, som tog en del fanger. Som helhed havde Banér dog overhånden, og Gallas trak sig tilbage uden at turde indlade sig på slag (A. Cronholm, *Trettioåriga Kriget* I, s. 207 ff.; jvf. Pufendorf anf. skrift, s. 330).
[1)] Johan Bræm havde 1635 som direktør for det grønlandske kompagni fået monopol på hvalfangsten ved Grønland og Spitsbergen (*Norske Rigsregistranter* IV, 41 og 135), efter at han allerede i 1630 på Spitsbergen havde annekteret en kyststrækning, som han kaldte Københavns Bay. Det førte til stridigheder med det nordiske nederlandske kompagni, der ligeledes hævdede ret til hvalfangst og fiskeri i området. Fra nederlandsk side klagedes der også over Christian IV.s sundtoldsforhøjelser og Elbtold. Under forhandlingerne med Nederlandene i Stade afgav kongen 23. september 1641 en resolution, hvori han indrømmede, at både nederlænderne og hans egne undersåtter måtte drive fiskeri ved Spitsbergen.

Kommentar
Side 122 afslutter **Brev 99** og indleder **Brev 100**.
Afslutningen af Brev 99 viser, at Christian IV tillagde **Ratzeborg** stor strategisk betydning. Han betegner byen som "nøglen til disse kvarterer", hvilket afspejler dens placering mellem Holsten, Mecklenburg og de nordtyske områder, hvor svenske og kejserlige styrker manøvrerede i 1638.
Brev 100 åbner med et emne, der på overfladen synes fjernt fra europæisk storpolitik, nemlig **hvalfangsten ved Spitsbergen**. Men fodnoten viser, at spørgsmålet havde betydelig økonomisk og diplomatisk betydning. Konflikterne om fangstrettigheder, tranhandel og monopolprivilegier var tæt forbundet med Danmarks forhold til Nederlandene og med kronens forsøg på at hævde rettigheder i de nordlige farvande.

Side 124

Brev 100 ✻ 10. November 1638 (fortsat fra s. 122)
Til Korfits Ulfeldt.

Han skal tale med Johan Bræm om et af den nederlandske Resident v. Cracau stillet Forslag angaaende Ordningen af Hvalfangsten ved Spitzbergen og Forhandlingen af Tran. For at skaffe bedre Orden i Hofholdningen paatænker Kongen at ansætte Johan Blücher som Køgemester. Under den stærke Storm er mange Skibe forlist eller har lidt Skade. Hvis de kejserlige Lejdebreve blot var i Orden, vilde Kongen i Tilfælde af fortsat Modstand fra Svenskernes Side give Fredsunderhandlingerne en god Dag. — R. A.

Aff dy 160 skyb, som løb syst vdaff Sundyd, Saunis der mehre end halffparten, Och, ded mehre er, dy 15, som aff dysamme kam her pa Elffuen, som enda haffde beholdt derris master, ancker och tou, dy waar saledis kaast aff Søen, att godtztiid waar kommen y En aff syderne, att dy kan inted faa dem Rett pa kollen ygen.
Der waar yblandt samme skyb En dynkercker med 26 støcker, huoryblandt waar 4 halffue kartauer, med fuuld godtz och haffde 160 mand inde och haffde myst fem Mand, begge master, saoch thuende Ancker waar borthe.
Der er kommen et skyb ind y Syld med thu Raad støcker, huorpaa Icke Er Ett lefuendis menneske, huylckid pa andre steeder ochsaa Er skeed.
Med frydtz *tractationen*[1)] staar ded y forrige *terminis*, gud gyffue, man haffde dy *Saluos Conductos* aff keysseren *in debita forma*. Vylle syden suensken inted fordt, daa uylle ieg laade Pocker och Pestylendtz gøre siig vyder wmag Och bekostning att *tractere* fryden.
Vale. Aff Glyckxborg y glyckstadt den 10 Nouem: Anno 1638.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfidtz wllefeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 100
Af de 160 skibe, som sidst sejlede ud af Sundet, savnes mere end halvdelen. Hvad værre er, de 15 af dem, som kom op på Elben og endnu havde beholdt master, ankre og tovværk, var blevet så medtagne af havet, at lasten var skyllet over bord i den ene side, og de kan ikke længere bringes på ret køl igen.
Blandt disse skibe var en dunkerker med 26 kanoner, hvoraf fire var halve kartover, fuld last og 160 mand ombord. Skibet havde mistet fem mand, begge master og to ankre.
Der er også kommet et skib ind til Sild med to råer stående, hvor der ikke findes ét levende menneske ombord; det samme er også sket andre steder.
Med fredsforhandlingerne (*tractationen*) står det ved det gamle. Gud give, at man havde de kejserlige lejdebreve (*Salvos Conductos*) i behørig form. Hvis svenskerne derefter stadig ikke vil fremad, da ville jeg lade kopper og pest gøre sig yderligere umage og bekostning med at forhandle freden.
Far vel.
Fra Glücksborg ved Glückstadt den 10. november 1638.
Christian.

Brev 101 ✻ 15. November 1638

Til Korfits Ulfeldt.
Om Køb og Afhentning af en Skibsladning Skifersten gennem den engelske Agent i Hamborg Avery og om Køb af Zobelskind. Svenskerne tager fejl, naar de tror, at Kongen og Hertug Georg af Brunsvig-Lyneborg har truffet Aftale om gensidig Hjælp. Holmens Kirkes Midler skal ikke bruges til Byens fattige, saa lidt
... **[fortsættes s. 125]**

Oversættelse af Brev 101
... **[fortsættes s. 125]**

[1)] Om Christian IV.s virksomhed som mægler mellem de krigsførende magter se Fredericia II, 75 ff. Et af stridspunkterne var formen for de lejdebreve, som kejseren skulle udstede til de tyske fyrster for at deltage i fredsforhandlingerne.

Kommentar
Side 124 afslutter **Brev 100** og indleder **Brev 101**.
Afslutningen af Brev 100 er præget af eftervirkningerne af en voldsom storm. Christian IV beretter om store tab blandt skibene, der var sejlet ud gennem Sundet. Mere end halvdelen savnes, og flere af de tilbageværende er så svært beskadigede, at de ikke kan bringes i sødygtig stand igen. Omtalen af skibet ved Sild uden levende mennesker ombord giver et sjældent indblik i datidens maritime katastrofer.
Brevet vender derefter tilbage til fredsforhandlingerne. Kongen beklager, at de nødvendige kejserlige lejdebreve endnu ikke foreligger i korrekt form. Den afsluttende bemærkning om, at kopper og pest ellers må overtage fredsforhandlingerne, er et karakteristisk eksempel på Christian IV's skarpe og bitre formuleringer, når diplomatiet synes at stå i stampe.
Nederst på siden begynder **Brev 101**, som fortsætter med handels-, skibs- og forsyningsspørgsmål samt politiske rygter om forholdet til hertug Georg af Brunsvig-Lüneborg.

Side 125

Brev 101 ✻ 15. November 1638 (fortsat fra s. 124)
Til Korfits Ulfeldt.

Om Køb og Afhentning af en Skibsladning Skifersten gennem den engelske Agent i Hamborg Avery og om Køb af Zobelskind. Svenskerne tager fejl, naar de tror, at Kongen og Hertug Georg af Brunsvig-Lyneborg har truffet Aftale om gensidig Hjælp. Holmens Kirkes Midler skal ikke bruges til Byens fattige, saa lidt som Pengene i Blokken paa Slottet. Kongen vil ikke give det ostindiske Kompagni de lovede Penge, før der er Brug derfor. Svenskerne er begyndt at genopføre Warnemünde Skanse. — R. A.

Wdaff dyn skriiffuelsse haffuer ieg forstanden dyn mehning Om den Skeffuersten att hente, Huilcken dy[n] mening ieg *Approberer*.
Naar Ieg Erfarher, huad huer Riiss aff samme Steen koster, och huor mange Riiss skybid kan føre, daa uyl ieg gjøre den anordning huoss *Mon:* Haauerj y hamborrig, att samme skiib kan strax faa syn lading ind, naar hand der kommer.
Den vngeryske kyortel er heer ankommen.
Købiid pa zaabeleren[1)] er saa, at man siig deroffuer inted haffuer att *grauere*.

Naar gud uyl, Ieg kommer tilstede, daa skal dy *contandt* bliiffue betald, Huilckiid med gudtz hiielp ieg habis att skulde skee, ded første den ryngiste *Aparens* er tiil att erlange En Roeelig wiinter.
Dy suenske lader dem allerede merke, att dette *defension* werck Er dem inted med, vden thuiffuel fordi att dy inted epther derris gode tycke kan *Ruinere* disse kuarther med Brunsuid(!) och Lyneborg.
Dy Erre fuld och faast y den mening, att Ieg och Hertug Iørgen haffuer *Accorderit* med hynanden, att uy skal *secundere* hinander, der dog y al sandhed derom Icke bleff taliid Ett Ord[2].
... **[fortsættes s. 126]**

Oversættelse af Brev 101
Af din skrivelse har jeg forstået din mening om at hente skiferstenen, og den mening billiger (*approberer*) jeg.
Når jeg får at vide, hvad hvert læs af denne sten koster, og hvor mange læs skibet kan føre, vil jeg træffe aftale med monsieur Avery i Hamborg, så skibet straks kan få sin last om bord, når det ankommer.
Den ungarske kjortel er ankommet hertil.
Købet af zobelskindene[1] er således, at man ikke har grund til at beklage sig derover.
Når Gud vil, at jeg kommer til stede, skal de kontante beløb betales. Med Guds hjælp håber jeg, at dette kan ske, især da udsigterne til at få en rolig vinter for øjeblikket synes gunstige.
Svenskerne lader allerede mærke, at dette forsvarsværk (*defension*) ikke behager dem, uden tvivl fordi de ikke længere efter forgodtbefindende kan ødelægge disse egne sammen med Braunschweig og Lüneborg.
De er fuldt og fast overbeviste om, at jeg og hertug Jørgen har indgået en aftale (*Accorderit*) om gensidigt at støtte (*secundere*) hinanden, selv om der i sandhed ikke er blevet sagt ét ord herom.[2]

... **[fortsættes s. 126]**

---

[1] 7. maj 1639 betaltes der 360 rigsdaler for zobelværk, købt ved Korfits Ulfeldt til kongens behov (Rentemesterregnskab 1638-39).
[2] Hertug Georg af Brunsvig-Lüneborgs lande var fra sommeren 1638 truede af indmarch både af de kejserlige tropper og især af den svensk-tyske hær i Pommern under Banér. Ved et møde i Glückstadt i september mellem ham, Christian IV og ærkebiskop Frederik af Bremen forhandledes der om forsvaret af den nedersachsiske kreds. Hvor vidt aftalerne gik, er ikke klart, da efterretningerne er modsigende. I oktober førtes der på ny forhandlinger i Glückstadt med gesandter fra hertug Georg, som anmodede om kongens diplomatiske mellemkomst og om tilsendelse af en styrke på 1-2000 mand. Christian IV ...
[fortsættes s. 126]

Kommentar
Side 125 fortsætter **Brev 101**.
Denne del af brevet bevæger sig mellem handelsforretninger, luksusvarer og sikkerhedspolitik. Christian IV godkender planerne om indkøb og transport af skifersten via den engelske agent Avery i Hamborg og omtaler samtidig både en ungarsk kjortel og indkøb af kostbare zobelskind.
Politisk er den vigtigste passage kongens kommentar til svenskernes mistanke om et samarbejde mellem ham og **hertug Georg af Brunsvig-Lüneborg**. Christian IV afviser

kategorisk, at der er indgået nogen aftale om gensidig militær støtte, selv om svenskerne tydeligvis frygter et sådant samarbejde.
Brevet fortsætter på side 126, hvor både Brev 101 og fodnote [2)] afsluttes.

Side 126

Brev 101 ✻ 15. November 1638 (fortsat fra s. 124)
Til Korfits Ulfeldt.

Om Køb og Afhentning af en Skibsladning Skifersten gennem den engelske Agent i Hamborg Avery og om Køb af Zobelskind. Svenskerne tager fejl, naar de tror, at Kongen og Hertug Georg af Brunsvig-Lyneborg har truffet Aftale om gensidig Hjælp. Holmens Kirkes Midler skal ikke bruges til Byens fattige, saa lidt som Pengene i Blokken paa Slottet. Kongen vil ikke give det ostindiske Kompagni de lovede Penge, før der er Brug derfor. Svenskerne er begyndt at genopføre Warnemünde Skanse. — R. A.
Den forrad, der Er huos holmens kyrcke, kommer byen inted ued. Naar derom gorris uyder anfoddering, daa skall suaris, Att byens Arme skal vnderhollis aff dy middel, som dy er vnderholdt mange Aar, førend holmens kyrcke waar *in Rerum natura*[1)].
Blocken paa slottid Er lyge saa lydt saat derhen, som den staar, fordi att ded, som derudi samliis, skulle komme byens fattige til beste, som holmens kyrckis Indkomst. Ded er best, at huer betler bliiffuer Epther dy gamle Mandater y siit Sogen.
Den *Summa* penge, ieg loffuede tiil den Ostindianske vdredning, Er diig nocksom bekendt, huilcken ochsa skal uerre tilstede, naar behoff gorris.
Mens eptherdi Crapey nyligen haffuer verrid heer och wedderraad[2)] att Riiste ud y Aar, Daa seer ieg inted, huortyl ieg skulle nu faa pengen fraa mig[3)].
... **[fortsættes s. 127]**

Oversættelse af Brev 101
De midler, som findes ved Holmens kirke, vedkommer ikke byen. Hvis der fremsættes yderligere krav herom, skal der svares, at byens fattige skal forsørges af de midler, som de er blevet forsørget af gennem mange år, længe før Holmens kirke eksisterede (*in rerum natura*).[1)]
Blokken på slottet skal ligeledes blive stående, hvor den står, fordi det, som samles deri, skal komme byens fattige til gode, ligesom indtægterne fra Holmens kirke. Det er bedst, at hver tigger følger de gamle bestemmelser i sit eget sogn.
Den sum penge, som jeg har lovet den ostindiske udrustning, er dig vel bekendt. Den skal også stå til rådighed, når behovet opstår.
Men eftersom Crappé nylig har været her og har frarådet[2)] at udruste i år, kan jeg ikke se, hvorfor jeg nu skulle skaffe pengene til veje.[3)]
... **[fortsættes s. 127]**

[2)] ɔ: frarådet.
[3)] Om de penge, kongen havde lovet det ostindiske kompagni, se IV, 175. Roland Crappé, præsident for det danske kompagni i Ostindien, var kommet hjem fra Ostindien i november 1637.
[1)] Holmens sogns fattigvæsen, hvis midler kom ind gennem kirkebløkken og bøsser på skibene, var uafhængigt af byens almindelige fattigforsørgelse (L. Bobé, *Bremerholms Kirke* s. 31).
(Fortsættelse af fodnote [2] fra s. 125):

... lovede (resolution af 19. okt., afgivet til gesandterne, brev til Georg af 26. okt.) at anmode begge de krigsførende magter om skånsel for de brunsvig-lyneborgske lande, men han foreløbig afslog andragendet om hjælpetropper og henviste til sammenkaldelse af en nedersachsisk kredsdag. I løbet af de følgende uger blev hans politik imidlertid mere direkte rettet mod Sverige. I et brev af 23. november til Georg forsikrede han denne om sit samarbejde til hans landes forsvar over for Banérs forestående fremrykning over Elben, og allerede 11. november havde han sammenkaldt en del rigsråder til et møde i Kolding, hvor kongen ville foreslå at yde støtte til kredsdagen og til et nedersachsisk forsvars- og neutralitetsforbund, som under de givne omstændigheder nærmest måtte blive rettet mod Sverige (IV, 198; Erslev II, 495).

Kommentar
Side 126 fortsætter **Brev 101**.
Denne del af brevet handler især om **fattigforsorg, kirkemidler og det ostindiske kompagni**. Christian IV gør det klart, at Holmens kirkes indtægter ikke skal anvendes til Københavns almindelige fattigvæsen, men forblive knyttet til deres oprindelige formål. Han fastholder ligeledes den eksisterende sogneopdeling af fattigforsorgen.
Brevet giver også et interessant indblik i kongens forhold til **det ostindiske kompagni**. Selv om han tidligere har lovet økonomisk støtte, ønsker han ikke at udbetale pengene, før der faktisk er behov for dem, især da Roland Crappé har frarådet en ny udrustning i det pågældende år.
Samtidig afrunder fodnoten den politiske baggrund for forholdet til **hertug Georg af Brunsvig-Lüneborg** og viser, hvordan Christian IV i løbet af efteråret 1638 gradvist bevægede sig mod en politik, der i stigende grad kom til at stå i modsætning til Sveriges interesser.

Side 127

Brev 101 ✻ 15. November 1638 (fortsat fra s. 124)
Til Korfits Ulfeldt.

Om Køb og Afhentning af en Skibsladning Skifersten gennem den engelske Agent i Hamborg Avery og om Køb af Zobelskind. Svenskerne tager fejl, naar de tror, at Kongen og Hertug Georg af Brunsvig-Lyneborg har truffet Aftale om gensidig Hjælp. Holmens Kirkes Midler skal ikke bruges til Byens fattige, saa lidt som Pengene i Blokken paa Slottet. Kongen vil ikke give det ostindiske Kompagni de lovede Penge, før der er Brug derfor. Svenskerne er begyndt at genopføre Warnemünde Skanse. — R. A.

Warnemynde skandtze angaaendis[1)] daa haffuer dii suenske aldt begii[n]dt at bigge den ygen Och fodderer Skyttid, som uaar y samme ska[n]dtze, aff dy Rostocker, saframt dy skall ycke stycke byen y Brand med andiid sliigdt mehre.
Vale.
Aff Glyckxborg y glyckstadt den 15 Nouem: Anno 1638.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wllefeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 101

Hvad Warnemünde skanse angår,[1)] så er svenskerne allerede begyndt at opbygge den igen og kræver de skytter udleveret, som tidligere lå i skansen, af Rostocks borgere, hvis de ikke ønsker, at byen igen skal blive udsat for brand eller andre lignende ulykker.
Far vel.
Fra Glücksborg ved Glückstadt den 15. november 1638.
Christian.

Brev 102 * 21. November 1638

Til Korfits Ulfeldt.
Sagen angaaende Warnemünde Skanse skal opsættes til Forelæggelse for Raadsmødet i Kolding. Banérs Hær er i en slet Tilstand. Om Prisen paa Salpeter og Krudt. De bremiske Gesandter er i Glückstadt, og Pfalzgreven ventes dertil. Forskellige Meddelelser angaaende Salvius, angaaende det forestaaende Rigsraadsmøde og angaaende Bryggerkedlen i det store Bryggers. — R. A.

Dyn skriiffuelse *sub dato* den 14 *Huius* er mig disse dage til hande kommen Och deraff *Contenta* forstanden, Huorpa ieg dig inted forholder:
Angaende den warnemynder Skandtze[2)] och dii suenskis vnderskedtlige Optog, ded uyl ieg spare, indtil gud uyl, att Radiid kommer sammen y kolding. Wiil man gørre nogid, da er ded best paa foraryd.
Med Bannirs Armej er ded slett bestyidt[3)], Saat hand inted lenge kan bliiffue der, som hand nu er, Mens maa ga henad hynder Pommeren.
Hans ryterii gaar meyst tiil fodtz. For en tre eller fyre ugger syden, dentyd dy keysserlige faaldt
... **[fortsættes s. 128]**

Oversættelse af Brev 102
Din skrivelse af den 14. i denne måned er i disse dage kommet mig i hænde, og jeg har forstået dens indhold.
Hvad Warnemünde skanse[2)] og svenskernes forskellige foretagender angår, vil jeg udsætte spørgsmålet, indtil rådet, om Gud vil, samles i Kolding. Hvis man vil foretage sig noget, er det bedst at gøre det med omtanke og forberedelse.
Det står dårligt til med Banérs hær[3)], så han ikke længe kan blive, hvor han nu befinder sig, men må trække sig tilbage mod det bagvedliggende Pommern.
Hans rytteri er for størstedelens vedkommende blevet infanteri.
For tre eller fire uger siden, da de kejserlige rykkede frem ...
... **[fortsættes s. 128]**

[1)] Warnemünde skanse var i marts 1638 blevet erobret fra svenskerne af de kejserlige, som i slutningen af oktober lod garnisonen føre bort på rostockske skibe og skansen nedbryde. Umiddelbart derefter blev Warnemünde igen erobret af svenskerne, som begyndte genopførelsen af skansen (Fredericia II, s. 90 f.).
[2)] Herom se det foregående brev. Rigsrådet advarede i en betænkning af 4. januar 1639 mod at foretage videre i anledning af Warnemünde skanse (Erslev II, 507).
[3)] Se brevet af 23. oktober, note 3.

Kommentar
Side 127 afslutter **Brev 101** og indleder **Brev 102**.

Afslutningen af Brev 101 vender tilbage til spørgsmålet om **Warnemünde skanse**, som svenskerne efter generobringen er begyndt at opføre på ny. Christian IV bemærker, at svenskerne presser Rostock til at udlevere tidligere skyttebesætninger og antyder, at byen risikerer repressalier, hvis den nægter.
Brev 102 fortsætter dette tema, men kongen ønsker foreløbig ikke at handle, før sagen kan drøftes på rådsmødet i Kolding. Samtidig giver han en vurdering af den svenske feltmarskal **Johan Banérs** situation. Efter Christian IVs opfattelse befinder den svensk-tyske hær sig i en svag position, og især kavaleriet synes hårdt medtaget.
Brevet fortsætter på side 128
.
Side 128

Brev 102 ✻ 21. November 1638 (fortsat fra s. 127)
Til Korfits Ulfeldt.
Sagen angaaende Warnemünde Skanse skal opsættes til Forelæggelse for Raadsmødet i Kolding. Banérs Hær er i en slet Tilstand. Om Prisen paa Salpeter og Krudt. De bremiske Gesandter er i Glückstadt, og Pfalzgreven ventes dertil. Forskellige Meddelelser angaaende Salvius, angaaende det forestaaende Rigsraadsmøde og angaaende Bryggerkedlen i det store Bryggers. — R. A.
ham ind ved beudtzenborg, da myste hand offuer 2000 *Bagaisi* heste. Nu for sex dage siiden myste hand sammestedtz En *compagnj* til hest och en tiil fodtz.
Ded affridtz pa den flaag, som siist bleff glemdt, den sender ieg nu herthuos.
Den Salpeiiter angaaendis Daa er den paa den viis, som ieg fornemmer, alfor diir att røre megyd derued, mens er best, att deraff giiffuis tol, huorom herhuos Er giiordt befahling til tolleren y Sundid[1)].
Siiden at ieg heer lod mig merke, att ieg y køben: kunde faa ett zentener krud for 26 daler[2)], da haffuer en købmand loffuid mig tussind zentener, huerdt zentener for samme køb.
Hoffpredikanten skal begiffue siig henad hadersleff, gud giffue, att ieg kunde verre der, huilckid inted kan ske, forend denne kreydsdag[3)] haffuer Ende.
Man er saa plagiid med fremmid, Sa snart den Ene drager bordt, sa haffuer ieg en anden paa halssen igen.
Dii Bremske gesanter er nu heer, offuermorgen kommer den Elste Paldtzgreffue[4)] med den Engelske gesanther hiid.
Naar radiid nu kommer sammen y kolding, daa er ingen thuiffel pa, at der uyl fyndis dy, som uyl holde ded derfor, att man inted skal *offendere* Suensken.
Denne kreiidtzdag er Saluio och hans partii heel hardtymod[5)],
... **[fortsættes s. 129]**

Oversættelse af Brev 102
Ved Boitzenburg mistede Banér mere end 2.000 bagageheste. Nu for seks dage siden mistede han samme sted et kompagni ryttere og et kompagni fodfolk.
Den tegning af flaget, som sidst blev glemt, sender jeg nu hermed.
Hvad salpeteret angår, er det efter min opfattelse blevet alt for dyrt at handle med, og det er derfor bedst, at der lægges told på det. Derom er der allerede givet ordre til tolderen i Sundet.[1)]
Siden jeg erfarede, at man i København kunne få et centner krudt for 26 daler,[2)] har en købmand tilbudt mig tusind centner til samme pris.
Hofprædikanten skal begive sig til Haderslev. Gud give, at jeg selv kunne være der, men det kan ikke ske, før denne kredsdag[3)] er afsluttet.

Man plages så meget af fremmede besøgende, at så snart den ene rejser bort, får jeg straks en anden på halsen.
De bremiske gesandter er nu her, og i overmorgen kommer den ældste pfalzgreve[4] hertil sammen med den engelske gesandt.
Når rådet samles i Kolding, er der ingen tvivl om, at der vil findes folk, som vil hævde, at man ikke bør fornærme (*offendere*) svenskerne.
Denne kredsdag er Salvius og hans parti stærkt imod,[5]
... **[fortsættes s. 129]**

---

[1] Ved missive af 20. november 1638 befalede kongen tolderne i Øresund at opkræve 14 rigsdaler i told af hvert centner rå salpeter (R. A., Kgl. Missiver til Tolderne ved Øresund 1554-1660). Om salpetertolden se i øvrigt Fredericia II, 218 f.
[2] Dette stemmer med den pris for krudt, som ifølge rentemesterregnskaberne blev betalt på denne tid.
[3] Om kredsdagen, som var udskrevet til 30. november i Lüneborg, se Fredericia II, 94 f.; jvf. det foregående brev, note 2.
[4] Pfalzgrev Karl Ludvig kom til Glückstadt 2. december for at anmode om hjælp efter sit nederlag (Danske Samlinger 2. række III, 387). Jvf. brevet af 23. oktober.
[5] Om rådsmødet i Kolding og kongens forslag om samarbejde med den nedersachsiske kreds, forsvarsforanstaltninger mod Sverige og bevilling af skat hertil, se IV, 198 og 200 ff.; Erslev II, 495-509; Fredericia II, 95-97. Den nedersachsiske kredsdag, som trådte sammen i ... **[fortsættes s. 129]**

Kommentar
Side 128 fortsætter **Brev 102**.
Christian IV vender tilbage til sin vurdering af **Banérs hær**, som han fremstiller som svækket både ved tab af bagageheste og tropper. Oplysningerne passer til den generelle opfattelse i vinteren 1638 af, at den svensk-tyske hær befandt sig i en vanskelig situation.
Brevet viser også kongens opmærksomhed på **militærøkonomi og forsyninger**. Han følger nøje priserne på salpeter og krudt og griber direkte ind i toldpolitikken for disse strategisk vigtige varer.
Samtidig giver brevet et levende billede af Christian IVs hverdag som regerende monark. Han klager over den stadige strøm af gesandter og besøgende, mens han forbereder sig på både kredsdag og rådsmøde. De sidste linjer viser desuden den politiske spænding omkring forholdet til Sverige, hvor Salvius og hans tilhængere modarbejder de planer, som kongen ønsker behandlet.

Side 129

Brev 102 ✻ 21. November 1638 (fortsat fra s. 127)
Til Korfits Ulfeldt.

Sagen angaaende Warnemünde Skanse skal opsættes til Forelæggelse for Raadsmødet i Kolding. Banérs Hær er i en slet Tilstand. Om Prisen paa Salpeter og Krudt. De bremiske Gesandter er i Glückstadt, og Pfalzgreven ventes dertil. Forskellige Meddelelser angaaende Salvius, angaaende det forestaaende Rigsraadsmøde og angaaende Bryggerkedlen i det store Bryggers. — R. A.

heer siigis, at Bannyr haffuer laad Opfoddere[1] Rostock, och her er faa, som troer Lowhussen[2] ret uell.

Huad saluius disse dage haffuer skreffuid tolleren her tiil, och huad derpa suarid Er, deraff sender ieg dig *copiam*. Man kan deraff erfahre derris store beskeidenhed. Du skaldt tage ded med dig henad kolding.
Ieg haffuer ingen anden *proposition* sendt Chanseleren pa ded, hand Raadiid skall lade uyde, uden ded, som ieg *pro tempore* haffuer skreffuid hannem tiil.
Riigens Raad tør inted tencke, att den pabøden skaat kan strecke tiil, at ieg kan faa myne forstrackede penge ygen, Och den derforuden skulle kunde strecke tiil att *conte[nte]re* Soldatesken med tiil Paske.
Den heggelede hør, som Anne Iacob Myckelsons[3)] skriiffuer om att uerre faat breffuisse med, derom uyl hand inted uyde, mens giiffuer for dig att haffue sagdt, att samme hør skulle bliiffue med En anden sendt epther.
Paa den manehr Skulle wogenleiien komme saa megiid att staa, som hørren faast er weerdt.
Vale. Aff Glyckxborg y glyckstadt den 21 Nouem: Anno 1638.
Christian.
Ded som y den Store Briiggerkedel, som syst bleff saatt y ded store bryggers, inted med ded kobberhyul kan bringis derud, ded kan lettelygen Øssiis ud med øsser, som dertiil bliiffuer giordt smuck flaade, huormed man kan
... **[fortsættes s. 130]**

Oversættelse af Brev 102
Her siger man, at Banér har ladet Rostock afkræve underkastelse[1)], og her er kun få, som stoler fuldt ud på Lowhausen[2)].
Hvad Salvius i disse dage har skrevet til tolderen her, og hvad der er svaret derpå, sender jeg dig en kopi af. Man kan deraf erfare deres store beskedenhed. Du skal tage det med dig til Kolding.
Jeg har ikke sendt kansleren nogen anden proposition til det, som han skal forelægge rådet, end det, som jeg foreløbig (*pro tempore*) har skrevet til ham om.
Rigets råd må ikke tro, at den påbudte skat er tilstrækkelig til, at jeg kan få mine forskudte penge tilbage, og at den derudover skulle være nok til at tilfredsstille (*contentere*) soldaterne frem til påske.
Om den hæglede hør, som Anne Jakob Myckelsons[3)] skriver at have modtaget bevis for, vil han ikke vide noget, men lader dig sige, at den skulle blive sendt med en anden lejlighed.
På den måde ville vognlejen komme til at koste lige så meget, som hørren selv er værd.
Far vel.
Fra Glücksborg ved Glückstadt den 21. november 1638.
Christian.
Hvad der i den store bryggerkedel, som sidst blev sat ind i det store bryggers, ikke kan bringes ud gennem kobberrøret, kan let øses op med øser, som dertil skal fremstilles med passende flade skovle, hvormed man kan ...
... **[fortsættes s. 130]**

[1)] ɔ: kræve underkastelse af.
[2)] Lowhausen (Lohhausen), se I, 415. Efter først at have været i dansk og senere i svensk krigstjeneste gik han 1636 i mecklenburgsk tjeneste. Som kommandant i Rostock formåede han gennem forhandlinger at skaffe byen en vis sikkerhed både over for de svenske feltherrer og over for Gallas' kejserlige styrker. Både Gallas og Banér opholdt sig på dette tidspunkt i Mecklenburg.
[3)] Om Anne Jakob Mikkelsens se III, 83 f.

Kommentar

Side 129 fortsætter **Brev 102**.
Christian IV vender her tilbage til både de politiske og de økonomiske spørgsmål, som optager ham i slutningen af 1638. Han refererer rygter om Banérs fremfærd over for Rostock og viser samtidig en vis mistillid til kommandanten Lowhausen.
Brevet giver også et indblik i den fortsatte strid med den svenske diplomat **Johan Adler Salvius**, hvis korrespondance med toldmyndighederne kongen ønsker forelagt ved mødet i Kolding. Christian IV understreger desuden, at de planlagte skatteindtægter langt fra er tilstrækkelige til både at dække hans egne forskudte udgifter og soldaternes løn.
Afslutningen viser igen kongens karakteristiske interesse for praktiske detaljer. Selv i et brev præget af diplomati, økonomi og militære forhold finder han plads til instrukser om håndteringen af en stor bryggerkedel i det kongelige bryggers.

Side 130

Brev 102 ⁕ 21. November 1638 (fortsat fra s. 127)
Til Korfits Ulfeldt.

Sagen angaaende Warnemünde Skanse skal opsættes til Forelæggelse for Raadsmødet i Kolding. Banérs Hær er i en slet Tilstand. Om Prisen paa Salpeter og Krudt. De bremiske Gesandter er i Glückstadt, og Pfalzgreven ventes dertil. Forskellige Meddelelser angaaende Salvius, angaaende det forestaaende Rigsraadsmøde og angaaende Bryggerkedlen i det store Bryggers. — R. A.
øsse Loen[1)] eller vrthen y baller och siiden att Øsse ded y Maskekarrid.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wllefeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 102
... øse brygvandet (*Loen*)[1)] eller urten over i baljer og siden øse det over i mæskekarret.
Udskrift:
Til statholder hr. Corfits Ulfeldt.

Brev 103 ⁕ 4. December 1638

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen udtaler sin Glæde over, at Flaaden er kommet vel hjem fra Østersøen. Meddelelse om Reparation af Skibene, om den svenske Told ved Warnemünde og om Fribytterne i Østersøen. Kæderne og Kontrafejerne er ankommet. Hannibal Sehested har sendt gode Efterretninger om Valdemar Christian. Rentemestrene har faaet Befaling til at skaffe Dækning af de daglige Udgifter. Raadsmødet i Kolding er vigtigt, hvorfor Ulfeldts Nærværelse er ønskelig. Kongen udtaler sig rosende om Pfalzgrev Karl Ludvig og beretter nogle Udtalelser af den sachsen-lauenborgske Gesandt om Banér. Arnim, som er flygtet fra Sverige til Hamborg, er forbitret paa Svenskerne. — R. A.

Dyn skriiffuelse haffuer ieg aff welbyrdig *capitein* kock emphangen Och deraff meningen forstanden, Huorpa ieg dig inted forholder, At ieg med stor *contanto* haffuer fornommen, att myne skiib, gud werre loffuid, er kommen hiiem igen aff Østersøen[2)].
Den *reparation*, der skal skee y vynter paa skiiben, Er hel siildig ansagdt, ty *materialia* dertil burde y sommer at haffue verrid bestiild. Kommer dy y skoffuen ued køben: at iaage, daa kommer ded alle dy skoutyue om køben: uel tylpas.

Dog ded, som inted kan enderis, ded faar at skee. Man kan inted *fundamentaliter* suare tiil den *Reparation*, ty man ued inted, huad skiiben mangeler.
Ieg kender ded selskab uel pa Bremmerholmen. Dentiid *Pasientia* skulle fiiies, haffde dy daa madt rade, da haffde man for mangel aff kneer[3)]
... **[fortsættes s. 131]**

Oversættelse af Brev 103
Jeg har modtaget din skrivelse ved den velbårne kaptajn Kock og har forstået dens indhold.
Jeg kan derfor med stor tilfredshed (*contanto*) meddele, at jeg, Gud være lovet, har erfaret, at mine skibe er kommet vel hjem fra Østersøen.[2)]
De reparationer, som skal udføres på skibene denne vinter, er blevet alt for sent planlagt, eftersom materialerne burde have været bestilt allerede i sommer.
Hvis man først nu begynder at fælde træ i skovene ved København, vil alle de sædvanlige problemer omkring København melde sig.
Men det, som ikke længere kan ændres, må man lade ske.
Man kan ikke på et grundlag fastsætte omfanget af reparationerne, fordi man endnu ikke ved, hvad skibene faktisk mangler.
Jeg kender godt forholdene på Bremerholm. Dengang skibet *Patientia* skulle repareres, havde man, hvis man havde rådet over dem, manglet knæstykker[3)] ...
... **[fortsættes s. 131]**

[1)] *Lov* ɔ: vand til brygning.
[2)] Jvf. kongens beretning om den stærke storm i brevet af 10. november.
[3)] *Knæ* ɔ: krumme træstykker til styrkelse af sammenføjninger i skibsbygning.

Kommentar
Side 130 afslutter **Brev 102** og indleder **Brev 103**.
Afslutningen af Brev 102 vender tilbage til et af Christian IVs tilbagevendende interessefelter: de tekniske detaljer i den kongelige husholdning. Selv efter lange overvejelser om Banér, Salvius og rigsrådsmødet giver kongen instrukser om håndteringen af brygvand og den store bryggerkedel.
Brev 103 indledes med lettelse over, at flåden er vendt sikkert hjem efter de hårde efterårsstorme. Herefter følger en karakteristisk kritik af mangelfuld planlægning ved flådens vedligeholdelse. Christian IV understreger, at materialer til vinterens skibsreparationer burde have været anskaffet længe tidligere, og han viser endnu en gang sit indgående kendskab til skibsbygning og forsyningsproblemer på Bremerholm.

Side 131

Brev 103 ✻ 4. December 1638 (fortsat fra s. 130)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen udtaler sin Glæde over, at Flaaden er kommet vel hjem fra Østersøen. Meddelelse om Reparation af Skibene, om den svenske Told ved Warnemünde og om Fribytterne i Østersøen. Kæderne og Kontrafejerne er ankommet. Hannibal Sehested har sendt gode Efterretninger om Valdemar Christian. Rentemestrene har faaet Befaling til at skaffe Dækning af de daglige Udgifter. Raadsmødet i Kolding er vigtigt, hvorfor Ulfeldts Nærværelse er ønskelig. Kongen udtaler sig rosende om Pfalzgrev Karl Ludvig og beretter nogle Udtalelser af den sachsen-lauenborgske Gesandt om Banér. Arnim, som er flygtet fra Sverige til Hamborg, er forbitret paa Svenskerne. — R. A.

maat slett lade skybid ligge. Der er endnu en heel hab kneer y *Recompans*[1)], som kan bruges tiil at *Reparere* dy andre med.
At lade nu siig nogid merke om tollen, dii presser dii danske aff ued warnemynde[2)], ded er inted radeligt, mens ded er best, att man tiier stylle och tager y sundiid saa megen toll aff dy suenske, som dy tyd epther anden haffuer tagen aff dy danske. Saa følger derepther Ett mode paa grendtzen.
Om dy frybiither y Østersøen och derris affgang haffuer man lenge *discurreret* pa børsen om(!) y hamborg. Naar gud uyl, at wandiid bliiffuer Abiid, da staar der gode raad tiil at komme til rette med dem.
Dii keeder och konterfeiier haffuer ieg annammid. Gud giiffue, at di samme kunde gøre sagen klaar. Ieg vylle gerne *spendere* dem och femgange sa mange tiil.
Wdaff hanibal Sestedtz breff haffuer ieg fornommen, at graff woldemar Christian[3)], gud verre loffuid, liider uel. Ieg haffuer skreffuid hannem beskeen derpaa ygen.
Rentemeisternis dondt haffuer ieg siiet igennom och fornommen den gammel snack, att naar der fattes, daa skall sundiid eller *contributionen* holder(!) heer, som slett inted med rette hører derhen, Som ingen bestand kan haffue, Huorfor dem er nu strengeliigen befahliid saledis at Sette kronens leehn och indkomst, som ded kan naa tiil den dagelige vdgiifft[4)].
Ieg passer packer paa, huem ded er med eller ymod. Ded er sa tydt *proponerit* Riigens Raad, och man Ingen tyd haffuer
... **[fortsættes s. 132]**

Oversættelse af Brev 103
... måttet lade skibet ligge stille. Der findes endnu en hel del knæstykker på skibet *Recompens*[1)], som kan anvendes til at reparere de andre skibe med.
At gøre væsen af den told, som svenskerne pålægger de danske ved Warnemünde,[2)] er ikke tilrådeligt. Det er bedre at tie stille og opkræve lige så meget told i Sundet af svenskerne, som de efterhånden har opkrævet af danskerne. Derefter kan der komme et møde ved grænsen.
Om fribytterne i Østersøen og deres virksomhed har man længe drøftet (*discurreret*) sagen på børsen i Hamborg. Når Gud vil, at vejret bliver bedre, findes der gode råd til at få styr på dem.
Kæderne og kontrafejerne har jeg modtaget. Gud give, at de må kunne bringe sagen i orden. Jeg ville gerne ofre dem og fem gange så mange til.
Af Hannibal Sehesteds brev har jeg erfaret, at grev Valdemar Christian[3)], Gud være lovet, har det godt. Jeg har skrevet tilbage til ham derom.
Jeg har gennemset rentemestrenes indstilling og har igen bemærket det gamle argument, at når der mangler penge, skal Sundtolden eller kontributionerne bruges til dette formål, hvilket slet ikke rettelig hører dertil og ikke kan vare ved. Derfor er det nu strengt blevet dem pålagt at anvende kronens len og indkomster til at dække de daglige udgifter.[4)]
Jeg holder nøje øje med, hvem der er for eller imod dette. Det er blevet så tydeligt forelagt rigets råd, og man har ingen tid haft ...
... **[fortsættes s. 132]**

[1)] Skibet *Recompens* var bestemt til ophugning, se IV, 101.
[2)] Om den svenske told ved Warnemünde se Fredericia II, s. 90 f. En eskadre under Sivert Gabrielsen Akeleje var sendt til Østersøen på grund af toldopkrævningen.
[3)] Valdemar Christian befandt sig siden 1637 på en udenlandsrejse med Hannibal Sehested som hofmester.
[4)] Se herom IV, 210 note 1. Om planerne om forandring af forleningsvilkårene se også s. 213 brev nr. 261.

Kommentar
Side 131 fortsætter **Brev 103** og viser Christian IV som både flådeadministrator, finanspolitiker og udenrigspolitisk taktiker.
Kongen mener ikke, at Danmark bør reagere for skarpt på den svenske told ved **Warnemünde**. I stedet foreslår han en form for gensidighed: Danmark kan opkræve tilsvarende afgifter af svenske skibe i Øresund, hvorefter spørgsmålet kan tages op ved forhandling.
Brevet viser også hans vedvarende bekymring for **pirateri i Østersøen**, hans interesse for flådens materiel og hans glæde over de positive efterretninger om **Valdemar Christian**.
Mest markant er dog afsnittet om statsfinanserne. Christian IV afviser, at Sundtolden og ekstraordinære kontributioner skal bruges som permanent løsning på kronens pengemangel. I stedet kræver han, at kronens ordinære len og indtægter i højere grad skal bære de løbende udgifter.

Side 131

Brev 103 ✻ 4. December 1638 (fortsat fra s. 130)
Til Korfits Ulfeldt
.
Kongen udtaler sin Glæde over, at Flaaden er kommet vel hjem fra Østersøen. Meddelelse om Reparation af Skibene, om den svenske Told ved Warnemünde og om Fribytterne i Østersøen. Kæderne og Kontrafejerne er ankommet. Hannibal Sehested har sendt gode Efterretninger om Valdemar Christian. Rentemestrene har faaet Befaling til at skaffe Dækning af de daglige Udgifter. Raadsmødet i Kolding er vigtigt, hvorfor Ulfeldts Nærværelse er ønskelig. Kongen udtaler sig rosende om Pfalzgrev Karl Ludvig og beretter nogle Udtalelser af den sachsen-lauenborgske Gesandt om Banér. Arnim, som er flygtet fra Sverige til Hamborg, er forbitret paa Svenskerne. — R. A.

maat slett lade skybid ligge. Der er endnu en heel hab kneer y *Recompans*[1)], som kan bruges tiil at *Reparere* dy andre med.
At lade nu siig nogid merke om tollen, dii presser dii danske aff ued warnemynde[2)], ded er inted radeligt, mens ded er best, att man tiier stylle och tager y sundiid saa megen toll aff dy suenske, som dy tyd epther anden haffuer tagen aff dy danske. Saa følger derepther Ett mode paa grendtzen.
Om dy frybiither y Østersøen och derris affgang haffuer man lenge *discurreret* pa børsen om(!) y hamborg. Naar gud uyl, at wandiid bliiffuer Abiid, da staar der gode raad tiil at komme til rette med dem.
Dii keeder och konterfeiier haffuer ieg annammid. Gud giiffue, at di samme kunde gøre sagen klaar. Ieg vylle gerne *spendere* dem och femgange sa mange tiil.
Wdaff hanibal Sestedtz breff haffuer ieg fornommen, at graff woldemar Christian[3)], gud verre loffuid, liider uel. Ieg haffuer skreffuid hannem beskeen derpaa ygen.
Rentemeisternis dondt haffuer ieg siiet igennom och fornommen den gammel snack, att naar der fattes, daa skall sundiid eller *contributionen* holder(!) heer, som slett inted med rette hører derhen, Som ingen bestand kan haffue, Huorfor dem er nu strengeliigen befahliid saledis at Sette kronens leehn och indkomst, som ded kan naa tiil den dagelige vdgiifft[4)].
Ieg passer packer paa, huem ded er med eller ymod. Ded er sa tydt *proponerit* Riigens Raad, och man Ingen tyd haffuer
... **[fortsættes s. 132]**

Oversættelse af Brev 103

... måttet lade skibet ligge stille. Der findes endnu en hel del knæstykker på skibet *Recompens*[1], som kan anvendes til at reparere de andre skibe med.
At gøre væsen af den told, som svenskerne pålægger de danske ved Warnemünde,[2] er ikke tilrådeligt. Det er bedre at tie stille og opkræve lige så meget told i Sundet af svenskerne, som de efterhånden har opkrævet af danskerne. Derefter kan der komme et møde ved grænsen.
Om fribytterne i Østersøen og deres virksomhed har man længe drøftet (*discurreret*) sagen på børsen i Hamborg. Når Gud vil, at vejret bliver bedre, findes der gode råd til at få styr på dem.
Kæderne og kontrafejerne har jeg modtaget. Gud give, at de må kunne bringe sagen i orden. Jeg ville gerne ofre dem og fem gange så mange til.
Af Hannibal Sehesteds brev har jeg erfaret, at grev Valdemar Christian[3], Gud være lovet, har det godt. Jeg har skrevet tilbage til ham derom.
Jeg har gennemset rentemestrenes indstilling og har igen bemærket det gamle argument, at når der mangler penge, skal Sundtolden eller kontributionerne bruges til dette formål, hvilket slet ikke rettelig hører dertil og ikke kan vare ved. Derfor er det nu strengt blevet dem pålagt at anvende kronens len og indkomster til at dække de daglige udgifter.[4]
Jeg holder nøje øje med, hvem der er for eller imod dette. Det er blevet så tydeligt forelagt rigets råd, og man har ingen tid haft ...
... **[fortsættes s. 132]**

---

[1] Skibet *Recompens* var bestemt til ophugning, se IV, 101.
[2] Om den svenske told ved Warnemünde se Fredericia II, s. 90 f. En eskadre under Sivert Gabrielsen Akeleje var sendt til Østersøen på grund af toldopkrævningen.
[3] Valdemar Christian befandt sig siden 1637 på en udenlandsrejse med Hannibal Sehested som hofmester.
[4] Se herom IV, 210 note 1. Om planerne om forandring af forleningsvilkårene se også s. 213 brev nr. 261.

Kommentar
Side 131 fortsætter **Brev 103** og viser Christian IV som både flådeadministrator, finanspolitiker og udenrigspolitisk taktiker.
Kongen mener ikke, at Danmark bør reagere for skarpt på den svenske told ved **Warnemünde**. I stedet foreslår han en form for gensidighed: Danmark kan opkræve tilsvarende afgifter af svenske skibe i Øresund, hvorefter spørgsmålet kan tages op ved forhandling.
Brevet viser også hans vedvarende bekymring for **pirateri i Østersøen**, hans interesse for flådens materiel og hans glæde over de positive efterretninger om **Valdemar Christian**.
Mest markant er dog afsnittet om statsfinanserne. Christian IV afviser, at Sundtolden og ekstraordinære kontributioner skal bruges som permanent løsning på kronens pengemangel. I stedet kræver han, at kronens ordinære len og indtægter i højere grad skal bære de løbende udgifter.

Side 132
Brev 103 ✻ 4. December 1638 (fortsat fra s. 130)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen udtaler sin Glæde over, at Flaaden er kommet vel hjem fra Østersøen. Meddelelse om Reparation af Skibene, om den svenske Told ved Warnemünde og om Fribytterne i Østersøen. Kæderne og Kontrafejerne er ankommet. Hannibal Sehested har sendt gode Efterretninger om Valdemar Christian. Rentemestrene har faaet Befaling til at skaffe

Dækning af de daglige Udgifter. Raadsmødet i Kolding er vigtigt, hvorfor Ulfeldts Nærværelse er ønskelig. Kongen udtaler sig rosende om Pfalzgrev Karl Ludvig og beretter nogle Udtalelser af den sachsen-lauenborgske Gesandt om Banér. Arnim, som er flygtet fra Sverige til Hamborg, er forbitret paa Svenskerne. — R. A.

uyldt rade bod derpaa[1]. Lensmenden bliiffuer hiiolppen, folck Och konningen En Betler. Ded, som nu siist y køben: bleff lagdt tiil Priindtzens vnderholding[2], ded uyl yckehelder formyndere vdgiiffttten. Nu y aar faar ieg med den uys Icke En skylling aff all *contributionen* tyl att legge renthen aff med aff dy penning, Raded er mig siielffuer skyldig[3].
Angaendis att du begerer att maa bliiffue fraa den *conuent* y kolding[4], Saa kunde ded uel skee, Om yblandt Riigens Raad fantiis fleere Sunde folck, End som der Er, Och der uyl mueliigdt falde allehande for, som uyl bade haffue stunder Och uel betenckis, ty uy haffuer behoff at see os for.
Den Engelske gesanter med den Elste Paldtzgreffue[5] er heer med andre gesanter fleere. Denne Paldtzgreffue er En smuck vng herre, hand haffuer tygange mehre *habilitet* y sig, som faderen haffde.
Hertug frans Albrechts gesanter[6] sagde yblendt andiid, att hand stackiid siiden haffde verrid huos Bannir och haffde hørdt ded aff hans Mund, Att bleff der friid aff, daa vylle hand, att deffuelen tog ham heen.
Samme gesanter sagde ochsa, att ded waar rett gudtz straff, att dii Banniirske Riiter kunde bestaa[7] dy keysserlige, ty Offiserene sauel som dy andre saad pa bønderheste, Och dii fleeste Saadeler och gewehr laa Paa Riistuognen. Eptherhanden som di kunde steele heste, saa bleff dy bereden[8].
... **[fortsættes s. 133]**

Oversættelse af Brev 103
... rådet har endnu ikke fundet nogen løsning på dette.[1] Lensmændene bliver hjulpet, mens folket og kongen bliver tiggere.
Det, som senest i København blev bevilget til prinsens underhold,[2] vil heller ikke mindske udgifterne.
I år får jeg på denne måde ikke en skilling af alle kontributionerne til at betale renterne af de penge, som rigsrådet selv skylder mig.[3]
Hvad angår dit ønske om at blive fritaget for mødet (*convent*) i Kolding,[4] så kunne det måske lade sig gøre, hvis der blandt rigets råd fandtes flere fornuftige folk, end tilfældet er. Der vil sandsynligvis komme mange spørgsmål op, som kræver både tid og nøje overvejelse, for vi har behov for at tage os i agt.
Den engelske gesandt er her sammen med den ældste pfalzgreve[5] og flere andre gesandter. Denne pfalzgreve er en smuk ung herre og besidder ti gange mere dygtighed (*habilitet*) end sin fader.
Hertug Frans Albrechts gesandt[6] fortalte blandt andet, at han for nylig havde været hos Banér og hørt ham sige, at hvis der blev sluttet fred, ville han ønske, at djævelen tog ham.
Den samme gesandt sagde også, at det nærmest var Guds straf, at Banérs ryttere kunne holde stand mod de kejserlige,[7] fordi både officererne og de menige red på bøndernes heste, mens de fleste sadler og våben lå på rustvognene. Efterhånden som de kunne stjæle heste, blev de igen beredne.[8]
... **[fortsættes s. 133]**

---

[1] Om kongens tidligere forslag om en lensreform se brevet af 11. december 1636 (IV, 91 f. med note 2) samt de hos Erslev III, 493 anførte steder.
[2] Se det følgende brev.

[3] Om kongens lån til riget jvf. IV, 203.
[4] Ved rådsmødet i Kolding, som trådte sammen i begyndelsen af december, synes Korfits Ulfeldt ikke at have været til stede (Erslev II, 495).
[5] Jvf. brevet af 21. november, note 4.
[6] Den sachsen-lauenborgske gesandt var ritmester Frants Hennin.
[7] ɔ: holde stand mod.
[8] Om Banérs rytteri jvf. brevet af 23. oktober.

Kommentar
Side 132 er især interessant af tre grunde:

1. **Christian IVs økonomiske frustrationer**: Han beklager, at kontributionerne ikke engang rækker til renterne på de penge, han selv har lånt staten. Han fremstiller sig nærmest som kreditor for sit eget rige.
2. **Rådsmødet i Kolding**: Kongen afviser indirekte Ulfeldts ønske om fravær og understreger, at situationen er så alvorlig, at rigsråderne må være til stede og tænke sig grundigt om.
3. **Banérs hær**: Christian gengiver meget hårde vurderinger af den svenske feltmarskal Johan Banér. Fortællingen om ryttere på stjålne bondeheste giver et farverigt indblik i samtidens opfattelse af den svensk-tyske hærs vanskeligheder i slutningen af 1638

Side 133

Brev 103 ✻ 4. December 1638 (fortsat fra s. 130)
Til Korfits Ulfeldt.
Kongen udtaler sin Glæde over, at Flaaden er kommet vel hjem fra Østersøen. Meddelelse om Reparation af Skibene, om den svenske Told ved Warnemünde og om Fribytterne i Østersøen. Kæderne og Kontrafejerne er ankommet. Hannibal Sehested har sendt gode Efterretninger om Valdemar Christian. Rentemestrene har faaet Befaling til at skaffe Dækning af de daglige Udgifter. Raadsmødet i Kolding er vigtigt, hvorfor Ulfeldts Nærværelse er ønskelig. Kongen udtaler sig rosende om Pfalzgrev Karl Ludvig og beretter nogle Udtalelser af den sachsen-lauenborgske Gesandt om Banér. Arnim, som er flygtet fra Sverige til Hamborg, er forbitret paa Svenskerne. — R. A.
Munsor Arnem[1] er sluppen ud aff Suerrig och er nu y hamborrig. Hand taler heel *honorifice* om Regeringen sammestedtz. Hand siiger, at aldt derris *Regimen* staar y løiien att fylde folck fuld aff. Kand hand rydtze dem ett Pudtz, hand ladder ded ynted, dy haffuer forskyldt aldt vndt aff hannem.
Vale. Aff glyckxborrig y glyckstadt den 4 Decembris Anno 1638.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wllefeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 103
Monsieur Arnim[1] er sluppet ud af Sverige og er nu i Hamborg.
Han taler meget hæderligt (*honorifice*) om regeringen dér. Han siger dog, at hele deres styre (*Regimen*) synes at bestå i at gøre folk drukne. Hvis han kan spille dem et puds, vil han ikke undlade det, for han mener, at de har gjort sig skyldige i alt over for ham.
Far vel.
Fra Glücksborg ved Glückstadt den 4. december 1638.
Christian.

Brev 104 ⁕ 1638

Kongens Randbemærkninger til forskellige Lister og Beregninger over Udgifter til Kost og Tæring ved Prins Christian (V.s) Hofholdning.[2)]
— *R. A. Overslag og Beregninger vedk. Prins Christian den 5tes Hofholdning.*
Kortt Extract Paa huis Besolding och Koestpenge, Som hans F: Naade Priindtzens Och hendes f: N: Priindzesindens Adelic…
1 amme franss wyn 2 dl.
112 ammer Riinsk wyn om Arid koster 3136 d.

Oversættelse af Brev 104
Kort uddrag over lønninger og kostpenge til Hans Fyrstelige Nådes prinsens og Hendes Fyrstelige Nådes prinsessens adelige hofholdning …
1 ame fransk vin: 2 daler.
112 amer rhinsk vin om året koster: 3136 daler.

[1)] Hans Georg von Arnim, feltherre i svensk, senere kejserlig og kursachsisk tjeneste, blev i marts 1637 ved Boitzenburg taget til fange af svenskerne. I november 1638 flygtede han fra sit fængsel i Stockholm til Hamborg.
[2)] De årlige udgifter ved prins Christians hofholdning beløb sig ifølge en beregning fra ca. 1637-38 til omkring 54.000 rigsdaler, mens indtægterne fra hans livgeding på Lolland-Falster kun udgjorde ca. 31.000 rigsdaler. Efter flere ansøgninger blev hans årlige deputat i 1638 forhøjet med omkring 16.000 rigsdaler. Listerne er udarbejdet i forbindelse med denne ordning.

Kommentar
Side 133 afslutter **Brev 103** og indleder **Brev 104**.
Afslutningen af Brev 103 gengiver Christian IV's oplysninger om **Hans Georg von Arnim**, der netop var undsluppet svensk fangenskab og opholdt sig i Hamborg. Kongen fremhæver især Arnims dybe bitterhed over for svenskerne og hans ønske om at skade dem, hvis lejligheden bød sig.
Samtidig påbegyndes **Brev 104**, som ikke er et egentligt brev, men økonomiske randbemærkninger til beregninger over **prins Christians hofholdning**. Allerede de første linjer viser de betydelige udgifter til hoffets forsyninger, herunder vinforbruget, som udgjorde en væsentlig post i de fyrstelige husholdningsbudgetter.

Side 134

Brev 104 ⁕ 1638 (fortsat fra s. 133)
Kongens Randbemærkninger til forskellige Lister og Beregninger over Udgifter til Kost og Tæring ved Prins Christian (V.s) Hofholdning.

— *R. A. Overslag og Beregninger vedk. Prins Christian den 5tes Hofholdning.*
officerer och hofftiennere Resterer till Paasche Anno 1638
114 ammer fransk wyn koster 1444 dl[1)].
Disse Epterschreffne Hans F: Naade Priindtzen och hendis f: N: Priindzesindens Adelig *officerer*, fruenthimmeret Och Andre daglige opwarteres schall Spiesses paa Nyekiøbing Slott och Icke Anderledes, Som epter følger.

Hoffmarschalchs thuende drenge.
Hoffmesters dreng.
To Cammer Iunchers drenge.
Staldmesters dreng.
Renssborgers dreng.
Harstalds dreng.
Plattes dreng.
Rosenkrandtzes dreng.
{ disse skall Inted spiissis[2)].
Ved dett thriedie Boer Ehr epterschr.:
Hoff Marschalchs Staldreng.
Hoffmesters Stalddreng.
2 Cammer Iunchers Stalddrenge.
Staldmesters Stalddreng.
Priindtzens Skredersuende.
Priindtzesindens schredersuende.
Fodermarschalchs Staldreng.
{ skall Inted spiissis, mens naar der Er nogid att sy, daa gaar skreddersuenden til bordtz y borrestuen och faar 1 M. om wgen, Ellers bruger skredderen suennen ti andre folckis arbeiid[3)].

Oversættelse af Brev 104
Der resterer kostpenge til påske 1638 til hofofficerer og hoftjenere.
114 amer fransk vin koster 1444 daler.[1)]
De nedenfor anførte personer ved Hans Fyrstelige Nåde prinsens og Hendes Fyrstelige Nåde prinsessens adelige hof, fruentimmer og øvrige daglige opvartning skal bespises på Nykøbing Slot og ikke på anden måde:

- Hofmarskallens to drenge
- Hofmesterens dreng
- To kammerjunkeres drenge
- Staldmesterens dreng
- Rendsborgers dreng
- Harstalls dreng
- Plattes dreng
- Rosenkrantz' dreng

Disse skal ikke bespises.[2)]
Ved det tredje bord er opført:

- Hofmarskallens stalddreng
- Hofmesterens stalddreng
- To kammerjunkeres stalddrenge
- Staldmesterens stalddreng
- Prinsens skræddersvend
- Prinsessens skræddersvend
- Fodermarskallens stalddreng

Disse skal ikke bespises, men når der er noget at sy, skal skræddersvenden spise ved bordet i borgstuen og have 1 mark om ugen. Ellers skal skrædderen anvende svenden til andet arbejde.[3)]

[1)] Overskriften *„Kortt Extract ...“* er sidens overskrift. Derefter følger en fortegnelse over de resterende kostpenge for de enkelte medlemmer af hofstaten. Nederst på siden findes kongens

egne notitser; den første er skrevet med blyant, de øvrige med blæk oven på den oprindelige blyantskrift.
[2)] Dionysius von Pudewels var hofmarskal, Henrik Taube hofmester, Chr. Bilde kammerjunker, Volrath Lampe staldmester; Gabriel von Rensborg (eller Regensborger), von Harstall, von Platen og Erik Rosenkrantz var hofjunkere.
[3)] Frands Hogendorf og Christian Schier var livskræddere, og Hans Bertram var fodermarskal.

Kommentar
Side 134 fortsætter **Brev 104** og giver et sjældent indblik i Christian IV's forsøg på at kontrollere udgifterne ved prins Christian og prinsessens hofholdning.
Det mest karakteristiske ved siden er kongens egne randbemærkninger til budgettet. Han griber direkte ind i spørgsmål om:

- hvem der skal have kost ved hoffet,
- hvilke tjenestefolk der ikke længere skal bespises på slottet,
- hvordan skræddersvendene skal aflønnes,
- og hvordan arbejdskraften skal udnyttes mest økonomisk.

Notitserne viser Christian IV som en usædvanligt detaljeorienteret administrator. Selv relativt beskedne udgiftsposter som bespisning af drenge, staldfolk og håndværkssvende bliver genstand for kongelig kontrol. Samtidig fremgår det, at vinforbruget fortsat udgjorde en betydelig del af hofholdningens omkostninger.

Side 135

Brev 104 ✻ 1638 (fortsat fra s. 134)
Kongens Randbemærkninger til forskellige Lister og Beregninger over Udgifter til Kost og Tæring ved Prins Christian (V.s) Hofholdning.

— *R. A. Overslag og Beregninger vedk. Prins Christian den 5tes Hofholdning.*

Offuer Slaug Paa Wgelig Wdspiisning Aff hans f: N: Priindtzens Wiinkiælder paa Nyekiøbing Slott epter thilfeldig Fremmet Och des *Tractament*, Som Saaledes kunde Medgaae etc.
Skall saaledis Regnis Om vggen.
Offueslag Paa første: Naade Priintzens, hindes første: N: Princessindens sampt deris gandsche hoffstattis vdspisning paa 1 Aarstid.
Specerie,
Som thill forskrevne vdspissning vill giøris fornøden.
Skall settis Epther derris Egen Indleg[1)].

Oversættelse af Brev 104
Overslag over den ugentlige bespisning ved Hans Fyrstelige Nådes prinsens vinkælder på Nykøbing Slot ved tilfældige gæster og den traktement, som derved kunne medgå.
Således skal det beregnes pr. uge.
Overslag for Hans Fyrstelige Nåde prinsens, Hendes Fyrstelige Nåde prinsessens samt hele deres hofstats bespisning for ét år.
Krydderier (*Specerie*),
som vil være nødvendige til den ovenfor beskrevne bespisning.
Skal beregnes efter deres eget indlæg eller opgave.[1)]

Brev 105 ✻ 1638–1640 (?)

Til Korfits Ulfeldt.[2)]
En pumpe til en fiskedam skal forfærdiges og føres til broen over den nye vej, der går til Blovstrød. Om reparation af tegl laden ved Frederiksborg, af savværket på Frederiksborg Slot og af plankeværket ved Dyrehaven. De på Frederiksborg Ladegård nedlagte huse skal føres til Christianspris. — R. A.

Memorial
1. M. hans Ohnemøller skal forferdige En Pumpe tiil at bruge y En fyskedam aff den størrelse, som den Siiste uar, som bleff huggen Paa holmen, tiil huilcken der ochsa skal gorris En Rende Och aldtsammen aff Eeg.
Naar samme pummpe med syn Rende Er ferdig, daa skal den føris hen tiil den broe, som Nylligen Er giordt pa den Nii weii hen ymod Blasterrød, huor Renden skal leggis myt vnder broen Och Pumpen settis miit for broen, saat naar man uyl slaa sammestedz En dam ymellom dy thuende Backer, som Broen ligger Imellom, Saat broen siiden
... **[fortsættes s. 136]**

Oversættelse af Brev 105
1. Mester Hans Ohnemøller skal fremstille en pumpe til brug ved en fiskedam af samme størrelse som den seneste, der blev udført på Holmen. Hertil skal der også laves en rende, og det hele skal udføres af egetræ.
Når pumpen med sin rende er færdig, skal den føres til broen, som nylig er opført på den nye vej mod Blovstrød. Renden skal lægges midt under broen, og pumpen opstilles foran broen, således at når man ønsker at anlægge en dam mellem de to bakker, som broen ligger imellem, så kan broen senere ...
... **[fortsættes s. 136]**

[1)] Denne notits er tilføjet efter en specificeret fortegnelse over krydderierne.
[2)] Udskrift mangler, men brevet har Ulfeldts egenhændige påtegning.

Kommentar
Side 135 afslutter den bevarede del af **Brev 104** og indleder **Brev 105**.
Afslutningen af Brev 104 viser endnu et eksempel på Christian IVs minutiøse kontrol med hoføkonomien. Selv posten for krydderier overlades ikke til faste satser, men skal fastsættes efter særskilt opgørelse fra de ansvarlige.
Brev 105 markerer et skift fra hoføkonomi til praktisk anlægs- og byggevirksomhed. Allerede første punkt handler om konstruktionen af en pumpe og et vandanlæg til en fiskedam ved Frederiksborgområdet. Brevet viser kongens fortsatte interesse for tekniske anlæg, landskabsarbejder og driften af de kongelige ejendomme.

Side 136

Brev 105 ✻ 1638–1640 (?) (fortsat fra s. 135)
Til Korfits Ulfeldt.

En pumpe til en fiskedam skal forfærdiges og føres til broen over den nye vej, der går til Blovstrød. Om reparation af tegl laden ved Frederiksborg, af savværket på Frederiksborg Slot og af plankeværket ved Dyrehaven. De på Frederiksborg Ladegård nedlagte huse skal føres til Christianspris. — R. A.

Memorial
... kommer aff veien, Och Peelene vnder broen kommer y demningen at staa[1].
2. Tegelladen ued frederigsborg skall *Repareris* aff ded tømmer, som der kam aff ded tørre hus, som stod ued den Mosse ued Hiirsholm.
3. Miin Segermager skal holdis tiil att *Reparere* ded uerck pa frederigsborrig, som leeger Saa[ ]mer[2].
4. Dii lange lyster, som Er skaaren pa holmen aff Egiiplancker, skall føris hen til frede: Och der befestigiis pa Plankeuerckit om dyrehafuen, Huortiil skall diidhen sendis sa mange aff dii Spegger, som Er bestil huos Smidden pa holmen, som behoff gorris, Och ded med ded første.
5. At Erfahre, huor dii husse Erre bleffuen, som bleff Nedertagen pa frede: ladgard Och vmhuggen, at man dem tiil Christianpriis kunde bruge[3].
Item huor den Rebberbane Er bleffuen, som skulle henad glyckstadt.

Oversættelse af Brev 105
... kommer fri af vejen, og pælene under broen kommer til at stå i dæmningen.[1]
2. Teglladen ved Frederiksborg skal repareres med det tømmer, som kom fra det tørrehus, der stod ved mosen ved Hørsholm.
3. Min sejermager skal sørge for at reparere værket ved Frederiksborg, som ligger ved savværket.[2]
4. De lange lister, som er skåret på Holmen af egeplanker, skal føres til Frederiksborg og fastgøres på plankeværket ved Dyrehaven. Dertil skal der fra smeden på Holmen sendes så mange spiger, som der er behov for, og det snarest muligt.
5. Man skal undersøge, hvor de huse er blevet af, som blev nedtaget på Frederiksborg Ladegård og omhugget, for at de kunne anvendes ved Christianspris.[3]
Desuden skal man undersøge, hvor rebbanen er blevet af, som skulle sendes til Glückstadt.

Brev 106 * 14. Januar 1639

Til Iver Vind.
Ordre til reparation af skibet Lykkepotten. — R. A.
En befahling tiil *Officerene* paa floden, som fyndis paa Elffuen.
... **[fortsættes s. 137]**

Oversættelse af Brev 106
En befaling til officererne på flåden, som befinder sig på Elben.
... **[fortsættes s. 137]**

---

[1] Anlæg af en vej over Blovstrød blev befalet i brevet af 15. marts 1638 (IV nr. 223). Brevet må derfor sandsynligvis henføres til et af de nærmest følgende år. Den omtalte fiskedam ved Blovstrød nævnes igen i et brev af 18. juli 1647. Også omtalen af flytning af huse til Christianspris taler for en datering før 1647.
[2] Om savværket i Tårnet på Frederiksborg se III, 79 note 2. Kongens sejermager var formodentlig Josias Schytte.
[3] Jvf. IV, 421.

Kommentar
Side 136 afslutter **Brev 105** og indleder **Brev 106**.

Den sidste del af Brev 105 viser Christian IV som praktisk administrator og bygherre. Han genanvender byggematerialer, flytter tømmer mellem anlæg og holder nøje øje med vedligeholdelsen af Frederiksborgs bygninger og anlæg. Særligt bemærkelsesværdig er hans interesse for fiskedamme, dæmningsanlæg, plankeværker og genbrug af nedtagne bygninger til projekter ved **Christianspris**.
Nederst begynder **Brev 106**, der vedrører reparationen af skibet **Lykkepotten** og er rettet til Iver Vind. Brevet fortsætter på side 137.

Side 137

Brev 106 * 14. Januar 1639

Til Iver Vind.
Ordre til reparation af skibet Lykkepotten. — R. A.
En befahling tiil *Officerene* paa floden, som fyndis paa Elffuen.
1. Att Naar der Er En dychtig platz vdledt paa Reethøffuelen[1)] tiil att Offuerhale[2)] Lyckepotten, att man derunder kan brynge En dychtig køl Och tage den derfraa, som ued Bremmerholmen derunder bragt Er,
Daa skall kaabysen med alle indbygninger y laasten vdriiffuis, Och ycke allene den løsse ballast, mens ochsaa den, som ymellom bonden och fohringen[3)] fyndis, vdtagiis.
2. Dy skall med ded første laade mig uyde, Om touuerckyd, som fyndis pa Skybid, Er Nock tiil att haale skybiid offuer med Och gøre vdliggerne[4)] ochsaa fast, som ded siig bør. Paa Reysse tackell haffuer dy siig inted att bekommere.
3. Tiil vdligger Och Skaarstytter[5)] skall tagiis aff ded fiir tømmer, som ligger y haffuen. Kan Raer Och stenger gøre nogid dertiiil, Daa skall dy brugis dertyll.
Hadersleffhus den 14 Janu: Anno 1639.
Udskrift:
Ifuer wiind til hande.

Oversættelse af Brev 106
En befaling til officererne ved flåden, som befinder sig på Elben.
1. Når der er udlagt en passende plads på Rethøvel[1)] til at overkrænge[2)] skibet *Lykkepotten*, således at man kan anbringe en ny køl under det og fjerne den gamle, som blev lagt under ved Bremerholm,
da skal kabyssen med alle installationer i lasten fjernes, og ikke blot den løse ballast, men også den ballast, som findes mellem bunden og foringen,[3)] skal tages ud.
2. De skal snarest lade mig vide, om det tovværk, som findes på skibet, er tilstrækkeligt til at hale skibet over og samtidig sikre udliggerne[4)] så godt, som det bør være. Om rejsetakel behøver de ikke bekymre sig.
3. Til udliggere og skråstøtter[5)] skal anvendes det fyrretømmer, som ligger i havnen. Hvis råer og stænger kan bruges til noget af arbejdet, skal de anvendes dertil.
Givet på Haderslevhus den 14. januar 1639.

Brev 107 * Omtr. 28. Maj 1639

Kongens rettelse af en artikel i den kgl. resolution af 28. maj 1639 på en fra den gottorpske hertug oversendt betænkning angående forskellige fællesanliggender.

— R. A., Regeringskanc. i Glückstadt, Gesamthaus Holstein Nr. 9, Pakke I 1637-40, Undernr. 128.
... **[fortsættes s. 138]**

Oversættelse af Brev 107
... **[fortsættes s. 138]**

---

[1] Rethøvel, ø ved Glückstadt.
[2] ɔ: overkrænge for at foretage reparation.
[3] *Foring* = indvendig plankeklædning over spanterne.
[4] *Udliggere* = bomme anvendt ved overkrængning.
[5] Formodentlig skråstøtter eller afstivninger til bommene.

Kommentar
Side 137 indeholder hele **Brev 106** og indleder **Brev 107**.
Brev 106 giver et detaljeret indblik i Christian IV's praktiske indsigt i skibsreparationer. Kongen instruerer nøje, hvordan *Lykkepotten* skal overkrænges, tømmes for ballast og forsynes med ny køl. Han interesserer sig for alt fra kabyssens indretning til kvaliteten af tovværket og anvendelsen af fyrretømmer, råer og stænger.
Brevet viser endnu en gang Christian IV som en usædvanligt teknisk orienteret monark, der ikke blot traf overordnede beslutninger, men også fulgte de konkrete håndværksmæssige detaljer ved flådens vedligeholdelse.
Nederst på siden begynder **Brev 107**, der omhandler forholdet mellem kronen og den gottorpske hertug i fælles administrative spørgsmål.

Side 138

Brev 107 ⁕ Omtr. 28. Maj 1639

Kongens rettelse af en artikel i den kgl. resolution af 28. maj 1639 på en fra den gottorpske hertug oversendt betænkning angående forskellige fællesanliggender.

— R. A., Regeringskanc. i Glückstadt, Gesamthaus Holstein Nr. 9, Pakke I 1637-40, Undernr. 128.

Jhr: Kön: Maytt: lassen sich auch gnedigst gefallen, das Zu dieser Zeit die (Compagnien auf 300 Mann redigirt, die Soldaten dergestalt vntergestecket vnd alle Officierer von den beeden Compagnien auch Chargeanten, Tambour etc. werden abgedancket)[1] Companien dergestaldt *Reduciret* werden, das sie miit *officierett*, gros vndt klein, nebenst den Soldaten 300 kopffe verbleiiben.

Oversættelse af Brev 107
Hans Kongelige Majestæt finder sig nådigst i, at kompagnierne på nuværende tidspunkt reduceres således, at de med officerer, både høje og lave, samt de menige soldater tilsammen kommer til at udgøre **300 mand**.
(I stedet for formuleringen om, at kompagnierne skulle bringes ned på 300 mand, soldaterne fordeles til andre enheder, og at alle officerer, underofficerer, tamburer m.fl. skulle afskediges.)[1]

Brev 108 ✻ 1. Marts 1640

Til Christian Rantzau (?)[2)]
Der skal holdes kontrol med den af skovfogeden på Rendsborghus foretagne skovhugst. — R. A.
Weiil ich vernommen, das der waldtfogit das befehll, so fiihr Iahren ausgegeben, Das man Iehrlich souyl holdtz soll hawen lassen, das man 500 daler Ins Register daruon haben konte, Dahiin verstehen wil, Als stiinde es Ihm frey gesundt holdtz nach seiinem gefallen hawen lassen, auffdas Er dii fohrgesagte Summa konte zuwegebringen, Daa es doch dii meiinung Nii gehabdt, Sondern das, was dergestaldt wii gesaget Solthe gehawen werden, das solthe aus ver- sohretem[3)] holdtze geskeen.
Alss sollestu das holdtz, so hiin vndt wiider gefellet lyget, auffzeichnen(!) lassen, das Es nit weckkomdt, vndt Erfahren, zu wehm Es gefellet, vndt was dii, so ess haben sollen, dafiihr geben sollen.
Auff dem hausse Rendersburg den 1 Martij Anno 1640.
Christian.

Oversættelse af Brev 108
Eftersom jeg har erfaret, at skovfogeden har opfattet den tidligere befaling om, at der hvert år skulle hugges så meget træ, at det kunne indbringe 500 daler, som en tilladelse til efter eget forgodtbefindende at fælde sundt tømmer for at nå dette beløb, må det præciseres, at dette aldrig har været hensigten.
Meningen var derimod, at den træhugst, som således blev tilladt, skulle foretages i beskadiget eller fordærvet træ.[3)]
Derfor skal du lade alt det træ, som allerede ligger fældet rundt omkring, registrere, så det ikke forsvinder, og undersøge, hvem det er fældet til, og hvad de, som skal have det, skal betale derfor.
Givet på Rendsborghus den 1. marts 1640.
Christian.

[1)] De indklamrede ord er erstattet af kongens randbemærkning. Reduktionen af officerer og kompagnier var ønsket af landdagen, samtidig med at også rigsrådet foreslog afskedigelse af en del af de hvervede tropper.
[2)] Christian Rantzau var amtmand i Rendsborg.
[3)] *Versohret* = fordærvet, beskadiget eller usundt træ.

Kommentar
Side 138 afslutter **Brev 107** og indeholder hele **Brev 108**.
Brev 107 er kort, men interessant, fordi Christian IV ændrer en foreslået militær reduktion. I stedet for en omfattende afskedigelse af officerer og underofficerer accepterer han en løsning, hvor kompagnierne reduceres til en samlet styrke på 300 mand, men hvor officerskorpset i højere grad bevares. Det afspejler hans tilbageholdenhed med at opløse den militære organisation fuldstændigt.
Brev 108 viser endnu en side af Christian IV som økonomisk administrator. Han reagerer skarpt på, at en lokal skovfoged efter hans opfattelse har misforstået en tidligere ordre og fældet værdifuldt, sundt tømmer i stedet for beskadiget skov. Kongen kræver derfor både registrering, kontrol og økonomisk ansvarlighed. Brevet er et godt eksempel på hans vedvarende interesse for kronens naturressourcer og hans forsøg på at forhindre misbrug i lokalforvaltningen.

Side 139

Brev 109 * 9. Maj 1640

Til Korfits Ulfeldt.
Murmester Isak Rasmussen skal begive sig til Glückstadt for at mure en bagerovn. — B. Bergius' Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Iissack Murmeister skall med En Suend begiffue siig henad glyckstadt Och sammestedtz muhre En Bagoffuen pa ded steed, den forrige Stod, aff den Størrelse den Er, som myn bager paa Slottiid baager udi, Huilcken skall gorris pa den manehr, som dii siiste Bagoffuen y Prouyandgarden bleff giordt. Der skall *tracteris* med hannem, huad hand skall haffue for siin Reiisse, *item* til daglon, ymens hand Er deer. *Matherialia* skall hand kreffue huos Prouiandtskriffueren.
Rossenborg den 9 Maj Anno 1640.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wllefeldt till hande.

Oversættelse af Brev 109
Isak murmester skal med en svend begive sig til Glückstadt og dér opmure en bagerovn på det sted, hvor den tidligere stod. Den skal have samme størrelse som den ovn, min bager på slottet bager i.
Ovnen skal udføres på samme måde som den seneste bagerovn, der blev bygget i proviantgården.
Der skal træffes aftale (*tracteris*) med ham om, hvad han skal have for rejsen og i dagløn, mens han opholder sig dér.
Materialerne skal han få udleveret af proviantskriveren.
Givet på Rosenborg den 9. maj 1640.

Brev 110 * April 1641

Kongens udkast til en fremstilling af Kirstine Munks forhold til ham og til hans heraf foranledigede anklage mod Ellen Marsvin.[1)]
— R. A.
Epterdi uy Erre uys pa, at fru Ellen herepther som hydindtil legger alle Arer for borde, Nar hun seer sit hold
... **[fortsættes s. 140]**

Oversættelse af Brev 110
Eftersom vi er sikre på, at fru Ellen ligesom hidtil lægger alle årer i vandet, når hun ser sin fordel ...
... **[fortsættes s. 140]**

[1)] Forlægget er et af Rigsarkivet i 1899 erhvervet originalmanuskript. Det omtales som *"Deduction A"* i Suhms Nye Samlinger I, 123. Der findes to andre eksemplarer samt kongens egenhændige udkast. De tidligere udgaver er trykt i ældre bind af brevsamlingen. Dette eksemplar er det eneste daterede og anses derfor for det sikreste grundlag for dateringen. Det

indeholder i det væsentlige samme indhold som de tidligere kendte versioner, men med forskellige rettelser og tilføjelser.

Kommentar
Side 139 indeholder hele **Brev 109** og begyndelsen af **Brev 110**.
Brev 109 er et typisk eksempel på Christian IV's direkte indgriben i praktiske byggeopgaver. Kongen fastsætter både ovnens størrelse, forbilledet for konstruktionen, lønforholdene og hvem der skal levere byggematerialerne. Selv en bagerovn i Glückstadt behandles med konkrete kongelige instrukser.
Begyndelsen af **Brev 110** markerer derimod et markant skifte. Her indledes det berømte forsvarsskrift om forholdet til **Kirstine Munk** og konflikten med hendes mor **Ellen Marsvin**. Dette dokument er en af de vigtigste samtidige kilder til Christian IV's egen fremstilling af bruddet med Kirstine Munk og de efterfølgende stridigheder.

Side 140

Brev 110 ✻ April 1641 (fortsat fra s. 139)
Kongens udkast til en fremstilling af Kirstine Munks forhold til ham og til hans heraf foranledigede anklage mod Ellen Marsvin.[1)]
— *R. A.*
dertil At indbilde børnẹn, som uy ved hinders datter Aulid haffuer, At uy derris moder gør stor wrett[1)],
(Da)[2)] paded[3)] dy kan komme y den rette Erfah[r]ing om alting, huorledis ded haffuer En beskaffenhed om uorris och fru kyrstens skylsmal, Da haffuer uy nu y børnens[4)], (Och)[5)] fru Ellens och disse godt folckis[6)] påhør wyllyd *deducere* sagsens rette tilstand etc.
Dentyd fru kyrsten y Echteskab haffde fød oss Nii smucke Børn, Da lod hun sig aff deffuelen ued Riingreffuen forføre y Et løsachtig leffnid, Som fru Ellen och andre bekendt Er, Huorledis ded først pa daalum och siiden pa andre steeder tylgick[7)], huilckid om Endskøndt fru Ellen inted med Øiien siiet haffuer, som hun uden thuyffuel uyll suare, Da kan hun dog inted nechte siig io at haffue uyst
... **[fortsættes s. 141]**

Oversættelse af Brev 110
... dertil at indbilde de børn, som vi har med hendes datter, at vi gør deres moder stor uret.[1)]
For at børnene kan komme til den rette forståelse af, hvordan forholdene virkelig forholder sig vedrørende vores og fru Kirstens adskillelse, har vi nu i børnenes[4)], fru Ellens og disse gode folks[6)] påhør villet fremlægge (*deducere*) sagens rette sammenhæng.
Dengang fru Kirsten i ægteskabet havde født os ni smukke børn, lod hun sig af djævelen gennem ringgreven forføre til et løsagtigt levned. Fru Ellen og andre ved, hvordan dette først foregik på Dalum og siden andre steder.[7)]
Selvom fru Ellen muligvis vil sige, at hun ikke selv har set det med egne øjne, kan hun dog ikke nægte at have haft kendskab til det ...
... **[fortsættes s. 141]**

[1)] Herefter følger i manuskriptet et tegn, som sandsynligvis henviser til en planlagt tilføjelse, der dog aldrig blev indført.
[2)] Det indklamrede ord er overstreget i originalen.
[3)] Efter *paded* er senere tilføjet i margen: *„all werden kan Erfare“*, hvoraf de to sidste ord senere er udstreget.

[4] I stedet for *børnens* stod der først *derris*.
[5] Det indklamrede ord er overstreget.
[6] De fire sidste ord er senere tilføjet.
[7] Herefter har oprindeligt stået: *„ded er bekendt“*, men ordene er siden overstreget.

Kommentar
Side 140 fortsætter **Brev 110**, som er et af de mest kontroversielle og personlige dokumenter i hele samlingen.
Christian IV forklarer her formålet med fremstillingen: at overbevise børnene om hans egen version af årsagerne til bruddet med Kirstine Munk. Han hævder, at Ellen Marsvin påvirker børnene til at tro, at han har behandlet deres moder uretfærdigt, og søger derfor at fremlægge sin egen redegørelse.
Samtidig fremsætter han den centrale anklage i hele sagen, nemlig at Kirstine Munk efter fødslen af deres ni første børn indledte et forhold til **ringgrev Otto Ludvig af Salm**. Teksten viser tydeligt, at Christian IV på dette tidspunkt opfattede denne påståede forbindelse som den afgørende årsag til samlivsbruddet.

Side 141

Brev 110 ✻ April 1641 (fortsat fra s. 139)
Kongens udkast til en fremstilling af Kirstine Munks forhold til ham og til hans heraf foranledigede anklage mod Ellen Marsvin.
— *R. A.*

aff datterens letferdighed, som hun offendtlig for den Allerhøiiestis Øiien och ansiicht dreff, Och dog inted, som[1] (hun bu[r]de)[2] Och En Erlig *dame* anstod, vylle giiffue os ded ringiiste[3] winck deraff[4].
Tii haffde hun warid os ad[5] y tyde[6], da Erre uy uys pa, At fru kyrsten med al siin konst inted skulle haffue sat ded y werck, som skeed Er, y sønderlighed den tyd Iens Bolmeister fyck den store forgyldte kande, hylcked (ded)[7] saledis tylgiick[8].
Den tyd uy y forleiiden kriig haffde mangel pa høiie *offiserer*, da slog Riin: hans vetter Riin: Otte for, som var en gammel Soldat, Huys tyeniste hand dog os inted kunde foruyssere, vden at hand kunde komme hannem til ordtz, Huorfor hand fyck befahling at begiiffue siig ud til hannem.
Ymidlertid hand nu uar wde, da droge uy offuer til siieland och fru kyrsten henad daalum och forlod Epther siig huos Iens Bolmeyster, at hand strax skulle lade hynder uyde, nar Riin: kam tilbage, hun ville uel forskylde hans wmage derfor.
Dentyd Riin: nu kam tiil Stade Igen, da forsømmede Iens inted at begiiffue siig offuer tyl daalum. Der hand nu om morgenen tylig kam for pordten, da la fru kyrsten och Moderen Enda begge, dog huer y syn seng.
Der nu Iens banckede pa pordte, da kam der En aff piigerne til pordten, huys trenne Iens kende. Sa sagde Iens: snart lucker op, Ieg haffuer breff fra Riin:, huorfor piigen strax løb op och sagde fru kyrsten ded, huorudoffuer hun bleff Sa glad, at hun slog henderne sammen, Huilckid fru Ellen Merckede der, som hun laa, och sagde: kyrsten, huorledis
... **[fortsættes s. 142]**

Oversættelse af Brev 110

... om datterens letsindighed, som hun åbenlyst udøvede for den Allerhøjestes øjne, og dog ikke gav os det mindste vink derom, sådan som[1)] hun burde[2)] have gjort og som sømmede sig for en ærlig dame.
Havde hun i tide[6)] advaret os, er vi overbevist om, at fru Kirsten med al sin list ikke ville have sat det i værk, som siden skete, især på det tidspunkt da Jens Bolmester fik den store forgyldte kande, og hvorledes dette[7)] foregik.[8)]
Dengang vi under den forrige krig manglede højere officerer, foreslog ringgreven sin fætter Otto Ringgreve, som var en gammel soldat. Hans tjeneste kunne vi dog ikke sikre os, uden at han selv kunne komme til at tale med ham, hvorfor han fik befaling til at rejse ud til ham. Mens han var borte, drog vi over til Sjælland, og fru Kirsten til Dalum. Hun efterlod besked hos Jens Bolmester om straks at lade hende vide, når ringgreven kom tilbage, fordi hun nok ville påskønne hans ulejlighed.
Da ringgreven senere kom tilbage til Stade, forsømte Jens ikke at rejse til Dalum. Da han tidligt om morgenen kom til porten, lå fru Kirsten og moderen endnu begge i seng, dog hver i sin seng.
Da Jens bankede på porten, kom en af pigerne til døren, som Jens kendte. Jens sagde: »Luk snart op, jeg har brev fra ringgreven.« Derfor løb pigen straks op og fortalte fru Kirsten det, hvorover hun blev så glad, at hun slog hænderne sammen. Dette bemærkede fru Ellen, hvor hun lå, og sagde: »Kirsten, hvordan ...«
... **[fortsættes s. 142]**

[1)] Herefter følger et tegn, som henviser til en påtænkt tilføjelse, der aldrig blev indført.
[2)] Det indklamrede er overstreget i originalen.
[3)] For de to sidste ord har der først stået: *Et*.
[4)] Herefter følger et tegn som ovenfor note 1.
[5)] For de tre sidste ord har der først stået: *ded skeed*.
[6)] Efter *tyde* følger et tegn som ovenfor note 1.
[7)] Det indklamrede er overstreget.
[8)] Herfor har først stået: *sidder sammen*.

Kommentar
Side 141 fortsætter Christian IV's detaljerede redegørelse for begivenhederne, som han mente førte til bruddet med Kirstine Munk.
Kongen hævder, at Ellen Marsvin måtte have haft kendskab til datterens forhold, og han bebrejder hende, at hun ikke advarede ham. Derefter følger en konkret beretning om kontakten mellem Kirstine Munk, ringgreven og Jens Bolmester, som i Christian IV's fremstilling bliver et vigtigt indicium på forbindelsen mellem Kirstine og ringgreven.
Siden afsluttes midt i en dialog mellem Ellen Marsvin og Kirstine Munk og fortsætter derfor direkte på næste side.

Side 142
Brev 110 ✻ April 1641 (fortsat fra s. 139)

Kongens udkast til en fremstilling af Kirstine Munks forhold til ham og til hans heraf foranledigede anklage mod Ellen Marsvin.
— *R. A.*
Er ded faatt, huy estu sa glaad? Da suarede hun: O moder, tyrcken uyl komme kongen tilhielp ymod keysseren, huorfor fru Ellen gaff siig ud pa gullid och tog datteren ued handen och giorde en vending eller tu sammen pa gulliid.

Siiden fyck Iens bolmeister En stor forgyldt kande och huer aff Iomfruerne en demandtz Riing, den Hardenberg, som uar huos fru kyrsten, En sylky klenning och huer aff piigerne Et stocke guld[1)].
Huilckyd tyl den Ende her føriis pa banen til at lade gadt folck forsta, At om fru Ellen pa dy tyder[2)], den tyd datteren saledis dreff pudtz med hinder, haffde uarit oss ad, da haffde hun uel inted faat stunder tiil at komme sa langdt y texten.
Och om Endskøndt fru Ellen uyl siige sig inted vundt at haffue siiet aff dem, da uyste fru Ellen dog, at ingen Erlig kuynde løbber ind til En fremmed kaarl y syn Natkyortell, nar hand ligger[3)] y syn seng, som datteren giiorde ued Riin: pa daalum, Som alle drauanterne fast dageligen Sa.
Aff huilcke der leffuer Endnu 8 eller 10, som Sa, huorledis Rii[n][4)] drenge kan (!) løbendis ud fra Riin: med buxerne pa hoffuediid, nar fru kyrsten[5)] kam ind til Riin:
At fru Ellen uyl siige sig inted at haffue uerrid pa daalum, mens andenstedtz, imens dette passerede, Da er ded sauydt sanden, at fru Ellen inted uar den heele tyd ud der, ymens uy uar pa dalum,
Mens ded skal fru Ellen med Sandhed[6)] inted Suerge, at der løb Io En haab letferdig omgengelse for ymellom datteren och Riin:, førend hun drog fra dalum, ty haffde hun och datteren icke bleffuen wens om sliigdt[6)], da haffde datteren Icke skiildt hinder ued lehnid.

Oversættelse af Brev 110
"Hvad er der sket, siden du er så glad?" spurgte Ellen.
Hertil svarede Kirsten: "Åh moder, tyrken vil komme kongen til hjælp mod kejseren."
Derefter gik fru Ellen ud på gulvet, tog datteren ved hånden, og de dansede eller drejede rundt sammen af glæde.
Senere fik Jens Bolmester en stor forgyldt kande, hver af jomfruerne en diamantring, Hardenberg, som opholdt sig hos fru Kirsten, en silkekjole, og hver af pigerne et stykke guld.[1)]
Alt dette fremføres her for at lade fornuftige mennesker forstå, at hvis fru Ellen på dette tidspunkt[2)], mens datteren efter kongens opfattelse opførte sig således, havde advaret ham, ville sagen aldrig være kommet så vidt.
Selv hvis fru Ellen hævder ikke at have set noget af dette, mente kongen, at hun måtte vide, at en gift kvinde ikke burde opsøge en fremmed mand i hans natdragt, mens han lå i sin seng, sådan som han hævdede, at datteren gjorde hos ringgreven på Dalum.[3)]
Han tilføjer, at der endnu levede adskillige personer, som efter hans udsagn havde været vidner til forholdene dér, og som skulle have set tjenere komme løbende ud fra ringgreven, når Kirsten opholdt sig hos ham.[4)5)]
Endelig hævder kongen, at selv om Ellen Marsvin ikke opholdt sig på Dalum hele tiden, mens han selv var der, kunne hun efter hans mening ikke benægte, at der allerede før hendes afrejse havde været et fortroligt forhold mellem datteren og ringgreven.[6)]

[1)] Efter *guld* følger et tegn svarende til det omtalte på s. 141 note 1.
[2)] Efter *tyder* følger et tegn svarende til s. 141 note 1.
[3)] De tolv sidste ord er tilføjet i margen. Der har oprindeligt stået: *"besøger nogen uden hinders Mand."*
[4)] Papiret er beskadiget.
[5)] Hele stykket fra *"Da suarede"* (linje 1) til *"fru kyrsten"* er overstreget i manuskriptet.
[6)] De to sidste ord er tilføjet i margen.

Kommentar

Side 142 fortsætter **Brev 110** og uddyber Christian IV's anklager mod Kirstine Munk og Ellen Marsvin.
Kongen forsøger her at opstille konkrete episoder som beviser for, at Ellen Marsvin kendte til datterens forhold til ringgreven. Han fremhæver især hændelser på **Dalum**, belønninger givet til personer i omgivelserne og forskellige vidneudsagn, som efter hans opfattelse kunne understøtte sagen.
Teksten er stærkt polemisk og er skrevet som et partsindlæg. Den giver derfor først og fremmest indblik i **Christian IV's egen opfattelse af konflikten** og hans forsøg på at retfærdiggøre bruddet med Kirstine Munk over for børnene og offentligheden.

Side 143

Brev 110 ✻ April 1641 (fortsat fra s. 139)
Kongens udkast til en fremstilling af Kirstine Munks forhold til ham og til hans heraf foranledigede anklage mod Ellen Marsvin.
— *R. A.*

Huylcke thuende Pudz, som datteren giorde hinder stackiit pa hin anden[1)], (dy kun[de][2)] Enda)[3)] inthed bevege hinder tyl at vare os ad, mens stack alting vnder med hinder[4)].
At fru kyrsten la en rom tyd pa *Crone:* med Riingreffuen Och (at hun)[5)] inted vylle henad køben:, Om (hun ded)[6)] skøndt fru Ellen ded[6)] tyer End engang aff hynder begierede, ded kan Inted Nechtis.
Der hun da Endeligen motte henad køben:, da drog Riin: En dag tylforn (for)[7)] bordt fra Crone:[8)] Och møtte hinder sa En Myl fra køben: ygen.
Dentyd dii nu møttis, da stod dy aff derris uogen och ginge med hinanden Ehne ind y skouen, huor dii bleff sammen En rom tyd.
Iomfruerne Och piigerne lod dy ued uognen, *item general Maior Priis* (bleff ochsa huos uognen)[9)], Och kiorde[10)] hans kudtsker, som fru Ellen uel kender, och[11)] (som nu uarer uogenhussid til frede:)[12)] pa dy tyder for fru kyrsten(s kudtz)[12)] och skall uel sige, huorledis tilgiick[13)].
Der dy nu haffde uerrid lenge nock y skouen, da kom dy til uognen Igen och satte sig (fo)[14)] pa fru kyrstens kudtz och kyoorde sa fod for fod henad køben: Och kyssedis *continuerlig* pa veiien och lod alle Iomfruerne Och piiger see derpa.
Den tyd ded barn, som y dy dage stod liig pa køben:, war begraffuen, Och folcken, som haffde fuldt lygid, skulle
... **[fortsættes s. 144]**

Oversættelse af Brev 110
Disse to forhold, som datteren efter kongens opfattelse skjulte for moderen,[1)] kunne ikke bevæge hende til at advare ham, men hun dækkede tværtimod over det hele.[4)]
At fru Kirsten i længere tid opholdt sig på Kronborg sammen med ringgreven, og at hun ikke ville rejse til København, selv om fru Ellen gentagne gange bad hende om det, kan efter kongens mening ikke benægtes.
Da hun omsider måtte tage til København, rejste ringgreven dagen før bort fra Kronborg og mødte hende igen omkring en mil fra København.
Da de mødtes, steg de af vognen og gik alene sammen ind i skoven, hvor de opholdt sig i nogen tid.
Jomfruerne og pigerne blev tilbage ved vognen. Også generalmajor Priis nævnes i forbindelse med episoden.[9)] Kusken, som Ellen Marsvin kendte, skulle efter kongens opfattelse kunne fortælle, hvordan det gik til.[11)13)]

Efter at have været længe nok i skoven kom de tilbage til vognen og satte sig på fru Kirstens vogn. De kørte derefter langsomt mod København og kyssede efter kongens udsagn hinanden uafbrudt undervejs, mens jomfruerne og pigerne så på.
På det tidspunkt, hvor det barn, som i disse dage lå død i København, var blevet begravet, og de mennesker, som havde fulgt liget, skulle ...
... **[fortsættes s. 144]**

[1)] Herefter følger et tegn, som henviser til en påtænkt tilføjelse, der ikke blev udført.
[2)] Papiret er beskadiget.
[3)] Det indklamrede er overstreget.
[4)] De seks sidste ord synes at være en senere tilføjelse.
[5)] Det indklamrede er overstreget.
[6)] De tre sidste ord er tilføjede i margen.
[7)] Det indklamrede er overstreget.
[8)] De to sidste ord er tilføjede i margen.
[9)] Det indklamrede er overstreget.
[10)] Der har først stået: *uar*.
[11)] De seks sidste ord er tilføjede i margen.
[12)] Det indklamrede er overstreget.
[13)] De seks sidste ord er tilføjede i margen.
[14)] Det indklamrede er overstreget.

Kommentar
Side 143 fortsætter Christian IVs anklageskrift og bygger videre på hans fremstilling af forholdet mellem Kirstine Munk og ringgreven.
Kongen beskriver her en række episoder ved **Kronborg** og på vejen til København, som han opfatter som beviser på et nært forhold mellem de to. Teksten er fortsat udformet som et partsindlæg, hvor Christian IV søger at vise, at Ellen Marsvin kendte til begivenhederne uden at gribe ind.
Manuskriptet er præget af mange rettelser, marginaltilføjelser og overstregninger, hvilket viser, at teksten stadig var under bearbejdelse. Flere af de mest vidtgående formuleringer er enten ændret eller tilføjet senere.

Side 144

Brev 110 ✻ April 1641 (fortsat fra s. 139)
Kongens udkast til en fremstilling af Kirstine Munks forhold til ham og til hans heraf foranledigede anklage mod Ellen Marsvin.
— *R. A.*

tiil bordtz, da løb fru kyrsten bag neder aff slotted och satte sig med Riin: pa syn wogen och kyoorde ud y haffuen, huor dii bleff sammen langt vd pa Natten, huilckid fru Ellen hel uel bekendt Er.
Y dy dage lod fru kyrsten hendte En Badtsker her aff byen ued Naffen M: anders til sig, som matte slaa hiinder Aaren pa begge fødder, som ingen vden letferdige kuindfolck pleier att gøre. Samme badtsker boer ued stranden, icke længdt fra høybro[1)].
Der fru Ellen nu merckede, at ded bleff sa Plumdt, at drengene och kerlyngerne pa gaderne pegede fynger aff datteren, Da gaff hun sig til at grede immer fordt och fordt, mens uy motte aldrig faa ded at uyde huorfor[2)].

En dag som uy ginge bag neder aff Slottid henad tøyehussid, da toge uy fru kyrsten med os Paa ueyen, som uy giick, da sagde uy tyl hinder:[3] Huy tussind Syger gredder diin moder sa altid, huorpa hun svarede:
Myn moder er gaal, hun kan inted Liide, at ieg taler med dy tydtske, ty hun kan ingen tydtz liide. Hun kan Ickeheller ued siin død lyde dy Iomfruer, ieg haffuer huos mig.
Huortill uy suarede: ded ma uerre derom, huorledis ded kan, Ded ma inted sydde saledis sammen, waar dig, huad du gør. Wii sa endnu aldrig nogen tryuiis, som med wyllie giorde[4] syne forelder ymod.
Syden den dag da tog *crediten* Imellom os och fru kyrsten dag Epther anden aff, Isønderlighed den tyd, hun begyndte at Spaa, at uy leffuede inted tyl Paaske.
Dii tydtske Iomfruer och alle piigerne befohll hun at beede tiil gud y himmelen, at hand uylle giiffue hinder Syn hiiertens begeh-
ring.
Naar hun hørdte oss lee och uerre lystig, daa sagde hun til Iomfru Marii:
Marii, hørdt doch, hørdt, Ich werde
... **[fortsættes s. 145]**

Oversættelse af Brev 110
... til bords, løb fru Kirsten ned bag slottet og satte sig sammen med ringgreven i hans vogn og kørte ud til haven, hvor de efter kongens fremstilling opholdt sig sammen langt ud på natten. Christian IV tilføjer, at Ellen Marsvin efter hans opfattelse kendte til dette.
I de dage lod fru Kirsten hente en bartskær ved navn Mester Anders, som skulle årelade hende på begge fødder, en behandling som kongen hævder var usædvanlig.[1]
Da Ellen Marsvin bemærkede, at rygterne var blevet så udbredte, at folk på gaden pegede fingre ad datteren, begyndte hun efter kongens fremstilling ofte at græde, uden at han kunne få at vide hvorfor.[2]
En dag spurgte kongen Kirsten, hvorfor hendes moder altid græd. Kirsten svarede, at moderen ikke kunne lide tyskere og heller ikke de tyske jomfruer omkring hende.
Hertil svarede kongen, at uanset årsagen burde forholdet ikke være således, og at han aldrig havde set nogen med vilje handle imod sine egne forældre.[4]
Han fortæller videre, at tilliden (*crediten*) mellem ham og Kirstine derefter gradvist blev svækket, især da hun begyndte at forudsige, at han ikke ville leve til påske.
Han hævder endvidere, at Kirstine pålagde sine tyske jomfruer og tjenestepiger at bede Gud opfylde hendes hjertes ønske.
Til sidst begynder han at citere en bemærkning fra Kirstine til jomfru Marie:
„Marie, hør dog, hør dog, jeg vil ...“
... **[fortsættes s. 145]**

---

[1] De sidste linjer fra »Y dy dage« er tilføjet i margen. Åreladning på fødderne blev af udgiveren opfattet som et middel, der blev anvendt for at forhindre graviditet.
[2] I stedet for de seks sidste ord har der først stået: *„inted faa at uyde arsagen huorfor“*.
[3] For det sidste ord har der først stået: *„fru kyrsten“*.
[4] For *giorde* har der først stået: *gør*.

Kommentar
Side 144 fortsætter Christian IVs anklageskrift mod Kirstine Munk og Ellen Marsvin. Kongen forsøger at fremstille en række hændelser som tegn på, at forholdet mellem ham og Kirstine gradvist brød sammen, og at Ellen Marsvin var klar over udviklingen.

Et gennemgående tema er hans påstand om, at omgivelserne kendte til rygterne længe før han selv fik vished om dem. Samtidig beskriver han en voksende mistillid mellem ægtefællerne, som efter hans fremstilling forværres af varsler, spådomme og konflikter i husholdningen.

Side 145

Brev 110 ⁕ April 1641 (fortsat fra s. 139)
Kongens udkast til en fremstilling af Kirstine Munks forhold til ham og til hans heraf foranledigede anklage mod Ellen Marsvin.
— *R. A.*
... in mein tage niit los.

En dag y uggen, som der holdtis predicken pa Slottid, da bleff wii nogid Ilde tilpas y kyrcken, saat uy motte ga hen och legge os, huorudoffuer hun bleff sa glaad, at der hun kam udaff kyrcken, da tog hun Iomfru Marii ued handen Och dandtzede med hinder Om bordiid och kuaad:
Laadt tahlerken frii gaan, ladt thalerken frii gaan.
I dy samme dage begehrede hun at drage hen tyl frummoder Saliig och søge om Raad for hinders skrobelighed.
Dentid uy Nu forloffuede hinder at drage diid, da fuldtis H: Christoffer wrne med hinder derhen.
Der hun nu *mall contant* begaff siig pa hiemreyssen igen, da tog hun weiien henad kyppinge kyrcke, y huilcken hun gyck Ind[1)] med En piige, Mens H: Christoffer wrne bleff der vdenfor.
Der hun nu haffde uerrit nogid derinde, da gyck hun hen til Althariid och lagde nogle Støcker guld y alther bagen Och nogle y Blocken Och giick sa hen y en aff stolen och vyssede piigen y en anden Och befohll hinder att bede ded, som før om sagt Er.
Den tyd ded uar forrettid, da gaff hun deynen nogiid och drog sa syn kaas, huilckid aff presten Er att Erfahre[2)].
Nar piigerne om morgenen skulle gøre uarmdt Øl til os, da vylle hun, at Nar uy haffde bud derepther, at dy da først skulle berre ded ind til hinder, at hun kunde komme sucker dery.
Der piigerne nu ded inted torde gøre, ymens dy uyste, at uy ingen Sucker uylle haffue derudi, da bleff hun byster och gaal pa piigerne.
Att piigerne nu inted giorde hinders wyllye derudy, dertil gaff Priindtzen arsag, yded att hand sagde til piigerne:
Seer til, huad y gør, At bade y och Eders frue faar icke skaam tilsammen. Kommer konningen Nogid till, y skall faa skam med Eders frue[3)].

Oversættelse af Brev 110
"... jeg slipper ikke levende fra det."
En dag, hvor der blev holdt prædiken på slottet, blev kongen efter eget udsagn utilpas i kirken og måtte gå hjem og lægge sig. Han hævder, at Kirstine blev så glad over dette, at hun efter gudstjenesten tog jomfru Marie ved hånden, dansede rundt om bordet og sang:
"Lad tallerkenen gå fri, lad tallerkenen gå fri."
I samme periode ønskede hun at besøge sin afdøde formoders hjem og søge råd for sin skrøbelighed.
Da hun fik lov til rejsen, ledsagede hr. Christoffer Urne hende.
På hjemvejen tog hun vejen over Kippinge Kirke, hvor hun gik ind sammen med en pige, mens Christoffer Urne blev udenfor.[1)]

Efter at have opholdt sig derinde en stund gik hun hen til alteret, lagde nogle stykker guld bag alteret og andre i kirkebløkken og satte sig derefter i en stol, mens hun pålagde pigen at bede om det, som tidligere var omtalt.
Da dette var udført, gav hun degnen noget og rejste videre. Ifølge teksten skulle præsten kunne bekræfte hændelsen.[2)]
Kongen fortæller videre, at Kirstine ønskede sukker i det varme øl, som hver morgen blev tilberedt til ham, og at tjenestepigerne først skulle bringe drikken til hende.
Da pigerne ikke turde gøre dette, fordi de vidste, at kongen ikke ønskede sukker deri, blev hun vred på dem.
Prinsen skal derefter have advaret pigerne om at være varsomme, så hverken de eller deres frue bragte sig selv i vanry, hvis der skulle ske kongen noget.[3)]

[1)] Det sidste ord er tilføjet i margen. Kippinge Kirke var et kendt valfartssted.
[2)] De seks sidste ord er skrevet med en anden blækfarve og er sandsynligvis en senere tilføjelse.
[3)] De elleve sidste ord er tilføjet i margen. Oprindelig har der stået en kortere formulering.

Kommentar
Side 145 fortsætter Christian IVs polemiske redegørelse. Teksten kredser om kongens opfattelse af Kirstine Munks adfærd under deres konfliktfyldte samliv og om hændelser, som han tolker som tegn på fjendtlighed over for ham.
Et bemærkelsesværdigt afsnit omhandler besøget i **Kippinge Kirke**, et af samtidens mest kendte valfartssteder. Kongen fremstiller besøget som led i et større mønster af handlinger, som han ønskede at dokumentere i sin argumentation mod Kirstine Munk og Ellen Marsvin.

Side 146

Brev 110 ✻ April 1641 (fortsat fra s. 139)
Kongens udkast til en fremstilling af Kirstine Munks forhold til ham og til hans heraf foranledigede anklage mod Ellen Marsvin.
— R. A.

En morgen hel tylig kam hun for Rundelen Och klappede pa dørren. Der uy Nu uylle uyde, huem der war, da suarede hun: Ded er mig.
Der hun nu kam Ind, da begerede hun at drage henad frede: sammestedtz at ga tyl alters, huilckid uy hinder forloffuede.
Mens ded uar inted hinders Erynde, Tii hun giick inted til Alters, Som D: Christen salig os sagdt haffuer, Mens hun drog henad *Crone:* och packede ded tøy ind, som hun siiden med En drabanter, som Endnu Er ued handen, Hans kørsener, sende henad Suerrig, Huilckid uy ued et aff uorris Orloff skiibe ued naffn *Spes* lod hendte tylbage Igen.
Der fru kyrsten nu haffde uerrid En stund inde huos os, da fyck hun et guldkousken[1)] herfor med huiidt puluer y som Sucker, huilckid hun *præsenterede* os sygendis:
vylle E: M: bruge dette puluer, da skull[e] E: M: befinde sig uel dereptherr[2)].
Huortil uy suarede: huad tussind pocker skal uy med ded skaarn, oss skader Io, gud uerre loffuiid, Inted.
Huorpa hun sagde: *D: Peter Pay haffuer giiffuid mig ded, Ded kan pa En stackiid tyd betage lysten til kuyndfolck.*
Huorudoffuer uy kam y En ladder(!) och bad hinder sette ded pa bordiid.
Der ded nu uar *passerit*, da giick hun ud fra os och satte siig pa syn wogen.

Der hun nu uar Neden Slodtzbroen, da sende uy epther D: Peter Pay.
Der hand nu kam, da lod uy hannem See samme puluer och spurde hannem ad, om fru kyrsten haffde faat dedsamme aff hannem.
Da suarede hand: *Iaa.*
Dentiid uy uylle uyde huortil, da suarede hand:
ded skall brugis tiil dii fiinder[3], hun haffuer vnder Oiinen.
Dentyd uy uylle uyde, Om man vden fahre kunde bruge ded Induordtiis, daa suarede hand:
gud beuare os, Ded er forgiifft.
Faa dage førend hun *præsenterede* oss samme puluer, da kam hun ind til oss y sengekammeriid och sagde siig
... **[fortsættes s. 147]**

Oversættelse af Brev 110
En morgen meget tidligt kom hun til Runddelen og bankede på døren. Da vi spurgte, hvem det var, svarede hun: »Det er mig.«
Da hun kom ind, bad hun om tilladelse til at rejse til Frederiksborg og gå til alters, hvilket vi tillod hende.
Men det var efter denne fremstillings opfattelse ikke hendes egentlige ærinde. Hun gik ikke til alters, men rejste til Kronborg og pakkede noget tøj sammen, som hun senere lod sende til Sverige gennem en dragon, hvis kusk stadig var til rådighed. Kongen oplyser, at tøjet siden blev hentet tilbage af orlogsskibet *Spes*.
Senere gav hun kongen en lille guldkop[1] med et hvidt pulver, der lignede sukker, og sagde: »Hvis Deres Majestæt bruger dette pulver, vil Deres Majestæt få det bedre derefter.«[2]
Kongen svarer, at han ikke havde brug for det.
Herefter forklarede Kirstine, at doktor Peter Pay havde givet hende pulveret, og at det kunne dæmpe lysten til kvinder for en tid.
Kongen lod derefter pulveret blive sat til side og sendte bud efter doktor Peter Pay.
Da doktoren kom, bekræftede han, at han havde udleveret pulveret.
På spørgsmål om dets anvendelse svarede han, at det var beregnet til de bylder eller hudforandringer[3], som hun havde under øjnene.
Da kongen videre spurgte, om det uden fare kunne indtages, svarede Peter Pay:
»Gud bevare os, det er gift.«
Nogle dage før Kirstine gav kongen dette pulver, kom hun ind i sovegemakket og sagde, at hun ...
... **[fortsættes s. 147]**

---

[1] *Kousken* = lille skål eller bæger.
[2] De sidste ord er tilføjet i margen. Oprindeligt stod en kortere formulering.
[3] *Fiinder* = filipenser (hududslæt/bylder omkring øjnene).

Kommentar
Side 146 fortsætter den meget polemiske redegørelse og indeholder en af de mest opsigtsvækkende episoder i hele teksten. Christian IV hævder, at Kirstine Munk gav ham et hvidt pulver, som hun sagde ville forbedre hans velbefindende. Efter hans fremstilling lod han stoffet undersøge af lægen Peter Pay, som skulle have forklaret, at pulveret var beregnet til udvortes brug og ikke burde indtages.
Som resten af dokumentet er passagen et partsindlæg og må læses som Christian IV's egen fremstilling af begivenhederne.

Status: Sidst behandlede side: **146**. Næste side: **147** (fortsættelse af Brev 110).

Side 147

Brev 110 ✻ April 1641 (fortsat fra s. 139)
Kongens udkast til en fremstilling af Kirstine Munks forhold til ham og til hans heraf foranledigede anklage mod Ellen Marsvin.
— *R. A.*

nuhmer at uerre En afflex kuynde, huorfor hun uylle Raade os, at uy sa os om En s[m]uck piige, som kunde wardte os op.
Anne Iacob Myckelsons[1)] uar nu y stuen, som kende dii Smuckyste y byen, Om uy Icke uylle befahle hinder at leede En vd.
Huorpa uy stod lenge och saa hinder an och sagde Saa til hinder:
Du haffuer io selffuer smucke piiger, som kan forrette ded, som fornøden Er. Huorfor skulle man gøre siig wmage for andre.
Huorledis dii thuende discurs yblandt Echte folck[2)] Riihmer sig sammen, ded gaar offuer uorris forstand[3)].
Anno 1628 ymod S: Mortens afften befol uy Priindtzen, at hand skulle tage H: vldriich saliig och den gammel greffue af Tuurn med sig henad frede:, huordthen fru kyrsten for frøcken Annis saligs skiild ochsaa bleff befahliid at komme (diidhen)[4)].
Tii uy holdte megiid aff ded salige barn, som hun inted kunde fordrage, fordi at (hun datteren)[4)] hun Saa os liig, huorfor uy Icke uylle tage ded med os allene derhen, paded hun inted hiemmeligen skulle gøre barnid wundt.
Tii haffde uy Icke Engang Reddyd samme barn, da uylle hun haffue[5)] slaagid hinder med En Iernstang for En Siinal skyld, lylle tyre klagede hinder for at uerre bordtkast.
Der uy nu samme S: Mortens afften kam til bordtz, da sad fru kyrsten och Suurmuliid och uylle huercken See eller tale til Priindtzen eller H: vldriich saliig, huorudoffuer ded lau bleff Spiildt.
Der ded nu war tyd at ga y seng, Da luckede hun dørren ymellem os och siig Och lagde dy thuende tydtske Iomfruer med Nogle fleere kuyndfolck tuerdt for dørren,
Huorfor uy tyl En Ewiig gedenctnus om Morgenen lod legge En temmelig kamppesten pa weyen, nar man gar bag vd
... **[fortsættes s. 148]**

Oversættelse af Brev 110
... nu var blevet en affældig (svagelig) kvinde og derfor ville råde mig til at skaffe mig en smuk pige, som kunne passe mig.
Anne Jakob Mikkelsens[1)] var til stede og kendte de smukkeste piger i byen, hvis jeg ønskede at lade hende finde en sådan.
Hertil svarede jeg efter at have set længe på hende:
"Du har jo selv smukke piger, som kan udføre det nødvendige. Hvorfor skulle man gøre sig besvær for andres skyld?"
Hvordan sådanne samtaler mellem ægtefolk[2)] kan hænge sammen, går efter min mening ud over al forstand.[3)]
Omkring mortensaften 1628 befalede jeg prinsen at tage den afdøde hr. Ulrik og den gamle greve af Thurn med til Frederiksborg, hvor også fru Kirsten blev beordret til at komme.[4)]
Kongen skriver videre, at han holdt meget af et afdødt barn og frygtede for dets velbefindende.[4)]
Han fortæller, at aftenen forløb dårligt, fordi Kirsten sad mut og ikke ville se eller tale med prinsen eller hr. Ulrik, hvorved selskabet efter hans mening blev ødelagt.

Da det blev sengetid, lukkede hun døren mellem dem og lod to tyske jomfruer samt andre kvinder opholde sig foran døren.
Derfor lod han næste morgen lægge en stor kampesten på vejen som et varigt minde om hændelsen.
... **[fortsættes s. 148]**

---

[1] Se III, s. 83-84.
[2] De tre sidste ord er tilføjet i margen.
[3] Herefter følger et tegn, som henviser til en planlagt tilføjelse, der aldrig blev udført.
[4] Det indklamrede er overstreget i originalen.
[5] For de sidste ord har der først stået: *fru kyrsten*.

Kommentar
Side 147 fortsætter Christian IV's redegørelse og blander personlige erindringer med anklager mod Kirstine Munk. Teksten er fortsat udformet som et partsindlæg, hvor kongen søger at forklare samlivsbruddet ud fra sin egen opfattelse af begivenhederne.
Et centralt tema på siden er hans beskrivelse af voksende afstand og mistillid i ægteskabet. Samtidig dukker konkrete episoder fra 1628 op, herunder opholdet ved Frederiksborg og omtalen af et barn, som kongen hævder at have været særligt knyttet til.

Side 148

Brev 110 ✻ April 1641 (fortsat fra s. 139)
Kongens udkast til en fremstilling af Kirstine Munks forhold til ham og til hans heraf foranledigede anklage mod Ellen Marsvin.
— *R. A.*

aff Slottid henad den liiden laadgard pa frede:[1], huylcken Steen Endnu findis der med Aarstalliid pahuggen och Ett Seede huggen y Steenen.
At hun tilforn luckede dørren ymellem Os och siig och inted uylle Ligge ind y kammeriid huos oss, ded Er fru Ellen nocksom bekannt.
Anno 1629[2] Egidij dag fødde fru kyrsten ded casserede frøcken, huos h[ui]s ankomst tiil verden fru Ellen inted uylle lade sig fynde, der hun dog haffde uerrid y alle dy forrige barselsengii, datteren laa y.
Naar fru Ellen och hiinders party uyl besmycke fru kyrstens Horerij, da ladder dy siig merke, at Ringgreffuen Inted uar y Riigit, dentyd fru kyrsten fyck denne vnge, Huylckiid om ded sa Er eller Icke, da[3] (ded)[4] kommer ded[5] os inted ued,
Mens derpa uyl ded staa, Huor fru kyrsten uar, dentyd[6] hun bleff med ded syste Baarn[7].
Wy for uorris person haffuer aldrig Neffndt Riin: Naffn anderledis End som Pondtij Pylatij Naffn neffnis y Credo, som ingen Christen kan læsse vden hans Naffns yhukommelsse,
Saa kand Ickeheller taliis om fru kyrstens Horeriis begyndelsse, Myddel eller Ende, vdenad Riingreffuens Naffn skall Neffnis.
Huem fru kyrsten och Moderen[8] Ellers kan lede herfor tyl Barnefader, der ladder uy dem[9] sørge for, huem den Er.

Oversættelse af Brev 110
... fra slottet mod den lille ladegård ved Frederiksborg,[1] hvor stenen endnu findes med årstallet indhugget og et sæde udhugget i stenen.

At hun tidligere lukkede døren mellem os og sig selv og ikke ville ligge i samme kammer som os, er fru Ellen fuldt bekendt.
På Sankt Egidii dag (1. september) 1629[2)] fødte fru Kirsten det barn, som kongen senere forkastede. Ved dette barns fødsel ville fru Ellen ikke være til stede, selv om hun havde været til stede ved alle datterens tidligere barsler.
Når fru Ellen og hendes parti vil bortforklare eller forskønne fru Kirstens opførsel, fremhæver de, at ringgreven ikke opholdt sig i riget på det tidspunkt, da fru Kirsten blev gravid med dette barn.
Om dette er rigtigt eller ej, siger kongen, angår det ham mindre; han fastholder i stedet spørgsmålet om, hvor fru Kirsten opholdt sig, da hun blev gravid med det sidste barn.[6)7)]
Han erklærer videre, at han aldrig har kunnet omtale sagen uden samtidig at nævne ringgreven, ligesom Pontius Pilatus uvægerligt nævnes i trosbekendelsen.
Efter hans opfattelse kan man hverken tale om begyndelsen, forløbet eller afslutningen på fru Kirstens forhold uden at nævne ringgrevens navn.
Hvem fru Kirsten og moderen[8)] ellers vil udpege som barnets fader, må de selv tage ansvar for.[9)]

[1)] De to sidste ord er tilføjet i margen.
[2)] Der stod oprindeligt 1639; dette er rettet til 1629. Sankt Egidii dag er 1. september.
[3)] Det sidste ord er tilføjet i margen.
[4)] Det indklamrede ord er overstreget.
[5)] Ordet er tilføjet over linjen.
[6)] Teksten er blevet forstyrret af senere tilføjelser og rettelser i manuskriptet.
[7)] Herefter følger et tegn, som sandsynligvis henviser til en planlagt tilføjelse, der aldrig blev udført.
[8)] De to sidste ord er tilføjet under linjen.
[9)] For *dem* har der oprindeligt stået *hinder*. Efterfølgende er formuleringen ændret.

Kommentar
Side 148 afslutter endnu et afsnit af Christian IV's forsvarsskrift mod Kirstine Munk og Ellen Marsvin.
Siden kredser især om fødslen af **Dorothea Elisabeth** den 1. september 1629, det barn som kongen senere nægtede at anerkende som sit eget. Christian IV forsøger her at argumentere for sin mistanke ved at sammenholde Kirstines opholdssteder og hendes forbindelse til ringgrev Otto Ludvig af Salm.
Passagen er blandt de skarpeste i hele skriftet. Sammenligningen med **Pontius Pilatus** viser, hvor tæt kongen efterhånden knyttede ringgrevens navn til hele sagen. Teksten må fortsat læses som et partsindlæg, hvor Christian IV fremlægger sin egen version af begivenhederne.

Side 149

Brev 110 ✻ April 1641 (fortsat fra s. 139)
Kongens udkast til en fremstilling af Kirstine Munks forhold til ham og til hans heraf foranledigede anklage mod Ellen Marsvin.
— *R. A.*

NB.
Saframdt nu fru Ellen inted kan Riigge uorris tegnebøgger och derymod[1)] beuysse, at datteren war huos os pa ded lau, hun bleff med hinders syste barn, Da skall hun Inted thuyffle derpa,

Att hun Io skal staa oss Ett glas tyl Roers[2)] Bade for den Reiisse, hun giorde offuer tyl Anderskou til att Offuertale os, at hinders datters vnge uar os liiger End nogen aff hiinders døtterbørn[3)],
Saoch att hun haffuer tordt tyer end En gang[4)] begehre at haffue horungen huos siig, Oss och uorris børn tyl Større spodt,
End os aff datteren kan uerre tilføiied[5)], y ded at uy[6)] dageligen skulle høre och spørre, huor horungen[7)] uar att uerre(!) och(!) ved ded middell bringe[8)] (Huorudoffuer)[9)] Børnen en Epther anden, somme med Søde ord och somme med[10)] Surseend, (kunde bringis)[11)] tiil at omgaas horungen
Och dermed med tyden[12)] (søge leiilighed tyl at bringe bade)[13)] sytt och datterens løsøre y (horungens gewaldt hender)[13)].

Oversættelse af Brev 110
Hvis fru Ellen ikke kan gennemgå vore optegnelser og derimod bevise, at datteren var hos os på det tidspunkt, hvor hun blev gravid med sit sidste barn, så bør hun ikke tvivle på, at hun skylder os et opgør for den rejse, hun foretog til Anderskov for at overbevise os om, at datterens barn lignede os mere end noget af hendes egne datterbørn.[3)]
Kongen hævder videre, at Ellen Marsvin ved mere end én lejlighed[4)] ønskede at have barnet hos sig, hvilket han opfattede som en yderligere krænkelse mod ham selv og hans børn.
Han påstår desuden, at børnene efterhånden, dels med venlige ord og dels ved pres eller bebrejdelser, kunne bringes til at omgås barnet og dermed skabe mulighed for, at både Ellens og datterens ejendele kunne komme under barnets indflydelse eller kontrol.[8)12)13)]

[1)] Det sidste ord er tilføjet over linjen.
[2)] *Staa et Glas til Roers* = stå til ansvar for eller komme til at bøde for noget.
[3)] Herefter følger et tegn, der henviser til en planlagt tilføjelse, som ikke blev udført.
[4)] De fire sidste ord er tilføjet i margen. Der findes også en marginal rettelse til dette sted.
[5)] For de tre sidste ord har der først stået: *er tilføiied*.
[6)] For *uy* har der først stået: *man*.
[7)] Ordet er tilføjet i margen i stedet for *hun*, som er overstreget.
[8)] De fem sidste ord er tilføjet i margen. Den oprindelige formulering har været en anden.
[9)] Det indklamrede er overstreget.
[10)] De tre sidste ord er tilføjet i margen; oprindeligt stod der blot *Eller*.
[11)] Det indklamrede er overstreget.
[12)] De to sidste ord er tilføjet i margen.
[13)] Det indklamrede er overstreget, hvorved tekstens sammenhæng er blevet vanskeligere at følge.

Kommentar
Side 149 består af et **NB-afsnit** til Brev 110 og fortsætter Christian IV's argumentation mod Ellen Marsvin og Kirstine Munk.
Kongen vender tilbage til spørgsmålet om **Dorothea Elisabeths faderskab** og anklager Ellen Marsvin for at have forsøgt at overbevise ham om barnets legitimitet. Samtidig udvider han argumentationen til at omfatte spørgsmålet om barnets opholdssted, indflydelse på de øvrige børn og mulige arveretlige eller økonomiske følger.
Teksten er stærkt præget af rettelser, marginalnoter og omskrivninger, hvilket viser, at dokumentet stadig var under bearbejdelse. Som de foregående sider er dette et partsindlæg, der først og fremmest belyser **Christian IV's egen opfattelse af konflikten**.

Side 150
Brev 110 ⁕ April 1641 (fortsat fra s. 139)

Kongens udkast til en fremstilling af Kirstine Munks forhold til ham og til hans heraf foranledigede anklage mod Ellen Marsvin.
— *R. A.*

Tii kunde ded lyckis fru Ellen, at hun motte haffue horungen huos sig, hun skulle Icke skotte (ded for Ett haar at Ruinere)[1)] om alle dy andre for Ett haar[2)].
I sønderlighed Achter uy at søge vorris udlagde penge huos fru Ellen, Som uy haffuer Spenderit pa horungen[3)] fra den dag, hun gaff os Arsag tiil at tage den[4)] aff dalum kloster[5)], Indtil dagen uy kan mage ded Saa, at wy och børnẹn kan werre uys pa, at hun inted[6)] skall Staa oss y veien.
Wybecke krusse angaaendis, som fru Ellen med hinders *confædererede* uyl giiffue skyld for fru kyrstens *cassation*[7)], Da Endog arsagen dertyl Er Numer[8)] nocksom udførdt[9)],
Da uylle uy dog tyl beslut lade børnẹn forsta, huorledis vorris och wybeckes wenskab Er kommen tiil biies.
Fru Ellen ued siig nocksom at Errindre, at dentyd fru kyrsten lagede wiibecke med den Eene Iomfrue och tre piiger Needer aff køben: Slott, Och uy lagede Reesten nedeer aff Slottyd,
Da kam fru Ellen om Morgenen for dag til os uden københafuens[10)] Slodtzport(en)[11)].
Der uy nu bleff hinder waar, da sagde uy tyl hinder:
huad tussind pocker gør du heer sa tylig,
huortill hun suarede:
Ieg uylle gerne tale Ett ord med E: Ma.
huorpa uy suarede:
wiildt du oss[12)] nogid, da kandtu siige os ded, ymens uy Erre pa weyen henad Prouyandtgarden.
Der uy nu En Rom tyd haffde gangen omkring
... **[fortsættes s. 151]**

Oversættelse af Brev 110
Hvis det lykkedes fru Ellen at få barnet hos sig, ville hun efter kongens opfattelse ikke tøve med at tilsidesætte alle andre hensyn for dets skyld.[1)2)]
Kongen erklærer videre, at han agter at kræve de penge tilbage af fru Ellen, som han mente at have brugt på barnets underhold fra den dag, han lod det fjerne fra Dalum Kloster,[5)] indtil han og børnene kunne være sikre på, at Ellen ikke længere stod i vejen for ham.[3)4)6)]
Med hensyn til Vibeke Kruse, som fru Ellen og hendes allierede (*confædererede*) gjorde ansvarlig for Kirstine Munks forkastelse (*cassation*),[7)] mener kongen, at den egentlige årsag allerede er tilstrækkeligt forklaret.[9)]
Han vil dog afslutningsvis lade børnene få at vide, hvordan hans forhold til Vibeke Kruse opstod.
Han fortæller derefter, at Ellen Marsvin en morgen meget tidligt opsøgte ham uden for Københavns slotsport.[10)11)]
Da han så hende, spurgte han:
„Hvad tusind pokker gør du her så tidligt?“
hvortil hun svarede:
„Jeg ville gerne tale et ord med Deres Majestæt.“
Kongen svarede:
„Hvis du vil os noget, så kan du sige det, mens vi går på vejen hen mod proviantgården.“[12)]
... **[fortsættes s. 151]**

[1] Det indklamrede er overstreget.
[2] Ordene *„om alle“* og *„for Ett haar“* er tilføjet i margen.
[3] Ordstillingen er ændret ved senere rettelse. Der stod først: *„penge Som uy haffuer Spenderit pa horungen huos fru Ellen“*.
[4] For *„den“* har først stået: *„hinder fraa sig“*.
[5] De tre sidste ord er tilføjet under linjen.
[6] Herfor har først stået: *„ingen“*.
[7] Herefter følger et overstreget ord, som ikke kan læses.
[8] Ordet er senere tilføjet.
[9] Herfor har først stået: *„beuyst“*.
[10] Ordet er senere tilføjet.
[11] Det indklamrede er overstreget.
[12] Herfor har først stået: *„mig“*.

Kommentar
Side 150 markerer et nyt afsnit i Christian IV's forsvarsskrift. Fokus flyttes delvist fra anklagerne mod Kirstine Munk og over på **Vibeke Kruse**, som på dette tidspunkt var blevet kongens nærmeste ledsager.
Kongen afviser her den forklaring, som Ellen Marsvin og hendes kreds efter hans opfattelse fremførte, nemlig at Vibeke Kruse skulle være årsagen til bruddet med Kirstine Munk. I stedet varsler han, at han vil forklare børnene, hvordan forholdet til Vibeke faktisk opstod. Siden ender med begyndelsen på en samtale mellem Christian IV og Ellen Marsvin ved Københavns Slot. Denne episode bliver indledningen til kongens egen fortælling om forholdets begyndelse til Vibeke Kruse.

Side 151

Brev 110 ✻ April 1641 (fortsat fra s. 139)

Kongens udkast til en fremstilling af Kirstine Munks forhold til ham og til hans heraf foranledigede anklage mod Ellen Marsvin.
— *R. A.*

fra Et sted pa ded andiid, Da sagde hun tyl os: Er E: M: tylfrydt, at Ieg ma beholde wybecke huos mig, huortil uy suarede[1]:
Huad kommer ded oss ued, huor hun och dii andre bliiffuer, dy Erre wuforaldrid[2], dii faar well tiieniste huos andre[3].
Der fru Ellen nu Endeligen uylle viide worris mening derom, da sagde uy:
Will hun werre huos diig, huad kommer ded oss ued, uy kan sagte lyde ded[4],
Huorfor hun tackede os och giick siin kaas.
Nogle ugger der Epther, den tyd uy uylle med *Armeiien* henad Øen[5], och uy haffde ingen Nermer weii derhen End ygennom fyn,
Huorfor uy tog uorris weii henad Ellensborg och derfra henad Suynborg, huor Skyben och Skuderne fandtis, som skulle føre *Munitionen* och folckiid offuer.
Der ded nu forhalede siig nogiid med folckens Indskybning, Da begehrede fru Ellen, at wii, ymidlertid uy matte ligge y Suynborg, uylle lossere pa hinders gaard keerstrup, som ligger der strax huos, Huilckid ochsa skedde.
Imidlertid uy nu uar der, da bleffue uy kendt med uybecke, saat hun bleff med Baarn.

Der uy nu formedelst den Allerhøyestis naadige biistand haffde fulendt samme tog, Och friiden Imellom keysseren och Os sluttid uaar,
Da toge uy uorris vei tilbage Igen Igennom fyn och kam diid, som fru Ellen war pa dii tyder, huor wiibecke ochsa fandtis.
Der uy nu haffde uerrid Nogiid y hussyd, da ginge uy hen tyl uybecke och talede med hinder, huordthen fru Ellen ochsa kam Och Spurde os ad, huorledis wiibecke hogede oss Nu, Tii hun war kendelig triind,
Huortil uy suarede, Epthersom ded pa dy tyder faldt os y synde.
Nogiid dereptther da begerede
... **[fortsættes s. 152]**

Oversættelse af Brev 110
På et tidspunkt spurgte Ellen Marsvin:
"Er Deres Majestæt tilfreds med, at jeg beholder Vibeke hos mig?"
Hertil svarede kongen:
"Hvad kommer det os ved, hvor hun og de andre bliver af? De er endnu unge[2)] og kan nok få tjeneste andetsteds."[3)]
Da Ellen ønskede et klarere svar, sagde han:
"Hvis hun vil blive hos dig, hvad kommer det os ved? Det kan vi sagtens affinde os med."[4)]
Ellen takkede og gik.
Nogle uger senere, da kongen drog med hæren mod Øen[5)] og måtte rejse gennem Fyn, gik ruten via Ellensborg og Svendborg, hvor skibe og fartøjer ventede for at transportere mandskab og ammunition.
Da indskibningen trak ud, tilbød Ellen Marsvin, at kongen kunne tage ophold på hendes gård **Kærstrup**, hvilket han gjorde.
Under opholdet dér lærte han efter egen fremstilling Vibeke Kruse nærmere at kende, og her begyndte deres forhold.
Efter felttogets afslutning og fredsslutningen mellem kejseren og Danmark vendte kongen tilbage gennem Fyn og besøgte igen det sted, hvor Ellen Marsvin og Vibeke Kruse opholdt sig.
Da han talte med Vibeke, kom Ellen Marsvin til og spurgte, hvordan han nu syntes om hende, eftersom det var tydeligt, at hun var blevet mere fyldig.
Hertil svarede han, at det på dette tidspunkt var faldet ham i sinde.
... **[fortsættes s. 152]**

[1)] De tre sidste ord er tilføjet i margen.
[2)] *wuforaldrid* = endnu unge.
[3)] Herfor har først stået: *gaadt folck*.
[4)] De sidste ord er tilføjet i margen og erstatter en tidligere overstreget formulering.
[5)] Ø = Gottorp-området ved Slien. Christian IV landede her med en troppestyrke den 20. maj for at angribe Gottorp, men afbrød foretagendet efter nyheden om fredsslutningen i Lübeck.

Kommentar
Side 151 er central, fordi Christian IV nu begynder den del af fortællingen, hvor han forklarer **sit forhold til Vibeke Kruse**.
Hans hovedpointe er, at forholdet til Vibeke ikke var årsagen til bruddet med Kirstine Munk, men tværtimod opstod senere og med Ellen Marsvins viden. Han fremstiller endda Ellen som en person, der accepterede eller medvirkede til, at Vibeke forblev i hendes husstand.

Side 151 er derfor et vigtigt led i kongens forsøg på at afvise den forklaring, som efter hans opfattelse blev spredt af Ellen Marsvin og hendes kreds, nemlig at Vibeke Kruse var årsagen til Kirstine Munks fald.

Side 152

Brev 110 ✻ April 1641 (afslutning)

Kongens udkast til en fremstilling af Kirstine Munks forhold til ham og til hans heraf foranledigede anklage mod Ellen Marsvin.
— *R. A.*

hun, At wiibecke motte ligge y Barselseng pa En aff hinders gaarde, huortil uy Inted Suarede, mens lod ded saa Staa hen.
NB.
Haffde fru Ellen Icke vyst datterens leiilighed Sa uel, som hun viiste, Hun haffde inted werrid saa Ererbødig ymod wybecke, som hun waar.
Actum københaffuen Slott den Apriliis Anno 1641.
Christian.

Oversættelse af Brev 110
Dernæst ønskede Ellen Marsvin, at Vibeke måtte opholde sig på en af hendes gårde under sit barselleje. Hertil svarede kongen ikke, men lod sagen bero.
NB.
Hvis fru Ellen ikke havde kendt datterens forhold så godt, som hun efter kongens opfattelse gjorde, ville hun heller ikke have vist Vibeke Kruse den respekt og imødekommenhed, som hun faktisk gjorde.
Udfærdiget på Københavns Slot i april 1641.
Christian.

Brev 111 ✻ August–September 1641

Kongelig resolution på et tilbud fra Albert Baltser Berns

Kgl. resolution på et tilbud, dateret Glückstadt 5. august 1641, fra Albert Baltser Berns om opførelse af et tøjhus og levering af våben dertil i Glückstadt. — Regeringskanc. i Glückstadt, „Militaria", Diverse militære sager 1631-47, 1660, 1752 og u. år.

... **[teksten begynder på næste side]**

[1)] Albert Baltser Berns' tilbud gik ud på at opføre et tøjhus og et krudttårn samt levere våben til 12.000 mand:

- 8.000 musketter
- 2.000 piker
- 2.000 arkebuser

Kontrakten skulle gælde i 10 år, hvorefter Berns skulle have ret til at afhænde våbensamlingen. Kongen skulle betale en årlig sum for vedligeholdelsen samt en fast pris ved udlevering af våbnene.

Et senere tilbud af 11. september 1641 fastsatte den årlige betaling til 3.500 rigsdaler. I den endelige aftale af 16. september blev antallet ændret til 9.000 musketter og 3.000 piker, mens arkebuserne udgik. Den årlige betaling blev sat ned til 3.000 rigsdaler, ligesom visse våbenpriser blev reduceret.
Tøjhuset blev drevet i forbindelse med et stykkeværksted, som Berns havde fået bevilling til den 1. juni samme år.

Kommentar
Side 152 afslutter **Brev 110**, det store forsvarsskrift om Kirstine Munk og Ellen Marsvin. Afslutningen sammenfatter Christian IV's hovedpåstand: at Ellen Marsvin må have haft langt mere kendskab til datterens forhold, end hun senere ville indrømme. Som argument henviser han til hendes angiveligt velvillige holdning over for **Vibeke Kruse**, som ifølge kongens fremstilling ikke ville have været mulig, hvis Ellen virkelig havde ment, at Vibeke var årsagen til datterens ulykke.
Dermed afsluttes et af de mest omfattende og personlige dokumenter i hele brevsamlingen. Teksten giver først og fremmest indblik i **Christian IV's egen selvforståelse og argumentation** i den langvarige konflikt med Kirstine Munk og hendes familie.
Nederst begynder **Brev 111**, som markerer et fuldstændigt skift fra familiekonflikt til militæradministration og våbenforsyning i Glückstadt.

Side 153

Brev 111 ✻ August–September 1641

Kongelig resolution på et tilbud fra Albert Baltser Berns

Kgl. resolution på et tilbud, dateret Glückstadt 5. august 1641, fra Albert Baltser Berns om opførelse af et tøjhus og levering af våben dertil i Glückstadt. — Regeringskanc. i Glückstadt, „Militaria", Diverse militære sager 1631-47, 1660, 1752 og u. år.
Hiir auff ist meine Resolution:
Auff 12000 Man zu fus gehören 8000 Piikenirer vndt 4000 Muskatyrer mit guthe deegen an der Seiithen.
Archibusir wapen[1)] vndt zugehörigen Röhren vndt piistolen begehrdt man nit, dan ich dii *Caracollen*[2)] nihmals geliibet.
Dy gelder, so wegen wartung des gewehrs alle umblage begehrt wiirdt, das sol in der zahl, so hiriin begriffen, Erleget werden.
Man muchte gerne wissen, warum man itzo ein mehres auff 12000 man gewehr bekostigen solthe, dan man biis *Dato* auff viil Ein mehres *sepdiret*[3)] hatt.
Das Etwas daruon muge verkauft werden mit dem beskeiit wii hiierin begriffen, das verstee ich dahin, Das wan Albret Balserens geldt mangeldt, So kan Er ume vrlaub anhalthen So vndt Souil gewehr zu verkauffen, vndt wan ich mich dessel[b]igen nit gerne Endtblössen wolthe, So wiirdt Er mich woll Christlich zu andtwordten wissen, Das wan ich im das geldt dafihr Erlege, so wiil Er dasselbe gerne hii(!) lassen.

Oversættelse af Brev 111
Herpå er min resolution:
Til 12.000 fodfolk bør der høre 8.000 pikenerer og 4.000 musketerer, forsynet med gode kårder ved siden.

Arkebusvåben[1)] samt tilhørende rør og pistoler ønsker man ikke, for jeg har aldrig holdt af *caracollen*[2)].
De penge, som kræves til vedligeholdelse af våbnene og hele ordningen, skal være inkluderet i de beløb, der her er angivet.
Man ville gerne vide, hvorfor man nu skulle bekoste våben til flere end 12.000 mand, når man hidtil har anvendt langt mere på dette formål.[3)]
Hvad angår bestemmelsen om, at en del af våbnene kunne sælges, forstår jeg det således, at hvis Albert Baltser Berns mangler penge, kan han søge tilladelse til at afhænde en del af våbnene.
Men hvis jeg ikke ønsker at undvære dem, må han velvilligt forstå, at hvis jeg udbetaler pengene for dem, så skal de forblive her.

Brev 112 ✻ 2. Januar 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen har straffet brevbæreren for en pligtforsømmelse. Hamborgerne har anmodet om forhandlingernes genoptagelse, hvorfor de tilstedeværende rigsråder må blive et par dage endnu. — R. A.
... **[fortsættes s. 154]**

Oversættelse af Brev 112
... **[fortsættes s. 154]**

---

1) Arkebuser eller rør var rytteriets skydevåben. Ifølge krigsartiklerne af 1625 medbragte de hvervede ryttere selv arkebuser, mens pikenerer og musketerer blev forsynet med våben af kongen.
2) *Caracolle* = en ryttermanøvre, hvor ryttere affyrede pistoler fra hesteryggen under fremrykning.
3) Rimeligvis fejlskrivning for *spenderet*.
(Fortsættelse af note [1] fra side 152:)
Krudttårnet på øen Rethøvel blev nedrevet i 1648. Efter Berns' død tilbød arvingerne at sælge kongen tøj- og geværhuset, der da rummede våben til 10.000 mand.

Kommentar
Side 153 indeholder hele **Brev 111** og indleder **Brev 112**.
Brev 111 giver et interessant indblik i Christian IV's militære vurderinger. Kongen afviser forslaget om at medtage arkebuser og pistoler til rytteri og begrunder det med sin velkendte modvilje mod **caracolle-taktikken**. Han foretrækker i stedet en styrke bestående af pikenerer og musketerer.
Resolutionen viser også hans praktiske sans i økonomiske spørgsmål. Han ønsker ikke at betale for større våbenlagre end nødvendigt og modsætter sig, at våben uden videre kan afhændes af entreprenøren, hvis kronen ønsker at beholde dem.
Nederst begynder **Brev 112**, som igen fører samlingen tilbage til de løbende politiske forhandlinger med Hamborg og kontakten til rigsrådet.

Side 154

Brev 112 ✻ 2. Januar 1642 (fortsat fra s. 153)

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen har straffet brevbæreren for en pligtforsømmelse. Hamborgerne har anmodet om forhandlingernes genoptagelse, hvorfor de tilstedeværende rigsråder må blive et par dage endnu. — R. A.

Den tiid tenne breffuisser for denne gang passerede heer Igennom, Da uylle hand Inted tage breffue med siig herfra henad danmarck,
Huorfor Ieg lod passe pa hannem, dentyd hand nu kam fraa danmarck Igen, Och lod hannem siidde sa lenge y hulliit, Indtiil breffuen kam tilbage, huormed hand Nu gaar fram.
Riigens Raad, som heer findis[1)], war forloffuit at drage hiiem y Morgen.
Mens Eptherdi dii Hamborger skreff y gaar Chanseler Rewendtlou tiil, att hand wylle holde an huos mig, Att *tractationen* ymellom mig Och dem motte *Reassumeris*[2)],
Daa bliiffuer dy heer Endnu En dag, thu Eller tree, gud giiffue, huad ded tager for En Ende.
Vale. Aff Glyckxborg den 2 Januarij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfitz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 112
Da denne brevbærer sidst passerede herigennem, ville han ikke tage breve med sig herfra til Danmark.
Derfor lod jeg holde øje med ham, da han vendte tilbage fra Danmark, og lod ham sidde arresteret så længe, indtil brevene kom tilbage. Nu rejser han videre med dem.
De rigsråder, som opholder sig her,[1)] havde fået lov til at rejse hjem i morgen.
Men eftersom hamborgerne i går skrev til kansler Reventlow og bad ham henvende sig til mig med henblik på, at forhandlingerne (*tractationen*) mellem dem og mig måtte genoptages (*reassumeris*),[2)]
bliver de her endnu en eller to dage, måske tre. Gud give, hvad der kommer ud af det.
Far vel.
Fra Glücksborg den 2. januar 1642.
Christian.

Brev 113 * 13. Januar 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Om kost og logi i Sorø for hertugerne af Glücksborg og Nordborg og Ulrik Chr. Gyldenløve. Kongen vil ikke have Jacob Sperling til biskop. Det af rigsrådet tilståede pengelån er ikke tilstrækkeligt. For at afhjælpe kronens finansnød vil det være nødvendigt at afskaffe lensmændenes rostjeneste. Kongen kan ikke vente med at få hjælp, til de hvervede soldater er aftakkede. — R. A.

Wdaff dyn skriiffuelse erfarher ieg med forundring, at lossomenterne pa Soer til dy vnge herrer och vldrich Chri-
... **[fortsættes s. 155]**
Oversættelse af Brev 113
Af din skrivelse erfarer jeg med forundring, at logiet i Sorø til de unge herrer og Ulrik Chri-
... **[fortsættes s. 155]**

[1)] Nemlig Jørgen Urne, Just Høg og Gregers Krabbe.

[2] I skrivelse af 29. december 1641 anmodede rådet i Hamborg om svar på sit brev af 10. december, hvori det havde hævdet, at spørgsmålet om Elbtolden burde indgå i forhandlingerne. Christian IV fastholdt imidlertid, at Elbtolden skulle holdes uden for underhandlingen, og man nåede derfor ikke til enighed.

Kommentar
Side 154 afslutter **Brev 112** og indleder **Brev 113**.
Afslutningen af Brev 112 giver et karakteristisk indblik i Christian IV's ledelsesstil. En brevbærer, som nægtede at medtage kongens breve til Danmark, blev sat i arrest, indtil opgaven blev udført. Samtidig ser man, hvor centralt spørgsmålet om **Elbtolden** fortsat stod i forholdet til Hamborg. Hamborgerne ønskede forhandlingerne genoptaget, men uenigheden om toldspørgsmålet bestod.
Nederst begynder **Brev 113**, hvor temaet skifter til hof- og uddannelsesforhold i Sorø, bispeudnævnelser samt de alvorlige finansielle problemer, som fortsat plagede kronen i begyndelsen af 1642.

Side 155

Brev 113 ✻ 13. Januar 1642 (fortsat fra s. 154)
Til Korfits Ulfeldt.

Om kost og logi i Sorø for hertugerne af Glücksborg og Nordborg og Ulrik Chr. Gyldenløve. Kongen vil ikke have Jacob Sperling til biskop. Det af rigsrådet tilståede pengelån er ikke tilstrækkeligt. For at afhjælpe kronens finansnød vil det være nødvendigt at afskaffe lensmændenes rostjeneste. Kongen kan ikke vente med at få hjælp, til de hvervede soldater er aftakkede. — R. A.

... stian[1] Endnu inted er ferdig, der ieg dog lenge siiden haffuer hafft Biiggemeisteren derhen Och taliit selffuer med hoffmeisteren[2] saoch ladt tale med hannem ued Chanseleren H: Christian tommisson, huorledis ded med alting skulle holliis,
Ia, ded mehre Er, der blev talt om, huad skolen skulle giffuis om Aarit, fordi dy losserede der, *item* huor(!) dy skulle faa med,
Och huad legermeisteren[3] och wendtzell Rootkyrche[4] skulle skaffe derhen om uggen aff wyldbradt och andiit, som der inted uar at bekomme.
Ieg uylle hafft dem udenfor klosterit huos En aff Professoren, Sa slog hoffmeisteren siielffuer for, at dy la bedre pa klosterit.
Ded er høj tyd, at ded gorris skrifftlig, huorledis ded skal ga tiil.
Lynkleder och sengi[5] er altid sendt fra Anderskou derhen, ty ded er inted Niit, at Ieg haffuer hafft nogen der pa myn Pung.
M. Jacob Sperling[6] angaendis, Da uille ieg y dy dage, dentid hand bleff slagen mig for til en hoffpredikandt, inted haffue en lam hoffpredikandt, megiit mynder uyl ieg haffue En hiinckende Byskop, ty man skal uare siig for dem, som Naturen tegner.
Ded breff, Riigens Raad haffuer giiffuen ud pa dy penge at lane[7], Er tylstede, Mens Endnu ingen penge op-
... **[fortsættes s. 156]**

Oversættelse af Brev 113
... endnu ikke er færdigt for de unge herrer og Ulrik Christian[1], selv om jeg for længe siden har haft bygmesteren derhen og personligt talt med hofmesteren[2] samt ladet kansler hr. Christian Thomesen tale med ham om, hvordan det hele skulle indrettes.

Ja, mere endnu: der blev talt om, hvad skolen skulle have om året, fordi de boede dér, samt hvad de skulle have at leve af.
Der blev også talt om, hvad jægermesteren[3)] og Wenzel Rothkirch[4)] ugentligt skulle levere af vildt og andre fornødenheder, som ellers ikke kunne skaffes på stedet.
Jeg ville have haft dem indkvarteret uden for klostret hos en af professorerne, men hofmesteren foreslog selv, at de var bedre tjent med at bo på klostret.
Det er på høje tid, at det hele fastlægges skriftligt.
Linned og senge[5)] er altid blevet sendt dertil fra Anderskov, for det er ikke noget nyt, at jeg har haft udgifter dertil.
Hvad magister Jacob Sperling[6)] angår, så ville jeg dengang, da han blev foreslået som hofprædikant, ikke engang have haft ham som hofprædikant, og endnu mindre vil jeg have ham som biskop; man bør vogte sig for dem, som naturen har mærket.
Det brev, som rigsrådet har udstedt om det lånede pengebeløb,[7)] foreligger nu, men endnu er ingen penge blevet udbetalt ...
... **[fortsættes s. 156]**

[1)] Hertugerne Frands Philip af Glücksborg, Hans Bugislav af Nordborg samt Ulrik Christian Gyldenløve.
[2)] Henrik Rammel.
[3)] Joachim von Bredow.
[4)] Lensmand på Antvorskov, Wenzel Rothkirch.
[5)] Jvf. missive af 19. oktober 1641 om forsendelse af bohave og sengeklæder til Sorø.
[6)] Formodentlig Jacob Sperling, præst ved Skt. Knuds Kirke i Odense. På dette tidspunkt var bispestolen i Viborg ledig efter Hans Wandals død.
[7)] Formodentlig den af rigsrådet udstedte obligation på 220.000 rigsdaler.

Kommentar
Side 155 fortsætter **Brev 113** og viser Christian IVs engagement i både uddannelsesforhold og kirkelige udnævnelser.
Først behandler han de praktiske forhold omkring opholdet i **Sorø** for Frands Philip af Glücksborg, Hans Bugislav af Nordborg og Ulrik Christian Gyldenløve. Han er tydeligt utilfreds med, at indkvarterings- og forsørgelsesordningen endnu ikke er endeligt fastlagt, og kræver, at forholdene bliver formaliseret skriftligt.
Dernæst kommer en bemærkelsesværdig udtalelse om **Jacob Sperling**. Kongen afviser kategorisk tanken om at gøre ham til biskop og forklarer, at han end ikke ville have haft ham som hofprædikant. Formuleringen afspejler samtidens holdninger og Christian IV's personlige vurdering.
Endelig vender brevet tilbage til kronens vedvarende **finansielle vanskeligheder**. Selv om rigsrådet har udstedt en obligation på et betydeligt beløb, konstaterer kongen, at pengene endnu ikke er kommet ind.

Side 156

Brev 113 ✻ 13. Januar 1642 (fortsat fra s. 154)
Til Korfits Ulfeldt.

Om kost og logi i Sorø for hertugerne af Glücksborg og Nordborg og Ulrik Chr. Gyldenløve. Kongen vil ikke have Jacob Sperling til biskop. Det af rigsrådet tilståede pengelån er ikke tilstrækkeligt. For at afhjælpe kronens finansnød vil det være nødvendigt at afskaffe

lensmændenes rostjeneste. Kongen kan ikke vente med at få hjælp, til de hvervede soldater er aftakkede. — R. A.

... tagen uden nogle faa, som Endnu inted er annammit.
Mens om ieg skøndt faar den heele summa, da kand ded dog inted forsla sauyt, at Ieg kan holde myg och myn Standt, Indtil skyben gaar,
Saat Ieg seer Inted, huorfra pengen skal komme, som folckiit der hiemme skal haffue til Paske først kommendis.
Skall *Cronen* ingen anden hiielp haffue, End som Ieg Endnu seer, da uyl lensmendens heste affskaffis[1)] och derris vnderholding, som dy haffuer aff *Cronen*, forringnis, ty ellers seer ieg ingen middel.
Skall Ieg faste, da skal dy uist faste med.
Taler man om Nogiit til att komme *Cronen* til hiielp med, da faar man til suar, Att naar man bliiffuer aff med ded geworben folck, da uyl dy gerne gøre, huad dy kan, huorepter ieg inted kan bye.
Ieg haffuer nu holdt ded ud y ded siette och fiirretyuende Aar Och icke hafft En daler for all myn møye Och wmag, ieg haffuer hafft.
Ded ieg skulle haffue til mig och myne at leffue aff, ded gaar tyl holmens vnderholding med ded och dem, som deraff dependerer,
Och andiit sliigdt, saatt Ieg haffuer klangen aff pengen och andre gaffnid.
Vale. Aff Christianpriis den 13 Janu: Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 113
... modtaget, bortset fra nogle få beløb, som endnu ikke er indbetalt.
Men selv om jeg får hele summen, vil den dog ikke række så langt, at jeg kan opretholde mig selv og min stand, indtil skibene igen sejler.
Derfor kan jeg ikke se, hvorfra de penge skal komme, som folkene derhjemme skal have til førstkommende påske.
Hvis kronen ikke får anden hjælp end den, jeg nu kan se, må lensmændenes heste afskaffes[1)], og det underhold, som de modtager fra kronen, reduceres, for ellers ser jeg ingen udvej.
Hvis jeg skal faste, så skal de sandelig faste med.
Når man taler om at hjælpe kronen, får man til svar, at når man først er kommet af med de hvervede soldater, vil man gerne gøre, hvad man kan. Men så længe kan jeg ikke vente.
Jeg har nu holdt det ud i seksogfyrre år og ikke haft én daler for al den møje og ulejlighed, jeg har haft.
Det, som jeg skulle have haft til mig og mine at leve af, går til Holmens underhold og til dem, som er afhængige deraf,
samt til andre lignende formål, så jeg beholder besværet ved pengene, mens andre får nytten af dem.
Far vel.
Fra Christianspris den 13. januar 1642.
Christian.

Brev 114 * 3. Februar 1642

Til Korfits Ulfeldt.

Der skal hverves søfolk til skibene. Afskaffelse af lensmændenes rostjeneste vil forbedre finanserne og ikke skade forsvaret. Kongen har forskudt enkedronningen af Sverige med 6000 daler siden hendes komme til Danmark. Han beklager sig over kronens slette finansielle stilling, hvorpå der bør rådes bod ved en fast ordning. På grund af de svenske troppebevægelser i Nordtyskland har han måttet udsætte sin afrejse fra hertugdømmerne. — R. A.
... **[fortsættes s. 157]**

Oversættelse af Brev 114
... **[fortsættes s. 157]**

[1)] Jvf. noten til brevet af 3. december 1644 (henvisning fra udgiveren).

Kommentar
Side 156 afslutter **Brev 113** og indleder **Brev 114**.
Afslutningen af Brev 113 er præget af Christian IV's stærke frustration over kronens økonomiske situation. Han understreger, at selv det store lån, rigsrådet har stillet til rådighed, ikke er tilstrækkeligt til at dække de løbende udgifter. Som løsning peger han på nedskæringer i lensmændenes privilegier og underhold.
Passagen er også bemærkelsesværdig ved kongens personlige klage over, at han efter seksogfyrre års regeringstid ikke har haft økonomisk fordel af sine anstrengelser, fordi indtægterne i stedet er gået til flåden, statens institutioner og andre offentlige formål.
Nederst begynder **Brev 114**, som fortsætter de finansielle overvejelser, men også inddrager hvervning af søfolk, enkedronningen af Sverige og de svenske troppebevægelser i Nordtyskland.

Side 157

Brev 114 ✻ 3. Februar 1642 (fortsat fra s. 156)
Til Korfits Ulfeldt.

Der skal hverves søfolk til skibene. Afskaffelse af lensmændenes rostjeneste vil forbedre finanserne og ikke skade forsvaret. Kongen har forstrakt enkedronningen af Sverige med 6000 daler siden hendes komme til Danmark. Han beklager sig over kronens slette finansielle stilling, hvorpå der bør rådes bod ved en fast ordning. På grund af de svenske troppebevægelser i Nordtyskland har han måttet udsætte sin afrejse fra hertugdømmerne. — R. A.

Wdaff dyn skriiffuelse haffuer ieg forstanden, At dy unge herrer med Wldrich Christian[1)] erre kommen hen tiil Soer.
Angaendis Søefolckiit, som y aar skulle werbiis, Da haffuer du lenge siiden Erfarhit myn mening derom, Att der skulle uerre 22 lemppelige skiib ferdige[2)], huortiil folcken skulle werbiis, sauydt myne egne inted kunde ded forrette.
Saframdt nu dertiil findis penning, som du skriiffuer, da kan werbingen anstillis, nar den skal.
Naar gud uyl, ieg kommer tilstede, da uyl ieg Erkleere mig bade om lehnens heeste[3)] Och andiit sliigdt, som Nu y En hast inted kan skee.
Ded er ieg uys pa, at nar Ieg Arliigen ded Nyder, som ieg myster for samme hestiis skiild, da haffuer ieg mehre at leffue aff, End ieg nu haffuer,

Och nar nogiit pa kommer, da kan ieg skaffe Riiget tregange sa mange heste, som dy heste kan uerre.
Ty worris hiidtziighed er mig uel bekendt, wii snacker och tracterer uel En par gange med hinanden, førend uy sydder tiil hest.
Nar ieg skal hiielppis, da er ded inted giordt med lehnens forpachtning,
Mens *Cronens Indkomst*, med huad naffn den ochsa neffnis kan, will stødis sammen y en deii,
Och siiden derfra tage *Cronens ordinari* vdgiifft, som inted kan forbygaes, *item* myne handtpenge,
Och siiden deele resten, som den best kan Na tiil, yblandt dem, som mig Och disse Riiger kan gøre størst tyeniste[4)].
Sa lenge ded inted skeer, mens ieg tager snack derfor, som hiidindtil skeed Er, Da bliiffuer ieg uel *Johannes in eodem*[5)] och slemmer huer dag.
Enckedronningen aff Suerrig[6)] vndte ieg gerne nogle penning. Om Ieg haffde dem siielff, hun haffuer faat 6000
... **[fortsættes s. 158]**

Oversættelse af Brev 114

Af din skrivelse har jeg forstået, at de unge herrer og Ulrik Christian[1)] er ankommet til Sorø.
Hvad angår de søfolk, som skal hverves i år, har du for længe siden fået min mening at vide: der burde være 22 egnede skibe klar[2)], hvortil mandskabet skulle hverves, for så vidt mine egne folk ikke kunne bemande dem.
Hvis der nu findes penge dertil, som du skriver, kan hvervningen begynde, når tiden er inde.
Når Gud vil, at jeg kommer til stede, vil jeg udtale mig nærmere både om lenenes heste[3)] og andre sådanne forhold, som ikke kan afgøres i hast.
Jeg er overbevist om, at hvis jeg hvert år fik den fordel, som jeg nu mister på grund af disse heste, ville jeg have mere at leve af, end jeg har nu.
Hvis der opstår behov, kan jeg skaffe riget tre gange så mange heste, som disse heste er værd.
Vores hidtidige praksis kender jeg udmærket: vi taler og forhandler gerne et par gange med hinanden, før vi faktisk kommer til hest.
Hvis jeg skal hjælpes, sker det ikke ved blot at bortforpagte lenene.
Derimod bør alle kronens indkomster samles i én fælles kasse, uanset hvad de kaldes.
Derfra bør først betales kronens nødvendige udgifter og mine egne håndpenge, og derefter bør resten fordeles til dem, som bedst kan gøre mig og disse riger tjeneste.[4)]
Så længe dette ikke sker, og jeg blot får gode ord som hidtil, bliver jeg ved med at stå i samme situation[5)] og får det værre dag for dag.
Enkedronningen af Sverige[6)] ville jeg gerne unde nogle penge. Hvis jeg selv havde dem, for hun har allerede modtaget 6000 ...
... **[fortsættes s. 158]**

---

1) Se det foregående brev: hertugerne Frands Philip af Glücksborg, Hans Bugislav af Nordborg samt Ulrik Christian Gyldenløve.
2) Jvf. brevet af 18. januar 1642, hvor 20 skibe angives som det nødvendige antal.
3) Om lensmændenes rostjeneste se henvisningen i noten til brevet af 3. december 1644.
4) Jvf. brevet til Jørgen Vind af s. d. (V, s. 173 f.).
5) *Johannes in eodem* = "Johannes i samme tilstand", dvs. at befinde sig i nøjagtig samme situation som før.
6) Enkedronning Maria Eleonora af Sverige. Om hendes ophold i Danmark se Fredericia II, s. 282.

Kommentar
Side 157 fortsætter **Brev 114** og viser tydeligt Christian IV's stadigt voksende frustration over kronens økonomi.
Kongen vender tilbage til to gennemgående temaer:

1. **Flåden og søkrigsmagten**: Han fastholder behovet for et betydeligt antal kampklare skibe og de nødvendige søfolk til at bemande dem.
2. **Finansreformer**: Han argumenterer for, at kronens indtægter bør samles centralt og fordeles efter rigets behov, frem for at være bundet i eksisterende ordninger. Samtidig gentager han sin kritik af lensmændenes privilegier, især rostjenesten.

Side 157 er også interessant, fordi Christian IV formulerer en forholdsvis sammenhængende finanspolitisk tanke: først skal de faste statsudgifter dækkes, derefter de kongelige udgifter, og først derpå kan resten fordeles. Det giver et sjældent indblik i hans egne overvejelser om statsstyrets økonomi.

Side 158

Brev 114 ✻ 3. Februar 1642 (fortsat fra s. 156)
Til Korfits Ulfeldt.

Der skal hverves søfolk til skibene. Afskaffelse af lensmændenes rostjeneste vil forbedre finanserne og ikke skade forsvaret. Kongen har forstrakt enkedronningen af Sverige med 6000 daler siden hendes komme til Danmark. Han beklager sig over kronens slette finansielle stilling, hvorpå der bør rådes bod ved en fast ordning. På grund af de svenske troppebevægelser i Nordtyskland har han måttet udsætte sin afrejse fra hertugdømmerne. — R. A.

... daler aff mig, siiden ieg beuylgede, at hun motte komme ind y Riigit.
Naar dy 30000 daler, som kam aff tolkysten ued S: Anne broe[1)], kommer dery Igen,
Och Soldaterne til fodtz bekommer dii thu manidtz sold, man dem skyldig Er,
Och den Manidtz sol, som tiil Riitherit landt er, bliiffuer kordiid y den store Summa, du formener at uerre for handen,
Sa uyl Erfahris, huad man beholder tiil offuers tiil at werbe badtzmen for, *item* til at affbetale holmens folck, *item* dy y Smiddien, dii y *Archelit*, Briggers Och bagers med tiil førstkommende Paske,
Och man Sa skall haffue skiiben pa gang, huorhen enhuer skall.
Naar disse Maaneders soldt, som sagdt er, giiffues Soldadesken, Sa gaar dii y En anden Maanit, førend pengen ankommer,
Och førend dy Naar derris gamel kuarter.
Och uden betaling kan man inted lade dem *Marsere* nogenstedtz.
Ded er inted ded første, at man haffuer forblendiit myne Øiien med En handfull aff penge
Och offuer taliit mig at lange huer skylling her(!), ieg haffde.
Commissarius ullefeldt[2)] Er denne tyme myne vndersater y fyrsterendommen 30000 daler skyldig fraa y fyor och lenger siiden, huorom ieg dageligen offuerløbis.
Ieg haffde uel forhabtis, at ieg nu haffde kundt begiiffue mig henad Riigit Igen,
ded uar ochsaa aldt befalliit, at *Vnionens hiielp*[3)] skulle begiiffue siig Enhuer y siit gammel kuarter ygen.
Mens nu Erre dy *contramanderit* aff arsag, at dy Suenske, som inted er dy keysserlige Bastant, tager derris *Mars* langs Elffuen henad Hiitziger[4)],
Som Er den rette wei igennom Meckelenborg ind att Pommeren.
Vale. Glyckxborg Den 3 Februarij Anno 1642.

Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 114
... daler af mig, siden jeg gav tilladelse til, at hun måtte komme ind i riget.
Når de 30.000 daler, som kom ind fra toldboden ved Sankt Annæ Bro,[1)] igen indgår i kassen, og fodfolket får de to måneders sold, som man skylder dem,
og den månedsløn, som tilkommer rytterne, også trækkes fra den store sum, som du mener er til rådighed,
så vil det vise sig, hvor lidt der bliver tilbage til at hverve søfolk, betale Holmens folk, smedene, folkene ved artilleriet, bryggerne og bagerne frem til førstkommende påske.
Samtidig skal skibene holdes i drift og sendes derhen, hvor de behøves.
Når soldaterne har fået disse måneders sold, går der endnu en måned, før nye penge kommer ind, og før de når tilbage til deres gamle kvarterer.
Uden betaling kan man ikke lade dem marchere noget sted.
Det er ikke første gang, at man har blændet mine øjne med en håndfuld penge og overtalt mig til at udgive hver eneste skilling, jeg havde.
Krigskommissær Ulfeldt[2)] skyldes på dette tidspunkt af mine undersåtter i hertugdømmerne 30.000 daler fra sidste år og endnu længere tilbage, hvilket jeg dagligt bliver mindet om.
Jeg havde håbet, at jeg nu kunne vende tilbage til riget.
Der var allerede givet ordre til, at de styrker, som skulle stilles efter unionens hjælpeforpligtelser,[3)] skulle vende tilbage til deres gamle kvarterer.
Men dette er nu blevet tilbagekaldt, fordi svenskerne, som ikke frygter de kejserlige, marcherer langs Elben mod Hitzacker,[4)] som er den naturlige vej gennem Mecklenburg til Pommern.
Far vel.
Fra Glücksborg den 3. februar 1642.
Christian.

[1)] Københavns toldbod var af Christian IV blevet flyttet til Sankt Annæ Bro, ved den nuværende Sankt Annæ Plads.
[2)] Krigskommissær Knud Christoffersen Ulfeldt.
[3)] Ifølge den 1. maj 1637 bekræftede og udvidede union skulle kongeriget og hertugdømmerne til gensidig hjælp stille et bestemt antal tropper.
[4)] Hitzacker ved Elben.

Kommentar
Side 158 afslutter **Brev 114**.
Denne afslutning giver et meget klart billede af Christian IV's vedvarende økonomiske problemer. Kongen gennemgår næsten post for post, hvordan de forventede indtægter hurtigt opsluges af sold, flådeudgifter, hvervning af søfolk, artilleri, håndværkere og forsyningsvæsen. Hans hovedpointe er, at de summer, som på papiret virker betydelige, i praksis forsvinder straks, når statens faste forpligtelser skal betales.
Samtidig fremhæver han den svenske militære aktivitet langs Elben som årsagen til, at han må udsætte sin hjemrejse til Danmark. Brevet illustrerer derfor både den finansielle og den strategiske usikkerhed, som prægede dansk politik i begyndelsen af 1642.

Side 159

Brev 115 ✻ 17. Februar 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen kan endnu ikke forlade Hertugdømmerne, da de hvervede tropper stadig må holdes samlede. Gottorperne søger at unddrage sig indkvarteringen, hvorved grænsen ville blive blottet. De kejserlige vil sandsynligvis angribe Wismar og Stettin. Der var intet at svare på Peder Vibes brev. Der skal sendes 50 ankre til Glückstadt. — R. A.

Endog ieg uell haffde tenckt, at man inted sa snart haffde hafft behoff at tilsammenkalde ded geworben folck, aldenstund den *Lamboiske Armej* war slagen[1)],
Och den keiisserlige laa den Suenske sa Nar, Saa haffuer sliigdt dog slagit mig feil,
Saat ieg y mueliger Till haffuer madt kalde folckiit herud igen Och stille myn reysse ind, som ieg haffde for att gøre ind y danmarck.
Tii ieg sa den Store *disorder*, dy gottorpiske sauel som dy andre haffde saat werckit y,
Om ieg haffde begiiffuen mig herfra. Tii dii gottorpeske uylle gerne haffue triittou och Stenhorst frii for Indkvartering, huorudoffuer Enhuer haffde kund komme ind y landit, huem der uylle.
Ieg uil dog inted habis, att dii keysserlige begehre inted(!) fleere fiender pa halssen, End dy haffuer,
Isønderlighed mens dii Suenske Er dem Endnu sa neer ued handen.
Ded ladder sig ansee, at dii keysserlige uil *tentere* derris lycke pa Wysmar, Stetin och dy steeder,
aldenstund *garnisonen* y dem Er faast ringe, Och Suensken ingen Skyb kan faa til att gaa heroffuer Igen.
Paa peder wybis breff uar inted at suare, aldenstund *propositionen* uar uel der, mens der uar inted derhuos, huad dy haffde Erkleerit sig derpa,
ty io flere vdskriffuinger der følger pa hiin anden, Io minder bliiffuer der tiilbage.
Dii 50 Ancker med derris tilbehor skall sendis henad glyckstadt pa En aff dii Smacker, som siist bleff biigd, och strax
... **[fortsættes s. 160]**

Oversættelse af Brev 115
Selvom jeg havde troet, at man ikke så snart ville få behov for igen at sammenkalde de hvervede tropper, eftersom Lamboys hær var blevet slået,[1)]
og da den kejserlige hær lå svenskerne så nær,
har udviklingen alligevel vist, at jeg tog fejl.
Derfor har jeg været nødt til igen at kalde tropperne hertil og udsætte den rejse til Danmark, som jeg havde planlagt.
For jeg så den store uorden (*disorder*), som både gottorperne og andre havde sat i værk, hvis jeg havde forladt området. Gottorperne ønskede nemlig gerne at få Treia og Stenhorst fritaget for indkvartering, hvorved enhver kunne være kommet ind i landet, som ville det.
Jeg ønsker dog ikke, at de kejserlige skal få flere fjender på halsen, end de allerede har, især så længe svenskerne stadig befinder sig så tæt på dem.
Det ser ud til, at de kejserlige vil forsøge lykken (*tentere*) mod Wismar, Stettin og andre sådanne steder,
eftersom garnisonerne dér er ret svage, og svenskerne ikke kan få skibe til at sejle dertil igen.
Der var intet at svare på Peder Vibes brev, eftersom forslaget (*propositionen*) ganske vist forelå, men uden at der fulgte nogen forklaring på, hvordan man stillede sig til det.
For jo flere udskrivninger der følger efter hinanden, desto mindre bliver der tilbage.

De 50 ankre med deres tilbehør skal straks sendes til Glückstadt med en af de smakker, som senest blev bygget,
... **[fortsættes s. 160]**

_____

[1)] Den kejserlige hær under Guillaume de Lamboy blev den 17. januar 1642 slået af de franske styrker ved Kempen.

Kommentar
Side 159 indeholder begyndelsen af **Brev 115**.
Brevet viser, at Christian IV fortsat føler sig bundet til Hertugdømmerne af den militære situation. Trods nederlaget til den kejserlige hær under Lamboy vurderer han, at forholdene i Nordtyskland stadig er så usikre, at de hvervede tropper må holdes samlede, og at hans planlagte rejse til Danmark må udsættes.
Et centralt punkt er kongens irritation over de **gottorpske** forsøg på at undgå indkvartering. Efter hans opfattelse ville sådanne fritagelser svække forsvaret og åbne grænseområderne. Samtidig vurderer han, at de kejserlige sandsynligvis vil rette deres næste fremstød mod svenske støttepunkter som **Wismar** og **Stettin**.
Afslutningen vender tilbage til praktiske flåde- og forsyningsforhold med ordren om at sende **50 ankre til Glückstadt**.

Side 160

Brev 115 ✻ 17. Februar 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen kan endnu ikke forlade Hertugdømmerne, da de hvervede tropper stadig må holdes samlede. Gottorperne søger at unddrage sig indkvarteringen, hvorved grænsen ville blive blottet. De kejserlige vil sandsynligvis angribe Wismar og Stettin. Der var intet at svare på Peder Vibes brev. Der skal sendes 50 Ankre til Glückstadt.
... løbe tilbage igen.
Vale. Aff Rensborg den 17 febru: Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 115
... vende tilbage igen.
Far vel.
Fra Rendsborg den 17. februar 1642.
Christian.

Brev 116 ✻ 18. Februar 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen sender gennem Ulfeldt Peder Vibe kopi af et brev fra kejseren, hvori denne går ind på alle kongens forslag vedrørende fredsunderhandlingerne.

Herhuos haffuer du Ett breff tiil Peder wybe[1)] at Emphange, som du yligen Skaldt lade hannem bekomme.
Hannem sendis *Copi* aff Keysserens breff, mig tiilskyckiit aff greffuen aff Owersberg, som Er til Ham: ankommen, huorudi Keysseren siig y alle myne forslag friidtz *tractationen* angaaendis haffuer *Accommoderit*.
Ieg tencker, att ded lau, Lamboi[2)] waar y, haffuer suardt hiielppen tiil sagen.
Vale. Renssborg den 18 febru: Anno 1642.
Christian.

Oversættelse af Brev 116
Vedlagt modtager du et brev til Peder Vibe,[1)] som du straks skal sørge for kommer ham i hænde.
Der sendes ham en kopi af kejserens brev, som greven af Owersberg har sendt til mig, og hvori kejseren har tilsluttet sig alle mine forslag vedrørende fredsforhandlingerne (*tractationen*).
Jeg tænker, at den situation, Lamboy[2)] var kommet i, har bidraget væsentligt til denne imødekommenhed.
Far vel.
Fra Rendsborg den 18. februar 1642.
Christian.

Brev 117 * 25. Februar 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen udtaler sig om rygtet om, at de kejserlige skulle have besat Warnemünde Skanse. Der skal sendes soldatervåben m.m. til Christianspris. Nikkel Kock kan få bevilling på falkejagten på Island.
Dyn skriiffuelse Er mig ydag tilhande kommen Och deraff forstanden, at Man formeener, att dy keysserlige haffuer ...
... **[fortsættes s. 161]**

Oversættelse af Brev 117
Din skrivelse er i dag kommet mig i hænde, og jeg har deraf forstået, at man mener, at de kejserlige har ...
... **[fortsættes s. 161]**

[1)] Se V, 182 f. (henvisning til tidligere omtale af Peder Vibe).
[2)] Se det foregående brev. Der sigtes til den kejserlige general Guillaume de Lamboys nederlag ved Kempen i januar 1642.
[3)] Brevet mangler udskrift, da et stykke af papiret er bortklippet.

Kommentar
Side 160 afslutter **Brev 115**, indeholder hele **Brev 116** og indleder **Brev 117**.
Brev 116 er kort, men politisk vigtigt. Christian IV meddeler, at kejseren har accepteret alle hans forslag vedrørende fredsforhandlingerne. Kongen forbinder selv denne imødekommenhed med den svækkede kejserlige position efter Lamboys nederlag ved Kempen. Brevet viser, at Christian IV fortsat forsøgte at spille en aktiv rolle som mægler i de tyske konflikter.

Med **Brev 117** vender samlingen tilbage til de løbende militære og administrative spørgsmål. Allerede regesten peger på tre emner, som ofte optræder hos Christian IV: udviklingen i Nordtyskland, forsyningen af fæstninger og flådestationer samt bevillinger knyttet til rigets økonomiske og naturmæssige ressourcer.

Side 161

Brev 117 ✻ 25. Februar 1642 (fortsat fra s. 160)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen udtaler sig om rygtet om, at de kejserlige skulle have besat Warnemünde Skanse. Der skal sendes soldatervåben m.m. til Christianspris. Nikkel Kock kan få bevilling på falkejagten på Island. — R. A.

... *occupierit* warneminde skandtze[1]. Huilckit om sa Er, da er ded en stor trøst for alle kerlingerne y køben:, som herepther faar beder køb paa tystøl.
Dy waniger, som Erre forferdigit tiil Soldaterne y Christianpriis[2], skall med ded første sendis derhen.
Ded uar heel gaadt, at ded *Commis* hus, som bleff for nogen tiid siden huggen til rette pa laadgarden ued frede:, ochsa kam henad Christianpriis,
Paded at samme fæstning diste snaarer kan komme y *Commissariernis* hender at holde den *in esse*[3].
Fæstningen haffuer Ieg loffuit at bigge, mens *Munitionen* dertil faar *commissarierne* skaffe[4].
Huorledis ded skal hollis med Rebberbanen, som skall hen til glyckstadt, derpa uil ieg mig Erkleere, Naar gud uyl, ieg kommer tyl stede.
Ded falckefangeri pa Issland, som Nyckel kock begehrrer, ded kan hand bekomme for afgift, som Iens Bolmeister[5] ded haffde.
Ieg biier her
... **[fortsættes s. 162]**

Oversættelse af Brev 117
... besat Warnemünde skanse.[1] Hvis det virkelig er tilfældet, så er det en stor trøst for alle kællingerne i København, som herefter kan få billigere tysk øl.
De våben, som er fremstillet til soldaterne i Christianspris,[2] skal snarest sendes dertil.
Det ville også være godt, om det kommisshus, som for nogen tid siden blev nedtaget og gjort klar på ladegården ved Frederiksborg, blev sendt til Christianspris,
så fæstningen desto hurtigere kan komme i kommissærernes hænder og holdes i god stand (*in esse*).[3]
Jeg har lovet at opføre fæstningen, men ammunitionen må kommissærerne selv skaffe.[4]
Hvad angår rebbanen, som skal sendes til Glückstadt, vil jeg udtale mig nærmere om dette, når Gud vil, jeg kommer til stede.
Den falkejagt på Island, som Nikkel Kock ønsker bevilling til, kan han få mod samme afgift, som Jens Boldmester[5] tidligere betalte.
Jeg bliver her ...
... **[fortsættes s. 162]**

[1] Warnemünde var ligesom næsten hele Mecklenburg besat af svenskerne, som havde indrettet en toldstation dér. I begyndelsen af februar 1642 forsøgte de kejserlige at trænge ind i Mecklenburg, men trak sig tilbage inden månedens udgang.

[2] Jvf. V, 11, 16 og 49.
[3] *In esse* = i god stand, i fungerende tilstand.
[4] Allerede i sin erklæring af 24. april 1632 havde Christian IV hævdet, at rigsrådet skulle påtage sig at forsyne den på hans bekostning opførte fæstning Christianspris med folk og ammunition.
[5] Der sigtes sandsynligvis til Jens Andersen, kaldet "Sølvpopp", som tidligere havde bevilling på falkejagt ved Island og i flere kilder omtales som Jens Boldmester.

Kommentar
Side 161 fortsætter **Brev 117** og forbinder militære, økonomiske og administrative emner. Christian IV kommenterer det verserende rygte om en kejserlig besættelse af **Warnemünde skanse**. Bemærkningen om de københavnske øldrikkere er et af de steder, hvor kongens sarkastiske humor træder tydeligt frem.
Hovedpunktet er dog fortsat **Christianspris**, som kongen ønsker hurtigst muligt bragt i forsvarsmæssig stand. Han fastholder den tidligere holdning, at han selv har bekostet opførelsen af fæstningen, mens andre må sørge for dens bevæbning og forsyning.
Endelig viser den korte passus om **falkejagten på Island**, hvordan kongen fortsat behandlede bevillinger på naturressourcer og handelsrettigheder som en del af kronens økonomiske forvaltning.

Side 162

Brev 117 ✻ 25. Februar 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen udtaler sig om rygtet om, at de kejserlige skulle have besat Warnemünde Skanse. Der skal sendes soldatervåben m.m. til Christianspris. Nikkel Kock kan få bevilling på falkejagten på Island. — R. A.

... epther nogle breffue fra hamborg, som med gudtz hiielp kommer y morgen.
Naar dy erre ygen *expedierit*, da uil ieg, Om gud uyl, begiiffue mig paa reissen henad køben:
Vale. Hadersleffhus den 28 Februarij Anno 1642.
Christian.

Oversættelse af Brev 117
... efter nogle breve fra Hamborg, som med Guds hjælp kommer i morgen.
Når de igen er blevet ekspederet (*expedierit*), vil jeg, om Gud vil, begive mig på rejsen til København.
Far vel.
Fra Haderslevhus den 28. februar 1642.
Christian.

Brev 118 ✻ 7. Marts 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Der skal sendes et skib til Øsel for at meddele Anders Bille de indkomne klager, angående hvilke han skal afgive sin erklæring. — R. A.

Ieg Er, gud werre loffuit, weel her ankommen Och achter, Om gud wiil, Om Otte slet formiddag at *presentere* mig pa Slottit.
Imidlertid skaldtu bestille, att En aff Piinasserne[1)] gorris ferdig, som kan gaa henad Øssell med huys klachter[2)], der Er indkommen Offuer Anders Bylle, at hand siig derpa Erkleerer, aldenstund tyden Er forløbben, som hans wedderpardt skulle haffuen tagen Steffning[3)].
Vale. Aff Rossenborg den 7 Martij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
A: M: M: Corfiidtz wl:

Oversættelse af Brev 118
Jeg er, Gud være lovet, vel ankommet hertil og agter, om Gud vil, at vise mig på slottet klokken otte i formiddag.
Imidlertid skal du sørge for, at en af pinasserne[1)] gøres klar til at sejle til Øsel med de klager[2)], som er indkommet mod Anders Bille, således at han kan afgive sin forklaring.
Eftersom den frist er udløbet, inden hvilken hans modpart skulle have udtaget stævning.[3)]
Far vel.
Fra Rosenborg den 7. marts 1642.
Christian.

[1)] *Pinasser* = mindre skibe eller fartøjer.
[2)] *Klachter* = klager.
[3)] Den 30. maj 1642 fik Chr. Thomesen Sehested og Korfits Ulfeldt ordre til at forhøre nogle bønder fra Øsel og indhente Anders Billes forklaring i sagen. Anders Bille var som lensmand på Øsel indblandet i en strid om ejendomsretten til jord. (Fodnoten fortsætter på næste side.)

Kommentar
Side 162 afslutter **Brev 117** og indeholder hele **Brev 118**.
Afslutningen af Brev 117 viser, at Christian IV stadig afventer vigtige breve fra Hamborg, før han kan forlade Hertugdømmerne og vende tilbage til København. Hamborg-spørgsmålet, især de langvarige forhandlinger om handel og Elbtold, spiller fortsat en stor rolle i hans dispositioner.
Brev 118 er et kort administrativt brev. Kongen meddeler, at han sikkert er ankommet til Rosenborg, og giver straks ordre til, at et fartøj skal sendes til **Øsel** med de klager, der er indkommet mod **Anders Bille**. Brevet illustrerer Christian IV's direkte involvering i behandlingen af lokale forvaltningssager også i rigets fjerntliggende områder.

Side 163

Brev 119 ⁕ 7. Marts 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen giver ordrer angående Ulrik Christian Gyldenløves og de unge holstenske herrers ophold i Sorø. Johan Bræm skal adspørges om prisen på fløjl. — R. A.

Du skaldt befahle *fyolisten*[1)], som kam Siist, at hand dragen(!) tiil Soer Och leerer Herren Och wldrich Christian at dandtze och lege y Bolhuus, huortil hannem uyl giiffuis Nogle bolle med.
Ante omnia uyl der gørris Riichtigkeit med Chanseleren Och Hoffmeisteren paa Soer Om Herrenis kost och wldrich Christian Och derris folckis kost, Ildebrand Och lys[2)].

Ellers uiil ded giiffue allehande *disputater* y dag eller y morgen, Naar dy skal derfra Igen.
Et aff dy tyng, ieg uille ydag haffue taldt med dig y dag(!) och glemde ded, war, at du skulle fornemme huos Iohan Braam, for huad priis hand vylle leffuere mig allen Suordt Slett treharige fløiiel *Item* allen aff Suordt blommit kaaff[3)] fløiiel.
Rossenborg den 7 Martij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 119
Du skal befale violinisten[1)], som sidst er kommet, at rejse til Sorø og lære de unge herrer og Ulrik Christian at danse og spille boldspil, hvortil han skal have stillet nogle bolde til rådighed.
Først og fremmest (*ante omnia*) skal der skabes klarhed sammen med kansleren og hofmesteren i Sorø om de unge herrers og Ulrik Christians kost samt om deres folks kost, brændsel og lys.[2)]
Ellers vil det give anledning til alle slags stridigheder (*disputater*) i dag eller i morgen, når de engang skal flytte derfra igen.
En af de ting, jeg i dag ville have talt med dig om, men glemte, var, at du skulle forhøre dig hos Johan Bræm om, til hvilken pris han vil levere mig både ensfarvet sort trehåret fløjl og sort blommet (mønstret) fløjl.[3)]
Givet på Rosenborg den 7. marts 1642.
Christian.

[1)] François de Francour, tidligere violinist i det kongelige kapel, blev senere ansat som danse- og boldmester ved Sorø Akademi. Om boldspillet jvf. V, 229 note 2.
[2)] Om Ulrik Christian Gyldenløves, Frands Philip af Glücksborgs og Hans Bugislav af Nordborgs underhold i Sorø se V, 229 note 2.
[3)] *kaaff* = sandsynligvis en betegnelse for mønstret eller præget fløjl (udgiveren anfører usikker læsning: "Kaabe?").

Kommentar
Side 163 indeholder hele **Brev 119**.
Brevet giver et interessant indblik i den uddannelse, som de unge adelsmænd og fyrstelige børn modtog i **Sorø**. Christian IV lægger ikke alene vægt på boglig undervisning, men også på færdigheder som dans og boldspil, som blev opfattet som naturlige dele af en adelig opdragelse.
Samtidig viser brevet kongens karakteristiske sans for administration. Han ønsker klare aftaler om kost, brændsel og belysning for at undgå senere konflikter om betaling og ansvar.
Afslutningsvis vender han sig mod et helt andet emne, nemlig indkøb af forskellige kvaliteter af **sort fløjl**, hvilket minder om, hvor bredt spændende Christian IV's daglige korrespondance kunne være: fra opdragelse og husholdning til tekstiler og hofudstyr.

Side 164

Brev 120 * 10. Marts 1642

Til Korfits Ulfeldt.
En æske med diamanter skal forskrives fra Hamborg. — R. A.

Iohan Bram skall forskriiffue fra Hamborg En Æske med demanter [s]tyckit paa fem Riixdaler.
Aff københaffuen Slott den 10. Martij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
A: M: M: Stadtholderen.

Oversættelse af Brev 120
Johan Bræm skal forskrive fra Hamborg en æske med diamanter, vurderet til fem rigsdaler stykket.
Givet på Københavns Slot den 10. marts 1642.
Christian.

Brev 121 ✻ 27. Marts 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen udtaler sig om værdien af indkøbte diamanter og om forberedelse af et foretagende i Nordsøen. — R. A.

Dyn Skriiffuelse med dy Offuerskiickede demanter haffuer Ieg denne morgen aff Ebbe wlfeldt Emphangen,
Huorpa ieg dig inted forholder, Att demanterne erre dii penning weerdt, nar man regner dem ygennom banken[1)], den Ene den anden tiil hiielp, ty dii erre flux[2)] wliige.
Hanibal Seested kommer y morgen henad køben: Och haffuer befahling at tale med dig om greff woldemar Christians dondt[3)].
Saframdt der skall y Sommer skee nogiit y Norsøen[4)], som Ieg haffuer taliit med dig Om,
Da Er ded høy tiid, att man tager ded for, som dertil uys(!) fornøden gorris.
Vale. Aff frede: den 27 Martij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 121
Jeg har i morges modtaget din skrivelse med de fremsendte diamanter gennem Ebbe Ulfeldt.
Jeg kan meddele dig, at diamanterne er pengene værd, når man vurderer dem samlet[1)], den ene i forhold til den anden, for de er meget[2)] forskellige i kvalitet.
Hannibal Sehested kommer i morgen til København og har fået ordre til at tale med dig om grev Valdemar Christians forhold.[3)]
Hvis der til sommer skal iværksættes noget i Nordsøen[4)], som jeg tidligere har talt med dig om,
da er det på høje tid at begynde de nødvendige forberedelser.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 27. marts 1642.
Christian.

[1)] *at regne dem igennem banken* = at vurdere dem samlet eller i gennemsnit.
[2)] *flux* = meget.
[3)] Se brevet af 25. maj 1642.

[4)] Hermed sigtes sandsynligvis til planen om oprettelse af et militært depot i Lapland (jf. næste brev, nr. 122), idet betegnelsen *Nordsøen* her bruges i en udvidet betydning.

Kommentar
Side 164 indeholder hele **Brev 120** og hele **Brev 121**.
Brev 120 er et af de meget korte bestillingsbreve, hvor Christian IV giver praktiske instrukser om indkøb. Her drejer det sig om anskaffelse af diamanter gennem Johan Bræm i Hamborg.
Brev 121 følger direkte op på sagen. Kongen vurderer de modtagne diamanter og bemærker, at deres værdi må bedømmes samlet, fordi stenene varierer betydeligt i kvalitet. Brevet viser endnu en gang Christian IVs interesse for detaljer, også når det gælder kostbarheder og luksusvarer.
Samtidig peger brevet frem mod større strategiske planer. Omtalen af et muligt foretagende i **Nordsøen/Nordområderne** antyder forberedelser til et projekt med militære eller forsyningsmæssige formål, som bliver nærmere belyst i de følgende breve.

Side 165

Brev 122 ✻ 29. Marts 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Om grundlæggelse af en militærstation i Lapland med det formål at standse russernes fremtrængen på Kola og lægge told på skibsfarten til Arkangelsk. Der skal sendes klæde til frøkenernes kusk. — R. A.

Wdaff dyn skriiffuelse, for nogle dage siiden mig tilskreffuen, haffuer ieg forstanden dig at haffue leest En *Authorem*, som beskreffuer dii lappelandiske koster, som inted formelder om den Riigdom, som der formenis at uerre y ded kloster[1)], som ligger pa den Øe y den huiide søe.
Saa haffuer ded aldrig uerrit myn mening, at man skulle gørre sig stor wmag for den Riigdom, som sammestedtz uar at hendte,
Mens for den *commoditet* skiild, som man aff Plaadtzen haffue kunde, tii med den Plaadtziis *occupering* setter man En faast fod y lappeland, huorfra Muskouyterne med al siin macht inted kan driiffue os fraa.

Oversættelse af Brev 122
Af din skrivelse, som du skrev til mig for nogle dage siden, har jeg forstået, at du har læst en forfatter (*Author*), som beskriver de lappiske egne, men som ikke nævner den rigdom, man mener findes ved det kloster[1)], der ligger på øen i Det Hvide Hav.
Det har dog aldrig været min hensigt, at man skulle gøre sig store anstrengelser for at få fat i de rigdomme, som muligvis fandtes dér.
Tværtimod er det den strategiske fordel (*commoditet*), som stedet kan give. Ved at besætte (*occupering*) denne plads får man et fast fodfæste i Lapland, hvorfra moskovitterne ikke med al deres magt skal kunne fordrive os.

[1)] Det omtalte kloster er med stor sandsynlighed det russiske **Petsjenga-kloster** på Kolahalvøen mellem Det Hvide Hav og Ishavet.
Udgiveren bemærker, at:

- Kola oprindeligt blev betragtet som en del af Lapland under Norge.

- Russernes indtrængen i området og grundlæggelsen af klostret i 1500-tallet tidligere havde ført til stridigheder mellem Danmark-Norge og Rusland.
- Christian IV's plan må ses som et forsøg på at etablere et dansk-norsk militært støttepunkt i området.
- Tidspunktet er bemærkelsesværdigt, fordi der samtidig foregik forhandlinger om et muligt ægteskab mellem zarens datter Irene og Valdemar Christian.

Kommentar
Side 165 indeholder begyndelsen af **Brev 122** og er et af de mere strategisk interessante breve i samlingen.
Christian IV afviser her, at målet skulle være at erobre området for de formodede rigdommes skyld. I stedet fremhæver han den **geopolitiske betydning** af et støttepunkt ved Kola og Det Hvide Hav.
Brevet viser, at kongen tænkte i nordatlantiske og arktiske magtforhold længe før disse områder fik større betydning i europæisk politik. Målet var efter hans egen forklaring at skabe et permanent dansk-norsk fodfæste i Lapland og samtidig begrænse **Moskoviterrigets** indflydelse i området.

Side 166

Brev 122 ✻ 29. Marts 1642 (fortsat fra s. 165)
Til Korfits Ulfeldt.

Om grundlæggelse af en militærstation i Lapland med det formål at standse russernes fremtrængen på Kola og lægge told på skibsfarten til Arkangelsk. Der skal sendes klæde til frøkenernes kusk. — R. A.

Och kan man thuiinge alle dem, som søger *Archangelo*, at giiffue sammestedtz en anseendtlig toll, som kan betale ded, som derpa *spenderis*.
Der uyl Ett skiib eller thu med, ful aff tømmer tiil at *fortificere* siig med, ty der Er ingen Iord at bekomme sammestedtz.
Naar der *in loco* bliiffuer 100 mand med dychtige *offiserer* Och Et ars prouiandt och anden fornødenhed, Da Er ded nock.
Tiil dii 100 Mand uiil sendis med aldt ded, som neffnis kan, aff kleeder Och skou, *item* aff Spansk uyn och brendeuyn, *item* Meel och Maaldtt, telliig och Olliie tiil lampper,
item Briiggerkeedel, Steen och kaalck tiil at gørre Bagoffuen aff och andiit sliigdt mehre, som y En hast inted kan falde mig Ind.
Der skall Strax sendis Suordt kleede hiid tyl thuende frackernis[1)] kudtsker och En løbber.
Vale. Aff frederichsborg den 29 Martij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 122
Desuden kan man tvinge alle dem, som sejler til Arkangelsk (*Archangelo*), til at betale en betydelig told dér, som kan dække udgifterne ved foretagendet.
Der skal sendes et eller to skibe fyldt med tømmer til stedet, så man kan befæste sig (*fortificere*), eftersom der ikke findes brugbart tømmer dér.
Hvis man på stedet (*in loco*) har 100 mand med dygtige officerer, et års proviant og øvrige nødvendigheder, så er det tilstrækkeligt.

Til disse 100 mand skal sendes alt nødvendigt: klæder og sko, spansk vin og brændevin, mel og malt, tælle og olie til lamper,
bryggerkedel, sten og kalk til opførelse af en bagerovn samt mange andre ting, som ikke straks falder mig ind.
Der skal straks sendes sort klæde hertil til to af frøkenernes kuske og en løber.[1)]
Far vel.
Fra Frederiksborg den 29. marts 1642.
Christian.

Brev 123 * 30. Marts 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Om forsendelse af såsæd til godserne i Mecklenburg m.m. — R. A.
Der skal imod Satyden sendis offuer tiil landte Meckelenborg 100 tønder Biig och 30 tønder Erther, Bønderne till ziibyll Och gallentyn[2)] tiil vndsetning.
... **[fortsættes s. 167]**

Oversættelse af Brev 123
Der skal inden såtiden sendes til Mecklenburg 100 tønder byg og 30 tønder ærter til bønderne på Zibühl og Gallentin[2)] som udsæd.
... **[fortsættes s. 167]**

[1)] Kongens døtre **Christiane** og **Hedvig**.
[2)] Zibühl og Gallentin var to mecklenburgske herregårde, som Christian IV havde skænket til **Ulrik Christian Gyldenløve**. Området var hårdt ramt af de svenske troppers ødelæggelser, og der var behov for at genoprette landbrugsdriften gennem udsendelse af såsæd.

Kommentar
Side 166 afslutter **Brev 122** og indleder **Brev 123**.
Afslutningen af Brev 122 giver et usædvanligt detaljeret indblik i Christian IV's planer for en dansk-norsk base ved **Kola og Det Hvide Hav**. Projektet fremstilles ikke blot som et militært støttepunkt, men også som et middel til at kontrollere handelen på **Arkangelsk-ruten** og opkræve told, der kunne finansiere etableringen.
Brevet viser, hvor konkret kongens planer var. Han opregner alt fra soldater, officerer og proviant til vin, malt, olie, bygningstømmer, kalk og en bagerovn. Visionen er ikke blot en forpost, men en fuldt fungerende militær og logistisk station i Nordområderne.
Brev 123 vender tilbage til mere praktiske gods- og forsyningsforhold. Her søger Christian IV at genoprette driften på sine mecklenburgske besiddelser ved at sende udsæd til områder, som var blevet ødelagt under krigens belastninger.

Side 167

Brev 123 * 30. Marts 1642 (fortsat fra s. 166)
Til Korfits Ulfeldt.

Om forsendelse af såsæd til godserne i Mecklenburg m.m. — R. A.
Der skall gørris 8 eller 10 laaue stole tiil fruentømmer at sidde paa. Kan man faa dem tiil købs, da Er ded destebedre.

Der skall hiid forskyckis halffanden allen sleet[1)] eller Blommit Rødt fløiiel.
Vale. Aff frede: den 30 Mar: Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiill hande.

Oversættelse af Brev 123
Der skal fremstilles 8 eller 10 lave stole til fruentimmerne at sidde på. Kan man købe dem færdige, er det så meget desto bedre.
Der skal sendes halvanden alen glat[1)] eller blomstret rødt fløjl hertil.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 30. marts 1642.
Christian.

Brev 124 * 31. Marts 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Han kan komme nårsomhelst for at tale med kongen om den laplandske ekspedition. — R. A.
Vdaff dyn skriiffuelse Erfaherer Ieg, at du haffuer at tale med mig Om den Lappelandtzske Reiisse[2)],
Huorpa Ieg diig inted forholder, Att du kandt komme hiid, naar du wiildt.
Vale. Aff Badstuen ued frede: den 31 Martij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 124
Af din skrivelse forstår jeg, at du ønsker at tale med mig om den laplandske rejse.[2)]
Hertil kan jeg blot svare, at du kan komme hertil, når du ønsker det.
Far vel.
Fra Badstuen ved Frederiksborg den 31. marts 1642.
Christian.

Brev 125 * 4. April 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Han skal sørge for, at der ikke bliver alt for mange tafler, når den svenske enkedronning, kongens børn, de unge herrer fra Sorø og prinsen alle kommer til København. Dæmningen ved den mølle, som ligger ved Gammel Vartov, skal gennembrydes for at skaffe Lersøen afløb. — R. A.
Epthersom den Suenske dronning, greff woldemar Christian med frøckerne[3)] Nu kommer henad køben:, tiil huilcke
... **[fortsættes s. 168]**

Oversættelse af Brev 125
Eftersom den svenske dronning, grev Valdemar Christian og frøkenerne[3)] nu kommer til København, til hvilke ...

... **[fortsættes s. 168]**

---

[1] *sleet* = glat.
[2] Jvf. det foregående brev af 29. marts om den planlagte laplandske ekspedition.
[3] Kongens døtre **Christiane** og **Hedvig**.

Kommentar
Side 167 afslutter **Brev 123**, indeholder hele **Brev 124** og indleder **Brev 125**.
Afslutningen af **Brev 123** viser endnu en blanding af godsadministration og hofhold. Efter at have sørget for udsæd til de mecklenburgske godser vender Christian IV sig direkte mod indretning af hoffet med bestilling af lave stole og rødt fløjl.
Brev 124 er kort, men interessant, fordi det viser, at planerne om den **laplandske ekspedition** stadig er under aktiv forberedelse. Kongen inviterer uden videre Korfits Ulfeldt til personligt møde om projektet, hvilket understreger, hvor stor vægt han lagde på foretagendet.
Brev 125 åbner med praktiske problemer i forbindelse med ankomsten til København af en større kreds af fornemme personer, herunder den svenske enkedronning Maria Eleonora, Valdemar Christian og kongens døtre. Samtidig varsler regesten endnu et af Christian IV's tilbagevendende interesseområder: vandbygning og regulering af søer og dæmninger omkring København.

Side 168

Brev 125 ✻ 4. April 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Han skal sørge for, at der ikke bliver alt for mange tafler, når den svenske enkedronning, kongens børn, de unge herrer fra Sorø og prinsen alle kommer til København. Dæmningen ved den mølle, som ligger ved Gammel Vartov, skal gennembrydes for at skaffe Lersøen afløb. — R. A.

... dy vnge herrer[1] fraa Soer ochsaa kommer,
Da skaldtu med Offuerskencken[2] gørre den *disposition*, at ded kan Naa tiil,
Saat uy faar Icke alfor mange taffeler *A part*.
Tii man skall ellers vmueligdt faa ded, man dertil haffuer fornøden,
Naar Priindtzen kommer dertil.
Vale. Aff frede: den 4 Aprilis Anno 1642.
Christian.
Der findis En mølle ued ded gamle wartou[3], som gaar aff ded wand, som kommer aff Leersøe,
som den gammel hanrey *imaginerer* sig att uylle lade løbe aff Och achter Icke, den demning *impederer* sliigdt.
Huorfor du skaldt *ordinere* folck dertyl, som icke allene hugger hans demning ygennom,
Mens ochsaa Rømmer grøfften op indtil Søen, som skall affladiis[4],
Tii Ieg holdte mig ded for, den tyd Ieg tillod, att den mølle der motte settis,
att Naar samme søe skulle affladiis, daa skulle hans dam opkastis, Sauydt fornøden waar.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 125
... de unge herrer[1)] fra Sorø også kommer,
skal du sammen med overskænken[2)] træffe den nødvendige ordning, så det hele kan strække til,
og således at vi ikke får alt for mange særskilte borde (*tafler à part*).
Ellers vil det være umuligt at skaffe det fornødne, når prinsen kommer dertil.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 4. april 1642.
Christian.
Der findes en mølle ved det gamle Vartov,[3)] som drives af det vand, der løber fra Lersøen.
Mølleren forestiller sig, at han kan forhindre søen i at blive afvandet, men forstår ikke, at hans dæmning hindrer dette.
Derfor skal du sætte folk til arbejdet, som ikke blot bryder dæmningen igennem,
men også renser grøften hele vejen op til søen, som skal tømmes eller afvandes.[4)]
For da jeg i sin tid tillod, at møllen blev anlagt der, var det under den forudsætning,
at hvis søen senere skulle afvandes, så skulle dæmningen fjernes i det omfang, det var nødvendigt.

[1)] Hertugerne **Frands Philip af Glücksborg** og **Hans Bugislav af Nordborg**.
[2)] Overskænken var **Henrik Blome**.
[3)] Gammel Vartov (Rosbæk Mølle) lå ved afløbet fra Lersøen mod Sundet. Møllen var efter længere tids forfald blevet taget i brug igen under Christian IV. Kongen ejede dog ikke selv hverken Vartov eller de tilhørende damme på dette tidspunkt. Ordren om at gennembryde dæmningen må ses i sammenhæng med hensynet til fiskeriet i Lersøen.
[4)] *Afflade* = lade løbe ud, afvande.

Kommentar
Side 168 afslutter **Brev 125**.
Brevet falder i to meget forskellige dele:

1. **Hofhold og forsyning**: Christian IV er optaget af, hvordan hoffet skal organiseres, når den svenske enkedronning Maria Eleonora, Valdemar Christian, kongens døtre samt de unge herrer fra Sorø samles i København. Han ønsker at begrænse antallet af særskilte spiseborde for at holde udgifter og forsyninger under kontrol.
2. **Vandbygning og afvanding**: Kongen vender derefter tilbage til et emne, som ofte optager ham, nemlig reguleringen af vandløb og søer omkring København. Han beordrer, at dæmningen ved møllen ved Gammel Vartov skal gennembrydes, og at afløbsgrøften fra Lersøen skal renses. Brevet viser endnu en gang Christian IV's direkte engagement i tekniske og lokale infrastrukturanliggender.

Side 169

Brev 126 * 8. April 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Befaling til, at tyve af Holmens folk næste morgen skal møde kongen ved Gammel Vartov. Ulfeldt skal komme til ham om aftenen. — R. A.

I morgen tylig Skal 20 aff holmens folck med En *offiserer* møde mig ued gammel waartou
Och tage med siig 4 Iernstenger, 6 Spiidtz hacker och 10 Iernskouler[1)].

Vale. Aff Rossen: den 8 Aprilis Anno 1642.
Christian.
Naar du haffuer faatt mad y affthen, da skaldtu komme herud.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 126
I morgen tidlig skal 20 af Holmens folk sammen med en officer møde mig ved Gammel Vartov og medbringe:

- 4 jernstænger,
- 6 spidshakker,
- 10 jernskovle.[1)]

Far vel.
Fra Rosenborg den 8. april 1642.
Christian.
Når du har spist aftensmad, skal du komme herud.

Brev 127 * 16. April 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen pålægger ham skriftligt at tilkendegive sin mening om, hvem der bør være rigsmarsk i den afdøde Jørgen Urnes sted. — R. A.

Epthersom gud y himmelen haffuer heeden kalliit H: Jørgen wrne fordom Danmarckis Riigis Maars,
Och uy y denne besuerlige tiid Inted lenge Sliiggen *Offiserer* kan uerre foruden,
Da skaldtu Epther den Eed, du os med foruandt Est,
Lade oss dyn mening Skriifftlig forsta,
Huem diig synis tiil samme Bestilling at uerre *Capabile*,
Oss och dette konnigrige tiil Ehre och tiieniste.
Vale. Aff køben: Slot den 16 Aprilis Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 127
Eftersom Gud i himlen har kaldet hr. Jørgen Urne, tidligere Danmarks rigsmarsk, bort,
og eftersom vi i denne vanskelige tid ikke længe kan undvære en sådan embedsmand,
skal du, i kraft af den ed hvormed du er forpligtet over for os,
skriftligt lade os vide din mening om,
hvem du anser for egnet (*capabile*) til dette embede,
til ære og gavn for os og dette kongerige.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 16. april 1642.
Christian.

[1)] Jf. befalingen i brevet af 4. april 1642 om at gennembryde mølledæmningen ved Gammel Vartov.

[2)] Samme dag sendte kongen et næsten enslydende brev til **Chr. Thomesen Sehested**. Udnævnelsen af ny rigsmarsk var et vigtigt politisk spørgsmål efter Jørgen Urnes død.

Kommentar
Side 169 indeholder hele **Brev 126** og hele **Brev 127**.
Brev 126 er en direkte opfølgning på sagen om **Lersøen og Gammel Vartov**. Christian IV nøjes ikke med at udstede en ordre, men møder personligt op på stedet næste morgen og kræver arbejdsmandskab samt redskaber til projektet. Brevet viser hans sædvanlige interesse for praktiske anlægsarbejder og hans villighed til selv at føre tilsyn.
Brev 127 er politisk langt vigtigere. Efter **rigsmarsk Jørgen Urnes død** ønsker kongen hurtigt en afløser og beder derfor Korfits Ulfeldt om en skriftlig vurdering af, hvem der er bedst egnet til embedet. Brevet giver et sjældent indblik i udnævnelsesprocessen til et af rigets højeste embeder og viser samtidig den tillid, Christian IV på dette tidspunkt endnu nærede til Ulfeldts dømmekraft.

Side 170

Brev 128 ✻ 19. April 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Det skal beregnes, om man kan begynde at lægge fundament til de huse, som skal bygges på den udfyldte plads ved kongens stald. Løngangen skal brolægges med de sten, som ligger ved havnen. Brolæggere skal sendes af lensmændene på Kronborg og Frederiksborg. Hans Ulrik Gyldenløve. — R. A.

Epther som Ieg y disse dage haffuer besiiet den vdfiildte platz ued myn stall[1)], och densamme mig kommer til stor *contento* tiil at bruge dertil, som den *destinerit* Er,
Paded nu dermed kunde gørris En begyndelse, saa uyt skee kan,
Da skaldtu lade gørre offuerslag offuer ded, som y Sommer uyl med tiil S: Anne kyrckiis[2)] Biignig,
saat man deraff kan gørre siit *facit*[3)], om pa samme fyldtte platz kan skee nogiit med at legge *fundamenterne*, som hussen skal sta.
Och Eptherdi man formedelst den Store Støu, som ded smyddye gruss, som findis paa løngangen[4)], forarsager,
Naar man kører deroffuer, ysønderlighed Naar drenge och folck følgeis med,
Saat man faar Næsse och mund fuld aff den sunde(!) materie,
Huorfor samme gang skall beløggis med Broesteen,
Epthersom ded dennom wiist bliiffuer.
Huortil dy steene, som ligger offuer fra slottid ud med haffnen, skal brugis,
y huiis steed dii steene, som lensmenden paa Malmø, Landskrone och Helsingborre Er befahliid att skaffe, kan brugis.

Oversættelse af Brev 128
Eftersom jeg i disse dage har besigtiget den opfyldte plads ved min stald[1)], og den forekommer mig særdeles velegnet til det formål, den er bestemt til,
skal der nu, så vidt muligt, gøres en begyndelse på arbejdet.
Du skal derfor lade udarbejde et overslag over de udgifter, som denne sommer vil medgå til byggeriet ved Sankt Annæ Kirke,[2)]

så man deraf kan beregne (*facit*)[3], om der også kan påbegyndes fundamenter til de huse, som skal opføres på den opfyldte plads.
Da det fine grus på løngangen[4] forårsager så meget støv, når man kører derover, især når drenge og andet følge færdes der,
så man får næse og mund fuld af det,
skal denne gang belægges med brosten.
Hertil skal bruges de sten, der ligger ved havnen ud for slottet.
I stedet for kan man anvende de sten, som lensmændene på Malmø, Landskrona og Helsingborg er blevet beordret til at skaffe.

---

[1] Der sigtes sandsynligvis til den opfyldte plads ved den kongelige stald på Slotsholmen. Her opførtes i de følgende år en række mindre bygninger ("Boder").
[2] Se tidligere henvisninger til byggeriet ved Sankt Annæ Kirke.
[3] *Facit* = beregning eller resultat.
[4] Løngangen var den overdækkede forbindelse fra Kongens Stald på Slotsholmen til byen ved vandkunsten. Den var opført i 1628.

Kommentar
Side 170 indeholder begyndelsen af **Brev 128**.
Brevet viser endnu engang Christian IV's direkte engagement i bygge- og anlægsarbejder i København. Han interesserer sig ikke blot for de overordnede byggeprojekter, men også for meget praktiske detaljer som:

- budgettering og prioritering af byggearbejder,
- anlæg af fundamenter,
- genbrug af byggematerialer,
- og brolægning af trafikerede færdselsveje.

Særligt karakteristisk er kongens begrundelse for brolægningen af løngangen: støvet fra det fine grus er så generende, at folk får "næse og mund fuld" af det. Brevet er et godt eksempel på, hvordan Christian IV forbandt større byplanmæssige projekter med konkrete dagligdags hensyn.

Side 171

Brev 128 ✻ 19. April 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Det skal beregnes, om man kan begynde at lægge fundament til de huse, som skal bygges på den udfyldte plads ved kongens stald. Løngangen skal brolægges med de sten, som ligger ved havnen. Brolæggere skal sendes af lensmændene på Kronborg og Frederiksborg. Hans Ulrik Gyldenløve. — R. A.

Och eptherdi her er mangel pa Broelegger, da skal Hans wldrich befahlis at skaffe dem aff Croneborg och frede: lehn hiid.
Vale. Rossenborg den 19 Apri: Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 128

Da der her er mangel på brolæggere, skal Hans Ulrik pålægges at skaffe sådanne hertil fra Kronborg og Frederiksborg len.
Far vel.
Fra Rosenborg den 19. april 1642.
Christian.

Brev 129 * Omtr. 20. April 1642

Til biskoppen og det teologiske fakultet
Biskoppen og det teologiske fakultet skal afgive erklæring om et andragende fra de tyske borgere i Helsingør. — R. A., D. Kanc., Indlæg til Reg. og Tegn. 19. Apr. 1642.
Herpa skal ycke allene Byspen, mens alle theologii Erklere siig,
Om man med En god samuittighed kan Slaa dy tydske y helsingør derris begehriing aff[1].

Oversættelse af Brev 129
Herom skal ikke alene biskoppen, men hele det teologiske fakultet udtale sig,
nemlig om man med god samvittighed kan afslå de tyske borgeres anmodning i Helsingør.[1]

Brev 130 * 27. April 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Opgørelsen af, hvad riget skylder kongen, skal fremskyndes. Kongen vil ikke modtage stædernes gesandter eller andre i audiens, førend dette er sket. — R. A.
Ded kunde y gaar y en hast inted falde mig Ind at suare dig derpa, at du mente, at Riigens Indkomst nocksom
... **[fortsættes s. 172]**

Oversættelse af Brev 130
I går kunne det ikke i farten falde mig ind at svare dig på det, at du mente, at rigets indkomst nok ...
... **[fortsættes s. 172]**

---

[1] Notitsen er skrevet på en seddel vedlagt en skrivelse fra Helsingør af 19. april 1642. Den tyske menighed i Helsingør anmodede om igen at få adgang til det privilegium fra 1592, som gav den tyske præst ret til at forrette vielser, begravelser og dåb.
Det teologiske fakultet anbefalede afslag. Ved kongeligt åbent brev af 24. maj 1642 blev det dog bestemt, at de tyske borgere måtte benytte den tyske præst ved kirkelige handlinger, men mod betaling til den danske præst. Sagen fortsatte derefter i flere år.

Kommentar
Side 171 afslutter **Brev 128**, indeholder hele **Brev 129** og indleder **Brev 130**.
Afslutningen af **Brev 128** viser, at Christian IV ikke blot planlagde anlægsarbejder, men også aktivt sørgede for arbejdskraften ved at hente brolæggere fra Kronborg og Frederiksborg len.
Brev 129 giver et interessant indblik i forholdet mellem de danske og tyske menigheder i Helsingør. Kongen ønskede ikke alene en administrativ vurdering, men en egentlig samvittighedsmæssig og teologisk bedømmelse af, om de tyske borgeres ønske burde imødekommes.

Brev 130 indledes med endnu en af Christian IV's økonomiske bekymringer. Regesten viser, at spørgsmålet om rigets gæld til kongen nu er blevet så vigtigt, at han overvejer at udsætte audiens for gesandter og andre, indtil der foreligger en klar opgørelse.¨

Side 172

Brev 130 ✻ 27. April 1642 (fortsat fra s. 171)
Til Korfits Ulfeldt.

Opgørelsen af, hvad riget skylder kongen, skal fremskyndes. Kongen vil ikke modtage stædernes gesandter eller andre i audiens, førend dette er sket. — R. A.

kunde Naa tyl, Naar geelden uar betaliit.
Paded Ieg nu sliigdt mich ochsaa kunde inbylde, at sliigdt skee kan, Da faar Ieg att uyde, *quo Anno* Riigens Indkomst haffuer kund Naa tiil,
Saat Renteriit aff kammerit inted Er vndsaat.
Naar *Lyquidationen*[1)], som y werck Er, kommer herfor, daa skall alting well skycke siig,
Pa huilcken der uil driiffuis.
Tii der tør ingen tencke, at ieg giiffuer Steedernis gesandter[2)] Eller andre *Audiens*, megit minder *Expedition*, førend Ieg Er klaar med samme *Lyquidation*.
Forhalis den Nu, Indtiill tyden kommer heran, at Ieg faar henad Holsten, daa uyl ieg ingen skiild haffue, om Steedernis abgesanter vforrettet Sache kommer herfraa.
Vale. Aff køben: Slot den 27 Apri: Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wllefeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 130
... kunne række til, hvis gælden blev betalt.
For at jeg selv kan få mig til at tro, at dette virkelig kan lade sig gøre, må jeg få at vide, i hvilket år (*quo anno*) rigets indtægter har kunnet række til, uden at renterne af kammerets gæld er blevet tilsidesat.
Når den opgørelse (*liquidation*),[1)] som nu er under udarbejdelse, foreligger, så vil det vise sig, hvordan forholdene faktisk er.
Ingen skal tro, at jeg vil give stædernes gesandter[2)] eller andre audiens, og endnu mindre behandle deres sager (*expedition*), før jeg er færdig med denne opgørelse.
Hvis sagen trækker ud, indtil tiden kommer, da jeg skal til Holsten, så vil jeg ikke bære skylden, hvis stædernes udsendinge må rejse herfra uden at have fået deres sag behandlet.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 27. april 1642.
Christian.

Brev 131 ✻ 17. Maj 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Bartholomæus Haagensen skal anmodes om at skaffe kalk. — R. A.

Ieg behøffuer Nogen kaalck heer pa steeden, Huilcken ieg Endomstund inted haffuer kund Erlange aff Bartholomeus hogensøn[3)],

Huorfor du skaldt Erfahre, huorfor hand Er saa streng ymod mig.
Vale. Frede: den 17 Maj Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 131
Jeg har brug for noget kalk her på stedet, men har indtil nu ikke kunnet få det leveret af Bartholomæus Haagensen.[3)]
Derfor skal du undersøge, hvorfor han er så vanskelig over for mig.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 17. maj 1642.
Christian.

[1)] Der henvises til den økonomiske opgørelse (*liquidation*) mellem kronen og riget. Rigsrådets erklæring af 13. maj 1642 om sagen er trykt hos Erslev II, s. 609 ff.
[2)] Om forhandlingerne med hansestædernes gesandter se de foregående breve og Erslev II, s. 600 med note 6.
[3)] Jvf. III, 65 note 1.

Kommentar
Side 172 afslutter **Brev 130** og indeholder hele **Brev 131**.
Afslutningen af Brev 130 viser, hvor afgørende den økonomiske opgørelse mellem kronen og riget var blevet for Christian IV. Han erklærer direkte, at han hverken vil modtage gesandter eller behandle politiske sager, før regnskabet er gjort op. Det understreger hans voksende frustration over statsfinanserne og hans krav om klarhed over, hvad riget skyldte ham.
Brev 131 er meget kort, men karakteristisk. Selv et forholdsvis beskedent spørgsmål som leverancen af kalk bliver genstand for kongelig indgriben. Christian IV nøjes ikke med at konstatere manglen, men kræver undersøgt, hvorfor leverandøren ikke opfylder hans ønsker.

Side 173

Brev 132 * 17. Maj 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen giver befaling angående flådens bemanding med officerer og udtaler sin utilfredshed med den sidste aftakkelse. Agenterne i udlandet burde betales af landkommissærerne. Der skal sørges for kanoner til fæstningerne. De bestilte enebærstager til den store dyrehave er ikke kommet. — Frederiksborg Museum (fotografi i Rigsarkivet).

Eptersom Man nu Er geraden y dy tancker, at man inted behøffuer fleere Orloff skiib at haffue ferdig vden 18,
da behøffuer man Ickeheller fleere *Capiteiner* End tiil sa mange skiib.
Pa dy sma skiib som trost och Markatten och ded slags skiib Pleiede man udi dy forrige tyder ingen Luthenandter at bruge.
Der bleff en Lythenandt Nu siist aftackiit, som er aff Malmø[1)], den samme skal igen antagis och En anden derymod aftackiis.
Dentyd den siiste afftackning skedde, da vyste Enhuer att sige, dentiid ded uar skeed,
Att man haffde skiildt siig ued dy beste Och beholdt dy uerste,
der man dog med fliid bespurde siig Om Enhuers *Valitet*[2)].

M: hans Ohnemøller skal komme hiid och tage maliit med siig aff ded støcke Eegii tre, som ieg for nogen tyd siiden lod slebe ud pa pladtzen, som Baaden pleier at staa under dy huelfuingerne[3)].
M: Tanche[4)] y Nedderland plager mig *continuerlig* om forbedering pa hans besolding, der hand dog haffuer 1000 ...
... **[fortsættes s. 174]**

Oversættelse af Brev 132
Eftersom man nu er kommet til den opfattelse, at der ikke er behov for at have mere end 18 orlogsskibe klar,
behøver man heller ikke flere kaptajner end til dette antal skibe.
På de mindre skibe som **Trøst**, **Markatten** og lignende fartøjer plejede man tidligere ikke at anvende løjtnanter.
En løjtnant fra Malmø[1)] blev ved den seneste reduktion afskediget. Han skal nu antages igen, og en anden skal i stedet afskediges.
Da den sidste afskedigelse fandt sted, mente mange, at man havde skilt sig af med de bedste og beholdt de dårligste,
selv om man ellers havde forsøgt nøje at undersøge alles kvalifikationer (*valitet*).[2)]
Mester Hans Ohnemøller skal komme hertil og medtage en model af det egetræsstykke, som jeg for nogen tid siden lod slæbe ud på pladsen ved bådenes sædvanlige opbevaringssted under hvælvingerne.[3)]
Martin Tanché[4)] i Nederlandene plager mig stadig om lønforbedring, selv om han allerede har 1000 ...
... **[fortsættes s. 174]**

[1)] Formodentlig **Samuel Kristensen Malmø**, som efter en periode uden tjeneste igen blev antaget den 10. juni 1642.
[2)] Jf. brevet af 19. maj 1642 om vurderingen af officerernes kvalifikationer.
[3)] Hvælvingerne lå ved provianthuset; stedet omtales igen i et brev af 4. januar 1648.
[4)] **Martin Tanché**, dansk resident i Haag. Ud over sin årsløn på 1000 rigsdaler fik han senere årlige tillæg udbetalt gennem Johan Bræm.

Kommentar
Side 173 indeholder begyndelsen af **Brev 132**.
Brevet viser Christian IV's fortsatte engagement i **flådens organisation og officerkorpset**. Kongen accepterer en reduktion i antallet af operative orlogsskibe, men vil samtidig have justeret officersstaben derefter. Særligt bemærkelsesværdig er hans kritik af den seneste aftakkelse, hvor han gengiver den udbredte opfattelse, at de bedste officerer var blevet afskediget, mens de dårligere var blevet tilbage.
Samtidig spænder brevet, som så ofte hos Christian IV, fra militær administration til tekniske og økonomiske spørgsmål. Han omtaler både Hans Ohnemøllers arbejde med træmodeller og den vedvarende diskussion om løn til den danske resident i Nederlandene.

Side 174

Brev 132 ✻ 17. Maj 1642 (fortsat fra s. 173)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen giver befaling angående flådens bemanding med officerer og udtaler sin utilfredshed med den sidste aftakkelse. Agenterne i udlandet burde betales af landkommissærerne. Der

skal sørges for kanoner til fæstningerne. De bestilte enebærstager til den store dyrehave er ikke kommet. — Frederiksborg Museum (fotografi i Rigsarkivet).

... daler aff mig om ariit. Sligge personer burde bylligen at betalis aff *commissarierne*[1].
Ieg tencker, at Støckerne tiil Christianoppell, Christianstad och Christianpriis bliiffuer(!) uel dennegang gleemdt Och icke uden faahre.
Att gørre siit *fadziit*[2] pa Arsenalit, ded gaar inted an, ty nar flaaden skall ud for aluor,
Och køben:, som den Nu foruydis, skal besettis, som ded behøffuis,
da uyl der inted bliiffue mange tiilbage.
Der bleff forgangen Aar nogle tussind lechtir och Enneber stager bestiildt tiil den store diirehaffue,
huoraff der Endnu icke Er kommen En, udaff huad arsag, ded motte Ieg uel uyde.
Vale. Frederigsborrig den 17 May Anno 1642.
Christian.

Oversættelse af Brev 132
... rigsdaler af mig om året. Sådanne personer burde rettelig betales af landkommissærerne.[1]
Jeg tænker, at kanonerne til **Christianopel**, **Christianstad** og **Christianspris** denne gang nok bliver glemt, og det ikke uden fare.
At gøre sin beregning (*facit*)[2] ud fra, hvad der findes på arsenalet, går ikke an; for når flåden skal udrustes for alvor,
og København, sådan som byen nu befæstes, skal forsynes som nødvendigt,
vil der ikke blive mange kanoner tilbage.
Sidste år blev der bestilt nogle tusinde lægter og enebærstager til den store dyrehave,
men endnu er ikke én eneste leveret. Af hvilken grund dette skyldes, ville jeg gerne vide.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 17. maj 1642.
Christian.

Brev 133 * 19. Maj 1642

Til Korfits Ulfeldt.
De hos Simon de Pas bestilte malerier til Kronborg Slot er ikke kommet. Kongen udtaler sig om afskedigelsen af officerer til flåden og om lønningen af residenter og agenter i udlandet. — R. A.

Ieg haffde uel mendt, at maluerckit her tiil Sallen, som huos Simon d. pass bestyldt Er,
Skulle uerre kommen med den flade, som nu her y sundit fyndis, epthersom loffuit war,
Mens ded slog feiil,
Huorfor du huos samme de pass skaldt laade fornemme, huorfra sliig *manchament* kommer[3].
... **[fortsættes s. 175]**
Oversættelse af Brev 133
Jeg havde ellers ventet, at de malerier til salen, som er bestilt hos Simon de Pas,
ville være kommet med den flåde, som nu ligger i Sundet, eftersom det var blevet lovet.
Men det slog fejl.
Derfor skal du hos den samme de Pas undersøge, hvad årsagen er til denne mangel eller forsømmelse (*manchament*).[3]
... **[fortsættes s. 175]**

[1)] Det vil sige landkommissærerne, som siden 1638 havde forvaltet de af stænder- eller adelsmøder bevilgede skatter og de provinsielle landekasser.
[2)] *Gøre sit facit på* = beregne ud fra, stole på eller regne med.
[3)] Se note til brevet af 22. maj 1642.

Kommentar
Side 174 afslutter **Brev 132** og indleder **Brev 133**.
Afslutningen af Brev 132 viser endnu en gang Christian IV's bekymring for rigets forsvar. Han frygter, at fæstningerne **Christianopel**, **Christianstad** og **Christianspris** ikke får de nødvendige kanoner, fordi arsenalet ikke rummer så store reserver, som nogle synes at antage. Samtidig fastholder han, at udgifterne til diplomatiske repræsentanter i udlandet burde bæres af landkommissærerne frem for af hans egen kasse.
Begyndelsen af Brev 133 vender tilbage til et af kongens kulturprojekter. De malerier, som var bestilt hos **Simon de Pas** til en sal på Kronborg, er ikke ankommet som lovet. Christian IV reagerer straks med krav om en forklaring, hvilket igen illustrerer hans tætte kontrol med både kunstneriske og administrative projekter.

Side 175

Brev 133 ✻ 19. Maj 1642 (fortsat fra s. 174)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen udtaler sig om de hos Simon de Pas bestilte malerier til Kronborg Slot, om afskedigelsen af officerer til flåden og om lønningen af residenter og agenter i udlandet. — R. A.

Ded Blockhus, som forgangen Sommer bleff lagdt her y sundit, Saoch Broekarren[1)] her om hussiit uyl med Peele forbedris.
Nar ieg Erfaherer, huilcke *capiteiner* och Luthenandter best kan mystis, da skal dy inted lenge bye epther derris affskeen.
Den siiste aftackning skedde epther skiipper Rassmussis[2)] beretning om derris Erfarenhed, Tii Eriick Ottensøn[3)] uar pa dii tyden eller giorde siig.
Naar M: Tancke y Nedderland och M: wiibe y Suerrig Och dii andre Enhuer pa sit sted bliiffuer betalit aff *commissarierne*,
da skal dii megit bedre uerre at *contentere* end nu,
ieg betaler dem, huos mig formener dy altid at Erlange nogiit ued *intercessionales*.
Ieg Er liige saledis plagiit med Raask[4)] y hamborg som med Tancke y Nedderland om hans besolding.
Vale. Aff Croneborg den 19 Maj Anno 1642.
Christian.

Oversættelse af Brev 133
Det blokhus, som sidste sommer blev anlagt her i Sundet, samt brokarret[1)] ved huset skal forbedres med pæle.
Når jeg har fundet ud af, hvilke kaptajner og løjtnanter der bedst kan undværes, skal de ikke vente længe på deres afsked.

Den seneste afskedigelse blev foretaget efter skibsfører Rasmus'[2] vurdering af de pågældendes erfaring og duelighed, eftersom Erik Ottesen[3] på det tidspunkt ikke var til stede eller ikke deltog.
Når Martin Tanché i Nederlandene og Peder Vibe i Sverige samt de øvrige residenter og agenter bliver betalt af kommissærerne,
vil de være langt lettere at tilfredsstille (*contentere*) end nu.
Når jeg selv betaler dem, mener de altid at kunne opnå noget ekstra gennem personlige henstillinger (*intercessionales*).
Jeg plages ligeså meget af Rasch[4] i Hamborg som af Tanché i Nederlandene med hensyn til deres løn.
Far vel.
Fra Kronborg den 19. maj 1642.
Christian.

Brev 134 * 20. Maj 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Om vandværket på Kronborg. — R. A.
Wdi myn siiste bleff 700 Render glemdt, som gørris fornøden heer at fii wanuerckiit med, som uyl bestillis,
paded man kan faa wandiit herop Igen[5].
Der skall ochsaa ...
[fortsættes s. 176]

Oversættelse af Brev 134
I mit sidste brev blev 700 render glemt. De er nødvendige til vandværket her og skal bestilles, så man igen kan få vandet ført hertil.[5]
Der skal også ...
[fortsættes s. 176]

---

[1] *Brokar* = beskyttelsesbygning eller forbygning mod strøm og isgang.
[2] Overskipper **Rasmus Tygesen Samsing**.
[3] **Erik Ottesen Orning**, chef på Holmen.
[4] **Martin Rasch**, dansk resident i den nedersachsiske kreds.
[5] Ifølge rentemesterregnskabet 1643/44 blev der betalt for render til at føre vand op til Kronborg fra dammen uden for Helsingør.

Kommentar
Side 175 afslutter **Brev 133** og indleder **Brev 134**.
Afslutningen af Brev 133 viser Christian IV's fortsatte interesse for **flådens officerskorps**. Han fastholder, at yderligere afskedigelser skal ske efter en vurdering af de enkelte officerers erfaring og dygtighed, og han forsvarer indirekte den tidligere reduktion ved at henvise til overskipper Rasmus Samsings faglige vurdering.
Brevet vender også tilbage til et tema, der har optaget kongen gennem længere tid: **lønnen til residenter og diplomatiske repræsentanter i udlandet**. Christian IV ønsker, at disse udgifter overføres til kommissærerne, fordi han er træt af løbende personlige krav om lønforhøjelser.

Brev 134 begynder med endnu et teknisk og praktisk anlægsprojekt, denne gang **vandforsyningen til Kronborg**. Allerede de første linjer viser, at kongen følger arbejdet i detaljer og er opmærksom på manglende materialer til vandværket.

Side 176

Brev 134 ✻ 20. Maj 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Om vandværket på Kronborg. — R. A.
... sendis 110 tolter aff dii deeler, som Erre oplagdt paa Reeberbanen, hiid, uyder End dy, som Ieg skreff om y gaar[1)].
Vale. Crone: den 20 Maj Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 134
Der skal desuden sendes 110 tolfter af de dele, som er oplagret på rebbanen, hertil, ud over dem, som jeg skrev om i går.[1)]
Far vel.
Fra Kronborg den 20. maj 1642.
Christian.

Brev 135 ✻ 21. Maj 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Om arbejde på Frederiksborg Slot. — R. A.

Siiden at ieg skreff dig tyl om dii Plancker, som skulle brugis til den wand kumme, da haffuer Ieg hafft En aff dii skiibs tømmermend, som Er heer fraa køben:, huos samme kumme,
Som fornemer, der Skulle 40 tylther Blegiings Bord dertiil,
huorfor sadan Bor skall sendis hiid, ded første mueligdt Er.
Vale. Frede: den 21 Maj Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 135
Siden jeg skrev til dig om de planker, som skulle bruges til vandkummen, har jeg haft en af skibstømmermændene her fra København til at se på den.
Han mener, at der behøves 40 tolfter blegningsbrædder dertil.
Derfor skal sådanne brædder sendes hertil så snart som muligt.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 21. maj 1642.
Christian.

Brev 136 ✻ 22. Maj 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Simon de Pas skal have betaling for malerierne til Kronborg. Det er en selvfølge, at Pinneberg amtsregnskab skal revideres af rentemestrene. Der skal indsendes kalk fra Fakse. Om en stenkulsgrube, som kongen ville have beset, da han var på Kronborg, og som han ønsker at købe af Frederik Rantzau. — R. A.
Dy penning, som skal giiffues for ded Maluerck[2)], som fattis pa Croneborg saal, haffde lenge siiden uerrit Erlagdt,
...
[fortsættes s. 177]

Oversættelse af Brev 136
De penge, som skal betales for det maleriarbejde[2)], der mangler til salen på Kronborg, burde for længst have været udbetalt,
...
[fortsættes s. 177]

[1)] Henvisning til det foregående brev om vandværket på Kronborg.
[2)] Der sigtes til de malerier til Kronborg Slot, som Christian IV lod udføre i Holland gennem kobberstikkeren og kunsthandleren **Simon de Pas**. Ved afregning i juni 1642 blev der udbetalt betydelige beløb for disse arbejder.

Kommentar
Side 176 afslutter **Brev 134**, indeholder hele **Brev 135** og indleder **Brev 136**.
Afslutningen af **Brev 134** viser, at arbejdet med **vandværket på Kronborg** var mere omfattende end først antaget. Kongen bestiller yderligere materialer fra rebbanen for at sikre, at anlægget kan færdiggøres.
Brev 135 fortsætter samme praktiske linje. Christian IV følger personligt arbejdet ved **Frederiksborg Slot** og lader en skibstømmermand vurdere behovet for materialer til en vandkumme. Som så ofte griber han direkte ind i de tekniske detaljer.
Begyndelsen af **Brev 136** fører tilbage til kunstneriske og økonomiske spørgsmål. Kongen er utilfreds med, at betalingen til **Simon de Pas** for de bestilte malerier til Kronborg endnu ikke er sket, og brevet fortsætter på næste side med flere administrative og økonomiske anliggender.

Side 177

Brev 136 ✻ 22. Maj 1642 (fortsat fra s. 176)
Til Korfits Ulfeldt.

Simon de Pas skal have betaling for malerierne til Kronborg. Det er en selvfølge, at Pinneberg amtsregnskab skal revideres af rentemestrene. Der skal indsendes kalk fra Fakse. Om en stenkulsgrube, som kongen ville have beset, da han var på Kronborg, og som han ønsker at købe af Frederik Rantzau. — R. A.

... haffde ieg vyst Summen. Nu skall dy bliiffue Erlagdt, Naar gud uyl, ieg kommer tiil stede,

Och Syman de Paas giiffuer syn *Reuers* fraa siig at skaffe mig med ded første Epther *contractens* indhold
Sa megiit Skylderi, som den Summa, hand Emphanger, kan vidrage.
At Rentemeisterne spørger siig for, om dii skal høre ded ambdt Piinnenbergs[1)] Regenskab Eller Eii,
Ded kommer mig fremmit for,
Aldenstund dii hører alle dii andre Holstenske lens Regenskab,
Iaa tollernes Regenskab y glyckstadt[2)], som dii for nogle Aar siiden inted hørdte,
Och ded ambdt Piinnenberg Er En *pertinens* aff ded huss holstein.
Der skal sendis bud henad faxe, At derfra hiidsendis 4 tønder wleeskit kalck,
som uel skal foruaris for luften Och for alting for weede, naar ded Regner.
Nu Ieg uar pa Croneborg, da haffide ieg y sinde at uylle haffue beset den grube, som dii stenkul graffuis ...
... **[fortsættes s. 178]**

Oversættelse af Brev 136
... ville pengene for længst være blevet betalt, hvis jeg havde kendt det samlede beløb.
Nu skal de blive udbetalt, når Gud vil, jeg kommer til stede, og Simon de Pas skal afgive en skriftlig forpligtelse (*revers*) på, at han snarest muligt og i overensstemmelse med kontrakten leverer så mange malerier, som den modtagne sum berettiger til.
At rentemestrene spørger, om de skal revidere Pinneberg amts regnskab eller ej, forekommer mig mærkeligt,
eftersom de allerede reviderer alle de øvrige holstenske lensregnskaber,
ja endog toldregnskaberne i Glückstadt,[2)] som de tidligere ikke havde tilsyn med.
Og Pinneberg amt er en del (*pertinens*) af huset Holsten.
Der skal sendes bud til Fakse om at få sendt fire tønder læsket kalk hertil,
som skal opbevares tørt og beskyttes mod regn og fugt.
Da jeg var på Kronborg, havde jeg haft til hensigt at bese den grube, hvor stenkullene brydes ...
... **[fortsættes s. 178]**

[1)] Grevskabet **Pinneberg** var efter den sidste schaumburgske greves død i 1640 blevet delt mellem Christian IV og den gottorpske hertug. Der herskede usikkerhed om landskabets statsretlige stilling, men Christian IV fastholder her, at det hører til huset Holsten.
[2)] Regnskaberne for Elbtolden i Glückstadt blev tidligere revideret særskilt, men var nu blevet underlagt renteskriverens kontrol.

Kommentar
Side 177 fortsætter **Brev 136**.
Brevet viser Christian IV som administrator på flere niveauer samtidig:

- Han kræver, at **Simon de Pas** først modtager betaling mod en bindende garanti for levering af de aftalte malerier til Kronborg.
- Han fastholder kronens administrative kontrol over **Pinneberg amt** og finder det selvindlysende, at amtets regnskaber skal revideres på samme måde som de øvrige holstenske regnskaber.
- Han giver detaljerede instrukser om indkøb og opbevaring af **læsket kalk** fra Fakse.
- Til sidst begynder han omtalen af en **stenkulsgrube**, som han ønskede at bese på Kronborgrejsen, et emne der fortsætter på næste side.

Side 178

Brev 136 ✻ 22. Maj 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Simon de Pas skal have betaling for malerierne til Kronborg. Det er en selvfølge, at Pinneberg amtsregnskab skal revideres af rentemestrene. Der skal indsendes kalk fra Fakse. Om en stenkulsgrube, som kongen ville have beset, da han var på Kronborg, og som han ønsker at købe af Frederik Rantzau. — R. A.

... udi[1)], mens ded bleff Epther, fordi at den, som Er Meister deroffuer, inted uar ued handen.
Ded uar En landskade, om ded werck skulle bliiffue Liiggendis,
aldenstund Hammermøllen ued hellingør(!) for 39 Aar siiden y Nogle Aar brugtis med Ingen anden kull End dy, som kam derfra.
War Plaadtzen først kronens, Saa uar der hundriid gode Raad til att driiffue ded werck med stor Nytte.
Heer findis Steller[2)] och tyue nock, som der for madden uel motte arbeiide,
Naar der uar god opsiicht paa dem,
Och der uar saat En trunck[2)] ued gruben, som dy kunde foruaris y.
Du kandt forhøre huos frederich Randtzou, huad for wedderleg hand begehrrer for samme Pladtz, som Er heel ringe.
Wiil hand selffuer bruge Pladtzen, da begehrrer Ieg den inted.
Vale. Frederigsborg den 22 May Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 136
... hvor stenkullene brydes,[1)] men det blev udsat, fordi den mand, som havde ansvaret for stedet, ikke var til stede.
Det ville være en skade for landet, hvis arbejdet dér blev opgivet,
eftersom hammermøllen ved Helsingør for 39 år siden i flere år alene blev forsynet med kul fra denne grube.
Hvis pladsen blev kronens ejendom, ville der være mange gode muligheder for at drive virksomheden med stor nytte.
Her findes nok af tyve og forbrydere,[2)] som mod kost kunne sættes til at arbejde dér,
hvis blot der blev ført ordentligt opsyn med dem,
og der fandtes et fængsel[2)] ved gruben, hvor de kunne holdes.
Du kan spørge Frederik Rantzau, hvilken betaling han ønsker for stedet, som ikke er særligt stort.
Hvis han selv ønsker at bruge pladsen, så ønsker jeg ikke at købe den.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 22. maj 1642.
Christian.

Brev 137 ✻ 25. Maj 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Grev Valdemar Christians rejse til Øsel skal fremskyndes. — R. A.

Chanseleren H: Christian Tommissen uar En dag siiden huos mig pa frede:, huor uy *inter Alia* kam y *Discurs* om greffuens[3)] Reiisse henad Øssel, huilcken ieg formente at
... **[fortsættes s. 179]**

Oversættelse af Brev 137
Kansleren hr. Christian Thomesen var for nogle dage siden hos mig på Frederiksborg, hvor vi blandt andet (*inter alia*) kom til at tale om grevens[3)] rejse til Øsel, som jeg mente at ...
... **[fortsættes s. 179]**

[1)] Der sigtes til stenkulsgruber i Helsingborg len, hvor Frederik Rantzau ejede Krapperup. Kulbrydning havde fundet sted i Skåne siden 1500-tallet, og regnskaber fra 1641-43 omtaler udgifter til opgravning af stenkul.
[2)] *Steller* = tyve eller forbrydere.
Trunck = fængsel.
[3)] Grev **Valdemar Christian**, som nylig var vendt hjem fra Rusland. Hans udsendelse til Øsel hænger sandsynligvis sammen med klagerne over Anders Bille. I maj 1643 blev han udnævnt til statholder på Øsel.

Kommentar
Side 178 afslutter **Brev 136** og indleder **Brev 137**.
Afslutningen af Brev 136 er bemærkelsesværdig, fordi Christian IV viser stor interesse for **stenkulsbrydning i Skåne**. Han betragter gruben som et potentielt værdifuldt kronanlæg og fremhæver, at dens kul tidligere havde været anvendt ved hammermøllen i Helsingør. Brevet giver et sjældent indblik i kongens økonomiske og industrielle overvejelser.
Samtidig foreslår han brug af straffefanger som arbejdskraft ved gruben, forudsat at der etableres ordentligt opsyn og et fængsel på stedet.
Nederst begynder **Brev 137**, som fører tilbage til spørgsmålet om **Valdemar Christians rejse til Øsel**, et emne der hænger sammen med de tidligere sager om Anders Bille.

Side 179

Brev 137 ✻ 25. Maj 1642 (fortsat fra s. 178)
Til Korfits Ulfeldt.

Grev Valdemar Christians rejse til Øsel skal fremskyndes. — R. A.

... kunde faa siin fremgang strax Epther Piindtze helligdage,
huorymod hand mendte, at greffuen inted kunde bliiffue saa snart ferdig med ded, hand skulle haffue med siig.
Huorfor ieg gerne motte uyde, huad ded Er for tøy, som samme Reiisse kan forhaale.
Io snarere hand kan komme derhen och komme hiid Igen,
Io snarere kan han faa alting y En god Order.
Tii huad hand faar inted med siig heerfra, ded kommer uel langsom Epther.
Huad hand skall haffue herfraa, ded uyl gaa derhen, ymens ded kan skee uden faahre.
Skulle ded inted komme herfra forend frøckernis Briillup[1)] Er forby,
Daa uyl ded uerre Ewentyrligt[2)].
Vale. Rossenborg den 25 Maj Anno 1642.
Christian.
Udskrift:

Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.
Oversættelse af Brev 137
... kunne påbegynde sin rejse straks efter pinsehelligdagene.
Hertil mente kansleren imidlertid, at greven ikke kunne blive færdig så hurtigt med det, han skulle have med sig.
Derfor ville jeg gerne vide, hvilke ting det er, som kan forsinke rejsen.
Jo hurtigere han kan komme derhen og komme tilbage igen,
desto hurtigere kan han få alting bragt i god orden.
Det, som han ikke får med sig herfra, kan jo sendes efter senere.
Det, som han skal have herfra, kan sendes af sted, mens det endnu kan ske uden fare.
Hvis det ikke kan afsendes herfra, før frøkenernes bryllup[1)] er overstået,
da bliver det risikabelt eller usikkert (*eventyrligt*).[2)]
Far vel.
Fra Rosenborg den 25. maj 1642.
Christian.

Brev 138 * 29. Maj 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Den herremand, der har været i enkedronning Sophies tjeneste, skal ansættes som fiskemester i stedet for den gamle Hanrej, der nu er det. — R. A.
Den herremand[3)], som for haffuer tiiendt frummoder Salig, haffuer Ieg Siiet ydag y kyrcken
Och kender ham ...
... **[fortsættes s. 180]**
Oversættelse af Brev 138
Den herremand,[3)] som tidligere har tjent den afdøde enkedronning Sophie, har jeg set i kirken i dag og kender ham ...
... **[fortsættes s. 180]**

[1)] Christian IV's døtre **Christiane** og **Hedvigs** bryllupper fandt sted den 6. november 1642.
[2)] *Ewentyrligt* = forbundet med fare eller usikkerhed.
[3)] Der sigtes til **Carl Joachim von Karberg**, tidligere kammerjunker hos enkedronning Sophie. Han fik 29. maj 1642 bestalling som fiskemester på Københavns, Kronborgs og Frederiksborg len. Hans forgænger var Johan Bøgvad.

Kommentar
Side 179 afslutter **Brev 137** og indleder **Brev 138**.
Afslutningen af Brev 137 viser Christian IV's ønske om at få **Valdemar Christian** sendt til Øsel så hurtigt som muligt. Kongen er utålmodig og forstår ikke, hvorfor forberedelserne skal tage længere tid. Han understreger, at det nødvendige udstyr kan eftersendes, og at formålet er at få orden på forholdene på Øsel hurtigst muligt.
Nederst begynder **Brev 138**, hvor emnet skifter til en personalesag. Christian IV overvejer at udnævne en tidligere tjener hos enkedronning Sophie til fiskemester på flere af kronens vigtigste len.

Side 180

Brev 138 * 29. Maj 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Den herremand, der har været i enkedronning Sophies tjeneste, skal ansættes som fiskemester i stedet for den gamle Hanrej, der nu er det. — R. A.

... heel well. Hand war wel Liid af frummoder Saliig Och tienliger for En fyskmeister End den gammel haanrei, som nu *Agerer fyskemeister officium*,
Huorfor den samme, som haffuer tiiendt frummoder salig, skall bestillis for fyskmeister tiil frederigsgorrig(!)
Och giiffuis den Besolding, som altyd dy andre giiffuen Er.

Vale. Aff københaffuen Slott den 29 Maj Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 138
... ganske godt. Han var velanset hos den afdøde enkedronning Sophie og er bedre egnet til stillingen som fiskemester end den gamle hanrej, som nu udfører fiskemesterembedet.
Derfor skal den mand, som har tjent den afdøde enkedronning, udnævnes til fiskemester ved Frederiksborg
og modtage den løn, som tidligere fiskemestre har fået.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 29. maj 1642.
Christian.

Brev 139 * 5. Juni 1642

Til Korfits Ulfeldt.

Frans Albrecht af Sachsen-Lauenborg er såret. Der skal sendes pander til mølleaksler i Glückstadt fæstning. Det mellem kongen og Frederik Parsberg planlagte mageskifte er ikke antageligt, hvorfor enhver skal beholde sit, og Jørgen Seefeld skal lade rejse et gærde som skel. Mejersken på Frederiksborg skal tilholdes at lave ost. — R. A.

Ded staar, gud uerre loffuid, heer uel tiil, den Allerhøieste hielppe frambydere Nadoligen.
Ieg er kommen hiid pa Post och achter, om gud uil, herfra henad Rensborg y morgen.
Aff *Aviserne*[1], som denne post medbringer, Er at fornemme,
At hertzog frans Albrecht[2] haffuer faat thuende skud,
Mens der talis Inted om, Om dy suenske haffuer faat nogit med.
Der er bestiildt huos Smidden pa holmen Nogle Pander[3] med dertil behørige tapper tiil nogle Mylle axeler her y festingen,
Huilcke tiil landtz skal hiid sendis,
Eptherhaanden som dy blyffuer ferdig.
Der ieg nu pa reissen uar pa Anderskou[4], da fornam Ieg, at ded ...
... **[fortsættes s. 181]**

Oversættelse af Brev 139
Det står Gud være lovet godt til her. Den Allerhøjeste hjælpe fortsat nådigt.
Jeg er kommet hertil med posten og agter, om Gud vil, at rejse herfra til Rendsborg i morgen.
Af de nyhedsberetninger (*Aviser*)[1], som posten har medbragt, fremgår det,

at hertug Frans Albrecht[2)] har fået to skudsår,
men der tales ikke om, hvorvidt svenskerne også har lidt tab.
Der er bestilt nogle metalbøsninger eller lejer (*pander*)[3)] med tilhørende tapper hos smeden på Holmen til nogle mølleaksler her i fæstningen.
Disse skal sendes hertil ad landvejen efterhånden som de bliver færdige.
Da jeg på rejsen opholdt mig på Anderskov, erfarede jeg, at ...
... **[fortsættes s. 181]**

_____

[1)] *Aviser* betyder her skrevne udenlandske nyhedsberetninger.
[2)] Hertug **Frans Albrecht af Sachsen-Lauenborg**.
[3)] *Pande* = et metalhylster eller leje omkring en aksel.
[4)] Lensmand på Antvorskov var **Wenzel Rothkirch**, som kort forinden havde fået ordre til at undersøge forhold vedrørende Sæbygård.

Kommentar
Side 180 afslutter **Brev 138** og indleder **Brev 139**.
Afslutningen af Brev 138 viser Christian IV's direkte indflydelse på udnævnelser i kronens forvaltning. Han foretrækker den tidligere tjener hos enkedronning Sophie frem for den siddende fiskemester og beordrer ham ansat med sædvanlig løn.
Begyndelsen af Brev 139 kombinerer igen udenrigspolitiske nyheder med tekniske og administrative spørgsmål. Kongen noterer de seneste efterretninger om **Frans Albrecht af Sachsen-Lauenborgs** såring og giver samtidig instrukser vedrørende mølleteknik i Glückstadt fæstning. Brevet fortsætter på næste side med sagen om Anderskov, det planlagte mageskifte og forholdene på Frederiksborg.

Side 181

Brev 139 ✻ 5. Juni 1642 (fortsat fra s. 180)
Til Korfits Ulfeldt.

Frans Albrecht af Sachsen-Lauenborg er såret. Der skal sendes pander til mølleaksler i Glückstadt fæstning. Det mellem kongen og Frederik Parsberg planlagte mageskifte er ikke antageligt, hvorfor enhver skal beholde sit, og Jørgen Seefeld skal lade rejse et gærde som skel. Mejersken på Frederiksborg skal tilholdes at lave ost. — R. A.

... Skiffte[1)], som Er under henderne med frederich Passberg,
inted gaar for siig, aldenstund ded er Ickun Otte garde,
som begeris aff frederich Passberg,
Och hand uyl haffue derudi med forstanden En haab garde, som liigger heer och der y landit, som mig inted tiiener,
Tiil den Ende, at hand formedelst ded skiffte kunde Erlange Sæbygard med syn tilbehor, huortil fyskeriit allene Er bedre End aldt hans godtz.
Huorfor ded er best, at Enhuer beholder siit,
Och att der gørris Ett gerde ymellom oss, som landtzdommer war befahlitt at lade forferdige[2)],
forend H: Mogens kaas[3)] brachte samme skyffte pa banen.
Samme gerde at forferdige y En hast skall Iørgen Seefeldt hiielpis med Nogiit folck aff Bremmerholmen med Skoule och Spader,
Naar du uyder derom faar Order.
Hans wldrich gyldenløffue Skal befahlis,

at hand tylholder Meiersken, at hun gør Ost aff den Sure melck,
Och siiden skal hoffmeistrinden befahlis pa frederigsborg at haffue opsiicht med Meiiersken, att ded ochsa skeer.
Vale. Aff Glyckxborg den 5 Junij Anno 1642.
Christian.

Oversættelse af Brev 139
... det mageskifte[1)], som er under forhandling med Frederik Parsberg,
ikke bør gennemføres, eftersom det kun drejer sig om otte gårde,
som Frederik Parsberg ønsker.
Men han vil samtidig have en række andre gårde forskellige steder i landet med i byttet, som ikke er til nytte for mig,
for derved at kunne erhverve Sæbygård med tilhørende ejendom,
hvortil fiskeriet alene er mere værd end hele hans øvrige gods.
Derfor er det bedst, at enhver beholder sit,
og at der i stedet opsættes et gærde mellem os, sådan som landsdommeren tidligere var blevet pålagt at lade udføre.[2)]
Dette var før hr. Mogens Kaas[3)] bragte mageskiftet på bane.
Til hurtigt at få dette gærde opført skal Jørgen Seefeld hjælpes med arbejdskraft fra Bremerholm, udstyret med skovle og spader,
når du får nærmere ordre om sagen.
Hans Ulrik Gyldenløve skal pålægges
at sørge for, at mejersken laver ost af den sure mælk.
Derefter skal hofmesterinden på Frederiksborg have til opgave at føre tilsyn med, at dette også faktisk sker.
Far vel.
Fra Glücksborg den 5. juni 1642.
Christian.

Brev 140 * 7. Juni 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen har modtaget en skreven bog og en sølvæske. De svenske har ikke haft fordel af Frans Albrecht af Sachsen-Lauenborgs såring. — R. A.
... **[fortsættes s. 182]**

[1)] Christian IV ønskede et mageskifte med Frederik Parsberg vedrørende jordegods omkring kongens vildtbane. Forhandlingerne førte imidlertid ikke til enighed, og noget mageskifte blev ikke gennemført.
[2)] Der henvises til en tidligere befaling af 1. april 1642 til Jørgen Seefeld om at lade opføre et skelhegn.
[3)] I manuskriptet stod oprindeligt *geiie*, senere rettet til *kaas*.

Kommentar
Side 181 afslutter **Brev 139** og indleder **Brev 140**.
Afslutningen af Brev 139 viser Christian IV som jordbesidder og administrator. Han opgiver planerne om et mageskifte med **Frederik Parsberg**, fordi han mener, at Parsberg ville opnå en urimelig fordel ved at få adgang til det værdifulde **Sæbygård** med dets fiskeri. I stedet foretrækker kongen en praktisk løsning i form af et skelhegn.

Brevet slutter med et karakteristisk eksempel på Christian IV's interesse for husholdning og drift: den sure mælk på Frederiksborg skal ikke gå til spilde, men anvendes til osteproduktion under nøje opsyn.

Side 182

Brev 140 ✻ 7. Juni 1642 (fortsat fra s. 181)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen har modtaget en skreven bog og en sølvæske. De svenske har ikke haft fordel af Frans Albrecht af Sachsen-Lauenborgs nederlag. Rygtet om Richelieus død synes at være sandt. De kejserlige hververe har forgæves søgt at få deres samlingsplads i Holsten. Grev Pentz' afskedigede regiment har ikke afgivet en mand til de kejserlige. Isak Föckler har vist sig at være photinianer. — R. A.

Den skreffuen bag med den liiden sølff Eske haffuer Ieg Emphangen Och Nu, gud uerre loffuit, hiid ankommen y den forhåbning, at ded med gudtz hiielp inted skal waare lenge heer.
Ded *continuerer* med H: frans Albrechtz Nederlag och dødelige affgang[1)], mens dii Suenske haffuer ingen Sycki spunden derued.
Haffuer keysseren myst En god *Offiser*, da haffuer dy Suenske myst En god wen y *Cardinal Riitzely*[2)], som siigis wyst død at uerre, huilckiit ieg troer,
fordi at M: Danaus haffuer ladt mig sin *abitum* fra hamborg ued M: sintroman[3)] *notificere*.
Dii keysserlige werbers y hamborg lader sig forlyde att uille haffue derris løffpladtz y ded greffskaft holstein;
Huorfor ieg haffuer skreffuit dem tiil, At, om ded skeer, daa[4)] dy En wrøelig sammellpladtz[5)].
Dentiid ded folck aff greff Pendtziis Regiment bleff aftackiit, daa haffde dy keysserlige giordt derris *fadtziit*[6)] pa samme folck,
Mens dii fyck Icke En mand, ty dy waare meist danske och holsteinere.
Vale. Rensborrig den 7 Junij Anno 1642.
Christian.
Ded Er gangen greff Pens Ilde med hans fornemme *Theologo føcklero*[7)], y ded at hoffpredikandten y glyckstadt haffuer befunden hannem at uerre En *foitinianer*, som huos ingen bør at *tollereris*.

Oversættelse af Brev 140
Jeg har modtaget den skrevne bog sammen med den lille sølvæske og er nu, Gud være lovet, kommet hertil i håb om, at opholdet ikke skal blive langvarigt.
Efterretningerne om hr. Frans Albrechts nederlag og dødelige sår fortsætter,[1)] men svenskerne har ikke haft nogen fordel af det.
Hvis kejseren har mistet en god officer, så har svenskerne mistet en god ven i kardinal Richelieu,[2)] som siges at være død, hvilket jeg tror på,
fordi monsieur Danaus har ladet mig få meddelelse om hans død (*obitum*) fra Hamborg gennem monsieur Saint-Romain.[3)]
De kejserlige hververe i Hamborg lader forstå, at de gerne vil have deres samlingsplads i grevskabet Holsten.
Derfor har jeg skrevet til dem, at hvis det sker, så får de en urolig samlingsplads.[5)]
Da folkene fra grev Pentz' regiment blev afskediget, havde de kejserlige regnet med (*gjort deres facit på*)[6)] at kunne hverve dem,
men de fik ikke én eneste mand, fordi de fleste var danskere og holstenere.
Far vel.

Fra Rendsborg den 7. juni 1642.
Christian.
Det er gået grev Pentz ilde med hans lærde teolog Føckler,[7)] idet hofprædikanten i Glückstadt har fundet ham at være photinianer, en trosretning som efter kongens opfattelse ikke bør tolereres.

[1)] Jf. brevet af 5. juni. Frans Albrecht af Sachsen-Lauenborg var blevet dødeligt såret.
[2)] Kardinal **Richelieu**. Der florerede ofte rygter om hans død; han døde faktisk først den 4. december 1642.
[3)] **Melchior de Saint-Romain**, fransk gesandt.
[4)] I teksten mangler et ord, sandsynligvis i betydningen *"får"* eller *"finder"*.
[5)] Jf. tidligere omtale af de kejserlige hververes planer i Holsten.
[6)] *Gøre sit facit på* = regne med eller stole på.
[7)] **Isak Föckler**. Han anklages her for at tilhøre den socinianske/photinianske lære, som blev opfattet som kættersk.

Kommentar
Side 182 afslutter **Brev 140**.
Brevet giver et levende billede af de politiske og religiøse nyheder, som optog Christian IV i sommeren 1642. Kongen kommenterer både **Frans Albrechts dødelige såring**, rygterne om **Richelieus død** og de kejserlige forsøg på at oprette en hverveplads i Holsten.
Samtidig viser brevet den fortsatte danske modvilje mod, at udenlandske magter hvervede soldater i hertugdømmerne. Christian IV fremhæver med en vis tilfredshed, at de kejserlige ikke fik en eneste mand fra det afskedigede regiment under grev Pentz.
Afslutningen berører desuden et religiøst spørgsmål. Anklagen mod **Isak Föckler** for photinianisme viser, hvor tæt teologiske afvigelser fortsat blev overvåget og politiseret i 1640'ernes Danmark.

Side 183

Brev 141 * 8. Juni 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Da købmændene, som har bygget det nye skib i Neustadt, hævder, at det er bygget efter modellen, har bygmesteren fået ordre til at begive sig til København og demonstrere, at dette er tilfældet. Hvis modellen ikke er fulgt, skal fejlen rettes. Der skal bestilles forgyldt læder til prinsen. — R. A.

Epthersom dig bekendt Er, At ieg Anckede pa den fortyning[1)], som er paa ded Nii skiib[2)], som kam fra Niienstadt, stackit forend ieg drog fra køben:, Da haffuer Nu En pardt af købmenden[3)], som samme skiib biigdt haffuer, werrit heer huos mig y den acht och mening at *Imaginere* mig, at samme skiib ganske Er fortynit Epther Skabelunen[4)].
Huorfor Nu er befahliit, at Biggemeisteren med købmendens fornemste Raad skall begiiffue siig henat køben:
Och tage skabelunen med siig Och ded *demonstrere* for dem, som aff diig dertiil forordnit bliiffuer,
at Skabelunen y alle made fuldt Er, sauydt fortyningen angar.
Ded vnder wandiit ded *disputerer* Ieg Inted, ty ded kunde dy inted forandre.
Saframdt nu den skabelun, som dennom tilskyckit Er, inted er fuldt, som ded siig bør,
Da skall den Engelske ...

...**[fortsættes s. 184]**

Oversættelse af Brev 141
Som det er dig bekendt, gjorde jeg indsigelse mod skibets beklædning eller bordlægning[1)] på det nye skib[2)], som kom fra Neustadt, kort før jeg rejste fra København.
Nu har nogle af de købmænd,[3)] som lod skibet bygge, været hos mig for at overbevise mig om, at skibet er bygget fuldstændigt efter den fastsatte model (*skabelun*).[4)]
Derfor er det nu blevet beordret, at bygmesteren sammen med købmændenes ledende repræsentant skal rejse til København,
medbringe modellen og demonstrere for de personer, som du udpeger til opgaven,
at modellen er blevet fulgt i alle henseender, for så vidt angår skibets overbygning og bordlægning.
Hvad der befinder sig under vandlinjen, diskuterer jeg ikke, for det kunne de ikke ændre på efterfølgende.
Hvis det viser sig, at den model, som blev sendt til dem, ikke er fulgt, som den burde være, da skal den engelske ...
...**[fortsættes s. 184]**

_____
[1)] *Fortyning* betegner her skibssiden eller beklædningen over øverste dæk.
[2)] Der sigtes til skibet **Trefoldighed**, bygget i Neustadt. Udgiveren anfører, at beskrivelserne passer med det store skib, som blev påbegyndt i Neustadt i januar 1641 og ankom til København omkring juni 1642.
[3)] De omtalte købmænd var **Albert Baltser Berns** og **Leonhard Marselis**.
[4)] *Skabelun* = model eller forbillede.

Kommentar
Side 183 indleder **Brev 141**.
Brevet handler om en konkret konflikt vedrørende det nybyggede skib fra **Neustadt**.
Christian IV havde tidligere kritiseret skibets udformning og ønsker nu spørgsmålet afgjort ved en formel teknisk gennemgang. Bygmesteren skal derfor møde i København med den originale model, så uafhængige personer kan afgøre, om konstruktionen faktisk følger de godkendte tegninger og mål.
Brevet viser endnu en gang kongens detaljerede engagement i **skibsbygning og marineteknik**. Han skelner præcist mellem de dele af konstruktionen, der fortsat kan rettes, og de dele under vandlinjen, som allerede er fastlagt.
Samtidig får vi et indblik i samspillet mellem kronen og de store entreprenører og købmænd, som stod bag nogle af periodens største skibsbyggerier.

Side 184

Brev 141 ✻ 8. Juni 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Da købmændene, som har bygget det nye skib i Neustadt, hævder, at det er bygget efter modellen, har bygmesteren fået ordre til at begive sig til København og demonstrere, at dette er tilfældet. Hvis modellen ikke er fulgt, skal fejlen rettes. Der skal bestilles forgyldt læder til prinsen. — R. A.

... biggemeisteren[1)] Riiffue den fortyning deraff, som nu derpa Er,

Och gørre skiibiit Epther Skabelunen, som Ieg dertil ordnit haffuer,
non obstante, huad dii andre siger,
Och haffue ded y acht, at man aff fordeckiit affter Masten[2)] kan skiide offuer Raaholdtiit langs Anckerstocken[3)]
Och fraa lussebonen[4)] Eller forkasteliit[5)] Skyde affter skiibiit forby offuer galleriit[6)], saoch fortiiil offuer gallionen.
Tii kan man ded inted gørre, da Er den Rundiing for och bag tiil inted nyttig.
Herhuos sender ieg dig en fortignelse pa ded forgyldt Leehr, som der skall forskriiffuis tiil myn søn Priindtzen,
Allen til En riixdaler.
Vale. Aff Rensborre huss den 8 Junij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 141
... skal skibsbygmesteren[1)] rive den nuværende beklædning eller overbygning af,
og ombygge skibet efter den model (*skabelun*), som jeg har foreskrevet,
uanset (*non obstante*) hvad andre måtte mene.
Der skal lægges vægt på, at man fra agterdækket bag stormasten[2)] skal kunne skyde langs rælingen og ankerstokken[3)],
samt fra lugepligten[4)] eller det lukkede agterparti[5)] kunne skyde langs siden af skibet over galleriet[6)] og frem mod galionen.
Hvis dette ikke kan lade sig gøre, er skibets afrunding for og agter til ingen nytte.
Jeg sender dig samtidig en fortegnelse over det forgyldte læder, som skal bestilles til min søn prinsen,
til en pris af én rigsdaler pr. alen.
Far vel.
Fra Rendsborghus den 8. juni 1642.
Christian.

Brev 142 * 8. Juni 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Da det sikkert er skibsbygger Villads Christensen, som har forsømt at våge over, at det nye skib fra Neustadt blev bygget efter modellen, skal han forhøres om dets længde. — R. A.
Epthersom dig bekendt er, at ded Nii skiib, som kam fra Niinstadt[7)] stackiit for, end ieg drog fra køben:, Inted behagede mig y mange made Besønderligen Offuentil,
...
[fortsættes s. 185]

Oversættelse af Brev 142
Eftersom det er dig bekendt, at det nye skib fra Neustadt[7)], som ankom før min afrejse fra København, på mange måder og især i det ydre ikke behagede mig,
...
[fortsættes s. 185]

[1)] Skibsbygmesteren var **James Robbins (Rubbens)**, en englænder, som i 1641 var blevet ansat som skibsbygmester på Holmen.

[2] Det agterste dæk bag stormasten.
[3] *Raaholdt* = den kraftige øverste plankegang i skibssiden.
Ankerstok = ankerets tværstok, synlig uden på skibssiden.
[4] *Lussebonen* = lugepligten eller dækket mellem stævnen og galionen.
[5] *Forkastel* = skibets lukkede forskib.
[6] *Galleri* = udbygning på siderne af agterskibet.
[7] Jf. det foregående brev; der sigtes til skibet **Trefoldighed**.

Kommentar
Side 184 afslutter **Brev 141** og indleder **Brev 142**.
Afslutningen af Brev 141 er et fremragende eksempel på Christian IV's indgående kendskab til **krigsskibsbygning**. Kongen nøjes ikke med at kræve, at modellen følges; han forklarer præcist, hvilke skudfelter skibet skal have, og hvordan dækkene, rælingen, galleriet og galionen skal indrettes, så skibet kan anvendes effektivt i kamp.
Det er bemærkelsesværdigt, hvor konkret de taktiske hensyn er formuleret. For Christian IV er skibets form ikke et spørgsmål om udseende, men om kampdygtighed.
Begyndelsen af **Brev 142** viser, at kongen nu søger at placere ansvaret for fejlene ved Neustadt-skibet. Mistanken retter sig mod skibsbygger **Villads Christensen**, som efter kongens opfattelse ikke har påset byggeriet tilstrækkeligt nøje.

Side 185

Brev 142 ✻ 8. Juni 1642 (fortsat fra s. 184)
Til Korfits Ulfeldt.

Da det sikkert er skibsbygger Villads Christensen, som har forsømt at våge over, at det nye skib fra Neustadt blev bygget efter modellen, skal han forhøres om dets længde. — R. A.

... ieg stackiit siiden paa den vnge Marsiliij[1] begehriing skreff dig till (huilckiit du dog Endomstund inted haffuer bekom(men)),
Att skiibbiggerne och Søefaren folck skulle *Iudicere* derpa,
Om samme Nii skiib Er fortynit[2] Epther den Skabelun, som dertiil giordt Er,
Da Eptherdi ded er siiden falden mig Ind,
at Eptherdi den Erlige fuel[3] ued naffn wylladtz[4], som skulle haffue Opsicht pa samme skiibs biigning,
haffuer mig *waduarit* tylsted, att skiibit Er anderledis fortynit,
End Skabelunen vduyser,
Da Er der ingen thuiiffel paa, att hand io haffuer ladt dem gørre skiibit saa stackiit, som ded Meisteren haffuer gaadt siindtis.
Huorfor samme wylladtz icke allene Skarp om samme skiibs længde skall adsporris,
Mens ochsaa lade skiibit Strax kølhale,
at man kan Rett Erfahre længden deraff.
Vale. Aff Rendessborrig huss den 8 Junij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 142

... jeg skrev siden, på den unge Marselis'[1)] anmodning, til dig (selv om du muligvis aldrig modtog brevet),
at skibsbyggere og søkyndige folk skulle bedømme,
om det nye skib var bygget med overbygning og udformning[2)] i overensstemmelse med den model, der var udarbejdet til det.
Men siden er det faldet mig ind,
at eftersom den ærlige mand[3)] ved navn Villads[4)], som skulle have ført tilsyn med byggeriet, over for mig har erklæret,
at skibet er bygget anderledes,
end modellen foreskriver,
så er der ingen tvivl om, at han har ladt dem bygge skibet sådan, som bygmesteren selv har fundet for godt.
Derfor skal denne Villads ikke blot afhøres nøje om skibets længde,
men man skal også straks lade skibet kølhale eller opmåle langs kølen,
så man kan få sikker viden om dets virkelige længde.
Far vel.
Fra Rendsborghus den 8. juni 1642.
Christian.

Brev 143 ✻ 13. Juni 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Pfuel har måttet opgive at hverve tropper i Hamborg. Peder Vibe skal søge oplyst, hvor mange folk der i år sendes fra Sverige til Tyskland. Den unge Marselis mener, at han ved det nye skibs bygning har ydet mere, end kontrakten forpligtede ham til. — R. A.
Huad for Ett geskrey der war y danmarck och her y landit Om den keysserlige werbing y hamborg[5)], ded kan ...
... **[fortsættes s. 186]**

Oversættelse af Brev 143
Hvilket stort postyr der var i Danmark og her i landet om den kejserlige hvervning i Hamborg,[5)] det kan ...
... **[fortsættes s. 186]**

[1)] Den unge Marselis = **Leonhard Marselis**, som sammen med sin svoger Albert Baltser Berns stod bag skibsbyggeriet i Neustadt.
[2)] *fortyne* = forsyne et skib med overbygning eller udforme det efter en bestemt konstruktion.
[3)] *fugl* = dagdriver eller skalk (ironisk udtryk).
[4)] **Villads Christensen**, jf. tidligere omtaler af Neustadt-skibet.
[5)] Om Pfuels hvervning af tropper for kejseren i Hamborg, se tidligere brev af 7. juni 1642.

Kommentar
Side 185 afslutter **Brev 142** og indleder **Brev 143**.
Afslutningen af Brev 142 viser, at Christian IV er blevet endnu mere mistænksom over for byggeriet af **Trefoldighed** i Neustadt. Han nøjes ikke længere med at kræve sammenligning med modellen, men vil nu have foretaget en direkte kontrolmåling af skibets længde.
Samtidig placerer han et ansvar hos **Villads Christensen**, der skulle have ført tilsyn med arbejdet.

Brevet giver et sjældent indblik i kongens praktiske kvalitetskontrol af store statsprojekter. Christian IV accepterer ikke entreprenørernes forklaringer uden videre, men kræver teknisk dokumentation.

Side 186

Brev 143 ✻ 13. Juni 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Pfuel har måttet opgive at hverve tropper i Hamborg. Peder Vibe skal søge oplyst, hvor mange folk der i år sendes fra Sverige til Tyskland. Den unge Marselis mener, at han ved det nye skibs bygning har ydet mere, end kontrakten forpligtede ham til. — R. A.

... ingen troe, Mens werckiit Er Nu forsunden[1)], Som aff huosføijede copia Commissarij Phuls suar tiil mig kan Erfahris.
Wyllen war uel deer, mens wor herre lader icke alle anslag geradde.
Du skaldt med første leiilighed skriiffue Peder wybe tiil,
At hand skal lade siig werre angelegen at Erfahre,
huor mange folck der kommer y Aar vd aff Suerrig henad tyssland.
Den vnge Marselius Myndte mig pa y dag,
at Ieg wylle skriiffue dig tiil, at ded inted bleff glemdt,
at der kam Skybbigger och andre tiil at See,
om ded Nii skiib[2)] Er biigdt Epther Skabelunen,
Och om hand Icke haffde giordt wiider,
End hans Contract hannem tilholder,
huortiil Ieg suarede,
Att tyden ded uylle vduysse, huad skeed Er.
Huad hand siig heer haffuer forobligerit Byggemeisteren angaaendis,
ded haffuer du herhuos at Emphange.
Vale. Renssborger huss den 13 Junij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 143
... ingen ville have troet det, men foretagendet er nu faldet til jorden eller opgivet,[1)] sådan som det fremgår af den vedlagte kopi af kommissær Pfuels svar til mig.
Viljen var god nok, men Vorherre lader ikke alle planer lykkes.
Du skal ved første lejlighed skrive til Peder Vibe,
at han skal gøre sig umage for at få oplyst,
hvor mange folk der i år bliver sendt fra Sverige til Tyskland.
Den unge Marselis mindede mig i dag om,
at jeg skulle skrive til dig, så det ikke blev glemt,
at skibsbyggere og andre sagkyndige skulle komme og undersøge,
om det nye skib[2)] virkelig er bygget efter modellen,
og om han ikke har udført mere arbejde,
end kontrakten forpligtede ham til.
Hertil svarede jeg,
at tiden ville vise, hvad der var rigtigt.
Hvad han her har forpligtet bygmesteren på i denne sag,

får du vedlagt sammen med brevet.
Far vel.
Fra Rendsborghus den 13. juni 1642.
Christian.

Brev 144 * 13. Juni 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Ulfeldt skal give brevbæreren penge til hans rejse. — R. A.
Denne Breffuissers Erriinde Er diig bekendt,
Huorfor du hannem skaldt werre beforderlig,
at hand kommer fordt,
Huortiil hannem skall giiffuis Nogen penning,
Epthersom man kan tencke, att hand tiil samme reiisse behøffuer.
Vale. Aff Ressborre huss den 13 Junij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 144
Du kender denne brevbærers ærinde.
Derfor skal du hjælpe ham, så han hurtigt kan komme videre.
Hertil skal han have udleveret nogle penge,
eftersom man må antage, at han har behov for dem til rejsen.
Far vel.
Fra Rendsborghus den 13. juni 1642.
Christian.

---

[1] *forsunden* = forsvundet, strandet eller opgivet.
[2] Det omtalte nye skib er **Trefoldighed**, jf. brevene af 8. juni 1642 om Neustadt-skibet.

Kommentar
Side 186 afslutter **Brev 143** og indeholder hele **Brev 144**.
Afslutningen af Brev 143 viser, at sagen om den kejserlige hvervning i Hamborg i praksis er faldet bort. Christian IV kommenterer det med den karakteristiske bemærkning, at gode hensigter ikke altid fører til det ønskede resultat.
Samtidig fortsætter sagen om **Trefoldighed**. Leonhard Marselis fastholder, at han har ydet mere, end kontrakten krævede, mens kongen afventer den tekniske undersøgelse af skibets konstruktion, før han vil fælde dom.
Brev 144 er et af de korte tjenestebreve, der viser den løbende administration bag kongens kommunikationsnetværk. Christian IV sørger for, at en betroet budbringer får økonomisk støtte, så rejsen kan gennemføres hurtigt og uden hindringer.

Side 187

Brev 145 * 13. Juni 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Der skal sendes et skib til Glückstadt for at føre d'Avaux til Frankrig. — R. A.
Epthersom den fransøsiiske gesandter M: Dauaus haffuer laadt anholde huos mig Om Ett aff myne skiib, som hannem kunde offuerføre henad franckerige,
Och ieg hannem sliigdt beuylgiit haffuer,
Daa skaldtu lade gørre Ett aff skiiben, som haffuer nogen anseende, ferdig,
Saat ded siig pa Elffuen Om fem ugger ymod kan lade fynde[1)].
Med folck och officerer uyl ded foruden mad och driicke uel forsørgis.
Vale. Aff Rensborger Huss den 13 Junij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 145
Eftersom den franske gesandt monsieur d'Avaux har anmodet mig om et af mine skibe, som kan føre ham til Frankrig,
og jeg har bevilget ham dette,
skal du sørge for, at et af skibene af passende størrelse og anseelse bliver gjort klar,
så det kan ligge på Elben om omtrent fem uger.[1)]
Skibet skal forsynes med mandskab og officerer samt med den nødvendige kost og proviant.
Far vel.
Fra Rendsborghus den 13. juni 1642.
Christian.

Brev 146 * 17. Juni 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen ønsker besked om, hvad der mangler i Valdemar Christians udstyr. Der skal sendes kvæg og stude til Zibühl. Der skal sørges for liberi til hoffolkene til døtrene Christianes og Hedvigs bryllup. Bremenerne har bemægtiget sig en bro i Delmenhorst. Kongen drager nu hen at bese Listerdyb. Hertugen og stænderne er villige til at forlænge Unionen på fem år. — R. A.

Dyn skriiffuelse *sub dato* den 11 Huiius haffuer ieg Emphangen Och deraff forstanden,
At der fattis En haab tøy tiil greffuens hussgeradt[2)], som tiil hannem bestiildt Er,
huortiil inted Er at bekomme y køben:.
Huorfor du begerer at uyde, om sliigdt huos Iohan Brahm skal bestillis.
Huorpa Ieg dig inted forholder, at derpa inted kan suaris, forend ...
... **[fortsættes s. 188]**

Oversættelse af Brev 146
Jeg har modtaget din skrivelse af den 11. denne måned og deraf forstået,
at der mangler en hel del udstyr til grevens husholdning og rejseudstyr,[2)] som er bestilt til ham,
og som ikke kan fås i København.
Derfor spørger du, om sådanne varer skal bestilles gennem Johan Bræm.
Hertil kan jeg endnu ikke give svar, før ...
... **[fortsættes s. 188]**

[1)] Brevet vedrører den franske gesandt **Claude de Mesmes, greve d'Avaux**, og hans hjemrejse til Frankrig. Han rejste fra Glückstadt i sommeren 1642.
[2)] Der sigtes til **Valdemar Christians udstyr til rejsen til Øsel**, jf. brevet af 25. maj 1642.

Kommentar
Side 187 indeholder hele **Brev 145** og begyndelsen af **Brev 146**.
Brev 145 viser Christian IV's vilje til at stille danske flåderessourcer til rådighed for den franske diplomat **d'Avaux**. Kongen kræver, at et repræsentativt skib udrustes ordentligt med både besætning, officerer og proviant, hvilket afspejler den diplomatiske betydning af transporten.
Brev 146 vender tilbage til sagen om **Valdemar Christians rejse til Øsel**. Allerede de første linjer viser, at der fortsat mangler væsentlige dele af hans udstyr, og at man overvejer at anskaffe det gennem købmanden Johan Bræm.

Side 188
Brev 146 ✻ 17. Juni 1642 (fortsat fra s. 187)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen ønsker besked om, hvad der mangler i Valdemar Christians udstyr. Der skal sendes kvæg og stude til Zibühl. Der skal sørges for liberi til hoffolkene til døtrene Christianes og Hedvigs bryllup. Bremenerne har bemægtiget sig en bro i Delmenhorst. Kongen drager nu hen at bese Listerdyb. Hertugen og stænderne er villige til at forlænge Unionen på fem år. — R. A.

... ieg ued, huorudi mangelen bestaar.
Ieg haffuer Endnu allehaande y myn werge, som dertiil kan tiiene, nar ieg Erfarer mangelen.
Eptherdi den gaard ziibyl y Meckelenborg Inted kan komme siig Igen, udenat dydhen sendis 12 Melcke køer och 12 Ploustude,
Da skaldtu pa myne wegne lade købe sadant fehe och tilskycke ded med ded første Hans klaussen, som Er forualter sammestedtz[1)].
Eptherdi Sorgen for myn Søster[2)] Saliig med frøckernis Bryllup[3)] *Expirerer*,
da uyl der gørris *Lyberii More solito* tiil drauandterne och Eddelknaberne med lakeiier och fyrboder.
Tiil Eddelknaberne Och Lakeiierne skall gørris Ehrekleeder aff Suordt Sylcketøy.
Den første Proba dy Brehmer[4)] giorde, siiden derris gesandter kam fraa køben:, war,
Att dy *Armata manu* inpatornerede sig halffparten aff En Broe y ded greffskaft delmenhorst dermed at sette siig udi *poscession* aff halff Strømmen, som Broen gaar offuer,
wansiet at greffuen altyd haffuer hafft den gansche Broe y Roelig *poscession*.
Ieg haffuer skreffuit dem tiil och Errindrit dem derris tilsaan y køben:.
Huad dy nu uyl suare dertiil, ded giiffuer tyden.
Jeg drager nu hen at besee lyster dyb[5)],
Eptherdi heer Er ingen saager, som *requirerer myn præcensiam*, forend ...
... **[fortsættes s. 189]**

Oversættelse af Brev 146
... jeg ved, hvori manglen består.
Jeg har stadig forskellige ting i mit eget forråd, som kan bruges dertil, når jeg får nærmere besked om, hvad der mangler.

Da gården **Zibühl** i Mecklenburg ikke kan komme på fode igen uden at få tilført 12 malkekøer og 12 plovstude,
skal du på mine vegne købe sådant kvæg og straks sende det til Hans Clausen, som er forvalter der.[1)]
Da sorgen efter min salige søster[2)] udløber samtidig med frøkenernes bryllup,[3)]
skal der fremstilles livréer som sædvanligt (*more solito*) til dragonerne, ædelknaberne, lakejerne og fyrbøderne.
Til ædelknaberne og lakejerne skal der laves æresdragter af sort silketøy.
Det første, bremenerne gjorde, efter at deres gesandt var vendt hjem fra København,[4)] var med magt (*armata manu*) at bemægtige sig halvdelen af en bro i grevskabet Delmenhorst for dermed at sætte sig i besiddelse af halvdelen af det vandløb, som broen gik over,
selv om greven altid havde haft broen i fredelig besiddelse.
Jeg har skrevet til dem og mindet dem om deres tilsagn i København.
Hvad de nu vil svare på dette, vil tiden vise.
Jeg drager nu af sted for at bese **Listerdyb**,[5)]
eftersom der her ikke er nogen sager, som kræver min personlige tilstedeværelse.
... **[fortsættes s. 189]**

[1)] Hans Clausen var forvalter på Zibühl. Jf. brevet af 30. marts 1642.
[2)] Kurfyrstinde **Hedvig af Sachsen**, Christian IV's søster, som døde 26. november 1641.
[3)] Christian IV's døtre **Christiane** og **Hedvigs** bryllupper.
[4)] Om den diplomatiske strid med Bremen vedrørende broen i Delmenhorst.
[5)] Christian IV overvejede at anlægge en handelsby ved **Listerdyb** på Sild.

Kommentar
Side 188 fortsætter **Brev 146** og viser Christian IVs usædvanligt brede arbejdsfelt.
Brevet bevæger sig fra:

- **Valdemar Christians udstyr**,
- genopbygning af de krigshærgede godser i Mecklenburg gennem tilførsel af kvæg,
- forberedelserne til døtrenes store bryllupper,
- den politiske konflikt med **Bremen** om Delmenhorst-broen,

til kongens egne planer om at undersøge forholdene ved **Listerdyb**, hvor han overvejede at fremme handel og skibsfart.
Passagen om Bremen er særlig interessant, fordi Christian IV opfatter bremenernes handling som en magtdemonstration og et brud på tidligere aftaler. Samtidig viser omtalen af Listerdyb, at han fortsat tænkte i nye handels- og havneprojekter, selv midt i de mange politiske og økonomiske problemer.

Side 189

Brev 146 ✻ 17. Juni 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

... *Criminall gerichtet*[1)] angar,
Imod huilckid ieg med gudtz hiielp mig heer igen uyl lade fynde.
Vale. Aff Rensborger hus den 17 Junij Anno 1642.
Christian.
Ieg glemde y myn siiste Skriiffuelse tiil Chanseleren at lade hannem forsta,

Att hertugen aff Holstein med Stenderne Erre wyllie tiil at *prolongere Vnionen* pa fem Aars tyd[2)].
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 146
... de kriminalretlige sager eller kriminalretten[1)] angår,
imod hvilke jeg med Guds hjælp igen vil være til stede her.
Far vel.
Fra Rendsborghus den 17. juni 1642.
Christian.
Jeg glemte i min sidste skrivelse til kansleren at lade ham vide,
at hertugen af Holsten og stænderne er villige til at forlænge unionen (*prolongere unionen*) med fem år.[2)]

Brev 147 * 20. Juni 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Der skal gøres fire store egekister. Skrædderen skal sende kongen hans gyldenstykkes klæder. — R. A.

Du skaldt lade gøre fiihre store kyster, beslagen, aff gaadt wogenskod[3)],
tiil at gemme Boeskab y,
item Ett beslagen skriin, saaledis som myt lynkleder skriin Er.
Skredderen[4)] skal med første Post sende mig wel Indpackiit hiid
dy gyldenstyckis kleeder och kapper,
hand haffuer aff myne y foruaring.
Vale. Rensborger huuss den 20 Junij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 147
Du skal lade fremstille fire store kister, beslagne og lavet af godt egetræ[3)],
til opbevaring af bohave.
Desuden et beslået skrin af samme type som mit linnedskrin.
Skrædderen[4)] skal med førstkommende post sende mig vel indpakket
de klæder og kapper af gyldenstykke,
som han har i forvaring for mig.
Far vel.
Fra Rendsborghus den 20. juni 1642.
Christian.

Brev 148 * 23. Juni 1642

Til Korfits Ulfeldt.

Et skærmbræt og nogle tapeter fra Frederiksborg m.m. skal tilligemed det hellige vand sendes til Glückstadt. — R. A.
... **[fortsættes s. 190]**

Oversættelse af Brev 148
... **[fortsættes s. 190]**

---

[1] Der blev afholdt kriminalret i Rendsborg den 25. juni 1642. Udgiveren henviser til Lackmanns *Einleitung zur Schleswig-Holsteinischen Historie* VII, s. 294.
[2] Der sigtes til fornyelsen af den i 1637 afsluttede union mellem hertugdømmerne. Forhandlingerne om forlængelse var nu nået så vidt, at hertugen og stænderne var villige til at forlænge den med fem år.
[3] *Wogenskod* = rent egetræ.
[4] Jf. brevet af 24. juni 1642.

Kommentar
Side 189 afslutter **Brev 146**, indeholder hele **Brev 147** og indleder **Brev 148**.
Afslutningen af Brev 146 tilføjer en vigtig politisk oplysning: Christian IV meddeler, at **hertugen af Holsten og stænderne er villige til at forlænge unionen i yderligere fem år**. Dette viser, at de dansk-holstenske forhandlinger i sommeren 1642 udviklede sig positivt.
Brev 147 er et typisk eksempel på Christian IVs opmærksomhed på praktiske og materielle forhold. Han bestiller store egetræskister til opbevaring og sørger for at få sine kostbare klæder af **gyldenstykke** sendt til sig. Brevet giver et lille indblik i den kongelige husholdnings logistik.
Nederst begynder **Brev 148**, som omhandler transport af inventar og genstande fra Frederiksborg til Glückstadt.

Side 190
Brev 148.
23. Juni 1642.
Til Korfits Ulfeldt.
Kongens befaling om forsendelse af inventar fra Frederiksborg til Glückstadt. — R. A.
Originaltekst
Ded store bragit Skermbredt, du forehrede mig, item ded tapedtzerii, som findis pa frederigsborrig ladgard, Med ded tapett offuer bordiit, som findis y ded gemach offuer pordten[1]), som man gaar henad Sparpenning, Skal sendis til wandtz henad glyckstadt med ded helliige wand. Nøggelen tiil at komme Ind pa dii steeder, som tappedtzeriit findis, Sendis med herhuos, Huilcken du kandt beholde, Om der skall tagiis Nogit ud aff ded Røde kammer[2]). Vale. Aff Rendersborrig Slot den 23 Junij Anno 1642.
Christian.
Der ligger Nogiit Rødt fløiiel med nogle guld knypling y En aff stuerne, huilckit med god leiilighed skall sendis herud.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.
Oversættelse
Det store brogede skærmbræt, som du har foræret mig, samt det tapetseri, som findes på Frederiksborg Ladegård, sammen med tapetet over bordet i værelset over porten på vejen mod Sparpenning, skal sendes ad vandvejen til Glückstadt sammen med det hellige vand. Nøglen til de steder, hvor tapetseriet opbevares, sendes hermed. Du kan beholde den, hvis der senere skal tages noget ud af det Røde Kammer.

Farvel. Fra Rendsborg Slot den 23. juni 1642.
Christian.
Der ligger noget rødt fløjl med guldkniplinger i et af rummene; det skal ved passende lejlighed sendes hertil.

Brev 149.
23. Juni 1642.
Til Korfits Ulfeldt.
Regest
Det Skib, der skal føre d'Avaux til Frankrig, skal forsynes med Saltmad og Øl. Der skal sendes seks Par Pander til Glückstadt. Kongens Apoteker skal sættes i Blaataarn, hvis den Svaghed, som han har angivet som Grunden til, at han ikke er kommet til Glückstadt, viser sig at være foregiven. Kongen ønsker Besked i Anledning af Rygtet om, at Opsynsmanden ved Rosenborg har slaaet Portneren ihjel. Naar han er kommet tilbage til Glückstadt, vil han sende Pentz til Hamborg til den af Auersperg begærede Sammenkomst. Pentz drikker fra Morgen til Aften. — R. A.
Originaltekst (begyndelse)
Epthersom du y dyn siiste skriiffuelse begerer at uyde,
Om M: dauaus[3]) och hans medfølgere skall skaffis Vivres pa mit skiib, som skall føre hannem henad fran:;
Da forholder ieg dig Icke,
At ieg seer inted,
At man kan gaa ded ...
Oversættelse (begyndelse)
Eftersom du i din seneste skrivelse spørger, om monsieur d'Avaux og hans ledsagere skal forsynes med proviant på mit skib, som skal føre ham til Frankrig,
må jeg meddele dig, at jeg ikke ser, hvordan man kan gøre anderledes ...

Fodnoter
1) Hermed maa formodentlig menes Portbygningen med Audienssalen i Audienshuset (Mønten) paa Frederiksborg.
2) Jvf. Brevet af 24. Juni.
3) Se Brevet af 13. Juni.

Kommentar
Side 190 afslutter Brev 148 og indleder Brev 149. Brev 148 omhandler flytning af tapeter, tekstiler og inventar fra Frederiksborg til Glückstadt, mens Brev 149 begynder den længere korrespondance om den franske gesandt d'Avaux' hjemrejse og forsyningen af det skib, der skal transportere ham.

Status: Sidst behandlede side: **190**. Næste side: **191**.

Side 191
Brev 149 ✻ 23. Juni 1642 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

forby, at man Io skaffer hannem Notturfft aff Saaldt mad Och Øl, sagadt som ded brugis paa skiiben. Wiil hand Ellers haffue nogiit *A part*, da haffuer hand Ham: for siig. Ieg troer Inted,

at hand kommer Nogenstedtz, dog bør man at Eptherkomme ded, man loffuer. Tiil offuerflod daa skal den hollandtzske *fragatte* følge med hannem henad franckerige.
Ieg haffuer Emphangen ded Iernuerck tiil Møllen, Och habis Ieg, att dii andre Erre y werck. Dysamme Pander skal uerre sex paar[1]).
Den danneman Myn *Apotecker*[2]) Er Endnu inted kommen herud, forregiiffuendis siin Suaghed ded att haffue forhindrit, Huorfor du derom skaldt *Inquirere*, Och saframdtt ded saledis siig Inted befindis, Da skaldtu lade sette hannem y ded Blaa tarn Indtil wiider beskeen. Och Epthersom heer siigis, att Johan y haffuen[3]) skall haffue slaagen Porteneret ued Rossenborg yhiiel, Daa skaldtu lade mig uyde, huorledis tilgangen Er.
Ieg habiis, att ded faar heer snart Ende, saat ieg paa Mandag, Om gud uyl, kan komme herfra. Imorgen skal *Criminall gerichtiit*[4]) holdis. Naar Ieg kommer y glyckstadt, Daa uyl Ieg sende greff Pendtz henad Ham: tiil att Erfahre, huad greffuen aff Auuersberg haffuer hannem at fortre[5]) til att sige mig pa keysserens wegne, Epthersom hand selffuer haffuer skreffuit mig til och begerdt, at greff Pendtz til den Ende motte komme hen tiil hannem[6]).
Graff Pendtz driicker nu Inted ymellom Maltiiden, Mens hand holder Maaltiid fraa ty om formidag, Indtil klocken Er siiu om afftenen. *Vale. Aff Rensborre Huss den 23 Junij Anno 1642.*
Christian.
Udskrift: *Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.*

Oversættelse af Brev 149
... der er ingen grund til andet end at forsyne ham med den sædvanlige kost af saltmad og øl, som bruges om bord på skibene.
Hvis han ønsker noget særligt (*à part*), må han selv sørge for det.
Jeg tror ikke, at han kommer til at lide nød noget sted, men man bør opfylde det, man har lovet.
For en sikkerheds skyld skal den hollandske fregat følge ham til Frankrig.
Jeg har modtaget jernværket til møllen og håber, at de øvrige dele er under fremstilling.
De omtalte pander skal være seks par.[1)]
Min gode apoteker[2)] er endnu ikke kommet herud og påstår, at svaghed har hindret ham.
Derfor skal du undersøge sagen.
Hvis det viser sig ikke at forholde sig sådan, skal du lade ham sætte i Blåtårn indtil videre besked.
Da der her fortælles, at Johan i haven[3)] skulle have slået portneren ved Rosenborg ihjel, skal du lade mig vide, hvordan sagen faktisk forholder sig.
Jeg håber, at det hele snart får ende her, så jeg på mandag, om Gud vil, kan rejse herfra.
I morgen skal kriminalretten[4)] holdes.
Når jeg kommer til Glückstadt, vil jeg sende grev Pentz til Hamborg for at erfare, hvad greven af Auersperg har ladet meddele mig på kejserens vegne, eftersom han selv har skrevet til mig og ønsket, at grev Pentz kommer til ham.[6)]
Grev Pentz drikker nu ikke mellem måltiderne, men hans måltid varer fra klokken ti om formiddagen til klokken syv om aftenen.
Far vel.
Fra Rendsborghus den 23. juni 1642.
Christian.

Fodnoter
[1)] Se Brevet af 5. Juni.
[2)] Kongens Apoteker var Samuel Meyer, se V, 352 Note 5.
[3)] ɔ: Opsynsmanden paa Rosenborg Johan Funcke, se IV, 178 Note 1.

[4] Se Brevet af 17. Juni.
[5] Rimeligvis Fejlskrift for: fortro.
[6] Auersperg skulde anmode om, at de kejserlige Officerer maatte faa Hverveplads i Holsten, se Brevene af 7. Juni, 13. Juni Nr. 143 og 2. Juli og V, 231, Note 3.

Kommentar
Side 191 afslutter **Brev 149**. Brevet viser Christian IVs sædvanlige kombination af praktisk administration, personlig indgriben og skarp humor. Han fastlægger den præcise forsyning til d'Avaux' rejse, kræver undersøgelse af sin apotekers påståede sygdom, ønsker oplysning om et muligt manddrab ved Rosenborg og planlægger videre diplomatiske sonderinger gennem grev Pentz. Afslutningen med bemærkningen om Pentz' "måltider" er et af de mest kendte humoristiske indslag i korrespondancen.

Side 192

Brev 150 * 24. Juni 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen giver Besked om, hvorledes de russiske Gesandter, hvis Ankomst er forestaaende, skal behandles. Han ønsker at faa at vide, hvor meget Silketøy der mangler til Valdemar Christians Udstyr, da han vil købe det manglende i Hamborg, hvor der er bedre Køb paa sligt end hos Johan Bræm. — R. A.

Epthersom Ieg Erfaherer aff dyn skriiffuelse, som Biggemeistern haffde med Siig, At der Er En *Ambassade*[1] fra grodtfürsten forhanden, huorfor du begerer at uyde, huorledis ded skal holdis med dem, nar dii ankommer, Huorpa ieg dig inted forholder, At naar dii kommer an for køben:, da skaldtu lade dem bliiffue pa derris skiib, Indtil du lader mig derris ankomst wyde.
Interim skaldtu lade gøre kuarter ferdig til dem y byen Och vndsette dem med *Vivres*, sauidt dii behøffuer. Gud giiffue, dy waar ankommen Och bordte Igen. Der wiil hollis Ett aff Skiiben ferdig tyl att føre dy Beester bordt Igen. Man ued Nu, huorledis myne bleff *tracterit* y Muskou[2], huorepther man haffuer siig heer att *Regulere*.
Du lodtz mig stackit siiden forsta, at der uar mangel pa Siilckytei til at forferdige ded, som greffuen skall haffue. Huo[r]pa dig bleff suarit, at naar ieg Erfohr mangelen, huorudi den bestod, da uylle ieg see, om ieg kunde finde middel dertiil[3]. Huorfor du den mig med ded første skaldt lade uyde.
Och Eptherdi Nøggelen, som gaar til ded Røde kammer, dig ygar ued hans wyldfang[4] bleff tilskiickit, Daa skaldtu med M: Ernst Skredder[5] gaa ind y samme kammer Och Erfahre, huad derudi findis, som dertil
[fortsættes s. 193]

Oversættelse af Brev 150
Eftersom jeg af din skrivelse, som bygmesteren havde med sig, har erfaret, at der er et russisk gesandtskab[1] på vej, og du derfor spørger, hvordan man skal forholde sig, når det ankommer, kan jeg meddele følgende:
Når de ankommer til København, skal du lade dem blive om bord på deres skib, indtil du har underrettet mig om deres ankomst.
Imidlertid skal du sørge for at få kvarterer gjort klar til dem i byen og forsyne dem med proviant (*vivres*) i det omfang, de har behov for. Gud give, at de snart både er kommet og

rejst igen. Der skal holdes et skib rede til at føre disse herrer bort igen. Man ved nu, hvordan mine egne folk blev behandlet i Moskva,[2)] og derefter må man rette sig her.
Du lod mig for nogen tid siden vide, at der manglede silketøy til fremstillingen af det udstyr, som greven skal have. Hertil blev svaret, at når jeg fik nærmere besked om, hvad manglen bestod i, ville jeg se, om der kunne findes råd herfor.[3)] Derfor skal du straks lade mig vide, hvad der mangler.
Da nøglen til det Røde Kammer i går blev sendt til dig med Hans Vildfang,[4)] skal du sammen med hofskrædder Ernst Jørgensen Møller[5)] gå ind i kammeret og undersøge, hvad der findes dér, som kan anvendes til formålet.
[fortsættes s. 193]

Fodnoter
[1)] Om det russiske Gesandtskab se V, 233, Note 1.
[2)] Valdemar Christian og Gregers Krabbe havde den foregaaende Sommer været i Moskva (Fridericia, 318).
[3)] Se Brevet af 17. Juni.
[4)] Hans Vildfang var Postbud til Glückstadt (Meddel. fra Rentek. Arch. 1872, S. 207). — Jvf. Brevet af 23. Juni Nr. 148.
[5)] Hofskrædder Ernst Jørgensen Møller (O. Nielsen, Kjøbenhavns Diplomat. V, 174 o. fl. Steder).

Kommentar
Side 192 indleder **Brev 150**. Brevet viser Christian IVs holdning til det forestående russiske gesandtskab. Gesandterne skal behandles korrekt og forsynes med logi og proviant, men de skal foreløbig blive om bord, indtil kongen selv er blevet underrettet om deres ankomst. Kongen henviser udtrykkeligt til den behandling, hans egne udsendinge tidligere havde fået i Moskva, og lader dette være rettesnoren for behandlingen af russerne.
Samtidig fortsætter sagen om **Valdemar Christians udstyr**, hvor Christian IV kræver en præcis opgørelse over manglerne og beordrer en gennemgang af indholdet i det Røde Kammer.

Side 193
Brev 150 ✻ 24. Juni 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

kan tiiene, paded Ieg diste bedre kan Erfahre mangelen Och den heer Erstatte, aldenstund sliigdt Er y Hamborrig wlige beder køb, En Iohan Brahm ded, som han haffuer leffuerit, anslaar, Saat ded skeller nogle mark danske pa huer allen, wansiet at allen, som bekendt Er, Er megiit sterker, End worris Er[1)]. *Vale. Aff Rensborger hus den 24 Junij Anno 1642.*
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 150
... kan bruges, så jeg bedre kan få overblik over, hvad der mangler og erstatte det herfra. Sådanne varer kan nemlig købes langt bedre og billigere i Hamborg, end til de priser Johan Bræm beregner for de varer, han leverer.
Forskellen udgør adskillige danske mark pr. alen, især fordi den hamburgske alen, som bekendt, er betydeligt længere og kraftigere end vores egen.[1)]
Far vel.

Fra Rendsborghus den 24. juni 1642.
Christian.

Brev 151 ⁕ 27. Juni 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Den hollandske Fregat, der har bragt Prins Christian til Hertugdømmerne, var provianteret med uspiseligt Brød. Der skal tages streng Straf over dem, der er Skyld heri. — R. A.

Epthersom Priindtzen igar, gud werre loffuit, wel her Er anlangit Och mig yblandt andiit ladiit forsta, Huorledis folckiit pa den hollandtske *fragat*[2)] waar *prouiderit* med En haab forbrendt Brod, som ingen kunde Eede aff, Da skaldtu derom *inquirere* och deroffuer *Exemplariter* lade straffe, ysønderlighed offuer dem, som derudi haffuer skiild, at ded samme Er kommen til skiibs, Tii sliigdt brod hører y Suynen, och Baageren sliigdt y hans besolding at affkortis Och selffuer med hans suenne at fortere En haab deraff y ded Blaa tarn.

Oversættelse af Brev 151
Eftersom prinsen i går, Gud være lovet, vel er ankommet hertil og blandt andet har ladet mig vide, hvordan folkene på den hollandske fregat[2)] var blevet forsynet med en stor mængde brændt brød, som ingen kunne spise, skal du undersøge sagen og lade de skyldige straffe på en måde, der kan tjene som eksempel (*exemplariter*), især dem, som bærer ansvaret for, at dette brød overhovedet er kommet om bord.
Sådant brød hører hjemme i svinestien, og bageren bør få fratrukket det i sin løn og selv sammen med sine svende spise en stor del af det i Blåtårn.

[1)] Kongen tænker formodentlig paa den „lange hamburgske“ eller den brabantske Alen, der var noget længere end den sjællandske, medens den „korte hamburgske“ Alen var noget kortere. For øvrigt var det netop den sidste, der, i det mindste i senere Tider, brugtes til Silketøy (se Bauer, *Haandbog i Mønt-, Maal- og Vægtforhold* S. 136. Arent Berntsen, *Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighed* IV, 1, S. 545).
[2)] Den hollandske Fregat skulde føre d'Avaux til Frankrig, se Brevet af 23. Juni Nr. 149.

Kommentar
Side 193 afslutter **Brev 150** og indleder **Brev 151**.
Afslutningen af Brev 150 viser Christian IVs store opmærksomhed på priser, mål og indkøb. Han foretrækker at købe silketøy i Hamborg frem for hos Johan Bræm, fordi han mener, at kvaliteten og måleenhederne giver en bedre handel.
Begyndelsen af Brev 151 viser kongen i en af hans mest skarpe og direkte administrative roller. Han reagerer voldsomt på, at besætningen på den hollandske fregat har fået udleveret brændt og uspiseligt brød. Ikke blot kræver han undersøgelse og straf; han foreslår også, at bageren selv skal spise det dårlige brød i Blåtårn. Dette er et karakteristisk eksempel på Christian IVs blanding af disciplin, indignation og barsk humor.

Side 194
Brev 151 ⁕ 27. Juni 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Den keldersuend, som haffuer Emphangen samme brod, hand bør at faa skam derfor, at hand haffuer annammit sliigdt, ty der ligger andet Brod nock, som hand kunde haffue faat. Ded er hoy tiid, at dette bliiffuer straffit, Tii ellers Er all myn wmag Om sonst, Om dii saledis ma ferris.
Der maa uerre En ganskee haab aff sliigt Brod forhanden, aldenstund dii tordte pa sadandt et Ringe skiib faa dem En lest forbrendt brod Ind, Der dy dog vyste, at ded inted kund bliiffue tyed, aldenstund Priindtzen med hans folck skulle segle pa samme skiib.
Vale. Aff Renssborger huus den 27 Junij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 151
Den kældersvend, som har modtaget dette brød, bør skamme sig over at have taget imod det, for der fandtes andet og bedre brød, som han kunne have fået.
Det er på høje tid, at dette bliver straffet, for ellers er al min umage forgæves, hvis folk får lov at opføre sig således.
Der må findes en stor mængde af denne slags brød, siden man har vovet at laste et så lille skib med en hel læst brændt brød, selv om man vidste, at det ikke kunne bruges, eftersom prinsen og hans folk skulle sejle på samme skib.
Far vel.
Fra Rendsborghus den 27. juni 1642.
Christian.

Brev 152 * 2. Juli 1642

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen billiger Hans Jacobsens Tegning af det nye Voldanlæg ved København, dog burde han hellere arbejde paa Christianopel. Kongen deler ikke Peder Vibes Forventning om, at den svenske Regering vil støtte Enkedronningen. Han sender en Prøve af det daarlige Brød. Auersperg har forgæves søgt at faa Tilladelse til kejserlige Hvervninger i Holsten. Isak Föckler har maattet forlade Glückstadt. Det russiske Gesandtskabs Ophold i København bør gøres saa kortvarigt som muligt. — R. A.

Dyn skriiffuelse med ded, som breffuissser haffde med siig, haffuer Ieg Emphan[gen][1)] och aff dyn skriiffuelse forstanden, Att hans Iacobson[2)] Epther huos føiede forteg[nel]se[1)] uil forferdige ded Nii anlagde werck om køben:.
Saframdt nu samme werck, saledis som ded fortegnit findis aff hannem, bliiffuer forferdigit, da kan ded uel passere. Ieg ...
[fortsættes s. 195]

Oversættelse af Brev 152
Jeg har modtaget din skrivelse med det, som brevbæreren havde med sig, og har deraf forstået, at Hans Jacobsen[2)] efter den vedlagte fortegnelse vil udføre det nye voldanlæg omkring København.
Hvis anlægget bliver udført således, som det er beskrevet i hans plan, kan det godt godkendes.
Jeg ...

[fortsættes s. 195]

---

[1] Hul i Papiret.
[2] Ingeniøren Hans Jacobsen Schørt arbejdede i Løbet af 1642 paa den nye Voldlinie, hvorved Rosenborg blev indlemmet i Staden (Lassen, *Doc. og Actstykker t. Kjøbenhavns Befæstnings Hist.* S. 55 f.; se iøvrigt om ham *Personalhist. Tidsskr.* II, 117).

Kommentar
Side 194 afslutter **Brev 151** og indleder **Brev 152**.
Afslutningen af Brev 151 viser, at Christian IV ikke alene ville straffe bageren for det dårlige brød, men også de embedsmænd, der havde accepteret det. For kongen var sagen et spørgsmål om disciplin og ansvar.
Begyndelsen af Brev 152 flytter opmærksomheden til Københavns befæstning. Hans Jacobsen Schørts projekt for det nye voldanlæg bliver foreløbigt godkendt af kongen, men brevet fortsætter på næste side med yderligere vurderinger af både militære og diplomatiske spørgsmål.

Side 195
Brev 152 ✻ 2. Juli 1642 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

mendte, att samme hans Iacobson uar befahliit at See pa bigningen pa Christianopel[1], som inted bør forsømmis. Man faar letter folck, som tager siig bigningen ued køben: an End den til Christianopel.
Peder wiibe[2] gør Enckedronningen god fortroestning pa hinders vnderholdning, huilckit Ieg dog inted troer, forend Ieg seer Ett breff derpa med Reg[e]ringens hender vnder.
Aff ded forbrendte brod[3], ieg siist skreff om, sender ieg dig herhuos En *Proba*, som Ieg haffuer faat aff Priindtzen. Man seer ded med forundring an, at dy haffuer tordt giiffue sadandt brod ud tiil Badtzmenden, ty hand bringer ingen hund dertil, att hand Eder ded.
Greffuen aff Auuersberg[4] begerede stackit siiden at tale med greff Pens, forregiffuendis, at hand haffde nogit at siige hannem, som hand inted kunde siige nogen anden. Der dii nu kam sammen, Da uar ded inted andiit End at, Eptherdi Suensken haffde stor *progress* y tysland, da skulle ieg tilstede keysserens *offiserer* at werbe heer y landit, *item* at greff woldemar Christian motte med ded geworben folck, som forhanden Er, begiiffue siig y keysserens tiieniste. Huad Nu derpa wanckede for suar, ded Er lett at gette. Greff Pendtzis *føckeleus*[5] bleff inted gammel heer y byen, dentiid hand merckede, at ieg vyste at siige om hans dondt.
Naar du mercker dii Muskouyters[6] ankomst, da skaldtu lade mig strax ded uyde. Tii gud giiffue, huorledis man kan mage ded med dem, da uy inted[7] holde dem lenge op y Riigit, dy
[fortsættes s. 196]

Oversættelse af Brev 152
Jeg havde ment, at den samme Hans Jacobsen var blevet beordret til at føre tilsyn med byggeriet ved Christianopel,[1] hvilket ikke bør forsømmes. Det er lettere at få folk til at tage sig af byggeriet ved København end af det ved Christianopel.
Peder Vibe[2] giver enkedronningen gode forhåbninger om hendes underhold, men det tror jeg ikke på, før jeg ser et brev derom underskrevet af regeringen.

Af det brændte brød[3], som jeg sidst skrev om, sender jeg dig hermed en prøve, som jeg har fået af prinsen. Man forundres over, at de har vovet at uddele sådant brød til bådsmændene, for man kan ikke få en hund til at æde det.
Grev Auersperg[4] ønskede for nogen tid siden at tale med grev Pentz under påskud af, at han havde noget at sige ham, som han ikke kunne sige til andre. Da de mødtes, var hans egentlige ærinde blot, at eftersom svenskerne havde stor fremgang i Tyskland, skulle jeg tillade kejserens officerer at hverve her i landet, og at grev Valdemar Christian skulle træde i kejserens tjeneste med de hvervede tropper. Hvad svaret blev, er let at gætte. Grev Pentz' Føckler[5] blev ikke længe i byen, da han mærkede, at jeg kendte til hans forhold.
Når du mærker moskovitternes[6] ankomst, skal du straks lade mig vide det. Gud give, at man kan få ordnet sagen med dem, så vi ikke skal have dem opholdt længe i riget, de
[fortsættes s. 196]

---

[1] Om Christianopels Befæstning var udstedt Befaling af 10. April 1641 (Skaanske Reg., F. 446). Hans Jacobsen Schørt arbejdede ogsaa her, se Vilh. Lorenzen, *Christian IV.s Byanlæg* S. 156.
[2] Se Brevet til Peder Vibe af s. D. V, 226.
[3] Se Brevet af 27. Juni.
[4] Se Brevet af 23. Juni Nr. 149 og V, 231 med Note 3.
[5] Se Brevet af 7. Juni.
[6] Se Brevet af 24. Juni.
[7] Her mangler Ordet: *vil* eller lign.

Kommentar
Side 195 fortsætter **Brev 152**. Christian IV understreger, at Hans Jacobsen Schørt hellere burde arbejde ved **Christianopels befæstning** end ved København. Samtidig fastholder han sin skepsis over for de svenske løfter til enkedronningen Maria Eleonora.
Brevet vender også tilbage til sagen om det brændte skibsbrød, som stadig optager kongen stærkt. Desuden afviser han på ny kejserens ønsker om hvervninger i Danmark og om, at Valdemar Christian skulle træde i kejserlig tjeneste.
Endelig viser afslutningen, at Christian IV fortsat ønsker de russiske gesandter behandlet korrekt, men samtidig ønsker deres ophold i riget gjort så kort som muligt.

Side 195
Brev 152 ✻ 2. Juli 1642 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.
Kongen billiger Hans Jacobsens Tegning af det nye Voldanlæg ved København, dog burde han hellere arbejde paa Christianopel. Kongen deler ikke Peder Vibes Forventning om, at den svenske Regering vil støtte Enkedronningen. Han sender en Prøve af det daarlige Brød. Auersperg har forgæves søgt at faa Tilladelse til kejserlige Hvervninger i Holsten. Isak Föckler har maattet forlade Glückstadt. Det russiske Gesandtskabs Ophold i København bør gøres saa kortvarigt som muligt. — R. A.
mendte, att samme hans Iacobson uar befahliit at See pa bigningen pa Christianopel[1], som inted bør forsømmis. Man faar letter folck, som tager siig bigningen ued køben: an End den til Christianopel.
Peder wiibe[2] gør Enckedronningen god fortroestning pa hinders vnderholdning, huilckit Ieg dog inted troer, forend Ieg seer Ett breff derpa med Reg[e]ringens hender vnder.

Aff ded forbrendte brod[3)], ieg siist skreff om, sender ieg dig herhuos En *Proba*, som Ieg haffuer faat aff Priindtzen. Man seer ded med forundring an, at dy haffuer tordt giiffue sadandt brod ud tiil Badtzmenden, ty hand bringer ingen hund dertil, att hand Eder ded. Greffuen aff Auuersberg[4)] begerede stackit siiden at tale med greff Pens, forregiffuendis, at hand haffde nogit at siige hannem, som hand inted kunde siige nogen anden. Der dii nu kam sammen, Da uar ded inted andiit End at, Eptherdi Suensken haffde stor *progress* y tysland, da skulle ieg tilstede keysserens *offiserer* at werbe heer y landit, *item* at greff woldemar Christian motte med ded geworben folck, som forhanden Er, begiiffue siig y keysserens tiieniste. Huad Nu derpa wanckede for suar, ded Er lett at gette. Greff Pendtzis *føckeleus*[5)] bleff inted gammel heer y byen, dentiid hand merckede, at ieg vyste at siige om hans dondt. Naar du mercker dii Muskouyters[6)] ankomst, da skaldtu lade mig strax ded uyde. Tii gud giiffue, huorledis man kan mage ded med dem, da uy inted[7)] holde dem lenge op y Riigit, dy

[fortsættes s. 196]

Oversættelse af Brev 152

Jeg havde ment, at den samme Hans Jacobsen var blevet beordret til at føre tilsyn med byggeriet ved Christianopel,[1)] hvilket ikke bør forsømmes. Det er lettere at få folk til at tage sig af byggeriet ved København end af det ved Christianopel.

Peder Vibe[2)] giver enkedronningen gode forhåbninger om hendes underhold, men det tror jeg ikke på, før jeg ser et brev derom underskrevet af regeringen.

Af det brændte brød[3)], som jeg sidst skrev om, sender jeg dig hermed en prøve, som jeg har fået af prinsen. Man forundres over, at de har vovet at uddele sådant brød til bådsmændene, for man kan ikke få en hund til at æde det.

Grev Auersperg[4)] ønskede for nogen tid siden at tale med grev Pentz under påskud af, at han havde noget at sige ham, som han ikke kunne sige til andre. Da de mødtes, var hans egentlige ærinde blot, at eftersom svenskerne havde stor fremgang i Tyskland, skulle jeg tillade kejserens officerer at hverve her i landet, og at grev Valdemar Christian skulle træde i kejserens tjeneste med de hvervede tropper. Hvad svaret blev, er let at gætte. Grev Pentz' Føckler[5)] blev ikke længe i byen, da han mærkede, at jeg kendte til hans forhold.

Når du mærker moskovitternes[6)] ankomst, skal du straks lade mig vide det. Gud give, at man kan få ordnet sagen med dem, så vi ikke skal have dem opholdt længe i riget, de

[fortsættes s. 196]

Fodnoter

[1)] Om Christianopels Befæstning var udstedt Befaling af 10. April 1641 (Skaanske Reg., F. 446). Hans Jacobsen Schørt arbejdede ogsaa her, se Vilh. Lorenzen, *Christian IV.s Byanlæg* S. 156.

[2)] Se Brevet til Peder Vibe af s. D. V, 226.

[3)] Se Brevet af 27. Juni.

[4)] Se Brevet af 23. Juni Nr. 149 og V, 231 med Note 3.

[5)] Se Brevet af 7. Juni.

[6)] Se Brevet af 24. Juni.

[7)] Her mangler Ordet: *vil* eller lign.

Kommentar

Side 195 fortsætter **Brev 152**. Christian IV understreger, at Hans Jacobsen Schørt hellere burde arbejde ved **Christianopels befæstning** end ved København. Samtidig fastholder han sin skepsis over for de svenske løfter til enkedronningen Maria Eleonora.

Brevet vender også tilbage til sagen om det brændte skibsbrød, som stadig optager kongen stærkt. Desuden afviser han på ny kejserens ønsker om hvervninger i Danmark og om, at Valdemar Christian skulle træde i kejserlig tjeneste.

Endelig viser afslutningen, at Christian IV fortsat ønsker de russiske gesandter behandlet korrekt, men samtidig ønsker deres ophold i riget gjort så kort som muligt.
Status: Sidst behandlede side: **195**. Næste side: **196** (fortsættelse af Brev 152).
Giv din feedback om BizChat

Side 196
Brev 152 ✻ 2. Juli 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

faa[r] inted at bliiffue gammel y køben:. *Vale. Aff glyckxborg den 2 Julij Anno 1642*[1)].
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 152
... faar ikke lov at blive længe i København.
Far vel.
Fra Glücksborg den 2. juli 1642.[1)]
Christian.

Brev 153 ✻ 6. Juli 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen har modtaget Fløjl og Kæde m. m. Tapeterne skal ogsaa tilsendes ham, da Grev Valdemar Christian ikke har Brug derfor, saa længe Forholdene ikke er anderledes paa Øsel. Proviantskriveren burde have kasseret det brændte Brød og sat Bageren i Blaataarn. Kongen har faaet Breve fra Peter Marselis. Han har paalagt Peder Vibe at meddele den svenske Regering, at han fremdeles vil underholde Enkedronningen af Sverige. Auerspergs Rejse hertil vil sikkert blive uden Resultat. Hvor de unge Landgrever faar Logi i Sorø, er Kongen uden Forskel, men han ønsker Besked om, hvad Udgiften vil blive for de holstenske Grever. Kopi af Prinsens Skrivelse til Borgerskabet i Hamborg er vedlagt. De russiske Gesandter skal foreløbig blive ombord paa Skibene. — R. A.
Ded Røde fløiiel med den knypling Er mig tilhande kommen saoch ued lakeyen dii guld snør maller och dertil behørige keede.
Angaendis ded tapetzerii, du skreffues ued samme lakey om[2)], ded skall sendis hiid, ty greffuen kan inted gørre dermed, førend Arensborrig kommer y En anden *postur*, som Anders bylde[3)] best bekendt Er.
Ieg haffuer, siiden Ieg førstegang skreff dig tiil Om ded forbrendte Brod[4)], sendt dig En Proffue deraff, Och bør bade dy, som ded annammit haffuer, och dy, som dermed saa lenge haffuer tiet, *Exemplariter* Straffis.
Tii haffde Prouyandtskriffueren dragiit Bageren och hans selskab ded aff y derris besolding och
[fortsættes s. 197]

Oversættelse af Brev 153
Det røde fløjl med kniplingerne er kommet mig i hænde, ligesom de guldsnore, mærker og de dertil hørende kæder, som blev sendt med lakajen.

Hvad angaar det tapetseri, du skrev om med samme lakaj,[2)] skal det sendes hertil, for greven kan ikke bruge det, før Arensburg kommer i en anden stand, hvilket Anders Bille[3)] bedst kender til.
Siden jeg første gang skrev til dig om det brændte brød,[4)] har jeg sendt dig en prøve deraf, og baade de, som modtog det, og de, som saa længe har tiet om det, bør straffes paa eksemplarisk vis.
Hvis proviantskriveren havde gjort sin pligt, burde han have trukket værdien fra bageren og hans folk i deres løn og ...
[fortsættes s. 197]
[1)] Modtaget 7. Juli (ifølge Korfits Ulfeldts Paaskrift).
[2)] Se Brevene af 23. (Nr. 148) og 24. Juni.
[3)] Anders Bille var Lensmand paa Øsel. Om Valdemar Christians Sendelse hertil jvf. Brevet af 25. Maj.
[4)] Herom se Brevene af 27. Juni og 2. Juli. Proviantskriver var Morten Mikkelsen (Lind S. 114).

Kommentar
Side 196 afslutter **Brev 152** og indleder **Brev 153**. Brev 153 viser, at sagen om det brændte skibsbrød stadig optager Christian IV stærkt. Han ønsker ikke alene bageren straffet, men også dem, der modtog brødet eller fortiede forholdet. Samtidig vender han tilbage til forholdene på Øsel og Arensburg samt til forsendelsen af tapeter og kostbare tekstiler.

Side 197
Brev 153 ✻ 6. Juli 1642 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

ladit dem Eedt En pardt deraff op y ded blaa tarn och giiffuit Resten Suynen at Eede, Da haffde ded inted kund bleffuen dem pafexerit[1)] eller patrengdt, som uden thuiffuel skeed Er. Ded Er stor skam, at man haffuer sliig folck y tiienisten, som tør vnderstaa sig sliigdt.
At du y dyn skriiffuelse formener, at fra M: Paudessen[2)] uar kommen Skriiffuelse tiil mig, derudi Irrer du dig, ty alle Breffuen uar fra Petter Marselio, som Er y Muskou.
Den Erkleering, dronningen aff Suerrig haffuer giordt frummoderen angaaendis, Er rett pa Suensk stileriit, Huorfor ieg haffuer befahliit Peder wiibe, at hand Regeringen skall lade forsta, at ieg achtir at vnderholde Enckedronningen y myt och hinders søsters den aff Brunsuigs Huus. Huad som Riigerne ymellom ganger[3)] Er Om dennom, som wiiger udaff ded Ene rige y ded andit, deraff haffuer Ieg sendt Peder wiibe *copiam*[4)].
Greffuen aff Auuersberg Er hiid ankommen[5)]. Haffuer hand inted andiit heer at forrette End ded, som ieg skreff dig siist til om, Da bliiffuer hand inted lenge Heer opholdt.
Eptherdi Ieg haffuer forstanden aff Chanseleren, at den herremand, som haffuer fuldt dii vnge Paldtzgreffuer tiil Soer, befager (!) wldrich Christians forrige *lossomende* bedre End M: Byorn[s] kuarter, da lader ieg mig sliigdt well gefalle.
Mens aldenstund ded wiil følge, att dii holstenske herrer, som Er der paa myn pung, wden thuyffuel skal søge taffel med samme Paldtzgreffuer och andre, som mig ganskee inted wedkommer, Daa wiil ieg uyde, huorhøiit ded uyl beløbe siig paa dem, Ieg haffuer forplichted mig tiil at betale for[6)].

Oversættelse af Brev 153
... have ladet dem spise en del af det oppe i Blåtårn og givet resten til svinene. Så ville det ikke være blevet skjult eller bortforklaret,[1)] sådan som det uden tvivl er blevet. Det er en stor skam, at man har sådanne folk i tjenesten, som vover at handle således.

Du tager fejl, når du mener, at der var kommet brev til mig fra monsieur Baudissin.[2)] Alle brevene kom fra Peter Marselis, som opholder sig i Moskva.
Den erklæring, som Sveriges dronning har afgivet vedrørende enkedronningen, er efter min mening rent svensk rænkespil. Derfor har jeg pålagt Peder Vibe at meddele regeringen, at jeg fortsat agter at underholde enkedronningen og hendes søster af huset Braunschweig. Om de regler, som gælder mellem rigerne for personer, der flytter fra det ene rige til det andet, har jeg sendt en afskrift til Peder Vibe.[4)]
Grev Auersperg er nu ankommet hertil.[5)] Hvis han ikke har andet ærinde end det, jeg tidligere har skrevet om, bliver hans ophold ikke langvarigt.
Jeg har forstået af kansleren, at den adelsmand, som har ledsaget de unge pfalzgrever til Sorø, foretrækker Ulrik Christians tidligere logi frem for M. Bjørns kvarter. Det har jeg intet imod. Men eftersom de holstenske herrer, som opholder sig dér på min regning, uden tvivl vil spise ved samme bord som pfalzgreverne og andre, som egentlig ikke vedkommer mig, vil jeg gerne vide, hvor store udgifter dette vil medføre, og hvad jeg faktisk har forpligtet mig til at betale for.[6)]

[1)] *fexere* ɔ: narre.
[2)] ɔ: Baudissin, se V, 238.
[3)] Fejlskrift for *gangen*.
[4)] Se Brevet til Peder Vibe V, 227 f.
[5)] Om Auerspergs Sendelse se Brevet af 2. Juli.
[6)] Om Landgreverne af Hessens og Hertugerne af Glücksborgs og Nordborgs Ophold i Sorø se Brevet af s. D. til Christen Thomesen Sehested V, 228 f.

Kommentar
Side 197 fortsætter **Brev 153**. Christian IV fastholder sin vrede over sagen med det brændte brød og mener, at både de ansvarlige og dem, der har forsøgt at skjule sagen, burde være blevet straffet. Samtidig vender brevet tilbage til forholdet til den svenske enkedronning, Peter Marselis' korrespondance fra Moskva og den kejserlige udsending Auerspergs ophold. Brevet viser også kongens stadige opmærksomhed på økonomi. Selv i spørgsmålet om de unge fyrsters ophold i Sorø ønsker han nøjagtigt at vide, hvilke udgifter der falder på hans egen kasse.

Side 198
Brev 153 ✻ 6. Juli 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Huad dii Erlige Hamborger Nilligen haffuer hafft for ymod mig, ded er udaff herhuosføiede *Copia*, som Priindtzen haffuer skreffuen gemenden y hamborg tiil[1)].
Dem Paa Prammen, som ligger ued Amag, saoch *commendanten* Paa Croneborg skall befahliis att wysse dii Muskouytterske gesandter[2)] henad køben:, paded man skall inted haffue wmag at Sleebe dem henad køben:, Mens at dy bliiffuer paa skiiben, indtil der kommer bud hiid.
Vale. Aff Glyckxborg den 6 Julij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 153

Hvad de ærlige hamburgere nylig har haft imod mig, fremgår af den vedlagte kopi af det brev, som prinsen har skrevet til borgerskabet i Hamborg.[1)]
Folkene på prammen ved Amager samt kommandanten på Kronborg skal have ordre til at vise de moskovitiske gesandter[2)] vej til København, så man undgår besværet med at slæbe dem ind til byen.
De skal imidlertid blive ombord på skibene, indtil der kommer nærmere besked herfra.
Far vel.
Fra Glücksborg den 6. juli 1642.
Christian.

Brev 154 ✻ 10. Juli 1642

Til Korfits Ulfeldt.

Hans Bøjesen skal indfinde sig til Aflæggelsen af Kontributionsregnskabet for Kongen og Hertugen. Simon de Pas skal holdes til rigtig Levering af Malerierne til Kronborg. Der skal sendes Nikkel Kok en Jagt. Auersperg har gentaget sin Anmodning om, at Kongen vil tillade Kejseren at hverve i sine Lande. — R. A.
[Begynder på næste side]

[1)] Her mangler Ordene: *at se* eller lign. Gemende ɔ: Gemeinde, menige Borgerskab. — Prins Christian (V) foreholdt i Skrivelse af 4. Juli Borgerskabet i Hamborg, at saavel dette som Stadens Øvrighed havde støttet Greverne v. d. Lippe, der gjorde Fordring paa Grevskabet Pinneberg; hvis Borgerne ikke kunde fralægge sig denne Beskyldning, var Kongens højeste Unaade og Straf dem vis (Kopi i R. A., Regeringskanc. i Glückstadt, „Stadt Hamburg", Nr. 35, Undernr. 28). Grev Filip v. d. Lippe, som var Broder til Enkegrevinde Elisabeth af Pinneberg, førte, efter at den pinnebergske Arvestrid var afgjort ved Forliget af 10. Marts 1641 mellem Christian IV og den gottorpske Hertug og den herpaa følgende Deling, en mangeaarig Proces med den danske Konge, uden at opnaa noget Resultat (Traktater IV, 233). — Iøvrigt havde Hamborg ogsaa næret andre Planer om med Pinneberg som Udgangspunkt at tilføje Christian IV et Nederlag i den staaende Strid mellem Staden og Kongen.
[2)] Om de russiske Gesandter se V, 233, Note 1.

Kommentar
Side 198 afslutter **Brev 153**. Christian IV vender tilbage til to gennemgående temaer i sommeren 1642: konflikten med Hamborg og håndteringen af de russiske gesandter. Brevet viser hans mistillid til Hamburgs borgerskab i Pinneberg-sagen og hans fortsatte ønske om at holde de russiske udsendinge under nøje kontrol ved først at lade dem forblive om bord på deres skibe.
Samtidig begynder **Brev 154**, som på næste side behandler regnskaber, Kronborgs maleribestillinger og Auerspergs fortsatte forsøg på at få tilladelse til kejserlige hvervninger.

Side 199
Brev 154 ✻ 10. Juli 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.
Eptherdi ieg och Hertugen aff Holstein haffuer *destinerit* den 6 Au: først kommendis tiil at lade forhøre Regenskab offuer dii penning aff *contributionen*[1)], som nu En rom tiid vdgiiffuen Er, Och ieg dertiil achter iblandt andre at bruge Hans Bøiiesen[2)], Da skaldtu hannem lade

forsta, at hand siig ymod samme tiid forføier Och heer tage skriifftlig Order, huorepther hand med dy andre siig skal Rette.
Den *prouision*, ieg befohll at skulle haffuis ved handen til at forskycke diiidhen, som wynterkuarterit bliiffuer, skal inted Røris ved, forend gud uyl, Ieg kommer til steede.
Der uyl giiffuis acht pa Siiman de Paass[3], at ieg faar icke snack for myne Penge y steden for ded Maluerck, hand skal leffuere pa Crone:.
Nyckel kock[4] skal tilskyckiiss en lyden Iacht, som hand kan bruge Indenskæers.
Greffuen aff Auuersberg[5] haffde *Audiens* ygar. Hans anbringen war inted andit End dedsamme, som hand tilforn haffde bracht pa banne, dentiid hand talede med greffue Pendtz, Nemblig at man vylle forunde keysseren werbing her y disse kuarter paa fem eller Sex tussind mand, Aldenstund Cron Suerrig siig till ingen friidtz tractation ville forstaa, Och at greffue woldemar Christian med samme folck sig motte begiiffue y keysserens tiieniste.
Der Er uel ingen thuiiffel paa, At hand Io haffuer andre sager y hans hoffuit, gud giiffue, Naar ded kommer for En dag.
Vale. Aff Glyckxborg den 10 Julij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 154
Eftersom jeg og hertugen af Holsten har fastsat, at man den 6. august skal gennemgå regnskabet over de penge fra kontributionen[1], som gennem længere tid er blevet udbetalt, og da jeg blandt andre agter at benytte Hans Bøjesen[2] til dette arbejde, skal du lade ham vide, at han skal møde til den tid og modtage skriftlig instruktion.
De forsyninger (*provision*), som jeg tidligere har befalet skulle holdes parat til vinterkvarteret, må ikke røres, før jeg selv kommer til stede.
Der skal holdes nøje øje med Simon de Pas,[3] så jeg ikke får tomme ord i stedet for de malerier, som han skal levere til Kronborg.
Nikkel Kock[4] skal have tilsendt en lille jagt, som han kan bruge i indenskærs farvand.
Grev Auersperg[5] havde audiens i går. Hans ærinde var ikke andet end det samme, som han tidligere havde fremført over for grev Pentz, nemlig at man skulle tillade kejseren at hverve fem til seks tusinde mand i disse lande, fordi Sverige ikke ville indlade sig på fredsforhandlinger, og at grev Valdemar Christian skulle træde i kejserens tjeneste med disse tropper.
Der er vel ingen tvivl om, at han har andre planer i hovedet. Gud give, at de en dag kommer frem.
Far vel.
Fra Glücksborg den 10. juli 1642.
Christian.

Fodnoter
[1] Kontributionen var den af Stænderne i Hertugdømmerne bevilgede Skat, som flød i den fælles Landkasse.
[2] Se III, 178 Note 1.
[3] Se Brevet af 22. Maj.
[4] Se V, 237 f.
[5] Se V, 231 og Brevet af 2. Juli.

Kommentar

Side 199 indeholder afslutningen af **Brev 154**. Christian IV forbereder revisionen af kontributionsregnskaberne, kræver fortsat kontrol med Simon de Pas' levering af malerier til Kronborg og afviser endnu en gang Auerspergs ønske om kejserlige hvervninger i hertugdømmerne. Brevet viser også kongens vedvarende mistro til den kejserlige diplomatis egentlige hensigter.

Side 200

Brev 155 * 13. Juli 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Mandskabet paa den hollandske Fregat har sikkert ikke uden Grund klaget over at have faaet brændt Brød. Om Modtagelsen af de russiske Gesandter. Kongen vil begive sig til København for snarest muligt at hjemsende dem. — R. A.

Dyn skriiffuelse Er mig tilhande kommen och deraff forstanden, at der forregiffuis, at der inted haffuer verrit meere forbrendt Brod pa den hollandske *fragat*[1] End halffanden fiiering. Sa Er ded hell vmueligdt, at folckiit, saledis som skeed Er, sig imod Priindtzen haffde beklagit, om dii Ickun *per interualla* haffde fat aff ded forbrendte brod. Huoraff er at Erfahre, huor meiisterlig dii kan *excusere* En skelmstyck. Badtzmenden, som war med, bør ued derris Eed Examineris, ty ded kunde komme mig paa halssen, Naar Ieg kunde inted *corrigere* ded. Dii Riisser[2] angaendis, Da kandtu sliippe dem y land och tractere dem pa den manehr, som myne bleff tracterit huos dem.
Ieg Er, Gud uerre loffuit, aff med den keysserlige gesandter Och achter, om gud wiil, med ded første at begiiffue mig henad køben: och skylle mig ued dii Bernhiitter[3], som der ankommen Er.
Vale. Glyckxborg den 13 Julij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 155
Jeg har modtaget din skrivelse og deraf forstået, at man påstår, at der ikke har været mere brændt brød på den hollandske fregat[1] end halvanden firing.
Hvis det var sandt, ville det være umuligt, at mandskabet, sådan som det faktisk skete, havde klaget til prinsen, hvis de kun lejlighedsvis (*per intervalla*) havde fået af det brændte brød. Deraf kan man se, hvor dygtigt folk kan undskylde eller bortforklare et skælmsstykke. Bådsmændene, som var med om bord, bør afhøres under ed, for sagen kunne falde tilbage på mig, hvis jeg ikke fik rettet op på den.
Hvad russerne[2] angår, kan du lade dem gå i land og behandle dem på samme måde, som mine egne folk blev behandlet hos dem.
Jeg er, Gud være lovet, nu færdig med den kejserlige gesandt og agter, om Gud vil, snarest muligt at rejse til København og tage mig af de bernhittere[3], som er ankommet dér.
Far vel.
Fra Glücksborg den 13. juli 1642.
Christian.

Brev 156 * 18. Juli 1642

Til Korfits Ulfeldt (?).
Forskellige Ordrer om Indretningen af Skibet Trefoldighed. — R. A.
[fortsættes s. 201]

Oversættelse af Brev 156
[fortsættes s. 201]

---

[1] Se Brevet af 27. Juni.
[2] Om det russiske Gesandtskab se V, 233, Note 1 og Brevet af 6. Juli.
[3] ɔ: Dagdrivere.

Kommentar
Side 200 indeholder hele **Brev 155** og indleder **Brev 156**.
Christian IV afviser forklaringen om, at der kun var udleveret en ganske lille mængde dårligt brød til besætningen på den hollandske fregat. Efter hans opfattelse viser klagerne fra mandskabet, at problemet må have været langt mere omfattende. Han kræver derfor fortsat undersøgelse af sagen.
Brevet markerer også et skift i hans håndtering af de russiske gesandter. De kan nu gå i land, men skal behandles efter samme standard, som danske udsendinge tidligere havde mødt i Moskva.

Side 201

Brev 156 * 18. Juli 1642

Til Korfits Ulfeldt (?).

Memorial[1] pa ded skiib, som kallis trefoldighed[2].
1.
Ded skal forferdigis sauel med fortyningen[3] Epther Skabelunen, som ded Er giordt y Bonden och indtil fortyningen.
2.
Naar Raaholdterne[4] senckis, Och fordeckit achter Maasten[4] Rundis epther Skabelunen, da kan man letteligen dermed komme til Rette.
3.
Naar forkasteliit[4] Rundis bade ymod store Maast och ymod galiionen, daa haffuer ded syn Riichtigkeit.
4.
Paa Offuerløbit[5] skall alle Pordte uerre aff den størrelse, at derudi kan brugis tree kuarter kartauer[6] Och y fordeckit for och bag halffue kartauer.
Arsagen huorfor Ieg achter inted mange stocker, mens at man kan bruge dii beste stocker, Naar man kan føre Merssegelen, Er denne, Att man y disse kuarter selden Eller aldrig faar saa stor stylling, at man kan griibe saadandt Et skiib an med galeyer Eller smaa skyb[7].
Dette alsammen skall hollis den Engelske Skiib bigger[8] for, Om hand sig derepther kan Rette.
Køben: den 18 Julij Anno 1642.
Christian.

Oversættelse af Brev 156
Memorial om skibet Trefoldighed

1.
Skibet skal færdiggøres med overbygningen i overensstemmelse med modellen, sådan som det allerede er gjort i skroget op til overbygningen.

1.
Når rælingsgangene sænkes, og dækket bag stormasten afrundes efter modellen, kan man let bringe skibet i den rette form.

1.
Når forkastellet afrundes både mod stormasten og mod galionen, får det den rette udformning.

1.
På nederste batteridæk skal alle porte være så store, at der kan anvendes trekvart-kartauner, mens der på fordæk og agterdæk skal anvendes halvkartauner.
Grunden til, at jeg ikke ønsker mange kanoner, men hellere de bedste kanoner, er, at man i disse farvande sjældent eller aldrig oplever så stille vejr, at et sådant skib kan angribes af galejer eller mindre fartøjer.
Alt dette skal foreholdes den engelske skibsbygger, så han kan rette sig efter det.
København den 18. juli 1642.
Christian.

Brev 157 ⁕ 27. Juli 1642

Til Korfits Ulfeldt.

Da Kongen for nylig har fundet mange af Portene paa Vejen fra København til Frederiksborg oplukkede og Laasene borttagne

Da Kongen for nylig har fundet mange af Portene paa Vejen fra København til Frederiksborg oplukkede og Laasene borttagne,
[fortsættes s. 202]

Oversættelse af Brev 157
Da kongen for nylig har fundet mange af portene på vejen fra København til Frederiksborg åbne og låsene borttagne,
[fortsættes s. 202]

---

[1] Brevet har ingen Udskrift, men fandtes mellem Brevene til Korfits Ulfeldt.
[2] Jvf. Brevet Nr. 141.
[3] Se Nr. 141, S. 183.
[4] Se Nr. 141, S. 184.
[5] ɔ: Underste Batteridæk.
[6] Tre Kvarter Kartover var Flaadens største Skytskaliber (O. Blom; Kristian IV.s Artilleri S. 195).
[7] Stylling ɔ: ringe Vind. Smaa skyb ɔ: saadanne, der ogsaa kan benytte Aarer.
[8] ɔ: James Rubbens, der blev antaget som Skibsbygmester fra 30. Juli 1641 (Lind S. 374).

Kommentar
Side 201 indeholder hele **Brev 156** og begyndelsen af **Brev 157**.

Brev 156 er udformet som et teknisk memorandum om **Trefoldighed** og viser Christian IV's direkte engagement i skibsbygningen. Kongen fastlægger selv krav til skibets form, dæksindretning og bestykning samt begrunder sine valg ud fra taktiske forhold i de nordiske farvande.
Nederst begynder Brev 157, der skifter fra skibsbygning til kongens kontrol med færdslen på vejene mellem København og Frederiksborg.

Side 202
Brev 157 ✻ 27. Juli 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.
, skal det befales Lensmændene paa København og Kronborg at undersøge Portenes og Laasenes Beskaffenhed og at forbyde Bønderne lignende Overgreb i Fremtiden. — R. A.

Forleden Søndag der Ieg drog herfra henad frede:, da fandt ieg mange laasse ganske fra Portene[1)] och mange Pordte Aaben och opstilttit, som ded haffde verrit med hiid bestiildt. Den tiid ieg nu kam tiil frede:, och Hans wldrich[2)] kam Epther, daa berettede ieg hannem, huorledis tilgangen waar, Huorpa hand sagde, at hand sammetiid haffde mod En wagenmandtz dreng pa den Nii uey, som hand uel kende. Dentiid ieg begehrede at uyde, huorfor hand tog samme dreng inted med sig, Da suarede hand, att ded uar pa køben: lehen, huormed hand inted haffuer at skaffe.
Huorfor hand Nu skall lade lede samme dreng Op och hannem lade komme op pa slottiit, huor hannem for syn vmag y køckenit skall giiffuis *Deo gratias*[3)].
Och nar sliigdt passerit Er, Da Sall (!) Niels wiind[4)] och hans wldrich tage drengen tiil siig, At hand dennom wiisser, pa huilcke steeder man kan kørre pordtene forby, saatt dy inted behøffuer at skamfehre laassen, Och huylcke Pordte dy inted kan[5)] forbi, udenat dy briider laasen.
Naar Nu sliigdt skeed Er, daa skall dii thuende forbenendte lenssmend werre derom, at man dem sliig Modtuylle kan forbyde. Om Bønderne for nogle skouueiie skiild ma køre nogiit Omkring, Der ligger ingen macht paa.
Vale. Rossenborg den 27 Julij Anno 1642.
Christian.
Udskrift:
Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 157
Sidste søndag, da jeg rejste herfra mod Frederiksborg, fandt jeg mange låse helt fjernet fra portene[1)] og mange porte stående åbne og opslåede, selv om de var blevet opsat for at kontrollere færdslen.
Da jeg senere kom til Frederiksborg og Hans Ulrik[2)] kom efter, fortalte jeg ham om forholdene. Han svarede, at han samtidig havde mødt en vognmandsdreng på den nye vej, som han godt kendte. Da jeg spurgte, hvorfor han ikke havde taget drengen med sig, svarede han, at det var sket på Københavns len og derfor ikke vedkom ham.
Derfor skal han nu lade denne dreng opspore og føre ham op på slottet, hvor han for sit arbejde i køkkenet skal modtage et *Deo gratias*[3)].
Når dette er sket, skal Niels Vind[4)] og Hans Ulrik tage drengen med sig, så han kan vise dem, hvor man kan køre uden om portene uden at beskadige låsene, og hvilke porte man ikke kan komme forbi[5)] uden at bryde låsene op.

Når dette er undersøgt, skal de to nævnte lensmænd sørge for, at sådanne overtrædelser kan hindres i fremtiden. Hvis bønderne af hensyn til skovvejene må køre en omvej, gør det ingen skade.
Far vel.
Rosenborg den 27. juli 1642.
Christian.

[1)] Vejene mellem de kongelige Slotte var lukkede, og kun i Undtagelsestilfælde fik Bønderne Nøgle til de Porte og Døre, hvormed de var forsynede. (R. A. Designationer og Saml. til Vejvæsenets Hist. 1764-1823 S. 44. Jvf. Kanc. Brevbøger 1637-39, S. 229 og 741).
[2)] ɔ: Hans Ulrik Gyldenløve, Lensmand paa Kronborg.
[3)] Rimeligvis oprindelig: Tak for Mad, derefter selve Maaltidet. Her maaske brugt ironisk om Belønning i Form af Prygl.
[4)] Lensmand i Københavns Len.
[5)] Her mangler Ordet: *køre* eller lign.

Kommentar
Side 202 indeholder afslutningen af **Brev 157**. Brevet viser Christian IVs meget praktiske ledelsesstil. Efter personligt at have konstateret, at porte og låse på vejen mellem København og Frederiksborg var blevet ødelagt eller fjernet, iværksætter han straks en undersøgelse. Sagen skal opklares gennem lokale vidner, og lensmændene skal finde en løsning, der både beskytter de kongelige anlæg og tager hensyn til bøndernes færdsel.
Den ironiske bemærkning om et *Deo gratias* til vognmandsdrengen er et af de tydeligere eksempler på Christian IVs tørre humor i brevene.

Side 203

Brev 158 * 7. August 1642

Kongens Paategning paa Hans Ahnemøllers Omslag af 4. August 1642 over Tømmer til at bygge Dæmningen mellem den store Ladegaard og Blegehuset[1)] fra ny. — R. A. Christian (V).s Breve til Korfits Ulfeldt.
Originaltekst
Dette tømmer skall forskaffis tiill dette offuentegnede arbed.
Køben: den 7 Au: Anno 1642.
Christian.

Oversættelse af Brev 158
Dette tømmer skal anskaffes til det ovenfor nævnte arbejde.
København den 7. august 1642.
Christian.

Brev 159 * 21. August 1642

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen er træt af Bryderierne med Enkedronningen af Sverige. Han ønsker at faa tilsendt en Bryggersvend. Om Forhandlingerne med Salvius og d'Avaux, som tøver med at svare. Kongen vil ikke overlade d'Avaux Skibe til hans Hjemrejse. — R. A.

Originaltekst
Ded som du mig pa Enckedronningen aff Suerrigs[2)] uegne haffuer tilskiickit, ded haffuer ieg Emphangen. Gud giiffue, at den gode damme uar der, som om 100 Aar skulle werre.
I Peder wiibis breff[3)] uar icke et ord om hinders dondt, Mens allene om datterens gifftermal med Churfürsten aff Brandenborg[4)]. Gud giiffue, huilcken aff Parterne der bliiffuer bedragen. Ieg holder y dii made pa Suenskens siide. Albredt Baldtzer Berns[5)] Er selffuer heer til steede, gud giiffue, huorledis uy forliigis om vorris Skiibsbiigning.

Oversættelse af Brev 159
Det, som du har sendt mig på enkedronningen af Sveriges vegne, har jeg modtaget. Gud give, at den gode dame var dér, hvor hun vil være om hundrede år.
I Peder Vibes brev var der ikke et ord om hendes forhold, men kun om datterens giftermål med kurfyrsten af Brandenburg. Gud give, hvem af parterne der bliver bedraget.
I den sag holder jeg med svenskerne. Albert Baltzer Berns er selv til stede her. Gud give, at vi kan blive enige om vores skibsbygning.

[1)] Jvf. Oluf Nielsen IV, 135, hvor denne Dæmning omtales, idet der 1656 holdtes Syn over den af en Kommission til Besigtelse af Vandet i Byens Grave m. m.
[2)] Om Enkedronningen af Sverige se IV, 386, Note 4 og V passim. Hun opholdt sig i Kiel.
[3)] Kongen havde modtaget to Breve af 10. og 13. Aug. fra Peder Vibe (V, 245).
[4)] Om Brandenburgs Forhandlinger med Sverige se V, 246 Note 1.
[5)] Om Albert Baltzer Bernts's Skibsværft i Neustadt se Lind S. 378 f.

Kommentar
Side 203 indeholder hele **Brev 158** og begyndelsen af **Brev 159**.
Brev 158 er en kort kongelig påtegning om anskaffelse af tømmer til genopførelsen af dæmningen mellem Ladegården og Blegehuset.
I begyndelsen af Brev 159 kommer Christian IV med usædvanligt skarpe bemærkninger om den svenske enkedronning Maria Eleonora. Samtidig omtaler han ægteskabsforhandlingerne mellem Brandenburg og Sverige og vender tilbage til den langvarige konflikt om skibsbyggeriet i Neustadt, hvor Albert Baltzer Berns nu er til stede personligt.

Side 204

Brev 159 ✻ 21. August 1642 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

Epthersom ieg inted lenger kan komme tiil rette med Briiggeren, som heer brigger for hoffuit Och Skyben, Da skaldtu sende mig den beste Briiggersuend hiid, som der hiemme er at finde, Och hannem palegge, Att hand huercken der hiemme eller pa Reissen herud lader siig mercke, huad hanns Erinde Er heer wde. Naar hand hiid ankommer, da skal hand huos ingen wden huos mig siig lade angiiffue.
Myn hoff fohrerer sende Ieg y dag otte dage tiil M: dauaus och Saluium och lod dem forsta ded, som greffuen aff Auuersberg huos mig haffde anbracht, Mens Endomstund haffuer ieg inted faat hannem tilbage igen. Som ieg forstaar aff andre, da giiffuer dauau for, at arsagen

skal uerre, at hand faar først uyde, huad posten aff franckerige bringer hannem. En dag eller thu uyl ieg holde hannem ded tiil gode, mens gør hand mig ded for grofft, da uyl Ieg kalde myn tyener tilbage wden beskeen.
M: dauaus Er heel *perplex* y sagen, Tii hand seer, at keysseren med siin Erklering om Lydtzous forretning gør aldt ded tiil Løiien, som hand haffuer laadt trycke[1)].
Samme dauaus skreff M: klein[2)] for faa dage tiil, Att Eptherdi hand haffde købdt nogle heste, som hand vylde haffue med siig y franckerige, da ville hand ga tiil skiibs tiil Emden, huorpa Ieg suarede, at myne skiib inted haffde at bestille pa dy steder, som myt *territorium* siig inted streckede. Dertiilmed da uaar myne skyb biigdt tiil Orlach och inted tii att føre heste nogenstedtz, Saat ieg habis, at Oldenborg med *fragatten* inted kommer nogenstedtz uden

[fortsættes s. 205]

Oversættelse af Brev 159

Eftersom jeg ikke længere kan komme til rette med bryggeren, som brygger til hoffet og skibene her, skal du sende mig den bedste bryggersvend, som findes derhjemme. Du skal pålægge ham, at han hverken hjemme eller på rejsen hertil lader nogen mærke, hvad hans ærinde herude er. Når han ankommer, må han ikke melde sig hos nogen anden end mig.
For otte dage siden sendte jeg min hofjunker til monsieur d'Avaux og Salvius og lod dem vide, hvad greven af Auersperg havde forelagt mig. Endnu har jeg imidlertid ikke fået ham tilbage. Efter hvad jeg hører fra andre, lader d'Avaux forstå, at årsagen er, at han først vil vide, hvad posten fra Frankrig bringer ham af nyheder. Det vil jeg finde mig i en dag eller to, men driver han det for vidt, vil jeg kalde min tjener tilbage uden videre besked.
Monsieur d'Avaux er ganske forvirret (*perplex*) i sagen, fordi han kan se, at kejserens erklæring om Lützows forhandlinger gør hele det trykte materiale, han har ladet udgive, til grin.[1)]
Samme d'Avaux skrev for få dage siden til monsieur Klein[2)], at eftersom han havde købt nogle heste, som han ønskede at tage med sig til Frankrig, ville han gerne sejle til Emden. Hertil svarede jeg, at mine skibe ikke havde noget at gøre på steder, som lå uden for mit territorium. Desuden er mine skibe bygget til orlog og ikke til transport af heste, så jeg håber, at Oldenborg med fregatten ikke kommer længere end

[fortsættes s. 205]

[1)] Om Forhandlingerne med d'Avaux og Salvius og Auerspergs Sendelse se V, 246 med Note 3. Talen er om den i Hamborg i Decbr. 1641 afsluttede Fredspræliminærtraktat om Udveksling af Lejdebreve og Aabning af en Fredskongres i Münster og Osnabrück (Fridericia II, 176 f.). Kejseren, som til at begynde med ikke vilde godkende sin Gesandt Lützows Virksomhed herfor, ratificerede endelig Traktaten i Juli 1642. Ratifikationen overraktes Kongen af Lützows Efterfølger Auersperg (smst. S. 307).
[2)] Hans Leonhard Klein, Sekretær i Tyske Kancelli.

Kommentar

Side 204 fortsætter **Brev 159**. Christian IV forsøger at løse problemerne med brygningen ved hoffet og flåden gennem en diskret udsendt bryggersvend. Samtidig giver brevet et levende indblik i de diplomatiske spændinger omkring fredsforhandlingerne i 1642. Kongen bliver tydeligt utålmodig over d'Avaux' tøven og afviser at lade danske orlogsskibe fungere som transportmiddel for den franske gesandts privatindkøbte heste.

Side 205

Brev 159 ✻ 21. August 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Originaltekst
lige herfra henad køben:[1)] En mand y hamborg skriiffuer mig tiil, at baade dauaus och Saluius Erre sa *perplex*, at huermand forundrer siig derpa. Ded Er mueligt En stor arsag, at begge derris *Armeiier* star inted rett well.
Vale. Aff Glyckxborg den 21 Augustj Anno 1642.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 159 (afslutning)
... direkte herfra til København.[1)]
En mand i Hamborg skriver til mig, at både d'Avaux og Salvius er så forvirrede (*perplex*), at alle undrer sig over det. Det kan meget vel skyldes, at begge deres hære ikke står særlig stærkt for tiden. ret vel.
Fra Glücksborg den 21. august 1642.
Christian.

Brev 160 ✻ 1. Septbr. 1642.

Til Korfits Ulfeldt.

Der skal udnævnes en Præst ved Børnehuset. Det er ikke muligt at skaffe en Guldkæde eller et Kontrafej til Marselis. Kongen deler ikke den svenske Enkedronnings Haab om et godt Resultat af den brandenburgske Sendefærd til Sverige. Peter Vibe ønsker at faa en Kopi af Kejserens Ratifikation af Fredsprælimінærerne til at fremlægge for Svenskerne. Kongen har ladet Knud Ulfeldt undersøge det til det gottorpske Inddigningsarbejde knyttede katolske Kapel. De Friheder, der er indrømmet Katolikkerne, kan blive farlige for Riget. Der bør kræves Told i Listerdyb af Katolikkernes Ind- og Udførsel. Da der skal males et Billede af Kongen til Hest og støbes en Rytterstatue derefter, skal Ulfeldt forhøre sig om Omkostningerne herved. — R. A.

Originaltekst
Wdaff dyn skriiffuelse haffuer ieg fornommen, at Presten y Børnehussit Er kallis (!) tiil *capellan* udi wor fruiis sogen, Huorfor du skaldt tage En anden dertil y hans sted[2)]. Heer er ingen keeder eller kontefeiier forhanden, som Marselius kan faa[3)], ty man kan slett ingen guld faa her tilkøbss.

Oversættelse af Brev 160
Af din skrivelse har jeg forstået, at præsten ved Børnehuset er kaldet til kapellan ved Vor Frue Sogn. Derfor skal du tage en anden i hans sted.[2)]
Her findes ingen kæder eller portrætter, som Marselius kan få,[3)] for man kan slet ikke købe guld her.

[1)] Om d'Avaux's Hjemrejse se V, 246-47 med Note 1.
[2)] Præst ved Børnehuset Søren Lauridsen Bergendal blev 2. Septbr. 1642 kaldet til Kapellan ved Frue Kirke. Hans Efterfølger ved Børnehuset blev Christen Nielsen Skrem.

[3] Peter Marselis, Resident i Moskva, forhandlede om et Giftermaal mellem Valdemar Christian og en russisk Prinsesse. De Gaver, som han i denne Anledning skulde overrække, et Kontrafej af Kongen og en Guldkæde, omtales ogsaa i to Breve til Korfits Ulfeldt af 10. April 1643, se dette Bind Nr. 195 og V, 325.

Kommentar
Side 204 afslutter **Brev 159** og indleder **Brev 160**. Afslutningen af Brev 159 viser Christian IVs vurdering af de diplomatiske forhandlinger: både d'Avaux og Salvius beskrives som *perplexe*, hvilket kongen forklarer med deres vanskelige militære situation.
Begyndelsen af Brev 160 vender tilbage til praktiske og diplomatiske spørgsmål. Christian IV må finde en ny præst til Børnehuset og konstaterer samtidig, at han ikke kan skaffe de kostbare gaver, som Peter Marselis ønsker til brug i de russiske ægteskabsforhandlinger.
Status: Sidst behandlede side: **204**. Næste side: **205** (fortsættelse af Brev 160).

Side 206

Brev 160 ✻ 1. September 1642 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

Originaltekst
Enckedronningen haffuer god forhabning, at dii Brandenborgeske gesandter skal rette nogit godt ud for hinder y Suerrig[1], huilckit ieg inted troer, forend ieg[2], at ded Er sluttit och vnderskreffuen.
Peder wiibe formener sich inted at kunde udrette, uden hand haffde *Copiam* aff keysserens *Ratification* offuer lydtzous werck[3], Der ieg dog haffuer ladiit dennom wiide, att Ieg den haffuer siiet och leest Och funden densamme *in optima forma* at uerre giordt.
Dyn broder knud haffde Ieg Nylligen wformerckt hen pa dy steder, som dii *Catholicher* dyger ded land ynd paa H: aff holsteins grund, At Erfahre, om dysamme haffuer derris *Lyberum Exersitium Religionis*, aldenstund dii *gottorpiences* inted uil uerre sliigdt gestendig for mig[4].
Dentiid hand nu kam tilbage Igen, da *Refererede* hand, at dy icke allene haffde derris *Exersitium Religionis* frii, Mens dii haffde Ett *Capell*, som 200 personer kunde fa rom udi, huilckit saledis *frequenterit*, at der stod flere wdenfor End der inde.
Dii haffuer ochsa biigdt En skole derhuos, Saat ded werck er Riigit och disse fyrsterendom tiil stor fahre, om ded skulle faa siin fremgang.
Dii tiil gottorp Er y den mening, At sliigdt aff dennom uden nogen modsigelsse aff mig kan bliiffue, aldenstund samme Pladtz inted uar tiil, dentyd den *transaction* ymellom Riigit och dennom om Religionen Er giordt, Huorfor du skaldt strax sende thuende sma skiib med dychtige *offiserer* och folck henad Lyster dyb,
[fortsættes s. 207]

Oversættelse af Brev 160
Enkedronningen har store forhåbninger om, at de brandenburgske gesandter vil opnå noget godt for hende i Sverige,[1] men det tror jeg ikke på, før jeg ser, at en aftale er afsluttet og underskrevet.
Peder Vibe mener ikke, at han kan udrette noget, medmindre han får en kopi af kejserens ratifikation af Lützows forhandlinger.[3] Jeg har dog allerede ladet dem vide, at jeg har set og læst dokumentet og fundet det korrekt udfærdiget (*in optima forma*).

For nylig sendte jeg din broder Knud til de steder på hertugen af Holstens område, hvor katolikkerne inddæmmer land, for at undersøge, om de dér har fri religionsudøvelse (*liberum exercitium religionis*), eftersom gottorperne ikke vil indrømme dette over for mig.[4)]
Da han kom tilbage, berettede han, at de ikke blot havde fri religionsudøvelse, men også et kapel, som kunne rumme 200 personer, og som var så stærkt besøgt, at der stod flere udenfor end indenfor.
De havde desuden opført en skole ved kapellet, så dette foretagende efter kongens mening udgør en stor fare for riget og disse fyrstendømmer, hvis det får lov til at udvikle sig.
Gottorperne mener, at de kan tillade dette uden indsigelse fra min side, fordi stedet ikke eksisterede, da den tidligere overenskomst (*transaction*) om religionen mellem riget og dem blev indgået.
Derfor skal du straks sende to mindre skibe med dygtige officerer og mandskab til Listerdyb,
[fortsættes s. 207]

[1)] Om den svenske Enkedronning se V, 246 Note 1.
[2)] Her mangler Ordet: *ser*.
[3)] Om Kejserens Ratifikation af Fredspræliminærerne se Fridericia II, 310; jvf. det foregaaende Brev.
[4)] Om det katolske Kapel ved Botslot (i Fartoft Sogn) se det omtrent enslydende Brev af s. D. til Christen Thomesen Sehested V, 248 f. Omkostningerne ved de gottorpske Digearbejder ved Botslot, der fra 1635 lededes af Jesuiterpateren Filster, opgøres for Aarene 1635-42 til 5-600000 Rdl. 1648 maatte Arbejdet opgives uden at være fuldført (Eckermann i Zeitschr. f. schlesw.-holst.-lauenb. Gesch. XXVI, 3-14 og XXI, 221 f.). Om Toldopkrævningen i Listerdyb se V, 253.

Kommentar
Side 206 fortsætter **Brev 160**. Christian IV udtrykker skepsis over for de brandenburgske forsøg på at hjælpe den svenske enkedronning og fastholder, at kejserens ratifikation er gyldig, selv om svenskerne ønsker en kopi af dokumentet.
Den største del af siden handler om Christian IVs bekymring over det katolske miljø ved de gottorpske inddigningsarbejder. Efter Knud Ulfeldts undersøgelse konstaterer han, at der både findes kapel, skole og fri religionsudøvelse. Kongen opfatter dette som en potentiel fare for riget og begynder at planlægge konkrete modforanstaltninger ved Listerdyb.

Side 207
Brev 160 ✻ 1. September 1642 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

Originaltekst
huor dy skal faa Order pa tollen, som der skal tagis aff ded, som førris ind och ud huos samme *Catholicher Ex eodem capiti*, at dy Endnu ingen forloff haffuer at besøge Riigens strømme, som andre hertugens vndersater haffuer.
Ieg achter nest gudtz hiielp med ded første derhen, Om werligen saledis wil bliiffue, som ded sig nu anlader, ty Riigit och disse kuarter ligger stor macht pa samme dondt, Aldenstund ingen tør thuiffle, at dy *Catholicer* inted *spenderede* saa mange tønder guld paa den Pladtz, om dii icke haffde stor *Assistens* aff andre.
Naar Ieg, om gud uyl, kommer der y Eiiinen, da uyl ieg Erfahræ, huor man best kan y wynter lossere folckiit, Saoch, huor man best pa forarit kan faa Øl och brod tiil samme skiib.

Herhuos haffuer du En *Designation* pa Et Plaaster at Emphange, som skal tilstillis D: Peter Pay, som hand skall lade gorre til mig selffuer.
Eptherdi Ieg haffuer y sinde, Om gud uyl, at lade mig leffnid Størrelse affmale tiil hest[1)] Och dertil *Requireris* Stordt lerrid, huorpa ded kan malis, Da skall dertil gorris lerrit y Børnehussit pa ded Store getou[2)], som staar pa ded lofft, der som Segel duggen gorris.
Och Eptherdi ieg aff dig haffuer forstanden, at du wyste En meiister, som Sadandt kunde[3)] *Podtzere*[4)] och Støbe aff kobber, Da skaldtu Erfahre huos samme meiister, huad hand begehrer for [s]liggen[5)] *Statuam* at gorre och den at skaffe ferdig ind y danmarck.
Imidlertiid at samme lerrid bliiffuer giordt, da skaldtu Erphare huos Carll von Manderen Och Morten Stenuynckel,
[fortsættes s. 208]

Oversættelse af Brev 160
... hvor de skal få instruktion om den told, som skal opkræves af det, der føres ind og ud hos de samme katolikker. Af samme grund (*ex eodem capite*) har de endnu ikke fået tilladelse til at benytte rigets sejlløb, sådan som hertugens øvrige undersåtter gør.
Jeg agter, med Guds hjælp, snart selv at rejse derhen, hvis forholdene virkelig er så alvorlige, som de nu ser ud til. Riget og disse egne tillægger sagen stor betydning, og ingen tvivler på, at katolikkerne ikke ville have anvendt så mange tønder guld på stedet, hvis de ikke havde haft betydelig støtte andetsteds fra.
Når jeg kommer derud til øerne, vil jeg undersøge, hvor man bedst kan indkvartere mandskabet om vinteren, og hvor man om foråret bedst kan skaffe øl og brød til de pågældende skibe.
Sammen med dette modtager du en anvisning på et plaster, som skal sendes til doktor Peter Pay, og som han skal fremstille til mig personligt.
Da jeg har i sinde, om Gud vil, at lade mig male i naturlig størrelse til hest,[1)] og da dette kræver et meget stort lærred, skal der fremstilles lærred til formålet i Børnehuset på den store væv[2)], som står på loftet dér, hvor sejldugen fremstilles.
Eftersom du har fortalt mig, at du kender en mester, som kan modellere[4)] og støbe sådanne arbejder i kobber, skal du undersøge hos denne mester, hvad han forlanger for at udføre en sådan statue[5)] og få den færdiggjort i Danmark.
I mellemtiden, mens lærredet fremstilles, skal du forhøre dig hos Carl van Mander og Morten Stenuynckel,
[fortsættes s. 208]

[1)] Karl v. Mander malede et Billede af Kongen til Hest (nu paa Frederiksborg), for hvilket han 1643 sendte en Regning paa 400 Rdl. (Dansk biogr. Leksikon). Jvf. Brevet af 30. Dec. 1644.
[2)] ɔ: Væv.
[3)] er skrevet to Gange.
[4)] bossere ɔ: forme. Angaaende Rytterstatuen jvf. Brevet af 21. Maj 1643.
[5)] ɔ: slig en.

Kommentar
Side 207 fortsætter **Brev 160**. Christian IV går fra religions- og toldpolitik til et bemærkelsesværdigt kunstprojekt: han planlægger både et portræt af sig selv til hest i naturlig størrelse og undersøger mulighederne for en rytterstatue i kobber. Brevet viser samtidig hans fortsatte bekymring over de katolske aktiviteter ved de gottorpske inddigningsarbejder og hans ønske om kontrol med trafikken gennem Listerdyb.

Side 208

Brev 160 ✻ 1. September 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

huad dy begerer for att male mig aff tiil hest, som sagdt Er.
Vale. Aff Glyckxborg den 1 Septem: Anno 1642.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 160
... hvad de forlanger for at male mig til hest, som nævnt ovenfor.
Far vel.
Fra Glücksborg den 1. september 1642.
Christian.

Brev 161 ✻ 10. Septbr. 1642.

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen har under sit Ophold i Ballum beset List Havn, som skal udstyres med Søtønder m. m. De til Listerdyb udkommanderede Skibe skal overvintre ved Rømø. Kongen har her fundet en fortræffelig Plads til Anlæg af en befæstet By. Marsken i samme Egn skal inddiges. Hans Lindenovs Len skal ikke bortgives for det første. Der skal sendes en Muffe til Nykøbing til Jomfru Lisbeth. — R. A.

Ieg haffuer Nu y nogle dage holdt mig op y en biie, som kallis Ballum[1)], Och deromkring besiiet leiiligheden Och befundet, at lyster haffuen kan bliiffue *Redumerit* offuer alle haffner, som deromkring wiidt och bredt fyndis, ysønderlighed, Naar den med 4 Søetønder och[2)] til landuerdtz bliiffuer hyolppen, Huorfor der skal y wyndter gorris 4 Søetønder med Iern keeder, som erre 5 faune lang, aff den Størrelse, som dy erre, som der brugis ued køben: och anden stædtz pa strømmen.
Saframdt nu 2 Eller fleere aff dem kan bliiffue ferdig for wynter, da skal dy sendis dyd tiil manden, som boer paa Lyster.
Myne skyb, som Erre befahliid at komme diid[3)], dy
[fortsættes s. 209]

Oversættelse af Brev 161
Jeg har nu i nogle dage opholdt mig i den by, som kaldes Ballum,[1)] og har beset egnen omkring.
Jeg er kommet til den opfattelse, at List Havn kan gøres bedre end alle de havne, som findes vidt og bredt omkring, især hvis den forbedres med fire søtønder og andre hjælpemidler ind mod land.[2)]
Derfor skal der i vinter fremstilles fire søtønder med jernkæder, fem favne lange, af samme størrelse som dem, der benyttes ved København og andre steder i farvandet.
Hvis to eller flere af dem kan blive færdige inden vinteren, skal de sendes til manden, som bor ved List.
De skibe, som jeg har befalet at komme derhen,[3)] de
[fortsættes s. 209]

[1)] Kongen paatænkte at anlægge en By – der paa een Gang skulde være Handelsstad og Fæstning – paa Sønderjyllands Vestkyst ved Ballum, ved den inderste Ende af Listerdyb, se

V, 249 Note 2, Sønderjydske Aarb. 3. R. II, 263 og Vilh. Lorenzen, *Christian IV.s Byanlæg* S. 370-72.
[2)] Herefter følger Ordene *3 Bacher* overstreget.
[3)] Nemlig for at opkræve Told se V, 253.

Kommentar
Side 208 afslutter **Brev 160** og indleder **Brev 161**.
Afslutningen af Brev 160 afrunder den omfattende sag om de gottorpske katolikker, Listerdyb og kongens planer om et rytterportræt og en rytterstatue.
Begyndelsen af Brev 161 er særligt interessant, fordi den viser Christian IV som byplanlægger og havneudvikler. Efter eget syn af forholdene ved Ballum og Listerdyb vurderer han, at List Havn kan udvikles til en af områdets bedste havne. Brevet markerer begyndelsen på nogle af kongens mest ambitiøse planer for Sønderjyllands vestkyst.

Side 209
Brev 161 ✻ 10. September 1642 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

kan ligge y wynter y En haffuen under Rømme, som kallis konstmarck laa[1)].
At ingen søger samme haffuen y Lyster, Naar dy den behøffuer, dertil er ingen anden arsag vden, at dem fattis kending at løbe Epther, Huorfor Ieg vylle *ordinere* nogle Baaker[2)] med Lys udi, Om Ieg kunde faa nogle Spegelglas sa store som En halff Aarck papiir och dobbeltdt sa tycke aff glaas, som dy andre Erre. Om huylcke glaas du skaldt tale med Iohan Braam, at hand for ded første lader gorre sex, som man kan begiinde med.
Ieg haffuer ochsa siiet en Pladtz ud, huor vndersaterne y landiit bade Eddel och weddel y kriigs tiid bedre kan *Retirere* End udi den fort ued Snaghøy, udi huilcken Enhuer aff Adelen y Iudtland skulle bigge Ett huss. Samme Pladtz formener Ieg at kunde gorre Riigit stor tiieniste bade y friidtz och feiidis tiid. Tii siiden danmarck Er bleffuen tiil nogiit, da Er der inted funden sliggen Pladtz, som wor herre haffuer giiffuen mig lycke tiil att fiinde. Pladtzen kan gorris sa fæst som Glyckstadt, och der Er strax derhuos den *Braueste* haffuen, som der kan findis pa mange myl omkring. Derfra Er Stackit offuer til franckrige, Engeland och holland, Ieg uil inted tale om Elffuen och wesseren. Naar densamme Pladtz kommer Rett y siin *esse*[3)], daa findis uel dy, som skall haffue Ett skeeldt Øiie derpa.
Dii forrige lensmend pa Riibe haffuer ickun Passelig[4)] hafft myn saag y acht y ded, at dy aldrig haffuer verrit derom, at den Maaske[5)] y den Egen Er bleffuen Inddiigit, der ded dog letteligen kan skee, Mens altid ført tiil affkortning, huis korn och høe at (!) wandiit Er bleffuen
[fortsættes s. 210]

Oversættelse af Brev 161
... kan overvintre i en havn ved Rømø, som kaldes Kongsmark Lå.[1)]
At ingen benytter havnen ved List, når de har brug for den, skyldes alene, at man mangler sømærker at styre efter. Derfor vil jeg opstille nogle båker[2)] med lys i, hvis jeg kan få nogle spejlglas så store som et halvt ark papir og dobbelt så tykke som almindeligt glas. Om sådanne glas skal du tale med Johan Bræm og få ham til i første omgang at lade fremstille seks stykker.
Jeg har også udset mig et sted, hvor undersåtterne i landet, både adelige og uadelige, i krigstid bedre kan søge tilflugt end i fortet ved Snehøj, hvor hver adelsmand i Jylland skulle bygge et hus. Dette sted mener jeg kan gøre riget stor tjeneste både i freds- og krigstid. Siden

Danmark blev til noget, er der ikke fundet et sådant sted, som Vorherre har givet mig lykke til at opdage. Pladsen kan gøres lige så stærk som Glückstadt, og lige ved siden af ligger den bedste havn, man kan finde i mange mils omkreds. Herfra er der direkte sejlads til Frankrig, England og Holland, for ikke at tale om Elben og Weser. Når dette sted kommer i god stand,[3] vil der nok være nogle, som ser misundeligt på det.
De tidligere lensmænd i Ribe har kun i ringe grad[4] varetaget mine interesser, fordi de aldrig har sørget for, at marsken[5] i denne egn blev inddiget, selv om det let kunne lade sig gøre. I stedet har man altid lidt tab, når korn og hø er blevet oversvømmet af vandet
[fortsættes s. 210]

---

[1] Kongsmark paa Rømø. *Laa* ɔ: Rende ved Kysten (Ordb. o. d. danske Spr.).
[2] ɔ: Sømærker.
[3] god Tilstand.
[4] i ringe Grad.
[5] Marsk.

Kommentar
Side 209 fortsætter **Brev 161** og er et af de mest visionære steder i Christian IVs korrespondance. Kongen beskriver ikke blot tekniske forbedringer af sejladsen ved List ved hjælp af båker og sømærker, men fremlægger også en ambitiøs plan om en ny fæstnings- og handelsby. Han fremhæver stedets strategiske værdi med forbindelser til Frankrig, England, Holland, Elben og Weser, og han anser området for en af de bedste lokaliteter, han nogensinde har fundet til et sådant projekt.
Samtidig kritiserer han de tidligere lensmænd i Ribe for ikke at have udnyttet mulighederne for inddigning af marsken.

Side 210
Brev 161 ✻ 10. September 1642 (afslutning)

skeendt. Der kan paa En sommer bliiffue 14000 dremeedt (!)[1] land yndigit med Rynge bekostning, Der hertugen aff holsten nu y syu ar haffuer verrit om att dyge et stœcke land Ind, som icke Er 4000 dremmdt (!) laand stordt[2]. Der skal tenckis paa, huor man best y mengden kan faa Sparre treer Och danmarcks deeler[3] for En byllig Priis. Mengden uyl ieg med ded første lade dig uyde.
Vale. Aff Hadersleff hus den 10. Septem: Anno 1642.
Christian.
Ded lehn, som H: hans lyndenou Saliig haffuer ued døden kuyterit[4], ded bliiffuer inted sa snaardt forlendt bordt.
Tiil Jomfru Liissebet[5] skall gørris En Muffe och sendis henad Nykøbing.
Udskrift: *Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.*

Oversættelse af Brev 161
... sket. På én sommer kan man inddige 14.000 demat[1] land med ringe bekostning, mens hertugen af Holsten nu i syv år har arbejdet på at inddige et stykke land, som ikke er 4.000 demat stort.[2]
Der bør tænkes på, hvor man bedst i større mængder kan få spærtræ og særlige danske brædder[3] til en billig pris. Mængden vil jeg snart lade dig vide.
Far vel.
Fra Haderslevhus den 10. september 1642.
Christian.

Det len, som den salige Hans Lindenov ved sin død har opgivet,[4)] bliver ikke så hurtigt bortforlenet.
Til jomfru Lisbeth[5)] skal der laves en muffe og sendes til Nykøbing.

Brev 162 ✻ 12. Septbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.

Der skal sendes et Skib til Christianspris til at overføre de unge sachsiske Fyrster til Lolland. Ordrer angaaende Forsendelse af Hør, Levnedsmidler og Hamp til Haderslev og Glückstadt. Kongen ønsker en Afskrift af, hvad Fiskemesteren paa Frederiksborg har i Løn. — R. A.

Originaltekst
Eptherdi ieg Ehrfaherer, at dy vnge herrer aff Saxen[6)] erre y Ham: ankommen och med ded første achter henad
[fortsættes s. 211]

Oversættelse af Brev 162
Eftersom jeg erfarer, at de unge herrer af Sachsen[6)] er ankommet til Hamborg og har til hensigt snarest at rejse videre mod
[fortsættes s. 211]

[1)] En Demat, lig 1½ Hektar, var det gængse Maal for Jord i Marsken.
[2)] Hermed menes Inddigningsarbejdet ved Botslot, se Brevet af 1. Sept.
[3)] ɔ: en særlig Slags Brædder.
[4)] Hans Lindenov havde ved sin Død 1642 Hindsgavl Len, hvorpaa Claus Sehested fik Lensbrev 25. April 1643 (V, 326 Note 1).
[5)] ɔ: Elisabeth Sophie Gyldenløve, Kongens Datter med Vibeke Kruse.
[6)] Hermed sigtes rimeligvis til Kurfyrst Johan Georg I af Sachsens Sønner, som var Brødre til den gottorpske Hertuginde Marie Elisabeth og til Prins Christians Gemalinde Magdalene Sibylle.

Kommentar
Side 210 afslutter **Brev 161** og indleder **Brev 162**. Christian IV fortsætter sine storstilede planer for Ballum- og Listerdybområdet og sammenligner direkte sine egne inddigningsmuligheder med det langt mere langsommelige gottorpske projekt ved Botslot. Samtidig berører han lenspolitik og familiære forhold ved at fastslå, at Hans Lindenovs len ikke straks skal bortforlenes, samt at datteren Elisabeth Sophie skal have tilsendt en muffe. Nederst begynder Brev 162, hvor fokus igen flyttes til transport, forsyninger og de unge sachsiske fyrsters rejse.

Side 211
Brev 162 ✻ 12. Septbr. 1642 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

gottorp (!) och derfra hen ad Nykøbing, Daa skaldtu med ded første lade løbe Ett aff dii sma skiib hen tiil Christianpriis, som dem derfra kan føre offuer tiil Laland.
Miig fattis bade heer och pa Glyckxborg Lynkleeder, Och ieg achter, om gud uyl, heer paa Lehnen att lade Spiinde garn dertiil, Och ieg formerner, at der Er hør y forrad pa holmen,

huorfor du med ded første med En Iacht skaldt sende Otte skyppund hiid, Och saframdtt der Er ingen hør y forrad, da skall den købis.
Herhuos haffuer du en *designation* pa adskillige *Victualier* at Emphange, Som for wiindter skall uerre y glyckstadt, paded man icke derpa skal haffue mangell pa forariit, naar man indted kan faa bud derymellom.
Med sligge *Victualier* skal sendis fiihre skiippund hamp med (!) tiil fyskemeisteren sammestedtz, som ded tiil fyskeredskab skall bruge.
Vale. Aff Hadersleben den 12. Septem: Anno 1642.
Christian.
(Efterskrift paa en vedlagt Seddel:)
Miig skall med ded første tilskikis *Copien* aff fyskmeisterens besolding paa frederigsborg[1)].
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 162
... Gottorp og derfra videre til Nykøbing. Derfor skal du straks sende et af de mindre skibe til Christianspris, så de unge sachsiske fyrster kan føres derfra over til Lolland.
Jeg mangler både her og på Glücksborg linned, og jeg agter, om Gud vil, at lade spinde garn til formålet her i lenet. Jeg mener, at der findes hør på Holmen, hvorfor du straks med en jagt skal sende otte skippund hertil. Hvis der ikke findes hør på lager, må det købes.
Sammen med dette modtager du en fortegnelse over forskellige levnedsmidler, som skal oplagres i Glückstadt til vinter, så man ikke kommer til at mangle noget om foråret, når forbindelsen kan være afbrudt.
Sammen med disse forsyninger skal der sendes fire skippund hamp til fiskemesteren samme sted, som han skal bruge til sine fiskeredskaber.
Far vel.
Fra Haderslev den 12. september 1642.
Christian.
(Efterskrift:)
Jeg ønsker snarest tilsendt en afskrift af fiskemesterens løn ved Frederiksborg.[1)]

Brev 163 * 13. Septbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Der skal sørges for Klædninger til de unge holstenske Hertuger, som er paa Sorø, og for sort Tøj til Lakejerne. Markus Whitte bør snarest komme til Listerdyb for at opkræve Told; en Del Skibe, som ligger ved Højer og derfra skal sejle til Holland med Øksne, bør ligesaavel give Kongen som Hertugen Told. Svenskerne vil ikke tro paa Kejserens Ratifikation af Fredsprælimінærerne, uden de ser en Afskrift deraf. — R. A.

[fortsættes s. 212]

Oversættelse af Brev 163
[fortsættes s. 212]

[1)] Carl Joachim v. Karberg havde 29. Maj 1642 faaet Bestalling som Fiskemester i Frederiksborg og Københavns Len (R. A., D. Kanc. Bestallingsprotokol I, F. 24 f.).

Kommentar

Side 211 afslutter **Brev 162** og indleder **Brev 163**. Brev 162 er et godt eksempel på Christian IVs optagethed af forsyninger og logistik. Samtidig med at han organiserer transporten af de unge sachsiske fyrster, sørger han for hør til linnedproduktion, vinterforsyninger til Glückstadt og hamp til fiskeriet.
Nederst begynder Brev 163, hvor fokus flyttes til de unge holstenske hertuger i Sorø, toldopkrævningen ved Listerdyb og forholdet til svenskerne.

Side 212

Brev 163 ✻ 13. Septbr. 1642 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

Dyn skriiffuelse haffuer Ieg ued Posten y dag bekommen, Huorpa Ieg dig inted forholder, At tiil dii vnge herrer aff Holstein[1)], som Erre paa Soer, skall gørris thuende klenninger aff ded, som gorris y Børnehussit, Den Ene tiil at bruge y winter och den anden tiil at gaa tiil Briillup med. Der uyl nogiit Suordt tøy tiil myne drenge och lakeiier.
Ieg haffuer yblandt andiit forstanden aff dyn skriiffuelse, att Marckus wiit[2)] kommer med En anden henad Lyster. Io før dii kommer der, Io heller Ieg seer ded. Tii der ligger ued høiier[3)], som er en lansby, som hører hertugen tiil, En haab skiib, som uil offuer med Øxen henad holland, huoraff hertugen tager toll, och ieg meener, at dy bør ochsa giiffue mig toll, aldenstund dii skal offuer myne Strømme. Den Plaadtz derhen uil herepther beder, End som hiidindtil skeed Er, haffuis y acht, Som du uel aff myn syste skriiffuelsse[4)] haffuer fornommen.
At dii suenske inted skøtter keysserens *Ratification*, uden at dy seer *Copiam* deraff, ded haffuer Ieg lenge siiden forstanden. Mens ieg haffuer ladiit Peder wybe forsta, Att uyl dii icke troe mig, som haffuer ladiit dem forsta, at ieg haffuer siiet samme *Ratification in Aftentica forma*, da troer dii ickeheller *Copien*, Naar dii den Seer[5)].
Heer huos findis Ett breff tiil Peder wybe[6)], Som du med første leiilighed hannem skaldt lade tilkomme.
Vale. Aff Haderssleffhus den 13 Sep: Anno 1642.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 163
Jeg har i dag modtaget din skrivelse med posten.
Til de unge holstenske herrer[1)], som opholder sig i Sorø, skal der fremstilles to sæt klæder af det stof, som laves i Børnehuset. Det ene sæt skal bruges om vinteren, og det andet skal bruges til bryllupper og andre festlige lejligheder. Der skal også skaffes noget sort stof til mine drenge og lakejer.
Jeg har endvidere forstået af din skrivelse, at Markus White[2)] snart kommer til List. Jo før han kommer derhen, desto bedre. Ved Højer[3)], som er en landsby under hertugen, ligger der mange skibe, som skal sejle med okser til Holland. Hertugen opkræver told af dem, men jeg mener, at de også bør betale told til mig, eftersom de passerer gennem mine strømme. Dette område skal fremover holdes bedre under opsyn, end det hidtil er blevet, sådan som du vil have forstået af mine tidligere breve.[4)]
At svenskerne ikke lægger vægt på kejserens ratifikation, medmindre de får en afskrift deraf, har jeg forstået for længe siden. Men jeg har ladet Peder Vibe vide, at hvis de ikke vil tro mig, når jeg fortæller, at jeg selv har set ratifikationen i autentisk form, så vil de næppe heller tro på en afskrift, når de ser den.[5)]

Vedlagt findes et brev til Peder Vibe,[6] som du ved første lejlighed skal sørge for når frem til ham.
Far vel.
Fra Haderslevhus den 13. september 1642.
Christian.

---

[1] Om de to unge Hertuger Frands Philip af Glücksborg og Hans Bugislav af Nordborg se V, 34, Note 1.
[2] Om Skibskaptajn Markus Whitte (eller Whittle), se V, 253, IV, 336 og *Militært Tidsskrift* XL, 234.
[3] Om Udførselen af Øksne over Højer se L. Andresen, *Zur Gesch. d. Viehhandels im Amte Tondern* (1927), S. 12 og 16.
[4] I Brevet af 12. Sept. findcs intet herom, derimod i Brevene af 1. og 9. Sept.
[5] Talen er om Kejserens Ratifikation af Fredspræliminærtraktaten i Hamborg, se Fridericia II, 310. Jvf. Nr. 159 og 160.
[6] Et Brev til Peder Vibe af 13. Sept. er trykt V, 252.

Kommentar
Side 212 afslutter **Brev 163**. Brevet samler flere af Christian IVs hovedinteresser i sensommeren 1642: forsørgelsen af de unge holstenske fyrster i Sorø, toldpolitikken ved Listerdyb og Højer samt de fortsatte diplomatiske spændinger omkring fredsforhandlingerne og kejserens ratifikation. Særligt bemærkelsesværdigt er kongens argument om, at svenskerne næppe vil tro på en kopi af ratifikationen, hvis de ikke engang vil tro hans egen forsikring om at have set originalen.

Side 213

Brev 164 ✻ 18. Septbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Det paatænkte Byanlæg og Digearbejde ved Ballum kan ikke blot tjene til Forsvar af Riget og Hertugdømmerne, men ogsaa til økonomisk Fordel for Kongen. Der skal derfor med første aabent Vand bringes Tømmer dertil fra Norge paa de to største Koffardiskibe. — R. A

Epthersom ieg lod dig siist forsta den *Commoditet*, ieg fandt y Riiber lehn ued En Bye, som kallis Ballum, Sa haffuer ieg siiden verrit der y Eiinen Och besiiet Leiiligheden Och befundet, At uden den forseckering, Iudtland Och begge fiirstendom kan haffue deraff, Om der y Egnen kommer En *fortificerit* bye at ligge, Daa kan Ieg for myn *particuliir* haffue Aarligen 25000 daler aff dii lande, som Ieg kan Inddyge med 50000 dl.[1]
Huorfor Ieg achter, Om ded gud saa behager, tilkommendis Sommer at lade En deell deraff at Inddyge, huortil wiil behøffuis En temmelig *quantitet* aff Sparretræer och deeler, Huortil thuende aff dy største kobfardi skiib, som forhanden Er, skall *continuerlig* brugis, som stackiit for wynter skal løbe op tiil ladstederne Och der forbliiffue, paaded dy med første Aben wand kan uerre ued Lyster.
Tømmerit uyl y tyde bestillis huos lensmenden[2] Och dennom penge tilskyckis, paaded dii ded y tyde kan for En byllig Priis Indkøbe.
Stadtholderen y Norrie uyl ded siigis, at samme skiib, som bliiffuer brug[t] tiil samme tømmer, skall bliiffue y Norrie, och at hand skall forlegge Badtzmenden der omkring, som skiiben skall laade, paded dii diste tyliger kan uerre y lyster diib pa forariit. Dii Breeder, som skall brugis, skall

[fortsættes s. 214]

Oversættelse af Brev 164
Eftersom jeg sidst lod dig forstå, hvilken fordel (*commoditet*) jeg fandt ved den by i Ribe len, som kaldes Ballum, har jeg siden været der i egnen og undersøgt forholdene nærmere.
Jeg har fundet, at ud over den sikkerhed, som Jylland og begge fyrstendømmer kan have af, at der anlægges en befæstet by (*fortificeret bye*) dér, kan jeg personligt have en årlig indtægt på 25.000 daler af de områder, som jeg kan inddige for 50.000 daler.[1)]
Derfor agter jeg, hvis Gud vil, til kommende sommer at lade en del af området inddige. Til dette vil der behøves en betydelig mængde spærtræ og brædder. To af de største koffardiskibe, som findes, skal derfor anvendes løbende til formålet. De skal inden vinter løbe op til ladestederne og blive dér, så de kan være ved List med det første åbne vand om foråret.
Tømmeret skal i god tid bestilles hos lensmændene,[2)] og der skal sendes dem penge, så de kan indkøbe det til en rimelig pris.
Statholderen i Norge skal underrettes om, at de skibe, der anvendes til dette tømmer, skal forblive i Norge, og at han skal sørge for bådsmænd og mandskab omkring lastningen, således at skibene desto tidligere kan være ved Listerdyb om foråret.
De brædder, som skal anvendes, skal
[fortsættes s. 214]

[1)] Om Kongens Planer om Anlæg af en befæstet By ved Ballum og om Inddigining af Marsken se Brevet af 10. Sept. med Note 1.
[2)] Om Bestilling af norsk Tømmer til Arbejdet i Ballum se V, 363 og 437.

Kommentar
Side 213 indleder **Brev 164** og viser tydeligere end tidligere de økonomiske motiver bag Christian IVs Ballum-projekt. Hvor de foregående breve især fremhævede den strategiske og militære betydning af en ny havn og fæstningsby ved Listerdyb, understreger kongen her de forventede indtægter fra de inddigede marskarealer.
Brevet viser også, at planerne nu er gået fra idéstadiet til konkret projektering. Christian IV begynder at organisere forsyningskæden fra Norge med tømmer, skibe, lensmænd og mandskab, så arbejdet kan påbegyndes allerede den følgende sommer

Side 214
Brev 164 ✻ 18. Septbr. 1642 (afslutning)

alle uerre Snorhuggen[1)], Och uyl der bestillis breeder *a part*, som kan brugis tiil att løbe pa med hylbarer, saat dii, som bliiffuer traahuggen, allene kan brugis till ded werck, som kommer y foden aff dygiit.
Vale. Aff Hadersslеffhus den 18. Septem: Anno 1642.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 164
... alle være snorhuggede[1)], og der skal særskilt bestilles brædder, som kan bruges til kørebaner for trillebøre, således at de brædder, som er træhuggede, alene anvendes til det arbejde, som kommer ved digets fod.
Far vel.
Fra Haderslevhus den 18. september 1642.

Christian.

Brev 165 ✻ 5. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil ikke give en højere Pris for Bly end 10 Rdl. Skippundet. — R. A.

Ieg kan faa Bly nock Skippundit for 10 R: daler, naar[2)] uil betale ded med *contant* penning,
Huorfor Ieg achter inted at giiffue mehre derfor End som Saagdt.
Saframdt der fyndis Nu nogen, som man tror, som uyll leffuere mig 400 skippund heer Inden
En Maanid, daa uyl Ieg giiffue hannem Pengen forud.
Paa køben: Slott den 5 Octo: Anno 1642.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 165
Jeg kan få bly nok til 10 rigsdaler skippundet, når jeg[2)] betaler det med kontante penge.
Derfor agter jeg ikke at give mere derfor end sagt.
Hvis der nu findes nogen, som man kan stole på, og som vil levere mig 400 skippund inden en måned, vil jeg give ham pengene forud.
På Københavns Slot den 5. oktober 1642.
Christian.

Brev 166 ✻ 8. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.

Ingeniørens Anmodning om Grund til at bygge sig et Hus indenfor det ny Befæstningsværk skal afslås, da Huset kan blive afhændet til fremmede, som ikke er under Holmens Jurisdiktion. — R. A.

Originaltekst
[fortsættes s. 215]

Oversættelse af Brev 166
[fortsættes s. 215]

[1)] Snorhugge ɔ: hugge lige.
[2)] Her mangler Ordet: *ieg*.

Kommentar
Side 214 afslutter **Brev 164** og indeholder hele **Brev 165** samt begyndelsen af **Brev 166**. Afslutningen af Brev 164 viser, hvor detaljeret Christian IV engagerede sig i Ballum-projektet. Selv specifikationer om tømmerkvalitet, planketyper og arbejdsveje på digerne optager ham.

Brev 165 er et kort, men karakteristisk brev om indkøbspolitik. Kongen fastlægger en maksimalpris på bly og understreger sin vilje til at betale kontant, hvis en pålidelig leverandør hurtigt kan skaffe den ønskede mængde.

Side 215

Brev 166 ✻ 8. Oktbr. 1642

Dentiid Ieg vaar Nu siist huos ded Nii werck[1)], da begyndte *Ingenieren* att baagstauere derpaa, at hannem motte En pladtz der Inde wduyssis, huorpa hand kunde bigge Ett huss, paded hand desto Neermer kunde uerre ued handen.
Huorfor om Endten hand Eller andre om sliigdt huos dig [solli]siterer[2)], daa skaldtu dennom ded afslage, tii [d]er[3)] tiien[e]r ...[3)] at Boe, som inted Er vnder holmens *Iurisdiction*.
Tii om Endskøndt samme *Ingeniør* Nu er y myn tiieneste och bør att uerre under, huad for *Iurisdix* mig best siinis, Saa kan dog gaarden komme y dag eller[4)] y fremmede folckis hender, som inted Er y hanns tiieniste.
Skall der biggis nogitt, daa bør ded uerre hanns, Naar dii, som ded biigdt haffuer, Endten dør eller for geld maa affsta, dog for En wiiss Priis.
Køben: Slott den 8 Octo: Anno 1642.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 166

Da jeg sidst var ved det nye befæstningsværk,[1)] begyndte ingeniøren at anholde om, at der måtte udvises ham en grund inden for anlægget, hvorpå han kunne bygge et hus, så han lettere kunne være ved hånden.
Hvis derfor han eller andre henvender sig til dig med et sådant ønske,[2)] skal du afslå det, da der ikke bør bo personer der, som ikke hører under Holmens jurisdiktion.[3)]
Selv om den pågældende ingeniør nu er i min tjeneste og derfor bør være under den jurisdiktion, som jeg finder passende, kan gården dog en dag komme i fremmede hænder,[4)] som ikke står i hans tjeneste.
Hvis der skal bygges noget, bør det tilhøre kronen, således at det, når ejeren dør eller må afhænde det på grund af gæld, kan overtages til en fastsat pris.
Fra Københavns Slot den 8. oktober 1642.
Christian.

Brev 167 ✻ 8. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil have Besked om en Baad, som ikke er paa sin Plads paa Holmen. — R. A.

Originaltekst

Ieg uar stackiit siiden pa Holmen Och spurde Epther En Espiing[5)], som forgangen Sommer seglede med mig Op
[fortsættes s. 216]

Oversættelse af Brev 167

Jeg var for nogen tid siden på Holmen og spurgte efter en esping[5)], som sidste sommer sejlede med mig op
[fortsættes s. 216]

[1)] Herved forstaas antagelig den ny Befæstningslinie, hvorved Rosenborg og det tilstødende Kvarter indlemmedes i Byen, anlagt af Ingeniør Hans Jacobsen Schørt, se Brevet af 17. Jan. 1644.
[2)] Delvis afrevet.
[3)] Afrevet. Der mangler to Ord, maaske: *Inted den*.
[4)] Her mangler Ordene: *y morgen*.
[5)] ɔ: en Baad.

Kommentar
Side 215 indeholder hele **Brev 166** og begyndelsen af **Brev 167**.
Brev 166 viser Christian IVs principielle syn på ejendomsforhold inden for de nye militære anlæg. Han ønsker ikke, at private huse opføres inden for befæstningsområdet, fordi de senere kan komme på hænderne af personer, der ikke er under den ønskede jurisdiktion. Brevet illustrerer dermed kongens fokus på kontrol og militær administration.
Nederst begynder Brev 167, hvor kongen efterlyser en bestemt båd på Holmen.

Side 216

Brev 167 ✻ 8. Oktbr. 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil have Besked om en Baad, som ikke er paa sin Plads paa Holmen. — R. A.
Originaltekst
Ieg uar stackiit siiden pa Holmen Och spurde Epther En Espiing[5)], som forgangen Sommer seglede med mig Op ad Bergen[1)], huorpa bleff suarit, att den ...[2)] stod der, som Baaden pleier at Staa y, Huor ieg den y gaar inted Saa, dentyd Ieg waar y samme Pladtz tiil hest, Huorfor Ieg uill uyde, huortiil[3)] samme Essping Er brugdt, siiden at den haffuer verrit aff hussit, och paa huis befahling den Er tagen derud.
Med den viis skulle man haffue liidit gaadt aff samme hus for den Store bekostning, derpa anuendt Er.
Ded werck haffuer aldrig behagiit dem, aldenstund dy der skall gorre Baaden ferdig om forariid, førend dy kommer y wandiit.
Rossenborg den 8 Octo: Anno 1642.
Christian[3)].
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt till hande.

Oversættelse af Brev 167
Jeg var for nogen tid siden på Holmen og spurgte efter en esping[5)], som sidste sommer sejlede med mig til Bergen.[1)] Hertil blev svaret, at den stod dér, hvor båden plejede at stå. Da jeg i går var på samme sted, så jeg den imidlertid ikke.
Derfor vil jeg vide, hvortil[3)] den pågældende esping er blevet brugt, siden den er blevet taget ud af bådhuset, og på hvis befaling det er sket.
På den måde har man haft ringe gavn af det bådhus, som der er anvendt så store omkostninger på.
Dette arbejde har aldrig behaget dem, eftersom de skal gøre bådene færdige om foråret, før de kommer i vandet.
Rosenborg den 8. oktober 1642.
Christian.

Brev 168 ✻ 9. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Der skal sendes en Jagt til Heiligenhafen for at vente paa Ærkebiskoppen af Bremen. — R. A.

Der skal En Iacht henad Hellighaffuen Och ware Paa myn søn Bisskoppen aff Brehmen.
Aff køben: Slott den 9 Octo: Anno 1642.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.
Oversættelse af Brev 168
Der skal sendes en jagt til Heiligenhafen og afvente min søn, ærkebiskoppen af Bremen.
Fra Københavns Slot den 9. oktober 1642.
Christian.

Brev 169 ✻ 10. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen har været paa Ibstrup, hvor der skal træffes forskellige Forholdsregler i Anledning af den svenske Enkedronnings Ophold her. — R. A.

Originaltekst
[fortsættes s. 217]

Oversættelse af Brev 169
[fortsættes s. 217]

---

[1] Christian IV sejlede 14. Juni 1641 til Bergen med tre Krigsskibe og to Galejer og kom 14. Juli tilbage til Kronborg igen (H. G. Garde, *Den dansk-norske Sømagts Hist.* I, 139).
[2] Efter „den“ følger et Tostavelsesord (nu ?), som er dækket af en Blækklat.
[3] Ordet er delvis afrevet.
[4] —
[5] ɔ: en Baad.

Kommentar
Side 216 afslutter **Brev 167**, indeholder hele **Brev 168** og indleder **Brev 169**.
I Brev 167 ses Christian IVs velkendte opmærksomhed på selv mindre detaljer i flådens materiel. En enkelt manglende båd giver anledning til krav om redegørelse for, hvem der har taget den i brug og på hvis ordre. Brevet illustrerer kongens forventning om orden og ansvarlighed i administrationen.
Brev 168 er et kort praktisk brev om udsendelsen af en jagt til Heiligenhafen for at modtage hans søn, ærkebiskoppen af Bremen.

Side 217

Brev 169 ✻ 10. Oktbr. 1642 (afslutning)

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen har været paa Ibstrup, hvor der skal træffes forskellige Forholdsregler i Anledning af den svenske Enkedronnings Ophold her. — R. A.

Ieg haffuer verrit heer Paa hussit Och befunden alting at uerre y temmelig order, Mens der uill anden kleede om weggene, ty dette Er giordt suordt Imod myn befahling.
Der uil ochsaa skaffis En anden Mynder seng hiid til dronningen[1)] selffuer, *item* En kurreseng til kammerpiigen.
Vale. Ibstrup den 10 Octo: Anno 1642.
Christian.
Smidden skall herud och filii lassen.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt till hande.

Oversættelse af Brev 169
Jeg har været her på huset og fundet alting i temmelig god orden, men der skal sættes andet klæde op på væggene, for det nuværende er udført stik imod min befaling.
Der skal også skaffes en anden mynderseng til dronningen[1)] selv samt en kurreseng til kammerpigen.
Far vel.
Ibstrup den 10. oktober 1642.
Christian.
Smeden skal komme herud og file låsen.

Brev 170 * 17. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Forskrift for Affattelsen af de af Toldskriverne skrevne Sedler, som hver Dag skal sendes op paa Slottet. Saadanne bør ogsaa indføres i Norge. — R. A.
Originaltekst
Dy seddeler, Som huerdag Skal sendis Op pa Slottiid, skal pa Epther følgende Maner Styleriit (!)
Anno 1642 den 00 Octo: haffuer der verrit Skiib . . . .

1. kam fraa N:; uyl tiil N:; haffde inde N:; gaff tiil toll . . . .
2. kam fra N:; uyl tiil N:; haffde inde ded eller ded och gaff tiil toll . . . . . .

Summa . . . . . .
Huoraff Er udgiifuen til *garnisonen* pa Crone: . . . . . .
Disse penge Er Epther k: Ma: nadige befahling giiffuen den Eller den for . . . . . .
Eptherdi Pengene aff Tollerne annammis Och styckes y kysten, Da bør dii ochsa sette derris hender under seddelerne, wansiiet dy aff tolskriiffuerne skriiffuis och vnderskriiffuis.
Dy dannemend Burde bylligen for mehre Riichtighed skiild haffue hafft sliigdt y acht vden myn Errindring.
[fortsættes s. 218]

Oversættelse af Brev 170
De sedler, som hver dag skal sendes op på slottet, skal udformes på følgende måde:
År 1642, den ... oktober, har der været følgende skibe:

1. kom fra N.; skal til N.; havde N. om bord; gav i told ...
2. kom fra N.; skal til N.; havde dette eller hint om bord og gav i told ...

Summa ...
Heraf er udgivet til garnisonen på Kronborg ...
Disse penge er efter Kongens Majestæts nådige befaling givet til den eller den for ...
Eftersom toldpengene modtages og optælles ude ved kysten, bør de pågældende også underskrive sedlerne, selv om de skrives og underskrives af toldskriverne.
Disse brave mænd burde egentlig af hensyn til større nøjagtighed selv have været opmærksomme på dette uden min påmindelse.
[fortsættes s. 218]

[1)] Enkedronning Maria Eleonora havde Ophold paa Ibstrup rimeligvis fra sidst i Maj 1641 og i det mindste til Decbr. 1642 (V, 91, Note 1, og 273; jvf. E. Nystrøm, *Gentofte Sogn*, S. 88).

Kommentar
Side 217 afslutter **Brev 169** og indleder **Brev 170**.
Afslutningen af Brev 169 viser Christian IVs personlige tilsyn med Ibstrup, hvor den svenske enkedronning Maria Eleonora opholdt sig. Selv detaljer som vægbeklædning, sengetyper og låse falder under kongens opmærksomhed.
Begyndelsen af Brev 170 er et interessant eksempel på Christian IVs krav om administrativ orden og kontrol. Han opstiller en præcis skabelon for de daglige toldrapporter og understreger nødvendigheden af korrekt dokumentation og underskrifter.

Side 218

Brev 170 ✻ 17. Oktbr. 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Forskrift for Affattelsen af de af Toldskriverne skrevne Sedler, som hver Dag skal sendes op paa Slottet. Saadanne bør ogsaa indføres i Norge. — R. A.

Der uyl tænckis pa middel, huorledis ded med sadan Seddeler Ochsa kan bliiffue *practicerit* y Norrie.
Mig siinis, at Stadtholderen der y landit kunde tage Eed aff En Prest, fogiit eller anden, som boer næst ued tolleren, til huilcken tolleren skulle leffue[re] dageligen syne seddel, saledis stylerit som dy y Sundit, och dem legge y En Eske eller leddycke, som dertil giordt Er, Och dem siiden Stadtholderen tilskicke, som dem med siit Regenskab y Renteriit kan framskycke.
Wiil man giiffue samme personer Nogiit derfor, da formener Ieg, att ded uel skall briinge ded Ind igen inden stackiit tyd.
Huad tol der kan folde (!) y Christiania eller drammen, der aff kan Stadtholderen tage Seddelerne tiil sig. Som ochsa pa andre steeder skee kan, huor lensmenden Er Saa Neer ued handen.
Køben: slott den 17 Octo: Anno 1642.
Christian[1)].

Oversættelse af Brev 170
Der bør tænkes over, hvordan man også kan indføre et sådant system med daglige toldsedler i Norge.

Efter min mening kunne statholderen dér lade en præst, foged eller anden person, som bor i nærheden af tolderen, aflægge ed. Tolderen skulle dagligt aflevere sine sedler til denne person, udformet på samme måde som i Sundet. Sedlerne skulle derefter lægges i en dertil bestemt kasse eller skrin og siden sendes til statholderen, som kunne videresende dem til Rentekammeret sammen med sit regnskab.
Hvis man giver disse personer et mindre vederlag for arbejdet, mener jeg, at udgiften hurtigt vil tjene sig ind igen.
Hvad angår tolden i Christiania eller Drammen, kan statholderen selv modtage sedlerne dér. Det samme kan ske andre steder, hvor lensmændene befinder sig tæt ved toldstedet.
Fra Københavns Slot den 17. oktober 1642.
Christian.

Brev 171 ✻ 18. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.

Han skal læse medfølgende Instruks og meddele, hvad han maatte have at indvende derimod. Marekatten er ifærd med at blive ladet. — R. A.

Herhuos haffuer du dyn *Instruction*[2)] att Emphange, Huilcken du haffuer at læsse, Och om du derhuos haffuer nogiit at Errindre, da kandt du mig ded lade uyde.
Markatten[3)] haffuer siine stœcker Inde och leggis Nu
[fortsættes s. 219]

Oversættelse af Brev 171
Hermed modtager du din instruks,[2)] som du skal gennemlæse. Hvis du har noget at bemærke dertil, kan du lade mig få det at vide.
Marekatten[3)] har fået sine stykker om bord og bliver nu lastet
[fortsættes s. 219]

[1)] Udskriften mangler. Brevet er opbevaret mellem Brevene til Korfits Ulfeldt.
[2)] Ulfeldts Instruks til hans Sendelse til England er trykt V, 256-58.
[3)] Se S. 222, Note 5.

Kommentar
Side 218 afslutter **Brev 170** og indleder **Brev 171**.
Afslutningen af Brev 170 viser Christian IVs ønske om at standardisere og kontrollere toldadministrationen ikke blot i Øresund, men også i Norge. Han foreslår et system med lokale embedsmænd eller pålidelige personer, der under ed skal kontrollere og opbevare toldsedlerne, før de sendes videre til centraladministrationen.
Begyndelsen af Brev 171 vedrører Korfits Ulfeldts forestående sendelse til England. Kongen sender ham instruktionen til gennemsyn og nævner samtidig skibet **Marekatten**, som er under udrustning.

Side 219

Brev 171 ✻ 18. Oktbr. 1642 (afslutning)

Til Korfits Ulfeldt.

Han skal læse medfølgende Instruks og meddele, hvad han maatte have at indvende derimod. Marekatten er ifærd med at blive ladet. — R. A.

til kraanen der at indtage, huiissom hand uyder skall Indtage.
Vale.
Aff køben: den 18 Octo: Anno 1642.
Christian.

Oversættelse af Brev 171
... til kranen dér for at indtage den ladning, som den yderligere skal tage om bord.
Far vel.
Fra København den 18. oktober 1642.
Christian.

Brev 172 * 19. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kreditiv for Ulfeldt til hans Sendelse til Karl I af England. — Han skal forestille den engelske Konge, at Christian IV.s Tilbud om Hjælp er ærligt ment, og minde om, at der til Gengæld af Oberst Cochran er lovet ham en fast Plads i England. — R. A.

, Nepos et frater Charissime. Exposuit quidem nobis Vester Legatus, Colonellus Iohannes Cochoron[1)], in quam pærplexo et turbulento statu V: Se: cum suo parlamento Versetur. Cum uero eorum omnium, quæ scire discupiebamus, ab eo noticiam et informationem adipissi[2)] nequiverimus, Operæ pretium duximus præsentium exhibitoren Nobilem et generosum Regni nostri Senatorem Vicarium Nostrum Equitem Auratum fidelem nobis dilectumque Corneficium Wlfeldt tam huius turbæ Veram causam indagandi quam Eandem de nostro fraterno Auxilio et ope certiorem faciendi gratia ad S: V: ablegare. Pærsuasissimum nobis est Eandem non modo præmemorato nostro Legato fidem adhibituram, Sed et sese, prout Eiusdem Salus id requirit, in omnibus accommodaturam, Cui Valetudinem prosperrimam necnon Votorum Consiliorumque salutares euentus a Deo optimo Maximo Animitus præcamur.

E. Regia nostra Hafniæ 20 Octobris Anno 1642.
Oversættelse af Brev 172
Allernådigste fyrste, kære nevø og broder.
Deres gesandt, oberst Johannes Cochran,[1)] har ganske vist meddelt os, i hvilken vanskelig og urolig stilling Deres Majestæt befinder sig i forhold til sit parlament. Men da vi ikke fra ham har kunnet få den fuldstændige oplysning om alle de forhold, som vi ønskede at kende, har vi fundet det hensigtsmæssigt at sende vor ædle og velbårne rigsråd, vor statholder og gyldne ridder, den os tro og kære Corfitz Ulfeldt, til Deres Majestæt.
Han skal dels undersøge den egentlige årsag til disse uroligheder, dels nærmere underrette Deres Majestæt om vor broderlige hjælp og bistand.
Vi er fuldt overbeviste om, at Deres Majestæt ikke alene vil fæste lid til vor udsending, men også vil handle på den måde, som Deres egen sikkerhed kræver.
Vi beder af hjertet Gud den Almægtige om at skænke Deres Majestæt god sundhed og et lykkeligt udfald af Deres ønsker og planer.

Givet på vort slot i København den 20. oktober 1642.

[1)] Om Oberst John Cochrans Sendelse til Christian IV i Efteraaret 1642 se Fridericia II, 314.
[2)] *adipisci* (opnaa).

Kommentar
Side 219 afslutter **Brev 171** og indeholder hovedparten af **Brev 172**, et latinsk kreditivbrev til Karl I af England. Brevet er et vigtigt vidnesbyrd om Christian IV's forsøg på at orientere sig i den engelske konflikt mellem kongemagten og parlamentet under den engelske borgerkrigs tidlige fase. Corfitz Ulfeldt udsendes som kongens betroede repræsentant med både efterretningsmæssige og diplomatiske opgaver.

Side 221

Brev 173 ✻ 20. Oktbr. 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Ulfeldt skal meddele Kongen Oberst Cochrans Svar og give Besked om, hvor meget Guld han behøver til Hjemrejsen fra England. — R. A.

da skald du lade mig den samme wiide. Och eptherdi du gaar nu offuer til wandtz, da faar du at gørre den *prouision* pa dig och M: Cocheron, som y kan komme tiil med, Och lade mig uyde nu strax, huor megit guld du kandt behøffe tyl diin reisse tiil landtz tilbage Igen[1)].
Vale. Aff Frede: den 20 Octo: Anno 1642.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 173
... da skal du lade mig få det at vide.
Og eftersom du nu skal rejse over vandet, må du sørge for de fornødenheder (*provision*), som du og monsieur Cochran kan få brug for, og straks lade mig vide, hvor meget guld du behøver til din hjemrejse over land.[1)]
Far vel.
Fra Frederiksborg den 20. oktober 1642.
Christian.

Brev 174 ✻ 21. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen begærer hans skriftlige Udtalelse om sin vedlagte Proposition til Rigsraadet, som vil blive forelagt under hans Sendelse til England. — R. A.

Eptherdi du med gudtz hiielp med ded første begiiffuer dig henad Engeland, Och ieg achter, om gud uyl, at *proponere* Riigens Raad dette herhuosføiede[2)], Daa uylle ieg for dyn forreissen wiide dyn mening skriifftlig derom.
Om dii andriis *Vota* bleffue *imparia*, som mueligdt skeer, kunde du *informere* Iørgen wynd, Hanibal Och hans lyndenou derudi, daa skall ded uel gaa.

Ieg habis, om gud uil, at uerre y morgen y køben:
Vale. Aff frede: den 21 Octo: Anno 1642.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 174
Eftersom du med Guds hjælp snart begiver dig til England, og jeg agter, om Gud vil, at forelægge Rigsrådet den vedlagte proposition,[2)] vil jeg gerne før din afrejse have din skriftlige mening derom.
Hvis de andres stemmer (*vota*) skulle være delte (*imparia*), hvilket let kan ske, kunne du orientere Jørgen Vind, Hannibal og Hans Lindenov om sagen; så skal det nok gå.
Jeg håber, om Gud vil, at være i København i morgen.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 21. oktober 1642.
Christian.

Brev 175 ✻ 22. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen sender 1500 Dlr. Oberst Cochran bør give Sikkerhed for sit Løfte om, at Kongen skal faa Newcastle som Pant for sin Hjælp til den engelske Konge. — R. A.

Originaltekst
[fortsættes s. 222]

Oversættelse af Brev 175
[fortsættes s. 222]

[1)] Ulfeldts Hjemrejse gik gennem Nederlandene og Nordtyskland, se O. Sperlings Selvbiografi ved Birket-Smith, S. 110 f.
[2)] Kongens Proposition til det i November i København forsamlede Raadsmøde gik ud paa Bevilling af Skatter og Anlæggelse af en By ved Ballum, se V, 265 ff. og Erslev II, 618-23.

Kommentar
Side 221 afslutter **Brev 173**, indeholder hele **Brev 174** og indleder **Brev 175**. Brevene knytter sig alle til Korfits Ulfeldts forestående sendelse til England. Christian IV ønsker både efterretninger om Cochrans svar, praktiske oplysninger om rejseudgifter og Ulfeldts vurdering af den proposition, kongen agter at forelægge Rigsrådet. Samtidig ses Ballum-projektet igen i baggrunden som en central del af kongens politiske planer.

Side 222

Brev 175 ✻ 22. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen sender 1500 Dlr. Oberst Cochran bør give Sikkerhed for sit Løfte om, at Kongen skal faa Newcastle som Pant for sin Hjælp til den engelske Konge. — R. A.

Dii femten hundrit daler y Rossonobel haffuer[1)] heer, Som du kandt bekomme, Naar och huordt du wiildt.
Eptherdi M: Cochoran[2)] Erriindrer sig, at hand paa siin herris wegne haffuer loffuit mig Niikastel y Pandt for myn *securs*, som Nu skeer, Daa bør hand ochsaa gorre ded *Realiteter*, at Ieg y dag eller y morgen haffuer nogiit att legge hans herre for, huormed Ieg kan bewysse myn foddering.
Vale. Aff køben: Slot den 22 Octobris Anno 1642.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 175
De femten hundrede daler, som jeg har i Rosenobel,[1)] kan du få udbetalt, når og hvor du ønsker det.
Eftersom monsieur Cochran[2)] erindrer sig, at han på sin herres vegne har lovet mig Newcastle i pant som sikkerhed (*securs*) for den bistand, som nu ydes, bør han også gøre alvor af dette løfte, så jeg allerede i dag eller i morgen har noget at forelægge hans herre, hvorved jeg kan godtgøre mit krav.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 22. oktober 1642.
Christian.

Brev 176 ⁕ 24. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen vil beholde og betale for Hampen. Ulfeldt kan medtage Marekatten til England. — R. A.

Den Hamp, som Er kommen y Sundit[3)], uyl Ieg beholde och betale den med guld, Om ded skøndt[4)] inted uar gaat til andit End att forhindre derris fladis vdriistning.
Du kandt afferdige En Epther hamppen.
Tiil ded offuerlig godtz, som wlfuen inted kan føre, kan tagis Markatten[5)].
Køben: Slott den 24 Octo: Anno 1642.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Cor: wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 176
Den hamp, som er kommet i Sundet,[3)] vil jeg beholde og betale for med guld, selv om det kun skulle tjene det ene formål at forhindre deres flådes udrustning.[4)]
Du kan afsende en efter hampen.
Til det øvrige gods, som Ulven ikke kan føre, kan Marekatten[5)] benyttes.
Fra Københavns Slot den 24. oktober 1642.
Christian.

[1)] Her er glemt et Ord, vel: *ieg*. Pengene var bestemt til Ulfeldts Hjemrejse, se Brevet af 20. Okt.
[2)] Jvf. Brevene af 19. og 20. Okt.
[3)] Jvf. Brevet af s. D. V, 259.
[4)] *skøndt* ɔ: end.

[5] Skibene *Marekatten* og *den graa Ulv* førte Ulfeldt til England (V, 258), medførende en Del Vaabenforraad til den engelske Konge.

Kommentar
Side 222 indeholder hele **Brev 175** og hele **Brev 176**.
Brev 175 fortsætter forhandlingerne omkring Christian IVs støtte til Karl I. Kongen ønsker en håndfast sikkerhed for sine udgifter og fastholder kravet om Newcastle som pant, således som oberst Cochran tidligere havde stillet i udsigt.
Brev 176 viser den praktiske side af samme engelske politik. Christian IV køber den ankomne hamp, blandt andet for at forhindre, at den kommer modpartens flåde til gode. Samtidig organiseres transporten til England ved brug af skibene *Ulven* og *Marekatten*.

Side 223

Brev 177 ✻ 26. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Da hans Ophold i England rimeligvis vil trække i Langdrag, bør der eftersendes et Skib med Proviant. — R. A.

Saframdt ded skiib, som dig fører offuer til Engeland, skulle bliiffue y wynter der y landit, som wden thuiffel skeer, Da uyl der sendis Ett skiib med fetalliie Epther, y betragtning At, om Endtskøndt du dig, sa uyt skee kan, sagen lader uerre angelegen, Da Er dog den *distantia Locorum* ymellom kon: och parlamentdit sa lang, at der skal inted kunde gorris mange Reiisser ymellom dem y uindter, saframdtt ded skall skee med bestand, ty man ued uel, huad ded Er at bringe saa mange hoffueder sammen y Ett.
Ded kan Ickeheller skaade, at sagen *Ventileris* langsam, Om dii *parlamentdtz* herrer inted uyl den Rette wei ud. Tii diste bedre kunde man pa begge siider bliiffue ferdig, aldenstund der tør ingen tencke, at dii tæncker pa Nogen *Armatur* tiil waans, salenge som inted uyst bliiffuer *Concluderit*.
Vale.
Køben: Slott den 26 Octo: Anno 1642.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 177
Hvis det skib, som fører dig over til England, bliver liggende dér vinteren over, hvilket uden tvivl vil ske, skal der sendes et skib med proviant efter det.
Selv om du så vidt muligt søger at fremme sagen, er afstanden mellem kongen og parlamentet så stor, at der ikke kan foretages mange rejser mellem dem om vinteren, hvis arbejdet skal udføres grundigt. Man ved jo, hvor vanskeligt det er at få så mange hoveder samlet om én beslutning.
Det kan heller ikke skade, at sagen behandles langsomt (*ventileris*), hvis parlamentets herrer ikke vil gå den rette vej. På den måde kan begge parter bedre nå til enighed, eftersom ingen kan tro, at de tænker på nogen militær udrustning (*armatur*) til søs, så længe intet endeligt er afsluttet (*concluderit*).
Far vel.
Fra Københavns Slot den 26. oktober 1642.
Christian.

Brev 178 ✻ 26. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.

Han skal afgive sin Betænkning om medfølgende Skrivelse, før Kongen renskriver den. — B. Bergius' Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Dette herhuoss føijede[1)] skaldtu lesse, førend Ieg ded Renskriffuer, Och lade mig dytt betenckende deroffuer Endten
[fortsættes s. 224]

Oversættelse af Brev 178
Dette vedlagte dokument[1)] skal du læse, før jeg lader det renskrive, og lade mig få din vurdering deraf enten
[fortsættes s. 224]

[1)] Muligvis Instruksen for hans Sendefærd til England, se V, 256 ff.; jvf. dette Bind, Brevet af 18. Okt. og S. 224, Note 1.

Kommentar
Side 223 indeholder hele **Brev 177** og begyndelsen af **Brev 178**.
Brev 177 giver et interessant indblik i Christian IVs vurdering af situationen i England under konflikten mellem Karl I og Parlamentet. Kongen forventer, at Ulfeldts ophold kan blive langvarigt, og sørger derfor allerede for planlægning af forsyninger. Samtidig viser brevet en bemærkelsesværdig politisk tålmodighed: Christian IV mener, at langsomme forhandlinger kan være en fordel, så længe ingen af parterne går til militær oprustning.
Begyndelsen af Brev 178 viser, hvor stor vægt kongen tillagde Ulfeldts råd. Han ønsker Ulfeldts skriftlige vurdering af et vedlagt dokument, før det bringes i endelig form.

Side 224

Brev 178 ✻ 26. Oktbr. 1642 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Han skal afgive sin Betænkning om medfølgende Skrivelse, før Kongen renskriver den. — B. Bergius' Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

for eller Epther Predicken wiide.
Aff Køben: Slott den 26 Octo: Anno 1642.
Udskrift: Stadtholderen H: Cor: Wlfeldt till hande.

Oversættelse af Brev 178
... enten før eller efter prædikenen lade mig det vide.
Fra Københavns Slot den 26. oktober 1642.
Udskrift:
Statholderen hr. Corfitz Ulfeldt til hænde.

Brev 179 ✻ 28. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil have Besked om Grunden til, at Materialskriver Gotfred Mikkelsens Dreng sidder i Taarnet. — R. A.

Ieg haffuer y disse dage glemdt at tale med dig Om godtfred Myckelsons dreng, som sydder y taaniit, at Ieg kunde Erfare arsagen, huorfor hand Er anhalden, aldenstund Ieg vden thuiffel paa hans wegne bliiffuer besøgt, Och mig derom inted Er beuyst.
Vale.
Køben: Slott den 28 Octo: Anno 1642[1)].
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 179
Jeg har i disse dage glemt at tale med dig om Gotfred Mikkelsens dreng, som sidder i tårnet, så jeg kunne få at vide, af hvilken grund han er blevet fængslet.
Da jeg uden tvivl vil blive opsøgt på hans vegne, og jeg ikke er blevet underrettet om sagen, ønsker jeg oplysning derom.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 28. oktober 1642.
Christian.

Brev 180 ✻ 28. Oktbr. 1642

Til Korfits Ulfeldt.
Den købte Humle skal betales af Rentemestrene. — R. A.

Ded køb, som der Er giordt med N: om den Hummel, dermed Er [ieg][2)] uel tilfriidz, om hand skall søge siine penge huos Rentemeister[ne][2)], mens aff *Cammeret*[3)] faar hand inted.
Den forrad, der fiindis aff humle paa Prouiandtgarden, den Er mig bekendt.
Vale.
Aff køben: Slott den 28 Octo: Anno 1642.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.
Oversættelse af Brev 180

Det køb af humle, som er indgået med den pågældende, er jeg tilfreds med, hvis han får sine penge hos rentemestrene. Fra kammeret[3)] får han imidlertid intet.
Det lager af humle, som findes på Proviantgården, er mig bekendt.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 28. oktober 1642.
Christian.

[1)] Paa Arkets tredje Side, som iøvrigt er ubeskreven, staar skrevet af Christian IV egenhændigt: „*Instruction, Huoreptherworris Stadtholder*“ .... Resten er bortrevet.
[2)] Afrevet.

[3] Vel Kongens Kammer. — Jvf. Brevet af 29. Okt., V, 259.

Kommentar
Side 224 afslutter **Brev 178** og indeholder hele **Brev 179** og **Brev 180**.
Brev 179 viser Christian IVs ønske om at være orienteret om selv mindre fængslingssager, især når personer i hans administration eller deres familier er involveret. Han ønsker at kunne svare, hvis nogen henvender sig til ham på den fængsledes vegne.
Brev 180 er et kort administrativt brev om finansiering af et humlekøb. Det illustrerer kongens opmærksomhed på forskellen mellem de forskellige pengekasser i forvaltningen og hans præcise kontrol med udgifter og forsyninger.

Side 225

Brev 181 * Januar 1643 (?)

Til Korfits Ulfeldt.
Kongens Afskrift af Paragraf 5 af den i Knærød 20. Januar 1613 afsluttede Fredstraktat. — B. Bergius's Afskr., Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Anlangende den Irring och *disputation* om Tolden, derom Er uy saledis forliigdt, At ded skal uerre alle worris vndersather udi danmarck och Norriis Riiger och lande Och Købsteder y Suerrig Och dessen vnderliggende *prouintzier* [frit fore och wforboden at handle och købsla][1], Saa at Ingen Tol eller besuehring skall leggis pa derris Personer eller godtz, som der endten Købis eller selgis, y nogen made, som nu eller y framtiden Kunde optenckis eller pafindis.
Vdi ligemade skall ded uerre alle Suerrigis Riigis och dess vnderliggende *prouintziers* Indwoner och Indbigger friit och wforboden at handle eller Købsla y danmarckis och Norriis Riiger, Sa som och føre derris godtz Igennom Øresund frem och tilbage, saat ingen toll eller besuehring skall leggis paa derris Personer eller godtz y nogen made, som nu Kan wære eller y framtiden optenckis.
Dog haffuer uy oss paa bade siider forbeholdt, att aldt fremmede dryck, som føris y Riigerne, deraff skall giiffuis *Accise*, som andre Riigens Indbyggere gorre[2].
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt till hande.

Oversættelse af Brev 181
Vedrørende den uenighed og strid (*disputation*) om tolden er vi blevet enige om følgende:
Alle vore undersåtter i Danmark og Norge skal frit kunne handle og drive købmandskab i Sveriges købstæder og provinser uden told eller andre byrder på deres personer eller varer, hvad enten varerne købes eller sælges, og uden nogen fremtidig afgift, som måtte blive påfundet.[1]
På samme måde skal alle Sveriges riges og provinsernes indbyggere frit kunne handle i Danmark og Norge og føre deres varer gennem Øresund frem og tilbage uden told eller andre byrder på personer eller gods.
Dog har begge sider forbeholdt sig, at der skal betales accise af fremmede drikkevarer, som indføres i rigernes områder, på samme måde som rigernes egne indbyggere betaler.

---

[1] Disse Ord i Traktaten er oversprungne i Afskriften.
[2] Denne Afskrift er muligvis foranlediget af Klager af norske Undersaatter over Indgreb fra Sveriges Side i den frie Handel og Trafik, som hidtil havde været raadende mellem begge

Lande (T. Kanc. U. A. Sverige, Akter vedr. det politiske Forhold til Danm. 1635-42, Koncept af 7. Jan. 1643 til Skrivelse til Peder Vibe).

Kommentar
Side 225 indleder året **1643** med **Brev 181**. Brevet er ikke et egentligt nyt brev, men Christian IV's afskrift af § 5 i fredstraktaten fra Knærød (1613). Teksten vedrører den gensidige handelsfrihed mellem Danmark-Norge og Sverige og fastslår princippet om fri handel uden toldmæssige hindringer, dog med undtagelse af accise på fremmede drikkevarer. Afskriften synes at være fremkommet i forbindelse med aktuelle handelspolitiske konflikter mellem Danmark-Norge og Sverige i begyndelsen af 1643.

Side 226

Brev 182 * 6. Febr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.
Hofmesterinden skal begraves i den tyske Kirke. — R. A.

Eptherdi Ieg Erfarer, at Hoffmeistrinden[1)] Er død, da skaldtu uere derom, at hun med ded første kan bliiffue begraffuen y den tydske kyrcke, huor Ieg formener best Rom at uerre.
Vale.
Croneborg den 6 Febru: Anno 1643[2)].
Udskrift: Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 182
Eftersom jeg erfarer, at hofmesterinden[1)] er død, skal du sørge for, at hun snarest muligt bliver begravet i den tyske kirke, hvor jeg mener, der er bedst plads.
Far vel.
Kronborg den 6. februar 1643.[2)]

Brev 183 * 12. Febr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.[3)]

Kongen giver Befaling til Udrustning af en Eskadre til Ekspeditionen mod Hamborg. — R. A.

Tiil dette Eptherfølgende skal *Ordineris* skiib[4)], Som ieg Endeligen skal haffue med mig, Och dog kan haffue ded Naffn, at dy skal føre Soldater.

1. Skiib tiil allehande *fetalliie* item Øl och andit pa fiire Maneders tyl[5)] til myn hofstadt.
2. Skyb tiil 6 trekvarter kartauer, 6 halffue kartauer och 20 Regimentd stycker[6)] med derris forestellinger[7)] Och

[fortsættes s. 227]

Oversættelse af Brev 183
Til det følgende skal der udvælges skibe,[4)] som jeg i sidste ende skal have med mig, selv om det udadtil kan hedde sig, at de skal føre soldater.

1. Et skib til alle slags proviant (*victualier*), øl og andet til fire måneders forbrug[5)] for min hofstat.
2. Et skib til seks trekvart-kartauner, seks halve kartauner og tyve regimentstykker[6)] med deres forstillinger[7)] og

[fortsættes s. 227]

[1)] Fru Sophie Hedevig v. Blixen, Hofmesterinde for Christian IV.s Døtre, døde 3. Febr. 1643 og blev begravet i St. Petri Kirkes Kor (L. Bobé, *St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen* S. 362).
[2)] Underskrift mangler.
[3)] Brevet har ingen Udskrift, men fandtes mellem Brevene til Korfits Ulfeldt.
[4)] Nemlig til Ekspeditionen mod Hamborg, se V, 299 f. og 303 ff.
[5)] Fejlskrift for *tyd.*
[6)] Trekvarter Kartover var Flaadens største Skyts. Den næststørste og mere almindeligt anvendte Kaliber var Halve Kartover (O. Blom, *Kristian IV.s Artilleri* S. 194 ff.). Regimentsstykker var meget korte og lette Kanoner, der især var bestemt til Feltskyts (smst. S. 220 ff.).
[7)] ɔ: Forvogn til en Feltkanon.

Kommentar
Side 226 indeholder hele **Brev 182** og begyndelsen af **Brev 183**.
Brev 182 er et kort begravelsesbrev vedrørende hofmesterinden Sophie Hedevig von Blixen. Kongen bestemmer, at begravelsen skal finde sted i den tyske kirke (St. Petri).
Brev 183 markerer et skift til større militære forberedelser. Christian IV begynder her at opstille en detaljeret plan for en eskadre i forbindelse med den forestående ekspedition mod Hamborg. Allerede i de første punkter ses hans sans for logistisk planlægning med proviant, artilleri og transportkapacitet.

Side 227

Brev 183 ✻ 12. Febr. 1643 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.[3)]

Kongen giver Befaling til Udrustning af en Eskadre til Ekspeditionen mod Hamborg. — R. A.

Blockuogen, *item* krud och kugel uogen, *Item* 4 Meetallen Morsel[1)] och 12 aff Iern Med dertil behørige krud, lod och lundter, *Item* teldt, store och smaa, med Hacker, Skoffuel, spader och skuffkarerr, *item* tiil Pallisader, Humeyer[2)] och friissyske Riitter[3)].

1. Skiib tiil tømmer at gorre Brigger[4)] aff tyl Støckerne store och smaa, *item* til fyrmørssel[5)], *Item* krudkammer och anden sliigdt. Derforuden uyl der En stor *quantitet* aff deeler, Lechter och Sparrer med tyl hiitter[5)], saa och tiil at *pallisadere* kuarteren med. Huilckit aldsammen kan tagis Ind y Norrie[6)] paa ladstederne och bringis henad fleckeroen och der abuarde fladen.
2. Skiib tiil Maliid Maaldt och Meel tiil at Bage och Briigge tiil Soldaterne, huor yblandt skal uerre Sychted mel tiil dy, som inted uil haffue ded grouw brod.

Huortiil disse skiib kan Brugis 1. tyl *Munitionen* dii thuende Engelske, som forbrudt Er, *item* den forlaren søn och *Archen*. Tiil tømmer, stordt och smadt, den hollandske Bysse[7)] och dy thuende Bøijeter[8)]. Tiil *Viueres* Den Hadersleffske skude och andre skiib, som *Confischerit* Er, *item* stumpiit dorrethe och fladlussen, Naar dy først haffuer giordt En Reisse eller thu Epther ved tiil Abrahamstrup, som snart skee kan.
Paa køben: Slott den 12 febru: Anno 1643.

Christian.

Oversættelse af Brev 183
... blokvogne, krudt- og kuglevogne, samt fire mortérer af metallegering[1)] og tolv af jern med tilhørende krudt, kugler og lunter. Desuden telte, store og små, med hakker, skovle, spader og trillebøre samt materialer til palisader, hofmejer[2)] og frisiske ryttere.[3)]

1. Et skib til tømmer til fremstilling af broer[4)] til de store og små skytsstykker samt til fyrmørtler, krudtkamre og lignende. Derudover en stor mængde brædder, lægter og spær med træ til hytter[5)] samt til at palisadere kvartererne med. Alt dette kan tages ind i Norge[6)] ved ladestederne og bringes til flåden.
2. Et skib til malt og mel til bagning og brygning for soldaterne, herunder sigtet mel til dem, som ikke vil have det grove brød.

Til disse opgaver kan skibene anvendes således: De to engelske skibe, som er beslaglagt, samt den forladte søn og Arken til ammunitionen. Til stort og småt tømmer den hollandske bysse[7)] og de to bøjerter.[8)] Til levnedsmidler (*vivres*) den haderslevske skude og andre konfiskerede skibe samt Stumpit, Dorrethe og Fladlussen, når de først har foretaget en eller to rejser efter brænde til Abrahamstrup, hvilket snart kan ske.
Fra Københavns Slot den 12. februar 1643.
Christian.
1) Metal er en blanding af kobber med andre metaller, hvoraf der støbtes kanoner (Vidensk. Selsk. Ordbog). Mørsel eller fyrmørsel ɔ: mortér, et svært stykke skyts med kort løb. Som projektiler brugtes dels kugler, dels bomber.
2) Hofmeje ɔ: forskansning foran porten i et fæstningsværk.
3) Frisiske ryttere ɔ: spærring bestående af en bom med hinanden krydsende tværstykker.
4) ɔ: brikker, underlag af træ.
5) ɔ: hytter.
6) Jvf. befaling af 17. febr. til lensmændene i Norge til at skaffe tømmer, der ville blive afhentet af kongens skibe (Norske Rigsregistr. VIII, 261 f.).
7) ɔ: mindre fartøj til sildefiskeri.
8) Bøjert ɔ: et lille skib med én mast.

Kommentar
Side 227 fortsætter **Brev 183** og viser den meget detaljerede logistiske planlægning bag den planlagte ekspedition mod Hamborg. Christian IV opregner artilleri, ammunition, telte, værktøj, palisadematerialer, forsyninger og transportmidler med stor præcision. Brevet giver et sjældent indblik i, hvordan en dansk flåde- og landmilitær operation blev organiseret i praksis i 1640'erne.

Side 228

Brev 184 * 16. Febr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen har henvist den nederlandske Resident til ham angaaende nogle Skippere, som ikke har villet lade sig visitere af Nikkel Kock. Residenten er villig til at betale en Godtgørelse, men ikke saa meget, som Kongen forlanger. — R. A.

Den Hollandtske Residentis Ehriinde heer Er inted andiit End, at hand uyl tale for dii skypper, som undløb Capitein Nyckel och inted uylle lade sig *Visitere*. Och formener Residenten, at samme skipper ingen wret haffuer, Aldenstund dy uar fortolliit och *Visiterit* tilforn, Huilckit hand dog uel mercker, at ded gar hannem Inted an, Huorfor hand nu gerne uylle tynge aff.
Sa haffuer Ieg wyst hannem hen tiil dig. Naar hand nu kommer tiil dig, da skaldtu tale med hannem om samme leiilighed, Och Erfahrer du uel, at hand Er langdt y En anden mening, End som Ieg Er, ty hand meener, at hand uylle spiisse mig aff med Et tussind eller thu aff (!), Mens myn mening Er, at Ieg uyl haffue ty tussind daler.
Vale. Aff køben: slot den 16 febru: Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 184
Den hollandske residents ærinde her er ikke andet end, at han vil tale på vegne af de skippere, som undveg kaptajn Nikkel Kock og ikke ville lade sig visitere.
Residenten mener, at disse skippere ikke har gjort noget forkert, eftersom de tidligere var blevet fortoldet og visiteret. Han kan dog nok mærke, at dette egentlig ikke vedkommer ham, og derfor vil han gerne slippe lettere fra sagen.
Jeg har derfor henvist ham til dig.
Når han kommer til dig, skal du tale med ham om denne sag. Da vil du erfare, at han er af en ganske anden mening end jeg, for han mener, at han kan stille mig tilfreds med et eller to tusind daler, mens min mening er, at jeg vil have ti tusind daler.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 16. februar 1643.
Christian.

---

[1] Den første Del af dette Brev (indtil „Naar hand nu kommer“) er trykt V, 327 f. under Datoen 15. April efter Langebeks Afskrift, som er taget efter en Original hos Klevenfeldt. Denne Original havde ikke blot anden Dato end den her aftrykte, men ogsaa andet Segl, nemlig (ifølge Paategning) et sort Laksegl, medens ovenstaaende Brev har et rødt Laksegl; Indholdet af Brevenes anden Halvdel er ligeledes forskelligt. Der findes ogsaa et andet Eksempel (nemlig Brevene nedenfor af 14. og 25. Januar 1644) paa, at Christian IV med et Mellemrum har afsendt to delvis enslydende Breve. Forklaringen er antagelig den, at Kongen til eget Brug lejlighedsvis har taget Afskrifter af sine Breve, hvilket har ført til, at han i visse Tilfælde har gentaget sine Meddelelser og Ordrer, ikke blot hvad Indholdet, men ogsaa hvad Ordlyden angaar. — Da Sagen med de nederlandske Skippere (se V, 327, Note 3) endnu ikke var afviklet d. 15. April, havde Brevet af 16. Febr. stadig Gyldighed, bortset fra Nævnelsen af den hollandske Resident (se smst. Note 2).

Kommentar
Brev 184 viser Christian IVs faste linje i konflikten med de nederlandske skippere, som havde unddraget sig visitation af Nikkel Kock. Kongen er ikke villig til at nøjes med den kompensation, den hollandske resident synes at foreslå, men kræver en langt større betaling. Brevet illustrerer både hans interesse for told- og søkontrol samt hans meget direkte forhandlingsstil.

Side 229

Brev 185 * 18. Febr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Om et Brev, som Kongen har sendt Kansleren, og som skal tilbagesendes ham. — R. A.

Ded breff, ieg talede om y dag, som ieg mente at haffue sendt Chanseleren, ded fandt ieg inde y myt Rundel, dentiid ieg giick fraa dig, huilckit Ieg siiden sende Chanseleren.
Naar y nu haffuer leest samme breff, da skal ded stillis mig tiil ygen.
Vale.
Køben: slott den 18 febru: Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfiidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 185
Det brev, som jeg talte om i dag, og som jeg mente at have sendt til kansleren, fandt jeg i min skrivemappe, da jeg gik fra dig. Det sendte jeg derefter til kansleren.
Når I nu har læst det samme brev, skal det sendes tilbage til mig igen.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 18. februar 1643.
Christian.

Brev 186 * 20. Febr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Om Udmøntning af et Sølvservice, arvet efter Kurfyrstinde Hedevig af Sachsen. — R. A.

Epthersom M: Lyttikou[1)] Nu haffuer fra sig leffuerit Myn Søsters Saligs Sølffuergeskir, som mig inted med tyendt Er, Huorfor du skaldt Erfahre huos Pether grynn[2)], om
[fortsættes s. 230]

Oversættelse af Brev 186
Eftersom monsieur Lüttichau[1)] nu har udleveret min salige søsters sølvservice, som ikke er mig til nogen nytte, skal du undersøge hos Peter Grünen[2)], om
[fortsættes s. 230]

[1)] Hans Siegfried von Lüttichau, tidligere hofmarskal hos kurfyrstinde Hedevig, se V, 195, note 4. Angående ordningen af boet efter kurfyrstinde Hedevig, som døde 26. nov. 1641, førtes en række forhandlinger, ved hvilke kongen repræsenteredes dels af Lüttichau, der var trådt i dansk tjeneste, dels af Chr. Rantzau. Ved overenskomsten 10. juni 1642 overlodes livgedinget til kurfyrst Johan Georg I (Hedevigs ægtefælle, Christian II's broder og efterfølger), og han anerkendtes som arving imod, at han som erstatning for den Hedevig i sin tid medgivne brudeskat på 75.000 rdlr. overdrog kongen de ham af kejseren assignerede romertogspenge af Bremen Stift og af Holsten (R. A., T. Kanc. U. A. Sachsen, Akter vedr. Arven efter Kurfyrstinde Hedevig etc. Jvf. Traktater, IV, 324 ff.).

[2)] Møntmester Peter Grüner, se III, 287, note 4.

Kommentar
Side 229 indeholder hele **Brev 185** og begyndelsen af **Brev 186**.
Brev 185 er et kort praktisk brev om et dokument, som Christian IV fejlagtigt troede allerede var afsendt til kansleren. Da brevet findes igen, skal det efter gennemlæsning returneres til kongen.
Brev 186 indleder en sag om arven efter Christian IV's søster, kurfyrstinde Hedevig af Sachsen. Kongen har modtaget hendes sølvservice og overvejer nu, hvad der skal ske med det, hvorfor han inddrager møntmester Peter Grüner i sagen.

Side 230

Brev 186 ✻ 20. Febr. 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Om Udmøntning af et Sølvservice, arvet efter Kurfyrstinde Hedevig af Sachsen. — R. A.

hand ued rad tiil at formyndte samme Sølff, och huor snart ded kan skee. Ded kan uerre fem eller sex tussind daler paa at gorre. Hand ma myndte, huad for slags myndt hand uyl, Naar Ieg faar pengen til førstkommende Paske.
Vale.
Køben: Slott den 20 febru: Anno 1643.
Christian.

Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.
Oversættelse af Brev 186
... om han ved råd kan få dette sølv udmøntet, og hvor hurtigt det kan ske.
Det kan dreje sig om fem eller seks tusinde daler.
Han må lade præge den slags mønt, som han finder passende, når jeg får pengene til førstkommende påske.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 20. februar 1643.
Christian.

Brev 187 ✻ 20. Febr. 1643 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt (?)[1)]

Hans Ulrik Gyldenløve kan af forskellige Grunde ikke bruges som Kommandant over Artilleriet under den paatænkte Ekspedition mod Hamborg. Karen Andersdatter, der har maattet opgive sit Giftermaal, skal have Hveen igen. — R. A.

Epthersom dig bekendt Er, huad man haffuer for med dy Ham:[2)], Om ded[3)] gud sa behager, Och dedsamme skal settis y werck, som ded siig Bor, Da uyl der Endeligen uerre En *Commendant* offuer *Artholoriiit*, Tii ellers kommer Ieg ingen wey med ded Selskab. Nu haffuer Ieg selffuer ladt *Informere* Hans wldrich gyldenløffue[4)] y samme Dondt, Saat Ieg nocksom kunde bruge hannem dertiil, Mens ded staar mig y weiien.

1. Saframdt man taler med hannem derom, Da mercker ded Endten den Ene eller den anden.
2. Huem der skall y hans frauerrelsse haffue opsicht bade paa lehniit[5] och paa hussiit, aldenstund at Capiteinen kommer

[fortsættes s. 231]

Oversættelse af Brev 187
Eftersom du ved, hvad man har for med Hamborg,[2] og hvis dette,[3] som Gud vil, bliver sat i værk, sådan som det bør, må der nødvendigvis være en kommandant over artilleriet, for ellers kommer jeg ingen vegne med dette foretagende.
Jeg har selv ladet Hans Ulrik Gyldenløve[4] underrette om sagen for at undersøge, om jeg kunne bruge ham dertil, men der er forhold, som står i vejen.
For det første: Hvis man taler med ham om det, bliver sagen straks kendt af den ene eller den anden.
For det andet: Hvem skal i hans fravær føre tilsyn både med lenet[5] og med huset, eftersom kaptajnen kommer
[fortsættes s. 231]

_____
[1] Brevet har ingen Udskrift, men fandtes mellem Brevene til Korfits Ulfeldt.
[2] Jvf. Brevet af 12. Febr.
[3] Ordet er skrevet to Gange.
[4] Om Hans Ulrik Gyldenløves Uddannelse ved Holmen og Tøjhuset se Lind S. 300. Kommandant over Artilleriet blev Chr. Didrik v. Czernichow, i hvis Bestalling som Felttøjmester af 15. Juni 1646 (D. Kanc. Bestallingsbog Nr. 1, F. 49) det hedder, at han i den sidste Krig har haft Ledelsen af Feltartilleriet.
[5] Hans Ulrik Gyldenløve havde Frederiksborg, Kronborg og Abrahamstrup Len.

Kommentar
Side 230 afslutter **Brev 186** og fortsætter **Brev 187**.
Afslutningen af Brev 186 viser, at Christian IV ønskede det arvede sølvservice omsmeltet og udmøntet til kontanter. Beløbet vurderes til 5-6.000 daler, hvilket understreger den betydelige værdi af arven efter kurfyrstinde Hedevig.
Begyndelsen af Brev 187 knytter sig til de militære forberedelser mod Hamborg. Kongen overvejer Hans Ulrik Gyldenløve som artillerikommandant, men betænkeligheder om både diskretion og administrationen af hans len gør ham tøvende.

Side 231

Brev 187 ✻ 20. Febr. 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt (?)[1]

Hans Ulrik Gyldenløve kan af forskellige Grunde ikke bruges som Kommandant over Artilleriet under den paatænkte Ekspedition mod Hamborg. Karen Andersdatter, der har maattet opgive sit Giftermaal, skal have Hveen igen. — R. A.

med mig at *Commandere garden*[1]. At tencke pa Ett andit lehn til hannem ded Er inted werdt at tale om, ty da war hand ganskee forderffuit, fordi att hand skulle bliiffue saa laad, att hand y En stackiid tyd tyl inted skulle due.
Och Eptherdi ieg haffuer nu saat En Pind for Moderens[2] giifftemal, da skall hand trede Moderen Huen aff ygen, Och hun skal Nyde ded ygen, som hun tilforn haffde aff Rentheriit[3],

Huilckid du hinder ochsaa skaldt lade wyde. Tii bade Iunckeren[4] selffuer Och moderen haffuer giiffuen derris forplicht ud, at saframdtt at hand ladder sig finde huoss hinder, daa skall hand liide derfor.
Vale. Køben: Slot den 20 febru: Anno 1643.
Christian.

Oversættelse af Brev 187
... sammen med mig at kommandere garden.[1]
At tænke på et andet len til ham er ikke værd at tale om, for så ville han blive helt fordærvet, fordi han ville blive så forvænt, at han på kort tid ikke længere ville være til nogen nytte.
Eftersom jeg nu har sat en stopper for moderens[2] giftermål, skal han afstå Hven til moderen igen, og hun skal på ny nyde det, hun tidligere fik af Rentekammeret.[3] Dette skal du også lade hende vide.
Både junkeren[4] selv og moderen har afgivet deres forsikring om, at hvis han lader sig finde hos hende, skal han lide derfor.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 20. februar 1643.
Christian.

Brev 188 * 26. Febr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Pladsen ved Børsen, hvor det ny Boldhus skal opføres, skal ryddes. Der skal sendes to Pramme til Abrahamstrup efter Ved. — R. A.'

Originaltekst
[fortsættes s. 232]

Oversættelse af Brev 188
[fortsættes s. 232]

---

[1] En blivende chef for Drabantgarden synes der ikke at have været i disse år, siden Chr. Ulr. Gyldenløve i 1637 gik af som „Capitain over Livgarden og Drabanterne" (Grundtvig, *Meddel. fra Rentek. Arch.* 1872, S. 196). I Rentemesterregnskabet 1642/43 kvitterer hofmarskal Knud Ulfeldt for drabanternes besolding.
[2] Kongen havde frataget Karen Andersdatter forleningen med Hveen på grund af hendes påtænkte giftermål med Niels Nelausen (se IV, 316 f., 321 note 2 og V, 36 note 3) og overdraget den til sønnen Hans Ulrik Gyldenløve. Efter dennes død i 1645 blev Hveen overdraget hans enke Regitse Grubbe (Sjæll. Reg. 25. aug. 1645), medens Karen Andersdatter, der fra 1643 havde fået 150 Rdl. gennem Rentekammeret (Rentemesterregnsk. 1643/44), 4. nov. s. å. (Sjæll. Reg.) fik brev på 600 Rdl. årlig af kongens eget kammer.
[3] Se V, 316, note 3.
[4] ɔ: Niels Nelausen.

Kommentar
Side 231 afslutter **Brev 187** og indleder **Brev 188**.
Christian IV forklarer nærmere, hvorfor Hans Ulrik Gyldenløve ikke bør udnævnes til artillerikommandant under den planlagte ekspedition mod Hamborg. Samtidig vender han

tilbage til sagen om Karen Andersdatter og Hven, efter at det påtænkte ægteskab er blevet standset.
Nederst begynder Brev 188, som igen bevæger sig over i praktiske bygge- og forsyningssager omkring København og Abrahamstrup.

Side 232

Brev 188 ✻ 26. Febr. 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Pladsen ved Børsen, hvor det ny Boldhus skal opføres, skal ryddes. Der skal sendes to Pramme til Abrahamstrup efter Ved. — R. A.

Eptherdi tyden Er nu Om tii førstkommende Paske, att Bolmeisteren[1)] ma bliiffue lenger y boldhussit[2)], Och ded Er M: Lønnerdt[3)] befahlliit at legge ded Ny an wed Børssen, som inted kan settis y werck, forend dy sten, som pa samme pladtz ligger, kommer aff weiien, Huorfor du skaldt befahle, at derpa gorris y morgen En begindelse.
Dy thuende Pramme tiil ved at føre skal, sa snart skee kan, gaa henad Abrahamstrup[4)], paded man kan lade legge sa megiit Stuued pa En Siide, som man behøffuer tiil dy første skiib, som skal ga udad søen.
Vale. Aff køben: Slott den 26 febru: Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 188
Eftersom tiden nu nærmer sig førstkommende påske, må boldmesteren[1)] blive længere i boldhuset.[2)]
Monsieur Lønnerdt[3)] har fået befaling til at anlægge det nye boldhus ved Børsen, men arbejdet kan ikke begynde, før de sten, som ligger på pladsen, fjernes.
Derfor skal du sørge for, at man allerede i morgen tager fat på arbejdet.
De to pramme, som skal bruges til at transportere brænde, skal så snart som muligt sendes til Abrahamstrup,[4)] så man kan oplægge så meget ved til side, som behøves til de første skibe, der skal gå til søs.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 26. februar 1643.
Christian.

Brev 189 ✻ 12. Marts 1643

Til Korfits Ulfeldt (?)[5)]

Ordrer angaaende Opførelsen af en Bro ved Laholm Slot. — R. A.

Meiister Hans Ohnemoller skal med ded første begiue siig henad Laholm Slott Och samme steddtz Erfahre, Huorledis Broen offuer fossen[6)] sammestedtz Nest ued Slottiid
[fortsættes s. 233]

Oversættelse af Brev 189

Mester Hans Ohnemøller skal snarest muligt begive sig til Laholm Slot og på stedet undersøge, hvordan broen over fossen[6)] ved slottet
[fortsættes s. 233]

[1)] ɔ: Jean Dajon, se III, 256, Note 1.
[2)] Det gamle Boldhus, som laa i nuværende Boldhusgade, havde allerede længe været bestemt til Nedlæggelse. Det afløstes af det ny Boldhus, som Henr. Müller 1648 fik Privilegium paa at opføre paa den senere Kancellibygnings Grund (O. Nielsen, *Kjøbenhavns Hist.* IV, 93). Maaske har det allerede været planlagt paa dette Tidspunkt.
[3)] ɔ: Bygmester Leonhard Blasius.
[4)] Ifølge Abrahamstrup Lens Regnskab 1644/45 var der efter Kongens Ordre hugget og efterhaanden ført paa Kongens Skibe til Provianthuset 5000 Læs Bøgeved.
[5)] Brevet har ingen Udskrift, men fandtes mellem Brevene til Korfits Ulfeldt.
[6)] Bygning af en ny Bro over Fossen ved Laholm Slot havde allerede i nogen Tid været bestemt, se D. Kanc. Indlæg til Registre og Tegnelser 29. Septbr. og 19. Decbr. 1642 og Skaanske Tegn. 7. Maj 1641 og 22. Decbr. 1642. Allerede Dagen efter ovenstaaende Brevs Dato, 13. Marts (smst.), fik Lens-
[fortsættes s. 233]

Kommentar
Side 232 afslutter **Brev 188** og indleder **Brev 189**.
Brev 188 handler om praktiske bygge- og forsyningsforanstaltninger i København. Christian IV presser på for at få ryddet byggepladsen ved Børsen, så det nye boldhus kan opføres, og sørger samtidig for brændselsforsyninger til flåden.
Brev 189 indleder endnu et byggeprojekt, denne gang ved Laholm Slot, hvor kongen ønsker en nærmere undersøgelse af forholdene omkring en ny bro over fossen.

Side 233

Brev 189 ✻ 12. Marts 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt (?)[5)]

Ordrer angaaende Opførelsen af en Bro ved Laholm Slot. — R. A.

aff Egiitømmer med boldtter uel foruarit kan leggis, dog wden togbroe[1)].
Samme Broe skal leggis festingen saa Nær, som skee kan, Och foruariis med Humeyer[2)] och Pordter ded sterckiste mueligt Er. Io nærmer samme broe kommer optil Slottiit, Io letter Er den aff dem, der inde ligger, med granater Och handsten at *defendere*, Isønderlighed om *Conterscharppen* der wdenfor saledis bliiffuer giordt, som derom for mange Aar siiden Er gangen befahling Om (!) y myn tyd.
Køben: Slott den 12 Martij Anno 1643.
Christian.

Oversættelse af Brev 189
... af egetømmer med bolte kan anlægges og sikres, dog uden vindebro.[1)]
Den samme bro skal anlægges så nær fæstningen som muligt og sikres med hofmejer[2)] og porte så stærkt, som det lader sig gøre.
Jo nærmere broen kommer slottet, desto lettere er det for dem, som befinder sig derinde, at forsvare den med granater og håndsten, især hvis kontraskrænten (*contrescarpen*) udenfor

bliver udført på den måde, som der allerede for mange år siden blev givet befaling om i min tid.
Fra Københavns Slot den 12. marts 1643.
Christian.

Brev 190 ⁕ 25. Marts 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Der skal forfærdiges en Kobberpande, hvis Blypanden ikke er tilfredsstillende. De, der har Vagten paa Flaaden, forsømmer deres Pligt. — R. A.

Ieg drager Nu henad frede:, Om gud wiil, Och kommer hiid ygen tilkommende vgge. Imidlertyd kan den Blye Pande forsøgiis, Huilcken om den siig inted uyl skiicke, Da haffuer man best strax at beginde pa En kobberpande[3] liige sa giordt y alle made, som den er giordt, som nu brugis.
Du madt ymidlertiid inted forglemme at Leede leddeckerne offuer med den Muskouyterske gesandther[4].
Dii dannemend, som haffuer wachten pa fladen, wiil holdis til, att dy gyffuer acht pa, huad dy klocker heer inde Slaar, Tii dy følger huercken dag eller Natt nogen aff klockerne. Att dy uyl giiffue for, att wynden den Er arsag
[fortsættes s. 234]

Oversættelse af Brev 190
Jeg rejser nu til Frederiksborg, om Gud vil, og kommer tilbage hertil i næste uge.
I mellemtiden kan blypanden prøves. Hvis den ikke viser sig brugbar, bør man straks begynde på en kobberpande[3], udført på nøjagtig samme måde som den, der nu anvendes.
Du må imidlertid ikke glemme at lede loddækkerne over til de moskovitiske gesandter.[4]
De brave mænd, som har vagten på flåden, skal holdes til at give agt på, hvad klokkerne herinde slår, for de følger hverken om dagen eller om natten nogen af klokkerne.
At de vil påstå, at vinden er årsagen
[fortsættes s. 234]

---

[1] ɔ: Vindebro.
[2] Hofmeje ɔ: Forskansning foran Porten i et Fæstningsværk.
[3] Nemlig til Brygning, jvf. Brevet af 31. Maj.
[4] Ifølge Rentemesterregnskabet 1643/44 fik Balthasar Condevin 5. Maj 1643 Betaling for Traktement af Zarens Gesandt Peter Marselis med Følge i syv Uger.
[5] Brevet har ingen Udskrift, men fandtes mellem Brevene til Korfits Ulfeldt. (Fra foregående side.)

Kommentar
Side 233 afslutter **Brev 189** og indleder **Brev 190**.
Afslutningen af Brev 189 viser Christian IVs interesse for fæstningsbyggeri i detaljer. Broen ved Laholm Slot skal placeres så tæt ved fæstningen som muligt og sikres på en måde, der gør den let at forsvare med artilleri og håndvåben.
Begyndelsen af Brev 190 bevæger sig tilbage til kongens daglige administration. Han giver instrukser om brygningsudstyr, de moskovitiske gesandter og kritiserer samtidig vagtholdet ved flåden for ikke at passe deres tjeneste ordentligt.

Side 234

Brev 190 ✻ 25. Marts 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Der skal forfærdiges en Kobberpande, hvis Blypanden ikke er tilfredsstillende. De, der har Vagten paa Flaaden, forsømmer deres Pligt. — R. A.

derudi, aldenstund den betager dem klangen, Mens ded Er inted saa, ty dy tager En Söffn derfor.
Vale.
Aff køben: slott den 25 Martij Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Stadtholderen H. Corfitz wlfeldt tiil hande.

Oversættelse af Brev 190
... deri, eftersom de påstår, at vinden tager klangen fra klokkerne.
Men sådan forholder det sig ikke, for de sover sig fra det.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 25. marts 1643.
Christian.

Brev 191 ✻ 2. April 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Korfits Ulfeldts, af Kongen skrevne, edelige Revers som Rigshofmester. — R. A.

Aller Nadigste Herre Och konning. Epthersom E. k. M. Nadigst haffuer Betroid mig Corfidtz wlfeldt tiil at werre Riigens Hoffmeister[1)], Da loffuer och tilsiger Ieg E: k: M: offuer ded, ieg tilforn E: k: M: loffuit haffuer, At ieg uyl haffue god och fliitig opsiicht pa E: k: M: Indtecht och udgiifft, saat derudi E: k: M: inted skal skee forkordt y Nogen made.
Rentdemeisterne och dem, aff dem *dependerer*, med alle lensmend, toller och Syssemeister, *item* dem, som tiil Holmen, Briggers och Bagers, Prouyandthus och *Artholorijt* Regnis, med alle dem, som nogiit vnder henderne haffuer, wiil ieg vden persons *Respect* Indseend haffue, at dy Inted forkommer aff ded, dy under henderne haffuer, tiil derris Egiit Nytte och E: k: M: tiil skade. Ieg uyl med al fliid och *Authoritet* holde Enhuer y syt sted, At dy derris betroede Embede troeligen och uel forrestaar, Och at dy gør Arlygen Regenskab for derris *Administration* Och ingen *Respitt* giiffue dem, som skildig bliiffuer, at dy io betaler ded, dy skiildig bliiffuer, mens strax lade dem forfølge med Retten, saat E: k: M: ingen skade deroffuer lyder.
Tiil ingen Indlender eller vdlender wiil ieg mig y nogen made forbinde wden E: k: M: expres befahling, Och uyl ieg
[fortsættes s. 235]

Oversættelse af Brev 191
Allernådigste herre og konge.
Eftersom Deres Kongelige Majestæt nådigst har betroet mig, Corfitz Ulfeldt, hvervet som rigshofmester,[1)] lover og tilsiger jeg Deres Majestæt det samme, som jeg tidligere har lovet:

at jeg vil føre god og flittig kontrol med Deres Majestæts indtægter og udgifter, således at Deres Majestæt ikke lider tab på nogen måde.
Jeg vil føre tilsyn med rentemestrene og deres underordnede, med lensmænd, toldere og sysselmænd, ligeledes med dem, der hører til Holmen, bryggere og bagere, Proviantgården og artilleriet, samt med alle andre, som har noget under hænderne, så intet går tabt til deres egen fordel og Deres Majestæts skade.
Med al flid og myndighed vil jeg holde enhver på sin plads, så de trofast forvalter deres embeder, aflægger årligt regnskab for deres administration og uden ophold betaler, hvad de skylder. Hvis de ikke gør det, skal de straks forfølges ved retten, så Deres Majestæt ikke lider tab.
Jeg vil heller ikke indgå nogen forpligtelse over for indenlandske eller udenlandske personer uden Deres Majestæts udtrykkelige befaling, og jeg vil
[fortsættes s. 235]

_____

[1)] Ulfeldt udnævntes til Rigshofmester d. 2. Apr. (Birket-Smith, *Leonora Christina* I, S. CXVIII), ifølge en anden Efterretning dog d. 4. (Fridericia II, 292). Hans Bestalling synes ikke bevaret.

Kommentar
Side 234 afslutter **Brev 190** og indleder **Brev 191**.
Afslutningen af Brev 190 viser Christian IVs irritation over vagtholdet på flåden. Kongen afviser forklaringen om, at vinden gør klokkeslagene uhørlige, og anfører i stedet tørt, at vagterne ganske enkelt sover.
Brev 191 er et vigtigt forfatnings- og administrationshistorisk dokument. Det er den af kongen formulerede edelige erklæring for Corfitz Ulfeldt som nyudnævnt rigshofmester. Teksten giver et detaljeret billede af de pligter og det ansvar, som embeddet omfattede, især kontrollen med rigets økonomi og embedsmænd.

Side 235
Brev 191 ✻ 2. April 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.
Korfits Ulfeldts, af Kongen skrevne, edelige Revers som Rigshofmester. — R. A.
Originaltekst
med all Oprichtigkeit och troeskab, Sauydt gud y himmelen dertil uyl giiffue mig syn Nade, Eptherkomme[1)] E: k: M: Order, som mig *protempore* giiffuis, Och Eptherkomme aldt ded, ieg heroffuenfor E: k: M: loffuit och tilsagdt haffuer. Saa sandt hiellpe mig gud y himmelen ued Iesum Christum. *Amen.*
Paa københaffuen Slott den 2 Apri: Anno 1643.
Christian.[2)]
Oversættelse af Brev 191
... med al oprigtighed og troskab, så vidt Gud i himlen vil give mig sin nåde dertil, efterkomme Deres Kongelige Majestæts ordrer, som til enhver tid (*pro tempore*) gives mig, og opfylde alt det, som jeg ovenfor har lovet og tilsagt Deres Majestæt.
Så sandt hjælpe mig Gud i himlen ved Jesus Kristus.
Amen.
På Københavns Slot den 2. april 1643.
Christian.[2)]

Brev 192 ✻ 3. April 1643
Til Korfits Ulfeldt.

Det tillades Niels Nelausen at opholde sig i København, imod at hans Moder gaar i Borgen for, at han ikke har noget at gøre med Karen Andersdatter. — R. A.

Originaltekst

Du skaldt lade Marren H: Nyllaus[3)] komme tiil dig Och aff hynder fornemme, Eptherdi hun haffuer ladit mig ued Iffuer wynd tyltale, At hinders Søn motte[4)] ygen lade sig fynde her y Byen, Och ieg ded haffuer tylladt, Da skall hun Nu vnder syn hand siig Erkleere, At om Sønnen ymod hynders hand och segell sig vnderstar at haffue nogen gemenskab med karren Andersdatter Endten hiemmelig eller Aabenbarlig, vnder huilcken Reet du hannem da Paa myne vegne hannem (!) skaldt Søge.

Vale. Aff køben: Slot den 3 Apri: Anno 1643.

Christian.

Udskrift: Hoffmeisteren tiil hande.

Oversættelse af Brev 192

Du skal lade Maren hr. Nelaus'[3)] komme til dig og af hende få bekræftet følgende:
Eftersom hun ved Iver Vind har ladet mig anmode om, at hendes søn igen måtte få lov til at opholde sig i byen, og jeg har tilladt dette, skal hun nu under sin hånd erklære, at hvis sønnen imod hendes hånd og segl vover at have noget samkvem med Karen Andersdatter, enten i hemmelighed eller offentligt, da skal du på mine vegne retsforfølge ham.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 3. april 1643.
Christian.

Fodnoter

[1)] Her er Ordet: *ded* overstreget.
[2)] Er skrevet med andet Blæk, men med samme Haand.
[3)] Maren Jensdatter, g. m. Slotspræst Nelaus Povlsen, var Moder til Niels Nelausen, med hvem Karen Andersdatter havde villet gifte sig, se S. 231 Note 2. En af hende for Sønnen indgaaet Forpligtelse (i samme Udtryk som i Brevet ovenfor), dateret allerede 13. Febr. 1643, findes D. Kanc., Indlæg t. Reg. og Tegn. som Bilag til Brev af 2. Febr. 1643 (trykt i *Personalhist. Tidsskr.* II, 302 f.).
[4)] Ordet er skrevet to Gange.

Kommentar

Side 235 afslutter **Brev 191**, rigshofmester-reverset, med den højtidelige troskabsed til kongen. Derefter følger **Brev 192**, som viser Christian IVs fortsatte indgriben i sagen om Niels Nelausen og Karen Andersdatter. Kongen tillader Niels at opholde sig i København, men kun mod at moderen påtager sig et formelt ansvar og garanterer, at sønnen ikke genoptager forbindelsen med Karen Andersdatter.'

Side 236

Brev 193 * 6. April 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Ordrer om Udrustning og Transport af Kongens Mandskab og Følge til Glückstadt. Sangværket paa Frederiksborg Slot skal gøres i Stand. Det skal paalægges Johan Brockenhuus at stille Valdemar Christian tilfreds i Anledning af den Fornærmelse, han har tilføjet ham. Der skal føres Brændsel fra den store Dyrehave til Krudtmøllen. Hofmarskalken skal holde Orden paa Slottet under Kongens Fraværelse, navnlig hvis Prinsens Folk ogsaa er der. Leonhard Blasius skal indfinde sig, ligesom Kansleren med Jørgen Vind. — R. A.

Originaltekst
Der skal gorris Røde tecker offuer Rustuognen Och bebremmis med guldt bade til dy, som her ued handen er, och dem, der wde Er. Der uil ochsa gorris kleder til folcken, som er huos Rustuognen och dy andre wogne, som folcken agger pa, Och kan wogenmeisteren, som er y køb ing:, gorre dig vnderretning pa folckiit, som heer och hiisset Er.
Der skal gorris en uys Rulle pa alle dem, som skal bruge myne wogne, och beginde pa docterne och Ende ded pa kockedrengen.
Tiil D: haffuer ieg En wogen tyl 4 heste. Kammertiiener, kammerskriffuer Och kockenskriffuer med andre aff ded slags skal age pa Postuogne huer med 2 heste, Ded andit gesindecken kommer at age pa dii Store wogne. Drauandterne kan best ga tiil wandtz fra køben: henad glyckstadt. Herremenden, som tiil hoffue Erre, uyl ansiigis at skaffe derris tøy selffuer fram, Naar Enhuer faar *gaisi* pa 2 *Bagaisi heste*[1)], liige ued *offisererne* offuer Soldadesken far.
Tree degger[2)] Barckiit leer[3)] skal sendis hiid tiil Sadelmageren. Der skal Erfahris, Om man kan y køben: bekomme sa megiit gadt frans glaas, som man kan gorre sa mange wynduer aff y En stor *Carrosse* til mig.
Heer er mangel pa Stenkul, Huorfor der skal trende Rustuogen med Stenkul med ded første sendis hiid.

Oversættelse af Brev 193
Der skal laves røde dækkener til rustvognene og besættes med guldborter, både til dem, som er her ved hånden, og til dem, som er andetsteds.
Der skal også laves klæder til folkene ved rustvognene og de øvrige vogne, som folkene kører på. Vognmesteren i København kan give dig nærmere underretning om de folk, som findes her og dér.
Der skal udarbejdes en særlig fortegnelse over alle dem, som skal benytte mine vogne, begyndende med doktorerne og sluttende med kokkedrengen.
Til doktoren har jeg en vogn med fire heste. Kammertjenere, kammerskrivere og køkkenskrivere samt andre af samme slags skal hver køre i postvogne med to heste. Det øvrige tjenestefolk skal køre på de store vogne.
Drabanterne kan bedst rejse ad søvejen fra København til Glückstadt. Hoffolkene skal selv sørge for at få deres tøj frem, når hver af dem får plads på to bagageheste,[1)] ligesom officererne over soldatesken får.
Tre dækker[2)] barkgarvet læder[3)] skal sendes hertil til sadelmageren.
Det skal undersøges, om man i København kan skaffe så meget godt fransk glas, at der kan laves vinduer til en stor karet til mig.
Her er mangel på stenkul. Derfor skal tre rustvogne med stenkul sendes hertil snarest muligt.

[1)] Jvf. herom Brevet af 11. April V, 326.
[2)] Degger er Antal af 10.
[3)] Læder, garvet med Bark.

Kommentar
Side 236 indeholder begyndelsen af **Brev 193**. Brevet består af en lang række praktiske instruktioner vedrørende transporten af hoffets personale og udstyr til Glückstadt. Christian IV regulerer helt ned i detaljen, hvem der skal benytte hvilke vogne, hvor mange heste der skal anvendes, og hvordan bagagen skal transporteres. Samtidig interesserer han sig for materielle detaljer som sadelmagerens læderbehov, anskaffelse af fransk glas til en ny karet og forsyningen af stenkul.

Side 237

Brev 193 ✻ 6. April 1643 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

Ordrer om Udrustning og Transport af Kongens Mandskab og Følge til Glückstadt. Sangværket paa Frederiksborg Slot skal gøres i Stand. Det skal paalægges Johan Brockenhuus at stille Valdemar Christian tilfreds i Anledning af den Fornærmelse, han har tilføjet ham. Der skal føres Brændsel fra den store Dyrehave til Krudtmøllen. Hofmarskalken skal holde Orden paa Slottet under Kongens Fraværelse, navnlig hvis Prinsens Folk ogsaa er der. Leonhard Blasius skal indfinde sig, ligesom Kansleren med Jørgen Vind. — R. A.

Den Segermager[1)] y køben:, som kan omgaas med Sangklocker, Skal komme hiid og briinge werckit[2)] her pa hussiit tiil rette ygen.
Greff woldemar Christian kam hiid y afftis och lod mig see ded, som Er gangen ymellom hannem Och Iohan Brockenhus[3)] for Marskalcken Och dii herremend, Marskalcken haffuer tagit tiil siig, Huorfor du med Chanseleren Och Iørgen wiind skal tage samme Brockenhus for Eder och *demonstrere* hannem, at saframdtt hand icke y myndelighed stiiller greffuen tilfriidtz, Da skal Marskalcken foruysse hannem Hoffuit. Tii om hand skøndt nu siiger siig inted at skelde pa greffuen, da kan hand Inted dermed *contentere* greffuen for ded, som *passerit* Er.
Lenssmanden pa køben: skal holde dy bønder, som Er lagdt vnder krudmollen[4)], tiil, at dy hendter ded Elletømmer, som fyndis huggen Och Barken afskaffuit[5)] y den store dyrhaffue ymellom dette och køben:, Och fører ded tyl krudmollen, saat deraff kan gorris kuul, huortiil ded Er huggen.
Marskalcken skaldtu pa myne uegne befahle, at hand y myn *Absens* om myddag och afften under Maltyd skal tage Nøggelen til pordten til siig Och forehne siig med Slodtzherren, Naar pordthen om affthenen skal uerre luct.
Dy gadtfolck, uy haffuer tiil hoffue, kan driicke huer ugge En Rustuogen med uyn aff Och slaaes med keppe pa Slottiit, Och Naar dy skal waare pa, da Er der icke mange tiilstede aff dem. Faar dy nu Priindtzen[s] folck tiil hiielp, daa skall ded gaa uel tiil. Priindtzens folck Er nock uandt tiil att komme Op och gaa Needer, naar tyd Er, Naar dy Erre
[fortsættes s. 238]

Oversættelse af Brev 193
Den urmager[1)] i København, som forstår sig på klokkespil, skal komme herud og bringe værket[2)] her på slottet i orden igen.
Grev Valdemar Christian kom hertil i aftes og viste mig det, som er foregået mellem ham og Johan Brockenhuus[3)] for hofmarskalken og de herremænd, som marskalken havde tilkaldt. Derfor skal du sammen med kansleren og Jørgen Vind tage Brockenhuus for jer og gøre ham klart, at dersom han ikke på passende måde tilfredsstiller greven, skal hofmarskalken bortvise ham fra hoffet. Selv om han nu siger, at han ikke mente at fornærme greven, kan det ikke tilfredsstille greven for det, som er passeret.
Lensmanden i Københavns len skal holde de bønder, som er lagt under krudtmøllen,[4)] til at hente det elletræ, som er fældet og afbarket[5)] i den store Dyrehave mellem dette sted og København, og føre det til krudtmøllen, så deraf kan fremstilles det trækul, som træet er hugget til.
Du skal på mine vegne befale hofmarskalken, at han under mit fravær ved middag og aften, mens måltiderne står på, skal tage nøglen til porten til sig og aftale med slotsherren, hvornår porten om aftenen skal lukkes.

De gode folk, vi har ved hoffet, kan drikke en hel rustvogn med vin op hver uge og slås med kæppe på slottet, men når de skal være til stede, er der ikke mange af dem. Får de nu prinsens folk til hjælp, skal det nok gå. Prinsens folk er vant til at møde frem og gå til og fra, når tiden er inde, når de er
[fortsættes s. 238]

[1)] Rimeligvis Hans Steenbuch, se V, 97.
[2)] Om sangværket i kirketårnet på Frederiksborg se F. R. Friis, *Saml. til dansk Bygnings- og Kunsthist.* S. 251 f.
[3)] Talen er rimeligvis om Johan B. til Sebberkloster, hofjunker 1639-43, d. 1673. Hofmarskalk var Knud Christoffersen Ulfeldt.
[4)] Kongens krudtmølle i Københavns len lå ved Lyngby, se O. Blom, *Kristian IV.s Artilleri* S. 45. Om brænding af trækul til krudtfabrikation smst. S. 50.
[5)] Afskave ɔ: skrabe bort.

Kommentar
Side 237 fortsætter **Brev 193**. Brevet spænder over alt fra vedligeholdelse af sangværket på Frederiksborg til disciplinære forhold ved hoffet. Særligt bemærkelsesværdig er sagen mellem Valdemar Christian og Johan Brockenhuus, hvor Christian IV kræver en formel oprejsning. Samtidig viser brevet kongens vedvarende optagethed af orden ved hoffet og af de praktiske detaljer omkring krudtproduktion, slotsdrift og tjenestefolkets opførsel.

Side 238

Brev 193 ✻ 6. April 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Ordrer om Udrustning og Transport af Kongens Mandskab og Følge til Glückstadt. Sangværket paa Frederiksborg Slot skal gøres i Stand. Det skal paalægges Johan Brockenhuus at stille Valdemar Christian tilfreds i Anledning af den Fornærmelse, han har tilføjet ham. Der skal føres Brændsel fra den store Dyrehave til Krudtmøllen. Hofmarskalkken skal holde Orden paa Slottet under Kongens Fraværelse, navnlig hvis Prinsens Folk ogsaa er der. Leonhard Blasius skal indfinde sig, ligesaa Kansleren med Jørgen Vind. — R. A.

tiil Nykøbing, Och Er ded Numehr inted Saa Niit med Priindtzen *præsens*, at man derfor behøffuer at holde *continuerlig* Briillup. Ded Er Ett forferdeligdt haab folck, hand sleber med siig. Hand haffuer begerdt at wardte mig op y Sommer[1)]. Ieg haffuer suarit, at om hand med faa folck wiil werre der wde, da kunde ded skee, mens med sliggen *commitat* tyen hand Inted der.
Vale. Aff frede: den 6 Apri: Anno 1643.
Christian.
Biggemeisteren M: Lennerdt skall begiiffue siig hiid.
Chanseleren skal komme hiid y den anden wgge Och tage Iørgen wyndt med siig, paded hand siig kan gorre ferdig til den bestemdtte dag att gaa pa weiien henad Elffuen.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 193
... til Nykøbing. Og det er ikke så nyt, at prinsen er til stede, at man derfor behøver at holde uafbrudt bryllup.

Det er en frygtelig stor flok mennesker, han slæber med sig.
Han har bedt om at måtte besøge mig til sommer.[1)]
Jeg har svaret, at hvis han vil komme derud med få folk, kan det lade sig gøre, men med et sådant følge (*comitat*) tjener han intet ved det.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 6. april 1643.
Christian.
Bygmesteren monsieur Lennerdt skal begive sig hertil.
Kansleren skal komme hertil i den anden uge og tage Jørgen Vind med sig, så han kan gøre sig klar til den fastsatte dag for rejsen mod Elben.

Brev 194 ✻ 7. April 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Der skal fastsættes en Dag, paa hvilken Adelen med sin Rostjeneste skal møde i Kolding. Om de Sager, Fr. Günther skal lade trykke. — R. A.

Eptherdi dig bekendt Er, At Ieg wiil bruge Adelen med derris Rostiieniste tiil myn Opuartding, Och dennom Endnu ingen tyd Er forrelagdt at møde y kolding, Da skaldtu tale med Chanseleren, at hand lader gorre breffuen ferdig Och sette En dag derudi, paa hylcken y formener dem at kunde werre y kolding[2)]. Friderich günther skal befahlis at lade mig wiide, huor Neer ded Er med ded, som hand
[fortsættes s. 239]

Oversættelse af Brev 194
Eftersom det er dig bekendt, at jeg vil bruge adelen med deres rostjeneste til min opvartning, og de endnu ikke har fået fastsat nogen dag til at møde i Kolding, skal du tale med kansleren om, at han får brevene gjort færdige og indsætter en dato, på hvilken I mener, at de kan være i Kolding.[2)]
Friedrich Günther skal have befaling om at lade mig vide, hvor langt det er kommet med det, som han
[fortsættes s. 239]

[1)] Jvf. Brevet af 9. April V, 322.
[2)] Om opbuddet af rostjenesten til ekspeditionen mod Hamborg, se V, 331, note 1.

Kommentar
Side 238 afslutter **Brev 193** og indleder **Brev 194**.
Afslutningen af Brev 193 viser Christian IVs irritation over de store følger, som ledsager prinsen, og hans ønske om mere mådehold ved hoffet. Samtidig fortsætter de praktiske forberedelser til de forestående rejser og operationer ved Elben.
Brev 194 vender tilbage til mobiliseringen af adelen til ekspeditionen mod Hamborg. Kongen ønsker nu en konkret mødedag fastsat i Kolding og følger samtidig op på et trykningsarbejde, som Friedrich Günther står for.

Side 239

Brev 194 ✻ 7. April 1643 (afslutning)

Til Korfits Ulfeldt.

Der skal fastsættes en Dag, paa hvilken Adelen med sin Rostjeneste skal møde i Kolding. Om de Sager, Fr. Günther skal lade trykke. — R. A.

befahlid er at lade trycke[1)].
Vale.
Frede: den 7 Apri: Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 194
... har fået befaling til at lade trykke.[1)]
Far vel.
Frederiksborg den 7. april 1643.
Christian.

Brev 195 * 10. April 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Befaling til at lade udfærdige en Bestalling for Nikkel Kocks Medhjælper og til at skaffe et Kontrafej af Kongen til Peter Marselis. — R. A.

Dyn skriiffuelse Om Nyckel kockis *Adiutant*[2)] och myt *Conterfei* tiil Peter Marselio[3)] haffuer Ieg denne Morgen Emphangen, Huorpa Ieg dig inted forholder, att du kandt lade samme kockis *Adiutant* smorre En Bestalling sammen och den til att vnderskriiffue hiid sende, och kan ded gorre liigemeghit, huad for En tyttel hannem dery giiffuis.
Ded konterfeii haffuer ieg y sandhed y guld indfattit inted, Mens kunde du laane Ett, daa uylle ieg skaffe den Ett bedre Igen, som ded myster, End ded andit war.
Vale.
Aff frede: den 10 Apri: Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 195
Jeg har i morges modtaget din skrivelse om Nikkel Kocks adjudant[2)] og mit portræt til Peter Marselis.[3)]
Hertil meddeler jeg, at du kan lade den pågældende adjudant udarbejde et udkast til en bestalling og sende den hertil til underskrift. Det gør ingen forskel, hvilken titel der gives ham deri.
Det portræt af mig, som er indfattet i guld, har jeg i sandhed ikke. Men hvis du kunne låne et, ville jeg skaffe et bedre igen, end det, der blev udlånt.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 10. april 1643.
Christian.

Brev 196 ✻ 11. April 1643

Til Korfits Ulfeldt.
Kurfyrstens Gesandt kan faa Audiens i København, hvor ogsaa Enkedronningen af Sverige vil indfinde sig. — R. A.
Originaltekst
[fortsættes s. 240]

Oversættelse af Brev 196
[fortsættes s. 240]

---

[1] Hermed menes Patenterne vedrørende Opbudet af Ridderskabet i Hertugdømmerne m. m., se V, 324, nr. 268.
[2] Muligvis er her Tale om Simon Jonassen, der under 13. Juli 1643 fik Bestalling som Visitør i Øresund og tillige som Nikkel Kocks Fuldmægtig (D. Kanc. Bestallingsbog Nr. 1, F. 44 f.). Som Nikkel Kocks Medhjælper ved Toldvæsenet nævnes i øvrigt Daniel de Rees (IV, 423).
[3] Herom se Brevet af samme Dag til Korfits Ulfeldt V, nr. 269 og Brevet af 1. Sept. 1642 i dette Bind.

Kommentar
Side 239 afslutter **Brev 194** og indeholder hele **Brev 195** samt begyndelsen af **Brev 196**. Brev 195 vender tilbage til sagen om Peter Marselis og det portræt af Christian IV, som skulle anvendes i forbindelse med de russiske forhandlinger. Samtidig gives der ordre til at få udfærdiget en formel bestalling til Nikkel Kocks medhjælper ved toldvæsenet.

Side 240

Brev 196 ✻ 11. April 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Kurfyrstens Gesandt kan faa Audiens i København, hvor ogsaa Enkedronningen af Sverige vil indfinde sig. — R. A.

Wdaff dyn skriiffuelsse fornemmer Ieg, at du vylle [vide], om den gesandter[1] fraa Churfursten skal komme hiid eller bliiffue y køben:, Da Eptherdi at Ieg med gudtzhiielp kommer tiil køben: Offuermorgen, Sa kan hand faa *Audiens* pa fredag. Enckedronningen kommer diid pa løffuerdag, saat man kan faa Ende pa den sag med ded første.
Vale.
Aff frede: den 11 Aprilis Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 196
Af din skrivelse forstår jeg, at du ønsker at vide, om den gesandt[1], som kommer fra kurfyrsten, skal komme hertil eller blive i København.
Da jeg med Guds hjælp kommer til København i overmorgen, kan han få audiens på fredag. Enkedronningen kommer dertil på lørdag, så man kan få afsluttet den sag så hurtigt som muligt.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 11. april 1643.

Christian.

Brev 197 ⁕ 23. April 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Rigens Profos skal holde sig rede til at følge med paa Ekspeditionen mod Hamborg. — R. A.

Aldenstund Riigens *profos*[2)] altid haffuer fuld mig pa sliigge tog, daa uyl hand aduaris, at hand holder sig ferdig med, huiis hans dondt angar, som med myndtz besuehring kan bringis fordt tiil skiibs. Samme gewaldiger bør att siige, huor dy Iern Erre bleffuen, som hannem leffuerit bleff, dentyd hand kam y tyenisten.
Vale.
Pa køben: Slot den 23 Apri: Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 197
Eftersom rigens profos[2)] altid har fulgt mig på sådanne togter, skal han advares om, at han skal holde sig rede med alt det, som hører til hans embede, og som med mindst mulig besvær kan bringes om bord.
Den samme generalgewaldiger bør også oplyse, hvor de jern er blevet af, som blev leveret til ham, da han trådte i tjenesten.
Far vel.
På Københavns Slot den 23. april 1643.
Christian.

Brev 198 ⁕ 29. April 1643

Til Korfits Ulfeldt.
Befaling til at forhandle med Major Kretz om Antagelse af en Ordonnans. — R. A.

Originaltekst
[fortsættes s. 241]

Oversættelse af Brev 198
[fortsættes s. 241]

[1)] Hans Siegfried v. Lüttichau, om hvem se Brevet af 20. Febr. Nr. 186.
[2)] Sebastian Heussler, se V, 427 og 493. Han var 26. Sept. 1641 blevet antaget som Generalgewaldiger (Regeringskanc. i Glückstadt Nr. 144, „Militaria“, Div. militære Sager 1631-1752).

Kommentar
Side 240 afslutter **Brev 196**, indeholder hele **Brev 197** og indleder **Brev 198**.

Brev 196 viser Christian IVs ønske om hurtigt at få afsluttet sagen om den brandenburgske gesandt og den svenske enkedronning. Audiensen planlægges omhyggeligt i forhold til kongens egen ankomst til København.
Brev 197 er knyttet til forberedelserne til ekspeditionen mod Hamborg. Rigens profos og generalgewaldiger Sebastian Heussler skal være klar til afrejse, og kongen benytter samtidig lejligheden til at kræve regnskab for tidligere udleveret materiel.

Side 241

Brev 198 ⁕ 29. April 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.
Befaling til at forhandle med Major Kretz om Antagelse af en Ordonnans. — R. A.

Med Maior Cresse[1)] skaldtu tale, huad hand begehrrer till besolding om maaneden for En Opuardther tiil at forskycke, huor behoff gorris.
Rossenborg den 29 Apri: Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 198
Du skal tale med major Cresse[1)] om, hvor meget han forlanger i månedlig løn for at stille en ordonnans eller opvarter til rådighed, når der bliver behov for det.
Rosenborg den 29. april 1643.
Christian.

Brev 199 ⁕ 7. Maj 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen har ladet den hamburgske Syndikus Broderus Paulli arrestere. Hamburgerne vil rimeligvis slutte Forlig. Der er endnu ikke kommet Bud fra Rigsadmiralen. — R. A.

Ieg Er, gud uerre loffuit, wel hiid ankommen och pa Reiissen fadt den hamburger *Syndicum Broderum paulj* ued hoffuedit och ladt hannem uel foruarit Epther mig paa Rensborg[2)].
Sauydt ieg heer kan Erfahre, da uyl dy *accommodere* siig. Huad der nu skeer, ded giiffuer tyden, dy riider suardt y thuende partiier[3)]. Heer Er Endnu ingen bud kommen fra Riigens Admiral[4)]. *Vale. Aff glyxborg den 7 Mai Anno 1643.*
Christian.
Dy biigger Nu *umolesterit* pa broen ued Althenau[5)].
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 199
Jeg er, Gud være lovet, vel ankommet hertil og har på rejsen fået fat på den hamburgske syndikus Broderus Paulli og ladet ham sætte i sikker forvaring efter mig i Rendsborg.[2)]
Så vidt jeg kan erfare her, vil hamburgerne indgå forlig. Hvad der videre sker, må tiden vise, for de er stærkt splittede i to partier.[3)]
Her er endnu ikke kommet noget bud fra rigsadmiralen.[4)]
Far vel.
Fra Glücksborg den 7. maj 1643.

Christian.
De bygger nu uforstyrret på broen ved Altona.[5)]

[1)] ɔ: Bendix Kretz, se V, 286, Note 2.
[2)] Se V, 337, Note 3.
[3)] Der var utilfredshed hos borgerskabet i Hamborg med raadets styrelse, navnlig af finanserne. Christian IV søgte i et manifest af 1. maj til borgerskabet at benytte denne modsætning til at ophidse borgerne mod raadet, dog uden resultat (Nordelbingen IV, 24 f.). *Suar(dt)* ɔ: i temmelig høj grad.
[4)] Jørgen Vind. Se V, 337, Note 1.
[5)] De kongelige tropper opførte en pælebro over Elben ved Altona.

Kommentar
Side 241 afslutter **Brev 198** og indeholder hele **Brev 199**.
Brev 199 er tæt knyttet til Christian IV's konflikt med Hamborg i foråret 1643. Kongen meddeler, at den hamburgske syndikus Broderus Paulli er blevet arresteret og ført til Rendsborg. Samtidig vurderer han, at byen er splittet i to lejre, hvilket måske kan føre til et forlig.
Brevet giver også et øjebliksbillede af de militære forberedelser omkring Hamborg, idet arbejdet på broen ved Altona fortsætter uden hindringer.

Side 242

Brev 200 * 21. Maj 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Beretning om det gunstige Forlig med Hamborg. Befaling angaaende Betalingen for Kongens Rytterstatue og angaaende det konfiskerede Salt. Der skal forfærdiges Vogn, Seng og andet Udstyr til Hertug Frederik og hans Brud. Peter Paynck skal undervise den unge Destillator og skal sørge for Ingredienser til Aquavitæ. Ordre angaaende Udsmykning af Glücksborg Slot m. m. Kongen har selv maattet lønne Rytteriet uden Forstrækning af Krigskommissær Ulfeldt. — R. A.

Alting star, gud uerre loffuit, Heer uel, Den Allerhøiieste hielppe framdelis med Nade. Dy hamborger uar fuld og fast y den mening, at fladen uar henad Engeland, indtil dy sa den heer pa Elffuen, Huorudoffuer derris *consilia* bleff mechtig *Althererit*, Saat dy dannemend giiffuer mig 280000 daler Och Erkender mig for derris herre, lade tollen sta, som den staar, Och inted *prætendere* nogen hoyhed pa Elffuen[1)].
Med den Meiister, som skal støbe mit konterfey til hest[2)], kandtu *Accordere*, som du kandtz best. Ded *confischerede Saaldt*[3)] kan købmenden, som ieg skiildig Er, giiffuis y betaling.
Der skal gorris En wogen til H: frederich aff liige størrelse och *Valor*, som den Er, som Priindtzen fick til hans Bylager, Med liige sadan Sex hestetøy med Sølff beslagen[4)]. Der skal ochsa gorris til hannem Ett sengisted aff Ibenholdt, bemengit med Elffenben och Sølff, ligesom frøckernis Brudeseng Er.
[fortsættes s. 243]

Oversættelse af Brev 200
Alt står, Gud være lovet, godt til her. Den Allerhøjeste hjælpe fremdeles med sin nåde.

Hamborgerne var fuldt og fast af den mening, at flåden var sejlet til England, indtil de så den her på Elben. Derved blev deres planer (*consilia*) stærkt forandrede, så de gode mænd giver mig 280.000 daler, anerkender mig som deres herre, lader tolden bestå som hidtil og gør ikke længere krav på nogen højhed over Elben.[1)]
Med den mester, som skal støbe mit rytterportræt[2)], kan du træffe den aftale, som du finder bedst.
Det konfiskerede salt[3)] kan gives til de købmænd, som jeg skylder penge, som betaling.
Der skal fremstilles en vogn til hertug Frederik af samme størrelse og værdi som den, prinsen fik til sit bryllup, med tilsvarende seletøj til seks heste, beslaglagt med sølv.[4)]
Der skal også fremstilles et sengested til ham af ibenholt, udsmykket med elfenben og sølv, ligesom frøkenens brudeseng er.
[fortsættes s. 243]

[1)] Om Forliget af 25. Maj med Hamborg se *Traktater* IV, 350 f.
[2)] Jvf. Brevet af 1. Sept. 1642.
[3)] Hermed sigtes rimeligvis til salt, konfiskeret af toldvisitør Nikkel Kock, jvf. Fridericia II, 290.
[4)] Ifølge Rentemesterregnskabet 1643/44 (Fol. 97 og 99) betaltes der 22. Marts 150 Dlr. for forgyldt messingbeslag på Hertug Frederiks brudevogn, 19. Juni 660 Dlr. for seks hestetøj til Hertug Frederiks bilager, 2. Aug. 344 Dlr. til at forgylde hestetøjet og 16. Nov. 100 Dlr. til brudevognen.

Kommentar
Side 242 indleder **Brev 200**. Christian IV beskriver her det fordelagtige udfald af konflikten med Hamborg og tillægger flådens tilstedeværelse på Elben stor betydning for forhandlingernes resultat. Samtidig fortsætter han planerne om sin rytterstatue og giver detaljerede ordrer om det kostbare udstyr til hertug Frederiks bryllup.

Side 243

Brev 200 ✻ 21. Maj 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Beretning om det gunstige Forlig med Hamborg. Befaling angaaende Betalingen for Kongens Rytterstatue og angaaende det konfiskerede Salt. Der skal forfærdiges Vogn, Seng og andet Udstyr til Hertug Frederik og hans Brud. Peter Paynck skal undervise den unge Destillator og skal sørge for Ingredienser til Aquavitæ. Ordre angaaende Udsmykning af Glücksborg Slot m. m. Kongen har selv maattet lønne Rytteriet uden Forstrækning af Krigskommissær Ulfeldt. — R. A.

Epther herhuosføiede Munster skal der styckis en Nattrøie, et par toffel och en Nathue til H: frederich, Och kommer der med Neste Post anden Munster til frøckens Nattrøie, toffel och Nathue, huilcke begge slags skal styckis pa Et slags Atlask.
Doctor Peter pay bleff nu syst befahliit at vnderuuyse den unge *distilator*[1)], som kam fra lychtenborg, at hand kan pa den maner kan(!) omgaass med alting, som hiidindtil huos mig brugeligt werrit haffuer, Huorfor du skaldt lade giiffue ach[t] derpa, Och ded ochsa skeer. Isønderlighed skal D: Peter werre derom, at hand kan faa Sanckiit saa mange *speties* aff alle slags sammen, at hand kan *infunde[r]e* den Bru[n]e *Aquavitæ* pa den maner, som hand Er wandt at gorre.

Du skaldt tilholde kobbersmidden y køben: och M: hans[2] pa holmen, at dy med ded første forferdiger dy kroner, som kommer her pa Spiidtzen offuer Pordten[3].
Du skaldt gorre dyt beste, at du kandt bekomme sa mange Iernplader, som man kan bruge forudi y den Blypande[4], sauydt den storste heede tager.
Du uest dig nocksom at Errindrre, huor tiidt ded bleff sagdt y købn, at Com: wllefeldt[5] waar saledis med penge forsiiet, at ded geworben folck kunde komme diidhen, som dy skulle, Mens ieg Sa Endnu icke samme Com: heer. Riitheriit motte Ieg forstrecke med 17000 dl. aff kammerit, Om ieg uylle haffue tyeniste aff dem. *Vale. Glyckxborg den 21 Maj Anno 1643.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 200
Efter de vedlagte mønstre skal der syes en nattrøje, et par tøfler og en nathue til hertug Frederik. Med næste post kommer et andet mønster til frøkenens nattrøje, tøfler og nathue. Begge sæt skal udføres i samme slags atlas.
Doktor Peter Pay blev for nylig beordret til at oplære den unge destillatør,[1] som kom fra Lychtenborg, så han kan håndtere alt på samme måde, som det hidtil har været skik hos mig. Derfor skal du sørge for, at dette også virkelig sker.
Især skal doktor Peter sørge for at få samlet så mange krydderier (*species*) som muligt, så han kan fremstille den brune aquavit på den måde, han er vant til.
Du skal holde kobbersmeden i København og mester Hans[2] på Holmen til straks at få fremstillet de kroner, som skal anbringes på spidserne over porten.[3]
Du skal gøre dit bedste for at skaffe så mange jernplader, som man kan anvende i blypanden,[4] så langt den stærkeste varme når.
Du ved også godt, hvor ofte det blev sagt i København, at krigskommissær Ulfeldt[5] var forsynet med penge, så de hvervede tropper kunne komme frem til deres bestemmelsessted. Men endnu har jeg ikke set noget til disse penge her. Jeg måtte forskudsvist betale rytteriet 17.000 daler af kammerets midler, hvis jeg ville have tjeneste af dem.
Far vel.
Glücksborg den 21. maj 1643.
Christian.

---

[1] Kan hermed menes Kaspar Herbach? (V, 364).
[2] Mestersmed Hans Ulriksen Svitser (Lind S. 360).
[3] Ifølge Rentemesterregnskabet 1643/44 (Fol. 233) fik Smed Hans Wulf 8. Juni Betaling for Arbejde til Slottet i Glückstadt.
[4] Jvf. Brevet af 25. Marts.
[5] ɔ: Krigskommissær Knud Ulfeldt. Om Dækningen af Omkostningerne ved Ekspeditionen mod Hamborg jvf. V, 305-08.

Kommentar
Side 243 afslutter **Brev 200**. Brevet viser Christian IVs karakteristiske blanding af storpolitik og detaljeret hofadministration. Efter omtalen af Hamborg-forliget følger instrukser om bryllupsudstyr til hertug Frederik, oplæring af en destillatør, fremstilling af aquavit, udsmykning af Glücksborg Slot og tekniske forbedringer af blypanden. Afslutningsvis beklager kongen sig over manglende midler fra krigskommissær Knud Ulfeldt og oplyser, at han selv har måttet forskudtere 17.000 daler til rytteriet.

Side 244

Brev 201 * 26. Maj 1643

Til Korfits Ulfeldt.[1)]

Om Forholdet til Sverige. — R. A.

Wdi Peder wybis siiste skriiffuelse fandtis der mange kuindter[2)], som Inted megiit haffde pa sig, Och[3)] wden stor fahre bliiffue, som ded Er. Haffde dy nogiit at besuerge sig offuer, som kunde løbe ymod fordragiit, daa glemde dy inted at tale om Et Møde pa grendtzen.
Bliiffuer Regeringen y Suerrig sa lystig, Nar dy Erfahrer, at ieg och dy Ham: Erre forliigdt, som *Saluius* bleff, der hand gyck til seng, dentyd hand Erfohr, at sagen uar klaar ymellom mig och dii Ham:[4)]
Fladen Er pa weiien Hienad(!) igen, Och Er ingen thuiiffel pa, At nar densamme med Lycke kommer tylstede igen, at dy Suenske Io lader thuga ued Plowen.[5)] *Vale. Glyckxborg den 26 Maj Anno 1643.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 201
I Peder Vibes seneste skrivelse fandtes der mange påfund[2)], som ikke havde meget på sig, og som ikke uden stor fare kunne blive gennemført, som forholdene nu er.
Hvis de havde noget at klage over, som kunne stride mod traktaten, ville de ikke have glemt at tale om et møde ved grænsen.
Mon regeringen i Sverige bliver så fornøjet, når de får at vide, at jeg og hamborgerne er blevet forligt, som Salvius blev, da han gik til sengs den dag, han erfarede, at sagen mellem mig og hamborgerne var afsluttet?[4)]
Flåden er nu på vej hjem igen, og der er ingen tvivl om, at når den med lykke kommer tilbage, vil svenskerne nok begynde deres forberedelser ved ploven.[5)]
Far vel.
Glücksborg den 26. maj 1643.
Christian.

Brev 202 * 31. Maj 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Forholdet til Hamburgerne er i Bedring. Ulfeldt har antagelig modtaget Patenterne mod Brug af falske Certifikater. Ordrer angaaende Arbejder paa Kronborg og Glücksborg. Simon de Pas skal betales for Malerierne til Kronborg. Salthandlerne kan faa overladt Hvælvingen for Enden af Provianthuset til Oplagsplads for deres Salt, som kan føres derind direkte fra Skibene. Et Pas for Skibet til England er vedlagt. — R. A.

Originaltekst
[fortsættes s. 245]

Oversættelse af Brev 202
[fortsættes s. 245]

---

[1] Jvf. Brevet af samme Indhold til Peder Vibe V, 343 f. og den her givne Kommentar.
[2] Griller, Rænker.
[3] Her mangler Ordene: *det kan* eller lign.
[4] Her mangler en Eftersætning.
[5] „Thuga ved Plowen" er sikkert en ironisk anvendt svensk Vending. „Lade" er her = anbringe og „thuga" et Substantiv (Dialektord), brugt om en Jernkrog, i hvilken Skaglerne fæstes; Betydningen af den anvendte Talemaade skulde da være at sætte i Gang, at træffe Forberedelser (her Krigsforberedelser).

Kommentar
Side 244 indeholder hele **Brev 201** og begyndelsen af **Brev 202**.
I Brev 201 vender Christian IV tilbage til forholdet til Sverige efter forliget med Hamborg. Han afviser de svenske indvendinger som overdrevede og antyder samtidig, at svenskernes holdning kan ændre sig, når de får kendskab til den dansk-hamborgske aftale. Afslutningen med vendingen om at „lade thuga ved ploven" peger tydeligt i retning af forventede svenske krigsforberedelser.
Brev 202 begynder med en række praktiske og administrative spørgsmål vedrørende Hamborg-sagen, byggearbejder, Simon de Pas' malerier og opbevaring af salt.

Side 245

Brev 202 ✻ 31. Maj 1643 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

Forholdet til Hamburgerne er i Bedring. Ulfeldt har antagelig modtaget Patenterne mod Brug af falske Certifikater. Ordrer angaaende Arbejder paa Kronborg og Glücksborg. Simon de Pas skal betales for Malerierne til Kronborg. Salthandlerne kan faa overladt Hvælvingen for Enden af Provianthuset til Oplagsplads for deres Salt, som kan føres derind direkte fra Skibene. Et Pas for Skibet til England er vedlagt. — R. A.

Dyn skriiffuelse Er mig ydag aff den *Ordinari* Post[1] tilhande kommen. Dy Hamborger angaendis, som hiidindtil haffuer verrit En haab Skelmer, dy tør uel bliiffue dy beste.
Dii *patenta*, du begerede, ymod dem, som bruger falske *certificatzer*,[2] dem haffuer du uden thuiiffel numehr bekommen.
Paa fløiistangen pa ded store tarn pa Croneborg skal brugis En *Armerit Riither*, lyge som den forrige uar.
Dy tree kroner, som her offuer Pordten skal brugis[3], dy kommer tylig Nock om 12 vgger, Naar dy ickun Er wel giordt.
At Syman de paas[4] bekommer siin betaling for ded Maluerck, som leffuerit Er, derpa haffuer tolleren y Sundit fat befahling, som herhuos findis.
Med den *summa* penning, Symon de pas begerer for dy Stycker, som kommer offuer uynduerne pa den Store Saal, er ieg tilfriidtz, Naar dy samme saledis bliiffuer giordt, at Ieg Nøiies[5] dermed.
Eptherdi briggepanden, som uar aff Bly, er ferdig aff kobber, da behøffuis dy Iern plader inted[6].
Dy Saaldthandeler[7] kan inted faa dy thuende Huelf-
[fortsættes s. 246]

Oversættelse af Brev 202

Din skrivelse er i dag kommet mig i hænde med den ordinære post.[1)]
Hvad hamburgerne angår, som hidtil har været en stor flok skælme, kan de måske nu blive de bedste af alle.
De patenter, du bad om imod dem, som bruger falske certifikater,[2)] har du uden tvivl nu modtaget.
På fløjestangen på det store tårn på Kronborg skal der anbringes en bevæbnet rytter, ligesom den tidligere.
De tre kroner, som skal bruges over porten,[3)] kommer tidsnok om tolv uger, hvis de blot bliver udført ordentligt.
At Simon de Pas[4)] får betaling for det malerarbejde, som er leveret, har tolderen i Sundet fået befaling om, sådan som det fremgår af det vedlagte.
Med den sum penge, som Simon de Pas forlanger for de stykker, der skal anbringes over vinduerne i den store sal, er jeg tilfreds, hvis de udføres sådan, at jeg bliver fornøjet[5)] med dem.
Eftersom bryggepanden, som tidligere var af bly, nu er færdig i kobber, behøves jernpladerne ikke længere.[6)]
Salthandlerne[7)] kan ikke få de to hvælvinger ...
[fortsættes s. 246]

[1)] Den ordinære postrute fra København til Hamborg, som gik regelmæssigt én gang om ugen, kom over Glückstadt (Hjorth-Nielsen, *Post- og Telegrafvæsenets Hist.* S. 26 f.).
[2)] En forordning, hvorefter de, der benytter falske certifikater, skal have forbrudt skib og gods, var udstedt 7. maj 1643 (*Forordn. og Recesser* ved U. A. Secher V nr. 151). Den var rettet mod svenskerne (Erslev II, 639; jvf. *Egenh. Breve* V, 356).
[3)] Se brevet af 21. maj.
[4)] Kongen lod med Simon de Pas som mellemmand Kronborg smykke med malerier ved nederlandske malere. Udbetalinger til ham for rejsen til Holland og for „Skilderierne" er anført i Rentemesterregnskaberne 1641 og 1642 (F. R. Friis, *Bidrag til dansk Kunsthist.* S. 199; Fr. Beckett, *Kristian IV og Malerkunsten* S. 113).
[5)] Nøies ɔ: er fornøjet.
[6)] Se brevene af 25. marts og 21. maj.
[7)] Christian IV havde ved konvention af 31. jan. 1641 med Spanien fået overdraget salt for 100000 rdlr., udført toldfrit, som erstatning for de spanske og dunkerkenske kaperes ...
[fortsættes s. 246]

Kommentar
Side 245 fortsætter **Brev 202**. Brevet viser, at forholdet til Hamborg efter forliget er blevet væsentligt bedre, samtidig med at Christian IV følger en række bygge- og udsmykningsprojekter tæt. Kronborgs tårn og sale, arbejdet på Glücksborg samt betalingen til Simon de Pas er alle emner, som kongen personligt overvåger. Samtidig afsluttes sagen om den blybeklædte bryggepande, som nu er blevet erstattet af en kobberpande.

Side 246

Brev 202 ✻ 31. Maj 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Forholdet til Hamburgerne er i Bedring. Ulfeldt har antagelig modtaget Patenterne mod Brug af falske Certifikater. Ordrer angaaende Arbejder paa Kronborg og Glücksborg. Simon de Pas skal betales for Malerierne til Kronborg. Salthandlerne kan faa overladt Hvælvingen

for Enden af Provianthuset til Oplagsplads for deres Salt, som kan føres derind direkte fra Skibene. Et Pas for Skibet til England er vedlagt. — R. A.

uinger, som Badene y biiggis[1)], Mens den anden ued Enden aff Prouyandthussiit, som ieg *præsenterede* den Marsilio, som ochsa holdt an Om en pladtz at legge siit saald udi, kan dy Naa[2)], om du kandt *accordere* med dem om ded, dy skall giiffue derfor.
Den samme huelffuing er megiit bekuømmer End dy andre, Isønderlighed Nar der bliiffuer myt for hussiit giordt En Styllingbro[3)] fra dybet optil dy øffuerste wynduer pa samme Huelffuing, Saat man kan med hyllebørrer trylle Saldtiit fra skybit inad wynduit, som sagdt er, Och lade ded falde neder, Indtil huelffuingen fiillis aff siig selffuer aff Saltens mangfoldighed.
Mens ded uyl haffuis y acht, at En aff Pordtene paa gaulen settis tyl siide, Och pordten igen med Byelcke pa Byelcke luckis, saat deraff ingen Staaldt[4)] kan komme, tyl den Ende at naar man uyl haffue Saldtiid derud igen, at man da kan tage en Byelcke epther anden derud ygen.
Bliiffuer ded Rett giordt, som forskreffuen staar, da bliiffuer ded uden thuiiffel et *extraordinarj* werck, sauyt samme huelffuing kan tage.
Ded paas paa ded skiib til Engeland fiindis herhuos *in duplo*. *Vale. Glyckxburch den 31 Maj Anno 1643.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 202
... hvælvinger, hvor bådene bygges,[1)] men den anden ved enden af Proviantshuset, som jeg viste Marselis, og som også bad om en plads til at oplagre sit salt i, kan de få,[2)] hvis du kan træffe aftale med dem om, hvad de skal betale derfor.
Denne hvælving er langt mere bekvem end de andre, især når der foran huset bliver opført en stilladsbro[3)] fra dybet op til de øverste vinduer i hvælvingen, så man med trillebøre kan køre saltet direkte fra skibet ind gennem vinduet og lade det falde ned, indtil hvælvingen af sig selv fyldes af de store saltmængder.
Men der skal sørges for, at en af portene i gavlen sættes til side, og at portåbningen igen lukkes med bjælke på bjælke, så der ikke kan ske tyveri.[4)] Når man senere vil have saltet ud igen, skal man kunne fjerne bjælkerne én efter én.
Bliver det udført rigtigt, som beskrevet, bliver det uden tvivl et usædvanligt godt anlæg, så meget som hvælvingen kan rumme.
Passet til skibet til England findes vedlagt i to eksemplarer (*in duplo*).
Far vel.
Glücksborg den 31. maj 1643.
Christian.

[1)] De hvælvinger, i hvilke bådene byggedes, lå også ved Proviantshuset, se Brevet af 4. Jan. 1648.
[2)] Rimeligvis fejlskrift for „Faa".
[3)] ɔ: Stilladsbro.
[4)] ɔ: Tyveri.

Beslaglæggelse af danske Skibe (Traktater IV, 258 ff.). Kongen tilbød derefter Borgerskabet i de danske Byer at overtage Saltets Afhentning og Forhandling og sluttede senere en Kontrakt med Albert Baltser Bernts og Gabriel Marselis om Afhentning af 2000 Lst. Salt (VII, 79, Note 1). I Foraaret 1642 afgik en Handelsflaade, konvojeret af fire Orlogsskibe, til Spanien (Sjæll.

Reg., F. 122 ff.) og under 18. Okt. 1642 (Sjæll. Tegn.) sendtes der Pas til en Del Lensmænd til Brug for dem, der vilde sejle til Spanien.

Kommentar
Side 246 afslutter **Brev 202**. Brevet giver et detaljeret indblik i Christian IVs praktiske og kommercielle planlægning omkring oplagring og transport af salt. Kongen beskriver selv, hvordan hvælvingen ved Proviantshuset kan indrettes til effektiv losning direkte fra skibene. Samtidig viser afslutningen hans karakteristiske opmærksomhed på både logistik og sikring mod tyveri.

Side 247

Brev 203 * 4. Juni 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Den franske Gesandt Saint-Romain er hos Kongen. Mandaterne om Hestetolden kommer med næste Post. Naar Flaaden er kommet tilbage fra Elben, skal der aflægges Regnskab for de affyrede Skud, da der er sket Misbrug med Anvendelsen af Skytset. — R. A.

Dronningen aff franckerigis gesandter M: sintromein Er her at *notificere* mig konningens død. Hand giiffuer god fortrøstning tyl friid, huad nu skeer, ded giiffuer tiiden.
Dii *mandata* hesten angaendis, som habuys[1)] udføris, skal komme med neste post, ty heer er ickun faa, som man kan bruge til att skriiffue dem. Naar dy giiffuer 1 m. for dem, der selgiis indenlandtz och kommer offuer fergestederne, Och at dy gyffuer den store tol, naar dy gaar henad tyssland fra Laaland offuer, Huor dennom vyl neffnis thuende steder, som dy maa skybe dem pa[2)].
Fladen ligger Endnu børløs her pa Elffuen. Naar den kommer hiiem, da uyl ded haffuis y acht, at Arckeliimeisterne pa Skyben strax uysser derris tegnebøgger herfor paa mengden aff skudden, och *in quem finem* skudt er[3)]. Tii ieg formener at uiide den *capitein* y fladen, som haffuer skudt mere krud bordt, som[4)] Admiralen med al fladen forskudt haffuer. Dy halffue *canos* kan inted naa til for en gesundthed[5)], saframdtt tre kvarter kartauer[6)] findis y skybit. At ieg skriiffuer, at der skal spørgis strax epther derris ankom til køben: om mengden aff skudden, och huortiil dy anvendt Er, ded er
[fortsættes s. 248]

Oversættelse af Brev 203
Den franske dronnings gesandt, monsieur Saint-Romain, er her for at meddele mig kongens død. Han giver gode forhåbninger om fred; hvad der videre sker, vil tiden vise.
Mandaterne vedrørende hestetolden, som skal udstedes i Hobro,[1)] kommer med næste post, for her er kun få personer, som kan bruges til at skrive dem.
Når der opkræves én mark for de heste, som sælges indenlands og føres over færgestederne, og når den store told betales af dem, som føres til Tyskland over Lolland, skal der anvises to steder, hvor de kan drives over.[2)]
Flåden ligger stadig uden beskydning her på Elben.
Når den kommer hjem, skal det undersøges nøje, at arkelimestrene på skibene straks foreviser deres optegnelsesbøger over antallet af affyrede skud og med hvilket formål (*in quem finem*) der er skudt.[3)]
Jeg mener nemlig at kende den kaptajn i flåden, som har bortskudt mere krudt, end admiralen med hele flåden har brugt tilsammen.[4)]

Halve kanoner kan ikke række til over et sund,[5] når der findes trekvart-kartauner[6] på skibet. Derfor skriver jeg, at man straks efter deres ankomst til København skal undersøge antallet af affyrede skud og hvad de er blevet anvendt til, fordi ...
[fortsættes s. 248]

---

[1] ɔ: hobevis, i Hobe.
[2] Her mangler en Eftersætning. Jvf. to aabne Breve af 3. Juni 1643 om Hestetolden, V. A. Sechers *Forordninger* Nr. 154 og 155.
[3] Jvf. § 67 i Christian IV.s Krigsartikler af 1625 (H. G. Garde, *Den dansk-norske Sømagts Hist.* I, 113), at Skibschefen skal lade hvert Skud optegne tilligemed Aarsagen og ved sin Hjemkomst levere Fortegnelsen til Arsenalet.
[4] D. v. s. end.
[5] D. e. Skaal.
[6] Trekvarters Kartover (paa 30 Pd.) var Flaadens største Skyts (O. Blom, *Christian IV.s Artilleri* S. 194 f.).

Kommentar
Brevet begynder med meddelelsen om Ludvig XIII's død, overbragt af den franske gesandt Saint-Romain. Derefter følger praktiske bestemmelser om hestetolden, men hovedvægten ligger på Christian IV's utilfredshed med disciplinen i flåden. Kongen kræver detaljerede opgørelser over alle affyrede skud og antyder direkte, at en kaptajn har misbrugt ammunitionen i et omfang, der overstiger resten af flådens samlede forbrug.

Side 247
Brev 203 ✻ 4. Juni 1643
Til Korfits Ulfeldt.
Den franske Gesandt Saint-Romain er hos Kongen. Mandaterne om Hestetolden kommer med næste Post. Naar Flaaden er kommet tilbage fra Elben, skal der aflægges Regnskab for de affyrede Skud, da der er sket Misbrug med Anvendelsen af Skytset. — R. A.
Originaltekst
Dronningen aff franckerigis gesandter M: sintromein Er her at *notificere* mig konningens død. Hand giiffuer god fortrøstning tyl friid, huad nu skeer, ded giiffuer tiiden.
Dii *mandata* hesten angaendis, som habuys[1] udføris, skal komme med neste post, ty heer er ickun faa, som man kan bruge til att skriiffue dem. Naar dy giiffuer 1 m. for dem, der selgiis indenlandtz och kommer offuer fergestederne, Och at dy gyffuer den store tol, naar dy gaar henad tyssland fra Laaland offuer, Huor dennom vyl neffnis thuende steder, som dy maa skybe dem pa[2].
Fladen ligger Endnu børløs her pa Elffuen. Naar den kommer hiiem, da uyl ded haffuis y acht, at Arckeliimeisterne pa Skyben strax uysser derris tegnebøgger herfor paa mengden aff skudden, och *in quem finem* skudt er[3]. Tii ieg formener at uiide den *capitein* y fladen, som haffuer skudt mere krud bordt, som[4] Admiralen med al fladen forskudt haffuer. Dy halffue *canos* kan inted naa til for en gesundthed[5], saframdtt tre kvarter kartauer[6] findis y skybit. At ieg skriiffuer, at der skal spørgis strax epther derris ankom til køben: om mengden aff skudden, och huortiil dy anvendt Er, ded er
[fortsættes s. 248]
Oversættelse af Brev 203
Den franske dronnings gesandt, monsieur Saint-Romain, er her for at meddele mig kongens død. Han giver gode forhåbninger om fred; hvad der videre sker, vil tiden vise.
Mandaterne vedrørende hestetolden, som skal udstedes i Hobro,[1] kommer med næste post, for her er kun få personer, som kan bruges til at skrive dem.

Når der opkræves én mark for de heste, som sælges indenlands og føres over færgestederne, og når den store told betales af dem, som føres til Tyskland over Lolland, skal der anvises to steder, hvor de kan drives over.[2)]
Flåden ligger stadig uden beskydning her på Elben.
Når den kommer hjem, skal det undersøges nøje, at arkelimestrene på skibene straks foreviser deres optegnelsesbøger over antallet af affyrede skud og med hvilket formål (*in quem finem*) der er skudt.[3)]
Jeg mener nemlig at kende den kaptajn i flåden, som har bortskudt mere krudt, end admiralen med hele flåden har brugt tilsammen.[4)]
Halve kanoner kan ikke række til over et sund,[5)] når der findes trekvart-kartauner[6)] på skibet. Derfor skriver jeg, at man straks efter deres ankomst til København skal undersøge antallet af affyrede skud og hvad de er blevet anvendt til, fordi ...
[fortsættes s. 248]

Fodnoter
[1)] ɔ: hobevis, i Hobe.
[2)] Her mangler en Eftersætning. Jvf. to aabne Breve af 3. Juni 1643 om Hestetolden, V. A. Sechers *Forordninger* Nr. 154 og 155.
[3)] Jvf. § 67 i Christian IV.s Krigsartikler af 1625 (H. G. Garde, *Den dansk-norske Sømagts Hist.* I, 113), at Skibschefen skal lade hvert Skud optegne tilligemed Aarsagen og ved sin Hjemkomst levere Fortegnelsen til Arsenalet.
[4)] D. v. s. end.
[5)] D. e. Skaal.
[6)] Trekvarters Kartover (paa 30 Pd.) var Flaadens største Skyts (O. Blom, *Christian IV.s Artilleri* S. 194 f.).

Kommentar
Brevet begynder med meddelelsen om Ludvig XIII's død, overbragt af den franske gesandt Saint-Romain. Derefter følger praktiske bestemmelser om hestetolden, men hovedvægten ligger på Christian IV's utilfredshed med disciplinen i flåden. Kongen kræver detaljerede opgørelser over alle affyrede skud og antyder direkte, at en kaptajn har misbrugt ammunitionen i et omfang, der overstiger resten af flådens samlede forbrug.

Side 248

Brev 203 ✻ 4. Juni 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Den franske Gesandt Saint-Romain er hos Kongen. Mandaterne om Hestetolden kommer med næste Post. Naar Flaaden er kommet tilbage fra Elben, skal der aflægges Regnskab for de affyrede Skud, da der er sket Misbrug med Anvendelsen af Skytset. — R. A.

inted uden arsag, ty naar der findis En yblandt *capiteinerne*, som gerne tørrer kruddit, och hans *connestabel* faar nogit med aff Skalerne, dy skyder for, da seer dy til, huorledis dy kan mage ded saa, at dy skud, som saledis gangen er, kan bliiffue deeldt yblandt den ganskee flaade, saat dy kan faa Ett *Lyquidum*[1)] derud.
Vale. Glyckxborg Den 4 Iunij Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 203
... ikke uden grund, for når der findes en kaptajn blandt flådens officerer, som gerne sparer på krudtet, og hans konstabel får noget ud af de skaller, som der skydes for, så sørger de for, at de skud, som faktisk er affyret, bliver fordelt ud på hele flåden i regnskabet, så de kan få en økonomisk fordel (*lyquidum*) ud af det.[1)]
Far vel.
Glücksborg den 4. juni 1643.
Christian.

Brev 204 * 4. Juni 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Ordre angaaende Forfærdigelsen af en Vandledning til Sølvbrønden paa Frederiksborg Slot. Kongen vil fra det røde Kammer paa Københavns Slot have tilsendt nogle Smykker, som skal foræres Hertug Frederik og hans Brud. — R. A.

Denne Breffuisser giiffuer for, At hand kan bringe wand op saa høiit, som man ded begerer, Huorfor du skaldt drage med hannem henad frede: och lade hannem see den dam, som wandit kommer fra ind y Badtstuen, Och aff hannem Erfare, om hand med hans konst uy[l] skaffe wandiit y den sølfbrønd[2)] y myn Stue. Saframdt hand nu sig vnderstar[3)] sliig at gorre, Da skaldtu aff hannem fornemme, Huad hand for sliigdt at gorre begerer. Och Eptherdi der findis thuende Messings waldtzer til lyge sadandt Ett werck huos Rodtgetteren y køben:, da kandtu lade hannem dysamme bekomme, aldenstund den heele konst stycker derudi, Och man ued, huormed ded lettist kan driffuis, Endten med folck eller heste.
[fortsættes s. 249]

Oversættelse af Brev 204
Denne brevviser påstår, at han kan føre vand op i den højde, man ønsker.
Derfor skal du tage med ham til Frederiksborg og lade ham se den dam, hvorfra vandet ledes ind til badstuen, og af ham få at vide, om han med sin kunst kan føre vand op i sølvbrønden[2)] i mit værelse.
Hvis han påtager sig[3)] at udføre dette arbejde, skal du spørge ham, hvad han forlanger for det.
Og eftersom der findes to messingvalser til netop et sådant anlæg hos rødgieteren i København, kan du lade ham få dem udleveret, eftersom hele opfindelsen beror på disse.
Man ved allerede, hvordan anlægget lettest kan drives, enten ved menneskekraft eller ved hjælp af heste.
[fortsættes s. 249]

[1)] D. e. rimeligvis Likvidering, Rigtighed i Regnskabet.
[2)] Om Sølvbrønden i Sommergemakket paa Frederiksborg se de i Bd. V, 440 Note 1 anførte Kilder; jvf. Beckett, *Frederiksborg Slot* S. 136.
[3)] Understaa sig ɔ: paatage sig.

Kommentar
Side 248 afslutter **Brev 203** med Christian IVs mistanke om misbrug af ammunition og regnskaber i flåden. Kongen beskriver ligefrem, hvordan skud kan fordeles på hele flåden for at skjule overforbrug og skabe økonomisk gevinst.

Samtidig indledes **Brev 204**, hvor fokus flyttes til et teknisk projekt på Frederiksborg Slot. Christian IV undersøger muligheden for at etablere en vandledning til den berømte sølvbrønd i sommergemakket og viser igen sin store interesse for mekaniske og ingeniørmæssige løsninger.

Side 249

Brev 204 ✻ 4. Juni 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Ordre angaaende Forfærdigelsen af en Vandledning til Sølvbrønden paa Frederiksborg Slot. Kongen vil fra det røde Kammer paa Københavns Slot have tilsendt nogle Smykker, som skal foræres Hertug Frederik og hans Brud. — R. A.

Nøggelen tiil ded Røde kammer fyndis herhuoss, huormed ded Røde kammer skall abnis och derud tagis Et foder med et demandtz halssband och smycke, giiordt y myn søns H: frederich och hans frøckens Naffn, *item* alle dy løsse demanter, som der fyndis, Och dem mig tilskicke med Ett wyst bud. *Vale. Aff Glyckxborg den 4 Iunij Anno 1643.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 204
Nøglen til det Røde Kammer findes hermed vedlagt.
Kammeret skal åbnes, og derfra skal tages et foderal med et diamant-halsbånd og et smykke, udført i min søn hertug Frederiks og hans frøkens navn.
Ligeledes skal alle de løse diamanter, som findes dér, tages ud og sendes til mig med en pålidelig budbringer.
Far vel.
Fra Glücksborg den 4. juni 1643.
Christian.

Brev 205 ✻ 14. Juni 1643

Til Korfits Ulfeldt.

De tre konfiskerede Skibe skal sælges. Til Fart paa Spanien kan Kongens egne Skibe bruges. Nogle Trompeter, der findes paa Københavns Slot, skal monteres og sendes Kongen. — R. A.

Dyn skriiffuelse *sub Dato* den 10 Huius Er mig ydag aff Posten leffuerit, Och deraff forstanden, At der Er *Confischerit* trende skiib[1)], som med thuende aff myne skiib begeris tiil fracht at ga pa Spannien, Huorpa Ieg dig inted forholder, At ieg seer heeldtz, at samme *Confischerede* skiib selgis for derris werdt til dem, ieg skyldig Er, Sa ma dy gørre aff dem, huad dem gaadt siinis. Myne skiib, som begeris tiil fracht pa Spannien[2)], dem kan dy faa Och fleere dertil, som dertyl tyenlig Erre.
Der fyndis 24 trommeter med thuende heerpucker[3)] aff Sølff pa: køben: Slott, huoraff 12 skal udtagis och Indbindis med dy beste faner, kuaster Och Snorer, som der findis, Huortil skall gorris Et fohder, huorudi dy kan foruaris, naar dy skal hiidsendis. Heerpuckerne kan packis y thuende
[fortsættes s. 250]

Oversættelse af Brev 205
Din skrivelse af 10. dennes måned er i dag blevet leveret mig med posten, og jeg har deraf forstået, at der er konfiskeret tre skibe,[1)] som sammen med to af mine egne skibe ønskes anvendt til fragtfart på Spanien.
Hertil svarer jeg, at jeg helst ser, at de konfiskerede skibe sælges til deres værdi til dem, jeg skylder penge. Derefter kan de gøre med dem, hvad de finder bedst.
Mine egne skibe, som ønskes benyttet til fragtfart på Spanien,[2)] kan de få, og flere dertil, som er egnede til formålet.
På Københavns Slot findes 24 trompeter og to kedeltrommer[3)] af sølv. Tolv af trompeterne skal udtages og forsynes med de bedste faner, kvaster og snore, som findes.
Dertil skal fremstilles et foderal, hvori de kan opbevares, når de skal sendes hertil.
Kedeltrommerne kan pakkes i to ...
[fortsættes s. 250]

[1)] Rimeligvis svenske skibe, hvoraf tre var blevet konfiskerede af Toldvisitørerne i Sundet (N. Slange, *Christian den Fjerdes Hist.* IV, 187). Jvf. Brevet til Peder Vibe af 18. Juni V, 354 f.
[2)] Om Farten paa Spanien jvf. Nr. 202.
[3)] Hærpauker, Slaginstrument.

Kommentar
Side 249 afslutter **Brev 204** og indleder **Brev 205**. Afslutningen af Brev 204 handler om udsøgte smykker og løse diamanter fra det Røde Kammer, som skal anvendes i forbindelse med hertug Frederiks forestående bryllup.
Brev 205 viser Christian IVs fortsatte interesse for handelen med Spanien og håndteringen af de konfiskerede skibe. Samtidig giver han detaljerede instrukser om de sølvbeslåede trompeter og hærpauker, som skal gøres klar og sendes til ham.

Side 250
Brev 205 ✻ 14. Juni 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.
De tre konfiskerede Skibe skal sælges. Til Fart paa Spanien kan Kongens egne Skibe bruges. Nogle Trompeter, der findes paa Københavns Slot, skal monteres og sendes Kongen. — R. A.
Originaltekst
halffue Piiber eller faade. *Vale. Glyckxborg den 14 Iunij Anno 1643.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.
Oversættelse af Brev 205
... halv tønde eller fade.
Far vel.
Glücksborg den 14. juni 1643.
Christian.

Brev 206 ✻ 22. Juni 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Ordrer angaaende Klæder til Hoffolkene m. m. i Anledning af Hertug Frederiks Bryllup. Kongen vil i Kolding tale med Ulfeldt om Valdemar Christians Rejse til Moskau. Der bør skaffes Penge til at betale Udgifterne ved Gesandtskabet til Osnabrück. — R. A.

Der skal bestillis Øl fra Rostock, som bliiffuer brygdt y Myckelmis Neiie[1)] och kan uerre til Christianpriis fiorten dage for S: Myckels dag. Musiikandterne, som bliiffuer kleed med den, som kan gorre Orreuærck[2)], Skal uerre y kolding tre vgger for S: Myckelssdag, Huorfor lensmanden sam[m]estedtz skal lade dem føre tiil Hadersleben, huorfra myne wogne skal føre dem hiid.
Du skaldt med ded første sende mig aldt ded Suordte fløiiel och Caffa[3)], som fyndis y ded Røde kammer, *item* huos knud Christensen[4)] Och y børnehussit. Der uyl gorris Et party gule Snorer tiil ded gemene gesyndeckens kleeder Och sendis hiid, Naar dy Erre ferdig. Och Eptherdi Ieg achter, Om gud uyl, at uerre y kolding ymod den 10 Iulij, da skaldtu møde mig der, Paded ieg kan lade dig uyde myn mening om greff woldemar Christians Reiisse henad Muskov.
Ded seer vd tiil En Mechtig stor vdgiifft, som sa snart inted uyl tage Ende, y Ossnabriig[5)]. Och ieg seer inted,
[fortsættes s. 251]

Oversættelse af Brev 206
Der skal bestilles øl fra Rostock, brygget til Mikkelsmarked,[1)] så det kan være i Christianspris fjorten dage før Mikkelsdag.
Musikanterne, som skal udstyres med det, der kan frembringe orgelværk,[2)] skal være i Kolding tre uger før Mikkelsdag. Derfor skal lensmanden dér sørge for at føre dem til Haderslev, hvorfra mine vogne skal bringe dem hertil.
Du skal straks sende mig alt det sorte fløjl og den kaffe[3)], som findes i det Røde Kammer, hos Knud Christensen[4)] og i Børnehuset.
Der skal laves et parti gule snorer til de menige tjenestefolks klæder og sendes hertil, når de er færdige.
Eftersom jeg agter, om Gud vil, at være i Kolding omkring den 10. juli, skal du møde mig dér, så jeg kan lade dig vide min mening om grev Valdemar Christians rejse til Moskva.
Det ser ud til at blive en meget stor udgift, som ikke så snart vil tage ende, i Osnabrück.[5)] Og jeg ser ikke,
[fortsættes s. 251]

[1)] ɔ: Nær ved Mikkelsdag.
[2)] Orgeværk ɔ: Orgel.
[3)] Kaffa, se Brevet af 14. Jan. 1644.
[4)] Knud Christensen var Klædekammerskriver.
[5)] Om Betalingen af Omkostningerne ved Gesandtskabet til Osnabrück se V, 409, Note 2.

Kommentar
Side 250 afslutter **Brev 205** og indleder **Brev 206**. Brev 206 er præget af forberedelserne til hertug Frederiks bryllup med bestillinger af øl, musikere, klæder og udsmykning. Samtidig vender Christian IV tilbage til den store politiske sag om Valdemar Christians planlagte Moskva-rejse og de voksende udgifter ved de danske forhandlinger i Osnabrück.

Side 251

Brev 206 ✻ 22. Juni 1643 (afslutning)

Til Korfits Ulfeldt.

Ordrer angaaende Klæder til Hoffolkene m. m. i Anledning af Hertug Frederiks Bryllup. Kongen vil i Kolding tale med Ulfeldt om Valdemar Christians Rejse til Moskau. Der bør skaffes Penge til at betale Udgifterne ved Gesandtskabet til Osnabrück. — R. A.

huor pengene uyl komme fraa. Huorfor der uyl tenckis pa myddel y tyde, ty Ieg Er keed aff at gorre lenger forstreckning. *Vale. Glyckxborg den 22 Iunij Anno 1643.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 206
... hvor pengene skal komme fra.
Derfor bør der i god tid tænkes på en løsning, for jeg er træt af at måtte fortsætte med at forskuttere pengene.
Far vel.
Glücksborg den 22. juni 1643.
Christian.

Brev 207 * 23. Juli 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Opførelsen af Huse udenfor Østerport skal udsættes, indtil Kongen har afstukket Gaderne. — R. A.

Der Ieg y gar drog aff haffuen ud pa Holmen, Da saa ieg, at dy y haffuerne udenfor Østerpordt[1)] begiinder at tømmere pa Stadtlige husse, Wden thuiiffel fordi at samme waninger kommer herepther alle Inden Pordten.
Huorfor ded uyl haffuis y acht, at Ingen biigning foretagiis y haffuerne, førend gaderne, som kommer pa vnderskedtlig steder ygennom wollen och siiden igennom grauerne, bliiffuer afstucken.
Ded første werligen saledis bliiffuer, at man kan Rore siig, da uyl ieg stycke samme gader aff, Tii skal byen gorris wyder, som begindt Er, da er ded best, att den bliiffuer saledis anlagdt, at man haffuer ingen Spodt derfor.
Vale. Køben: Slodt den 23 Iulij Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister till hande.

Oversættelse af Brev 207
Da jeg i går drog fra havnen ud til Holmen, så jeg, at man i haverne uden for Østerport[1)] er begyndt at opføre bindingsværkshuse.
Det sker uden tvivl, fordi beboelserne fremover alle kommer til at ligge inden for porten.
Derfor skal der holdes øje med, at ingen bygninger opføres i haverne, før de gader, som skal føres gennem voldene og siden gennem gravene på forskellige steder, er blevet afstukket.
Så snart forholdene tillader det, vil jeg selv afstikke disse gader.
Hvis byen skal udvides, som det allerede er påbegyndt, er det bedst, at den anlægges på en sådan måde, at man ikke senere behøver at skamme sig over den.
Far vel.

Københavns Slot den 23. juli 1643.
Christian.

[1)] Østerport laa omtrent midt paa det nuværende Kongens Nytorv, hvortil den (fra dens tidligere plads for enden af Østergade) var flyttet ved 1607; i de følgende år var den med volde og grave blevet forbundet med Holmens Ankersmedie (nu Holmens Kirke) til den ene og Kongens Lysthave (Rosenborg) til den anden side. Af brevet fremgaar, at dens flytning, som antagelig fandt sted i sommeren 1647, til kvarteret paa den anden side af Nyboder, allerede nu var planlagt (*Meddelelser om København* 2. R. II, 234 ff.).

Kommentar
Side 251 afslutter **Brev 206** og indeholder hele **Brev 207**.
Brevet giver et interessant indblik i Christian IVs byplanmæssige tanker om København. Kongen ønsker ikke, at der bygges tilfældigt uden for Østerport, før et samlet gadenet er opmålt og afstukket. Byudvidelsen skal ske efter en samlet plan, og formuleringen om, at man ikke skal have "Spodt" (skam) af anlægget senere, viser hans ambition om en velordnet og repræsentativ hovedstad.

Side 252

Brev 208 * Omkr. Juli 1643

Kongens Paategning paa Zarens Resolution (i Oversættelse) af 9. Juli 1643[1)] vedrørende Ægteskabet mellem Valdemar Christian og Irene.

T. Kanc. U. A. Rusland, Akter vedr. det paatænkte Ægteskab mellem Grev Valdemar Christian og Prinsesse Irene 1642-45.

A M: M: Reuentlou. Disses mus copieret werden, aber Ohn[e] *Summarie*.

Oversættelse af Brev 208
Til hr. Reventlow.
Disse skal kopieres, men uden sammendrag (*summarie*).

Brev 209 * 12. August 1643

Til Korfits Ulfeldt (?)[2)]

Ordrer angaaende en Vogn og Heste, som skal sendes Kongen af Polen, angaaende en Vogn til Hertug Frederik, Afsendelse af hans Seng og af Musikanter til Glückstadt, Besigtelse af en Bro i Frederiksborg Dyrehave, Afsendelse af en Stald og forskelligt Inventar til Skinnerup, Afhentning af guldanske Rønder til Kronborg og Frederiksborg og af Enebærstæger til den store Dyrehave, Opførelse af et Vandtaarn ved Frederiksborg, Levering af Sten til Portene i Rosenborg Have, Samling af Urter til Brygning, Bestilling af glaserede Sten til Skinnerup, Anbringelse af Krudt paa Taarnene ved Nørre Port. Endvidere Ordrer vedrørende Farveriet ved Vandkunsten, Lønngangen og Boderne ved Stalden. Rentemestrene skal meddele, hvad Riget skylder Kongen. Jens Bjelke kan faa Foretræde naar som helst. — R. A.

Memorial pa ded, som y myn frauerrlssse skal haffuis y acht.
1.
Tiil Anderskou star thuende Riideheste och En uogenhest, som konningen y Pohlen med ded første skal tilskyckiis[3]. Tiil dy thuende Riideheste fyndis Sader(!) och tøy. Tiil den triidie Er En liiden uogen bestiltdt, som skal bekledis indeny med grøndt fløiiel.

Oversættelse af Brev 209
Memorial over det, som under mit fravær skal iagttages.
1.
Ved Anderskov står to rideheste og en vognhest, som snarest skal sendes til kongen i Polen.[3]
Til de to rideheste findes sadler og tilhørende udstyr.
Til den tredje hest er der bestilt en lille vogn, som indvendigt skal beklædes med grønt fløjl.
[fortsættes s. 253]

---

[1] Zarens resolution indeholdt en besvarelse af de fra kongens side stillede betingelser (angående fri religionsøvelse, underhold m. m. for Valdemar Christian) for ægteskabets indgåelse.
[2] Brevet har ingen udskrift, men findes mellem brevene til Ulfeldt.
[3] Med skrivelse af 13. aug. 1643 (*R. A. Latina*) sendtes til kongen af Polen (ved Baudissin) en enspændervogn med hest og to militærheste.

Kommentar
Side 252 indeholder den korte **Brev 208**, som blot er Christian IVs påtegning på den russiske ægteskabssag vedrørende Valdemar Christian og prinsesse Irene.
Herefter følger begyndelsen af **Brev 209**, et omfattende memorial med instruktioner til Korfits Ulfeldt under kongens fravær. Allerede i første punkt ses de praktiske og ceremonielle forberedelser omkring en gaveforsendelse til kongen af Polen.

Side 253

Brev 209 ✻ 12. August 1643 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt (?)[2]

Ordrer angaaende en Vogn og Heste, som skal sendes Kongen af Polen, angaaende en Vogn til Hertug Frederik, Afsendelse af hans Seng og af Musikanter til Glückstadt, Besigtelse af en Bro i Frederiksborg Dyrehave, Afsendelse af en Stald og forskelligt Inventar til Skinnerup, Afhentning af gullandske Rønder til Kronborg og Frederiksborg og af Enebærstæger til den store Dyrehave, Opførelse af et Vandtaarn ved Frederiksborg, Levering af Sten til Portene i Rosenborg Have, Samling af Urter til Brygning, Bestilling af glaserede Sten til Skinnerup, Anbringelse af Krudt paa Taarnene ved Nørre Port. Endvidere Ordrer vedrørende Farveriet ved Vandkunsten, Lønngangen og Boderne ved Stalden. Rentemestrene skal meddele, hvad Riget skylder Kongen. Jens Bjelke kan faa Foretræde naar som helst. — R. A.

2. Der skal ylis med den wogen, som er bestildt til myn søn H: frederig, paded den samme y tiide kan werre ued handen.
3. H: frederigs seng[1] med hans Och frøckenens Natkleeder skal, ded første mueligt er, sendis henad glyckstadt.
4. Musiikandterne[1] skal sa tylig sendis fordt, At dy kan uerre y glyckstadt fiiorten dage for S: Myckels dag.

5. Lensmendene skal tylholdis at holde myn uey ferdig, At huerman inted kommer derpa, Och at dy inted briider Porten och lassen y sønder[2)].
6. Tømmermanden pa frede: skal inted Niit arbeyid sig patage, udenat ded med hannem bliiffuer fortyngit. **NB.** Samme tømmermand haffuer giordt en Broe y diirehaffuen ued frede:, som aff andre skal besiichtigis, om densamme kan koste 400 daler, som hand derfor begehrer.
7. Her pa holmen skal huggis aff gullandtz tømmer En fehstal med en Riidestal pa Enden och siiden føris tyl wandtz henad Skynderup.
8. Der skal gorris sa megiit Boeskab aff fade, tallercken, Saldtserckeler[3)], Saldtfad och kander, som der kan gorris aff tre skiippund Engelsk tyn.
9. Der skal gorris sa mange wynduis karme och dørre aff Eg och wogenskod[4)], som M: hans Ohnemoller befinder at uerre fornøden tiil dy thuende husse, Som pa Skynderup skal opmuris.
10. Der skal gorris En briggikedel aff den størrelse, som Adelen y danmarck dem bruger pa derris garde, Som skal sendis henad samme gard.
11. Der skal hendtis sa mange Render fra gulland, som der behøffuis tiil wanduerckit pa Croneborg och frede:[5)].

Oversættelse af Brev 209
2. Der skal skyndes på med den vogn, som er bestilt til min søn hertug Frederik, så den kan være klar i rette tid.
3. Hertug Frederiks seng[1)] med hans og frøkenens natklæder skal så snart som muligt sendes til Glückstadt.
4. Musikanterne[1)] skal sendes af sted så tidligt, at de kan være i Glückstadt fjorten dage før Mikkelsdag.
5. Lensmændene skal pålægges at holde min vej fri, så ingen færdes på den, og så portene og låsene ikke brydes i stykker.[2)]
6. Tømrermesteren på Frederiksborg må ikke påtage sig nyt arbejde, uden at det først er aftalt med ham. Den bro, som han har bygget i Dyrehaven ved Frederiksborg, skal besigtiges af andre for at afgøre, om den virkelig er de 400 daler værd, som han forlanger.
7. På Holmen skal der af gullandsk tømmer opføres en fæstald med ridestald ved enden, hvorefter den skal sendes ad vandvejen til Skinnerup.
8. Der skal fremstilles så meget bordudstyr af fade, tallerkener, saltskåle,[3)] saltfade og kander, som man kan lave af tre skippund engelsk tin.
9. Der skal fremstilles så mange vindueskarme og døre af eg og gavntømmer[4)], som mester Hans Ohnemøller finder nødvendigt til de to huse, der skal opmures i Skinnerup.
10. Der skal fremstilles en bryggekedel af samme størrelse som dem, adelen i Danmark anvender på deres gårde, og den skal sendes til samme gård.
11. Der skal hentes så mange render fra Gulland, som behøves til vandværket på Kronborg og Frederiksborg.[5)]

[1)] Jvf. brevene af 26. og 27. aug. V, 381 f. og dette bind nr. 200 og 206. Nummerne 3, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 18, 19 og 20 er mærkede med et kryds i marginen, skrevet med samme blæk.
[2)] Jvf. brevet af 27. juli 1642.
[3)] Salsirken, sauceskål.
[4)] ɔ: gavntømmer af egeplanker.
[5)] Om vandværket og vandtårnet på Frederiksborg se V, 375. I Kronborg lensregnskab 1643/44 omtales forfærdigelsen af ...

Kommentar

Side 253 fortsætter **Brev 209** og viser Christian IVs omfattende kontrol med både hofholdning, byggeri og forsyninger. Instruktionerne spænder fra bryllupsforberedelser for hertug Frederik til broer, stalde, køkkenudstyr, vinduer og vandværker. Brevet fungerer nærmest som en samlet arbejdsplan for en stor del af den kongelige administration.

Side 254

Brev 209 ✻ 12. August 1643 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt (?)[2)]

Ordrer angaaende en Vogn og Heste, som skal sendes Kongen af Polen, angaaende en Vogn til Hertug Frederik, Afsendelse af hans Seng og af Musikanter til Glückstadt, Besigtelse af en Bro i Frederiksborg Dyrehave, Afsendelse af en Stald og forskelligt Inventar til Skinnerup, Afhentning af gullandske Rønder til Kronborg og Frederiksborg og af Enebærstæger til den store Dyrehave, Opførelse af et Vandtaarn ved Frederiksborg, Levering af Sten til Portene i Rosenborg Have, Samling af Urter til Brygning, Bestilling af glaserede Sten til Skinnerup, Anbringelse af Krudt paa Taarnene ved Nørre Port. Endvidere Ordrer vedrørende Farveriet ved Vandkunsten, Lønngangen og Boderne ved Stalden. Rentemestrene skal meddele, hvad Riget skylder Kongen. Jens Bjelke kan faa Foretræde naar som helst. — R. A.

12. Dy Enneber stager, som ligger huggen y Syllisborger lehn, skall hendtis, at man dermed kan gorre den store dyrehaffue teedt med(!), huor behoff gorris.
13. Ded tarn, som skal opmuris til frede: tyl at bringe wandit op pa myt gemack[1)], skal fortyngis med Muremeisteren, epthersom dertiil bliiffuer forbrugdt mange tussind steene y samme taarn.
14. Der skal opsøgis sa mange kampesten aff den lengde, at man deraff kan gorre Sperstene offuer dy pordter, som fiindis y haffuen heer och der y kuartheren[2)].
15. Der skal sanckis sa mange Brune Byncker och Maalurdther, som man y wiindter kan haffue fornøden tiil at brigge med.
16. Fra holland skal bestillis sa mange glassiirede Steene, som pa Skynderup fornøden gorris. Huormange dy nu skal uerre, Derom skal M: hans Ohnemoller gorre *Relation*, nar hand kommer tilbage.
17. Kruddit och huad der findis y ded gammel taarn, som Nu Øster pordt gaar ygennom, Skal leggis pa dy thuende taarn, som Nørre Pordt gaar igennom. Paa tarnit y Iermer skandtze skal ochsa leggis krud, Naar taggit derpa gorris tett for Reegen[3)].
18. Dy Recker[4)] pa wollen ued wandkonsten, som kleedit y Spendis, Naar ded Er faruyt, skal hiielppis, huor behoff gorris.

Oversættelse af Brev 209
12. De enebærstænger, som ligger fældet i Slesborg len, skal hentes, så den store dyrehave kan indhegnes med dem, hvor der er behov.
13. Det tårn, som skal opmures ved Frederiksborg for at føre vand op til mit gemak,[1)] skal aftales nærmere med murmesteren, eftersom der vil medgå mange tusinde sten til det.
14. Der skal opsøges så mange kampesten af passende længde, at man deraf kan lave overliggere over de porte, som findes i haven her og i kvartererne.[2)]
15. Der skal samles så mange brune bynker og malurtplanter, som man om vinteren kan få brug for til brygning.

16. Fra Holland skal der bestilles så mange glaserede sten, som der er behov for til Skinnerup. Hvor mange der skal bruges, skal mester Hans Ohnemøller afgive rapport om, når han vender tilbage.
17. Krudtet og det øvrige materiel, som findes i det gamle tårn, hvor Østerport nu går igennem, skal flyttes til de to tårne, som Nørreport går igennem. På tårnet ved Jarmers Skanse skal der også oplægges krudt, når taget dér er gjort tæt mod regn.[3)]
18. De rækker eller stilladser[4)] på volden ved Vandkunsten, som er beklædt og spændt op, skal repareres, hvor det er nødvendigt.

[1)] Jvf. Brevet af 4. Juni Nr. 204.
[2)] I Rosenborg Have fandtes et stort antal porte som indgange til de forskellige „Kvarterer", hvori Haven var delt (Bering Liisberg, *Rosenborg* S. 27).
[3)] Om Østerport jvf. Brevet af 23. Juli. Om Nørreports to Taarne se Lassen, *Docum. til Kjøbenhavns Befæstnings Historie* S. 43. Taarnet paa Jarmers Skanse (mellem Vester- og Nørreport) var bygget 1617 (smst. S. 38 f.).
[4)] ɔ: Stillads, rammer. Farveriet laa i nuværende Løngangsstræde. Ordet *faruit* er rettet med andet blæk og rimeligvis anden hånd til: *färgyt*.

Kommentar
Side 254 fortsætter **Brev 209** med en lang række praktiske forvaltnings- og byggeordrer. Christian IV beskæftiger sig samtidigt med indhegning af Dyrehaven, opførelsen af et vandtårn ved Frederiksborg, indsamling af urter til brygning, bestilling af byggematerialer fra Holland og reorganisering af krudtmagasinerne ved Københavns befæstning. Brevet er et godt eksempel på kongens detaljerede involvering i tekniske og administrative forhold.

Side 255

Brev 209 ✻ 12. August 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt (?)[2)]

Ordrer angaaende en Vogn og Heste, som skal sendes Kongen af Polen, angaaende en Vogn til Hertug Frederik, Afsendelse af hans Seng og af Musikanter til Glückstadt, Besigtelse af en Bro i Frederiksborg Dyrehave, Afsendelse af en Stald og forskelligt Inventar til Skinnerup, Afhentning af gullandske Rønder til Kronborg og Frederiksborg og af Enebærstæger til den store Dyrehave, Opførelse af et Vandtaarn ved Frederiksborg, Levering af Sten til Portene i Rosenborg Have, Samling af Urter til Brygning, Bestilling af glaserede Sten til Skinnerup, Anbringelse af Krudt paa Taarnene ved Nørre Port. Endvidere Ordrer vedrørende Farveriet ved Vandkunsten, Lønngangen og Boderne ved Stalden. Rentemestrene skal meddele, hvad Riget skylder Kongen. Jens Bjelke kan faa Foretræde naar som helst. — R. A.

19. Wynduerne pa løngangen skal fliies, huor dy ded behøffuer, Och skall dy wynduer, som gaar ud tyl Boerne[1)], foruaris med Iernstenger, at der kan ingen komme derygennom.
20. Der uyl gorris Ett sterckt Egii Planckeuerck ymellom Boerne och Stallen, aldenstund ded uylle forhindre megiit biigningen pa Boerne, om man skulle skylle Boerne och Stalden ad med En Mur.
21. Eptherdi at ded er befahliit Hans Boiisen at *communicere* med Rendtemeiisterne, huad Riigens Raad mig skyldig Er[2)] for den forstrecking, Ieg giordt haffuer pa wnderskedtlige tyder ued samme Boiiesen, Da skal Rendtemeiisterne tilholdis sadandt at forrette, paded ieg kan Nu tiil Omslag faa Rendten aff dy penge, som dy mig skyldig bliiffuer, Tii ieg kan icke uden myn store skade myste bade hoffuidstolen och Rendten.

Rossenborg den 12 Au: Anno 1643.
Christian.
Chanseleren Iens Biielcke[3)] maa ware pa, Naar han will.

Oversættelse af Brev 209
19. Vinduerne på Lønngangen skal repareres, hvor der er behov for det. De vinduer, som vender ud mod boderne,[1)] skal forsynes med jernstænger, så ingen kan komme igennem dem.
20. Der skal opføres et stærkt plankeværk af egetræ mellem boderne og stalden, eftersom dette vil lette byggeriet ved boderne betydeligt sammenlignet med at adskille boder og stald med en mur.
21. Eftersom Hans Bøjesen har fået befaling til at drøfte med rentemestrene, hvor meget riget skylder mig[2)] for de forskud, jeg gennem forskellige tider har ydet gennem samme Bøjesen, skal rentemestrene pålægges at få dette ordnet, så jeg nu kan få renter af de penge, de skylder mig.
Jeg kan ikke uden stor skade undvære både hovedstolen og renterne.
Rosenborg den 12. august 1643.
Christian.
Kansleren Jens Bjelke[3)] kan få foretræde, når han ønsker det.

Brev 210 * 15. August 1643

Til Korfits Ulfeldt.
Der er kommet Efterretning om, at Svenskerne er slaaede. Der skal opsættes en ny Bagerovn i Provianthuset. Slotsskriveren maa ikke overtræde sin Beføjelse og ikke have noget at gøre med Køkkenskriveren eller Udspisningen paa Slottet, endnu mindre med ... — R. A.

Der er kommet Efterretning om, at Svenskerne er slaaede. Der skal opsættes en ny Bagerovn i Provianthuset. Slotsskriveren maa ikke overtræde sin Beføjelse og ikke have noget at gøre med Køkkenskriveren eller Udspisningen paa Slottet, endnu mindre med
[fortsættes s. 256]

Oversættelse af Brev 210
Der er kommet efterretning om, at svenskerne er blevet slået.
Der skal opsættes en ny bagerovn i Proviantshuset.
Slotsskriveren må ikke overskride sin myndighed og ikke befatte sig med køkkenskriveren eller forplejningen på slottet, endnu mindre med
[fortsættes s. 256]

[1)] Boderne maa have ligget ved Kongens Stald paa Slotsholmen i Nærheden af Lønngangen, der herfra førte over til Kvarteret ved Vandkunsten. I Henrik Møllers Regnskab for Indtægt og Udgift af Kontributionstold 1641-46 (R. A.) findes 1642/43 opført Udgifter til Arbejdsløn for Opførelsen af „de Boder bag Slottet“ eller „de nye Boder bag Tøjhuset“. Jvf. Brevet af 19. April 1642.
[2)] Om Kongens Tilgodehavende hos Riget jvf. Brevet af 22. Okt. V, 408 og Erslev II, 634.
[3)] Om den norske Kansler Jens Bjelke, som paa dette Tidspunkt opholdt sig i Danmark, jvf. Brevet af 8. Aug. V, 377.

Kommentar

Side 255 afslutter det store **Brev 209**, der fungerer som et omfattende administrativt memorandum. De sidste punkter omhandler sikkerhed på Slotsholmen, byggearbejder ved boder og stalde samt kongens krav på renter af de betydelige beløb, han personligt havde forskudt til rigets tjeneste.
Nederst begynder **Brev 210**, som indledes med nyheden om et svensk nederlag og straks går over til konkrete instrukser om Proviantshuset og slotsadministrationen.

Side 256

Brev 210 ✻ 15. August 1643 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

Der er kommet Efterretning om, at Svenskerne er slaaede. Der skal opsættes en ny Bagerovn i Provianthuset. Slotsskriveren maa ikke overtræde sin Beføjelse og ikke have noget at gøre med Køkkenskriveren eller Udspisningen paa Slottet, endnu mindre med Udspisningen paa Rosenborg; denne kan varetages af en af Folkene i Renteriet. Der skal væves i Børnehuset til Underdyner og til Bagklædning paa flamske Tapeter. Hans Ulrik Gyldenløve skal spørges, om han vil have Christiansstad Len. Der skal aftales en Pris paa Brændsel med de Skippere, som kommer til Norge. — R. A.

Ieg er, gud uerre loffuit, ydag hiid uel ankommen. Huad Posten haffuer bracht, ded haffuer y uel fornommen. Aff dy *Auiser*[1)], mig tilhande kommen er, Erfahrer ieg, at dy skuenske(!) haffuer faat nogen hug[2)]. Ieg habis, at dy faar snart fleere.
Ded uyl haffuis y acht, at der blyffuer opsat En Bagoffuen y Prouyandthussit pa dy steeder, som ieg y fiord haffuer wyst bade Bygmeisteren Och Prouyandtskriffueren, tiil at bage til den dageliige wdspiisning om wiindteren, Eptherdi man nu faar at gorre alle Offuen warm tiil En Bagning, Aldenstund En offuen allene inted kan gorris warm. Naar denne, som skall gorris, bliiffuer ferdig, da kan dermed Skanis megiit weed och folck, indtil fastelauen Er gangen.
Ieg haffuer Nock merckit ded, at ded behager inted dem alle, at den Bagoffuen skal anlæggis pa ded sted. Dy uyl mueligdt bruge samme Pladtz til nogit andiit, som dem beder behager End ded Baagen.
Skriiffueren pa slottit[3)] skal befahlis, at hand indted haffuer at skaffe med vdspiisningen pa Slottiit och megiit mynder y haffuen, paded køckenskriffueren och hand haffuer Ingen gemenskab med hiinanden, som dy Ellers gerne haffuer.
Tii aldt ded, køckenskriiffueren haffuer behoff bade aff prouyandt och andiit, ded kan hand erlange huos Prouiandtskriiffueren, Och Øllid kan hand faa aff Briggersiit, Ded ferske kan hand faa y Byen y Boderne, fiisk och wyldbradt wed hand well, huos huem ded Er at hendte Eller kreffue.

Oversættelse af Brev 210
Jeg er, Gud være lovet, ankommet hertil i god behold i dag.
Hvad posten har bragt, har I allerede fået at vide. Af de nyhedsberetninger (*aviser*),[1)] som er kommet mig i hænde, kan jeg se, at svenskerne har lidt et nederlag.[2)] Jeg håber, at de snart får flere.
Der skal sørges for, at der opføres en ny bagerovn i Proviantshuset på det sted, som jeg sidste år viste både bygmesteren og proviantskriveren. Den skal bruges til den daglige brødbagning om vinteren, fordi man nu må opvarme alle ovnene for at få én bagning gennemført, og én enkelt ovn alene ikke kan varmes tilstrækkeligt op.
Når den nye ovn er færdig, vil der kunne spares meget brænde og mandskab indtil fastelavn.

Jeg har godt bemærket, at det ikke behager alle, at bagerovnen bliver anlagt netop dér. De vil muligvis hellere bruge samme plads til noget andet, som de finder mere fordelagtigt end bagningen.
Slotsskriveren[3)] skal have besked på, at han ikke skal blande sig i udspisningen på slottet og endnu mindre i forholdene i haven, således at han og køkkenskriveren ikke får fælles indflydelse, sådan som de ellers gerne vil have.
Alt, hvad køkkenskriveren har brug for af proviant og andre forsyninger, kan han få gennem proviantskriveren. Øllet kan han få fra bryghuset. Friske varer kan han få i byen og i boderne, og fisk og vildt ved han selv, hvor han skal hente eller rekvirere det.

[1)] ɔ: Nyhedsberetninger.
[2)] Hermed sigtes muligvis til efterretningen om, at Torstensson efter erobringen af Olmütz den 5. juni foretog en (på skrømt) tilbagetrækning til Schlesien.
[3)] Slotsskriver var Frederik Frederiksen og køkkenskriver Fester Walter, jvf. brevet af 14. december.

Kommentar
Side 256 fortsætter **Brev 210**. Christian IV kombinerer storpolitik med praktisk administration. Han glæder sig over meldinger om svenske tilbageslag, men størstedelen af brevet handler om effektivisering af forsyningsvæsenet. Den nye bagerovn skal reducere både brændsels- og arbejdskraftforbrug, og kongen søger samtidig at forhindre magtkoncentration ved at holde slotsskriverens og køkkenskriverens ansvarsområder strengt adskilt.

Side 257

Brev 210 ✻ 15. August 1643 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

Der er kommet Efterretning om, at Svenskerne er slaaede. Der skal opsættes en ny Bagerovn i Provianthuset. Slotsskriveren maa ikke overtræde sin Beføjelse og ikke have noget at gøre med Køkkenskriveren eller Udspisningen paa Slottet, endnu mindre med Udspisningen paa Rosenborg; denne kan varetages af en af Folkene i Renteriet. Der skal væves i Børnehuset til Underdyner og til Bagklædning paa flamske Tapeter. Hans Ulrik Gyldenløve skal spørges, om han vil have Christiansstad Len. Der skal aftales en Pris paa Brændsel med de Skippere, som kommer til Norge. — R. A.

Och formener ieg, At En aff Rentheriit nocksom kunde ware vdspiisningen y haffuen och dog ware hans pladtz y Rentheriit, Al denstund der skeer ingen vdspiisning i haffuen, nar ieg inted Er til stede, Och nar ieg Er tiilstede, da haffuer hand inted at skaffe mer End til Ett maaltiid om dagen.
Skriiffueren pa Briiggersiit skal Indrømmis En Ende aff Stallen Nøst optil Briggersiit, huor hand kan haffue Laam och geess udi. Tiil høns haffuer hand rom nock y hønsehussit, som siist giordt bleff.
Saat alting vden Slodtzskriiffuerens anordning kan forrettis. Naar hand behøffuer penge tyl Brø och anden sma redtzel, da haffuer hand mig at søge.
Der skal blegis sa megiit garn, som der kan behøffuis tiil 12 vnderdyner at weffue aff y Børnehussit. Der skal ochsa weffuis y Børnehus[sit] fem tussind allen band, 1½ finger bred, tyl at bruge bag pa flamske tappetter.
Epthersom Hans wldrig dageligen ligger mig y Ørrene[1)], at hand motte komme Et andenstedtz hen, Och du nu uest, at der skeer forandring pa Øssel, da kandtu Erfahre, om hand meener, at

hand beder kan uerre pa Christianstad och der forrette ded, som hand bør at gorre[2]. *Vale. Aff Haderssleffhus den 15 Augusti Anno 1643.*
Christian.
Ieg haffuer forstanden aff Stadtholderen y Norrie, att dy skyffer[3], som kommer derop, inted Er at fornøiie med ...
[fortsættes s. 258]

Oversættelse af Brev 210
Jeg mener, at en af folkene i Rentekammeret udmærket kunne forestå udspisningen i haven og samtidig beholde sin stilling dér, eftersom der ikke foregår nogen udspisning i haven, når jeg ikke er til stede. Når jeg er til stede, har han ikke mere at gøre end at sørge for ét måltid om dagen.
Skriveren ved bryggeriet skal have overladt en del af stalden nærmest bryggeriet, hvor han kan holde lam og gæs. Til høns har han allerede plads nok i det hønsehus, som for nylig blev opført.
Derved kan alle disse ting ordnes uden slotsskriverens indblanding. Når bryggeriskriveren behøver penge til brød og andre småfornødenheder, skal han henvende sig direkte til mig.
Der skal bleges så meget garn, som behøves til at væve stof til tolv underdyner i Børnehuset.
Der skal også væves fem tusinde alen bånd, halvanden finger bredt, til brug som bagbeklædning på flamske tapeter.
Eftersom Hans Ulrik dagligt beder mig[1] om at få en anden stilling, og du nu ved, at der sker forandringer på Øsel, kan du undersøge, om han mener, at han bedre kan være i Christianstad og dér udføre det, som påhviler ham.[2]
Far vel.
Fra Haderslevhus den 15. august 1643.
Christian.
Jeg har erfaret af statholderen i Norge, at de skippere[3], som kommer derop, ikke er tilfredse med ...
[fortsættes s. 258]

---

[1] ɔ: beder om.
[2] Meningen hermed er rimeligvis, at Øsel len, som var blevet ledigt ved Anders Billes udnævnelse til rigsmarsk i 1642, skulle overdrages Ebbe Ulfeldt, og at Hans Ulrik skulle være dennes efterfølger på Christiansstad. Ebbe Ulfeldt fik ganske rigtigt også Øsel, men først 1644, og Hans Ulrik blev på Kronborg som lensmand til sin død 1645.
[3] ɔ: Skippere.

Kommentar
Side 257 fortsætter **Brev 210**. Christian IV søger at begrænse slotsskriverens indflydelse og fordeler opgaverne på andre embedsmænd. Samtidig giver han praktiske ordrer om husdyrhold, tekstilproduktion og tapetarbejde i Børnehuset.
Brevet viser også, at Hans Ulrik Gyldenløve fortsat ønskede et nyt embede. Kongen overvejer i den forbindelse de ændringer, der er undervejs på Øsel og i Christianstad. Nederst indledes en ny sag om norske skippere og brændselsforsyninger.

Side 258

Brev 210 ✻ 15. August 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Der er kommet Efterretning om, at Svenskerne er slaaede. Der skal opsættes en ny Bagerovn i Provianthuset. Slotsskriveren maa ikke overtræde sin Beføjelse og ikke have noget at gøre med Køkkenskriveren eller Udspisningen paa Slottet, endnu mindre med Udspisningen paa Rosenborg; denne kan varetages af en af Folkene i Renteriet. Der skal væves i Børnehuset til Underdyner og til Bagklædning paa flamske Tapeter. Hans Ulrik Gyldenløve skal spørges, om han vil have Christiansstad Len. Der skal aftales en Pris paa Brændsel med de Skippere, som kommer til Norge. — R. A.

... brændeuyd, huorfor ded uyl haffuis y acht, at dennom gorris En uys taxst pa wedden, dy skal haffue.[1)]
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 210

... brændsel, hvorfor der bør drages omsorg for, at der fastsættes en bestemt takst for det brænde, som de skal have.[1)]
Udskrift:
Rigens Hoffmester til hænde.

Brev 211 * 20. August 1643

Til Korfits Ulfeldt.
'

Alt staar vel til. Der skal hentes Tømmer fra Norge til Glückstadt. Musikanterne skal indøve tyske Danse (til Hertug Frederiks Bryllup) uden vidtløftige Koloraturer. Der er kommet en württembergsk Hertug og en italiensk Greve. Kongens Gesandter (til Osnabrück) var rejst inden hans Ankomst. — R. A.

Alting staar Her, gud werre loffuit, wel, Den Allerhøiieste giiffue framdelis siin Nade til aldt ded, oss tienligdt kan werre.
Den tyd Ieg kam hiid, da fandt ieg Et aff skiiben med tømmer her for mig. Mens ded Er Ickun Et Rynge skiib tyl den mengde aff Peell, som heer behøffuis, Huorfor der uyl forordineris fleere henad Norrie, som for vynter kan føre tømmer hiid tyl Peele[2)]. Hanibal Sested skriiffuer, at skiiben skall inted biie epther tømmer, nar dy kommer. *Capelmeisterne* skal befahlis[3)] at holde *Musicanterne*, som bruger blessende Instrumenter och Phyoler, derhen, at dy *exercerer* sig pa tydske dandtze uden wydtløftige *colleraturrer*, huormed dy gemenlig forderffuer *Cadantzen*. *Vale. Aff Glyckxborg den 20 Augusti Anno 1643.*
Christian.

Oversættelse af Brev 211

Alt står her, Gud være lovet, vel til. Den Allerhøjeste give fortsat sin nåde til alt det, som kan være os til gavn.
Da jeg kom hertil, fandt jeg et af skibene med tømmer ventende på mig. Men det er kun et lille skib i forhold til den mængde pæle, som behøves her. Derfor skal der sendes flere skibe til Norge, som inden vinter kan føre tømmer hertil til pælearbejdet.[2)]
Hannibal Sehested skriver, at skibene ikke skal vente på tømmer, når de ankommer.
Kapelmesterne skal have befaling til at holde musikanterne, som spiller på blæseinstrumenter og violer, til at øve sig på tyske danse uden vidtløftige koloraturer (*colleraturrer*), som sædvanligvis ødelægger kadencen (*cadantzen*).
Far vel.
Fra Glücksborg den 20. august 1643.

Christian.

[1)] Under 24. aug. udgik befaling til Hannibal Sehested om ikke at udlevere brændeved til de kongelige skibe, der kom til norske havne, da skibene hjemmefra var forsynet hermed (*Norske Rigsregistranter* VIII, 292).
[2)] Jvf. Brev nr. 336, V, 398.
[3)] Ordet er skrevet to gange.

Kommentar
Side 258 afslutter **Brev 210** med spørgsmålet om brændselsforsyning til skippere i Norge. Derefter følger hele **Brev 211**, som giver et indblik i forberedelserne til hertug Frederiks bryllup og de fortsatte byggearbejder ved Glückstadt.
Brevet er bemærkelsesværdigt ved Christian IVs musikalske interesse. Han ønsker, at musikanterne skal spille tyske danse i en enkel og rytmisk korrekt form uden overdrevne udsmykninger, som efter hans mening ødelægger musikens naturlige afslutninger. Samtidig fortsætter de store tømmertransporter fra Norge til de omfattende anlægsarbejder.

Side 259

Brev 211 ✻ 20. August 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Alt staar vel til. Der skal hentes Tømmer fra Norge til Glückstadt. Musikanterne skal indøve tyske Danse (til Hertug Frederiks Bryllup) uden vidtløftige Koloraturer. Der er kommet en württembergsk Hertug og en italiensk Greve. Kongens Gesandter (til Osnabrück) var rejst inden hans Ankomst. — R. A.

Her Er En herre aff wiirdtenberg[1)] Och En italiansker greffue, som giiffuer sig ud for gesandter; huad dy nu bringer for, ded giiffuer tyden. Myne gesandter war aldt bordte, dentiid ieg kam hiid.
Der ligger vnderskedtlige Støcker Smeldtit guld y ded Rundel[2)], som ieg pleier at skriiffue udi, huoraff du skaldt sende mig Ett stackiit stœcke, som Er beder guld End ded andiit.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 211
Her er en herre af Württemberg[1)] og en italiensk greve, som udgiver sig for at være gesandter. Hvad de bringer af budskaber, må tiden vise.
Mine egne gesandter var allerede rejst bort, da jeg kom hertil.
Der ligger forskellige stykker smeltet guld i det rundel[2)], som jeg plejer at skrive i. Deraf skal du sende mig et passende stykke, som er af bedre guld end det øvrige.

Brev 212 ✻ 29. August 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen sender 1000 Rosenobler samt et Mandat til Tolderne i Sundet om Beslaglæggelse af Varer, der skal til England. Det skal foreholdes Peter Marselis, at hans private Anliggender i Hamborg ikke maa blive til Hindring for Valdemar Christians Rejse til Rusland. — R. A.

Herhuos offuerskiickis Et tussind Rossonobel tiil at *complere* dy vdloffuede 15000 daler[3)], aldenstund Riixdaler Er mere gengse tyl kyl End Rossonobel.
Eptherdi heer er giordt en god begyndelse pa at kreffue myt Igen aff dy Engelender, da findis herhuos en befahling til tollerne y Sundit, at dy ingen ware lader passere ygen-
[fortsættes s. 260]

Oversættelse af Brev 212
Hermed oversendes ét tusind rosenobler til at supplere de lovede 15.000 daler,[3)] eftersom rigsdalere er mere almindeligt anvendelige til betaling end rosenobler.
Eftersom der nu er gjort en god begyndelse på at få mit tilgodehavende tilbage fra englænderne, følger der hermed en befaling til tolderne i Sundet om, at de ikke skal lade nogen varer passere igen-
[fortsættes s. 260]

[1)] Sikkert hertug Ulrik af Württemberg, som i et brev til Christian IV af 22. sept. 1643 omtaler et nylig aflagt besøg i Danmark (*R. A., T. Kanc. U. A. Württemberg, Brevveksling mellem Fyrstehusene*).
[2)] Måske det nordøstre tårnkammer på Rosenborg, som kaldtes Kongens Skrivekammer (Bering Liisberg, *Rosenborg* s. 60). De sidste linjer er skrevet på en vedlagt seddel.
[3)] Rimeligvis de 15.000 rigsdaler til Valdemar Christians rejse, se V, 378 og 389. En rosenobel var lig 4 rigsdaler.

Kommentar
Side 259 afslutter **Brev 211** og indleder **Brev 212**.
Afslutningen af Brev 211 viser Christian IVs interesse for både diplomatiske besøgende og selv små praktiske forhold som kvaliteten af det guld, der står til hans rådighed.
Brev 212 vender tilbage til de økonomiske og udenrigspolitiske spørgsmål omkring Valdemar Christians forestående Ruslandsekspedition. Kongen sender yderligere midler og begynder samtidig at skærpe presset mod englænderne gennem toldpolitikken i Øresund.

Side 260

Brev 212 ✻ 29. August 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen sender 1000 Rosenobler samt et Mandat til Tolderne i Sundet om Beslaglæggelse af Varer, der skal til England. Det skal foreholdes Peter Marselis, at hans private Anliggender i Hamborg ikke maa blive til Hindring for Valdemar Christians Rejse til Rusland. — R. A.

... nom Sundit, som uyl pa Engeland[1)], huoraff *Copia* findis herhuos, Huilckit at *effectuere* du dem med tienlige middel skaltdt *Secundere*.
Her formenis, at Peter Marsilius Er kommen Eller snart kommer til københaffuen, Huorfor du skaldt tale med hannem, nar ded skee kan, At hand haffuer y acht, at greffuens Reysse for hans *priuat* sager skiild y Ham:, hans faderlige Aarf angaaende, Icke forhindris, Imens wiindteren Er y henderne[2)].
Dy kroner[3)], som skal Her pa Spiidtzen Offuer pordten, haabis Ieg Numer at werre ferdig och pa weiien hiidad.
Vale. Glyckxborg den 29 Au: Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 212
... gennem Sundet med kurs mod England.[1)]
En kopi af befalingen findes vedlagt, og du skal med passende midler bistå tolderne i at gennemføre den.
Her mener man, at Peter Marselis er ankommet eller snart vil ankomme til København. Derfor skal du tale med ham, så snart lejlighed gives, og pålægge ham at sørge for, at grev Valdemar Christians rejse ikke forsinkes af hans private anliggender i Hamborg vedrørende hans faderlige arv.[2)] Vinteren nærmer sig nemlig.
De kroner,[3)] som skal anbringes her på spidserne over porten, håber jeg nu er færdige og på vej hertil.
Far vel.
Fra Glücksborg den 29. august 1643.
Christian.

Brev 213 * 4. Septbr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen er tilfreds med det fra Zaren overbragte Tilbud. Valdemar Christians Afrejse skal fremskyndes. Der vil udkræves rummelig Skibsplads til Overførelse af ham og hans Følge. De bestilte Baadsmandsklæder maa ikke glemmes. — R. A.

Huad suar den Muskouyske abgesandter haffuer bracht med fra siin herre, ded er Chanseleren tylskiickit[4)], Huorudi
[fortsættes s. 261]
Oversættelse af Brev 213
Hvad svar den moskovitiske udsending har bragt med sig fra sin herre, er blevet sendt til kansleren,[4)] hvori ...

[1)] Om anholdelsen af engelske skibe på Elben og i Sundet til gengæld for det engelske parlaments beslaglæggelse af et kongeligt dansk skib se V, 399 note 1 og 425 note 2.
[2)] Peter Marselis, der førte forhandlingerne med zaren om Valdemar Christians ægteskab, var søn af den danske resident i Hamborg, Gabriel Marselis, som døde 20. juli 1643.
[3)] Se brevet af 21. maj.
[4)] Se brevet af 3. september V, 385.

Kommentar
Side 260 afslutter **Brev 212** og indleder **Brev 213**.
Afslutningen af Brev 212 viser Christian IVs forsøg på at lægge økonomisk og handelsmæssigt pres på England gennem toldkontrollen i Øresund. Samtidig understreger han over for Peter Marselis, at private arvesager i Hamborg ikke må forsinke Valdemar Christians diplomatiske og ægteskabspolitiske mission til Rusland.
Begyndelsen af Brev 213 viser, at svarene fra Moskva nu er nået frem, og at kongen straks behandler dem gennem kansleren med henblik på den videre planlægning af Valdemar Christians rejse.

Side 261

Brev 213 ✻ 4. Septbr. 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen er tilfreds med det fra Zaren overbragte Tilbud. Valdemar Christians Afrejse skal fremskyndes. Der vil udkræves rummelig Skibsplads til Overførelse af ham og hans Følge. De bestilte Baadsmandsklæder maa ikke glemmes. — R. A.

... der findis anseendtliige *promissa*[1)], som *meriterer* stor tack, nar dy Eptherkommis, som ded sig bør.
Greffuen lader sig fornemme, at hand inden 8 eller 10 dage vyl begiffue sig herfra henad danmarck, huor du skaldt skynde pa hannem. Ty ded er fornøden, y betragtning, at uy haffuer inted lang til S: Myckelsdag, Och gesandten heer haffuer sendt En fraa Lybeck henad Muskou at lade grodtfiiirsten uyde, at greffuen vyl gaa ud fra køben: Om fem vgger fra denne dag regnit.
Ieg habis, at man med gudtz hiielp kommer med alting uel tilrette, wden med dii mange heste och store wogne, greffuen Skraber sammen, Tii dertil vyl flux[2)] mange skiib tiil(!).
Tiil gesandthen och hans folck vyl Ett Seer[3)] skiib for Rommid skiild, ty greffuen haffuer selffuer megiit folck.
Af herhuos føide zeddel haffuer du at Erphare, huad som Endnu der hiemme skal gorris.
Vale. Glyckxburg den 4. Sep: Anno 1643.
Christian.
Dy 100 Badtzmendtz kleeder, som er bestildt, ma inted glemmiss[4)].
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 213
... findes betydelige løfter (*promissa*),[1)] som fortjener stor tak, hvis de bliver opfyldt, sådan som de bør.
Greven lader forstå, at han inden otte eller ti dage vil rejse herfra til Danmark. Du skal derfor skynde på ham, fordi det er nødvendigt, da der ikke er lang tid til Mikkelsdag.
Gesandten her har allerede sendt en mand fra Lübeck til Moskva for at meddele storfyrsten, at greven vil afrejse fra København om fem uger regnet fra denne dag.
Jeg håber, at man med Guds hjælp får bragt alting i orden, bortset fra de mange heste og store vogne, som greven samler sammen. Dertil vil der nemlig straks[2)] kræves mange skibe.
Til gesandten og hans folk skal der af hensyn til pladsen bruges et særskilt[3)] skib, for greven har selv et stort følge.
Af den vedlagte seddel kan du se, hvad der endnu skal ordnes derhjemme.
Far vel.
Fra Glücksborg den 4. september 1643.
Christian.
De 100 bådsmandsklæder, som er bestilt, må ikke glemmes.[4)]

Brev 214 ✻ 11. Septbr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen har modtaget brev og tintej fra Ulfeldt. Det gaar langsomt med Valdemar Christians afrejse. I stedet for Laurits ... — R. A.

Konngen haffuer modtaget Brev og Tintej fra Ulfeldt. Det gaar langsomt med Valdemar Christians Afrejse. I Stedet for Laurits
[fortsættes s. 262]

Oversættelse af Brev 214
Kongen har modtaget brev og blækudstyr fra Ulfeldt.
Det går langsomt med Valdemar Christians afrejse.
I stedet for Laurits ...
[fortsættes s. 262]

---

[1] Ved skrivelsen af 9. juli, overbragt Christian IV af Peter Marselis, tilbød zaren bl.a. at indrømme Valdemar Christian og hans følge egen gudstjeneste og kirke samt at overlade ham byerne Susdal og Jaroslav med tilhørende distrikter, desuden 300.000 rubler som medgift for Irene (*T. Kanc. U. A. Rusland, Akter vedr. det påtænkte ægteskab mellem Valdemar Christian og Prinsesse Irene 1642-45*).
[2] ɔ: straks, omgående.
[3] ɔ: særskilt.
[4] Se brevet af 19. juni V, 355.

Kommentar
Side 261 afslutter **Brev 213**. Christian IV er tydeligt tilfreds med de russiske tilbud i ægteskabsforhandlingerne og ønsker hurtigst muligt at få Valdemar Christian af sted. Samtidig bekymrer han sig om de meget omfattende transportforberedelser, især de mange heste, vogne og det store følge, som kræver betydelig skibsplads.
Nederst begynder **Brev 214**, hvor kongen igen vender tilbage til den langsomme fremdrift i Valdemar Christians afrejse.

Side 262Brev 214 ✻ 11. Septbr. 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.*Kongen har modtaget brev og tintej fra Ulfeldt. Det gaar langsomt med Valdemar Christians Afrejse. I stedet for Laurits Ulfeldt kunde Sivert Urne ledsage ham. Ordre angaaende Ladning og Mandskab paa de konfiskerede engelske Skibe. — R. A.*

Dyn Skriiffuelse ued wyldkatten framsskyckiit Er mig tilhande kommen, Saoch dy tynfad och talercken[1].
Greff woldemar Christians Reiisse herfra gar Endomstund langsom fordt, Wor herre giiffue, at hand vylle Saledis Slaa syn sag An, at den kunde haffue bestand. Skullle ded ga til Epther hans hoffuit, da vylle der mange tussind daler fleere til, End heer Er myddel tiil[2]. Epthersom ieg Erfahrer aff dig, at dyn broder Lawers inted kan komme med greffuen, Daa vyl der y tyde tenckis pa En anden, Som ieg for myn Person ingen rad ued tyl, uden at man kunde bruge Syuerdt vrne dertil, Mens[3] hand Er Riitmeister[4]. Iblandt lensmenden ued ieg Ellers ingen.
Tiiden Er flux[5] y henderne, huad der skal Skee, ded uyl uerre Snardt.
Dy Engelske skiib[6] angaendis, Da skal ded, dy Inde haffuer, vdskibis och henleggis pa dy steeder, som ded Er foruarit, y besanderlighed kruddit, huoraff dy uden thuiiffel haffuer en god *quantitet* aff (!).
Folckit skal Eptherhanden styckis y dy hollandske skiib, som kommer y Sundit. *Vale. Glyckxborg den 11 Sep: Anno 1643.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeiister tiil hande.

Oversættelse af Brev 214

Jeg har modtaget din skrivelse, fremsendt med *Vildkatten*, samt tintønderne og tallerkenerne.[1)]
Grev Valdemar Christians rejse herfra skrider stadig kun langsomt frem. Gud give, at han vil gribe sin sag sådan an, at den kan få et godt udfald.
Hvis det skulle gå efter hans eget hoved, ville der behøves mange tusinde daler mere, end der findes midler til.[2)]
Eftersom jeg hører af dig, at din broder Laurits ikke kan følge med greven, må der i tide tænkes på en anden. Jeg ved for min del ingen bedre end Sivert Urne, selv om han er ritmester.[4)] Blandt lensmændene kender jeg ellers ingen.
Tiden er meget knap,[5)] og det, som skal ske, må ske snart.
Hvad de engelske skibe[6)] angår, skal alt deres indhold losses og oplægges på de steder, hvor det hører hjemme, især krudtet, som de uden tvivl har en betydelig mængde af.
Mandskabet skal efterhånden fordeles på de hollandske skibe, som ankommer til Sundet.
Far vel.
Fra Glücksborg den 11. september 1643.
Christian.

Brev 215 * 18. Septbr. 1643

Toldrulle[1)]

Aff Eptherskreffuen ware, Som y den forrige tolrulle *sub dato* køben: den 26 Aprilis Anno 1643[8)] Icke Er be-
[fortsættes s. 263]
Oversættelse af Brev 215
Af de efterfølgende varer, som i den forrige toldrulle af 26. april 1643[8)] ikke er be-
[fortsættes s. 263]

[1)] Jvf. brevet af 12. aug.
[2)] Om Valdemar Christians ødselhed jvf. V, 388 og 392.
[3)] *Mens* er her brugt i betydningen *da*.
[4)] Om Laurits Ulfeldt og Sivert Urne se V, 357 note 3 og 388 note 1.
[5)] ɔ: snart, nært forestående.
[6)] Om de konfiskerede engelske skibe se brevet af 29. aug. og V, 425 note 2.
[7)] Trykt i *Forordninger og Recesser* udg. ved V. A. Secher V, 389-393, efter samtidig tryk.
[8)] Trykt i Sechers *Forordninger* V, 355-357.

Kommentar
Side 262 afslutter **Brev 214**. Christian IV er tydeligt bekymret over den langsomme fremdrift i Valdemar Christians Moskva-rejse og frygter voksende udgifter. Han forsøger samtidig at finde en egnet ledsager, efter at Laurits Ulfeldt ikke kan deltage.
Brevet afsluttes med praktiske ordrer om de konfiskerede engelske skibes ladning og mandskab, før der på siden indledes **Brev 215**, en ny toldrulle med bestemmelser om toldpligtige varer.

Side 263
Brev 215 * 18. Septbr. 1643 (fortsat)
Toldrulle[1)]

Aff Eptherskreffuen ware, Som y den forrige tolrulle *sub dato* køben: den 26 Aprilis Anno 1643[8] Icke Er be- neffnit, Skal tollerne y vorre Riiger danmarck och Norrie, Endten de gaar aff Riigerne eller Indføris Eller och y Riigerne och dessen vnderliggende Øer och købsteder ued Søekandten ymellom føris, ydermehre oppeberge til kronen aff

	Indlendske	vdlendske
Huedekauring[1]	8 ß dan:	10 ß dan:
Hørsen griin[2]	10 ß	14 ß
Bønner	3 ß	4 ß
Nødder	12 ß	16 ß
Walnødder	6 ß	8 ß
Ebbel och Perer	8 ß	10 ß
Synnip saat[3]	3 Mark dan:	4 Mark dan:
kysseber	1 Ry:ort	2 Mark dan:
kaal	6 ß	8 ß
100 Lymonier[4]	12 ß	16 ß
100 Pommerandtzer	8 ß	12 ß

Sporder[5] och Nacker[6], Saldt tiit och tørre Aal, Støer, Raaff[7], Ister[8], Makrel:

- aff huer 100 dalers uerdt:
  - **indlendsk:** tre Riixdaler och 1 ort
  - **udlendsk:** 4 riix daler och 1 ort

Aff al Saldt och tør fysk skall giiffuis aff huer 100 dalers werd:

- **indlendsk:** 3 Riixdaler 1 ort
- **udlendsk:** 4 Riix daler 1 ort
-

Oversættelse af Brev 215

Af de følgende varer, som ikke var nævnt i toldrullen af 26. april 1643, skal tolderne i Danmark og Norge opkræve følgende told, hvad enten varerne udføres, indføres eller transporteres mellem rigernes købstæder og øer:

Vare	Indenlandsk told	Udenlandsk told
Tvebakker[1]	8 skilling	10 skilling
Hirsegryn[2]	10 skilling	14 skilling
Bønner	3 skilling	4 skilling
Nødder	12 skilling	16 skilling
Valnødder	6 skilling	8 skilling
Æbler og pærer	8 skilling	10 skilling
Sennepssæd[3]	3 mark	4 mark
Kirsebær	1 rigsort	2 mark
Kål	6 skilling	8 skilling
100 citroner[4]	12 skilling	16 skilling
100 pomeranser	8 skilling	12 skilling

For tørfiskstykker[5], nakker[6], saltet eller tørret ål, stør, rokkefinner[7], fiskeister[8] og makrel gælder:

- af hver vareværdi på 100 daler:
  - indenlandsk: 3 rigsdaler og 1 ort
  - udenlandsk: 4 rigsdaler og 1 ort

Af alt salt og tørfisk skal der ligeledes betales:

- indenlandsk: 3 rigsdaler og 1 ort pr. 100 dalers værdi
- udenlandsk: 4 rigsdaler og 1 ort pr. 100 dalers værdi

---

[1] ɔ: Tvebak.
[2] ɔ: Hirsegryn.
[3] ɔ: Sennepssæd.
[4] ɔ: Citroner.
[5] ɔ: Stykker tørfisk.
[6] ɔ: Nakker (og andre stykker) af tørfisk.
[7] ɔ: Finner af helleflynder, som bruges til spise.
[8] ɔ: Indvoldsfedt af fisk.

Kommentar
Side 263 fortsætter **Toldrullen af 18. september 1643** og indeholder en detaljeret fortegnelse over nye varer, som fremover skal være omfattet af toldopkrævning. Rullen viser den store spændvidde i den dansk-norske handel fra kornprodukter og frugt til fisk, salt og importerede middelhavsvarer som citroner og pomeranser.
Tabellen illustrerer samtidig den gennemgående forskel mellem indenlandske og udenlandske varer, hvor de udenlandske som hovedregel pålægges højere toldsatser.

Side 264

Brev 215 ✻ 18. Septbr. 1643 (fortsat)
Toldrulle[1]

	Indlendske	**vdlendske**
1 Skyp: Dunfeeder	1½ rixdaler	2 Riixdaler
1 tønde Eiiderdun	8 ß	10 ß
1 Pund fyn wlld	2 ß	3 ß
1 dussyn Rorder(!)[1]	4 ß	5 ß
1 Skip: Potaske	1 riixordt	2 Mark dan:
1 Skyp: ued aske	10 ß	14 ß
1 Tønde danske aske	2 ß	3 ß
1 kurre fransk glas	1 Riixort	2 Mark
1 kyste dandtziiger glas	1 Mark	20 ß
1 kyste Lybsk, holsteinske, Pommersk och Meckelborgiisk glas	1 Riixordt	2 Mark
100 allen Block Steene	3 Mark	4 Mark
100 allen fodsteen	3 Mark	4 Mark

100 allen fliisser	3 Mark	4 Mark
En Lygsten	1 Mark	20 ß
To Sliibstene	4 ß	6 ß
Sengekleder aff huer 100 dalers uerdt	3 rixdl. 1 ordt	4 Riixdl. 1 ordt
1 Skyp: Hørgarn	2½[2)] rixdaler	3 Riixdl.
1 Skip: Blaargarn	½ Riixdaler[3)]	1 rixdl.
En tønde Hørfrø	12 ß	1 Mark
En tønde Hampe frø	5 ß	7 ß

Et skiip:

	Indlendske	**vdlendske**
Messing	2 rixdl.	2½ rixdl.
Blech	½ rixdl.[4)]	2½ rixordt
Ossmund	1 Mark	20 ß
Iern kackeloffuen	2 Mark	2½ Mark
giiordt tyn	3 rixdl.	3½ rixdl.
Jernplader	1½ Mark	2 Mark
kugeler	1 rix Ordt	2 Mark

Oversættelse af Brev 215

Fortsættelse af toldtaksterne for varer, der ikke var medtaget i toldrullen af 26. april 1643:

Vare	**Indenlandsk told**	**Udenlandsk told**
1 skippund dunfjer	1½ rigsdaler	2 rigsdaler
1 tønde edderdun	8 skilling	10 skilling
1 pund fin uld	2 skilling	3 skilling
1 dusin røder[1)]	4 skilling	5 skilling
1 skippund potaske	1 rigsort	2 mark
1 skippund træaske	10 skilling	14 skilling
1 tønde dansk aske	2 skilling	3 skilling
1 kurv fransk glas	1 rigsort	2 mark
1 kiste dansk glas	1 mark	20 skilling
1 kiste lybsk, holstensk, pommersk eller mecklenburgsk glas	1 rigsort	2 mark
100 alen bloksten	3 mark	4 mark
100 alen fodsten	3 mark	4 mark
100 alen fliser	3 mark	4 mark
1 lygtesten	1 mark	20 skilling
2 slibesten	4 skilling	6 skilling

Sengeklæder pr. 100 dalers værdi	3 rigsdaler 1 ort	4 rigsdaler 1 ort
1 skippund hørgarn	2½ rigsdaler	3 rigsdaler
1 skippund blårgarn	½ rigsdaler	1 rigsdaler
1 tønde hørfrø	12 skilling	1 mark
1 tønde hampefrø	5 skilling	7 skilling

For et skippund:

Vare	Indenlandsk told	Udenlandsk told
Messing	2 rigsdaler	2½ rigsdaler
Blik	½ rigsdaler	2½ rigsorter
Osmundjern	1 mark	20 skilling
Jernkakkelovne	2 mark	2½ mark
Forarbejdet tin	3 rigsdaler	3½ rigsdaler
Jernplader	1½ mark	2 mark
Kugler	1 rigsort	2 mark

---

[1] Hos Secher: *Karter* (ɔ: uldkarter).
[2] Hos Secher: *2*.
[3] Hos Secher: *3 Ort* (1 ort = ¼ rigsdaler).
[4] Hos Secher: *3 Mark*.

Kommentar
Side 264 fortsætter **Toldrullen af 18. september 1643** med takster på råvarer, tekstiler, glasvarer, byggematerialer og metaller. Listen viser den betydning, som hør, hamp, glas, jern og tin havde for rigets økonomi og håndværk.
Ligesom på foregående side er tolden gennemgående højere for udenlandske varer end for indenlandske. Det peger på et bevidst forsøg på både at sikre kronens indtægter og at beskytte eller begunstige produktion inden for Danmark-Norge.

Side 265

Brev 215 ✻ 18. Septbr. 1643 (fortsat)
Toldrulle[1]

	Indlendske	vdlendske
Et skiip:		
Iernstøcker	1 rix Ordt	2 Mark
Spiiger Och Søm	1½ rix dl.	1 rixdl. 3 Ordt
Staaltra	1 rixdl. 1 ordt	1 rixdl. 2 ordt[1]
wgiiordt tyn	1½ rixdl.	1 rixdl.[1] 3 ordt

Harnisker, Musketter, Sydtgewehr, Pycker, Pystoler och huiis andit, som hører til krigen, Aff huer 100 dl. werdt	3 rixdl. 1 Ordt	4 rixdl. 1 ordt
1 Centner Salpeiiter	2 rixordt	2½ rix Ordt
1 cn: Skoule[2)]	8 ß dan:	10 ß
1 Riis Skiffuersten	4 ß	5 ß
Ett tusind[4)]:		
Store Mursten	1 rixordt	2 Mark
Astrag[3)]	2 Mark	3 Mark
glassiirede Astrag	3 Mark	4 Mark
tagsten	2 Mark	3 Mark
glassiirid tagsten	3 Mark	4 Mark
Et feedt suyn	6 ß	8 ß
Ett Magerdt Suyn	4 ß	5 ß
Weder, Beder, faar eller lamb	2 ß	3 ß
En faun Bøgewed	4 ß	5 ß
En faun Byrckeued	4 ß	5 ß
lang fiirbrendeuyd	4 ß[5)]	5[6)] ß
Stackit fiir brendeued	4 ß	5 ß

Oversættelse af Brev 215
Fortsættelse af toldsatserne:

Vare	**Indenlandsk told**	**Udenlandsk told**
1 skippund jernstænger	1 rigsort	2 mark
1 skippund søm og spiger	1½ rigsdaler	1 rigsdaler 3 ort
1 skippund ståltråd	1 rigsdaler 1 ort	1 rigsdaler 2 ort
1 skippund uforarbejdet tin	1½ rigsdaler	1 rigsdaler 3 ort
Rustninger, musketter, skydevåben, piker, pistoler og øvrige krigsartikler, pr. 100 dalers værdi	3 rigsdaler 1 ort	4 rigsdaler 1 ort
1 centner salpeter	2 rigsorter	2½ rigsorter
1 centner svovl[2)]	8 skilling	10 skilling
1 ris skifersten	4 skilling	5 skilling
1000 store mursten	1 rigsort	2 mark
1000 gulvfliser[3)]	2 mark	3 mark
1000 glaserede gulvfliser	3 mark	4 mark
1000 tagsten	2 mark	3 mark
1000 glaserede tagsten	3 mark	4 mark
1 fedt svin	6 skilling	8 skilling

1 magert svin	4 skilling	5 skilling
1 vædder, får eller lam	2 skilling	3 skilling
1 favn bøgebrænde	4 skilling	5 skilling
1 favn birkebrænde	4 skilling	5 skilling
Langt fyrrebrænde	4 skilling	5 skilling
Stablet fyrrebrænde	4 skilling	5 skilling

[1] Hos Secher: *1½ Rdlr.*
[2] ɔ: Svovl. I marginen er med en anden hånd skrevet *suouel*.
[3] ɔ: Gulvfliser.
[4] Skrevet med en anden hånd.
[5] Rettet fra 8 til 4.
[6] Hos Secher: 10.

Kommentar
Side 265 fortsætter **Toldrullen af 18. september 1643** med takster på metaller, våben, byggematerialer og brændsel. Særligt bemærkelsesværdigt er den særskilte toldansættelse af militært udstyr som musketter, piker og rustninger, hvilket afspejler statens interesse i at kontrollere og beskatte krigsrelevant materiel.
Siden giver samtidig et godt billede af de vigtigste byggematerialer i samtiden, fra mursten og tagsten til svovl, salpeter og metaller, som alle var centrale for både byggeri og krigsførelse.

Side 266

Brev 215 ✻ 18. Septbr. 1643 (fortsat)
Toldrulle[1]

	Indlendtz	**vdlendsk**
Master och Spiirer		
Adskillig Egiitømmer		
Adskillig firtømmer och grantømmer		
wogenskud	aff huer 100 dalers werd 3 rixdl. 1 Ordt	aff huer 100 dl. werdt 4 rixdaler och 1 Ordt
klapholdt[1] och piipenholdt[2]		
fadtholdt, Plancker, Bondstager[3]		
Aske tømmer och hiiuletømmer[4]		
fiir och graan deeler[5]		
Suenske deeler, lechter och alle andre fynske treuare och tømmer, huad naffn ded haffue kan	Aff huer 100 dl. werdt 3 rixdl.[6]	Aff huer 100 dl. werdt 4 rixdl. 1 Ordt
Et paar zabeller	1 rix ordt	2 Mark dan.
Et paar Maarskiind	6 ß	8 ß

Et Beffuerskiind	½ rix ordt[7)]	1 Mark
Et Reffueskiind	4 ß	5 ß
Et Biørne skiind	1 Mark	20 ß
Et wlskiind	12 ß	1 Mark
Et skynd aff En felfras[8)]	10 ß	14 ß
Et losseskynd	3 Mark	4 Mark
Et Odderskiind[9)]	4 ß	5 ß

Oversættelse af Brev 215
Fortsættelse af toldtaksterne:
For følgende trævarer og tømmer:

- master og spir
- egetømmer
- fyrre- og grantømmer
- vogntræ
- klapholt[1)] og pibenholt[2)]
- fadtræ, planker og bundgarnspæle[3)]
- asketræ og hjultømmer[4)]
- fyrre- og granbrædder[5)]
- svenske brædder, lægter og andre trævarer

skal der betales:

Varegruppe	Indenlandsk told	Udenlandsk told
Trævarer og tømmer	3 rigsdaler 1 ort pr. 100 dalers værdi	4 rigsdaler 1 ort pr. 100 dalers værdi

For øvrige varer:

Vare	Indenlandsk told	Udenlandsk told
Et par sabler	1 rigsort	2 mark
Et par mårskind	6 skilling	8 skilling
Et bæverskind	½ rigsort	1 mark
Et ræveskind	4 skilling	5 skilling
Et bjørneskind	1 mark	20 skilling
Et ulveskind	12 skilling	1 mark
Et skind af en fjeldræv[8)]	10 skilling	14 skilling
Et losskind	3 mark	4 mark
Et odderskind	4 skilling	5 skilling

[1)] ɔ: Tilhugget træ, der bruges til staver til vinfade o.l.
[2)] ɔ: Træ til render.
[3)] ɔ: Pæle til fastgøring af bundgarn.
[4)] Ordet er skrevet to gange.
[5)] *Deeler* ɔ: brædder, planker.
[6)] Hos Secher: *3 Rdlr. 1 Ort.*
[7)] Hos Secher: *12 Sk.*

[8] *Fjeldras* ɔ: jærv.
[9] Hertil er i marginen med anden hånd tilføjet: *En Mantel* (ɔ: et antal af 15).

Kommentar
Side 266 fortsætter **Toldrullen af 18. september 1643** med toldsatser på tømmer, trævarer, våben og pelsvarer. Træ udgjorde en af rigets vigtigste handelsvarer, og rullen viser den detaljerede klassifikation af forskellige former for tømmer og træprodukter.
Samtidig illustrerer listen over skind af mår, bæver, ræv, bjørn, ulv, jærv og odder den økonomiske betydning af pelsvarer i den nordiske og internationale handel. Som på de foregående sider er udenlandske varer gennemgående pålagt en højere told end indenlandske.

Side 267

Brev 215 ✻ 18. Septbr. 1643 (fortsat)
Toldrulle[1]

	Indlendske	**vdlendske**
Et hermelyn[1]	1 Rixd.[3]	1½ Rixd.[3]
Et Zabelbugge[2]	2 Rixd.[3]	3 Rixd.[3]
Et mantel grauuerck	2 Mark	2½ Mark
Et lamskiind	1 ß	1½ ß
Et stœcke Suorte eller wylde katte	2 ß	3 ß
Aff andit foderuerck, som her inted Neffnis, giiffuis aff 100 [dl.] uerdt	3 rixdl.[4]	4 Rixdl.[5]
En Elendtzhud[6]	1 rixdl. 1 Ordt.	1 rixdl. 2 ordt[7]
En hiiortehud	8 ß	10 ß
En degger[8] Oxehuder	2 Mark	2½ Mark
En degger koe eller hestehuder	2 Mark	2½ Mark
En degger kalffskiind	8 ß	10 ß
En degger Buckeskynd	1 Mark[9]	20 ß
En degger geddeskiind	20 ß	1 rixordt
Et degger faarskynd	4 ß	5 ß
Et degger klippit faarskynd	2 ß	3 ß
Et degger kardewan[10]	2 Mark	3 Mark

Oversættelse af Brev 215
Fortsættelse af toldsatserne for skind- og pelsvarer:

Vare	**Indenlandsk told**	**Udenlandsk told**
1 hermelinsskind[1]	1 rigsdaler	1½ rigsdaler
1 zobelskind[2]	2 rigsdaler	3 rigsdaler
1 mantel gråværk	2 mark	2½ mark

1 lammeskind	1 skilling	1½ skilling
1 stykke sorte eller vilde katteskind	2 skilling	3 skilling
Andre pelsvarer, som ikke er nævnt her, pr. 100 dalers værdi	3 rigsdaler	4 rigsdaler
1 elgskind[6)]	1 rigsdaler 1 ort	1 rigsdaler 2 ort
1 hjortehud	8 skilling	10 skilling
1 deger[8)] oksehuder	2 mark	2½ mark
1 deger ko- eller hestehuder	2 mark	2½ mark
1 deger kalveskind	8 skilling	10 skilling
1 deger bukkeskind	1 mark	20 skilling
1 deger gedeskind	20 skilling	1 rigsort
1 deger fåreskind	4 skilling	5 skilling
1 deger klippede fåreskind	2 skilling	3 skilling
1 deger karduanlæder[10)]	2 mark	3 mark

[1)] Hertil samme tilføjelse som s. 266 note 9.
[2)] ɔ: Zobelbug.
[3)] Tilføjet med en anden hånd.
[4)] Hos Secher: 3 Rdlr. 1 Ort.
[5)] Hos Secher: 4 Rdlr. 1 Ort.
[6)] ɔ: Elsdyrhud (elghud).
[7)] Hos Secher: 1½ Rdlr.
[8)] ɔ: Antal af 10.
[9)] Hos Secher: 1 Sk. (!).
[10)] ɔ: fint læder af bukke- eller gedeskind.

Kommentar
Side 267 fortsætter **Toldrullen af 18. september 1643** med en omfattende opregning af skind-, hud- og pelsvarer. Hermelin, zobel, gråværk, elghuder og karduanlæder hører til de mere værdifulde varer, mens fåre-, gede- og kalveskind repræsenterer den mere almindelige handel.
Listen illustrerer den betydelige rolle, som pels- og læderhandelen fortsat spillede i 1600-tallets økonomi. Som på de foregående sider er de udenlandske varer næsten altid pålagt en højere told end de indenlandske.

Side 268

Brev 215 ✻ 18. Septbr. 1643 (afslutning)
Toldrulle[1)]

	Indlendske	**vdlendske**
tow Rydscheleder	12 ß	1 Mark
En degge Seemsk ler[1)]	2 Mark	2½ Mark

Et skip: Balandskiind[2)]	aff huer 100 dl. uerd 3 rixda: 1 ordt	aff huer 100 dl. uerdt 4 rixd. 1 Ordt
Et skip: huiidt leder		
Et Skip: Solleleder		
Et skip: affsol		
En tønde Most	8 ß	12 ß
Et dusin toback piiber	3 ß	4 ß

Allehande slags tøy aff kabber, Iern och andit sliigdt kramuahre, *item Matherialia* och huad som hører tiil krud kremmeri[3)], faaue[4)], dryckeglas, Suordte Potter, och huad hellers y denne och de forrige Ruller icke beneffnit Er, deraff giiffuis aff huer 100 d. uerdt

- **indlendsk:** 3 rixdl. 1 ordt
- **udlendsk:** 4 rixda: 1 Ordt

Glyckxborg den 18 Sep: Anno 1643.
Christian.

Oversættelse af Brev 215
Fortsættelse og afslutning af toldrullen:

Vare	**Indenlandsk told**	**Udenlandsk told**
2 rydselæder	12 skilling	1 mark
1 deger semsklæder[1)]	2 mark	2½ mark
Balanskind[2)], hvidlæder, sålelæder og afsålet læder, pr. 100 dalers værdi	3 rigsdaler 1 ort	4 rigsdaler 1 ort
1 tønde most	8 skilling	12 skilling
1 dusin tobakspiber	3 skilling	4 skilling

Af alle slags kobbervarer, jernvarer og andre lignende kramvarer, samt materialer og varer, der hører til krydderi- og krudthandel,[3)] farvestoffer,[4)] drikkeglas, sorte potter og alle andre varer, som ikke er nævnt i denne eller de foregående toldruller, skal der betales:

- indenlandske varer: 3 rigsdaler 1 ort pr. 100 dalers værdi
- udenlandske varer: 4 rigsdaler 1 ort pr. 100 dalers værdi

Givet på Glücksborg den 18. september 1643.
Christian.

[1)] ɔ: blødt læder.
[2)] Muligvis skind af hajarten *squalus zygaena*, der i flere sprog har *balans* som første del af navnet (Kalkars Ordbog).
[3)] *Krud* ɔ: krydderi.
[4)] ɔ: farve.

Kommentar
Side 268 afslutter **Toldrullen af 18. september 1643 (Brev 215)**. De sidste takster vedrører forskellige typer læder, most, tobakspiber samt en generalklausul for varer, der ikke specifikt er opregnet tidligere i rullen. Dermed sikrer toldforordningen, at også nye eller uspecificerede handelsvarer kan beskattes efter faste satser.

Toldrullen giver et enestående indblik i bredden af den dansk-norske varehandel i 1643 og viser samtidig den systematiske forskel mellem tolden på indenlandske og udenlandske varer.

Side 269

Brev 216 ✻ 24. Septbr. 1643 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen sender Kvittering for de fra Tolderne i Sundet modtagne Penge. De engelske Indløsningspenge kommer ham i høj Grad tilpas; dog vil det blive vanskeligt at bestride denne Sommers mange Udgifter. — R. A.

... folckit. Haffde worherre icke send mig dii Engelender y henderne, da haffde Ieg ingen Rad vyst. Dii gadt folck faar att giiffue mig 150000 Riixdaler for derris godtz, ieg haffuer y henderne, Pengen skal y tre termyner Erleggis, Och epther samme termyner skall dem godtzit ochsa bliiffue fuld[1]. Den Ene Aff samme termyner er om Otte dage forfallen. Huilcken Summa dog Neppeligen skal kunde forsla tyl att betale handtuercksfolcken, som her arbeidiit haffuer.
Naar Nu Skredder Och skomager Och derris anhang, som inted kan abuarde omslagit, kommer for En dag, da uyl ded først drage[2] tiil Maalit. Haffde pengen icke altiid uerrit y myne hender, da haffde [ieg] uel Suoren, at der haffde icke y En Sommer kund ga sa mange penge tiil, som der gangen Er.
Ieg tog 90000 daler med mig herud, som med tollen pa Elffuen indtil *Dato* er medgangen, *item* dy hamborger motte giiffue 40000 dl. Och nu dy Engeler(!) 50000 daler och saa dii 120000 daler, som kam aff danmarck. Tiil kyl Er mig opskreffuen[3] 200000 daler, saat ded uyl haffue stor wmag at Rede sig derfra.
Vale. Glyckxborg den 24 Septem: Anno 1643.
Christian.
Postscriptum. Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 216
... mandskabet.
Hvis Vorherre ikke havde sendt mig englænderne i hænde, havde jeg ikke vidst nogen udvej. De gode folk må betale mig 150.000 rigsdaler for det gods, jeg har i min besiddelse. Pengene skal erlægges i tre terminer, og efter hver termin skal de også få en tilsvarende del af godset udleveret.[1] Den første af disse terminer forfalder om otte dage.
Men selv denne sum vil næppe være tilstrækkelig til at betale de håndværkere, som har arbejdet her.
Når nu skræddere, skomagere og alle deres folk, som ikke kan vente længere på opgøret, melder sig, vil det hurtigt løbe op.[2]
Hvis pengene ikke altid havde været i mine egne hænder, ville jeg have svoret på, at der ikke kunne være brugt så mange penge på én sommer, som der faktisk er blevet brugt.
Jeg tog 90.000 daler med mig herud, og disse er sammen med toldindtægterne på Elben indtil nu blevet opbrugt. Dertil kommer, at hamborgerne måtte betale 40.000 daler, og nu englænderne 50.000 daler, samt de 120.000 daler, som kom fra Danmark.
Til Kiel er jeg blevet opført for 200.000 daler,[3] så det vil kræve stor møje at komme fri af disse forpligtelser.
Far vel.
Glücksborg den 24. september 1643.
Christian.

Brev 217 ✻ 28. Septbr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen udtaler sig om forskellige i Korfits Ulfeldts breve omtalte anliggender, bl.a. om træhesten til den lille gottorpske prins. — R. A.

Originaltekst
[fortsættes s. 270]

Oversættelse af Brev 217
[fortsættes s. 270]

_____

[1] *fuld* ɔ: fulgt, overleveret. Om de konfiskerede engelske varer og skibe se V, 387 og 389. Omslagsregnskabet 1644 opfører som indtægt 150.000 rigsdaler, modtaget af det engelske kompagni i Hamborg til indløsning af gods arresteret i Glückstadt.
[2] *drage* i betydningen: beløbe sig til.
[3] ɔ: opsagt, opført som gældspost.
[4] Dateringen 1642 må være fejlskrift for 1643, bl.a. på grund af omtalen af de 150.000 rigsdaler engelske indløsningspenge og titlen som rigshofmester.

Kommentar
Side 269 afslutter **Brev 216**. Christian IV giver et sjældent detaljeret indblik i de økonomiske byrder, som sommerens aktiviteter har medført. Trods betydelige indtægter fra Elbtolden, Hamborg, England og Danmark beklager han sig over, at udgifterne til håndværkere, militær og andre forpligtelser er så store, at selv store pengebeløb hurtigt forsvinder.
Nederst indledes **Brev 217**, der samler en række forskellige emner fra Korfits Ulfeldts korrespondance, herunder sagen om den lille gottorpske prins.

Side 271

Brev 218 ✻ Efter 28. Septbr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Den anklagede præst bør straffes med døden og ikke slippe med landsforvisning. — B. Bergius' Afskr., Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Ieg sender diig herhuos Biispernis dom Offuer den Skeelm[1], Som sidder y ded Blaa tarn, Huoraff du haffuer *information* Nock tiil at lade hannem anklage paa hans liiff, Aldenstund Bysperne inted haffde at domme Offuer hans Liiff. Mens Nu skall hand anklagis paa Lyffuiit, saat Bøddelen skall skeere hans tunge baag aff hals, som hand haffuer saa tiid och Offte forargiit syne tilhører med. Ieg fornemmer uel, at der findis dii, som mener, at man *bona cum consientia* inted kunde tage liiffuit aff hannem, mens at hand skulle forsuere[2] landiit. Mens myn mening Er langdt anderledis, Tii ieg formener fuld och fast, At om hand inted *Exemplariter* bliiffuer straffiit, da uyll wor herre straffe bade herr Och knecht.

Skulle hand forsuere landiit och komme andenstedtzh hen Och forføre mer folck med hans wgudelige lerdom, Huem uar arsag derudi uden den, som haffde slupen ham loss.
Vale. Frederigsborg den ..... Ann. 164..
Udskrift: Riigens Hoffmeister tyl hande.

Oversættelse af Brev 218
Jeg sender dig hermed bispernes dom over den skælm,[1)] som sidder i Blåtårn.
Ud fra denne har du tilstrækkelig oplysning til at lade ham anklage for sit liv, eftersom bisperne ikke havde myndighed til at dømme over hans liv.
Nu skal han derfor anklages i en sag, der kan koste ham livet, således at bøddelen skal skære hans tunge af bag ved halsen, den tunge som så længe og så ofte har forarget hans tilhørere.
Jeg forstår godt, at der findes dem, som mener, at man med god samvittighed (*bona cum conscientia*) ikke kunne tage livet af ham, men blot landsforvise[2)] ham.
Men min mening er ganske anderledes. Jeg er fuldt overbevist om, at hvis han ikke bliver straffet på et afskrækkende eksempelvis (*exemplariter*), vil Vorherre straffe både høj og lav.
Hvis han blot landsforvises og kommer til et andet sted, hvor han kan forføre flere mennesker med sin ugudelige lære, hvem vil da være årsag dertil, hvis ikke den, som lod ham gå fri?
Far vel.
Fra Frederiksborg, år 164...

Brev 219 ✻ 3. Oktbr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Om udsendelse af den ny toldrulle og om forsinkelse af fredsunderhandlingerne i Osnabrück, fordi gesandterne lader vente på sig. Statholderen i Norge kan begive sig til Danmark. — R. A.

Dy tolruller[3)], som breffuysser førde hiid, Sendis nu med den samme forsegliit tiilbage igen.
Dy, som pa denne
[fortsættes s. 272]

Oversættelse af Brev 219
De toldruller,[3)] som brevviseren bragte hertil, sendes nu tilbage med samme bud, forsynet med segl.
De, som på denne ...
[fortsættes s. 272]

[1)] Bispernes dom over den for kætteri anklagede præst Jørgen Lauritsen Friis blev afsagt 28. september 1643 (Pontoppidan, *Annales ecclesiastici Danici* IV, 338). Et kongebrev af 24. oktober befalede hans hensættelse i Blåtårn. Se om ham i øvrigt V, 400 f.
[2)] ɔ: sværge at ville holde sig borte fra landet.
[3)] ɔ: Toldrullen af 18. september, se nr. 215 og 217.

Kommentar
Side 271 indeholder hele **Brev 218** og begyndelsen af **Brev 219**.
Brev 218 er et af de hårdeste breve i samlingen. Christian IV tager klart afstand fra tanken om blot at landsforvise den for kætteri anklagede præst Jørgen Lauritsen Friis. Kongen

argumenterer for, at en mildere straf blot vil give den dømte mulighed for at fortsætte sin virksomhed andetsteds, og han går derfor ind for en langt strengere straf.
Nederst begynder **Brev 219**, der igen vender tilbage til administrationen af den nye toldrulle og de fortsatte forhandlinger omkring freden i Osnabrück
.
Side 272

Brev 219 ✻ 3. Oktbr. 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Om udsendelse af den ny toldrulle og om forsinkelse af fredsunderhandlingerne i Osnabrück, fordi gesandterne lader vente paa sig. Statholderen i Norge kan begive sig til Danmark. — R. A.

... kandt skal brugis, dy Er lensmenden, som heer tilstede Er, tylstillit. Dy y fiin Er H: Mogens kaas tilskyckit, dy andre kandt du sende pa dy steder, som dy henhører.
Ded haffuer heer, gud uerre loffuit, Sa Neer En Ende, At dy fremmede drager herfra tilkommende Mandag. Der Er Riinge *Apparans*, at friidtz *tractaterne* skulle faa nogen fremgang, Mens Er at befrichte, at myne gesandter faar pa En tydlang drage hiiem, Indtil Pauens, kon: af Hyspanniens och dii fransøsiske gesandter ankommer, som inted sa snart skeer[1)].
Stadtholderen y Norrie[2)] skaldt du lade vyde, at hand siist y Ariit ma begiiffue siig Neder til danmarck, Dog at hand pa førit[3)] begiiffuer siig op Igen. Ieg haffuer tiilforn ladt hannem vyde ded, at Ieg uar tilfriidtz, at hand motte begiiffue siig Neder til danmarck. Mens Ieg mercker aff hans syste skriiffuelse, at hand inted haffuer faat myn vylle at vyde.
Vale. Glyckxborg den 3 Octo: Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 219
... skal bruges, er blevet udleveret til de lensmænd, som er til stede her.
Dem, som hører til Fyn, er sendt til hr. Mogens Kaas, og de øvrige kan du sende til de steder, hvor de hører hjemme.
Her har sagen, Gud være lovet, næsten nået sin afslutning, således at de fremmede rejser herfra førstkommende mandag.
Der er ringe udsigt (*apparans*) til, at fredsforhandlingerne (*tractaterne*) vil gøre fremskridt. Derimod er der grund til at frygte, at mine gesandter i en længere tid må rejse hjem igen og vente, indtil pavens, kongen af Spaniens og de franske gesandter ankommer, hvilket ikke vil ske så snart.[1)]
Statholderen i Norge[2)] skal du lade vide, at han sidst på året må begive sig ned til Danmark, dog således at han igen rejser tilbage om foråret.[3)]
Jeg har tidligere ladet ham vide, at jeg var tilfreds med, at han kunne komme til Danmark. Men jeg kan se af hans seneste skrivelse, at han ikke har fået kendskab til min vilje i sagen.
Far vel.
Fra Glücksborg den 3. oktober 1643.
Christian.

Brev 220 ✻ 8. Oktbr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Om de heste, der skal foræres storfyrsten af Rusland, om medicinsk vand fra greven af Oldenborg og om prinsens ansøgning om forhøjelse af hans underhold. — R. A.

Originaltekst

Epthersom du lodtz mig siist forsta, at der fattedis nogle tecker til dy heste, som grodtfiirsten skulle forehriis[4)],

[fortsættes s. 273]

Oversættelse af Brev 220

Eftersom du sidst lod mig forstå, at der manglede nogle dækkener til de heste, som skulle foræres storfyrsten af Rusland,[4)]

[fortsættes s. 273]

[1)] De spanske gesandter kom til Münster 16. oktober 1643, den franske gesandt først 7. marts 1644 og den pavelige gesandt 9. marts 1644.
[2)] Hannibal Sehested.
[3)] Rimeligvis: om foråret.
[4)] Se V, 402.

Kommentar

Side 272 afslutter **Brev 219**. Christian IV er pessimistisk med hensyn til fremskridtene i fredsforhandlingerne og forventer lang ventetid, før de vigtigste udenlandske gesandter møder frem. Samtidig giver han tilladelse til, at Hannibal Sehested kan besøge Danmark senere på året.

Nederst begynder **Brev 220**, som igen knytter sig til de diplomatiske forbindelser med Rusland og de forberedelser, der følger med Valdemar Christians mission.

Side 273

Brev 220 ✻ 8. Oktbr. 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Om de heste, der skal foræres storfyrsten af Rusland, om medicinsk vand fra greven af Oldenborg og om prinsens ansøgning om forhøjelse af hans underhold. — R. A.

... da haffuer ieg siiden funden 7 skønne tecker pa Hadersleben, som ieg for nogen tyd siden haffde ladt forferdige tiil nogle wogenheste, som keysseren skulle haffue, Huilcke tecker er allerede paa weiien henad køben: Der er ochsa sendt thuende ganger herfra diidhen, Och haffuer Stalmeisteren fat befahling at skaffe sa mange heste ued handen, som teckerne fiindis. Ded wand fra D: kneffuel haffuer Nu En ende. Greffuen aff Oldenborg haffuer loffuit at skaffe docteren hiid, Och Eptherdi ieg kommer icke andit yhue, End at du haffuer Endnu nogiit aff samme wand, huorfor du skaldt sende mig ded, om ded endnu er forhanden[1)]. Prindtzen haffuer nu pa Nii holdt an om hans Indkomstiis forbedering, huorpa der er suarit, At ieg haffuer giordt derudi, huiis mig mueligt uerrit haffuer, huorfor hand ochsa haffuer tackiit mig, som dig bekendt Er. Kunde hand Ellers Erlange nogen *extraordinarj* hiielp huos Riigens Raad Nu y Ottense, da saa Ieg ded heel gerne[2)].
Vale. Glyckxborg den 8 Octobris Anno 1643.
Herhuos fyndis Churfiirsten aff Brandenborg Paas Paa Memelen[3)].
Christian.

Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 220
Eftersom du lod mig vide, at der manglede nogle dækkener til de heste, som skulle foræres storfyrsten af Rusland, har jeg siden fundet syv smukke dækkener i Haderslev, som jeg for nogen tid siden lod fremstille til nogle vognheste, som kejseren skulle have.
Disse dækkener er allerede på vej til København. Der er også sendt to gangere herfra dertil, og staldmesteren har fået befaling til at skaffe så mange heste, som der findes dækkener til.
Det medicinske vand fra doktor Kneffel er nu brugt op. Greven af Oldenborg har lovet at skaffe doktoren hertil, og eftersom jeg mener, at du endnu har noget af det samme vand, skal du sende mig det, hvis der stadig er noget tilbage.[1)]
Prinsen har nu på ny anmodet om forbedring af sine indtægter. Hertil er svaret, at jeg allerede har gjort, hvad der har været mig muligt, og derfor har han også takket mig, som du ved.
Hvis han derudover kunne opnå nogen ekstraordinær hjælp hos rigsrådet nu i Odense, ville jeg meget gerne se det.[2)]
Far vel.
Fra Glücksborg den 8. oktober 1643.
Hermed følger kurfyrsten af Brandenburgs pas til Memel.[3)]
Christian.

Brev 221 ✻ 12. Oktbr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Valdemar Christian bør tiltræde sin rejse til Rusland snarest muligt. Spørgsmålet om det konfiskerede engelske gods skal drøftes ... — R. A.

[fortsættes s. 274]

Fodnoter
[1)] Om dr. Kneffels vand jvf. brevet af 23. april 1644 og V, 365.
[2)] Prinsen forelagde med kongens billigelse ved skrivelse af 7. oktober til Korfits Ulfeldt sin sag for rigsrådet, der var samlet til møde i Odense (Erslev II, 633).
[3)] Kurfyrst Frederik Vilhelm sendte med skrivelse af 24. september et pas til Valdemar Christian til brug for rejsen gennem Memel.

Kommentar
Side 273 afslutter **Brev 220**. Christian IV fortsætter forberedelserne til Valdemar Christians Ruslandsekspedition ved at fremskaffe heste og dækkener til de gaver, der skulle overrækkes storfyrsten. Samtidig omtales det medicinske vand fra dr. Kneffel og prinsens vedvarende forsøg på at få forhøjet sine indtægter.
Nederst begynder **Brev 221**, hvor kongen igen understreger nødvendigheden af hurtig afrejse til Rusland og tager fat på sagen om det konfiskerede engelske gods.

Side 274

Brev 221 ✻ 12. Oktbr. 1643 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

Valdemar Christian bør tiltræde sin rejse til Rusland snarest muligt. Spørgsmålet om det konfiskerede engelske gods skal drøftes i Odense. Kongen kan ikke betale gesandtskabet til Osnabrück eller restancerne af Christianspris. — R. A.

Aff dyn skriiffuelse Erfahrer ieg, At greff woldemar Christian begerer at ma bekomme nogle aff myne sølff trommeter, om hans inted sa tylig ankommer. Huorpa ieg dig inted forholder, At ded inted Er radeligdt, at Reiissen forhalis for den skiild, Huorfor du skaldt lade hannem myne uerre følgachtig, om dy andre inted kommer, paded greffuen kan komme siin kaas y denne fuldmane.
Pa ded Engelske godtz, som y køben: fyndis och Er *Confischerit*[1)], haffuer Ieg inted kund mig *Resolvere* aff arsag, at Ieg ingen *designation* derpa Siiet haffuer. Naar uy samlis Nu y Ottense[2)], da kan derom talis.
Naar uy sammestedtz kommer, da uyl der talis *inter alia*, Huor pengen skal tagis tiil gesandterne y Ossnabriig, ty pengene aff kammerit kan inted strecke tiil den udgiifft, som Nu tyd epther anden *spenderis* pa *Ambassader*[3)].
I myn herrefaders tyd bleff En Skaat paboden for den *Legation* skiild, som den gammel Hendrich Rahmel forrettede huos Dronning Elyssabedtz tyd y Engeland[4)].

Oversættelse af Brev 221
Af din skrivelse erfarer jeg, at grev Valdemar Christian ønsker at få nogle af mine sølvtrompeter, hvis hans egne ikke ankommer i tide.
Hertil svarer jeg, at det ikke er tilrådeligt at udsætte rejsen af den grund. Derfor skal du lade ham bruge mine, hvis de andre ikke kommer, så greven kan komme af sted ved denne fuldmåne.
Hvad angår det engelske gods, som findes i København og er konfiskeret,[1)] har jeg endnu ikke kunnet tage stilling til sagen, fordi jeg ikke har set nogen fortegnelse (*designation*) over det.
Når vi nu samles i Odense,[2)] kan vi tale nærmere om det.
Når vi mødes dér, skal der blandt andet (*inter alia*) drøftes, hvor pengene til gesandterne i Osnabrück skal komme fra, eftersom kammerets midler ikke rækker til de udgifter, som nu den ene gang efter den anden anvendes på ambassader.[3)]
I min salige faders tid blev der udskrevet en skat på grund af den sendefærd (*legation*), som den gamle Henrik Ramel udførte hos dronning Elisabeth af England.[4)]

[1)] Se brevet af 24. september samt V, 387 og 389.
[2)] Nemlig til rigsrådsmødet i Odense, hvor Korfits Ulfeldt dog ikke synes at have været til stede (Erslev II, 633).
[3)] Kongen fremsatte senere sine krav til rådet om finansieringen af gesandtskabet til Osnabrück. Rådet svarede 25. oktober, at det ikke kunne fremskaffe midlerne, men anmodede kongen om foreløbigt selv at betale udgifterne.
[4)] Henrik Ramel blev i 1586 sendt til England af Frederik II. Christian IV synes her at henvise til en tidligere ekstraordinær beskatning til finansiering af en større diplomatisk mission.

Kommentar
Side 274 fortsætter **Brev 221** og giver et klart billede af to af Christian IVs store bekymringer i efteråret 1643:

1. **Valdemar Christians Ruslandsekspedition** må ikke forsinkes af praktiske detaljer som manglende sølvtrompeter. Kongen prioriterer afrejsen højere end ceremonielle hensyn.

2. **Finansieringen af udenrigspolitikken** er blevet et alvorligt problem. Christian IV understreger, at kammerets midler ikke længere kan bære udgifterne til de mange diplomatiske udsendinge, især forhandlingerne i Osnabrück. Derfor peger han på historiske eksempler, hvor særlige skatter blev udskrevet for at finansiere større diplomatiske missioner.

Brevet viser endnu en gang spændingen mellem kongens vidtstrakte politiske ambitioner og de økonomiske begrænsninger, som prægede de sidste år af hans regering.

Side 275

Brev 221 ✻ 12. Oktbr. 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Valdemar Christian bør tiltræde sin rejse til Rusland snarest muligt. Spørgsmålet om det konfiskerede engelske gods skal drøftes i Odense. Kongen kan ikke betale gesandtskabet til Osnabrück eller restancerne af Christianspris. — R. A.

Der Er allerede sendt 8389 Riix daler henad Ossnabriig. Derforuden kreffuis Ieg dageligen for dy Penge, den *Homunculus*[1)] pa Christianpriis Er skiildig y landkysten, som mig gans Indted kommer ued.
Vale. Glyckxborg den 12 Octo: Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 221
Der er allerede sendt 8389 rigsdaler til Osnabrück.
Desuden bliver jeg dagligt afkrævet penge for de beløb, som den lille mand (*homunculus*)[1)] i Christianspris skylder ude i landet, uden at det på nogen måde vedkommer mig.
Far vel.
Glücksborg den 12. oktober 1643.
Christian.

Brev 222 ✻ 23. Oktbr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Han skal lade Mogens Kaas vide, om kornet fra Nyborg Len skal sendes til København. Flaaden skal være vel forsynet og rede. Kongen har forlangt en fortegnelse over søfolkene af rigsadmiralen. Der skal sørges for forråd af tømmer til vagthusene på voldene. — R. A.

Siiden Ieg kam hiid, da haffuer H: Mogens kaas begerit at uyde aff mig, Om hand skulle sende kornit aff Nyborre lehn offuer tiil køben: Eller och selge ded tyl købmend, Huorpa Ieg suarede, at hand sliigdt skulle Erfare huos diig, Tii ieg kunde inted uyde, huoruydt huad(!) alle[re]de fra dy neste lehne uar hendtiit.
Fladen uyl forsørgis saledis med alting, at man kan lade den gaa, huordthen man den will haffue. Der uyl Øll, Maad och penge tiil sadan En flade, som, gud uerre loffuit, der fyndis y køben: Ded Er høii tyd pa, At man haffuer siin sag uel y acht.

Ieg haffuer befahliit Riigens Admiral[2], at hand skal sende mig En *designation* pa ded Søfolck, der Er y tiienisten, Och huor megiit der skal werbiis, Naar Søfolcken inted andit End Redskabit skall Skiitte, Och Soldaterne forretter ded offuerlige. Der skal ymod forariit gorris Sa mange
[fortsættes s. 276]

Oversættelse af Brev 222
Siden jeg kom hertil, har hr. Mogens Kaas spurgt mig, om han skal sende kornet fra Nyborg len til København eller sælge det til købmændene.
Jeg svarede, at han skulle få besked fra dig, for jeg ved ikke, hvor meget korn der allerede er blevet hentet fra de nærmeste len.
Flåden skal forsynes så godt med alt nødvendigt, at man kan sende den ud, hvorhen man ønsker.
Der skal være øl, mad og penge til en sådan flåde, som den der, Gud være lovet, findes i København.
Det er på høje tid, at man har styr på disse forhold.
Jeg har beordret rigsadmiralen[2] til at sende mig en fortegnelse (*designation*) over de søfolk, som er i tjeneste, og over hvor mange der yderligere skal hverves, hvis søfolkene ikke skal bestille andet end skibsarbejdet, mens soldaterne udfører det øvrige.
Der skal inden foråret opføres så mange ...
[fortsættes s. 276]

---

[1] Axel Urup. Om restancerne fra Christianspris se V, 397 og 411.
[2] Jørgen Vind.

Kommentar
Side 275 afslutter **Brev 221** og indleder **Brev 222**.
Afslutningen af Brev 221 understreger Christian IVs økonomiske frustrationer. Ud over udgifterne til gesandtskabet i Osnabrück må han også håndtere gældsposter og restancer fra Christianspris, som han ikke mener burde belaste ham personligt.
I begyndelsen af Brev 222 vender fokus tilbage til flåden. Kongen kræver klarhed over kornforsyningerne, vil sikre tilstrækkelige ressourcer til sømagten og ønsker en præcis opgørelse over bemandingen. Brevet afspejler hans voksende opmærksomhed på militær beredskab i de sidste måneder før Torstenssonkrigens udbrud.

Side 276

Brev 222 ✻ 23. Oktbr. 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Han skal lade Mogens Kaas vide, om kornet fra Nyborg Len skal sendes til København. Flaaden skal være vel forsynet og rede. Kongen har forlangt en fortegnelse over søfolkene af rigsadmiralen. Der skal sørges for forråd af tømmer til vagthusene på voldene. — R. A.

... *Santinell* husse och *cordegarder*[1] ferdig, som der kan behoffuis bade pa den Ny och gammel wol om kø:[2], *item* om Christians haffuen tyl ded danske Regimentd tyl fodtz, som skal *campere* udenfor køben:. Huortil skall haffuis y forrad deeler[3] och smadt tømmer tyl hytter och *cordegarder*. Ded uyl uel koste nogiit, Mens derymod haffuer mand folcken y bedre tuang.

Vale. Ottensegard den 23 Octo: Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 222
... vagthuse (*santinelhuse*) og kordegarder[1)] færdige, så mange som der kan blive behov for både på den nye og den gamle vold omkring København,[2)] samt ved Christianshavn til det danske fodregiment, som skal ligge i lejr uden for København.
Til dette formål skal der oplagres brædder[3)] og mindre tømmer til hytter og kordegarder.
Det vil ganske vist koste noget, men til gengæld har man folkene under bedre disciplin.
Far vel.
Fra Odensegård den 23. oktober 1643.
Christian.

Brev 223 ✻ 23. Oktbr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Efterskrift om udbetaling af penge til Holmens folk og om det konfiskerede engelske gods. — R. A.

Ret som Ieg haffde afferdigiit Hans Boysen, da kam Posten med dyn skriiffuelse, huorudi du begerer 30000 dl. till Holmens folck, huylcke du skaldt bekomme aff tolkysten.
Och habiis, at du holder Ord med betalingen tyl Iull, ty dii uyl gørris fornøden tiil Omslag, Aldenstund mig til dette Omslag[4)] Erre 200000 daler for ded optog, uy haffde med Ham:[5)], opskreffuen[6)]. Den zeddell fyndis herhuos pa dy
[fortsættes s. 277]

Oversættelse af Brev 223
Netop som jeg havde afsendt Hans Bøjesen, kom posten med din skrivelse, hvori du beder om 30.000 daler til Holmens folk.
Disse penge skal du have fra toldkisten.
Jeg håber også, at du sørger for, at betalingen sker inden jul, for pengene vil blive nødvendige til omslaget.
Til dette omslag[4)] er jeg nemlig blevet opført[6)] for 200.000 daler for det felttog, vi havde mod Hamborg.[5)]
Den seddel findes hermed vedlagt på de ...
[fortsættes s. 277]

[1)] *Corps de garde* ɔ: vagthus.
[2)] De gamle volde fra Nørreport til Østerport stod endnu efter anlæggelsen af den nye befæstningslinje uden om Rosenborg.
[3)] *Deeler* ɔ: brædder.
[4)] Omslagsregnskabet blev efter kongens befaling aflagt allerede i september og oktober 1643 i stedet for først i januar 1644.
[5)] Ekspeditionen mod Hamborg i foråret 1643.
[6)] ɔ: opført, bogført som gæld eller omkostning.

Kommentar

Side 276 afslutter **Brev 222** og indleder **Brev 223**.
Afslutningen af Brev 222 viser Christian IVs stigende fokus på militær beredskab omkring København og Christianshavn. Han ønsker allerede før vinteren at have materialer klar til vagthuse, kordegarder og militære lejrbygninger, så tropperne kan holdes under bedre kontrol og disciplin.
Begyndelsen af Brev 223 vender tilbage til økonomien. Kongen skaffer 30.000 rigsdaler til Holmens personale, men understreger samtidig, at de store udgifter fra Hamborg-ekspeditionen stadig belaster statsfinanserne gennem omslagsregnskabet.

Side 277
Brev 223 ✻ 23. Oktbr. 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Efterskrift om udbetaling af penge til Holmens folk og om det konfiskerede engelske gods. — R. A.

Engelskis godtz, som *confis[ch]erit* Er[1)], Huilckit altdsammen kan selgis, same[2)] som med Ett Kors tegnit er, Same[2)] som ded Ene, som Ieg haffuer skreffuit pa.
Vale. Otthensegard den 23 Octo: Anno 1643.
Christian.
Postscriptum.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 223
... det engelske gods, som er konfiskeret.[1)]
Alt det gods kan sælges, ligesom[2)] de poster, der er mærket med et kors, på samme måde som den ene post, som jeg har skrevet på.
Far vel.
Odensegård den 23. oktober 1643.
Christian.

Brev 224 ✻ 2. Novbr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Meddelelse om den polske gesandt, som er undervejs, og om den engelske udsending Poley, der ikke har kunnet give besked om årsagen til krigen mellem kongen og parlamentet. — R. A.

Alting Star, gud uerre loffuit, heer wel, Den allerhøiieste giiffue framdeliis syn Nade.
Konningen aff Pohlens gesandter[3)] Er tyl Lybek ankommen Och skreffuen hiid at Erfa[h]re, huor hand skal komme tiil mig.
Huorpa hannem Er suarid, At kommer hand hiid Inden 20 *Huius*, da finder hand mig her, Mens Ellers skall hand søge køben:
Den Engelske herremand Poleii[4)], som dig uel bekendt Er, drager herfra henad køben: ymorgen. Ieg er bleffuen lyge sa viis aff hannem dennegang som tylforn, Tii hand kan Inted siige mig Arsagen, huorfor konningen och parla-

[fortsættes s. 278]

Oversættelse af Brev 224
Alt står her, Gud være lovet, vel. Den Allerhøjeste give fortsat sin nåde.
Kongen af Polens gesandt[3)] er ankommet til Lübeck og har skrevet hertil for at få at vide, hvor han skal møde mig.
Derpå er der svaret ham, at hvis han kommer hertil inden den 20. i denne måned, finder han mig her. Ellers må han søge mig i København.
Den engelske herre Poley,[4)] som du godt kender, rejser herfra til København i morgen.
Jeg er blevet lige så klog af ham denne gang som tidligere, for han kan ikke fortælle mig årsagen til, hvorfor kongen og parla-
[fortsættes s. 278]

_____
[1)] Se brevene af 24. september og 12. oktober samt V, 387 og 389.
[2)] *same* ɔ: samme.
[3)] Se V, 419.
[4)] John Poley, som allerede i april 1643 havde været i København som den engelske konges udsending, kom hertil på en ny sendefærd i september. Han forelagde Christian IV sin konges forslag 31. oktober i Haderslev.

Kommentar
Side 277 afslutter **Brev 223** med kongens tilladelse til at sælge det konfiskerede engelske gods. Salget ses som et middel til at skaffe de nødvendige midler til statens og flådens udgifter.
Derefter begynder **Brev 224**, hvor Christian IV omtaler to aktuelle diplomatiske forbindelser: den polske gesandt på vej gennem Lübeck og den engelske udsending John Poley. Kongen giver samtidig udtryk for sin frustration over, at Poley ikke kan forklare den underliggende årsag til konflikten mellem den engelske konge og parlamentet.

Side 278

Brev 224 ✻ 2. Novbr. 1643 (afslutning)

Til Korfits Ulfeldt.

Meddelelse om den polske gesandt, som er undervejs, og om den engelske udsending Poley, der ikke har kunnet give besked om årsagen til krigen mellem kongen og parlamentet. — R. A.

... *mendtit* fører kriig med hiinanden.
Vale. Aff Haderssleffhus den 2 Nouem: Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 224
... parlamentet fører krig mod hinanden.
Far vel.
Fra Haderslevhus den 2. november 1643.
Christian.

Brev 225 ✻ 6. Novbr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Brevbæreren, som står i begreb med at sejle til England, skal hjælpes med udrustning til sine skibe. En på Københavns Slot arresteret englænder kan efter hans begæring overlades ham, hvis det kan ske uden skade. Oberst Mackay skal have 500 daler. — R. A.

Epthersom denne breffuisser[1)] drager Nu siin kaas henad Engeland och begeerer Nogle kobberstycker pa konningens skiib, hand segler pa, saoch nogle Iern Støcker til Ett kopfardi skiib, som uyl ga med hannem.
Huorfor du skaldt uerre hannem behielppelig dermed, saat hand dermed inted opholdis. Hand haffuer ochsa begerit En aff dem, som Er anholdt pa køben: Slodt, huiis Naffn fyndis herhuos.
Menss Eptherdi mig om samme persons leiilighed inted bewiist Er, Da skaldtu gørre derudi, huad skee kan wden myn skade.
Hand uylle wel haffue Snackiit mig ded *confischerede* godtz[2)] aff, Mens ded uylle inted ga hannem an.
Saframdt den, som hand taler for, Inted er aff ded Selskab, som halder med *Parlamentit*, da kan man liidit uerre tiiendt med hans person.
[fortsættes s. 279]

Oversættelse af Brev 225
Eftersom denne brevviser[1)] nu agter at rejse til England og ønsker nogle kobberstykker til det kongelige skib, som han sejler med, samt nogle jernkanoner til et handelsskib, som skal følge med ham,
skal du være ham behjælpelig dermed, så han ikke opholdes af den grund.
Han har også anmodet om at få overladt en af de englændere, som er tilbageholdt på Københavns Slot, og hvis navn findes vedlagt.
Da jeg imidlertid ikke har tilstrækkelig viden om denne persons forhold, skal du gøre, hvad der kan ske uden skade for mig.
Han ville også gerne have forhandlet med mig om det konfiskerede gods,[2)] men det kommer ham ikke ved.
Hvis den person, som han taler for, ikke tilhører det parti, som holder med parlamentet, kan man måske have nogen nytte af ham.
[fortsættes s. 279]

[1)] Antagelig John Poley, om hvem se det foregående brev. I et brev fra Haderslev af 3. november skriver han, at kongen vil pålægge rigshofmesteren at udruste de to skibe, som ligger rede til ham i København.
[2)] Se V, 387 og 389 samt brevene nr. 216, 221 og 223.

Kommentar
Side 278 afslutter **Brev 224** og indleder **Brev 225**.
Afslutningen af Brev 224 viser Christian IVs fortsatte frustration over de uklare oplysninger om den engelske borgerkrig. Den engelske udsending kan efter kongens mening ikke forklare, hvorfor konflikten mellem kongen og parlamentet er opstået.
I begyndelsen af Brev 225 vender Christian IV tilbage til sine forbindelser med England. Han er villig til at lette en engelsk udsendings afrejse ved at hjælpe med skibsudrustning, men han

fastholder samtidig kontrollen over både de internerede englændere og det konfiskerede engelske gods.

Side 279

Brev 225 ✻ 6. Novbr. 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Brevbæreren, som står i begreb med at sejle til England, skal hjælpes med udrustning til sine skibe. En på Københavns Slot arresteret englænder kan efter hans begæring overlades ham, hvis det kan ske uden skade. Oberst Mackay skal have 500 daler. — R. A.

Offuerste *Mackay*[1)] Er antagen y myn tyeniste Och skall hand forstreckis med 500 daler.
Vale.
Hadersslefhus den 6 Nouem: Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 225
Oberst Mackay[1)] er blevet antaget i min tjeneste, og han skal have forskudt 500 daler.
Far vel.
Haderslevhus den 6. november 1643.
Christian.

Brev 226 ✻ 6. Novbr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Den af ham sendte fortegnelse over pengene i toldkisten stemmer ikke med det beløb, som skulle være der ifølge toldsedlerne, efter at de til forskellige udgifter anvendte beløb er fradraget. Kongen sender ham derfor toldsedlerne til gennemsyn. — R. A.

Aff denne breffuisser haffuer ieg Emphangen Nøggelen til dy andre Nøggeler saoch dyn skriiffuelse, huorudi fandtis *designation* pa dy penge, som fandtis y tolkysten, som fandtis ganskee inted offuerens med tolrullerne, som mig fra Hans wldrig Erre tilskyckit, huorudi findis den 22 Octobris att haffue uerrit y tolkysten Rose: 5435, goldtgiilden 431[2)] Och Riixdaler 166385.
Nar nu dii 30000 daler, som nu siist bleff forstrekit Rentekammerit, dragis derfra, da skall uerre y beholding 136383 daler.
Der dog alle dy penge, som pa greff woldemar aff tollen *spenderit* Er[3)], med alle dy andre vdgiiffter, som Epther Ordre vdgiiffuen Er, derfra dragen Er, da bør dii 136383 daler fyndis y forrad, som tolseddelerne vduysser,
Som dig herhuos tilskickis tiil den Ende, at du skaldt lade dem See ygennom aff wiisse Och troe folck,
Och thuiiffler Ieg ganskee Indted, at den benente Summa Io
[fortsættes s. 280]

Oversættelse af Brev 226

Ved denne brevviser har jeg modtaget nøglen til de øvrige nøgler samt din skrivelse, hvori der fandtes en fortegnelse (*designation*) over de penge, som fandtes i toldkisten.
Denne stemte imidlertid slet ikke overens med toldsedlerne, som Hans Ulrik har sendt mig.
Af disse fremgår det, at der den 22. oktober skulle have været i toldkisten:

- 5.435 rosenobler,
- 431 guldgylden[2)],
- og 166.385 rigsdaler.

Når de 30.000 daler, som senest blev forskudt til Rentekammeret, trækkes fra, skulle der være en beholdning på 136.383 daler.
Hvis alle de penge, som er anvendt til grev Valdemar af toldmidlerne,[3)] samt alle andre udgifter udbetalt efter ordre, er trukket fra, da bør disse 136.383 daler stadig befinde sig i beholdningen, sådan som toldsedlerne viser.
Derfor sender jeg toldsedlerne til dig, så du kan lade pålidelige og troværdige folk gennemgå dem.
Og jeg tvivler slet ikke på, at den nævnte sum ...
[fortsættes s. 280]

[1)] Skotten Donald Mackay fik 1. november 1643 bestalling som oberst. Han havde tidligere tjent Christian IV under Kejserkrigen.
[2)] 1 rosenobel svarede til 4¼ rigsdaler, og 1 guldgylden til 1¼ rigsdaler.
[3)] Jf. V, 392.

Kommentar
Side 279 afslutter **Brev 225** med omtalen af oberst Donald Mackays ansættelse i dansk tjeneste og hans forskud på 500 daler.
Derefter begynder **Brev 226**, som giver et interessant indblik i Christian IVs kontrol med statens finanser. Kongen sammenholder selv fortegnelserne over beholdningen i toldkisten med de modtagne toldsedler og konstaterer uoverensstemmelser. Han kræver derfor en nærmere revision udført af pålidelige personer. Brevet viser endnu en gang hans karakteristiske opmærksomhed på regnskaber, kontrol og ansvarlighed i forvaltningen.

Side 280

Brev 226 ✻ 6. Novbr. 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Den af ham sendte fortegnelse over pengene i toldkisten stemmer ikke med det beløb, som skulle være der ifølge toldsedlerne, efter at de til forskellige udgifter anvendte beløb er fradraget. Kongen sender ham derfor toldsedlerne til gennemsyn. — R. A.

... fyndis derudi. Dyn fortegnelse sendis diig herhuos ygen, paded du distebedre kandt liigne Summerne sammen[1)]. Pengene faar at werre der, gud giiffue, huor dy Erre.
Vale.
Haderssleffhus den 6 Nouem: Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 226
... findes deri.
Din fortegnelse sendes dig hermed tilbage, så du desto bedre kan sammenholde summerne.[1)]

Pengene må gerne være der, Gud give, hvor de nu engang er.
Far vel.
Haderslevhus den 6. november 1643.
Christian.

Brev 227 ⁕ 12. Novbr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil selv sørge for indkøb af vin. Ulfeldt skal gøre rede for uoverensstemmelsen mellem toldindtægten og det på Hvælvingen i Kronborg indsatte pengebeløb. Dette vil ikke kunne dække de mange forestående udgifter. Kongen sender en fortegnelse over den svenske krigsmagt. Den kætterske præst skal tiltales på livet. — R. A.

Ieg glemde siist y en hast at lade dig forsta, At ieg er tylfriidtz, at *Baltzer condeuiin*[2)] brugis til den wiin at yndkøbe. Den wyn, du skriiffuer om, den kommer mig intet wed, Tii den, som haffuer den, haffuer uel faat myn Paas aff Nade til at hendte nogen uyn, mens at ieg derfor skulle beholde den, ded følger inted. Densamme haffde ded samme for y glyckstad, mens ded slog hannem feil.
Arsagen, huorfor [ieg] *more Antiquo* achter, om gud uyl, sleffuer(!) at lade købe uyn ind y Aar, Er, At en amme uyn koster her nogle och 40 daler, Och ieg formener at faa ammen, om gud uyl, der ude for 18 eller 20 daler[3)].
[fortsættes s. 281]

Oversættelse af Brev 227
Jeg glemte sidst i hast at lade dig vide, at jeg er tilfreds med, at Baltzer Condevin[2)] bruges til at indkøbe vinen.
Den vin, du skriver om, vedkommer mig ikke. Den, som har den, har måske fået min tilladelse af nåde til at hente noget vin, men deraf følger ikke, at jeg derfor skal overtage den.
Det samme forsøgte han også i Glückstadt, men det mislykkedes for ham.
Grunden til, at jeg, som sædvanligt (*more antiquo*), agter selv at lade købe vin ind i år, er, at en ame vin her koster over 40 daler, mens jeg mener, om Gud vil, at kunne få en ame derude for 18 eller 20 daler.[3)]
[fortsættes s. 281]

[1)] Jvf. V nr. 354, hvoraf fremgår, at Ulfeldt ikke kunne finde den af kongen påpegede uoverensstemmelse.
[2)] Købmand Baltzer Condevin.
[3)] I køkkenskriverregnskabet 1643/44 opføres for november rhinskvin til 42 rigsdaler pr. ame og fransk vin til 20 rigsdaler pr. ame.

Kommentar
Side 280 afslutter **Brev 226** og indleder **Brev 227**.
Afslutningen af Brev 226 viser, at Christian IV fortsat ikke stoler på regnskabet for toldkisten og ønsker en ny gennemgang af tallene. Hans bemærkning om, at pengene forhåbentlig befinder sig dér, hvor de burde være, er karakteristisk ironisk.
I begyndelsen af Brev 227 vender kongen sig mod et mere jordnært emne: vinindkøb. Også her optræder hans velkendte sans for økonomi. Han foretrækker at købe vinen direkte

gennem sine egne forbindelser, fordi priserne uden for riget efter hans beregning er langt lavere end de priser, man må betale lokalt.

Side 281

Brev 227 ✻ 12. Novbr. 1643 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil selv sørge for indkøb af vin. Ulfeldt skal gøre rede for uoverensstemmelsen mellem toldindtægten og det på Hvælvingen i Kronborg indsatte pengebeløb. Dette vil ikke kunne dække de mange forestående udgifter. Kongen sender en fortegnelse over den svenske krigsmagt. Den kætterske præst skal tiltales på livet. — R. A.

Ieg sende dig stackiit siiden tolseddelerne, huorepter tollerne bør at leffuere pengen fra sig. Mens eptherdi Summen y disamme inted kommer offuerens med den zeddel pa dy penge, som du haffuer ladt sette y huelffuingen pa *Croneborg*, Da uyl ieg vyde, huor pengen er bleffuen, som der fattis bade y guld och daler[1)].
Ded uil bliiffue mig Et besuerligdt Omslag y Aar[2)], Tii mig er opskreffuen[3)] 200000 dl., och ma giiffue tiil Rendte aff dy penge, som bliiffuer bestaende, 50000 daler.
Gesandternis fortering y Ossnabriig[4)] uyl y ded ringiste behøffue 52000 daler. Derforuden haffuer Ieg loffuit at Erlegge for ded Christianpriissis godtz 10000 daler y landkysten[5)], *item* først kommende Paske skal[6)] haffue Et haldt ars *gaisi*, foruden huis dageligen medgaar pa myn Staadt och En haab fremmede herrer och gesandter, som man dageligen med *trybuleriit*[7)] Er.
Saat dii penge, som findis pa *Croneborg*, ingen *Myrachel* skal gorre, Imens dii lucker dørren[8)], y ded at man Ingestedtz fra haffuer dem foruden En daler at foruente vden ded, som kan uerre kommen y kysten, siiden dii tolseddeler er *daterit*.
Herhuos framskiickis Suenskens ganskee *Militia* til hest och fodtz, Som *meriterer*, at man foruarer den tiil wiider Eptherretning.

Oversættelse af Brev 227
Jeg sender dig hermed toldsedlerne, efter hvilke tolderne skal aflevere pengene.
Eftersom summerne i disse sedler ikke stemmer overens med den fortegnelse over pengene, som du har ladet indsætte i hvælvingen på Kronborg, vil jeg vide, hvor de penge er blevet af, som mangler både i guld og daler.[1)]
Dette bliver et besværligt omslagsår[2)] for mig, for jeg er blevet opført[3)] for 200.000 daler og skal betale renter af de penge, som bliver stående, svarende til 50.000 daler.
Gesandternes ophold i Osnabrück[4)] vil i det mindste kræve 52.000 daler.
Derudover har jeg lovet at betale 10.000 daler for Christianspris' gods ude ved kysten.[5)]
Desuden skal jeg til næste påske betale et halvt års gage[6)], foruden hvad der dagligt medgår til min egen hofstat og de mange fremmede herrer og gesandter, som man stadig må bespise og underholde.[7)]
De penge, som findes på Kronborg, kan derfor ikke udrette mirakler, mens døren er lukket for andre indtægter.[8)] Der er ingen steder at vente flere penge fra, bortset fra det, som siden toldsedlernes datering måtte være kommet ind i toldkisten.
Hermed fremsendes også en fortegnelse over svenskernes samlede krigsmagt til hest og til fods, som fortjener at blive opbevaret til senere efterretning.

[1)] Jf. det foregående brev (nr. 226).
[2)] Om omslaget 1644 se nr. 223.

[3] *Opskreffuen* = opført som gæld eller forpligtelse.
[4] Jf. nr. 221.
[5] Jf. V, nr. 334, s. 396–97.
[6] Her mangler et ord i originalen; meningen er et halvt års gage/løn.
[7] *Trybuleriit* = plaget, besværet.
[8] Udtrykket betyder, at pengene på Kronborg ikke alene kan løse de mange økonomiske problemer; der kommer ingen nye indtægter ind ad døren af betydning.

Kommentar
Side 281 fortsætter **Brev 227** og er et stærkt vidnesbyrd om Christian IV's økonomiske bekymringer i efteråret 1643. Kongen kræver forklaring på uoverensstemmelser i toldregnskaberne og opremser de betydelige udgifter, der tynger statskassen: renter, gesandtskabet i Osnabrück, betalinger vedrørende Christianspris, lønninger og hofhold. Samtidig sender han en oversigt over den svenske krigsmagt. Set i lyset af den forestående Torstenssonkrig er dette et vigtigt tegn på den voksende opmærksomhed omkring Sveriges militære styrke.

Side 282

Brev 227 ✻ 12. Novbr. 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil selv sørge for indkøb af vin. Ulfeldt skal gøre rede for uoverensstemmelsen mellem toldindtægten og det på Hvælvingen i Kronborg indsatte pengebeløb. Dette vil ikke kunne dække de mange forestående udgifter. Kongen sender en fortegnelse over den svenske krigsmagt. Den kætterske præst skal tiltales på livet. — R. A.

Och Eptherdi ieg er kommen sa langdt med den kompan[1], som lærde folck, ymens hand uar Prest, At naar et Menniske uaar døbdt, da haffde hand inted behoff at gørre *pænitens*, Er nu domdt fra kaal och Embede och sendt henad kiøbenhaffuen, Da skaldtu framdeliis lade tale hannem tiil Pa lyffuet, At Eptherdi hand haffuer Icke allene Med syn tunge bespottit gud y himmelen och forargiit menigheden,
Mens ochsa giiffuen mange tussing(!) mennisker Anleiiding tiil at spiilde derrig(!) Euyge welfardt, wansiiet hand Nogle gange derom Er aduarit, Da formener Ieg, at Bøddelen bør at skeere hannem tungen aff hans hals, *ut tollatur malum ex Israell*, At den wskiildige icke skal nyde den skeelm undt ad[2].
Naar du Nu kandt faa dom offuer hannem, da skal *Executionen* skee uden nogen Ophold.
Vale. Haderssleffhus den 12 Nouem: Anno 1643.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 227
Og eftersom jeg nu er kommet så langt med den person[1], som lærte folk, mens han var præst, at et menneske, når det én gang var døbt, ikke havde behov for at gøre bod (*pønitens*), og eftersom han nu er dømt fra kald og embede og sendt til København,
skal du fortsat lade ham tiltale i en sag på livet.
For eftersom han ikke alene med sin tunge har bespottet Gud i himlen og forarget menigheden,
men også har givet mange tusinde mennesker anledning til at sætte deres evige velfærd over styr, selv om han flere gange er blevet advaret om dette,

mener jeg, at bøddelen bør skære tungen af ham ved halsen, *ut tollatur malum ex Israell* ("for at det onde må fjernes fra Israel"), så den uskyldige ikke skal lide skade ved denne skælms gerninger.[2)]
Når du nu kan få dom over ham, skal henrettelsen (*executionen*) ske uden noget ophold.
Far vel.
Fra Haderslevhus den 12. november 1643.
Christian.

Brev 228 * 14. Novbr. 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Der skal sendes kongen fløjl til en vinterklædning. Den polske gesandt er kommet til Haderslev. — R. A.

Der findis huos knud Christensen[3)] vden thuiffuel graadt fløiiel, som Er giordt y Børnehussit, huoraff mig med ded første skall tiilskiickis som tiil En wiindterklenning.
Den Polske gesandther[4)] Er Nu tiil Hadersleff ankom-
[fortsættes s. 283]

Oversættelse af Brev 228
Der findes uden tvivl gråt fløjl hos Knud Christensen,[3)] som er fremstillet i Børnehuset. Heraf skal der straks sendes mig nok til en vinterklædning.
Den polske gesandt[4)] er nu ankommet til Haderslev ...
[fortsættes s. 283]

[1)] Præsten Jørgen Lauritsen Friis, se V, 400 f. og ovenstående brev nr. 218.
[2)] *Ut tollatur malum ex Israell* er et bibelcitat med betydningen "for at det onde må fjernes fra Israel". Udtrykket bruges her som begrundelse for en streng straf.
[3)] Klædekammerskriver Knud Christensen.
[4)] Se V, 419 og dette binds brev nr. 224.

Kommentar
Side 282 afslutter **Brev 227**. Christian IV fastholder her sit ønske om den strengest mulige straf mod den for kætteri dømte præst Jørgen Lauritsen Friis. Brevet er et markant eksempel på kongens opfattelse af religiøs afvigelse som en fare for både kirke og samfund.
Herefter begynder **Brev 228**, som vender tilbage til mere praktiske forhold ved hoffet. Kongen ønsker gråt fløjl til en vinterdragt og meddeler samtidig, at den polske gesandt nu er ankommet til Haderslev.

Side 283

Brev 229 * 4. December 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Den for Utugt anklagede Præst i Aarhus, som Lensmanden Erik Grubbe har sendt til København, skal sendes tilbage. Hans Beskyldning mod Erik Grubbe for, at denne ikke har villet tillade ham at stille Borgen, er blevet afvist af Lensmanden. — R. A.

Epthersom diig bekendt Er, At presten[2)], som aff Eriick grubbe hiidsendt Er, haffuer ladit sig formercke, at samme grubbe indted vylle tage Borgen aff hannem, der hand dog hannem Nøyachtig borgen *præsenterede*, med mehre sliig snack, som hand forregaff[3)].
Nu ygar kam der breff fra samme grubbe, huorudi hand skriiffuer, At presten ingen Nøyachtig Borgen kunde stelle, huorfor hand Epther myn befahling hannem haffuer hiidskyckit. Da eptherdi samme Prest Endeligen ma sendis tilbage Igen Och der staa ded[4)] ud, som hand fortiient haffuer, da skaldtu gørre den anordning, at hand wel foruariit kommer tilbage igen. Befahlningen tyl lensmanden[5)] bliiffuer
[fortsættes s. 284]

Oversættelse af Brev 229
Eftersom du ved, at præsten[2)], som Erik Grubbe har sendt hertil, har ladet forstå, at Grubbe ikke ville tage borgen fra ham, selv om han efter eget udsagn tilbød fuldt gyldig kaution (*præsenterede borgen*), samt fremsat andre lignende påstande,[3)]
kom der i går brev fra samme Grubbe, hvori han skriver, at præsten slet ikke kunne stille tilstrækkelig borgen, og at han derfor efter min befaling har sendt ham hertil.
Da denne præst nu endelig skal sendes tilbage igen, så den straf[4)], han har fortjent, kan blive fuldbyrdet, skal du sørge for, at han bliver forsvarligt eskorteret tilbage.
Befalingen til lensmanden[5)] vil blive
[fortsættes s. 284]

[1)] Kan være baade Stenderup Vargaard og Hejels Vargaard, som begge tilhørte Kronen. Rimeligvis er det den sidste, som ligger nærmest ved Kongens faste Opholdssted Haderslevhus.
[2)] d.e. Christen Nielsen Bonde, Præst i Aarhus, om hvem se V, 405 ff.
[3)] Jvf. Missive af 2. Dec. (Jydske Tegn., F. 94), hvorved det befaldes Erik Grubbe at indsende Erklæring om, hvorfor han ikke har taget mod Borgen af Præsten.
[4)] Foran ded staar: *siit*, men overstreget.
[5)] Nemlig Missive af 4. Dec. (smst., F. 95), hvorved det befaldes Erik Grubbe at tage mod Borgen af Præsten og at lade ham tiltale.

Kommentar
Side 283 afslutter et tidligere brev og indeholder begyndelsen af **brev 229**. Sagen drejer sig om præsten Christen Nielsen Bonde i Aarhus, der er anklaget for utugt. Christian IV forholder sig til uenigheden mellem præsten og lensmand Erik Grubbe om spørgsmålet om kaution og beordrer, at præsten skal sendes tilbage, så sagen kan behandles videre.

Side 284

Brev 229 ✻ 4. December 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

ferdig at vnderskriiffue, Naar ded bliiffuer lyst. *Vale. Kobenhaffuen Slot den 4 Decem: Anno 1643.*
Christian.

Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 229
... færdig til at underskrive, når det bliver ønsket.
Far vel.
Københavns Slot den 4. december 1643.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 230 * 8. December 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Kaspar Herbach skal gøre de Instrumenter, der skal staa paa Rundetaarn, færdige, saavel som Vandtrykket paa Frederiksborg. Til at arbejde paa Vandværket her skal der sendes Kongen en sagkyndig Mand. — R. A.

Dette herhuos føiede breff skal sendis fordt med Posten.
Du skaldt fortinge dii *Astronomica Instrumenta*[1)], Som skal brugis pa tarnit y køben:, at ferdig gorre med den Meiister fra Lychtenberg[2)], Isønderlighed, at hand gør det tryckuerck ferdig, Som skal brugis heer tiil wandiit at thuinge pa Myn Stue[3)].
Du talede Om En, som kunde Omgaas med wanuerck, som man heer wel haffde fornøden, om hand duer nogiit, Huorfor du skaldt sende ham hiid, at Ieg kan tale med hannem Och Erfare, huoruyt hand forstar werckit. *Vale. Frederigsborg den 8 Dec: Anno 1643.*
Christian.

Oversættelse af Brev 230
Det vedlagte brev skal straks sendes med posten.
Du skal træffe aftale om, at de astronomiske instrumenter,[1)] som skal bruges på tårnet i København, færdiggøres af mesteren fra Lichtenberg,[2)] især at han får gjort det trykværk færdigt, som skal bruges her til at føre vand op til min stue.[3)]
Du har omtalt en mand, som forstår sig på vandværker, og som man her godt kunne få brug for.
Hvis han duer til noget, skal du sende ham hertil, så jeg kan tale med ham og erfare, hvor godt han forstår arbejdet.
Far vel.
Frederiksborg den 8. december 1643.
Christian.

Brev 231 * 9. December 1643

Til Korfits Ulfeldt.

[fortsættes s. 285]

Oversættelse af Brev 231
[fortsættes s. 285]

---

[1] Jvf. V, 235.
[2] d.e. Kaspar Herbach, om hvem se V, 364.
[3] Jvf. brevet af 4. juni nr. 204.

Kommentar
Side 284 afslutter **brev 229**, indeholder hele **brev 230** og indleder **brev 231**.
I brev 230 beskæftiger Christian IV sig med både de astronomiske instrumenter til Rundetårn og forbedringer af vandforsyningen på Frederiksborg. Brevet viser hans vedvarende interesse for tekniske anlæg, naturvidenskabelige instrumenter og praktiske forbedringer på de kongelige slotte.

Side 285

Brev 231 * 9. December 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Han skal forsøge at faa Vinhandlerne til at sætte Prisen ned ved at tilbyde dem Fribreve. Prinsens Læge har forsømt sin Pligt. — R. A.

Epthersom du Nu siist Pa køben: Slot Lodtz mig forsta, At wiinhandlerne der y Staden Inted vylle Selge En Amme wiin ringer End for 27 daler[1], Och ieg y en hast inted kam yhue, at dy frybreffue, som ieg haffuer att meddele, huem Ieg vyl, Bade som En konning Och som En hertug aff holsten, Ingen Endnu Er forundt, Huorfor du dem, som haffuer wynen, diisamme skaldt *præsentere* Och forsøge, huad for forandring pa købiit [du] derfor kandt Erlange, Aldenstund dy kan gorre siig En stor *profiit* dermed, At dii strax kan faa wiinen Soldt for Rede penge, som dy strax Igen kan anlægge pa anden wiin.
Saframdt du Nu kandt Erlange nogen Ringere Priis pa wiinen, da skall der bliiffue 100 Ammer pa køben: Slot, och Resten sendis hiid.
Wogenmeisterens hustru, som war hen til Skanderborriig med Iomfru Elisabet Sophiia[2], kam hiid yafftis Och berettede, at D: dyderich[3] waar dragen fra Prindtzen wansiet, at Princessinden baad hannem sa megiit, at hand vylle bliiffue der, Och strax Epther ad hand war bordte, da haffde Prindtzen faat sa vndt y benit ygen som før, huoraff man kan See, huorledis hand driiller[4] Prindtzen. *Vale. Frederigsborre den 9 Decem: Anno 1643.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 231
Eftersom du sidst på Københavns Slot lod mig forstå, at vinhandlerne i byen ikke ville sælge en amme vin for mindre end 27 daler,[1] og jeg ikke straks kom i tanke om, at de fribreve, som jeg kan udstede til hvem jeg vil, både som konge og som hertug af Holsten, endnu ikke er blevet givet til nogen,
skal du forevise disse for dem, der har vinen, og forsøge at opnå en ændring af købet derved, eftersom de kan opnå en betydelig fortjeneste ved straks at få vinen solgt mod kontant betaling, som de derefter straks kan anvende til køb af anden vin.
Hvis du nu kan opnå en lavere pris på vinen, skal 100 ammer blive på Københavns Slot, og resten sendes hertil.
Vognmesterens hustru, som havde været i Skanderborg hos jomfru Elisabeth Sophia,[2] kom hertil i aftes og fortalte, at dr. Dyderich[3] var rejst fra prinsen, selv om prinsessen havde bedt ham indtrængende om at blive.

Straks efter at han var rejst, havde prinsen igen fået så ondt i benet som før, hvoraf man kan se, hvorledes han narrer[4)] prinsen.
Far vel.
Frederiksborg den 9. december 1643.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 232 ✻ 9. December 1643

Til Korfits Ulfeldt.
De to Lensmænd, Hans Ulrik Gyldenløve og Niels Vind, bør komme overens om, hvor Vejen mellem Frederiksborg Slot og Roskilde skal gaa. 30 Mand med Hakker og Spader skal sendes til Frederiksborg, hvorhen ogsaa Hans Ohnemøller og Philip Bornemann skal begive sig. — R. A.

[fortsættes s. 286]

Oversættelse af Brev 232
[fortsættes s. 286]

[1)] Om vinpriserne jvf. s. 280 f.
[2)] Elisabeth Sophie Gyldenløve, Christian IVs datter med Vibeke Kruse.
[3)] Helvig Dieterich, se V, 503.
[4)] *Drille* = narre.

Kommentar
Side 285 indeholder hele **brev 231** og begyndelsen af **brev 232**. Christian IV forsøger at presse vinpriserne ned ved hjælp af de privilegier, han kan tildele som konge og hertug af Holsten. Samtidig vender han tilbage til prins Christians helbred og retter en skarp kritik mod dr. Dyderich, hvis afrejse efter kongens mening straks blev efterfulgt af en forværring af prinsens tilstand.

Side 286

Brev 232 ✻ 9. December 1643

Til Korfits Ulfeldt.

De to Lensmænd, Hans Ulrik Gyldenløve og Niels Vind, bør komme overens om, hvor Vejen mellem Frederiksborg Slot og Roskilde skal gaa. 30 Mand med Hakker og Spader skal sendes til Frederiksborg, hvorhen ogsaa Hans Ohnemøller og Philip Bornemann skal begive sig. — R. A.

Der ieg uar siist y køben:, da fornam Ieg, At Hans wldrich och Niels wiind *disputerede* Om weijen Imellom frede: och Rosskyld[1)], huor den kunde leggis bøst och Neermist. Da Eptherdi ieg tilforn haffuer uerrit pa samme steder Och inted andiit haffuer kund See End, at weijen la best, som den sammetyd befahlit bleff at henlegge, Mens Eptherdi ded er En temmelig lang

tyd siiden, at ieg saa den leiilighed, Da er ded best, at dii forbenendte thuende dannemend setter hiinanden Steffne pa dii steeder, som der *disputeris* Om, Och sa kriiber op paa vggeløsse kyrcketarn, huor dii kan[2)] bade frede: och Roskild, Huoraff dii snardt kan slutte, Huor weijen skal gaa.
Meningen Er denne, at der Er En bunde, som ligger vnder køben: Slodt, huiis wang weijen wyl komme Igennom, Och mener at bruge wenner, som skulle *imaginere* folck nogit, som Inted Er.
M: Hans Ohnemoller skal begiffue sig hiid. Der skal hiidsendis 30 Mand med En *Offiser*, som skal haffue med sig Hacker Och Spader *Item fetalliie* pa 3 vgger Och Sleebe tagett[3)].
Vale. Frederigsborg den 9 Decem: Anno 1643.
Christian.
Du skaldt befahle Phiilip Borne[mann][4)] at drage hiid och tage ded lossomente, som Alexander[5)], som vnderwiissede frøckerne, waar udi.
Dii tydinger Om den weiimerske Armej[6)] skall suardt sette tucht pa dy Suenske, saat dy inted herepther bliiffuer Modiig.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 232
Da jeg sidst var i København, fik jeg at vide, at Hans Ulrik og Niels Vind drøftede, hvor vejen mellem Frederiksborg og Roskilde[1)] bedst og nærmest kunne lægges.
Da jeg tidligere har været på de pågældende steder og ikke har kunnet se andet, end at vejen bedst lå, hvor det dengang blev befalet at anlægge den, men da det er længe siden, jeg selv så forholdene,
er det bedst, at de to ovennævnte mænd mødes på de steder, som der er uenighed om, og derefter går op i Uggeløse kirketårn, hvorfra de kan[2)] se både Frederiksborg og Roskilde.
Deraf vil de hurtigt kunne afgøre, hvor vejen skal gå.
Sagen er den, at der er en bonde under Københavns Slot, hvis vang vejen kommer til at gå igennem, og han mener at kunne bruge venner til at indbilde folk noget, som ikke passer.
Mester Hans Ohnemøller skal begive sig hertil.
Der skal sendes 30 mand med en officer, som skal medbringe hakker og spader samt proviant til tre uger og slæbetov.[3)]
Far vel.
Frederiksborg den 9. december 1643.
Christian.
Du skal befale Philip Bornemann[4)] at komme hertil og tage det logi, som Alexander,[5)] der underviste frøkenerne, havde.
Efterretningerne om den weimarske hær[6)] vil sætte skræk i svenskerne, så de ikke længere bliver så dristige.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] Anlæg af en ny kongevej mellem Frederiksborg Slot og Roskilde var allerede forordnet ved missive af 19. nov. 1639 (Kanc.s Brevbøger).
[2)] Her mangler ordet: *se* eller lign.
[3)] d.e. slæbetov.
[4)] Kancellisekretær.
[5)] Alexander v. Rückelsom, se III, 267.
[6)] Den fransk-weimarske hær havde 24. nov. (n. st.) lidt et tilintetgørende nederlag ved Tuttlingen ved Donau.

Kommentar

Side 286 indeholder afslutningen af **brev 232**. Christian IV søger at få afsluttet striden om linjeføringen for den planlagte vej mellem Frederiksborg og Roskilde og foreslår en praktisk besigtigelse fra Uggeløse kirketårn. Brevet viser samtidig hans detaljerede engagement i vejbyggeri, arbejdsstyrker og logiforhold ved Frederiksborg. Afslutningsvis omtales nyheden om den weimarske hærs nederlag, som kongen forventer vil påvirke svenskernes mod.

Side 287

Brev 233 * 11. December 1643

Til Korfits Ulfeldt.

En Søn af Snedkeren paa Kronborg skal have Ansættelse som Dreng hos Proviantskriveren. — R. A.

Den Snecker[1)], som warer Hussiit heer, haffuer beedit mig, att ieg vylle hie[l]ppe hans Søn y En aff Skriiffuerstuerne, Huorfor du skaldt sette hannem tyl Prouyandt skriiffueren for En dreng. Wiil hand bliiffue sa fliitig och trou Som faderen, da war hand vmagen werdt at holde tiil Nogiit.
Vale. Croneborg den 11 Decem: Anno 1643.
Christian.

Oversættelse af Brev 233
Den snedker,[1)] som forestår husene her, har bedt mig om at hjælpe hans søn til en plads i et af skriverkontorerne.
Derfor skal du sætte ham i tjeneste hos proviantskriveren som dreng.
Hvis han bliver lige så flittig og tro som sin far, vil han være umagen værd at holde til noget.
Far vel.
Kronborg den 11. december 1643.
Christian.

Brev 234 * 13. December 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Om en Projektmager Conrad Ham Philus, hvem han skal paalægge at indsende sit Forslag skriftligt til Kongen, idet denne lover at holde det hemmeligt og at brænde det straks efter Læsningen. — R. A.

Der findis En Ewentyrer y køben: *Conrat Ham Philus*, som haffuer skreffuuit mig Och *offererit* mig allehaande, som hand will lehre mig, Som waar iidel gaadt, om derhuos waar nogen wyshed. Da Eptherdi der berettis, at firbøderen y ded danske Chanseliie skall uyde, huor samme Person syg Opholder, Da skaldtu uerre derom sliigdt at Erfahre. Och Naar du kommer hannem tiil Ordtz, Da skaldtu lade hannem forsta diig at haffue Order at tale med hannem, At om hand vyl lade mig ded skriifftlig wiide, huad ded Er, da wiil Ieg forseckere hannem, at Sa snardt Ieg haffuer leest ded, da vyl ieg kaste ded paa Ilden Och aldrig tale
[fortsættes s. 288]

Oversættelse af Brev 234
Der findes en eventyrer i København ved navn Conrad Ham Philus, som har skrevet til mig og tilbudt mig alle mulige ting, som han vil lære mig.
Alt dette ville være udmærket, hvis blot der var nogen sikkerhed knyttet dertil.
Da det fortælles, at fyrbøderen i det danske kancelli ved, hvor denne person opholder sig, skal du undersøge sagen.
Når du får ham i tale, skal du lade ham forstå, at du har ordre til at tale med ham, og at hvis han vil lade mig få skriftlig besked om, hvad det drejer sig om, så vil jeg forsikre ham, at så snart jeg har læst det, vil jeg kaste det på ilden og aldrig omtale det
[fortsættes s. 288]

[1)] Hans Barchmann, se III, 183. Morten Mikkelsen var proviantskriver (Lind s. 114).

Kommentar
Side 287 indeholder hele **brev 233** og begyndelsen af **brev 234**. Først hjælper Christian IV snedkeren Hans Barchmanns søn til en stilling hos proviantskriveren. Dernæst omtaler han den gådefulde Conrad Ham Philus, som hævder at være i besiddelse af særlige kundskaber eller projekter. Kongen viser interesse, men kræver at få forslagene skriftligt og lover fuld fortrolighed.

Side 288

Brev 234 ✻ 13. December 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

derom y myne dage tiil Nogen, y huad stand eller *condition* hand och aff werre kan.
Densamme person giiffuer sig ud for En Apotecker. *Vale. Frederigs: den 13 Decem: Anno 1643.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 234
... derom i mine dage til nogen, i hvilken stand eller stilling (*condition*) han end måtte være.
Den samme person udgiver sig for at være apoteker.
Far vel.
Frederiksborg den 13. december 1643.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 235 ✻ 14. December 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Om Penge til Peder Vibe og om Køkkenskriveren, som bør aflægge nøjagtigt Regnskab, da det er vanskeligt at kontrollere hans Ærlighed. — R. A.

Herhuos haffuer du 110 Roso: at Emphange, som Peder vybe skal haffue tyl hans gode wen, hand haffuer[1)]. Køckenskriiffueren Er befahliid at begiffue sig tiil køben: Och gøre

Regenskab, huortiil Pengen Er anuendt, som hand tyd epther anden haffuer faat aff kammerit. Saframdt hand giiffuer Nogen vdgiifft an aff *importans*, Da bør hand at uysse Order derpa. Isønderlighed da Er ded at haffue y acht, Om hand haffuer faat nogit huos nogen skriiffuer pa lehnen her y danmarck. Dii Øxen, som bleff forspiist pa myn Søns Bylager y glyckstadt, bliiffuer Chanseleren Reuendtlau betalit tiil Omslag[2]. Ieg motte gerne uyde, huor den *Credit* kommer fra, hand haffuer, At hand kan faa penge mig waffuydendis[3].
[fortsættes s. 289]

Oversættelse af Brev 235
Hermed får du 110 rosennobler til modtagelse, som Peder Vibe skal have til sin gode ven, som han har.[1]
Køkkenskriveren har fået befaling til at begive sig til København og aflægge regnskab for, hvad de penge er anvendt til, som han efterhånden har modtaget fra kammeret.
Hvis han opgiver nogen udgift af betydning (*importans*), bør han kunne fremvise ordre derpå. Især skal man undersøge, om han har modtaget noget hos nogen skriver på lenene her i Danmark.
De okser, som blev fortæret ved min søns bylager i Glückstadt, bliver kansler Reventlow betalt til omslag.[2]
Jeg ville gerne vide, hvorfra den kredit kommer, som han har, siden han kan få penge uden min viden.[3]
[fortsættes s. 289]

---

[1] Jvf. V, 424.
[2] 60 øksne blev ifølge køkkenskriverregnskabet 1643/44 (R. A.) købt af Ditlev Reventlow for penge, der skulle betales af kongens eget kammer. Af omslagsregnskaberne 1644 og 1645 fremgår dog ikke, at disse penge er blevet betalt Reventlow.
[3] Køkkenskriveren var Fester Walter. I hans ovenfor anførte regnskab er opgivet som indtægt dels naturalier fra lenene, Provianthuset i Glückstadt m. m., dels rede penge fra Rentekammeret og Kongens eget Kammer. De sidstnævnte beløb ...

Kommentar
Side 288 afslutter **brev 234** og indleder **brev 235**. Christian IV fastholder over for Conrad Ham Philus, at eventuelle opfindelser eller projekter skal meddeles skriftligt under fuld fortrolighed. Derefter vender han sig mod økonomiske spørgsmål og kræver en grundig regnskabsaflæggelse af køkkenskriveren, hvis dispositioner han tydeligvis ønsker nærmere undersøgt.

Side 289

Brev 235 ✻ 14. December 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Naar Ieg spør hannem ad, huorfor hand Indted lod mig uyde y glyckstad, at hand uar penge skildig, Och kommer Nu och kreffuer penge først heer, Da giiffuer hand tiil suar, at hand vyste, at der waar ingen penge y kammerid. Huilckit Ieg gerne motte uyde, huem der kunde siige hannem ded, Tii Ieg lod staa y myt kammer nogle Penge (Endog dii uar inted mange) y myt kammer(!).
Der Er ingen aff alle dy skriiffuer, som tyener mig, som kan beder fexere mig End ded slags, Tii vden at[1] dy, som skal haffue opsiicht med dem, icke ued Indkøbiit[2] pa altiing, huor man

ligger, da kan dii gøre, huad dy wiil icke lade[3)], Tii der Er stor vndersked pa høns och andiit sliigdt heer, End som ded Er y køben:. *Vale. Frederigs: den 14 Decem: Anno 1643.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 235
Når jeg spørger ham, hvorfor han ikke lod mig vide i Glückstadt, at han skyldte penge, men først nu kommer her og kræver dem udbetalt, svarer han, at han vidste, at der ikke var penge i kammeret.
Det ville jeg gerne vide, hvem der har fortalt ham, for jeg lod dog nogle penge ligge i mit kammer, selv om det ikke var mange.
Der er ingen af alle de skrivere, som tjener mig, der bedre kan bringe mig i forlegenhed end den slags folk.
For hvis ikke de, som skal føre tilsyn med dem, kender indkøbsprisen[2)] på alt, hvor man end opholder sig, så kan de gøre, hvad de vil,[3)] da der er stor forskel på høns og andre lignende varer her og i København.
Far vel.
Frederiksborg den 14. december 1643.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 236 ✻ 17. December 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Om Fordeling af de fra Kronborg sendte Penge og om Transporten af de Penge, der skal bruges ved Omslaget. Tolderne i Øresund forsømmer at tage Opgæld af underlødig fremmed Mønt. Der skal forfærdiges nogle Egetræsborde. — R. A.
Originaltekst
[fortsættes s. 290]

Oversættelse af Brev 236
[fortsættes s. 290]

[1)] *Vden at* = hvis ikke.
[2)] d.e. indkøbsprisen.
[3)] *Lade* = undlade. Meningen er, at køkkenskriverne kan gøre, hvad de har lyst til.

Kommentar
Side 289 afslutter **brev 235** og indleder **brev 236**. Christian IV fortsætter sin kritik af køkkenskriveren Fester Walter og gør det klart, at manglende kontrol med indkøbspriser og regnskaber giver mulighed for misbrug. Han undrer sig desuden over forklaringen om manglende penge i kammeret og stiller spørgsmål ved, hvorfra sådanne oplysninger er kommet.

Side 290

Brev 236 ✻ 17. December 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Hans Boÿsen skal til sig annamme 114000 daler aff dii penge, som Nu kam fra Crone:[1)], som hand skal bruge tiil omslag førstkommende. Derforuden skal hand annamme dy penge, som Hoffolckit skal haffue, som Er vngeferlig 10800 daler[2)]. Resten skall tellis kammerskriiffueren[3)] till, som siiden skal settis ind y myt sengekammer. Du skaldt fortroe tollerne y Sundit, At dy Epther denne dag skal giiffue mitg(!) tho daler for huer daler, dy leffuerer y kammerit, som inted Er gangbar tiil Omslag. Ieg seer ingen Opgeldt, der gorris Regenskab for, der tagiis pa dy Hollandtske daler[4)], der dii dog Er megiit Ringer Paa Skrodt och korn, End Riix daler Er.
Dy Offuen benendte penge, som skal hennat Omslag, skall, sa snardt ske kan, sendis fra køben: henad Rosskiild med Rustuogen, Huor dii skal leggis pa bynderuogne, Och siiden agiis fraa Ett Lehn til ded andiit, saat dy kan komme offuer beldt, førend den friis tyl y haffnerne. Dy skal tage derris wey henad Melfard och kolling, huor dy haffuer steckist[5)] offuer.
Ieg glemde Nu siist, du warst huos mig pa Rossenborg, at bestille tyllyge med dy wiindues karme och dørre Ochsaa Boer, Huorfor der skall bestillis thuende Boer, som kan uddragis pa begge Ender, Och Otte gemen Boer, dog alle aff Egiitømmer. *Vale. Aff frederigsborg den 17 Decem: Anno 1643.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 236
Hans Bøysen skal modtage 114.000 daler af de penge, som nu er kommet fra Kronborg,[1)] og som han skal bruge til det forestående omslag.
Derudover skal han modtage de penge, som hoffolkene skal have, hvilket er omtrent 10.800 daler.[2)]
Resten skal optælles og overgives til kammerskriveren,[3)] hvorefter de skal lægges ind i mit sengekammer.
Du skal pålægge tolderne i Sundet, at de fra denne dag skal give mig to daler for hver daler, de afleverer til kammeret, som ikke er gangbar til omslaget.
Jeg ser ingen opgæld, som der aflægges regnskab for, og som tages af de hollandske daler,[4)] selv om disse er betydeligt ringere i vægt og lødighed end rigsdaleren.
De ovennævnte penge, som skal bruges til omslaget, skal så snart som muligt sendes fra København mod Roskilde med rustvognen.
Der skal de lægges på bøndervogne og siden køres fra det ene len til det andet, så de kan komme over bæltet, før der bliver is i havnene.
De skal tage vejen over Middelfart og Kolding, hvor de hidtil har haft den korteste overgang.[5)]
Jeg glemte sidst, da du var hos mig på Rosenborg, også at bestille borde til vindueskarme og døre.
Derfor skal der bestilles to borde, som kan trækkes ud i begge ender, samt otte almindelige borde, alle af egetømmer.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 17. december 1643.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] d.e. Indtægten af Sundtolden, se Brevet af 12. Nov. og V Nr. 354.
[2)] Ifølge Omslagsregnskabet 1644 betaltes der 11000 Rdl. til Hoffolkene.
[3)] Johan Thomesen var Kammerskriver (V, 498).

[4] Den hollandske Daler havde ringere Værdi end den danske, dog kun en Ubetydelighed, se Wilcke, *Møntvæsenet under Christian IV og Frederik III*, s. 89.
[5] d.e. stakkest, kortest.

Kommentar
Side 290 udgør afslutningen af brev 236. Christian IV giver detaljerede instrukser om håndteringen af midler fra Sundtolden, transport af større pengesummer gennem riget samt om toldernes behandling af udenlandsk mønt. Brevet afsluttes med praktiske bestillinger til Frederiksborg.

Side 291

Brev 237 ✻ 19. December 1643

Til Korfits Ulfeldt.
Leonhard Blasius skal bese Nørreport, som trænger til Reparation. — R. A.

Nu Ieg drog herud, da bleff Ieg waar, At saframdtt Stenhuggeriit pa Norre Pordt Icke med ded første bliiffuer hyolpen, Da skeer der Skade pa samme Pordt, Huorfor M: Lennerdt skall besee samme Pordt Och siiden Siige siin mening derom. *Vale. Rossenborg den 19 Decem: Anno 1643.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister till hande.

Oversættelse af Brev 237
Da jeg drog herud, blev jeg opmærksom på, at hvis stenhuggerarbejdet ved Nørreport ikke snarest bliver udbedret, vil der opstå skade på porten.
Derfor skal mester Lennerdt besigtige samme port og derefter afgive sin mening om sagen.
Far vel.
Rosenborg den 19. december 1643.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 238 ✻ 27. December 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Ordre angaaende Brevbæreren, som er gammel nok til at gøres værgagtig. Kongen vil forlade Frederiksborg samme Dag. — Neuhaus Bymuseum.

Eptherdi Ieg kommer y Erfahriing, at denne breffuisser Er liige game[l] ued dy andre, som du fyst Order pa at gorre werachtig, da skaldtu lade den samme følge dii forrige y altiing. Naar predicken Er vde, da begiiffuer Ieg mig med gudtz hiielp herfra[1]. Den Allerhøiieste giiffue dertiil syn Nade ued Iesum Christum *Amen*.
Vale. Aff frede: den 27 Decem: Anno 1643.
Christian.

Oversættelse af Brev 238

Eftersom jeg er kommet til kundskab om, at denne brevbærer er lige så gammel som de andre, som du først fik ordre til at gøre værgagtige, skal du lade ham følge de tidligere i alle henseender.
Når prædikenen er forbi, vil jeg med Guds hjælp begive mig herfra.[1)]
Den Allerhøjeste give dertil sin nåde ved Jesus Kristus. Amen.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 27. december 1643.
Christian.

Brev 239 * 31. December 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Om en Brevbærer, hvis Rejse bliver forsinket, fordi han skal hverve Ryttere undervejs. Anders Billes Brev til Torstenson bør trykkes paa flere Sprog. — R. A.
Originaltekst
[fortsættes s. 292]

Oversættelse af Brev 239
[fortsættes s. 292]

[1)] Kongen kom den 29. december til Assens (V, 426).

Kommentar
Side 291 indeholder hele **brev 237**, hele **brev 238** og begyndelsen af **brev 239**. Christian IV giver først ordre om, at Leonhard Blasius skal undersøge Nørreports tilstand. Dernæst omtaler han en brevbærer, som skal behandles på samme måde som tidligere værgagtige mænd, og meddeler, at han selv vil forlade Frederiksborg efter gudstjenesten. Nederst begynder brev 239.

Side 292

Brev 239 * 31. December 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Epther som Ieg *Recommendereede* dig denne breffuysser y myn siiste skriiffuelse[1)], Och hannem samme breff inted kam tiil hande, Mens Henning walckendorps[2)] tiiener, Aldenstund denne breffuisser Inted kunde reiisse sa gesuynde som den anden, Eptherdi hand pa Reissen skall forsøge, Om hand y købstederne kan faa Ritter vnder Hoffcompaniit[3)].
Och Eptherdi Ieg biilder mig [ind], at Ieg haffuer befahliid dig at sende thuende lempelige Orloff skiib pa Elffuen, Och ieg inted Er forseckerit pa, at ded Er skeed, Da skaldtu haffue sliigdt y acht, at ded skeer.
Riigens Marss haffuer skreffuen *generall tosteson* tiil[4)], som du aff Copien haffuer at Erfare, huiilckit biilligen bør at tryckis paa adskiillige tungemal, paded werden kan See, huor Erliig dy gaar Om med folck. Naar Ieg faar suarriid pa samme breff att See, som vdenthuiffuel *quadrerer*[5)] sig paa ded, som man haffuer at foruendte fra Peder wiibe, Da uyl Ieg sende dig breff tiil greffue woldemar Christian, at du dermed kandt senge[6)] M: kock fordt. *Vale.*
Assens den siiste y ded Aar 1643.
Christian.

Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 239
Eftersom jeg anbefalede dig denne brevbærer i min sidste skrivelse,[1)] og da samme brev ikke kom ham i hænde, men derimod Henning Walkendorps[2)] tjener, og da denne brevbærer ikke kunne rejse så hurtigt som den anden, fordi han undervejs skal forsøge at hverve ryttere til hofkompagniet,[3)]
skal du være opmærksom på følgende:
Da jeg mener, at jeg har befalet dig at sende to passende orlogsskibe til Elben, og jeg ikke er sikker på, at dette er sket, skal du sørge for, at det bliver udført.
Rigsmarsken har skrevet til general Torstenson,[4)] hvilket du vil erfare af den kopi, som følger med.
Dette brev bør med rette trykkes på flere forskellige sprog, så verden kan se, hvor ærligt svenskerne omgås folk.
Når jeg får svaret på samme brev at se, og dette uden tvivl stemmer overens (*quadrerer*)[5)] med det, man har grund til at vente fra Peder Vibe,
da vil jeg sende dig et brev til greve Valdemar Christian, så du dermed kan sende[6)] mester Kock af sted.
Far vel.
Assens den sidste dag i året 1643.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 240 ✻ 31. December 1643

Til Korfits Ulfeldt.

Der skal til Bülk Havn ved Christianspris sendes to Skibe, som skal krydse i Farvandet der og spærre Udsejlingen fra Kiel for Torstenson. — R. A.

[fortsættes s. 293]

Oversættelse af Brev 240
[fortsættes s. 293]

[1)] Nemlig brevet af 30. dec., V nr. 366.
[2)] Henning Valkendorf til Glorup, krigskommissær i hertugdømmerne.
[3)] Se det ovenfor anførte brev.
[4)] Anders Billes brev (af 26. decbr.) om det svenske overfald på Danmark findes i forskellige samtidige tryk på dansk, tysk, fransk og latin. Torstensons svar er dateret 14. januar. Begge breve er trykt i *Nya Svenska Bibl.* II (1763), 419-23.
[5)] *quadrere* = passe.
[6)] Fejlskrift for: *sende*.

Kommentar
Side 292 afslutter **brev 239** og indleder **brev 240**. Christian IV omtaler hvervning af ryttere til hofkompagniet, kræver vished for at orlogsskibe er sendt til Elben, og ønsker Anders Billes brev til Torstenson udbredt på flere sprog som propaganda mod Sverige. Nederst indledes brev 240 om spærring af udsejlingen fra Kiel.

Side 293

Brev 240 ✻ 31. December 1643 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Denne Breffuisser kam denne tyme til mig Igen fra gottorp, Som kan berette dig tylstanden sammestedtz. Och skall der, sa Snardt mueligdt Er, sendis thuende Piinasser[1)] henad den haffuen strax ued Christianpriis, som kallis Bylcke haffuen, Och krydtze Søen, At ingen siig vd fraa kyl kan *Retirere* tyl wandtz, som der formenis, at tosteson haffuer y synde, som huos mig deraff *confirmeris*, att hand haffuer søgdt kyl och laad sig *occupationen* aff Christianpriis ladiit(!) saa høieligen werre angelegen Och siiden sluppen wrup y kyl frii och freck[2)].
Denne breffuisser skal kleedis *more solito* igen. *Vale.*
Aff Assens den siiste dag y ded Aar 1643.
Christian.
Den haffuen, ieg skriiffuer om, kaldis Bylcke haffuen, fordi att gammel dyderrich von Anefeldtz gaard, som kaldis Bylcke, ligger strax derhuos.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 240
Denne brevbærer kom netop nu tilbage til mig fra Gottorp og kan fortælle dig om forholdene dér.
Der skal så snart som muligt sendes to pinasser[1)] til havnen ved Christianspris, som kaldes Bülk Havn.
De skal krydse på søen, så ingen kan trække sig ud fra Kiel til søs, hvilket man mener, at Torstenson har i sinde.
Dette bestyrkes over for mig af, at han har søgt til Kiel og har ladet erobringen (*occupationen*) af Christianspris være sig så magtpåliggende, for derefter at slippe bort til Kiel fri og frejdig.[2)]
Denne brevbærer skal udstyres som sædvanligt (*more solito*) igen.
Far vel.
Fra Assens den sidste dag i året 1643.
Christian.
Den havn, jeg skriver om, kaldes Bülk Havn, fordi gamle Dyderich von Ahlefeldts gård, som kaldes Bülk, ligger lige ved siden af.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 241 ✻ 1. Januar 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Han skal skaffe Ulrik Christian Gyldenløve en foret Hue og seks Par Handsker. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskabsakademiens bibliotek, Stockholm.

Eptherdi Ieg kam sa hastig fraa frede:, att Ieg inted kunde faa En foderid hue giordt tiil Wldrich Christian,
[fortsættes s. 294]

Oversættelse af Brev 241

Eftersom jeg kom så hastigt fra Frederiksborg, at jeg ikke kunne få lavet en foret hue til Ulrik Christian,
[fortsættes s. 294]

[1)] Pinasse = et mindre skib.
[2)] Torstenson angreb 23. decbr. Christianspris, som hurtigt blev erobret, da fæstningen kun havde en besætning på 50 mand. Axel Urup blev taget til fange og blev i fangenskab under hele krigen. Torstensons plan om fra Kiel at sætte over til Fyn måtte, efter hvad han skriver i et brev af 2. jan. 1644, opgives på grund af modforanstaltninger, og 5. jan. havde han allerede begyndt marchen fra Kiel mod nord (*Militært Tidsskrift* XL (1911), 231 f.).

Kommentar
Side 293 afslutter **brev 240**. Christian IV reagerer hurtigt på efterretningerne fra Gottorp og beordrer to pinasser sendt til Bülk Havn ved Christianspris for at afskære Torstensons muligheder for at slippe fra Kiel ad søvejen.
Samtidig begynder **brev 241**, der vedrører den langt mere dagligdags forsyning af Ulrik Christian Gyldenløve med beklædningsgenstande.

Side 294

Brev 241 ✻ 1. Januar 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

da skaldtu lade gorre hannem En Och skaffe hannem derhuos Sex paar aff dy gemene Engelske handsker. *Vale.* Assens den 1 Ianuarij Anno 1644.
Christian.

Oversættelse af Brev 241
... da skal du lade gøre en til ham og desuden skaffe ham seks par af de almindelige engelske handsker.
Far vel.
Assens den 1. januar 1644.
Christian.

Brev 242 ✻ 2. Januar 1644

Til Ditlev Reventlow.

Anvisning paa 4000 Dlr., som skal udbetales Jørgen Kaas. — R. A.

Unser deudtsker Chanseler vndt Amdtman auff dem hausse Hadersleben sol Iørgen kaas[1)] von vnseren gelderen, so Er in handen hat, fiihre dussendt daler zehlen lassen.
Assens den 2 Ianu: Anno 1644.
Christian.

Oversættelse af Brev 242
Vor tyske kansler og amtmand på Haderslevhus skal lade Jørgen Kaas[1)] udbetale fire tusinde daler af de penge, som han har i hænde.
Assens den 2. januar 1644.

Christian.

Brev 243 * 4. Januar 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongens Svar paa Malte Juels og Ebbe Ulfeldts Andragende er vedlagt. Der skal sørges for Logi til den fra Norge ventede Møntmester. Fribytterne skal gøre sig rede snarest muligt og skal svare Kongen en Tiendedel af deres Udbytte. Den polske Gesandts Afrejse er forestaaende. Kongen undrer sig over, at Dr. Fabricius venter paa Ordre til at indfinde sig. — R. A.

Ded wand Och andit, som D: Peter Pai[2)] skulle sende mig, ded haffuer Ieg aff kammerskriiffueren Emphangen. Pa ded, som paa Maldte Iul Och dyn broders vegne vnderdanigst begerit Er, fyndis Erklering pa(!) y herhusføiede *convolut*[3)].
Ded breff tiil Stadtholderen y Norrie skaldtu hannem tilskiicke. Huad y samme breff hannem befahlis, ded kandtu Erfhare aff *copien*, som derhuos fiindis, paded du y tyde kandt uerre om Et lossoment tyl hannem[1)], Tii som ded ladder siig anse, daa uyl En hab Sølffkander springe tiil at myndte penge aff tyl folckit, man skall haffue.
Du mat nu uerre med al fliid deran, At man kan fa worre frybiiter[2)] pa beenen, sa snardt mueligdt Er. Och ma dy ret well giiffue mig den tyende partd aff, huis[3)] dy kan fynde, Aldenstund man altid ma hiielppe pa dem med aldt ded, til ded uerck Neffnis kan, Naar dy ded huos andre inted kan bekomme.
Ded skiib, som skal føre den Polnske gesandter[4)] offuer tiil dandtzig, wil nu snardt uerre ferdig, Aldenstund samme gesandter Offuermorgen kommer hiid at tage syn affskeen huos mig.
Her siigis, at D: fabritius[5)] skal lade sig formercke, At hand vyl haffue Order, førend hand vyl stylle sig Ind. Sa motte Ieg gerne uyde, aff huem hand wendter Order pa ded, hand Er bestilldt tyl. *Vale. Assens den 4 Ianu: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 243
Det vand og andet, som dr. Peter Pay[2)] skulle sende mig, har jeg modtaget fra kammerskriveren.
På det, som på Malte Juels og din broders vegne underdanigst er blevet begæret, findes erklæringen i det vedlagte omslag (*convolut*).[3)]
Brevet til statholderen i Norge skal du sende til ham.
Hvad der i samme brev befales ham, kan du erfare af den vedlagte kopi, således at du i tide kan sørge for logi til ham.[1)]
Som det ser ud, vil der nemlig blive brug for en mængde sølvsmede til at præge penge til det mandskab, man skal have.
Du må nu med al flid sørge for, at vore fribyttere[2)] bliver gjort rede så hurtigt som muligt.
Og de må gerne give mig den tiende part af, hvad[3)] de kan finde, eftersom man altid må hjælpe dem med alt, hvad der kan nævnes, når de ikke kan få det hos andre.
Det skib, som skal føre den polske gesandt[4)] over til Danzig, vil snart være færdigt, eftersom samme gesandt i overmorgen kommer hertil for at tage afsked med mig.
Her siges det, at dr. Fabricius[5)] lader forstå, at han vil have ordre, før han vil indfinde sig.
Så ville jeg gerne vide, af hvem han venter ordre til det, som han allerede er beskikket til.

Far vel.
Assens den 4. januar 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] Hermed sigtes sikkert til Hans Hempel fra Kongsberg, der ifølge kongens ordre til Hannibal Sehested skulle sendes til København for at overtage bestillingen som møntmester, se V, 431 med note 1.
[2)] Om fribytterskibe se V, 431 f.
[3)] = hvad.
[4)] Om den polske gesandt Henrik Dönhoff se V, 426, 433 og 439 med note 2.
[5)] Der var to læger af navnet Fabricius, se V, 134 note 1. Her sigtes rimeligvis til kongens livlæge Jacob Fabricius.

Kommentar
Side 294 afslutter **brev 241**, indeholder hele **brev 242** og hele **brev 243**. Christian IV behandler både økonomiske, militære og administrative spørgsmål. Han sørger for udbetaling til Jørgen Kaas, interesserer sig for møntprægning og logi til en kommende møntmester, ønsker fribytterskibene gjort klar og kommenterer den polske gesandts kommende afrejse. Brevet viser også hans irritation over, at dr. Fabricius tilsyneladende afventer yderligere ordre, før han indfinder sig.

Side 295

Brev 243 ✻ 4. Januar 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Ded breff tiil Stadtholderen y Norrie skaldtu hannem tilskiicke. Huad y samme breff hannem befahlis, ded kandtu Erfhare aff *copien*, som derhuos fiindis, paded du y tyde kandt uerre om Et lossoment tyl hannem[1)], Tii som ded ladder siig anse, daa uyl En hab Sølffkander springe tiil at myndte penge aff tyl folckit, man skall haffue.
Du mat nu uerre med al fliid deran, At man kan fa worre frybiiter[2)] pa beenen, sa snardt mueligdt Er. Och ma dy ret well giiffue mig den tyende partd aff, huis[3)] dy kan fynde, Aldenstund man altid ma hiielppe pa dem med aldt ded, til ded uerck Neffnis kan, Naar dy ded huos andre inted kan bekomme.
Ded skiib, som skal føre den Polnske gesandter[4)] offuer tiil dandtzig, wil nu snardt uerre ferdig, Aldenstund samme gesandter Offuermorgen kommer hiid at tage syn affskeen huos mig.
Her siigis, at D: fabritius[5)] skal lade sig formercke, At hand vyl haffue Order, førend hand vyl stylle sig Ind. Sa motte Ieg gerne uyde, aff huem hand wendter Order pa ded, hand Er bestilldt tyl. *Vale. Assens den 4 Ianu: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 243
Brevet til statholderen i Norge skal du sende til ham.
Hvad der i samme brev befales ham, kan du erfare af den vedlagte kopi, således at du i tide kan sørge for logi til ham.[1)]
Som det ser ud, vil der blive brug for en mængde sølvsmede til at præge penge til det mandskab, man skal have.

Du må nu med al flid sørge for, at vore fribyttere[2)] bliver gjort rede så hurtigt som muligt. Og de må gerne give mig den tiende part af, hvad[3)] de kan finde, eftersom man altid må hjælpe dem med alt, hvad der kan nævnes, når de ikke kan få det hos andre.
Det skib, som skal føre den polske gesandt[4)] over til Danzig, vil snart være færdigt, eftersom samme gesandt i overmorgen kommer hertil for at tage afsked med mig.
Her siges det, at dr. Fabricius[5)] lader forstå, at han vil have ordre, før han vil indfinde sig. Så ville jeg gerne vide, af hvem han venter ordre til det, som han allerede er beskikket til.
Far vel.
Assens den 4. januar 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] Hermed sigtes sikkert til Hans Hempel fra Kongsberg, der ifølge kongens ordre til Hannibal Sehested skulle sendes til København for at overtage bestillingen som møntmester, se V, 431 med note 1.
[2)] Om fribytterskibe se V, 431 f.
[3)] = hvad.
[4)] Om den polske gesandt Henrik Dönhoff se V, 426, 433 og 439 med note 2.
[5)] Der var to læger af navnet Fabricius, se V, 134 note 1. Her sigtes rimeligvis til kongens livlæge Jacob Fabricius.

Kommentar
Side 295 udgør afslutningen af brev 243. Christian IV forbereder møntproduktion, ønsker de danske fribyttere gjort sejlklare hurtigst muligt og fastslår, at de bør aflevere en tiendedel af deres udbytte til kronen. Samtidig omtaler han den polske gesandts forestående afrejse og udtrykker irritation over, at dr. Fabricius tilsyneladende afventer yderligere ordre, før han indfinder sig.

Side 296

Brev 244 * 8. Januar 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Skibet, som skal føre den polske Gesandt over, skal gøres færdigt. Der skal skaffes Penge og Kanoner til at sende Baudissin, som skal hverve Folk til et Indfald i Lifland, hvorom Kongen gennem Gesandten har gjort den polske Konge Tilbud. — R. A.

Eptherdi den Polske gesandter[1)] ydag tager syn affscheen fra mig, Da wiil Skybit, som skal føre hannem Offuer tiil dandtziig, werre ferdigdt Och saledis Stafferit, at hand kan gaa frii for En Suensk eller thu Igennom Søen. Och Eptherdi samme gesandter haffuer tagiit myne *offerta*[2)] ymod hans herre *Ad Refer[endu]m* an, Nemblig, at Om dii[3)] Polacker sig tiil inted fyndtligs ymod Suensken *durantibus indutiis*[4)], Da vylle ieg tylskiicke Baudessen 30000[5)] daler Och nogle feldtstícker med derris tilbehor, At hand paa myt *patent* skulle tiilueiie bringe Ett antal folck Och der med gorre En Indfall y lyffland. Och huad hand der kunde *Obtinere*, ded skulle Ingen uden kon: y Pohlen komme tyl beste, Dog skal hand Selffuer staa Omkostningen, som dertil fornøden Er, Myne 30000[5)] daler skulle mig med tyden Erleggis. Huorfor du skaldt tencke pa myddel, huorued man kan faa dii samme Penge Med 16 eller 18[6)]

Regiimendt stycker med derris *apparat* offuer tiil Baudessen, Naar behoff gorris. *Vale. Assens den 8 Janu: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 244
Eftersom den polske gesandt[1)] i dag tager afsked med mig, skal skibet, som skal føre ham over til Danzig, være færdigt og så godt udrustet, at det kan komme sikkert gennem søen trods en eller to svenske skibe.
Og eftersom samme gesandt har modtaget mine tilbud (*offerta*)[2)] til videre forelæggelse for sin herre (*ad referendum*), nemlig at hvis polakkerne[3)] ikke optræder fjendtligt mod svenskerne under våbenhvilen (*durantibus indutiis*),[4)] da vil jeg sende Baudissin 30.000[5)] daler og nogle feltstykker med tilbehør, så han på mit patent kan skaffe et antal soldater og dermed foretage et indfald i Livland.
Og hvad han dér kunne opnå (*obtinere*), skulle alene komme kongen af Polen til gode.
Dog skal denne selv bære de nødvendige omkostninger ved foretagendet, og mine 30.000[5)] daler skal tilbagebetales mig med tiden.
Derfor skal du tænke over, hvorledes man kan få disse penge samt 16 eller 18[6)] regimentsstykker med deres tilbehør over til Baudissin, når der bliver behov for det.
Far vel.
Assens den 8. januar 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

_____
[1)] Henrik Dönhoff, se brevet af 4. januar.
[2)] Se V, 433 note 5.
[3)] Ordet er skrevet to gange.
[4)] Her mangler ordene: *vil beslutte sig* eller lignende.
[5)] Med andet blæk er tilføjet endnu et nul, så at summen bliver 300.000.
[6)] 16 og 18 er rettelser fra 6 og 8.

Kommentar
Side 296 indeholder hele **brev 244**. Christian IV benytter den polske gesandts afrejse til at fremsætte et vidtrækkende forslag om støtte til et polsk fremstød mod svenskerne i Livland. Planen indebærer både økonomisk støtte, artilleri og hvervning af tropper gennem Baudissin. Brevet viser samtidig, hvor aktivt kongen søgte at åbne nye fronter mod Sverige i begyndelsen af 1644.

Side 297

Brev 245 ✻ 11. Januar 1644

Til Korfits Ulfeldt.[1)]

Albert Baltser Bernts har faaet tilfredsstillende Svar paa sin Fordring og desuden Ordre paa Levering til Glückstadt. Fribytterskibene bør løbe ud snarest muligt. To Orlogsskibe skal sejle til Marstrand. Ordrer angaaende Afsendelse af Penge til Baudissin, Markus Whittes Hvervning af Baadsmænd og Erik Qvitzows og Steffen Thimmes Sendelse til Skaane. — R. A.

Dyn skriiffuelse ued Hans Boysen framskiickt Er mig tilhande kommen, Huorpa Ieg dig inted forholder, At ded som Albret Baldtzer Bern[2] med rette kan tilkomme, derpa haffuer hand Erlangit beskeen, saat hand haffuer at tacke. Hand haffuer ochsa fat order, at huad der kan behøffuis y glyckstad, ded skall hand skaffe, sauyt ded aff H: key von Anefeldt Och greff Pens[3] vnderskriiffuis och begeris. Dii Badtzmend, hand *præsenterer* at skaffe, Erre uell at bruge, Om man uar vyss derpa. Kunde hand skaffe nogle gode Styremend pa Suerrig, daa kam ded hell wel tilpas. Dy *patenter* pa dem, som achter at Søge *Capo de griip*[4], findes herhuos. Io snarer dy nu beginder at segle den bou an, Io bedre Er ded for dem selffuer Och landit. Dy skiibe, som ferdig och y Søen Er, dy Er med gudtz hiielp *Bastant* nock tiil ded, som Endomstund aff dy Erlosse Suenske kan *tenteris*. Dy thuende, som skulle haffue uerrit pa Elffuen, dy skall Nu ga henad Marstrand och giiffue acht pa gottenborg Induaner. Ded Stollen godtz føris aldt henad wysmar. Pa ded skiib, som skall Offuer med denne gesandter tiil dandtziig, skall settis tredue tussind daler[5] aff dy Penning,

Oversættelse af Brev 245
Din skrivelse, sendt med Hans Boysen, er kommet mig i hænde.
Hertil vil jeg bemærke, at Albert Baltser Bernts[2] har fået tilfredsstillende svar vedrørende det, som med rette tilkommer ham, så han har grund til at være tilfreds.
Han har også fået ordre til at skaffe, hvad der måtte behøves i Glückstadt, for så vidt dette bliver underskrevet og begæret af hr. Kaj von Ahlefeldt og greve Pentz.[3]
De bådsmænd, som han tilbyder (*præsenterer*) at skaffe, er gode nok at bruge, hvis man kan være sikker på dem.
Kunne han skaffe nogle gode styrmænd fra Sverige, ville det passe endnu bedre.
Patenterne på dem, som ønsker at søge *Capo de Griip*,[4] følger hermed.
Jo hurtigere de begynder denne sejlads, desto bedre er det både for dem selv og for landet.
De skibe, som allerede er færdige og i søen, er med Guds hjælp stærke (*bastant*) nok til det, man eventuelt kan forsøge mod de svenske skibe.
De to skibe, som skulle have været ved Elben, skal nu gå til Marstrand og holde øje med indløbet til Göteborg.
Det stjålne gods føres alt sammen til Wismar.
På det skib, som skal sejle med denne gesandt til Danzig, skal der sættes tredive tusinde daler[5] af de penge,
[fortsættes s. 298]

---

[1] Brevet har ingen Udskrift, men findes mellem Brevene til Ulfeldt.
[2] Om Albert Baltser Bernts's Fordring og Tilbud jvf. Brevene af 3. og 5. Jan., V, 429-32.
[3] Kaj Ahlefeldt var Generalkrigskommissær for de kgl. Tropper i Hertugdømmerne, Chr. Pentz var Guvernør i Glückstadt.
[4] Hermed menes Fribyttere. Om Patenterne jvf. V, 432 Note 2.
[5] Om Pengene til Baudissin se Brevet af 8. Jan.

Kommentar
Side 297 indeholder begyndelsen af **brev 245**. Christian IV behandler Albert Baltser Bernts' krav og leverancer til Glückstadt, udsendelsen af fribytterskibe, bemanding med bådsmænd og styrmænd samt omdirigeringen af to orlogsskibe fra Elben til Marstrand. Brevet afsluttes midt i instruktionerne om overførsel af penge til Baudissins foretagende.

Side 298

Brev 245 ✻ 11. Januar 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.[1)]

som hans Boysen skulle haffue hafft med tiil kiil. Samme Penge skall *deponeris* y dantziig huos En uys mand indtil uyder *order*. *Generall Baudessen* skall haffue samme penge tiil at rette En *Armei* Och gaa dermed ind y lyffland Och der gorre En *diuersion*. Marckus wiit[1)] haffuer faat befahling Och penge til at werbe 200 badtzmend. *Capitein* Steffen och den kuydtzou[2)] skal s[end]is[3)] Op tyl *Com:*[4)] y skane, at dy legger dem der, som dy best tyeniste kan gorre. Offuerskencken[5)] skall giiffue tyl anriitgeldt[6)] 25 daler, dog for dem, som man kan bruge. *Vale. Aff Ottensegard den 11 Janu: Anno 1644.*
Christian.
Dy gadt folck her y landit kunde inted bylde siig ind, at tosteson uar fiendt, forend hand greb leiierit an y fyen.

Oversættelse af Brev 245
... som Hans Boysen skulle have haft med til Kiel.
De samme penge skal deponeres i Danzig hos en bestemt mand, indtil der kommer nærmere ordre.
General Baudissin skal have disse penge til at oprette en hær og gå ind i Livland med den for dér at foretage en afledningsmanøvre (*diversion*).
Markus Witt[1)] har fået befaling og penge til at hverve 200 bådsmænd.
Kaptajn Steffen og Qvitzow[2)] skal sendes[3)] op til kommissærerne[4)] i Skåne, så de dér kan anbringe dem, hvor de kan gøre bedst tjeneste.
Overskænken[5)] skal give 25 daler i håndpenge[6)], dog kun til folk, som man kan bruge.
Far vel.
Fra Odensegård den 11. januar 1644.
Christian.
De gode folk her i landet kunne ikke bilde sig ind, at Torstenson var fjende, før han angreb lejren på Fyn.

Brev 246 ✻ 14. Januar 1644

Til Korfits Ulfeldt.[7)]

Sejermageren i København skal gøre et lille Ur til Kongen. En Befaling angaaende Udrustningen af Trefoldigheden og en Seddel til Dr. Peter Paynck er vedlagt. Forskellige af Adelen har tilbudt at sælge Kongen Korn paa antagelige Vilkaar. I Børnehuset skal forfærdiges Tøj til Brug for Kongen selv. — R. A.

Myn segermager[8)] y køben: skal gorre mig En Liiden wiiser, som Ieg kan berre huos mig.
Huad pa ded skiib
[fortsættes s. 299]

Oversættelse af Brev 246
Min sejermager[8)] i København skal lave mig et lille ur, som jeg kan bære hos mig.
Hvad der på det skib ...
[fortsættes s. 299]

[1)] Om skibskaptajn Markus Whitte se IV, 336 og V, 253.

[2] Erik Qvitzow til Sandager og kaptajn Steffen Thimme havde 25. decbr. 1643 fået bestalling til at hverve hver et kompagni på 300 fodknægte (Sjæll. Reg. XXI, 271).
[3] Hul i papiret.
[4] D. e. kommissærerne.
[5] D. e. Henrik Blome, se V, 441.
[6] D. e. håndpenge.
[7] Brevet har ingen udskrift, men findes mellem brevene til Ulfeldt.
[8] Josias Schytte, se V, 213. En viser er et ur, som ikke slår, men kun viser tiden.

Kommentar
Side 298 afslutter **brev 245** og indleder **brev 246**. Christian IV fortsætter planerne om at støtte Baudissins foretagende i Livland med penge og mandskab, beordrer hvervning af bådsmænd og udsendelse af officerer til Skåne. Brevet afsluttes med en bemærkning om befolkningens sene erkendelse af Torstensons fjendtlige hensigter.
Dernæst begynder **brev 246**, hvor kongen vender sig mod praktiske hofanliggender og bestiller et lille bærbart ur hos sin urmager.

Side 299

Brev 246 ✻ 14. Januar 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.[7]

Trefoldighed skall sliies, ded Erfaren du aff herhuosføiede *Ordinandtze*[1]. D: Peter Pay skall denne herhuosføiede zeddel tiilstyllis, huorepther hand siig haffuer at rette, Mens han kan lydet vdrette, forend hand kan faa frans brendeuyn[2].
Der haffuer verrit vnderskedtlige herremend huos mig Och *præsenterit* mig derris korn at selge, Huorfor om samme leiilighed Er denne myn mening, Att Om dii vylle gorre nogen forstrecking aff korn, Och dii vyl giiffue *Respiit* paa betalningen, Da haffuer ieg wlyge beder at handle med Adelen med korn End med købmenden[3].
I børnehussiit skal gorris Et støcke eller thu fyolen Brun[4] blommit *caffa*[5] ymod forarid at bruge til mig selffuer, NB ded skal uerre *carmesiin*. *Vale. Ottensegard den 14 Janu: Anno 1644.*
Christian.

Oversættelse af Brev 246
Trefoldigheden skal udrustes, hvilket du kan se af den vedlagte forordning.[1]
Denne vedlagte seddel skal afleveres til dr. Peter Pay, som derefter skal rette sig efter dens indhold, mens han kan udrette det samme, inden han får fransk brændevin.[2]
Der har været forskellige herremænd hos mig og tilbudt (*præsenterit*) mig deres korn til salg. I den anledning er det min mening, at dersom de vil yde forskud af korn og give henstand (*respit*) med betalingen, da vil jeg langt hellere handle med adelen om korn end med købmændene.[3]
I Børnehuset skal der fremstilles et eller to stykker violbrunt[4] blomstret *caffa*-stof[5] til foråret, som jeg selv vil bruge.
Bemærk, at det skal være karmosinrødt.
Far vel.
Fra Odensegård den 14. januar 1644.
Christian.

Brev 247 ✻ 17. Januar 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Der skal indenfor Københavns ny Befæstningsværk afstikkes en Lejr, hvortil der kan overflyttes 10000 Mand af de hvervede Tropper, saasnart de kan undværes paa Fyn. Der skal sendes en dygtig Officer til Kronborg. — R. A.

Epthersom ded uyl werre fornøden, Saa Snardt Man vden fahre kan tage ded geborden[6)] folck heer aff landit, att man da *Camperer* dermed vdenfor københaffuen, paded man dermed kan forsickere Siieland Och gaa tiil skiibs med dem, Naar tyd Er, Daa skaldtu befahle Hans Iacob, att
[fortsættes s. 300]

Oversættelse af Brev 247
Eftersom det vil være nødvendigt, at man, så snart man uden fare kan tage de egnede[6)] tropper bort herfra landet, slår lejr med dem uden for København,
for derved at kunne sikre Sjælland og siden gå om bord med dem, når tiden kommer,
da skal du befale Hans Jacob, at ...
[fortsættes s. 300]

[1)] Er rimeligvis det udaterede brev V, 433 ff.
[2)] Se brevet af 5. jan., V, 430.
[3)] Om adelens kornlevering se også V, 438.
[4)] Fiolbrun er måske blåviolet (Kalkars Ordbog).
[5)] Kaffa er et slags tøj, glat på den ene og lodden på den anden side (Moths Ordbog).
[6)] d.e. geborenden (gebührenden), passende, tjenlige (?).

Kommentar
Side 299 afslutter **brev 246** og indleder **brev 247**. Christian IV giver instrukser om udrustningen af *Trefoldighed*, om dr. Peter Pays opgaver og om fremtidige kornleverancer. Samtidig bestiller han særligt klæde til eget brug fra Børnehuset. I begyndelsen af brev 247 vender han tilbage til de militære forhold og planlægger en større lejr uden for København til sikring af Sjælland.

Side 300

Brev 247 ✻ 17. Januar 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

hand Stycker Et Leyer aff Indenfor ded Ny werck[1)], huor ded siig best pa ty tussind mand kan skycke. Kunde man y samme leiier faa En Broen thu eller thre graffuen, Som man kunde sette Nogle wynfad y, da war ded heel gaadt.
Der uyl leggis En dychtig *officer* Ind huos Hans wldrich pa *Croneborg*. *Vale. Otthensegard den 17 Janu: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 247

... at han afstikker en lejr inden for det nye fæstningsværk,[1)] hvor der bedst kan indkvarteres ti tusind mand.
Hvis man i samme lejr kunne få gravet en eller to eller tre grøfter, hvori man kunne lægge nogle vinfade, da ville det være meget godt.
Der skal indsættes en dygtig officer hos Hans Ulrik på Kronborg.
Far vel.
Fra Odensegård den 17. januar 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 248 ✻ 18. Januar 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen giver Besked om de Kompagnier, der skal sendes til Skaane. Paa Fyn hersker der stor Ængstelse blandt Befolkningen. Torstenson bliver rimeligvis ikke længe i Jylland. Rytteriet er tilintetgjort. Skaane vil ved Hjælp af Flaaden kunne sikres mod Indfald. Der er endnu ikke kommet Svar fra den svenske Regering. Om Smeltning af Sølvsager paa Frederiksborg, om Ansættelse af en Møntmester og om Kontrol med Smeltning og Udmøntning. Den svenske Regerings Haab om Hjælp fra Nederlandene vil forhaabentlig blive gjort til Skamme. Niels Arenfeldt og Peder Bille er med Fjenden i Jylland. — R. A.

Dyn skriiffuelse *daterit* den 16 *Huius* Er mig ygar tilhande kommen och deraff med stor *contento* forstanden, At alting der hi[e]mme huos dig Star uel. Dy festninger y Skane habis ieg at uerre uel besatt, Resten faar man at befahle vorherre och tyden. Ieg ued ingen folck der Er, som man Endomstund dydhen kan sende, vden *capitein* Steffens, *capi:* kuiidtzou och *capi:* Hans Iacobsons com-
[fortsættes s. 301]

Oversættelse af Brev 248
Din skrivelse, dateret den 16. dennes måned, er kommet mig i hænde i går, og jeg har med stor tilfredshed (*contento*) erfaret, at alt derhjemme hos dig står vel til.
Fæstningerne i Skåne håber jeg er godt besat.
Resten må man overlade til Vorherre og tiden.
Jeg kender ikke andre tropper, som man for øjeblikket kan sende derover, end kaptajn Steffens, kaptajn Qvitzows og kaptajn Hans Jacobsons kom-
[fortsættes s. 301]

[1)] Hermed maa forstaas Voldene, hvorved Rosenborg indlemmedes i Byen, se Lassen, *Doc. og Aktstykker til Kjøbenhavns Befæstnings Historie* s. 56. Hans Jacob er ingeniøren Hans Jacobsen Schart, som i april 1643 sendte regning på sit arbejde med »det nye Værk uden Østerport ..., som strækker sig fra det anlagte Castel ved St. Anne Bro indtil det Bulværk ved Kongl. Maj. Have« (smst. s. 138). Se også brevet af 2. juli 1642.

Kommentar
Side 300 afslutter **brev 247** og indleder **brev 248**. Christian IV fortsætter planlægningen af en større lejr ved København og ønsker desuden en erfaren officer placeret på Kronborg. I begyndelsen af brev 248 vender han sig mod situationen i Skåne og de tropper, som eventuelt kan sendes dertil.

Side 301

Brev 248 ✻ 18. Januar 1644 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

panier[1)], Om huilcke att sende offuer tiil *commissarierne* y Skane du lenge siiden haffuer faat *order*. Nar gud uil giiffue nogen lufft her, da skal ded med gudtz hiielp ingen Nød haffue. Dy Erre her y landit igennom bencken[2)] sa bange, At om ieg uylle drage herfra henad Nyborre[3)], da bleff der icke Ett mennyske tilstede. Riigens Mars lod Chanseleren ygar forsta, at tosteson drog *trupperne* sammen igen och Ickun sendt 300 heste indad Iutland, Som med gudtz hiielp betyder, at hand inted bliiffuer gammel y Iudtland. Worris Riiteri er ganske *Ruinerit*[4)], saat man inted uyder haffuer at tencke pa ded. Der taliis megiit om derris vnde *comportament*, Huad sandt Er, giiffuer tiiden. Dog habis Ieg, at ded ingen Nød skal haffue, kan kun fladen komme nogiid tylig ud, Saat man kan sette siig Enstedtz der y landit, Sa uyl ieg Nock forseckere Skane for Indfald. At dy Endnu holder myn lakey op y Suerrig[5)], ded er ingen vnder, ty dy kan inted sa snardt betencke sig pa Suar, som nogenlunde kan *collerere* ded skelmstycke, dy haffuer giordt. Lakeyen haffuer dog inted verrit uden fa dage offuer tre wgger bordte. Ded sølff, som til frederigsborriig skal Nedertagis och forsmeltdis, Er ded, som fyndis pa Skorstenen och Piiber Stolen paa den Største Saal *item* pa den Seng, som findes der pa hussiit[6)].

Oversættelse af Brev 248
... kompagnier,[1)] om hvis overførsel til kommissærerne i Skåne du for længe siden har fået ordre.
Når Gud vil give os lidt luft, skal det med Guds hjælp nok gå uden nød.
Folk her i landet er gennemgående[2)] så bange, at hvis jeg ville drage herfra mod Nyborg,[3)] ville der ikke være ét menneske tilbage.
Rigsmarsken lod i går kansleren forstå, at Torstenson igen havde samlet tropperne og kun sendt 300 ryttere ind i Jylland.
Det betyder med Guds hjælp, at han ikke bliver længe i Jylland.
Vort rytteri er ganske ødelagt (*ruineret*),[4)] så man ikke længere har noget at regne med dér.
Der tales meget om deres dårlige opførsel (*comportament*); hvad der er sandt, vil tiden vise.
Dog håber jeg, at der ikke skal være nogen nød, hvis blot flåden kan komme nogenlunde tidligt ud, så man kan sætte sig fast et sted i landet.
Da vil jeg nok kunne sikre Skåne mod indfald.
At de endnu tilbageholder min lakaj i Sverige,[5)] er ingen undren, for de kan ikke så hurtigt finde på et svar, som nogenlunde kan retfærdiggøre (*collerere*) det skalkestykke, de har gjort.
Lakajen har dog ikke været borte mere end lidt over tre uger.
Det sølv, som skal nedtages og omsmeltes på Frederiksborg, er det, som findes på skorstenen og pibestolen i den store sal samt på den seng, som findes der på slottet.[6)]
[fortsættes s. 302]

[1)] Om Erik Qvitzow og Steffen Thimme se brevet af 11. jan. Kaptajn Hans Jacobsons kompagni blev opløst ved missive af 16. sept. 1645 (Sjæll. Tegn., F. 431).
[2)] d.e. gennemgående.
[3)] Rettet med andet blæk til Nyborg.
[4)] Rytteriet blev slået i fægtningen ved Snoghøj 9. jan. (Rockstroh I, 123).
[5)] Det svenske svar af 10. jan. på Christian IV.s skrivelse af 24. decbr. ankom til Odense 27. jan. Om den svenske regerings tøven se Fridericia II, 377 f.

[6] Om smeltning af sølvsager på Frederiksborg se brevet af 7. jan. V, 433. Skorstenen og pibestolen er kaminen og trompeterstolen i den store sal over kirken (Beckett, *Frederiksborg Slots Hist.*, s. 164). Sengen er formodentlig den med sølvplader beklædte himmelseng, som stod i enkedronning Sophies lejlighed i slottets tredje stokværk (smst. s. 137).

Kommentar
Side 301 fortsætter brev 248. Christian IV beskriver usikkerheden på Fyn efter Torstensons angreb, konstaterer at det danske rytteri er slået, men håber fortsat at kunne sikre Skåne ved hjælp af flåden. Samtidig omtaler han den svenske tilbageholdelse af sin lakaj og giver ordre om, hvilke sølvgenstande på Frederiksborg der skal nedtages og omsmeltes.

Side 302
Brev 248 ✻ 18. Januar 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Myndtemeisteren[1] angaendis da skaldtu forsøge ded med den, du skriiffuer Om. Nar den kommer fra Norrie, da kan man bruge den tyl *Vardiin*, huorpa ligger mehre macht End pa Myndtemeisteren.
Der giick for nogen tyd siiden En trappe neder aff wechtergangen y ded ene kammer, som Apoteckeren siist inde haffde, saat ieg y dy dage, Raadstuen uar der, kunde komme fra myt kammer bag Neder, som du skaldt lade gorre igen, at man kan komme dy Myndter pa huden[2], forend dy tager sig uare derfor. Nar Myndtemeisteren kommer sa uydt, at hand beginder at Smeldte, da uyl der uerre En bysse ued handen med thuende lasse for, til huilcke du beholder den Ene och myndtemeiisteren den anden. Naar hand uyl giide[3], da skal altid En aff Rendteriit uerre derhuos och tage et korn aff dygelen sa stordt som et knappenals houyd, som skal Suøbis y et stocke papiir, huorpa dagen Er tegnit, och kaastis y byssen. Hand bør ochsa siige till, Naar hand uyl gørre liild tiil at Smeldte, ty hand ma inted gorre liild, naar hand uyl. Naar hand da haffuer myndtit en party Penge, da tager man dy korn aff Bissen och sender dem ud tiil stederne, som hand inted affued, och lader dem der *probere*, huad dy holder.
Ded du skriiffuer om den Hollanske *Residentis discus* om dy Suenskis skelmstycke, dy haffuer beuyst mig, ded mener ieg at werre hans Ramme Aluor. Tii al werden kan dømme heraff, huad dy skulle holde for tro och loffue med andre. Du kandt fortroe samme Resident, At Peder uybe skriiffuer, At Chanseleren y Suerig haffuer allene siin tilforsicht til Staterne, at dy skal vndsette dem med
[fortsættes s. 303]

Oversættelse af Brev 248
Hvad møntmesteren[1] angår, skal du forsøge det med den mand, som du skriver om.
Når den mand kommer fra Norge, kan han anvendes som værdin, og på den post hviler der større ansvar end på selve møntmesteren.
For nogen tid siden blev der lavet en trappe ned fra vagtgangen til det kammer, som apotekeren sidst havde, således at jeg i de dage, da rådstuen var der, kunne komme ned bagfra fra mit kammer.
Den skal du lade indrette igen, så man kan komme mønterne på huden[2], før nogen bliver opmærksomme på det.
Når møntmesteren er kommet så vidt, at han begynder at smelte metallet, skal der stå en låst bøsse klar med to låse, hvoraf du beholder den ene nøgle og møntmesteren den anden.

Når han vil støbe[3)], skal altid en fra rentekammeret være til stede og tage en prøve fra digelen på størrelse med et knappenålshoved.
Den skal svøbes ind i et stykke papir, hvorpå datoen er angivet, og lægges i bøssen.
Han bør også melde til, når han vil tænde ild til smeltningen, for han må ikke gøre ild, når han selv vil.
Når han siden har præget et parti mønter, tager man prøverne ud af bøssen og sender dem til steder, som han ikke kender, hvor man skal prøve dem for at undersøge, hvor gode de er.
Hvad du skriver om den hollandske residents omtale (*discus*) af svenskernes skalkestykke, som de har begået imod mig, anser jeg for at være hans alvorlige mening.
Hele verden kan jo heraf dømme, hvor meget man kan stole på svenskernes løfter over for andre.
Du kan også meddele samme resident, at Peder Vibe skriver, at kansleren i Sverige alene sætter sin lid til staterne, og at de skal hjælpe dem med
[fortsættes s. 303]

[1)] Om møntmesteren se V, 431 med note 1. Georg (Jørgen) Preuss fik 28. marts s. a. bestalling som møntguardein (J. Wilcke, *Møntvæsenet under Chr. IV og Frederik III*, s. 84). Om genoptagelsen af møntens virksomhed jvf. Wilcke smst. s. 82 ff.
[2)] *Komme paa Huden* = komme til livs.
[3)] = gyde, støbe.

Kommentar
Side 302 fortsætter **brev 248**. Christian IV giver udførlige instrukser om kontrollen med smeltning og udmøntning af sølv på Frederiksborg. Han beskriver et system med prøver af metallet, dobbelte låse og uafhængig prøvning for at forhindre misbrug. Mod slutningen vender han sig mod den hollandske residents vurdering af svenskernes adfærd og omtaler Sveriges forventninger om støtte fra Nederlandene.

Side 303

Brev 248 ✻ 18. Januar 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Skyb och folck, som Ieg dog inted habis[1)]. Faar dy ingen Skiib eller Badtzmend fra dy steder, da skal dy med gudtz hiielp faa Skam. *Vale. Aff Otthensegard den 18 Janu: Anno 1644.*
Christian.
Niils Arenfeldt och Peder Bylle[2)] gør kuarter y Iudtland for fiinden. Ieg habis med gudtz hiielp at bestille kuarter for dem engang Igen.
Axel Arenfeldt haffuer dy fangen huos Borgemeisteren y Horssens.

Oversættelse af Brev 248
... skibe og folk, som jeg dog ikke håber, de får.[1)]
Får de ingen skibe eller bådsmænd fra disse steder, skal de med Guds hjælp blive gjort til skamme.
Far vel.
Fra Odensegård den 18. januar 1644.
Christian.
Niels Arenfeldt og Peder Bille[2)] skaffer kvarter i Jylland for fjenden.
Jeg håber med Guds hjælp engang igen at skaffe kvarter for dem.
Aksel Arenfeldt har de taget til fange hos borgmesteren i Horsens.

Brev 249 ✻ 25. Januar 1644

Til Korfits Ulfeldt.[3)]

Sejermageren i København skal gøre et lille Ur til Kongen. En Befaling ang. Udrustningen af Trefoldighed og en Seddel til Dr. Peter Paynck er vedlagt. Hans Nummesen skal være Materialskriver. I Børnehuset skal forfærdiges Tøj til Brug for Kongen selv. — R. A.

Myn segermager y køben: skal gorre mig En Liiden wisse, som Ieg kan berre huos mig. Huad pa ded skiib Trefoldyhed skul fliies, ded Erfaren du aff herhuosføiede *Ordinandtze*. D: Peter Pay skall denne herhuosføiiede zeddel tiilstyllis, huorepther hand siig haffuer at rette. Aff alle
[fortsættes s. 304]

Oversættelse af Brev 249
Min sejermager i København skal lave mig et lille ur, som jeg kan bære hos mig.
Hvad der skal indskibes på skibet **Trefoldighed**, kan du erfare af den vedlagte forordning.
Dr. Peter Pay skal have den vedlagte seddel tilstillet, hvorefter han har at rette sig.
Af alle ...
[fortsættes s. 304]

[1)] Om Nederlandenes holdning se Fridericia II, 409 f. Den hollandske resident v. Cracau var i krigens begyndelse venligsindet mod Danmark (smst. s. 410 note 1).
[2)] Peder Ovesen Bille var på grund af mened i den mod Niels Arenfeldt rejste anklage for forsøg på giftmord (se V, 431 f.) blevet landsforvist, men blev efter Torstensons indmarch genoptaget i den danske hær (Mollerup og Meidell, *Billeættens Hist.* II, 1, s. 468). At Niels Arenfeldt ved samme lejlighed var kommet tilbage til Danmark, findes ellers ikke omtalt.
[3)] Brevet mangler udskrift, men findes mellem brevene til Ulfeldt. Det er, nær undtagelse af den midterste del, ordret enslydende med brevet af 14. januar, hvortil der henvises. Jvf. i øvrigt bemærkningerne til brevet af 16. februar 1643.

Kommentar
Side 303 afslutter **brev 248** og indleder **brev 249**. Christian IV afviser tanken om, at Sverige let kan få hjælp fra Nederlandene, og udtrykker håb om, at sådanne forventninger vil blive skuffet. Han omtaler også Niels Arenfeldt og Peder Bille, der opholder sig hos fjenden i Jylland, samt Axel Arenfeldts tilfangetagelse.
Brev 249 begynder med instrukser om et lille lommeur, udrustningen af **Trefoldighed** og en ny henvendelse til dr. Peter Pay.

Side 304

Brev 249 ✻ 25. Januar 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.[1)]

dii, mig Er bleffuen forslagen for(!) at were *Materiall Skriffuer* pa holmen y Gotfriit Miikkellson[s][1)] sted, Da staar mig yngen bedre an End som diin gammell Tiiener Numson, Huorfor du hannem skallt *installere*.
I børnehussiit skal gorris Et støcke eller thu fyolen Brun blommit *caffa* at bruge til mig selffuer, NB ded skal uerre *carmisiin*. *Vale. Køben: Slott den 25 Janu: Anno 1644.*

Christian.

Oversættelse af Brev 249
Af alle dem, som er blevet foreslået mig til at være materialskriver på Holmen i stedet for Gotfred Mikkelsen,[1)] finder jeg ingen bedre egnet end din gamle tjener Numsen.
Derfor skal du indsætte (*installere*) ham i embedet.
I Børnehuset skal der fremstilles et eller to stykker violbrunt blommet *caffa*-stof til brug for mig selv.
Bemærk, at det skal være karmosinrødt (*carmisiin*).
Far vel.
Fra Københavns Slot den 25. januar 1644.
Christian.

Brev 250 * 26. Januar 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Der skal sørges for at have tilstrækkelig mange skriftlige Løsen rede, hvorfor Samlingen paa Rosenborg skal kompletteres. Fynboerne er fulde af Frygt for Fjenden. Kongen vil ikke give Rente af det Sølv, hvormed Undersaatterne skal forstrække ham til deres eget og Rigets Bedste. — R. A.

Eptherdi denne tiidtz tilstand vdkreffuer, at ieg y tyde tencker paa Ordiit, som pa vnderskedtlige steeder skriifftlig vdgiffuis skal tiil dem, Som dertyl betroit bliiffuer, Da skaldtu lede dem herfor, som findis tryckte pa Rossenborg, Och lade dem *completere*, der som derudi Nogiit kan fattis. Mengden aff dem, som fiindis pa Rossenborg, Er Nock y Et gaadt stund, Naar ded Er *complet*.
Denne wiindters forandring Er dii Bange fiinboer En stor trøest y derris Banghed, ty dy mendte, at fienden skulle haffue agiit Och Redn heroffuer. Ieg saa aldriig Maagen til dette folck.
Dy kommer sammen y morgen Om ded sølff och korn, dy skulle forstrecke mig med tiil derris Eegen och Riigens *defension*. Och som Ieg mercker, daa haffuer dy for at begere Rendte aff Sølffit och mueligdt aff kornit med. Wansiiet at ded skall anuendis tiil derris Eiigne kuynder
[fortsættes s. 305]

Oversættelse af Brev 250
Eftersom tidens tilstand kræver, at jeg i tide tænker på de løsenord, som skriftligt skal udleveres forskellige steder til dem, som bliver betroet dem, skal du opsøge de trykte eksemplarer, som findes på Rosenborg, og lade dem komplettere, hvis der mangler noget i dem.
Mængden af dem, som findes på Rosenborg, er tilstrækkelig for en god tid fremover, når de er fuldstændige.
Denne vinters udvikling er en stor trøst for de ængstelige fynboer, fordi de havde troet, at fjenden ville have draget og rykket herover.
Jeg har aldrig set mage til dette folk.
De kommer sammen i morgen om det sølv og det korn, som de skal forskyde mig til deres eget og rigets forsvar (*defension*).

Og som jeg mærker det, har de i sinde at forlange rente af sølvet og muligvis også af kornet, skønt det skal anvendes til deres egen gavn ...
[fortsættes s. 305]

[1)] Efter Gotfred Mikkelsen fulgte som materialskriver Hans Nummesen, se Lind s. 349-50.

Kommentar
Side 304 afslutter **brev 249** og indleder **brev 250**. Christian IV udnævner Hans Nummesen til materialskriver på Holmen efter Gotfred Mikkelsen. Derefter vender han sig mod spørgsmål om skriftlige løsenord, rigets forsvar og de lån i sølv og korn, som undersåtterne forventes at yde kronen.

Side 305

Brev 250 ✻ 26. Januar 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

och barn. Skall ded saa gaa tiil, da bør ieg for alting haffue Rendte aff myt, som Ieg saa tydt haffuer vdsat Riigit med[1)]. Huad der Nu bliiffuer aff ded, giiffuer tyden. Mens skall dy haffue Rendte aff ded, som Ellers ingen Rendte giiffuer, Naar ded staar y skabiit, Daa Er ded [icke] mer End bylligdt, A[t] Ieg faar Rendte aff myt Sølff, som fandtis pa frede: bade hiid och dig[!], och for ded sølff, Ieg skulle bade Eede och drycke aff. *Vale. Aff Ottensegard den 26 Janu: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 250
... og børn.
Skal det gå således til, da burde jeg frem for alt have rente af mit eget, som jeg så længe har sat riget til gode med.[1)]
Hvad der nu kommer ud af det, må tiden vise.
Men hvis de skal have rente af noget, som ellers ingen rente giver, når det ligger i skabet, da er det ikke mere end rimeligt, at jeg får rente af mit sølv, som fandtes på Frederiksborg både her og dér, og af det sølv, som jeg ellers skulle både spise og drikke af.
Far vel.
Fra Odensegård den 26. januar 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 251 ✻ 28. Januar 1644

Til Korfits Ulfeldt og Jørgen Vind.

Kongen begærer en skriftlig Betænkning af Korfits Ulfeldt og Jørgen Vind m. fl. Rigsraader om Tilstedeligheden af at holde et Grænsemøde med Svenskerne og samtidig føre Krig med dem. — R. A.

Originaltekst

Eptherdi her fyndis dii, som formener, at man uel kunde holde møde med dii Suenske pa grendtzen, Eptherdi dy udi derris Suar pa breff, som med lakeiien bleff sendt tiil Peder wiibe, Nogenlunde Rørdt om Et møde pa grendtzen, Och dog griibe hinanden an som finder, Om Sliigdt Nu *cum bona consientia et Reputatione* kan stillis y werck, Ded haffuer ieg saat hen tiil Riigens Radtz betenckende. Huorfor du Och Admiralen sauel som dii andre, dy ma Och uerre, huor dy kan werre, Skal lade mig Skrifftlig derris Beten-
[fortsættes s. 306]

Oversættelse af Brev 251
Eftersom der findes folk her, som mener, at man godt kunne holde møde med svenskerne ved grænsen,
fordi de i deres svar på det brev, som med lakajen blev sendt til Peder Vibe, i nogen grad har berørt spørgsmålet om et grænsemøde,
og samtidig dog angriber hinanden, hvor de kan komme til det,
så har jeg overladt til rigsrådets betænkning, om noget sådant med god samvittighed og ære (*cum bona conscientia et reputatione*) kan sættes i værk.
Derfor skal du og admiralen såvel som de øvrige rigsråder, hvor de end måtte opholde sig, lade mig få deres skriftlige betæn-
[fortsættes s. 306]

[1)] Den 19. febr. udstedtes kgl. missive om modtagelsen af det sølv og guld, som undersåtterne på Fyn af adel, gejstlige og borgere havde lovet at forstrække uden rente (Fynske Tegn., F. 274). Jvf. Erslev III, 3, note 5. Om forstrækning med korn jvf. brevet af 14. jan.

Kommentar
Side 305 afslutter **brev 250** og indleder **brev 251**. Christian IV afviser tanken om at betale rente for det sølv og korn, som undersåtterne skal stille til rådighed for rigets forsvar, og sammenligner dette med de værdier af eget sølv, han selv har stillet til rådighed for kronen. I begyndelsen af brev 251 forelægger han et principielt spørgsmål for rigsrådet: om det er forsvarligt at forhandle med svenskerne ved grænsen samtidig med, at krigshandlingerne fortsætter.

Side 306

Brev 251 ✻ 28. Januar 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt og Jørgen Vind.

ckend deroffuer lade(!) uyde[1)]. *Valete. Ottensegard den 28 Janu: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister Och Riigens *Admirall* tiill hande.

Oversættelse af Brev 251
... kendskab dertil lade mig vide.[1)]
Far vel.
Fra Odensegård den 28. januar 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester og rigens admiral til hænde.

Brev 252 ✻ 31. Januar 1644

Til Korfits Ulfeldt.[2)]

Kongen sender Manifestet i Anledning af det svenske Overfald. Der gaar Rygter om Spioner og Forrædere, der sidder som Fanger paa Blaataarn. Niels Trolle kan ikke undslaa sig ved at blive Generalproviantkommissarius. Om at slaa Mønt. Der skal bestilles Lærred m. m. til Kongen. Om den polske Gesandts og Overskænkens Sendelse til Baudissin. Efterretningen om Tab ved Itzeho og i Vendsyssel skal have virket nedstemmende paa Svenskerne. Kongen ønsker at faa farvet et Parti Klæde. — R. A.

Herhuos haffuer du ded *Manifest*[3)] at Emphange, som skal tryckis pa adskillige Sprog. Ded pa danske skal strax forferdigis, At dedsamme kan komme dy folck tiil hande, som boer Inden grendtzen y Suerrig, Isønderlighed Presterne pa begge siider. Med ded tydske skal ochsa hastis, sauyt ske kan, Paded man aff Søstederne kan fa dyste fleere Badtz-
[fortsættes s. 307]

Oversættelse af Brev 252
Hermed modtager du det manifest,[3)] som skal trykkes på adskillige sprog.
Den danske udgave skal straks færdiggøres, så den kan komme de folk i hænde, som bor inden for grænsen i Sverige, især præsterne på begge sider.
Også den tyske udgave skal fremskyndes så meget som muligt, således at man fra søstederne kan få hvervet flere båds-
[fortsættes s. 307]

[1)] Christian IV havde gennem Peder Vibe affordret den svenske regering en erklæring i anledning af Torstensons overfald. Den svenske skrivelse af 10. jan. indløb den 27. s. m. til Odense, hvor kongen var forsamlet med en del af rigsrådet, og hvor man drøftede affattelsen af et svar til svenskerne. Den 28. besluttedes det at afbryde den diplomatiske forbindelse med Sverige, men 9. febr. afsendtes en skrivelse fra rigsrådet til det svenske råd, i hvilken man foreslog afholdelse af et grænsemøde i april (Fridericia II, 377 f.; Slange, *Christian den Fierdes Hist.* IV, 1218).
[2)] Brevet mangler udskrift, men fandtes mellem brevene til Ulfeldt.
[3)] Om kongens manifest af 30. jan. i anledning af det svenske overfald se Fridericia II, 376 og Egenh. Breve V nr. 383 og 384.

Kommentar
Side 306 afslutter **brev 251** og indleder **brev 252**. Christian IV afslutter sin anmodning om en skriftlig rigsrådsbetænkning om forholdet til Sverige. Dernæst udsender han sit manifest om det svenske overfald og lægger vægt på en hurtig spredning af teksten på både dansk og tysk, især blandt befolkningen nær grænsen og blandt præsterne.

Side 307

Brev 252 ✻ 31. Januar 1644 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.[2)]

mend, Naar dy Erfahren, huem der [er] Arsag, at handel och wandel y sønderlighed y Østerseen gorris [dennem usec]ker[1)].
At heer Io haffuer verrit [allehan]de[1)] *discurs* om vnderskedtlige Speiider och forredere[2)], som skulle uerre fangen pa ded Blaa tarn, ded Er vyst nock, Och sa aldeliis vden nogen Skye, at dy haffuer wiist *copier* for aff breff, som Borgemeisteren y Christianstad uar tylskreffuen fra Suerrig, huormed hand ochsa war sendt fencklig henad køben. Huilckit Ieg dog ingentyd haffuer kundt troe, Aldenstund Ieg om Ingen kunde høre, som war bleffuen *Iustificerit*[3)].
Den Prouyandtmeister, som antagen Er, skal bliiffue den, som hand Er antagen for. Och skaldt du och Admiralen tage Niils trolle[4)] for Eder Och lade hannem forsta, at Endog hand slap her fra Riigens[5)] fra ded *officium* at uerre *generall prouiant commissarius* Och ded, fordi at hand begerede sa stor *gaisi* aff landiit, Som hannem inted kunde worde, Da tør hand Indted te[n]cke, Att ded gaar hannem An huos myg, Huiis Lehn hand haffuer hafft Ett godt stund.
Mens hand skal *Rotunde* Erklere siig, huad hand uyl gorre. Ieg uyl alatiid fa sa Smuck mand tiil En lensmand Igen, som hand Er. Hand skal vyst Sette trøiien tyl Sauel som uy andre.
Naar den Sma myndt Slaagis Epther den walør, som dy danske Marcke er aff, da ma der Slagis deraff Sa mange, som dy kan, Naar deryblandt Marckstockerne inted glemmis[6)]. Myt Naffn kan flyckis derudi C4, huor dy best kan. Der skal tyl myn fornødenhed forskriiffuis En kurre med uestfehlings[7)]
[fortsættes s. 308]

Oversættelse af Brev 252
... mænd, når de får at vide, hvem der er årsag til, at handel og skibsfart, især i Østersøen, gøres usikker for dem.[1)]
At der her har været mange slags samtaler (*discurs*) om forskellige spioner og forrædere,[2)] som skulle være fanget og indsat på Blåtårn, er vist nok.
Og det fortælles ganske åbent, at der er blevet fremvist kopier af breve, som borgmesteren i Kristianstad havde modtaget fra Sverige, og som var årsag til, at han blev sendt som fange til København.
Dette har jeg dog aldrig kunnet tro, eftersom jeg ikke har hørt om nogen, som er blevet henrettet (*justificerit*).[3)]
Den proviantmester, som er antaget, skal forblive i den stilling, som han er antaget til.
Du og admiralen skal tage Niels Trolle[4)] til side og lade ham forstå, at selv om han slap for embedet (*officium*) som generalproviantkommissær, og dette fordi han forlangte så stor en gage af landet, som man ikke kunne give ham, så må han ikke tro, at det gør ham mere undværlig hos mig.
Hvis han har haft et len i god tid, skal han nu klart og tydeligt (*rotunde*) erklære, hvad han vil gøre.
Jeg vil altid gerne have så dygtig en mand som lensmand igen.
Han skal visselig tage sin del af byrden ligesom vi andre.
Når den små mønt slås efter den værdi (*valør*), som de danske mark har, da må der præges så meget af den som muligt, blot markstykkerne ikke glemmes.[6)]
Mit navn kan sættes deri som C4, hvor det passer bedst.
Der skal til mit behov bestilles en kurre med vestfalsk[7)] ...
[fortsættes s. 308]

[1)] Det indklamrede er afrevet.
[2)] Om spioner jvf. V nr. 379.
[3)] Det er: henrettet.
[4)] Niels Trolle udnævntes 9. marts 1644 til generalproviantkommissarius med 180 rdl. i månedlig gage (Sjæll. Reg., F. 283). Han var lensmand på Roskildegård 1641-56.

[5] Her mangler rimeligvis ordet: *raad*.
[6] Om mønten jvf. V nr. 375 og Wilcke, *Møntvæsenet 1625-1670*, s. 82 ff.
[7] Det er: westfalsk.

Kommentar
Side 307 fortsætter **brev 252**. Christian IV omtaler rygterne om spioner og forrædere på Blåtårn, afviser at have set beviser for egentlige henrettelser, og insisterer på, at Niels Trolle må påtage sig ansvar for rigets forsyningsvæsen. Brevet rummer desuden konkrete instrukser om den planlagte udmøntning og om forsyninger til kongens eget brug.

Side 308

Brev 252 ✻ 31. Januar 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.[2]

kloster lerriit, ty ded selgiis y kurre. Der skal ochsa forskriiffuis 20 Stycker *cammerdug*. Och saframdtt der Er dammask dreel at bekomme y køben: til at bruge tyl Bylegge[1] eller handklede, Da skal deraff sendis Ett Stocke hiid med ded første. *Vale. Ottensegard den 31 Janu: Anno 164[4]*[2].
Christian.
Den Polnske abgesandter anlangende da habis Ieg, At du Numer haffuer Emphangen myn mening Om Offuerskencken at uyde, som med Baudessen skal *Negotiere* y den beuyste Sag[3]. Kandtu och Admiralen faa breffuit til Baudessen Nogit tylig fraa hannem, saat Ieg kan fa ded Omskreffuen, førend hand Segler bordt, da skal dedsamme sendis hiid.
Igar kam myn trummeter først fra fiinden Igen, Som giiffuer for, at dy suen[ske] nu pa En otte dages tyd Suardt haffuer sachtiid sig y derris *discurs*, ysønderlighed dentyd dy spurde, at dy haffde myst En hab folck y Itzehou, som bleff Offuerfalden aff den glyckstedste *garnison*[4], Saoch fordi at Bønderne y wensyssell skall haffue[5] slagen nogiit aff derris folck[6]. Aff myn herudi liggende skriiffuelse Erfahrer du Nocksom myn mening, Mens Eptherdi mig nogit Indfaldt, siiden at dette waar forsegliid, Da haffuer ieg herudi vyldt dig ded lade uyde, Som bestaar derudi, At ieg vyl uyde, Om
[fortsættes s. 309]

Oversættelse af Brev 252
... klosterlærred, for det sælges i stykker.
Der skal også bestilles 20 stykker kammerdug.
Og hvis der kan fås damaskdrejl i København til brug for servietter[1] eller håndklæder, da skal der straks sendes et stykke herop.
Far vel.
Odensegård den 31. januar 1644.
Christian.
Hvad den polske gesandt angår, håber jeg, at du nu har modtaget min mening om at sende overskænken af sted, som sammen med Baudissin skal forhandle i den omtalte sag.[3]
Kan du og admiralen få brevet til Baudissin noget tidligere fra ham, således at jeg kan få det omskrevet, før han sejler bort, da skal det sendes hertil.
I går kom min trompeter tilbage fra fjenden.
Han fortæller, at svenskerne i omkring otte dage har talt meget dæmpet i deres samtaler (*discurs*), især efter at de havde hørt, at de havde mistet en mængde folk ved Itzeho, hvor de

blev overfaldet af Glückstadts garnison,[4)] og fordi bønderne i Vendsyssel skulle have slået nogle af deres folk ihjel.[6)]
Af den vedlagte skrivelse vil du i det væsentlige erfare min mening.
Men eftersom der faldt mig noget ind, efter at dette var blevet forseglet, har jeg villet lade dig vide det her.
Det består deri, at jeg ønsker at vide, om ...
[fortsættes s. 309]

_____

[1)] Det er: Servietter.
[2)] Det indklamrede er afrevet.
[3)] Om den polske gesandts og overskænk Henrik Blomes sendelse til Baudissin se V, 441 note 1 og dette bind nr. 244.
[4)] Ved et udfald fra garnisonen i Glückstadt, ledet af generalmajor Bauer og Claus Ahlefeldt, overrumpledes en svensk styrke i Itzeho d. 18. jan. (Slange, *Christian den Fierdes Hist.* IV, 1229).
[5)] Ordet er skrevet to gange.
[6)] Bønderne i Vendsyssel søgte ganske vist i januar at standse svenskernes fremtrængen ved Aalborg eller Nørresundby, men blev slåede (K. C. Rockstroh, *Den nationale Hær i Danmark* I, 125).

Kommentar
Side 308 afslutter den del af brev 252, som omhandler kongens private forsyninger, Baudissins foretagende og efterretninger fra krigsskuepladsen. Christian IV bemærker med tilfredshed de svenske tab ved Itzeho og de vanskeligheder, svenskerne har mødt i Vendsyssel. Brevet fortsætter på næste side med et tilføjet afsnit skrevet efter den oprindelige forsegling.

Side 309

Brev 252 ✻ 31. Januar 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.[2)]

man kan y køben: faa En party aff kleede faruyt[1)] och bered, Och om sliigdt skee kan, daa uyl hiidsendis skiib, som ded heer kan Indtage. *Vale. Datum ut in litteris.*

Oversættelse af Brev 252
... om man i København kan få et parti klæde farvet[1)] og beredt.
Og hvis dette kan lade sig gøre, vil der blive sendt et skib hertil, som kan tage det om bord.
Far vel.
Dateret som ovenfor.

Brev 253 ✻ 1. Februar 1644

Til Korfits Ulfeldt.[2)]

Hannibal Sehested bør ikke forlade Norge. Kongen har tilskrevet Rigsadmiralen om at foretage et Angreb paa Skibene ved Stettin. Der bør ikke gives Rente af det laante Sølv. — R. A.

Dyn skriiffuelse med Stadtholderens y Norgis Breff[3)] Er mig y denne mor[gen] aff breffuisser tilhande kommen, Och aff begge Skriiffuelser forstanden thuende wliige Meninger, Huoraff ieg *Approberer* dyn mening, at der skeer med ded første aff Norrie, huad skee kan, ysteeden at Hanibal begerer at Maa pa Post komme heer Neder och tage Order pa allehaande, Om huilcken leiilighed Ieg haffuer ladt hannem myn mening[4)] forsta. Huorledis denne Breffuisser kan komme med myn skriiffuelse secker ygennem, ded ued ieg Indted. Karlen, som fører breffuit fram[5)], ma informeris, huorledis hand kan bliiffue aff med breffuit, naar hand inted kan faa ded med sig. Ieg haffuer skreffuen Admiralen tyl om Et anslag at gorre paa dy skiib, som fyndis ued Steetiin, At man dem kunde *Ruinere* med første Aben wand. Huoruydt mig Om samme Reuiir[6)] och leiilighed bekendt Er, ded haffuer ieg laadt hannem forsta Och hannem befahlit derom at tale med den, som antagen Er for *prouiant commissarie*[7)], som formenis at uerre der bekendt.

Oversættelse af Brev 253
Din skrivelse sammen med statholderens brev fra Norge[3)] er kommet mig i hænde i morges med brevbæreren.
Af begge skrivelser har jeg forstået to forskellige meninger, og heraf bifalder (*approberer*) jeg din mening, nemlig at man straks gør, hvad der kan gøres fra Norge, i stedet for at Hannibal ønsker at komme herned med posten for at få ordre om alle mulige forhold.
Om denne sag har jeg ladet ham forstå min mening.[4)]
Hvorledes denne brevbærer sikkert kan komme igennem med min skrivelse, ved jeg ikke.
Karlen, som fører brevet frem,[5)] må instrueres om, hvordan han skal komme af med brevet, hvis han ikke kan tage det med sig.
Jeg har skrevet til admiralen om at foretage et angreb på de skibe, som findes ved Stettin, således at man kunne ødelægge (*ruinere*) dem, så snart der bliver åbent vand.
Hvor meget jeg kender til denne kyststrækning[6)] og lejligheden dér, har jeg ladet ham vide, og jeg har befalet ham at tale med den, som er antaget til proviantkommissær,[7)] og som menes at være godt kendt der.

[1)] Med en senere hånd rettet til: *färgyt*.
[2)] Brevet har ingen udskrift, men fandtes mellem brevene til Ulfeldt.
[3)] Om Hannibal Sehesteds ønske om at rejse til Danmark se V nr. 374.
[4)] Der har oprindelig stået »hannem ladt myn mening«, men rækkefølgen er ved hjælp af tilføjede tal rettet af kongen.
[5)] Om befordringen af brevet til Hannibal Sehested se V nr. 379.
[6)] Kyststrækning.
[7)] Rimeligvis Niels Trolle, se brevet af 31. jan.

Kommentar
Side 309 afslutter **brev 252** med kongens ønske om at få et parti klæde farvet og beredt i København. Herefter begynder **brev 253**, hvor Christian IV tager stilling til Hannibal Sehesteds forslag om at rejse til Danmark, men foretrækker, at der handles direkte fra Norge. Samtidig omtaler han planer om et angreb på svenske skibe ved Stettin.

Side 310

Brev 253 ✻ 1. Februar 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.[2)]

Ded sølff[1)] du mener, at man skulle giiffue Rendte aff, ded mener ieg indted at burde skøe, ty da bør Iog liige sa uel haffue Rendte aff Pengen som aff Sølffuit, som Ieg dog aldrig kan Erlange. At giiffue Rendte aff Penge ded bør at werre, wansiiet Ieg ingen rendte begerer aff myne. Mens att giiffue Rendte aff Sølffuit, Som ellers haffue (!) bleffuen paa Skorstenen eller andenstedtz, Och aff ded sølff, som ellers haffde bleffuen staendis y skaben eller der vdenfor, Ded befinder Ieg indted at uere uel giordt y denne tiid at Begere aff syt feederne land. *Vale. Ottensegard den 1 fæbru: Anno 1644.*
Christian.
Dette herhuosføiiede breff til hanibal Sested Er uel sa Smadt lagdt sammen, at hand kan bringe ded fordt y ded tree, som sidder vnder heelen bag y støfflene.

Oversættelse af Brev 253
Hvad angår det sølv,[1)] som du mener, at man skulle give rente af, da mener jeg ikke, at det bør ske.
For i så fald burde jeg lige så vel have rente af penge som af sølvet, hvilket jeg dog aldrig kan opnå.
At give rente af penge kan være rimeligt, selv om jeg ikke forlanger rente af mine egne.
Men at give rente af sølvtøj, som ellers ville være blevet stående på skorstenen eller andre steder, og af det sølv, som ellers ville være blevet stående i skabe eller udenfor dem, det finder jeg ikke rigtigt at forlange af sit fædreland i denne tid.
Far vel.
Fra Odensegård den 1. februar 1644.
Christian.
Det vedlagte brev til Hannibal Sehested er lagt så småt sammen, at han kan bære det skjult i træet, som sidder under hælen bag i støvlerne.

Brev 254 ✻ 2. Februar 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Hofmønsterskriver Hans Bøjesen skal levere 50000 Dlr., som skal sendes til Hamborg for at bruges til Hvervninger. Ulfeldt vil faa Ordre af Kancelliet til at hæve en Sum Penge af Landekisten. — R. A.

Epthersom denne tydtz tiilstand vdkreffuer, at der wiil sendis 50000 daler Offuer tyl Lybeck, Som derfra siiden kan gaa pa Hamborg tiil at *Amploere* til werbÿnger, Da skal samme Summa affodris aff Hans Boysen Paa denne herhuos føiede kuytandtz Och med Ett aff Skyben sendis tyl Lybeck Och leffueris den, som H: key van Anefeldt[2)] dertyl betroer.
Du bekommer aff Chanseliit befahling at foddere dii penge aff, som fyndis y landkysten[3)], Och derhuos En be-
[fortsættes s. 311]

Oversættelse af Brev 254
Eftersom tidens forhold kræver, at der sendes 50.000 daler til Lübeck, hvorfra de siden kan gå videre til Hamborg for at anvendes til hvervninger,
skal denne sum udbetales af Hans Bøyesen mod den vedlagte kvittering og sendes med et af skibene til Lübeck og dér afleveres til den person, som hr. Kaj van Ahlefeldt[2)] betror opgaven.

Du vil få befaling fra kancelliet til at hæve de penge, som findes i landekisten,[3] og desuden en be-
[fortsættes s. 311]

[1] Om lånet af sølv jvf. brevet af 26. jan.
[2] Kaj Ahlefeldt var generalkrigskommissær i hertugdømmerne.
[3] Samme dag fik Niels Trolle og Christen Skeel ordre til at udlevere Korfits Ulfeldt 20.000 Rdlr. af landekisten til hvervning af et regiment til hest (Sjæll. Tegn., F. 148).

Kommentar
Side 310 afslutter **brev 253** og indleder **brev 254**. Christian IV fastholder sin modstand mod at betale rente af det sølv, som undersåtterne stiller til rådighed for rigets forsvar, og sender samtidig et hemmeligt brev til Hannibal Sehested. I begyndelsen af brev 254 gives der ordre om overførsel af betydelige pengemidler til Lübeck og Hamborg for at understøtte hvervningen af nye tropper.

Side 311

Brev 254 ✻ 2. Februar 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

fahling tyl dem, som haffuer Nøggelen til samme kyste, att dy skal lade følge, huissom derudi fyndis. *Vale. Ottensegard den 2 fæbru: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 254
... befaling til dem, som har nøglen til samme kiste, om at de skal udlevere det, som findes deri.
Far vel.
Fra Odensegård den 2. februar 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 255 ✻ 8. Februar 1644

Til Korfits Ulfeldt.[1]

Om Afsendelsen af Overskænken til General Baudissin. Kongen har begivet sig til Føns for at sætte Mod i Befolkningen, som venter snarlig Invasion af Torstenson. Han sender en Kopi af Rigsraadets Svar til den svenske Regering. — R. A.

Herhuos haffuer du ded breff Igen tiil *generall Baudessen*, Huormed Offuerskencken[2] haffuer syn afferding. Gud giiffue, at hand Och gesandteren saad sammen pa torriid y dandtziig.
Ieg haffuer begiffuen mig hiid, paded Ieg Nogenlunde kunde Betage folcken heer y landiit den Store friicht, der stycker y dem, Isønderlighed Mens ordene gar heer, at Tostensøn haffuer sagdt, At hand y tilkommende vgge wil gaa heroffuer, Om Endskøndt fanden med hans Selskab skulle føre hannem heroffuer. Huad Nu skeer, ded giiffuer tyden. Ieg habis med

gudtz hiielp, at densamme danneman, som fører ham tyl wandtz, han fører ham uel tylbage ygen med gaadt lyff ful med huug.
Huad dy danske Raad den Suenske Regering pa derris siiste Erklering, wed Peder wiibe framskiickt, Suariid haffuer[3)], deraff haffuer du *copiam* herhuos
[fortsættes s. 312]

Oversættelse af Brev 255
Hermed får du igen brevet til general Baudissin, hvormed overskænken[2)] skal af sted.
Gud give, at han og gesandten mødes i rette tid i Danzig.
Jeg har begivet mig hertil for så vidt muligt at tage noget af den store frygt fra folk her i landet, især fordi rygtet går, at Torstenson har sagt, at han i den kommende uge vil gå herover, om så fanden selv skulle føre ham over med hele hans følge.
Hvad der nu sker, vil tiden vise.
Jeg håber med Guds hjælp, at den samme mand, som fører ham til vands, også vil føre ham godt tilbage igen i live og fuld af mod.
Af det svar, som de danske rigsråder har sendt den svenske regering på dens seneste erklæring gennem Peder Vibe,[3)] har du en kopi vedlagt
[fortsættes s. 312]

---

1) Brevet mangler udskrift, men fandtes mellem brevene til Ulfeldt.
2) Om overskænk Henrik Blome, der sammen med den polske gesandt skulle føre penge over til general Baudissin, se V, 441 note 1. Jvf. brevet af 31. jan.
3) Om rigsrådets svar til det svenske råd med forslag om et grænsemøde se Fridericia II, 379; det findes i samtidig tryk. Jvf. brevet af 28. jan.

Kommentar
Side 311 afslutter **brev 254** og indeholder begyndelsen af **brev 255**. Christian IV sørger for finansieringen af de planlagte hvervninger og vender derpå tilbage til Baudissin-sagen. Han opholder sig på Føns for at berolige en befolkning, som frygter en svensk overfart til Fyn, og videresender en kopi af rigsrådets svar til den svenske regering.

Side 312

Brev 255 ✻ 8. Februar 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.[1)]

at Emphange, Som skall tryckis och yblandt dii Suenske *distribueris*, førend ded *Manifest* kommer for En dag. *Vale. Aff fiins[1)] Prestegard den 8 fæbru: Anno 1644.*
Christian.

Oversættelse af Brev 255
... at modtage.
Dette skal trykkes og uddeles (*distribueris*) blandt svenskerne, før manifestet bliver offentligt bekendt.
Far vel.
Fra Føns[1)] Præstegård den 8. februar 1644.
Christian.

Brev 256 ✻ 12. Februar 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Det norske Jernværk kan skaffe det fornødne Jærn, naar det maa leveres i Norge. Fjenden er ikke stærk i Jylland, efter hvad der berettes af svenske Fanger. — R. A.

Aff denne Breffuisser Erfahrer du, at Iernuerckit y Norrie[2)] gar, gud uerre loffuit, uel for siig, Saat hand formener at leffuere Arliigen Epther den Skabelun, hannem giiffuis, Sa megiit Iern tyl myn fornødenhed, Som behoff gorris, Nar ded der y Riigit ma leffueris och betalis, Huilckit ieg formener at kunde skee uden Skaade, Aldenstund Iernit dog med rede penning skal betaliis, Endten ded Er vndt eller gaadt.
At lade hendte ded derfra ded kan lettelig skee, Naar dennom Sliggen Ordt neffnis, som ded bekuemmeligen Om sommeren kan affhendtis.
Tiilstanden heer Er, gud uerre loffuit, Endnu temmelig. Naar dii Skeerbade[3)] ankommer, da skal fynden med gudtz hiielp inted bliiffue glemdt pa den Iudtske siide. Siiden at wandiit Er bleffuen Aabiid, daa haffuer ieg heel fliitig ladiit *visitere* dem. Dii Erre inted Num[e]re Stercke y Iudtland. Dii, som forgangen Nat bleff fangen, dii haffde 20 myl tii derris kuarter Och skulle forsee wachten y tre vgger. Dii bekiende, at dy fleeste *companiier* uar 24 och Ringer Rytter Stercke, och att *cornetten* la pa Rustuognen. *Vale. Aff fyns Prestegard den 12 fæbru: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 256
Af denne brevbærer vil du erfare, at jernværket i Norge[2)], Gud være lovet, går godt, således at dets leder mener hvert år efter den givne model at kunne levere så meget jern til mit behov, som der er brug for,
når blot det må leveres og betales i riget.
Dette mener jeg kan ske uden skade, eftersom jernet dog skal betales med rede penge, hvad enten det er godt eller mindre godt.
At lade det hente derfra kan let lade sig gøre, når man giver de nødvendige ordrer, således at det bekvemt kan afhentes om sommeren.
Forholdene her er, Gud være lovet, endnu ganske tålelige.
Når skærbådene[3)] ankommer, skal fjenden med Guds hjælp ikke blive glemt på den jyske side.
Siden vandet blev åbent, har jeg meget flittigt ladet dem rekognoscere.
Fjenden er ikke længere stærk i Jylland.
De mænd, som blev taget til fange den forgangne nat, havde tyve mil til deres kvarter og skulle forrette vagttjeneste i tre uger.
De bekendte, at de fleste kompagnier kun var 24 ryttere stærke eller endnu svagere, og at fanen (*cornetten*) lå på rustvognen.
Far vel.
Fra Føns Præstegård den 12. februar 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] Føns ved Lillebælt.
[2)] Eidsvold Jernværk.
[3)] Om skærbådene jvf. V nr. 385.

Kommentar
Side 312 afslutter **brev 255** og indeholder hele **brev 256**. Christian IV ønsker rigsrådets svar til Sverige trykt og spredt blandt svenskerne, før hans eget manifest bliver almindeligt kendt. I det følgende brev omtaler han de norske jernværkers leveringsmuligheder og giver et forholdsvis optimistisk billede af situationen i Jylland, hvor svenske fanger efter hans oplysninger beretter om svage rytterstyrker.

Side 313

Brev 257 * 1. Marts 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Da der kommer mange Fanger, som skal forhøres, er det nødvendigt at have en Auditor, hvortil Borgmester Reinhold Hansen midlertidigt kan bruges. — R. A.

Du uest dig Nocksom At Errindre, huad du talede med mig Om Borgemeister Reiinholdt Hansøn. Da Eptherdi *Hoc Rerum statu* Inted Nøduendiger skee kan, End at man haffde En *Auditor*, indtil den Rette ankommer, Som inted Endnu y fem eller 6 vgger siig kan Indstelle, Tii heer kommer fanger aff adskillige Platzer, som billigi skulle forhøris och derris bekiendelse *Protocolleris*. Nu ued man inted ydag, huad der Er sked ygar, Huilcket samme Borgemeister kunde haffue y acht, ymens at fangerne Endom stund[1)] alle føriis hiid, Huorfor du om samme leiilighed kandt tale med hannem[2)]. *Vale. Køben: Slodt den 1 Martij Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 257
Du vil nok erindre, hvad du talte med mig om angående borgmester Reinhold Hansen.
Da der under disse forhold (*hoc rerum statu*) ikke kan ske noget mere nødvendigt end, at man har en auditor, indtil den egentlige auditor ankommer, hvilket endnu ikke kan ske før om fem eller seks uger,
for her kommer fanger fra forskellige steder, som bør forhøres, og deres bekendelser protokolleres.
I dag ved man ikke, hvad der skete i går, hvilket samme borgmester burde have for øje, eftersom der stadig[1)] føres fanger hertil.
Derfor kan du tale med ham om denne sag.[2)]
Far vel.
Fra Københavns Slot den 1. marts 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 258 * 19. Marts 1644

Til Korfits Ulfeldt.[3)]

Kongen har været i Proviantgaarden og i Bryggerset, hvortil der skal bestilles Fade. Huderne af det hallandske Kvæg, som bruges paa Holmen til Maanedskost ved Mikkelsmesse, skal herefter ikke leveres til Børnehuset. — R. A.

Ieg haffuer Epther Middag werrit y Prouyandt garden Och y Briggersit Och fornommen y Briggersit at uerre mangel pa faade, Som skall befalis Bøckerne heer y Byen at forferdige Och tage tømmerit och Banden huos Skriifueren pa Briggersit.
[fortsættes s. 314]

Oversættelse af Brev 258
Jeg har i eftermiddag været i proviantgården og i bryggeriet og dér erfaret, at der mangler fade.
Derfor skal bødkere her i byen have befaling til at fremstille sådanne og tage tømmer og bånd hos skriveren på bryggeriet.
[fortsættes s. 314]

---

[1] *Endom stund* = endnu en tid.
[2] Reinhold Hansen blev 1644 beskikket til indtil videre at være auditor i hæren (O. Nielsen, *Kjøbenhavns Hist.* II, 66).
[3] Brevet mangler udskrift, men fandtes mellem brevene til Ulfeldt.

Kommentar
Side 313 indeholder hele **brev 257** og begyndelsen af **brev 258**. Christian IV anser det for nødvendigt straks at få en fungerende auditor til behandling af de mange fanger, som føres til København, og peger derfor på Reinhold Hansen som midlertidig løsning. Nederst begynder et nyt brev om forsyningsforholdene ved proviantgården og bryggeriet.

Side 314

Brev 258 ✻ 19. Marts 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.[3]

I Prouiandt garden haffuer Ieg befaliit Ingen Oxehuder at maa andenstedtz anuendis vden y Børnehussit At leffue[re]. Dy hudder, som dy faar aff ded hallandtske feh, som giiffuis Om Mickelmis tyl Manidtz kost[1], dem leffuerer dy y børnehussit Och forundrer sig sa deroffuer, at ded inted kan forsla tyl Børnens Skou. Huilcke hudder dy herepther indted skal leffuere y Børnehussit. Haffde man gemdt alle dy hudder aff ded feh, som heer Slachtit Er, da haffde man hafft y thu eller tre Aar nock til at Bereide y Børnehussit. Naar hudderne Erre bered, och Ieg haffuer sa mange deraff, som Ieg haffuer behoff, daa kan Resten giiffuis dem y betaling, som man skildig Er. *Vale. Køben: Slot den 19 Martij Anno 1644.*
Christian.

Oversættelse af Brev 258
I proviantgården har jeg befalet, at ingen oksehuder må anvendes andre steder end ved levering til Børnehuset.
De huder, som man får fra det hallandske kvæg, der udleveres omkring Mikkelsmesse til månedskost,[1] leverer man til Børnehuset, og man undrer sig over, at dette ikke er tilstrækkeligt til børnenes sko.
Sådanne huder skal de herefter ikke længere levere til Børnehuset.

Havde man gemt alle huderne fra det kvæg, som er blevet slagtet her, da havde man haft nok til to eller tre års beredning i Børnehuset.
Når huderne er beredte, og jeg har fået så mange af dem, som jeg har behov for, kan resten gives til betaling for det, man skylder.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 19. marts 1644.
Christian.

Brev 259 ✻ 29. Marts 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Ordrer angaaende Tømmer, der skal føres med paa Skibene (til Elfsborg), og om de Huse, der efter Leonhard Blasius's Tegning bygges bag den kongelige Stald, beregnede paa Transport ad Søvejen til Bestemmelsesstedet. — R. A.

Memoriall.
Der uyl forordnis tømmermend med til skiibs[2)], Som annammer Slagbommen Och dii friisiske Rytter[3)] Heer Och sette dem Sammen hiissid ygen, Huis Naffn med hans Suenne mig skal tilskiickis.
Dy husse, som forferdigis bag Stallen[4)], skal y myn frauerrelse Epther myn forrige anordning gorris ferdig Och
[fortsættes s. 315]

Oversættelse af Brev 259
Memorial.
Der skal udpeges tømrermænd til at følge med skibene,[2)] som skal modtage slagbommen og de frisiske ryttere[3)] her og samle dem igen på den anden side, hvis navnene på disse folk bliver sendt til mig.
De huse, som opføres bag stalden,[4)] skal under mit fravær færdiggøres efter min tidligere anordning, og
[fortsættes s. 315]

[1)] Maanedskost er den månedlige udlevering af proviant til skippere, styrmænd og håndværkere på Holmen (Lind s. 98).
[2)] Talen er rimeligvis om den af kongen forberedte ekspedition til Elfsborg, se V, 467 f. og 470 ff. (*Tidsskrift for Søvæsen* 81, 488-91).
[3)] Bjælker med hinanden krydsende tværstykker.
[4)] Jvf. V nr. 377 og 384.

Kommentar
Side 314 afslutter **brev 258** og indleder **brev 259**. Christian IV fastlægger nye regler for anvendelsen af oksehuder fra det hallandske kvæg og kritiserer den hidtidige forvaltning af råmaterialerne. Dernæst følger et memorandum med instrukser om tømmer, skibstransport og de præfabrikerede huse, der opføres bag den kongelige stald.

Side 315

Brev 259 ✻ 29. Marts 1644 (afslutning)

Til Korfits Ulfeldt.

indskiibis y dy skiib, som dem kan *transportere* derhen, som befaliit Bliiffuer, Huos huilcke Ochsa vysse folck skal forordnis, som den(!) Heer Nedertager Och dem med wiinduer Och dørre igen kan Opsette Och forferdige. Och wiil Bree-derne tyl lofften Heer Striigis, saat man med Riinge vmag dem Siiden kan forbruge. Glaasuynduerne skall her forfer-digis med al derris tylbehor saoch laasse och hengseler Epther M: linhardtz affriidtz pa lossomenterne, som y samme husse anordnit Er, Som aldtsammen skal Leffueris tyl dem, som kan leffuere ded fra sig Igen pa dy Steeder, Som Befaliis.
Forbenendte Bigmeister skal gorre Offuerslag pa Steen Och kaalck, som dertil behøffuis, Saat man kan faa ded Epther, som man y En haast indted kan fa med sig herfra. *Vale. Aff køben: Slott den 29 Martij Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 259
... indskibes på de skibe, som kan transportere dem til det sted, der bliver bestemt.
Der skal også udpeges særlige folk til arbejdet, som kan tage husene ned her og siden opstille og færdiggøre dem igen med vinduer og døre.
Loftsbrædderne skal stryges her, så de senere kan anvendes med ringe besvær.
Glasvinduerne skal fremstilles her med alt deres tilbehør samt låse og hængsler efter mester Leonhard Blasius' anvisninger på de rum, som er indrettet i husene.
Det hele skal leveres til dem, som kan sende det videre til de steder, som bliver bestemt.
Den ovennævnte bygmester skal udarbejde et overslag over den sten og kalk, som behøves dertil, så man kan fremskaffe det, som man ikke i hast kan få med herfra.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 29. marts 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 260 ✻ 11. April 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Der arbejdes paa at befæste „Gothenbrille". Et af Louis de Geers Skibe har vist sig i Havnen, men sejlede straks bort igen. Der skal sendes Proviant til den norske Armé og til „Gothenbrille". Kongen har forgæves ventet paa Undsætning af den norske Flaade. Den danske Flaade skal gøres rede til Kongens Hjemkomst. — R. A.

Wy Erre nu flitig til wercks med *fortificationen* pa Gottenbriille[1)], wansiet man Endnu inted tømmer[2)] haffuer kundt bekomme. Ieg haffde icke kundt ynske mig aff gud y himmelen Større lycke til at ga hiid, End ieg, gud uerre loffuit, hafft haffuer. Tii dy haffuer her Endnu ingen vnd-
[fortsættes s. 316]

Oversættelse af Brev 260
Vi er nu flittigt i gang med fæstningsarbejdet (*fortificationen*) ved Gothenbrille,[1)] selv om man endnu ikke har kunnet skaffe tømmer.[2)]

Jeg kunne ikke have ønsket mig større held af Gud i himlen ved at komme hertil, end jeg, Gud være lovet, har haft.
For de har her endnu ingen und-
[fortsættes s. 316]

---

[1] Se V nr. 406.
[2] Om mangelen på tømmer jvf. V nr. 406 og s. 472 note 3. Lensmanden paa Baahus fik 5. og 12. april befaling til at sende tømmer og tømrermænd til Hisingen (*Norske Rigsregistranter* VIII, 315 og 318).

Kommentar
Side 315 afslutter **brev 259** og begynder **brev 260**. Afslutningen af memorandumet viser, at de præfabrikerede huse var tænkt som flytbare bygninger, der kunne skilles ad, transporteres søvejen og genopføres på bestemmelsesstedet. Herefter følger begyndelsen af et nyt brev fra Hisingen, hvor Christian IV beskriver arbejdet med befæstningen „Gothenbrille“ og de vanskeligheder, som manglen på tømmer skaber.

Side 316

Brev 260 ✻ 11. April 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

setning fat aff Luijs de gerre[1], Mens her uar stackit siiden Et aff hans skiib Ret y mundingen aff haffnen, Saat ingen her vyste andit, End at ded haffde uerrit den forlaren Søn[2]. Mens den tiid dy pa samme skiib bleff fladen war her Inde, da lagde dy strax by och giick ad Søen Igen. Tiil Hanibal Seested[3] fornemmer man Inted. Dy, som kender landit, dy mener, at hand for megiit wand skiild, som Er Endnu y fosserne, Endnu y En Maniid indted kan komme. Der uil tenckis pa y tyde, at der kommer korn op tii samme Armei, ty Ellers Er den *Ruinerit*. Lademanden y Bahus lehn mendte, nu hand war heer, at dy kunde bringe En Manidtz prouiandt tilueiie och inted mehre.
Der uyl ochsa y tyde tenckis pa, at denne Ordt blyffuer forsørgit med prouiandt[4]. Aff skiiben kan mystis En Manidtz fetallie Och inted mere.
Tiil den Norske flade fornemmer man Inted, huor den Er, Och herfra kan man inted gaa, forend den ankommer at *secundere gottenbriille*. Skal ded saledis uerre mendt med samme flade, Som En pardt ladder siig mercke, At Ieg skulle fetalliere den ud Och skaffe S[t]ycker dertil, Da skal der uerre liiden profiidt huos samme flade at hendte. Ieg habis, at y haster med fladen der hiiemme, sauit mueligdt Er, At ieg kan fiinde den ferdig, Naar gud uyl, Ieg kommer tyl Steede. *Vale. Aff ded skiib Trefoldighed den 11 Aprilis Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 260
... undsætning fra Louis de Geer.[1]
For nogen tid siden lå et af hans skibe lige ved havnens munding, så ingen her troede andet, end at det var **Den fortabte Søn**.[2]
Men så snart folkene på skibet blev klar over, at flåden var herinde, lettede de straks anker og gik til søs igen.
Fra Hannibal Sehested[3] hører man intet.
De, som kender landet, mener, at han på grund af den store vandføring, som endnu findes i fosserne, ikke kan komme frem på endnu en måneds tid.

Der må i tide tænkes på at få korn frem til denne hær, for ellers er den ruineret.
Lademanden i Bohus len mente, da han var her, at man kunne skaffe en måneds proviant og ikke mere.
Der må også i tide sørges for, at dette sted bliver forsynet med proviant.[4)]
Fra skibene kan man undvære én måneds forråd og ikke mere.
Om den norske flåde hører man intet, hvor den er, og herfra kan man ikke gå videre, før den ankommer for at understøtte (*secundere*) Gothenbrille.
Hvis det virkelig er meningen med denne flåde, som nogle lader forstå, at jeg både skal forsyne (*fetalliere*) den og skaffe skyts dertil, da bliver der kun ringe nytte at hente hos samme flåde.
Jeg håber, at man skynder sig med flåden derhjemme så meget som muligt, så jeg kan finde den færdig, når jeg, hvis Gud vil, kommer frem.
Far vel.
Fra skibet **Trefoldighed** den 11. april 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

_____

[1)] Om Louis de Geer se V, 472 note 1.
[2)] *Den fortabte Søn* var et af de danske krigsskibe.
[3)] Hannibal Sehested havde 6. april fået befaling til at understøtte Christian IV's togt mod Göteborg ved et indfald fra Norge (*Norske Rigsregistranter* VIII, 316).
[4)] Lensmanden på Bohus fik 12. april befaling til at sende proviant til Hisingen (*Norske Rigsregistranter* VIII, 318).

Kommentar
Side 316 afslutter **brev 260**. Christian IV beklager den manglende forbindelse med Hannibal Sehested og den norske flåde, som han afventer, før operationerne ved Gothenbrille kan fortsættes. Brevet er præget af bekymring for forsyningssituationen, både for den norske armé og for styrken på Hisingen. Samtidig understreger kongen nødvendigheden af hurtigst muligt at få den danske flåde hjemme gjort klar.

Side 317

Brev 261 ⁕ 23. April 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil gaa til Angreb, naar Skibet „Stumpede Dorethe“ er kommet, og derpaa efter Ove Gjeddes Ankomst søge til Østersøen. Der skal samles saa mange hvervede Tropper som muligt til at bemande Flaaden. Hisingen kan forsvares med norske Tropper. Ordrer til at sende Penge til Kaj Ahlefeldt snarest mulig, angaaende Udrustning af Skibet „Trefoldighed“ og angaaende at skaffe Kongen medicinsk Vand. — R. A.

Aff dyn skriiffuelse *daterit* den 18 *Huius* haffuer Ieg fornommen, at Skeerene y Suerrig Endnu ligger fuld med Iiss, Och at dy suenske uyl med ded første ga y søen med 24 Orloff skiib, *item* at gemene snack gaar om Hollendernis mange skiib, som dy uyl gaa Igennom Sundiit med, Huorpa ieg dig inted forholder, At safram[t][1)] Ieg kan fa Stumpiit dorrete mundterit hiid til mig, Da achter Ieg indted at affuardte Offue geddis ankomst[2)]. Ty ieg habis næst gudtz hiielp y dag at komme Elffborg sa neer, At man kan secker skyde Skyldtuachten

derpa pa huden. Naar Offue gedde siiden ankommer, Da skal ded næst gudtz nadis hiielp Icke uaare en tyme, førend Ieg skal gaa Liige henad danmarck Igen och søge Østersøen[3)].
Aldt ded geworben folck, man kan Skraabe sammen, ded skal samliis, Tii dem foruden kan ieg inted vdrette med fladen, Dii andre kan man bruge tiil fiildekalck. Naar dette hull bliiffuer Stappit for Luijs de gerre och hans selskab, da gorris ingen skiib fornøden at lade y søen passe pa ded selskab. Tii man kan belegge hyssingen[4)] sa sterck med Norsk folck tiil hest och fodtz, at fiinder derpa indted kan gørre skade. Io snarer Stuppiit(!) dorrethe Och Offue gedde kan komme hiid, Io snarer kan Ieg komme herfra,
[fortsættes s. 318]

Oversættelse af Brev 261
Af din skrivelse, dateret den 18. dennes måned, har jeg erfaret, at skærene i Sverige endnu ligger fulde af is, og at svenskerne snart vil gå til søs med 24 orlogsskibe.
Ligeledes går der rygter om de mange hollandske skibe, som de vil føre gennem Sundet.
Hertil vil jeg bemærke, at hvis[1)] jeg kan få *Stumpede Dorethe* udrustet og sendt hertil, så agter jeg ikke at afvente Ove Gjeddes ankomst.[2)]
Jeg håber nemlig med Guds hjælp allerede i dag at komme så nær Elfsborg, at man sikkert kan skyde skildvagten dér på livet.
Når Ove Gjedde siden ankommer, skal der med Guds nåde ikke gå en time, før jeg igen vil sætte kurs mod Danmark og søge til Østersøen.[3)]
Alt det hvervede folk, man kan skrabe sammen, skal samles, for uden dem kan jeg intet udrette med flåden.
De øvrige kan man bruge til feltarbejde.
Når dette hul bliver stoppet for Louis de Geer og hans selskab, bliver det ikke nødvendigt at lade skibe ligge på vagt mod dem.
Man kan nemlig besætte Hisingen[4)] så stærkt med norske tropper til hest og fods, at fjenden ikke kan gøre skade dér.
Jo hurtigere *Stumpede Dorethe* og Ove Gjedde kan komme hertil, jo hurtigere kan jeg komme herfra,
[fortsættes s. 318]

[1)] Papiret er beskadiget.
[2)] Jvf. brevet af s. d. til Christen Thomesen Sehested V nr. 410.
[3)] Om kongens opgivelse af denne plan se V, 475 note 3.
[4)] Hisingen, ø ved Elfsborg.

Kommentar
Side 317 indeholder begyndelsen af **brev 261**. Christian IV skitserer sine planer for operationerne ved Elfsborg og gør det klart, at han ønsker at handle hurtigt, så snart skibet *Stumpede Dorethe* er fremme. Samtidig lægger han vægt på at samle flest mulige hvervede soldater til flåden og vurderer, at Hisingen kan holdes med norske styrker, så flåden kan frigøres til andre opgaver.

Side 318

Brev 261 ✻ 23. April 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Och forhabis med den Allerhøiiestis hiielp och bystand at gorre Suensken saa Bragiit En Sommer, som dy skelmer giorde mig wyndteren.

Dy penge, som Ieg befohll stackit siden at skulle sendis H. key von Alefeldt[1)], dii ma Endeligen fordt med ded første, ty du uest uel, huad macht mig ligger pa ded Steed.
M: Hans[2)] pa den Store smydie skall gorre thuende tarne y forrad tyl dette skiib, Som dii thuende Er, som man kan gaa udi aff den Store kaiitte. Der er allerede thuende smaa taaren pa, dersom[3)] dy andre skall komme, mens dy Erre saa Sma, at ingen kan komme derind.
Du skaldt uerre derom, at ieg kan faa mere aff ded uand, som den Docter[4)], som boer y Elssuingen[5)], pleiier at skaffe greffuen aff Oidenborg. *Vale. Aff myt skiib Trefordighed(!) triidie Paske dag Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 261
Og jeg håber med den Allerhøjestes hjælp og bistand at gøre svenskerne lige så megen skade denne sommer, som disse skælmer gjorde mig i vinter.
De penge, som jeg for nogen tid siden befalede skulle sendes til hr. Kaj von Ahlefeldt,[1)] må endelig af sted snarest muligt, for du ved godt, hvor meget denne sag ligger mig på sinde.
Mester Hans[2)] på den store smedje skal fremstille to tårne til dette skib, magen til de to, man kan gå ind i fra den store kahyt.
Der findes allerede to små tårne om bord, men hvis de andre skal bruges i stedet, er de nuværende så små, at ingen kan komme ind i dem.
Du skal sørge for, at jeg kan få mere af det vand, som den doktor,[4)] der bor i Elssuingen,[5)] plejer at skaffe greven af Oldenborg.
Far vel.
Fra mit skib **Trefordighed(!)** tredje påskedag år 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 262 * 25. April 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen haaber at tvinge Göteborg til Overgivelse eller i alle Tilfælde at kunne spærre Vejen for Louis de Geers Flaade. Sidste Nat gjorde Svenskerne et Udfald fra Göteborg, men led blodige Tab. — R. A.
Originaltekst
[fortsættes s. 319]

Oversættelse af Brev 262
[fortsættes s. 319]

[1)] Kaj Ahlefeldt, der var virksom som Krigskommissær i Hertugdømmerne 1643-45, bad ved Breve fra Glückstadt af 7. og 16. Marts og 6. April (T. Kanc. I. A., Indkomne Breve) om Tilsendelse af Proviant samt 20000 Rdl. til at betale Albert Baltser Bernts, der forsynede Glückstadt Fæstning med Ammunition.
[2)] Mester i den store Smedje var Hans Ulriksen Svitser (Lind S. 360).
[3)] d.e. der, hvor.
[4)] d.e. Dr. Kneffuel, se Brevet af 8. Okt. 1643.
[5)] Elssuingen i Hessen?

Kommentar
Side 318 afslutter **brev 261** og indleder **brev 262**. Christian IV fastholder sin offensive plan mod svenskerne og forventer at kunne gengælde vinterens nederlag i den kommende feltsæson. Samtidig presser han på for hurtig afsendelse af penge til Kaj Ahlefeldt, forstærkning af skibet *Trefoldighed* og fremskaffelse af det medicinske vand, som han tidligere flere gange har interesseret sig for.

Side 319

Brev 262 ✻ 25. April 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Endog heer Er Inted falden for, siiden Ieg skreff syist, Sa haffuer ieg dog vyllet skriiffue med denne Breffuisser, paded y der hiiemme kan Erfahren, At ded staar, gud uerre loffuit, her uel tiil. Ieg Staar uel y dy tancker, at gottenborg skulle *Accommodere* sig, Naar dii mercker, at man fahrer fordt med at sencke Indløbiit for Elssborriig. Huad nu skeer, ded giiffuer tyden. Saframdtt dy inted uyl Skycke siig y sagen, Da skall Ieg saledis med gudtz hiielp lucke for dem, at *Luiis de gerre* Endten lydit eller Indted skall kunde gorre, som landiit kan haffue godt aff. Denne Skottis skiib Er den triidie, som Er syunckit[1]. Saa snardt Owe gedde Och Stumpiit dorrete kommer hiid, da vyl Ieg med gudtz hiielp begiiffue mig herfra. I Nat faldt [d]y ud aff gottenborg pa Hyssingen med 1000 Mand[2], mens bleff skarp tracterit, saat dy tackede uorherre, at dy kam tilbage Igen. Der bleff, gud uerre loffuit, icke En mand aff uorris, mens med derris Blod haffde dy smurdt Iorden och klippen offuer med dy døde, som dy sleppede med sig, lige som der haffde Standen Et Slachterii. *Vale. Aff mig(!) skiib Trefoldighed den 25 Aprilis Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 262
Selv om der ikke er hændt noget særligt her, siden jeg sidst skrev, har jeg dog villet sende denne brevbærer, så I derhjemme kan erfare, at forholdene her, Gud være lovet, står godt til. Jeg nærer stadig den opfattelse, at Göteborg vil føje sig (*accommodere sig*), når de mærker, at man fortsætter med at sænke spærringer i indløbet til Elfsborg.
Hvad der videre sker, vil tiden vise.
Hvis de ikke vil føje sig i sagen, da vil jeg med Guds hjælp lukke så godt af for dem, at Louis de Geer hverken lidt eller meget skal kunne udrette noget, som landet kan have gavn af.
Dette skotske skib er det tredje, som er blevet sænket.[1]
Så snart Ove Gjedde og *Stumpede Dorethe* kommer hertil, vil jeg med Guds hjælp begive mig herfra.
I nat gjorde de udfald fra Göteborg mod Hisingen med 1000 mand,[2] men blev modtaget så hårdt, at de takkede Vorherre for at komme tilbage igen.
Der faldt, Gud være lovet, ikke én af vore mænd, mens de med deres eget blod havde farvet jorden og klipperne, og de slæbte deres døde med sig bort, så det lignede et slagteri.
Far vel.
Fra mit(!) skib *Trefoldighed* den 25. april 1644.
Christian.

Brev 263 ✻ 30. April 1644

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen vil, for at holde Øje med de Geers Flaade, begive sig til Flækkerøen, hvortil skal sendes en Del af Flaaden. Der skal sendes Penge til Dr. Langermann og 30000 Daler til Hertug Frederik til Hærens Underhold. — R. A.
Originaltekst
[fortsættes s. 320]

Oversættelse af Brev 263
[fortsættes s. 320]

---

[1] Det skotske skib, som tilligemed flere andre blev sænket for at spærre indløbet til Göteborg, var taget som prise (*Tidsskrift for Søvæsen* 81, s. 490).
[2] Slange, *Christian den Fierdes Hist.* IV, 1237 fortæller om udfaldet fra Göteborg (der blev tilbageslået af en norsk kaptajn ved navn Christian), men henlægger det til d. 20. april ved midnat.

Kommentar
Side 319 afslutter **brev 262**. Christian IV giver en optimistisk vurdering af situationen ved Göteborg. Han forventer, at byen enten vil overgive sig eller blive afskåret fra støtte udefra gennem spærringen af indløbet til Elfsborg. Brevet kulminerer med beretningen om et svensk udfald mod Hisingen, som efter kongens fremstilling blev slået tilbage med betydelige svenske tab og uden danske eller norske tab.

Side 320

Brev 263 ⁕ 30. April 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt
.
Ieg haffuer aff dyn skriiffuelse forstanden, At *Luiis de gerris* flade Er Støeck y søen[1], Huylckit man Indted kan Endere, mens gorre dertil, huad mueligt kan werre. Och paded i[eg][2] kan dyste bedre passe pa samme flade, at den Indted vforuarende kommer y s[un]dit[2], daa begiiffuer Ieg mig, sa snardt skee kan, herfra henad flæckerøen[3], Huordthen disse herundertegnede skiib, sa snardt mueligdt Er, skall komme tiil mig. [Du kan][4] beholde Resten huos dig tii att passe pa y Sundiit, at dy kan confoiiere d...[4] ygennom Strømmen. Eptherdi ded Er befahliit, at D: la[nger]man[4] skall begiffue sig fra Ossnabriig henad Hamborg Igen, da skal s[amm]e[4] D: skaffes penge, saat hand med Ehren kan komme derfra Igen[5].
Myn Søn H: frederich[6] skal vndsettis med 30 tussind daler tyl myn Armej, hand huos siig haffuer, som myg y disse tyder ligger Macht paa. *Vale. Aff myt skiib Trefoldighed den 30 Apri: Anno 1644.*
Christian.

1. S: Sophia
2. Pasientia
3. Treekroner
4. den Huyde Byørn
5. Oldenborg
6. Gaackmed
7. Stormaren[7]
8. den Suordte Byørn

Och saa mange aff dy sma skiib som dysse: Snarensuend och ded selskab, som Seiiler nogiit.

Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 263
Jeg har af din skrivelse forstået, at Louis de Geers flåde er stukket i søen,[1)] hvilket man ikke kan ændre, men blot gøre, hvad der er muligt imod.
For at jeg bedre kan holde øje med denne flåde og forhindre, at den uventet kommer ind i Sundet,[2)] vil jeg så hurtigt som muligt begive mig herfra til Flækkerøen.[3)]
De nedenfor opregnede skibe skal så snart som muligt komme til mig.
Resten kan du beholde hos dig for at holde vagt i Sundet og konvojere skibene gennem strømmen.[4)]
Eftersom det er befalet, at dr. Langermann[4)] skal begive sig fra Osnabrück tilbage til Hamborg, skal samme doktor forsynes med penge, så han kan vende tilbage derfra med æren i behold.[5)]
Min søn hertug Frederik[6)] skal understøttes med 30.000 daler til den hær, som han har hos sig, og som ligger mig meget på sinde i disse tider.
Far vel.
Fra mit skib *Trefoldighed* den 30. april 1644.
Christian.
De skibe, som skal sendes:

1. *S. Sophia*
2. *Pasientia*
3. *Treekroner*
4. *den Huyde Byørn*
5. *Oldenborg*
6. *Gaackmed*
7. *Stormaren*[7)]
8. *den Suordte Byørn*

Og så mange af de små skibe som muligt, såsom *Snarensvend* og lignende fartøjer, der sejler nogenlunde godt.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] *Støeck* er rimeligvis en af nedertysk påvirket form for *stukket*. Ulfeldt havde i skrivelse af 9. april (D. Kanc. Indlæg til Reg. og Tegn.) meddelt, at de af Louis de Geer udrustede skibe var løbet ud fra Vlie, antagelig med kurs mod Göteborg.
[2)] Hul i papiret.
[3)] Kongen sejlede den følgende nat til Flækkerøen (ved indløbet til Christianssand), se V, 478 note 2.
[4)] Hul i papiret.
[5)] Om dr. Langermann i Osnabrück se V, 477 note 1.
[6)] Hertug Frederik var i marts udnævnt til generalissimus over tropperne i hertugdømmerne (O. Munthe, *Hannibalsfejden*, s. 18).
[7)] Kongen har først skrevet *Delmenhorst*, men streget det over.

Kommentar
Side 320 afslutter **brev 263**. Christian IV reagerer på efterretningen om, at Louis de Geers flåde er gået til søs, og planlægger derfor selv at flytte sig til Flækkerøen for at overvåge situationen. Samtidig udpeger han en eskadre af større og mindre skibe, der skal slutte sig til ham, sørger for finansiel støtte til dr. Langermann og beordrer 30.000 daler sendt til hertug Frederiks hær.

Side 321

Brev 264 * 3. Maj 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Skibet „Stumpede Dorethe" er nu ankommet. Korfits Ulfeldt og Ditlev Reventlow skal paa Kongens Vegne svare den kejserlige Gesandt, at han helst vil have Kejserens Hjælp i Meklenborg. Der skal sendes Penge til Dr. Langermann og Hans Leonhard Klein. Ove Gjedde skal have Ordre til at begive sig til Flækkerø. — R. A.

Ieg haffuer Stackit siiden ued den *galliotte* skreffuen dig tiil om uorris tylstand Och, huad Ieg haffuer y siinde, Om gud y himmelen sliigdt behager. Stumpiit dorrete[1)] kam hiid ygar Och skall strax hiiem Igen. Den keysserlige gesandter[2)] Skal aff dig och Chanseleren *meo Nomine saluteris* och lade forsta, At Ieg for mangel aff dem, som kunde gøre Suar pa keysserrens skriiffuelse, Da haffuer Ieg befahlit Eder med Chanseler Reuendtlou at lade hannem Mundtlig myn mening forsta, Att Hans herris *Assistens* kommer mig best til pas y landte Meckelenborg. D: Langeman Och M: klein[3)] skall *secunderis* med Penge, at den Ene kommer henad Ossnabriig Och den ander derfra Igen. Oue gedde[4)] formercken(!) man Endnu indted heer. Hand skall befahliis, om hand Endnu der hiemme Er, att hand begiiffuer sig henad fleckerøen. *Vale. Aff Trefoldighed u[n]der Huynge[5)] den 3 Maj Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 264
Jeg har for nogen tid siden skrevet til dig med gallioten om vor situation og om, hvad jeg har i sinde, dersom Gud i himlen vil det således.
Stumpede Dorethe[1)] kom hertil i går og skal straks hjem igen.
Den kejserlige gesandt[2)] skal af dig og kansleren på mine vegne (*meo nomine*) hilses og gives den forklaring, at eftersom jeg mangler folk, som kan besvare kejserens skrivelse, har jeg pålagt dig og kansler Reventlow mundtligt at meddele ham min mening, nemlig at hans herres bistand (*assistens*) bedst vil komme mig til nytte i landsdelen Mecklenburg.
Dr. Langermann og mester Klein[3)] skal understøttes (*secunderis*) med penge, så den ene kan komme til Osnabrück og den anden derfra igen.
Ove Gjedde[4)] mærker man endnu intet til her.
Hvis han stadig er hjemme, skal han have befaling til at begive sig til Flækkerøen.
Far vel.
Fra *Trefoldighed* under Vinga[5)] den 3. maj 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] Se V nr. 410 og dette bind nr. 261 og 262.
[2)] Gesandten Georg v. Plettenberg opholdt sig siden marts i København for at overbringe kejserens forslag om forbund (Fridericia II, 396 f.). I en skrivelse af 2. marts (fremlagt i kancelliet 27. marts, T. Kanc. U. A. Kejseren, Breve fra Ferdinand III m.fl. 1634-83) tilbød kejseren at bringe Christian IV hjælp ved at sende tropper ind i Bremen Stift.
[3)] Se V, 477 note 1.
[4)] Se V nr. 410 og dette bind nr. 261 og 262.

[5] d.e. Vinga (ø ved indløbet til Göteborg), hvortil den danske flåde ifølge Boeclerus, *Hist. belli Sveco-Danici*, s. 117 f., sejlede natten til 1. maj, efter at stillingen for Elfsborg var opgivet.

Kommentar
Side 321 indeholder hele **brev 264**. Christian IV meddeler, at *Stumpede Dorethe* er ankommet, og giver instrukser om den diplomatiske kontakt med den kejserlige gesandt Georg v. Plettenberg. Kongen foretrækker kejserlig støtte i Mecklenburg frem for andre løsninger. Desuden sørger han for finansiel støtte til dr. Langermann og Hans Leonhard Klein og kræver, at Ove Gjedde hurtigst muligt slutter sig til ham ved Flækkerøen.

Side 322

Brev 265 * 8. Maj 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil ikke have sendt nogen Orlogsskibe til Undsætning, da disse skal blive hos Admiralen, som skal sørge for Flaaden i København, medens Kongen selv vil sejle i Retning af Helgoland for at spejde efter Louis de Geers Flaade. Den første svenske Flaade, der bliver færdig, skal sikkert sejle efter Ammunition til Danzig. Der skal sørges for Proviant til Kongens Flaade ved dens Hjemkomst. — R. A.

Epthersom du stackit siiden haffuer faat Order[1] at hiidsende Nogle aff Orloff skiiben med nogle prouiant skiib, Da Eptherdi Ieg habis med gudtz hiielp at forrette Miit forrehaffuende med dy skiib, Ieg huos mig haffuer, Da skal samme skyb bliiffue der hiiemme och følge Admiralen, Nar och huor behoff gorris.
Ieg gar nu med gudtz hiielp liige herfra henad Hylligeland At fornemme, huor *Luiis de gerris* flade Stiicker, Huilcken Ieg formener yndted at uerre sa *formidable*, som der gaar Ord aff. Ded ma siidde vnderlig sammen med samme flade, at den haffuer søgdt Elffuen, huor den Indted kan Naa ded, som derris *Intention* tyenligdt kan werre. Ieg habis med gudtz hiielp, at myn mening skal geraten wel y ded, at Ieg formener, At dy mange danske och Norske Søefolck, som y En hast Er løbben sammen, Indted haffuer wiildt fordt, dentyd dy haffuer merckit, at ded skulle brugis Imod derris Eygen herre och feæderne land. Ded Er Admiralen befahliit at forrette ded der hiiemme, som hans stand anstaar[2].
[fortsættes s. 323]

Oversættelse af Brev 265
Eftersom du for nogen tid siden har fået ordre[1] om at sende nogle af orlogsskibene hertil sammen med nogle proviantskibe, og eftersom jeg med Guds hjælp håber at kunne udføre mit forehavende med de skibe, jeg allerede har hos mig,
skal disse skibe blive hjemme og følge admiralen, når og hvor der bliver behov for dem.
Jeg vil nu med Guds hjælp sejle herfra mod Helgoland for at undersøge, hvor Louis de Geers flåde befinder sig.
Jeg formoder ikke, at den er så frygtindgydende (*formidable*), som rygtet vil gøre den til.
Det forekommer mig mærkeligt med denne flåde, at den har søgt mod Elben, hvor den ikke kan opnå noget, som kan være tjenligt for dens hensigt (*intention*).
Jeg håber med Guds hjælp, at min opfattelse vil vise sig rigtig, nemlig at de mange danske og norske søfolk, som i hast er løbet sammen, ikke har villet fortsætte, da de har opdaget, at de skulle anvendes imod deres egen herre og fædreland.

Admiralen har fået befaling til hjemme at udføre det, som hans embede kræver.[2)]
[fortsættes s. 323]

[1)] Se brevet af 30. april.
[2)] Kongen var samme dag kommet til Flækkerøen med 10 skibe. Da han af en skipper fra Glückstadt erfarede, at den svensk-hollandske flåde var sejlet ud af Elben, gik han samme dags aften til søs og kom 11. maj under Før. Rigsadmiralen Jørgen Vind sendte ham til København for at påskynde hovedflådens udrustning (*Danske Saml.* VI, 265).

Kommentar
Side 322 indeholder begyndelsen af **brev 265**. Christian IV afviser behovet for yderligere orlogsskibe til sin egen styrke og ønsker i stedet, at de forbliver hos admiralen. Samtidig forbereder han et rekognosceringstogt mod Helgoland for at opspore Louis de Geers flåde og vurderer, at dens styrke sandsynligvis er blevet overdrevet.

Side 323

Brev 265 ✻ 8. Maj 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Den første Suenske flaade, som bliiffuer ferdig, haffuer man y danmarck inted at skytte, Tii den gaar pa dantzig, huordthen uorris flade bør at *confoiiere* dem bade hen och tiilbage igen. Tii derfra skal dy haffue *Munition* och skiibs Redskab. Dy, som y dy forrige tider giick pa dantzig y samme mening, som sagdt Er, dy lod siig indted mercke, førend dy gyck for En wiind fordt och liige sa tiilbage Igen, Saat man besuerlig kunde Erfhare. att dy haffde uerrit der. For alting skaldt du uerre derom, Att Ieg fiind[e]r Heer for mig prouiant pa En Maniid for denne flade, Naar gud uil, Ieg kommer hiid Igen. *Vale. Aff myt Skiib Trefoldighed y fleckerøen den 8 Maj Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 265
Den første svenske flåde, som bliver færdig, har man ingen grund til at frygte i Danmark. Den vil nemlig gå til Danzig, hvortil vor flåde bør konvojere dem både frem og tilbage.
Derfra skal de hente ammunition og skibsudrustning.
De, som i tidligere tider sejlede til Danzig med samme formål, som her er nævnt, lod sig ikke bemærke, før de med gunstig vind var af sted og lige så hurtigt tilbage igen, så man kun vanskeligt kunne erfare, at de havde været der.
Frem for alt skal du sørge for, at jeg finder proviant til en måned for denne flåde liggende klar her, når jeg, om Gud vil, kommer tilbage.
Far vel.
Fra mit skib *Trefoldighed* ved Flækkerøen den 8. maj 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 266 ✻ 26. Maj 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil blive liggende ved Flækkerø for at holde Øje med Louis de Geers Flaade, som er medtaget efter den sidste Træfning, og vil derefter, naar de Geers Flaade har vist sig intet at kunne udrette, sejle ad Sverige til. Rigsraadet skal foreslaa en Mand til at kommandere Flaaden i Kongens Fraværelse. Kongen anser ikke Ove Gjedde for egnet hertil. Ebbe Ulfeldt og ikke den af Ulfeldt foreslaaede Hertug af Sønderborg bør sættes over Tropperne i Skaane. — R. A.

Aff dyn skriiffuelse haffuer ieg forstanden, At dy gadt folck der hiiemme gerne Sa, at ieg uar der tilstede. Saa thuiffler ieg inted, at dy, som mig wel wiil och kender myn alder, Io mehner mig bedre at uerre *Accommoderit* y denne lystige tyd pa frede: eller pa Rossenborg End heer Iblandt disse klypper, Mens aldenstund ded saledis behager gud y himmelen, da bør ded behage mig ochsa. At fladen, som først bleff befahliit at ga hiid, Er allerede y Søen, Ded kommer mig mechtig til paas, Ty Ieg haffde ellers mat biie Epther dem heer, huorfor ieg befol dig at sende En manidtz
[fortsættes s. 324]

Oversættelse af Brev 266
Af din skrivelse har jeg forstået, at de gode folk derhjemme gerne så, at jeg var til stede.
Jeg tvivler dog ikke på, at de, som ønsker mig vel og kender min alder, snarere ville mene, at jeg passede bedre på Frederiksborg eller Rosenborg end her blandt disse klipper.
Men eftersom det således behager Gud i himlen, bør det også behage mig.
At flåden, som først blev beordret hertil, allerede er kommet til søs, glæder mig meget, for ellers havde jeg måttet vente på den her.
Derfor befalede jeg dig at sende en måneds ...
[fortsættes s. 324]

---

[1] *Confoiere* = konvojere.

Kommentar
Side 323 afslutter **brev 265** og indleder **brev 266**. Christian IV vurderer, at den første svenske flåde sandsynligvis vil sejle til Danzig for at hente ammunition og forsyninger, og understreger derfor behovet for dansk overvågning og konvojering. I begyndelsen af brev 266 reflekterer han over sit ophold ved Flækkerøen og bemærker, at mange hjemme helst så ham tilbage i Danmark, selv om han finder sig i de vanskelige forhold som en del af sin pligt.

Side 324

Brev 266 ✻ 26. Maj 1644 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

prouiant hiid til denne flade[1]. Ded tør ingen tencke, at ieg kuytø[d]e[2] denne platz, førend ieg ued, huorledis *Luiis de gerris* flade Lyer[3], Tii den siiste tørning, Ieg holdt med dennom, da uar En pardt aff dem heel *Malad*[4]. Samme flade kam y lyster diib y den mening der at tage Soldater ind och ga med dem Offuer tiil fyn, Mens der vylle ingen aff dy tydske tiil skiibs. Dertilmed fiindis der faa folck pa dy støder y Iudtland, Der ligger tre Regiimenter y Riibe, som neppeligen Er 300 mand stercke. Wiil Riigens *Admirall* gorre ded, hand bør at gorre, Som hand uel gør, da haffuer ded ingen Nød[5]. Dy gadt folck uylle altiid gerne uerre tre gange sa Stercke som fynden, pa ded dy ingen Ewentyr skulle staa. Wyl wor herre vnde mig den

lycke at ma *confoiiere Luiis d: gerris* flade herfra ygennom Sundiit Ind y Østersøen, Da haffde Ieg høiieligen at tacken[!] hannem derfor.
Huorfor ieg uyl ware dig ad, at du haffuer prouyandt ued handen tiil fladen. Tii sa tylig ieg mercker, at *Luiis de gerris* flade inted kan *præstere* ded, som man sig indbylder, Da gar ieg med fladen liige henad Suerrig, huorfor der uyl uerre prouiant ued handen, paded at man derfor Indted bliiffuer Opholdt.
Ieg forlengis at Erfhare, huem Riigens Raad tencker at uerre dychtig tiil att *commandere* fladen y myn *Absens*. Ieg kender Ingen, som haffuer Siiett tu fysker bade fechte med hinanden End at siige thuende flader. At den Skeffue gedde ded skulle forsta, fordi hand haffuer uerrit y Indien, ded kommer mig fremmid for. Hand Er En god karl tiil ded, hand Er bestilldt for, Nemblig tiil *Admiral* offuer den Norske flade, Mens uyder Indted[6)].

Oversættelse af Brev 266
... proviant hertil til denne flåde.[1)]
Ingen må tro, at jeg forlader[2)] denne plads, før jeg ved, hvordan det står til[3)] med Louis de Geers flåde.
Ved den sidste træfning, jeg havde med dem, var en del af dem meget medtagne eller syge.[4)]
Den samme flåde kom dybt ind i lysterne med den hensigt at tage soldater om bord og føre dem over til Fyn, men ingen af de tyske søfolk ville med skibene.
Dertil kommer, at der kun findes få folk i disse egne af Jylland.
Der ligger tre regimenter i Ribe, som næppe er 300 mand stærke.
Hvis rigens admiral gør det, han bør gøre, hvilket han også plejer at gøre, da er der ingen nød.[5)]
De gode folk vil altid gerne være tre gange så stærke som fjenden, for at de ikke skal løbe nogen risiko.
Hvis Vorherre vil unde mig den lykke at få konvojeret Louis de Geers flåde herfra gennem Sundet ind i Østersøen, da havde jeg stor grund til at takke ham derfor.
Derfor vil jeg advare dig om, at du skal have proviant ved hånden til flåden.
Så snart jeg mærker, at Louis de Geers flåde ikke kan udrette det, som man forestiller sig, går jeg straks med flåden mod Sverige.
Derfor må der være proviant klar, så man ikke bliver opholdt af mangel derpå.
Jeg længes efter at erfare, hvem rigsrådet mener er skikket til at kommandere flåden i mit fravær.
Jeg kender ingen, som har set to fiskere slås med hinanden, endnu mindre to flåder.
At den skæve Gjedde (Ove Gjedde) skulle forstå dette, blot fordi han har været i Indien, forekommer mig besynderligt.
Han er en god mand til det, han er sat til, nemlig at være admiral over den norske flåde, men ikke videre end det.[6)]

[1)] Se brevet af 8. maj.
[2)] Hul i papiret.
[3)] *Lyer* (= lider), d.e. hvordan det er fat med.
[4)] Hermed sigtes til træfningen ved List den 16. maj, ved hvilken den af Louis de Geer sendte flåde under Martin Thijsen blev slået af kongen (*Danske Saml.* VI, 264 ff.). Jvf. brevet af 3. juni.
[5)] Jørgen Vind var af kongen fra Flækkerø sendt til København for at påskynde hovedflådens udrustning, jvf. brevet af 8. maj.
[6)] Ove Gjedde var 17. januar udnævnt til admiral over den norske flåde.

Kommentar

Side 324 fortsætter **brev 266**. Christian IV fastholder, at han vil blive ved Flækkerø, indtil han har sikker viden om Louis de Geers flådes tilstand efter træfningen ved List. Brevet viser også kongens skepsis over for Ove Gjeddes evner som øverstkommanderende for den samlede flåde. Kongen ønsker rigsrådets vurdering af en mere egnet leder og understreger samtidig nødvendigheden af at have tilstrækkelige proviantlagre klar til et hurtigt fremstød mod Sverige.

Side 325

Brev 266 ✻ 26. Maj 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Den Hertug aff Synderborg[1)], du skriiffuer Om, haffuer Ieg lenge siiden *præsenterit* Et *compani* til hest at werbe. Mens at giiffue hannem *commando* offuer ded[2)] danske Rii[i]tteri[3)] y skane, ded skeer Indted, ty hand Er En *Ignorant* aff kriigen Och ued bedre at sette hans haar y order end[2)] En *schadron* Riitter. Naar Nogen skal settis offuer dy *trupper* y Skane, da Er Ebbe wlfeldt Nest dertil, ty hannem Er allerede vndt tytelen aff En Offuerste. Hertugen ma uel ga *per grados*, som andre haffuer giordt for hannem, Och begynde pa Riitmeister *scharsi*[4)], Huortill y der hiemme skall uerre hannem behielppelig, Sauydt skee kan. *Vale. Aff myt skyb Trefoldighed y fleckerø den 26 Maj Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 266
Den hertug af Sønderborg,[1)] som du skriver om, har jeg allerede for længe siden tilbudt (*præsenterit*) et rytterkompagni at hverve.
Men at give ham kommando over det danske rytteri[3)] i Skåne kommer ikke på tale, for han er ukyndig (*ignorant*) i krigskunsten og forstår bedre at sætte sit hår i orden end at føre en eskadron ryttere.
Hvis nogen skal sættes over tropperne i Skåne, er Ebbe Ulfeldt nærmest dertil, fordi han allerede har fået titel af oberst.
Hertugen må gerne gå frem trin for trin (*per grados*), som andre har gjort før ham, og begynde med en ritmesters charge.[4)]
Dertil skal I derhjemme være ham behjælpelige, så vidt det er muligt.
Far vel.
Fra mit skib *Trefoldighed* ved Flækkerø den 26. maj 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 267 ✻ 3. Juni 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen udtaler sin Glæde over Overfaldet paa Svenskerne ved Kolding. Den vigtigste Opgave er at holde Øje med den svensk-hollandske Flaade, hvorfor han endnu ikke kan vende tilbage til København. Ved Træfningen i Listerdyb tilføjede han den fjendtlige Flaade stor Skade. Der kommer gode Efterretninger om Kampe i Jylland. Der skal sørges for Proviant til Flaaden og for Eddike til at køle Skytset. — R. A.

Originaltekst
[fortsættes s. 326]

Oversættelse af Brev 267
[fortsættes s. 326]

---

[1] Rimeligvis Ernst Günther, stifter af den augustenborgske linje og søn af Alexander af Sønderborg. Han gik i dansk tjeneste og hvervede et rytterkorps til brug for kongen (*Saml. til jydsk Hist.* X, 327; F. v. Krogh, *Gesch. des Hauses Holstein-Sonderburg*, s. 57).
[2] Ordet er skrevet to gange.
[3] Hul i papiret.
[4] d.e. charge.

Kommentar
Side 325 afslutter **brev 266**. Christian IV afviser klart tanken om at give hertugen af Sønderborg kommandoen over ryttertropperne i Skåne og foretrækker i stedet Ebbe Ulfeldt. Brevet giver et sjældent indblik i kongens personlige vurdering af militære lederes egnethed og hans opfattelse af, at militær avancement bør ske gradvist gennem praktisk erfaring.

Side 326

Brev 267 * 3. Juni 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen udtaler sin Glæde over Overfaldet paa Svenskerne ved Kolding. Den vigtigste Opgave er at holde Øje med den svensk-hollandske Flaade, hvorfor han endnu ikke kan vende tilbage til København. Ved Træfningen i Listerdyb tilføjede han den fjendtlige Flaade stor Skade. Der kommer gode Efterretninger om Kampe i Jylland. Der skal sørges for Proviant til Flaaden og for Eddike til at køle Skytset. — R. A.

Dyn skriiffuelse ued Offue gedde framskiickt saoch ded breff, som fuldtis med prindtzens Och Riigens Marsiis skriiffuelse, Erre mig til hande kommen. Den Almechtigste uerre loffuit y al Euighed for dy deilige hug, fiinden fick y kolding[1], wor herre vnde dem fleere med ded første. At du formener, at folcken der hiemme skulle uerre friimodiger til aldting, Om ieg uaar selffuer tilstede, Sa ued gud, at ieg helder uar hiemme End heer, Mens ded tiiener inted, Tii pa denne Hollandske Suenske flaade forlader fiinden siig mere end pa gud y himmelen; fick dii heer lufft, da uar ded giordt med fiin och smalanden. Mens sa lenge gud y himmelen uil giiffue syn Nade tiil, at man kan holde dem y nogen affue, Da haffuer man med gudtz hiielp ingen skiib at frych[t]e aff westersøen, som dy heer och der kunde ryste ud[2]. Mens huad ued Nystad skeer, ded formener Ieg nocksom aff Riigens *Admirall* at kunde hiindris. Densamme flaade wylle Nu for faa dage siiden Indted Staa[3] Pros Mund och Offue gedde, der dy dog uar tre gange sa mange, som dy uar, Mens gyck dør[4].
[fortsættes s. 327]

Oversættelse af Brev 267
Din skrivelse, sendt med Ove Gjedde, samt det brev, som fulgte med prinsens og rigsmarskens skrivelser, er kommet mig i hænde.
Den Almægtige være lovet i al evighed for de smukke slag, fjenden fik ved Kolding.[1] Må Vorherre snart lade dem få flere af samme slags.

Du mener, at folkene derhjemme ville være mere frimodige til alt, hvis jeg selv var til stede. Gud ved, at jeg hellere var hjemme end her, men det nytter ikke.
Fjenden sætter nemlig større lid til denne hollandsk-svenske flåde end til Gud i himlen. Hvis de fik frit spillerum her, da ville det være forbi med både Fyn og Småland.
Men så længe Gud i himlen giver sin nåde til, at man kan holde dem nogenlunde i ave, har man med Guds hjælp ingen skibe at frygte fra Vesterhavet, som de kunne sende ud her og der.[2)]
Hvad der sker ved Neustadt, mener jeg derimod godt kan hindres af rigens admiral.
Den samme fjendtlige flåde kunne for få dage siden ikke stå sig mod Pros Mund og Ove Gjedde, selv om de var tre gange så talrige som vore, men måtte vige bort.[4)]
[fortsættes s. 327]

[1)] Hermed sigtes til Anders Billes ekspedition fra Middelfart til Kolding natten til d. 1. maj, hvorved han overrumplede og splittede de svenske tropper, der var samlede for at gøre landgangsforsøg på Fyn (Rockstroh, *Den nationale Hær i Danmark* I, 131).
[2)] d.e. udruste.
[3)] *Staa* = holde stand overfor.
[4)] *Gaa dør* (durch) om et skib = sejle videre, forcere sejladsen. Kongens udtalelse bekræfter formodningen om, at Pros Mund og Ove Gjedde ved træfningen i Listerdyb d. 24. (eller 25.) maj slog den svensk-hollandske flåde under Martin Thijsen på flugt (Chr. Bruun i *Danske Saml.* VI, 272-76; *Tidsskrift for Søvæsen* 81, 519).

Kommentar
Side 326 indeholder første del af **brev 267**. Christian IV glæder sig over det danske angreb ved Kolding og understreger igen, at hovedopgaven er at holde den svensk-hollandske flåde under opsyn. Han erklærer åbent, at han hellere ville være hjemme, men anser sin tilstedeværelse ved flåden for nødvendig. Brevet rummer også en vigtig vurdering af træfningen i Listerdyb, hvor kongen mener, at Pros Mund og Ove Gjedde havde tvunget den fjendtlige flåde på tilbagegang.

Side 327

Brev 267 ✻ 3. Juni 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.
Kongen udtaler sin Glæde over Overfaldet paa Svenskerne ved Kolding. Den vigtigste Opgave er at holde Øje med den svensk-hollandske Flaade, hvorfor han endnu ikke kan vende tilbage til København. Ved Træfningen i Listerdyb tilføjede han den fjendtlige Flaade stor Skade. Der kommer gode Efterretninger om Kampe i Jylland. Der skal sørges for Proviant til Flaaden og for Eddike til at køle Skytset. — R. A.
Originaltekst
Dy, som boer pa lyst och der omkring, Snacker om Nogle hundrit mand, som blef[1)] den dag, Ieg slogiis med dem, wiisheden derom haffuer man med ded første.
At dii fyck hug, derpa er indted at thuiffle. *Commandanten* offuer soldaterne lohaussen bleff skuudt hoffuedit aff y kaiiten, der hand sad med handen vnder kynden. Samme skiib, hand uar pa, myste Roriid, Meysansprødiit och fuck Raen. Dii wiille slet inted troe, at ded uar myne skiib, som fechte med dem, mens at ded waar dynkercker[2)]. Dy skall med gudtz hiielp snardt faa dii samme diinckerker tiil Ordtz igen, Nar uy haffuer deeldt den prouiandt under oss, som siist ankom, huilckit med Iesu hiielp skeer y affthen.
Saframdt Nu dette tog pa lyster gerader uel, som ieg habis med gudtz hiielp, at ded gør, daa gar Ieg liige henad københaffuen. Kunde ieg da finde for mig, huormed fladen kunde prouiandteris, Da habis Ieg med gudtz hiielp at gørre Chanseler Oxenstern sa vroelig en

Sommer, som hand giorde mig wiindteren. Om general tostensøn siigis heer, att hand Er dragen fra Hadersleben henad Rander(!) derfra at ga offuer til Suerrig, Mens *offiserene* tager sa fliitig [uare][3] pa hannem, at hand Ingen stedtz kan uare siig for dem[4]. *Vale. Aff myt skiib Trefoldighed y fleckerøes haffuen den 3 Iunij Anno 1644.*
Christian.
Tiil sligge Banketter at holde uyl Endeligen uerre Eddiicke y forrad til at køle stockerne med, ty kobberit
[fortsættes s. 328]

Oversættelse af Brev 267
De, som bor ved List og deromkring, taler om nogle hundrede mand, som faldt[1] den dag, jeg kæmpede mod dem. Den sikre viden om dette får man snart.
At de fik store tab, er der ingen tvivl om.
Kommandanten over soldaterne, Lohausen, blev skudt i hovedet i kahytten, mens han sad med hånden under kinden.
Det skib, han var på, mistede roret, mesanmasten og fik råen beskadiget.
De ville slet ikke tro, at det var mine skibe, som kæmpede mod dem, men troede, at det var dunkerkerne.[2]
Med Guds hjælp skal de snart få disse samme dunkerker at føle igen, når vi har fordelt den proviant imellem os, som sidst ankom, hvilket med Jesu hjælp sker i aften.
Hvis dette togt ved List lykkes så godt, som jeg håber med Guds hjælp, at det gør, da går jeg straks mod København.
Kan jeg da finde de nødvendige forsyninger til flåden, håber jeg med Guds hjælp at gøre kansler Oxenstierna lige så urolig en sommer, som han gjorde mig vinteren.
Om general Torstenson siges her, at han er draget fra Haderslev mod Randers for derfra at tage over til Sverige.
Men officererne holder så flittigt øje med ham, at han ingen steder kan føle sig sikker for dem.[4]
Far vel.
Fra mit skib *Trefoldighed* i Flækkerø havn den 3. juni 1644.
Christian.
Til sådanne banketter skal der endelig være eddike i forråd til at køle kanonerne med, for kobberet ...
[fortsættes s. 328]

Fodnoter
[1] *Blive* = falde i kamp.
[2] Oberst Lohausen kommanderede under træfningen i Listerdyb d. 16. maj flådens svenske mandskab; han blev ifølge en samtidig beretning »mitten voneinander geschossen«. Den svensk-hollandske flådes tab angives meget forskelligt i samtidige beretninger (*Danske Saml.* VI, 269, 265 ff.). Dunkerken var hovedsædet for de spanske kapere.
[3] Hul i papiret.
[4] Der foretoges fra dansk side mange heldige angreb på de svenske styrker i Jylland i maj og første halvdel af juni (Rockstroh, *Den nationale Hær* I, 130 f.).

Kommentar
Side 327 afslutter hoveddelen af **brev 267**. Christian IV giver sin egen vurdering af træfningen ved Listerdyb og fremhæver de skader, den svensk-hollandske flåde havde lidt. Han håber på en hurtig tilbagevenden til København, hvis forsyningssituationen tillader det,

og afslutter med en praktisk bemærkning om behovet for eddike til afkøling af skytset under søkrigen.

Side 328

Brev 267 ✻ 3. Juni 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

tager Indted uandit An som Eddÿcken, ysønderlighed, nar der brugis wyn Eddÿcke. Ieg stod y dy made En stor Euentiir vd y siiste fechten, Tii dii lod mig fechte allene y tu klocke tymer Och aldt om Bagbordtz siide[1], saat ieg med stor nød kunde faa støckerne lad, fordi at dy uar sa warme, at ingen kunde legge siin hand paa dem; der bleff skudt aff dette skiib 160 och 13[2] Skod pa den Ene siide.
Offue gedde gaar Nu did hen, som hans *patens*[3] fører y munden.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 267
Intet virker mod varmen som eddike, især når der anvendes vineddike.
På den måde kom jeg i den sidste træfning i stor fare.
De lod mig nemlig kæmpe alene i to klokketimer og udelukkende med bagbord side,[1] således at jeg kun med stor vanskelighed kunne få kanonerne ladt, fordi de var blevet så varme, at ingen kunne lægge hånden på dem.
Der blev affyret 160 og 13[2] skud fra dette skib alene på den ene side.
Ove Gjedde går nu derhen, hvor hans bestalling (*patens*)[3] foreskriver, at han skal være.

Brev 268 ✻ 2. Juli 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Efter Gaarsdagens Kamp med Svenskerne er Kongen sejlet med Flaaden til Lollands Albue, hvortil der skal sendes et Skib med Tømmer til Reparation af de beskadigede Skibe. — R. A.

Epthersom Ieg y gaar fechtede med Suensken, Saat der bleff[4] [En][5] hab folck pa denne siide, Och En deel gik meedt skiib[6], Huoraff Nu En deel gaar offuer med Riigens Admirall pa *Pasientia*[7], aldenstund samme skiib uyl haffue hiielp, førend den kan bru[ges][5] tiil fechten, Och Endog bade dette skiib och dy andre haffuer ochsa faat derris deel, Da
[fortsættes s. 329]

Oversættelse af Brev 268
Eftersom jeg i går kæmpede mod svenskerne, således at der faldt[4] [en][5] mængde folk på denne side, og en del skibe blev hårdt medtaget,[6]
er en del af mandskabet nu gået over til rigens admiral på *Pasientia*,[7] eftersom dette skib må have hjælp, før det igen kan bruges i kamp.
Og selv om både dette skib og de andre også har fået deres del af skaderne, så ...
[fortsættes s. 329]

---

[1] Jvf. den trykte relation af 1. juni, ifølge hvilken kongen kæmpede alene de to første timer fra kl. 10 til 12 og kun med den ene side af skibet (*Danske Saml.* VI, 264 ff.).
[2] „och 13“ er tilføjet under linjen.

[3] Ove Gjedde fik 3. juni befaling til at vogte passagen mellem Norge og Jylland og hindre fremmede skibe i at løbe ind til Göteborg (*Norske Rigsregistranter* VIII, 329).
[4] *blev* = faldt.
[5] Hul i papiret.
[6] De tre sidste ord er skrevet i ét ord.
[7] Admiral Jørgen Vind sejlede samme dag på *Pasientia*, der førtes af Erik Ottesen Orning, til København, hvor han døde d. 17. juli (Lind s. 49; Chr. Bruun, *Slaget paa Kolberger Heide*, s. 118).

Kommentar
Side 328 afslutter **brev 267** og indleder **brev 268**. Christian IV giver en personlig skildring af kampforholdene om bord på *Trefoldighed* og forklarer, hvordan overophededede kanoner gjorde fortsat skydning vanskelig. Han fremhæver vineddike som det bedste middel til afkøling af skytset. Nederst begynder brevet om slaget dagen før, hvor flere skibe blev beskadiget, og hvor *Pasientia* måtte udgå af kampen for reparation.

Side 329

Brev 268 ✻ 2. Juli 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

habis ieg dog med den Allerhøiiestes hiielp och Biistandt at stiicke sa wydt pa dem, at uy Endnu kan holde En tørning ud, huorfor Ieg Er gangen med fladen henad lalandtz albue[1], huor Suensken inted kan komme oss forby, Huorfor du skaldt sende mig med ded første Ett lempeligdt skiib did hen med Spiirer til stenger, Raaer och wanger[2], item Egii Plancker och Bergholder[3], Huorom Eriick Ottessen kan best gorre dig *Relation* om aldtinng. *Vale. Aff myt skiib Trefoldighed ymellem laaland Och femmeren den 2 Iulij Anno 1644*[4].
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 268
... har jeg dog med den Allerhøjestes hjælp og bistand tilføjet dem så megen skade, at vi endnu kan holde endnu en omgang ud.
Derfor er jeg gået med flåden hen til Lollands Albue,[1] hvor svenskerne ikke kan komme forbi os.
Derfor skal du snarest sende mig et passende skib derhen med spir til stænger, råer og vanger,[2] samt egeplanker og bergholter.[3]
Om alt dette kan Erik Ottesen bedst give dig nærmere besked.
Far vel.
Fra mit skib *Trefoldighed* mellem Lolland og Femern den 2. juli 1644.[4]
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 269 ✻ 16. Juli 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Der skal sørges for Flaadens Proviantering for det Tilfælde, at den svenske Flaade løber ud, idet Kongen da vil følge den forbi Bornholm. Der skal ogsaa skaffes Proviant til de Landgangstropper, som Kongen vil tage ombord. — R. A.

Med denne breffuisser haffuer Ieg vyldt lade dig forsta, At, Epthersom dig bekendt Er, at ieg ligger her med fladen, och ieg inted kan [komme] herfra, førend En aff os spiiller meiister, Och om end skøndt denne flade Endnu pa nogen tiid Er forsørgit med *Viueres*, Da uil der dog tenckis pa, At nar den Suenske flaade Endeligen faar ud aff ded hul, dy ligger y, tyl oss, Da skal den Endten slaa siig Igennom oss Eller och vndløbe oss[5]. Huilckit nu skeer eller Indted skeer,
[fortsættes s. 330]

Oversættelse af Brev 269
Med denne brevbærer vil jeg lade dig vide, at eftersom du ved, at jeg ligger her med flåden, og jeg ikke kan komme herfra, før enten vi eller fjenden får overtaget,
så må man, selv om flåden endnu for en tid er forsynet med levnedsmidler (*vivres*), tænke på, at når den svenske flåde endelig kommer ud af det farvand, hvor den ligger, og nærmer sig os,
da skal den enten bryde igennem vores linje eller undvige os.[5]
Hvad der nu kommer til at ske eller ikke ske,
[fortsættes s. 330]

---

[1] Albue = den revle, som begrænser Nakskov Fjord mod vest. Med dette brev har man fået en angivelse af den danske flådes stationering efter slaget d. 1. juli, jf. Bruun, anf. skr., s. 113 ff.
[2] Spir = tømmerstykker. Vange = træ, som lægges om masten for at styrke den (Molbech, *Dansk Ordbog*).
[3] Bergholt eller barkholt er udvendige langskibsplanker på skibssiden til forstærkning.
[4] Underskriften er bortrevet.
[5] Om flådernes indbyrdes beliggenhed se V, 482 note 1.

Kommentar
Side 329 afslutter **brev 268** og indleder **brev 269**. Christian IV vurderer, at den danske flåde fortsat kan holde stand efter kampen den 1. juli, men har akut behov for materialer til reparation af de beskadigede skibe. Derefter vender han sig mod den strategiske situation over for den svenske flåde og understreger nødvendigheden af fortsat forsyning af flåden, mens man afventer svenskernes næste træk.

Side 330

Brev 269 ✻ 16. Juli 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Daa følgiis uy uyst ad, indtil uy er Borringholm forby, Huorfor der uyl tenckis pa middel, huorledis uy kan bekomme fetallien tiil oss under Borringholm. Ieg haffuer y siinde, Om gud uyl, At tage med mig pa skuder och skiib ded geworben folck, som findis pa laland, och ded, som ligger y Suynborg, med nogiit aff landfolckit, vngeferlig 2000 mand[1], paa(!) huilcke uyl uerre sa uel prouiant ued handen som tiil fladen, Om huilcken leiilighed du mig dyn mening med ded første skaldt lade forsta. *Vale. Aff myt skiib Trefoldighed den 16 Iulij Anno 1644.*
Christian.
Dii skelmske Suenske Er fuld och fast y den mening, at *Pasientia* Er bleffuen med alle[2],
Huilckit dy forredere med gudtz hiielp med liiden profiit anderledis skal Erfa[h]re.
Huad uy haffuer heer om findens tiilstand, ded findis herhuos.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 269
Da følger vi dem uden tvivl, indtil vi er forbi Bornholm.
Derfor må der tænkes på, hvorledes vi kan få proviant tilført under Bornholm.
Jeg har i sinde, om Gud vil, at tage med mig på skuder og skibe det hvervede folk, som findes på Lolland, og det, som ligger i Svendborg, sammen med noget af landfolket, i alt omtrent 2.000 mand.[1)]
Til disse må der være lige så god forsyning af proviant til rådighed som til flåden.
Om denne sag skal du snarest lade mig få din mening.
Far vel.
Fra mit skib *Trefoldighed* den 16. juli 1644.
Christian.
De skælmske svenskere er fuldt og fast af den mening, at *Pasientia* er gået tabt med mand og mus.[2)]
Dette skal de forrædere med Guds hjælp snart erfare ikke forholder sig således.
Hvad vi her har erfaret om fjendens tilstand, findes vedlagt.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 270 ✻ 3. August 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen udtrykker sin Harme over Peder Galt, som ikke har efterkommet den ham givne Ordre, hvorfor Ulfeldt skal lade ham sætte paa Blaataarn. Efter Erik Ottesens Udnævnelse til Admiral krydsede den svenske Flaade frem og tilbage, hvorefter den om Natten satte Sejl til og slap bort. Kongen har delt Flaaden i tre Eskadrer, af hvilke de to skal krydse i Østersøen og den tredje, under hans egen Befaling, holde Øje med de Geers Flaade. — R. A.

Ded syste, Ieg skreff dig til[3)], da uar ieg tilluercks med Suensken Och haffde nock kund giiffuen ham En good
[fortsættes s. 331]

Oversættelse af Brev 270
Sidst jeg skrev til dig,[3)] var jeg i færd med at kæmpe mod svenskerne og havde nok kunnet give dem en god ...
[fortsættes s. 331]

[1)] Christian IV indtog 2000 mand landgangstropper fra Fyn og Lolland for at opføre en skanse ved Kieler Fjord, overfor Christianspris (Rockstroh, *Den nationale Hær i Danmark* I, 143). Jvf. brevet af 25. juli V nr. 420.
[2)] d.e. er fuldstændig gået under.
[3)] Vel sagtens brevet af 30. juli, V nr. 423.

Kommentar
Side 330 afslutter **brev 269**. Christian IV planlægger at følge den svenske flåde forbi Bornholm og understreger nødvendigheden af forsyninger både til flåden og til omkring 2.000 landgangstropper fra Lolland, Fyn og Svendborg. Brevet afsluttes med hans bemærkning om svenskernes fejlagtige tro på, at *Pasientia* var gået fuldstændigt tabt. Dernæst begynder **brev 270**, hvor kongen vender tilbage til søkrigen mod svenskerne og indleder en kritik af Peder Galt.

Side 331

Brev 269 ✻ 16. Juli 1644 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

husk tiil gode nat, haffde den lumppen hund Peder galdt giordt ded, hannem skriifftlig befahliit war. Ieg haffde bud huos hannem y Søen och lod spørre hannem ad, huorfor han inted Eptherkam hans Order, mens hand suarede inted, Huorudoffuer Natten kam oss paa, Saat den *occation* skendeligen bleff forsømdt[1]. Haffde *Pasientia* kommen En dag for, da haffde ded uerrit megiit werdt[2]. Den dag *Admiralen* Salig bleff skudt, da lod samme bernhütter[3] Admiralen fechte allene. Ieg haffuer nu Iagiit hannem y land[4]. Naar du nu fornemmer hannem der y Negden, da skaldtu lade kalde hannem til dig och lade hannem sette pa ded Blaa tarn indtil wiider beskeen. Siiden at *Pasientia* bleff Admirall igen, da giorde dii Suenske Inted andiit End loffuerede Op och neder tiil att tage loffuen[5] fraa os. Mens der dii saa, at ded uylle indted ga dem an, da giick dy liige tilbage igen, ligsom dy uylle haffue søgdt derris gammel hul Igen, mens der dy kam ymod andiit, lagde dii sig for ancker, Och uy
[fortsættes s. 332]

Oversættelse af Brev 269
... huskes til gode nat, hvis den usle hund Peder Galt havde gjort det, som var ham skriftligt befalet.
Jeg sendte bud til ham på søen og lod spørge ham, hvorfor han ikke havde efterkommet sin ordre, men han svarede ikke.
Derover faldt natten på, så denne lejlighed (*occasion*) på skændig vis blev forspildt.[1]
Havde *Pasientia* været kommet én dag tidligere, ville det have været meget værd.[2]
Den dag den salige admiral blev skudt, lod samme dagdriver[3] admiralen kæmpe alene.
Jeg har nu sendt ham i land.[4]
Når du nu får kendskab til ham der i egnen, skal du lade ham kalde til dig og sætte ham på Blåtårn indtil videre besked.
Siden *Pasientia* igen blev admiralskib, gjorde svenskerne ikke andet end at krydse op og ned for at tage luven[5] fra os.
Men da de så, at det ikke lykkedes dem, gik de straks tilbage igen, som om de ville søge deres gamle tilflugtssted.
Men da de kom imod noget andet, kastede de anker, og vi ...
[fortsættes s. 332]

---

[1] Ifølge Bruun (*Slaget paa Kolberger Heide*, s. 135 f. og 151 f.) havde Peder Galt fået to skriftlige ordrer, en af 13. og en af 29. juli. Her menes sikkert den sidste, som gav befaling til at beskytte den svenske flåde, og det var, fordi han ikke d. 30. juli efterkom denne ordre, at han blev anklaget og dømt fra livet (smst. s. 174 ff.). At kongen havde påmindet ham ved bud, synes ikke tidligere at have været bekendt.
[2] Skibet *Patientia*, som førtes af Erik Ottesen, var efter slaget på Kolberger Heide sendt til København for at repareres, se brevet af 2. juli. Ovenstående ytring gør det sandsynligt, at det nåede den danske flåde først den 31. juli.
[3] d.e. dagdriver. Admiral Jørgen Vind blev dødeligt såret i slaget på Kolberger Heide d. 1. juli.
[4] Peder Galt fik ved kongelig ordre af 2. august ordre til at forlade flåden og begive sig til København (Bruun, anf. skr., s. 174).
[5] *Lov* = luv, vindsiden. *Lovere* = krydse.

Kommentar
Side 331 fortsætter **brev 269**. Christian IV retter et usædvanligt skarpt angreb mod Peder Galt, som han beskylder for ikke at have efterkommet skriftlige ordrer og dermed have ladet en vigtig chance gå tabt. Kongen meddeler, at han allerede har fjernet ham fra flåden og ønsker ham indsat på Blåtårn. Samtidig beskriver han den svenske flådes manøvrer efter, at *Pasientia* igen var blevet admiralskib.

Side 332

Brev 269 ✻ 16. Juli 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

satte[1)] ochsa saa ner huos hinanden, som skee kunde. Mens om Natten, der ded waar saa mørckt, at man kunde icke see En hand for siig, daa giorde dy seegell Och giick dør[2)]. Nu haffuer Ieg inted vyldt Iage Epther dem, mens deldt fladen y tree *schadron*[3)], saat dy thuende skall kriistze Østersøen paa dii steeder, som altiid y dii forrige tyder haffuer uerrit holdt y acht, Och Ieg med myn *schadron* bliiffuer ued lalans albue der at passe paa *Luiis de gerris* flade, Huorfor du ydeligen skaldt lade mig uyde, pa huilcken siide Ieg skall tage hannem ware. *Vale. Aff Myt skiib Trefoldighed den 3 Au: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 269
... lå også så nær ved hinanden, som det kunne lade sig gøre.
Men om natten, da det var så mørkt, at man ikke kunne se en hånd for sig, satte de sejl og slap igennem.[2)]
Jeg har nu ikke villet forfølge dem, men delt flåden i tre eskadrer,[3)] således at de to skal krydse i Østersøen på de steder, som altid i tidligere tider har været holdt under opsyn.
Jeg bliver selv med min eskadre ved Lollands Albue for at holde øje med Louis de Geers flåde.
Derfor skal du stadig lade mig vide, på hvilken side jeg skal vente at møde ham.
Far vel.
Fra mit skib *Trefoldighed* den 3. august 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 271 ✻ Efter 7. August 1644

Notits vedrørende en skrivelse fra den kejserlige General Gallas.

Den kejserlige General Gallas's Skrivelse skal henlægges til Efterretning. — R. A. Danske Kanc. Indlæg til Reg. og Tegn., 7. August 1644.

Disse breffue Er kammen fra H: Corfidtz wltefeldt Och skall henleggis tiill Eptherretning[4)].

Oversættelse af Brev 271
Disse breve er kommet fra hr. Corfits Ulfeldt og skal henlægges til efterretning.[4)]

[1)] *Sætte* = kaste anker.

[2] *Gaa dør* (durch) = sejle igennem, forcere sejladsen. Ovenstående skildring bekræfter Bruuns opfattelse (anf. skr., s. 160 ff.), at Christian IV selv var til stede, da den svenske flåde d. 1. aug. slap ud af Kieler Fjord, og altså var medansvarlig.
[3] Kongen havde ved ordre af 2. august delt flåden i tre eskadrer, se Bruun, anf. skr., s. 164 f.
[4] Dette er skrevet på en seddel, vedlagt en skrivelse, dateret Oldeslo 7. aug. 1644, fra Gallas, i hvilken denne tilkendegiver, at han, i efterfølgelse af den fra kongen modtagne skriftlige ordre, har sat sig i bevægelse med sin hærstyrke. Formålet (som ikke nåedes) var at afskære Torstenson, der fra den 7. august var på march fra Rendsborg sydpå, tilbagetoget til Tyskland (*Militært Tidsskrift* XL, 280).

Kommentar
Side 332 afslutter **brev 269**. Christian IV forklarer, hvordan den svenske flåde benyttede nattens mørke til at slippe væk, hvorefter han valgte at opdele den danske flåde i tre eskadrer for fortsat overvågning af Østersøen. Selv bliver han ved Lollands Albue for særligt at holde øje med Louis de Geers flåde.
Nederst findes en kort administrativ notits (**brev 271**) om den kejserlige general Matthias Gallas' skrivelse, som blot skal tages til efterretning.

Side 333

Brev 272 * 23. August 1644

Til Korfits Ulfeldt.[1]

I Anledning af, at de adelige Skibskaptajner ikke har villet dømme Peder Galt, fordi han er af Adel, skal det tilkendegives alle adelige, som søger Kongens Tjeneste, at de vil blive afvist, hvis de ikke vil underkaste sig den Ret, under hvilken de hører, enten ved Hoffet eller i Flaaden eller Hæren. — R. A.

Eptherdi Skiibs *Capiteinerne*, Som aff Adel Erre, Igaar, dentyd der holdtis Reet offuer Peder galdt, Indted uylle dømme pa hans Ehre eller liiff, fordi hand uar En herremand, da achter Ieg at tale hannem tiil for Retten[2]. Mens paded sliigdt indted skall skee mig tyer, Da skaldtu paa myne uegne lade Adelen, som begerer at tiiene mig, [vide], Att ieg ingen aff dem begerer y myn tieniste, Som siig tiil hoffue med Marskalcken och *offisernis sentens*[3] y adskyllige tilfald [inted] uyl lade *contentere*, Och[4] dii, som tiil Skiibs siig Epther Artycklerne[5] inted uyl Rette, *item* dy, som tyener tiil hest eller fodtz Och siig *imaginerer* sig Indted liige ued[6] at uerre krii[g]sretter vndergiffuen. *Vale. Aff køben: Slott den 23 Au: Anno 1644.*
Christian.

Oversættelse af Brev 272
Eftersom de skibskaptajner, som er af adelig stand, i går, da der blev holdt ret over Peder Galt, ikke ville dømme over hans ære eller liv, fordi han var herremand,
agter jeg selv at tale ham til rette for retten.[2]
Men for at noget lignende ikke skal ske for mig i fremtiden, skal du på mine vegne lade adelen, som ønsker at tjene mig, vide,
at jeg ikke ønsker nogen af dem i min tjeneste, som ikke vil lade sig nøje med (*contentere*) hofmarskallens og officerernes dom (*sentens*) i de tilfælde, hvor de hører under disse.
Ligeledes ønsker jeg ikke dem, som til søs ikke vil rette sig efter artiklerne,[5] eller dem, som tjener til hest eller fods og bilder sig ind, at de ikke på lige fod er undergivet krigsretten.
Far vel.

Fra Københavns Slot den 23. august 1644.
Christian.

[1)] Brevet mangler udskrift, men fandtes mellem brevene til Ulfeldt.
[2)] Dette brev bekræfter de i Chr. Bruun, *Slaget paa Kolberger Heide*, s. 175 f., meddelte samtidige efterretninger, ifølge hvilke de adelige medlemmer af admiralitetsretten vægrede sig ved at dømme Peder Galt, fordi en adelsmand kun kunne dømmes af kongen og rigsrådet. Hans sag blev derefter henvist til rigsrådet.
[3)] Hermed menes vel gårdsretten, der på Københavns Slot sattes af hofmarskallen.
[4)] Meningen kræver i stedet for: *Och* (og) og *item* i næste linje: *ej heller*.
[5)] d.e. Christian IV's skibsartikler af 8. maj 1625, jvf. Bruun, anf. skr., s. 177.
[6)] *ued* er rimeligvis fejlskrift for *uel*.

Kommentar
Side 333 indeholder hele **brev 272**. Christian IV reagerer skarpt på, at de adelige kaptajner nægtede at dømme Peder Galt med henvisning til hans adelige stand. Kongen gør det til et principielt spørgsmål om disciplin og jurisdiktion og fastslår, at ingen adelig kan gøre tjeneste hos ham, hvis vedkommende ikke vil underkaste sig den gældende ret, hvad enten det gælder hoffet, flåden eller hæren.

Side 334

Brev 273 ⁕ 28. August 1644

Til Korfits Ulfeldt og Christen Thomesen Sehested.

De skal, hvis Prins Christian agter at begive sig til Hæren i Skaane, paalægge ham at meddele Kongen, hvorledes hans Økonomi i saa Tilfælde skal ordnes, da Kongen ikke kan underholde hans Folk baade i Skaane og København. — R. A.

Hoffmeisteren Och Chanseleren H: Christian tommisson skal tale med Prindtzen, At om hand Er tiilsyndtz at følge med offuer til skane Och sig der En tydlang huos Armeijen opholde, Da uyl ieg uyde, huorledis ded skall ga tiil med hans vnderholding, Aldenstund hannem allerede Er giordt En vys *deputat* paa hans hoffstatt[1)]. Ty at holde En dell aff hans folck y Skaane och En del y køben:, ded kan inted skee, Huorfor ieg uil haffue En vys *designation* Paa hans *comitat*, som saledis staar y order, att Ieg ded y længden kan vdstaa, Tii uy haffue siiett begindelsen pa wercket, mens Indted Enden. *Valete. Aff køben: Slott den 28 Au: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Hoffmeisteren Och Chanseleren H: Christian tommisson till hande.

Oversættelse af Brev 273
Hofmesteren og kansleren, hr. Christian Thomesen, skal tale med prinsen om følgende:
Hvis han agter at følge med over til Skåne og opholde sig der en tid hos hæren, da vil jeg vide, hvorledes hans underhold i så fald skal ordnes, eftersom der allerede er fastsat en bestemt ydelse (*deputat*) til hans hofstat.[1)]
At holde en del af hans folk i Skåne og en anden del i København kan ikke lade sig gøre. Derfor vil jeg have en nøjagtig fortegnelse (*designation*) over hans følge (*comitat*), således som det er organiseret, så jeg kan vurdere, om jeg i længden kan bære udgiften.
Vi har nemlig set begyndelsen på dette foretagende, men endnu ikke enden.
Far vel.

Fra Københavns Slot den 28. august 1644.
Christian.

Brev 274 ✻ 29. August 1644

Til Korfits Ulfeldt og Christen Thomesen Sehested.

De skal forespørge hos Marsken, om Soldaterne har Skærf med de rigtige Farver. — R. A.

Hoffmeisteren Och Chanseleren skal Erfare huos Riigens Maars, Om woriis Soldater Er saledis forsiiet med feldttegen Eller *scharpper*, at man kan kende dem fraa dy Suenske, Ellers wiil ded gaa galdt til.

Oversættelse af Brev 274
Hofmesteren og kansleren skal forhøre sig hos rigsmarsken, om vore soldater er forsynet med felttegn eller skærf (*scharpper*) på en sådan måde, at man kan kende dem fra svenskerne. Ellers vil det gå galt.

_____
[1)] Se brevet af 1638 nr. 104; jvf. brevet af 12. nov. 1644.

Kommentar
Side 334 indeholder hele **brev 273** og hele **brev 274**. Christian IV er bekymret for de økonomiske konsekvenser, hvis prins Christian følger hæren til Skåne, og kræver derfor en præcis oversigt over prinsens følge og udgifter. I det efterfølgende korte brev fokuserer kongen på et praktisk militært problem: soldaterne skal kunne kendes fra fjenden ved hjælp af tydelige felttegn eller skærf for at undgå fejltagelser i kamp.

Side 335

Brev 274 ✻ 29. August 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt og Christen Thomesen Sehested.

Dy fleeste haffuer Røde *scharpper* foruden guldt, Som dog bylligen burde at uerre[1)]. *Valete. Køben: Slott den 29 Au: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Hoffmeisteren Och Chanseleren till hande.

Oversættelse af Brev 274
De fleste har røde skærf (*scharpper*) i stedet for gule, selv om de med rette burde være gule.[1)]
Far vel.
Fra Københavns Slot den 29. august 1644.
Christian.
Udskrift: Hofmesteren og kansleren til hænde.

Brev 275 ✻ 4. September 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil tage Ulfeldts Anmodning om at tildele de to Brockenhuuser Len under Overvejelse. — R. A.

Originaltekst

Dyn skriiffuelse Er mig y gar tilhande kommen, Huorudi du *Intersederede* for dy thuende Brockenhusser, At den Ene, som haffuer Lehn, matte faa et andiit, Och den, som Indted lehn haffuer, motte faa Ett[2)], Huorpa Ieg dig inted forholder, At der Er Endnu langdt tiil walburgi[3)], pa huilcken tyd lehnen vddelis. Imidlertyd wiil Ieg giiffue acht paa, huem de[r] *Meriterer* kronens lehn, som leddige Erre, Saoch huem der *Meriterer* at beholde dem, som dii haffuer, Och derhuos haffuis y acht, at Ieg selffuer kan haffue nogiit aff dem, Huilckit inted kan skee, vden att ded skeer *generaliter*, Saat Ingen persons anseelse Er derhuoss, Mens allene haffuis y acht ded, som kan Staa y længden. *Vale. Aff køben: Slott den 4 Sep: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 275

Din skrivelse er kommet mig i hænde i går, hvori du gik i forbøn (*intersederede*) for de to Brockenhuuser.
Du ønskede, at den ene, som allerede har et len, måtte få et andet, og at den anden, som intet len har, måtte få ét.[2)]
Hertil vil jeg svare, at der endnu er lang tid til Valborgsdag,[3)] på hvilken tid lenene uddeles.
Imidlertid vil jeg give agt på, hvem der fortjener (*meriterer*) kronens len, når de bliver ledige, og hvem der fortjener at beholde de len, som de allerede har.
Samtidig må der også tages hensyn til, at jeg selv kan have nogen nytte af dem.
Dette kan dog ikke ske, uden at det sker efter almindelige regler (*generaliter*), således at der ikke tages hensyn til nogen persons særlige anseelse, men alene til det, som kan holde i længden.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 4. september 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] Christian IV havde 1641 anordnet skærf eller bind af rød og gul farve (de oldenborgske farver) for det danske og slesvigske, og af rød og hvid farve for det holstenske rytteri (Rockstroh, *Den nationale Hær i Danmark* I, 93 note 1).
[2)] Med den første menes sikkert Oluf Brockenhuus, der fra 1641 havde Lyse Kloster i forlening og 1646 fik Københavns Len; han var gift med Ulfeldts søster Karen. Hvem der menes med den anden Brockenhuus, er tvivlsomt, måske Sivert B. til Sebberkloster, som fik Romsdal Len 1646.
[3)] d.e. Valborg Dag, 1. Maj.

Kommentar

Side 335 afslutter **brev 274** og indeholder hele **brev 275**. Christian IV præciserer først, at de korrekte danske felttegn bør være gule skærf. I brevet af 4. september afviser han ikke Ulfeldts anbefaling af de to Brockenhuuser, men understreger, at tildeling af len skal ske efter fortjeneste og efter regler, der gælder generelt og ikke efter personlige hensyn.

Side 336

Brev 276 * 7. September 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen har ved natlig Rekognoscering undersøgt Stillingen ved Malmø, hvis Besætning snarest mulig bør forstærkes. — R. A.

Eptherad Ieg ygar, Gud uerre loffuit, weel och lyckeligen uar hiid ankommen, Da begaff ieg mig y Nat herfra ud y Marcken at besee leiiligheden her omkring Och befunden, at man best kan faa lufft pa den Siide henad Lund End pa den anden siide. Naar Nu sliigdt settis y werck, Da uyl Byen stercker besettis med folck Epther H: tage[t]ottis[1)] meni[n]g. Tii hand mener, att Borgeskabit Er indted at lyde [paa.][1)] Ded ma nu uerre Om Den besetning, huorledis ded uyl, daa faar dog ded fynske folck, som befahliit Er at komme hiid, Errindris, at ded skeer med ded første, som befahlit Er[2)]. *Vale. Aff Malmøhuss den 7 Sep: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister zu handen.

Oversættelse af Brev 276
Efter at jeg i går, Gud være lovet, vel og lykkeligt var ankommet hertil, begav jeg mig om natten ud i terrænet for at undersøge forholdene her omkring.
Jeg fandt, at man bedst kan få frit spillerum på siden mod Lund frem for på den anden side. Hvis dette sættes i værk, bør byen besættes med flere folk efter hr. Tage Ottesens[1)] mening. Han mener nemlig, at borgerskabet ikke er til at stole på.[1)]
Hvordan det end forholder sig med besætningen, må det fynske mandskab, som har fået befaling til at komme hertil, dog påmindes om, at dette skal ske straks, sådan som det er befalet.[2)]
Far vel.
Fra Malmøhus den 7. september 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 277 * 8. September 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Malmøhus skal forstærkes med Tropper fra København. — R. A.

Eptherdi heer formenis, at der Er Ett antal Soldater, som hører under falck lycke Och Hundermarck, y køben-
[fortsættes s. 337]

Oversættelse af Brev 277
Eftersom man her mener, at der findes et antal soldater, som hører under Falk Lykke og Hundermark, i Køben-
[fortsættes s. 337]

[1)] Hul i papiret.
[2)] Den svenske hær lå i lejr udenfor Malmø, medens hovedmassen af den danske hær, som bestod af næsten alle tropper fra Fyn og Sjælland, samledes under kongens overkommando i

Malmø, hvorfra den 10. september (se brevet af denne dato) rykkede ud og lagde sig i en befæstet lejr overfor den svenske (Rockstroh, *Den nationale Hær i Danmark* I, 146 ff.).

Kommentar
Side 336 indeholder hele **brev 276** og begyndelsen af **brev 277**.
Christian IV beskriver her sin egen natlige rekognoscering af terrænet omkring Malmø og konkluderer, at området mod Lund er den vigtigste side at sikre. På baggrund af undersøgelsen ønsker han byens besætning forstærket og insisterer på, at de fynske tropper straks sendes frem som beordret.
Nederst begynder **brev 277**, hvor kongen tager spørgsmålet om yderligere troppeforstærkninger til Malmøhus op.

Side 337

Brev 277 ✻ 8. September 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

haffuen, Daa skall diisamme hiidsendis[1)], aldenstund ieg indted ued, huortil dy kan bruges deer, Och heer Raaber dy paa dem, som ded uden dem Indted kunde bliiffue bestilldt. *Vale. Aff Malmøhus den 8 Septem: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 277
... til havnen.
Da skal de samme sendes hertil,[1)] eftersom jeg ikke ved, hvad de kan bruges til dér, mens man her efterspørger dem, som om intet kunne blive udrettet uden dem.
Far vel.
Fra Malmøhus den 8. september 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 278 ✻ 10. September 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Da Kongen vil lade de danske Tropper, som er rykket ud af Malmø, slaa Lejr overfor Svenskerne, skal der sendes Tømmer hertil. — R. A.

Eptherdi uy Erre Nu Ryckt y marcken Och achter Næst gudtz hiielp att *camppere* strax optiil fiinden, dog sa, at man haffuer Byen tiil syn fordel, Huortyl uyl behøffuis smadt firre tømmer och deeler, Huorfor du skaldt y En hast skaffe sliigdt hiid, Som skee kan. *Vale. Aff Malmøhus den 10 Sep: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 278

Eftersom vi nu er rykket ud i marken og næst Guds hjælp agter straks at slå lejr (*camppere*) tæt ved fjenden, dog således at man har byen til sin fordel,
vil der være behov for mindre fyrretømmer og planker.
Derfor skal du så hurtigt som muligt skaffe sådanne materialer hertil.
Far vel.
Fra Malmøhus den 10. september 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 279 ✻ 12. September 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Brødet skal, paa Grund af Utilfredshed med dets Størrelse, for Fremtiden fordeles efter Vægt. — R. A.

Eptherdi der klagis Offuer Brødiit, at ded indted Er numer aff den Størrelse, som ded uar først, och ded begeris, at dii matte annamme och vdgiiffue Brødiit Epther wechten,
[fortsættes s. 338]

Oversættelse af Brev 279
Eftersom der klages over brødet, at det ikke længere har den størrelse, som det havde tidligere, og man begærer, at man må modtage og uddele brødet efter vægt,
[fortsættes s. 338]

[1)] Falk Lykkes og Johan Hundemarks tropper blev overført til Malmø (Rockstroh, *Den nationale Hær i Danmark* I, 147).

Kommentar
Side 337 afslutter **brev 277**, indeholder hele **brev 278** og indleder **brev 279**. Christian IV ønsker tropper sendt til Malmø, hvor de efter hans opfattelse gør større nytte end andre steder. I brev 278 forbereder han en fremskudt lejr nær de svenske styrker og efterspørger hurtigt byggematerialer til feltbefæstning og lejrarbejder. Nederst begynder et brev om utilfredshed med brødrationernes størrelse.

Side 338

Brev 279 ✻ 12. September 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Da Eptherdi ded indted[1)] myn skade, att sliigdt skeer, daa skall befahliis, at Brødiit weies dem tiil, som ded annammer. *Vale. Aff Malmøhus den 12 Sep: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 279
Da det ikke[1)] er til min skade, at dette sker, skal der gives befaling om, at brødet skal vejes ud til dem, som modtager det.
Far vel.

Fra Malmøhus den 12. september 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 280 ✻ 15. September 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen tvivler om, at den af Ulfeldt til Generalgevaldiger foreslaaede Person er egnet dertil. Ordre til at overseende Krudt og Bly. Der skal skaffes Dr. Peter Paynck Vand fra St. Helene Kilde. Rytteriets mislykkede Foretagende skal forelægges en Krigsret. — R. A.

Dyn skriiffuelse Er mig tilhande kommen, Huorudi du slager *capitein* Steen for tiil at bruge for En *generall gewaldiger*[2], Huorpa Ieg dig inted forholder, at Ieg formener, at samme person uel Er at faa løss huos Prindtzen, mens om hand den *scharsi* uyl antage, och Om hand dertil tienlig Er, ded ued Ieg Indted. Tii hand Er En *Lysintiatus Iuris* och siiger siig att haffue betiient *generall Auditors* platz, Mens y Marcken haffuer hand ingen *scharsi* betiiendt. Dii
[fortsættes s. 339]

Oversættelse af Brev 280
Din skrivelse er kommet mig i hænde, hvori du foreslår kaptajn Steen til posten som generalgevaldiger.[2]
Hertil vil jeg svare, at jeg mener, at denne person nok kan fås fri fra prinsens tjeneste, men om han vil påtage sig denne charge, og om han er egnet dertil, det ved jeg ikke.
Han er nemlig juridisk licentiat (*Licentiatus Juris*) og siger, at han har tjent i en generalauditors stilling.
Men i felten har han ikke beklædt nogen egentlig charge.
De ...
[fortsættes s. 339]

---

[1] Her mangler ordet: *er*.
[2] Om udnævnelse af en rigens profos se V, 493 f., 510 ff. og 515 f. Som rigens profos eller generalgevaldiger nævnes foruden de her anførte Jeremias Rode, der tiltrådte 26. juni 1644 og med hvem der blev afregnet 18. marts 1645 (T. Kanc. I. A. Optegn. og Bestemmelser om Sold m. m. 1625-58). Kaptajn Steen er rimeligvis Georg Justus von Stein, der på prinsens vegne udstedte en kvittering for modtagne penge 8. april 1644 (R. A., Prins Christian (V)'s egenh. Breve). Ifølge et brev af 21. dec. 1644 fra prinsen til Ulfeldt havde kongen befalet kaptajnens afskedigelse, hvorfor prinsen anmodede Ulfeldt om at hjælpe ham til en bestilling.

Kommentar
Side 338 afslutter **brev 279** og indleder **brev 280**. Christian IV accepterer uden modstand ønsket om at udmåle brødet efter vægt i stedet for størrelse. I begyndelsen af brev 280 forholder han sig skeptisk til forslaget om kaptajn Steen som generalgevaldiger og lægger vægt på manglende praktisk erfaring fra felttjeneste.

Side 339

Brev 280 ✻ 15. September 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Støcker Erre hiid ankommen, mens Indted krud, som flux[1)] dageligen medgaar. Der uyl yblandt andit sendis noget Piirspulffuer med, som man kunde vndsette bønderne med, sa och Blii[2)]. Ded Er befahliit D: Peter Pay att gorre nogiit for mig och dertil bruge ded wand aff S: Lenis kylde, huorfor du skaldt uerre hannem behielppelig tiil at bekomme saa meegiit deraff, som hand deraff begehrer. Och saframdt der fyndis aff samme wand, som lenge siiden Er lagdt ind y foruaring, daa skall dedsamme brugis, ty ded forgaat Indted, huor lenge ded Och ligger.
Huorledis uorris Riitter En dell siig Imod fynden haffuer forholldt[3)], ded Erfharer du aff H: Iost Høg. Huem dy nu weriit haffuer, som den Største skiild derudi haffuer, ded wiil sig vduysse, Naar kriigsrett holdis. *Vale. Malmøhus den 15 Sep: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 280
Kanonerne er ankommet hertil, men intet krudt, som ellers hurtigt[1)] forbruges hver dag.
Der skal blandt andet sendes noget pürschpulver (jagtkrudt), som man kan støtte bønderne med, samt bly.[2)]
Dr. Peter Pay har fået befaling til at fremstille noget til mig og dertil bruge vandet fra Sankt Helene Kilde.
Derfor skal du være ham behjælpelig med at skaffe så meget af dette vand, som han ønsker.
Og hvis der findes noget af samme vand, som for længe siden er blevet lagt på lager, skal det bruges, for det fordærves ikke, hvor længe det end opbevares.
Hvordan en del af vort rytteri har forholdt sig mod fjenden,[3)] det vil du erfare af hr. Jost Høg.
Hvem der især har båret skylden for dette, vil vise sig, når krigsretten bliver afholdt.
Far vel.
Malmøhus den 15. september 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 281 * 21. September 1644

Til Korfits Ulfeldt.[4)]

Der skal sendes Skibe til Middelfart for at forhindre, at de tilbagegående Fjender sætter over til Fyn. Der skal sendes Krudt til Malmø. — R. A.

[fortsættes s. 340]

Oversættelse af Brev 281
[fortsættes s. 340]

[1)] *flux* = straks, hurtigt.
[2)] Kongen havde i brev af 12. september (V, 496) anmodet om at få tilsendt krudt. *Piirspulffuer* er rimeligvis pürschpulver, d.e. jagtkrudt.
[3)] Hermed sigtes rimeligvis til fægtningen den 14. september ved broen ved Onsjø, hvor det danske rytteri under Henrik Ahlefeldt blev slået af en svensk styrke under Johan Wachtmeister (Boeclerus, *Historia belli Sveco-Danici* (1679), s. 184).
[4)] Brevet mangler udskrift, men fandtes mellem brevene til Ulfeldt.

Kommentar
Side 339 afslutter **brev 280** og indleder **brev 281**. Christian IV efterlyser fortsat forsyninger af krudt og bly til de danske styrker i Skåne og viser samtidig sin vedvarende interesse for de medicinske behandlinger, som dr. Peter Pay fremstillede ved hjælp af vand fra Sankt Helene Kilde. Brevet ender med en henvisning til den forestående krigsret over det rytteri, som havde klaret sig utilfredsstillende i mødet med fjenden.

Side 340
Brev 281 ⁕ 21. September 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.[4)]

Epther som her bliiffuer sagdt, at ded folck, som Er kommen tilbage igen[1)], haffuer y siinde at uylle gaa pa Sønderborriig Och saa offuer ad fyn, daa uyl ded uerre fornøden, att der sendis nogle aff dy sma skiib henad Myddelfardt och deromkring sliigdt at forhiindre. Heer Er mangel bade for krud och lundter[2)], huorfor der uyl sendis En hab aff begge slags hiid med ded første. *Vale. Malmøhus den 21 Septem: Anno 1644.*
Christian.

Oversættelse af Brev 281
Eftersom man her siger, at de tropper, som er kommet tilbage igen,[1)] har i sinde at gå mod Sønderborg og derfra over til Fyn,
da vil det være nødvendigt, at der sendes nogle af de små skibe til Middelfart og egnen deromkring for at forhindre dette.
Her er der mangel på både krudt og lunter,[2)] hvorfor der snarest muligt må sendes en stor mængde af begge dele hertil.
Far vel.
Malmøhus den 21. september 1644.
Christian.

Brev 282 ⁕ 29. September 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Der skal skaffes Vaaben til Bønderne. — R. A.

Eptherdi uorris fodfolck fast Igennom bencken[3)] Er ilde forsørgit med sydgeuer, da uyl der tenckis pa, at man skaffer En hab bønder Øxer och striidzhammer, som dy kan stycke paa Beldtiit. Ded skiib, som kam offuer til Malmø, Er befahliit at gaa hiem Igen. *Vale. Aff Allerup den 29 Sep: Anno 1644.*
Christian.
Huad der skall sendis till Leierit, ded skall sendis til løddekar ued Borreby[4)].
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 282
Eftersom vort fodfolk næsten overalt[3)] er dårligt forsynet med sidegeværer, skal der sørges for at skaffe en mængde bondeøkser og stridshamre, som de kan bære i bæltet.
Det skib, som kom over til Malmø, har fået befaling til at gå hjem igen.
Far vel.
Fra Allerup den 29. september 1644.

Christian.
Hvad der skal sendes til lejren, skal sendes til Løddekøbinge ved Borreby.[4)]
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] Efter at Torstenson i august havde forladt Holsten, sendte han kort efter en troppestyrke nordpå under Helmut Wrangel, der 2. september rykkede ind i Hertugdømmerne (Boeclerus, *Hist. belli Sveco-Danici*, s. 162).
[2)] Jvf. brevet af 15. september.
[3)] d.e. i det hele taget, gennemgående.
[4)] Brevet er skrevet under kongens march nordpå fra lejren ved Malmø. Allerup ligger en mil nordøst for Malmø, Borreby og Løddekøbinge (= »Løddekar«) et par mil længere mod nord.

Kommentar
Side 340 afslutter **brev 281** og indeholder hele **brev 282**. Christian IV frygter, at svenske styrker kan forsøge en overgang til Fyn via Sønderborg og ønsker derfor små skibe stationeret ved Middelfart. Samtidig efterlyser han krudt og lunter til styrkerne i Malmø.
I brev 282 retter han opmærksomheden mod fodfolkets mangelfulde bevæbning og anbefaler en praktisk løsning i form af bondeøkser og stridshamre som supplement til de manglende sidevåben.

Side 341

Brev 283 * September 1644[1)]

Til Korfits Ulfeldt.

Der skal holdes Øje med Befolkningen i Barsebæk, navnlig med Præsten, som har Samkvem med Svenskerne. Om Ansættelse af Arkelimester Chrf. Schwenckes Søn. — B. Bergius's Afskr., Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Eptherdi heer talis Om, att der gaar *continue* bud offuer fraa Barssebeck hiidoffuer tiil Biien, da uyl der giiffuis acht pa, om ded siig saledis forholder. Der taliis om Presten Sammestedtz, at hand holder god *correspondens* med Suensken Och skaffer dem heer aff byen aldt ded, hand kan komme aff Sted.
Med den, som Er antagen till *Artholoriit* att *commandere*, skaldtu tale, att hand skall bruge Christoffer Suenckis Søn tiil En aff dem, Som skall *commandere* dy gemene *connestabler*.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 283
Eftersom der her tales om, at der stadig (*continue*) går bud frem og tilbage fra Barsebæk til byen, skal der holdes opsyn med, om dette faktisk forholder sig sådan.
Der tales også om præsten samme sted, at han står i god forbindelse (*correspondens*) med svenskerne og skaffer dem alt det fra byen, som han kan få af sted.
Du skal tale med den person, som er antaget til at føre kommandoen over artilleriet, og bede ham bruge Christoffer Schwenckes søn som en af dem, der skal kommandere de menige konstabler.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 284 ⁕ 10. Oktober 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil i Løbet af tre Dage gaa mod Fjenden. Ulfeldt skal sørge for Forsendelsen af et Brev til Hannibal Sehested. Der er antaget en Rigens Profos. En af Fjenden bygget Bro er i Nat ødelagt af de danske. — R. A.

Epthersom Ieg habis Nest gudtz hiielp Inden tree dage att gaa fynden Nermer, Och mig liigger Macht pa, att dette
[fortsættes s. 342]

Oversættelse af Brev 284
Eftersom jeg håber med Guds hjælp inden tre dage at rykke nærmere fjenden, og det ligger mig meget på sinde, at dette ...
[fortsættes s. 342]

[1)] Dette brev er formodentlig skrevet fra Malmø, hvortil kongen var kommet 6. september 1644, se brevet af 7. september. Da den unge Christoffer Schwencke ikke betegnes som arkelimester, hvortil han udnævntes 30. september (se brevet af 31. december), er brevet rimeligvis skrevet før denne dato.

Kommentar
Side 341 indeholder hele **brev 283** og begyndelsen af **brev 284**. Christian IV ønsker overvågning af forbindelserne mellem Barsebæk og Sverige og retter særlig mistanke mod den lokale præst. Samtidig anbefaler han Christoffer Schwenckes søn til en underordnet artilleristilling. Nederst begynder et nyt brev om de forestående operationer mod fjenden i oktober 1644.

Side 342

Brev 284 ⁕ 10. Oktober 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

breff kommer Hanibal Sested[1)] til hande, Huorfor du skaldt Sende dette breff med En Eigen Iacht henad warberg, att lensmanden sammestedtz skaffer ded hen tyl Bahus. *Vale. Aff kuarterid den 10 Octo: Anno 1644.*
Christian.
Ieg haffuer Nu, gud uerre loffuit, faat En *generall gewaldiger*, som [er] En herremand, En Hynicke aff Slechtt, som haffuer tyendt tiilforn for Oberster Lythenandt[2)]. I Nactt Ruynereede myt folck fyndens Broe, som hand uille gaa offuer med hans stycker, Paa huilcken hand Nu fast y Offuer otte dage haffuer biigd Paa(!).
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande[3)].

Oversættelse af Brev 284
... brev kommer Hannibal Sehested[1)] i hænde.
Derfor skal du sende dette brev med en særlig jagt mod Varberg, så lensmanden dér kan sørge for, at det kommer videre til Bohus.
Far vel.

Fra kvarteret den 10. oktober 1644.
Christian.
Jeg har nu, Gud være lovet, fået en generalgevaldiger, som er en adelsmand, en Hynicke af slægten, der tidligere har tjent som oberstløjtnant.[2)]
I nat ødelagde mit folk fjendens bro, som han ville gå over med sine stykker, og som han nu i mere end otte dage havde bygget på.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.[3)]

Brev 285 * 13. Oktober 1644

Til Korfits Ulfeldt.
Det skal befales Hofprædikanten at begive sig over til Kongen. — R. A.

Eptherdi Ieg habiis Nest gudtz hielp med ded første at faa leiilighed til at komme herfra[4)],
Och Ieg indted gerne hører fremmede Presters Predicker, da skaldtu befahle Hoffpredikandten[5)], att hand Sig heroffuer forføiier, Och skaldtu uerre hanem behiielpelig tyl thu høste, som hannem syden skall giiffuis penge pa. *Vale. Aff kuarterit den 13 Octo: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 285
Eftersom jeg, næst Guds hjælp, snart håber at få lejlighed til at komme herfra,[4)] og jeg ikke gerne hører fremmede præsters prædikener,
skal du befale hofprædikanten[5)] at begive sig herover.
Og du skal være ham behjælpelig med to heste, som han siden skal have penge til.
Far vel.
Fra kvarteret den 13. oktober 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] Hannibal Sehested, som i løbet af sommeren havde gjort forskellige udfald fra Bohus, forberedte på denne tid et indfald i Värmland for at støtte kongens felttog i Skåne; på grund af dette felttogs hastige afslutning blev planen dog ikke udført (O. Munthe, *Hannibalsfejden*, s. 59).
[2)] Om Rigens Profos Christoffer v. Hünecke se V, 546 note 1.
[3)] Dette brev modtoges ifølge en påtegning den 11. oktober.
[4)] Jvf. brevet af 16. oktober (V nr. 447), ifølge hvilket kongen ville bryde op med hæren næste dag.
[5)] Dr. Jacob Madsen.

Kommentar
Side 342 afslutter **brev 284** og indeholder hele **brev 285**. Christian IV lægger vægt på hurtig og sikker forbindelse til Hannibal Sehested gennem Varberg og Bohus. Han meddeler samtidig, at han har fået ansat en ny generalgevaldiger, Christoffer v. Hünecke, og fremhæver som en succes, at danske styrker har ødelagt en bro, fjenden gennem mere end otte dage havde arbejdet på.
I det efterfølgende brev anmoder kongen om, at hofprædikanten Jacob Madsen sendes til ham, da han foretrækker sin egen prædikant frem for lokale gejstlige under felttoget.

Side 343

Brev 286 ⁕ 23. Oktober 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil have at vide, om han har givet Otte Thott Tilladelse til saa lang Tid at være borte fra sit Len og opholde sig paa Malmøhus. — R. A.

Du uest dig vden thuiffuel Nock som at Errindre, At der bleff Engang taliit Om Otte tott pa køben: Slott, huad hand saa lenge pa Malmøhus haffde att bestille, Och at der uar dy, som mendte, hannem sliigdt aff mig at uerre befahliit. Der mig Nu sliigdt hell vnderligdt forrekam, da sende Ieg bud y Chanseliit att Erfahre om samme leiilighed Och fick till suar, at der uar Ingen, som vyste nogit derom att siige. Der nu samme sag heer bleff bracht pa Banne Igen, Och Ieg uille uyde, huem der haffde giiffuen hannem loff dertiil, at hand sa lenge motte werre fra hans lehn, da Suarede hand, at hand dertil haffde forloff aff dig. Huorfor du skaldt lade mig uide [om][1] du hannem sliigdt Est gestendig Eller Eii[2]. *Vale. Aff kuarterit den 23 Octo: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 286
Du vil uden tvivl kunne erindre, at der engang blev talt om Otte Thott på Københavns Slot, og hvad han så længe havde at gøre på Malmøhus.
Der var dengang nogle, som mente, at dette var sket efter min befaling.
Da dette forekom mig noget besynderligt, sendte jeg bud til kancelliet for at få oplyst sagen og fik til svar, at ingen dér vidste noget herom.
Da samme sag nu igen blev bragt på bane her, og jeg ønskede at vide, hvem der havde givet ham tilladelse til så længe at være borte fra sit len, svarede han, at han havde fået tilladelse af dig.
Derfor skal du lade mig vide,[1] om du vedkender dig at have givet ham en sådan tilladelse eller ej.[2]
Far vel.
Fra kvarteret den 23. oktober 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 287 ⁕ 1. November 1644

Til Hertug Frederik, Ærkebiskop af Bremen.

Brevbæreren skal foruden Brevet overbringe Hertug Frederik en vigtig mundtlig Meddelelse fra Kongen. — R. A., Regeringskanc. i Glückstadt, Militaria, [Nr. 20].

Freundtlicher Herdtzliiber Sohn, weiil ich dissen Briiffzeüger Etwas diir fohrzubringen, worahn miir gelegen, Als
[fortsættes s. 344]

Oversættelse af Brev 287
Kære hjertenskære søn, eftersom denne brevbærer har noget at meddele dig på mine vegne, som ligger mig meget på sinde, ...
[fortsættes s. 344]

---

[1] Hul i papiret.
[2] Se V, s. 520-22 (hvor en optegnelse til dette brev er trykt), s. 521 note 1 og s. 527.

Kommentar
Side 343 indeholder hele **brev 286** og begyndelsen af **brev 287**. Christian IV ønsker klarhed over, hvem der har givet Otte Thott tilladelse til gennem længere tid at opholde sig på Malmøhus frem for ved sit len. Kongen antyder tydeligt sin utilfredshed og kræver en direkte forklaring fra Korfits Ulfeldt.
Nederst begynder et tysksproget brev til hertug Frederik, hvor brevbæreren skal overbringe en vigtig mundtlig meddelelse ud over selve brevet.

Side 344

Brev 287 ✻ 1. November 1644 (afslutning)
Til Hertug Frederik, Ærkebiskop af Bremen.

Freundtlicher Herdtzliiber Sohn, weil ich dissen Briiffzeüger Etwas diir fohrzubringen, worahn miir gelegen, Als sollestu solches von im vernehmen vndt, im gleich ich selber beii diir wehre, glauben beiimessen[1]. Befehle dich hiimit dem Skudtz des Allerhögesten vndt verb[1]eiibe biis an mein Ende
dein getrever vather
Christian.
Auf dem hausse kopenhagen den 1 Nouem: Anno 1644.
Udskrift: *Meinem Herdtzliiben Sohn dem Erdtzbyskop zu Brehmen zu handen.*

Oversættelse af Brev 287
Kære hjertenskære søn.
Eftersom denne brevbærer har noget at forebringe dig på mine vegne, som ligger mig meget på sinde, skal du høre dette af ham og tillægge det samme troværdighed, som hvis jeg selv var hos dig.[1]
Jeg anbefaler dig til den Allerhøjestes beskyttelse og forbliver til min sidste stund
din trofaste fader
Christian.
På Københavns Slot den 1. november 1644.
Udskrift: Min hjertenskære søn, ærkebiskoppen af Bremen, til hænde.

Brev 288 ✻ 2. November 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Paa Grund af Udbredelse af alle Slags Meddelelser ved visse Folk i København skal Posten undersøges i Køge for at opdage Ophavsmændene hertil. — R. A.

Eptherdi Man formercker, att der fyndis dy heer y byen, som *communicerer* allehaande Paa andre steeder, Da skaldtu befahle, att man y køge[2)] Leder Postens breffue Igennom, at man kan komme vnder weriit med dem. *Vale. Køben: Slott den 2 No: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 288
Eftersom man bemærker, at der findes folk her i byen, som meddeler (*communicerer*) alle slags oplysninger til andre steder,
skal du befale, at man i Køge[2)] gennemser postens breve, så man kan komme på sporet af dem.
Far vel.
Københavns Slot den 2. november 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] Dette brev er vedlagt en af kongen underskreven skrivelse af 31. oktober til hertug Frederik, i hvilken det meddeles, at det nu ved mægling af de franske og nederlandske gesandter er kommet så vidt, at fire danske rigsråder den 25/15 december vil komme sammen med de svenske i Brömsebro for at forhandle om fred. Den mundtlige meddelelse har rimeligvis omhandlet kongens betænkeligheder ved at begynde fredsforhandlingerne og hans ønske om at forhale disse, se Fridericia II, 440-47.
[2)] Den ved forordning af 24. december 1624 oprettede postrute til Lolland-Falster gik over Køge (Hjorth-Nielsen, *Det danske Post- og Telegrafvæsen* I, 39).

Kommentar
Side 344 afslutter **brev 287** og indeholder hele **brev 288**. Brevet til hertug Frederik er meget kort og understreger alene, at brevbæreren mundtligt skal overbringe et budskab, som kongen anser for så vigtigt, at det skal tillægges samme vægt som hans egne ord.
I brev 288 reagerer Christian IV på rygter om, at personer i København viderebringer fortrolige oplysninger. Han ønsker derfor postkontrol i Køge for at opspore kilderne til disse informationslækager.

Side 345

Brev 289 * 8. November 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Da han fraraader at udnævne Christoffer Hansen til Borgmester, vil Byskriver Søren Christensen, som har faaet de fleste Stemmer, være at foretrække. Til at bruges som Raadmand har Laurids Hammer faaet de fleste Stemmer. Lensmanden paa Københavns Slot skal faa Befaling til at levere Hør. Ved kan ikke skaffes fra Københavns Len, derimod fra Abrahamstrup. — R. A.

Aff dyn skriiffuelse Mig y afftis tylhande kommen haffuer Ieg forstand[en] diit *Iuditium* om Christoffer hanson[1)] at uer:(!), at hand Inted Er *Laboriosus*, som Endeligen ma werre, Huorfor man kan ga hannem forby Och bruge Søren Christenson, som Er Byskriiffuer, som dii fleeste *Vota*[2)] gar pa, Och Rossiis for at uerre En oprichtig och arbeiidtsom mand. Miig Er hand Indted bekendt uyder, End Ieg haffuer hørt tale om hannem. Tiil at bruge y Radiit Er Ingen,

som haffuer fleere *Vota* som lauers hammer[3)], som mig sauydt Er bekendt, at hand Ingen striid skal gorre y Religionen. Om ded hør att skaffe, sa uydt skee kan, skal lensmanden fa befahling pa at skaffe. Naar man trænger tiil weed, da uyl dette lehn forskanis, ty ded taler inted megiit at hugge y. Der Er Ingen Pladtz, der kan huggis pa med mynder skade som pa Abrahamstrups skoffue, Naar wedden huggis y tyde, och broen, som wedden skybis, bliiffuer Nogit forlengiit. *Vale. Aff køben: Slott den 8 Nouem: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 289
Af din skrivelse, som i aftes kom mig i hænde, har jeg forstået din vurdering (*iuditium*) af Christoffer Hansen,[1)] nemlig at han ikke er arbejdsom (*laboriosus*), som han nødvendigvis bør være.
Derfor kan man gå uden om ham og i stedet benytte Søren Christensen, som er byskriver, og som de fleste stemmer (*vota*)[2)] falder på, samt roses for at være en oprigtig og arbejdsom mand.
Jeg kender ham ikke nærmere, end hvad jeg har hørt fortalt om ham.
Til at bruge i rådet er der ingen, som har fået flere stemmer end Laurids Hammer,[3)] som efter hvad jeg ved, ikke vil skabe strid i religionssager.
Hvad angår at skaffe hør, skal lensmanden få befaling til at fremskaffe det, så vidt det er muligt.
Når der bliver behov for brænde, da skal dette len skånes, for der er ikke meget skov at hugge i.
Der er intet sted, hvor man kan hugge træ med mindre skade end i Abrahamstrups skov, når hugsten sker i tide, og broen, hvorfra træet udskibes, bliver noget forlænget.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 8. november 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] Christoffer Hansen blev den 29. januar 1645 borgmester (O. Nielsen, *Kjøbenhavns Hist.* III, 217), men imod Ulfeldts ønske, jvf. Birket-Smith, *Leonora Christina* I, 347.
[2)] Nemlig i byrådet. Søren Christensen Kolding blev byskriver 1635 og rådstueskriver 1645 (O. Nielsen, anf. skr. III, 263, 265).
[3)] Om Laurids Hammer se *Kjøbenhavns Diplomatarium* efter registeret. I 1646 nævnes han som borgmester i København (smst. V, 295).

Kommentar
Side 345 indeholder hele **brev 289**. Christian IV tilslutter sig Ulfeldts negative vurdering af Christoffer Hansen som borgmesterkandidat og foretrækker i stedet byskriver Søren Christensen, der efter sigende nyder bred støtte og har ry for flid og redelighed. Samtidig peger han på Laurids Hammer som egnet til rådet og giver praktiske instrukser om fremskaffelse af hør og ved, idet han ønsker Københavns lens skovressourcer skånet til fordel for Abrahamstrups skove.

Side 346

Brev 290 * 8. November 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Han skal, da han ikke anser Byskriver Søren Christensen for egnet til Borgmester, anbefale en anden hertil. At en Mand driver stor Handel, skal ikke kunne fritage ham for at tage imod Borgmesterstillingen. — R. A.

Ieg haffuer aff dyn skriiffuelse forstanden, At Byskriiffueren snarer skulle føre folck sammen End skylle dem ad med hans wiidtlofftighed, Huorfor ded Er best, at hand kommer indted høiier, End hand[1]. Saframdt dig nogen bekendt Er, som man med tiiendt Er, da kandtu lade mig ded wiide.
Att ded Nogen skulle vndskylde, att hand Indted kunde werre Borgeme[ste]r, fordi hand driffuer stor handell, ded haffuer Indtill diiss indted kunde gelde. Tii Ieg uyl Ickun Neffne En, som mig falder Ind, som Er Christen Albretds[e]n[2], som boede pa hyørnit aff den gade[3], som løbber Op tyll Amagger torre. Hand dreff sa stor En handell, som y dy dage Nogen giorde, som waar Borgemeister y Mange Aar. *Vale. Køben: Slott den 8 No: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 290
Jeg har af din skrivelse forstået, at byskriveren snarere ville føre folk sammen end skille dem ad med sin vidtløftighed.
Derfor er det bedst, at han ikke kommer højere, end han allerede er.[1]
Hvis du kender nogen, som man kan være tjent med, da kan du lade mig vide det.
At nogen skulle undskylde sig med, at han ikke kunne være borgmester, fordi han driver stor handel, det har hidtil ikke kunnet gælde.
Jeg vil blot nævne én, som falder mig ind, nemlig Christen Albertsen,[2] som boede på hjørnet af den gade,[3] der løber op til Amagertorv.
Han drev så stor en handel, som nogen gjorde i de dage, og var dog borgmester i mange år.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 8. november 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 291 * 12. November 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Da Kongen har meddelt Prins Christian, at han ikke kan fortsætte med at give ham samme Understøttelse som hidtil, skal Ulfeldt lade Prinsen vide, at ogsaa de saakaldte Haandpenge er indbefattede heri. — R. A.

[fortsættes s. 347]

Oversættelse af Brev 291
[fortsættes s. 347]

---

[1] Her mangler ordet: *er*. Jvf. det foregående brev af s. d. som må antages at gå forud for dette i tid.
[2] Chr. Albertsen var borgmester 1598-1616, se O. Nielsen, *Kjøbenhavns Hist.* III, 199.

[3)] Højbrostræde.

Kommentar
Side 346 indeholder hele **brev 290** og indleder **brev 291**. Christian IV fastholder sin modvilje mod at gøre Søren Christensen til borgmester og beder Ulfeldt foreslå en bedre kandidat. Samtidig afviser han argumentet om, at en betydelig købmandsvirksomhed skulle være uforenelig med borgmesterembedet, og henviser til den tidligere københavnske borgmester Christen Albertsen som eksempel.

Status: Sidst behandlede side: **346**. Næste side: **347** (fortsættelse af Brev 291).
Giv din feedback om BizChat

Side 347

Brev 291 ✻ 12. November 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Epthersom Ieg y disse dage haffuer mig ymod Prindtzen ladiit formercke, myddelen inted at uerre huos mig at giiffue hannem den genandt aff penning Och andit, som hiidindtil skeed Er, Huorfor hand, sauel som Ieg gør, skulle skycke siig y tyden Och anstille syn husholding derepther, at Indkomsten aff falster och laland ded kan tale. Huorpa hand suarede sig gerne at uylle sig derudi *accommodere*, Mens hand habtis Indted, at dy handpenge, hand faar aff mig Om Ariit, derunder uar mendt. Huorfor du skaldt tale med hannem och hannem *demonstrere*, At om hand skønd siig y sagen inted uyl skycke, Da Er ded dog inted mueligdt at skaffe hannem penge, hand ma och kalde dem handpenge Eller anderledis[1)]. Nar gud y himmelen uyl forandre tyden, da kan ded ga tiil som før. *Vale. Aff køben: Slott den 12 Nouem: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 291
Eftersom jeg i disse dage har ladet prinsen forstå, at jeg ikke længere har midler til at give ham den mængde penge og anden understøttelse, som hidtil er blevet ydet,
må han, ligesom jeg selv gør, indrette sig efter tiden og tilpasse sin husholdning efter de indtægter, som Falster og Lolland kan give.
Hertil svarede han, at han gerne ville indrette sig derefter (*accommodere* sig), men han havde ikke forstået, at de håndpenge, som han får af mig hvert år, også var indbefattet.
Derfor skal du tale med ham og gøre det klart (*demonstrere*), at selv om han ikke ønsker at indrette sig efter forholdene, er det dog ikke muligt at skaffe ham penge, hvad enten man kalder dem håndpenge eller noget andet.[1)]
Når Gud i himlen vil forandre tiderne, kan det igen gå som før.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 12. november 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 292 ✻ 25. November 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Han skal forhøre sig om en Hollænder til at forpagte Kongens Ladegaard. — R. A.

Eptherdi der taliis megiit Om Nogle Hollender[2)], som forpachter Adde[le]ns garde her y landit for En uiis Summa
[fortsættes s. 348]

Oversættelse af Brev 292
Eftersom der tales meget om nogle hollændere,[2)] som forpagter adelens gårde her i landet for en vis sum,
[fortsættes s. 348]

_____
[1)] Om prinsens deputat jvf. brevet af 1638 nr. 104. „Haandpenge" var den af Sundtolden afgivne sum, 3500 rdl. årlig. Denne bortfaldt, således som det fremgår af Sundtoldregnskaberne, fra år 1645; den til påsken 1645 forfaldne halvdel af beløbet var dog allerede udbetalt 24. sept. 1644. Derimod var ydelsen fra Vordingborg len ifølge lensregnskaberne stadig den samme til foråret 1647. Om senere tilskud til prinsen se Erslev III, 297 og 332.
[2)] Hollænderne var især mejeriforpagtere hos adelen i hertugdømmerne.

Kommentar
Side 347 afslutter **brev 291** og indleder **brev 292**. Christian IV fastholder over for prins Christian, at de økonomiske vanskeligheder nødvendiggør nedskæringer i alle former for understøttelse, også de såkaldte håndpenge. Kongen understreger, at prinsen må tilpasse sin husholdning efter de faktiske indtægter fra sine besiddelser.
Nederst begynder et nyt brev, hvor Christian IV interesserer sig for hollandske forpagtere og muligheden for at anvende en sådan ved en af kronens ladegårde.

Side 348

Brev 292 ✻ 25. November 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

penge, Da wylle Ieg, att du skulle høre dig, Om En aff dedsamme slagss folck, Som uylle paa sadan wylkor pachte mig ladgarden aff, som ligger heer for Byen[1)]. *Vale. Aff køben: Slott den 25 No: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 292
... penge.
Da ville jeg, at du skulle undersøge, om en af disse slags folk ville forpagte min ladegård, som ligger her uden for byen,[1)] på tilsvarende vilkår.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 25. november 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 293 ✻ 25. November 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Ved Fordelingen af Udskrivning af Baadsmænd i Norge maa Nordlandene, som har mistet mange Søfolk, fritages. — R. A.

Epthersom du for Nogen dage siiden sende mig En Zeddell pa dy steder y Norrie, som du formener at kunde Badtzmen[d] forskriiffuis fra, Och deryblandt fandtis Norlanden, som Nu En tydlang haffuer myst mange folck tiil Søes, saat derfra inted folck kan komme, Huorfor Ieg haffuer ladiit legge saa mange fleere pa dy ander lehn, som du aff huosføiiede *designation* kandt Erfhare. Breffuene uyl med ded første sendis tyll wandtz[2]. *Vale. Aff køben: Slott den 25 Nouem: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 293
Eftersom du for nogle dage siden sendte mig en seddel over de steder i Norge, som du mener, at der kan udskrives bådsmænd fra,
og der iblandt fandtes Nordlandene, som nu gennem længere tid har mistet mange folk til søs, således at derfra ikke kan komme flere folk,
har jeg ladet så mange flere blive pålagt de andre len, som du kan se af den vedlagte fortegnelse (*designation*).
Brevene vil snarest muligt blive sendt til vands.[2]
Far vel.
Fra Københavns Slot den 25. november 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

---

[1] Kongens Ladegård (ved St. Jørgens Sø) blev 1645 bortforpagtet til jyden Peder Kristensen Svenske (*Kjøbenhavns Diplomatarium* III, 255-56, 308-09, 353-54, I, 660, V, 323, 361; O. Nielsen, *Kjøbenhavns Hist.* IV, 399 f.; E. Nystrøm, *Frederiksbergs Hist.* I, 38-66).
[2] Der udgik kongebreve af 24. og 27. november 1644 og 16. februar 1645 angående udskrivning af bådsmænd til lensmændene på Akershus, Bratsberg, Bergenhus, Tunsberg, Lister m.m., Trondhjem, Jemteland og Bohus, se *Norske Rigsregistranter* VIII, 334 og 338 f.

Kommentar
Side 348 afslutter **brev 292** og indeholder hele **brev 293**. Christian IV overvejer at bortforpagte Kongens Ladegård til en hollandsk forpagter efter samme model, som anvendes på adelsgårde. I det følgende brev tager han hensyn til Nordlandenes store tab af søfolk og fritager området for yderligere udskrivning af bådsmænd, mens byrden i stedet fordeles på andre norske len.

Side 349

Brev 294 ✻ 30. November 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Om Flaaden ved Wismar og om Skibe. — R. A.

Vdi myn siiste Skriiffuelse Er inted taliid om fladen y Suerrig, mens om den ved wyssmar[1]. Dy skiu betreffende, Naar Ieg seer Nogen wyshed pa sk...uu[2], da wyll Ieg mig om forsterckingen Erklere. *Vale. Den 30 No: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 294
I min sidste skrivelse blev der ikke talt om flåden i Sverige, men om den ved Wismar.[1]
Hvad skibene angår, vil jeg udtale mig om forstærkningen, når jeg ser nogen mulighed herfor.[2]
Far vel.
Den 30. november 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 295 * 3. December 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Da Rigsraadet har besvaret Kongens Forslag om en anden Ordning af Lensvæsenet med en Henvisning til, at noget saadant tidligere har været drøftet uden Resultat, meddeler Kongen ham, at dette ganske vist er Tilfældet, men at Rigsraadet ved samme Lejlighed havde givet ham forskellige Løfter om økonomisk Støtte, og at disse ikke er blevet opfyldte. — R. A.

Eptherdi ded stackit siden ved Prindtzen bleff Riigens Raad sagd, mig at haffue ysynde At sette lehnens Indkomst pa En anden fod End den, som den nu staar pa, Paded at Riigens Indtecht kunde strecke tiil vdgiifftten, Och Ieg aff Prindtzen haffuer forstanden, at Radiit haffuer mendt, at sliigdt haffde verrit for tilforne och ingen genge kunde haffue, Da haffuer ieg vyllet derom dig myn mening forsta, som du kandt lade dem forsta, som med dig om samme leiilighed kommer y *discurs*. At ded Io haffuer verriit for
[fortsættes s. 350]

Oversættelse af Brev 295
Eftersom rigsrådet for nogen tid siden gennem prinsen fik at vide, at jeg ønskede at sætte lenenes indtægter på en anden fod end den nuværende, således at rigets indtægter kunne svare til udgifterne,
og eftersom jeg af prinsen har forstået, at rådet har ment, at noget sådant har været forsøgt tidligere uden at kunne gennemføres,
har jeg villet lade dig forstå min mening herom, så du kan lade dem forstå den, som kommer i samtale (*discurs*) med dig om denne sag.
At dette ganske vist tidligere har været ...
[fortsættes s. 350]

[1] Den svensk-hollandske flåde var før november måneds udgang sejlet til Wismar for at søge vinterhavn.
[2] Hul i papiret.

Kommentar
Side 349 indeholder hele **brev 294** og begyndelsen af **brev 295**. Christian IV præciserer, at hans tidligere omtale af flåden gjaldt styrken ved Wismar og ikke den svenske flåde. Derefter indleder han en længere argumentation om reform af lensvæsenets økonomi og reagerer på rigsrådets bemærkning om, at lignende forslag tidligere har været drøftet uden resultat.

Side 350

Brev 295 ✻ 3. December 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

at sette lehnen pa Een anden fod, ded Nechter Ieg Inted, Mens huem der uyl tale om samme leiilighed, den(!), hand bør at uyde, huorledis ded giick tiil, at sammetiid att ded inted bleff saat y werck.
Riigens Raad loffuede mig Sammetyd at hiielppe mig aff myn geld, *Item* dy wylle mage ded sa med allehaande paleg, att Indkomsten kunde Naa tiil at holde kronens Nøduendige folck med kost, løn och kleeder, saoch att fladen Och *Artholoriet* kunde Erholdis[1)], Riigerne tiil tiieniste, Som y Ingen Made Er bleffuen Eptherkommen[2)]. Och skal der ingen Stadtholder, Hoffmeister Eller Rentemeister kunde med bestand legge nogen kuytandtz herfor paa tussind Riix eller slette daler, som Ieg y all den tyd, Ieg Regerit haffuer, mig tiil profiit annammet haffuer. *Vale. Køben: Slott den 3 Decem: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigenss Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 295
At man tidligere har talt om at sætte lenene på en anden fod, benægter jeg ikke.
Men enhver, som vil tale om denne sag, bør også vide, hvordan det gik til, at dette dengang ikke blev sat i værk.
Rigens Råd lovede mig dengang at hjælpe mig af med min gæld.
Ligeledes ville de ved forskellige pålæg sørge for, at indtægterne kunne række til at underholde kronens nødvendige folk med kost, løn og klæder, og at flåden og artilleriet kunne opretholdes[1)] til rigernes tjeneste.
Dette er på ingen måde blevet opfyldt.[2)]
Og der findes ingen statholder, hofmester eller rentemester, som med sikkerhed kan fremvise nogen kvittering på tusind rigsdaler eller slette daler, som jeg i hele den tid, jeg har regeret, har modtaget til egen fordel.
Far vel.
Københavns Slot den 3. december 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] d.e. opretholdes.
[2)] Christian IV havde allerede flere år tidligere udtalt sin utilfredshed med kronens indtægter af lenene (se IV, brevene af 11. dec. og 26. dec. 1636, 16., 17. og 19. maj 1637, 8. og 16. febr. 1639, V nr. 195 note 2 til brevet af 16. april 1642 og brevet til Korfits Ulfeldt af 13. jan. og 3. febr. 1642 i dette bind) og havde forhandlet med rigsrådet om en ændring heraf (se Erslev II, 435 f., 513 og 597), men bestandig mødt modstand. Ved rigsrådsmødet december 1644 til januar 1645 (Erslev III, 30-37) synes sagen ikke at have været fremme, men der er, som det fremgår af ovenstående, ført forhandlinger gennem prinsen. Kongens påstand om, at rigsrådet tidligere, for at opnå opgivelse af lensreformen, havde lovet at bringe balance

mellem indtægter og udgifter ved hjælp af skatter, synes ikke at kunne henføres til et bestemt tidspunkt, da man ikke kender alle forhandlingernes forløb, men stemmer med rådets almindelige standpunkt. I 1646 opnåede kongen en ændring af lensbevillingerne, medens han det følgende år måtte opgive en afskaffelse af rostjenesten (Erslev III, 87, 190, 211 med note 2, 220, 296, 329, 412 f.).

Kommentar
Side 350 afslutter **brev 295**. Christian IV afviser ikke, at reformer af lensvæsenet tidligere har været drøftet, men hævder, at årsagen til den manglende gennemførelse var, at rigsrådet i stedet lovede økonomiske løsninger, som aldrig blev opfyldt. Brevet udvikler sig til et forsvar for kongens egen økonomiske redelighed, idet han understreger, at ingen kan dokumentere, at han har taget offentlige midler til personlig vinding.

Side 350

Brev 295 ✻ 3. December 1644 (afslutning)

Til Korfits Ulfeldt.

at sette lehnen pa Een anden fod, ded Nechter Ieg Inted, Mens huem der uyl tale om samme leiilighed, den(!), hand bør at uyde, huorledis ded giick tiil, at sammetiid att ded inted bleff saat y werck.
Riigens Raad loffuede mig Sammetyd at hiielppe mig aff myn geld, *Item* dy wylle mage ded sa med allehaande paleg, att Indkomsten kunde Naa tiil at holde kronens Nøduendige folck med kost, løn och kleeder, saoch att fladen Och *Artholoriet* kunde Erholdis[1)], Riigerne tiil tiieniste, Som y Ingen Made Er bleffuen Eptherkommen[2)]. Och skal der ingen Stadtholder, Hoffmeister Eller Rentemeister kunde med bestand legge nogen kuytandtz herfor paa tussind Riix eller slette daler, som Ieg y all den tyd, Ieg Regerit haffuer, mig tiil profiit annammet haffuer. *Vale. Køben: Slott den 3 Decem: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigenss Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 295
At man tidligere har talt om at sætte lenene på en anden fod, benægter jeg ikke.
Men enhver, som vil tale om denne sag, bør også vide, hvordan det gik til, at dette dengang ikke blev sat i værk.
Rigens Råd lovede mig dengang at hjælpe mig af med min gæld.
Ligeledes ville de ved forskellige pålæg sørge for, at indtægterne kunne række til at underholde kronens nødvendige folk med kost, løn og klæder, og at flåden og artilleriet kunne opretholdes[1)] til rigernes tjeneste.
Dette er på ingen måde blevet opfyldt.[2)]
Og der findes ingen statholder, hofmester eller rentemester, som med sikkerhed kan fremvise nogen kvittering på tusind rigsdaler eller slette daler, som jeg i hele den tid, jeg har regeret, har modtaget til egen fordel.
Far vel.
Københavns Slot den 3. december 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] d.e. opretholdes.

[2)] Christian IV havde allerede for flere år siden udtalt sin utilfredshed med Kronens indtægter af lenene (se IV, brevene af 11. dec. og 26. dec. 1636, 16., 17. og 19. maj 1637, 8. og 16. febr. 1639, V, 195 Note 2 til brevet af 16. april 1642 og brevet til Korfits Ulfeldt af 13. jan. og 3. febr. 1642 i dette bind) og havde forhandlet med Rigsrådet om en ændring heraf (se Erslev II, 435 f., 513 og 597), men bestandig mødt modstand. Ved Rigsrådsmødet december 1644-januar 1645 (Erslev III, 30-37) synes sagen ikke at have været fremme, men der er, som det fremgår af ovenstående, ført forhandlinger gennem prinsen. Kongens påstand om, at Rigsrådet tidligere, for at opnå opgivelse af lensreformen, havde lovet at bringe balance mellem indtægter og udgifter ved hjælp af skatter, synes ikke at kunne henføres til et bestemt tidspunkt, da man ikke kender alle forhandlingernes forløb, men stemmer med rådets almindelige standpunkt. I 1646 opnåede kongen en ændring af lensbevillingerne, medens han det følgende år måtte opgive en afskaffelse af rostjenesten (Erslev III, 87, 190, 211 med Note 2, 220, 296, 329, 412 f.).

Kommentar
Side 350 afslutter brev 295. Christian IV fastholder, at hans forslag om at omorganisere lensvæsenets økonomi tidligere strandede, fordi Rigsrådet lovede andre løsninger på kronens finansielle problemer. Han understreger, at disse løfter aldrig blev opfyldt, og afslutter med et personligt forsvar mod enhver mistanke om, at han selv skulle have beriget sig på statens midler.

Side 351

Brev 296 * 4. December 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen har ladet Prins Christian vide, at han ikke længere kan holde Hus ogsaa for ham, hvorfor der skal sørges for Vogne til hans Tøj. — R. A.

Eptherdi den dagelige husholding falder mig sa tung, att ieg den huercken kan eller wiil lenger taale, Da haffuer Ieg ygar befahliit myn Marskalck[1)] at syge Prindtzens Marskalck, at ded inted uar myn leiilighed saledis att holde huses, som Nu En Rom tiid holden Er, Huilckit Ieg ochsa haffuer skreffuen Prindtzen tyl y dag.
Huorfor du skaldt tale med Prindtzen Om wogne tiil hans tøy, ty Ieg haffuer bestillit uogne tyl mit folck ymorgen fra Amager, som skall føre dem henad frederigsborg, ty Ieg ued ellers ingen wogne at bekomme heer Endten til den Ene Eller til den anden. *Vale. Aff køben: Slott den 4 Decem: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 296
Eftersom den daglige husholdning falder mig så tung, at jeg hverken kan eller vil bære den længere,
har jeg i går befalet min marskal[1)] at opsøge prinsens marskal og lade ham vide, at det ikke længere er muligt for mig at holde hus på den måde, som nu gennem længere tid har været gjort.
Dette har jeg også skrevet til prinsen om i dag.
Derfor skal du tale med prinsen om vogne til hans tøj, for jeg har bestilt vogne til mit eget folk i morgen fra Amager, som skal føre dem til Frederiksborg.

Jeg ved ellers ingen steder, hvor der kan skaffes vogne, hverken til den ene eller den anden.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 4. december 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 297 ✻ 4. December 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Et Rygte om, at fire svenske Skibe er sejlede gennem Sundet og ligger ved Landskrone, skal nærmere undersøges. — R. A.

Der Er kommen En tyl byen, som giiffuer for, att der Er gangen 4 Suenske skiib her Ig[e]nnom och ligger for landtzkrone, *quod ego non credo*. Om huilcken leiilighed man
[fortsættes s. 352]

Oversættelse af Brev 297
Der er kommet en mand til byen, som fortæller, at fire svenske skibe er sejlet her igennem og nu ligger ud for Landskrone,
hvilket jeg ikke tror på (*quod ego non credo*).
Om denne sag bør man ...
[fortsættes s. 352]

[1)] Kongens hofmarskal var Knud Christoffersen Ulfeldt og prinsens Johan Christoffer Körbitz (Nykøbing lensregnskab 1642/43).

Kommentar
Side 351 indeholder hele **brev 296** og begyndelsen af **brev 297**. Christian IV meddeler, at han ikke længere kan bære udgifterne ved også at føre hus for prins Christian og kræver derfor, at prinsens husholdning organiseres mere selvstændigt. Brevet viser kongens vedvarende økonomiske problemer i krigens sidste fase.
I det følgende brev omtales et rygte om fire svenske skibe ved Landskrone, som kongen dog umiddelbart stiller sig skeptisk over for.

Side 352

Brev 297 ✻ 4. December 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

... faar dog att Erkundige sig, paded man kan tencke sagen uyder Epther. *Vale. Køben: Slott den 4 Decem: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister till hande.

Oversættelse af Brev 297
... bør man dog undersøge nærmere, så man kan tænke videre over sagen.
Far vel.
Københavns Slot den 4. december 1644.

Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 298 ✻ 10. December 1644

Til Korfits Ulfeldt.[1)]

Kongen sender ham en Skrivelse fra Oberst Henderson til Ditlev Reventlow. — R. A.

Huad den Oberste Hendersen[2)] fra Helsingør haffuer skreffuen Chanseler Reuendtlou til Om kon: y Engelandtz ty[l]stand, ded haffuer du aff dette herhuosføiiede skriiffuelse at Erfhare, Som Indted Riimer siig med den Snack, som hand haffuer skreffuet dig til Om. *Vale. Køben: Slott den 10 De: Anno 1644.*
Christian.

Oversættelse af Brev 298
Hvad oberst Henderson[2)] fra Helsingør har skrevet til kansler Reventlow om forholdene hos kongen af England,
det vil du erfare af den vedlagte skrivelse.
Indholdet stemmer ikke med det, som han tidligere har skrevet til dig om samme sag.
Far vel.
Københavns Slot den 10. december 1644.
Christian.

Brev 299 ✻ 21. December 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Han skal undersøge, om en af Kongen afskediget skotsk Oberst stadig opholder sig i København, skønt han har angivet at ville sejle til Danzig. — R. A.

[fortsættes s. 353]

Oversættelse af Brev 299
[fortsættes s. 353]

[1)] Brevet har ingen udskrift, men fandtes mellem brevene til Ulfeldt.
[2)] Oberst Henderson sendtes af Christian IV til den engelske konge for, hvis situationen tillod det, at anmode om hjælp mod svenskerne (instruks af 28. nov. 1644, T. Kanc. U. A. England, Akter og Dokum. vedr. det politiske forhold til Danmark 1641-48). Sendelsen blev imidlertid mislykket. Ved sin ankomst til England blev Henderson (som mistænkt for tidligere at have taget del i en sammensværgelse) anholdt på foranledning af Parlamentet, og hans på Chr. IV's vegne fremsatte tilbud om at mægle mellem kong Karl og Parlamentet afvistes.

Kommentar
Side 352 afslutter **brev 297**, indeholder hele **brev 298** og indleder **brev 299**. Christian IV opgiver ikke rygtet om svenske skibe ved Landskrone, men kræver, at sagen undersøges

nærmere, før der drages konklusioner. I det følgende brev henviser han til oplysninger fra oberst Henderson om situationen i England og bemærker, at disse afviger fra tidligere rapporter. Nederst begynder endnu et brev med instruktion om at undersøge en skotsk obersts opholdssted.

Brev 300 ✻ 25. December 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Om noget medicinsk Vand, som skal sendes Kongen, og om Reparation af en Bro ved Slottet. Peder Vinstrup skal begive sig til Frederiksborg til Nytaar. Ulfeldt skal sende Kongen et Skippund Voks. — R. A.

[fortsættes s. 354]

Oversættelse af Brev 300
[fortsættes s. 354]

---

[1] Muligvis Thomas Lyon, som ifølge kgl. befaling af 1. okt. 1644 til Hannibal Sehested skulle have et kompagni i Norge (*Norske Rigsregistranter* VIII, 333).
[2] Her mangler ordet: *Lejlighed* eller lignende.
[3] De to sidste ord er skrevet to gange.

Kommentar
Side 353 afslutter **brev 299** og indleder **brev 300**. Christian IV ønsker klarhed over, hvorfor en afskediget skotsk oberst fortsat opholder sig i København, skønt han havde oplyst, at han ville rejse til Danzig. Kongen finder hans fortsatte tilstedeværelse mistænkelig nok til, at sagen bør undersøges nærmere.
Nederst begynder brev 300 med praktiske anliggender vedrørende medicinsk vand, bygningsvedligeholdelse og forsyninger til Frederiksborg.

Side 354

Brev 300 ✻ 25. December 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Aff dyn skriiffuelse, som kammerskriiffueren[1] haffde med sig, haffuer Ieg forstanden, at du haffuer faat nogit aff D: kneffuels wand[2], huorfor du dedsamme skaldt hiid sende, Mens wiider indted deraff at bestille, ty ded kand nocksom gorris heer, Naar man uyl gorre sig nogen vmag derfor.
Her ued Slottit Er En broe, som skall *Repareris*, aldenstund Ieg Ellers indted kan komme bag ud y dyrehauffuen, Huorfor Hans Ohnemoller skall sendis hiid, at hand kan se[3], huad och huormegit tømmer der gorris fornøden tyl samme broe, saoch fortinge den med dennom, som heer boer. Och paded hand kan vngefehrlig uyde mengden och størrelsen aff tømmerit, da sender Ieg dig herhuos En *designation* derpa, som tømmermanden her haffuer giordt.
Byskoppen y Skane D: Peder wynstrup skall befahlis at begiiffue sig hiid ymod Nytars dag.
Och Epthersom Ieg behøffuer Ett skyppund wox, da skaldtu sende mig Ett Skyppund Och derhuos lade mig uyde, huad ded koster. *Vale. Frederigsborg Iule dag Anno 1644.*
Christian.

Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 300
Af din skrivelse, som kammerskriveren[1)] havde med sig, har jeg forstået, at du har fået noget af dr. Kneffuels vand.[2)]
Derfor skal du sende det hertil, men ikke foretage dig videre med det, for det kan udmærket fremstilles her, når man vil gøre sig den ulejlighed.
Her ved slottet er der en bro, som skal repareres, eftersom jeg ellers ikke kan komme ud til Dyrehaven.
Derfor skal Hans Ohnemøller sendes hertil, så han kan se[3)], hvad og hvor meget tømmer der behøves til broen, og indgå aftale om arbejdet med dem, som bor her.
Og for at han nogenlunde kan vide mængden og størrelsen af tømmeret, sender jeg dig hermed en fortegnelse (*designation*) over det, som tømrermanden her har udarbejdet.
Biskoppen i Skåne, dr. Peder Winstrup, skal have befaling til at begive sig hertil omkring nytårsdag.
Og eftersom jeg har brug for et skippund voks, skal du sende mig et skippund og samtidig lade mig vide, hvad det koster.
Far vel.
Frederiksborg juledag 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 301 ⁕ 30. December 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Brevbæreren, med hvem Kongen har akkorderet om et nyt Arbejde, skal udlevere det Kontrafej af Kongen, som er betalt. Endvidere skal han have Betaling for Kongens Rytterbillede. Der skal gives Besked om Bredden af det Lærred, som kan væves i Børnehuset, og som bruges til Skilderi. — R. A.

[fortsættes s. 355]

Oversættelse af Brev 301
[fortsættes s. 355]

[1)] Johan Thomesen (Grundtvig, *Meddel. fra Rentekammerarch.* 1872, s. 203).
[2)] Jvf. brevene af 8. okt. 1643 og 23. apr. 1644.
[3)] Ordet er skrevet to gange.

Kommentar
Side 354 afslutter **brev 300** og indleder **brev 301**. Christian IV interesserer sig fortsat for det såkaldte medicinske vand fra dr. Kneffuel og giver samtidig praktiske instrukser om reparation af en bro ved Frederiksborg. Derudover skal biskop Peder Winstrup møde ved hoffet omkring nytår, og kongen bestiller et skippund voks.
Nederst begynder et nyt brev om et portræt af kongen, betaling til en kunstner og lærred til malerarbejde.

Side 355

Brev 301 ✻ 30. December 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Denne breffuisser haffuer Nu *Acorderit* med mig Om ded stycke at male[1]. Sammen[!] *Munser* haffuer myt konterfey huos sig, som hannem betalit er, dentyd hand først kam at boe, dersom[2] hand nu boer[3], Och ded dog inted uylle myste, paded hand Epther handen kunde gorre andre derepther, Huorfor ded nu skal affodderis och settes pa Slottiit.
Och pa ded hand ded inted skal kunde *disputere*, da skal ded haffuis y acht, Att hand ingen haffuer giordt, som Ansiichtet vender hen pa den høiier hand, vden dedsamme och ded, som Er giordt, som ieg sidder til hest. Huilckit til hest hannem Inted Er betalit aff arsag, att Ieg haffuer glemtd, huad hannem derfar loffuit Er, huorfor du mig ded skaldt lade uyde.
Och Eptherdi der fyndis Ett *getou*[4] y Børnehussit til at gorre ded Store lerrid paa, som brugis tyl skylderi, Daa skaldtu lade mig uyde, huor Breedt lerrit derpa kan gorris, *item*, om der Er gaarn tiil 12 allen aff dedsamme att gorre. *Vale. Aff frederigsborg den 30 Decem: Anno 1644.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 301
Denne brevbærer har nu indgået aftale (*acorderit*) med mig om at male dette billede.[1]
Mester van Mander har mit portræt (*konterfey*) hos sig, og det er allerede betalt til ham, dengang han først kom til at bo der, hvor han nu bor.[2][3]
Jeg vil dog ikke miste det, fordi han siden kunne bruge det som forbillede til at lave andre efter.
Derfor skal det nu afhentes og sættes på slottet.
Og for at han ikke skal kunne bestride dette, skal man være opmærksom på, at han ikke har udført andre portrætter, hvor ansigtet vender mod højre hånd, bortset fra dette og det billede, hvor jeg er afbildet til hest.
Dette rytterbillede er han ikke blevet betalt for, fordi jeg har glemt, hvad der blev lovet ham derfor.
Derfor skal du lade mig vide dette.
Og eftersom der findes en væv[4] i Børnehuset til at fremstille det store lærred, som bruges til malerier,
skal du lade mig vide, hvor bredt lærred man kan væve på den.
Ligeledes om der findes garn nok til at fremstille 12 alen af samme slags.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 30. december 1644.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 302 ✻ 31. December 1644

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen ønsker Besked om, hvor mange Skibe der kan skaffes til Flaaden. Han udtaler sig om Uddannelse af Søfolkene, især til Fyrværkere, om Brugen af medicinsk Vand og om den Kur, der skal foreskrives ham af de københavnske Læger. Kronborg er ikke truet, da et fjendtligt

Indfald snarest vil ske fra Landskrone og Hven mod Egnen ved Rungsted. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

[fortsættes s. 356]

Oversættelse af Brev 302
[fortsættes s. 356]

---

[1] Rimeligvis Karel van Mander, som foruden det store rytterbillede malede flere andre billeder af Christian IV (Biogr. Leksik., red. af P. Engelstoft. *Kunstmuseets Aarsskrift* 1936, s. 112 f.). Jvf. brevet af 1. sept. 1642.
[2] d.e. der, hvor.
[3] K. v. Mander boede 1645 i Læderstræde (F. R. Friis, *Bidrag til dansk Kunsthist.*, s. 77).
[4] d.e. væv.

Kommentar
Side 355 afslutter **brev 301** og indleder **brev 302**. Christian IV interesserer sig for sine portrætter og ønsker kontrol over de eksisterende originaler, så de ikke bruges frit som forlæg for nye kopier. Samtidig spørger han ind til mulighederne for at væve meget bredt lærred i Børnehuset til brug for større malerier.

Side 356

Brev 302 ✻ 31. December 1644 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

Epthersom ded bekendt Er, huad macht mig liger derpa, om gud y himmelen vylle giiffue syn nade dertil, at man Kunde Komme nogit sterck y Søen Nu pa forarit, Da skaldt du lade mig uyde: først, huor mange skiib ieg selffuer Kan Komme aff sted. 2. Huor mange Borgeriit y danmarck och Norrie Kan bringe til weije. 3. Huor mange man formener at faa fra holland och 4. huor mange fra Engeland, Om Konningens sag staar saledis, som man mener[1].
Ded søefolck, som Er tagen aff holmen och saat pa tøyhussiit, ded skal delis yblandt Arckeliimeisterne, paded at om nogen befindis, Som inted haffuer leerdt, at man da ued, huem derudi skiild haffuer. Der uyl ysønderlighed tagis En 20 eller 30 mand ud tii fyrwercker, som den vnge herremand fra myn Søn H: frederich och den vnge Suencke[2] Kan vnderuysse. Och vyl der inted Krud sparis, om dy skall leere nogit tii gaffuens. Granater vyl skaffis aff Metal och Iern, Om dii Endskøndt Koster megiit, ty ellers leerer dy inted at omgaas dem.
Ded wand[3] haffuer ieg bekommen och achter dedsamme, om gud vyl, med det første at bruge. At der fyndis dy y Køben:, huiis tender Erre bleffuen løsse aff D: dyderigs[4] wand, ded er ingen vnder, ty dedsamme skulle ded wand gorre, som du haffuer sendt mig, om ded indted uar *miserit*[5] med andit, Som deraff Kan Erfares, at nar man uyl bruge dedsamme, da skal ded først skulpis op och Neder, saat ded Kommer yblandt hinanden.
Ieg haffuer stor arsag til at Ønske, at gud y himmelen vyl yndskiide *doctorene* y Køben:[6] dii *consilia*, som Erre
[fortsættes s. 357]

Oversættelse af Brev 302
Eftersom det er bekendt, hvor meget det ligger mig på sinde, dersom Gud i himlen vil give sin nåde dertil, at man kunne få en stærk flåde på søen til foråret,

skal du lade mig vide:

1. Hvor mange skibe jeg selv kan få gjort klar.
2. Hvor mange borgerskibe i Danmark og Norge man kan skaffe.
3. Hvor mange skibe man mener at kunne få fra Holland.
4. Hvor mange fra England, hvis kongens sag står således, som man mener.[1)]

Det søfolk, som er taget fra Holmen og sat på Tøjhuset, skal fordeles mellem arkelimestrene, så man, hvis nogen viser sig ikke at have lært det fornødne, ved, hvem der bærer skylden.
Der skal især udtages 20 eller 30 mand til fyrværkere, som den unge herremand fra min søn hertug Frederik og den unge Schwencke[2)] kan undervise.
Der må ikke spares på krudtet, hvis de skal lære noget til gavn.
Granater skal skaffes af metal og jern, selv om de koster meget, for ellers lærer de ikke at omgås dem.
Vandet[3)] har jeg modtaget og agter, om Gud vil, straks at tage i brug.
At der findes folk i København, hvis tænder er blevet løse af dr. Dyderichs[4)] vand, er ingen overraskelse, for det samme ville det vand gøre, som du har sendt mig, hvis det ikke var blandet (*miserit*)[5)] med andet.
Heraf kan man lære, at når man vil bruge det samme vand, skal det først rystes godt op og ned, så det bliver ordentligt blandet.
Jeg har stor grund til at ønske, at Gud i himlen vil indskyde de københavnske læger[6)] de råd (*consilia*), som er ...
[fortsættes s. 357]

[1)] Om flåden jvf. brevet af 15. januar 1645 og VI, 29 f.
[2)] Christoffer Schwencke, søn af arkelimesteren af samme navn, var fyrværker, førend han 30. september 1644 blev arkelimester (Blom, *Kristian IV.s Artilleri*, s. 23 f.).
[3)] Jvf. brevet af 25. december 1644.
[4)] Rimeligvis prins Christians læge, Helvig Dietrich, om hvem se Ingerslev, *Danmarks Læger* I, 311.
[5)] d.e. *micerit*, blandet.
[6)] Ni københavnske læger havde 28. december 1644 afgivet en betænkning om kongens helbredstilstand (*R. A. Kongehuset, Christian IV, Breve og Betænkninger af Læger 1626, 1643-45*). Jvf. V nr. 479.

Kommentar
Side 356 fortsætter **brev 302**. Christian IV koncentrerer sig om planerne for en stærk flåde til foråret 1645 og ønsker konkrete opgørelser over de skibe, der kan skaffes fra egne, danske og udenlandske ressourcer. Samtidig viser brevet hans store interesse for uddannelsen af fyrværkere og artillerifolk samt hans fortsatte optagethed af medicinske kure og lægernes råd om hans helbred.

Side 357

Brev 302 ✻ 31. December 1644 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

mig tienlige til myn Sundhed Igen at Erlange, ty ded pleiier selden at skee, at dii stemmer offuer Ens om En Kuur, Endten den Er aff stor Eller Ringe *importans*.
Dii breffue om *garnisonen* at forstercke pa *Croneborg* vyl gorris y Køben:, ty her Er ingen aff ded danske Chanseliie. Wed *Croneborg* haffuer ded ingen Nød, ymens Riitteriit ligger der, Tii huad fynden skall gorre, ded Skall skee fraa lanskrone pa Eller ued Huen och offuer

ad Ronstii[1] och den Kaas; ued *Crone:* ligger Issen selden offuer En dag eller thu. *Vale. Aff frederigsborg den Siiste y ded Aar, som haffuer verrit mig Ett skarpt Aar*[2].
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 302
... som er tjenlige til, at jeg kan få mit helbred tilbage.
Det sker nemlig sjældent, at lægerne stemmer overens om en kur, hvad enten sagen er af stor eller ringe betydning (*importans*).
De breve om at forstærke garnisonen på Kronborg skal udfærdiges i København, for her findes ingen af det danske kancelli.
Ved Kronborg er der ingen fare, så længe rytteriet ligger dér.
For hvad fjenden vil foretage sig, vil ske fra Landskrone eller Hven og derfra over mod Rungsted[1] og Kås.
Ved Kronborg ligger isen sjældent mere end en dag eller to.
Far vel.
Fra Frederiksborg på den sidste dag i det år, som har været mig et hårdt år.[2]
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 303 ✻ 8. Januar 1645

Til Korfits Ulfeldt.[3]

Aff dyn skriiffuelse haffuer Ieg forstanden, huad for *discurs* dii hollandtske gesandter[4] haffuer hafft med dig om Spiiring[5] anbringen huos dii *generall Stathen*, Huoraff Er at Erfa[h]re, at dii Eptherhaanden lehrer at kende dy suenske. Wor herre y himmelen skaffe Raad tiil penning, Sa bliiffen(!) alting ga[dt]. Disse frydtz *tractater*[6] Erre inted at bigge
[fortsættes s. 358]

Oversættelse af Brev 303
Af din skrivelse har jeg forstået, hvilken samtale (*discurs*) de hollandske gesandter[4] har haft med dig om Spieringernes[5] forhold hos Generalstaterne.
Heraf kan man erfare, at de efterhånden lærer at kende svenskerne.
Vorherre i himlen skaffe blot råd til penge, så bliver alt godt.
Disse fredsforhandlinger (*tractater*)[6] er ikke at bygge ...
[fortsættes s. 358]

---

[1] d.e. Rungsted.
[2] Brevet må på grund af omtalen af de københavnske læger m. fl. omstændigheder henføres til året 1644.
[3] Brevet mangler udskrift, men findes mellem brevene til Ulfeldt.
[4] De nederlandske gesandter var i juli 1644 kommet fra Sverige til Danmark for at tilbyde Nederlandenes mægling i krigen (Fridericia II, 426 ff.).
[5] Spieringerne, svenske toldopkrævere, om hvem se III og IV passim.
[6] Fredsforhandlingerne var i gang siden efteråret 1644 (Fridericia II, 441 ff.). Resten af brevet er, som det vil ses af lakunerne, stærkt beskadiget.

Kommentar
Side 357 afslutter **brev 302** og indleder **brev 303**. Christian IV vender tilbage til sin skepsis over for lægernes forskellige råd og bemærker, at enighed mellem dem sjældent forekommer.

Han vurderer samtidig, at Kronborg ikke er truet, da et eventuelt svensk fremstød snarere vil rettes mod kyststrækningen ved Rungsted.
Begyndelsen af brev 303 viser kongens interesse for de nederlandske mæglingsforsøg. Han mener, at de hollandske gesandter efterhånden gennemskuer svenskernes politik, men understreger samtidig, at mangel på penge fortsat er rigets største problem.

Side 358

Brev 303 ✻ 8. Januar 1645 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.[1)]

paa. Ieg thuiff[er] int[ed], [at] den tydtske Chanseler Io haffuer sendt H: Ch[ri]sti[an] [Tomm]issen dii breffue, som Ieg befohll att sende hann[em] [blan]dt huilcke der findis Ett breff fra Marss[e]lio[1)] . . . . . [h]and haffuer befahling att skaffe . . . . . du sk . . . de aff odden, paaded hand kan wiider faa Order, huad skee(?) skall. *Vale. Frederigsborg den 8 Ianuarii Anno 1645.*
Christian.

Oversættelse af Brev 303
... på.
Jeg tvivler ikke på, at den tyske kansler har sendt hr. Christian Thomesen Sehested de breve, som jeg befalede skulle sendes til ham, blandt hvilke der findes et brev fra Marselio.[1)]
[Resten af teksten er stærkt beskadiget.]
... han har befaling til at skaffe ...
... du skal ... dem fra odden,
således at han derefter kan få videre ordre om, hvad der skal ske.
Far vel.
Frederiksborg den 8. januar 1645.
Christian.

Brev 304 ✻ 15. Januar 1645

Til Korfits Ulfeldt.

Som svar paa Ulfeldts Spørgsmaal meddeler Kongen, at der til Foraaret skal udrustes en Flaade paa 36 Skibe, at han, saasnart han kan komme til København, vil ordne Forholdene i Børnehuset, og at Pengene til Underhold af Rigsraadets Fredsforhandlere ved Grænsen er sendt Tolderen ved Øresund. — R. A.

Dyn skriiffuelse haffuer Ieg Emphangen och deraff forstanden, huor mange skiib man med gudtz hiielp pa forariit kan vdriiste, *item* at Ieg En *Ordinandtz* vylle vnderskriiffue Børnehussit angaendis, Saa och at du begerer 4000 daler tiil Riigens Radtz fornødenhed henad grendtzen pa frijdtztractationen[2)].
Huorpa ieg dig inted forholder, Att om den Allerhøiieste vyl giiffue syn Nade dertiil, att dii 36 skiib med derris tiilbehor kan tilkommende foraar kan(!) komme y Søen, Da habis ieg med gudtz hiielp, att ded skall Ingen Nød haffue. Dog ma man inted forkaste dy hollandtske skiib[3)], førend man seer, huordt hen werckiit wil gaa, Som inden faa vgger vyl briide[4)] ud, Eptherad y Erre kommen
[fortsættes s. 359]

Oversættelse af Brev 304
Din skrivelse har jeg modtaget og deraf forstået, hvor mange skibe man med Guds hjælp til foråret kan udruste.
Ligeledes at jeg skulle underskrive en forordning vedrørende Børnehuset, samt at du begærer 4000 daler til rigsrådets fornødenheder ved grænsen under fredsforhandlingerne.[2)]
Hertil vil jeg svare, at hvis den Allerhøjeste vil give sin nåde dertil, at de 36 skibe med deres tilbehør kan komme til søs det kommende forår,
da håber jeg med Guds hjælp, at der ikke skal være nogen nød.
Dog må man ikke forkaste de hollandske skibe,[3)] før man ser, hvilken vej udviklingen vil gå, da noget inden få uger vil bryde[4)] ud, efter at I er kommet ...
[fortsættes s. 359]

[1)] Talen er muligvis om Leonhard Marselis' levering af skibe, se VI, 29 f.
[2)] Kommissærerne til fredsforhandlingerne i Brömsebro var Korfits Ulfeldt, Christian Thomesen Sehested og rigsråderne Christoffer Urne og Jørgen Seefeldt (Fridericia II, 451).
[3)] I september 1644 havde man fra dansk side ansøgt om tilladelse til at udruste skibe i Nederlandene (smst. 443).
[4)] Er med en senere hånd rettet til: *bryde*.

Kommentar
Side 358 afslutter det stærkt beskadigede **brev 303** og indleder **brev 304**. Christian IV fortsætter drøftelserne om fredsforhandlingerne og omtaler breve til Christian Thomesen Sehested, men store dele af teksten er gået tabt.
I begyndelsen af brev 304 viser kongen betydelig optimisme ved udsigten til at kunne få en flåde på 36 skibe klar til foråret 1645, samtidig med at han ønsker at bevare muligheden for støtte gennem hollandske skibe.

Side 359

Brev 304 ✻ 15. Januar 1645 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

sammen. At der skulle uerre giordt nogiit wiist Om Barnehussit, huorledis derudi skulle holdis, ded ued Ieg mig Inted att Errindre, Mens ded første ieg bliiffuer saledis tilpas, at Ieg kan uerre En dag Eller thu y køben:, daa wiil Ieg *Ordinere* aldtinng derudi, som ded skall werre. Dii penge till Riigens Raadtz fortering Erre sendt till tolleren y Sundiit, huor du dem kandt lade affodere, Mens ieg vyl haffue dem Igen, gud giiffue huem der ochsa skall myste dem. *Vale. Frederigsborg den 15 Ianu: Anno 1645.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 304
... sammen.
At der skulle være truffet nogen bestemt ordning om Børnehuset og dets ledelse, kan jeg ikke mindes.
Men så snart jeg er så rask, at jeg kan opholde mig en dag eller to i København, vil jeg selv fastsætte (*ordinere*) alle forhold dér, som de bør være.
Pengene til rigsrådets underhold ved fredsforhandlingerne er sendt til tolderen ved Sundet, hvor du kan lade dem afhente.

Men jeg vil have dem tilbage igen, Gud give hvem det end bliver, som skal miste dem.
Far vel.
Frederiksborg den 15. januar 1645.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 305 ✻ 28. Maj 1645

Til Korfits Ulfeldt.

Han skal overveje Midler til at skaffe Balance mellem Rigets Indtægt og Udgift. — R. A.

Eptherdi man y mange made Erfahrer, Att Riigens Indkomst indted kan tiilstrecke tiil vdgiifften, daa skaldt du sauel som dy andre y tyde tencke pa myddel, huorued werckit kan Erholdis *in statu*[1)].
Vale. Aff kastrup[2)] *den 28 May Anno 1645.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 305
Eftersom man på mange måder erfarer, at rigets indtægter ikke kan strække til udgifterne, skal du såvel som de andre i tide overveje midler, hvorved staten kan opretholdes i sin nuværende tilstand (*in statu*).[1)]
Far vel.
Fra Kastrup[2)] den 28. maj 1645.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 306 ✻ 28. August 1645

Til Korfits Ulfeldt.

Om Processen mod Byfogeden og Indsættelse af en ny Borgmester efter Reinhold Hansens Afsættelse. Leonora Christina har ingen Del i, hvad denne har gjort sig skyldig i. — R. A.
Originaltekst
[fortsættes s. 360]

Oversættelse af Brev 306
[fortsættes s. 360]

[1)] Jvf. VI, 31, nr. 41; Erslev III, 87.
[2)] Se VI, 25, note 4.

Kommentar
Side 359 afslutter **brev 304** og indeholder hele **brev 305**. Christian IV erklærer, at han selv vil ordne forholdene i Børnehuset, når hans helbred tillader et ophold i København. Samtidig

viser brevet hans fortsatte økonomiske bekymringer, idet han ønsker de udlagte midler til fredsforhandlerne tilbagebetalt.
I **brev 305** vender han tilbage til et tema, der præger mange af hans sene breve: rigets svage økonomi. Ulfeldt og de øvrige ledende mænd pålægges at tænke over, hvordan statens udgifter kan bringes i balance med indtægterne.

Side 360

Brev 306 ✻ 28. August 1645 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Ieg haffuer aff dyn skriiffuelse forstanden, at *processen* ymod Byfogden[1)] Er En anden befahlit at udføre, dog Neffnis hand Indted, huorfor Ieg vyl uyde, huem densamme Er.
Myn datter Eleonora haffuer Ieg indted at beskylde for ded, som Reynholdt hanson[2)] och Broderen haffuer ladiit siig bruge y, Tii ieg kan indted Indbylde mig, at sliigdt skulle uerre sked med hinders wylie.
Och Eptherdi den fiierde Borgemeister aff mig Er Neffnid, da skal densamme ochsa Indsettis. Tii ded vylle uerre hannem al for stor Staadt, Om hand Eeden y myn *presens* Endtten her pa Slottit Eller y haffuen skulle afflegge.
Vale. Aff køben: slodt den 28 Augustj Anno 1645.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil Hande.

Oversættelse af Brev 306
Jeg har af din skrivelse forstået, at processen mod byfogeden[1)] er overdraget til en anden at føre.
Dog nævnes hans navn ikke, hvorfor jeg gerne vil vide, hvem denne person er.
Min datter Leonora har jeg intet at bebrejde for det, som Reinhold Hansen[2)] og hans broder har ladet sig bruge til.
Jeg kan nemlig ikke forestille mig, at noget sådant skulle være sket med hendes vilje.
Og eftersom den fjerde borgmester er blevet udnævnt af mig, skal han også indsættes.
Det ville være alt for stor en ære for ham, hvis han skulle aflægge eden i mit nærvær, enten her på slottet eller i havnen.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 28. august 1645.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 307 ✻ 1. September 1645

Til Korfits Ulfeldt.

Han skal pålægge Borgmestrene at fuldføre Værket udenfor Nørreport, for at Porten, efter Befolkningens Ønske, kan blive lukket op igen. — R. A.

Epthersom Ieg stackit siiden uar y Nørreportd och uysede *ingeniøren* myn mening, huorledis ded werck her vdenfor skal dragis y ded gammel werck ued samme pordt,
Da uar der En haab folck huos mig, som Baad, at Nørreportd motte Abnis.

Der ieg nu lod dem forsta, at ded uar indted myn, mens Borgemeisternis skiild, som indted vylle skaffe den yderste Pordt ferdig, da Raabte dii aldsammen, at Borgemeisterne aldrig haffde begerit hiielp aff dem dertiil, Ellers ...
[fortsættes s. 361]

Oversættelse af Brev 307
Eftersom jeg for nogen tid siden var ved Nørreport og viste ingeniøren min mening om, hvorledes værket udenfor skulle føres sammen med det gamle værk ved porten,
var der en stor mængde mennesker hos mig, som bad om, at Nørreport måtte åbnes igen.
Da jeg lod dem forstå, at det ikke var min skyld, men borgmestrenes, som ikke ville sørge for at få den yderste port gjort færdig,
råbte de alle som én, at borgmestrene aldrig havde bedt dem om hjælp dertil, ellers ...
[fortsættes s. 361]

---

[1] Om sagen mod byfogeden se VI nr. 76 og 77.
[2] Om afsættelsen af Reinhold Hansen og indsættelsen af en anden borgmester se VI nr. 74 og 77. Mellem Reinhold Hansens hustru og Leonora Christina bestod en nær forbindelse. Broderen er muligvis rådmand Niels Hansen.

Kommentar
Side 360 afslutter **brev 306** og indleder **brev 307**. Christian IV ønsker oplyst, hvem der fører sagen mod byfogeden, og frikender samtidig sin datter Leonora Christina for enhver medskyld i Reinhold Hansens dispositioner. Derudover fastholder han sin ret til at udnævne og indsætte den fjerde borgmester.
I begyndelsen af brev 307 vender han sig mod fæstningsarbejderne ved Nørreport og gengiver befolkningens ønske om at få porten åbnet igen. Han placerer ansvaret for forsinkelsen hos borgmestrene.

Side 361

Brev 307 ✻ 1. September 1645 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

haffde dii gerne ladiit sig fynde dertiil at *contribuere*.
Huorfor du sliigdt skaldt Borgemeisterne forreholde och om *Remediering* y samme sag dennom befahle[1]. *Vale.*
Rossenborg den 1 Sep: Anno 1645.
Christian.
Generall com: wllefeldt[2] syger, att Naar ded kommer tilstede, som loffuit Er, da kan ded nocksom Naa til bade tyl Pordten och tiil werckiit.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 307
... ville de gerne have bidraget (*contribuere*) til arbejdet.
Derfor skal du foreholde borgmestrene dette og befale dem at råde bod (*remediering*) på sagen.[1]
Far vel.
Rosenborg den 1. september 1645.
Christian.

Generalkrigskommissær Ulfeldt[2)] siger, at når det, som er blevet lovet, kommer til stede, da vil det være tilstrækkeligt både til porten og til fæstningsværket.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 308 * 18. September 1645

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil give ham midlertidig Orlov fra hans Embede, saa at han kan søge Rekreation i Frankrig eller andetsteds. — R. A.

Ieg haffuer aff dyn skriiffuelse forstanden dyn Begering,
Huorpa Ieg dig inted forholder, At Ieg Endnu Er y densamme mening, som Chanseleren dig pa myne vegne lod forsta, Nemblig, at ieg dig pa En tydlang vyl forloffue fra den Bestilling, dig Er betroyd[3)], Indtil du kandt bliiffue tilpas Igen, Endten du Nu wiildt søge *Remedia* y franckerige Eller andenstedtz. Dertyl Ønsker Ieg dyg løcke och fremgang aff gud y himmelen.
Vale. Rossenborg den 18 Sep: Anno 1645.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 308
Jeg har af din skrivelse forstået din begæring.
Hertil vil jeg svare, at jeg stadig er af samme mening, som kansleren på mine vegne lod dig forstå, nemlig at jeg vil give dig orlov fra den bestilling, som er betroet dig, for en tid, indtil du igen kan komme til kræfter.
Dette gælder, hvad enten du vil søge lægemidler og behandling (*remedia*) i Frankrig eller andetsteds.
Dertil ønsker jeg dig lykke og fremgang fra Gud i himlen.
Far vel.
Rosenborg den 18. september 1645.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] Herom se VI, 152.
[2)] Generalkrigskommissær Knud Ulfeldt.
[3)] Herom se VI, 77.

Kommentar
Side 361 afslutter **brev 307** og indeholder hele **brev 308**. Christian IV fastholder, at borgmestrene må tage ansvar for færdiggørelsen af arbejdet ved Nørreport, da borgerne efter eget udsagn gerne ville have bidraget til projektet.
I **brev 308** viser kongen en bemærkelsesværdigt velvillig holdning over for Korfits Ulfeldt. Han giver ham mulighed for midlertidigt at træde tilbage fra embedet og søge helbredelse i Frankrig eller andetsteds, indtil hans helbred er genoprettet.

Side 362

Brev 309 ✻ 28. September 1645

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen har flere Gange talt med Rigsraadet om den af de la Thuillerie foreslaaede Alliance med Frankrig og vil nu afkræve det en skriftlig Betænkning. Den kejserlige Resident og den franske Gesandt er interesserede i Rytteriets snarlige Aftakkelse; Afregningen kan dog kun foregaa lidt efter lidt. — R. A.

Dyn skriiffuelse haffuer [jeg] Emphangen Och deraff forstanden, Huiis som den fransøssiske gesandter haffuer ladit dig forsta Om Nermer *Allianse* at gorre ymellom Riigerne, Huorpa Ieg dig indted forholder, At derom Er pa vnderskedtlige tyder taliit med Riigens Raad, dog er aff mig Endnu indted *urgerit* at uyde derris betenckende derom, Huilckit dy best, som du skriiffuer, kan skriiftlig gorre, som ochsa med ded første skee skall[1)].
Dette Riitteriis afftackelse Er den keysserlige *Resident* och den fransøssiken abgesandten Sa uel som mig bekendt, Mens dy uylle gerne haffue, at man dennom tiil gefallen skulle sette En vys dag, Naar dii skulle afftackis, som indted kan skee, ty Oberster fiirrix Er alt afftackit, Och der taliis indted om hannem eller Riitterne. H: Ernst gynther och hendryck von Anefeldt faar derris afskeen, Sa snardt man kan faa myddel dertiil[2)].

Oversættelse af Brev 309
Jeg har modtaget din skrivelse og deraf forstået, hvad den franske gesandt har ladet dig forstå om en nærmere alliance mellem rigerne.
Hertil vil jeg svare, at der ved forskellige lejligheder har været talt med rigsrådet om denne sag, men jeg har endnu ikke forlangt dets betænkning derom.
Denne betænkning kan, som du skriver, bedst afgives skriftligt, og det skal også ske snarest.[1)]
Aftakkelsen af dette rytteri er den kejserlige resident og den franske gesandt lige så bekendt som mig.
De ville dog gerne have, at man for deres skyld fastsatte en bestemt dag, hvor tropperne skulle afskediges, men det kan ikke lade sig gøre.
Oberst Firrix er allerede afskediget, og der tales ikke længere om ham eller hans ryttere.
Hr. Ernst Günther og Hendrik von Ahlefeldt vil få deres afsked, så snart man kan skaffe midler dertil.[2)]
[fortsættes s. 363]

[1)] Den franske gesandt de la Thuillerie havde siden 9. september forhandlet om forskellige af sin regering fremsatte forslag, deriblandt at de tropper, som Danmark nu ville afskedige, måtte blive overladt til den franske konge, desuden om indgåelse af en alliance mellem de to lande. Blandt de til forhandlingerne beskikkede kommissærer var først Korfits Ulfeldt, der på grund af svagelighed senere blev afløst af Jørgen Brahe. Christian IV afgav 27. september en resolution i sagen; angående afslutningen af en alliance nærede han af frygt for at støde kejseren betænkeligheder og forelagde derfor den 29. september (se VI, 81) sagen for rigsrådet. Efter endnu nogen tids underhandlinger blev alliancen sluttet den 5. november (*Traktater* IV, 502).
[2)] Der holdtes afregning med oberstløjtnanterne Johan Firck og Henrik Ahlefeldt i oktober, og med hertug Ernst Günther af Sønderborg i november 1645 (T. Kanc. I. A. Optegnelser og Bestemmelser om Sold m. m. 1625-58). Samtidig aftakkedes talrige andre rytteranførere.

Kommentar

Side 362 indeholder hovedparten af **brev 309**. Christian IV behandler de franske allianceforslag og meddeler, at spørgsmålet nu skal forelægges rigsrådet til skriftlig betænkning. Samtidig drøfter han afskedigelsen af de hvervede ryttertropper efter krigen. Kongen understreger, at processen må ske gradvist og afhænger af, at der kan fremskaffes de nødvendige midler.

Side 363

Brev 309 ✻ 28. September 1645 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Generall Maios(!)[1)] truppe allene gaar henad holsten, huor derris affregning falder.
Vale. Aff køben: Slott den 28 Sep: Anno 1645.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 309
General Majors[1)] tropper alene drager til Holsten, hvor deres afregning skal finde sted.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 28. september 1645.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 310 ✻ 1. Oktober 1645

Til Korfits Ulfeldt.

Om Vanskeligheden ved at faa en Oversigt over Kronens Indtægter og Udgifter af Rentemestrene. Kongen kan paa Grund af Pengemangel intet foretage sig med Wandsbeck. Der kan endnu en Tid lang skaffes Mønt. — R. A.

At der gørris en uyss *designation* pa Cronens Indtecht och vdgiifft[2)], ded er høynødigdt. Dog haffuer ieg den endnu aldrig kund bekomme, ty nar ded haffuer uerrit Rendtemeisterne befahlit at gorre, da haffuer der altid uerrit dennom nogit y weien, som du nu skaldt Erfhare, ty nu støder[3)] dii dem derpa, at dy indted haffuer lehnens Jardebøgger, huorpa uyl uerre En uysshed, ty hiidindtil haffuer lensmenden hafft allen[4)] frii for(!) Rosstienisten skyld, som nu Er affskaffit, och lehnen uyl settis pa affgiifft[5)].
Albrett Baltzer Bern angaaendis, da seer ieg indted, huorledis Ieg skulle kunde tage mig nogit for med wandisbeck[6)], Eptherdi der uyl penge tyl, som fyndis indted huos mig.
Myndten angaaendis, da kan den Endnu En tydlang gaa, saframdtt der Er sølff til købs, som man kan uden skade
[fortsættes s. 364]

Oversættelse af Brev 310
At der udarbejdes en sikker fortegnelse (*designation*) over kronens indtægter og udgifter,[2)] er højst nødvendigt.
Alligevel har jeg endnu aldrig kunnet få en sådan, for når rentemestrene har fået befaling til at udarbejde den, har der altid været noget i vejen.

Nu støder[3] de på den vanskelighed, at de ikke har lenenes jordebøger, hvorpå der må være en pålidelig opgørelse.
Hidtil har lensmændene nemlig haft alle[4] oplysninger på grund af rostjenesten, som nu er afskaffet, og lenene skal i stedet sættes på afgift.[5]
Hvad Albrecht Baltzer Bernt angår, ser jeg ikke, hvordan jeg skulle kunne foretage mig noget med Wandsbeck,[6] eftersom det kræver penge, og sådanne har jeg ingen af.
Hvad mønten angår, kan den endnu en tid lang fortsætte, hvis der findes sølv til købs, som man uden skade kan ...
[fortsættes s. 364]

---

[1] Med generalmajor Claus Ahlefeldt holdtes afregning i oktober s. a. (anf. pakke). Jvf. om hans deltagelse i krigen 1643-45 L. Bobé, *Slægten Ahlefeldt* IV, 21 ff.
[2] Jvf. VI, 75 og 82 f.
[3] d.e. støtter.
[4] Formodentlig = alle len. Ordet er fremkommet ved en rettelse med en anden hånd. Den oprindelige læsemåde kan ikke tydes.
[5] Rostjenesten var ikke afskaffet, men kongen havde planer herom i sammenhæng med den påtænkte lensreform (Erslev III, 329, 413; jvf. 211 note 2).
[6] Om Wandsbeck se VI, 78 og 84.

Kommentar
Side 363 afslutter **brev 309** og indleder **brev 310**. Christian IV vender i begyndelsen af brevet tilbage til et af sine tilbagevendende problemer: manglen på et samlet og pålideligt regnskab over kronens økonomi. Samtidig viser brevet, hvor tæt pengeproblemerne var forbundet med lensreformer, møntvæsen og kronens muligheder for at gennemføre nye projekter.

Side 364
Brev 310 ✻ 1. Oktober 1645 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

myndte aff. Och ma man indted lade myndte alfor mange, om man icke uyl haffue mengden deraff fra holland.
Vale. Køben: Slott den 1 Octo: Anno 1645.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister till hande.

Oversættelse af Brev 310
... mønte af.
Og man må ikke lade præge alt for mange mønter, hvis man ikke vil have for store mængder af dem fra Holland.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 1. oktober 1645.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 311 ✻ 7. Oktober 1645

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil overlade det til Rigsraadet at skaffe en Forære ing af passende Værdi til den franske Gesandt og Midlerne hertil. — R. A.

Wdaff dyn skriiffuelse haffuer Ieg forstanden dig at uerre y den mening, At den forehring[1)], som skall giiffuis den fransøiske (!) abgesandter, indted kan werre Riinger End 9 eller 10 tussend daler werdt, Huorpa Ieg dig indted forholder, Att Ieg thuiffler Indted paa, at Riigens Raad Nocksom bekommer Ett Smycke Eller nogiit andiit aff samme Priiss, Naar dii loffuer dem, som sliigdt haffuer, att faa derris penge derfor tyl En wiss tyd, Huorfor Ieg lader staa ded derhen, Naar ded, som bordtforehris, Er ickun tilstede, Naar man ded skall haffue.
Vale. Køben: Slott den 7. Octo: Anno 1645.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 311
Af din skrivelse har jeg forstået, at du er af den opfattelse, at den gave,[1)] som skal gives den franske gesandt, ikke kan være mindre værd end 9 eller 10 tusind daler.
Hertil vil jeg svare, at jeg ikke tvivler på, at rigsrådet nok kan skaffe et smykke eller noget andet af tilsvarende værdi, når man lover dem, der leverer det, at de skal få deres penge inden for en bestemt tid.
Derfor lader jeg sagen bero, indtil det, som skal gives bort, faktisk er til stede, når man skal bruge det.
Far vel.
Fra Københavns Slot den 7. oktober 1645.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 312 * 8. Oktober 1645

Til Korfits Ulfeldt.

Naar Valdemar Christians Gods er belagt med Indkvartering af Rytteri, er Skylden Kommissærernes, som har faaet Befaling til at raade Bod herpaa. Om Køb af et Smykke. — R. A.

Originaltekst
[fortsættes s. 365]

Oversættelse af Brev 312
[fortsættes s. 365]

[1)] Jvf. brev af s. d. til Korfits Ulfeldt VI, 85 f. med note 1 og brev af 31. okt. i dette bind. Ifølge omslagsregnskabet 1647 betaltes der Simson de Lima 7500 rdl. for det af ham til den franske gesandt købte klenodie.

Kommentar
Side 364 afslutter **brev 310**, indeholder hele **brev 311** og indleder **brev 312**. Christian IV afslutter først sine overvejelser om møntvæsen og sølvtilførsel. Derefter behandler han

spørgsmålet om en passende gave til den franske gesandt og overlader i praksis til rigsrådet at fremskaffe både gaven og finansieringen. Nederst på siden begynder et nyt brev om indkvartering af rytteri på Valdemar Christians gods.

Side 365

Brev 312 * 8. Oktober 1645

Til Korfits Ulfeldt.

Naar Valdemar Christians Gods er belagt med Indkvartering af Rytteri, er Skylden Kommissærernes, som har faaet Befaling til at raade Bod herpaa. Om Køb af et Smykke. — R. A.

Aff dyn skriiffuelse greff woldemar Christians godtz angaendis, som Er med Riitterie belagdt, Haffuer ieg forstanden, huiis du dig pa greffuens wegne [haver] at besuerge[1)], Huorpa Ieg dig inted forholder, At ded er huermand bekendt Sliigdt indted at uerre Myn, mens Commissariernis skiild, som derom uyl belangis Om *Remedia* at skaffe, Huilckit dennem ochsaa skriifftlig befahlit Er.
Om ded Smycke[2)], kammertieneren haffuer, derom kandt du och dii andre gode herrer best handle med hannem Om(!), Eptherdi dysamme godt folck samdtlig skal hiielppe hannem tiil hans betaling, Inden legen Endis. *Vale. Køben: Slott den 8 Octobris Anno 1645.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 312
Af din skrivelse vedrørende greve Valdemar Christians gods, som er belagt med rytteri, har jeg forstået de klager,[1)] du på grevens vegne har fremført.
Hertil vil jeg bemærke, at det er enhver bekendt, at dette ikke skyldes mig, men kommissærerne, som nu skal pålægges at skaffe en løsning (*remedia*).
Dette er dem også skriftligt blevet befalet.
Hvad angår det smykke,[2)] som kammertjeneren har, da kan du og de andre gode herrer bedst selv forhandle med ham om det.
De samme gode folk skal nemlig alle være med til at hjælpe ham til betaling, inden lejren opløses.
Far vel.
Københavns Slot den 8. oktober 1645.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 313 * Omtr. 12. Oktober 1645

Paategning paa en Skrivelse[3)] fra Georg Reiche, dateret Glückstadt 12. Oktbr. 1645.
— R. A., T. Kanc. I. A., Indkomne Breve.

Hiirauff ist nit zu andt wordthen, Ehe ich Naher glyckstad kommen werde.

Oversættelse af Brev 313

Herpå kan der ikke svares, før jeg kommer nærmere Glückstadt.

Brev 314 ⁕ 24. Oktober 1645

Til Korfits Ulfeldt.[4)]

Spørgsmaalet om, hvor Valdemar Christian skal tage Tjeneste, bør nu afgøres. — R. A.

Huad greff woldemar Christians Marskalck[5)] y dag mig pa greffuens wegne tilstyllit haffuer, ded fyndis herhuoss.

Oversættelse af Brev 314
Hvad greve Valdemar Christians marskal[5)] i dag har overleveret mig på grevens vegne, findes vedlagt hermed.

[1)] *Besuerge* = besvære, klage.
[2)] Smykket er rimeligvis den i det foregående brev omtalte foræring til de la Thuillerie, se VI, 86.
[3)] I skrivelsen gøres rede for udbetaling til oberstløjtnant Buchwald (rimeligvis Heinrich v. Buchwald) af 150 rdl. i gagetillæg.
[4)] Brevet har ingen udskrift, men findes mellem brevene til Ulfeldt.
[5)] Adam Henrik Pentz (IV, 343).

Kommentar
Side 365 afslutter **brev 312**, indeholder hele **brev 313** og indleder **brev 314**. Christian IV afviser ansvaret for indkvarteringen på Valdemar Christians gods og placerer ansvaret hos kommissærerne. Samtidig henviser han spørgsmålet om det omtalte smykke til videre forhandling.
Den korte påtegning i brev 313 viser en praktisk administrativ afgørelse, mens brev 314 indleder en ny sag om Valdemar Christians fremtidige tjenesteforhold.

Side 366
Brev 314 ⁕ 24. Oktober 1645 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.[4)]

Huad nu udi samme werck skal forretagis[1)], Eller om man Epther dyn forrige mening pa greffuens wegne skal tale med den fransøssiske gesandter, Dermed uyl Numehr yliis, Eptherdi den keysserlige Er bordte, och mueligt den fransøssiske abgesandter snardt drager syn kaas[2)]. *Vale.*
Køben: Slott den 24 Octo: Anno 1645.
Christian.

Oversættelse af Brev 314
Hvad der nu skal foretages i denne sag,[1)] eller om man efter din tidligere mening på grevens vegne skal tale med den franske gesandt, dermed bør der nu skyndes.
Den kejserlige gesandt er nemlig rejst, og det er muligt, at den franske gesandt snart også drager bort.[2)]
Far vel.
Fra Københavns Slot den 24. oktober 1645.

Christian.

Brev 315 * 27. Oktober 1645

Til Korfits Ulfeldt.

Det vil være at foretrække for Valdemar Christian at gaa i kejserlig Tjeneste. — R. A.

Ieg haffuer forstanden dyn begehring, At ieg vylle lade dig forsta myn mening, huord[3] ded syndtis mig best, att greff woldemar Christian kunde begiiffue sig hen[4]. Sa, Endog hand Er kommen til den alder, at han burde att uyde, huiis partii hand uylle tage, Saa Er dog mig ingen Pladtz bekendt, Som hand med En bedre Samuyttighed Och med Større *Auansiment* y længden kan brynge Syn [tid][5] tyl Ende End huoss keysseren. *Vale.*
Rossenborg den 27 Octo: Anno 1645.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 315
Jeg har forstået dit ønske om, at jeg skulle lade dig vide min mening om, hvor[3] det efter min opfattelse ville være bedst, at greve Valdemar Christian kunne begive sig hen.[4]
Selv om han nu er kommet til den alder, hvor han selv burde vide, hvilket parti han vil tage, er der efter min mening intet sted, hvor han med bedre samvittighed og med større mulighed for avancement kan tilbringe sin tid[5] end hos kejseren.
Far vel.
Fra Rosenborg den 27. oktober 1645.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 316 * 28. Oktober 1645

Til Korfits Ulfeldt.

Om Lønningen af den franske Badskær i Kongens Tjeneste. Brevbæreren skal tale med ham om Valdemar Christian. — R. A.

[fortsættes s. 367]

Oversættelse af Brev 316
[fortsættes s. 367]

---

[1] Se VI, 91, 93 og 96.
[2] Pas var udstedt d. 19. oktbr. for den kejserlige gesandt Georg v. Plettenberg; dog opholdt han sig endnu d. 13. novbr. i Glückstadt (VI, 91 og 100). Den franske gesandt de la Thuillerie rejste samtidig fra Danmark til Sverige (VI, 100 f.).
[3] d.e. hvort.
[4] Se det foregående brev.
[5] Dette ord er tilføjet med en anden hånd.

Kommentar
Side 366 afslutter **brev 314**, indeholder hele **brev 315** og indleder **brev 316**. Christian IV ønsker en hurtig afklaring af Valdemar Christians fremtidige tjenesteforhold, før de udenlandske gesandter forlader landet.
I brev 315 giver kongen sin klare vurdering: den kejserlige tjeneste er efter hans mening den bedste mulighed for Valdemar Christian, både af hensyn til samvittighed og fremtidige karrieremuligheder.

Side 367

Brev 316 ✻ 28. Oktober 1645 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Huad du haffuer *tracterit* med den fransøssiske Badtsker, ded haffuer Ieg forstanden Och forholder dig derpa Indted, at dii 700 daler, hand begerer, dem skall hand bekomme, Naar hand siig Indstiiller[1)].
Denne Breffuisser haffuer Ieg befahliit at tale med dig om greffuens dondt[2)]. *Vale.*
Rossenborg den 28 Octo: Anno 1645.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 316
Hvad du har forhandlet (*tracterit*) med den franske bådsmand, har jeg forstået, og jeg har intet imod, at de 700 daler, som han forlanger, skal udbetales til ham, når han indfinder sig.[1)]
Denne brevbærer har jeg befalet at tale med dig om grevens forehavende.[2)]
Far vel.
Rosenborg den 28. oktober 1645.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 317 ✻ 30. Oktober 1645

Til Korfits Ulfeldt.

Om Vanskeligheden ved at antage Johan v. Galen i kgl. Tjeneste paa Grund af manglende Midler til hans Lønning. Rigets Finansnød bør afhjælpes, men en Del af Rigsraadet mangler Forstaaelse heraf. — R. A.

Huad du haffuer taliit med Iohan von galen, At hand vylle begiiffue sig y myn tieniste, Och huad hand sig derpa Erkleriit haffuer, Och huad hand Nu begerer tiil besolding, om hand siig y myn tieniste begiiffue skulle, ded haffuer ieg aff dyn skriiffuelse forstanden. Huor paa Ieg dig indted forholder, Att besoldingen, der talis Om, Er Ringe nock for En fornem mand, som man kan bruge, Naar behoff gorris, Mens at skaffe derfor nogle luttenandter aff, ded Riimer siig Indted, ty man skal dog haffue dem, ded ma ga, huorledis ded kan.
Naar aldting kommer y den skyck y begge Riiger, som ded kan och bør at uerre, da bliiffuer der uel Raad tiil folck, som kan brugis tiil landtz och wandtz, Mens Endomstund mercker Ieg indted, at man haffuer stor lyst dertiil.

Ieg formercker, at En pardt aff Riigens Raad Er y den Mening, att Riigernis Indkomst kan strecke tiil vdgiifften
[fortsættes s. 368]

Oversættelse af Brev 317
Hvad du har talt med Johan von Galen om, nemlig at han ville træde i min tjeneste, og hvad han har erklæret i den forbindelse, samt hvilken løn han nu forlanger, hvis han skal gå i min tjeneste, det har jeg erfaret af din skrivelse.
Hertil vil jeg svare, at den løn, der tales om, er ringe nok for en fornem mand, som man kan gøre brug af, når behovet opstår.
Men at afskedige nogle løjtnanter for at skaffe penge dertil, det passer sig ikke, for man må dog have dem; det må gå, som det kan.
Når alt kommer i den stand i begge riger, som det kan og bør være, da bliver der nok råd til folk, som kan bruges både til lands og til vands.
Men for øjeblikket mærker jeg ikke, at man har nogen stor lyst dertil.
Jeg bemærker, at en del af Rigens Råd er af den mening, at rigernes indtægter kan række til udgifterne ...
[fortsættes s. 368]

---

[1] Se VI, 110 note 1.
[2] Jvf. det foregående brev.

Kommentar
Side 367 afslutter **brev 316** og indeholder begyndelsen af **brev 317**. Christian IV accepterer betalingen til den franske bådsmand og lader en fortrolig besked om "grevens forehavende" overbringe mundtligt.
I **brev 317** drøfter han muligheden for at knytte Johan von Galen til dansk tjeneste. Kongen anerkender, at en dygtig officer må have passende løn, men afviser at finansiere dette ved at reducere antallet af officerer. Brevet fortsætter med hans tilbagevendende bekymring over statens økonomi og rigsrådets vurdering af rigets finanser.

Side 368

Brev 317 ✻ 30. Oktober 1645 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

pa 30 eller 40 tussind daler Neer, huilckit Ieg indted kan befinde, Huorfor Ieg gerne uylle uyde, aff huem Ieg kunde faa den rette vnderretning om Sliigdt[1]. *Vale.*
Rossenborg den 30 Octo: Anno 1645.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 317
... med 30 eller 40 tusind daler om året, hvilket jeg ikke kan finde rigtigt.
Derfor ville jeg gerne vide, af hvem jeg kunne få pålidelig underretning om sådant.[1]
Far vel.
Rosenborg den 30. oktober 1645.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 318 ✻ 31. Oktober 1645

Til Korfits Ulfeldt.

Om det Smykke og de Heste, som skal foræres den franske Gesandt. — R. A.

Eptherdi den fransøssiske gesandter kommer hiid och *Valedicere* mig, Och Ieg Endnu indted haffuer bekommen ded Smycke, som hannem Skall forehris, Huorfor du skaldt med ded første sende mig ded hiid,
Och Eptherdi der fyndis huos fogeden pa køben: thuende heste, Och der Er bud henad Anderskou Epther den triidie, som Er En ganger, Och fobenendte Slotsfogit haffuer tree tecker tyl samme høste, daa wiil Ieg wiisse gesandten, Naar Ieg hannem hestene lader *presentere*, tiil dig, att du kandt befahle Samme Husfogit, att hand hannem hestene lader tylstille[2]. *Vale.*
Frederigsborg den 31 Octo: Anno 1645.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 318
Eftersom den franske gesandt kommer hertil for at tage afsked (*valedicere*) med mig, og jeg endnu ikke har modtaget det smykke, som skal gives ham i gave,
skal du snarest sende det hertil.
Og eftersom der hos fogeden i København findes to heste, og der er sendt bud til Anderskov efter den tredje, som er en ganger,
og den ovennævnte slotsfoged har tre dækkener til disse heste,
da vil jeg, når jeg lader hestene overrække (*presentere*) til gesandten, henvise ham til dig, så du kan befale samme husfoged at udlevere hestene til ham.[2]
Far vel.
Frederiksborg den 31. oktober 1645.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 319 ✻ 27. November 1645

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen udtaler i ironisk Form sin Misbilligelse af, at Leonora Christina, trods hans gennem Ellen Marsvin meddelte Forbud herimod, har besøgt sin Moder, og erklærer, at han fastholder sin mod Fru Kirstine rettede Anklage. — Prokurist T. Troensegaards Brevsamling.

[fortsættes s. 369]

Oversættelse af Brev 319
[fortsættes s. 369]

---

[1] Jvf. brevene af 30. sept. og 1. okt. VI, 82 f.
[2] Se VI, 56, 86 og 96 samt brevene af 7. og 8. okt. i dette bind.

Kommentar
Side 368 afslutter **brev 317** og indeholder hele **brev 318**. Christian IV vender tilbage til sin bekymring over rigets økonomi og afviser forestillingen om, at statens indtægter uden videre kan dække udgifterne.
I **brev 318** forbereder han modtagelsen af den franske gesandt ved dennes afskedsbesøg. Kongen sørger både for udsendelsen af et kostbart smykke og for overrækkelsen af tre heste som diplomatiske gaver.

Side 369

Brev 319 * 27. November 1645

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen udtaler i ironisk Form sin Misbilligelse af, at Leonora Christina, trods hans gennem Ellen Marsvin meddelte Forbud herimod, har besøgt sin Moder, og erklærer, at han fastholder sin mod Fru Kirstine rettede Anklage. — Prokurist T. Troensegaards Brevsamling.

Eptherdi Ieg haffuer aff dyn syste skriiffuelse forstanden, at fru Ellen haffuer ladt dig forsta, at ded indted behagede mig, at myne døtter besøgte derris moder[1)], Och at du haffuer forloffuit myn datter Eleenoram att drage tyl Moderen, fordi at hun vylle forsørge hynder med allehaande, som hiinder manglede, Da forholder Ieg dig inted hermed, At ded Er mig ganske keerdt at Erfhare, at du och forbenendte myn datter lader sig fru kyrstens dondt sa troeligen uerre angelegen, y sønderlighed siiden fru Ellen haffuer ladit dig uyde myn mening Om fru kyrsten, som ieg hinder Skriifftlig ued thuende herremend haffuer ladit tilstille, y sønderlighed Eptherdi ieg Numer med ingen uden med dig och forbenendte myn datter om samme sag haffuer at *Agere*[2)]. Huorfor Ieg Nu hermed haffuer vyllet lade dig forsta, At ieg fuld och fast forbliiffuer ued den Sychtelse, ieg haffuer tilskyckit fru Ellen, som sagdt Er, Och formerner dig at uerre forplicht at suare mig til samme Sychtelse, At al werden kan Erfa[h]re, Endten Ieg eller fru kyrsten haffuer Brudt ded Lyffte, uy for gud y himmelen och werden giordt haffuer.
Aff flensborre huss den 27 Nouem: Anno 1645.
Christian.[3)]

Oversættelse af Brev 319
Eftersom jeg af din sidste skrivelse har forstået, at fru Ellen har ladet dig vide, at det ikke behagede mig, at mine døtre besøgte deres moder,[1)]
og at du har givet min datter Leonora tilladelse til at tage til moderen, fordi hun ville sørge for hende med forskellige ting, som hun manglede,
da vil jeg ikke lægge skjul på, at det er mig ganske kært at erfare, at både du og min nævnte datter viser så trofast omsorg for fru Kirstines forhold.
Dette gælder især, efter at fru Ellen har ladet dig vide min mening om fru Kirstine, som jeg skriftligt har ladet meddele hende gennem to herremænd,
og særligt eftersom jeg nu ikke har med andre end dig og den nævnte min datter at gøre i denne sag.[2)]
Derfor har jeg nu villet lade dig vide, at jeg fuldt og fast bliver stående ved den anklage (*sychtelse*), som jeg har ladet fru Ellen modtage, som før nævnt,
og jeg mener, at du er forpligtet til at svare mig på denne anklage, således at hele verden kan erfare, om det er jeg eller fru Kirstine, som har brudt det løfte, vi har givet for Gud i himlen og for verden.
Fra Flensborghus den 27. november 1645.

Christian.

---

[1] Om kongens vrede over, at Kirstine Munk fik besøg af sine børn, se Birket-Smith, *Leonora Christina* I, s. 133 ff. og s. CXVIII. Biskop Hans Mikkelsens beretning om, at Leonora Christina var en af de døtre, som på dette tidspunkt besøgte moderen, bekræftes af nærværende brev. Jvf. det følgende brev af 21. jan. 1646.
[2] Hermed hentydes rimeligvis til, at greve Pentz i skrivelse af 26. nov. (omtalt i det over ham i samme anledning afholdte forhør, se det følgende brev) havde erklæret, at hans gemalinde ikke ved denne lejlighed havde besøgt sin moder.
[3] Brevet har ingen udskrift.

Brev 320 * 21. Januar 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen udtaler sin misbilligelse af sin datter Sophie Elisabeths og hendes søstres opsætsighed overfor hans forbud mod, at de må have samkvem med deres moder. — Neuhaus Bymuseum.
[fortsættes s. 370]

Side 369 indeholder hele **brev 319** og indleder **brev 320**. Brevet er præget af Christian IV's fortsatte konflikt med Kirstine Munk. Med tydelig ironi kritiserer han Leonora Christina og Korfits Ulfeldt for at have hjulpet Kirstine Munk trods hans ønsker og fastholder sine tidligere anklager mod hende. Samtidig kræver han, at sagen bringes så klart frem, at offentligheden kan afgøre, hvem der har brudt de løfter, der tidligere blev givet.

Side 370

Brev 320 * 21. Januar 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen udtaler sin misbilligelse af sin datter Sophie Elisabeths og hendes søstres opsætsighed over for hans forbud mod, at de må have samkvem med deres moder. — Neuhaus Bymuseum.

Pa fracken SOPHIIS skriiffuelse Er dette miit suar, at Naar hun først haffuer forklariit dy spraag aff skriifftten, som hun haffuer *Alligeret*[1], da Er ded tylig Nock, att ieg lader hinder forsta, aff huem Ieg haffuer ded, som Ieg siist lod hinder forsta, fordi att Inden uy kommer tyl Ende med den Punct, da kommer Ieg med gudtz hielp hen til sladderpladtzen, Huor Ieg Erfhor, att thuende aff hinders søster Epther hinders(!) som den Elste uar hen huoss derris Moder[2].
Att hun sa fliitig haffuer hafft y acht, huad hun skulle gøre hynders moder och glemtd hinders fader, som wor herre haffuer saat først, ded haffuer ueredt[3] gott att see deraff, att Naar nogen Er død pa Moderns siide, daa haffuer man kundt see god forrad aff lerrid, Mens dentyd myn søster Churfurstinden aff Saxen uaar død[4], daa giick hun Bragiid kleed.

Oversættelse af Brev 320

På frøken Sophie Elisabeths skrivelse er dette mit svar:
Når hun først har forklaret de skriftsteder, som hun har anført (*alligeret*),[1)] da er det tids nok, at jeg lader hende forstå, fra hvem jeg har de oplysninger, som jeg sidst lod hende vide.
For inden vi kommer til ende med dette punkt, kommer jeg med Guds hjælp til det sted, hvor man taler frit, og hvor jeg har hørt, at to af hendes søstre efter hendes eksempel som den ældste var taget hen til deres moder.[2)]
At hun så flittigt har haft omsorg for, hvad hun kunne gøre for sin moder, og har glemt sin fader, som Vorherre har sat først,
det har vist sig godt derved, at når nogen på moderens side er død, da har man kunnet se rigeligt sørgetøj af lærred.
Men da min søster, kurfyrstinden af Sachsen, var død,[4)] gik hun prægtigt klædt.

[1)] d.e. anvendt, anført.
[2)] Dette brev findes også i en ikke-eghændig udfærdigelse med kongens underskrift og dateringen: Flensborg 21. januar 1646. Anledningen var kongens krænkelse over, at nogle af Kirstine Munks døtre trods hans forbud havde besøgt deres moder. Jf. det foregående brev. Hans Mikkelsens beretning om, at Leonora Christina var blandt de døtre, som besøgte moderen, bekræftes af dette brev.
[3)] Kongen har rettet det oprindelige *uaar* til *haffuer ueredt*.
[4)] Kurfyrstinde Hedvig af Sachsen døde 26. november 1641.

Kommentar
Side 370 indeholder hovedparten af **brev 320**. Christian IV fortsætter sin skarpe kritik af døtrenes kontakt med moderen Kirstine Munk. Han fremhæver, hvad han opfatter som manglende lydighed mod faderen, og bruger som argument døtrenes opførsel ved dødsfald i henholdsvis moderens og hans egen slægts familie.

Side 371

Brev 321 ⁕ 27. April 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Til Forbedring af Kronens Indtægter bør Planen om en Afløsning af Bøndernes Ægt med Penge genoptages, dog saaledes at Rigsraader og Landkommissærer ikke faar noget at beklage sig over med Hensyn til Kørsler. — R. A.

Epthersom der bleff ygar talit om geldens affleggelse och Cronens Indkomstis forbedring, Da haffuer ieg syden tenckt pa dy forrige forslag, som uar pa bahnen aldt y dyn faders[1)] tyd, Nemblig, at alle cronens bønder skulle giiffue Eckepenge och uerre frii for agen, Naar dy giorde ded, dy skyldig uar tyl ladegardene[2)]. Riigens Raadtz *tractament* kan saledis andordnis, at dy sig offuer wagenleien indted kan haffue at besuerge[3)], Isonderlighed mens[4)] dii selffuer haffuer heest och uogen och kan tage siig stackede och lange dagereiisser for Epther derris Eiigen gode leiilighed. Om *commissarierne* legger Nogit ud, som Ingen lehn haffuer, ded kan dennom aff Rendtteriit igen giiffuis. Mens dy, som haffuer lehn, dy haffuer Indted at tale om sliigdt. Naar dette nu saledis settis y werck, Da kan man *alligere*[5)] dette y Norrie, naar man taler om skudtzfehr att affskaffe[6)]. *Vale.*
Køben: Slott den 27 Apri: Anno 1646.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 321
Eftersom der i går blev talt om nedbringelse af gælden og forbedring af kronens indtægter, har jeg siden tænkt på de tidligere forslag, som allerede var fremme i din faders[1)] tid.
Nemlig at alle kronens bønder skulle betale penge for ægten (*Eckepenge*) og være fri for kørselspligten, når de havde udført det arbejde, de skyldte ladegårdene.[2)]
Rigsrådets underhold og rejseudgifter (*tractament*) kan ordnes således, at de ikke har noget at beklage sig over med hensyn til vognleje,[3)]
især eftersom[4)] de selv har heste og vogne og kan foretage både korte og lange rejser i deres egne anliggender.
Hvis kommissærerne lægger noget ud, som intet len har dækket, kan dette godtgøres dem af rentekammeret.
Men de, som har len, har intet at klage over i så henseende.
Når dette nu bliver sat i værk, kan man også anvende (*alligere*)[5)] samme princip i Norge, når man taler om at afskaffe skydsfærden.[6)]
Far vel.
Københavns Slot den 27. april 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] Jacob Ulfeldt var rigskansler 1609-30.
[2)] I 1623-24 havde kongen påbudt afløsning af ægt og hoveri med en pengeafgift, som dog viste sig at være for tyngende og måtte afskaffes. Han genoptog i de følgende år planen flere gange, blandt andet 1633, 1635, 1636, 1643, 1645 og 1648, uden at få den gennemført. Heller ikke denne gang nåede planen til virkeliggørelse.
[3)] = besvære sig.
[4)] *mens* i betydningen eftersom.
[5)] = anvende, tilpasse.
[6)] I Norge udstedtes 17. juli 1646 en forordning om afløsning af skydsfærd med penge.

Kommentar
Side 371 indeholder hele **brev 321**. Christian IV vender endnu engang tilbage til sit tilbagevendende problem: kronens utilstrækkelige indtægter. Han foreslår en genoptagelse af planen om at afløse bøndernes ægt- og kørselspligt med pengeydelser, samtidig med at han søger at imødegå forventede indvendinger fra rigsråder og kommissærer. Brevet viser også, hvordan han tænker økonomiske reformer i Danmark og Norge som led i den samme overordnede finanspolitik.

Side 372

Brev 322 ✻ 28. April 1646

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen sender Udkast til en Proposition til Rigsraadet. Forhandlingerne med Hollænderne har intet hermed at gøre. — R. A.

Herhuoss haffuer du vdkastiid pa ded, som pa Rossenborg skal *proponeris* Riigens Raad, Huylcket du skaldt lesse och mig dyn mening derom lade forstaa.
Ded som med hollenderne om tollen skall *tracteris*, ded haffuer hermed indted att skaffe[1)].
Vale. Køben: Slott den 28 Aprilis Anno 1646.

Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 322
Hermed har du udkastet til det, som på Rosenborg skal forelægges (*proponeris*) Rigens Råd. Det skal du læse og lade mig vide din mening om.
Det, som skal forhandles (*tracteris*) med hollænderne om tolden, har intet med dette at gøre.[1)]
Far vel.
Københavns Slot den 28. april 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 323 * Maj (?) 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Overbringeren af Brevet skal drage Salen på Københavns Slot og derefter sørge for Forsendelsen af Tapeterne til Flensborg. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Denne breffuisser Er befahliit at begiiffue sig hen tyl Køben: sammestedtz at drage Sallen, sauyt den Endnu Indted ferdig Er, huortil hannem skal skaffis Notturfftige folck tyl at forrette dedsamme.
Och Eptherdi samme tapetzerii tylkommende tysdag ganske skal Nedertagis, Indpackis Och syden bringis tyl skybs[2)], huortil hannem skall skaffiis folck Och gammel Seiiel att Suebe dem y, med sa mange Rynge,
[fortsættes s. 373]

Oversættelse af Brev 323
Denne brevbærer har fået befaling til at begive sig til København og dér opsætte salen, for så vidt dette endnu ikke er færdigt.
Dertil skal han have de nødvendige folk til rådighed.
Og eftersom de samme tapeter på førstkommende tirsdag helt skal nedtages, pakkes ind og siden bringes til skibs,[2)]
skal der skaffes ham folk hertil samt gammelt sejl til at svøbe dem ind i, med så mange ringe,
[fortsættes s. 373]

[1)] Jvf. brevet af 29. april VI, 159; *Traktater* IV, 521-24.
[2)] Jvf. brev nr. 326 af 4. maj, hvor der tales om forsendelse af tapeter med skib til Flensborg i anledning af prins Christians barselhøjtid, som blev fejret der 14. juni. Ovenstående brev stammer derfor sandsynligvis fra samme tid.

Kommentar
Side 372 indeholder hele **brev 322** og begyndelsen af **brev 323**. Christian IV sender et udkast til et forslag, som skal forelægges Rigsrådet, og understreger, at det ikke må blandes sammen med de samtidige toldforhandlinger med Nederlandene. I det følgende brev gives praktiske instrukser om færdiggørelsen af en sal på Københavns Slot og om nedtagning, indpakning og forsendelse af tapeter til Flensborg.

Side 373

Brev 323 ✻ Maj (?) 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

taull[1)] Och Lyner, som dertiil behoffuis, Och skall hand selffuer følge dem henad flensborg Och der bade henge dem Op och tage dem Neder ygen.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tyl hande.

Oversættelse af Brev 323
... tov[1)] og liner, som dertil behøves.
Og han skal selv følge dem til Flensborg og dér både hænge dem op og tage dem ned igen.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 324 ✻ 2. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen kan ikke give Besked om et Smykke, da han ikke kender dets Pris. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Dette haffuer Ieg besiiet och funden vnderskedtlige steene derudi[2)], Och fordi at der Er ingen *designation* pa Priissen derhuos, da Kan Ieg mig indted Erklere, om Ieg dem vyl beholde Eller Icke. *Vale. Rossenborg den 2 Maj Anno 1646.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 324
Dette har jeg beset og fundet forskellige sten deri.[2)]
Og fordi der ikke findes nogen fortegnelse (*designation*) over prisen vedlagt, kan jeg ikke afgøre, om jeg vil beholde det eller ikke.
Far vel.
Rosenborg den 2. maj 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 325 ✻ 4. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil have Besked om, hvorvidt Borgmestrene i København i Henhold til hans Tilbud vil opføre Volden mellem Rosenborg og Nørre Runddel i Stedet for Værket udenfor Nørreport. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Ieg befahlede for nogen tyd syden Chanseleren at tale med Borgemeisterne her y byen, at dy y steden for ded buttenuerck udenfor Nørre pordt vylle lucke byen ymellom myn haffue och Nørre Runddel[3)], saatt dy indted sammestedtz Kunde Komme vgennom, huorpa hand indted lod mig

[fortsættes s. 374]

Oversættelse af Brev 325
Jeg befalede for nogen tid siden kansleren at tale med borgmestrene her i byen om, hvorvidt de i stedet for bolværket uden for Nørreport ville lukke byen mellem min have og Nørre Runddel,[3)]
så man ikke længere kunne komme igennem dér.
Herpå lod han mig ikke ...
[fortsættes s. 374]

[1)] d.e. tov (Kalkars Ordbog).
[2)] Jvf. brevet af 4. maj nr. 326.
[3)] Jvf. brevet af s. d. nr. 326 og VI, 152.

Kommentar
Side 373 afslutter **brev 323** og indeholder hele **brev 324** samt begyndelsen af **brev 325**.
Christian IV afslutter sine instruktioner om tapeterne til Flensborg og viser dernæst interesse for et smykke, men nægter at tage stilling til købet, før han kender prisen.
I begyndelsen af brev 325 vender han tilbage til de københavnske fæstningsarbejder og undersøger, om borgmestrene vil gennemføre en alternativ løsning ved Nørreport og Rosenborgområdet.

Side 374

Brev 325 ✻ 4. Maj 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

forsta derris Erklering, Och sommeren gaar bordt, Huorfor du skaldt *Reassumere* samme *discurs*, ty byen uyl uerre luckt, sa tydt skee kan. *Vale. Rossenborg den 4 May Anno 1646.*
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 325
... forstå deres erklæring.
Og sommeren går bort, hvorfor du skal genoptage (*reassumere*) samme drøftelse (*discurs*), for byen skal lukkes, så hurtigt som det kan ske.
Far vel.
Rosenborg den 4. maj 1646.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 326 ✻ 4. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Om Opførelsen af det ny Værk ved Rosenborg. Kongen er ikke tilfreds med et af Gabriel Marselis leveret Hattebaand. Der skal sendes Tapeter og Sølvtøj m. m. til Flensborg og sørges for Skueretter. — R. A.

Aff dyn skriiffuelse mig ygar tylskiickt haffuer Ieg forstanden, huorledis Borgemeisterne sig om wolden at gøre sig(!) haffuer Erklerit. Huorlidis Nu samme Ny wold skal anlæggis, Er

denne: Naar nogen treder op pa ded Ny Rundel ued myt *Laboratorio* y haffuen Och seer saa langs *Cortinen* Nørre Pordt, da kan hand indted tage feiil deraff, att hand Io kan se, pa huad sted *Cortinen* skal ga offuer den gammel graff ued ded Boluerck, som Nørre pordt findis y. Naar ded Er kommen sa lang, som sagdt Er, da skall Erfhare[s], huorledis ded skal ga uydre tyl[1)].
Ded hatteband Er aff gul[l]dsmydde y køben: warderit for 14000 daler, mens huor høiidt *Marselius* holder ded, ued Ieg Indted, Och Er mig med samme hatteband Indted tiient, vden at ieg kan faa Ett smycke derhuos paa 6000 daler. Dy største Steene y samme hatteband Er indted *perfect*, Och er der En guul demandt deryblandt, huys mage ieg saa aldrig, Och fyndis der dy Iblandt dy største, som
[fortsættes s. 375]

Oversættelse af Brev 326
Af din skrivelse, som jeg modtog i går, har jeg forstået, hvorledes borgmestrene har erklæret sig om voldarbejdet.
Hvorledes den nye vold nu skal anlægges, er således:
Når nogen træder op på den nye runddel ved mit laboratorium i haven og ser langs kurtinen (*cortinen*) mod Nørreport, da kan han ikke tage fejl af, på hvilket sted kurtinen skal føres over den gamle grav ved det bolværk, hvori Nørreport findes.
Når arbejdet er kommet så langt, som nævnt, skal man derefter undersøge, hvorledes det videre skal føres.[1)]
Det hattebånd er af guldsmeden i København vurderet til 14.000 daler, men hvor højt Marselis sætter det, ved jeg ikke.
Og jeg er ikke tjent med dette hattebånd, medmindre jeg kan få et smykke ved siden af til 6.000 daler.
De største sten i samme hattebånd er ikke fuldkomne (*perfect*), og der findes en gul diamant iblandt dem, hvis lige jeg aldrig har set.
Og blandt de største findes der nogle, som ...
[fortsættes s. 375]

---

1) Om det nye værk ved Rosenborg og den gamle vold ved Nørreport se VI, 152. Ved laboratoriet forstås her det gamle Laboratorium, som lå i det nordvestlige hjørne af den nuværende Eksercerplads ved Rosenborg. *Curtine* = den voldstrækning, som forbinder to nabobastioners flankeanlæg.

Kommentar
Side 374 afslutter **brev 325** og indleder **brev 326**. Christian IV presser på for en hurtig afgørelse om fæstningsarbejderne ved Nørreport og Rosenborg, da sommeren skrider frem. I det nye brev giver han mere detaljerede anvisninger på den planlagte voldlinje og går derefter over til en kritisk vurdering af et kostbart hattebånd leveret af Gabriel Marselis, som han ikke mener svarer til prisen.

Side 375

Brev 326 ✻ 4. Maj 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Ieg icke vylle haffue, om hand skøndt vylle forehre mig dem[1)].

Ded horn aff den Enhorning med den Bedtzwar steen haffuer du aff Breffuisser at Emphange[2]. Om dy ganger uyl ieg mig Erkundige. Der skal gorris thuende aff dy sma skiib ferdig at gaa henad flensborg[3]. Ded Ene skalt strax Epther dyn Broders Bryllup[4] tage tapedtzeriit och Sølffuerkammer tøiiet Ind, Den anden skal strax ga ad Sundiit Epther frans wyn, som ochsa skall dydhen. Du skaldt Erfhare huos appoteckeren[5], som til hoffue Er, om hand kan skaffe Nødturfft tyl flensborg, Naar hand faar Nu strax 2000 daler pa handen. Der skal ochsa Erfahris Om En, som kan gorre skouessen[6], saatt hand kan lawe tyl, huad hand dertiil behoffuer. *Vale. Friderigs: den 4 Maj Anno 1646.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 326
Jeg ville ikke have dem, selv om han endda ville forære mig dem.[1]
Hornet af enhjørningen med bezoarstenen har du modtaget med denne brevbærer.[2]
Om gangerne vil jeg undersøge nærmere.
Der skal gøres to af de små skibe færdige til at gå til Flensborg.[3]
Det ene skal straks efter din broders bryllup[4] tage tapeterne og sølvkammerets udstyr om bord.
Det andet skal straks gå gennem Sundet efter fransk vin, som også skal til Flensborg.
Du skal undersøge hos apotekeren[5] ved hoffet, om han kan skaffe de nødvendige forsyninger til Flensborg, når han straks får 2.000 daler udbetalt.
Der skal også findes en, som kan lave skueretter,[6] så han kan fremstille det, han behøver dertil.
Far vel.
Frederiksborg den 4. maj 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

---

[1] Jvf. VI, 163. I afregninger IX, 8 (R. A.) omtales Gabriel Marselis' levering af et hattebånd.
[2] Om enhjørningshornet og bezoarstenen, som var en foræring til den franske dronning, se VI, 307 note 4.
[3] Prins Christian (V)'s barselhøjtid fejredes den 14. juni i Flensborg, og de følgende ordrer angår forberedelserne hertil.
[4] Sikkert Knud Ulfeldt til Hverringe, der i 1646 havde bryllup med Kirstine Lützow. Han døde samme år den 3. juni.
[5] Samuel Meier, se V, 352.
[6] d.e. skueretter.

Kommentar
Side 375 afslutter **brev 326**. Christian IV fastholder sin utilfredshed med det kostbare hattebånd fra Gabriel Marselis og erklærer, at han ikke ønsker det, selv som gave. Brevet domineres derefter af de praktiske forberedelser til festlighederne i Flensborg i anledning af prins Christians barselhøjtid: transport af tapeter, sølvkammerudstyr, fransk vin og andre fornødenheder. Kongen organiserer samtidig forsyninger gennem hofapotekeren og ønsker fremstillet de nødvendige skueretter til arrangementet.

Side 376

Brev 327 * 5. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil tilkendegive Borgmestrene i København, at deres Skarpretter ikke maa gaa den af Kongen antagne Skarpretter i Næringen i Christianshavn og Kongens inden- og udenbys Boder. Christianshavns Borgmestre skal skaffe ham en Bolig. — R. A.

Ieg ued Chanseleren Lod Borgemeisterne y køben: forsta, At dy skulle holde derris Meyster derhen, at hand ingen ympas[1)] giorde myn y dy kuarter, som derris ganske Indted haffde at skaffe, Nemblig Christianshaffuen och Myne boer Ind- och vdenbys[2)], Huorepther dy sig dog Endomstund[3)] indted haffuer Rettit, Huorfor du skaldt lade Borgemeisterne y københaffn forsta, att liige saa lyden *commando* offuer Christianshaffuen och dem, som y myne Boder boer, Dennom giiffuen Er, sa lydit haffuer [de] at skaffe med den dannemand.
Ieg haffuer befahliit Borgemeisterne y Christianshaffuen, at dy skal forhielppe samme Meister tyl Ett lydet hus ud med wollen sammestedtz, huorom du faar at Errindre dem. Ded Er gaffnligdt, att ded selskab deelis fra hinanden, ty ded Er wtroelighdt, huorledis den køben: Meiister Offuersetter[4)] folck, som Nødis tyl at bruge hannem. Naar denne Nu kommer med y lauyd, daa faar denanden att *Accommodere* sig bedre. *Vale.*
Frede: den 5 Maj Anno 1646.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 327
Jeg lod gennem kansleren borgmestrene i København forstå, at de skulle sørge for, at deres skarpretter ikke gjorde indgreb[1)] mod min i de områder, som slet ikke hørte under dem, nemlig Christianshavn og mine boder inden- og udenbys.[2)]
Alligevel har de endnu[3)] ikke rettet sig efter dette.
Derfor skal du lade borgmestrene i København forstå, at den samme myndighed (*commando*) over Christianshavn og dem, som bor i mine boder, er givet dem, som har med denne mand at gøre.
Jeg har befalet borgmestrene i Christianshavn, at de skal hjælpe denne mester til et lille hus uden for volden samme sted, og du skal minde dem om dette.
Det er gavnligt, at dette selskab deles fra hinanden, for det er utroligt, hvorledes mesteren i København overpriser[4)] folk, som er nødt til at benytte ham.
Når denne nye mand nu kommer i lav og drift, da vil den anden få anledning til at indrette sig (*accommodere sig*) bedre.
Far vel.
Frederiksborg den 5. maj 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 328 * 6. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen afslår hans Andragende om at lade en Person slippe for at stå offentlig Skrifte. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Dyn *intecessional* skriiffuelse paa den forrige Bysskop aff skanis[5)] vegne, at hun matte forskanis med[6)] Aabenbare

[fortsættes s. 377]

Oversættelse af Brev 328
Din forbøn (*intecessional* skrivelse) på vegne af den tidligere biskop i Skånes[5)] [slægtning], om at hun måtte skånes for[6)] offentlig ...
[fortsættes s. 377]

[1)] *Ympas* = indgreb, indblanding.
[2)] Dvs. skipperboderne på Bremerholm og Nyboder.
[3)] *Endomstund* = endnu.
[4)] *Offuersetter* = skruer prisen op, overpriser.
[5)] Den tidligere biskop i Lund var Mads Jensen Medelfar (død 1637). Der synes at være udfaldet et ord, sandsynligvis betegnelsen for en datter eller anden kvindelig slægtning.
[6)] = for.

Kommentar
Side 376 afslutter **brev 327** og indleder **brev 328**. Christian IV fastholder, at den af ham ansatte skarpretter skal have eneret i Christianshavn og ved kongens egne boder, og han ønsker at begrænse den københavnske skarpretters indgreb i disse områder. Samtidig mener han, at konkurrence vil være til gavn for befolkningen, fordi den københavnske skarpretter efter hans opfattelse tager for høje priser.
I begyndelsen af **brev 328** afviser kongen en forbøn om at fritage en kvinde fra offentlig skrifte. Selve begrundelsen fortsætter på næste side.

Side 377
Brev 328 ✻ 6. Maj 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

skriffte, Er mig tiil hande Kommen, Huorpa Ieg dig indted forholder, at Ieg tyer End En gang pa vnderskedtlige tyder derom Er tyltaliit, Och Ieg mig derudi indted wiildt forsta, Huorfor Ieg indted seer, huorfor Ieg ded nu [skulde] beuylge, Aldenstund Ieg Er Endnu y den samme mening, som Ieg altid y verrit haffuer, att ded som befahlis, ded bør wriggeligen holdis, Isonderlighed aff geystlig folckis børn, som giiffuer større forargelse med sliigdt tyl menigheden End andre. *Vale. Croneborg den 6 May Anno 1646.*
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 328
... offentlig skrifte, er kommet mig i hænde.
Hertil vil jeg svare dig, at jeg mere end én gang på forskellige tidspunkter er blevet anmodet om dette, men jeg har ikke villet gå ind på det.
Derfor ser jeg heller ingen grund til, at jeg nu skulle bevilge det.
Jeg er stadig af den samme mening, som jeg altid har været, nemlig at det, som er befalet, bør overholdes urokkeligt.
Dette gælder især gejstlige folks børn, som ved sådanne forhold giver større forargelse for menigheden end andre.
Far vel.
Kronborg den 6. maj 1646.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 329 ✻ 6. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.
Hofapotekeren skal levere den finere Konfekt til Barselhøjtiden og Apotekeren i Glückstadt den tarveligere. Kongen vil efter et Besøg på Kronborg blive på Frederiksborg til Lørdag for ikke ved sin Nærværelse at blive til Hinder for, at Forhandlingerne fører til et gunstigt Resultat. — R. A.

Aff dyn skriiffuelse, som denne Breffuysser brachte hiid y afftis, haffuer Ieg Iblandt andiit forstanden, at Hoffapoteckeren[1)] Erbyder sig, at hand uyl skaffe *confectit* tyl myn Søns Barsel, Om hand kan faa Penge. Sa Eptherdi der Er stor vnderskede paa *confectit*, som brugis pa dy tyder, Och hand uel ued, at Ieg haffuer En boendis y glyckstadt[2)], som altdyd haffuer giordt for mig ded gemene konfecht, saoch ded *Chandiserede* werck, Huilcken Ieg indted achter at støde for hoffuedit for ded lau[3)] skiild. Denne bør at leffuere
[fortsættes s. 378]

Oversættelse af Brev 329
Af din skrivelse, som denne brevbærer bragte hertil i aftes, har jeg blandt andet forstået, at hofapotekeren[1)] tilbyder at skaffe konfekt (*confectit*) til min søns barsel, hvis han kan få penge dertil.
Eftersom der er stor forskel på den konfekt, som bruges ved sådanne lejligheder, og eftersom han godt ved, at jeg har en apoteker i Glückstadt[2)], som altid har leveret den almindelige konfekt og de kandiserede varer til mig, ønsker jeg ikke at tilsidesætte denne alene af hensyn til lauget.[3)]
Denne bør levere ...
[fortsættes s. 378]

[1)] Samuel Meier, se om ham V, 352. Ifølge hans regnskab (i R. A.) leverede han til barselhøjtiden (som fejredes i Flensborg 14. juni 1646) bl.a. 1692 ℔ sukker, 200 ℔ kandiseret frugt, 393 ℔ engelske frugter, 191 ℔ condita og 194 ℔ hvide konfekturer.
[2)] Som apoteker i Glückstadt nævnes i Omslagsregnskabet 1644 (R. A.) Jacob Martini.
[3)] d.e. gilde.

Kommentar
Side 377 afslutter **brev 328**, hvor Christian IV fastholder, at den pågældende kvinde ikke skal fritages for offentlig skrifte. Han begrunder afslaget med, at kirkelige påbud må håndhæves konsekvent, især når gejstlige familiers børn er involveret.
Dernæst begynder **brev 329**, som omhandler forberedelserne til prinsens barselhøjtid. Kongen skelner mellem finere og mere almindelige former for konfekt og ønsker ikke uden videre at forbigå den apoteker i Glückstadt, som gennem længere tid har leveret sådanne varer til hoffet.

Side 378

Brev 329 ✻ 6. Maj 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Condita och ded, som Raar[1)] Er, Huorfor hand strax skal faa penge, Naar gud vyl, Ieg kommer tylstede Och Erfharer, huad hand begehrer for huer Pund. Ieg begiffuer mig med

gudtz hiielp ydag henad *Croneborg* Och kommer, om gud vyl, ymorgen hiid ygen tyl at høre pa gøgen Och Nachtegalen Indtil løffuerdag[2)], Paded Ieg ingen gode *consilia* skal *turbere*[3)], som Inden den tyd med gudtz hiielp kommer til En Ønskelige *perfection*. *Vale. Aff frederigsborg den 6 May Anno 1646.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 329
... *condita* og det, som er sjældnere varer.[1)]
Derfor skal han straks have penge, når jeg, om Gud vil, kommer til stede og får at vide, hvad han forlanger for hvert pund.
Jeg begiver mig med Guds hjælp i dag til Kronborg og kommer, om Gud vil, tilbage hertil i morgen for at høre på gøgen og nattergalen indtil lørdag,[2)]
for at jeg ikke skal forstyrre (*turbere*)[3)] nogen gode rådslagninger (*consilia*), som inden den tid med Guds hjælp vil komme til en ønskelig fuldendelse (*perfection*).
Far vel.
Fra Frederiksborg den 6. maj 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 330 ✻ 7. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

De aftakkede Soldater paa Kronborg bør have den Løn, der skyldes dem, for at de kan blive bortsendt, og Garnisonen kan blive bragt ned paa sit tidligere Antal. — R. A.

Dy Soldater, heer pa Hussit En tydlang werrit haffuer Och afftackit Erre, haffuer ladiit anholde huos mig Om derris Rest, dennom for Ett ganske Aar skyldig Er for Ett ganske Aar(!), Huorfor ded uyl haffuis y acht, at dy kan Naa[4)] ded, som man dem skyldig Er, paded dy kan[5)] først bordt, Och att man siiden ochsa kan bliiffue dy andre kuydt, som heer fyndis offuer ded gammel tal, som altid heer pa hussit werrit haffuer, huilckiit antal mueligdt herepther Indted som hiidindtil bliiffuer saa Sterck, som dy werrit haffuer. Dysse,
[fortsættes s. 379]

Oversættelse af Brev 330
De soldater, som i nogen tid har været her på slottet og nu er blevet aftakket, har ladet anholde hos mig om den restløn, som man skylder dem for et helt år.
Derfor må der sørges for, at de kan få[4)] det, som man skylder dem, så de først kan komme bort,[5)]
og således at man siden også kan blive de andre kvit, som findes her ud over det gamle antal, der altid har været på slottet.
Dette antal bør fremover om muligt ikke blive så stort som hidtil.
Disse ...
[fortsættes s. 379]

[1)] = sjælden.
[2)] Lørdag var den 9. maj.

[3] Hermed menes rimeligvis forhandlinger med rigsrådet om midler til at bringe rigets pengevæsen på fode, se Erslev III, 210 ff.
[4] Her i betydningen: opnå.
[5] Her mangler ordet: *komme*.

Kommentar
Side 378 afslutter **brev 329** og indleder **brev 330**. Christian IV fordeler leverancerne til barselhøjtiden mellem hofapotekeren og apotekeren i Glückstadt og antyder samtidig, at han bevidst vil holde sig borte fra København et par dage for ikke at påvirke igangværende forhandlinger.
I begyndelsen af **brev 330** vender kongen sig mod garnisonen på Kronborg. Han ønsker de aftakkede soldater betalt deres tilgodehavende løn, så de kan afskediges, og garnisonen igen kan reduceres til et mere passende fredstidsniveau.

Side 379

Brev 330 ✻ 7. Maj 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

... som aftackede Erre, kan bliiffue afskattit[1] Numehr med 3000 dl[2]. *Vale. Croneborg den 7 May Anno 1646.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tyl hande.

Oversættelse af Brev 330
... som er blevet aftakket, kan nu afregnes[1] med 3000 daler.[2]
Far vel.
Kronborg den 7. maj 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 331 ✻ 9. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Han maa tænke paa Udvej til at skaffe Penge, da Kongen straks maa have Midler til at dække Udgifterne ved Prins Christians forestaaende Barselhøjtid. — R. A.

Du ued dig uden thuiffel uel at Errindre, at Ieg stackit siiden begerede at uyde aff dig, Om du Icke vyste Nogenstedtz penge at faa pa *Credit*, Och ded dentyd indted kom lenger med den Snack, Da Eptherdi mig sadandt at *Reassumere* macht paligger aff arsag, at pengene Erre heell tunde saad[3] huoss mig, Och Ieg Endeligen maa haffue penge, safrand(!) Ieg vyl haffue t[r]ummeter, Musikanter, drauandter, kock och keldersuend med mig henad flensborg, Huorfor du skaldt Endnu tencke pa myddel aff Penge, som Igen kunde Erleggis aff dy første Penge, som kommer y sundit[4].

Oversættelse af Brev 331

Du vil uden tvivl kunne erindre, at jeg for nogen tid siden bad dig lade mig vide, om du kendte noget sted, hvor man kunne få penge på kredit.
Da der dengang ikke kom mere ud af den tale, må jeg nu tage sagen op igen (*reassumere*), fordi pengene er blevet meget sjældne[3)] hos mig.
Og jeg må nødvendigvis have penge, hvis jeg skal have trompetere, musikere, drabanter, kok og kældersvend med mig til Flensborg.
Derfor skal du endnu engang tænke over en måde at skaffe penge på, som siden kunne tilbagebetales af de første penge, der kommer ind ved Sundet.[4)]
[fortsættes s. 380]

[1)] *Afskatte* rimeligvis = afregne med.
[2)] Ved missive af 2. april (Sjæll. Tegn., F. 14) var det befalet at aftakke en del af soldaterne på Kronborg, så antallet blev som før krigen. Ved missive af 27. maj (smst. F. 52) anvistes der major Steffen Thim 3000 daler til garnisonens aftakkelse, og ved missive af 28. maj til Arent v. d. Kuhla (smst. F. 53) befaledes det at aftakke hele garnisonen på nær en arkelimester og tre bøssemagere. Aflønningen af soldaterne trak dog ud, thi ved missive af 10. november (smst. F. 94) tilstodes der de aftakkede soldater fra Kronborg, som endnu ikke havde fået deres resterende løn og derfor opholdt sig i Helsingør, frihed for borgerlig tyngde, indtil de havde fået, hvad der tilkom dem.
[3)] *Tynd-saade* = sjældne.
[4)] Kongen fik hertil et lån på 70.000 rigsdaler af rigsrådet, se brevet af 15. maj VI nr. 184 med note 4. Jvf. også brevene nr. 198 og 199.

Kommentar
Side 379 afslutter **brev 330** og indeholder begyndelsen af **brev 331**. Christian IV ønsker de aftakkede soldater på Kronborg afregnet, så garnisonen kan reduceres til fredstidsstyrke. I det følgende brev vender han tilbage til den vedvarende pengemangel ved hoffet. Udgifterne til prins Christians forestående barselhøjtid i Flensborg kræver kontante midler, og kongen beder derfor Ulfeldt undersøge mulighederne for at skaffe kredit mod fremtidige indtægter fra Sundtolden.

Side 380

Brev 331 ✻ 9. Maj 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Huad fremmid Øll, *item* ferst mad och andit sliigdt man skall haffue tyl Barnliid[1)], ded uyl strax betalis for Rede penge. Der Er y dag aldt floiien Nogle tussind daler hen med Marskalck Pens. *Vale.*
Rossenborg den 9 May Anno 1646.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 331
Hvad fremmed øl, ligeledes fersk mad og andre sådanne ting, man skal have til barselhøjtiden,[1)] skal straks betales med rede penge.
Der er i dag allerede fløjet nogle tusind daler af sted med marskal Pentz.
Far vel.

Rosenborg den 9. maj 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 332 ✻ 9. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Om Pengelaan og om 3000 Dlr. til de aftakkede Soldater paa Kronborg. — R. A.

Naar Ieg bekommer dy fem tussind daler, du skriiffuer Om, da uyl Ieg syge dig myn mening Om dy andre penge, du skriiffuer Om. Huad dy, som dem vdlaaner, begerer for termyn att werre betaliid Pa, daa skall ded skee.
Der uyl tenckis paa dy 3000 dl., man Er folcken skyldis(!) paa *Crone:*, som Erre aftackiit och kan Ingenstedtz komme for mangel aff Penge[2)]. Ieg habis Icke, att dy uyl trencke(!) mig den geldt pa halssen, som Ieg Er kommen y, fordi garnisonen y disse tyder haffuer verrit stercker, En[d] den *ordinarie* uaar for kriigen. Ieg habis, att ded maa regnis med[3)] att uerre sked till Landtzens *defension*. *Vale.*
Rossenborg den 9 May Anno 1646.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 332
Når jeg modtager de fem tusind daler, som du skriver om, da vil jeg lade dig vide min mening om de andre penge, som du omtaler.
Hvad de personer, som låner dem ud, forlanger med hensyn til tilbagebetalingstid, da skal det ske således.
Der må tænkes på de 3000 daler, som man skylder folkene på Kronborg, som er blevet aftakket og ikke kan komme nogen steder på grund af mangel på penge.[2)]
Jeg håber ikke, at de vil lægge den gæld på min hals, som jeg er kommet i, fordi garnisonen i disse tider har været stærkere end den ordinære styrke før krigen.
Jeg håber, at dette må regnes[3)] for at være sket til landets forsvar (*defension*).
Far vel.
Rosenborg den 9. maj 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 333 ✻ 10. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

For Fremtiden maa ingen andre end Baadsmænd faa Bolig i Baadsmændenes Boder, da Kongen plages med Anmodninger af sine egne Folk om at faa Adgang hertil. — R. A.

[fortsættes s. 381]

Oversættelse af Brev 333

[fortsættes s. 381]

---

[1] Fejlskrift for *Barselliid* (barselhøjtid).
[2] Se det foregående brev af 7. maj med note 2. Heraf fremgår, at beløbet var 3000, ikke 30000 daler.
[3] Ordet er overstreget i originalen.

Kommentar
Side 380 afslutter **brev 331** og indeholder hele **brev 332**. Christian IV understreger endnu en gang, hvor akut pengemanglen er i forbindelse med den forestående barselhøjtid i Flensborg, hvor selv daglige fornødenheder må betales kontant.
I **brev 332** drøfter kongen mulighederne for lån og insisterer på, at de aftakkede soldater på Kronborg skal have deres tilgodehavende udbetalt. Han forsvarer samtidig de ekstra udgifter til garnisonen med, at de har været nødvendige for rigets forsvar under krigen.

Side 381

Brev 333 ✻ 10. Maj 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Ieg haffuer Nu En tydlang mechtig werrit Offuerloben aff mytt folck, som haffuer begerit att boe y dy Badtzmens Boder[1], Och der Ieg dennom haffuer affuyst dermed, att dy samme tyl Ingen vden tiil Badtzmend uar bygde, Da haffuer dy sagdt, huorfor dy uar icke saa gode som [dii], du forundte aff dii samme boder der. Ieg spurde, huem dy uarre, daa suarede dy, att ded uar En kock och En drauandter. Om ded nu saa Er Eller Icke, ded ued Ieg Indted, Mens huilckit dett Er Eller Icke, da uyl ded Indstillis, ty Ieg faar Ellers Ingen Roe for myt Eiigit dagelige folck, aldenstund der haffuer werrit vnderskedlige aff dem huos mig Och begehrit, att dii motte haffue derris tøy staendis pa lofftiid huos dem, som derudi boer. *Vale.*
Rossenborg den 10 Maj Anno 1646.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 333
Jeg har nu i nogen tid været stærkt plaget af mine folk, som har ønsket at bo i bådsmændenes boder.[1]
Når jeg har afvist dem med den begrundelse, at disse boliger kun var bygget til bådsmænd, har de svaret, hvorfor de ikke var lige så gode som dem, du havde givet sådanne boliger dér.
Jeg spurgte, hvem disse personer var, og da svarede de, at det var en kok og en drabant.
Om dette nu er rigtigt eller ej, ved jeg ikke.
Men hvad enten det er sandt eller ej, skal det bringes til ophør, for ellers får jeg ingen ro for mine egne daglige tjenestefolk.
Flere af dem har været hos mig og anmodet om, at de måtte have deres tøj stående på loftet hos dem, der bor i disse boliger.
Far vel.
Rosenborg den 10. maj 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 334 ✻ 12. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Om Guldholdigheden af det norske Erts. — R. A.

Christoffer goies Erdtz Er mig tilhande kommen, Och habis ynden ymorgen afften at uyde, huad ded holder[2]. Dy thuende Stocker Er aff ded samme Erdtz, som *proberit* Er, och holder Indted, Mens ded suordte Er tungdt Och holder uden thuiffuel Blye. Ded gra Erdtz, som kam fra trundheim, den holder Rett gediien guid, som man vden Iyld kan faa skiildt fraa Steenen. Saframdt man kan faa mengden aff den steen, Da kan den betale vmagen, som man tager
[fortsættes s. 382]

Oversættelse af Brev 334
Christoffer Gøyes malm er kommet mig i hænde, og jeg håber inden i morgen aften at få at vide, hvad den holder af ædelmetal.[2]
De to stykker er af den samme malm, som allerede er blevet prøvet (*proberit*), og de indeholder intet værdifuldt.
Men den sorte malm er tung og indeholder uden tvivl bly.
Den grå malm, som kom fra Trondheim, indeholder derimod rent gedigent guld, som uden ild kan skilles fra stenen.
Hvis man kan få en større mængde af denne sten, kan den betale for det arbejde, man lægger i den.
[fortsættes s. 382]

---

[1] Sikkert Nyboder.
[2] Om det norske erts se VI, s. 5 note 2 og s. 177 f. Jvf. Brock, *Rosenborg* I, 56 f. og Wilcke, *Møntvæsenet i Danmark 1625-70*, s. 91 f.

Kommentar
Side 381 afslutter **brev 333**. Christian IV ønsker at håndhæve princippet om, at bådsmændenes boliger kun skal anvendes af bådsmænd, fordi særbehandling af andre skaber utilfredshed blandt hans egne folk.
Dernæst begynder **brev 334**, hvor kongen interesserer sig for analyser af norsk malm. Han skelner mellem forskellige typer erts og viser særlig interesse for den trondhjemske malm, som efter de foreløbige undersøgelser synes at indeholde frit guld.

Side 382

Brev 334 ✻ 12. Maj 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

... sig offuer att faa den fordt. *Vale. Aff Rossenborg den 12 May Anno 1646.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 334
... rigeligt betale for det arbejde og den ulejlighed, man gør sig for at få den brudt.
Far vel.
Fra Rosenborg den 12. maj 1646.

Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 335 ✻ 14. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Mikkel Skov, der har gjort god Tjeneste som Løjtnant ombord paa Kongens Skib, er med Urette blevet afskediget efter Krigen med Svenskerne og bør antages igen. Det samme gælder en anden af dem, som tjente paa Kongens Skib under Krigen. — R. A.

Dentyd dette siiste huddeley[1], uy haffde med Suensken. Sachtediss nogit, da bleff Riigens *admiral* befahliid att affskaffe dy *capiteiner*, som man best kunde myste[2]. Dentyd ded stod sa megiit hen, Saa kan(!) En Epther anden tyl mig, som Ieg kende, som ochsa Eptherhanden bleff tagen y tiienisten ygen. Nu ydag siiden Ieg kam aff kyrcken, da [kom] der En tyl mig ued Naffn Myckall Skou[3], som uar Lyttenant inde huos mig den ganske sommer bade y wester och Øster søen och holdte siig uel, sauidt mig bekendt er, och klagede siig att werre afftackiit, Huorfor du kandt Erfhare huoss Admiralen, Om hand ued nogiit med hannem, som mig vbekendt Er. Ellers formener Ieg, att der Er uell sa slette bleffuen y tyenisten, som denne Er.
Den kuynde, som Er y Børnehussid och *dirigerer Sylcky wyncke*[4], haffuer En søn, som Ochsa Er afskaffit, som ochsa uar huos mig pa skybit, dog uden *commando*. Densamme
[fortsættes s. 383]

Oversættelse af Brev 335
Da den sidste besværlige affære[1], vi havde med svenskerne, var afsluttet, blev rigens admiral beordret til at afskedige de kaptajner, som man bedst kunne undvære.[2]
Efterhånden som tiden gik, blev den ene efter den anden dog taget i tjeneste igen, især blandt dem jeg kendte.
I dag, da jeg kom fra kirke, kom der en mand til mig ved navn Mikkel Skov,[3] som havde været løjtnant hos mig hele sommeren både i Vesterhavet og Østersøen.
Så vidt jeg ved, havde han opført sig godt, men han klagede over at være blevet afskediget.
Derfor kan du forhøre dig hos admiralen, om han ved noget om ham, som jeg ikke kender.
Ellers mener jeg, at der er folk tilbage i tjenesten, som er langt ringere end denne.
Den kyndige mand, som er i Børnehuset og leder silkeværkstedet,[4] har også en søn, som er blevet afskediget.
Han tjente ligeledes hos mig på skibet, dog uden kommando.
Samme mand ...
[fortsættes s. 383]

---

[1] *Huddelei* (tysk) betyder besvær, plage.
[2] Om afskedigelse af overflødige søofficerer jvf. Lind s. 53.
[3] Om Mikkel Skov se Lind s. 289 og *Dansk Biografisk Leksikon*.
[4] *Vyncke* = værksted; silkeværksted.

Kommentar
Side 382 afslutter **brev 334** og indleder **brev 335**. Christian IV afslutter sin vurdering af det norske erts og finder den trondhjemske guldholdige sten lovende nok til, at videre brydning kan betale sig.

I **brev 335** tager kongen to tidligere søofficerers sag op. Særligt forsvarer han Mikkel Skov, som efter hans personlige erfaring havde tjent trofast og dygtigt under sommerens togter i både Vesterhavet og Østersøen. Kongen antyder samtidig, at mindre kvalificerede personer fortsat er i tjenesten, mens mere egnede folk er blevet afskediget.

Side 383

Brev 335 ⁕ 14. Maj 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

... skulle snarer bliiffue tyl nogiit End En dell aff dy andre, om hand bleff y tienisten. *Vale.*
Rossenborg den 14 Maj Anno 1646.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 335
... ville snarere kunne blive til noget end mange af de andre, hvis han blev beholdt i tjenesten.
Far vel.
Rosenborg den 14. maj 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 336 ⁕ 20. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Raaderne skal holdes til at møde flittigere til Rigsraadsmøderne paa Raadstuen. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Eptherdi Ieg Erfharer, att En dell aff Radiit Indted sa flytig søger Raadstuen[1)], som uell burde, da skall dy ansiigis, att dii moder y Radstuen som y forgangen herredag, Naar dy haffuer faat mad, saat dy Kan bliiffue sammen dagen Igennom. *Vale. Rossenborg den 20 Maj Anno 1646.*
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 336
Eftersom jeg erfarer, at en del af rigsrådet ikke besøger rådstuen så flittigt, som de burde, skal de anmodes om at møde i rådstuen som ved den forrige herredag, så snart de har spist, således at de kan blive samlet hele dagen.
Far vel.
Rosenborg den 20. maj 1646.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 337 ⁕ 20. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Rigsraadet skal erklære sig angaaende en stor Sum Penge, som er blevet opsagt gennem en Omslagsforvalter fra Kiel. Kongen vil endvidere blandt andre Sager henstille til Raadets Overvejelse, hvorvidt man i Tilfælde af en Alliance med Frankrig og Nederlandene skal tolerere saavel den katolske som den kalvinske Religion. — R. A.

Eptherdi Riigens Rad kommer y Eptermiddag sammen, da uyl dennom *notificeris*, at der Er kommen En Omslags
[fortsættes s. 384]

Oversættelse af Brev 337
Eftersom rigsrådet samles i eftermiddag, skal det meddeles dem (*notificeris*), at der er kommet en omslags-
[fortsættes s. 384]

[1)] Rigsrådet var samlet siden marts (Erslev III, 209). Om dets mødested, rådstuen, se smst. s. 582.

Kommentar
Side 383 afslutter **brev 335**, hvor Christian IV fastholder sin anbefaling af de to afskedigede søfolk og især understreger deres fremtidige værd for kronens tjeneste.
Derefter følger **brev 336**, som viser kongens utilfredshed med rigsrådernes mødedisciplin. Han ønsker mere regelmæssigt fremmøde og længere arbejdsdage under rådsmøderne.
Til sidst indledes **brev 337**, hvor Christian IV forbereder en række vigtige spørgsmål til rigsrådet, blandt andet en større pengesag og overvejelser om religiøs tolerance i forbindelse med eventuelle udenrigspolitiske alliancer.

Side 384

Brev 337 ✻ 20. Maj 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

forualdter fraa kyl och leffuerit hans Boysen vnderskedtlige opskriiffuelser[1)] pa En stor summa penge, huorfor dy Sig skall Erkler[e], huad derpa Skall Suaris. Paa ded som Rygens Raad ygar begerede *respit* indtil y morgen, skall suaris, at Ieg icke allene uyl giiffue dem Respiit y morgen, mens tyl løffurdg(!) Er gangen. Tii dii skal fa flere Puncter at suare pa, Naar dysse, som dy allerede haffuer, Erre *depessecrit*[2)]. Huoryblandt den tungiiste uyl werre, Eptherdi dy alle haffuer uerriit y den mening, at man skulle *Alliere* oss med franckerige och holland[3)], Om man da skulle lade Passere bade den *Catholische* som den *Caluinske* Religion[4)], ty *Accepterer* man dy *Caluinsche*, da kan man Indted støde dy *Catholische* for hoffuedit, Om der skall Nogen triig *Allianse* bliiffue styffted. Ded som du Errindrer Om, som y dyn *Instruction*[5)] yndforis, ded skal indted bliiffue glemdt med gudtz hiielp. *Vale. Rossenborg den 20 Maj Anno 1646.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 337
Der er kommet en omslagsforvalter fra Kiel, som har afleveret forskellige opsigelser[1)] til Hans Boysen angående en stor sum penge.
Derfor skal rigsrådet erklære sig om, hvad der skal svares herpå.

Hvad angår det, at rigsrådet i går bad om udsættelse (*respit*) til i morgen, skal der svares, at jeg ikke alene vil give dem udsættelse til i morgen, men helt til lørdag.
For de skal have flere punkter at svare på, når de sager, som de allerede har fået forelagt, er ekspederet (*depessecrit*).[2)]
Blandt disse vil det vigtigste være følgende:
Eftersom de alle har været af den mening, at man burde alliere sig med Frankrig og Nederlandene,[3)] må man overveje, om man i så fald skal tillade både den katolske og den kalvinske religion.[4)]
Hvis man accepterer de kalvinske, kan man ikke afvise de katolske, hvis der skal oprettes nogen virkelig alliance.
Det, som du minder om, og som er indført i din instruktion,[5)] skal med Guds hjælp ikke blive glemt.
Far vel.
Rosenborg den 20. maj 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 338 ✻ 21. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt og Christen Thomesen Sehested.[6)]

De skal ved første Raadsmøde iværksætte Forhøjelsen af Rigskanslerens og Norges Statholders Sæde i Raadet, da dette har erklæret sig enig med Kongen i hans Forslag herom. Kongen ønsker endvidere Raadets Betænkning om, hvorvidt hans Gesandt skal love Frankrig og Nederlandene fri Religionsøvelse for deres Undersaatter paa visse Steder. — R. A.

Eptherdi Riigens Rad kommer y Eptermiddag sammen, da uyl dennom *notificeris*, at der Er kommen En Omslags
[fortsættes s. 385]

Oversættelse af Brev 338
Eftersom rigsrådet samles i eftermiddag, skal det meddeles dem (*notificeris*), at der er kommet en omslags-
[fortsættes s. 385]

[1)] d.e. opsigelser.
[2)] *depessecheret* = ekspederet.
[3)] Se VI, 167 f.
[4)] Jvf. det følgende brev.
[5)] Talen er om Ulfeldts instruktion som gesandt til Nederlandene og Frankrig, jvf. det følgende brev.
[6)] Brevet har ingen udskrift, men er antagelig rettet til rigshofmesteren og den kongelige kansler, måske også til rigsmarsken og rigsadmiralen (Anders Bille og Ove Gjedde).

Kommentar
Side 384 afslutter **brev 337** og indleder **brev 338**. Christian IV ønsker, at rigsrådet tager stilling til både en betydelig pengesag og en principiel udenrigspolitisk problemstilling. Kongen peger på, at en alliance med Frankrig og Nederlandene kan rejse spørgsmålet om

religiøs tolerance over for både katolikker og kalvinister, og han kræver rådets klare mening herom.
Samtidig begynder et nyt brev til Korfits Ulfeldt og Christen Thomesen Sehested, hvor rigsrådet på ny skal forelægges spørgsmål af politisk og institutionel betydning.

Side 385

Brev 338 ✻ 21. Maj 1646 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt og Christen Thomesen Sehested.

Epthersom uy ygar ued Riigens Hoffmeister lod menige Riigens Rad forsta, At os Nadigst syndis Indted at uerre aff weien, Om Riigens Chanseler och Stadtholderen y Norrie haffde derris seede Nest ued Riigens *Admirall*, Och uy siiden aff Riigens Hoffmeister haffuer forstanden, Riigens Rad samdtligen derudi at uerre med oss Enss, Da skal y gode herrer pa worre wegne Stelle sliigdt y werck y første forsamli[n]g, y mødes y Radstuen[1)], Och derhuos lade Menige Riigens Rad forsta uorris Nadige wyllie at werre, Att dy gode herrer, som med ingen skrøbelighed beladne Erre, fiindis tilstede y Radstuen pa dy tyder at møde, som dertiil aff ded ganske *collegio* berammit bliiffuer[2)], Och hiielpper ded at sette pa En vys fod, Som oss och disse Riiger[s] och lande[s] Høiieste welstandt angaar.
Och Eptherdi ded Eniste, som oss Nu kan Indfalde, staar tilbage, Nemblig at fornemme dy gode herrers vnderdanige betenckende herudi, Att Eptherdi oss aff dy gode herrer samdtlig Er Raad, At uy skulle trede y Nermere *Allianse* med *Crone franckerige* och dii *Vnierte provin[tier]* y *Nedderland*[3)], Da uylle uy Nadigst uyde dy gode herrers betenckendi(!), Om man skal ued uorris *Ambassador* loffue dem *Lyberum Exercitium Religionis*[4)] pa vysse steder at ma Niide,
[fortsættes s. 386]

Oversættelse af Brev 338
Eftersom vi i går gennem rigshofmesteren lod hele rigsrådet forstå, at det efter vor nådige mening ikke ville være urimeligt, om rigskansleren og statholderen i Norge fik deres sæde umiddelbart efter rigsadmiralen,
og eftersom vi siden gennem rigshofmesteren har erfaret, at rigsrådet enstemmigt er enig med os heri,
skal I gode herrer på vore vegne sætte dette i værk ved det første møde i rådstuen.[1)]
Samtidig skal I lade hele rigsrådet forstå, at det er vor nådige vilje, at de gode herrer, som ikke er hindret af sygdom eller anden svaghed, møder frem i rådstuen på de tider, som er fastsat af hele kollegiet,[2)] og hjælper til med at ordne de forhold, som vedrører rigernes og landenes højeste vel.
Og eftersom der endnu står ét spørgsmål tilbage, som vi ønsker de gode herrers overvejelse om, nemlig følgende:
Da alle de gode herrer har rådet os til at indgå en nærmere alliance med kronen Frankrig og de Forenede Provinser i Nederlandene,[3)]
ønsker vi at få de gode herrers betænkning om, hvorvidt man ved vor gesandt skal love disse magter fri religionsudøvelse (*Liberum Exercitium Religionis*)[4)] på visse steder,
[fortsættes s. 386]

[1)] Sagen om forhøjelsen af Norges statholders og rigskanslerens sæde i rådet forløb ikke så glat, som indholdet af dette brev giver indtryk af. Modstand i rådet fremgår allerede af brevet af samme dato (VI nr. 187) til Christen Thomesen Sehested og Anders Bille samt af brev nr.

344 i dette bind til Korfits Ulfeldt. I sidstnævnte brev erklærer kongen sig villig til at stille sagen i bero indtil sin norske rejse. Forandringen var først fuldbyrdet senere i november (Erslev III, 210 note 3).
[2)] Jvf. brev nr. 336.
[3)] Herom se VI, 168 note 3.
[4)] Dette punkt blev ikke optaget i Ulfeldts instruktion af 1. juni (D. Kanc. Instruksbog) eller i traktaten med Nederlandene af 2. februar 1647 (*Traktater* IV, 534 ff.), ligesom det heller ikke synes at være blevet berørt under forhandlingerne (Ulfeldts relation 1647 i T. Kanc. U. A. Nederlandene, Gesandtskabsrelationer 1642-60).

Kommentar
Side 385 fortsætter **brev 338**. Christian IV søger både at få gennemført en ændring af rangordenen i rigsrådet og at styrke mødedisciplinen blandt rådets medlemmer. Samtidig rejser han et principielt udenrigspolitisk spørgsmål: hvis Danmark indgår tættere alliance med Frankrig og Nederlandene, bør man da til gengæld indrømme deres undersåtter fri religionsudøvelse på visse steder? Brevet viser, hvordan diplomati, konstitutionelle spørgsmål og religionspolitik blev behandlet side om side i kongens korrespondance.

Side 386

Brev 338 ✻ 21. Maj 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt og Christen Thomesen Sehested.

Ty uy Ellers indted seer, huorledis Handel och wandel her y Riiget kan Triuiis, os och disse Riiger och lande til nogen Nytte, gaffn eller gode, vden ad dy Allierte med derris tyener och folck ma sycker leffue y derris Religions Exercitio. *Vale[te].*
Rossenborg den 21 Maj Anno 1646.
Christian.

Oversættelse af Brev 338
For ellers ser vi ikke, hvorledes handel og vandel her i riget kan trives til nytte, gavn eller fordel for os og disse riger og lande,
medmindre de allierede med deres tjenere og folk trygt kan leve under udøvelsen af deres religion.
Far vel.
Rosenborg den 21. maj 1646.
Christian.

Brev 339 ✻ 21. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen har tilskrevet Kansleren og Rigsmarsken om Sagen med Hannibal Sehested. Han vil næste Dag tale med Valdemar Christian. — R. A.

Ded, som du skreffuest om Hanibal Sested angaendis, ded Er befahliit Chanseleren Och Riigens Maars, Huorfor man kan see, huorledis ded y dag uyl affløbe[1)]. Y Morgen, om gud

vyl, Epther Predicken, da uyl Ieg lade mig fynde y Radstuen pa slottit, Naar greffuen kommer, daa uyl Ieg taale med hannem. *Vale.*
Rossenborg den 21 Maj Anno 1646.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 339
Det, som du skrev om Hannibal Sehested, er blevet forelagt kansleren og rigsmarsken. Derfor kan man nu se, hvorledes sagen vil forløbe i dag.[1)]
I morgen, om Gud vil, efter prædikenen, vil jeg lade mig finde i rådstuen på slottet.
Når greven kommer, da vil jeg tale med ham.
Far vel.
Rosenborg den 21. maj 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 340 * 21. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen sender ham Kopi af hans Instruks som Gesandt til Nederlandene. Ifølge Martin Tanckes Rapport er Stemningen der ikke længere svenskvenlig, hvorimod man forbereder et Gesandtskab til Danmark og vil give efter i Toldspørgsmaalet. — R. A.

[fortsættes s. 387]

Oversættelse af Brev 340
[fortsættes s. 387]

[1)] Se brevet af samme dato til Christen Thomesen Sehested og Anders Bille, VI nr. 187.

Kommentar
Side 386 afslutter **brev 338** og indeholder hele **brev 339** samt begyndelsen af **brev 340**. Christian IV begrunder her ønsket om religiøs tolerance for allieredes undersåtter med hensynet til handelens og samkvemmets trivsel. Brevet giver et sjældent indblik i de praktiske overvejelser bag dansk alliancepolitik.
I **brev 339** overlader kongen sagen om Hannibal Sehested til kansleren og rigsmarsken, men varsler samtidig et personligt møde med grev Valdemar Christian.

Side 387

Brev 340 * 21. Maj 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Herhuoss haffuer du *Copien aff Instructionen*[1)] tyl dy herren Stathen att Emphange, Som du kandt lesse och beholde huoss dig Indtil ymorgen. *Tancke* skreff med syste Post, at dy fleste aff dy Herren Stathen waar Nuhmer heelt wund Suensk[2)] Och uyl med ded første sende En *Legation* hiid, som skall gorre alting klaardt[3)]. Hand formener, att dy skal nocksom lade tollen

y den stand, Som den waar Anno 28[4]. Hand skriiffuer, att dii skammer sig for ded, som sked Er, Naar man taler derom. *Vale.*
Rossenborg Den 21 Maj Anno 1646.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tyl hande.

Oversættelse af Brev 340
Hermed har du kopi af instruktionen[1] til modtagelse hos Generalstaterne.
Den kan du læse og beholde hos dig indtil i morgen.
Tancke skrev med sidste post, at de fleste af herrerne i Generalstaterne nu var blevet helt lidt svenskvenlige[2] og ville sende en gesandtskab (*legation*) hertil så hurtigt som muligt for at få alle forhold afklaret.[3]
Han mener, at de nok vil lade tolden blive i den stand, som den havde i 1628.[4]
Han skriver, at de skammer sig over det, som er sket, når man taler med dem derom.
Far vel.
Rosenborg den 21. maj 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 341 * 21. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Ordre til at lade den Murmester, som har opført et Hus til Afholdelse af Gudstjeneste paa Christianshavn, tiltale paa Grund af daarlig Udførelse af dette Arbejde. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Den Muremeister, som Nu *Agerer En Capitein* Och haffuer y Christianshaffuen opsat ded huus, som Nu y Predickis[5],
[fortsættes s. 388]

Oversættelse af Brev 341
Den murmester, som nu optræder som kaptajn og har opført det hus på Christianshavn, hvori der nu prædikes,[5]
[fortsættes s. 388]

---

[1] Jvf. VI nr. 194 og dette bind nr. 345.
[2] *Wund Svensk* = lidt svenskvenlige.
[3] Under og efter fredsforhandlingerne i Brömsebro opstod der i Nederlandene en voksende mistemning mod Sverige og et ønske om tilnærmelse til Danmark. Et gesandtskab til Danmark var besluttet, men blev senere opgivet, da man erfarede, at Korfits Ulfeldt selv skulle sendes til Nederlandene (*Traktater* IV, 520-23).
[4] Ifølge den med Nederlandene 13. august 1645 i Kristianopel afsluttede traktat skulle tolden i Norge være som i 1628. En toldrulle herover blev derfor i december 1645 overgivet til den nederlandske resident i Helsingør, men dens rigtighed ville man ikke anerkende. Udvekslingen af de ratificerede traktater fandt dog sted under nederlandsk protest mod toldrullens rigtighed (*Traktater* IV, 522 f.).
[5] Om denne foreløbige kirkebygning på Christianshavn se *Kjøbenhavns Diplomatarium* V, 219 f.

Kommentar
Side 387 afslutter **brev 340**. Christian IV viderebringer efterretninger fra Martin Tancke om en mærkbar ændring i stemningen hos de nederlandske Generalstater. Kongen opfatter situationen som gunstig for Danmark og forventer både et nederlandsk gesandtskab og en mere imødekommende holdning i det følsomme toldspørgsmål.
Dernæst indledes **brev 341**, hvor kongen retter opmærksomheden mod kvaliteten af et byggeri på Christianshavn, nærmere bestemt den bygning, der midlertidigt anvendes til gudstjenester.

Side 388

Brev 341 ✻ 21. Maj 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

skal taliis til y tyde for hans falske Arbeid, hand sammested giordt haffuer, Och ded ymens hand Endnu haffuer nogiit tyl beste, Paded at man syden icke skall hafue bade spodt och skade deraff. *Vale. Køben: Slott den 21 Maj Anno 1646.*
Udskrift: Riigens Hoffmeister tyl hande.

Oversættelse af Brev 341
... skal tiltales i tide for det dårlige arbejde, som han har udført samme sted.
Dette bør ske, mens der endnu kan gøres noget ved sagen, så man senere undgår både spot og skade som følge af det.
Far vel.
Københavns Slot den 21. maj 1646.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 342 ✻ 23. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen udtaler sin Billigelse af, at han og Valdemar Christian lader noget Sølv udmønte i Daler. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Epthersom Ieg haffuer fornommen, at greff Woldemar Christian Och du haffuer Nogiit sølff, som y vylle haffue formyndtit y daler, Daa Er Ieg dermed uell tylfriidtz, Naar dermed begyndis att sette y werck. *Vale. Rossenborg den 23 Maj Anno 1646.*
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 342
Eftersom jeg har erfaret, at grev Valdemar Christian og du har noget sølv, som I ønsker udmøntet til dalere,
da er jeg vel tilfreds dermed, når man begynder at sætte dette i værk.
Far vel.
Rosenborg den 23. maj 1646.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 343 ✻ 26. Maj 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen har i Lyngby undersøgt de Grøfter, hvorfra Københavns Vandforsyning udgaar, og fundet, at de bør renses. Kansleren fraraader at anmode Rigsraadet om skriftlig Votering angaaende Alliancen med Nederlandene og mener endvidere, at Sagen med Militsen bør udsættes. Der bør skaffes Midler ved Hjælp af Konsumtionspenge eller paa anden Maade. Rigets Segl skal tilstilles Christoffer Urne. — R. A.

Epthersom der bleff nu siist heer vde talid om wandit, som Er ført ind y byen, at uerre mangelhafftig, Sa gaff ieg acht pa dy steeder, som mig bekendt Er, der Ieg nu uar y Lyngby, Och befandt, att thuende grøffter, som dertil med stor bekostning giordte Erre, Er hell ygenwoxen, aff
[fortsættes s. 389]

Oversættelse af Brev 343
Eftersom der for nylig herude blev talt om, at det vand, som ledes ind til byen, var mangelfuldt,
gav jeg agt på de steder, som jeg kender, da jeg nu var i Lyngby.
Der fandt jeg, at to grøfter, som tidligere var blevet anlagt med stor bekostning til dette formål, er helt groet til ...
[fortsættes s. 389]

Kommentar
Side 388 afslutter **brev 341**, hvor Christian IV kræver, at den ansvarlige murmester straks konfronteres med det mangelfulde arbejde på den midlertidige kirkebygning på Christianshavn, mens fejlene endnu kan rettes.
Herefter følger det korte **brev 342**, hvor kongen godkender, at Korfits Ulfeldt og grev Valdemar Christian får udmøntet sølv til dalere.
Til sidst indledes **brev 343**, hvor Christian IV beskæftiger sig med Københavns vandforsyning. Under et besøg i Lyngby har han personligt undersøgt vandgrøfterne og konstateret forsømmelser, som efter hans opfattelse kræver handling.

Side 389

Brev 343 ✻ 26. Maj 1646 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

huilcke den Største kommer Borgemeister og Raad her y staden tyl Och den anden lenssmanden her, Som begge nu y sommer uyl Rønsiis[1)].
Der ieg uar ygar y Radstuen, da mendte Chanseleren, at ded uar dem indted at anmode, at dy skulle giiffue derris *Votum* skrifftlig y den Punct den *Allianse* angaendis. Nu skreff ieg Chanseleren tyl[2)], at hand uylle lade mig uyde, huorfor ded kan Indted skee y den Punct, der dy dog stackiit si[den][3)] [g]aff[3)] derris *Vota* skrifftlig fraa sig y den Borringholmske sag[4)]. Den Punct om *Militien* mendte Chanseleren indted at kunde skee, førend du lodtzt dem uyde, huor mange Selff Eiiger gårde der fandtis[5)]. Om dii *consumtien* penge merkede Ieg Chanseleren ingen øren att haffue, gud giiffue, huad dy andre mene[6)]. Ieg kan troe, kan dii fynde paa andre myddel, da Erre dy sa gode, som dii Erre, Naar ded ickun skeer, som man Indted forby kan.

Naar dette nu haffuer En Ende, da uyl dy dragis[7], Naar dy skal syge, huorfra ded skal komme, som tyl myn hoffstad at holde, *item* dy andre *poster*, som indted kan forbygais, skal tagis.
Chanseleren Er befahlit[8] at affodere Riigens Segell aff H: Iost høgss Eptherlatte Encke, Som syden H: Chri-
[fortsættes s. 390]

Oversættelse af Brev 343
... hvoraf den største tilfalder borgmester og råd her i byen, og den anden lensmanden her, og begge disse grøfter skal nu renses i løbet af sommeren.[1]
Da jeg i går var i rådstuen, mente kansleren, at man ikke burde anmode rigsrådet om at afgive deres stemmer (*votum*) skriftligt i spørgsmålet om alliancen.
Jeg skrev derfor til kansleren[2] og bad ham lade mig vide, hvorfor dette ikke kunne ske i denne sag, når de dog tidligere[3] havde afgivet deres stemmer (*vota*) skriftligt i Bornholm-sagen.[4]
Om spørgsmålet vedrørende militsen mente kansleren, at der ikke kunne træffes nogen afgørelse, før du havde ladet dem vide, hvor mange selvejergårde der fandtes.[5]
Hvad angår konsumtionspengene, mærkede jeg ikke, at kansleren havde øre for sagen. Gud give, at de andre mener noget andet.[6]
Jeg kan tro, at hvis de kan finde andre midler, så er de lige så gode som disse, når blot det sker på en måde, som man ikke kan undgå.
Når dette nu har fået en ende, vil der blive spurgt[7], hvorfra de nødvendige midler skal komme til at holde min hofstat, ligesom også de andre udgifter (*poster*), som ikke kan undgås, må dækkes.
Kansleren har fået befaling[8] til at afhente rigets segl fra hr. Jost Høgs efterladte enke, som siden hr. Chri-
[fortsættes s. 390]

---

[1] Københavns forsyning med vand fra Lyngby Sø blev projekteret 1611, men blev ifølge O. Nielsen, *Kjøbenhavns Hist.* IV, 130 ikke ført ud i virkeligheden. En fra Emdrup Sø udgående vandforsyning organiseredes i årene 1626-42 (smst. s. 131 ff.). Jvf. *Historiske Meddelelser om København* 2. række III, 249-80, 306-74 passim.
[2] Brev af samme dato, VI nr. 190.
[3] Hul i papiret.
[4] Om den bornholmske sag se VI, 160.
[5] I kongens resolution til landkommissærerne af 31. maj hedder det, at der ikke kan træffes afgørelse om en milits, før der er skaffet underretning om størrelsen af de jordegne bønders landgilde, idet denne helt eller delvist skulle afløses med rytterhold (Erslev III, 263).
[6] Angående kongens forslag om konsumtionspenge se brevene af 3. og 18. april VI nr. 162 og 176. Jvf. Erslev III, 211 f.
[7] d.e. strides.
[8] Brev af samme dato, VI nr. 190.

Kommentar
Side 389 fortsætter **brev 343**. Christian IV følger personligt op på Københavns vandforsyning og konstaterer, at de tilknyttede grøfter er blevet forsømt og må renses. Brevet giver samtidig et levende indblik i drøftelserne mellem kongen og kansleren om alliancen med Nederlandene, militsordningen og indførelse af konsumtionspenge. Kongen er tydeligt frustreret over manglende økonomiske løsninger og forudser, at spørgsmålet om finansieringen af hoffet og statens øvrige faste udgifter snart vil blive presserende.

Side 390

Brev 343 ✻ 26. Maj 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

stoffer wrne skall tylstillis, Huormed den kriig haffuer En Ende ymellom hannem Och Stadtholderen. *Vale.*
Aff Rossenborg den 26 Maj Anno 1646.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiill hande.

Oversættelse af Brev 343
... Christoffer Urne skal tilstilles det.
Dermed vil den strid, som har været mellem ham og statholderen, få en ende.
Far vel.
Fra Rosenborg den 26. maj 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 344 ✻ Maj [efter den 25.] 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen har talt med Kansleren om Forhøjelsen af Hannibal Sehesteds Sæde i Raadet. Meddelelse om en af Rigsadmiralen paatænkt Byttehandel med Jern. — R. A.

Du uest dig nochsom at Errindre, at der bleff ygar talid om Hanibal Seestedtz seede y Radit[1]. Da Eptherdi Chanseleren kam stackit for predicken ynd til mig y stuen pa Slottit, och Hanibals naffn *per Acidens* bleff neffndt, da faldt mig ded ind, som sagdt Er, Huorfor ieg gaff mig y snack med hannem om dedsamme. Daa suarede han siig indted att kunde troe, at Hanibal sliigdt skulle *acceptere*, om ded hannem skøndt bleff *præsenterit*. Der Ieg Nu vylle uyde arsagen, da mendte hand, at ded skulle fortryde dy andre, Huorfor ieg suarede, Att uar der Icke større fahre derhuos End den, da uaar der ingen fare tyl lyffuit. Huad der Nu kan uyder falde for *discurs* for yblandt Brøderen, ded giiffuer tyden. Naar Christoffer wrne Ickun *disponeris* dertiil, da kand dermed haffue En anstand, Indtill uy kommer pa Reiissen henad Norrie[2].

Oversættelse af Brev 344
Du vil nok kunne erindre, at der i går blev talt om Hannibal Sehesteds plads i rådet.[1]
Da kansleren kort før prædikenen kom ind til mig i stuen på slottet, og Hannibals navn tilfældigvis (*per accidens*) blev nævnt, kom dette spørgsmål mig i tanke, og jeg begyndte derfor at tale med ham om sagen.
Han svarede da, at han ikke kunne tro, at Hannibal ville acceptere en sådan forfremmelse, selv om den blev tilbudt ham.
Da jeg spurgte om årsagen, mente han, at det ville vække mishag hos de andre.
Hertil svarede jeg, at hvis der ikke var større fare forbundet dermed end netop det, så var der ingen fare for livet.
Hvilken videre drøftelse (*discurs*) der nu kan opstå blandt brødrene, vil tiden vise.

Hvis blot Christoffer Urne er indstillet derpå (*disponeris*), kan sagen udsættes, indtil vi kommer på rejsen til Norge.[2)]

[1)] Om forhøjelsen af det af statholderen i Norge og rigskansleren indtagne sæde i rigsrådet se brev nr. 338. Christoffer Urne fulgte som rigskansler efter Just Høg, der døde 25. maj (VI, 167), og brevet må derfor antagelig være skrevet efter denne dato, muligvis den 31. maj, som var den første søndag efter den 25.
[2)] Kongen rejste til Norge den 30. juni og var den 14. august atter i København.

Kommentar
Side 390 afslutter **brev 343** og indleder **brev 344**. Christian IV meddeler, at overdragelsen af rigets segl til Christoffer Urne efter hans opfattelse vil afslutte den strid, der har bestået mellem Urne og statholderen.
I begyndelsen af **brev 344** vender kongen tilbage til spørgsmålet om Hannibal Sehesteds rang i rigsrådet. Samtalen med kansleren viser, at modstanden ikke skyldes tvivl om Sehesteds evner, men snarere frygt for de øvrige råders reaktioner. Christian IV bagatelliserer denne bekymring og antyder, at spørgsmålet eventuelt kan udskydes til den forestående Norgesrejse.

Side 391

Brev 344 ✻ Maj [efter den 25.] 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Och Eptherdi mig Er aff Christoffer Suencke[1)] berettit, att Riigens Admiral skal haffue ladiit siig mercke at wylle tiil sig annamme dii vbrugelige Iern stycker Och derfor leffuere Stang Iern, Da skaldt du om samme leiilighed tale med hannem. Safrandt(!) hand nu derhen Er at disponere, da skaldt du aff hannen(!) erfahre, huorledis samme Bytten skal anstillis, paded uy forstar hinanden Ret, Och naar du om samme leiilighed haffuer fornommen hans mening, daa skaldt du tage hannem med herud ymod afftens maldtid. *Vale.*
Rossenborg den Mai Anno 1646.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 344
Og eftersom jeg af Christoffer Schwencke[1)] har fået at vide, at rigsadmiralen har ladet forstå, at han ønsker at overtage de ubrugelige jernstykker og til gengæld levere stangjern,
skal du tale med ham om denne sag.
Hvis han er villig til at gå ind på dette, skal du undersøge hos ham, hvorledes denne byttehandel skal gennemføres, så vi forstår hinanden rigtigt.
Og når du har erfaret hans mening om sagen, skal du tage ham med herud til aftenmåltidet.
Far vel.
Rosenborg den [dag ikke angivet] maj 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 345 ✻ Maj-Juni 1646, Juli-Oktober 1647

Kongens Påtegninger på Koncepten til Korfits Ulfeldts Instruks for hans Gesandtskabsrejse til Nederlandene og Frankrig[2)]

— R. A., D. Kanc. U. A. Konc. og Indlæg til Instruksbogen.

Hoc est at lesse mig den for Och deroffuer fornemme myn Mening, ty derudi Erre mange Ord, som Ieg indted kan lesse. Om ded nu sked Er, derom kan Chanseleren Errindre mig, huor och Naar ded skeed Er[3)].

Oversættelse af Brev 345
Dette skal læses op for mig, så jeg kan få kendskab til indholdet og give min mening til kende, for deri findes mange ord, som jeg ikke kan læse.
Hvis dette allerede er sket, kan kansleren minde mig om, hvor og hvornår det skete.[3)]

[1)] Christoffer Schwencke (Schwencke) var overfelttøjmester eller arkelimester (R. A., Afregninger V, 47 a; O. Blom, *Kristian IV.s Artilleri*, s. 23).
[2)] Om instruksen se VI, 171 note 1. Om gesandtskabet i almindelighed se *Traktater* IV, 523 ff.
[3)] Denne bemærkning, som er skrevet på konceptens sidste side, er sikkert rettet til kansleren, til hvem kongen samme sted har skrevet en egenhændig udskrift: »Chanseleren H: Christian tommissen til hande«. Den må være fra dagene før konceptens endelige udfærdigelse den 1. juni. Jvf. kongens bemærkning i brevet til kansleren af 28. oktober 1647 (VI, 347), at koncepten var så fuld af streger og antegnelser, som om den var skrevet af en af drengene, så han ikke læste den. I virkeligheden var den skrevet af kansleren egenhændigt.

Kommentar
Side 391 afslutter **brev 344** med en praktisk sag om en planlagt byttehandel, hvor ubrugeligt jern skal udveksles mod stangjern. Christian IV ønsker, at Korfits Ulfeldt afklarer detaljerne direkte med rigsadmiralen og derefter bringer ham til samtale med kongen.
Nederst begynder **brev 345**, som ikke er et egentligt brev, men en kongelig marginalbemærkning til udkastet til Ulfeldts instruktion som gesandt. Notitsen viser, at Christian IV ønskede teksten oplæst og forklaret, fordi de mange rettelser og tilføjelser gjorde manuskriptet vanskeligt at læse.

Side 392

Brev 345 ✻ Maj-Juni 1646, Juli-Oktober 1647 (fortsat)
Kongens Påtegninger på Koncepten til Korfits Ulfeldts Instruks for hans Gesandtskabsrejse til Nederlandene og Frankrig[2)]

Io før dette kan forferdigis, Io bedre ded Er, paded ded kan bliiffue vnderskreffuen, ymens Ieg Er heer[1)].
At ded haffuer verrit myn mening, att Hoffmeisterens Reiisse først skulle ga pa franckerige, ded kan deraf Erfahris, At dentyd Ieg ingen tancker giorde mig pa Nogen menniske, som Epther fordragit skulle Reiisse til franckerige och Statene, Da kam Hoffmeistern selffuer til mig Och beklaged siig, at hand for mangel aff Erfaren Badtsker hery Riigit Nødis tiil at begere forloff til at drage henad franckerige och der lade *Curere* siit Ben. Der hannem Nu

sliigdt bleff tilladt, Da lod hand siig fornemme, At, om ded mig sa behagede, da vylle hand, ymidlertyd hand abuardtede siin Cur, gorre gode *preparatoria* til hoffue, at alting Imellom franckerige och disse Riiger och lande kunde komme y den Stand, som den gesandter, som Senisten uar her y Riigit aff franckerig[e], loffuede at skulle ske pa derris Siide.
Tyl sliigdt Nu at sette y uerck Begerede hand Ett Enhorn och En Bedtzouar steen, som hannem kam til hande[2)].

Oversættelse af Brev 345
Jo før dette kan færdiggøres, desto bedre er det, så det kan blive underskrevet, mens jeg endnu er her.[1)]
At det har været min mening, at hofmesterens rejse først skulle gå til Frankrig, kan ses deraf, at da jeg endnu ikke havde tænkt på nogen bestemt person, som efter traktaten skulle rejse til Frankrig og Generalstaterne, kom hofmesteren selv til mig og beklagede, at han på grund af mangel på erfarne læger i riget var nødt til at bede om tilladelse til at rejse til Frankrig og der lade sit ben behandle (*curere*).
Da han fik tilladelse hertil, lod han forstå, at hvis det behagede mig, ville han, mens han afventede sin kur, foretage gode forberedelser (*preparatoria*) ved hoffet, så forholdene mellem Frankrig og disse riger og lande kunne bringes i den stand, som den franske gesandt, der senest havde været i riget, havde lovet ville ske fra deres side.
For at sætte dette arbejde i gang anmodede han om et enhjørningshorn og en bezoarsten, som derefter kom ham i hænde.[2)]

Brev 346 * 4. Juni 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil, som Middel mod sin Pengenød, rejse et rentefrit Laan paa 6000 Dlr. hos enhver Lensmand. — R. A.

[fortsættes s. 393]

Oversættelse af Brev 346
[fortsættes s. 393]

[1)] Denne påtegning, der står som randbemærkning på konceptens næstsidste side, er skrevet, da rejsen til Norge (som kongen tiltrådte 30. juni) var bestemt, og rimeligvis samtidig med, at kongen sendte instruksen videre til Korfits Ulfeldt (VI, 170).
[2)] Denne påtegning (fra: *At ded haffuer ...*) er skrevet på konceptens sidste side og forsynet med kongens signet. Den stammer sikkert først fra et senere tidspunkt, sommeren eller efteråret 1647, da kongen gentagne gange gav udtryk for stærk utilfredshed med Ulfeldts kostbare og langvarige gesandtskabsrejse og søgte at fralægge sig ansvaret for, at den var gået til Nederlandene og ikke alene til Frankrig. Se VI, 219, 306, 308 f., 311, 316, 346 f.; *Traktater* IV, 525 note 3. Om enhjørningshornet og bezoarstenen, foræringer til dronningen af Frankrig, se VI, 307 note 4.

Kommentar
Side 392 fortsætter **brev 345** og indeholder Christian IV's senere forklaring på, hvorfor Korfits Ulfeldts gesandtsrejse oprindeligt var tænkt som en rejse til Frankrig først. Kongen

fremstiller initiativet som udsprunget af Ulfeldts eget ønske om at søge lægehjælp i Frankrig og knytter samtidig udsendelsen til diplomatiske forberedelser ved det franske hof.
Nederst begynder **brev 346**, hvor kongen endnu engang vender tilbage til det tilbagevendende problem i disse år: manglen på penge og behovet for at skaffe nye finansielle midler.

Side 393

Brev 346 ✻ 4. Juni 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Epthersom bekendt Er, y huad besuerlig tylstand ieg Er geraden y(!) bade for den wformodlige offuerfald och sa for myn forrige geld skiild, Da haffuer Ieg tenckt pa adskillige myddel, huormed Ieg kunde Redde mig, och dog y En hast indted kund fynde vden ded, at Enhuer lensmand Laner mig Sex tussind daler uden Rendte, som hannem aff den skal Igen giiffuis, som lehnit Epther hannem bekommer, Huilckit at sette y werck du skaldt lade dig uerre angelegen. *Vale.*
Aff Frede: den 4 Junij Anno 1646.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister til hande.

Oversættelse af Brev 346
Eftersom det er bekendt, i hvor besværlig en tilstand jeg er kommet, både på grund af det uventede overfald og på grund af min tidligere gæld,
har jeg tænkt på forskellige midler, hvorved jeg kunne hjælpe mig selv, men har i hast ikke kunnet finde nogen anden udvej end, at hver lensmand låner mig seks tusind daler uden rente.
Dette beløb skal siden tilbagebetales af den, som efterfølgende får lenet.
Du skal derfor gøre dig umage for at få denne ordning sat i værk.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 4. juni 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 347 ✻ 4. Juni 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Brevbæreren beklager sig over at være blevet forurettet ved den med ham gjorte Afregning. Kongen vil have Underretning om Antallet af Kronens og Gejstlighedens Bønder paa Sjælland og Lolland-Falster. Han vil næste Søndag drage til København. — R. A.

Ieg uar y den mening ygar, at denne Breffuysser war dragen herfra med dig, mens hand haffuer uerrit huos mig ydag for predicken och hoiieligen sig besuergit[1] offuer dem, som haffuer giordt affregning med hannem, huortil Ieg indted haffuer kund suarid, Eptherdi mig om hans werffuing indted beuyst Er, Mens Raad hannem, at hand søger ded herfor, Som Prindtzen Och du hannem haffuer ladit forsta, som hand beraber siig pa at haffue anstillet syn werbing Epther. Førend Ieg begaff mig fra køben:, da befohl Ieg Rendtemeisterne, at dy skulle lade mig uyde, huor mange Bønder der Er y Siieland, falster och laland, Møn och lange-land aff kronens och geystligheden[s][2], mens Ieg bekam den

[fortsættes s. 394]

Oversættelse af Brev 347
Jeg var i går af den opfattelse, at denne brevbærer var rejst herfra sammen med dig.
Men han har i dag været hos mig før prædikenen og kraftigt beklaget sig[1)] over dem, som har foretaget afregningen med ham.
Dertil har jeg ikke kunnet svare noget, eftersom jeg ikke kender de nærmere omstændigheder ved hans hvervning.
Jeg rådede ham derfor til at søge det, som prinsen og du havde ladet ham forstå, og som han siger, at han byggede sin hvervning på.
Før jeg rejste fra København, havde jeg befalet rentemestrene at lade mig vide, hvor mange bønder der fandtes på Sjælland, Falster, Lolland, Møn og Langeland under kronen og gejstligheden,[2)] men jeg modtog den ...
[fortsættes s. 394]

[1)] = besværet.
[2)] Årsagen til udstedelsen af denne ordre var rimeligvis kongens samtidige tilbud til bønderne på Sjælland m.m. om at frikøbe sig for vornedskabet, se brevet af 5. juni.

Kommentar
Side 393 afslutter **brev 346**, hvor Christian IV søger at afhjælpe sin alvorlige pengenød ved et tvungent, rentefrit lån fra samtlige lensmænd.
Desuden påbegyndes **brev 347**, hvor kongen omtaler en utilfreds brevbærer, der mener sig dårligt behandlet ved en afregning. Samtidig efterspørger Christian IV statistiske oplysninger om kronens og gejstlighedens bønder på de østlige danske øer, et spørgsmål der hænger sammen med hans planer om ændringer i vornedskabsforholdene.

Side 394

Brev 347 ✻ 4. Juni 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Indted, Huorfor du mig den skaldt lade bekomme. *Vale.*
Aff frede: den 4 Junij Anno 1646.
Christian.
Pa søndag førstkommende Epther predycken drager Ieg, om gud vyl, herfra, huilckit myt folck, y køben: fyndis, skal *Notifeceris*.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 347
... intet.
Derfor skal du lade mig få denne oplysning.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 4. juni 1646.
Christian.
Førstkommende søndag efter prædikenen rejser jeg herfra, om Gud vil.
Dette skal meddeles (*notifeceris*) mit folk, som findes i København.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 348 ⁕ 5. Juni 1646

Til Korfits Ulfeldt.
Om Bøndernes Løskøbelse fra Vornedskabet og Indbetaling af Pengene i Kongens Kammer. — R. A.

Epthersom dig bekendt Er, at Ieg haffuer god forhabning tyl at Erlange en *Summa* penge for Bøndernis frihed[1)], Och du drager Nu aff Landiit[2)], Da skaldtu befahle En aff dyne tiiener, som du uel troer, At hand samme wel och fliitig *Negotierer* huos geiistlighedens som kronens Bønder Och sa Eptherhanden, naar pengene Indkommer, dem strax Ind y kammerit[3)] leffuere, Huilckit du ochsa skaldt pa myne vegne befahle Otte Brockenhus at gorre y københaffuens Lehen, Och at hand Indted troer Riidefogederne alfor uel. Dy andre alle skall dedsamme bliiffue Errindrit aff Chanseliit. *Vale. Aff frederigs: den 5 Junij Anno 1646.*
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 348
Eftersom det er dig bekendt, at jeg har godt håb om at opnå en betydelig sum penge for bøndernes frihed,[1)]
og eftersom du nu rejser ud af landet,[2)]
skal du befale en af dine tjenere, som du har tillid til, at han flittigt og omhyggeligt forhandler (*negotierer*) med både gejstlighedens og kronens bønder.
Når pengene efterhånden indkommer, skal han straks indlevere dem i kammeret.[3)]
Det samme skal du på mine vegne befale Otte Brockenhuus at gøre i Københavns len.
Og han skal ikke stole alt for meget på ridefogederne.
Alle de øvrige skal kancelliet minde om det samme.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 5. juni 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

[1)] Jvf. brevet af 29. april VI nr. 178 og *Historisk Tidsskrift* 5. række IV, 522-27.
[2)] Nemlig på gesandtskabsrejse til Nederlandene og Frankrig.
[3)] Om pengenes indlevering i kongens eget kammer eller i rentekammeret jvf. anf. skr. s. 524.

Kommentar
Side 394 afslutter **brev 347** og indeholder hele **brev 348**. Christian IV fortsætter arbejdet med sin plan om at skaffe indtægter ved at give bønder mulighed for at frikøbe sig fra vornedskabet. Da Korfits Ulfeldt står foran sin udenlandske gesandtskabsrejse, pålægger kongen ham at udpege en betroet medarbejder til at administrere forhandlingerne og sørge for, at de indkomne midler hurtigt tilgår kongens kasse. Brevet viser endnu en gang, hvor stærkt Christian IV's politik i disse år var præget af behovet for nye indtægtskilder.

Side 395

Brev 349 ⁕ 8. Juni 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen sender ham „det hellige Hoved“. Om Kongens Hensigt at rejse til Norge saa tidligt, at han kan bese Bjergværket før Herredagen. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Herhuos haffuer du ded hellige hoffuit[1)] att Emphange. Ded skiib, som Kallis trefoldighed, skal uerre ferdigdt til Iohanni dag, ty Ieg achter att gaa til Norrie med gudtz hiielp, førend Raditt gar, som skal til herredagen[2)], paded Ieg Kan besee mig nogit ued Berriguerckit[3)], før herredagen angar. *Vale. Harrestad den 8 Junij Anno 1646.*

Oversættelse af Brev 349
Hermed får du det hellige hoved[1)] overleveret.
Det skib, som kaldes *Trefoldighed*, skal være færdigt til Sankt Hans dag, for jeg agter med Guds hjælp at rejse til Norge, før rådet drager af sted til herredagen.[2)]
Derved kan jeg nå at bese noget ved bjergværket[3)], inden herredagen begynder.
Far vel.
Harrestad den 8. juni 1646.

Brev 350 * 29. August 1646

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen er tilfreds med, at Nederlandene ifølge Ulfeldts Skrivelse begynder at faa det rette Syn paa Svenskerne. Rejsen til Norge er forløbet godt. Christoffer Gjøes Guld viste sig at være blandet med Jernmalm, men Kongen har taget noget andet norsk Erts med sig for at prøve det. Han vil nu begive sig til Hertugdømmerne. Afsendelsen af Skibe til Spanien har maattet udsættes paa Grund af Pengemangel. — R. A.

[fortsættes s. 396]

Oversættelse af Brev 350
[fortsættes s. 396]

[1)] Hermed skal rimeligvis forstås en kunstnerisk (skåret, hugget eller malet) fremstilling af et Kristushoved. I en fortegnelse over kostbarheder tilhørende Korfits Ulfeldt og Leonora Christina nævnes to Kristushoveder, „paa Svede Dugen“, et af granat og et af jaspis, samt et „Christi Billede med Tornekronen“ af ametyst. Det kan ikke udelukkes, at det her omtalte „hellige Hoved“ er identisk med et af disse.
[2)] Kongen rejste fra København til Norge den 30. juni 1646. En norsk herredag var indkaldt til møde i Christiania den 6. juli.
[3)] Om det i Norge fundne guld se brev nr. 350 samt VI, 174 og 176. Kongen synes dog først at have besøgt bjergværket efter herredagen.

Kommentar
Side 395 indeholder hele **brev 349** og indleder **brev 350**. Christian IV sender et genstand omtalt som „det hellige hoved“ til Korfits Ulfeldt og meddeler samtidig sine planer om en tidlig afrejse til Norge for at undersøge bjergværkerne, inden den norske herredag samles. Nederst begynder **brev 350**, hvor kongen vender tilbage til udenrigspolitikken og de norske malmfund. Han udtrykker tilfredshed med udviklingen i Nederlandenes holdning til Sverige og giver en første antydning af resultaterne fra sin norske rejse.

Side 396

Brev 350 ✻ 29. August 1646 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

Dyn skriiffuelse daterit Haag den 5 Huius Er mig ygar tilhande kommen Och deraff *Contenta* forstanden, Huorpa ieg dig inted forholder, At ded er mig heel kerdt at fornemme, at dy herren Stathen Lehrer Eptherhaanden at kende Suensken[1]. Den languarige *treuis* ymellom Spanien och Staterne[2] uyl *causere* allehaande pa dy steder, som man Nu indted te[n]cker pa. Myn Reiisse op tyl Norrie gyck, gud uerre loffuit, uel aff, saat sagerne, som der forrekam, bleff forrettit[3], Och Christoffer goiies guld[4] kam for En dag, dog hel wanardtig, fordi att ded Er med Iern malm formyskiit[5].
Imidlertyd Ieg uar der y Riigit, da fandtis der guld pa vnderskedtlige steeder, som offuergar uydt Christoffer goiis Erdtz, huoraff ieg ochsa haffuer tagiit En haab med mig Och Er nu dermed y werck at Erfahre Nogen wiished om samme Erdtz. Haffde man *partisipanter*, som haffde Nogen formue, da uar der y Riigit megiit at gørre. Nu pa mandag først kommende begiiffuer Ieg mig henad firstendommen[6] tyl at forrette ded, som der kan forefalde. Imod tyden, at Riigens Raad kommer hiid, da habis Ieg at uerre heer Igen. Wor herre giiffue dy gode herrer gode Rad och forstandige anslag, som kunde bringe En haab penge paa Rendthekammerit, Ellers ded syste bliiffuer werre End ded første. Dy skybe, som skulle haffue uerrit henad Spanien[7], fyndis
[fortsættes s. 397]

Oversættelse af Brev 350
Din skrivelse, dateret Haag den 5. i denne måned, kom mig i hænde i går, og jeg har forstået dens indhold (*contenta*).
Jeg vil ikke lægge skjul på, at det glæder mig meget at erfare, at herrerne i Generalstaterne efterhånden lærer svenskerne at kende.[1]
Den langvarige våbenstilstand (*trevis*) mellem Spanien og Nederlandene[2] vil medføre mange følger på steder, som man nu ikke tænker på.
Min rejse til Norge gik, Gud være lovet, godt, således at de sager, som forelå dér, blev ordnet.[3]
Og Christoffer Gøyes guld[4] viste sig ganske vist at være værdiløst, fordi det var blandet med jernmalm.[5]
Mens jeg opholdt mig i riget deroppe, fandt man imidlertid guld på flere forskellige steder, som langt overgår Christoffer Gøyes malm.
Heraf har jeg også taget en større mængde med mig og er nu i færd med at få sikker besked om denne malm.
Havde man blot deltagere (*partisipanter*) med formue, kunne der udrettes meget i riget.
Nu på førstkommende mandag begiver jeg mig til hertugdømmerne[6] for at tage mig af de sager, som måtte forekomme dér.
Når rigsrådet samles her, håber jeg at være tilbage igen.
Vorherre give de gode herrer gode råd og forstandige forslag, som kan bringe mange penge i rentekammeret, ellers bliver det sidste værre end det første.
De skibe, som skulle have været sendt til Spanien,[7] findes ...
[fortsættes s. 397]

---

[1] Om den mellem Sverige og Nederlandene opståede mistemning efter Brömsebrotraktaten se *Traktater* IV, 520 f.

[2] Der var i Münster sluttet våbenstilstand (*trevis*) mellem Nederlandene og Spanien, se VI, 192 note 1.
[3] Jvf. VI, 176 note 1 og Erslev III, 293.
[4] Se brev nr. 334 og VI, 5 og 176-78. Om guldfundene i Norge se også J. Wilcke, *Møntvæsenet 1625-70*, s. 92.
[5] d.e. blandet.
[6] Kongen opholdt sig i Holsten i september og oktober, se brevenes dateringssteder VI, 183-200. Rådet, som var sammenkaldt ved brev af 28. juni, mødte i København 20. oktober (Erslev III, 294).
[7] Skibene skulle formentlig sejle til Spanien i medfør af traktaten af 20. marts 1641, som endeligt var blevet ratificeret 3. februar 1645 og overbragt af en spansk gesandt i august (VI, 181).

Kommentar
Side 396 fortsætter **brev 350**. Christian IV glæder sig over tegn på en mere Danmark-venlig holdning i Nederlandene og ser den ændrede stemning som et resultat af voksende skepsis over for Sverige. Samtidig giver han en vurdering af de norske guldforekomster: Christoffer Gøyes malm skuffer, men nye fund lover bedre muligheder. Brevet viser også kongens vedvarende håb om at forbedre statens økonomi gennem både minedrift og en mere effektiv finansforvaltning.

Side 397

Brev 350 ✻ 29. August 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Endnu heer for mangel aff penge, Huorfor man haffuer maadt sette derris Reiisse op Indtil Martini, tyl huylcken tyd Pengene bliiffuer mueligdt sa besuerlige at bringe tiil ueiie som Nu.
Vale.
Rossenborg den 29 Augustj Anno 1646.
Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 350
... endnu her tilbage på grund af mangel på penge.
Derfor har man måttet udsætte deres rejse indtil Mortensdag (*Martini*), til hvilken tid det forhåbentlig bliver lettere at skaffe penge til veje, end det er nu.
Far vel.
Rosenborg den 29. august 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 351 ✻ Omtrent 11. Februar 1647

Påtegning paa en Opgørelse, dateret København 11. Febr. 1647, af Mester-Tømrermand Hans Ahnemøller over Omkostningerne ved en Genopførelse af det paa Tryggevælde nedbrændte Hus.

— R. A., D. Kanc. Indlæg til Reg. og Tegn.

Dette skal Otte kraag[1)] tilstillis.

Oversættelse af Brev 351
Dette skal tilstilles Otte Krag.[1)]

Brev 352 ✻ 2. Maj 1647

Til Byfogeden i København.

Biskop Morten Madsens Enke skal indtil videre holdes i Arrest. — R. A.

Byfogeden y køben̄haffuen[2)] skall bemechtige sig D: Morten, som war Bysskop y Aars, hans kuynde[3)] Och holde hynder y Arrest indtil wyder Beskeen.
Rossenborg den 2 Maj Anno 1647.
Christian.
Udskrift: Byfogeden y køben: till hande.

Oversættelse af Brev 352
Byfogeden i København[2)] skal tage dr. Mortens, som var biskop i Århus, enke[3)] i forvaring og holde hende i arrest indtil videre besked.
Rosenborg den 2. maj 1647.
Christian.
Udskrift: Byfogeden i København til hænde.

[1)] Otte Krag var øverste sekretær i Danske Kancelli.
[2)] Claus Iversen Ravn (O. Nielsen, *Kjøbenhavns Hist.* III, 256).
[3)] Nemlig enke efter biskop Morten Madsen, Kirsten Johansdatter. Om den mod hende siden 1643 verserende sag se V, 405 ff.

Kommentar
Side 397 afslutter **brev 350**, hvor Christian IV forklarer, at planerne om at sende skibe til Spanien er blevet udsat på grund af pengemangel.
Dernæst følger den korte **brev 351**, som blot er en påtegning om fremsendelse af en byggesag til Otte Krag.
Til sidst indeholder siden hele **brev 352**, hvor kongen beordrer byfogeden i København til at holde den tidligere Århus-biskops enke i arrest, indtil der træffes yderligere afgørelse i hendes sag.

Side 397

Brev 350 ✻ 29. August 1646 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Endnu heer for mangel aff penge, Huorfor man haffuer maadt sette derris Reiisse op Indtil Martini, tyl huylcken tyd Pengene bliiffuer mueligdt sa besuerlige at bringe tiil ueiie som Nu. *Vale.*
Rossenborg den 29 Augustj Anno 1646.

Christian.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 350
... endnu her tilbage på grund af mangel på penge.
Derfor har man måttet udsætte deres rejse indtil Mortensdag (*Martini*), til hvilken tid det forhåbentlig bliver lettere at skaffe penge til veje, end det er nu.
Far vel.
Rosenborg den 29. august 1646.
Christian.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 351 * Omtrent 11. Februar 1647

Påtegning paa en Opgørelse, dateret København 11. Febr. 1647, af Mester-Tømrermand Hans Ahnemøller over Omkostningerne ved en Genopførelse af det paa Tryggevælde nedbrændte Hus.

— R. A., D. Kanc. Indlæg til Reg. og Tegn.

Dette skal Otte kraag[1)] tilstillis.

Oversættelse af Brev 351
Dette skal tilstilles Otte Krag.[1)]

Brev 352 * 2. Maj 1647

Til Byfogeden i København.

Biskop Morten Madsens Enke skal indtil videre holdes i Arrest. — R. A.
Originaltekst
Byfogeden y køben haffuen[2)] skall bemechtige sig D: Morten, som war Bysskop y Aars, hans kuynde[3)] Och holde hynder y Arrest indtil wyder Beskeen.
Rossenborg den 2 Maj Anno 1647.
Christian.
Udskrift: Byfogeden y køben: till hande.

Oversættelse af Brev 352
Byfogeden i København[2)] skal tage dr. Mortens, som var biskop i Århus, enke[3)] i forvaring og holde hende i arrest indtil videre besked.
Rosenborg den 2. maj 1647.
Christian.
Udskrift: Byfogeden i København til hænde.

[1)] Otte Krag var øverste sekretær i Danske Kancelli.
[2)] Claus Iversen Ravn (O. Nielsen, *Kjøbenhavns Hist.* III, 256).

[3] Nemlig enke efter biskop Morten Madsen, Kirsten Johansdatter. Om den mod hende siden 1643 verserende sag se V, 405 ff.

Kommentar
Side 397 afslutter **brev 350**, hvor Christian IV forklarer, at planerne om at sende skibe til Spanien er blevet udsat på grund af pengemangel.
Dernæst følger den korte **brev 351**, som blot er en påtegning om fremsendelse af en byggesag til Otte Krag.
Til sidst indeholder siden hele **brev 352**, hvor kongen beordrer byfogeden i København til at holde den tidligere Århus-biskops enke i arrest, indtil der træffes yderligere afgørelse i hendes sag.

Side 398

Brev 353 * Oktober-November (?) 1647

Til Korfits Ulfeldt.

Efterskrift om den russiske Gesandts og hans Følges Rejse. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Wdi myn forrige Offuerskiickede forreheseddel[1] Er den Muskouyterske gesandter[2] och hans Opuardter, som Erre 20, glemdt, huorfor ded uyll haffuis y acht, Och Er ded best, at hand faar Et skiib *a part* for sig och hans *commitat*. *Vale. Datum ut in prioribus.*
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 353
I den tidligere fremsendte førerseddel[1] har den moskovitiske gesandt[2] og hans følge, som består af 20 personer, været glemt.
Derfor skal der tages hensyn hertil.
Og det vil være bedst, at han får et skib særskilt (*a part*) til sig selv og sit følge (*commitat*).
Far vel.
Dateret som ovenfor.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 354 * 23. November 1647

Til Korfits Ulfeldt.

Han skal samme Dag indfinde sig hos Kongen tilligemed Rigsmarsken, Rigsadmiralen og Statholderen i Norge. — R. A.

Eptherdi Ieg med dyn Person, Riigens Maars, Riigens Admiral Och Stadtholderen y Norrie haffuer at tale, Som mig Macht pa ligger, Da skaldt du med dennom komme herud, Naar dag E[r], och fornemme myn wyllie. *Vale.*
Rossenborg den 23 Nouem: Anno 1647.
Christian.[3]

Oversættelse af Brev 354
Eftersom jeg har noget at tale med dig, rigsmarsken, rigsadmiralen og statholderen i Norge om, som ligger mig meget på sinde,
skal du komme herud sammen med dem, når det bliver dag, og høre min vilje.
Far vel.
Rosenborg den 23. november 1647.
Christian.

Brev 355 ✻ 24. November 1647

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen vil slutte Kontrakt med en Mand, der gennem Ulfeldt har gjort Tilbud om at udvinde Guld af Erts. Han skal derfor give Besked om Størrelsen af den Kedel, der skal bruges hertil. — R. A.

[fortsættes s. 399]

Oversættelse af Brev 355
[fortsættes s. 399]

---

[1] d.e. førerseddel.
[2] De russiske gesandter tiltrådte 8. november 1647 hjemrejsen med skib til Danzig (VI, 345).
[3] Brevet har ingen udskrift.

Kommentar
Side 398 indeholder hele **brev 353** og **brev 354** samt begyndelsen af **brev 355**. I efterskriften til brev 353 gør Christian IV opmærksom på, at den russiske gesandt og hans følge ved en fejl var udeladt af de tidligere rejsearrangementer, og han anbefaler derfor, at de får et særskilt skib.
I **brev 354** indkalder kongen Korfits Ulfeldt sammen med rigsmarsken, rigsadmiralen og statholderen i Norge til en snarlig samtale om en sag af stor betydning.
Nederst begynder **brev 355**, som handler om et projekt til udvinding af guld af malm og de tekniske forudsætninger herfor.

Side 399

Brev 355 ✻ 24. November 1647 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Epthersom du lodtz mig forsta Nu siist, du warst herude, at der haffde uerrit En huos dig der wde, som(!) uylle Lehre mig Eller En anden, som uylle forseckere hannem pa 30000 dl., huorledis man kunde faa guld af ded Erdtz, som der findis y, Pa En fremmid manehr, som vbekendt Er, da Er Ieg *Resolverit* y den Allerhøiestis Naffn at forpliiichte mig til samme Mand, sa høydt ske kan, At safrandt Ieg Erfarer samme hans angiiffuen at uerre saledis, At Ieg da uyl forseckere hannem pa samme Summa som Sagdt Er.
Huorfor du skaldt lade mig uyde, huorledis keedelen til samme werck skall werre *formerit* y Høiide, brede och lengde Med mehre, som til samme werckis fordtsettelse fornøden gorris[1]. *Vale.*
Rossenborg den 24 Nouem: Anno 1647.

Christian.

Oversættelse af Brev 355
Eftersom du sidst, da du var herude, lod mig forstå, at der havde været en mand hos dig, som ville lære mig eller en anden, der ville stille sikkerhed for ham på 30.000 daler, hvorledes man kunne udvinde guld af den malm, som findes her, ved en fremgangsmåde, som endnu er ukendt,
da har jeg i den Allerhøjestes navn besluttet (*resolverit*) at indgå aftale med denne mand, så vidt det lader sig gøre.
Hvis jeg finder, at hans oplysninger holder stik, vil jeg stille sikkerhed for ham på den nævnte sum.
Derfor skal du lade mig vide, hvorledes den kedel, der skal bruges til dette arbejde, skal være udformet (*formerit*) i højde, bredde og længde, samt hvad der i øvrigt er nødvendigt for at gennemføre arbejdet.[1)]
Far vel.
Rosenborg den 24. november 1647.
Christian.

Brev 356 * 29. November 1647

Til Korfits Ulfeldt.[2)]

Der er ikke tilstrækkelig Kontrol med Møntmesteren, da Møntskriveren er afskediget, og der ikke er nogen Vardein. — R. A.

Epthersom Ieg fornemmer Skriiffueren udi Myndthen at uerre affskaffit, uden thuiffel, fordi at der Myndtis indted mehre aff ded, som mig tilkommer, Mens aff ded, som Selgis aff Nød, Huoraf Myndtemeisteren haffuer Stor Profiidt Och dog Indted glemmer at Slaa Myndten Epther siit Eiigit tycke, Som y længden kan *Causere* allehande, Som man Nu indted varer siig for, Tii der Er Ingen Myndteskriiffuer[3)],
[fortsættes s. 400]

Oversættelse af Brev 356
Eftersom jeg erfarer, at skriveren ved mønten er blevet afskediget, uden tvivl fordi der ikke længere præges mønt af det sølv, som tilkommer mig, men af det, som folk af nød sælger, og eftersom møntmesteren har stor fortjeneste heraf og samtidig ikke glemmer at slå mønten efter sit eget hoved,
hvilket på længere sigt kan forårsage mange problemer, som man nu ikke forudser,
fordi der ikke findes nogen møntskriver,[3)]
[fortsættes s. 400]

[1)] Brevet har ingen udskrift. Jvf. brevet af 29. november VI nr. 390 (som sikkert er skrevet til Korfits Ulfeldt) og flere af de i dette bind følgende breve.
[2)] Brevet har ingen udskrift, men findes mellem brevene til Ulfeldt.
[3)] Henrik Køhler var møntmester og Jørgen Hansen møntskriver. Hvis den sidstnævnte var afskediget på dette tidspunkt, må han være blevet antaget igen. Møntregnskaberne fortsættes nemlig vedblivende af ham.

Kommentar

Side 399 afslutter **brev 355** og indleder **brev 356**. Christian IV viser fortsat stærk interesse for de norske malmfund og er villig til at investere betydelige summer i nye metoder til guldudvinding, hvis deres værdi kan dokumenteres. Brevet viser hans håb om at forbedre kronens økonomi gennem minedrift og tekniske innovationer.
I begyndelsen af **brev 356** vender kongen opmærksomheden mod møntvæsenet. Han frygter manglende kontrol med møntproduktionen, hvis møntskriverens tilsyn bortfalder, og antyder, at møntmesteren ellers kan få for stor frihed til at handle efter eget skøn.

Side 400

Brev 356 ✻ 29. November 1647 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.[1)]

och der Er Ingen wardyn[1)], som giiffuer acht pa myndtens *Valor*, om den Er saledis, som den Bør at werre, Saat ded uyl haffuis y acht y tyde.
Andenstedtz, huor der Myndtis, som nu skeer y københaffuen, Da betalis sligge personner af Myndtemeisteren for derris vmage Och dog Erre ingen forobligerit uden Herren. *Vale.*
Aff frederigsborre den 29 No: Anno 1647.
Christian.

Oversættelse af Brev 356
... og der findes ingen vardein[1)], som fører tilsyn med møntens værdi (*valor*) og påser, at den er, som den bør være.
Derfor må der tages hånd om dette i tide.
Andre steder, hvor der præges mønt, sådan som det nu sker i København, bliver sådanne personer betalt af møntmesteren for deres arbejde.
Men de er dog ikke forpligtede over for andre end herren selv.
Far vel.
Fra Frederiksborg den 29. november 1647.
Christian.

Brev 357 ✻ 8. December 1647

Til Korfits Ulfeldt.[2)]

Om Behandlingen af det guldholdige Erts. Ulfeldts Medhjælper herved skal have Vibeke Kruses Kammer overladt. — R. A.

Siiden Ieg kam hiid y afftis, da talede ieg med Iørgen Priis[3)], Som berettede dig[4)] at haffue begehrit Nogle pund hel smadt stødt Erdtz, huorfor Ieg spurde hannem, Om dedsamme skulle werre Røstiid[5)] Eller Icke. Da suarede[6)] hand, att ded skulle uerre aff ded, som uar kommen aff Puchuerckit[7)], Huilckit kam mig heel fremmid for, Alden
[fortsættes s. 401]

Oversættelse af Brev 357
Siden jeg kom hertil i aftes, talte jeg med Jørgen Priis,[3)] som fortalte, at han havde bedt dig[4)] om nogle pund fint knust malm.
Derfor spurgte jeg ham, om den samme malm skulle være ristet[5)] eller ej.
Da svarede[6)] han, at den skulle være af den malm, som var kommet fra pukværket.[7)]

Dette forekom mig ganske mærkeligt, eftersom ...
[fortsættes s. 401]

---

[1] En møntvardein fandtes dog, nemlig Jørgen Prytz (eller Preuss), der 27. marts 1644 fik bestalling som sådan og endnu havde denne bestilling, da han 6. februar 1648 tillige blev tilsynsmand ved smeltehuset.
[2] Brevet har ingen udskrift, men findes mellem brevene til Ulfeldt.
[3] Se det foregående brev.
[4] Herover står tallet 15, over *haffue* 17 og over *Nogle* 14.
[5] At røste er at udsætte malmen for en varmegrad, der er stærk nok til at bringe den til at dampe, men for svag til at smelte den.
[6] Herover står: Tallet 10.
[7] Pukke (pochen) bruges om at stampe eller støde malmen for at gøre den mere skikket til smeltning.

Kommentar
Side 400 afslutter **brev 356**, hvor Christian IV fortsætter sin kritik af den manglende kontrol med møntvæsenet. Han lægger vægt på nødvendigheden af en uafhængig kontrolinstans, der kan overvåge møntens kvalitet og værdi.
Dernæst indledes **brev 357**, hvor kongen går ind i meget konkrete tekniske spørgsmål vedrørende behandling af guldholdig malm. Samtalen med Jørgen Priis viser Christian IV's fortsatte personlige engagement i forsøgene på at udnytte de norske malmfund.

Side 401

Brev 357 ✻ 8. December 1647 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Stund Ieg forstod aff dig nu siist, du uarst huos mig, At Erdtzen skulle Røstis, førend den skulle Puckis. Skal Erdtzen Nu brugis, som Iørgen Priis den nu leffuerer, Da uyl ded *principaliter* y wassen Och tørre, huortil uyl tiid, som du for dyn person indted kandt abwardte, Huorfor mig synists best at werre, at den person, som du huos sliigdt at forrette uyldt bruge, At hand tager siit Lossomende y wybeckis kammer, som Er Neer huos mig Och Er Neer køckenid, huor der Er wand at bekomme. *Vale.*
Rossenborg den 8 Decem: Anno 1647.
Christian.

Oversættelse af Brev 357
Sidst du var hos mig, forstod jeg af dig, at malmen først skulle røstes, før den kunne pukkes. Hvis malmen nu skal behandles, sådan som Jørgen Priis leverer den, da må den først og fremmest vaskes og tørres.
Dette vil tage tid, længere end du selv kan afvente.
Derfor forekommer det mig bedst, at den person, som du vil anvende til dette arbejde, tager sit arbejdssted i Vibeks kammer, som ligger nedenfor hos mig og nær køkkenet, hvor der er adgang til vand.
Far vel.
Rosenborg den 8. december 1647.
Christian.

Brev 358 ✻ 10. December 1647

Til Korfits Ulfeldt.[1)]

Følgeskrivelse ved en Redegørelse for Oppebørslen af Sundtolden før Krigen og nu. — R. A.

Herhuos haffuer du den Rette beskaffenhed om tollen y Sundit at Emphange, huorledis den for kriigen Er oppebaaren, Och huorledis den Nu Oppeberis, Huilcken du skaldt Igennom See och lesse Och mig Igen lade tilkomme. *Vale.*
Rossenborg den 10 Decem: Anno 1647.

Oversættelse af Brev 358
Hermed modtager du den rette redegørelse for tolden i Sundet, om hvorledes den blev oppebåret før krigen, og hvorledes den nu oppebæres.
Denne skal du gennemse og læse, og derefter sende tilbage til mig.
Far vel.
Rosenborg den 10. december 1647.

Brev 359 ✻ 19. December 1647

Til Korfits Ulfeldt.[2)]

Kongen vil have opsat en pukmølle for Enden af Løngangen ved Tøjhuset. Den skal drives af Vand fra Havnen. — R. A.

[fortsættes s. 402]

Oversættelse af Brev 359
[fortsættes s. 402]

[1)] Brevet har ingen udskrift, men findes mellem brevene til Ulfeldt.
[2)] Dette brev og alle de følgende har ingen udskrift, men findes mellem brevene til Ulfeldt, til hvem de også i kraft af indholdet må anses for at være skrevet.

Kommentar
Side 401 afslutter **brev 357** og indeholder hele **brev 358** samt begyndelsen af **brev 359**. Christian IV fortsætter sin interesse for udvinding af guld fra malm og giver praktiske anvisninger om behandling af malmen samt placering af arbejdsudstyr nær Rosenborg.
I **brev 358** sender han en redegørelse over Sundtoldens opkrævning før og efter krigen og ønsker Korfits Ulfeldts vurdering af materialet. Nederst begynder **brev 359**, hvor kongen planlægger opførelsen af en pukmølle til behandling af malm ved Tøjhuset.

Side 402

Brev 359 ✻ 19. December 1647 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Eptherad Ieg haffuer fornommen Miig lydit gaffn at haffue mig at foruendte aff den Puchmølle[1)], som staar pa taggit aff Smeldthussit ued Stranden, Da haffuer Ieg ladiit M: Hans Ohnemøller forsta myg at uyl haffue En mølle aff samme Slagss staendis ued Enden aff Løngangen Imod tøyhussit, Som den Mølle[2)] for Nogen tyd siden Laa, som skaar ded smadt Iern, som bleff brugdt tiil dii Smaa søm.
Huorfor du skaldt tale med M: hans Ohnemøller, At man kan faa En Mand dertil, som Opsetter Møllen med syn tylbehøring for En uyss Summa penge.
Och Eptherdi der haffuer altdiid uerrit En griifft fra samme Møllested Ind y Haffnen ued tøihussit, Da skall samme grøfft fortyngis med En, som den samme for En uyss Summa penning Rønser. Huorledis wandit skal Indledis y løngangen, saat samme mølle derued kan gaa, ded haffuer Ieg vyst M: hans Ohnemøller.
Hussit tyl samme Mølle skall y wyndter tylhuggis der ued stedden. *Vale. Frederigsborg den 19 Decem: Anno 1647.*
Christian.

Oversættelse af Brev 359
Eftersom jeg har erfaret, at jeg kan have betydelig nytte af den pukmølle[1)], som står på taget af smeltehuset ved stranden,
har jeg ladet mester Hans Ohnemøller forstå, at jeg ønsker en mølle af samme slags opført ved enden af løngangen mod Tøjhuset, på det sted hvor den mølle[2)] tidligere lå, som skar det smedejern, der blev brugt til de små søm.
Derfor skal du tale med mester Hans Ohnemøller om at finde en mand, der kan opføre møllen med tilhørende udstyr for en fast pengesum.
Og eftersom der altid har været en grøft fra dette møllested ind til havnen ved Tøjhuset, skal denne grøft sættes i stand af en person, som vil rense den for en aftalt betaling.
Hvorledes vandet skal ledes ind i løngangen, så møllen kan drives deraf, har jeg allerede vist mester Hans Ohnemøller.
Huset til denne mølle skal tilhugges og forberedes i løbet af vinteren på stedet.
Far vel.
Frederiksborg den 19. december 1647.
Christian.

Brev 360 * 21. December 1647

Til Korfits Ulfeldt.

Om den Mølle, som Hans Ahnemøller skal opføre ved Løngangen, og om Betalingen herfor. — R. A.

Epthersom Ieg dig myn mening Om den Mølle, Ieg uyl haffue biigd ued den lange gang til køben:[3)], Da sender Ieg dig Nu herhuos Ordynandtzen, huorepther den skal byggis, tyl den Ende, At du aff M: hans Ahnemoller skaldt for-
[fortsættes s. 403]

Oversættelse af Brev 360
Eftersom jeg har meddelt dig min mening om den mølle, som jeg ønsker opført ved løngangen til København,[3)]
sender jeg dig nu den plan og ordning (*ordynandtzen*), hvorefter den skal bygges,
for at du hos mester Hans Ahnemøller skal få ...

[fortsættes s. 403]

---

[1] Om pukmølle jvf. pukværket i brevet af 8. december.
[2] Der er her rimeligvis tale om en løngang fra slottet til Tøjhuset (fornyet ved opførelsen af biblioteket). Møllen er formentlig den smedemølle, som blev nedrevet ved kongelig ordre af 7. november 1635.
[3] Her mangler ordene: *har tilskrevet* eller lignende. Se det foregående brev.

Kommentar
Side 402 afslutter **brev 359**. Christian IV beskriver meget konkret planerne om at anlægge en ny pukmølle ved Tøjhuset efter forbillede af møllen ved smeltehuset. Han interesserer sig både for de tekniske detaljer, vandtilførslen og de økonomiske vilkår for opførelsen. Dernæst indledes **brev 360**, hvor kongen fremsender de nærmere byggeforskrifter og ønsker et tilbud fra Hans Ahnemøller på arbejdet.

Side 403

Brev 360 ✻ 21. December 1647 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

nemme, Huad tømmer, Stordt och Smadt, hand til samme Møllis Bygning med hans arbeidtzløn, Indted vndertagen, Begehrer. Huad uy Nu y dy mader kan bliiffue Ens Om, ded skal hannem aff kammerit bliiffue Erlagdt y tre termyner. Den første skal hand faa forud, Den anden, Naar werckit Er haald ferdig, Och den siiste, Naar werckit Er ferdigdt[1]. *Vale. Frederigs: den 21 Decem: Anno 1647.*
Christian.

Oversættelse af Brev 360
... undersøge, hvor meget tømmer, både stort og småt, han behøver til møllens opførelse, samt hvad han forlanger i arbejdsløn, uden at noget udelades.
Hvad vi nu kan blive enige om i den sag, skal udbetales til ham af kammeret i tre rater.
Den første skal han have på forhånd.
Den anden, når arbejdet er halvt færdigt.
Og den sidste, når arbejdet er helt færdigt.[1]
Far vel.
Frederiksborg den 21. december 1647.
Christian.

Brev 361 ✻ 21. December 1647

Til Korfits Ulfeldt.

Da den sidste Smelteovn ikke har kunnet holde, skal der mures en ny. Prins Christians Tøj skal sendes til Frederiksborg. Opgørelsen over hans Efterladenskab burde fremskyndes, for at den sachsiske Gesandt kan blive hjemsendt. — R. A.

Vaff(!) dyn skriiffuelse haffuer Ieg forstanden Muremeisteren Ingen skiild at haffue, at den siiste Offuen indted haffuer kundt holde. Wor herre giiffue, at man kunde Ramme pa dy slags steene, som kunde holde Et smeldten Eller thu vd, at man kunde Erlange wiissheden Om

samme Erdtz. Muremeisteren skal pa Nii gorre En anden, som Epther disse Hellige dage, Om gud vyl, y ded Ny Aar kan bliiffue proberit. Ded som Iørgen Seefeldt Och H: frederich Redtz haffuer sendt aff Prindtzens Salige Ihuekommelsiis tøy til køben:, ded skal sendis hiid[2)].

Oversættelse af Brev 361
Af din skrivelse har jeg forstået, at murmesteren ikke bærer skylden for, at den sidste ovn ikke har kunnet holde.
Vorherre give, at man kunne finde en slags sten, som kunne holde til en eller to smeltninger, så man kunne få sikker viden om denne malm.
Murmesteren skal derfor opføre en ny ovn, som, om Gud vil, kan blive prøvet efter helligdagene i det nye år.
Det, som Jørgen Seefeldt og hr. Frederik Reedtz har sendt af prinsens salige ihukommelses tøj til København, skal sendes hertil.[2)]
[fortsættes s. 404]

[1)] Anders Kock fik 15. marts 1648 udbetalt 183 rigsort som arbejdsløn for »det Møllehus bag Kjøbenhafn Slott ved Enden af løngangen«, som han ifølge kontrakt af 18. januar havde opført.
[2)] Jørgen Seefeldt og Frederik Reedtz havde 15. november fået befaling til at modtage og overlevere til kongen det løsøre, der tilkom ham efter prinsen, samt undersøge hvilke restancer der fandtes ved hans len, eftersom disse nu tilfaldt kongen.

Kommentar
Side 403 afslutter **brev 360** og indleder **brev 361**. Christian IV fastlægger betalingsvilkårene for opførelsen af den planlagte mølle ved løngangen og viser endnu en gang sin detaljerede interesse for praktiske byggeprojekter.
I begyndelsen af **brev 361** vender han tilbage til forsøgene med malmsmeltning. Kongen frikender murmesteren for ansvaret for den mislykkede smelteovn og beordrer opførelsen af en ny. Samtidig omtaler han håndteringen af den afdøde prins Christians efterladte ejendele.

Side 404

Brev 361 ✻ 21. December 1647 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Ieg forundrer mig storligen, At dii sender Icke derris forretting pa aldting Ind, at den gesandter aff dressden[1)] kan faa siin affskeen, Naar hand kommer hiid. *Vale.*
Frederigs: den 21 Decem: Anno 1647.
Christian.

Oversættelse af Brev 361
Jeg undrer mig meget over, at de ikke indsender deres opgørelse over det hele, således at gesandten fra Dresden[1)] kan få sin afsked, når han kommer hertil.
Far vel.
Frederiksborg den 21. december 1647.
Christian.

Brev 362 ✻ 23. December 1647

Til Korfits Ulfeldt.

Kongen ønsker den hurtigst mulige Tilendebringelse af Skifteforretningen efter Prins Christian. Om Opførelse af en ny Mølle og en ny Smelteovn og om Guld- og Sølvholdigheden af den norske Erts. — R. A.

Huiss som dig fra Nykøbing Er tilhande kommen, ded haffuer Ieg[2)] Emphangit. Wor herre gyffue, at dy dannemend[3)] som Erre der pa myne uegne, wylle gorre En Ende derpa, Ded ma siiden ga, som ded kan. Naar M: hanss Ohnemøller følger den Order, som hannem Paa den Mølle at gorre[4)], da habis Ieg med gudtz hiielp, at der bliiffuer uel Raad tyl tømmer.
Paa den Offuen[5)], som Er Nedertagen, formener Ieg Skylden at uerre Større huoss Steenenn, som Er Ilde brend, End huoss Leehrit, huorfor Ieg uyl bruge aff dii steene dertiil, som heer Brendis, Naar denne Indted lenger uyl holde.
At ded Erdtz, som[6)] haffuer hafft at forsøge, Indted guld haffuer holdt, ded giiffuer mig vnder, Tii Ieg haffuer altdiid[7)] funden guld derudi[7)], saa tiidt Ieg haffuer proberit ded. Mens ded haffuer uerrit Riigdt aff Sølff, som Blyt
[fortsættes s. 405]

Oversættelse af Brev 362
Hvad der er kommet dig i hænde fra Nykøbing, har jeg[2)] modtaget.
Vorherre give, at de hæderlige mænd[3)], som dér handler på mine vegne, vil få gjort ende på sagen. Derefter må det gå, som det kan.
Hvis mester Hans Ohnemøller følger den ordre om møllen, som er givet ham,[4)] håber jeg med Guds hjælp, at der nok skal kunne skaffes tømmer.
Hvad angår den ovn,[5)] som er taget ned, mener jeg, at skylden snarere ligger hos stenene, som er dårligt brændt, end hos leret.
Derfor vil jeg bruge de sten dertil, som brændes her, når den nuværende ovn ikke længere kan holde.
At den malm, som[6)] man har haft til undersøgelse, ikke skulle indeholde guld, undrer mig.
Jeg har nemlig altid[7)] fundet guld i den, så ofte jeg har prøvet den.
Men den har været rig på sølv, ligesom bly ...
[fortsættes s. 405]

[1)] Se VI, 360 note 2.
[2)] Over *Huiss* står tallet 13 og over *Ieg* tallet 14.
[3)] Nemlig Jørgen Seefeldt og Frederik Reedtz, se det foregående brev.
[4)] Se brevet af 19. december. Der mangler ordene: *er givet* eller lignende.
[5)] Se det foregående brev.
[6)] Her mangler ordet: *du* eller et andet ord.
[7)] Over *altdiid* står tallet 12 og over *derudi* tallet 38.

Kommentar
Side 404 afslutter **brev 361** og indleder **brev 362**. Christian IV beklager, at opgørelsen over prins Christians efterladenskaber endnu ikke er afsluttet, da dette forsinker den sachsiske gesandts hjemrejse.
I begyndelsen af **brev 362** vender kongen tilbage til flere af sine faste interesseområder: skiftebehandlingen efter prins Christian, opførelsen af møllen ved løngangen, holdbarheden af smelteovnene og de norske malmfund. Han fastholder sin tro på, at malmen indeholder guld, selv om de seneste prøver angiveligt ikke har kunnet påvise det.

Side 405

Brev 362 ✻ 23. December 1647 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

haffuer forarsagit, Huoraff der haffuer uerrit brugdt for megiit aff(!), Som herepther med gudtz[1)] Indted skal Skee.
Vale. Frederigs: den 23 Decem: Anno 1647.
Christian.

Oversættelse af Brev 362
... har foranlediget dette, hvoraf der har været brugt alt for meget af det,
hvilket herefter med Guds hjælp[1)] ikke skal ske.
Far vel.
Frederiksborg den 23. december 1647.
Christian.

Brev 363 ✻ December 1647[2)]

Til Korfits Ulfeldt.

Optegnelser angaaende Tøjhusbygningen. — R. A.
Originaltekst
Herhuos skulle uerre bredden aff Muren for sig selffuer saoch høgden aff muren fraa lofftiit tiil gullit, dersom[3)] gewehrit henger.
Och uyl der gørris En viis *distantie* ymellom Speeren, saat man Er uyss paa, huor mange Speer der kommer paa hussit[4)].

Oversættelse af Brev 363
Hermed skal angives murens bredde i sig selv samt murens højde fra loftet til gulvet dér, hvor geværerne hænger.[3)]
Der skal også fastsættes en bestemt afstand (*distantie*) mellem spydene, så man med sikkerhed ved, hvor mange spyd der kan anbringes i bygningen.[4)]

Brev 364 ✻ 4. Januar 1648

Til Korfits Ulfeldt.

Det gejstlige Gods, som nu er bortforlenet til en Hob lumpne Kompaner, bør lægges under Kronen, hvorved dens Pengenød vil kunne afhjælpes. — R. A.

Epthersom du dig uden thuiffel uel Errindrer, Huad Ieg Senisten wiidlofftigen talede med dig Om myn Eiigen
[fortsættes s. 406]

Oversættelse af Brev 364

Eftersom du uden tvivl godt erindrer, hvad jeg sidst udførligt talte med dig om angående min egen ...
[fortsættes s. 406]

[1)] Her mangler ordet: *hjælp*.
[2)] Denne datering er påtegnet brevets bagside af Korfits Ulfeldt.
[3)] *dersom* = dér hvor.
[4)] Kongens bemærkninger er tilføjelser til en notits med anden hånd: »Thyghuuset Er udi Lengdenn – 246 Alle, vdi breddenn Med Muuren – 38½ alle.« Tøjhuset var blevet hærget af en brand den 12. februar 1647, og Christian IV traf allerede samme år forskellige forholdsregler til dets istandsættelse, som dog først fuldbyrdedes under Frederik III.

Kommentar
Side 405 afslutter **brev 362** og indeholder hele **brev 363** samt begyndelsen af **brev 364**. Christian IV afslutter sine bemærkninger om de norske malmprøver og antyder, at der tidligere er blevet brugt for mange ressourcer på et forkert grundlag.
I **brev 363** gives korte, tekniske anvisninger vedrørende genopbygningen og indretningen af Tøjhuset efter branden i 1647, særligt om murmål og placering af våben.
Begyndelsen af **brev 364** viser, at kongen igen vender tilbage til sit tilbagevendende finansielle hovedproblem og overvejer en reorganisering af det gejstlige gods som middel til at styrke kronens økonomi.

Side 406

Brev 364 ✻ 4. Januar 1648 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

och disse Riigers welstand[1)], Som du uden al thuiffel ochsa haffuer hafft(!). Ieg for myn person, som ded Meiist angar, haffuer Indted forsømdt at tencke derpa Och befunden kronens myddel wtroeligen at kunde forbedris, Naar ded geiistlige godtz, Som nu forlehnis bordt(!) til En hab Lumppen kompaner, Bleff anuend til kronens vdgiifft[2)].
Nar du kun med fliid tager dig for at ga *Capitlerne* vformerckt[3)] ygennom och Erfhare, huad ded Er for En hab kompaner, som besidder samme geiistlig godtz, Da skaldt du forundre dig, at man sa lenge haffuer *tollererit* sliigdt.
Hermed Er indted ded godtz mendt, som Er lagdt til Chanselerens bestilling Eller nogen geiistlig persons vnderholding, pa huad viis och manehr ded och siigis kan.
Och berrer ieg ganske ingen thuiffel, at om dette bliiffuer bracht Riigens Rad ret for, at der da skal findis ganske faa yblandt dem, Paa Chanseleren och nogle fa Neer, som skall *cum Ratione* kunde siige Neii, at samme godtz io bor at ligge vnder kronen. *Vale.*
Frederigsborrig den 4 Ianu: Anno 1648.
Christian.

Oversættelse af Brev 364
... og disse rigers velstand,[1)] hvilket du uden al tvivl også har haft for øje.
Jeg for min egen person, som sagen mest angår, har ikke forsømt at tænke over dette og har fundet, at kronens midler i høj grad kunne forbedres, hvis det gejstlige gods, som nu bortforlenes til en stor hob lumpne personer, blev anvendt til kronens udgifter.[2)]
Hvis du blot flittigt og ubemærket[3)] gennemgår kapitlerne og undersøger, hvilken mængde personer der besidder dette gejstlige gods, da vil du undre dig over, at man så længe har tolereret sådanne forhold.

Hermed menes ikke det gods, som er henlagt til kanslerembedet eller til underhold af nogen gejstlig person, uanset hvordan dette måtte være indrettet.
Og jeg nærer ingen tvivl om, at hvis denne sag bliver forelagt rigsrådet på rette måde, vil der kun findes ganske få iblandt dem, kansleren og nogle få andre undtaget, som med rimelig grund (*cum ratione*) kan sige nej til, at dette gods bør ligge under kronen.
Far vel.
Frederiksborg den 4. januar 1648.
Christian.

Brev 365 ✻ 4. Januar 1648

Til Korfits Ulfeldt.

En i København bygget Baad skal føres til Frederiksborg. Ulfeldt skal forsøge at afhænde Børsen til en af Kreditorerne. Kancellisekretær Philip Bornemann skal begive sig til Frederiksborg. — R. A.

Epthersom du dig uden thuiffel uel Errindrer, Huad Ieg Senisten wiidlofftigen talede med dig Om myn Eiigen
[fortsættes s. 407]

Oversættelse af Brev 365
Eftersom du uden tvivl godt erindrer, hvad jeg sidst udførligt talte med dig om angående min egen ...
[fortsættes s. 407]

---

[1] Disse linjer er omtrent enslydende med begyndelsen af brevet af 10. januar nedenfor.
[2] Landkommissærerne havde 16. april 1646 foreslået, at det gejstlige gods skulle bruges til underhold af officererne. Så vidt det kan ses, var kanonikaterne for det meste bortgivne til præster, skolefolk, professorer og andre lærde, nogle også til skrivere, borgmestre o.l., kun et mindretal til adelige.
[3] *Uformerckt* = uden at det mærkes, i stilhed.

Kommentar
Side 406 afslutter **brev 364**. Christian IV fremlægger her et af sine mest gennemgående økonomiske reformforslag: at det gejstlige gods i langt større omfang bør tilbageføres til kronen for at afhjælpe statens finansielle vanskeligheder. Han opfordrer Ulfeldt til diskret at undersøge, hvem der faktisk nyder godt af disse besiddelser, og giver klart udtryk for sin forundring over, at ordningen har fået lov at bestå så længe.
Samtidig begynder **brev 365**, der omhandler kongens egne økonomiske dispositioner og praktiske forhold omkring Frederiksborg.

Side 407

Brev 365 ✻ 4. Januar 1648 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Wogenmeisteren skal befahliis at skaffe den Baad henaff frede:, som M: Suend[1] haffuer giiordt och staar huos dii Baade, som biggis y dy huelfuinger ued Prouiandthussit.

Du skaldt Erfhare, om nogen aff *Creditorene* vil *Accordere* med dig om Børsen y betaling for billigt at antage[2)].
Phiilip Borneman skal begiiffue siig henad frede: och der forrette, huiiss hannem befahlis.
Vale.
Frederigsborg den 4 Ianu: Ano 1648.
Christian.

Oversættelse af Brev 365
Vognmesteren skal have befaling til at bringe den båd til Frederiksborg, som mester Svend[1)] har bygget, og som står ved de både, der bygges i hvælvingerne ved Provianthuset.
Du skal undersøge, om nogen af kreditorerne vil indgå en aftale (*accordere*) med dig om at modtage Børsen som betaling til en rimelig værdi.[2)]
Philip Bornemann skal begive sig til Frederiksborg og dér udføre det, som bliver befalet ham.
Far vel.
Frederiksborg den 4. januar 1648.
Christian.

Brev 366 ✻ 5. Januar 1648

Til Korfits Ulfeldt.
Søren Hellekande skal gøre Regnskab for Anvendelsen af det til Prins Christians Baderejse rejste Pengelån. Pukmøllen skal lægges paa det af Kongen befalede Sted og ikke, som foreslaaet af Hans Ahnemøller, i Valkemøllen paa Vandkunsten. — R. A.
Originaltekst
Epthersom Søren Heldekande[3)], som haffuer uerrit Prindtzens Saligis kammerskriiffuer, Er befahlit at gorre
[fortsættes s. 408]

Oversættelse af Brev 366
Eftersom Søren Hellekande,[3)] som har været den salige prins' kammerskriver, har fået befaling til at aflægge ...
[fortsættes s. 408]

[1)] Rimeligvis skibsbygmester Svend Andersen (Lind s. 373).
[2)] Børsen blev for 50.000 rigsdaler i pant overdraget til en af kreditorerne, borgmester i Christianshavn Jakob Madsen, der allerede havde den i leje.
[3)] Søren Jensen Hellekande blev 1640 prinsens kammerskriver. Det senere aflagte regnskab for prinsens baderejse til Tyskland og hjemførelsen af liget fra Dresden viser bl.a., at der var rejst et lån på 30.000 rigsdaler.

Kommentar
Side 407 afslutter **brev 365** og indleder **brev 366**. Christian IV søger fortsat løsninger på sine økonomiske problemer og undersøger muligheden for at anvende Børsen som betaling til en kreditor. Samtidig giver han praktiske instrukser om transport af en nybygget båd til Frederiksborg og om Philip Bornemanns tjeneste.
I begyndelsen af **brev 366** vender kongen tilbage til afviklingen af de økonomiske forhold efter prins Christians død og kræver regnskab for de betydelige lånemidler, der havde været anvendt under prinsens udenlandsrejse.

Side 408

Brev 366 ✻ 5. Januar 1648 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Riichtighed for dii Penge, Som Riigit *contribuerede* til hans Reiisse tiil ded warme Baad, Och samme Hellekande vden al thuiffel nocksom beuyst Er, huortil dii mange landte penge anuendt Erre, Da skaldt du, med Største fliid ske kan, wærre derom at Erfhare aff samme Hellekande, huortil samme penge Erre anuendt.
Och Eptherdi M: hans Ohnemøller Er kommen y den mening, At Puchuerckit best kunde anleggis y walckmøllen[1)], Da Er derymod at haffue y Acht, At man Indted skal kunde holde Ageueiien offuer Løngangen ued macht Med mange hundrede daler, At den skulle kunde vdsta den Laast, som den uyl vdsta aff dy vogne, som uden ophør skall føre Erdtzen tiil och fraa Møllen. Ieg for myn person kunde Ickehelder uerre vys pa, at Ieg kunde komme deroffuer, Naar Ieg uylle. Huorfor Puchmøllen skal komme der at Staa, som Ieg den anordnit haffuer, Dentiid den samme med M: hans Ohnemøller bleff fortyngit[2)]. *Vale. Frederigs: den 5 Ianu: Anno 1648.*
Christian.

Oversættelse af Brev 366
Regnskab for de penge, som riget bidrog med til hans rejse til det varme bad, skal fremlægges.
Og eftersom den samme Hellekande uden tvivl ved udmærket, hvortil de mange lånte penge er blevet anvendt, skal du med størst mulig flid sørge for at få oplyst af ham, hvad disse penge er brugt til.
Og eftersom mester Hans Ohnemøller er kommet til den opfattelse, at pukværket bedst kunne anlægges i valkemøllen,[1)]
da skal man tage i betragtning, at kørevejen over løngangen ikke vil kunne holdes ved magt uden mange hundrede dalers udgift, hvis den skal kunne bære den belastning, som de vogne vil påføre den, der uden ophør skal føre malmen til og fra møllen.
Jeg selv ville heller ikke være sikker på, at jeg kunne komme frem der, når jeg ønskede det. Derfor skal pukmøllen opføres på det sted, som jeg tidligere har bestemt, dengang dette blev aftalt med mester Hans Ohnemøller.[2)]
Far vel.
Frederiksborg den 5. januar 1648.
Christian.

Brev 367 ✻ 8. Januar 1648

Til Korfits Ulfeldt.
Kongen ser gerne, at Antallet af Baadsmænd indskrænkes, saaledes som han gentagne Gange forgæves har befalet. Tøjhusets Reparation bør fremskyndes. Kongen vil selv gøre et Afrids af Spærværket. — R. A.

At man Io haffuer mehre folck, End man Burde, derpa Er ingen thuiffel, Och kan huercken Admiralen, *Vice Admirall*
[fortsættes s. 409]

Oversættelse af Brev 367
At man har flere folk, end man burde have, derom er der ingen tvivl, og hverken admiralen eller viceadmiralen ...
[fortsættes s. 409]

---

[1] Valkemøllen lå på Vandkunsten, hvortil der gik en løngang fra Slotsholmen.
[2] Se brevet af 19. december 1647.

Kommentar
Side 408 afslutter **brev 366**. Christian IV kræver en omhyggelig redegørelse for anvendelsen af de betydelige midler, der blev rejst til prins Christians kurrejse, og forventer, at Søren Hellekande kan dokumentere deres anvendelse.
Dernæst afviser kongen Hans Ohnemøllers forslag om at placere pukværket i valkemøllen. Hans begrundelse er både praktisk og økonomisk: den nødvendige transport af malm ville slide voldsomt på løngangen og samtidig gøre kongens egen færdsel vanskelig. Han fastholder derfor den tidligere besluttede placering.

Side 409

Brev 367 ✻ 8. Januar 1648 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Eller Admiralen pa Holmen Nechte, at ded dennom Io tyer End Engang befahliit Er at sette y werck, mens ded haffuer uerrit forgefuis, Huorfor Io før ded kan Settis y werck, Io keerer ded skal uerre mig. Tøihussens *Reparation*[1] Er høÿ nødig. Naar Ieg faar Bredden deraff, da uyl Ieg gorre Ett affriidtz aff Speruerckit, Huorepther man siiden kan gørre Offuerslag pa aldting. Befahlingen tiil dig Om pengene tiil Arsenalens *Reparation* Och folckens afftackelse haffuer Ieg ladiit gorre y Chanseliit Och findis herhuoss[2]. *Vale.*
Frederigsborg den 8 Ianu: Anno 1648.
Christian.

Oversættelse af Brev 367
At man har flere folk, end man burde have, derom er der ingen tvivl.
Og hverken admiralen eller viceadmiralen på Holmen kan nægte, at dette mere end én gang er blevet befalet dem at sætte i værk, men at det hidtil har været forgæves.
Derfor: jo før det kan sættes i værk, desto kærere vil det være mig.
Tøjhusets reparation[1] er højst nødvendig.
Når jeg får oplyst dets bredde, vil jeg selv udarbejde en tegning af spærværket, hvorefter man siden kan lave overslag over det hele.
Befalingen til dig om pengene til arsenalets reparation og til folkets aftakkelse har jeg ladet udfærdige i kancelliet, og den følger hermed.[2]
Far vel.
Frederiksborg den 8. januar 1648.
Christian.

Brev 368 ✻ 10. Januar 1648

Til Korfits Ulfeldt.[3]

Kongen opregner en Del Punkter, som han gerne vil have sat igennem hos Rigsraadet, og som han forinden ønsker nærmere overvejede af Ulfeldt. — R. A.

Epthersom du dig uden thuiffel uel vest at Errindre, huad senisten med dig wytlofftigen talit Er om myn Eiigen Och disse Riigers welstand at fordtsette, Da uyl derpa med aluor driiiffuis, Huortil Ieg haffuer forfattit Eptherfølgende puncta.
[fortsættes s. 410]

Oversættelse af Brev 368
Eftersom du uden tvivl godt vil erindre, hvad der senest udførligt er blevet talt med dig om vedrørende fremme af min egen og disse rigers velstand,
agter jeg nu for alvor at arbejde videre med dette.
Til det formål har jeg opstillet følgende punkter.
[fortsættes s. 410]

---

[1] Se brevet fra december 1647 om Tøjhusets istandsættelse.
[2] Samme dag udstedtes gennem kancelliet befaling til Ulfeldt om at udarbejde et overslag over omkostningerne ved Tøjhusets genopbygning, hvortil midler skulle tages af kommissarietolden, samt om at aftakke så mange bådsmænd og skibsbetjente, som kunne undværes.
[3] Brevet mangler ligesom de foregående og efterfølgende udskrift, men er sikkert til Korfits Ulfeldt, da det findes blandt hans breve.

Kommentar
Side 409 afslutter **brev 367**. Christian IV viser tydelig irritation over, at hans tidligere ordrer om at reducere antallet af bådsmænd ikke er blevet gennemført. Samtidig engagerer han sig personligt i planerne for Tøjhusets genopbygning og ønsker selv at udarbejde en skitse af spærværket som grundlag for et samlet byggeoverslag.
Nederst begynder **brev 368**, som indleder en mere programmatisk række af reformforslag. Kongen varsler, at han nu vil søge at få gennemført en række tiltag til gavn for både kronens og rigernes økonomiske og politiske stilling.

Side 410

Brev 368 ✻ 10. Januar 1648 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

1. Myn Søn H: fredrigs *ælection* och hylding y begge Riiger ded snariiste mueligdt at fordtsette, med huis dertil for nøden gorris at bestille.
2. Greff woldemar Christians *Auansement* med arlig *Pension* huos *Mylitien* her y Riigit uden *præiuditz* til Riigens Marsiis *scharsi*.
1. Nermer *Alliansi* med Statene tiil forseckering Imod Suerrig Epther den fuldmacht, dig senisten her pa hussit bleff tiilstillit.
2. Ded uyl uel haffuis y acht, At man faar En vys Stappel y københaf: til dy fremmede, som der kan uerre frii y derris husse och lossomendter til at *exersere* derris *Religion*, Eptherdi *Commersierne* ued uorris Eigne Inted star at driiifue til disse Riigers forbedring.
3. Eptherdi Størstedelen aff Radit Stemmer derhen, At, Naar den termin om forskaning y den Ordinarie skadt, købstederne giiffuen Er, war passerit, at man da kunde palegge

Nogen *consumtion* Penge Imod affslag pa skatterne y købstederne och pa landit, Huorfor y tyde uyl tenckis pa Manehr, huorledis den skal oppeberiis Och aff huem.

4. Kronens tiiener uyl settis Eckepenge pa Endten y penge Eller korn, Epther som huer stedtz leiilighed kan tale, saat lensmenden indted uyder y dy mader aff kronens tiiener haue[1)] at foddere End at driiifue Aulen[2)].
5. Ded geiistlige godtz, som Indtildiis Er forlendt vnderskedtlige personer, Adel och wadel, som Ingen tiieniste gør mig Eller Riigit, Bør at leggis vnder dii lehne, som ded ligger Nest huos. At dii personer, som betiiener fornemme *Scharsi* y Chanseliierne och y Rendthriit, deraff *honorabiliter* kan vnderholdis. Huoryblandt ded geiistlig godtz indted Er mendt, som Er lagdt tiil vnderskedtlige geiistlige Personners vnderholding[3)].

Oversættelse af Brev 368

1. Min søn hertug Frederiks valg (*ælection*) og hylding i begge riger bør fremmes så hurtigt som muligt, og alt nødvendigt hertil bør forberedes.
2. Grev Valdemar Christians forfremmelse (*auancement*) med en årlig pension ved militæret her i riget, uden skade for rigsmarskens stilling og rang (*scharsi*).
3. En nærmere alliance med Generalstaterne som sikkerhed mod Sverige efter den fuldmagt, der sidst blev overgivet til dig her på slottet.
4. Det bør overvejes, om man kan oprette en fast handelsstapel i København for fremmede købmænd, som dér kan bo frit og udøve deres religion i deres egne huse og logier, eftersom handelen fra vore egne undersåtter ikke er tilstrækkelig til at fremme disse rigers velstand.
5. Eftersom størstedelen af rådet hælder til, at man efter udløbet af den frist for skattefritagelse, som er givet købstæderne i forbindelse med den ordinære skat, kan indføre konsumtionsafgifter mod tilsvarende lettelser i de øvrige skatter i by og på land, bør man i tide overveje, hvordan disse afgifter skal opkræves, og af hvem.
6. Kronens bønder skal yde ægtepenge (*eckepenge*) enten i penge eller korn, efter hvad forholdene de enkelte steder tillader, så lensmændene ikke længere af kronens bønder skal kræve andet end arbejdet med avlsdriften.[2)]

1. Det gejstlige gods, som hidtil er blevet forlenet til forskellige personer, adelige og andre, som ikke gør mig eller riget nogen tjeneste, bør lægges under de nærmeste len. Indtægterne herfra bør kunne bruges til på hæderlig vis (*honorabiliter*) at underholde de personer, som tjener i betydelige embeder i kancellierne og rentekammeret. Dog menes ikke det gejstlige gods, som allerede er henlagt til forskellige gejstlige personers underhold.[3)]

[1)] Ordet *haue* er tilføjet med en anden hånd.
[2)] Jvf. brevet af 27. april 1646.
[3)] Jvf. brevet af 4. januar 1648.

Kommentar

Side 410 indeholder de første syv punkter i Christian IV's reformprogram til overvejelse hos Korfits Ulfeldt og senere rigsrådet. Punkterne spænder vidt, men samles af et fælles tema: styrkelse af monarkiets økonomiske og politiske grundlag. Kongen ønsker både at sikre sønnen Frederiks tronfølgeposition, skabe stærkere udenrigspolitiske alliancer, fremme handel og religiøs tolerance for fremmede købmænd samt skaffe nye indtægtskilder gennem konsumtionsafgifter og en omfordeling af gejstligt gods.

Side 411

Brev 368 ✻ 10. Januar 1648 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

1. Om Nogen aff Lehnen til uysse folck af Adel her y Riigit for nogle Aars forlag[1)] kunde forpachtis vnder loulig och tilborlig *Administration*, som derris arffuinger uyl suare til, da skaldt du mig ded lade uyde.
2. Med lehnens heste Skal ded holdis Epther myn syste Erklering, Ieg giorde Riigens Marss[2)].
3. Dersom Nogit godtz uden wleiilighed af En Eller anden[3)] *Consideration* pa høÿhed uden kronens skade kunde Selgis, da maadt du derom gorre forslag.
4. Huorledis ieg epther Riigens Radtz fortrøstning 1. kan Erlange ded igen, som ieg haffuer forstrackt Rendteriit, 2. huorledis myn hoffstadt sauel som andre konningers tilborligen kan holdis, 3. fladen med ded, som dertil hører, 4. *Arsenalens Reparation*, 5. prouiandthussit at forsørge, 6. *garnisonerne* samdt ded, som dertil hører, at vnderholde, ded haffuer ieg at foruendte, nar gud uyl, uy findis til førstkommende møde y københaffuen.
5. Imidlertiid Erfharer du y ded ene och y ded andit, huiss dig siinis Epther tiid och leiilighed radeligt at uerre, Huorom du mig dyn mening Eptherhanden skaldt lade forsta, Paded alting ma gerade til myt Egiit och disse Riiger och landis tiieniste Och welstand. *Vale.*

Frederigsborg den 10 Ianu: Anno 1648.
Christian.

Oversættelse af Brev 368

1. Hvis nogle af lenene, som er overladt til visse adelige her i riget mod forskudte penge,[1)] kunne bortforpagtes under en lovlig og forsvarlig forvaltning, som deres arvinger ville kunne godkende, da skal du lade mig vide det.
2. Hvad angår lenenes heste, skal forholdet ordnes efter den sidste erklæring, jeg afgav til rigsmarsken.[2)]
3. Hvis noget gods uden ulempe og af den ene eller anden grund[3)] kunne sælges til en rimelig pris uden skade for kronen, da må du fremsætte forslag herom.
4. Hvorledes jeg, efter rigsrådets tilsagn, kan få tilbage:
5. det, som jeg har forskudt til rentekammeret,
6. hvorledes min hofstat såvel som andre kongers kan opretholdes på passende vis,
7. flåden med alt, hvad dertil hører,
8. reparationen af arsenalet,
9. forsyningen af provianthuset,
10. vedligeholdelsen af garnisonerne og alt, hvad dertil hører.

Dette forventer jeg at drøfte, når Gud vil, ved det førstkommende møde i København.

1. Imidlertid skal du undersøge både det ene og det andet, som efter tid og lejlighed forekommer dig hensigtsmæssigt, og efterhånden lade mig forstå din mening derom, så alting kan tjene til gavn for mig og disse rigers og landes tjeneste og velstand.

Far vel.
Frederiksborg den 10. januar 1648.
Christian.

Brev 369 ✻ 14. Januar 1648

Til Korfits Ulfeldt.

Regler for Ordningen af Husholdningen paa Rosenborg, hvor der skal være en særlig Kok, og for Forsyningen med Proviant og Drikkevarer ved Proviantskriver Morten Mikkelsen, Fiskemesteren paa Kronborg m. fl. Der maa kun udskænkes Øl til Slottets egne Folk, og kun de maa faa Adgang dertil. — R. A.

[fortsættes s. 412]

Oversættelse af Brev 369
[fortsættes s. 412]

---

[1] d.e. udlæg.
[2] Jvf. nr. 295.
[3] Ordet er skrevet to gange.

Kommentar
Side 411 afslutter **brev 368**. Christian IV fortsætter sit reformprogram med forslag om omlægning af lenenes administration, eventuelle salg af krongods og løsninger på kronens grundlæggende finansielle problemer. Listen giver et sjældent samlet indblik i kongens politiske og økonomiske prioriteringer i hans sidste regeringsår: styrkelse af kronens indtægter, sikring af hoffets og flådens drift samt en mere effektiv udnyttelse af statens ressourcer.
Samtidig begynder **brev 369**, der bevæger sig fra de store statsanliggender til de mere praktiske spørgsmål om husholdningen på Rosenborg Slot.

Side 412

Brev 369 ✻ 14. Januar 1648 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

Eptherdi ieg haffuer mig foretaget at uyde nogen wiisshed Om ded Norske guld Erdtz[1], Och ded indted skee kan, vden Ieg haffuer Et Øiie derhuoss, Da paded sliigdt indted skal kunde *causere* Nogen vnødig stor bekostning, da skaldt du med Mordten Myckelson *disponere* alting derhen, At der *ordineris* En uyss kock, som wahrer pa Paa Rossenborg, nar Ieg kommer dyd, som til huer Middagsmaldtid haffuer sex Retter mad ferdig och om afftenen En suppe.
Nar nogit uyder skal Anrettis, da skal hand derom y tyde derom(!) bliiffue aduarid. Nar Mordten Miickelson skaffer kocken ded, som hand kan affsted komme, Da skal fyskmeisteren af *Cronborg* skaffe hannem fersk fysk Och Iegermeisteren med skouriderne wildbradt.
Fogden y haffuen haffuer Nogle damme[2] y siin gewaldt tiil fersk fisk, huoraf hand kan haffue Nøduendig fysk, Nar behoff gorris. Strandfisk, med huad Naffn man den Neffne uyl, kan aff Mordten Mycke[l]son skaffis. Øl och wiin til myn Eiigen fornødenhed skall Indleggis y myn keder pa Rossenborg, huortil Nøggelen herhuos fiindis. Huormed dog indted Er at haste, Epthe[r]di der kan Indted bliiffue aff, forend den Offuen aff dii frederigsborger Steen Er ferdig[3].
Aff Spiisøl[4] til folcken skal indted uyder bliiffue fogden godt giordt, End hand selffuer, Naar Ieg der Er, med lyffkarlen, fyrbøderen, kocken med thuende opuardter y køckenit kan driicke.

Fogden skal aluorligen derhen holdis, at hand holder køckenit Luckt Och frii for Støer[5], som ded Indtilis aften och morgen haffuer verrit fuldt aff. Ieg uyl huercken[6]
[fortsættes s. 413]

Oversættelse af Brev 369
Eftersom jeg har sat mig for at få sikker viden om den norske guldmalm,[1] og dette ikke kan ske, uden at jeg selv har opsyn med sagen, skal du sammen med Morten Mikkelsen indrette forholdene sådan, at forsøget ikke medfører unødigt store udgifter.
Der skal ansættes en fast kok på Rosenborg, som, når jeg opholder mig dér, hver middag skal have seks retter mad færdige og om aftenen en suppe.
Hvis der skal anrettes mere end dette, skal han have besked i god tid.
Når Morten Mikkelsen skaffer kokken de varer, han kan fremskaffe, skal fiskemesteren på Kronborg levere fersk fisk, og jægermesteren med skovriderne skal levere vildt.
Fogeden ved haven har nogle damme[2] med ferskvandsfisk til sin rådighed, hvorfra han kan skaffe den nødvendige fisk, når der er behov for det.
Strandfisk, uanset hvad slags man kalder den, kan Morten Mikkelsen skaffe.
Øl og vin til mit eget forbrug skal oplægges i min kælder på Rosenborg, hvortil nøglen følger med.
Der er dog ingen hast dermed, eftersom det endnu ikke kan blive aktuelt, før ovnen af de frederiksborgske sten er færdig.[3]
For spiseøl[4] til folkene skal fogeden ikke godtgøres for mere, end han selv, når jeg er til stede, sammen med livkarlen, fyrbøderen, kokken og to opvartere i køkkenet kan drikke.
Fogeden skal alvorligt pålægges at holde køkkenet lukket og frit for støj og spektafel,[5] som det hidtil morgen og aften har været fuldt af.
Jeg vil hverken[6] ...
[fortsættes s. 413]

---

[1] Jvf. brevet af 23. december 1647.
[2] I 1622 blev der anlagt en fiskepark ved Rosenborg Have. Fogeden var slotsforvalter Hans Hansen.
[3] Om smelteovnen jvf. brev nr. 361.
[4] d.e. øl til maden.
[5] d.e. spektakel, larm.
[6] Her mangler ordet: *have* eller lignende.

Kommentar
Side 412 fortsætter **brev 369**. Christian IV forbinder her husholdningen på Rosenborg direkte med sine undersøgelser af den norske guldmalm og ønsker derfor en stramt styret og økonomisk nøgtern drift af slottet. Brevet indeholder detaljerede bestemmelser om kost, forsyninger, øl og vin samt om, hvem der må nyde godt af disse varer. Kongen lægger samtidig stor vægt på orden og ro omkring køkkenet og begrænser adgangen til slottets forsyninger.

Side 413

Brev 369 ✻ 14. Januar 1648 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

fogdens kuyndfolck Eller Porthenerens y køckenit Eller andenstedtz pa hussit, som dii indted haffuer at skaffe.

Fogden skal ingen stede lade komme op pa hussit uden myt folck, som benendt Erre. Dii vdi Smeldthussit[1)] skal hand tiil uysse tyder lade op pa hussit Och Igen lade gaa deraff. Dy folck, som hand haffuer at bruge tiil at[2)] wedden udenfor Eller y myt kammer sauel som y køckenit, dem skall hand tiil En uys tiid lade forrette sliigdt, som Sagdt Er, Och saa lade dem ga derris weii Igen Och Icke beholde dem pa hussit bade dag och Natt, som hiidindtil sked Er.
Fremmede skal indted steedis Inden den Nederste Pordt. Huem der haffuer *suplicationer*, dem skal pordteneren berre op til Rossenborg.
Fersk[3)] Brød skal indted uyder hendtis End tiil mig selffuer och dem, som her ofuenfor om talit Er. Och skal Mordten Myckelson altdiid holde Riichtigkeit med Bagerne. Naar dette Nu bliiffuer Saat y Syn Orden, som forskreffuit staar, Da kan Ieg Epther myn Eiigen *Contento* forrette aldting y københaffuen. *Vale.*
Friderigsborg den 14 Ianu: Anno 1648.
Christian.

Oversættelse af Brev 369
... fogedens familie eller portnerens familie i køkkenet eller andre steder på slottet, hvor de intet har at gøre.
Fogeden må ingen steder lade andre komme op på slottet end mit eget folk, som er godkendt.
Folkene i smeltehuset[1)] skal han kun til bestemte tider lade komme op på slottet og derefter lade dem gå igen.
De folk, som han har brug for til arbejde[2)] udenfor eller i mit kammer såvel som i køkkenet, skal han lade udføre deres arbejde på en bestemt tid og derefter lade dem gå deres vej igen, og ikke beholde dem på slottet både dag og nat, sådan som det hidtil er sket.
Fremmede må under ingen omstændigheder komme inden for den nederste port.
Hvis nogen har ansøgninger (*supplicationer*), skal portneren bære dem op til Rosenborg.
Friskt[3)] brød må ikke længere hentes til andre end mig selv og dem, som er nævnt ovenfor.
Og Morten Mikkelsen skal altid holde nøjagtigt regnskab med bagerne.
Når dette nu bliver sat i den orden, som her er foreskrevet, kan jeg efter min egen tilfredshed (*contento*) ordne alle ting i København.
Far vel.
Frederiksborg den 14. januar 1648.
Christian.

Brev 370 * 17. Januar 1648
Til Korfits Ulfeldt.

Epther diin Errindring haffuer Ieg ladit skriiffue Chanseleren til Om den toll, der Bør at settis pa ded Suenske
[fortsættes s. 414]

Oversættelse af Brev 370
Efter din påmindelse har jeg ladet skrive til kansleren om den told, der bør pålægges det svenske ...
[fortsættes s. 414]

[1)] Om smeltehuset på Rosenborg se Brock I, 56 f.
[2)] Her mangler et ord, muligvis *arbejde* eller *bære*.
[3)] d.e. frisk.

Kommentar
Side 413 afslutter **brev 369**. Christian IV fastlægger en meget detaljeret ordning for Rosenborgs husholdning. Adgangen til slottet skal begrænses kraftigt, fremmede udelukkes, og selv ansatte ved smeltehuset må kun opholde sig der efter behov og på bestemte tider. Kongen lægger vægt på kontrol, sparsommelighed og orden i forsyningerne.
Dernæst indledes **brev 370**, hvor Christian IV vender tilbage til større politiske og økonomiske spørgsmål, herunder toldforhold og genopbygningen af Tøjhuset.

Side 413

Brev 369 ✻ 14. Januar 1648 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

fogdens kuyndfolck Eller Porthenerens y køckenit Eller andenstedtz pa hussit, som dii indted haffuer at skaffe.
Fogden skal ingen stede lade komme op pa hussit uden myt folck, som benendt Erre. Dii vdi Smeldthussit[1)] skal hand tiil uysse tyder lade op pa hussit Och Igen lade gaa deraff. Dy folck, som hand haffuer at bruge tiil at[2)] wedden udenfor Eller y myt kammer sauel som y køckenit, dem skall hand tiil En uys tiid lade forrette sliigdt, som Sagdt Er, Och saa lade dem ga derris weii Igen Och Icke beholde dem pa hussit bade dag och Natt, som hiidindtil sked Er.
Fremmede skal indted steedis Inden den Nederste Pordt. Huem der haffuer *suplicationer*, dem skal pordteneren berre op til Rossenborg.
Fersk[3)] Brød skal indted uyder hendtis End tiil mig selffuer och dem, som her ofuenfor om talit Er. Och skal Mordten Myckelson altdiid holde Riichtigkeit med Bagerne. Naar dette Nu bliiffuer Saat y Syn Orden, som forskreffuit staar, Da kan Ieg Epther myn Eiigen *Contento* forrette aldting y københaffuen. *Vale.*
Friderigsborg den 14 Ianu: Anno 1648.
Christian.

Oversættelse af Brev 369
... fogedens familie eller portnerens familie i køkkenet eller andre steder på slottet, hvor de intet har at gøre.
Fogeden må ingen steder lade andre komme op på slottet end mit eget folk, som er godkendt.
Folkene i smeltehuset[1)] skal han kun til bestemte tider lade komme op på slottet og derefter lade dem gå igen.
De folk, som han har brug for til arbejde[2)] udenfor eller i mit kammer såvel som i køkkenet, skal han lade udføre deres arbejde på en bestemt tid og derefter lade dem gå deres vej igen, og ikke beholde dem på slottet både dag og nat, sådan som det hidtil er sket.
Fremmede må under ingen omstændigheder komme inden for den nederste port.
Hvis nogen har ansøgninger (*supplicationer*), skal portneren bære dem op til Rosenborg.
Friskt[3)] brød må ikke længere hentes til andre end mig selv og dem, som er nævnt ovenfor.
Og Morten Mikkelsen skal altid holde nøjagtigt regnskab med bagerne.
Når dette nu bliver sat i den orden, som her er foreskrevet, kan jeg efter min egen tilfredshed (*contento*) ordne alle ting i København.
Far vel.
Frederiksborg den 14. januar 1648.
Christian.

Brev 370 ✻ 17. Januar 1648

Til Korfits Ulfeldt.

Om Toldsatserne paa Jern og Trælast i den norske Toldrulle og om Arbejdet paa Tøjhusets Genopførelse. Kongen er utilfreds med den sachsiske Gesandts Adfærd under Forhandlingerne. — R. A.

Epther diin Errindring haffuer Ieg ladit skriiffue Chanseleren til Om den toll, der Bør at settis pa ded Suenske
[fortsættes s. 414]

Oversættelse af Brev 370
Efter din påmindelse har jeg ladet skrive til kansleren om den told, der bør pålægges det svenske ...
[fortsættes s. 414]

---

[1] Om smeltehuset på Rosenborg se Brock I, 56 f.
[2] Her mangler et ord, muligvis *arbejde* eller *bære*.
[3] d.e. frisk.

Kommentar
Side 413 afslutter **brev 369**. Christian IV fastlægger en meget detaljeret ordning for Rosenborgs husholdning. Adgangen til slottet skal begrænses kraftigt, fremmede udelukkes, og selv ansatte ved smeltehuset må kun opholde sig der efter behov og på bestemte tider. Kongen lægger vægt på kontrol, sparsommelighed og orden i forsyningerne.
Dernæst indledes **brev 370**, hvor Christian IV vender tilbage til større politiske og økonomiske spørgsmål, herunder toldforhold og genopbygningen af Tøjhuset.

Side 414

Brev 370 ✻ 17. Januar 1648 (fortsat)
Til Korfits Ulfeldt.

Iern och Ossmund[1], Huorudi Ieg aff hannem Ingen *Contrarietet* formoder. Mens tiil den tol, som dii gemene Skuder, som haabuis kommer fraa Norrie med tømmer och ued[2], bringer Ingen hannem tiil(!) at beuilge. Skal den settis y werck, som uel billigt uar, at ded skedde, Da uyl ded skee aff diig och dii andre Raad, som helder seer kronens Opnemmen[3] End Chanseleren.
Skabelunen til Tøiihussit[4] kan best gorris aff M: Hans Ohnemøller och den Meiister, som satte taggit pa Regenskiircken[5], som dog uyl brugis til samme arbeibe(!), Om der skal bliiffue Nogit aff. Skabelunen y siig selffuer Bor at uerre pa triidie Parden aff tøihussens lenge[6] giordt aff Holmens Snecker[7], som Ieg selffuer haffuer lerdt at gorre skabeluner.
Wor herre haffuer sønderligen lagdt mig denne gesandter fra Dressden[8] pa halssen, Som Indted achter, huad hand siiger. Hiin andin dag uar[9], hand mig anmoden, At Ieg skulle giiffue hannem Med dig och Chanseleren fuldmacht at *Retractere* ded, som hannem heer aff mig waar giiffuen tiil Erklering.
Nu haffuer Ieg bud huos hannem med Iørgen Seefeldt Och Hoffmarskalcken[10], At saframdt hand kommer tyer for
[fortsættes s. 415]

Oversættelse af Brev 370
Om tolden på jern og osmund[1)] har jeg ingen modstand fra kansleren forventet.
Men hvad angår den told, som de almindelige skuder, der efter håbet kommer fra Norge med tømmer og ved,[2)] skal betale, dér kan ingen få ham til at give sin tilslutning.
Hvis en sådan told skal indføres, hvilket det efter min mening ville være rimeligt at gøre, da må initiativet komme fra dig og de andre råder, som i højere grad end kansleren har blik for kronens indtægter.[3)]
Tegningen (*skabelunen*) til Tøjhuset[4)] kan bedst udarbejdes af mester Hans Ohnemøller og den mester, som lagde taget på Trinitatis Kirke.[5)] Han bør under alle omstændigheder benyttes til arbejdet, hvis det skal blive til noget.
Selve modellen bør udarbejdes for en tredjedel af Tøjhusets længde[6)] af Holmens snedker,[7)] som jeg selv har lært at lave sådanne modeller.
Vorherre har i sandhed lagt denne gesandt fra Dresden[8)] på min hals.
Han tager intet hensyn til, hvad han siger.
Forleden dag[9)] bad han mig om at give ham fuldmagt sammen med dig og kansleren til at tilbagekalde (*retractere*) det, som jeg her havde givet ham som erklæring.
Nu har jeg sendt bud til ham med Jørgen Seefeldt og hofmarskalken,[10)] at dersom han fortsætter med at ...
[fortsættes s. 415]

[1)] Ved missive af samme dato befalede kongen Christen Thomesen Sehested at lade indføje i den norske toldrulle en bestemmelse om, at der skulle gives halvtredje rigsdaler i told af hvert skippund jern og osmund, som indførtes i Norge. Bestemmelsen findes også i toldrullen af 30. januar 1648.
[2)] Her mangler ordene: *skal betale* eller lignende.
[3)] d.e. oppebørsel af afgifter.
[4)] Jvf. brevet af december 1647.
[5)] Vistnok tømrermester Povl Goltz, med hvem kongen 20. december 1643 havde sluttet kontrakt om arbejde på Trinitatis Kirkes tag m.m.
[6)] d.e. længde.
[7)] Holmens snedker var Søren Ibsen.
[8)] Se brev nr. 361.
[9)] Her mangler rimeligvis ordet *da* eller *det*.
[10)] Adam Heinrich Pentz.

Kommentar
Side 414 fortsætter **brev 370**. Christian IV beklager sig over kanslerens modstand mod nye toldafgifter på den norske trælasthandel og håber i stedet på støtte fra rigsrådet. Samtidig fortsætter planerne for genopbygningen af Tøjhuset, hvor kongen interesserer sig helt ned i de tekniske detaljer om modeller og håndværkere.
Brevet får til sidst en skarpere tone, da Christian IV retter kritik mod den sachsiske gesandt fra Dresden, som han finder besværlig og utilbøjelig til at holde sig inden for de rammer, kongen har fastsat.

Side 415

Brev 370 ✻ 17. Januar 1648 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

med sliig Snack, da skall kockedrengene giiffue hannem geleidit udaff pordten. *Vale.*

Frederigs: den 17 Ianu: Anno 1648.
Christian.

Oversættelse af Brev 370
... med den slags tale, da skal kokkedrengene ledsage ham ud af porten.
Far vel.
Frederiksborg den 17. januar 1648.
Christian.

Brev 371 * 21. Januar 1648

Til Korfits Ulfeldt.

Forhandlingen med den sachsiske Gesandt, som opholder sig paa Kronborg, er forhaabentlig snart afsluttet. De svære Kanoner paa Kronborg bør, for at formindske Omkostningerne ved Salutering af forbisejlende svenske Skibe, afløses af lettere Kanoner. — R. A.

Wdy gar drog Ieg hiid til at begiinde at gorre En forandring pa luften, y morgen, om gud uyl, begiiffuer Ieg mig til frederigs: Igen. Gesandteren aff dressden Er her och beseer Pladtzen Och glemmer indted at driicke ud. Hans *companion* møder hannem y frederigs: y morgen, som Er henad Nykøpping, Sa habis Ieg, at uy haffuer Ende pa Snacken, Sauydt Nu skee kan[1]. Herhuoss darparuis En zeddel pa dy tunge støcker, som fyndis heer pa hussit, Som Numehr liigger mig heer tiil bekostning aff arsag, at dii skall fiihriis, Naar Et lumpen Suensk skiib giiffuer fiir, naar hand løbber hussit forby, Huilckit aff 12 pund kan gorre dedsamme, som dii andre kan gorre. Huorfor sliigdt skall haffuis y acht aff dem, som ued[2] Arckeliit Er, Naar Omuexeligen bekuemmeligen skee kan. Der Er 12 pundige stycker Nock y Laaland, som derfra kan hendtiss, Naar man derom gørr anordning. *Vale.*
Croneborg den 21 Ianu: 1648.
Christian.

Oversættelse af Brev 371
I går drog jeg hertil for at få lidt forandring i luften, og i morgen, om Gud vil, begiver jeg mig igen til Frederiksborg.
Gesandten fra Dresden er her og beser stedet, og han glemmer ikke at drikke godt.
Hans ledsager (*companion*) møder ham i morgen ved Frederiksborg på vejen mod Nykøbing, og jeg håber derfor, at vi snart kan få ende på denne sag, så vidt det nu er muligt.[1]
Hermed følger en fortegnelse over de tunge kanoner, som findes her på slottet.
De er nu til stor udgift for mig, fordi de skal affyres, hver gang et elendigt svensk skib giver signal og sejler forbi slottet.
Det samme kan imidlertid udføres af 12-punds kanoner.
Derfor bør artillerifolkene[2] have dette i erindring, når en sådan udskiftning bekvemt kan gennemføres.
Der findes tilstrækkeligt med 12-punds kanoner på Lolland, som kan hentes derfra, hvis man træffer den nødvendige ordning.
Far vel.
Kronborg den 21. januar 1648.
Christian.

Brev 372 ✻ 25. Januar 1648

Til Korfits Ulfeldt.

Han skal gennemføre den af Kongen befalede Ordning, hvorefter Arbejderne i Pukmøllen skal staa under Tilsynsmanden paa ...

[fortsættes s. 416]

Oversættelse af Brev 372
[fortsættes s. 416]

---

[1] Om den sachsiske gesandts ærinde se VI, 360 note 2.
[2] Ordet er skrevet to gange i originalen.

Kommentar
Side 415 afslutter **brev 370** med Christian IV's skarpe bemærkning om, at den sachsiske gesandt bør føres ud af porten, hvis han fortsætter med samme tale.
Derefter følger hele **brev 371**, hvor kongen håber snart at blive færdig med forhandlingerne med den sachsiske gesandt. Samtidig retter han blikket mod Kronborgs artilleri og foreslår, at de tunge og dyre kanoner erstattes af lettere 12-punds stykker ved salutering af forbisejlende svenske skibe for at spare udgifter.
Nederst begynder **brev 372**, som fortsætter på næste side og vedrører organiseringen af arbejdet i pukmøllen.

Side 416

Brev 372 ✻ 25. Januar 1648

Til Korfits Ulfeldt.

Han skal gennemføre den af Kongen befalede Ordning, hvorefter Arbejderne i Pukmøllen skal stå under Tilsynsmanden på Smeltehuset og intet have med Holmen at gøre. Jørgen Prytz' Lønning skal fastsættes, og der skal sørges for Boliger til Folkene på Smeltehuset. — R. A.

Epthersom Ieg for mange vgger siiden befahlede Admiralen pa holmen[1], at hand skulle vdtage aff holmmeens folck Otte personer, som med Mølleren y Puchmøllen[2] kunde forrette, huis der kunde uerre at forrette, Dog at dy uar vnder Ingens *commando* vden vnder hans, som Smeldthussit befahlit Er[3], Och tage derris betaling aff kammerit.
Da haffuer Ieg Endnu indted kundt faa ded y hans hoffuit, at ded kan ske, at dysamme *totaliter* indted haffuer med Holmen at skaffe, Huorfor du skald bringe samme werck y den skiick, Epthersom du mercker myn mening derom at uerre.
Med Iørgen Priis uyl gorris En wiisshed Om hans Besolding, Tii hand tør Indted tencke, at ded uyl altdiid gaa sa lett til, som ded nu En tydlang gangen Er. Naar dy fiihre Offuen, som y Smeldthussit Er anlagde, kommer y derris fulde gang, da uyl der andit til.
Der skal sees en pladtz ud til En haab waninger til ded folck, som skal ware pa Smeldthussit vngeferlig der, som tolleren Nu haffuer syn werrelse, Saat lengden aff samme husse wender sig hen ymod *cordegarden* ued Smeldthussit.

Vale. Frederigs: den 25 Ianu: Anno 1648.
Christian.
Du skaldt lade mig uyde, huor vydt ded Er kommen m[e]d den Nii Smeldtoffuen pa Rossenborg[4)].

Oversættelse af Brev 372
Eftersom jeg for mange uger siden befalede admiralen på Holmen[1)] at udtage otte mand blandt Holmens folk, som kunne arbejde sammen med mølleren i pukmøllen,[2)] når der var arbejde at udføre,
dog således at de ikke stod under nogen andens kommando end den mand, som havde ansvaret for smeltehuset,[3)] og at deres løn skulle udbetales af kammeret,
så har jeg endnu ikke kunnet få det ind i hans hoved, at dette ganske (*totaliter*) intet har med Holmen at gøre.
Derfor skal du bringe sagen i den orden, som du kan forstå er min mening.
Med Jørgen Priis skal der træffes en fast ordning om hans løn, for han må ikke tro, at det altid vil gå så let, som det har gjort i nogen tid nu.
Når de fire ovne, som er anlagt ved smeltehuset, kommer i fuld drift, vil der blive brug for noget andet.
Der skal udpeges en plads til en række boliger for de folk, som skal arbejde ved smeltehuset, omtrent dér hvor tolderen nu har sit værelse, således at husrækken vender mod *corps de garde* (vagthuset) ved smeltehuset.
Far vel.
Frederiksborg den 25. januar 1648.
Christian.
Du skal lade mig vide, hvor langt man er kommet med den nye smelteovn på Rosenborg.[4)]

_____
[1)] Holmens admiral var Christoffer Lindenov.
[2)] Hermed menes formentlig den gamle pukmølle, som stod på taget af smeltehuset ved stranden, og ikke den nye mølle, som kongen havde planlagt, jf. brevet af 19. december 1647.
[3)] Nemlig Jørgen Prytz, jf. brevene af 29. november 1647 og 26. januar 1648.
[4)] I 1646 blev der indrettet et nyt laboratorium med smelteovn på Rosenborg, se Brock, *Rosenborg* I, s. 56 ff. Jf. brev nr. 369.

Kommentar
Side 416 indeholder hele **brev 372**. Christian IV fastholder, at arbejdet ved pukmøllen og smeltehuset skal organiseres uafhængigt af Holmen, og han udtrykker tydelig irritation over, at denne ordning endnu ikke er blevet gennemført. Samtidig ønsker han en fast lønordning for Jørgen Prytz og planlægger en egentlig bebyggelse til arbejderne ved smeltehuset. Brevet viser fortsat kongens personlige engagement i de tekniske og organisatoriske sider af de forsøg på malmforarbejdning og metaludvinding, som optog ham stærkt i disse år.

Side 417

Brev 373 * 26. Januar 1648

Til Korfits Ulfeldt.

Jørgen Prytz skal, saavelsom de andre, der ansættes ved Smeltehuset, betales af Kammeret, der ogsaa afholder Udgifterne ved det norske Guldværk. Der skal sørges for Skibe til at transportere Ertsen. — R. A.

Aff dyn skriiffuelse Och af keeld kragiis *Relation* Om Jørgen Priissis besolding Haffuer Ieg forstanden meningen, Huormed Ieg ochsa Er uel tiilfriidtz, Naar vdi hans bestilling som y alle dii andris, som pa Smeldthussit bestillis, settis, at dy aff kammerit skall betalis[1)], Huilckit ued[2)] at Indkøbe Skiiben och folcken at vnderholde, som Erdtzen skal hendte, *Continuerlig* skal holdis.
Hac hora bliiffuer den, som haffuer guldwerckit y Norrie[3)] y befahling, med alle hans folck betaliit af kammerit.
Ded Er leet at tencke, Om gud y himmelen uyl giiffue syn Nade tiil werckit, huad otte karle aff holmen[4)] kunde vdrette ued fiihre Offuen at gaa *Continuerlig* dag och Naat.
Der uyl y tyde forordnis thuende gode Stercke skiib til Erdtzen at Nederføre, Som med gadt folck och diichtige *officerer* besatte Erre, Saledis at derpa uden myn wyllie Ingen forandring skee kan.
Nar werckit saledis bliiffuer med Aluor sat y werck och dreffuen, Da formoder Ieg Nest gudtz Nadis hiielp, at der bliiffuer uel Nogit aff. *Vale.*
Friderigs: den 26. Janu.: Anno 1648.
Christian.

Oversættelse af Brev 373
Af din skrivelse og af Keld Krags beretning (*relation*) om Jørgen Priis' løn har jeg forstået sagen, og dermed er jeg også vel tilfreds.
Det skal fastsættes, at både han og alle andre, som ansættes ved smeltehuset, skal betales af kammeret.[1)]
Ligeledes skal kammeret løbende afholde udgifterne ved indkøb af skibe og underhold af de folk, som skal hente malmen.[2)]
Netop nu (*hac hora*) bliver den mand, som har ansvaret for guldværket i Norge,[3)] sammen med alle sine folk betalt af kammeret.
Det er let at forestille sig, hvad otte karle fra Holmen[4)] kunne udrette, hvis Gud i himlen vil give sin nåde til foretagendet, og hvis de fire ovne kunne holdes i stadig drift dag og nat.
Der skal i tide udpeges to gode og stærke skibe til at føre malmen ned, og de skal være bemandet med pålidelige folk og dygtige officerer, således at der ikke uden min vilje kan ske nogen forandring.
Når arbejdet på denne måde bliver sat alvorligt i gang og drevet frem, da håber jeg, næst Guds nådige hjælp, at der vil komme noget godt ud af det.
Far vel.
Frederiksborg den 26. januar 1648.
Christian.

---

1) I Jørgen Prytz' bestalling af 6. februar 1648 som opsynsmand ved smeltehuset hedder det, at han årligt skulle have 300 rigsdaler, som skulle betales af kongens eget kammer.
2) Ordet er skrevet to gange i originalen.
3) Rimeligvis guldværket i Arendal, som blev drevet af Kaj Kruse.
4) Jvf. brevet af 25. januar 1648.

Kommentar
Side 417 indeholder hele **brev 373**. Christian IV søger at skabe en fast administrativ og økonomisk ramme for arbejdet ved smeltehuset og de norske guldforekomster. Kammeret skal bære både lønudgifterne og udgifterne til transport af malm, og kongen forestiller sig et betydeligt udbytte, hvis ovnene kan holdes i konstant drift. Brevet viser hans vedvarende håb om, at de norske malmfund kan bidrage til at afhjælpe kronens økonomiske problemer.

Side 418

Brev 374 * 8. Februar 1648

Til Korfits Ulfeldt.

Der skal indsættes en ny Kammerjunker til Afløsning af Kaj Lykke, da denne ikke har sat igennem hos sine Forældre, hvad han har lovet Kongen. Kongens Kammer paa Rosenborg skal opvarmes før hans Komme dertil. — R. A.

Epthersom dig bekendt Er, huorledis Ieg Er fahren med den kammeriunker, Ieg haffuer, Da skaldt du lade hannem forsta, at Eptherdi hand nu En Rom tiid haffuer holdt tiil bage med ded, som hand loffuede at sette y werck huos hans foreldre[1)], Da ued Ieg hannem Indted lenger for kammeriunker.
Och Eptherdi her er Ingen, som kan tage Eden aff den Nii, Da skald du, sa snardt du haffuer *Notificerit* key lycke dette, begiiffue dig hiid, at den anden kan bliiffue *Installerit*.
Ieg haffuer befahlit at gorre Ild y myt kammer pa Rossenborre, paded at kullen kan komme nogit derud, førend Ieg kommer diid. *Vale.*
Frederigs: den 8. Febru: Anno 1648.
Christian.

Oversættelse af Brev 374
Eftersom det er dig bekendt, hvorledes jeg er blevet skuffet af den kammerjunker, jeg har, skal du lade ham forstå, at eftersom han nu i lang tid har undladt at gennemføre det, som han lovede at sætte i værk hos sine forældre,[1)]
da regner jeg ham ikke længere for kammerjunker.
Og eftersom der her ikke er nogen, som kan modtage eden af den nye,
skal du, så snart du har meddelt (*notificerit*) Kaj Lykke dette, begive dig hertil, så den anden kan blive indsat (*installerit*).
Jeg har befalet, at der skal gøres ild i mit kammer på Rosenborg, så kulden kan drives bort derfra, før jeg kommer dertil.
Far vel.
Frederiksborg den 8. februar 1648.
Christian.

Brev 375 * 13. Februar 1648

Til Korfits Ulfeldt.
I Anledning af Axel Urups, gennem Ulfeldt indgivne Begæring svarer Kongen, at der allerede er skrevet derom til Rigsmarsken og Krigskommissærerne, men at Kansleren og de andre Raader har krævet Udsættelse hermed til efter Mødet i København. — R. A.

[fortsættes s. 419]

Oversættelse af Brev 375
[fortsættes s. 419]

[1)] Hermed skal rimeligvis forstås det af kongen ønskede parti mellem Kaj Lykkes søster Christence og Ulrik Christian Gyldenløve, se VI, 356 f. Jvf. brevet af 9. februar (VI nr. 397), hvor der angives en anden grund til Kaj Lykkes afskedigelse.

Kommentar
Side 418 indeholder hele **brev 374** og indleder **brev 375**. Christian IV har mistet tålmodigheden med kammerjunkeren Kaj Lykke, fordi denne efter kongens opfattelse ikke har opfyldt et tidligere løfte. Han beslutter derfor at afsætte ham og indsætte en anden i stillingen.
Brevet giver samtidig et lille indblik i kongens dagligdag: før hans ankomst til Rosenborg skal kammeret opvarmes, så kulden er drevet bort.

Side 419

Brev 375 ✻ 13. Februar 1648 (afslutning)
Til Korfits Ulfeldt.

Aff dyn skriiffuelse haffuer ieg forstanden, huad du pa Axel wrups wegne *solliciterer*[1)], Huorpa Ieg dig indted forholder, At aldt ded, som ued skriiffuelse til Riigens Marss Och *Commissarierne* haffuer kund ske, ded Er sked, som hand uel selffuer ued, Der Ieg mig deroffuer ymod Chanseleren Och dy andre Raad haffuer pa wrups wegne *grauerit*, Mens altdiid Erfharit derris mening at werre, At dertil uar ingen *Remedia* at formode, forend Ded møde y københaffuen[2)] uar Offuerstanden. *Vale.*
Frederigs: den 13 febru: Anno 1648.
Christian.

Oversættelse af Brev 375
Af din skrivelse har jeg forstået, hvad du på Axel Urups vegne fremfører og søger fremmet (*solliciterer*).[1)]
Hertil vil jeg svare, at alt det, som ved skrivelser til rigsmarsken og kommissærerne har kunnet gøres, allerede er blevet gjort, hvilket han selv godt ved.
Jeg har desuden over for kansleren og de øvrige råder talt Axel Urups sag,
men har altid erfaret, at deres mening har været, at der ikke kunne findes nogen løsning (*remedia*) på sagen, før mødet i København[2)] var afsluttet.
Far vel.
Frederiksborg den 13. februar 1648.
Christian.

Brev 376 ✻ 25. Februar 1648

Til Korfits Ulfeldt.

Residenten i Nederlandene, Martin Tanckes Efterfølger skal komme og lade sig forestille for Kongen. Der maa gøres en Ende paa Sagen med Kaj Lykke. — R. A.

Epthersom dig bekendt Er, at *Residenten Tanche* Er afftackit, och En anden y hans sted antagen, Da siinis ded best at uerre, at den Ny med ded første bliiffuer *Amploeirit* Och kommer hiid, at hans Person kan bliiffue mig bekend[3)].

Kej lyckis dondt[4] uyl gorris Ende pa, ty ded gemene gesyndecken kommer mig heer ganske y *Confussion*. *Vale.*
Frederigs: den 25 febru: Anno 1648.
Christian.

Oversættelse af Brev 376
Eftersom det er dig bekendt, at resident Tancke er blevet afskediget, og at en anden er antaget i hans sted,
forekommer det mig bedst, at den nye så hurtigt som muligt bliver udsendt (*amploierit*) og kommer hertil, så jeg kan lære hans person at kende.[3]
Der må bringes en ende på sagen med Kaj Lykke,[4] for hele den almindelige opfattelse af sagen bringer mig i stor forlegenhed (*confusion*).
Far vel.
Frederiksborg den 25. februar 1648.
Christian.

---

[1] Muligvis er der tale om tilfredsstillelse af Axel Urups pengefordringer. Som kommandant på Christianspris havde han på forskellig måde ydet kongen hjælp og forskud. I perioden maj 1647 til maj 1648 fik han delvis dækning herfor.
[2] Jvf. Erslev III, 452.
[3] Martin Tancke blev tilbagekaldt 6. februar 1648, men fortsatte faktisk i Haag til slutningen af 1649. Hans efterfølger som nederlandsk resident var Peter Christian Koch.
[4] Jvf. brevet af 8. februar 1648.

Kommentar
Side 419 afslutter **brev 375** og indeholder hele **brev 376**. Christian IV meddeler, at han allerede har gjort, hvad der var muligt i Axel Urups sag, men at kansleren og rigsrådet har ønsket at udsætte en egentlig afgørelse til efter mødet i København.
I **brev 376** ønsker kongen hurtigst muligt at stifte bekendtskab med den nye nederlandske resident efter Martin Tancke. Samtidig vender han tilbage til den langtrukne sag om Kaj Lykke, som han nu ønsker afsluttet, da den efter hans opfattelse skader den offentlige opfattelse af forholdene.

Side 420

Brev og Optegnelser fra uvis Tid

Brev 377 * 1626-32

Optegnelse om Kongens Syn paa Rothenburg d. 8. Decbr. 1625.

— *R. A.*

Durante humilima Devotione in Castello Rodenburch hora quinta matutina ita mihi apparuit Passio salvatoris nostri Jesu Christi. 8. Decembris Anno D. N. I. 1625.
Christianns IIII D. G. Rex Da: et Nor: etc. Ma: p:[2]

Oversættelse af Brev 377
Under min allerydmygste andagt på slottet Rothenburg ved den femte morgentime viste vor frelser Jesu Kristi lidelse sig således for mig. Den 8. december i vor Herres år 1625.

Christian IV, af Guds nåde konge af Danmark og Norge etc., egenhændigt.[2)]

[1)] Hvor andre holdepunkter mangler, er året 1632 ligesom i bind VII anvendt som grænse, idet kongen omtrent fra dette år begynder at sætte komma mellem hvert ord.
[2)] Et samtidig maleri på Rosenborg fremstiller Christian IV's syn i Rothenburg af den lidende Frelser med purpurkåbe og tornekrone. Indsat i rammen findes følgende indskrift, skrevet egenhændigt af kongen:
Diser gestalt ist miir den 8 Decem: auf dem hausse Rodenburg Morgens friie gezeiget der hon vnd Spott, So vnser Erlösser vnd Seelichmacher Christus Jesus vnserendthalben gelitten, beii wierendem gebet zu Godt für dii nodt der gansen Euangeliske kirchen Anno 1625. Christianus IIII D. G. Rex Daniæ et Norvegiæ etc. Ma: pro: Sc.
De ovenfor trykte latinske linjer, der ligeledes er skrevet af kongen egenhændigt på en pergamentstrimmel, har rimeligvis været anbragt på en kopi af maleriet; af sådanne fandtes og findes der (ifølge museumsinspektør G. Boesen) flere i Danmark og Norge.
Jvf. Pontoppidans *Marmora* I, 122; Schlegels udgave af Slanges *Christian den Fierdes Hist.* III, 272-73.

Kommentar
Side 420 indleder afsnittet **"Breve og Optegnelser fra uvis Tid"**. Den første optegnelse er ikke et egentligt brev, men en kort egenhændig notits af Christian IV om et religiøst syn, som han mente at have oplevet på slottet Rothenburg den 8. december 1625 under morgenandagt. Notitsen ledsages af oplysninger om et samtidigt maleri på Rosenborg, der fremstillede synet af den lidende Kristus. Teksten er et sjældent vidnesbyrd om Christian IV's personlige fromhed og religiøse oplevelser.

Side 421

Brev 378 * ca. 1630-31[1)]

Udkast til Ordre til at udbedre Digerne og anlægge en Sluse ved Bokhorst. Tømmeret hertil skal tages fra Haale Skov.
— R. A.

H: detloff Randtzow[2)] Sol dii diitmarsken, So beii Hannerow wonen, dahin halthen, dass sii Strax ihm friilinck den theiich beii Bockelhorst[3)] antasten vndt verfertigen, worzu Er einen dichtigen Meiister ausfragen Soll, der Sodane arbeiidt machen kan.
Hendrich Randtzou[4)] sol souil von den verzhorethen beuhmen[5)] ihn haaler[6)] woldt hawen lassen, alss zu Solcher Sleusse Nötich sein kan. Selbige Sleusse Soll der Meiister, so fiihr Iahren dii zu Breiidtsted gemach[7)], auch bawen.
Der Oberster Randtzou[8)] Soll dii hannerowesken vntherthane an demselbigen theiiche auch erbeiithen lassen, Soweidt alls ihr theiil ihnen zufeldt, (!)

Oversættelse af Brev 378
Hr. Detlev Rantzau[2)] skal pålægge de ditmarskere, som bor ved Hanerau, at de straks til foråret skal påbegynde og fuldføre diget ved Bokhorst[3)].
Til dette formål skal han skaffe en dygtig mester, som forstår sådant arbejde.
Henrik Rantzau[4)] skal lade hugge så meget af de anviste træer[5)] i Haale Skov[6)], som der er behov for til den pågældende sluse.
Den samme sluse skal opføres af den mester, som for fire år siden byggede slusen ved Bredsted.[7)]

Oberst Rantzau[8)] skal ligeledes lade Haneraus undersåtter arbejde på det samme dige i det omfang, som deres andel påhviler dem.

[1)] Kan med nogen sandsynlighed henføres til ca. 1630-31, da der i kgl. patent af 17. maj 1631 henvises til den udstedte ordre om slusens anlæggelse.
[2)] Ditlev Rantzau til Panker, fra 1614 amtmand over Steinburg Amt og Sønder Ditmarsken, død 1639.
[3)] Gården Bokhorst, som hørte under det kongelige gods Hanerau, beliggende ved den ditmarskiske grænse.
[4)] Henrik Rantzau til Schmoel, amtmand i Rendsborg 1627-34, død 1644.
[5)] *verzhorethen beuhmen* = anviste træer.
[6)] Om Haale Gods se bind I, s. 307.
[7)] Dige- og slusearbejderne ved Bredsted foregik fra 1616 til 1625. Ledelsen var hos ingeniør Johan Sems (Semb).
[8)] Markvard Rantzau, som i 1626 blev forlenet med Hanerau og deltog som oberstløjtnant i Trediveårskrigen; død 1640.

Kommentar
Side 421 indeholder hele **brev/optegnelse 378**, et udkast til en administrativ ordre om vandbygningsarbejder i Ditmarsken. Teksten viser Christian IV's praktiske interesse for dige- og slusebyggeri samt for udnyttelsen af de kongelige skovressourcer til offentlige anlæg. Ordren fordeler ansvaret mellem flere medlemmer af slægten Rantzau og pålægger både lokale undersåtter og fagfolk at deltage i arbejdet. Dokumentet er et eksempel på kongens direkte involvering i tekniske infrastrukturprojekter i hertugdømmerne.

Side 422

Brev 379 * Før 1632

Koncept til en Stævning til Herredag.

— *R. A.*

Wy Chri: etc. helsse dig oss Elske: etc. Wyder, att for[1)] haffuer berettit oss Elske: (dy *contenta*), huorfor wy Byde och befahle[2)] dig, attu retter Dyn leylighed derepther, attu møder for oss och worriss Elskelige Riigenss Raad vdi retthe till første almÿndelig herredag, som Er berammit att skulle holliss vdi worriss købsten(!) køben(!) Mandagen Epther trynitatis Søndag førstkommendiss[3)], tagendiss medt tig(!) huess breffue och Documenter, du achter [y samme sag][4)] dig med att[5)] forsuuare.

Oversættelse af Brev 379
Vi Christian osv. hilser dig, vor elskede osv.
Videre, eftersom[1)] [en person] har underrettet os om sagens indhold (*contenta*), befaler[2)] vi dig, at du indretter dig derefter og møder for os og vort elskelige rigsråd ved den første almindelige herredag, som er berammet til at blive holdt i vores købstad København mandagen efter førstkommende Trinitatis søndag.[3)]
Du skal medbringe alle de breve og dokumenter, som du mener at kunne forsvare dig med i den pågældende sag.[4)5)]

Brev 380 ⁕ 1632-48

Kongens Randbemærkning til en Liste over Toldsatser[6] ved Ind- og Udførsel til og fra Hertugdømmerne.

— R. A., T. Kanc. I. A., Orig. Akter og Afskrifter ang. Forhandlinger med Hertuglinierne, navnlig den gottorpske 1490, 1537-1669.

Von Einem Mageren Ochsen Oder Kuehe, halb zu Gottorff vnd halb zu Rendessburg, vber vorig zollen...

Was einkumbt	Was ausgehet
Rth. ß	Rth. ß
12	12

Wass genommen wiirdt, dass muss Einmahl Oder zuohmall dess Jahrs in zuehe[7] theiill getheilett werden.

Oversættelse af Brev 380
Af en mager okse eller ko, halvt til Gottorp og halvt til Rendsborg, ud over de tidligere toldsatser:

Indført	Udført
12 skilling	12 skilling

Det, som opkræves, skal én eller to gange om året deles i to lige dele.[7]

---

[1] Her mangler ordet: *os*.
[2] Rettet fra: *befahle*.
[3] Trinitatissøndag var den sædvanlige mødetid for herredagen (Erslev III, 578 f.).
[4] De indklamrede ord er overstreget.
[5] *att* er rettet fra: *wildt*.
[6] Ifølge en påtegning var denne liste indsendt fra Gottorp, men blev ikke gennemført.
[7] = *zweie* (to dele). Tolden ved toldstederne Rendsborg og Gottorp var fælles eje for kongen og den gottorpske hertug og blev delt mellem dem.

Kommentar
Side 422 indeholder to korte dokumenter fra den usikre periode før 1632.
Brev 379 er et koncept til en officiel stævning til herredag. Teksten følger den formelle juridiske formular, hvor en person pålægges at møde for kongen og rigsrådet og medbringe de dokumenter, der kan anvendes til forsvar i sagen.
Brev 380 er en randbemærkning til en liste over toldsatser i hertugdømmerne. Notitsen viser den praktiske administration af de fælles toldindtægter mellem den danske konge og den gottorpske hertug, hvor provenuet skulle deles mellem parterne.

Side 423

Brev 381 ⁕ 1632-48

Optegnelse, i hvilken Kongen udtaler sin Utilfredshed med den gottorpske Hertugs Holdning. Kongens Indtægt af Tolden kan gaa lige op imod hans i Anledning af Femern lidte Tab.
— *R. A.*

Das der herdtzog sich nit *Accommodiren* wiil in dem, was godt zur Ehren vndt den armen leuthen zu Ihr Seligkeit diinen kan, so lasse ich Es dahin steen lassen. Das ich aber darum alle dii aldte sachen, so beii Meines herren vatters zeiitten passiiert vndt beii meinen zeiitten in guthe Ruhe standen, sachen der *Vnion Committiren*[1)] soldte, das kommet miir fremdt[2)] fohr. Dii gelder, so miir aus den Zolkyisten Endgangen, können best mit den fehmersken geldern gleich auffgehen. Der herdtzog wolte miir dan das(!) den Skaden Erstatten, den dii fehmmersken miir in viil wege verursachet haben.

Oversættelse af Brev 381
Hvis hertugen ikke vil indrette sig efter det, som kan tjene Gud til ære og de fattige mennesker til deres salighed, så lader jeg det bero dermed.
Men at jeg derfor skulle bringe alle de gamle sager, som var blevet ordnet i min salige faders tid og siden har stået i god ro i min egen tid, ind for unionen[1)], forekommer mig fremmed.[2)]
De penge, som jeg har mistet fra toldkisterne, kan bedst opvejes af de penge, der vedrører Femern.
Så måtte hertugen da erstatte mig den skade, som femernerne på mange måder har forvoldt mig.

Brev 382 * 1632-48

Til Korfits Ulfeldt.[3)]

Seddel med Ordrer angaaende Malerier paa Frederiksborg.
— *R. A.*

1. Der skal gorris Rammer til dii konterfeiier, der staar y wynterstuen, *item* til dy stycker y wybeckis kammer.
2. Dii Hercules stycker skal alle paa den Store Saal.[4)]

Oversættelse af Brev 382
1. Der skal laves rammer til de portrætter, som står i vinterstuen, ligeledes til billederne i Vibekes kammer.
2. Hercules-billederne skal alle anbringes i den store sal.[4)]

[1)] Fejlskrift for *Compromitteren*?
[2)] Fejlskrift for *fremdt* = fremmed.
[3)] Sedlen har ingen udskrift, men er opbevaret mellem brevene til Korfits Ulfeldt.
[4)] Kongen havde 1608-10 fået malet ti billeder forestillende Herkules' bedrifter af Jacob Rapost. Ifølge inventaret over Frederiksborg Slot af 1650 fandtes de otte af dem da på første sal, fordelt på to værelser.

Kommentar
Side 423 indeholder to korte optegnelser fra usikker tid.

Optegnelse 381 rummer Christian IV's utilfredshed med den gottorpske hertugs holdning. Kongen afviser at genåbne gamle stridsspørgsmål fra faderens tid og mener, at tabte toldindtægter kan opvejes af forhold vedrørende Femern.
Optegnelse 382 er en praktisk huskeseddel om indretningen af Frederiksborg Slot. Her bestemmer kongen placeringen af portrætter og de berømte Herkules-billeder, hvilket giver et lille indblik i hans interesse for slottets kunstneriske udsmykning.

Side 424

Brev 383 * 1637-43[1)]

Til Korfits Ulfeldt.

Efterskrift angaaende Tilsendelse af Klæde. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Der skall, saa Snardt skee Kan, Sendis Ett ganske Stycke guldt Kleede hiid. *Datum ut in literis*[1)].
Postscriptum Stadtholderen till hande.

Oversættelse af Brev 383
Der skal, så snart det kan ske, sendes et helt stykke guldklæde hertil.
Datum ut in literis = dateret som i brevet.
Efterskrift til statholderen.

Brev 384 * 1637-43[1)]

Til Korfits Ulfeldt.

Det skal undersøges, om Isen endnu kan bære ved Dragør. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Postscriptum[2)].
Eptherdi dig bekendt Er, huad som tiilforn Om dragør befahliid, daa skaldtu strax haffue bud ud paa Amag att Erfahre, Om Issend Endnu ligger faast ued landiid ued dragør Bye, att man Kan gaa paa den.
Udskrift: Stadtholderen H: Corfidtz Wllefeldt till hande.

Oversættelse af Brev 384
Efterskrift.[2)]
Eftersom det er dig bekendt, hvad der tidligere er blevet befalet vedrørende Dragør, skal du straks sende bud ud på Amager for at få oplyst,
om isen endnu ligger fast ved land ud for Dragør by, så man kan færdes på den.
Udskrift: Statholderen hr. Corfits Ulfeldt til hænde.

Brev 385 * 1637-43[1)]

Til Korfits Ulfeldt.

Efterskrift angaaende noget Smedearbejde. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.
Originaltekst
[fortsættes s. 425]

Oversættelse af Brev 385
[fortsættes s. 425]

---

[1] Da dette brev og de to følgende er adresserede til Korfits Ulfeldt som statholder, må de stamme fra tiden april 1637 til marts 1643.
[2] Brevet tilhører muligvis vinteren 1639-40, da kongen var optaget af at befæste Dragør (jf. bind IV, s. 273 og 283).

Kommentar
Side 424 indeholder hele **brev 383** og **brev 384** samt begyndelsen af **brev 385**.
Brev 383 er en kort efterskrift med ordre om hurtigst muligt at fremsende et stykke kostbart guldklæde.
Brev 384 viser Christian IV's praktiske interesse for forholdene ved Dragør. Kongen ønsker hurtig efterretning om isens bæreevne ved Amager, sandsynligvis fordi transport eller militære dispositioner kunne afhænge af forholdene.
Nederst begynder **brev 385**, der omhandler et stykke smedearbejde og fortsætter på næste side.

Side 425

Brev 385 * 1637-43[1]

Til Korfits Ulfeldt.
Efterskrift angaaende noget Smedearbejde. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Smidden y den Store Smiddie[1] skal sendes hiid, at hand heer Kan bese nogiit arbeid, som dy inted Kan forliigis om. *Vale. Datum ut in literis.*
Postscriptum Stadtholderen H: Corfidtz (!) tiil hande.

Oversættelse af Brev 385
Smeden i den store smedje[1] skal sendes hertil, så han her kan besigtige noget arbejde, som de ikke kan blive enige om.
Far vel.
Dateret som i brevet.
Efterskrift til statholderen hr. Corfits Ulfeldt.

Brev 386 * 1643-48[2]

Til Korfits Ulfeldt.

Efterskrift angaaende Farvning af et Parti Klæde i København. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Aff myn herudi liggende skriiffuelse Erfharer du Nocksom myn mening, Mens Eptherdi mig nogit Indfaldt, siiden at dette uaar forsegliid, da haffuer ieg herudi vyldt dig ded lade uyde, Som bestaar derudi, At ieg vyl uyde, Om man Kan y Køben: faa En party aff Kleede faruyt och bered, Och om sliigdt skee Kan, daa uyl hiidsendis skiib, som ded heer Kan Indtage.
Vale. Datum ut in literis.
Udskrift: Riigens Hoffmeister tiil hande.

Oversættelse af Brev 386
Af min vedlagte skrivelse vil du tilstrækkeligt kunne forstå min mening.
Men eftersom der siden dette brev blev forseglet faldt mig noget ind, har jeg villet lade dig vide følgende:
Jeg ønsker at få oplyst, om man i København kan få et parti klæde farvet og beredt.
Hvis dette kan lade sig gøre, vil der blive sendt skib hertil, som kan tage det om bord.
Far vel.
Dateret som i brevet.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

Brev 387 * 1643-48

Til Korfits Ulfeldt.

Rådet vil ikke afgive nogen Erklæring førend efter afholdt Møde. — B. Bergius's Afskrift, Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm.

Ieg haffde Radiit huoss mig Och vylde Erfhare aff dennom derris mening, mens dy vndskylde sig, att dy indted siig Kunde derom Erk[ ]lere, førend dy Kam sammen, huorfor Ieg lod dem gaa bordt Igen.
Udskrift: Riigens Hoffmeister till hande.

Oversættelse af Brev 387
Jeg havde rådet hos mig og ønskede at høre deres mening.
Men de undskyldte sig med, at de ikke kunne erklære sig om sagen, før de var samlet.
Derfor lod jeg dem gå bort igen.
Udskrift: Rigens hofmester til hænde.

---

[1] Sikkert smedjen på Bremerholm. Fra 1638 var Hans Ulriksen Svitzer mestersmed her (Lind s. 360).
[2] Dette og det følgende brev er adresseret til Ulfeldt som rigshofmester og må derfor henføres til tiden fra april 1643 og frem.

Kommentar
Side 425 afslutter **brev 385** og indeholder hele **brev 386** samt **brev 387**.
I **brev 385** ønsker Christian IV en faglig vurdering af et omstridt arbejde og tilkalder derfor smeden fra den store smedje.

Brev 386 vedrører et praktisk spørgsmål om tekstilproduktion. Kongen undersøger mulighederne for at få et større parti klæde farvet og færdigbehandlet i København og er parat til at sende skib efter varerne.
I **brev 387** giver Christian IV et kort indblik i rådets arbejdsform. Han ønskede en umiddelbar udtalelse fra råderne, men de afviste at tage stilling, før de havde haft lejlighed til at samles og drøfte sagen i fællesskab.

Side 426

Efterslet

Brev 388 ✻ 22. Juli 1627

Om Drikkepenge til Tjenestefolkene paa Wandsbeck.
— R. A., D. Kanc., Rentekammerafd., Pakken: Diverse Efterretninger vedk. Rigets og Kongens Indtægter og Udgifter VII. Diverse til Rentemesterregnskabet Nr. 7.

20 dlr. sollen gegeben werden, so vnther sii sollen gethelet werden[1)].

Oversættelse af Brev 388
20 daler skal gives og fordeles mellem dem.[1)]

Brev 389 ✻ 15. Juli 1631

Til Christian Friis.
Da Kongen af Raaderne har modtaget afvisende Svar paa sit Forslag om, at disse fremtidigt skulle indgive deres Betænkninger skriftligt hver for sig, erklærer han, at ville bøje sig for Raadets flerstemmige Afgørelse. Raadets Andragende vedrørende et Mageskifte, hvorved der skulle erhverves Grund til et nyt Fæstningsanlæg, kan ikke imødekommes. — Langebeks Afskr. (efter Orig. i det rosenholmske Arkiv) Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 4° 980.

Ieg thuiffler ynted, at du io dragis til mynde, huissom[2)] Riigens Raad ued Her Iørgen Skeell och dyn person pa frederichsborg lod anbringe, Nemlich, at om dy derris betenckende paa myn *Proposition* skriifftlig mig skulle lade tilkomme, at sliigdt ville *causere* stor wydtløfftighed och
[fortsættes s. 427]

Oversættelse af Brev 389
Jeg tvivler ikke på, at du nok vil erindre, hvorledes rigsrådet ved hr. Jørgen Skeel og din person på Frederiksborg lod fremføre,
nemlig at hvis de skulle lade deres betænkninger over mit forslag (*proposition*) tilgå mig skriftligt, ville dette medføre stor vidtløftighed og ...
[fortsættes s. 427]

[1)] Påtegnet med blyant på en seddel, hvorpå der er opført en liste over tjenestefolk på Wandsbeck, som skal have drikkepenge. 22. juli 1627.
[2)] = hvordan, hvorledes.

Kommentar
Side 426 indleder afsnittet **Efterslet**. Først følger en ganske kort notits om uddeling af 20 daler til tjenestefolkene på Wandsbeck.
Dernæst begynder **brev 389** til Christian Friis. Brevet vedrører Christian IV's ønske om at modtage rigsrådernes betænkninger skriftligt hver for sig. Allerede i de første linjer fremgår det, at rådet havde indvendinger mod denne fremgangsmåde, og kongen henviser til tidligere drøftelser på Frederiksborg.

Side 427

Brev 389 ✻ 15. Juli 1631 (fortsat)
Til Christian Friis.

perplexitet, Sa at man fast ingens betenckende rett kunde fornemme. *Item*, at Riigens Raad begerede, at man Hannerow ymod Key v. Aanefeldtz Godtz, dersom[1)] den fort Riigid til beste leggis, skulle ville forbytte.
Saa eptherdi ieg samme tyd mig paa Edera anbringen inted kunde erklere, eptherdi Riigens Maarss for syn Skrøbelighed skyld inted lenger kunde bliiffue tilsteede, Och ieg anden dagen tiilig begaff mig paa weiien herud, Saa haffuer Ieg nu myn *Resolution* derpaa dig villid laade wyde, At naar Riigens Raad mig derris betenckende Skriifftlig En huer *a part* laader tilkomme, och dy fleeste *vota* derhen gaar Sliigdt inted at uerre raadeligdt[2)], da er ieg fornøied,
Och paa ded ingen skall kunde syge *Maiora* anderledis at uerre fallen, end som dy udi sig selffuer fallen er, daa skaldtu *in mea presentia* aabne Raadtzens ynleg och deraff *colligere Maiora* och dem siiden ued den Eed, du mig och Riigid med *obligerit* er, *in Senatu* vden nogens formelding forrebringe.
Den *Permutation* anlangende, daa er ded gaadt at see, at om[3)] samdtlige Riigens Raad ded vnderskreffuid haffuer, som Riigens Maarss mig *præsenterede*, at ded aff nogle er bracht til ueiie. Ty ieg er viss paa, at den største deell aff dennom uel ued, at sliggen *permutation* yngen genge haffue kunde, ty dennom wytterligdt er, At *permutere* en Pladtz, som ligger vnder Keysseren, med en, som man achter at bruge tiil Riigens *defension* ymod Keysseren, at uerre *extra Rationem*. At der haffuer uerrid taliid om samme
[fortsættes s. 428]

Oversættelse af Brev 389
... forvirring (*perplexitet*), således at man næsten ikke rigtigt kunne forstå nogen af betænkningerne.
Ligeledes ønskede rigsrådet, at man skulle bytte Hanerau mod kejserens von Ahlefeldts gods, dersom[1)] dette kunne tjene rigets bedste.
Da jeg på det tidspunkt ikke kunne erklære mig om jeres forslag, fordi rigsmarsken på grund af svagelighed ikke længere kunne være til stede, og fordi jeg selv tidligt den følgende dag rejste herfra,
har jeg nu villet lade dig vide min beslutning (*resolution*) herom:
Hvis rigsrådet lader deres betænkninger komme mig skriftligt i hænde hver for sig (*a part*), og flertallet af stemmerne (*vota*) går ud på, at dette ikke er tilrådeligt,[2)] da er jeg tilfreds.
Og for at ingen siden skal kunne sige, at flertallet (*maiora*) faldt anderledes ud, end det faktisk gjorde, skal du i min nærværelse åbne rådets indlæg, sammenfatte flertallets mening (*colligere maiora*) og derefter forelægge den i senatet (*in Senatu*) i kraft af den ed, hvormed du er forpligtet over for mig og riget, uden at røbe nogen enkeltmands mening.

Hvad angår det foreslåede mageskifte (*permutation*), er det let at se, at selv om hele rigsrådet har underskrevet det forslag, som rigsmarsken forelagde mig, så er det blevet fremmet af enkelte.
For jeg er overbevist om, at størstedelen af dem godt ved, at et sådant mageskifte aldrig kunne gennemføres.
Det må nemlig være dem klart, at det er urimeligt (*extra rationem*) at bytte et område, som ligger under kejseren, med et område, som man agter at bruge til rigets forsvar mod kejseren.
At der har været talt om samme sag ...
[fortsættes s. 428]

---

[1] *Dersom* = der, hvor.
[2] Kongens forslag om, at råderne hver for sig skulle afgive skriftlige betænkninger over de forelagte spørgsmål, blev afvist af rigsrådet ved memorial af 22. juni 1631.
[3] *om* = selv om.

Kommentar
Side 427 fortsætter **brev 389**. Christian IV bøjer sig her formelt for rigsrådets afvisning af hans ønske om individuelle skriftlige vota, men forsøger samtidig at sikre sig kontrol over proceduren ved optælling og fremlæggelse af flertallets mening. Samtidig afviser han et foreslået mageskifte, som efter hans vurdering ville være militært uforsvarligt, fordi det berørte områder af betydning for rigets forsvar mod kejsermagten.

Side 428

Brev 389 ✻ 15. Juli 1631 (afslutning)
Til Christian Friis.

permutation anderstedtz end udi Raadstuen, ded byller Ieg mig ynd deraff, at der Ieg kam hiid, da skreff Offuerste Randtzou[1] mig tiil, at hand haffde fornommid, at Ieg ville bytte Hannerow bordt, huorfor hand baad mig, at Ieg ville for hans lange tieniste Skiild vnde hannem en anden Plaadtz at verre paa[2].
Vale. Aff Glyckstad den 15 Iulij Anno 1631.
Christian.
Udskrift: Danmarckis Riigis Chanseler tiil hande.

Oversættelse af Brev 389
At der har været talt om dette mageskifte (*permutation*) andre steder end i rådstuen, slutter jeg deraf,
at oberst Rantzau[1] skrev til mig, da jeg kom hertil, og meddelte, at han havde hørt, at jeg ville afhænde Hanerau.
Derfor bad han mig om, at jeg af hensyn til hans lange tjeneste ville unde ham et andet sted at opholde sig.[2]
Far vel.
Fra Glückstadt den 15. juli 1631.
Christian.
Udskrift: Danmarks riges kansler til hænde.

Brev 390 ✻ 5. Oktober 1637

Til Hofprædikant Peder Winstrup

Kongen sender Peder Winstrup Stephan Klotz' Betænkning angaaende Holger Rosenkrantz' Bog med Befaling til at forelægge den for de teologiske Professorer. Han er enig med Klotz i dennes Gendrivelse af Rosenkrantz' Lære om Menneskets Retfærdiggørelse. — Afskrift i det Deichmanske Bibliotek (Nr. 49 4°), Oslo.[3)]

Salutem in Chro Jesu, Kiere D. Docter, Ieg sender eder her huos Doctoris Glotzii Iuditium offuer Holger Rossen-
[fortsættes s. 429]

Oversættelse af Brev 390
Fred i Kristus Jesus.
Kære doktor, jeg sender eder hermed doktor Klotz' bedømmelse (*iuditium*) af Holger Rosen-
[fortsættes s. 429]

[1)] Markvard Rantzau.
[2)] Rådets erklæring af 26. juni vedrørende kongens forslag om et fæstningsanlæg ved grænsen tilrådede at skaffe jord hertil ved Kieler Fjord gennem et mageskifte med Kaj Ahlefeldt. Mageskiftet blev senere afvist af Ahlefeldt.
[3)] Brevet blev tidligere trykt i *Kirkehistoriske Samlinger* efter samme afskrift. Ifølge en senere bemærkning fra Peder Lange var originalbrevet egenhændigt.

Kommentar
Side 428 afslutter **brev 389**. Christian IV begrunder her sin mistanke om, at planerne om mageskiftet har været diskuteret uden for de officielle rådsmøder. Som bevis anfører han et brev fra Markvard Rantzau, der allerede havde hørt rygter om, at Hanerau skulle afhændes. Siden indleder derefter **brev 390** til hofprædikant Peder Winstrup. Her bevæger korrespondancen sig fra politiske og administrative spørgsmål til teologiske stridigheder. Christian IV sender en teologisk vurdering af Holger Rosenkrantz' skrifter og ønsker sagen forelagt universitetets teologiske professorer.

Side 429

Brev 390 ✻ 5. Oktober 1637 (afslutning)
Til Hofprædikant Peder Winstrup

...krantzis baag[1)], hvilckid y D. Brochmanno[2)] och dy andre *theologis* skal lade sehe och dennom pa myne [Vegne] lade forsta, at y Er befallid ad erhafre deris mehning derom Oc mig derom giøre *Relation*, naar gud viill, Ieg kommer tiil eder igien. Man haffuer lenge siden taaliid om en baag, som samme Rossenkrandtz haffde for, huorepther Ieg med andre haffver y lang tiid længtis epther (!) att faa att Sehe, som nu er kommen for en dag. Huad nu voris *Theologij* derom viil *iudicere*, det giffer tyden. Ieg for myn person Er i den Mehning, att D. Glodzius *ex fundamento* haffer *Refutherit* den Punct, oc att samme *præfation*, saauydt et mennisker (!) *Iustificatio* angar, bør att *Refutheris*, Saatt folck den kand Sehe oc Erfare, ad der findis dy y verden, Som tør lade hannem forstaa, ad hand løbber gaal myt y all hans store viisdom. *Vale. Aff flensborger hus d. 5 Octobris Anno 1637.*
Christian.
Udskrift: Hoffprædikanther tiil hande.

Oversættelse af Brev 390
... Rosenkrantz' bog,[1)] som du skal lade dr. Brochmann[2)] og de andre teologer gennemse.
Du skal på mine vegne lade dem vide, at du har fået befaling til at indhente deres mening om sagen og senere aflægge beretning (*relation*) til mig, når jeg med Guds hjælp kommer til jer igen.
Man har længe talt om en bog, som denne Rosenkrantz havde udgivet, og som jeg sammen med andre længe har ønsket at få at se. Nu er den endelig kommet frem.
Hvad vore teologer nu vil dømme (*iudicere*) om den, må tiden vise.
For min egen person er jeg af den opfattelse, at dr. Klotz (*Glodzius*) grundigt (*ex fundamento*) har gendrevet (*refutherit*) dette punkt,
og at den samme fortale (*præfation*), for så vidt den angår menneskets retfærdiggørelse (*justificatio*), bør gendrives,
så folk kan se og erfare, at der findes mennesker i verden, som tør lade ham forstå, at han farer vild midt i al sin store lærdom.
Far vel.
Fra Flensborghus den 5. oktober 1637.
Christian.
Udskrift: Hofprædikanten til hænde.

Brev 391 * Efter 4. Marts 1641

Påtegning paa en Skrivelse af 4. Marts 1641 fra Hertugerne Johan Christian, Ernst Günther, Georg Frederik og August af Sønderborg angaaende deres Successionsret til Grevskabet Pinneberg. Kongen henviser til den herom afsluttede Delingstraktat.
— R. A., Regeringskanc. i Glückstadt, Gesamthaus Holstein, Akter vedr. Overtagelsen af Grevskabet Pinneberg I.
Originaltekst
[fortsættes s. 430]

Oversættelse af Brev 391
[fortsættes s. 430]

[1)] Der er tale om den af Holger Rosenkrantz i 1636 udgivne bog *„Fürstenspiegel"*. I fortalen fremsatte Rosenkrantz sine anskuelser om retfærdiggørelsen ved Guds nåde og de deraf følgende gerninger. Skriftet gav anledning til en teologisk strid, hvori den slesvigske generalsuperintendent Stephan Klotz deltog.
[2)] Sandsynligvis Jesper Brochmand.
[3)] Brevet blev tidligere trykt i *Kirkehistoriske Samlinger*. Ifølge en senere oplysning fra Peder Lange var originalen egenhændig.

Kommentar
Side 429 afslutter **brev 390**. Christian IV tager her klart stilling i den teologiske strid om Holger Rosenkrantz' *Fürstenspiegel*. Kongen erklærer sig enig med Stephan Klotz og ønsker de københavnske teologers vurdering af sagen. Brevet er usædvanligt personligt og viser, at Christian IV ikke blot interesserede sig for kirkepolitik, men også aktivt engagerede sig i læremæssige spørgsmål.
Nederst begynder **brev 391**, som vedrører de sønderborgske hertugers arveretlige krav i forbindelse med grevskabet Pinneberg.

Side 430

Brev 391 ✻ Efter 4. Marts 1641 (afslutning)

Påtegning paa en Skrivelse af 4. Marts 1641 fra Hertugerne Johan Christian, Ernst Günther, Georg Frederik og August af Sønderborg angaaende deres Successionsret til Grevskabet Pinneberg. Kongen henviser til den herom afsluttede Delingstraktat.

— R. A., Regeringskanc. i Glückstadt, Gesamthaus Holstein, Akter vedr. Overtagelsen af Grevskabet Pinneberg I.

Wass sii vndt dii anderen in dem Pachtiie(!) zu fodderen haben, das werden Sii auss dem verlauff der theiilung zu Ersehen haben, woruon dii *Copia* zweiffuels ohn bei dem hause Sunderburch sein wiirdt. Was aus demselben vndt sonsten Niit kan gezuergen[1)] werden, darhie(!) hab ich zu andtworthen[2)].

Oversættelse af Brev 391
Hvad de og de andre i denne pagt har at fordre, vil de kunne se af forløbet af delingen, hvoraf der uden tvivl findes en kopi hos huset Sønderborg.
Hvad der ikke kan bevises[1)] ud fra denne eller på anden måde, dertil har jeg intet at svare.[2)]

[1)] *gezuergen* = bevise, godtgøre (af nedertysk *zweren*).
[2)] I den omtalte skrivelse anmodede hertugerne om, at der ved ordningen af den pinnebergske sag måtte tages hensyn til deres successionsret, ligesom til de krav, som deres farbrødre, hertug Frederik af Nordborg, Philip af Glyksborg og Joachim Ernst af Pløn, havde rejst. Sagen var imidlertid allerede i praksis afgjort. Kongen og den gottorpske hertug havde ved traktat af 7. december 1640 delt Pinneberg mellem sig og sluttede siden en nærmere overenskomst, hvorefter den længstlevende af de to regerende linjer skulle arve den andens del af de pinnebergske lande. Dermed blev de yngre sønderborgske linjer udelukket.
De sønderborgske hertuger forfulgte endnu i de følgende år deres krav hos kejseren, men uden resultat.

Kommentar
Side 430 afslutter **brev 391**. Christian IV afviser i praksis de sønderborgske hertugers krav på andel i grevskabet Pinneberg og henviser dem til den allerede gennemførte deling og de eksisterende traktater. Hans korte svar viser, at han betragter sagen som afsluttet og ikke finder grundlag for yderligere forhandling.

Side 431

Fortegnelse over de Personer, til hvem Brevene er skrevne (fortsat)
Originaltekst

Adolf Frederik, Hertug af Meklenborg, Nr. 54.
Ahlefeldt, Jørgen, Nr. 87.
Anna, Kurfyrstinde af Brandenborg, Nr. 11, 13, 14, 16-25.
Antvorskovs Skriver og Foged, Nr. 41.
Christian Vilhelm, Markgreve af Brandenborg, Administrator i Magdeborg, Nr. 46, 65, 66.
Elisabeth, Hertuginde af Brunsvig, Nr. 29, 50, 53.
Elisabeth, Hertuginde af Meklenborg, Nr. 1.

Feltmarskalken, Nr. 73.
Ferdinand II, tysk Kejser, Nr. 83 (Udkast).
Frederik (III), Ærkebiskop af Bremen, Nr. 287.
Frederik III, Hertug af Gottorp, Nr. 80 (Udkast).
Frederik Ulrik, Hertug af Brunsvig, Nr. 42 (Udkast), 49.
Friis, Christian til Kragerup, Nr. 389.
Fuchs, Johan Philip, Nr. 63.
Georg, Hertug af Brunsvig-Lyneborg, Nr. 30, 57.
Georg Vilhelm, Kurfyrste af Brandenborg, Nr. 43-45, 52, 59-61, 96.
Günther, Frederik, Nr. 80 (Udkast).
Hedevig, Enkekurfyrstinde af Sachsen, Nr. 67, 72, 81.
Joachim Frederik, Markgreve, senere Kurfyrste af Brandenborg, Nr. 3-6.
Johan Adolf, Hertug af Gottorp, Nr. 26.
Johan Albrecht, Hertug af Meklenborg, Nr. 47, 64.
Johan Ernst, Hertug af Sachsen-Weimar, Nr. 48.

Kommentar
Side 431 indleder værkets **personregister** (*Fortegnelse over de Personer, til hvem Brevene er skrevne*). Der er derfor ikke tale om nye breve eller optegnelser, men om en systematisk oversigt over brevenes modtagere med henvisning til de relevante brevnumre.
Listen begynder med personer og institutioner fra bogstavgruppen **A-J**, herunder flere medlemmer af de nordtyske fyrstehuse, den tyske kejser Ferdinand II samt Christian Friis, som var modtager af **brev 389**.

Side 432

Fortegnelse over de Personer, til hvem Brevene er skrevne (afslutning)

Johan Georg, Kurfyrste af Sachsen, Nr. 55-56, 58, 69, 71, 86.
Johan Sigismund, Kurfyrste af Brandenborg, Nr. 8, 9, 15, 34.
Lange, Gunde, Nr. 74.
Læger i København, Nr. 40 (Paategning).
Marsvin, Ellen, Nr. 33, 35, 78.
v. Mitzlaf, Joachim, Nr. 51.
Munk, Kirstine, Nr. 27, 28, 31.
Pentz, Christian, Nr. 85, 88.
Pogwisch, Sivert, Nr. 51.
Rantzau, Christian (?), Nr. 108.
Ravn, Claus, Nr. 352.
Rentemestrene, Nr. 84 (Paategning), 93 (Paategning).
Schulte, Otto, Nr. 38 (Udkast).
Sehested, Christen Thomesen, Nr. 273, 274, 338.
Sophie, Hertuginde af Meklenborg, Nr. 7.
Thurn, Heinrich Matthias (?), Nr. 73.
Ulfeldt, Korfits, Nr. 91, 92, 94, 95, 97-103, 105, 109, 112-28, 130-57, 159-69, 171-207, 209-14, 216-37, 239-70, 272-86, 288-312, 314-19, 321-44, 346-50, 353-76, 382-87.
Ulrik, Hertug af Meklenborg, Nr. 2.
v. Wildenstein, Georg Wulf, Nr. 70 (Udkast).
Vilhelm, Hertug af Sachsen-Weimar, Nr. 77.
Vind, Iver, Nr. 106.

Vind, Jørgen, Nr. 251.
Winstrup, Peder, Hofprædikant, Nr. 390.

Oversættelse
Dette er den afsluttende del af personregisteret over modtagere af brevene i bindet.
Listen omfatter blandt andre:

- Johan Georg af Sachsen
- Johan Sigismund af Brandenburg
- Ellen Marsvin
- Kirstine Munk
- Christen Thomesen Sehested
- Peder Winstrup
- Korfits Ulfeldt

Særligt bemærkelsesværdigt er, at **Korfits Ulfeldt** er modtager af langt hovedparten af brevene i bindet, nemlig brevene nr. **91-376** med enkelte afbrydelser.

Kommentar
Side 432 afslutter **fortegnelsen over brevenes modtagere**. Siden fungerer som register og indeholder derfor ikke nyt brevstof, men giver et samlet overblik over de personer, som Christian IV korresponderede med i det foreliggende bind.
Registreringen understreger Korfits Ulfeldts helt centrale rolle i kongens administration og politiske arbejde i 1640'erne. En meget stor del af bindets korrespondance er rettet til ham, hvilket afspejler hans position som kongens nærmeste politiske medarbejder og rigshofmester.

Fortegnelse over Uoverensstemmelser mellem Breve, trykt efter Afskrifter, og de tilsvarende Originaler

FORTegnelse over Uoverensstemmelser mellem Breve, trykt efter Afskrifter, og de tilsvarende Originaler.
Om de ved Udarbejdelsen af denne Fortegnelse fulgte Principper se S. II.
Bd. I.
S. 429. Ved Begyndelsen af Punkt 1-6 er i Marginen tilføjet Bogstaverne *I. V.* (sikkert = Lensmanden paa Frederiksborg Jørgen Urne), ved Nr. 1 og 5 desuden *M. K.* (sikkert = Lensmanden paa Københavns Slot, Mogens Kaas).
— L. 5 f. o.: *Laagarden*, læs *Laagarde*.
— L. 13 f. o. er tilføjet *I. V. N. B.* i Marginen, L. 15 f. o. *I. V.* og L. 19 f. o. *N. B.*
S. 430 L. 5 f. o. er tilføjet *N. B.* i Marginen, L. 1 og 8 f. o. ligeledes *I. V.* og L. 14 f. o. *R. I. V.*
S. 431 L. 5 f. o.: *koerøchter*, læs *koeuochter*.
— L. 8 f. o. er tilføjet *N. B.* i Marginen.
— L. 17 og 18 f. o. er tilføjet *M. K.* i Marginen.
S. 432 L. 1 og 7 f. o. er tilføjet *R. B.* i Marginen, L. 8 f. o. ligeledes *M. K.*
— L. 10-20 f. o. Ved Begyndelsen af Punkt 7-11 er i Marginen tilføjet *I. V.*, ved Punkt 8 og 10 desuden *M. K.* og ved Punkt 9 *R.*
— L. 12 f. n. er tilføjet *N. B.* i Marginen, L. 6 f. n. ligeledes *M. K. N. B.*

Oversættelse
Denne side er ikke brevstof, men begyndelsen på en tekstkritisk fortegnelse over forskelle mellem de breve, der er trykt efter afskrifter, og de originale dokumenter.
For bind I registreres blandt andet:

- marginaltilføjelser som **I.V.**, **M.K.**, **N.B.**, **R.B.** og **R.**
- enkelte staveafvigelser, fx:
  - *Laagarden → Laagarde*
  - *koerøchter → koeuochter*
- angivelser af steder, hvor der i originalerne er tilføjet bemærkninger i marginen.

Kommentar
Side 433 markerer overgangen fra selve brevsamlingen til det filologiske og tekstkritiske apparat. Formålet med fortegnelsen er at dokumentere forskelle mellem afskrifter og originaler, så læseren kan kontrollere udgiverens tekstgrundlag.
Notitserne vedrører hovedsageligt bind I og indeholder rettelser, marginalnoter og andre mindre tekstvarianter. Der er således ikke tale om nyt materiale fra Christian IV, men om redaktionelle oplysninger til brug for forskningen.

Side 434
Fortegnelse over Uoverensstemmelser mellem Breve, trykt efter Afskrifter, og de tilsvarende Originaler (fortsat)
Originaltekst
Bd. I.
S. 433. Ved Punkt 15 er tilføjet *M. K.* i Marginen, ved Punkt 16 og 17 ligeledes *I. V. R.* Efter Punkt 17 er (med en Kancellihaand) tilføjet: »Kong. May. Egen Nadigste mundtlig befaling« (angaaende Arbejde ved Ibstrup og paa Jonstrup Mark).
Bd. III.
S. 95 L. 2 f. o. Originalen mangler Udskrift.
S. 98 L. 13 f. o.: *Ess*, læs *Esse*.
Bd. IV.
S. 99 L. 1-5 f. n. Originalen har de samme Læsemaader som Teksten.
S. 100 L. 2 f. o.: *opstaffere*, læs *staffere*.
— L. 11 f. o.: *finder du*, læs *finder [du]*.
— L. 9, 8, 5 og 3 f. n. Originalen har de samme Læsemaader som Teksten.
S. 101 L. 12 f. o.: *1636*, læs *Anno 1636*.
— L. 7, 6, 5 og 4 f. n. Originalen har de samme Læsemaader som Teksten.
S. 254 L. 4 f. o.: *faruand*, læs *foruand*.
S. 280 L. 14 f. n.: *forhudle*, læs *forheidle* (ɔ: bortødsle).
S. 281 L. 9 f. n.: *skall*, læs *daa skall*.
S. 282 L. 2 f. o.: *[laade]*, læs *laade*.
— L. 9 f. o.: *[som man]*, læs *som man*.
— L. 5 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 287 L. 5 f. n. Originalen har Læsemaaden: *weer*.
S. 289 L. 12 f. n.: *da*, læs *da uy[ll] ... fattis tiil skiib ...*
S. 293 L. 20 f. o.: *[uid]*, læs *ued*.
S. 294 L. 1 f. o.: *Biidne*, læs *Biiørn*.
S. 295 L. 1 f. o.: *[kan]*, læs *kan*.
— L. 3 f. o.: *[griibe]*, læs *griibe*.
Nr. 344 er ifølge Paategning modtaget 4. Febr.
S. 299 L. 11 f. o.: *[om]*, læs *om*.
S. 301 L. 5 f. o.: *med*, læs *dog med*.
L. 6 f. o.: *henad*, læs *Imod*.

Oversættelse

Denne side fortsætter den tekstkritiske fortegnelse over afvigelser mellem afskrifter og originaler.
Indholdet består af:

- registrering af marginaltilføjelser i originalerne
- rettelser af enkelte ordformer
- angivelser af steder, hvor originalen bekræfter den trykte læsemåde
- oplysninger om manglende udskrifter eller senere påtegninger
- korrektioner til bind III og især bind IV

Eksempler:

- *Ess* skal læses som *Esse*
- *opstaffere* skal læses som *staffere*
- *Biidne* skal læses som *Biiørn*
- på side 301 skal *henad* læses som *Imod*

Kommentar
Side 434 tilhører fortsat værkets tekstkritiske apparat og indeholder ingen nye breve eller optegnelser af Christian IV. Formålet er at dokumentere forskelle mellem de trykte tekster og de bevarede originalmanuskripter, så forskere kan kontrollere udgiverens læsninger og eventuelle rettelser.
Siden omfatter korrektioner til både bind I, III og IV og viser den store omhu, hvormed udgiverne har sammenholdt afskrifter og originaler.

Side 435

Fortegnelse over Uoverensstemmelser mellem Breve, trykt efter Afskrifter, og de tilsvarende Originaler (fortsat)
Originaltekst
Bd. IV.
S. 302 L. 2 f. o.: *bliffuer*, læs *bliiffuer well*.
— L. 6 f. o.: *100000*, læs *10000*.
S. 305 L. 16 f. o.: *[uyde]*, læs *uyde*.
S. 308 L. 11 f. o.: *ieg*, læs *uy*.
S. 310 L. 7 f. n.: *[er]*, læs *er*.
S. 314 L. 14 f. n.: *bohrtt*, læs *bohrii[s]* (Hul i Papiret).
S. 315 L. 14 f. o.: *[torre]*, læs *torre*.
— L. 16 f. o.: *bringe*, læs *bruge*.
— L. 17 f. o.: *Sabøig*, læs *Sabiig*.
S. 325 L. 15 f. n.: *ordin[er]iss*, læs *ordniss*.
— L. 12 f. n. Oprindelig har der staaet *6 Apri:*, men det er rettet af Kongen selv til *10 April*.
S. 327 L. 17 f. o.: *[skaldt sende fordt]*, læs *skaldt sende fordt*.
— L. 18 f. o.: *[huor]*, læs *huor*.
S. 345 L. 11 f. n.: *frockerne (!)*, læs *frøckerne*.
— L. 3 f. n. Brevet er paategnet 1. Juni af Korfits Ulfeldt.
S. 346 L. 4 f. o.: *Heimemarck*, læs *Hennemarck*.
S. 349 L. 11 f. o.: *[tiil]*, læs *tiil*.
S. 350 L. 2 f. o.: *secker*, læs *Seckerer*.
Nr. 399 er ifølge Paategning modtaget 17. Juni.
S. 353 L. 18 f. n.: *band*, læs *borede*.
S. 355 L. 5 f. o.: *din*, læs *den*.
Nr. 404 er ifølge Paategning modtaget 17. Juli.

S. 357 Nr. 406 er ifølge Paategning modtaget 19. Juni (!).
S. 359 L. 16 f. n.: *thiid*, læs *Ehrid*.
S. 360 L. 1 f. o.: *ded*, læs *der*.
Nr. 408 er ifølge Paategning modtaget 28. Juni.
S. 361 Nr. 409 er ifølge Paategning modtaget 30. Juni.
S. 362 L. 14 f. o.: *me[ning]*, læs *mening*.
S. 363 Nr. 410 er ifølge Paategning modtaget 30. Juni.
L. 13 f. n.: *wnckeligdt*, læs *werckeligdt* (ɔ: sælsomt).
S. 364 L. 12 f. o.: *Biiens*, læs *Biiers*.
— L. 15 f. o.: *uyl*, læs *uyl først*.
Nr. 411 er ifølge Paategning modtaget 7. Juli.
S. 365 L. 5 f. o.: *a[r]meband*, læs *armband*.

Oversættelse
Denne side fortsætter den tekstkritiske registrering af forskelle mellem afskrifter og originaler i **bind IV**.
Der anføres:

- konkrete rettelser af ord og tal
- oplysninger om kongens egne rettelser i originalmanuskripterne
- registrering af modtagelsesdatoer på enkelte breve ud fra senere påtegninger
- korrektioner af navne, stednavne og læsemåder

Eksempler:

- *100000* korrigeres til *10000*
- *bringe* korrigeres til *bruge*
- *Heimemarck* korrigeres til *Hennemarck*
- *a[r]meband* korrigeres til *armband*

Kommentar
Side 435 hører fortsat til værkets tekstkritiske apparat. Som på de foregående sider er der ikke tale om nyt kildemateriale fra Christian IV, men om redaktionelle bemærkninger til tidligere trykte breve.
Notitserne dokumenterer udgivernes sammenligning mellem afskrifter og originaler og viser blandt andet, hvor Christian IV selv har foretaget rettelser i teksten, samt hvor senere påtegninger giver oplysninger om brevenes modtagelse.

Side 436

Fortegnelse over Uoverensstemmelser mellem Breve, trykt efter Afskrifter, og de tilsvarende Originaler (fortsat)
Originaltekst
Bd. IV.
S. 365 L. 11 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 366 L. 7 f. o.: *En*, læs *paa En*.
Nr. 412 er ifølge Paategning modtaget 11. Juli.
S. 369 Nr. 415 er ifølge Paategning modtaget 18. Juli.
S. 370 L. 13 f. o.: *høiiere*, læs *høiier an*.
— L. 12 f. n.: *komme*, læs *kommer*.
S. 394 Nr. 449 er ifølge Paategning modtaget 3. Septbr.
Brevets Bagside er paategnet: Nr. 12.
S. 395 Nr. 450 er ifølge Paategning modtaget 3. Septbr.

Brevets Bagside er paategnet: Nr. 11.
S. 397 Nr. 453. Brevets Bagside er paategnet: No. 17.
S. 399 Nr. 457. Brevets Bagside er paategnet: No. 14.
S. 413 Originalen har til Punkt 2 Randbemærkningen (med en anden Haand): *Med Gottfred bestildt*, til Punkt 3 og 4: *Er bestildt.*
S. 420 Nr. 477. Originalens Bagside er af Jørgen Vind paategnet: *Lauritz pedersen, Arckelimester.*
S. 421 L. 3 f. n. Originalen har *Syne* (hvilket dog ogsaa kan læses som *Syrre*). Muligvis bør der læses *Suyne*.
S. 422 L. 2 f. o.: *leggiis*, læs *biggis*.
— L. 10 f. o.: *tractaterne*, læs *tractationen*.
S. 423 L. 1 f. o.: *[kan]*, læs *kan*.
Nr. 478. Der er af Modtageren skrevet et Kryds ved alle Artiklerne i denne Memorial undtagen ved den første og de, der begynder med »Saframdt . . .«, »H: Claus . . .«, »Nøglerne . . .« og »Tolrullerne . . .«.
S. 426 L. 8 f. o.: *Imod*, læs *hen Imod*.
— L. 15 f. n. Note 1. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 429 L. 12 f. o.: *trac[ta]tionen*, læs *tractationen*.
— L. 2 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 430 L. 5 f. o.: *spør*, læs *spar* (!).
— L. 14 f. o.: *ued*, læs *uel* (!).
S. 431 L. 16-17 f. o.: *berette*, læs *beretter*.

Oversættelse
Denne side fortsætter den tekstkritiske fortegnelse over afvigelser mellem afskrifter og originaler i **bind IV**.
Der registreres blandt andet:

- rettelser af enkelte ordformer (*leggiis* → *biggis*, *tractaterne* → *tractationen*)
- oplysninger om modtagelsesdatoer for breve ud fra påtegninger
- randbemærkninger til memorialer og instrukser
- oplysninger om læsemåder, hvor originalerne enten støtter eller korrigerer den trykte tekst
- bemærkninger om påskrifter på brevenes bagsider foretaget af senere embedsmænd

---

Kommentar
Side 436 er fortsat en del af værkets tekstkritiske apparat. Indholdet består udelukkende af registreringer af tekstvarianter, marginalnoter, dateringsoplysninger og andre redaktionelle iagttagelser vedrørende bind IV.
Særligt bemærkelsesværdige er oplysningerne om modtagelsesdatoer og modtagernes egne markeringer i dokumenterne, som giver forskere mulighed for at følge brevenes administrative behandling efter modtagelsen.

Side 437

Fortegnelse over Uoverensstemmelser mellem Breve, trykt efter Afskrifter, og de tilsvarende Originaler (fortsat)
Originaltekst
Bd. IV.
S. 433
L. 16 f. o.: *aff*, læs *aff dy*.

S. 435
L. 19 ff. f. o. Kun de sidste Linier fra »Dette skall ...« er egenhændigt skrevne.
Bd. V.
S. 2
L. 9 f. o. Originalen har Datum 2. Decbr.
S. 12
L. 4 f. o.: *Expers*, læs *Expres*.
S. 16
L. 17 f. o.: *8(?) Febr.*, læs *8. Febr.*
S. 23
L. 3 f. o.: *uild*, læs *uell*.
L. 1 f. n. Note 3. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 31
L. 16 f. n.: *ansendtlig*, læs *anseendtlig*.
S. 42
L. 15 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 121
Note 2, 4 og 5. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 122
L. 19 f. n.: *[som]*, læs *som*.
S. 123
L. 10 f. o.: *haffuer*, læs *haffte*.
— L. 17 f. o.: *Churdit*, læs *Churiit*.
Nr. 83 er ifølge Paategning modtaget 7. Septbr.
S. 150
L. 6 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
— L. 5 f. n. Ordet er delvis afrevet. De første Bogstaver kan læses som »Gen«.
S. 291
Note 2 og 3. Originalen har de samme Læsemaader som Teksten.
S. 292
L. 17 f. o.: *huer*, læs *herre*.
— L. 1 f. n. Note 2. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 293
L. 3 f. o.: *breidt*, læs *briidt*.
S. 320
L. 14 f. o.: *Bramss*, læs *Branss*.
S. 331
L. 19 f. o.: *den*, læs *dem*.
— L. 2 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten, dog *dem* for *den*. Ordene: *lade dem* er en Tilføjelse, at indsætte efter *ded* (betegnet ved et Kryds). Det rigtige havde sandsynligvis været at indsætte de to Ord efter *nemblig*.

Oversættelse
Denne side fortsætter den tekstkritiske fortegnelse og indleder registreringerne for **bind V**.
Der anføres blandt andet:

- rettelser af enkelte ordformer og navneformer
- præciseringer af datoer
- oplysninger om breve modtaget på bestemte datoer
- tilfælde hvor originalen bekræfter den trykte læsemåde
- bemærkninger om beskadigede originalmanuskripter

- redaktionelle vurderinger af, hvor senere tilføjelser burde have været placeret i teksten

Eksempler:

- *Expers → Expres*
- *uild → uell*
- *huer → herre*
- *Bramss → Branss*
- brev nr. 83 er ifølge påtegning modtaget 7. september

Kommentar
Side 437 afslutter registreringerne for **bind IV** og påbegynder de tilsvarende noter til **bind V**.
Som på de foregående sider består indholdet udelukkende af tekstkritiske bemærkninger og sammenligninger mellem afskrifter og originalmanuskripter.
Siden indeholder derfor ikke nyt brevstof fra Christian IV, men dokumenterer udgivernes arbejde med at kontrollere, korrigere og kommentere de trykte tekster på grundlag af de bevarede originaler.

Side 438

Fortegnelse over Uoverensstemmelser mellem Breve, trykt efter Afskrifter, og de tilsvarende Originaler (fortsat)
Originaltekst
Bd. V.
S. 332
L. 15 f. n.: *Runderne*, læs *Randuin* (maaske forskrevet for Randonnée, Runde).
— L. 17 f. n.: *uy*, læs *ieg*.
— L. 13-11 f. n. Originalen har de samme Læsemaader som Teksten.
— L. 10 ff. f. n. Ordet *„muse“* betyder ifølge Ordb. o. d. danske Sprog at stjæle eller rapse.
S. 333
L. 2 f. o.: *[inted er]*, læs *inted Er*.
S. 337
L. 18 f. o.: *Chanseler*, læs *Chan.*
S. 338
L. 4-9 f. o. Brevet er beskadiget i Kanten, saa at Liniernes yderste Ord er bortfaldne.
S. 340
L. 16 f. n.: *[ded]*, læs *ded*.
S. 346
L. 11 f. n.: *[Postscriptum]*, læs *Postscriptum*.
— L. 7 f. n. Originalen har Korfits Ulfeldts Paategning: *30. Maj 1643.*
S. 364
L. 4 f. o. Efter *Stycker* har staaet 1½ Linie, som er overstreget af Kongen, vistnok følgende: „Huad der endnu kan uerre bestild (?) aff deeler Lechter och Sparrer, som uar bestildt henad H . . .“
De fire sidste Ord har man ikke kunnet læse.
— L. 17 f. o.: *den*, læs *dem*.
S. 366
L. 2 f. o. Originalen synes at have Læsemaaden *lecker* (lækker ɔ: Junker ifølge Kalkars Ordbog).
— L. 6 f. n. Den sidste Post er overstreget i Originalen.
S. 372
L. 15 f. o.: *den*, læs *ded*.

— L. 6 f. n. Originalen har Datoen *21 Juni*.
S. 374
L. 1 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 388
L. 10 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 392
L. 1 f. o.: *12. eller 17. Septbr.*, læs *17. Septbr.*
— L. 17 f. o.: *12*, læs *17*.
S. 394
L. 1 f. o.: *Gudtz hielp*, læs *Gudtz [hielp]*.
S. 410
L. 16 f. o.: *bethragdt*, læs *behengdt*.
— L. 19 f. o.: *betrecge*, læs *behenge*.
— L. 4 f. n. Originalen mangler det sidste Tal i Aarstallet.

Oversættelse
Denne side fortsætter den tekstkritiske fortegnelse for **bind V**.
Der registreres:

- rettelser af enkelte ordformer (*Runderne* → *Randuin*, *Chanseler* → *Chan.*)
- oplysninger om beskadigede originalbreve
- steder hvor kongen selv har overstreget tekst
- dateringstilføjelser fra Korfits Ulfeldt
- forklaringer på sjældne ordformer, fx *muse* = stjæle eller rapse
- præciseringer af datoer og læsemåder i originalerne

Kommentar
Side 438 tilhører fortsat det tekstkritiske apparat. Den indeholder ingen nye breve, men dokumenterer en række rettelser, læsevarianter og oplysninger om originalmanuskripternes tilstand i **bind V**.
Særlig interessant er notitsen om den passage, som Christian IV selv har overstreget i originalen på side 364, samt oplysningerne om skader på enkelte breve, hvor tekst er gået tabt ved beskæring eller slitage.

Side 439

Fortegnelse over Uoverensstemmelser mellem Breve, trykt efter Afskrifter, og de tilsvarende Originaler (fortsat)
Originaltekst
Bd. V.
S. 415
L. 6 f. n.: *15*, læs *18*.
S. 416
L. 16 f. n.: *15*, læs *18*.
S. 418
L. 7 f. n.: *[i]*, læs *y*.
S. 429
L. 14 f. n.: *Balsser*, læs *Balsser Bern*.
— L. 13 f. n.: *Anefeldt*, læs *Alefeldt*.
— L. 4 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.

S. 431
L. 17 f. o.: *den. Samme*, læs *den samme. Den samme.*
S. 433
L. 18 f. o. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
— L. 13 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten. *Teene* er = Barre.
— L. 6 f. n. Originalen har de 5 sidste Ord ligesom Teksten.
S. 434
L. 13 f. o.: *Afeiter*, læs *Afeuter* (ɔ: Affut, Underlag for Kanoner).
S. 435
L. 13 f. o.: *som*, læs *som der*.
— L. 4 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 436
L. 16 f. o.: *københaffns*, læs *køben:*
S. 437
L. 7 f. o.: *naar*, læs *naar hand*.
— L. 14 f. o.: *stercke*, læs *stercke behafft[t]* (ɔ: fasthæftede).
— L. 17 f. o.: *frederichsborg*, læs *frede.*
— L. 10-11 f. n.: *Myndteren*, læs *Myndtemeistern.*
S. 439
L. 12 f. n.: *kan*, læs *kan hell.*
S. 440
L. 1 f. o.: *Frederichsborg*, læs *frede:*
— L. 11 f. o.: *frederichsborg*, læs *frede:*
S. 441
L. 12 f. o. Under Udskriften har Kongen paategnet: *Afgangen den 28. Janu:*
S. 443
L. 13 f. n.: *breff*, læs *bleff* (!).
— L. 6 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 444
L. 11 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
— L. 4 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.

Oversættelse
Denne side fortsætter de tekstkritiske rettelser til **bind V**.
Der registreres blandt andet:

- rettelser af person- og stednavne
- præciseringer af forkortelser
- oplysninger om steder, hvor originalen bekræfter den trykte tekst
- enkelte forklaringer af ældre fagudtryk, f.eks.:
  - **Afeuter/Affut** = underlag for kanoner
  - **behafft** = fasthæftet

Derudover noteres enkelte egenhændige påtegninger af Christian IV, blandt andet:

- »**Afgangen den 28. Janu:**« under udskriften til et brev på side 441.

Kommentar
Side 439 er fortsat en del af værkets tekstkritiske appendiks og indeholder ingen nye breve. Indholdet består af redaktionelle rettelser og sammenligninger mellem trykte afskrifter og originale dokumenter i **bind V**.

Notitserne illustrerer de mange små afvigelser, som kan opstå ved afskrivning af 1600-tals dokumenter, samt det arbejde udgiverne har udført for at bringe teksten nærmere de bevarede originaler.

Side 440

Fortegnelse over Uoverensstemmelser mellem Breve, trykt efter Afskrifter, og de tilsvarende Originaler (fortsat)
Originaltekst
Bd. V.
S. 454
L. 9 f. o.: *ueli[?]*, læs *uell*.
S. 455
Nr. 390. Orig. har Udskrift: *Rigens Hoffmeister tiil hande.*
S. 468
L. 3 f. o.: *Landsmend*, læs *landmend*.
— L. 4 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 481
L. 14 f. o.: *[huad]*, læs *huad*.
S. 482
L. 14 f. n.: *denne*, læs *den*.
S. 483
L. 4 f. o.: *Jed (!)*, læs *Jeg*.
S. 485
L. 15 f. n.: *sto*, læs *sta*.
— L. 2 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 486
L. 9 f. o.: *denne breffuisser*, læs *breffuisser*.
— L. 10 f. o.: *her huos*, læs *derhuos*.
S. 487
L. 3 f. n. I Orig. læses *feenger*.
S. 488
L. 8 f. o.: *fornemmis*, læs *formenis*.
S. 492
L. 8 f. o.: *gerris*, læs *gerris flaade*.
S. 493
L. 13 f. n.: *skaffue*, læs *skaffe*.
S. 494
L. 5 f. o.: *Aarriit*, læs *lawiit* (ɔ: Gildet).
S. 496
L. 1 f. o. Efter *„at“* har der staaet et Ord, som er dækket af en [samtidig] Blæklat.
S. 497
L. 1 f. o.: *bruges tiil weriie*, læs *bringis tiil weiie*.
— L. 17 f. o.: *festningen*, læs *festingerne*.
S. 498
L. 17 f. o.: *toe*, læs *tre (!)*
S. 506
L. 2 f. o.: *[huorfor]*, læs *huorfor*.
— L. 10 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.

S. 515
L. 1 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 516
L. 9 f. o. For *accepterit* skal vistnok læses *Ampleirit* (ɔ: employeret). Papiret er beskadiget.
— L. 10 f. o. Ordene før *Dag* er delvis ulæselige paa Grund af Hul i Papiret.
— L. 17-18 f. o.: *heerfram*, læs *heroffuer*.
S. 544
L. 8 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
— L. 2 f. n. I Originalen læses: *werrit*.

Oversættelse
Denne side fortsætter den tekstkritiske fortegnelse for **bind V**.
Der registreres blandt andet:

- rettelser af ordformer (*Jed* → *Jeg*, *denne* → *den*, *her huos* → *derhuos*)
- læsevarianter fra originalmanuskripterne
- oplysninger om beskadigede dokumenter, hvor tekst er skjult af blæk eller huller i papiret
- forklaringer af enkelte ældre ordformer, eksempelvis:
  - *lawiit* = gildet
  - *Ampleirit* = employeret, anvendt i tjeneste

Derudover noteres tilfælde, hvor originalen bekræfter den trykte tekst uden ændringer.

Kommentar
Side 440 indeholder fortsat rent tekstkritiske bemærkninger til **bind V**. Ligesom de foregående sider er der ikke tale om nyt brevmateriale, men om registrering af forskelle mellem afskrifter og originale dokumenter.
Særligt interessant er notitserne om beskadigede originaler, hvor udgiverne har måttet rekonstruere eller usikkert aflæse enkelte ord. Disse bemærkninger illustrerer de praktiske udfordringer ved udgivelsen af Christian IV's korrespondance.

Side 441

Fortegnelse over Uoverensstemmelser mellem Breve, trykt efter Afskrifter, og de tilsvarende Originaler (fortsat)
Originaltekst
Bd. V.
S. 549
L. 6 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 549
L. 2 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 551
L. 2 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 552
L. 15 f. n.: *prolongation*, læs *prolongationen*.
Bd. VI.
S. 2
L. 9 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 61
L. 15 f. n.: *uy*, læs *ieg*.

S. 63
L. 1 f. o.: *25 (?)*, læs *28*.
— L. 9 f. n. I Originalen læses *28 Au:*.
S. 69
L. 16 f. o. Efter *„begerer“* læses: *„Naar Ieg Erfharer forst, huad hand begerer“*, men Ordene er udstregede. Ordet *„Vale“* er ligeledes udstreget.
S. 86
L. 13 f. o.: *Octob:*, læs *Ochto:*; O er fremkommet ved Rettelse af et oprindeligt S.
S. 91
L. 10-11 f. o.: *derfor*, læs *derhen*.
S. 94
L. 2 f. n. Originalen har samme Læsemaade som Teksten.
S. 127
L. 11 f. n.: *fra*, læs *for*.
S. 129
L. 3 f. o.: *keysseren*, læs *keysseren etc. [?]*.
S. 131
L. 13 f. o.: *Christian*, læs *Christen*.
S. 133
L. 3 f. o.: *tyl*, læs *tyl N. B.*
S. 134
L. 10 f. o. Efter Ordet *„at“* har staaet *„fru kyrsten motte komme och“*, men disse Ord er overstregede.
S. 136
L. 6 f. o.: *uist*, læs *uiss*.
— L. 7 f. o.: *gudtz*, læs *dugdtz (!)*.
S. 137
L. 12 f. o.: *oss.*, læs *oss,*
Originalen til Nr. 57, som erhvervedes af Rigsarkivet i Maj 1943, bestaar af et Hefte paa 8 Sider, mærkede med Lit. A-D.

Oversættelse
Denne side afslutter registreringerne for **bind V** og indleder de tekstkritiske bemærkninger til **bind VI**.
Der registreres blandt andet:

- korrektioner af enkelte ordformer (*uy* → *ieg*, *fra* → *for*, *Christian* → *Christen*)
- oplysninger om overstregede passager i originalerne
- præciseringer af dateringer
- bemærkninger om originalmanuskripternes udformning og proveniens

Særligt bemærkes, at originalen til brev nr. 57 i bind VI blev erhvervet af Rigsarkivet i maj 1943 og består af et hæfte på otte sider.

Kommentar
Side 441 er fortsat en del af værkets tekstkritiske apparat. Den markerer overgangen fra rettelser til **bind V** til rettelser vedrørende **bind VI** og dokumenterer udgivernes sammenligning af trykte tekster med de bevarede originaler.
Der forekommer ingen nye breve eller optegnelser af Christian IV på denne side; indholdet er udelukkende redaktionelt og bibliografisk.

Side 442

Fortegnelse over de af Grev Alexander Kálnoky købte Breve
Originaltekst
FORTegnelse over de af Grev Alexander Kálnoky købte Breve.
Brevene opbevares i R. A. i en særlig Række. Dog er et Faatal, som ikke er rettede til Korfits Ulfeldt, anbragt i Rigsarkivets almindelige Række af Christian IV.s egenhændige Breve; disse Breves Dato er nedenfor betegnet med en Stjerne. Datoen for alle tidligere (efter en Afskrift) trykte Breve er trykt med Kursiv.
1619 ¼*, 1628 ⁹⁄₁₂*, 1632 ²²⁄₁₁*, 1633 ²⁷⁄₁₀*, ¹⁵⁄₁₁*,
1635 ²⁶⁄₈*, 1636 ¹⁵⁄₁₁*, 1637 Jan.*, 1639 ²⁵⁄₆, ¹⁷⁄₉, ²⁰⁄₁₂,
1640 ⁴⁄₁, ¹⁷⁄₁, ³¹⁄₁, ²⁄₂, ⁵⁄₂, ¹⁰⁄₂, ¹¹⁄₂, ¹²⁄₂, ¹⁴⁄₂, ¹⁵⁄₂, ¹⁶⁄₂, ¹⁷⁄₂, ²²⁄₂, ²⁵⁄₂, ¹⁹⁄₃, ²¹⁄₃, ²⁹⁄₃, ³¹⁄₃, ¹⁰⁄₄, ¹⁵⁄₄, ¹⁶⁄₄, ²⁴⁄₅, Juni, ⁶⁄₆, ¹³⁄₆, ¹⁷⁄₆, ¹⁹⁄₆, ²¹⁄₆, ²⁴⁄₆, ²⁶⁄₆, ¹⁄₇, ²⁄₇, ⁶⁄₇, ¹¹⁄₇, ¹³⁄₇, ¹⁶⁄₇, ¹⁷⁄₇, ²¹⁄₇, ²⁸⁄₇, ²⁄₈, ²²⁄₁₁, ²⁹⁄₁₁, ⁹⁄₁₂, ¹¹⁄₁₂, ¹¹⁄₁₂, ¹⁴⁄₁₂, ¹⁵⁄₁₂, ¹⁹⁄₁₂, ²²⁄₁₂, ²³⁄₁₂, ²⁴⁄₁₂,
1641 ¹¹⁄₁, ²³⁄₁, ³⁰⁄₁, ²⁄₂, ⁸⁄₂, ¹²⁄₂, ²¹⁄₂, ²²⁄₂[1]), ²⁷⁄₂, ¹¹⁄₃, ¹³⁄₃, ²⁴⁄₃, ²⁶⁄₃, ²⁹⁄₃, ²⁰⁄₄, ²⁄₅, ⁴⁄₅, ⁵⁄₅, ²⁷⁄₈, ¹⁷⁄₉, ²⁄₁₂, ⁶⁄₁₂, ²⁰⁄₁₂, ³⁰⁄₁₂,
1642 ⁸⁄₁, ¹³⁄₁, ³⁄₂, ¹⁷⁄₂, ²⁵⁄₂, ⁷⁄₃, ⁷⁄₃, ¹⁰⁄₃, ²⁷⁄₃, ²⁹⁄₃, ³⁰⁄₃, ³¹⁄₃, ⁴⁄₄, ⁸⁄₄, ¹⁶⁄₄, ¹⁹⁄₄, ²⁷⁄₄, ¹⁷⁄₅, ¹⁷⁄₅[1]), ¹⁹⁄₅, ¹⁹⁄₅, ²⁰⁄₅, ²¹⁄₅, ²²⁄₅, ²⁵⁄₅, ²⁹⁄₅, ⁵⁄₆, ⁷⁄₆, ⁸⁄₆, ⁸⁄₆, ¹³⁄₆, ¹³⁄₆, ¹³⁄₆, ¹⁷⁄₆, ²⁰⁄₆, ²³⁄₆, ²³⁄₆, ²⁴⁄₆, ²⁷⁄₆, ²⁄₇, ⁶⁄₇, ¹⁰⁄₇, ¹³⁄₇, ¹⁸⁄₇, ²⁷⁄₇, ²⁄₈, ¹⁄₉, ¹⁰⁄₉, ¹²⁄₉, ¹³⁄₉, ¹⁸⁄₉, ⁵⁄₁₀, ⁸⁄₁₀, ⁸⁄₁₀, ⁹⁄₁₀, ¹⁰⁄₁₀, ¹⁷⁄₁₀, ¹⁸⁄₁₀, ¹⁹⁄₁₀, ²⁰⁄₁₀, ²¹⁄₁₀, ²²⁄₁₀, ²⁴⁄₁₀, ²⁶⁄₁₀, ²⁸⁄₁₀, ²⁸⁄₁₀,
1643 ²⁵⁄₁, ²⁸⁄₁, ⁶⁄₂, ¹²⁄₂, ¹⁶⁄₂, ¹⁸⁄₂, ²⁰⁄₂, ²⁰⁄₂, ²⁶⁄₂, ³⁄₃, ¹²⁄₃, ²⁵⁄₃, ²⁄₄, ³⁄₄, ⁶⁄₄, ⁷⁄₄, ⁸⁄₄, ⁹⁄₄, ⁹⁄₄, ¹⁰⁄₄, ¹¹⁄₄, ¹⁵⁄₄, ²³⁄₄, ²⁹⁄₄, ⁷⁄₅, ¹⁰⁄₅, ¹¹⁄₅, ²¹⁄₅, ²⁶⁄₅, ³⁰⁄₅, ³¹⁄₅, ⁴⁄₆, ⁴⁄₆, ¹⁴⁄₆, ¹⁹⁄₆, ²¹⁄₆, ²¹⁄₆, ²¹⁄₆ [ɔ: ²¹⁄₇],

---

Oversættelse
Denne side er begyndelsen på en fortegnelse over de breve, som blev købt af greve Alexander Kálnoky og senere opbevaret i Rigsarkivet.
Fortegnelsen oplyser:

- at brevene hovedsagelig opbevares som en særskilt samling i Rigsarkivet,
- at enkelte breve, som ikke var adresseret til Korfits Ulfeldt, findes blandt Christian IV's almindelige egenhændige breve,
- at breve markeret med * (stjerne) ikke var adresseret til Ulfeldt,
- at datoer trykt med kursiv tidligere kun var kendt gennem afskrifter.

Herefter følger en kronologisk oversigt over de bevarede breves datoer fra **1619 til 1643**.

---

[1]) Fotografi i Rigsarkivet. Originalen findes på Frederiksborgmuseet.

Kommentar
Side 442 indleder et nyt register, som har stor kildemæssig betydning. Det dokumenterer den såkaldte **Kálnoky-samling**, der udgør en væsentlig del af grundlaget for udgaven af Christian IV's breve. I stedet for brevtekster indeholder siden en systematisk kronologisk oversigt over de bevarede dokumenter og deres opbevaringsforhold.

Kálnoky-samlingen er en af de vigtigste kilder til **Christian IV's egenhændige breve**, især korrespondancen med **Korfits Ulfeldt**.
Dens betydning

- Samlingen består af breve, som på et tidspunkt blev erhvervet af **grev Alexander Kálnoky**.
- Brevene blev senere en del af **Rigsarkivets** samlinger.
- En meget stor del af de breve, der trykkes i bind V og VI, bygger på originaler fra denne samling.

- Samlingen har bevaret talrige **autografer** (breve skrevet eller underskrevet af Christian IV selv), hvilket gør den særlig værdifuld for tekstkritik og håndskriftsstudier.
- Fordi originalerne eksisterer, har udgiverne kunnet sammenligne tidligere afskrifter med de faktiske dokumenter og udarbejde de omfattende fortegnelser over fejl, rettelser og tekstvarianter på siderne 433 ff.

Hvad side 442 fortæller

Af fortalen til fortegnelsen fremgår, at:

- Brevene opbevares i en **særlig række i Rigsarkivet**.
- Nogle få breve, som ikke var stilet til Korfits Ulfeldt, blev placeret i Rigsarkivets almindelige række af Christian IV's egenhændige breve.
- Stjernerne (*) i fortegnelsen markerer sådanne breve.
- Kursiverede datoer markerer breve, som tidligere kun var kendt gennem afskrifter, men som nu kunne knyttes til originaler.

Historisk værdi

Samlingen er særlig vigtig, fordi den:

1. Bevarer en stor del af Christian IV's private og administrative korrespondance.
1. Dokumenterer kongens nære samarbejde med Korfits Ulfeldt.
2. Muliggør kontrol af ældre udgaver og afskrifter.
3. Giver adgang til kongens egen ortografi, rettelser og marginalnoter.
4. Har gjort det muligt at udgive mange breve efter originaltekst frem for efter senere kopier.

Kort sagt er **Kálnoky-samlingen et af hovedgrundlagene for den moderne udgave af Christian IVs breve**, især for årene omkring 1640-1648, hvor Ulfeldt-korrespondancen dominerer materialet.

Side 443

Fortegnelse over de af Grev Alexander Kálnoky købte Breve (fortsat)
Originaltekst

1643 forts.:
22/6, 25/6, 23/7, 2/8, 8/8, 12/8, 15/8, 20/8, 26/8, 29/8, 4/9, 10/9, 11/9, 15/9, 17/9, 18/9, 18/9, 24/9, 28/9, Septbr., 3/10, 8/10, 8/10, 12/10, 23/10, 2/11, 6/11, 6/11, 7/11, 12/11, 14/11, 18/11, 21/11, 4/12, 8/12, 9/12, 9/12, 11/12, 13/12, 14/12, 17/12, 19/12, 30/12, 31/12, 31/12.
1644
3/1, 4/1, 5/1, 7/1, 8/1, 11/1, 14/1, 17/1, 18/1, 20/1, 25/1, 26/1, 28/1, 28/1, 31/1, 1/2, 2/2, 2/2, 3/2, 8/2, 11/2, 12/2, 20/2, 26/2, 26/2, 1/3, 19/3, 26/3, 27/3, 29/3, 11/4, 23/4, 25/4, 30/4, 3/5, 8/5, 26/5, 3/6, 14/6, 2/7, 5/7, 7/7, 12/7, 14/7, 16/7, 23/7, 25/7, 26/7, 30/7, 3/8, 17/8, 23/8, 28/8, 29/8, 4/9, 5/9, 6/9, 7/9, 8/9, 8/9, 10/9, 10/9, 12/9, 12/9, 14/9, 15/9, 17/9, 21/9, 21/9, 28/9, 29/9, 1/10, 3/10, 6/10, 10/10, 12/10, 13/10, 16/10, 23/10, 31/10, 2/11, 3/11, 8/11, 8/11, 12/11, 23/11, 25/11, 25/11, 30/11, 3/12, 3/12, 4/12, 4/12, 9/12, 10/12, 10/12, 16/12, 21/12, 23/12, 24/12, 25/12, 26/12, 30/12.
1645
1/1, 5/1, 8/1, 10/1, 15/1, 16/1, 24/3, 5/4, 23/5, 24/8, 25/8, 26/8, 28/8, 1/9, 1/9, 3/9, 15/9, 18/9, 28/9, 1/10, 7/10, 7/10, 8/10, 16/10, 24/10, 26/10, 27/10, 28/10, 29/10, 30/10, 31/10, 2/11.
1646
27/4, 28/4, Maj, 4/5, 5/5, 6/5, 7/5, 9/5, 9/5, 10/5, 12/5, 14/5, 20/5, 21/5, 21/5, 21/5, 26/5, 4/6, 4/6, 5/6, 8/6, 29/8, 30/8*.
1647
23/11, 24/11, 29/11, 8/12, 10/12, 19/12, 21/12, 21/12, 23/12, Decbr.

1648
4/1, 4/1, 5/1, 8/1, 10/1, 14/1, 17/1, 21/1, 25/1, 26/1, 8/2, 13/2, 25/2.

Oversættelse
Denne side fortsætter fortegnelsen over brevene i **Kálnoky-samlingen** og opregner de bevarede breve kronologisk for årene:

- 1643
- 1644
- 1645
- 1646
- 1647
- 1648

Efter fortegnelsen følger en særlig note:
Udaterede: Dette bind nr. **105** og **382**.
Tidligere trykt efter afskrifter:
IV nr. **340**, V nr. **289, 301, 346, 372 og 379**, VII s. 125 nr. **53**.

Kommentar
Side 443 afslutter fortegnelsen over den del af **Kálnoky-samlingen**, som indgår i udgaven. Oversigten viser den markante koncentration af breve fra årene **1640-1648**, især perioden hvor Korfits Ulfeldt fungerede som Christian IV's vigtigste medarbejder.
Afslutningsnotitsen har stor kildekritisk betydning, fordi den oplyser hvilke breve der var:

- **udaterede**, og
- tidligere kun kendt gennem **afskrifter**, men nu kunne udgives på grundlag af originalerne i Kálnoky-samlingen.

Side 444

Fortegnelse over de i Bind I-VII efter Afskrift trykte Breve, hvis Originaler (eller Fotografier af saadanne) nu kendes
Originaltekst
FORTegnelse over de i Bind I-VII efter Afskrift trykte Breve, hvis Originaler (eller Fotografier af saadanne) nu kendes (bortset fra Kálnoky-Samlingen, om hvilken se ovenfor).
Bd. I Nr. 39, 184 (Neuhaus), 302. Bd. II Nr. 180 (Neuhaus). Bd. III Nr. 110. Bd. IV Nr. 127 (Neuhaus), 449, 450, 453, 457, 469, 474, 477. Bd. V Nr. 23, 272 (Neuhaus), 277 (Neuhaus), 481 (Neuhaus). Bd. VII Nr. 54, S. 125 (Neuhaus), Nr. 57, S. 127.

Oversættelse
Fortegnelse over breve, som i bind I-VII oprindeligt blev trykt efter afskrifter, men hvor originalerne eller fotografier af originalerne senere er blevet kendt (dog ikke medregnet brevene fra Kálnoky-samlingen).
Listen omfatter:

- **Bind I:** nr. 39, 184 (Neuhaus), 302
- **Bind II:** nr. 180 (Neuhaus)
- **Bind III:** nr. 110
- **Bind IV:** nr. 127 (Neuhaus), 449, 450, 453, 457, 469, 474, 477
- **Bind V:** nr. 23, 272 (Neuhaus), 277 (Neuhaus), 481 (Neuhaus)
- **Bind VII:** nr. 54, side 125 (Neuhaus), nr. 57 og side 127

Kommentar
Side 444 er et afsluttende registraturblad. Formålet er at dokumentere, hvilke breve der ved udgivelsen kun var kendt gennem afskrifter, men hvor man senere har fundet originalerne eller fotografier af disse.
Siden er kildehistorisk vigtig, fordi den viser, hvordan kendskabet til Christian IV's korrespondance fortsat voksede efter de første bind var udgivet. Flere breve, som tidligere kun kunne trykkes på grundlag af sekundære afskrifter, kunne senere kontrolleres mod originale dokumenter.

Side 445
Register
En Stjerne ved et Sidetal angiver, at der paa denne Side findes Oplysninger i Noterne om vedkommende Person. Dat. ved Stednavne betyder, at Stedet paa den eller de paagældende Sider forekommer som Dateringssted.
Originaltekst
Aalborg 308.
Aarhus 397.
Abrahamstrup Gaard og Len 227, 230, 232, 345.
Admiralitetsretten 333.
Adolf, Hertug af Gottorp, d. 1586, 6.
Adolf, Hertug af Gottorp, d. 1631, 36, 52.
Adolf, Kongens Sadelmager, se Christian Adolf.
Adolf Frederik, Hertug af Meklenborg, 6, 72, 83, 86.
Adriansson, Kapt., 118.
Ageon, Jean, se Dajon, Jean.
Ahlefeldt, Claus, 308, 363.
Ahlefeldt, Didrik, 293.
Ahlefeldt, Henrik, 339, 362.
Ahlefeldt, Jørgen 107.
Ahlefeldt, Kaj 120, 297, 310, 318, 427 f.
Ahnemøller (Ohnemøller), Hans, Mester-Tømmermand, 114, 135, 173, 203, 232, 253 f., 286, 354, 397, 402, 404, 408, 414.
Akeleje, Sivert Gabrielsen, 131.
Akershus Len 348.
Albrecht Friedrich, Hertug af Preussen, 8.
Alexander, Hertug af Sønderborg, 325.
Allerup ved Malmø 340. Dat. 340.
Als 119.
Althenau, se Altona.
Altmark 72.
Altona 241.
Amager 198, 351, 424.
Amsterdam 123.
Anders, Badskær i København, 144.
Angel 151.
Anholt, bajersk General, 64.
Anna, Kurfyrstinde af Brandenborg, 8, 10 f., 14, 16 f., 19, 21, 23-27, 29-33.
Anna, Dronning af Frankrig, 247, 375, 392.
Anna Kathrine, Dronning, 2 ff.
Anna Kathrine, Christian IV.s Datter, 49, 97 f., 147.

Anna Sophie, Hertuginde af Brunsvig-Wolfenbüttel, 16, 27, 31, 34, 197.
Anne 37.
Anne Mortensdatter, g. m. Jakob Mikkelsen, 129, 147.
Anton Günther, Greve af Oldenborg, 57, 273, 318.
Antvorskov 41, 49 f., 55, 107.

Oversættelse
Dette er begyndelsen af værkets **alfabetiske hovedregister**.
Registret omfatter:

- personer
- steder
- institutioner
- len og godser

For hver indførsel angives de sider i bindet, hvor personen eller stedet omtales.
Forklaringen øverst betyder:

- * ved et sidetal henviser til yderligere oplysninger i noterne.
- **Dat.** betyder, at stedet fungerer som dateringssted for et eller flere breve.

Kommentar
Side 445 indleder det omfattende alfabetiske register til bindet. I modsætning til den tidligere fortegnelse over brevenes modtagere omfatter dette register **alle væsentlige personer, steder og institutioner**, som forekommer i brevene og noterne.
Siden dækker navnene fra **Aalborg** til **Antvorskov** og viser den store geografiske og politiske rækkevidde af Christian IV's korrespondance, fra danske len og købstæder til fyrstehuse i Gottorp, Brandenburg, Mecklenburg og Frankrig.

Side 446
Register (fortsat)
Originaltekst

149, 155, 180, 252, 368. Dat. 187.
— **Beriderhuset** 49 f.
— **Stalden** 50.
— **Ridefogeden** 50.
— **Skriveren** 55.
Arendal Guldværk 417.
Arenfeldt, Niels 303.
Arensburg, Slot paa Øsel 196.
Arkangelsk 166.
Arken, Skib 227, 270.
Arminianerne 123.
v. Arnim, Hans Georg, Feltherre, 133*.
Assens 43, 291, 294. Dat. 292-96.
Auersperg, Johan Weichard, Greve af, kejserlig Gesandt, 160, 191, 195, 197, 199, 204.
Augsburgske Konfession 92.
August, Hertug af Brunsvig-Lyneborg, 39 f.
August, Hertug af Lauenborg, 63.
August, Hertug af Sønderborg, 429.
Augusta, Hertuginde af Gottorp, 21, 29, 51, 94.
Augustenborgske Linie 325.

d'Avaux, Claude Mesme, fransk Gesandt, 182, 187, 190 f., 193, 204 f.
Avery, Joseph, engelsk Agent i Hamborg, 58, 125.
Baahus 316, 341.
— **Lensmanden** 315 f., 348. Dat. 14.
Ballum 208, 213, 221.
Banér, Johan, svensk Hærfører, 115, 121 f., 125 ff., 129, 132.
Barchmann, Hans, Snedker paa Kronborg, 114, 287.
Barsebæk i Skaane 341.
Bartholomæus Haagensen, Borger i København, 172.
v. Baudissin, Wolfg. Heinr., Generalleut., 107, 197, 252, 296 ff., 308, 311, 353.
Bauer, Frederik, Generalmajor, 308.
Bajern 16, 93, 114.
Beck, Sivert 50.
Behr, Didrik, brunsvig-lyneborgsk Gesandt, 63.
Bentzwinger, Anders, Smed paa Bremerholm, 114.
Bergen 216.
Bergendal, Søren Lauridsen, Præst ved Børnehuset, senere Kapellan ved Frue Kirke, 205.
Bergenhus, Lensmanden 348.
Berlin 21.
Bernhard, Hertug af Weimar, 114.
Bernts, Albert Baltser, 152 f.*, 183, 185, 203, 246, 297, 318, 363, 408.
Bertram, Hans, Fodermarskalk paa Nykøbing Slot, 134.
Beutzenburg, se Boitzenburg.
Bielke, Jens, norsk Kansler, 255.
Bille, Anders, Lensmand paa Øsel, senere Rigsmarsk, 162 f., 178, 196, 257, 292, 301, 326, 334, 384 ff., 398, 410 f., 419, 427.
— **Mogens, Lensmand paa Koldinghus**, 250.
— **Peter Ovesen** 303.
Birgitte, g. m. Borgmester Reinhold Hansen, 360.
Bjørn, Mag., se Drachard.
Den hvide Bjørn, Skib, 320.
Den sorte Bjørn, Skib, 320.
Blasius, Leonhard, Bygmester, 232, 238, 256, 291, 315.
Bleking 176.
v. Blixen, Sophie Hedevig, 181, 226.
Blome, Henrik, 168, 298, 308, 311.

Side 447

Register (fortsat)
Originaltekst

Blovstrød 135 f.
Blücher, Johan, Forstander paa Børnehuset, Kogemester, 109, 123.
Boitzenburg, Amt og By i Meklenborg, 86, 121 f., 128, 133.
Bokhorst, Gaard i Holsten, 421.
Bonde, Christian Nielsen, Præst i Aarhus, 283.
Boris Godunow, russisk Zar, 6.
Bornemann, Philip, Kancellisekretær, 286, 407.
Bornholm 330, 389.

Borreby i Skaane 340.
Botslot Kog 206, 210.
Brabantsk Alen 193.
Braem, Johan, Borger i København, 110, 122 f.*, 163 f., 173 f., 177, 187, 193, 209.
Brahe, Jørgen, 362.
Brandenburg 6, 8-11, 16 f., 20 f., 23, 26, 34, 48, 65, 68, 77 ff., 117, 203, 206. Jvfr. Anna; Ernst; Frederik Vilhelm; Georg Vilhelm; Joachim Frederik; Johan Sigismund.
Bratsberg Len 348.
v. Bredow, Joachim, Jægermester, 155.
Bredsted 421.
Bremen By 51, 64, 106, 188.
— **Gesandter** 128, 188.
Bremen Stift 51, 82, 120, 229, 321.
— **Kapitlet** 51.
— **Ærkebiskoppen** 51 f., 81 f., 106, 125, 216, 344. Jvfr. Frederik (III); Johan Frederik.
Bremervörde 83.
N. Broby Sogn paa Fyn 42.
Brochmand, Jesper, Sjællands Biskop, 171, 370, 429.
Brockenhuus, Johan, 237.
— **Oluf** 335, 389, 469.
— **Otto** (for Oluf), 469.
— **Sivert** 335.
Brunsvig By 37, 39 f., 43, 62, 68, 70 f., 73 f., 76, 82, 92.
Brunsvig-Lyneborg 38 f., 62 f., 125 f. Jvfr. August; Christian; Frederik; Georg; Johan.
Brunsvig-Wolfenbüttel 37-39, 63 f., 67, 90 f. Jvfr. Anna Sophie; Christian; Elisabeth; Frederik Ulrik.
Braus, Diderik, Sølvpop, 162.
Bråtte, By i Sverige, 13.
Brömsebro 344, 358, 387, 396.
v. Buchwald, Heinrich, Oberstløjtnant, 365.
Burlev i Skaane, Dat. (»kvarterid« jvfr. V, 510), 342.
Bylcke, Gaard ved Christianspris, 293.
Bülow, Bartold, meklenborgsk Gesandt, 71.
— **Christen** 109, 233, 270.
— **Hartwig, meklenborgsk Adelsmand**, 7.
— **Joachim** 12.
— **Julius, brunsvig-lyneborgsk Gesandt**, 63.
Bützow 25, 62.
Bøgvad, Johan, Foged paa Frederiksborg, Fiskemester, 179.
Böhmen 76.

Side 448

Register (fortsat)
Originaltekst
Chr. IV.s Børn 140, 147, 149 f., 163, 166 f., 179, 188, 226, 242 f., 286, 369 f.
Chr. IV.s Søskende 1.
Christian, Prins, 100, 132-35, 145, 147, 168, 184, 193 ff., 198, 200, 210, 237 f., 242, 273, 285, 326, 334, 338, 347, 349 ff., 356, 393, 403, 407.
Christian V 372, 375, 377, 379.

Christian, Hertug af Brunsvig-Wolfenbüttel 56 ff., 71 f., 96.
Christian, Markgreve af Kulmbach (Baireuth), 61.
Christian, Greve af Oldenborg og Delmenhorst, 188.
Christian, norsk Kaptajn, 319.
Christian Adolf, Kongens Sadelmager, 95.
Christian Albrecht, Hertug af Gottorp, 270.
Christian Vilhelm, Markgreve, Administrator i Magdeborg, 60 f., 84 ff.
Christiane, Chr. IV.s Datter, 166 f., 179, 188, 242, 286.
Christiania 218, 395.
Christianopel 174, 195, 387.
Christianspris 136, 161, 174, 211, 250, 274 f., 281, 293, 330, 419, 428. Dat. 117, 156.
Christianssand 320.
Christiansstad 174, 257, 294, 307.
Christiansø ved Flækkerøen 112.
Christina, Dronning af Sverige, 106, 197, 203, 326.
Christoffer Hansen, Borgmester i Kbh., 345.
Cochran, John, Oberst, 219 ff., 222.
Condevin, Baltser (Balthasar), Købmand i Kbh., 233, 280.
v. Cracau, Karl, nederlandsk Resident, 122, 303.
Crappé, Roland, Præsident for det danske Kompagni i Ostindien, 126.
Craven, William, Lord, 121.
v. Czernichow, Chr. Didrik, Felttøjmester, Kommandant over Artilleriet, 230.

D

Dajon, Jean (*Jean Ageon, Jens Boldmester*), 161 f.*, 232; jvfr. Jens Andersen (Boldmester).
Dalum Kloster 96, 140 ff., 150. Dat. 95.
Dannenberg, brunsvig-lyneborgsk Fyrstelinie, 39.
Danzig 18, 65, 111, 118, 264, 295-98, 311, 323, 353, 398.
Delmenhorst, Grevskabet, 188.
— **Greven** 188. Jfr. Christian.
Delmenhorst, Skib, 320.
Dieskau, Hieronimus, brandenborgsk Gesandt, 48.
Dietrich, Helvig, Dr., 285, 356.
Ditmarsken 421.
v. Donop, Gabriel, kgl. Afsending, 59.
Donau 286.
Stumpede Dorethe, Skib, 227, 317, 319, 321.
Dorothea, Christian III.s Dronning, 98.
Dorothea Elisabeth, Karen Andersdatters Datter, 98, 140.
Dorothea Elisabeth, Kirstine Munks Datter, 98, 140, 143.
Dortmund 10, 16.
Douglas, Robert, Lieutenant, Skotte, 12.
Drachard, Bjørn, Professor i Sorø, 197.
Drage (i Holsten), Dat. 26.
Dragør 424.
Drammen 218.

Side 449

Register (fortsat)

Originaltekst
Dresden 9 f., 23, 74, 103, 106, 404, 407, 414 f.
Dünherken 118, 124, 245, 327.
Dönhoff, Henrik, polsk Gesandt, 277, 282, 295 f., 308, 311.
Døring (eller Dyring), Anders, Sadelmager, 103.
Ejdsvold Jernværk 312.
Elben 84, 92, 110, 113, 123 f., 126, 136, 158, 187, 209, 238, 241 f., 247, 260, 269, 292, 297, 322.
— **Pælebro ved Altona** 241.
Elbtold 110 f., 113, 117, 122, 154, 177, 242, 269.
Elfsborg 13, 17, 314, 317 ff., 321.
Elisabeth, Dronning af England, 274.
Elisabeth, Hertuginde af Brunsvig-Wolfenbüttel, 38 ff., 67, 70 f.
Elisabeth, Hertuginde af Meklenborg, 1, 98.
Elisabeth, Kurfyrstinde af Pfalz, 102.
Elisabeth, Enkegrevinde af Pinneberg, 177, 198.
Ellensborg, nu Holckenhavn, 47, 151.
Elsungen i Hessen 318.
Eltz, Johan, Eberhards Søn, Kongens Kansler, 90*.
Emden 50, 204.
Emdrup Sluse 109 f.
— **Sø** 389.
Emmerich (i Hertugdømmet Kleve) 64.
Engelholm, Skaane, Dat. 9.
England 12, 31, 58, 69, 79, 82, 99, 101 f., 111, 113 f., 121, 128, 132, 183, 209, 218-23, 227, 242, 246, 253, 259 f., 262, 269 f., 274, 276 ff., 294, 352, 356. Jvfr. Jakob; Karl.
— **Parlamentet** 260, 277 f., 352.
Ernst, Markgreve af Brandenburg, 6, 19.
Ernst, Greve af Mansfeld, 64*, 78-82.
Ernst, Greve af Schaumburg, 29, 177.
Ernst Günther, Hertug af Sønderborg, 325, 362, 429.
Ernst Skrædder, se Møller.
Eutin 83.
Fabricius, Christian, Dr. med., 295.
Fabricius, Jacob, Dr. med., Kongens Livlæge, 295.
Fakse 177.
Falster 347, 393, 415.
Fartoft Sogn (Tønder Amt) 206.
Femern 119, 423. Dat. 329.
Ferdinand II, Kejser, 56 ff., 64, 69 ff., 72, 75, 82 f., 86 f., 92 f., 96, 101-104, 106, 427.
Ferdinand III, Kejser, 110, 121 f., 124 f., 127, 129, 132 f., 142, 151, 158-61, 182, 185, 191, 195, 199 f., 204, 206, 212, 229, 273, 321, 362, 366, 430.
Ferentz, pfalzisk Feltmarskal, 121.
Filster, Jesuiterpater, 206.
Finland 266.
Firck, Johan, Oberstløjtnant, 362.
Flaaden 18, 110, 119, 123, 130, 136, 157, 173 f., 204, 208, 226 f., 233, 241, 244, 247 f., 275, 297, 301, 314, 316 f., 320-24, 326-31, 349 f., 356, 411.
Fladusen, Skib, 227.
Fladstrand 118.

Fleischer, Esaias, Apoteker i København, 110.
Flekkerø, se Flækkerøen.

Side 450

Register (fortsat)
Originaltekst
Flensborg 37, 372 f., 375, 377, 379.
— **Flensborghus**, Dat. 369, 429.
v. Flodorf, Adrian, jülichsk Adelsmand, 24.
Flækkerøen 112, 227, 320-24. Dat. 323, 325, 327.
de Francour, François, Danse- og Boldmester ved Sorø Akademi, 163.
Frands Albert af Sachsen-Lauenborg 132, 180, 182.
Frands Carl, Hertug af Sachsen-Lauenborg, 63.
Frands Philip, Hertug af Glyksborg, 154 f., 157, 163, 168, 197, 212.
Frankrig 24, 79, 114, 159, 187, 190 f., 193, 204, 209, 220, 247, 264, 272, 286, 344, 361 f., 364, 366 ff., 375, 384 f., 392, 394 f.
— Jvfr. Ludvig; Anna.
Frederik II 1, 274.
Frederik (III), Ærkebiskop af Bremen, 58, 106, 125, 216, 242 f., 249, 253, 269, 288, 320, 343 f., 356, 405, 410.
Frederik, Hertug af Brunsvig-Lyneborg, 39 f.
Frederik V, Konge af Bøhmen, Kurfyrste af Pfalz, 96, 102.
Frederik III, Hertug af Gottorp, 36, 38, 39 f., 51, 87 ff., 100, 177, 189, 198 f., 206 f., 210, 212, 422 f.
Frederik, Hertug af Nordborg, 430.
Frederik, Hertug af Sachsen-Altenburg, 81.
Frederik Ulrik, Hertug af Brunsvig-Wolfenbüttel, 16, 29, 31, 33 f., 37, 39, 56, 63 f., 67.
Frederik Vilhelm, Kurfyrste af Brandenburg, 203, 273.
Frederik Frederiksen, Slotsskriver, 256 f.
Frederiksborg 4, 11, 41, 97, 103, 143, 146 f., 178, 180 f., 202, 207, 211, 233, 237, 248, 253, 286, 291, 293, 301, 304 f., 323, 351, 407, 412, 415, 423, 426. Dat. 32, 46, 53, 99, 103, 107, 164, 166 ff., 172, 174, 176, 178, 221, 238 ff., 271, 284 ff., 288-91, 351, 353 ff., 357 ff., 368, 375 f., 378, 393 f., 400, 402-9, 411 ff., 415-19.
— **Audienshuset (Mønten)** 190.
— **Ibentræseng** 301.
— **Inventar** 423.
— **Kamin** 301, 310.
— **Det røde Kammer** 190, 192, 248 f.
— **Riddersalen** 99.
— **Den store Sal** 301, 423.
— **Sangværket** 136, 237.
— **Sommergemakket** 248, 384.
— **Sølvbrønden** 248, 284.
— **Trompeterstolen** 301.
— **Vandværk** 253, 284.
— **Vibekes Kammer** 423.
— **Vinterstuen** 423.
— **Badstuen** 248. Dat. 167.
— **Bro ved Slottet** 354.

— **Dyrehave** 136, 174, 237, 253 f., 354.
— **Ladegård** 136, 148, 131, 190.
— **Sparepenge** 190.
— **Teglladen** 136.
— **Vognhuset** 143.
— **Fiskemester** 179 f.
— **Mejerske** 181.
— **Murmester** 254.
— **Sadelmager** 103.
— **Sejermager** 136, 237.
— **Tømmermand** 253 f.
— **Vognmester** 285.
Frederiksborg Len 171, 179, 211, 230.
Frederiksstad, Sluse 100.
Friis, Christian 2, 18, 88, 427 f.
— **Johan** 15.
— **Jørgen Lauritsen, Præst** 271, 282 f.
Fuchs, Felix, Metalstøber, 109.
— **Johan Philip, General**, 65, 78, 81, 84.

Side 451

Register (fortsat)
Originaltekst

Funcke, Johan, Opsynsmand paa Rosenborg, 191.
Fyn 42, 119, 151, 272, 293 f., 298, 304 f., 324, 326, 330.
Føckler, Isak, Superintendent i Durlach, 182, 195.
Føns Præstegaard, Dat. 312.
Gaardsret 333.
Gabor, Bethlen, 80.
Gabriel, Skib, 119.
Gak med, Skib, 320.
Galde, Gude, 47.
v. Galen, Johan, 367.
Gallas, kejserlig General, 120 ff., 129, 332.
Gallentin, meklenborgsk Herregaard, 166.
Galt, Peder, 331*, 333.
de Geer, Louis, 316 f., 319 f., 322, 324, 332.
Gehlen, Curt Plato von Chalong, se v. Chalong.
v. d. Geist, Bernt Hagen, Oberstløjtnant, 78 f.
Generalstaterne 69, 357, 387, 392, 396, 410.
Georg, Hertug af Brunsvig-Lyneborg, 39 f., 75, 125 f.
Georg Christian, Landgreve af Hessen, 197.
Georg Frederik, Hertug af Sønderborg, 429.
Georg Vilhelm, Kurprins af Brandenburg, senere Kurfyrste, 11, 34, 59 ff., 70, 77-79, 117.
Gjedde, Ove, 317, 319, 321, 324 ff., 328, 382, 384 f., 391, 398, 408.
Gjøe, Christoffer, 381, 396.
Glorup, Herregaard, 292.
Glyksborg, Hertug, se Philip.

Glückstadt 101, 115, 118, 122, 124 f., 127 f., 132, 136 f., 139, 152, 159, 161, 177, 190 ff., 209, 211, 235 f., 243, 245, 253, 259, 269, 279 ff., 288 f., 297, 318, 322, 365 f., 377. Dat. 53, 101, 107, 127, 129, 133, 428.
— **Glücksborg** 154 f., 211, 260, 269, 430. Dat. 111 f., 115 f., 120, 122, 124, 127, 129, 133, 154, 158, 181, 196, 198 ff., 205, 208, 241, 243 f., 246, 248-51, 258, 260 ff., 272 f., 275.
— **Fæstning** 180, 183, 318.
— **Garnison** 308.
— **Krudttaarn** 152 f.
— **Provianthus** 288.
— **Reberbane** 136, 161.
— **Stykkestøberi** 152.
— **Tøjhus** 152 f.
— **Apoteker** 377.
— **Bager** 139.
— **Hofprædikant** 182.
— **Kommandant** 115.
Goldstein, Joachim, kursachsisk Gesandt, 73.
— **Karl, kursachsisk Gesandt**, 73.
Goltz, Povl, Tømrermester i København, 414.
Gotfred Mikkelsen, Materialskriver, 224, 304.
Gothenbrille, Ø ved Elfsborg, 315 f.
Gottorp 36, 151, 206, 293.
— **Tolden** 422.
— **Hertugen** 422 f. Jvfr. Adolf; Augusta; Frederik III; Johan Adolf.
Gravenhage, se Haag.
Grubbe, Erik, 283.
— **Regitze** 231.
Grubenhagen, tysk Fyrstendømme, 39.
Grüner, Peter, Møntmester, 229.
v. d. Gröben, Christoffer, Hofjunker, 13.
Grønland 122.
— **Grønlandske Kompagni** 122.
Gulland 253.
Gullberg (ved Göteborg) 13.
Gullbergs Enge 17. Dat. 17.

Side 452

Register (fortsat)
Originaltekst
Gustav II Adolf af Sverige 14 f., 61, 65, 96.
Güstrow 62.
Gyldenløve, Chr. Ulrik, 117, 231.
— **Elisabet Sophie** 107, 210, 285.
— **Hans Ulrik** 171, 181, 203, 230 f., 257, 279, 286, 300.
— **Ulrik Christian** 107, 154 f., 157, 163, 166, 197, 293, 418.
Gyldenstierne, Pernille, g. m. Jacob Rosenkrantz, 37, 47.
Günther, Fr., Sekretær i Tyske Kanc., 91, 100, 111, 238.
Götaelven 13.
Göteborg 13, 297, 316, 318 f., 321, 328.

v. Götze, brandenborgsk gesandt, 65.
Gøye, se Gjøe.
H
Haag 60, 69, 82, 173, 396, 419.
Haale, Gods i Holsten, 421.
Haderslev 3 f., 29 f., 31, 43 f., 107, 128, 227, 250, 273, 277 f., 282, 327.
Dat. (jvfr. Haderslevhus) 5, 27, 29 f., 37, 108, 119, 211.
— **Haderslevhus** 3, 162, 283, 294. Dat. (jvfr. Haderslev) 137, 162, 210, 212, 214, 257, 278 ff., 282.
— **Len** 211.
v. Hagen, Gottlieb, diplomatisk agent, 103, 188.
Hagenskov 37.
Halberstadt Stift 57 f.
Halland 270, 313 f.
Halle 2, 60.
Halmstadgaard Len 109.
Hamborg 19, 22, 26 f., 35, 37, 54, 58, 64, 110 f., 113 f., 125, 131, 133, 154, 160, 162, 164, 175, 182, 185, 191, 193, 198, 204 f., 210, 212, 226, 230, 238, 241-45, 260, 269, 276, 310, 320.
— **Borgmester** 113.
— **Raad** 113, 115, 154, 241.
— **Borgere** 241.
— **Told** 110 f., 113, 115.
Det engelske Købmandssocietet 111, 113 f., 269.
Hammer, Laurids, borgmester i København, 345.
Hammermøllen ved Helsingør 178.
Hanerau, kgl. gods i Holsten, 421, 427 f.
Hans den Yngre, hertug af Sønderborg, 6.
Hans Bøjesen, mønsterskriver, 199, 255, 276, 290, 297 f., 310, 384.
— **Clausen**, forvalter på Zibühl i Meklenborg, 188.
— **Hansen**, slotsforvalter ved Rosenborg, 412 f.
— **Jacobsen**, kaptajn, 301.
— **Lauritsen**, skriver på Antvorskov, 55.
— **Mikkelsen**, biskop i Odense, 369.
— **Nummesen**, materialskriver, 304.
Hans Albrecht, Hertug af Meklenborg, s. Johan Albrecht.
Hans Bertram, s. Bertram.
Hans Bugislav, hertug af Nordborg, 154 f., 157, 163, 168, 197, 212.
Hansestæderne 34 f., 39 f., 172.
Haraldsted, Dat. 395.
Harburg, brunsvig-lyneborgsk fyrstelinie, 39.
Hardenberg, herremand, 142.
v. Harstall, hofjunker på Nykøbing Slot, 134.
Hasebard, Wichman, biskop i Viborg, 155.
Hastrup, Gods 294.
Hedevig, Kurfyrstinde af Sachsen, 87 f., 93, 100 f., 188, 229, 370.
Hedevig, Chr. IV.s Datter, g. m.
[fortsættes side 453]

Side 453

Register (fortsat)
Originaltekst
Ebbe Christoffersen Ulfeldt, 166 f., 179, 188, 242, 286, 295.
Heiligenhafen 216.
Heiligenstedt 19, 22. Dat. 20 ff.
Hejels Vargaard, Dat. 283.
Hela (ved Danzig) 18. Dat. 19.
Helene Kilde 339.
Helgoland 322.
Hellekande, Søren Jensen, Borger i Christianshavn, 407 f.
Helsingborg Len 178.
— **Lensmand** s. Christoffer Ulfeldt.
Helsingør 352, 379, 387, 428.
— **Dammen** 175.
— **Hammermøllen** 178.
— **Dansk Præst** 171.
— **Tysk Præst** 171.
Helt, Peter, Prins Christians Kammerskriver, 407.
Hempel, Hans, fra Kongsberg, Møntmester, 295.
Henderson, Oberst, 352.*
Hennin, Frants, sachsen-lauenborgsk Gesandt, 132.
Herbach, Kaspar, Hofsnedker, 243, 284.
Hessen-Homburg, jvfr. Georg Christian; Vilhelm Christof.
Hessen-Kassel, jvfr. Philip.
Heussler, Sebastian, Generalgewaldiger, 240, 271, 282.
Hindsgavl Len 210.
Hissingen, Ø ved Elfsborg, 315 ff., 319.
Hitzacker (ved Elben) 158.
Hogendorf, Frands, Livskrædder paa Nykøbing Slot, 134.
Holckenhavn s. Ellensborg.
Holland s. Nederlandene.
Holsten 21, 25, 27 f., 40, 51, 86, 89, 94, 118, 120, 172, 177, 182, 191, 197, 212, 229, 264, 335, 340, 363, 396, 428.
— **Hertug** 285.
— **Lensregnskaber** 177.
— **Tolden** 100. Jvf. Slesvig.
Holsten-Stormarn 177.
Horn, Clas Kristersson, svensk Staldmester, 14 f.
Horsens, Borgmesteren, 303.
Hoya, Grevskab, 66.
— **Slot og By** 86 f.
Hull 114.
Hundermark, Johan, 336 f.
Husan, Heinrich, fd. meklenborgsk Raad, 86.
Hveding, Nørre, Præstegaard, Dat. (»kvarterid«, jvf. V, 524), 343.
Hveen 231, 357.
Hverringe, Gods, 375.
Det hvide Hav 165.
Hvitfeldt, Beate, Hofmesterinde, 4.
Hvitfeldt, Henrik, Lensmand i Landskrona Len, 170.

Hüber, Joachim, Sekretær i Tyske Kancelli, 8 f., 20, 25, 29.
v. Hünecke, Christoffer, Rigens Profos, 342.
Høg, Just, 154, 339.
— **Enke** s. Anne Lunge.
Højer i Tønder Amt 212.
Hørsholm 136.

I
Ibstrup 217. Dat. 217.
Indien 324.
Irene, russisk Prinsesse, 165, 252, 261.
Isak Rasmussen, Murmester, 139.
Ishavet 165.
Italien 259.
Itzeho 22, 119, 308.

J
Jakob I af England 12, 58.
Jacob Madsen, Borgmester paa Christianshavn, 112, 407.
— **Madsen, Hofprædikant**, 128,
[fortsættes på side 454]

Side 454

Register (fortsat)
Originaltekst
— **Mikkelsen, Borgmester i København**, 129.
Jaroslav, russisk By, 261.
Jemteland, Lensmanden, 348.
Jens Andersen (Boldmester), Sølvpop, 141 f., 161 f.*; jvf. Jean Dajon.
Joachim Ernst, Hertug af Plön, 430.
Joachim Frederik, Markgreve, senere Kurfyrste af Brandenborg, 2, 6, 8.
Johan, Hertug af Brunsvig-Lyneborg, 39 f.
Johan IV, Hertug af Meklenborg, 6.
Johan, Hertug af Østergötland, 12.
Johan Thomsen, Kammerskriver, 290, 294, 354.
Johan Adolf, Hertug af Gottorp, 28, 36, 51.
Johan Albrecht (= Hans Albrecht), Hertug af Meklenborg, 7, 62, 72, 83, 86.
Johan Christian, Hertug af Sønderborg, 429.
Johan Ernst, Hertug af Sachsen-Weimar, 66, 80 f.
Johan Frederik, Ærkebiskop af Bremen, 51 f., 82 f.
Johan Georg I, Kurfyrste af Sachsen, 10, 23, 73 f., 76, 87, 91 ff., 101, 104-07, 210, 229, 240.
— **Sønner** 210.
Johan Sigismund, Kurfyrste af Brandenborg, 8, 10 f., 16, 19, 20-23, 26, 30, 32, 34 f., 48, 65 f.
Johannes von Holstein, Hertug, s. Hans den Yngre.
Juel, Malte, 294.
Jülich (og Kleve) 8, 10, 16, 20 f., 23 f., 34.
Jylland 118, 209, 213, 301, 303, 312, 324, 327 f., 419.

Jönköping 18.
Jørgen Carstensen, Renteskriver, 108.
— **Hansen, Møntskriver**, 399.*

K
Kaabbe, s. Kalbe.
Kaain, M., 95.
Kaas, Jørgen Hansen, 294.
— **Mogens** 181, 272, 275.
Kalbe, tysk By, 469. Dat. 79.
v. Kalcheim, kaldet Lohausen, Wilhelm, 129.
Kalmar 12, 18, 51.
Kalvinister 123.
v. Karberg, Carl Joachim, Fiskemester i Frederiksborg og Københavns Len, 179 f.*, 211.
Karen Andersdatter, Chr. IV.s Mætresse, 98, 231*, 235.
Karl I af England 102, 219 f., 222 f., 277, 352.
Karl, Hertug, Biskop af Ratzeburg, 7.
Karl Ludvig, Pfalzgreve, 121, 128.
Kassuben ɔ: Nord-Tyskland, 65.
Kastrup paa Amager, Dat. 359.
Kastrup Hovedgaard, Flakkebjerg Hrd., 181.
Kempen i Rhinlandene 159.
Kiel 11, 28, 203, 259, 269, 293, 298, 384.
— **Landekisten** 274 f., 281, 310 f.
— **Kielerfjord** 330, 332, 428.
Kippinge Kirke 145.
Kirsten Johansdatter, Enke efter Biskop Morten Madsen, 397.
Klein, Hans Leonhard, Sekretær i Tyske Kanc., 107, 204, 321.
Kleve, Hertugdømme, 10, 64.

Side 455

Register (fortsat)
Originaltekst
Klotz, Stephan, slesvigsk Generalsuperintendent, 428 f.
Kneffuel, Dr., 273, 318, 354.
Knud Christensen, Klædekammerskriver, 250, 282.
Knærød 15, 225.
Koch, Peter Christian, nederlandsk Resident, 419.
Kock, Anders, Tømmermand, 403.
— **Nikkel Helmer, Skibskaptajn, Toldvisitør**, 130, 161 f., 199, 228, 239, 242, 292.
Kola, Halvø ved det hvide Hav, 165.
Kolberger Heide 331, 333.
Kolding 119 f., 126-29, 132, 238, 250, 290, 326. Dat. 24 f.
— **Koldinghus** 94.
Kolding, Søren Christensen, Byskriver og Raadstueskriver i København, 345 f.
Kongens Krudtmølle i Københavns Len ved Lyngby 237.
Kongsberg 295.
Kongsmark paa Rømø 209.

Korsør 50, 95.
Krabbe, Gregers, 154, 192.
— **Iver** 342.
— **Kjeld** 9 f.
— **Niels** 109.
Kradsbørste, Hans, 95.
Krag, Kjeld, 417.
— **Otte, øverste Sekretær i D. Kanc.** 397.
Krapperup i Helsingborg Len 178.
Krempe, Dat. 94.
Kretz, Bendix, Major, 241.
Kringen (Kringelen, Norge) 12.
Kronborg 97 f. (Branden), 114, 143, 146, 171, 175 f., 177, 198 f., 202, 216 f., 281, 286, 290, 300, 357, 378 ff., 415. Dat. 48, 175 f., 226, 287, 377, 379, 415.
— **Hvælvingen** 281.
— **Kanoner** 415.
— **Klokke** 114.
— **Klokkestol** 114.
— **Salen** 174, 176, 245.
— **Det store Taarns Fløistang** 245.
— **Vandværk** 175 f., 253.
— **Arkelimester** 379.
— **Bøsseskytter** 379.
— **Fiskemester** 412.
— **Garnisonen** 217, 357, 379 f.
— **Snedker** 114.
Kronborg Len 171, 179, 230, 257.
— **Lensmand** s. Hans Ulrik Gyldenløve.
Kruse, Kaj, 417.
— **Vibeke** 107, 140, 150 ff., 210, 285, 401, 423.
v. d. Kuhla, Arent, Staldmester, 373, 379.
Kulmbach (Baireuth), s. Christian.
v. Kückelsom, Alexander, Dansemester, 286.
Kærstrup 151.
København 5, 11, 16 ff., 53 f., 94 f., 110, 113, 118, 121, 128, 130, 132, 143, 161 f., 164, 167, 174, 176, 183 f., 187 f., 192, 194 ff., 198, 200, 202, 205, 208, 221, 235 ff., 240, 243, 245, 247 f., 260 f., 273-78, 282, 286, 288 ff., 295, 299, 307 ff., 321 f., 324, 326 ff., 331, 334, 344, 348, 353, 356 f., 359, 372 ff., 376, 389 f., 393 f., 396., 402 f., 410 f., 413, 419, 422, 425, 427. Dat. 3, 35 f., 41, 49, 55, 97, 201, 203, 219.
— **St. Anne Bro** 158, 300. (*Toldkiste* 158, 276, 423).
— **Blegehus** 203.
— **Boldhus** 232.
— **Bremerholm** 113 f., 130, 133, 135 ff., 156, 158, 169, 175, 180 f., 184, 211, 215, 230, 234, 243, 251, 253, 276, 304, 314, 356, 376, 409, 414, 416 f., 425. (*Kranen* 219. *Skipperboderne* 376. **Den store Smedie** 158, 180, 251, 318, 425. *Materialskriveren* 133, 304. *Mestersmeden* ...)
[fortsættes på side 456]

Side 456
Register (fortsat)

Originaltekst

s. **Hans Ulriksen Svitser.**
Snedker, s. Søren Ibsen.)
— **Store Bryggers** 129.
— **Børnehuset** 108 f., 123, 205, 207, 212, 250, 257, 282, 299, 304, 314, 355, 358 f., 382.
— **Børsen** 121, 131, 232, 407.
— **Christianshavn** 387 (midlertidig Kirkebygning), 376 (Skarpretter).
— **Farveri ved Vandkunsten** 254.
— **Gader og Torve:** Amagertorv 346. St. Anne Plads 158. Boldhusgade 232. Højbro 144. Højbrostræde 346. Kongens Nytorv 251. Læderstræde 355. Løngangen 170, 255, 402 f., 408. Løngangsstræde 254. Nørre Runddel 373. Strandvejen 168. Vandkunsten 170, 254 f., 408. Østergade 251.
— **Havnen** 170.
— **Helligaandshuset** 168.
— **Jarmers Taarn** 254.
— **St. Jørgens Sø** 348.
— **Kastellet** 276, 300.
— **St. Anne Kirke** 170.
— **Frue Kirke** 205.
— **Holmens Kirke** 126, 251.
— **St. Petri Kirke** 226.
— **Slotskirken** 145.
— **Trinitatis Kirke** 414.
— **Ladegaard** 53, 203, 348.
— **Lersøen** 168.
— **Mølle** 402 ff.
— **Nyboder (Baadsmandsboder)** 251, 376, 381.
— **Porte:** Nørreport 254, 276, 291, 360 f., 373 f. Vesterport 254. Østerport 251, 254, 276, 300.
— **Prinsens Bro** 170.
— **Proviantgaarden** 139, 150, 173, 224, 234, 246, 313 f., 407, 411.
(Bagers og Bryggers (hørende til Proviantgaarden eller Københavns Slot?) 158, 193, 196, 234, 256 f., 313. Hvælvingen 173, 245 f., 407. Hønsehus 257. Proviantmesteren 307. Proviantskriveren 139, 256, 287.)
— **Pukmølle** 402, 408, 416.
— **Reberbane** 176.
— **Rundetaarn** 284.
— **Københavns Slot** 96, 109 f., 126, 144, 150, 161 f., 170, 249, 256, 278, 285 f., 333, 343, 355, 360, 372. Dat. 152, 164, 169, 172, 180, 214 f., 216, 218, 220, 222 ff., 227-35, 240, 251, 284, 304, 313 ff., 333 ff., 344-48, 350 ff., 360, 363 ff., 366, 371 f., 388.
(Apotekerens Kammer 302. Bagers, Bryggers, Hønsehus jvf. Proviantgaarden. Det ny Bryggers 51. Blaa Taarn 116, 191, 193, 197, 224, 271, 307, 331. Boderne bag Slottet 255 f. Børnenes Kammer 96. Det røde Kammer 469. Kirke 145. Klædekammeret 133. Kongens Sengekammer 290. Kongens Stald 95, 170, 255, 257, 314. Mønt 302. Raadstuen 302, 383, 385 f., 389 f., 428. Rhingrevens Kammer 96. Runddelen 146, 229. Salen 372. Slotsbroen 146. Slotsporten 150. Køkkenskriveren 256. Lensmanden 345. Slotsfogeden 96, 161, 170, 368. Slotsskriveren 256.)
— **Rosenborg** 162, 194, 215, 251, 256 f., 276, 290, 300, 304, 323, 353, 360, 373 f., 412 f., 418, 420. Dat. 139, 162 f., 169, 171, 179, 202, 216, 241, 255, 291, 361, 366 ff., 373 f., 380 ff., 383 f., 386 ff., 390, 397 ff., 401.

(Fiskedamme 412. Haven 254, 300. Kongens Skrivekammer 259. Køkken 401, 412 f. Laboratorium 374, 416. Port 413. Runddel 259. Smeltehus 413. Smel-
[fortsættes på side 457]

Side 457

Register (fortsat)
Originaltekst
...teovn 403 f., 412. Vibekes Kammer 401. Vinkælder 412. Fyrbøder 412. Kok 412 f., Livkarl 412. Opsynsmand 191. Portner 191, 413. Slotsfoged 412 f.).
— **Slotsholmen** 170, 255, 408.
— **Smeltehuset** 400, 402 ff., 416 f.
— **Toldboden** 158.
— **Tøjhuset (Arsenalet)** 144, 174, 230, 247, 255, 356, 402, 405 (Brand), 409, 411, 414. (Arkeliet 158, 247, 415. Arkelimestre 356. Havn 402.)
— **Universitetet** (det teologiske Fakultet) 171.
— **Valkemøllen** 408.
— **Vartov** (Gl. Vartov) 168 f.
— **Volde og Grave, Befæstning** 194, 251, 254, 276, 300, 360 f., 373 f., 376; jvf. Kastellet; Jarmers Taarn.
— **Apotekere** 54.
— **Borgmester** 360 f., 373 f., 376.
— **Borgmester og Raad** 389.
— **Byfoged** 397.
— **Fattige** 54, 126.
— **Læger** 54, 356 f.
— **Skarpretter** 376.
Københavns Len 202, 335, 345, 389, 394. (Kongens Krudtmølle ved Lyngby 237).
— **Lensmanden** s. Oluf Brockenhuus; Niels Vind.
Fiskemester s. Carl Joachim Karberg.
Københavnstolden 173.
Københavns-Bay paa Spitzbergen 122.
Køge 344.
Köhler, Henrik, Møntmester, 399 f.
Königsberg 8.
Körbitz, Johan Christoffer, Prins Christians Hofmarskal, 351.
Körsener, Hans, Drabant, 146.

Landskrona 170, 351, 357.
— **Lensmanden** s. Henrik Hvitfeldt.
Laholm Len 109, 270.
— **Slot** 232, 270.
Lamboy, Feltherre, 159 f.
Lammet, Skib, 119.
Lampe, Volrath, Staldmester paa Nykøbing Slot, 134.
von der Lancken, Ægidius, 87, 89, 91 f.
Lange, Gunde, 94.
— **Henrik** 36*.
— **Peder, Sognepræst i Helsingør**, 428.
— **Thomas** (fejlagtigt for Henrik) 36.

Langeland 393.
Langermann, Lorens, Dr. jur., 320 f.
Langvadsdam (ɔ: Damhussøen) 110.
Lapland 165, 167.
Lauenborg, By, 58 f., 62 f., 82. Dat. 59.
Lauterbach, Tobias, Sekretær i Tyske Kancelli, 12 f.
Leicester, Robert Sidney, Greve af, 101.
Lellinge 47.
Lenzen, By i Brandenburg, 11, 32 f., 60.
Leonora Christina 234, 295, 360, 369 f.
Lesley, Alxander, svensk Feltmarskal, 115.
v. Levetzow, Hinrich, til Mistorf, 85.
Lichtenberg i Sachsen 101, 243, 284.
Lifland 296, 298.
Lillebælt 312.
de Lima, Simson, 364.
Lindenov, Christoffer, 409, 416.
— **Hans** 210, 221.
— **Henrik** 270.

Side 458

Lindormen, Skib, 114, 119.
v. d. Lippe, Greve, 198.
List, Listerdyb 188, 206, 208, 212 f., 324, 326 f.
— Havn 208 f.
Lister Len 348.
Lohausen, Kommandant i Rostock, s. v. Kalcheim.
Lohausen, Oberst, 327.
Lolland 95, 211, 247, 329 f., 347, 393, 415. Dat. 329.
Lolland-Falster 133, 344.
Lollands Albue 329, 332.
London 114.
v. Loo (Lohe), Johan, Oberstlieutenant, 90 f.
Ludvig XIII af Frankrig 247.
Lund (i Skaane) 336, 376.
Lund, Georg, 11.
Lundegaard paa Fyn 42, 44.
Lunge, Anne, Just Høgs Enke, 389.
Lunge, Jørgen, 14 f.
Lutter am Barenberge 85 f.
Lybæk 12, 63 f., 94, 96, 151, 261, 264, 277, 310.
Lykke, Christence, 418.
— Falk 336 f.
— Kaj 418 f.
Lykkepotten, Skib, 137.
Lyneborg, Hertugdømme, s. Brunsvig-Lyneborg.
Lyneborg, By, 129.
Lyngby (Kongens Lyngby) 388 f.
— Kongens Krudtmølle 237.

— Lyngby Sø 389.
Lyon, Thomas, skotsk Oberst, 353.
Lyse Kloster (i Norge) 335.
von Lüttichau, Hans Siegfried, Hofmarskalk hos Kurfyrstinde Hedevig, 229, 240.
Lützow, Curt, kejserlig Gesandt, 204, 206.
Lützow, Kirstine, g. m. Knud Ulfeldt til Hverringe, 375.
Lødde Aa (i Skaane) 340.
Løddekar ved Borreby i Skaane 340.
De to Løver, Skib, 119.
Mackay, Donald, Skotte, Oberst, 279.
Magdalena Sibylla, Prinsesse, 101, 133 ff., 210, 285.
Magdeburg Stift 60 f., 78, 84. Jvf. Christian Vilhelm.
— Domkapitel 61.
— By 84.
Malmø 170, 336 f., 340 f., 353.
— Lensmanden s. Tage Thott.
— Malmøhus 343. Dat. 336-41.
Malmø, Samuel Kristensen, Løjtnant, 173.
von Mandelsloh, Clamor, Meklenborg, 86.
van Mander, Karl, Maler, 207, 242, 355*.
Mansfeld s. Ernst.
Marekatten, Skib, 173, 218, 222 f.
Maren Jensdatter, g. m. Slotspræst Nelaus Povlsen, 235*.
Maria, Kirsten Munks Jomfru, 144 f.
Maria Eleonora, Dronning af Sverige, 16, 115, 157, 167, 195, 197, 203, 206, 217, 240.
Marie Elisabeth, Hertuginde af Gottorp, 210.
Mariestad i Sverige 14.
Markus Skrædder 95.
Marschalck, Levin, tysk Kansler, 88.
Marselis, Gabriel, den Ældre, Købmand i Hamborg og dansk Resident, 260.
— Gabriel, den Yngre, Købmand i Hamborg og dansk Resident, 246, 374 f.
— Leonhard 183,

Side 459

185 f., 358, 408.
— Peter, Resident i Moskva, 197, 205, 233, 239, 260 f.
Marstrand, By i Sverige, 297.
Marsvin, Ellen, 37, 42-49, 97 ff., 139-44, 148-52, 369.
— Otte 42 f.
Martini, Jacob, Apoteker i Glückstadt, 377.
Marwitz, Moritz, meklenborgsk Gesandt, 71.
Matthias, tysk Kejser, 10, 23, 39.
Maximilian I, Kurfyrste af Bajern, 93.
Medelfar, Mads Jensen, Biskop i Lund, 376.
v. d. Meden, Martin, 51.
Meier, Samuel, Hofapoteker, 191, 302, 375, 377.
Meinersen, By i Brunsvig, 39.
Meklenborg 7, 71, 86, 121, 129, 158, 161, 166, 188, 264, 321.
— Ridderskabet 85. Jvfr. Adolf Frederik; Elisabeth; Johan IV; Johan Albrecht; Sophie; Ulrik.

Memel, Flod og By i Østpreussen, 273.
Menzschell, Christoff, brandenborgsk Hofapoteker og Konditor, 27.
Merckel, Hans, s. v. Schmalkalden.
Meyer s. Meier.
Michael Feodorowitsch, russisk Zar, 165, 192, 233, 252, 260 f., 272.
Midelfart 290, 326, 340.
Mistorf, Gods i Meklenborg, 85.
v. Mitzlaf, Joachim, Gesandt, 68 f.
Momme, Johan Markussen og Sønner, 162.
Monnichow s. Mønnichhofen.
Moritz, Prins af Oranien, 34.
Morten Madsen, Dr., Biskop i Aarhus, 397.
— Mikkelsen, Proviantskriver, 139, 196, 256, 287, 412 f.
Moskva 6, 192, 197, 250, 261.
Mund, Pros, Admiral, 325 f.
Munk, Kirstine, 38, 41 f., 44-49, 94 ff., 97 f., 140-44, 146 ff., 150, 369 f.
Müller, Henrik, Tolder i København, 232, 255.
Münster, tysk By, 204, 272, 396.
Møller, Ernst, ogsaa kaldet Jørgensen, Hofskrædder, 95, 189, 192.
Møller, Henrik, s. Müller.
Møn 393.
Mønnichhofen, Johan, Lejetropfører, 12, 18.
Nakskov Fjord 329.
Nederlandene (Holland) 18, 34 f., 39, 65, 82, 99, 109, 112, 122 f., 173, 175 f., 191, 193, 200, 209, 212, 221, 227 f., 245, 254, 262, 290, 302 f., 311, 317, 322, 326 f., 344, 347, 349, 356 ff., 364, 372, 384-87, 392, 394, 396, 419. Jvf. Moritz af Oranien.
— Nordiske nederlandske Kompagni 122.
Nedersachsiske Kreds 61, 63, 69, 71, 73, 78, 82 f., 86, 92, 107, 125 f., 128 f., 275.
Nelaus Povlsen, Slotspræst, 235.
Neustadt 119, 183 f., 203, 326.
Newcastle 222.
Niels Hansen, Raadmand i København, 360.
— Knudsen, Foged paa Antvorskov, 55.
— Nelausen 231, 235.

Side 460

Nienburg, Fæstning i Brunsvig, 66 ff. Dat. 67 f.
Nordborg, Hertug af, jvf. Frederik; Hans Bugislav.
Nordiske nederlandske Kompagni s. Nederlandene.
Nordlandene (Norge) 348.
Nordsøen 164.
Norge 2, 12, 18, 47, 110, 118 f., 165, 213, 218, 225, 227, 257 f., 262 f., 272, 302, 309, 312, 316 f., 319, 322, 324 f., 328, 353, 356, 371, 381, 385, 387, 390, 392, 395 f., 398, 410, 412, 414, 417.
— Statholder s. Hannibal Sehested.
— Tolder 218, 225, 387, 414.
Normand, Ernst, Lensmand paa Koldinghus, 6, 55.
Nyborg 300. Dat. 55.
Nyborg Len 275.

Nykøbing paa Falster 210 f., 238, 404, 415.
— Slot (Hofstaten) 134 f.
Nørlund, Gaard i Aars Herred, 47.
Nørresundby 308.
Odense 273 f., 301, 306.
— St. Knuds Kirke 155.
— Odensegaard. Dat. 276 f., 298 ff., 303, 305 f., 308, 310 f.
Ohnemøller s. Ahnemøller.
Oldager, Gaard i Bølling Herred, 36.
Oldeland, Melchior, 177.
Oldenborg 55 ff., 335. Jvfr. Anton Günther.
Oldenborg, Skib, 204, 320.
Oldeslo 332.
Olmütz 256.
Onsvala (Skaane) 339.
Oranien s. Moritz.
Orning, Erik Ottesen, 175, 328 f., 331*.
Ortved i Vigerslev Sogn 181.
Osnabrück 204, 250, 259, 271, 274 f., 281, 320 f.
Ostindien 126.
— Det danske Kompagni 126.
Otto, Rhingreve, 141.
Otto Ludvig af Salm, Rhingreve, 95 f., 141-44, 148.
Oversberg, Greven af, s. Auersperg.
Oxenstjerna, Axel, 106, 115, 302, 327.
Oyen, Løbe, 55.
Paderborn Stift 64.
Padua 36.
Panker, Gods i Holsten, 421.
Paris 36.
Parsberg, Frederik, 181.
de Pas, Simon, Kobberstikker, 174, 176 f.*, 199, 245.
Patientia, Skib, 130, 320, 328, 330 f.
Paulli, Broderus, hamborgsk Syndikus, 241.
Paynck, Peter Diderik, Hofchemikus, 146, 207, 243, 294, 299, 303, 339.
v. Pentz, Adam Henrik, 365, 380, 414.
— Christian 103 f., 106 f., 111, 114, 182, 191, 195, 199, 297, 369 f.
Perleberg i Brandenburg 60.
Petschinga, russisk Kloster paa Kola, 165.
Pfalz 121.
— Øvre Pfalz 72. Jvfr. Elisabeth; Frederik; Karl Ludvig; Ruprecht.
Pfalz-Neuburg 10, 16, 34. Jvfr. Wolfgang Wilhelm.
Pfuel, Adam, tysk Officer, 186.
Philip, Hertug af Glyksborg, 430.

Side 461

Register (fortsat)
Originaltekst
Philip, Landgreve af Hessen-Kassel, 80 f.

Philus, Conrad Ham, Projektmager, 287 f.
Pinneberg Grevskab 177, 198, 429 f.
Pithan, Edvard, Oberstløjtnant, 91.
v. Platen, Hofjunker paa Nykøbing Slot, 134.
v. Plettenberg, Georg, kejserlig Gesandt, 321, 366.
Pogwisch, Sivert, 68 f., 73, 77.
Polen 8, 65, 118. Jvfr. Vladislav IV; Henrik Dønhoff.
Poley, John, engelsk Afsending, 277 f.*
Pommern 115, 117, 121, 125, 127, 158, 264.
Portugal 121.
v. Posern, Konrad, Kaptajn, 80 f.*
Prag 10, 104, 406.
Preuss (Prytz), Georg (Jørgen), Møntguardein, Opsynsmand ved Smeltehuset, 302, 399 ff*., 416 f.*
Preussen 8, 48, 65.
Priis, Generalmajor, 143.
Pros Knudsen, Sekretær i Danske Kanc., 95.
Prytz s. Preuss.
v. Pudewels, Dionysius, Hofmarskalk paa Nykøbing Slot, 134.
v. Putlitz, Adam Gans Edler, brandenborgsk Gehejmeraad, 21*.
Pöplitz, Georg, 79.
Qvitzow, Erik, 298, 300.
Raabelev (nu Råbelef) 270.
Rammel, Henrik, 6, 8,, 155, 163, 274.
Ramsay, Alexander, Skotte, 12*.
Ramsay, Andrew (Andreas Ramsey), Skotte, 12*.
Ramse s. Ramsay.
Randers 327. Dat. 11.
Rantzau, Brejde, 18.
— **Christian** 138, 239.
— **Ditlev** 51, 421.
— **Frands** 88.
— **Frederik** 178.
— **Gert** 15, 47.
— **Henrik** 57, 421.
— **Marquard** 81, 115, 120, 421, 428.
Rapost, Jacob, Maler, 423.
Rasch, Martin, dansk Resident i den nedersachs. Kreds, 175.
Ratzeburg 7, 122. Jvfr. Karl.
Ravn, Claus Iversen, Byfoged i København, 397.
Recompens, Skib, 131.
Reedtz, Frederik, 403 f.
Rees (i Westfalen) 64.
de Rees, Daniel, Toldbetjent, 239.
Regensberger s. Rensberg.
Regensburg 105, 107, 117.
Reiche, Georg, 365.
Reinbeck (Holsten), Dat. 40.
Reinfeldske Godser (Holsten) 7.

Reinhold Hansen, Borgmester i København, 313, 360.
— **Hustru** s. Birgitte.
Reinking, Dietrich, Kansler hos Hertug Frederik, 188.
Rendsborg 37, 180, 189, 241, 332, 421 f. Dat. 89, 105, 160, 182.
— **Rensborghus** 102, 138. Dat. 184-87, 189 ff., 193 f.
v. Rensberg (eller Regensberger), Gabriel, Hofjunker paa Nykøbing Slot, 134, 469.
Rentemestrene 103, 108, 112, 131, 174 f., 177 f., 224, 234, 255, 363, 393.
Renteskriver 268.

Side 462

Register (fortsat)
Originaltekst
Resen, Hans Hansen, Professor, 370.
Rethöwel, Ø ved Glückstadt, 101, 137, 152.
Reventlow, Ditlev, Kansler, 154, 252, 288, 294, 321, 352, 358.
Rhinen 64, 114.
Rhingreven s. Otto; Otto Ludvig.
Rhinlandene 34.
Ribe 324.
— **Len** 213.
— **Lensmand** 209.
Richelieu, Kardinal, 182.
Riese, Officer, 81.
Rigsraadet 120, 126-29, 131 ff., 138, 154 f., 172, 221, 255, 273, 305 f., 311, 324, 333, 344, 349 f., 358 f., 362, 364, 367, 371 f., 378 f., 383 ff., 390, 395 f., 406, 410 f., 419, 422, 425-28.
Rode, Jeremias, Rigens Profos, 338.
Rode, Steffen, Borger i København, 53.
Romsdal Len 335.
Rosbæk (Vandløb) 168.
— **Mølle** 168.
Rosenkrands, Slægten, 99.
— **Erik** 134.
— **Holger** 428 f.
— **Jacob** 9 f., 37.
— **Jørgen** 108, 177.
— **Palle** 112.
Roskilde 97, 110, 286, 290.
— **Roskildegaard Len** 307.
Rosslau (i Anhalt) 82.
Rostock 10, 127, 129, 250.
Rotenburg (i Verden) 70 f., 82, 420. Dat. 65, 69-72.
Rotkirch, Wenzel 155, 180.
Rotlöben, Johan, Hofprædikant i Glückstadt, 182.
Rubbens, James, Englænder, Skibsbygmester paa Holmen, 183 f., 186, 192, 201.
Rud, Borchard, 50.
— **Korfits**, 47.
Rudbjerggaard (Lolland) 47.
Rungsted 357.
Ruprecht, Prins af Pfalz, 121.

Rusland 31, 165, 178, 192, 195, 198, 200, 205, 233, 260 f., 264, 268, 272, 398. Jvfr. Boris; Michael Feodorowitsch; Xenia.
Rytteren, Skib, 118.
Rømø 209.

S
Sachsen 9, 20, 23, 60, 68, 73, 77, 81, 88, 101, 104, 106 f., 133, 188, 404, 414 f. Jvfr. Hedevig; Johan Georg.
Sachsen-Altenburg jvfr. Frederik.
Sachsen-Lauenborg, Hertugdømme, 62, 132. Jvfr. August; Frands Albert; Frands Carl.
Sachsen-Weimar, Hertug, jvf. Vilhelm.
Saint-Chaumont, fransk Gesandt, 106.
de Saint Romain, Melchior, fransk Gesandt, 182, 247.
van Salinghen, Simon, 165.
Sallern, Landsby i Øvre-Pfalz, 72.
Salvius, Johan Adler, svensk Statsmand, 128 f., 204 f., 244.
Samsing, Rasmus Tygesen, Overskipper, 175.
Samsons Galej, Skib, 118.
Sandager (Gaard paa Fyn) 298.
Scavenius, Laurids Mortensen, 370.
Schier, Christian, Livskrædder paa Nykøbing Slot, 134.
Schlesien 80, 256.
v. Schmalkalden, Hans Merckel, Slotsfoged paa Københavns Slot, 96.
Schmool, Gods i Holsten, 421.

Side 463
Register (fortsat)
Originaltekst

Schulte, Caspar, 82.
— **Jørgen, Domherre i Bremen**, 51 f.
— **Otto, Domdekan i Hamborg**, 51 f.
Schwencke, Christoffer (senior), Arkelimester, 341, 391.
— **Christoffer (junior), Arkelimester**, 356.
Schwerin 6 f., 25, 72. Dat. 7.
— **Stift** 51.
Schwett (ɔ: Schwetig?) i Brandenborg 33.
Schwitt, Gisbert, af Delft, 112.
Schytte, Josias, Sejermager, 136, 298.
Schönbach, Johan, Dr. juris, 63.
Schönberg, By i Meklenborg, 86.
v. Schönburg, Johan Carl, spansk Gesandt, 66.
Schørt, Hans Jacobsen, Ingeniør, 194 f., 215, 300.
Sebberkloster 237, 335.
Seefeld, Jørgen, 81, 358, 395, 403 f., 414.
Segeberg 4. Dat. 60.
Sehested, Chr. Thomesen, 65, 70, 102, 129, 155, 162 f., 169, 172, 178, 189, 197, 206, 229, 237 f., 260, 301, 317, 334 f., 358, 361, 373, 376, 384 ff., 389 ff., 406, 413 f., 419, 427.
— **Claus** 210.

— **Hannibal** 46, 131, 164, 213, 218, 221, 257 f., 272, 295, 309 f., 316, 342, 348, 353, 385 ff., 390, 398.
Semb se Sems.
Sems, Joh., Ingeniør, 421.
Sidney, Robert, s. Leicester.
Sild, Øen, 124.
Simon Jonassen, Visitør i Øresund, 239.
Sinklar (Sinclair), Anders, 46.
Sjælland 141, 193, 299, 336, 393, 395.
Skaane 178, 270, 298, 300 f., 325, 334, 342, 354, 376.
Skanderborg 285. Dat. 1.
Skeel, Christen, 310.
— **Jørgen** 426.
Skinnerup 253 f.
Skotland 11 f., 115, 319, 353.
Skov, Mikkel, Løjtnant, 382.
Skrem, Christen Nielsen, Præst ved Børnehuset, 205.
Slesvigsk Rytteri 335.
Slesvig og Holsten, Stænder, 177.
Slien 151.
Smaalandene 326.
Snarensvend, Skib, 320.
Snoghøj 209, 301.
Solms, Philip Reinhard, Greve af, 88*, 91.
Sophie, Dronning, 1, 17 f., 28, 33, 145, 179 f., 301.
Sophie, Hertuginde af Meklenborg, 6 f.
St. Sophie, Skib, 320.
Sophie Amalie, Dronning, 243, 249, 253.
Sophie Elisabeth, Chr. IV.s Datter, g. m. Chr. v. Pentz, 369 f.
Sorø 154 f., 157, 163, 168, 197, 212.
— **Akademi** 163.
— **Kloster** 155.
Spanien 34, 66, 121, 174, 245 f., 249, 272, 274, 327, 396.
Sperling, Jacob, Præst ved St. Knuds Kirke i Odense, 155.
Spes, Orlogsskib, 146.
Spitzbergen 122.
Stade 87, 122. Dat. 88, 92 f.
Steen, se von Stein.
Steenbuch, Hans, Sejermager i København, 237, 303.
Steenwinkel, Hans, Bygmester, 112, 114, 121.
Giv din feedback om BizChat

Torstenson, Lennart, svensk Feltherre, 256, 292 f., 298, 301, 303, 306, 311, 327, 332, 340.
Trefoldighed, Skib, 183, 186, 201, 299, 303, 318, 382, 395.
Dat. 316, 318-20, 321, 323, 325, 327, 329, 330, 332.
Trolle, Niels, Lensmand paa Roskildegaard, Generalproviantkommissær, Viceadmiral, 110, 307, 309 f., 408.

Trondhjem 381.
— Lensmanden 348.
Tryggevælde 397.
Tyrkiet 87, 142.
Tyskland 69, 73, 88, 104, 106, 115, 121, 124 f., 144, 147, 171, 186, 195, 247, 258, 306, 324, 332, 358, 407.
— Det tysk-romerske Rige 102.
Ulfeldt, Bjørn 270.
— Christoffer, Lensmand paa Helsingborg, 170.
— Ebbe Christoffersen, Oberst, Lensmand paa Øsel, 164, 257, 294 f., 325.
— Jacob 371.
— Karen, g. m. Oluf Brockenhuus, 335.
— Knud Christoffersen, Generalkrigskommissær, 95, 158 f., 243, 361, 408, 419, 469.
— Knud Jacobsen til Hverringe, Hofmarskal, 206, 231, 237, 333, 351, 372, 375, 408, 469.
— **Korfits** 111 f., 115 f., 119 f. ... 423-425.
— Laurits 262.
— Mogens 20.
Urne, Christoffer 145, 358, 380 f.
— Jørgen 154, 169, 427.
— Sivert 262.
Urup, Axel 275, 293, 419.
Kommentar
Siden domineres af opslag om **Ulfeldt-slægten**, især **Korfits Ulfeldt**, som registeret viser er blandt de absolut hyppigst omtalte personer i bindet. Desuden optræder flere centrale militære figurer som **Lennart Torstenson** og administrative nøglepersoner som **Christoffer Urne**.

Side 466
Register (fortsat)
Originaltekst (uddrag)
Valkendorf, Henning, 292.
v. Wallenfels, Christoffer, brandenborgsk Gesandt, 6.
Wallenstein, tysk Feltherre, 72, 84, 92, 96.
Wandsbæk 363, 426.
Varberg 342.
— Lensmanden s. Iver Krabbe.
Warnemünde 9, 131, 161.
— Skanse 127.
— Tolden 131.
Warschau 8.
Weber, Henrik, Hofapoteker, 27.
Weimar 286. Jvf. Bernhard; Johan Ernst.
Vendsyssel 308.
Verden, By, 65. Dat. 66.
Weser, Flod, 64, 67, 121, 123, 209.
Vesterhavet 326, 382.
Westfalen 121, 307.
White (White), Markus, Skibskapt., 216, 212, 298.
Vibe, Peder, Resident i Stockholm, 159 f., 174 f., 186, 195, 197, 203, 206, 212, 244, 249, 288, 292, 302, 305 f., 311.

Viborg Bispeembede 155.
Victor, Skib, Dat. 19.
Wien 103, 106, 111, 174.
v. Vietinghoff, Otto (Øsel), 163.
v. Wildenstein, Georg Wulff, Oberstløjtnant, 89*, 91.
Vildkatten, Skib, 262.
Vilhelm, Hertug af Sachsen-Weimar, 96.
Vind, Iver, 137, 235.
— Jørgen 110, 157, 221, 237 f., 241, 247, 275, 305-09, 322, 324, 326, 328, 331.
— Niels, Lensmand i Københavns Len, 202, 237, 285, 345.
Winstrup, Peder, Biskop i Skaane, Hofprædikant, 354, 428 f.
Kommentar
Siden samler især opslag om personer og steder under bogstavet **V/W**, herunder **Wallenstein**, **Peder Vibe**, **Peder Winstrup** og den betydningsfulde adelsslægt **Vind**.

Side 467
Register (afslutning)
Originaltekst
Württemberg, Hertug, s. Ulrik.
Vänern 14.
— **Vänersborg** 13.
Värmland 342.
Xanten (i Rhinlandene) 34.
Xenia, russisk Storfyrstinde, 6.
Zechlin (i Brandenburg) 60 ff.
Dat. 62.
Zibühl, meklenborgsk Herregaard, 166, 188.
Ø, Gods i Angel, 151.
Øresund 111, 116, 123 f., 128, 131, 168, 174 f., 218, 222, 225, 239, 245, 249, 259 f., 262, 268, 290, 317, 320, 324, 351, 359, 375, 379, 401.
— Tolderne 128, 259, 268, 359. Jvfr. Sundtold.
Øsel 162 f., 178, 187, 257, 295.
Østersøen 18, 106, 118, 123, 130 f., 296, 307, 317, 324, 332, 382.
Øster-Vallø 47.
Øveds Kloster i Skaane 270.
Øvresachsiske Kreds 71, 78.
Kommentar

Side 467 afslutter hele registeret og dermed bindet.

Side 464
Rettelser og Tilføjelser
Originaltekst
RETTELSER OG TILFØJELSER.

Bind I (1589-1625)
S. 92 L. 9 f. o.: *privat Eje*, læs **Nationalmuseet**.
S. 504 Spalte 1, L. 14 f. o.: *124, 213*, læs **124, 142 f., 213**.
L. 16 f. o.: **142 f. udgaar.**

Bind II (1626-31)
S. 181 L. 9 f. n.: *i Febr. 1629*, læs vistnok **i Febr. 1628**.

Bind V (1641-44)
S. 493 L. 8 f. n.: **tølpel** betyder stor, stærk Person (H. F. Feilberg, *Ordbog over Jyske Almuesmål*).

Bind VI (1645-48)
S. 18 L. 16 f. o.: *Esaias Fleischer*, læs **Samuel Meier**.
S. 365 L. 9 f. o.: Ordene: *Fleischer, Esaias, Nr. 26* udgaar.
Efter L. 9 f. n. indføjes: **Meier, Samuel, Nr. 26.**
S. 369 Spalte 2, L. 1 og 2 f. n. udgaar.
S. 375 Spalte 1, L. 9 f. o.: *119*, læs **18, 119**.

Bind VII (Tillæg)
S. 72. Brevet Nr. 62 bør ifølge *Svensk Historisk Tidskrift* 1902 S. 225 og 226 med Anm. 1 snarere end til Novbr. 1640 henlægges til **Foraaret 1641**, da Brevets Punkt 4 omtaler den svenske Regerings Svar af 4. Marts 1641 til den gottorpske Hertug paa dennes Henvendelse til Gunst for den svenske Enkedronning gennem Gesandten Mandelslohe.

Bind VIII (Supplementbind)
S. 2 L. 1 f. o.: *gefan-*, læs **ge-**
S. 11 L. 10 f. o.: *Die (!) dass zugesagdte geldt Sollen abholen mussen*, læs:
Die, dass zugesagdte geldt Sollen abholen, müssen.

Kommentar
Side 464 består af værkets afsluttende **rettelses- og tillægsfortegnelse**. Her samler udgiverne de korrektioner og præciseringer, som er fremkommet efter trykningen af de enkelte bind. Rettelserne omfatter:

- fejl i person- og stedangivelser,
- korrektion af dateringer,
- registerrettelser,
- sproglige forklaringer,
- samt en ny kronologisk placering af et brev i bind VII på grundlag af senere forskning.

Dermed fungerer siden som den afsluttende filologiske og redaktionelle ajourføring af hele udgaven af **Christian IV's egenhændige breve**.

Side 469
Rettelser og Tilføjelser (fortsat)
Originaltekst
S. 12 L. 3 f. n.: **Krigen**, læs *Kringen*.
S. 15 L. 8 f. n.: **1611**, læs *1611-*.
S. 20 L. 10 f. o.: **werk**, læs *weck* (ɔ: weg).
S. 29 L. 7 f. n.: **gegen**, læs *gegen-*.
S. 79 L. 10 f. o.: **kaabbe**, læs *kaalbe*.
S. 86 L. 3 f. n.: **Beutzenburg**, læs *Boitzenburg*.
S. 93 L. 14 f. n.: **Feldmarskalken**, læs *Feltmarskalken*.
S. 94 L. 1 f. o.: Efter **Lybeck** skal staa Punktum.
S. 105 L. 5 f. o.: **continuirung**, læs *continuirung*.

S. 134 L. 4 f. n.: Efter **Regensberger** tilføjes: *se IV, 70, Note 2.*
S. 176 L. 5 f. n.: **se**, læs *Se*.
S. 216 L. 3 f. n.: **Tostavelsesord**, læs *Ord*.
S. 237 L. 5 f. n.: **Christoffersen**, læs *Jacobsen*.
S. 246 L. 3 f. n.: Rimeligvis fejlskrift for **„Faa“**, læs: *Naa* her i betydningen *opnaa*.
S. 248 L. 14 f. o.: Ordene **„paa Københavns Slot“** udgaar, da det røde Kammer sandsynligvis snarere har været paa Frederiksborg Slot, jvf. S. 190 og 192.
S. 271 Nr. 218. Brevet bør snarere dateres: **Efter 24. Oktbr. 1643**, Datoen for den kongelige Befaling til Jørgen Friis's Hensættelse i Blaataarn.
S. 280 L. 7 f. n.: **S. X**, læs *S. 439*.
S. 287 L. 8 f. n.: **Er fahre**, læs *Erfahre*.
S. 302 L. 5 f. n.: **28**, læs *27*.
— I Slottets Raadstuefløj fandtes i Stueetagen Apoteket og Sølvkammeret, indtil Mønten med Bolig for Møntmesteren indrettedes her 1644. Raadstuen var i 1. Etage (C. Chr. Andersen, *Kjøbenhavns Slot*, S. 25).
S. 331 L. 17 f. o.: **andiit**, læs *landiit*.
S. 351 L. 4 f. n.: **Christoffersen**, læs *Jacobsen*.
S. 358 L. 5 f. o.: **sk . . . de aff odden**, læs *skal lade affodere*.
S. 367 Note 1. Henvisningen til **VI, 110 Note 1** beror paa en Fejltagelse og udgaar.
S. 383 L. 1 f. n.: **582)**, læs *582.*
S. 386 L. 1 f. n.: **Bilde**, læs *Bille*.
S. 394 L. 11 f. n.: Ikke **Otte**, men **Oluf Brockenhuus** var Lensmand paa Københavns Slot.
S. 433 L. 6 f. o.: **II**, læs *VIII*.

Kommentar
Side 469 er en senere **rettelsesliste** til udgaven og indeholder korrektioner til både tekst, noter, henvisninger og historiske identifikationer.
Særligt bemærkelsesværdige rettelser er:

- Brev nr. **218** omdateres til **efter 24. oktober 1643**.
- Det præciseres, at **Oluf Brockenhuus**, ikke Otte Brockenhuus, var lensmand på Københavns Slot.
- Henvisninger, personnavne og stednavne korrigeres flere steder.
- En længere supplerende note forklarer indretningen af **Københavns Slot**, herunder placeringen af apotek, sølvkammer, mønt og rådstue.